PRESENTED TO THE G.4011.16

Public Library of the City of Boston

SICUT PATRIBUS SIT DEUS NOBIS
BOSTONIA
CONDITA AD.
1630.
CIVITATIS REGIMINE DONATA AD. 1822.

By Joshua Bates, Esq.
Received Sept. 15. 1859 No. 31218

Margarita philoſophica

Monrij Thierhaupten.

Aenumerantur quę in hoc opere/ dicto Margarita Philoſophica: contineantur

MARGARITA PHILOSOPHICA

totius Philoſophiæ Rationalis/ Naturalis & Moralis principia dialogice duodecim libris complectens: Quorum/

Primus Grãmaticę rudimenta per omnes eius partes & proſa & carmine continet.

Secundus Dialecticę principia exemplari demonſtratione abunde ſatis cõmemorat.

Tertius Rhetoricę partes/ cum arte Memorandi & Epiſtolandi ſuccinctim ædocet:

Quartus Arithmeticę ſpecies/ theorice & practice cũ diuerſis algorithmis pertractat:

Quintus Muſicas cõſonantias theorice & practice conſiderat. Et Monochordum in dyatonico genere diuiſum ipſi manugamaut coaptat

Sextus Geometrię elmẽta primo quidem theorice/ deinde practice/ cum diuerſis inſtrumentis & dimetionibus exponit.

Septimus Aſtronomiæ theoremata totius mũdialis machinę diſpoſitionẽ/ cœleſtiũ & elementaliũ regiones ſitum orbis iuxta Coſmographorũ traditionem/ cũ generali mappa dilucidat. Aſtrologię pręterea partes omnes percurrens/ Genethliatos pcipue & fatidicos propheta℞ oraculis & a ſancto℞ patrũ ſententijs confutat: omnẽq; Superſtitiõis ſobolem/ Necromantiã/ Pyromantiam/ Geomantiã/ artem Notoriã & imaginum ritum & execrationes pandit & reprobat

Octauus Naturalis philoſophię principia/ a diuerſis diuerſe quidem enumerata concorditer declarat.

Nonus originem primordialem & productionẽ omnium re℞ naturaliũ tã ſimpliciũ q̃ mixta℞ explanat.

Alchimiæ preterea principia & auctores cōmemorās Leichimiſtas ęliminat retaxat.

Decimus Animę vegetatiuę & ſenſitiuę potentias/organa/obiecta & operationes explicat: & circa ſenſum Viſus perſpectiue theoremata cōmemorat

Vndecīus Animę rationalis originē/naturā/īmortalitatem futuꝝ ſtatum tā in miſerijs infernalibus ꝙ gaudijs cœleſtibus per nouem Campos inueſtigat: multorum & philoſophoꝝ & theologorū poſitiones de natura animę enumerat

Duodecimus Philoſophię Moralis ꝑtes ꝑtractat. Paſſionum/virtutū moraliū/intellectualiū & theologicalium rationes/cum oppoſitis vitijs explicat

Superadditur Regiſtrum ſeu inuentarium iuxta litterarum ordinem: quæqꝫ notabiliora in toto opere contēta Lectoris obtutibus oſtentans.

Figuris quoqꝫ artificioſiſſime effigiatis & pene innumeris totum opus illuſtratur.

Habetis itaqꝫ ingenui Adoleſcentes (nam vobis primo hæc Margarita dędicata eſt) habetis inquā epitoma omnis Philoſophiæ/quātitate quidē paruum ſed cōtinentia īmenſum: per libellos/tractatus/capita cū ſumarijs ſententijs mira breuitate & ſtilo ſimplici/ex diuerſis & Phōꝝ & Theologoꝝ ſanctoꝝqꝫ Patꝝ cōmentarijs excuſſum: ut & breuitas memoriā adiuuet: ſtili ſimplicitas intellectū rudem nō excludat: auctoritas originaliū voluntatem alliciat: quoꝝ multotiens cū in Proſa tū in Carmine integrę ſententię aſſumuntur: ne in ſugillationē alioꝝ videat̄ auctor omnia voluiſſe īnouare. Nōnulloꝝ tamen neotericoꝝ nomina in opinibalibus obticentur: ne quēpiam nomen abſterreat quē tamen ſententia delectat. Veteꝝ autem maxime q̄ttuor Doctoꝝ & colūnaꝝ Ecclesiæ/& inter hos Aurelij Auguſtini verba cū ānotatione libroꝝ & capitū expreſſius ponuntur: ut habeant calūniatores quo dentē inuidię retundant. quibus nihilominus multotiēs ab auctore diuerſis in locis reſpondetur. Viderūt & reuiderūt ſingula auctor ipſe & oīm Facultatum non infimi profeſſores: quoꝝ nomina liber vitæ cōtineat optare. Si qd autem ſanæ doctrinæ contrariū inuenitur: ęmendent quoꝝ intereſt: nihil quippe temere voluit qui ſcripſit ſentire aut defendere/ſed in omnibus alioꝝ & melius ſentientiū iudicio magis ꝙ proprio inniti.

petrus Lombard'
Theologia seu Methaphi.
TYPVS·GRAMATIC
ph' phisica
seneca moralis
pitago musica
euclides geometria
ptolomeus Astronomia
Aristote. Logica
tullius Rethorica. poesis
abcd
efgh
iklmn
opqrs
tvxyz
priscian
donat
NICOST RATA
TRICLINIVM·PHILOSOPHIE

Suo Gregorio Reiſch generoſi Comitis de Zolrn alumno: Adam Vuenherus Temarenſis. Salutem P. D.

Tu cohibere paras Epitoma / tui monumentum
Ingenij clarum ne exeat illud opus?
Falleris & vano merito fruſtrabere voto:
Auctore inuito, tale legetur opus.
Docte vir ignoras? Seruata magis cupiuntur:
Et magis irritant queque negata putas.
Indignere licet cupidus prodire in apertum
In lucem veniet mox tuus ille liber.
Palladium fruſtra ſeruabat milite Troia:
Turris & incluſam non tenuit Danaen:
Nec tua perpetuo: mihi crede: ſepulta manebunt
Scripta modo digitis tam ſtudioſa tuis.
Ergo age / ſponte tua / precibus noſtris ve rogatus
Annue: & in lucem mox volitabit opus.
Annue: quod fiet quamuis prohibeberis ipſe:
Dedalus impreſſor fac tua ſcripta premat.
Hec puer atque ſenex / & ſi quem arcana iuuabit.
Noſcere que condit Philoſophia: leget.
Sic tua mox vaſtum clareſcet phama per orbem.
Viueque Gregori Reiſch: tibi quiſque canet.
Et ſi te haud capiet ventoſe gloria phame:
Communi at ſaltem commoueare bono.

Philoſophiæ partitio.

- Philoſophia diuiditur in
  - Theoricã ſiue ſpeculatiuam: Et eſt au
    - Realis. q̃ rurſus in
      - Methaphiſicã. & hæc aut eſt
        - Diuinitus ĩſpirata. & eſt Theologia vera in veteri ac nouo teſtamento tradita
        - Humanitus conquiſita quã Ariſtoteles Auicenna &c. in m̃ꝑtis libris deſcripſere.
      - Mathemicã cuius ꝑtes ſunt
        - Arithmetica
        - Geometria
        - Muſica
        - Aſtronomia
        - integrãtes quadruuium.
      - Phiſicã ſiue naturalem. ſub q̃ & Medicĩa theorica continet̃ & tradit̃ ĩ libriſ
        - Phiſicorum
        - De coelo & mundo.
        - De generatione & corruptõe
        - Methaurorum
        - Mineralium
        - De Elementis
        - De Anima.
        - De animalibus & plantis
        - De Senſu & ſenſato
        - De memoria & remiſcentia
        - De Somno & vigilia
        - De Iuuentute & Senectute
        - De reſpiratione & ĩſpiratõe.
        - De nutrimento & nutribili
        - De Sanitate & ægritudine
        - De motu cordis
        - De morte & vita. Et multis alijs breuitatis cauſa hic ꝑtermiſſis.
    - Rõnal cuius ꝑtes ſt
      - Grammaticã.
      - Rhetorica &
      - Logica conſtituentes Triuiũ.
  - Practicam q̃ eſt aut
    - Actiua q̃ tradit̃ in
      - Ethica.
      - Politica
      - Iconnmica.
      - Monaſtica.
      - Sub his utrunq; ius continetur.
    - Factĩa cuius ꝑtes ſt artes Mechãicę. ſc;
      - Lanificium
      - Armatura
      - Nauigatio.
      - Agricultura.
      - Venatio
      - Medicina
      - Theatrica

4

MARGARITAE PHILOSOPHICAE

Liber Primus De rudimentis Grāmatices. Tractatus primus De noticia Partium orationis. Capitulum primū. De definitione & diuiſione Philoſophiæ. DISCIPVLVS.

Philoſophia qd

Sapien.7.

Auguſti. de tri.lib. 14.cap.1.

QVid eſt q̄ te iamdudū æſtuanti animo/alacri ſtudio & indefeſſo labore in diuerſis libris venari video? MAG. Philoſophiam quęro DIS. Et quid ſit Philoſophia ignoro. MAG. Philoſophia eſt diuinaꝝ humanaꝝq̄ rerum cognitio: ſtudio bene viuēdi coniuncta. Vel eſt reꝝ humanaꝝ diuinaꝝq̄ ſciētia. In cuius amorem Sapiens inuitat: dicens. Hæc ſpecioſior eſt ſole: & ſuper omnē diſpoſitionem ſtellarum: & luci cōparata inuenitur prior. Omne aurum in cōparatione illius arena eſt exigua: & tanq̄ lutum ęſtimabitur argentū in cōſpectu illius. Nam oīm bonoꝝ mater eſt & theſaurus īfinitus hominibus: quo qui uſi ſunt/participes facti ſunt amicitiæ Dei.&c. unde & Seneca virū ſpeculatiuum quaſi deum in humano corpore hoſpitatum/aſtruebat.

Philoſophię laudes.

Seneca

DIS. Miras Philoſophiæ laudes prędicas. ſed unde iſtoc inſignita ſit nomine/ædicito. MAG. Philoſophia nomen græcum eſt: nō latinū ortum a philos id eſt amicus & ſophia. i. ſapientia: quaſi amata ſapiētia. Si enī Sapiētiæ forma: ut aiebat Plato: oculis videri poſſet: maxime ad amorē ſui homines cōcitaret. DIS. Et hinc Philoſophi dicti: q amatores ſunt ſapientiæ? MAG. Etiam fili. ſic enim primus Pythagoras non ſapientem ſed philoſophum potius ſe eſſe reſpondit. id eſt amatorē ſapientiæ. DIS. Quomodo amatores ſapientię ſunt: quā (ut ais) oculis cernere nequeunt. Nihil autem amatū niſi cognitum MAG. Sapiētia & ſi oculis corporis neutiq̄ videatur: cū ſit ſole ſpecioſior: intellectualibus tamen facile videtur: ab his qui diligunt eam. Et partim quidē ut a patre luminum (a quo omne datum optimū) īmediatius inſpirat: partim autem ut humana induſtria per ea quæ facta ſunt ſenſibilia indagat. Hinc & in plures partes ſecernitur. ut in p̄tacta deſcriptione liquet.

Plato

Pythagoras.

Auguſti. de tri.li.9 c.3. & lib. 10.c.1 &.2 Sapien.7.

Iacobi.1. ad Ro.1.

De ratione & ordine dicendorum. Capitulum ſecundum. DISCIPVLVS.

On me puto fœliciorem diem hactenus hac iſta vixiſſe: quo hęc & iocunda & anīo meo gratiſſima audiui: nec inferiorē fœlicitatis partem me attigiſſe exiſtimarem/ſi horum ſaltem generalem cognitionem paucis conſequi poſſem. MAG. Optime ſentis. Nam Ariſtoteles mortalium fœlicitatem/ non in diuitijs/non in honoribus/ nec cæteris bonis exterioribus: ſed ſpeculatione ſubſtantiarum ſeparatarum (de quibus Methaphiſica) poſſe reperiri aſtruit. Et Poeta fœlicem dicit eum/ qui rerum potuit cognoſcere cauſas. (que in cęteris philoſophiæ partibus inquiruntur) Horum tamen omnium noticiam & ſi generalem/paucis ędocere labor eſt non modicus. Dum enim iuxta Horatij ſententiam / Breuis eſſe volo: obſcurus fio. Et ſi quid forte non tam ſcitu dignum/ quam vulgatum ſilentio preteritum iri contigerit: non dęerunt qui ſubductis ſupercilijs: rugato naſo & toruis oculis in ſuperficie palpitantes / canino dente omnia ſimul corrodent. Malens autem horum ſubire calumnias/ quam te optime indolis adoleſcentem/ claro ſatum ſanguine/& philoſophię cupidiſſimum: more pecudum ſine literis vitam agere: partium philoſophię/eo quo ænumeratę ſunt ordine / prima rudimenta explanabo. a Grāmatica igitur omnium artiū prima initium ſumentes: inprimis inextricabiles quoſdam eius labyrinthos abijciendos reor: ne in his diuti⁹ īmorati/tempus pręcioſiſſimū (quod natura mortalibus parte diſtribuit) ſine fructu prętereuntes utiliora attingamus minime. Quid em̄ proderit ingenia puerorꝫ tenerrima in fictis ſingulorum dicendorꝫ continuatōibus/diuiſionū excogitatis reductōibus & ſufficientijs/perplexis regiminū viribus/anilium fabularꝫ recitationibus de Quis & Qui ſi inter pronomia cenſenda. De vocatiuo ſi verbo perſonali in ratione ſuppoſiti iungi poſſit. De quinqꝫ Figuris. de Imperſonalibus: & an ne gerundia inter participia collocanda veniant: Inſuper & de varijs impedimentis in conſtructōis ordine. & cōſtructionū ſuperuacuis nominibus fruſtra occupari? Aut quid demū penſi habebit modos ſignificandi & omnimodā eorūdem diuerſitatē tenerrimis auribus inculcari: quos ſine naturis rerꝫ & philoſophia prima neſciri nemo doctus dubitat? Hæc itaqꝫ & ſimilia miſſa facientes quo tendimus pergamus. DIS. Perge.

Ariſtotel. io. Ethico — Virgilius Georg. i. — Horatius in arte.

De Grammaticæ definitione / inuentore: & litterarum numero & diſtinctione Capitulū tertiū. MAGISTER.

Rammatica igitur (a qua exordiri oportuit) eſt recte ſcribendi & loquendi ſcientia: fons & origo omnium artium. De qua & Quintilianus. Niſi Grāmatica fundamenta fideliter iecerit / qd quid ſuperſtruxeris corruit. Dicta autem παρα τα γραμματα id eſt

Grammatica. — Quintil.

liteeris:quaſi literaria ſcientia:eo ꝙ litera minima grãmaticę pars ſit.
DIS. Quis hanc primus homines ædocuit? MAG. Grammaticę prima elementa/ quę (ut diximus) ſunt literę: ſecundũ linguarũ diuerſi-
Adam. tatem diuerſi tradidere. Hębraicas nanq̧ literas ab Adam prothoplaſto noſtro parente/ poſteris relictas facile accipimus: cũ & omnibus creatis nomina indiderit. Harum & nomina & figurę characterum ſunt

tes. hes. ſain. vav he. daletſ. gimel. betſ. aleph.
ט ח ז ו ה ד ג ב א

hebræum alphabetũ

ſamech. nun.nun. mem. mem.lamech. chauf. Kauf. iotſ.
ס ן נ ם מ ל ך כ י

tauf. ſchin. res. quf.zadecK. zadecK. ſe. pe. ayn.
ת ש ר ק ץ צ ף פ ע

Græcas vero Cadmum ex Phœnicia adduxiſſe perhibent: videlicet
alpha.uita.gama.delta.epiſim.ſita.ita.thita.iota.capa.laſda.mi ni.xi.
alphabetũ α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ
græcum omicron. pi. ro.ſigma.tau.ypſilon. phi. chi pſi. omega.
ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω.

nicoſtrata Sed latinarũ de quibus nos agimus/ Nicoſtratam Euandri matrẽ inuentricem hiſtorię tradunt. Non tamen omnium ſed illarũ tantum A B C. D E. F. G. I. L. M N. O. P. R. S. T. V. alię autem ſcilicet H K Q X Y. Z: longo poſt tempore his quas Nicoſtrata inuenerat nõ ſine cauſis adiectę ſunt. DIS. Quibus de cauſis? MAG. H. addita eſt ut eſſet aſpirationis nota. aſpirantur enim vocales omnes. ut ha he hi ho hu Sed conſonantes in latinis nunquam (dempto pulcher) aſpirantur. In græcis autem & quę ab his. c p r. t. aſpiratas conſpicimus. ut philoſophus. rhetor. theologus. ☞ Chriſtus: quod græce per χ. q̃d valet ch & ρ q̃d valet r & c q̃d valet s adiecto titello ſcribitur: in hac forma. Xp̃c. Hinc quidam ex noſtris Chriſtus per x p c ſcribendũ inſulſe ignoranterq̧ tradidere. K aſſumpta eſt: ut inter c & q diſcrimen faceret. Nulla tamen dictio ſeu vox latina k ſcribenda eſt: licet uſus in aliquibus male habeat. Pro q nonunq̃ antiquiores c ſcribebant. Sic pro x/ c & s vel g & s ponebant. Nunq̃ ergo poſt x ſcribendum eſt s. Y vero & Z a græcis mutuauit latinitas propter græca ſcribenda quibus nõnunq̃ utitur y pro i: & z pro ſſ duplici ponit. Sũt itaq̧ literę nũero viginti tres: quarũ quę
Chriſtus.
23 litteræ. Vocales que vocales dictę: quia ſine aliis plenam vocem efficiunt. ſcꝫ a. e. i. o. u.
ↄſonantes Reliquę omnes Conſonantes: quaſi cum vocalibus ſonantes. ut b cũ e ſonat be. Similiter v & i in principio vel medio dictionis ſi mox vocalis ſequitur in vim conſonantis migrant. ut valor Iacob. maior. audiui V vero imediate ſequens g q et ſ vim litteræ perdit: quia nec dyphthõgon: nec poſitionem efficit. ut lingua, aqua, ſuadeo. Conſonantes rur

ſus bipertiũtur in Mutas & Semiuocales. Mutę ſunt quę vocali in quã deſinunt dempta: abſq; voce ſunt. ut b c d f g k p q t. Cęterę Semiuocales ſunt quia vocali a qua incipiunt dempta/ſemiuocẽ faciunt. ut l m n r s x. E quibus duæ liquidę ſunt. ſcilicet l et r. quia alicui mutę adiunctę vocalem pręcedentẽ ancipitem reddunt. ut tenebrę. repleo &c. F autem & ſi more ſemiuocalium a vocali incipiat/mutis tamen deputabitur: cu; dictionẽ ad inſtar ſemiuocalium finire non poſſit. Ex his quędã in gutture/alię labris/nõnullę ỽo a pulſu linguę circa dentes & palatum formantur: quod labia mea & linguę deflexionem animaduertẽdo/ facile intelliges. DIS. Capio. ſed in quẽ uſum aſſumptę ſint ædicito.

Mutæ. Semiuocales Liquidæ.

De Syllabis Capitulũ quartum MAG.

X connexione litterarũ diuerſę emergunt ſyllabę. Cum ẽm duæ vocales iunctę fuerint: dyphthongos quattuor efficiunt. quarũ duę Primę Au & Eu & ſcribi & legi poſſunt. ut audio euangeliũ. Poſtremę autem duę æ & œ ſcribi poſſunt/ſed legi conceſſum nõ eſt. ut æneas. fœdus. Si autem conſonans una vel plures vocali aſſociatę fuerint / varias ſyllabas cauſant. ut ba. ca. da &c. Non autem plures tribus vocalem in eadem ſyllaba aut pręire aut ſequi poſſunt. Si autẽ tres pręcedant duę ſequuntur. ut monſtrans. Si tres ſequuntur duę pręcedunt. ut ſtirps. ſẽper autẽ harũ triũ prima vł ultima eſt l vel r. Quotęcunq; autẽ ſine vocali cõbinatæ fuerint/ſyllabam non cõſtituunt. Syllabam omnes litterę incipiunt y dempta: q̃ ſemper in principio h aſpirationem ante ſe requirit. ut ab bos. cos. dos. ex. fur. glos. hic. in. Kalendę. laus. mons. non. os pes. qui. rus. ſus. tu. urbs. xenodochium hydria. zona. Vocalibꝰ omnibus ſyllabam terminare cõceſſum eſt. ut menſa. cubile. gumi. leo genu. Conſonantibus autem hæc poteſtas certa lege conſtricta eſt. DIS Qua? MAG. B nullius ſyllabæ finis eſt: niſi & ſequentis initium ſit ut abbas. Excipiuntur dictiones cõpoſitæ ex ꝑpoſitione in b terminata. ut ſublego. obtrecto. obduco &c. C ſyllabam terminat ſi ſequens a q vel c incipiat. ut ſiccus. quicquã (q̃d & quidquã dicitur) D in implicibus ſyllabam non terminat: in compoſitis autem ſi ſequens a d incipiat. ut reddo addo. Sed adquiro: idcirco: quidquid / in prima ſyllaba d retinent. Si autẽ ſequens ſyllaba ab s & alia conſonãte incipiat/d ſubtrahitur. ut aſcendo: aſpiro. aſto. F tunc ſyllabã finit: cũ ſequens ab f icipit. ut afficio. Idẽ iudiciũ g ſubit. ut ſuggero aggero. H in appocopatis ſyllabã terminat. ut ah. vah ab aha vaha. Proh ſine c ſcribitur.

ſyllaba ab oibus inchoari pọteſt

B C D F. G H

K in latinis non ponitur. ut ſuꝑ viſu; eſt. L ſyllabã finire põt quacunq; conſonãte ſequente: q r k h demptis. ut albus ulcus valde alfeus algeo illud ulmus ulna culpa fulſit altus ſilua mulxi. M ſyllaba; terminat: ſi ſequens ab m b vel p incipiat. Vnde & ſi has conſonantes n pręceſſerit/in m mutatur. ut ambulo. imperium. immunis. M in ſeq̃ntibus c d f q t in n tranſit. ut quencunq;. tandem. anfractus. nunquam. identidem. Si autem n contigerit ſequi m / tunc in eadem ſyllaba

K L. M

erunt.ut damnum ſcamnum .nunq̃ autem p interponenda eſt. Si autẽ m ſequit̃ ſ vel t interponitur p cauſa melioris ſoni .ut compſi comptũ. Inueniunt etiam b c d l r ſ t u conſona interpoſita litteris/cauſa ſoni melioris.ut ambigo ex am/& ago.ſicubi ex ſi & ubi. Prodeſt ex pro & eſt. Dirimo ex di & emo Obſcurus ex ob & cura. Identidem ex idem & idẽ

N Bouis a bos. N.ſyllabã finit ſequẽte c.ut truncus.d ut mando.f ut confiteor .g ut angulus(ſi aũt n ſequitur g ipm̃ p̃ire nõ poteſt.ut agnoſco) n ut annus/ſolennis ſine p.q ut inquiro. ſ ut confitus.t ut mantua.i cõſona nt cõiunx. v cõſona.ut conuerto. x ut anxius. Seq̃nti ꝟo r ꝟtitur

P. in idẽ r.ut corrũpo. Vertit̃ & in m ſi ſequat̃ b.m p.exẽplo ubi ſup. P

Q ſyllabã non finit/niſi ab ea ſequẽs incipiat ut lippus. Q nulliꝰ ſyllabę

R finis eſt. R ſyllabã finit quacunq̃ cõſonante ſequente: b dempta.ut morbus porcus ordo perficio margo phibeo piuro pluceo carmẽ carnis corpus arquitenens /currus morſus artus Xerxes :coruus barʒiʒia.

S S ſequẽte ſ in ſimplicibus ſyllabam finit ut aſſis. Et in cõpoſitis ſequẽte c i p t ſ ut obſcurus diſcretus diſcutio diſplicet deſtinat diſſuo. In ſimplicibus autem ſc ſm ſp ſt/ſunt eiuſdem ſyllabę.ut Paſcua coſmus: proſper teſtis.

T T.tunc ſyllabę finis eſt cum ſequẽs ab eadem initium ſumit ut attinet. T autẽ ſyllaba ut ci ꝓfertur : ſi mox alia vocalis ſequitur: niſi ſ vel x ti pręcedat.ut geſtio mixtio. Dicimus tamen litium a lis & vitium a vitis ad differentiam licium & vicium & ſiqua ſunt ſimilia. Genitiuus autem ſingularis in nomine: vel ſecunda perſona pręſentis indicatiui in ꝟbo facile indicant ſi hæc & ab his deriuata per c vl' ti ſcribẽda ſint: ut ab aſtuti aſtutia.amici amititia.Sitio ſitis.facio facis. Syllaba ti fit ci

X X ſyllaba finit in cõpoſitis ab ex : ſequẽte c l p q t. ut Excurro/exlex expecto

Y exquiro extendo. Y ſyllabã terminat ut zephyrus.

Z Z quãdoq̃ ĩ fine reperitur.ut achaʒ. Dicta autẽ de ſyllaba quaʒ alia ſequitur intelligenda ſunt Cætera ſi quę de literarum naturis in mentem venient in proceſſu ſuis locis interſerenda veniunt.ut in.capi de verborum declinatione & p̃poſitiouum compoſitione. DIS. Optime. Sed quid demum ex ſyllabis fit? MAG. Dictiones. Ex quibus tandem orationem conſtruimus.per quam omnem mẽtis noſtrę conceptum alteri indicare cõgrue poſſumus. Hinc & dictiones parteſ orationis dicuntur. Differentia vero earundem octo generibus de prę̃nditur: quę ſunt. Nomẽ pronomẽ verbum participium aduerbium coniunctio p̃poſitio interiectio. De quibus eodẽ ordine diſſertabimus. Et primo de Nomine :

De Nomine Capitulum quintum.

DIS. Nomen quid eſt? MAG. eſt pars orationis cum caſu corpus aut rem proprie cõmuniterue ſignificans. Omne enim nomẽ aut ſignificat rem groſſam aliquo ſenſu exteriori pceptibilẽ: & hoc corpus dicit̃ . aut ſʒcat ens ſolo intellectu appręhenſibile : & hoc res appellatur . ut anima angelus . Dicitur autem hæc orationis pars Nomen: quia res quibus nomen imponitur nominat. DIS. q̃ pacto

Nomen

corpus

res.

cognoſcam facilius q̄ dictio nomen ſit? MAG Primo per eius vulgare: cui ſi addi pōt ein uł ein ding. nomē eſt. ut hō ein menſch. album ein vieiſſʒ ding. Secundo per eius accidentia. DIS. Quot accidunt nomini? MAG. Octo. ſcʒ qualitas: numerus: figura: perſona: caſus: declinatio: genus & ſpecies. DIS. Qualitas noīm q̄ttuplex eſt? MAG. Duplex. propria ſcilicet & appellatiua: a qua & nomen propriū vł appellatiuum dicit̄. DIS. Quod eſt nomen proprium? MAG. q̄d ſʒcat rem unā alteri nō ɔmunicabilē. ut ſunt oīa noīa q̄rumcunq; reɽ propria, ut Chriſtoferus. DIS. Quod eſt nomē appellatm̄? MAG. q̄d ſignificat rem pł'ibus ɔmunicabilem. ut hō humanitateʒ q̄ pł'ibus ɔmunicat̄ ſignificat. Eſt & alia penes q̄litatem nominis diuiſio: ī adiectm̄ ſcilicet & ſubſtantm̄. DIS. Quod nomen eſt Subſtantm̄? MAG. q̄d ſignificat rē p modū p ſe ſtantis. & cognoſcit̄ per ſuū vulgare: cui nō poteſt addi vieyb, man vel ding. Nō em̄ dicitur homo/moentſch ding. DIS. q̄d nomē eſt adiectim̄? MAG. q̄d ſignificat ſuū ſignificatū p modū adiacentis alteri. Et cognoſcitur p ſuū vulgare: cui poteſt addi ıvyb/man/ vel ding. ut alb⁹ ıviſʒ man alba ıviſʒ fraiv Album ein ıviſʒ ding. DI. Numeri nominū q̄t ſunt? MAG. Duo Singularis & pluralis. DIS. Quod nomen eſt ſingularis numeri? MAG. Cuius vulgari addit̄. ein. ut homo ein menſch. DIS. Quod nomen eſt pluralis numeri?

MAG: Cuius vulgari additur vil. ut homines vil menſchen DIS Figurę nominū quot ſunt? MAG. Duę Simplex & cōpoſita. DIS. Quod nomen eſt ſimplicis figurę. MAG. quod non poteſt diuidi in plures partes ſignificatiuas prioris ſenſus capaces. ut homo. DIS. Quod nomen eſt cōpoſitum? MAG. Quod poteſt diuidi in plures partes ſignificatiuas prioris ſenſus capaces. ut equiferus. DIS. Perſonę nominū quot ſunt? MAG. Duę ſcilicet ſecunda & tertia. DIS. Quod nomen eſt ſecundę perſonę? MAG. Omne nomē vocatiui caſus eſt ſecūdę perſonę. Alia omīa ſunt tertię perſonę. DIS. Caſus nominū quot ſunt? MAG. ſex ſcilicet noīatiuus gt̄us datiuus acti⁹ vocatiuus & ablatiuus: quorum primus rectus dicitur/reliqui omnes obliqui. Per hos caſus oīa nomina declinant̄ & p terminationes ſuas variātur. DIS. Quot ſunt declinationes nominū. MAG. Quinq;.

DIS Quomodo cognoſcunt̄? MAG. Penes Gt̄im vel ablatīm Nomen em̄ quod habet in gtīo æ vel in ablatiuo a eſt primæ declinationis. Quod aūt in gtīo habet i vel in ablatīo o eſt ſecūdę. Et q̄d ī gtīo habet is eſt tertię. Quod vero in gtīo habet us vel in ablatiuo u ē q̄rtæ. Illud autē quod in gtīo habet ei diuiſim eſt quintę. DIS. unde cognoſcere poſſum qualiter ſingula nomina ſuis aptentur caſibus. MA. Per regulas ſequētibus metris cōprehēſas: ut meōrię firmius inſideāt.

Cognitio Nominis

Accidētia nomīs

Qualitas nōis Propria & appellatiua.

nomē ſubſtantiuuʒ.

adiectiuū

Numerus

Figura

Perſona

Caſus

decliātio.

De prima declinatione in ſingulari Capitulū. vi.

Vnt rectis primę/ tres finales ſociatę
Quattuor & voces a vel am iunges ſimul as es

Omnia huius inflectionis nomina in genitiuo & datiuo ſingularibus per ę quod ſit dyphthongos ſcribuntur. ut muſæ vel muſę. andreę

egina
Ac genitiuus habet cum terno. Quartus in am fit;
An dat a gręcus & as: es atq per en tibi mutes.
Attendas ultra quod rectum nomina neutra pascā
Quartum cum quinto/ſimiles dant/hic & ubiq.
A quintus/ſextus. poſt es/e/vel a reperimus
Recto qui fit in am: quintum/ſextum quoq iungam;

In plurali

Luralis primus dabit ę: quintusq. ſecundus
Arum dat. ternus dabit is: ſextusq. ſed abus

Aliquando conciditur ſyllaba ar de genitiuo plurali, ut cœlicolum pro cęlicolarum.

Dant equa mula dea ſic filia nata liberta:
Cum domina pariter anima famula quibus abus
Aut is forte dabis: aſina ſociabis.
As quartus finit: ex dictis prima patebit.

Et ut hęc clarius intelligas tibi huiuſce inflectionis formā ſubijciā ſ3m quā reliqua omnia articularibus (pro ut generꝫ exigit diuerſitas) terminationibusve. ut datę admonent regulę variatis: declinabis facilli/mę. Modum vero vulgari3ādi omnium nominum/ſingulos per caſus & numeros cuiuſcunq declinationis fuerint/facile depręhendes ſi caſuum officia conſiderabis: eo quo ſequitur modo. ut Nominatiuus omnia agere. Genitiui omnia eſſe. Datiuo omnia acquiri. Accuſatiuī omnia pati. Vocatiuum vocari. Ab ablatiuo venire/aut eo mediante varia fieri intelligatur. Ex eo nanq nominatiuus. per der die das. Genitiuus per des der von. Datiuus per dem der 3uo. Accuſatiuus per die den das. iin. Vocatiuus p du ir vel o. Ablatiuus per mit. von uſ3 in fur durch ve umb ſ3m rei proprietatem in ſingulari. In plurali vero genitiuꝰ frequenter per deren. & accuſatiuus per die. Datiuus & ablatiuus exponitur per denē. Signa autem caſuum ſunt. Nominatiui. Quis wer. Genitiui Cuius wes. Datiui Cui wem. Accuſatiui quem wen. Quid was Vocatiui o. Ablatiui. Quo/mit was/uſ3 was in was. In his te exercitatum iri volo & non in vana & curioſa caſualium & temporalium recitatione. Sequitur.

Modꝰ vulgari3ādi noīm per ſuos caſus

Forma declinationis primę.

In ſinglari

der tiſch	die tiſch
Nrio hec menſa	Nrio hę mēſæ
des tiſchs	deren tiſchen
Gtio huius menſę	Gtio harum menſarum
dem tiſch	denē tiſchen
Dtio huic menſę	Dtio his menſis
den tiſch	die tiſch
Actio hāc mēſam	Actio has mēſas
du tiſch	ir tiſch
Vtio o menſa	Vtio o menſę
von dē tiſch	vō denen tiſchen
Ablatio ab hac mēſa	Ablatio ab his menſis

In plrl

De Secunda declinatione Capitulum. vij.

In Singulari.

Vnge ſecundę tres finales: ſex quoq; voces:
Er vel ir um q; vł ur hinc us: ſimul eus ſociant.
Fit genitiuus in i: formam vult er variari
puer pueri — Nam niſi muta prę it er i ſimpliciter ſibi iungit.
magiſter magiſtri — Et ſi muta prę it: e vocalem remouebit
Celtiber & liber/iber excipias quoq; dexter.
Preſbyter atq; later proſper ſocer aſper adulter,
Mulciber his iungis: cum de gero vel fero natis, — Armiger Dapifer
Et iungo gibber: dat tri vel eri tibi dexter.
vir viri — I ſumunt ir vel ur: us in i ſimul um variantur. — domini, templi
ſat ſaturi
ſpondeus ſpondei — Eus in ei muta. dat eos formatio gręca. — Spōdeos
Vnus poſt ille ſolus totus quoq; flecte: — ille illius un⁹ uni⁹
Vllus nullus uter: iunges alius ſimul alter: — uterq; neuter
Quod dabit alterius. alius quoq; format alius.
dyphtongon — Tertius o poſuit: cum ſexto. Quartus in um fit — thidea
vir. liber. — Grecus us on finit. A dat eus. hinc quintus in en fit — thideus
templum — Rectus in er vel in um ſimilem faciet ſibi quintum — theſeus } theſea
domine — E facies ex us: fili dic abijciens us. — o theſeu
laurenti — Sic proprium quod ius habuit. dic agne vel agnus
vincenti — Et populus popule/deus: & fluuiusq;: chorusq;

In Plurali.

viri — Plurali Primo quinto ſimul i ſociato.

cōcidit in or ſyllaba qñq͡ꝫ duū ꝓ duorū Attamen a neutris iunges: orum genitiuis. templa
Is ternus/ſextusq͡ꝫ dabunt: dabit os tibi quartus.

Forma ſecundę declinationis:

In ſingl'ri	Ntio hic magiſter	In pl'i	Ntio hi magiſtri
	Gtio hui⁹ magiſtri		Gtio horū magiſtroꝝ
	Dtio huic magiſtro		Dtio his magiſtris
	Actio hūc magiſtrū		Actios hos magiſtros
	Vtio o mgiſter		Vtio o magiſtri
	Ablatio ab hoc magiſtro		Ablatiuo ab his magiſtris

Alia

In ſingl'ri	Ntio hoc pomū	In pl'i	Ntio hęc poma
	Gtio huius pomi		Gtio horum pomorū
	Dtio huic pomo		Dtio his pomis
	Actio hoc pomū		Actio hęc poma
	Vtio o pomum		Vtio o poma
	Ablatiuo ab hoc pomo		Ablatiuo ab his pomis

Ad inſtar horū reliqua eiuſdē declinationis ꝓut rerū proprietas & genus exigunt & vulgariſabis & declinabis.

De tertia declinatione Capitulū.viij.

In Singulari:

Inales ternę ſunt bis quinę ſociatę:
aeoclnr stx. Et ſexaginta voces/dempta tamen vna
dogma Sunt a vel e ſimul o teſtes/ac ec ſociato. lac.allec.
monile Vocali cuiuis l n r ſimul s ſociabis.
virgo V tamen n non das.aus/uls/ems: irps quocq͡ꝫ ponas. laus. puls
Quamlibet s iunge: b vel n/p/vel r preeunte. hyems
Vps irs non dices: u ſolam t ſuperaddes. ſtirps. caput
Quęlibet x preſit: anx/alx aux inx ſibi iungit.
Vnx/arx/erx/addo.dant omnes is genitiuo:
Sed diuerſimode/tñ inferius maniſeſte
Formas ponemus. A primo tis ſociemus dogmatis
monilis E fit is.o dabo nis.homo/cardo/margoq͡ꝫ demis.
ſermonis Ordo cum virgo nemo/ſimul excipe/do/go. albedo
Fęminei generis: & apollo: teredoq͡ꝫ iungis. rubigo
Hęc ex o faciunt i breuem.turbo ſibi iungunt:
Et caro carnis dat tibi.nomen gentis o curtat. Saxo ſaxonis

Lac lactis ponit: allec allecis habebit.
ſalis: Is poſt l pono: ſed lis mel fel ſociabo.
Iohelis. Alis dic elis olis longas genitiuis.
Solis. Haſtrubal hinc demis Hanibal quoq; ſal ſibi iungis:
vigilis conſulis Curtas dicis ilis & ulis. ſaul hinc tibi demis.
Ex an fac anis; ut titan: vel dabit anos.
nominis. En fit inis: ſiren lien enis dant: quoque ren ſplen.
Delphin delphinis: & in In non plura videbis.
demonis. On ſibi copulat is. quædam peregrina dabunt tis. licophrõ.
calcaris R capit is. epatis dat epar: ſed far dabo farris. Eglocerõ ſtilpon
uberis. Imber cum natis demis. nam mutat r in ris. decẽbris
martyris. arboris Ter quoque mobile: cer iungas celeberq; ſaluber. nouẽbris.
turturis V tuntur lege luther panther que later que. Pater tris.
alacer cris Ether cum crather ſtater his coniunge character.
Cor cordis donat. in oris femur ur tibi format
Huic ebur atque iecur iunges: robur ſimul addes.
Iupiter atque iouis dat: iter tineris facit ex ter.
Producas aris: nectar iubar hinc remouebis
Cum natis par: lar boſtar cæſar ſimul aſpar impar. diſpar
Corripiatur eris: iris ac uris aſſociabis.
Crather dematur: panther quoq; ver mulier fur.
Oris dic longam. ſed demas propria quædam.
Et rhetor Caſtor arbor marmor ſimul æquor.
ciuitatis Ex as fac atis; elephas as mutat in antis.
Et diamas adamas gigas: & propria iungas. ut Atlas.
Vas vadis & vaſis dic mas maris: as dabit aſſis.
As in adis Pallas vel ados mutat quoq; lampas.
Archas cum græcis: his patronymica iungis. virgilias
ſedes dis. Es fit is; attamen es vertunt in icis comes ales. adis ados
Ceſpes eques palmes gurges fomes pedes hoſpes:
Limes cum miles trames ſoſpes q; ſatelles:
Antiſtes poples diues celeſq; ſuperſtes:
Cum ſtipes veles preſtes proſtes ſimul obſtes:

Interſtes ſubſtes: & hames termes quoq́ merges.
Sed teres interpræs hebes indiges addito perpes
Es formant in etis: impes præpes ſociabis.
His aries paries abies ſeges & teges addes.
Sic etiam longam facit inquies & lebes addes:
Magnes atq́ quies locuples q́ tapes ſimul agnes:
cohæres Hæres cum natis præs merces as dat in edis:
Sic pes curtat edis: ſed apes apis aſſociabis.
Datq́ ceres cereris: æs eris conſociabis.
Et quod dat ſedeo formabit idis genitiuo: præſes præſidis
auis. Is non mutabis genitiuo: ſed lapis aſpis
Is mutant in idis: bolis & dyplois chlamys ægis
Et pixis cuſpis iaſpis tapiſq́ parapſis
priamis p Pyramis & phillis & talia plura videbis.
amidis vl Cum græcis multis: his patronymica iungis
priãidos Quæ formant in idos quandoq́ ſuos genitiuos.
Vt geneſis, multa dant is vel eos quoq́ græca.
Et quædam ſeruant normam: vel idis ſibi formant:
Vt caſſis tigris iris tibris paris iſis.
Iſtis iunge thetis: vel dat thetios genitiuis.
Dant in eris cucumis vomiſq́ cinis quoq́ puluis:
Lis litis quiris quiritis glis dabo glitis:
Et gliſſis gliris: dis ditis conſociabis.
Præbet inis ſanguis ſardis pollis ſociabis.
Semis pars aſſis cum ſit, ſemiſſis habebit:
Sed pro dimidio nunq́ variabile credo.
mos oris Oris fac ex os longam: curtam dabit arbos.
Cos dos pos q́ nepos otis dant atq́ ſacerdos
Sed pos curtat otis: cuſtodis dat tibi cuſtos.
Hæres formabit herois: bos bouis adde.
Deuorat os oris quidquid lucratur os oſſis.
Glos gloſſis lignum vetus eſt de nocte ſerenum:
Flos eſt glos gloris: glos glotis fœmina fratris.

fortius Ex us fiat oris: quod comparat o tibi longat. tempus
fortioris. Sed formant in eris venus & vetus & ſcelus addis temporis
Vellus viſcus olus opus & fœdus latus ulcus:
Sidus pondus acus glomus & genus: addito vulnus
Munus funus onus. udis q; palus dat & incus:
Intercus dat utis curtam: longamq; iuuentus:
ut ſeruit⁹ Et quod dat ſeruus: virtuſq; ſaluſq; ſenectus
thus rus Vris dat tellus: monoſyllaba conſociamus.
Sed ſus iungo ſuis: & grus gruis annumerabis:
Dat pecus hæc pecudis: pecus hoc pecoris ſibi iungit.
Laus laudis donat: & fraus fraudis ſibi format
Bs s demit: & ps is ſibi iungit plebs
celebs bis Ebs eps e mutant in i: ſi poliſyllaba fiant: ſtirps
princeps. Aucupis excipitur ex auceps quod reperitur.
principis. Formant a caput eps: ex eps ipitis velut anceps:
Puls pultis ponit: & hyems hyemis ſibi iungit.
mēs mētiſ Ns s demit: & rs tis quoq; ſumit:
ars artis Quod cor componit vel pendo s remouebit.
Dis capit. & iungo frons lens glans tis ve tenento vecors diſ
Atq; quod uncia dat/s demit/cis quoq; ſumit. libripēs liſ
rediens Cum natis fit iens in euntis: iunge quienſq;. bripendis
redeuntis Ambio ſub lege manet: atque ſuperbio iunge
quincuns
caput itis Vt mutas in itis. & x mutabitur in cis:
Si tamen e teneant ſuper x poliſyllaba mutant
Iudex icis Hanc in i. ſed lodex i longat. & e tenet exlex.
His iungas veruex. & lectilis atq; ſupellex.
X in gis dat rex: iungas lex grex quoq; remex.
Sic græcum format ut ſpinx: vel gos ſibi donat.
Dic ſenis & noctis & coniugis & niuis addis.
Hinc reliquos formo tibi caſus a genitiuo.
S remouet ternus. is in em mutat tibi quartus Dtūs
Im dat maguderis peluis ſitis ſic & ecthlipſis Abltīus
Vis buris tuſſis tibris cum tigris erynnis:

Treueris & tongris tripolis ſirtis ſimul iris:
Iſtis adiungo dans is vel eos genitiuo:
Vt geneſis freneſis. & in im bene plura videbis. ut ſūt pro
æthera. Quædam latina mutant is in a quaſi græca. pria in is:
aera Em dat & im turris reſtis puppiſq; ſecuris. hn̄tia gtm̄ ſiℓe; ntio.
Par quintus recto: tn̄ s quædam remouēto Vtius. ut neapolꝰ
Vt pallas palla, tibris iris ſint quaſi græca.
Formatur ſextus in e. ſed tn̄ excipiemus Ablátiuus
monile Cum fit in e rectus: iſtis is & e ſociemus. fortis te
alacer ala- Acer is ciungis & al alis & addis ar aris: tribunalis
cris cre. Hæc is in i vertunt. dans im quarto ſibi iungunt calcaris
Gauſape preſepe preneſte q; cepe ſoracte: maguderi
Hinc hanibal ſotular ſal demas haſtrubal & far:
Nectar epar cum lar boſtar cæſar iubar aſpar.
Dant e vel i ſextis faſcis piſcis ſimul ignis
Et poſtis fuſtis vectis lactiſq; ſecuris
Cum turris reſtis puppis quoq; mobile iungis. ſc; oīs ge-
qa tantm̄ His reliquum demas: hoſpes ſoſpes ſuperaddes. neris ſilit
habent e. Degener aſt uber iungas. e vel i dabit imber: ꝯpatia. ru-
decembri dis tn̄ ad-
ſeptembri Attamen i natis tantum dat: iungis aprilis iectm̄ i tm̄
quintilis iungas: & ſextilis ſuperaddas. ſubſtm̄ aē
cardinalis Cardi cum nalis: iungas ſimul officialis. e tm̄ habꝫ
Habentia genitiuū ſiℓe; ntio: vℓ i ſolā ī ablatio: & q̄ terminantur in us vℓ rs p is qn; terminant accuſatiōs pℓes: pferti q̄ iū hn̄t ī gtō pli.

In plurali

Pluralis primus is in es: format quoq; quartus:
Et quintum ſocia: ſed dant is in a tibi neutra:
Præter quæ donant i ſextis, hæc ia formant.
Et quæ dant e vel i: tamen hinc ampluſtra retracta:
Ludicra vel vetera: quod comparat atq; retracta.
Is in ium vertit genitiuus. & hinc tibi demis
quod fit in a vel in o quæ dant is in um genitiuo.
Il ſimul ul iungas n & r. ſimul as ſuperaddas

lapidum Cum creſcunt. dabimus iſtis is & es ſimul os us.
arietum Et panis ſoboles apis & canis indole proles: inuenit & apium.
Cum proceres fruges iuuenis volucris quoque penates.
His græcum iungo: dans is vel eos genitiuo. hereſum.
Laus fraus puls iungo: ſimul s b p præeunte. vatum.
Iungis hyems: conſorſque cohors: caput his ſuperadde.
artificum Complex atque ſenex. X fixum iungito ſuppellex.
locupletũ Ex iſtis demas caro. quod fit in ar ſibi iungo. pter cæſar cæſarum.
alacrum Acer is e: præter celer. his addas ſimul imber:
Cor ſimul: as aſſis: mas vas que vadis quoque cum glis.
Lis dos ac ab os; plus trabs plebs ſcobs ſociabis.
Anceps cum ſociis: urbs daps ſeps ſtirps ſibi iungis
Et nix nox addo calx lanx arx atque ſuppellex.
Atque boum dicas quoque bobus. & u capit ales. ut alituũ
amantum V m præbent ans ens vel ium: ſed ium dabo glans dens
tiũ. ſapientũ vel iũ Et gens mens. Ternus in ibus dabit is quoque Sextus.

Forma declinationis tertiæ

In ſingulari / In plurali

Ntō hic & hec & hoc fęlix	hi & hæ felices & hæc felicia
Gtō huius felicis	horũ & harũ & hoꝝ felicium
Datīo huic felici	his felicibus
Aċtīo hũc & hãc felicẽ & hoc felix	hos & has felices & hęc felicia
Vocatiuo o felix	o felices & o felicia
Abltīo ab hoc & ab hac & ab hoc ce. l' ci.	ab his felicibus

Eiuſdem declinationis alia forma

In ſingulari / In plurali

Ntō hic lapis	hi lapides
Gtō huius lapidis	horum lapidum
Dtīo huic lapidi	his lapidibus
Aċtīo hunc lapidem	hos lapides
Vocatīo o lapis	o lapides
Ablatīo ab hoc lapide	ab his lapidibus

Eiuſdem declinationis alia forma

In ſingulari / In plurali

Ntō hoc dogma	Hæc dogmata
Gtō hui⁹ dogmatis	horum dogmatum
Dtīo huic dogmati	his dogmatibus
Aċtīo hoc dogma	hæc dogmata
Vtīo o dogma	o dogmata
Ablatīo ab hoc dogmate	ab his dogmatibus

Eiuſdem declinationis alia forma.

	Nrō hoc cubile		hæc cubilia
	Grō bui⁹ cubilis		horum cubilium
In ſgri	Drīo huic cubili	In prī	his cubilibus
	Actīo hoc cubile		hæc cubilia
	Vrīo o cubile		o cubilia
	Ablatīo ab hoc cubili		ab his cubilibus

De quarta Declinatione. Capitulum nonum. In ſingulari.

Quarta dat us rectis. genitiuis us quoq; quintis
Præbet & u recto quem noli flectere primo.
Ternus ui finit. um quartus. ſextus in u fit.

In plurali

Pluralis primus dabit us: quartus quoque quintus
V dictis dabimus. ua præbet uum genitiuus.
Ternus ſextus ibus dant. ſed ficus tribus arcus
Ante bus u ſeruant: portuſq; veru ſpecus addam:
Et lacus & partus acus & quercus pœnus artus.

Forma inflectionis quartæ.

	Ntō hic fructus		hi fructus	hæc gentia
	Grō huius fructus		hoꝝ fructuū	hoꝝ genuum
In ſgri	Dtō huic fructui	in prī	his fructib⁹	his genubus
	Actīo hunc fructū		hos fruct⁹	hęc genua
	Vocatīo o fructus		o fructus	o genua
	Ablatīo ab hoc fructu		ab his fructib⁹	ab his genub⁹

De quinta Declinatione. Capitulum decimum. In ſingulari.

Quinta dat es rectis: Sed præbet ei genitiuus:

De ternis.

Em quartus. quintus dabit es. e Sextus habebit.

In Plurali

Primus plurali dabit es: qui vult ſibi ſubdi
Quartum cum quinto. tribues erum genitino.
Tertius & ſextus ſemper formantur in ebus.

Forma quintæ Declinationis.

Ntō hæc ſpecies — hæ ſpecies
Grō huius ſpeciei — harum ſpecierum
Inſ ʒri Dtīo huic ſpeciei in plī his ſpeciebus
Actīo hanc ſpeciem — has ſpecies
Vocatiuo o ſpecies — o ſpecies
Ablatiuo ab hāc ſpecie — ab his ſpeciebus

De declinatione compoſitorꝫ. Ca. undecimū.

reſpublica. Conſtans ex rectis penes hos ambos variabis.
Non ſic alterutrum declines: nec leopardum.
legiſlator Conſtans ex recto ſimul obliquo variato:
Ex recti parte ſed non variabile quodcꝫ
tibiſoli Conſtans obliquis.

DIS. Breues quas iam tradidiſti declinationū regulas alta mente repoſui. Nunc demū de genere te abſoluas. MAG. Gn̄a nominū ſex ſunt. ſcꝫ Maſculinū Fœmīm Neutrū Cōmune Omne ꝓmiſcuū q̄d & epichenū dicit̄ ſub uno articulo utrūcꝫ ſexum importans. & dubiū ſiue incertum. DIS. Penes quid cognoſcitur genus nomīs? MAG. Penes ſignificatū & terminationes ut regulę ſequentib⁹ metris cōcluſę inducūt Ea tamē lege. ut regulę gn̄ales a ſpēalibus ſint exceptiones.

De nominum generibus in generali: Ca. xij

patet Ars maribus iungat quodcuncꝫ virum tibi ſignat
petrus
mater Fœmineis iungas per quæ ſignas mulieres.
Anna Mancipium neutro dabis: & ſcortum ſociabo:
Communi iunge ſexum quod ſignat utrumque.
Rhenus. Quæ fiunt propria flu: men: ven: pone marina. .i. nomīa
Ianuarius Hæc dabit arboribus. ſed fructibus hoc ſociamus. fluuiorū:
Boreas Mas oleaſter erit: dumus & rubus aſſociabis. menſiū &
Hoc ſiler eſt herba: ſiler hic donat tibi vina. ventorū
Pirus Hæc ſit auelana nux glans caſtanea ficus. ſunt generis maſcu
Fœlix
Fortis. Triplex mobilibus genus ut vult ars ſociamus.

De genere nominum primæ declinationis. Capitulum triceſimum.

menſa ? A manet in prima mulier. des mammona paſca
Neutris. & manna neutrum. mulier cꝫ polenta:
Adria Planeta maribus dabis atque cometa.

De genere noīm ſecundę declinationis. Ca. xiiij

ſcamnum Vm neutrū facies: mulierum nomina ſignes. glicerium
Leuir R ſimul us: quæq; maribus ſociata ſecundæ. cuſtochiū
Liber
pannus Fœmina damaſcus: domus ac humus atque papyrus
Aegiptus vannus & dipthongus: colus. aluus.
Aluus cum byſſus eremus paradiſus abyſſus
Porticus & methodus ſynodus nardus hiacinthus:
Artus cum delus & carbaſus atque phaſelus:
Coſtus criſtallus & Ciprus: iunge ſmaragdus.
Hoc vulgus pelagus. quandoq; fit hic paradiſus.
methadoſ Os græcum ſæpe mutatur in us muliebre.
methaduſ De genere nominū tertiæ Declinationis. Ca. xv.

DICATE neutrum tertiæ. hoc eſt uo
Lectio. A verbis cuncta per io vel nomine ſumpta mina ī mi
albedo Et nomen do go præbens inis in genitiuo: nata in di
ſiligo. Dona fœmineis. Mas ordo cardo teredo: cate/ſūt
Stellio gurgulio cum margo pugio iungo. neutri gn̄iſ
Vnio cum ſocijs ut ternio conſociabis ſi ſunt in
In reliquis mas o. caro ſed mulieribus addo. flectionis tertiæ.

mel ſel. L neutrum pone. dic ſal hic & hoc retinere. L
Et ſol mas dices. cui quod fit in an bene iunges. An
flumen Neutrum nomen in en eſto. ſed fœmina ſiren. En
Mas eſt ren cum ſplen pecten q; lien ve hymenque.
Delphin mas eſto. cui quod fit in on ſociato. in
Hæc ſindon dicas. iunges per quæ loca ſignes. On Dæmon. Babilon.
dyapaſon Quæ dya ſiue gera componit ſint tibi neutra.
geralogodion Tantundem neutrū. totidem plurale fit omne. Em
calcar. Ar neutrum ponas: ſed ſit lar cum ſotular mas. Ar
aer. color Et ſimul or ſocia maribus. tamen excipe multa. Er
Zinziber atque piper neutris dabis atq; papauer:
cancer p Sic dicas verber iter uber iunge cadauer: Or
morbo Veſper ver ruder his ſpinter iungito iuger:
Et ſuber tuber. ſed fœmina ſit tibi linter.
Hæc dicas arbor. hoc æquor cor quoq; marmor ador

Ir pir ſunt neutra: vox gaddir conſocianda.
guttur. Vr neutris iungas: maribus furfur lemur addas:
Raro mas murmur. hic & hæc vultur quoq; turtur.
ciuitas Hęc dat nomē in as. tn̄ hic ſit vas vadis & mas: As
Neutrum vas vaſis: huic phaſq; nephas ſociabis.
ales alitis. Eſt creſcens mas es: ſed compos fœmina merces Es
Magnes atque quies ſeges atq; teges: dabit hoc es
Præter mas veres: tibi cætera ſint mulieres. ſedes
ouis auis. Fœmineis dabis is: hic caulis iunge molaris. Is
Faſcis cum piſcis poſtis fuſtis quoq; vectis:
Ignis cum crinis panis callis quoq; funis:
Vnguis cum menſis amnis cum follis & enſis.
Anguis cum collis orbis torquis quoq; corbis:
Et penis ſentis vermis torriſq; ſementis:
Glis gliris ſanguis puluis vomis lapis axis:
Atq; cunis caſſis. canis hic ſimul hæc ſociabis:
Finis cum clunis dubio generi ſociabis.
mos flos Hic dat nomē in os. hęc glos cos dos: hic & hęc bos OS
Os oris neutris dabis: os oſſis ſociabis
Et chaos atq; melos argos logos annumerantur.
tempus ulcus Vs iungas neutro quod oris vel eris genitiuo Vs.
Dat. mas eſto lepus. hæc des reliquis. dabit hic mus. virtus ſeruitus
Hic dat & hæc tibi ſus. hoc virus pus. dat & hic grus. Solus
Neutraq; ſunt ius thus rus: his coniungito crus plus hoc acus
Laus fraus puls pones & hyems inter mulieres. aceris
plebs S ſit fœmina b vel n p vel r ſibi iuncta:
mens ſcops. Iūge calibſ ſerpens maribus: mōs fonſ quoq; ponſ dens:
ars Et partes aſſis torrens ſeps annumerabis:
Anceps præbebit dubium: ſit adeps ſociatum.
Stirps bona plantauit ſtirpem qui vina creauit.
iudex. E ſuper x tibi dant hic: ſi poliſyllaba fiant.
Hæc forfex forpex vibex obexq; ſupellex:
Addis ibex carex. dat hic & hæc ve ſilex quoq; cortex:

ſex fax Hæc iunges reliquis: grex mas ꝗ; calix ſociabis:
nox, nix
nux Et phornix fenix maſtixq; cilix quoq; varix
Et ramix thorax prædictis annumerabis.
Pars pedis hic calx dat: hæc ſed latomus ſibi iungat.

De genere nominũ quartæ declinationis. Cap. xvi.

V dabitur neutris: eſto cornu tibi teſtis.
fructus Quartę nomen in us dabit hic: dant hæc manus idus
Porticus atq; tribus acus & domus aſſociamus.
Hic tenet hæc ve ſpecus: illi penus aſſociemus.

De genere noı̃m quintę declinationis. Ca. xvii.

Species Fœmineis ſocia quęcunq; dabit. tibi quinta.
Facies. Hic dabit hæc ve dies: dant hi tantũmodo plures:
meridies Si componatur ſemper maribus ſociatur.

De Etheroclitis. Capitulum xviij. MAG

Cce paucis admodum regulis nominum genera ſecundũ declinationũ ordinem tradidimus: præter hæc tamen ſunt alia noı̃a q̃ etheroclita .i. diuerſe declinata dicũt; quorꝝ ſcilicet & genus & inflectio diuerſa reperiũtur. e q̃bus magis uſitata ſeq̃ntibꝰ regulis enumerãt.

Iſta ſolent quarta variari ſiue ſecunda
Cum lauro quercus pinus cornus quoq; ficus:
His colus atq; domus penus & lacus atq; tumultus
Ornatus paſſus cantus cetus ſpecus ortus
imbecillis Is vel us iſta ſuis dices dare compoſitiuis
vl' vs iner-
mis vl' us Cera iugum limus animus ſimul arma bacillus — ſincerus t-
perennis Et colus & annus. — ris. ſubli-
perennus. Cum norma neruum cum freno collige cliuum. — mis vl' us
enormis — Exanimis
vel us Vas vaſis ternam tibi dat: plurale ſecundam. — vel us
decliuis
vel us Dat Ieſus um quarto: reliquis u ſemper habeto.
Dat moyſes moyſi moyſen moyſeq; ſexto.
Vis vires: aſtu natu tantũmodo ſexto.
Ambo duoq; notes, flectaſq; domum ſapienter
Tolle me mu primo numero: mi mis ꝗ ſecundo.
Eſt iocus at ioci: loca baltheus & locus adde.
Dic raſtrum raſtros, ſic cœlum, ſic quoq; porrum.

Os vel a dat frenum filum clauſtrum q; capiſtrum.
Topica buccolica ſimul intubus arbutus adde;
Paſcua carbaſus altile pergamus atq; ſupellex.
Dic zizania dic q; georgica rhetoricorum:
Hæc primo numero ſunt fœmina: pluraq; neutra.
Dindima pilea ſupera trenera ſibila iunges
Iſmara gargara menala ſic infernus auerna:
Hæc primo numero ſunt maſcula: pluraq; neutra.
Dic ſponſalia milia mœnia dic ſimul exta:
Ilia dic arma ſemper pluralia neutra.
Primates proceres vepres maneſq; penates
Artus maiores trene lacteſq; minæq;
Plurali maria tantum tu flectere debes.

Plurali numero tantum tu flectere debes

Inducias latebras thermas iduſq; Kalendas
Exuuias nonas ferias nugas quoq; ſcholas
Excubias & diuitias diras quoq; cunas
Stare licet nequeant metro tamen hic reſidebunt
Liberi quirites facetiæ nuptiæ nundinæ
Inferi cum poſteris & blandicias ſociabis.
Inficias ſic inſidias ſic inferias q;
Et tenebras opes furiaſquoq; reliquſaſq;
Deliciaſq; minas ſenteſq; chelas phaleraſq;
Parcas illecebras nares grateſq; foreſq;
Quis Omnis Venetias thebeas athenas ſimileſq;.
Alter Quæ quærunt quæ diſtribuunt referuntq; negantq;
Infinita quoq; caſu caruere vocante.

DIS. Num & plura ſunt huiuſce ordinis nomina? MAG. Sunt & quidem multa: ut Quiſquiliæ: Exquiliæ: exequiæ: manubiæ: induuiæ. Sed ea oia ponere ſuperuacaneũ viſum eſt: cum ex his plurima apud antiquiores recentiores ve & in caſibus & numeris reperiantur: quib9 ab aliјs carere tradita ſunt. ea quoq; quæ ſupra tradidimus pluralia/nõ nũq; in.ſ3ri ſunt rcpta. relictis igit his: ſpeciẽ ultimũ nois accñs videã9

De Specie. Capitulum decimũnonũ: MAG

Peciés nominũ duplex eſt; ſc; primitiua & deriuatiũ. DIS. quæ

noīa dicunt̄ primitiuę ſpeciei? MA.q̄ a nullo deriuant̄.ut pater mater DIS.q̄ ſunt deriuatię ſpēi? MA. illa q̄ ab alijs deriuant̄.q̄d cum fiat multis modis/nō tam neceſſarijs q̄ varijs:ego tibi ſolum de cōpatiuis patronymicis & verbalibus utilioribus dicere ꝑtendo.Et primo

De Comparatione Capi.xx DIS.

cōparatio Vid'eſt compatio? MAG.eſt rei ad rem aſſimilatio. DIS: Quib⁹ nomīb⁹ accidit compatio? MAG. adiectis dūtaxat: quorū ſ;catū pōt augeri aut minui. quoꝝ ſc; vulgari additur noch vel aller Nam cōpatiu⁹ p noch & ſuplatiu⁹ p aller vulgariʒand⁹ eſt.Nōnunq̄ vero ꝓpria appellatiē capta cōpant̄(& ſi impꝓprie)ut Ne

ɔparatio / ro neronior.Salomō ſalomonior. DIS.Quot ſūt cōparationis gra nis grad⁹ dus? MAG.Tres Poſitiu⁹ cōpatiu⁹ & ſuplatiu⁹. DIS Ad horum Poſitiuus formatōes perge. MAG.Poſitiu⁹ a nullo formatur ſed alij formant̄ ab eo. DIS.Quomodo? MAG.Nam omīs poſitiu⁹ aut eſt ſecū/ dę declinatiōis aut tertię. Si igit̄ poſitiu⁹ fuerit ſecūdę declinatiōis:cō/ paratiu⁹ formāt̄ a gtīo ſingulari addendo or in fęmīo & maſculino vel us in neutro.Et ſuplatiu⁹ addendo s & ſimus.ut docti doctior doctius doctiſſimus.Omīs itaq̄ ſuplatiu⁹ in ſimus p duplex ſſ ſcribit̄. Si autē poſitiuus terminat̄ in er ſuplatiu⁹ fit a ntō p additōem rimus.ut niger nigerrimus.Omnis ſuplatiuus in rimus r geminat/dempto plurimus Excipiunt̄ bon⁹ melior optim⁹.Malus peior peſſimus. Paruus minor minim⁹ Magn⁹ maior maximus.Multus pl⁹(in neutro tantū)pluri/ mus.Celſus celſior ſumm⁹:Dexter dexterior dextimus.Siniſter ſiniſte rior ſiniſtimus.Beniuolus beniuolentior beniuolentiſſimus.Maliuo/ lus maliuolentior maliuolentiſſimus.Simili modo cōpoſita a facio.ut mirificus magnificus.Sic& cōpoſita a loquor.ut doctiloquus:breuilo quus vaniloquus Amicus amicitior amaciſſimus. Sic pudicus & im/ pudicus. Omnis compatiuus in tior vel in tius t ſeruat:ſi poſitiuus t habeat:ut fortior fortius:aut c ſi poſitiu⁹ habeat c.ut fęlicior fęlicius. Si vero poſitiu⁹ fuerit tertię declinatiōis:tunc comparatiuus formāt̄ a datīo addendo or & us.ut forti fortior fortius.Et ſuperlatiuus a geniti/ uo addendo ſimus.ut fortis fortiſſimus.Cum vero poſitiuus termina tur in r ſuperlatiuus fit a ntō p additōem rimus. ut ſaluber ſaluberri/ mus. Excipiuntur iuuenis iunior ſenex ſenior adoleſcens adoleſcētior abſq̄ ſupatiuo.veus tveterior veterrim⁹.diues ditior(a dis ditis)ditiſ ſimus. Facilis facilior facillimus. Sic agilis agilior agillimus. gracilis humilis:ſimilis & ab his cōpoſita.ut difficilis diſſimilis.quæ omīa ha/ bent duplex ll in ſuperlatiuo.Item ea quæ in eris terminant̄ & in neu/ tro in e ſeruant regulam eorum quæ in r terminant̄.ut Celeber bris bre celeberrimus. Excipiuntur in utraq̄ declinatione nomina in us vel is terminata habentia vocalem ante us vel is. ut pius/dubius/egregius/ tenuis/arduus &c.quæ omnia compatiuum ꝓpter nimium vocalium hiatum non habent. Sed pro eo poſitiuū cū aduerbio magis ſumunt;

ut magis dubius magis arduus &c. Horum tñ cõparatiui qñq; inueniūt ocyor ocyſſimus ſine poſitiuo. nequã nequior neqſſimus. Nec lateat ab aduerbijs qbuſdã & ppoſitionibus ꝓ aduerbijs poſitis/cõparatiuũ & ſuplatiuũ cadere. ut ab extra exterior extremus. Sup ſuperior ſupremus. Intra interior intimus. Citra citerior citimus. ꝓpe ꝓpior ꝓximus. Proximior ṽo a ꝓximus ē: q̃d cõiũctum ſ;cat. Ante anterior ſine ſuplatiuo. Pridē prior primus. Vltra ulterior ultimus. Infra inferior infimus: Poſt poſterior poſtremus. Et a verbo Detero deterior deterrimus. Irregularitatē cõpationis quo ad ſignificatũ: vulgarizando gradus facile depræhendes.

De Patronymicis Capi. xxi.

DIS. Satis lucide de gradibus cõparatõis diſſeruiſti de patronymicis ſi quid habes: in mediũ deducas. MA Nomē patronymicum dicimus/q̃d a ꝓprijs nomībus patrũ auoꝝ fratꝝ locoꝝ ve deriuatũ ſignificat cum gtīo ſui primitiui filium vel nepotem filiã vel neptim: aut certi loci gentē. DIS. Haꝝ q̃ſo formatões ſilērio haud ptereas: MAG. Oē patronymicũ termīant in des: is: as: vel ne. — *Patrõny micum*

Primæ a genitiuo mutando e in a & addendo des. ut Aeneę Aeneades. Anchiſæ Anchiſides. Vſu tamen dicitur Anchiſiades. — *In Es*

Secundę a genitio qui terminatur in: I. & fit patronymicũ corripiendo i & addendo des. ut Priami Priamides. II duplex. & fit patronymicũ mutãdo ultimũ i in a & addendo des. ut Menetius Menetij Menetiades. Ei. fit patronymicũ mutando ei in i longam & addendo des. ut Pelei Pelides. Tidei euphoniæ cauſa Titides facit. — *Patronymicum in des fit a nomīe d'clinatõis*

Tertia a datiuo addendo des. ut Neſtori neſtorides a Neſtor. Inuenitur tamē Scipiades pro ſcipioni des. Et hæc oĩa ſunt maſculini gñis & primę declinatiõis. ut Anchiſes. Nõnulli tñ ipa ĩ dtĩo & abltĩo pl'ibus in ibꝫ finiũt. Patronymica in is vel as fiũt a patronymicis in des ſubtracta de ſyllaba ut priamides priamis: virgiliades virgilias. Dicit tamē eneis ꝓ eneas: & peleis ꝓ pelis. Sic poetę nõnunq; patronymicis ſyllabas addũt/demunt/aut mutant. Hæc omnia ſunt gñis fęmi. & eoꝝ declinatio tradita eſt inter nomina tertię declinationis. — *Is. In As* Patronymica in ne: quę rarius repiunt. fiunt a gtĩo p additõem ne. ut adraſtus adraſtine: nereus nerine mutãdo ei in i. & ab acriſius acriſionedicit vel acriſine. Oĩa hñt i vel o ante ne: & ſunt gñis fęmi. Et declinant ut greca in e q̃ in oĩbus caſibus habent e dempto gtĩo q habet es. Et actĩo qui habet em vel en. Et tm̃ de patronymicis ſine greca qppe litteratura taliũ & formatões & inflectiones ſ;m pciſionē intelligi nequnt, verbalia videamus. — *In Ne*

De Verbalibus Capi.xxij. DIS.

Nomen verbale — Omẽ verbale q̃d dicis? MA. q̃d deſcẽdit a verbo cũ quo & ſimi tudinẽ ſignificatõis retinet. DIS Per quẽ modũ fit talis verbaliũ a ṽbis deſceſus? MAG per modũ multiplicẽ: eo ꝙ ṽbalia ſunt di uerſa. Quædã em̃ termĩant in or.: & deſcẽdunt ab ultimo ſupino mutata u in or: ut doctu doctor. Et hæc de ſe formã verbalia in trix. ꝑ mutatiõem tor in trix ut doctor doctrix. Excipit nutrix q̃d ſɜm hanc regulã eſſet nutritrix Sed ṽbalia in ſor/ſilr formant ab ultimo ſupĩo mutãdo u in or. ut luſu luſor. nec de ſe formãt verbalia in trix p̃ter tonſor quod format tonſtrix. & exulſor exultrix. Verbale autẽ quod in us terminat q̃rtę declinatõnis. ſilr ab ultĩo ſupino deſcẽdit addita s lrã. ut viſu viſ⁹. Sed ṽbale ĩ io finitũ: deſcẽdit ſilr ab ultĩo ſupino mutata u in io. & ſcribitur ꝑ t. ut lectu lectio. Excipiunt ṽbalia ṽboꝝ primę cõiugationis q̃ habẽt in ſupino itũ vel ctũ. nã talia non terminant in itio vel ctio: ſed atio. ut vetatio p̃ſtatio cubatio domatio ſonatio donatio crepatio fricatio. ſectio tñ frequẽtius repitur ꝙ̃ ſecatio. Sed ṽbale in tiuus mutat u ultimi ſupini in i: & aſſumit tiuus. ut amatiuus. verbale in men fit a ſcd̃a ꝑſona p̃ñtis indicatiui mutando s in men. ut regimẽ a rego regis. cui ſi addit tum fit regimentũ. ſic documẽ documentũ &c. Verbalia aũt in ax ab eadẽ ſecũda ꝑſona deſcẽdũt mutãdo ultimã ſyllabã ĩ ax. ut voro voras vorax. Silr fit de ṽbalib⁹ in ex. ut rex lex latex. Verbalia aũt in bilis mutãt ſecũdę ꝑſonę ultimã lrãm ĩ bilis. ut amabil'. Ea tñ q̃ ſunt ſecũdę inflectionis mutãt e in i. ut docibilis. ꝑ docebilis &c.

Or — Trix. — Sor — Vs — Io — Tiuus. — Men — Mentũ — Ax — Ex — Bilis

De Pronomine Capi.xxiij. DIS.

ꝓnomen — Ronomẽ q̃d ẽ? MAG. ꝑſorõnis q̃ ꝓ ꝓprio noĩe uni⁹cuiſq; rei ponit & certã ſɜcat ꝑſonã. DIS. ob id ergo ꝓnomẽ dicit eo ꝙ ꝓ noĩe ponit. MA. Sane q̃d e infers. DIS. Supflua ẽ hęc ꝑſorõnis cũ loco ei⁹/noĩe ꝓ q̃ ponit uti poſſum⁹. MA. Argumentũ hoc tu ip̃e ſolues: ſi cãs inuẽtiõis ꝓnoĩs aniaduerteris. DIS. quas igit ob cãs inuentum eſt ꝓnomen? MAG. duas propter cauſas neceſſitatẽ videlicet & cõmoditatem. DIS neceſſitatẽ oſtende. MAG Nam cũ oĩa noĩa ex ſupradictis ſint tertiæ perſonæ: demptis vtĩs qui ſunt ſecũdę ꝑſonę cum verbis primę aut ſecundę perſonę conſtrui non potuere: neceſſe ergo fuit repire ꝓnomina primę & ſecundę perſonę quæ huiuſcemodi defectum ſuplerent. DIS. in hoc argumentũ meũ ſolutum eſſe intelligo: cũ loco ꝓnoĩs p̃mę ꝑſonę: nomẽ ꝓ quo ponit: poni poſſit minime. Sed de cõmoditate q̃d ſentias explana. MAG Cũ eiuſdẽ rei ĩ oratione ſępi⁹ mentionẽ facere placuerit/loco noĩs eius/cõmode ꝓnomĩe utimur: ne eiuſdẽ noĩs repetitio crebra / legẽtib⁹ aut faſtidiũ aut dubiũ ingerat: dicentes Aiax venit ad troiã: & idẽ fortiter pugnauit. poti⁹ q̃ Aiax venit ad Troiã & Aiax fortiter pugnauit. DIS. Poſſunt ne pronoĩa certo cõprẽhendi nũero? MA pñt. DIS. q̃t ſunt? MA. quindecim ſcɜ ego tu ſui ille ip̃e iſte hic is meus tu⁹ ſu⁹ noſter veſter noſtras

q̃re ꝓnomẽ inuẽtũ — ꝓpter neceſſitatẽ — ꝓpter cõmoditatẽ — Vndecim ſunt ꝓnomina — ꝓnomina gentilia

& veſtras cũ ſuis cõpoſitis & cõdeclineis: quorũ duo ultima gentilia dicta ſunt: eo ꝙ gentem ſignificent. ut noſtras: id ẽ de noſtra gẽte. DIS. Quomodo differunt pronomina inter ſe? MAG. quia quædã ſunt relatiua: quædam demonſtratiua. DIS. quæ ſunt relatiua? MAG. quæ ad pdictę rei memoriã nos remittunt (ut ſunt is ſuus ipe & ſui) Reliqua omnia demõſtratiua ſũt: quia p ipa aliquid demonſtramus. Ille vero utrũq; explet officiũ: ꝓ quorũ faciliori memoria hoſce accipe verſus. Is ſuus ipe ſui referunt. ſed cetera monſtrant. Ille refert monſtrat non facit hoc aliud. Solet & ipe: nonnũquã diſcretiue repiri. ut finis in ipſo exordio cogitandus eſt. DIS ꝓnomini quot accidũt? MAG. ſeptem ſcilicet: Species numerus figura perſona genus caſus & declinatio. DIS. Species pronominũ quot ſunt? MAG. duę: primitiua & deriuatiua. DIS. Quæ & quot ꝓnomina ſunt primitiuę ſpeciei?

MAG. octo ſcilicet ego tu ſui ille ipe iſte hic is. Reliqua ſeptem ſunt deriuatiuę ſpeciei: quia a tribus primis deriuanẽ. DIS. p quẽ modũ?

MAG. a genitĩo ſingulari mei: fit meus a um. a genitĩo plĩ noſtrũ vel noſtri: fit noſtra a um & noſtras. Et a genitĩo ſingulari tui: fit tuus tua tuũ. Et a genitĩo plĩ veſtrũ vel veſtri: fit veſter veſtra veſtrũ & veſtras. Et a genitĩo utriuſq; numeri ſui: fit ſuus a um. Et hæc deriuatiua pſonas duplices poſſidentis ſc3 & poſſeſſi important. ratiõe cui⁹ quædam a Donato dicunẽ ex utraq; parte (poſſidẽtis ſc3 & poſſeſſi) ſingularia. ut meus tuus ſuus. Quædam vero pluralia ex utraq; parte ut noſter & veſter quod quidem de re ſignata intelligiẽ cũ utrobiq; vox ſit ſignificãs.

DIS. Numeri ꝓnoĩm quot ſunt? MAG. Duo: queadmodũ i nomine dictũ eſt. ſui tamẽ utriuſq; numeri eſt. DIS. perſonę pronominũ quot ſunt? MAG. tres ſc3 prima ſecunda & tertia. DIS. Quot & quæ pronomina ſunt primę perſonę? MAG. unũ ſc3 ego cum ſuis cõdeclineis. DIS. Quot ſunt ſecundę perſonę? MAG. unum ſc3 tu cum ſuis cõdeclineis & omĩbus vrĩs. DIS. Quæ & quot ſunt tertiæ perſonę? MAG. omnia alia. DIS. Figurę ꝓnomiũ quot ſũt?

MAG. duę: queadmodũ de nomine dictum eſt. S3 hoc te ſcire volo: ꝓ noĩa nũq̃ ĩ recto cõpoĩ ut iſtic iſtec iſtoc: abiſte: & hic &c. Ego ipe tu ipe Idẽ ex is & demũ: a q̃ identidẽ q̃d aliquando aduerbiũ eſt. & frequenter ſignificat. Aliquando vero ꝓnomina in obliquo cõponũẽ. ut meme te te ſeſe: quæ actĩ & ablatiui caſus ſunt. Seſe vero utriuſq; numeri eſt. ec cum eccã eccos eccas: ab ecce & eum eã: eos eas: pro ecce eũ eã: & ecce eos eas. Ellum ellam ellos ellas. ab ecce & illum illos illas illam. Dicimus & meiipſius tuiipſius ſuiipſius meipſum teipſum ſeipſum. &c. Sunt præterea ſyllabę quædam quæ pronominibus adijciuntur. ut met te ce: pte. DIS. Quibus pronominibus adijcitur met? MAG. Ego & ſuis obliquis. ut egomet meimet & cętera Similiter obliquis tu demptis tamen genitiuis pluralibus. ut tuimet tibimet. Additur & ſui. ut ſuimet ſibimet ſemet. Et quandoq; pronominibus tertię perſonę. ut ipſemet. DIS. qb⁹ ꝓnoibus addiẽ te? MAG. huic ꝓnomĩ tu. ut tute. Te.

[Margin notes: ꝓnomina relatiua demõſtratiua. — Ille relatiuum & demõſtrati. — accidẽtia ꝓnomĩs — ꝓnoĩa primitiua deriuatiua — Numerus — perſona — Figura ꝓnoĩa cõponunẽ ĩ recto in obliq̃ — Idem Idẽtidem — Met — Syllabice adiectiões]

tui poſtea addit met. ut tutemet: in nrio & vrio ſolū. DIS. Quibus
Ce aūt adijcit ce? MA Oībus caſibus pnoīs hic hęc hoc in octo deſinēti
bus. ut huiuſce hoſce haſce hiſce dicimus & illiuſce iſtiuſce & Therēti⁹
illācine pulit. DIS. Quibus pte adijcit? MAG his gnqꝫ ablatiuis
Pte mea tua ſua noſtra veſtra. dicēdo meapte tuapte ſuapte noſtrapte & ve-
ſtrapte. inuenit & ne pnoībus interrogatiue addita. ut hoccine ē humā
Ne? nū factū? i. ē hoc nè? Siſr & iſtis dictionibus quis & qui (quas Dona-
tus inter pnoīa poſuit) varie ſyllabae adijciuntur. De quibus haec no-
Quis & ta metra. Cū quis nā q; piā ſine q° cōiunge putaſquā: Dā vis cūqꝫ libet:
Qui q ſine qs retinet. ut quiſnā? qnā? qdnā vel qdnā: qſqꝫ qqꝫ: qdqꝫ. quiſpiā
qpiā qdpiā vel qdpiā quiſputas qputas: qdputas Quiſquā: quaequā
qdquā vel qdqꝫ. Quidā. qdā qddā vel qddā in neutro p dd duplicatū
quiuis. quis qduis vel qduis. Quicūqꝫ: qcūqꝫ qdcūqꝫ. Quilibet qlibet
qdlibet vel quidlibet. cōponitur & unus cū qſqꝫ dicēdo unuſqſqꝫ & qs
cū ſi ut ſiquis. cū ne. ut nequis cū alius. ut aliqs. cū re: ut reliquis. cū nū:
ut nūquid cū quis ut quiſquis, qqꝫ qdqꝫ. cū en ut enquis enqua enqd uel
Genus enquid. DIS. Gnā pnoīm qt ſunt. MAG. Quinqꝫ ſcꝫ maſculinū:
fęmīnī: neutrꝝ: cōe & oē. DI. q pnoīa ſūt maſculini gnis? MA Ille ip
ſe iſte hic: is noſter veſter me⁹ tu⁹ & ſu⁹. DI q ſūt fęmī gnis? MA. Il-
la ipa iſta haec ea noſtra veſtra mea tua ſua. DIS q ſunt neutri gnis?
MA Illud ipm (nec dicit ipſud: ātiquitus. n. dicebāt ipſus, ipa ipm)
iſtud hoc id noſtrꝝ veſtrū meū tuū ſuū. DI. q ſunt cōis gnis. MAG.
noſtras & veſtras. DI. quae ſunt omīs gnis? MA Ego tu ſui. DIS.
Caſus Caſus pnoīm qt ſunt? MA. Sex. qui & noīm. tn̄ Quattuor exceptis
pnoīa nulla vocabis. tu meus & noſter noſtras haec ſola vocant. D.
declinatio Declinatiōes pnoīm quot ſunt? MAG. haec quae ſequunt. Sciēdū tn̄
pronominibus in declinādo articularia nō ppont.

	Ego mei vel mis mihi me a me.		nos nrm vel nri nobis nos a nobis	
In ſgri	Tu tui vel tis tibi te o tu a te	In plī	vos vrm vel vrī vobis vos o vos a vobis	
	Sui ſibi ſe a ſe		Sui ſibi ſe a ſe	
	Ille illius illi illum ab illo.		Illi illorꝝ illis illos ab illis	
In ſgri	Illa illius illi illam ab illa	In plī	Illae illarꝝ illis illas ab illis	
	Illud illius illi illud ab illo.		Illa illorꝝ illis illa ab illis	
	Simili modo declinatur Ipſe ipſa ipſum. Iſte iſta iſtud.			
	Hic huius huic hunc ab hoc.		hi horum his hos ab his.	hi & his p
In ſgri	Haec huius huic hanc ab hac	In plī	hae harum his has ab his.	ſimplex i:
	Hoc huius huic hoc ab hoc.		hęc horꝝ his haec ab his	& hę p ſimplex e ſcribuntur.
*	Is eius ei eum ab eo.		* ei eorum eis eos ab eis	
ēd ii dici In ſgri	Ea eius ei eam ab ea	In plī	Ee earum eis eas ab eis	
debeiet	Id eius ei id ab eo		Ea eorum eis ea ab eis	

Meus mea meum Tuus tua tuum. Suus ſua ſuum declinantur ſicut albus alba album. Excepto q meus habet in vocatiuo mi.

Noſter noſtra noſtrum Veſter veſtra veſtrum declinantur ſicut niger nigra nigrum. Noſtras & veſtras declinantur ſicut ciuitas.

Quis vel qui cuius cui quē a quo vel a qui
In ſ₃ri Quæ vel qua cuius cui quā a qua vel a qui
Quod vel quid cuius cui quod vel quid a quo vel a qui
Qui quoꝝ quis vł quib⁹ quos a quis vł a quibus
In pł̄i Quæ quarū quis vel quibus quas a quis vel a quibus
Quæ vel qua quoꝝ qs vel qbus q̄ vel q̊ a quis vel a qbus
Sic & eoꝝ cōpoſitā p̄ter qſquis ī ntō qdqd ī actio: & q̄quo in ablatiuo
Siquis reliquis aliquis nūquis in femio in ntio hn̄t a. ut ſiqua reliqua
nūqua.&c. Iſtic iſtec iſtoc declinant̄ ſolū in caſib⁹ ubi c retinent̄ dempto
datio ſingulari. hic & hęc noſtras vrās & hoc nrāte vrāte. gtio hui⁹
noſtratis veſtratis: ſicut noīa tertię declinatiões in as.

Eccum	Eccos	Ellum	Ellos
In ſ₃ri	in pł̄i	in ſ₃ri	in pł̄i
Eccam	Eccas	Ellam	Ellas

Hæc de ꝓnoīe conſequēs eſt ut verbū ꝑcurramus:

De Verbo. Capitulum Viceſimum quartum:

Verbum — Vid eſt verbū? MAG. eſt ꝑſ oratōnis cū tꝑibus & modis ſine caſu agere aliquid/aut pati/aut neutꝝ ſ₃cās. Dicta eſt aūt hęc ꝑs oratōis. verbū: eo ꝙ aere verberato lingua formet̄. DIS. Ea rōne omīs ꝑſorōnis ṽbū dici poſſet. MAG: Sane qdem hęc tn̄ ꝑſorōnis ꝑ excellentiā ſibi hoc nomē vēdicabit quia eo frequēti⁹ utimur. cū ſine ṽbo ꝑfecta cōſtitui nō poſſit oratio. Eius autē naturam nō tā dīoe quā diuiſione cognoſcem⁹. Vn̄ oē ṽbū aut ē ſubſtantīm vtīm vel adiectiuū. Et rurſus ṽba ſubſtātiua tria ſunt. ſc₃ ſū fio & exiſto. Vtīa q̄ ſunt ſc₃ nūcupor appellor vocor nominor & dicor. Reliqua ṽo oīa adiectiua ſunt. Ex quib⁹ tn̄ aliq̄ ſiłem vim hn̄t cū ſubſtantiuis & votio de quib⁹ infra. Et ampli⁹ adiectiua ſunt duplicia ſc₃ ꝑſonalia & impſo/ verba ſubſtantiua vocatiua

ꝑſonalia verba actiua — DIS. Quæ ṽba ſunt ꝑſonalia? MAG. q̄ in pn̄ti indicatiui terminant̄ in o vel in or (defectiuis & anormalis exceptis de quib⁹ infra) ut amo loquor. & ꝯiugant̄ ꝑ tres perſonas. Et hęc rurſus ſunt duplicia ſc₃ actīa & neutra. Actīa quidē oīa ſunt quib⁹ cōueniēter addi pōt ille acti⁹ ioannē. & pn̄t vulgari₃ari ꝑ wird ut amo ioannē: ſequor ioannē: amor ich wird liebgehebt/ſeq̄r ich wird nach geuolgt. Neutra ṽo ſūt quib⁹ acti⁹ ioānnē addi nō pōt: nec vulgare wird recipiūt. ut ſto luctor. nō. n. dicim⁹ ſto ioannē: luctor ioannē. DIS. q̄ ſunt impꝑſonalia. MAG. q̄ in pn̄ti indicatiui termīant̄ in tur vel in t. Et ſolū in tertijs perſonis ꝯiūgant̄. ut ſtatur accidit. Hæc aūt rurſus dīa ſunt: quia oīa impꝑſonalia in tur ſunt paſſiua: & vulgari₃antur per man. ut ſtatur man ſtat: vel es wird. ut ſtatur es witd geſtandē. Sed impꝑſonalia in t ſūt actīa. & vulgari₃ant̄ ꝑ es ut licet es ₃impt. Excipiunt̄ impꝑſonalia in t q̄ deſcendūt a facio: cū cōponit̄ cū alijs dictōibus ꝙ ꝓpōe. ut bn̄fit ſatisfit: malefit quæ paſſiua ſunt. DIS. a quib⁹ verbis deſcendūt īpꝑſonalia. MA. ab actiuis. neutralib⁹ tm̄ dempto miſeret. q̄d venit a ṽbo deponētali miſereor. Neutra impꝑſonalia

ꝟbi accñа DIS. Verbo quot accidũt? MAG. octo ſc; genus numerus figu-
ra tp̃s pſona mod⁹ cõiugatio & forma. DIS. Gñа ꝟboꝝ q̃t ſunt?
genus MAG. q̃nq; ſc; actiuũ paſſiuũ neutrꝝ cõe & depones. DIS. quod
actiuum ꝟbũ eſt actĩ gñis? MA. q̃d termiat in o & accipiẽs r facit ex ſe paſſiuũ
paſſiuum ut amo amor. DIS. q̃d verbũ eſt paſſiuũ? MA. q̃d termiat in or &
neutrum dẽpta lrã r redit ĩ ſuũ actm̃. ut amor amo. DIS q̃d ꝟbũ ẽ neutrũ?
MA. q̃d tmiat ĩ o nec põt accipe r & facere ex ſe paſſiuũ. ut ſto. ſtor. n-
nõ dicit. & hęc ſũt aut neutra pura, ut ſto. aut ſubſtãtiã: ut ſũ (q̃d ſolum
neutropaſ nõ termiat in o) Aut neutropaſſiua: ſic dicta quia in ptõ & tp̃ibus for
ſiuum matis inde habent vocem paſſiuã. in pñti tñ & inde formatis neutralẽ
ſeruãt inflectiõem. ut ſunt audeo cum ſoleo fio quoq; gaudeo fido. Prã-
deo mereo p̃dictis ſimul annumerabis. aut paſſiua neutra. Sic dicta qa paſſiuum
ſub voce neutrali paſſiuã habẽt ſ;catiõem. ut ſunt vapulo veneo exulo neutrũ
cõmune fio. DIS. quod ꝟbũ eſt cõe? MA. q̃d in or deſinit nec r dimittit: ac
tionẽ & paſſionẽ ſ;cans. ut ſunt largior experior veneror moror oſcu-
lor hortor. crimĩor amplector interp̃tor hoſpitor. adde. DIS. q̃d ver
deponens bũ eſt depones? MAG. q̃d i nor deſinit nec r dimittit actõem vel paſ-
ſionẽ ſ;cãs. ut luctor loquor & ſilia. DIS numeri verboꝝ q̃t ſunt? numerus
figura MAG. de nũero & figura verboꝝ dicendũ ẽ ut in noĩe. DIS. Tpa tempus
verboꝝ quot ſunt? MA: quinq; ſc; pñs: ptm̃ impfectũ: ptm̃ pfectum
perſona ptm̃ pluſq̃pfectũ: & futuꝝ. DIS. pſonę verboꝝ q̃t ſunt? MA: tres
modus ſc; prima ſecunda & tertia. DIS. modi ꝟboꝝ q̃t ſunt? MA. quinq;
ſc; indicatiu⁹ ĩpatiu⁹ optatiu⁹ ꝯiũctiu⁹ & infinitiu⁹. q lõge ab ĩpſona-
li differt. Ille em̃ ſine verbo adiuncto pfectũ ſenſũ ñ gñat: ſ; ꝟbũ impſo-
nale. ut amare & amat. DIS. Cõiugatiões ꝟboꝝ q̃t ſunt? MAG. ꝯiugatio
Cõiugatões verboꝝ regulares ſunt q̃ttuot ſc; p̃ma ſcd͂a tertia & q̃rta.
prima DIS q̃d ꝟbũ ẽ primę ꝯiugatiõis? MA q̃d habet a longã añ re in infi
nitiuo vel ri ut amare amari. DIS Quod verbum eſt ſecũdę coniu- ſecunda
gationis? MAG. quod habet e longam ante re vel ri in infinitiuo. ut
tertia docere doceri. DIS. Quod verbum eſt tertię cõiugationis? MA.
quod habet e breuem ante re infinitiuo: vel i ſolam ſine r. ut legere legi
DIS Quod verbũ eſt q̃rtę cõiugatõis? MAG. quod habet i lon quarta
gã añ re vel ri in infinitiuo ut audire audiri. hoc aũt facilius dep̃hendes
ſi uniuſcuiuſq; ꝯiugatõis formã cũ regulis mox ſubiũgẽdis memorię re
poſueris: p̃terita & ſupina (quæ magis variãt) ſ;m regl'as formabis. Et
quinq; tpa a tenore p̃teriti deriuabis. unde Ram ſem rim ro ſe formabit
preteritumq;.

De Prima coniugatione Regulæ Capitulum. xxv.

De preteritis

amaui X as fac aui præter dedit & ſtetit a ſto
Et cubui/plicui/micui/fricui/ſecuiq;
Et domui. ſonui. tonui. crepui. vetuiq;.

Cum iuui:laui:necui:dic atq́ꝫ necaui.
Datq́ꝫ xui nexo cubui dic atq́ꝫ cubaui
Aui dimico dat vel ui:ſic increpo format.
mſtiplico Aui preteritum plico dat cum nomine iunctum:
replico Hoc ſine prebet ui:tamen & reperitur in aui.
Confrico cum refero:formantur ſepe per aui
reſto Stoq́ꝫ ſtitiq́ꝫ ſtitum dat natis.excipe circum.

Nota Do cũ cõpoſitis huius inflectionis corripit da.ut circũdare: media correpta.peſſundare:venundare.

De Supinis

Aui preteritum ſemperq́ꝫ ſupinat in atum. amatum
Sed lauo dat lotum iuuo iutum potoq́ꝫ potũ
Doq́ꝫ datum dat ſtoq́ꝫ ſtatum:nexo quoq́ꝫ nexum
Sonitum Quod dat ui dat itum frictum ſectum quoq́ꝫ nectum

De Supinis deponentalium

Luctor A tum prima dabit per deponentia ſemper:
luctatum e

Forma Primæ coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo

	Pręſenti Amo amas amat		Amamus amatis amant.	
	ptõ imꝑfecto amabã bas bat		Amabamus amabatis bant	
In ſꝫri in	ptõꝑfecto Amaui uiſti uit.	In pl'i	Amauimus uiſtis erũt vel ere	
	ptõ pluſq́ꝫꝑfecto amauerã as at		amaueramus eratis erant	
	Futuro Amabo amabis bit.		Amabimns amabitis bunt	

In Imparatiuo

In ſin g'ari i.	Pręſenti ama et caret prima ꝑſona	Amemus amate ament.	In plu rali
	Futuro Amato tu amato ille.	Amemus atote anto vel ãtote.	

In Optatiuo utinã

	pñtĩ & ptõ ĩperfecto Amarẽ ares aret	Amaremus etis rent.	ꝙ ut q̃te/ nus ne.
In ſꝫri in	ptõ ꝑfecto & pluſq́ꝫ amuiſſẽ ſſes ſſet	Amauiſſemus uiſſetis uiſſent	In plurali
	Futuro Amem ames amet	Amemus ametis ament.	

In Coniunctiuo Cum

	Præſenti Amem ames amet.		Amemus ametis ament.	cũ dũ q̃m: niſi ſi quã
	prõ ĩꝑfecto amarem res ret		amaremus amaretis amarent.	uis licet
In ſꝫri in	prõ perfecto amauerim ris rit	In pl'i	amauerimus eritis amauerĩt.	q̃ꝙ̃ dõec:
	prõ pluſq́ꝫ amauiſſem ſſes ſſet.		amauiſſemus uiſſetis uiſſent.	priuſquã
	Futuro amauero ris uerit		amauerimus ueritis uerint	

In Infinitiuo. qui eſt ſine numeris & perſonis.

In Præſenti & pręterito impfecto Amare. pto pfecto & pluſq̃ pfecto amauiſſe. Futuro amatum ire vel amaturum eſſe.

Verbum Imperſonale

In Idicatiuo i
Pręſenti Amatur
preterito imperfecto amabat
ptõ perfecto amatum eſt vel fuit.
pręterito pluſq̃ amatum erat vel fuerat
Futuro amabitur.

In Ipatiuo i
Præſenti Ametur
Futuro Amator.

In Optatiuo utinã i
Præſenti & ptõ impfecto Amaretur
ptõ pfecto & pluſq̃ amatum eſſ vl fuiſſ
Futuro Amaretur

In Coniunctiuo cũ i
Pręſenti Ametur
pręterito imperfecto Amaretur
pręterito perfecto amatum ſit vel fuerit
pręterito pluſq̃ amatum eſſet vel fuiſſet
Futuro amatum erit vel fuerit.

Infinitiuo in
Pręſenti & pręterito imperfecto amari.
ptõ perfecto & pluſq̃ amatũ eſſe vl fuiſſe
Futuro amatum iri

Gerundia Amandi Amando Amandum.
Supina Amatum Amatu.
Participia preſens Amans. Futurum Amaturus.

Forma Primæ coniugationis in Paſſiuo

In Indicatiuo

In ſgri in
Præſenti amor amaris vel amare amatur.
ptõ imperfecto Amabar amabaris vel are amabatur.
ptõ perfecto Amatus ſum vel fui es vel fuiſti eſt vel fuit.
ptõ pluſq̃ amatus erã vel fuerã eras vel fueras erat vl fuerat.
Futuro Amabor amaberis vel amabere amabitur

In plĩ in
Pręſenti Amamur amamini amantur
pręterito imperfecto Amabamur amabimini amabantur
ptõ pfecto amati ſumus vel fuim⁹ eſtis vel fuiſtis ſunt &c
ptõ pluſq̃ amati eram⁹ vl fueram⁹ eratis vel fueratis erãt &c
Futuro Amabimur amabimini amabuntur.

In Imparatiuo.

In ſingulari pſenti amare amet Futõ amator tu &c

In plurali Amemur amemini amentur. Amemur amamĩor amantor.

In Optatiuo utinam.

In ſgri io: pñti & ptõ ĩpfecto amarer eris vel &c; ptõ pfecto & pluſq̃ amat⁹ eſſem &c.; Futuro amer eris vel ere etur

In plĩ in: amaremur emini amarentur.; amati eſſemus vel fuiſſem⁹ &c; amemur amemini amentur.

In Coniunctiuo Cum.

In ſgri in: pñti amer eris vel ere etur; ptõ ĩpfecto amarer eris rere vel retur; ptõ pfecto amatus ſim vel fuerim &c; ptõ pluſq̃ amat⁹ eſſe; vel fuiſſe; &c; Futuro amatus ero vel fuero eris &c

In plĩ in: amemur amemini amentur; amaremur amaremini rentur; amati ſimus vel fuerimus &c.; amati eſſemus vel fuiſſem⁹; amati erimus vel fuerim⁹ &c.

In Infinitiuo

In
Preſenti & preterito imperfecto Amari
Præterito perfecto & pluſq̃ amatum eſſe vel fuiſſe
Futuro amatum iri.

Participia
Præteritum Amatus
Futurum Amandus.

DIS. Quare Imparatiuus caret primę perſonę in ſingulari & non in plurali? MA. Quia nemo ſibiipſi ſoli imparat: iõ caret prima perſona in ſingulari. ſed poſſum⁹ nobis ipſis cũ alijs imperare: ideo habet primã in plurali. Capitur tamen Imparatiuus frequenter depcatiue: cũ inferiores ſuperiorib⁹ loquant̃. Imparatiu⁹ etiã preteritũ non habet: qa ad preteritũ nõ eſt conſiliũ/imperiũ aut depcatio. Præter hᶜ ope pciũ eſt ut omes pſonas ſingulos per modos & tempora vulgari;es: uti iã a me audiſti. Et non modo per verba huius inflectionis / verũ etiã per omnia ſeqntia id em quantũ latinitati conducat experientia docebit

De Secũda Cõiugatiõe. Cap. xxvi. De Præteritis.

Moueo moui — De veo forma vi. ferbere bui facit aut vi.
Connixi vel conniui conniueo format.
Ferueo Ferbeo — Illud format ui cuius non eſt veo finis. — Doceo Docui
Nil vieo. Cieo ciui. quieoq̃ quieui.
Pendeo Tondeo. — Sueui vel ſuetus / iuſſi ſorpſiq̃ buiq̃
Luxi vel mulſi riſi ſuaſi ſimul arſi
Stridi: ſedi: vidi: dicq̃ pepenq̃ ſpopondi.
Atq̃ toton: momor & gauiſus: iungitur auſus. — ſicut & indulſũ ab indulgeo cõpoſitũ ab algeo
Prandi pranſus dic. auxi: luxi: ſimul alſi:
Fulſi cum mulſi. dic urſi iungito turſi:
Cum terſi: fleui: leui: pleui. ſed oleui

Aut olui/cleui/ſolitus/manſi/neo neui
immineo. Dans a per i maneo dat ui careatq; ſupino
Nil liqueo/torſi/dic heſi/meſtus ui dat

De Supinis

movi motum
At veo vi per tum:cautum fautum vel adultū
Quę dant preterita per ui caruere ſupinis
Ni faciant in itum:teneo tentum quoq; doctum
Cenſeo dat cenſum:ſed itum ſua compoſitiua
Miſceo dat mixtum frictum vel frigeo nullum
Pauca ſupinantur prȩter ſex neutra ſecundȩ
Dat pateo paſſum careo caritum quoq; caſſum
Pareo prebet itum/licet ac oleo/taceoq;
Format itum:doleo noceo placeo ſoleoq;
Et valeo.valitum ſic format torreo toſtum
Riſum. auctum
Di ſi ſum:xi ctum:ſed tum dat ſorbeo vel ptum
Dic tamē indultum vel ſum.mulſum quoq; mulctum
Dic ſedeo ſeſſum:tortum torſum:quoq; gauſum p gauiſuʒ ꝓpter. carmen.

De Supinis Deponentalium

Altera curtat itum:tueor tutum:miſereri
miſertum Dat ſertum:reriq; ratum:fateor quoq; faſſum
Nil medeor format:mereo rmerui meritum dat

Sequitur forma ſecundȩ cōiugationis in Actiuo

In Indicatiuo

	Doceo doces docet.		Docemus docetis docent
	Docebam bas bat		Docebamus batis docebant.
In ꝑri	Docui docuiſti it	In plī	Docuīus docuiſtis erūt vꝉ ere
	Docueram ras rat.		Docueramus eratis erant
	Docebo docebis bit.		Docebim⁹ docebitis docebūt.

In Imparatiuo.

In ſin gulari	Doce doceat Doceto tu ceto ille	In plu rali.	Doceam⁹ docete doceant Doceāus cetote ento uꝉ entote

In Optatiuo utinam

	Docerem res ret.		Docerem⁹ ceretis cerent.
In ꝑri	Docuiſſem ſſes ſſet.	In plī	Docuiſſem⁹ ſſetis ſſent.
	Doceam ceas ceat.		Doceamus doceatis doceant.

In Coniunctiuo Cum.

In ſ3ri
Doceam ceas ceat.
Docerem ceres ceret.
Docuerim ris rit
Docuiſſem ſſes ſſet.
Docuero ueris cuerit

In plī
Doceamus doceatis doceant:
Docerem⁹ doceretis docerent
Docuerim⁹ cueritis docuerīt:
Docuiſſemus ſſetis ſſent
Docuerimus cueritis cuerint:

In Infinitiuo

In pſenti & ptō ipſecto Docere. Ptō pfecto & pluſq̄ perfecto Docuiſſe: Futuro Doctum ire vel docturum eſſe.

Verbum Imperſonale. In Indicatiuo

In ſ3ri
Pręſenti Docetur
Ptō impfecto docebat
Ptō pfecto doctū ē &c
Ptō pluſq̄ doctū erat vł fuerat
Futuro Docebitur

īpatio
Præſenti Doceatur
Futuro Docetor

Optatiuo utinam in
Præſenti & ptō impfecto Doceretur
ptō pfecto & pluſq̄ doctū eſſet vel fuiſſet
Futuro Doceatur.

In Coniunctiuo cum in
Præſenti Doceatur
Præterito imperfecto Doceretur
præterito pfecto Doctum ſit vel fuerit
ptō pluſq̄ pfecto Doctum ſſet vel fuiſſet
Futuro Doctum erit vel fuerit

Infinitiuo in
Pręſenti & ptō imperfecto doceri.
Præterito pfecto & pluſq̄ doctū eſſe vel fuiſſe.
Futuro Doctum iri.

Participia præſens ut docens. Futur⁹ docturus Gerundia Docendi Docendo Docendum. Supina Doctum Doctu.

Forma ſecundę cōiugationis in Paſſiuo In Indicatiuo

In ſ3ri
Doceor doceris vel ere etur.
Docebar baris vel bare batur.
Doctus ſum vel fui es &c.
Doctus erā vel fuerā eras &c:
Docebor beris vel bere bitur.

In plī
Docemur docemini docentur
Docebamur bamini bantur
Docti ſumus vel fuimus &c:
Docti eramus vel fueraūs &c.
Docebimur bimini buntur

In Imparatiuo

In ſingulari pñti Docere doceat̄ Futuro Docetor tu docetor ille.
In plurali pñti Doceamur amini antur. Futuro Doceamur eminor ētor

In Optatiuo utinam

In ſ3ri
Docerer docereris vel ere etur
Doctus eſſem vel ſſem eſſes
Docear docearis vel are atur

In plī
Doceremur emini entur
Docti eſſemus vel fuiſſemus:
Doceamur aminini antur

In Coniunctiuo Cum

Docear aris vel are doceatur — Doceamur doceamini doceãt
Docerer eris vel ere doceretur. — Doceremur doceremini ent.
In ꝑ̃ri Doctus ſim vel fuerĩ ſis &c. — In pl̃i Docti ſimus vl̃ fuerim⁹ &c.
Doctus eſſem vel fuiſſe; &c. — Docti eſſem⁹ vel fuiſſem⁹ &c
Doctus ero vel fuero eris &c. — Docti erimus vel fuerim⁹ &c

In Infinitiuo.

pñti & ptõ imperfecto Doceri. — pæteritum doctus.
In prõ pfecto & pluſq̃ doct⁹ eſſe vl̃ fuiſſe — Participia
Futuro Doctum iri; — Futurum Docendus

De Tertia cõiugaciõe. Cap. xxvij. De preteritis

Ic fęci: ieci: lexi: ſpexi: quoq; fodi: — Licio allicio
Fugi cum cepi. rapui. ſapuiq; cupiui.
Et quaſſi/cuſſi/peperi/ſimul elicuiq;.
accuo arguo — Semper uo dat ui; preter ſtruxi quoq; fluxi.
Pluui ſiue plui.
Dic ſcripſi: nupſi: lambi: ſcabiq; bibiq;. Atq; ſcobi
Dic dixi: duxi: vici: paui: quoq; creui.
Noui/peſco/cui: didici: nil gliſco/popoſci.
Ici/conquexi parſi dic atq; peperci.
pando: pandi — Do dat di preter raſi vaſi quoq; leſi.
Roſi cum luſi/truſi/clauſo/quoq; plauſi
Cedo cecidi cedoq; ceſſi iunge pepedi
Findo fidi dat ſcindo ſcidi quoq; fudi
Prendo/didi/cecidi/tutudi/fidoq; fiſus
Tendo/tetendi/pendo pependi/ſidoq; nil dat
A do compoſita ternæ dant di geminatum
Sic dabit abſcondo vel/di. ſi diuido format
Go dat xi per x/preter ſparſi quoq; verſi
Merſi cum terſi/legi/fregi/ſimul egi
A lego xi tria dant: intelligo/diligo/negli.
Dant tango tetigi/pepigi dat pango paciſci
Iungere dat pegi/canto panxi: ſtimulare
Dat pungo pupugi: punxi punctos numerando
Formabit traxi traho/formabit veho vexi

a pello cel lo fallo ve llo ſallo pſallo & tollo — Lo dat ui pręter pepuli/ceculi ue/ fefelli — Lo ut colo
Salli cum pſalli vulſi velliue tulicꝫ
Mo dat ui: pręter emi/preſſi quocꝫ dempſi: — Mo ut gemo
Compſi/cum prompſi/ſumpſi — a p̄mo de- mo como promo ſu mo.
a pono gi gno cano. teno ſter- no — Dic poſui/genui/cecini/tempſi/quocꝫ ſtraui — No
A cano compoſita per ui formantur & entum.
Spreui cum creui ſini/leui quocꝫ liui.
Concino. Succino. ſperno ſi- no lino — Dic ſtrepui/ſcopui/rupi/repſi quocꝫ clepſi — Po
Scalpſi/cum ſculpſi/carpſi: tu iungito ſerpſi.
Formabit liqui/linquo: format coquo coxi. — Quo
Geſſi/dic uſſi verri/verſi ue. cucurri. — Ro gero. vro uro curro quæro.
Triui queſiui ſeui ſero dat ſeruicꝫ.
Atcꝫ tuli fero dat: nil vel fumi furo format
So format ſiui. ſi viſo/caleſſo faceſſo — So. ut laceſſo:
Pinſo ſui format. Dat necto pecto xui. xi. — cto flecto ſter
Dic flexi plexi. Dic ſtertuit. addito verti. — To to verto
ut meſſui — Datcꝫ ſui meto dat tiui peto. mittocꝫ miſi.
Siſto ſteti neutrum: ſtatui dat tranſierit dum.
Solui cum volui. dic caluicꝫ viuocꝫ vixi — Vo
Nexo xui per x formabit/iungito texo. — Xo

De Supinis

tero tritū. — Bi vel ui dat itum/dat vi tum/demitur inde
Raptum/conſultum/cultum/textum quocꝫ ſertum.
Et piſtum/meſſum/pexum/necto quocꝫ nexum.
Occultum queſtum: tibi ſincopa format & altum.
Dicꝫ ſatum/paſtum: ſoluo vel voluo dat utum.
Ag vel cognoſco dat itum. ſic inſero conſer. — inſitū con ſitū aſſero
Vo per ui dabit utum. dic ruitumcꝫ rutumcꝫ.
Ci vel gi: cum qui vel xicꝫ: ſupina dat in ctum.
Dic factum/iactum/victum/tactum/ſic actum.
Diſco cꝫ poſco citum fugitum fictum quocꝫ fractum.
Mictum cum pictum: rictum coniungito ſtrictum.
Et fixum fluxum frixum: ſeu dicito fluctum.

Cūm flexum pexum vel plexum iungito nexum
Dant pepigi pegi pactum panxi quoq; nullum.
Di cum li ri ſi cum ti dat ſumq; ſupino
Dic ſciſſum fiſſum paſſum ſeu dicito pauſum:
Cūm cuſſum ceſſum foſſum: tutudi quoq; tuſum.
Stum dat edo vel ſum. ſed itum dant a dare nata.
Abſcondoq; ſimul dat itum vel ſumq; ſupino.
Tentum vel tenſum: peperi partum paritumq;.
Dic falſum: pulſum: culſum: latum quoq; ſalſum:
Excelſum: vulſum: curſum: cauo inngito cautum.
Dic tortum: torſum: geſtum: miſſum ſimul uſtum.
Mi pi pſi dabo ptum: tamen dicito captum.

De Supinis Deponentalium.

Diſce ſupina dare per deponentia ternæ:
Actiui finge vocem: formaq; per ipſam
Mortuus & greſſus: paſſus: fretus quoq; fructus:
Et fruitus: tuitus: lapſus: naſcor quoq; natus:
Iratus iungo: pactus ſimul atq; profectus:
Vltus cum nactns: experrectus vel adeptus.
Addito cōmentus: ſimul oblitus quoq; faſſus:
Fungor habet functus formant loquor & ſequor utum
Queſtus cum niſus ſeu nixus / iungitur uſus /
Nil format veſcor: nil formabit reminiſcor.

Sequitur forma tertiæ Coniugationis.

In Indicatiuo.

In ſgri in	ꝓſenti Lego legis legit	In pl'i	legimus legitis legunt
	ptõ imꝑfecto legebā bas bat		legebamus legebatis legebant
	ptõ ꝑfecto legi legiſti legit		legimus legiſtis erunt vel ere.
	ptõ pluſq̄ legeram legeras at		legeramus legeratis legerant.
	Futuro legam leges leget.		legemus legetis legent

In Imparatiuo

In ſin gulari	in pn̄ti lege legat	In plu rali	legamus legite legant
	in futuro legito tu ito ille		legamus itote unto vel ūtote

In Optatiuo utinam

In ſ͡gri in pñti & ptõ ĩpfecto legerẽ es et — legeremus legeretis legerent
ptõ pfecto & pluſq̃ legiſſe͡ʒ es et. In plĩ legiſſemus legiſſetis legiſſent
Futuro legam legas legat. — legamus legatis legant

In Coniunctiuo Cum.

Præſenti legam legas legat. — legamus legatis legant
In ſ͡gri in ptõ ĩpfecto legerẽ es legeret — In plĩ legeremus legeretis legerent;
ptõ pfecto legerim legeris it — legerimus legeritis legerint;
ptõ pluſq̃ legiſſem ſſes ſſet — legiſſemus legiſſetis legiſſent
Futuro legero legeris legerit — legerimus legeritis legerint.

In Infinitiuo

In Præſenti & præterito imperfecto legere.
Præterito perfecto & pluſq̃perfecto legiſſe
Futuro lectum ire vel lecturum eſſe.

Verbum Impersonale. In Indicatiuo

In Præſenti legitur
ptõ ipfecto legebatur
ptõ perfecto lectũ eſt vel fuit
ptõ pluſq̃ lectũ erat vel fuerat
Futuro legetur.

Optatio pñti & ptõ ĩpfecto legeretur
ptõ pfecto & pluſq̃ lectũ eſſe͡ʒ vel fuiſſet.
Futuro legatur

In ĩparatiuo pñti legatur;
Futuro legitor.

Cõiũctio cũ præſenti legatur.
preterito impfecto legeretur
ptõ pfecto lectũ ſit vel fuerit
ptõ pluſq̃ lectũ eſſet vl' fuiſſet
Futuro lectum erit vel fuerit.

In Infini/tiuo pñti & ptõ ĩpfecto legi
præterito perfecto & pluſq̃perfecto lectum eſſe vel fuiſſe
Futuro lectum iri.

Gerundia legendi: legendo: legendum. Supina lectum: lectu.
Participia pręſens ut legens: Futurũ ut lecturus. In gerũdijs nõnunq̃ e in u v̄tit. ut finiũ regundorũ p regendorũ. Familię herciſcundę p her/ciſcendę: ab herciſco quod eſt diuido.

Forma Tertiæ coniugationis in Paſſiuo.

In Indicatiuo

In ſ͡gri in pñti Legor legeris vel re itur. — In plĩ legimur legimini leguntur
ptõ ĩpfectõ legebar aris vl' re t. — legebamur amini antur.
ptõ pfecto lectus ſum vel fui — lecti ſumus vel fuim⁹ eſtis &c.
ptõ pluſq̃ lectus eram vl' fuerã — lecti eram⁹ uel fueramus &c.
Futuro legar legeris vl' ere et — legemur emini entur

In Imparatiuo

In ſingulari in Pręſenti legere legatur: legitor tu legitor ille In plĩ le/gamur legimini legantur. futuro legamur legiminor leguntor.

In Optatiuo utinam.

In ſ͡gri in pñti & ptõ ĩpfecto legerer eris &c — In plurali legeremur emini entur.
ptõ pfecto & pluſq̃ lectus eſſẽ &c — lecti eſſemus vel fuiſſemus &c
Futuro legar aris vel are atur — legamur legamini legantur

Coniunctiuo Cum

In singulari pñti legar aris vel are atur — legamur amini legantur. In plurali
ptõ ĩpfecto legerereris vl'ere eẽ. — legeremur emini entur
ptõ pfecto lectus ſim vel fuerim &c. — lecti ſimus vel fuerius ſitis &c
ptõ pluſq̃ lectus eſſe; vel fuiſſe; &c. — lecti eſſemus vel fuiſſemus &c
Futuro lectus ero vel fuero eris &c. — lecti erimus vel fuerimus &c.

In Infinitiuo

pñti & ptõ impfecto legi
In ptõ pfecto & pluſq̃ lectũ eẽ vel fuiſſe
Futuro lectum iri

Participia: preteritum lectus; Futuro legendus

De Quarta coniugatione Capitulum xxviij

Regulę de preteritis

i vi quarta dabit/formabit cambio campſi
Datq; bui/dat vinxi vincio/iungito ſanxi
Sancio vel ciui/formabit rautio rauſi
Fulſi vel ciui farſi ſarſi ſalui dic
Vel liui veni cum ſepſi dic ſimul hauſi
Sentio dat ſenſi
A pario dant nata rui. Sed comperit atq;
Repperit excipias ertum ſibi iuncta ſupinat

Hui9 ordi dinis ṽba quę iui in ptõ hnt ſe pe u reijci ũt: nõ nun q̃ etiã ui deponunt ut petij p petiui pe tiſti ppeti uiſti.

De Supinis

Iui preteritum ſepe transfertur in itum
Excipias ſaltumq; ſepultum ſic & amictum
Veneo dat vendi venum venioq; dat entum
Dat ſi ſum: xi ctum quartæ. ſed retrahis hauſtum:
Fultum cum fartum: ſartum camptũ quoq; ſeptum
Quod ſalio ſibi componit formabit in ultum.
A queo compoſita vel eo breuiare ſupina
Conſtat. & ambitum non corripit ambio ſolum.

Exilio. Reſilio

De ſupinis Deponentalium.

Producens quart: & tibi cuncta ſupinat in itum.
Trina ſed excipies: ortus cum menſus & orſus.
Deponens aſſentior aſſenſum tibi præbet.

Regulæ generales oim Coniugationum.

Simplicium norma formabis compoſitiua:

deſpōdeo Si componantur geminantia non geminantur.
ꝛ̄mordeo. Do ſto compoſita geminabunt: poſcoq; diſco:
repoſco Præcurroq; notes: quoniam geminat q; repungo·
dediſco A ſi compoſitum dat in i: dabit e q; ſupino:
Vt probat inficio: ſed debes demere do go.

Forma Quartę coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo.

	Præſenti Audio audis audit		audimus auditis audiunt
	ptō impfecto audiebã as at.		audiebamus batis bant.
In ſꝫri in	ptō pfecto audiui iſti iuit.	In plī.	audiuimus iſtis erunt vel ere.
	ptō pl⁹q̄pfecto audiuerã as at		audiueramus atis erant
	Futuro audiam audies et.		audiemus audietis audient.

In Imperatiuo.

In ſꝫr̄i in	Præſenti Audi audiat	In plurali	Audiamus audite audiant
	Futuro audito tu audito ille		audiam⁹ itote unto vł̄ untote

In Optatiuo utinam

	pn̄ti & ptō ip fecto audirē es et		audiremus audiretis rent
In ſꝫri in	ptō pfecto & pl⁹q̄ audiuiſſē es et	ī plī	audiuiſſemus etis uiſſent
	Futuro audiam audias at.		audiamus audiatis audiant.

In Cōiunctiuo cum

	Præſenti audiam audias at		audiamus audiatis audiant
	ptō impfecto audirē res ret		audiremus audiretis rent
In ſꝫri in	ptō pfecto audiuerim ris rit	In plī.	audiuerimus ritis rint
	ptō pl⁹q̄ audiuiſſeꝫ ſſes ſſet		audiuiſſemus uiſſetis uiſſent
	Futuro audiuero ris rit.		audiuerimus audiueritis rint

In Infinitiuo

In Præſenti & præterito imperfecto audire
Præterito perfecto & pluſquamperfecto audiuiſſe.
Futuro auditum ire uel auditurum eſſe.

Verbum Imperſonale In Indicatiuo.

In Præſenti auditur.
Præterito imp fecto audiebatur
p̄terito perfecto auditū̄ eſt vł̄ fuit
Pręterito pluſq̄ auditū̄ erat vł̄ fuerat
Futuro audietur.

In Imparatiuo ī pſenti audiatur. In Futuro auditor.

In Optatiuo

In Præſenti & præterito imperfecto audiretur.
p̄terito perfecto & pluſq̄perfecto auditum eſſet vel fuiſſet
Futuro audiatur.

In Coniunctiuo — In Infinitiuo

Præſenti audiatur.
ptõ ĩpfecto audiretur — pñti & ptõ ĩpfecto audiri
In ptõ pfecto auditũ ſit vł fuerit — In ptõ pfecto & pluſq̃ auditũ eſ-
ptõ pl⁹q̃ auditũ eſſet vł fuiſſ; — futuro auditũ iri. ſſe vł fuiſſe
Futuro auditum erit vel fuerit

Forma Quartę Coniugationis in Paſſiuo

In Indicatiuo

pñti audior iris vł ire itur. — audimur audimini untur
ptõ ĩpfecto audiebar baris vł are at — audiebamur mini bantur
In ſgri in ptõ pfecto audit⁹ ſũ vł fui es vł fuiſti. — auditi ſumus vel fuimus — In plurali
ptõ pluſq̃ auditus erã vł fuerã eras &c — auditi eramus
Futuro audiar audieris vł audiere &c. — audiremur emini entur.

In Imparatiuo

In ſin- pſenti audire audiatur — In- audiamur amini audiantur
głri in Futuro auditor tu auditor ille — płi. audiamur audiminor untor.

In Optatiuo utinam

pñti & ptõ ĩpfecto rer reris vł irere iret — audiremur emini entur
In ſgri in ptõ pfecto & pl⁹q̃ audit⁹ eẽ; ł fuiſſ; &c. — auditi eſſemus vel fuiſſem⁹ — In plurali
Futuro audiar aris vł are atur. — audiamur audiamini antur

In Coniunctiuo Cum

pſenti audiar aris vł are vel at — audiamur amini antur.
ptõ ĩpfecto audirer eris vł irere vł eẽt. — audiremur emini entur.
In ſgri in pro pfecto audit⁹ ſim ł fueri &c. ĩ płi — auditi ſimus vel fuerim⁹ &c.
ptõ pl⁹q̃ audit⁹ eſſem vł fuiſſẽ &c. — auditi eſſem⁹ vł fuiſſem⁹ &c.
Futuro audit⁹ ero ł fuero eris ł fueris — auditi erimus vel fuerim⁹ &c.

In Infinitiuo

pſenti & ptõ ĩpfecto audiri — parti ptm̃ auditus
In ptõ pfecto & pl⁹q̃ auditũ eſſe vł fuiſſe. — ticipia Futurũ audiendus
Futuro auditum iri.

De irregularibus & Defectiuis. Ca. xxix. MAG

Hæc de inflectione verborum regularium dicta intelligas: nam ſunt alia verba irregularia/quæ & anormala dicuntur: quæ in quibuſdam temporibus & modis aliam a dictis habent inflectionẽ. nõnunq̃ etiã ĩn quibuſdam modis & temporibus deficiunt: ut ſunt hæc quæ ſequuntur. Sum: volo: malo: nolo: fero: forem. edo: quæſo: explicit: infit: inquit. inquam: inquio: auſim: vale: ſalue: aue: odi: noui: cepi: memini: aio: faxo: cedo & fio. Horũ irregularitatẽ & defectũ vſus ſeqñtes indicãt. Attñ h⁹ verbi Sum: cũ eo freqñtius utamur: ĩtegrã inflectionẽ ſubijciam.

Inflectio huius verbi Sum.

In Indicatiuo.

In ſingulari in

Præſenti Sum es eſt. — Sumus eſtis ſunt.
Preterito ĩpfecto Erã eras erat — Eramus eratis erant
Preterito pfecto Fui fuiſti fuit — In plurali — fuimus fuiſtis fuerũt vel fuere
ptõ pluſq̃ fuerã fueras fuerat. — fueramus fueratis fuerant
Futuro Ero eris erit. — Erimus eritis erunt

In Imparatiuo

In ſingulari in

Præſenti Sis ſit. — In plurali — Simus ſitis vel eſte ſint
Futurõ Eſto tu eſto ille — Simus eſtote ſũto vel ſuntote.

in Optatiuo utinam

In ſingulari in

pñti & ptõ ĩpfecto eſſe; eſſes eſſ;. — Eſſemus eſſetis eſſent
ptõ pfecto & pluſq̃ fuiſſẽ es et — In plurali — fuiſſemus fuiſſetis fuiſſent
Futuro Sim ſis ſit — Simus ſitis ſint

In Coniunctiuo Cum

In ſingulari in

Præſenti Sim ſis ſit. — Simus ſitis ſint
ptõ ĩpfecto Eſſem eſſes eſſet — Eſſemus eſſetis eſſent
ptõ pfecto Fuerĩ fueris fuerit. — In plurali — Fuerimus fueritis fuerint.
ptõ pluſq̃ Fuiſſẽ fuiſſes fuiſſ;. — Fuiſſemus fuiſſetis fuiſſent
Futuro Fuero fueris fuerit — Fuerimus fueritis fuerint.

In Infinitiuo

In

pñti & ptõ imperfectõ Eſſe — Gerundia. Eſſendi
ptõ pfecto & pluſq̃ Fuiſſe — Eſſendo.
Futuro caret — Eſſendum

Supinis caret. Habet unũ participium p̃ſentis tẽporis ſc; Ens. Hac forma inflectunt & eius ↄpoſita: ipa tñ gerũdia nõ hñt nᶜ pticipia trib⁹ dẽptis ſc; p̃ſum poſſum & abſum. Vñ Dic abſens p̃ſens dic potuiſſe potẽs. Aſſum vero in ĩpatiuo habet ades vel aſſis. DIS. Ad alia pge. MAG

Volo

Dat volo vis vult & volumus & vultis ſine norma.
Iuſſio deficiens: capit ex optante futurum.
Dat primo vellem/dat ſine velim modus optans
Hęc ſocijs repete/ſupinus dat tibi velle
Hinc finem demas: per ternam cętera formas.

Malo.

Dic malo primum raro formare futurum:
Iura tenere patris per cætera tempora dicis.

Nolo

Nolo patrem ſequitur: tamen imperialis habetur
Noli/nolite/nolito/tote q; lunto.

Fero

Dat præſens primi fers fert: fertiſq; ſecundi:
Præſens fer ferte; ferto fertote futurum.

Dat terni præſens ferrem: ſocium ſibi iunges
Dat quinti ferre præſens: eademq; notate
Tempora paſſiuo: ferris ferturq; notentur
Ferreq; dehinc fertor: ferrer ferriq; ſequuntur
Ad morem ternæ fero cætera debet habere.

Forem Tempora terna forem dabit: & fore: cætera ſperne
Rem dat res/ret/rent/remus caret atque foretis

Edo Es eſt ac eſſe dat: edo tibi cætera ternæ.
Ad plures edite dic: plures dant tamen eſte.
Ac eſtur format paſſiuo: ſic editur dat.

Quæſo Quæſumus ex quæſo retinens: nil plus dare quæro.

Explicit Explicit expliciunt præſentis: infit & inquit.

Infit. inqt Inquam præſentis eſt & quandoq; futuri.

Inquam Inquio Inquio quis inquit: pluralis imus dabit untq;
Am tantum dicunt es/et/donare futurum:
Et præſens inque ſemper dabit imperiali.

Auſim Is it declines auſim: pluraliter auſint.

Vale Deq; vale quidam dixere valete valeto:

Salue Atq; valetote: quinto dixere valere:

Aue Proceſſu ſimili ſalue formatur: aueq;.

Odi. noui cępi me- mini Bis duo ſunt odi/noui/cepi/meminiq;:
Quæ retinent ſenſum præſentis præteritiq;.
Quæ formantur ab his pariter ſenſum duplicabunt.
Datq; mementote memini: dabit ante memento.

Aio. Aio dic is it: unt plurali ſociamus.
Dic ſimul aiebam bas bat: pluraliter atq;:
Inuenitur ai præſentis imperatiui.

Faxo: Et faxo faxis faxit. ſic & cedo pro dic.

Cedo Fio. Dat fio fierem fieri: dat cætera ternę.
Optans futurum præſens dabit imperialis.
Dic duc fac & fer & quæ componis ab illis:
Cum facit a vertit in i: verbi regula ſeruit.

In ui preteritum de ſe data tempora quedam
Sincopat: hinc demas diſſillaba quodqꝫ fit inde
Inuenies noſti fleſti flaſti quoqꝫ ſciſti.

Dequibuſdam alijs defectiuis. MAG.

Sūt nōnulla alia verba ptīs & aliq̄ ſupīs carētia. DIS. & hæc enumera.

MA Reſpuo/cerno/luo proprijs caruere ſupinis:
Et linquo/ſatago/compeſco/lamboqꝫ lingo:
Ambigo cum metuo/timeo ſimul urgeo/gliſco/
Caluoqꝫ cum renuo/diſcoqꝫ tremo quoqꝫ poſco:
Ango cum viſo: ſugo coniungere debes.
Eſtuo/ſterto/mico rudo/ſtrido/ſtrideo/pſallo:
Et conquiniſco/parco: quibus addito dego:
Horreo/ſcando/pauet/mando/ſcaboqꝫ ſcalpo.
Præteritis refert/miſeret/tedetqꝫ carebit.
Atqꝫ carent imperſonalia cuncta ſupinis.
Sed placitum: licitum: delectatum: libitumqꝫ:
Atqꝫ miſertum: perteſum ſolūmodo formas:
Atqꝫ carent hæc præteritis proprijſqꝫ ſupinis
Polleo cum fido/furio/ferio/ſimul addo:
Gliſco: fero: timeor: metuor: tollor quoqꝫ liquor:
Cerno ſic ſiſto veſcor medeor reminiſcor
Dic inceptiuam meditatiuamqꝫ carere:
Eſurijt tamen inuenies & parturierunt.

Et tantum de v̄borum coniugatione: ad formā ſtilū vertam⁹

De forma verborum. Capitulū triceſimū DIS.

Orma verboꝵ quę eſt? MAG. Forma ſiue ſpecies v̄boꝵ duplex eſt ſcꝫ primitīa & deriuatiua. DIS. Primatiuę ſpēi q̄ ſūt? MAG. q̄ ab alijs nō deſcendūt. ut lego ferueo. & hᶜ omnia dicunt formę pfectę verba. DIS. Deriuatiuę ſpēi verba q̄ ſunt? MAG. q̄ ab alijs deſcendūt aut a verbis aut noībus. Et hęc ſunt ſeptuplicia ſcꝫ inchoatīa meditatīa: deſideratiua: freq̄ntatīa: diminutiua & imitatiua. DIS Inchoatiua q̄ ſunt? MAG q̄ initiū actus aut paſſionis ſuoꝵ primitiuorū ſ₃cant. aut forte verius ſignificāt idē q̄d primitīa ſua ꝯpoſita cū fio ut caleſco. i. calefio vel incipio calere. liqueſco i. liquefio aut incipio liquere. Et hęc formātur a ſecūda pſona pn̄tis indicatiui ſingularis numeri p additionē co, ut cales addēdo co fit caleſco. Hoc tn̄ non facit hiaſco ſed

Forma ſiue ſpecies
Primaria.
deriuatīa.
Inchogatīa

hiſco ſic & eius compoſitum. ut dehiſco: miſereor facit miſereſco. Sūt aūt oīa inchoatiua tertię coniugationis, & neutra pteritis & ſupinis carētia. Verū iſta verba: caneo ſeneo: īnoteo dulceo guaneo maturco & ſiſia ab uſu recedētia: ſua prā deriuātis corū reliqrū. ut ſenui: ſeneſco. ge

meditatīa — ui regeſco. DIS. meditatīa q̄ ſunt? MAG. q̄ meditatōes act⁹ ſuorū primitiuorū ſ3cāt. ut eſurio. i. meditor edere. Quidā tñ grāmaticorū (& fortaſſe nō ab re) hæc eadē v̄ba deſideratīa dixere: uñ Eſurio. i. cupio ſi ue deſidero edere: nō cogito edere. Formanť aūt oīa talia ab ultīo ſupi no v̄bi pfecti p additōem rio ut lecturio: eſurio pturio (& ſūt ɔiugatio

d'ſiderati. — nis q̄rte) ptis & ſupinis carētia pter eſurio & pturio. DIS. deſidera/tiua q̄ ſūt? MA q̄rū ſ3catio p infinitū ſui primitī & v̄bū cupio expmi pōt. ut faceſſo. i. cupio facere & hęc oīa in ſo termīanť & geminăt s dēp/tis acceſſo & q̄ ab ultīo ſupīo deſcendūt q̄d ſimplici ſ ſcribiť. ut viſo viſis viſere & ſūt tertie cōiugatiōis. ut viſo faceſſo: capeſſo a capio laceſſo

freqntati. — a lacero acceſſo ab accio arceſſo ab arceo. DI. freqntatīa q̄ ſūt. MAG. q̄ act⁹ ſui primitiui frequētatīa ſ3cāt. ut agito. i. frequēter ago/ legito. i. frequēter lego. Et oīa hæc ſūt ɔiugatōis prīe: & formanť ab ultimo ſu/pino mutādo u in o ut curſo a curſu. Si aūt penultīa ſupini nō diſſylla/bi hēat a longā a in ī correptā vertiť: ut volatu: volito clamatu clamito & ſi v̄bū pfectū habuerit gi in prō frequētatīū nō a ſupino/ ſed a ſecūda pſona pñtis indicatiui ſingľaris nūeri deſcendit abiecta s & addita illa ſyľa to ut agito: legito dicimus & lectito viſito a video venit q̄d format viſo. as. a q̄ viſito. a q̄ro q̄rito. ſcribo ſcriptito/ fluctuo flucto/ ſeqr ſector / egreo egroto/ ſcio ſciſco ſcitor ſciſcitor: quæſo q̄ſito deſcēdit.

dimiūtīa. — DIS. Diminutīa q̄ ſunt? MA. q̄ in lo deſinūt & ſuorū primitiuorū diminutionē ſ3cant. ut a ſorbeo ſorbillo. i. parū ſorbeo / a garrio garru/lo/ a caluo cauillo, p caluillo a catulo catillo &c. DIS. Imitatīa q̄ ſūt?

Imitatīa — MAG. quæ imitationē alicui⁹ ī moribus aut officio importāt. ut a patre patriſſo a poeta poetor. Sunt & aliæ verborū deriuatiōes ut a verbo albo venit albico/ a vello vellico/ ab aduerbio pendie pendino as: a cras p craſtinor/ ab intra venit intro/ a ſup ſupero & cēis. Sed hæc oīa accuratius perquirere maioris fortaſſe laboris q̄ utilitatis eſt. Relicto itaq̄ verbo participium tranſcurramus.

(Margin: oīa huius formę verba ī ſo ge/minātſ p totā īflectionē quā doctōz ſcribūtur.)

De participio Capitulum. xxxi. DIS.

(Margin: Participium)

Articipiū q̄d ē. M pſorōis ptē capiēs a noīe ptē a v̄bo & ptēm ab utroq̄/ accipit. n. a noīe gña & caſus/ a v̄bo tpa & ſ3catōes: ab utroq̄ nūerū & figurā. hīc pticipiū nō abſurde diciť. nō tñ ītelligas pricipiū a noīe & a v̄bo dictū accñtia ſic recipe: ut nomē & v̄bū ea amittāt ſed q̄a pticipiū h3 accñtia q̄buſdā accñtib⁹ noīs & v̄bi in ſpē ſiſia. D. quare hęc pſorōis a grāmaticis aſſūpta ē? MA. hoc duplici de cā factū arbitrare ſc3 cā breuitatis & neceſſitatis/ breui⁹ eñ diciť legens diſce q̄ lege & diſce/ ſic currēs moueť: ſuccincti⁹ diciť quā ille q̄ currit moueť & hāc q̄3 & ſiľem ſine pticipio haud pprie exprimere poſſumus orōnē: mulieres ſe ornāt ne hōies vidētes eas derideāt. nō aūt dicere ɔuenit ne

hoīes eas videāt & rideāt/nā q eas deridēt necessario vidēt. D. vñ fa-cile cognosci pōt q̄ vox pticipiū sit? M. ex termīatōe & vulgari. D. Quō termīatiōe. M. qa oē pticipiū terīat aut ī ans ens rus tus sus d⁹ vel xus. DI. quō vulgari? M. qa oē pticipiū vulgarizat p ende. ut ea q̄ terīant in ans uł ī ens dicit em̄ legēs/lesende: amās liebhabēde. aut vulgarizat p ist. ut ea q̄ in sus tus uel xus terīant. ut visus ē: ist geschē / lect⁹ est ist geleſē. flexus ē/ist gebogē. Aut vulgarizat p wirdt: si in rus t̄mīatur: ut lecturus wirdt geleſen. aut p werdē. si in dus termīat ut legendus werdē geleſē. cognoscit & p accñtia sua. D pticipio q̄t accidūt. M. Octo scz figura nūer⁹ psona gen⁹ casus declinatio tps & sẜcatio. De numero aūt figura gnē & casu & declinatōe pticipio⁊ dicēdū queadmodū ī noīe dictū ē p easdē em̄ reglas gna & declinatōes pticipio⁊ hñt per q̄s & noīm D. Tpa pticipio⁊ q̄t sūt. M. tria scz pñs ptm̄ & futu⁊. DIS Quod pticipiū ē pñtis tpis. M q̄d termīat ī ans uł ī ens DI. q̄d ē tpis futuri. M. q̄d termīat ī rus vel in dus. D. q̄d ē pti? M. q̄d termīat in tus sus uł in xus & ī uus unū ut mortu⁹. Exēpla patēt sup̄. nō tñ pticipium alicui⁹ tpis iudicat qa tps sẜcat: sed qa actiōem uł passionē in certo tpe factā aut futurā demōstrat. hæ v̄o voces q̄ tps p se sẜcāt nō pticipia sz noīa sūt. ut ann⁹ dies mēsis hora DI. Significatiōes pticipio⁊ q̄t sūt? M. qnqz ad istar gnu⁊ v̄bo⁊ s. actiua uł passiua uł neutra uł deponēta uł & cōis pticipiū ei eiusdē ē sẜcatōis c⁹ gnis ē v̄bū suū a q̄ descēdit. A verbo em̄ actiuo pticipiū descēdit. quod ī ans ens uł r⁹ t̄mīat. D. p quē modū. M. pticipiū ī ans uł in ens terīatū venit a pria psona pti impfecti mōi idicatiui mutādo bā uł bar ī ns. ut amabā amās/legebā legēs: loq̄bar loq̄ns excipiūt iens & qens pticipia ab eo & q̄o: nā hec mutāt bā ī ēs. pticipiū v̄o ī rus terīatū format ab ultio supīo addēdo rus ut a lectu lectur⁹. A neutro descēdūt hec eadē ī spē q̄ ab actio ut a sto veit stās & statur⁹. neutra tñ q̄ trāsitia sūt q̄ttuor pticipia de se formāt: ut aro hz arās arat⁹ rus & d⁹. Sz neutra passiua tria hñt pticipia. ut gaudeo hz gaudēs gausus & sur⁹. fio fiens fact⁹ & futurus. sic & q̄dā pure neutra tria hñt pticipia ut carēs cassus caritur⁹. &c. DIS. q̄ & q̄t pticipia veniūt a v̄bo passiuo? MAG. ea q̄ in tus sus xus & dus terminant: hoc modo. Participia in t⁹ sus & in Sus formant ab ultīo supino addēdo s. ut amatu amatus: visu visus nexu nexus & a morior mortu⁹. Sz pticipiū ī dus futuri tpis format a gtīo sīri pticipij pñtis tpis mutādo tis in dus. ut a legētis legēd⁹

DIS. a verbo deponēti q̄ veniūt? MAG. pñs ptm̄ & futu⁊ in rus. ut a loquor loq̄ns locutus & tur⁹. A verbo v̄o cōi q̄ttuor: scz pñs/ptm̄ & duo futura. ut a criminor venit criminās crimīat⁹ criminatur⁹ & criminād⁹. Hᶜ tñ in sẜcatōe differūt ut hᶜ carmina hñt. Verbū ɔmūe q̄uis agat & patiat/Ast p ans ens rus sola actiuo signāt: Dus solū parit p tus utru⁊qz signat. Sılr & a verbis passiuis qnqz dscendūt pticipia actiue sẜcā tia. ut falsus discret⁹ iurat⁹ circūspectus ɔsideratus disert⁹ cautus argut⁹ ɔtēt⁹ tacit⁹ pfus⁹ & adult⁹. rursus sūt q̄ ī voce actīa passiuā hñt sẜcatōes ut euidē s vapulās. silr & q̄dā noīa pticipijs silia sūt. ut bracat⁹ caligat⁹ togatus hirsutus cornutus Irātus astutus politus stellatus comat⁹ *

participij cognitio

Accña participij.

Tempus.

Significatio

& ab orior or tu rus: & a morior moritu rus

*

ocreatus galeatus tunicatus. mäicatus

A v̄bis i-psonalib⁹ n̄ veniunt participia dēpto per/

teſus a tedet(q̄d tn̄ nō eē videt̄)pœnitēs a pœnitet. Alia aūt:ut pudēdus pigēdus dolēdus &c. potius noīa ꝙ ꝑticipia cenſēda ſunt. Sic & plura alia:ꝙuis ꝑticipialē vocē habeāt:tn̄ nō noīa ſunt:qa ſine tp̄e ſūt. Vnde

Participiū fit nomen qnquies — Quinqes ꝑticipiū in noīs naturā trāſire grāmatici voluere: Primo tē poris amiſſione.ut amās vini.ibi amās valet:q amore captus ē. Silr & ſequētia noīa ſunt.ut accidēs:antecedēs: cōſequēs contingēs decēs cō uenīēs præſens continēs oriens occidēs.&ꝓfl uensꝓ flumīe vel aq̄ plu uiali. Et hæc om̄ia neutra ſunt & ſubſtantiua tribus ultimis demptis:q̄ ſunt maſculina. Secūdo fit ꝑticipiū nomē compatiōe.ut amans amanti or amātiſſimus. Tertio Cōpoſitōe ſi ſcꝫ cū dictiōe cōponit̄ cū qua v̄bū ſuū cōponi nō pōt:ut indecēs indoctus. Quarto mutatiōe cōſtructio nis:qn̄ ſcꝫ cōſtruit̄ cū alio caſu ꝙ v̄bū a quo deſcendit. ut amans virtu tis:amās laudis. Quinto fit ꝑticipiū nomē mutatione ſꝫcati. ut amād⁹ qn̄ ſignificat nō eum qui amabit:ſed q dignus ē amari. Sic laudandus: id eſt dignus laudari. Et ſi bene iudicaueris om̄es hi modi ſub uno pn̄t cōp̄hendi:ſcꝫ temp̄is amiſſiōe. Qualitercūqȝ em̄ ex voce ꝑticipiali no men fiet tp̄s āmittit. Nā tēpus nomī nō accidi t. Prægnans aūt partici piū eſſe videt̄:cui⁹ v̄bū nō reperio. Sic decurſus: erratus laboratus &c. verba in uſu non habent. Sed de his finē faciens ad ꝑteſorātiōis indecli nabiles propero:quarum primā aduerbiū diximus.

De Aduerbio quinta parte orōis. Ca.xxxij DIS

Aduerbiū — Duerbiū quid eſt? MAG. eſt pars orōnis q̄ adiecta v̄bo ſig nificatiōeꝫ eius explanat atqȝ implet. Dicit̄ aūt aduerbiū pro ad

Acciden. aduerbio. — uerbū: qa iuxta verbū ſuū ponit̄. DIS. Aduerbiū per quid facilius co gnoſcit̄? MAG. per accidētia propria. DIS. Quæ & q̄t ſunt iſta? MAG. Tria. ſ. Significatio. Cōparatio & Figura. DIS. Significa tiōes aduerbiorꝫ q̄t ſunt? MAG. Multę. ſunt em̄ q̄dā aduerbia loci. — Sꝫcatio

Loci — ut hic ibi illic inde q̄ qua unde & ubi. foras intus foris iſtic ſicubi necu bi alicubi:ubiqȝ ubicūqȝ. ibidē alibi inibi huc illuc iſtuc. Nequo ſiquo quoquo quonā:aliq̄ alio q̄cunqȝ. eo ītro. hīc illinc iſtic alicūde undiqȝ undicūqȝ hac illac iſtac. quorſū iſtorſū retrorſū antrorſū. ſurſū deorſum dextrorſū ſiniſtrorſū illorſū nequorſū:ſiquorſū aliquorſū. Quouſqȝ hucuuſqȝ illucuſqȝ. iſtuc uſqȝ ſupra & infra. ſupius inferius. eminus cō minus. Quidā etiā noīa locorꝫ ſine p̄poſitōib⁹ poſita aduerbia eſſe vo

Tēporis — lūt. ut ſū romę. pergi ulmā &c: Alia ſūt aduerbia tp̄is. ut hodie heri nūc nup̱ cras aliq̄n olim mox iā. cū dū ſp̱ mane dudū iā dudū mō tūc. Sero ſp̱ nudiuſterti⁹(vorgeſter)nudiusq̄rtus(ee vorgeſtern)nudius qntus vel ſextus nō dicit̄. perēdie(ubermorn)pridie(deſtags daruor)poſtri die(des tags darnach)q̄tidie:protinus tp̄is(ſchnell)protenus loci eſt.

Numeri negandi affirmādi dmōſtrā. — (vō verrē)Aut nūeri:ut ſemel bis ter q̄terſepe frequēter:binies trini es qnquies ſexies milleſies &c. Aut negādi:ut haud nō neqȝ neqꝗ neu tiqȝ mīme nulloties. Aut affirmādi. ut etiā q̄dni certe certo ꝓfecto nimi rū. Sane qppe quin qnimo. Aut demōſtrādi. ut En ecce. Et ſꝫm quoſdā

eccū eccā ellū ellā. Sed hæc in ſupioribus inter pnomīa locari placuit: qm̄ declinabilia ſūt: ut patuit. Aut optādi. ut utinā o ſi: odas: Aut hortandi ut eya age/agedū. ſodes mi amabo media correpta. Aut ordinis. vt deinde deinceps primitus decetero: poſtq̄ tū itē. Aut inrerrogandi: ut Cur q̄re q̄obrem an ne utrū nōne q̄d affirmat: nunq̄d aūt negat Aut Siſitudinis. ut q̄ſi ceu ferme tanq̄ velut veluti. ſicut ſicuti ut uti quē admodū inſtar. Aut q̄litatis ut docte pulchre bene male pperā i. praue vel peruerſe. Aut q̄titatis ut multū parꝝ modicū minimū mīme valde. Aut dubitādi: ut forſan forſitan fortaſſis vel fortaſſe. Aut perſonalia ut mecū tecū ſecū nobiſcū vobiſcū: Aut vocandi ut heus heho ehodū. Aut reſpōdēdi ut heu. Aut ſepandi ut ſeorſū trifariā multiſariā utrinq̄ ſingulatī ſeparatī noīatim diſtinctim. Aut iurādi ut pol edepol caſtor hercule mediusfidius. Aut eligēdi ut ſimul una parit̄ adinuicē mutuo. Aut phibēdi ut ne. Aut euētus ut forte fortuitu. Aut cōparādi ut magis minus tāq̄ maximū minimū mīme tā. Aut intēdēdi. ut penit⁹ prorſus oīno ſubito illico adeo cōtinuo admodum valde apprime repente ferme. Aut remittendi. ut paulatim ſenſim tractim vix fere pene ferme pedetentim pauliſper ppe ppemodum. Aut excludendi. ut tm̄ tātūmō ſolū ſolūmō dūtaxat. Aut reduplicādi. ut inq̄tum ea rōe. Aut cōcedendi. ut eſto ſane. Aut eſtimādi. ut caro vili. Aut diminuēdi. ut clāculum paululum. Aut modificādi ut poſſibiliter impoſſibiliter ꝯtingēter/ neceſſario ꝟo & falſo. Itē & ppōes ſine caſuali aduerbia ſunt. ut ſui ſubt⁹. Siſr ꝯiunctiōes q̄dā p aduerbijs ponūt. DIS. Cōparatio aduerbioꝝ quō fit? MAG. Per tres grad⁹ cōpatiōis fere ad inſtar noīm. ut male pei⁹ peſſime. forte forti⁹ fortiſſime & cetera ſiſr. DIS. Figura aduerbiorū q̄tuplex ē? MAG. duplex. ſ. ſimplex ut docte. compoſita: ut indocte queādmodū dictū ē de noīe. Scias aūt ppoſitionē aduerbijs addi nō poſſe: niſi in cōpoſitōe. ut pinde dehinc. ūn. inepte dicit̄ de mane &c. DI. Spēs aduerbioꝝ q̄tuplex ē? MA. duplex. ſ. primitiā ut clā. deriuatiā ut clāculū. Et deriuant̄ aduerbia a noīe. ut docte. a pnoīe. ut illic. a verbo: ut a ſto ſtatī. a ppoſitiōe. ut extra ab ex intra vel in. De his ſatis. Ad præpoſitiones tranſeamus.

Optandi. Hortandi. Ordinis. introgādi. ſiſitudīs. qualitatis. q̄ntitatis. dubitandi. pſonalia. vocandi. rſpondēdi. Separādi. Iurandi. Eligendi. phibēdi. Euentus. Cōparādi. Intendēdi. remittēdi. excludēdi. reduplicā. Cōcedēdi. Eſtimādi. dimiuēdi. modificā. — cōparatō. Figura. Species.

De Prepoſicione ſexta parte orationis. Ca. xxxiij. D.

Repoſitio q̄d ē? MA. Eſt pſorōnis q̄ ppoſita alijs partibus in orōne ſ;catiōnē eaꝝ: aut cōplet (perpulchre) aut mutat (ut indoctus: iniuſtus) aut minuit (ut ſubtriſtis) DIS. Præpoſitiōi q̄t accidūt? MA. Duo. ſ. deſeruire caſui & ordo. DIS. Cui caſui ſeruiūt ppōes? MA. Actio aut abltio. DIS. Quæ ppōes deſeruiunt actīo caſui? MA. Sequētes. Ad apud ăn aduerſus aduerſū cis citra circū circa cōtra erga extra inter intra infra iuxta ob pone p ppe ppter poſt ſcdm trans ultra retro pter ſup ſup circiter uſq̄ ꝟſus ſecus penes. Ex iſtis aliq̄ couenīūt in ſignificatiōe. ut aduerſus & aduerſū. Attn̄ aduerſus q̄nq̄ p apud repit̄. ut Therentius. aduerſus te grās habeo. id eſt

Prępoſitō. Accñā prępoſitiois. Deſeruire. prępoſitiones deſeruientes accuſatiuo caſui.

apud te. Cis pponit noibus pprijs fluuiorum. Citra vo alijs. Contra ini/micitiā/erga vo amiciciā denotat. Circa secundum sec pone/ p iuxta poni solent. Pone p retro aduerbiū ē. Virgil. pone subit coiūx. Circiter dicit cir/cūſtātiā tpis & nūeri. ut ānos nat ſum circiter triginta. Extra p pter poni solet. ut extra unā auiculā. i. pter unā. Trās vz ultra. Sup p ultra ponit. ut ſup annos tres. Sic penes vz apud. DIS. q ppões deſuiūt ablatio caſui? MAG ſeqntes. a ab abs abſq cū corā clā de e ex p pre pcul ſub ſine tenus. i. iuxta vl uſq. Sūt & pt has q qnq actio/qnq vo ablō caſui deſuiūt. DIS. Que? MAG: In ſub ſup & ſubter vl ſubtus. DIS Qn deſuiūt actio caſui? MAG qn iūgunt vbo iportante motū ad locū. ut vado in eccl'ia z. DIS Qn deſeruiūt ablatio caſui? MA Qn iūgunt vbo ſignanti vl qetē: vl motū in loco ut ſum in eccl'ia. ſpacior in foro. ambulo in platea. & lata eſt hare ſcatio. Nā in/qnq valet ad. ut cadit in terrā. vl erga. ut in doctos ſū bñuolus. vl cōtra ut in hoſtes. vl inter. ut bñdicta tu in mlierib. in primis. i. inter primos. vl ſuper ut auguſt. in Ioānē. i. ſup Iōez ſilr ſub ponit p ad locū. ut poſtes ſub ipſos nitūt gradib. vl p p. ut ſub nocte. i. p noctē. vel p in. ut arma ſub aduerſa poſuit radiātia qrcu. Sup p ſup. ut pugno ſup montē i. ſup & p cōtra. ut monit ſum ſup hoſtē. Itē p iuxta. ut ſedētes ſup fluīe. Itē p de. ut mlta ſup Priamō &c. Subt qdā nō ppōez ſed aduerbiū eſſe dicūt. DIS? Ordo ppōm qtruplex eſt? MAG. triplex ſcz ppoſitiuus: ſubiunctiuus & ɔmunis. DIS. q ſunt ordis ppoſitiue? MAG. q caſuali ſuo pponunt & poſtponi nō pnt. ut ad apud. Subiūctiui vo ordinis ſunt q caſuali poſtponunt. ut tenus. Pnt tn & ppões pponi. vñ & ppois nomē habēt. dicim nāq tenus pube aut puberen. Cōmunes ſunt q indrñter & pponunt & poſtponunt ſuo caſuali. ut p tranſtra & remos aut trāſtra p & remos. Id qq notandū ppões ſcz noib alijſue dictōib iungi qnq p ɔpōez: qn ſcilicet cū ipīs unā pte orōis ɔſtituūt. ut iniuſtus. abſcondo. hoc tn nō oīb ɔmune eſt. Penes nāq & apud nunq ɔponunt. Et ediuer ſo di dis re ſe am con nunq ſepant. reliq vo pene oēs & ɔponunt & ſe/parant: ſed diuerſe. Nā ad ɔpoſita cū dictiōe cuius initiū eſt c f g l n p r ſ t mutat d in ſimilē. ut accurro: affero: aggero: alludo ānuncio: appono: arrideo. aſſurgo: attollo In pario autē d abijcitur: ut aperio. Similiter ſi dictas ɔſonātes mox alia ſeqt. ut aſpiro p adſpiro aſcēdo &c. ſic & in nomine agnatus. dicim tn adſum vel aſſum Circū/ɔpoſita dictōi cui initiū vocal eſt: īegra ſcribit & ſinem pfert. ut circūeo pfert circueo. * Ob ſimilit ab & ſub ɔpoſite dictōi cui initiū eſt r p c g m mutāt b in cōſimilē: niſi ppt coincidentiā/ euphoniā aut carmē aliter fiat. Trās ɔpoſita/cui initiū i cōſonā: d vel n abijcit ns. ut traijcio. traduco trano. Abs aūt in ɔpoē iungit tm dictōibus incipiētibus a p c t. ut abſporto abſcondo: abſtineo. extra ɔpoſitionē vo iūgit incipientibus a t & q. ut abs te. abs qlibet. E ppo nit dictōibus īcipiētibus a ɔſonāte. Ex vo his q a vocali inchoant. veru tn e & ex drñter ɔponunt. Vnde E ɔponit cū dictōibus quorum initiū eſt v cōſonās; i ɔſonās d b g l m n r; cū his autē Ex ɔponi nō

Marginal notes (left): Pone — Circiter — Trans. — Supra. — ppões ablatio deſeruiētes. — In. — Sub: — Super — Præpoſitionū ɔpoſitio cū cæteris parti b orōnis — Geminari ñ deb z cō ſonās ead ez ſeqnte t tia: niſi q ſeqtur ſit l vl r. ut acclamo ab bruio.

Marginal notes (right): Cis — Citra — Contra — Erga — Extra. — utriq deſeruiētes — Subtus — Ordo ppoſitiu ſubiūcti: cōmuuis: — * ɔpoſita vo cū incipiētibus ab c: d: f. mutāt m in n. ut circūcigo circundo: circumfluo

pt.6 & rurſus Ex ɔponit̃ cũ alijs cũ q̃bus e nõ repit̃. attñ Ex ſi cõbinat̃ dictiõi cuiꝰ caput eſt s abijcit̃ s. ut exurgo axanguis. q̃m x includit s ſi aũt aſſociata fuerit in ɔpõe dictõi cuiꝰ caput eſt f mutat x in f. ut effero. Ab iũgit̃ incipiẽtibꝰ a vocali. A vͦo incipiẽtibꝰ a ɔſonãte. In ɔpoſita dictiõi cuiꝰ caput eſt l vel r cõuertit n in ſimilẽ. ut illudo irruo. ſi aũt caput dictõis fuerit b p m trãſibit n in m. ut imbibo impotẽs imunis. has em̃ ɔſonãtes n p̃cedere nõ põt. Dis tm̃ ɔponit̃ cũ icipiẽtibꝰ a c p ſ t q f & i cõſonãte. Si autẽ in dictõe cui diſ ɔponit̃ mox alia cõſona ſeq̃tur / unuꝫ s abijciendũ eſt. ut ſcindo diſcindo. & in his q̃ ab f ichoant̃ s tranſit in f. ut differo. Di aũt iungit̃ dictõibꝰ a reliq̃s ɔſonãtibus ſua hñtibꝰ initia. uñ dicendũ eſt dirũpo nõ diſrũpo. Con ɔpoſita dictõi cuiꝰ caput võlis ẽ n p̃dit. ut coerceo. Excipe comedo. Si aũt dictõis initiũ ſit r mutat̃ n i r ut corrumpo. Et ſi principium eſt l mutatur in eandem. ut colligo.

e ut eueho eijcio educo. ebibo: egero: eludo: enitor emineo: æ ruo: in hiſ ɔſonantes geminãde nõ ſunt. iuenitur tñ ex cum l. ut exlex

Am ſeq̃nte f: c: q: mutãt m in n. ut anfractꝰ: anceps angaro. ſꝫ ſeq̃nte vocali ĩponit̃ b. ut ãbeius Reɔpoſita cũ dictiõibꝰ a vocalibꝰ ĩcipiẽtibꝰ aſſumit d. ut redundo.

De Cõiunctõe ſeptima orõis parte. Ca. xxxiiij.

DIS. Inter p̃tes orõis iã ordine ſeptimo Coniũctio eſt: quã definias. MAG. Coniũctio eſt ps orõis q̃ ceteras ɔiungit & ordĩat. DI. Cõiunctõi q̃t accidũt? MAG. Tria. hec: poteſtas figura & ordo. DIS. Ptãtes ɔiunctõis q̃t & q̃ ſunt? MAG. mlte. q̃dã em̃ dicuntur ɔiũctões copulatiue. ut & & q; at atq; ac aſt. q̃dã ſunt diſiũctiue. ut ve vl ne nc neq; q̃q;. DIS. Quõ vocas ɔiũctõeꝫ diſiunctiuã cũ cõiũgere & diſiungere opponãtur. MAG. he voces ɔiũctões dicte ſunt: eo ꝙ dictiones cõiungãt inter ſe. Diſiũctiue aũt vocant̃: q̃a dictões q̃s inter ſe cõiũgunt reſpectu tertij ſeparãt. ut petrꝰ vel paulꝰ legit. q̃dã ſunt ɔiũctões expletiue: aut cõpletiue: q̃ ſcꝫ in orõe nlla neceſſitate ſꝫ ornatus grã ponunt̃. ut q̃dẽ eq̃dẽ nã nãq; vͦo vicꝫ ſcꝫ aũt porro licꝫ ſinaũt ſinaliter. q̃dã cauſales ſunt. ut ſi ſiq̃dẽ q̃ñ q̃ñq̃dẽ q̃n q̃netiã q̃tenꝰ ſin ſeu ſiue nã nãq; ni niſi niſiſi ſed interea ꝙobrẽ p̃ſerti alioq̃n p̃terea. Quedã ſunt rationales: q̃ ſcꝫ dicti rationẽ adiungũt. ut ergo ideo igit̃ itaq; em̃ etem̃ em̃ uero q̃a q̃propt̃ q̃niã q̃m̃ quidẽ q̃ppe nẽpe ſcꝫ vicꝫ p̃pterea idcirco. Quarũ plẽs etiã illatiue dici poſſent: q̃ ſcilicet p̃poſito ãnte ɔñs inferũt. q̃dã aduerſatiue ſunt. ut ꝙq; ꝙuis & ſi etiãſi tã & ſi alioq̃n veꝝ mõ licet ſed &c Quædã ſunt interrogatiue vl dubitatiue. ut utꝝ an ne neue: Quædam diminutiue. ut ſaltẽ. Quedam ordinatiue. ut itẽ itenq; tũ ceteꝝ p̃terea. Nec abſurdum videatur quaſdã in diuerſis enumeratas poteſtatibꝰ: nã ſi argute deſpiciãtur & alie plures enumerari poſſent poteſtates: q̃s breuitatis cauſa tranſeo: cũ paꝝ aut nihil ad rẽ faciãt. DIS. Quottuplex eſt Coniunctionũ figura? MAG. Duplex: videlicet ſimplex. ut nam cõpoſita ut nãq;. DIS. Ordo cõiunctionũ q̃ttuplex eſt? MAG. triplex ſcꝫ p̃poſitiuus: ſubiũctiuꝰ & cõmunis. DIS. q̃ ſunt cõiunctiones p̃poſitiue? MAG. At. aſt: aut: ac vel nec: neq; ſi quia q̃tenus ſin ſeu ſiue ni &c. DIS. q̃ ſunt q̃ ſubiũgunt̃? MAG. quidẽ quoq; autẽ & q; ne ve. & he tres ultime ἐγκλιτικαι hoc eſt encletice vocant̃ q̃a accentũ ſyllabe ĩmediate p̃cedentis ſup ſe inclinant. Reliquæ pene omnes cõ/

Accñã cõiunctiõis: Poteſtas

copulatiue
diſiunctiue

expletiuæ

cauſales:
rationales

Illatiuæ
aduerſatiue
itrogatiæ
diminuti.
ordinatiæ

Figura
Ordo

munes ſunt in ordine. nã & præponuntur & poſtponuntur frequenter?

De Interiectione octaua orationis parte Ca. xxxv. D:

Eſtat ut nunc demum de octaua & ultima pte orationis / quam Interiectõe; nominabas: diſſeras. MAG. Interiectio (q̃ tamẽ pars orõis diſtincta ab aduerbio apud græcos nõ traditur) eſt q̃ interiacet cæteris ptib⁹ in orõe & mentis affectũ ſ;cat. Eſt em̃ ſignũ affe/ctionis erũpentis animi in vocẽ. unde q̃t ſunt pturbati aut moti animi affectões / tot ſunt & interiectões. Ob id q̃pl'es interiectões oĩbus popu lis ſunt cõmunes. nã quidq̃d anim⁹ motus interſerit / quo detracto per/fecta & integra manet oratio interiectio eſt. DIS. Interiectiõis q̃ ſunt accidentia? MAG. unũ tm̃: videlicet Significatio. & hęc q̃dem multi/plex eſt. Sunt em̃ interiectões q̃dã lugentis. ut heu mihi. q̃dam cõmiſe rantis. ut ah ſilice in nuda. q̃dam exclamantis. ut o curas hoĩm. q̃dã ex/ecrantis. ut vach q̃ deſtruis tem plũ. q̃dam gaudentis ut euax. ho quæ/dam timentis. ut hei atat. q̃dam indignantis. ut proh Iupiter q̃dam ad mirantis. ut hem pape. q̃dam ridentis. ut hahahe. q̃dam deridentis. ut hui tãcito? q̃dam obiurgantis. ut ha virgo ĩfęlix. q̃dã laudantis ut Eu ge ſerue bone. q̃dam vitantis. ut apage. i. a me. Et ſic de reliquis. Nam tot ſunt (ut dixi) quot animi affectiones

Interiectõ

Significatio interiectionis

Tractatus Secundus De modo debito com binandi ptes orationis. Cap. primũ. MAG.

Ognitis itaq; ſingulis ptib⁹ orõis: earũdeq; accidentib⁹: ad finẽ grãmaticæ (qui eſt mẽtis conceptũ debite exprimere) eas appli care opepcium eſt. DIS. Cedo: q̃nam modo hoc fieri poſſit facilius. MAG. eo ipſo. ut eas in debita accidentiũ ɔformitate cõiungas. Sic em̃ ex lignis dolatis debiteq; iunctis: nõ mõ menſa aut capſa ſed menſę cap ſeue pulchra forma reſultat: ita ex ptibus dictis debite iunctis: non mo do oratio veꝝetiã oratiõis forma (quã congruitatẽ dicunt) pullulat. Quod ut facilius dephendas: nõnullas ſubijcere placuit regulas. quaꝝ Prima erit de cõbinatione adiectiui cũ ſubſtãtiuo. Secũda de Relatiui & ſui ãñtis. Tertia interrogatiui & reſponſiui. Quarta nomĩs / ꝓnomĩs / & participij cũ verbo. Quinta verbi cõ verbo. Sexta verbi cũ aduerbio Septima Cõiunctionis cũ cæteris. Octaua erit de Genitiuo. Nona de datiuo. Decima de accuſatiuo. Vndecima de vocatiuo Duodecima de ab/latiõ. ultĩa de ordinatiõe oĩm dictoꝝ ĩ expõe ſiue ĩnťptatõe toti⁹ orois.

Cõbinationes ptiũ orationis

De combinacione adiectiui cũ ſubſtantiuo Ca. ij. Dis

Væ igitur eſt regula de cõbinatione adiectiui cũ ſubſtantiuo? MAG. hæc. Adiectiuũ & ſubſtantiuũ debent coniungi in ſimili genere / numero & in caſu. ut albus vir. ille vir. legens vir Adie/ctiuum tñ ſuperlatiui gradus indifferenter conformatur ſubſtãntiuo p̃/cedenti: aut genitiõ ſeq̃nti in genere. ut roſa eſt pulcherrimus vł pulch/errima florũ. Simile eſt in quibuſdã participijs. ut coluber eſt factus vel

Cõbinatõ Adiectiui cum Subſtantiuo.

facta myſtica v̓ga. Sed in his nō manet eadē ſnīa: ut facile videt̃ in iſta. verbum eſt factū vel facta caro. DIS. Quid ſi duo fuerint ſubſtātīa diuerſoꝝ generꝝ/ambo adiectiuū p̄cedentia? MAG. Tunc adiectiuū cōformabit ſe cū ſubſtātiuo digniorꝝ generꝝ. Vnde ſi unū ſit maſculini & reliquū fœmī aut neutri gn̄is: adiectiuū cōformabit ſe ſubſtātiuo maſculini gn̄is. ut petrus & barbara & mancipiū ſunt albi. Et ſi unū fuerit fœmī/alterꝝ vero neutri gn̄is: adiectiuū cōformabit ſe fe̅io. ut barbara & mancipiū ſunt doctę. Et hęc cōſtructio a grāmaticis cōceptio appellata eſt. DIS. Sane ītelligo: attn̄ adhuc ī nūreo vident̃ diſcrepare? MAG. Hęc diſcrepātia p hoc tollit̃: q̄ gemīatū ſingulare eq̄pollet plr̄i numero. DIS. Quid ſi duo ſubſtātiua diuerſoꝝ nūeroꝝ īūcta fuerint uni adiectiuo. MAG. Tūc adiectiuū cōformabit viciniori. ut Caper tibi ſalu⁹ & hędi. Sil̄r etiā in gn̄e fit: ut Turbat⁹ rex & oīs hieroſolyma cū eo. Et hęc cōſtructio zeuma dicit̃. Animaduertendū q̄q̄ adiectiuū ptitiuū (q̄d ſcȝ ptem alicui⁹ multitudīs denotat) cū ſubſtātiuo multitudinem ſīgcāte ſub diuerſitate & nūeri & caſus poſſe ꝯiungi: ut una ſoroꝝ: unus fratrū. Diſtributiuū q̄ȝ maſculinū etiā feīas cōphendit. ut pronus uterq̄ iacet. De petro dic atq̄ helena. Sil̄r q̄cunq̄ vult ſalu⁹ eē: nō tm̄ de viris ſed & de mulierib⁹ dictū eſt. Hęc aūt: duodecim milia ſignati: & ſil̄es per anthitheſim excuſant̃. Sed de his ad pręſens ſufficiat. (margin: Cōceptio; zeuma)

De Conbinatione relatiui & ſui an̄tis. Ca. iij.

MA. Ro intellectu regulæ ſecūdę/quā relatiui & an̄tis eſſe volui: intelligendū. Relatiuū id eē/quod an̄ late (.i. prius dictę rei) recordatiuū ē. Et ē duplex ſ. ſubē & accn̄tis. DIS. Quod eſt relatiuū ſubſtātiæ? MAG. Quod refert rē hn̄tē ſe pmodū ſubē: ul' q̄d refert rē ſīgcatā p no mē ſubſtantm̄. ut q q̄ q̄d. Su⁹ ipē ſui. hic alt̃: is: idē: ille: ali⁹: reliqu⁹: ābo: uterq̄: cętera. DIS. Quod eſt relatm̄ accidētis? MAG. Quod refert rē ſīgcatā p nomē adiectiuū: ut talis/q̄lis/tant⁹/quāt⁹ &c. Et q̄dlibet hoꝝ duplex ē. vicȝ idētitatis & diuerſitatis. DIS. Quę dicunt̃ relatīa identitatis? MAG. q̄ accipiunt̃ p eadē re cū an̄te ad q̄d referūtur. ut ille: iſte/talis/q̄lis &c. Et īter relatīa idētitatis ſubē unū ē reciprocū: q̄d ſcȝ ſīgcat ſubām agentē p modū patientis. ut ſui ſibi ſe. ut petrus pcutit ſe. DIS. Quę ſunt relatiua diuerſitatis? MAG. Quæ accipiunt̃ p alia re q̄ an̄s ad quod referunt̃. ut petr⁹ ē albus & alterius modi ē plato. His intellectis ē regula talis. Relatiuū ſubē & ſuū an̄s debet cōformari in genere & in nūero. ut petrus currit: & ille mouet̃. Et ſi cōueniāt q̄nq̄ in caſu: aut etiā pſona: hoc ideo eſt: q̄a talia ſortita ſunt v̓ba. Pleꝝq̄ tamē nō an̄ti ſed ſeq̄nti ſubſtātiuo in nūero & gn̄e corrn̄det: cū ſcȝ ſeq̄ns ſubſtantiuū ſe habuerit ad an̄s: ut mai⁹ cōmune: aut ut min⁹ cōe. ut ipm ē flumē: quā pximā ciuitati noſtrę dicim⁹ eē aquā. Eſt locus in carcere q̄d tullianū appellat̃. DIS. Quid ſi duo ſint an̄cedētia: & gn̄e diuerſa? MAG. Si ſīgcāt res ſexu differētes: Relatm̄ cōformabit ſe an̄ti gn̄is pricipalioris queadmodū dictū ē de adiectiuo & ſubſtātiō. ut petr⁹ & catharina legūt

(margin: Relatiuū ſubſtātię; Accidētis; idētitatis recipcum; diuerſitatis; cōbinatio ...d'a relati... & ſui an̄cedētis)

qui me diligũt. In rebus aũt ſexu nõ differẽtib⁹ relatm̃ refert ad ꝓximũ ũs. ut lapides & ligna q̃ emi. Inuenies tñ q̃nq; relatm̃ neutro añti ↄformari. ut in pſal. Virga tua/ & bacul⁹ tu⁹ ipa me cõſolata ſũt. Et ſir̃r accidit cũ añs collectiuũ fuerit (q̃d ſcʒ in voce ſingulari multitudinẽ denotat) tũc em̃ relatm̃ ad rẽ ſignatã poti⁹ q̃ ad vocẽ nõis reſpicit. ut ẽ bona gẽs/ de⁹ & ꝓtector eoꝝ. Hoc idẽ inter adiectiuũ & ſubſtãtm̃ cõtingit. ut ps hoim validi. Aduertendũ q̃ʒ ĩ oĩ poſſeſſiuo gtm̃ ſui primitĩ includi cũ q̃ relatm̃ in gñe & nũero cõformat. ut meã miſeriã defles: q̃ varijs circũdor ꝑiculis. Idẽ ẽ de adiectio & ſubſtantio. ut mea ſoli⁹ opa ſoluis. i. mei ſoli⁹. tuã ipius aĩam ꝑtrãſibit gladi⁹. i. tui ĩpi⁹. Ponit em̃ ipius ibi diſcrete: & nõ relatie. DIS. Quę ẽ regula de relatiuo accñtis ? MA. Relatm̃ accñtis q̃a ſ. ꝑter añs ꝓpriũ exigit ſubſtãtm̃: cũ eodẽ poti⁹ q̃ cũ antecedente cõformabit ſe in genere & numero; ut tales ſunt aquę q̃lia vina. Idem eſt iudiciũ de hoc relatiuo ſuus.

De cõbinatiõe ĩterrogatiui & ſui rñſiui Ca. iiij.

Dᴠę ẽ regula tertia ? MAG. eſt hęc. Interrogatm̃ & rñſiuum ſi caſualia fuerit cõformari debet in caſu. ut q̃renti. Quis ſcribit? rñdendũ eſt: petrus. Quod ſi interrogatm̃ & rñſiuũ cũ diuerſis iũgãt dictõib⁹: aut etiã cũ eadẽ. ñ tñ eadẽ hĩtudĩe ĩ caſu q̃nq; diuerſa erũt vt quo liquore vas eſt plenũ ? rñdet vino vel vini. Et querenti quẽ vides. rñdere potes: petr⁹ a me videt. Aduertendũ q̃ʒ rñſiuũ interrogatio nõ mõ in caſu/ veꝝ etiã in re debere corrñdere. unde ad q̃lis rñdendũ ẽ ꝑ nõia q̃litatẽ ſꝫcãtia. ut talis: albus. doct⁹ &c. Ad q̃tus rñdendũ ꝑ nomia q̃titatẽ ſꝫcãtia. ut tant⁹/ magn⁹/ bicubit⁹ &c. Ad q̃t rñdet per nomẽ nũeꝝ importãs. ut tot: duo: tres: q̃ttuor &c. Ad q̃tus rñdet ꝑ totus aut ꝑ nomẽ importãs ordinẽ. ut prim⁹: ſcd'us: tertius &c. Ad q̃ttuplus rñdet totupl⁹. aut dupl⁹/ tripl⁹ &c. Ad q̃ttuplex: rñdet totuplex: aut triplex: duplex &c. Ad q̃tẽnis rñdet totẽnis: triẽnis: biẽnis &c. aut decẽ annoꝝ: viginti ãnoꝝ. debẽt aũt hęc omĩa ſcribi ꝑ ſimplex t ſicut primitm̃ eorũdẽ q̃t. Ad cuias (q̃d nõ tm̃ patriã aut natiõeʒ q̃rit: ſed etiã ſectã) rñdendũ ẽ Roman⁹: Ital⁹: Gallic⁹. Et ſir̃r q̃rẽti. Cuias phũs es tu ? rñdẽdũ eſt Stoic⁹ Platonic⁹ &c. Ad cui⁹ cuia cuiũ rñdent poſſeſſiua. ut cui⁹ eſt enſis. rñdet euãdri: aut euãdri⁹. Ad q̃ti rñdet tãti: aut magni: ꝑui: aut ꝑ abltm̃ ꝑciũ ſꝫcante: ut trib⁹ denarijs. Ad dictoꝝ clariorẽ intellectum ſciendũ: caſuũ diuerſoꝝ diuerſa eſſe ſigna q̃ſitiua. uñ Quis: q̃: q̃d: & qui Et in lingua vernacula. iver/ ivelche. ivas/ ſũt q̃ſitiua ntĩ. Ad q̃ rñdendũ eſt nomẽ q̃d ꝑ Ein/ der/ die/ das/ vulgariʒat. Quęſitia aut gtĩ ſunt. cui⁹ quoꝝ & q̃ꝝ & in lingua vernacula: ives / vel ivelches & ivelcher. Cui rñdẽdũ ẽ nomẽ: q̃d ꝑ des vel deren vulgariʒat Cui/ q̃b⁹. & ivem & ivelchem ſũt ſigna dtĩ: q̃bus rñdẽdũ ẽ q̃d vulgariʒat ꝑ dem/ der / denen ʒuo Signa actĩ ſũt: quẽ/ quã/ q̃d/ q̃s/ q̃s/ q̃ & in lingua ꝟnacula: iven/ ivelche ivas. Ad q̃ rñdendũ ẽ: q̃d vulgariʒat ꝑ den/ die/ das. O ſignũ ẽ vtĩ: ſed ꝑ vtm̃ nõ ſit q̃ſtio: veꝝ ad ipm̃ poti⁹ oĩs dirigit ſermo. Signa abltĩ ſunt. A quo; cũ q̃: i quo/ ex quo; a q̃bus; cũ q̃bus; in q̃bus; ex q̃bus. Et in lin/

Marginalia (left): cõbinatio tertia inter/rogatĩ & reſponſiui — qualis. — quantus — quot — quotus — q̃ttuplex — q̃tennis — cuias — Cuius — quanti

Marginalia (right): Queſitia noĩatiui — genitiui — datiui — accuſatiui — vocatiui — ablatiui

gura v̄nacula. in ıvas: mit ıvas: uſʒ ıvas: võ ıven. võ ıvelchē: mit ıvelch-
en: ī ıvelchē: uſʒ ıvelchen. Ad q̄ r̄ndet q̄d vulgariʒať p̱ võ dem / uł denē.
In dē uł denē: uſʒ dē vel denē: mit dem vel denē. O das uł die. Caſuū aūt
vulgaria in ſup̱iorib⁹ tradidim⁹. Ad īterrogatiā v̄o aduerbialia ſpēali
mō r̄ndendū ē. DI. Q uō? MA. p̱ aduerbia: aut noīa. DIS. De exē-
pla. MA. Ad q̄ r̄ndeť aduerbialiť: ut eo: illo: foras: intro: huc: illuc: iſtuc. quo
Noīaliť p̱ ꝓpria noīa ciuitatū aut ꝓuinciaꝝ ī actīo ſine ꝓpōe. ut vlmā
viēnā. p̱ appellatīa v̄o r̄nť ī actīo mediāte p̄pōe ad. ut ad eccłiaʒ: dēptis
q̄ttuor. vicʒ: rus: dom⁹: hum⁹: militia: q̄ ubiq̄ ī r̄nſiōe naturā ꝓpoꝝ ſer
uāt. Ad Q ua. r̄nť p̱ adv̄bia hac/illac/iſtac/foras. Noīaliť p̱ ꝓpria noīa qua
ciuitatū & in ablt̄o ſine p̄pōe. Per appellatīa v̄o ī actīo mediāte p̄pōe p̱.
Ad ubi r̄nť Ibi hic/illic/iſtic &c. Noīaliť p̱ ꝓpria noīa ī gtīo: ut ulme. p̱ ubi
appellatīa in ablt̄o mediāte p̄pōe in. ut in eccłia. Ad Vnde. R̄nť hinc il- unde
lic/iſtic/inde. Noīaliť p̱ ꝓpria ī ablt̄o ſine p̄pōe. ut ulma. Per appellatīa quorſum
in ablt̄o mediāte p̄pōe de. ut de foro. Ad quorſū r̄ndeť aduerbialiť: ſur-
ſū/deorſū/illorſū &c. Noīaliť v̄o p̱ actīm mediāte p̄pōe v̄ſus: q̄ tñ q̄nq̄
ornat⁹ cā: actīo poſtponūť. ut quorſū. r̄ndeť v̄ſ⁹ ulmā: aut bauariā v̄ſ⁹.
Ad q̊uſq̄ r̄ndeť hucuſq̄: illucuſq̄. Ita de ſiłibus pariformiter iudicabis. quouſq̄

De cōbinatione noīs pronoīs & participij cum verbo in nominatiuo Capitulū quintum

DIS.
Ve ē q̄rta regła? MA. hęc. Nomē/p̱nomē/aut p̱ticipiū iunctū cōbinatio
v̄bo p̱ſonali finiti modi a p̱te an̄riori debʒ poni ī ntīo & cū ver q̄rta ſup/
bo ī nūero & ī p̱ſona cōformari. Et vocať hęc cōſtructio ſuppoſiti & ap- poſiti &
ippoſitū poſiti. Eſt em̄ ntī⁹ ſuppoſitū/& v̄bū appoſitū ut hō cť. Aduertēdū tam̄ appoſiti
poſiti q̄ ꝓnoīa p̄mę aut ſcđę p̱ſone: pleꝝq̄ diſcretiōis cā trahūt ſecū tertiā p̱
nā ad ſupponēdū v̄bo prię uł ſcđę p̱ſōę. Et vocať hęc attractō: euocatō Euocatio
ut ego Grego. ſcribo. tu Frāciſc⁹ legis. & fit illđ ñ ſolū p̱ ꝓnoīa: ſʒ etiā p̱
noīa vtī caſ⁹. ut paťnr̄ q es ī ceł. Ibi q̄ tertie p̱ſonę trahiť p̱ vtm̄ paťad v̄
bū es. Idē q̄nq̄ fit ī alijs caſib⁹. ut pes eos feciſti nobis/q portauim⁹ pō
dus & ęſtū diei. ibi q trahiť p̱ dtm̄ nobis. Siłr fit p̱ p̄miuū incluſū ī poſ-
ſeſſiuo. ut tuā doleo miſeriā: q nouo męrore opprimeris. Ibi em̄ q euo-
cať p̱ tui incluſū ī tuā ad ſupponēdū v̄bo ſcđę p̱ſonę opp̄meris. DIS.
Q uid ſi duo noīa diuerſoꝝ nūeroꝝ idē v̄bū p̄ceſſerit: aut alteꝝ p̄cedat
& alteꝝ ſeq̄ť: cui v̄bū ſe cōformabit? MAG. Viciniori: ut hīc/illius
arma: hic curr⁹ fuit. Ego lego & tu. Iſti legūt & petr⁹. Siłr fit ī diuerſis
p̱ſonis. ut Hębrei ſūt & ego. Et vocať hęc cōſtructio ʒeuma. Idē erit ſi il ʒeuma
lud q̄d toti attributū ē in p̱tes diuidiť: ut pueri legūt: alter grāmaticā: &
alter logicā. Et hāc ꝯſtructionē ꝓlepſim vocāt. DIS. Q uid: ſi duo fue prolepſis
rint ſuppoſita ī p̱ſonis diuerſa? MAG. Tūc v̄bū debet cōformari per
ſone digniori, vicʒ primę (ſi adeſt). aut ſecundę. ut ego & tu ſcribimus.
Ego & petrus legimus. Tu & paulus bibitis. idē fieri pōt p̱ p̄pōcʒ cū. ut
Ego cū petro oramus. Et vocať hęc cōſtructio Cōceptio: Collectīa q̄q̄ Cōceptio
v̄ba pl̄is nūeri recipiūt. ut turba ruūt. Pars in gramineis exercent mem
bra paleſtris. Sunt etiam quędam verba quę eundem caſum poſt ſe reci

ſimilitudine montis. DIS. Iungitur ne genitiuus participiis? MAG. Iungitur his ſcʒ quorum verbis iunctus est. ut Recordor tui: recordatus tui &c. Aliis autem non: niſi nomina fiant. ut Amans vini &c. Cum prepoſitione aut interiectione non ponitur. Coniunctionem vero mediam recipe per duo genitiuos. ut & Petri & pauli diſcipulus.

De Datiuo iuncto diuerſis partibus orationis Ca. x. DIS.

Ona regula: quam datiui eſſe voluiſti: que est? MAG. Hec est. Datiuus ſignificans rem cui aliquid comodi: lucri: aut damni fit iungitur nominibus: Similiter verbis tale comodum aut damnum fieri ſignantibus. ut prouideo tibi. Sum tibi utilitati. Moleſtus tibi: gratus tibi: utilis mihi: vicinus tibi hoſtis mihi &c. Et non modo his verbis datiuus iungitur: verumetiam fere omnibus verbis (& ſi improprie) additur. ut Canto tibi: ſcribo tibi &c. Iuuo de pro quod tamen actiuo iungitur. ut Iuuo te. Iunguntur quandoque etiam duo datiui uni verbo acquiſitiuo: quorum unus rem acquiſitam: alter vero rem cui acquiritur importat. & primus ſcʒ ſignificans rem acquiſitam per zuo vulgarizandus est. ut illi mea carmina cure ſunt. Do tibi pignori tunicam &c. Iungitur etiam datiuus huic verbo ſum/ſumpto pro habeo ut eſt mihi crater. i. habeo craterem. Sum tibi filius. i. habes me filium &c. Iungitur etiam impersonalibus quibuſdam actiue vocis. ut conuenit: euenit: accidit: contingit: placet mihi tibi vel Petro. Iunguntur etiam datiui his verbis miſereor auxilior: & dominor: que tamen etiam recipiunt genitiuum. ut miſereor tui vel tibi. Iungitur inſuper datiuus verbalibus in bilis aut in dus terminatis. ut Amabilis mihi metuendus tibi. Et in his datiuus in ablatiuum mediante prepoſitione reſoluitur ut metuendus tibi. i. a te. & talis etiam fere omnibus verbis paſſiuis additur: ut conditur mihi. i. a me. DIS. Poteſt ne datiuus pronomini adiungi? MAG. Non niſi in ratione ſubſtantiui. ut illi filio DIS. Poteſt ne aduerbiis addi? MAG Poteſt. ut venit obuiam mihi. DIS. Poteſt ne participiis combinari? MAG. Poteſt: & omnibus quidem quorum verbis additur. ut placens mihi &c. DIS. Poteſt ne addi prepoſitioni? MAG. Non: nec etiam coniunctioni niſi datiuus preceſſerit. ut & mihi & tibi. DIS. Poteſt ne datiuus addi interiectioni? MAG. Poteſt ut heu mihi: ve tibi &c.

De Combinatione actiui cum diuerſis partibus orationis Capitulum undecimum DIS.

Ecima regula quam actiuo appropriaſti que eſt? MAG Hec. Actiuus omni verbo perſonali infiniti modi a parte anteriore pro ſuppoſito additur ut me ſcribere: Petrum legere Et rurſus. Omnia verba tranſitiua (quorum ſcʒ actus in aliud recipitur) poſt ſe actiuum accipiunt ſignificantem rem: actum verbi recipientem. ut percutio petrum: comedo panem Similiter neutra. ut bibo vinum. bibo lapidem. Similiter deponentia. ut ſequor te. Similiter & communia ut criminor te Similiter & paſſiua. ut doceor gramaticam Et quedam ex dictis duos regunt actiuos ad eandem rem pertinentes. ut faciam te clericum. Aut ad diuerſa pertinentes: ut doceo te gramaticam. Et hec his continentur metris. Poſtulo poſco pero doceo rogo flagito celo Exuo cum veſtit monet induo calceo cingo: Actiuos geminos hec verba regunt. Similiter hoc verbum inſtruo. ut in ps. Viam iuſtificationum

nū tuaꝶ inſtrue me. Coniungiť etiā actī⁹ verbis paſſiuis: aut abſolutis ꝑ ſinodochen: Cū ſcꝫ id qđ ꝑti cōuenit toti attribuiť ut doleo pedē. Petrus truncať man⁹ vel manib⁹. Ioannes extendiť brachia vel brachijs. Itē actī⁹ ſꝫcans tpꝰ iūgiť verbis etiā intrāſitiuis: licet improprie. ut biſſeno: cui noſtra dies altaria fumāt. Modicū tpꝰ vobiſcū ſum &c. Item actī⁹ ſꝫcās locū iūgiť ỽbo ſꝫcanti motū ad locū. ut Ambulo viā iter: vado rhomā. pergo decē miliaria &c. Itē iungiť etiā actī⁹ abſolutis & paſſiuis: rōne tranſitiui ſnbintellecti. ut Coridon ardebat alexim. i. ardēter amabat. Et in pſalmo. Exultabit lingua mea iuſticiā tuā. i. exultādo annūciabit &c Et Vergili⁹. Paſcunť ſiluas &c. Itē iungiť etiā actī⁹ verbis impſonalib⁹ actiꝰ vocis. ut decet oportet iuuat delectat me. Et hęc recipiūt etiā actīm ante ſe. ut me decet. Impſonalia aūt paſſiuę vocis tm̄ recipiūt actīm poſt ſe. ut mactať boue: pulſať campanā &c. Inſup actī⁹ iūgiť verbis actū meōrandi: aut obliuiſcēdi ſꝫcantib⁹. ut grex obliuiſciť eſum: memēto dn̄e dauid. DIS Pōt ne actī⁹ iungi noīb⁹? MAG. Pōt in rōne adiectiui aut ſubſtātiui alias nō niſi ꝑ ſinodochen. ut albus faciē: nigra capillos &c. Nec additꝰ ꝑnoībus niſi in ratōne adiectiui aut ſubſtātiui. ut illū hoīem. DIS. Additꝰ ne aduerbio? MAG. Nō. ſed ꝑpoſitionib⁹ de qb⁹ ſupra. Iungitur etiā interiectioni. ut O fortunatū virum. Heu me miſerum &c.

De Vocatiuo Capitulum. xij. MAG.

Ndecima regula. Vocatiui eſt qui aduerbijs vocandi tantum iūgitur. ut O formoſe puer &c.

De Ablatiuo adiūcto cęteris ꝑtibus orōnis Ca. xiii. D.

Vodecima regula: quā ablatī eſſe dixeras q̄ eſt? MAG. Hęc Om̄e nomē adiectīm vel verbū iungiť ablatīo ſꝫcāti cām ꝓpter quā aliqd fit ſcꝫ effect⁹. Eſt aūt cā q̄druplex. ut in naturalib⁹ videbim⁹ ſcꝫ efficiēs materialis formalis & finalis. Exēpla ſunt de cā efficiēte. ut Sitis albedine. horreo frigore. Taceo pudore: feſſus curſu: gaudeo ludo damnat⁹ crimīe: leſus lapide &c. Verba etiā paſſiua eundē recipiūt ablatīm mediāte ꝑpōne a vel ab. ut diligor a petro verberor ab andrea &c. De cauſa Finali: ut Petrus ſtudet gratia lucri. Paulus ſcribit cā ſtudij &c. De Cauſa formali. ut Paries eſt albus albedine. ſitis ſitītudine Fac bono anīo. Studeas bona intentōe &c. De Cauſa materiali. Si ablatiu⁹ ſꝫcat materiā ex qua: addenda ē ꝑpoſitio ex. ut edificat ex lignis. Si aūt ſꝫcat materiā circa q̄/tūc poniť ſine ꝑpoſitiōe. ut dignus laude: vacuus lumine: Fruor gaudeo potior regno. Careo pane. utor tunica. Prudentē me feciſti mandato tuo veſcor carne. Inueniunť tn̄ hęc verba etiā gtīs adiūcta. ut ſupra dixim⁹. Etiā actīs. ut in leuitico. Offert ꝓ ſe duos piſces quos veſci licitū eſt. Et apud Therentium. Tute illorum officiū fungere. Iungitur etiā frequēter verbis ablatiu⁹ cauſę inſtrumētalis ſine ꝑpōne. ut video te oculis: loquiť ore: percutit baculo. Iſta autē cauſa non diſtinguiť ab efficiēte: quia efficiēs ē principalis aut inſtrumētalis.

DIS. Vnde poſſumus facile cognoſcere quã cãm ablatiuus ĩportet?
MAG Inde. Nã ſi ablr̃iuus cõmode recipit a vel ab ſignat cãm efficiẽtẽ. Si per/ſignat cãm formalẽ. Si ꝓpter/ſignat cã꜠ finalẽ. Si ex/ſignat cãm materialẽ. Si cũ/ſignat cãm inſtrumentalẽ. ut aũt dicta facilius cognoſcas. Sciendũ oẽ adiectĩm poſt q̃d in vulgari põt addi mit. von. uſ꜠. im. fur. durch umb. recipit ablatĩm ſ꜠cantẽ cãm &c. Itẽ Ablatiuus ſig/nificans tps põt addi v̾bo aut ꝑticipio. ut vigilaui tota nocte. ſtudeo tribus horis. media nocte clamor factus eſt. Itẽ v̾ba importãtia motu꜠ de loco vel per locũ recipiũt ablatĩos ꝓprioꝝ noĩm ciuitatũ aut villaꝝ ut venio tranſeo Roma Athenis &c. Verba aũt q̃ importãt motũ in loco: aut quietẽ recipiunt hᶜ ꝓpria noĩa in gtĩo. ut Studeo Romæ &c. Niſi ſint tm̃ pl̃is nũeri: aut tertię declinatõis. tunc em̃ recipiũt in ablr̃io. ut fui Athenis. Studui carthagine &c. Noĩa autẽ ꝓuinciaꝝ mõtiũ & regionũ: & noĩa cõpoſitę figure/indeclinabilia: & nõĩa ſanctoꝝ locis data cũ dictis verbis iunguntur in ablatiuo mediante ꝑpõe. ut Venio Francia. De ſancto Iacobo &c. Idẽ eſt iudiciũ de alĳs appellatiuis. demptis quattuor ſc꜠ rus domus militia humus/q̃ conſtruũtur ſine ꝑpõe more ꝓpriorũ. ut venio rure &c. Itẽ cum verbis dãnatõem aut punitõem ſignificantibus iungũtur ablatĩ penã ſ꜠cãtes. ut dãno te morte. punior capite. Petrus mulctatur auro. Pręterea cũ verbis aut nõibus ad p̃cium aut mẽſurã ꝑtinentibus iungũtur ablatiui q̃titatẽ p̃cĳ aut mẽſurę ſignificãtes ut vendit̃ tribus aureis. altus tribus ulnis: latus mille paſſibus. tñ hoc v̾bũ valeo requirit acm̃. ut equus valet decẽ aureos. Itẽ cũ verbis diſtantiã importantibus iungit̃ ablatiuus q̃titatẽ diſtantiæ indicans. ut diſtat tribus paſſibus &c. Pręterea v̾ba aut nõia exceſſum unius ſup aliud importãtia reqrũt ablatĩm q̃titatẽ illius exceſſus ſ꜠cantẽ. ut petrus excedit paulũ tribus digitis. Ioãnes eſt tãto lõgior/ q̃to Petrus eſt breuior &c. Ablatiui aũt ſignificantes rẽ exceſſam iungunt̃ cõpatiuis. ut Petrus eſt fortior Paulo. Et is vulgari꜠at̃ per dan. Põt & addi ablatiuus ſignificans quantitatem exceſſus. ut lignum illud Petro longius eſt tribus digitis. Iungitur quoq꜠ ablatiuus verbo ſubſtantiuo. ut ſis bono animo. Id etiam te non lateat ablatiuos duos aut plures abſolute poni loco orationis ex nomine & verbo compoſiti Et dicuntur poni in deſignatione conſequentię: quia ſcilicet ad ipſos aliquid ſequi intelligitur: ut Sole oriente dies fit. Et reſoluũtur hi ablatiui per dum/ ſi/ aut quia. ut dũ ſol orit̃: aut ſi vel quia ſol oritur dies fit. Loco etiam ablatiui quãdoq꜠ ponitur aliquod complexũ. ut dato ꝙ ſis probus/te diligo. Viſo ꝙ es honeſtus/te recipio. Et quẽadmodũ impſonale ſine ſuppoſito/ ita & participiũ in ablatiuo ſine ſubſtantiuo poſitũ inuenitur. ut dicto de nomine dicendum eſt de verbo. DIS. Iũgitur ne ablatiuus cęteris ꝑtibus orationis? MAG. Pronomini non niſi in ratione ſubſtantiui/ aut adiectiui. Nec aduerbio: aut interiectioni ſed participio. Et quide꜠ omi cuius verbo addi poteſt. Similiter additur præpoſitionibus quibuſdam. de quibus ſupra dictum eſt.

Regulę generales Capitulū.xiiij. MAG.

Reter has aūt generales q̄dā nō negligēdę ſūt regulę. unde Quicūq; caſus iungūtur ntīo: ijdē iungunt̄ & omnib⁹ obliq̄s eiuſdē Et quicūq; caſus iungunt̄ poſitiuo ijdē iungunt̄ quoq; cōparatiuo & ſuplatiuo. Et quicūq; caſus iungunt̄ verbo ijdē iungunt̄ ei⁹ ptīcipijs.: & reliquis modis & tp̄ibus a verbo illo deſcendētib⁹. Hęc omīa tn̄ q̄ de cōbinatōe ptium orationis iam diſſeruimus: facili⁹ & mira quadam breuitate dep̄hendes: ſi caſuum officia. q̄ in ſup̄iorib⁹ tradidimus: viuaci ſemp̄ tenebis memoria.

De Ordinatione partiū in oratiōe Ca.xv. MAG.

Acten⁹ de his quib⁹ nō barbaro: ſed latino poti⁹ ſermōe q̄ cōcepim⁹ exprimim⁹. Reſtat ut ordinē dictoꝝ: in interp̄tādo: doceamus. Si itaq; oratio interpretāda ſit. Primo loco vtūs (ſi adeſt) accipiend⁹ ē cū eo q̄d cū ip̄o cōbinat̄. Poſt hūc ntūs cum ſuo verbo / aut actūs cū infinitio. deinde aduerbiū: dehinc cęteri caſus Sil̄r cōiūctiones p̄poſitōes: & interiectiōes / cū his q̄ ip̄is iuncta ſunt. Dictōes tn̄ interrogatię: aut relati p̄cedere dn̄t. Sil̄r cōiūctiōes p̄poſitiui ordīs & ablati poſiti abſolute. Itē Obliqu⁹ negatiu⁹ exponend⁹ eſt p̄ nō & ſuū affirmatiuū. ut Nullū hoīem. i. nō ullū. Itē q̄nq; obliqu⁹ p̄ponit̄ v̄bo pſonali: ut relatiuū habeat an̄s. ut patrē ſequit̄ ſua ples. Trahit ſua quēq; voluptas & ſic de alijs. De quibus tamen p̄ frequentē expoſitōem in talē deuenies uſum qui omnibus regulis p̄ſtantior eſt.

De Subauditōe q̄rundā ptiūo rōnis Ca.xvi. MA.

Onnunq; aūt cōtingit ptes aliq̄s in oratōne ſubticeri. Et quidē primo. Cū verbū primę aut ſcd̄ę pſonę fuerit itelligit̄ ntūs certus ſc; ego tu nos & vos: quē nō oport; exprimere: niſi ad declaratōem: aut ſignificantiā denotandā. Eſt aūt declaratio ſiue diſcretio: cū actus verbi attribuit̄ alicui cū excluſione alioꝝ: ut ego lego. q̄ſi dicerē & null⁹ ali⁹. Significātia v̄o eſt cui⁹ actus verbi attribuit̄ alicui cū excellentia. ut ego lego. q̄ſi dicerē & nullus ita bn̄ ſicut ego. & ē talis ntūs cū arrogātia p̄ferēd⁹. In euocatōe tn̄ hi ntī exp̄mūt̄: & n̄ p̄p̄t iā dictas cās niſi fiat euocatio p̄ ip̄e: aut nomē diſtributiuū. Aut in p̄prijs noībus cū v̄bis ſubſtantiuis: aut ptīcipijs &c. Exēpla ſunt: ut quācunq; ip̄e vidi. n̄ oīa poſſum⁹ oēs. Sum pius Eneas. vocor petrus. doctus ſum. afflictus ſum. Itē verba excepte actiōis quoꝝ ſc; actus uni ſoli cōpetit: etiā in tertia pſona ſine ntīo p̄ferunt̄. ut Fulminat: coruſcat: pluit: mingit &c. In his em̄ intelligit̄ deus vel natura. Extipit̄ creare. Nō em̄ dicimus creat. licet creare ſolius dei ſit actus. Incipit quoq; & deſinit cū infinitis dictoꝝ verboꝝ ſine ntīo ponunt̄. ut incipit mīgere: deſinit pluere. Verba q̄; quoꝝ actus ſolis hominib⁹ p̄prius eſt ſine ntīo exprimunt̄. ut Aiūt dicunt &c. Intelligūt̄ hoīes Et rurſus ip̄a verba q̄nq; tacent̄. ut dicendo. unde Boetius. de q̄ vigili⁹ &c. Intelligit̄: loquit̄ vel ſcribit aut dicit &c. Verbum etiam ſubſtantiuū ſum / ſepiſſime intelligit̄. ut Gl'ia tibi dn̄e.

Beati ĩmaculati in via &c. Similiter ĩ intitulatiõib⁹. ut Opera platonis Buccolica virgilij &c. Item ſub audiuntur qñq; etiã alia verba de quib⁹ in eadẽ oratõe prius mẽtio facta eſt. ut cum dicimus. Benedicite reſpõdendo dñs. ſubintelligit Benedicat. Inuocaui dñm & exaudiuit me: intelligit dñs &c. Subaudit etiã qñq; antecedẽs relatiui. ut ſi ſuſtuliſti illũ dicito mihi. Intelligit ieſum &c. Itẽ fiũt & aliꝫ ſubauditões variꝫ de qb⁹ ſepius apud Therentiũ. ut quꝫ illũ: quæ me? Intelligit amat: excluſit: vel ſimilia. Hæc ſunt fili quæ inprimis neceſſaria viſa ſunt ad partium oratõis & cognitõem: & cõcinnã cõbinatiõem. Syllabarũ vero quantitates: quæ in ꝓferendis orationibus non ſine aperto vitio cõfundũtur/ nunc demũ in calce grãmatices annectẽdꝫ veniunt. DIS. Breues igit ſi quæ de his regulꝫ dari poſſunt in mediũ ꝓferas. MAG. Breuitatis te ꝑcupidũ ſciens: nõnullorꝫ traditiones cõſului: proſa an metro cõmodius id fieret aliquãtiſper herebã: ſed cũ planũ ſermonẽ in his magis neceſſariũ cõſpexi: in ꝓſam ſtilũ verti: nihil tamẽ qd nõ ab alijs dictũ ſit tractatu ſeqnti enũerare ſtatui. DI. Placet ſꝫ ꝗ toti⁹ rẽ ipſam aggredere.

Tracta. iij. De quãtitate ſyllabarũ ĩ gñali Ca. i. MA.

Syllaba ĩ gñali (inqt qdã) ubicũq; poſita fuerit ſex mõis ꝯgnoſcit: põr. poſitõe ſcꝫ vocali añ vocalẽ deriuatiõe diphtõgo exẽplo

Poſitio & regla DIS. poſitiõe quõ? MA. cũ p⁹ vocalẽ duꝫ ſequũt cõſonãtes ut pars vel una duplex ut nix: vel i duplex inĩ duas vocales ut troia: tũc illa vocalis ꝓducit: adiecto ꝙ altera ſaltem ĩ eadẽ vocalis ſylla collocetꝫ: at ꝟo/ſi in eadẽ dictõe p⁹ vocalẽ nata breuẽ: ſeqt muta cũ liqda: vocalis ꝑcedẽs anceps & bitꝑalis reddit ut aratꝝ: vocat aũt de ſe lõga: ꝑ nullã mutæ & liqdꝫ ſequꝫlã poterit breuiari ut febris ſalubris podogra: amatrix: octobris.

vocalis añ vocalem DIS. vocalis añ vocalẽ inuẽta qnta ẽ? MAG. in latinis breuiat ut luo. Excipiũtur ꝑmo gti & dti ĩ qntꝫ declinatõis ĩ quib⁹ e vocalis ꝓducit ſi ſaltẽ alia vocalis ꝑceſſerit ut diei. ſin aũt cõſonãs breuiat ut fidei. Scdo greca noĩa externaq; ut plurimũ ꝓducũt ut dius hꝫlias: aer: chorea platea. Tertio gti in ius ſunt cões ut uni⁹. ꝑter alius longũ & alteri⁹ correptũ. Quarto poſſeſſiua in ius vocalẽ ꝑcedentẽ ꝓducunt ut troius patuleius. Quinto fio: niſi poſt e ſequat r ut fierẽ ꝓducitur.

deriuatio DIS. deriuatõe ſyllabꝫ quãtitas quõ dẽphendit? MAG. Quãta fuerit ſyllaba primitiui tanta erit & deriuatiui. ut lego legens. Excipiũt primo human⁹: leges vires/reges ſedes voces iucundus: ſtatur⁹ pedor: vomer ſꝫculũ: laterna nequã: regula italia: ſecius limus: d enus: nonus: caſus monach⁹ humo vitupo: limius feralis fabella: & mobilis. q̃ cõtra ſui primitiui poſitõem ꝓducunt. Secũdo excipiunt: dux ducis: ſopor acerbus: dicax aruſpex: ariſta vadũ ſtabulũ ſtabilis omaſus arena: lucerna noto nato fides titulus ſodalis bubulcus varicoſus vitium ouo: elegus & manus: q̃ cõtra ſui poſitõem corripiunt.

dipthõg⁹ DIS. dipthõgus ſyllabã quantã reddit? MAG. ubiq; ꝓducit ut ſphera: pœna aula tur⁹ niſi vocalis ſequat ut præuto. DIS. Exemplũ aũt quõ ad hoc condu- Exempl

citꝰ: MAG. Poetarꝫ exempla ad ſyllabas ꝑcipiendas te plurimū iuua/bunt: nā in hac dictiōe muſa ſi primę quantitatē ſcire volueris: maroniſ illud muſa mihi cauſas memora: longā eſſe indicabit. DIS. Regula ꝟo gñalis q̄ eſtꝰ MAG. in undecim ꝑtes diuiſa eſt. prima ꝑterita biſ/ſyllaba primā ꝓducūt ut emi. ꝑter bibi ſcidi fidi dedi ſteti: & tuli q̄ ꝑmā corripiūt. Secūda ꝑterita gemīata primā & ſecundā corripiūt ut peperi ꝑter cecidi: quod ſecundā ꝓducit Tertia Supina biſſyllaba primā ꝓducūt ut natū. ꝑter litū itū citū quitū ſitū ſatū rutū ratū datū & ſtatū q̄ primā corripiūt. Quarta q̄ta fuerit ſylla pñtis tāta erit & cęterorꝫ tpm. ut amo amabā amaui amauerā amabo. ꝑter genui & poſui q̄ primā corri/piūt. Quinta in cōpoſitiōis iunctura ſyllabę breuiant. ut oīpotens: ar/miger: in qua quidē iunctura ſolent dictōes ꝑ hyphen copulari. ut ante malorꝫ. ꝑter ibidē ubiq꞉/tibicen. Sexta ꝓpriorꝫ noīm primę vel medię ſyllabę ad placitū ponunt. niſi regulas habuerint ſpeales q̄s breuitatis gratia ꝑtermitto: in ultimis aūt ſyllabis ſubiacebit regulis appellatiuorū. Septīa: bis bi tri ni in cōpoſitōe breuiant ut biſortꝰ biuiū triuiū nicenus. Octaua ſemiqnaria & ſemiſeptenaria breuis in metro ꝓduci pōt: etiā ſi in nullā deſinat cōſonātē. Nona incremēta noīm in plī ſi a e vel o vocalis habuerit ꝓducunt ut q̄ quarꝫ res rerꝫ: q quorꝫ: ſi ꝟo i vel u corripiunt ut q quibꝰ: veru verubꝰ. dicta in ſinglari ex declinatiōibꝰ nota ſūt. Decīa cremēta ꝟborꝫ ſi a habuerit ꝓducunt ut amo amare. ꝑter do & ſua ꝯpoſita: circūdo peſſūdo venūdo. Si e ꝓducunt ut lego legemꝰ: niſi cū ſubit r: tūc qñq꞉ ꝓducunt qñq꞉ breuiant q̄d accētu cognoſcit. Si i breuiātur ut lego legimꝰ. ꝑter ꝟba q̄rtę ꝯiugatōis: & volo & ſū. & cum ſubit i tūc. n. ꝓducūt Si u corripiunt ut volo volumꝰ. Vndecima dictiōnes ſincopatæ & ꝑ ſynereſim vł craſim pronūciatę ꝓducūt ut norā ꝓ nouerā/ꝑataui ꝓ patauij & cotes pro cautes. His ꝑlibatis ad ꝑmas ſyllabas ſpealius deſcendamus. ꝑterita Supina propria incremēta

De Prima ſyllaba Ca. ſecundū DIS.

Rimarꝫ ſyllarꝫ q̄titatē un̄ ſpealiꝰ agnoſcere valeoꝰ M. cōpoſitiōe: ꝑpōe & regula. DIS: Cōpoſitōe q̄literꝰ MA. Si ei aliq̄ ꝑticła addat q̄ illā penultimā reddat: tūc accētu cognoſcet ut amo pamo/a breuis qa grauis/duco diduco u longa qa acuta. Excipiūt ꝑmo inuba/pronuba/deiero peiero cognitꝰ agnitꝰ/ifio ſuffio/q̄ ꝯtra ſuū ſimplex corripiunt. Scđo ambitꝰ & cōuitiū q̄ producūt. D. ꝑpōe quōꝰ MA. q̄ta fuerit ꝑpō in appōe tāta erit & in cōpoſitiōe. ut ī domo ī habito. Excipiūt prīo ad ab ob ī re ſub & con cū iacio ꝯpoſi æ producunt: niſi ex ſe triſyllabū reddāt qa tūc ꝑpō ē cōis ut adicit. Scđo e de prę ſe in cōpoſitōe producūt. Di aūt ubiq꞉ producit. ꝑter in dirimo & diſertꝰ ubi corripit. re corripit ut reduco ꝑter in refero qñ ſ꞉cat diſtātiā vł iuuamē ubi producit Pro ꝓducit. ut prologr: ꝑter in proterūꝰ procella ꝓnepos ꝓfugus ꝓfanus ꝓfundꝰ propero profiteor profatū propheta profuſus: proficiſcor profecto & procuro ubi corripit. DIS. Regula primarꝫ ſyllabarꝫ q̄ eſt. MA. ſecūdū vocaliū nūerū & ordinē ī qnq꞉ ꝑtes diuiſa ē. cōpoſitione: ꝑpoſitiōe

De.A.in primis ſyllabis.Cap.tertiū. DIS:

A in primis ſyllabis quanta ē? MAG. A ante b corripitur.ut habeo. Præter labor beris.tabes ſcabies pabulū labes ſtrabo & tabo. fabula.ſtabam nabā fabor flabam ſtabilis ſtabulū labor & labo:ꝗ primā ꝓducūt.

A ante c corripitur.ut acer pro arbore.Excipiūtur ſi p̄cedit b.ut bacca.vel p ut pacis:in quibus a producitur.dēpto paciſcor:baculus & ſpacium:placet:quę iuxta regulam primā corripiunt.

Acer pro forti:Thraces:facundus:machina:dacus & graculus primam producunt. Hiacynthus cōmune eſt.

A ante d corripitur.ut vadum.Pręter radix clades ſpdaix trado traduco gradiuus & gades ſuadeo rado & vado.

A ante f corripitur.ut rafanum vafer.

A ante g corripitur.ut ſagax.Excipiuntur ſtrages vagio vagina magalia ſtagulum ſaga & lagana:indago quę primā producunt. Similiter ea quę habent p vel f ante a.ut fagina fagus.pręter flagellū:fragor oris fragilis & plaga pro reti vel ora:quę primam corripiunt.

A ante l in diſſyllabis producitur.ut halo as. Excipiunt calo as.alo is.malus a um.palam ſale pales & ſalum quę primā corripiunt? Excipiuntur & tertię declinationis perittoſyllabica ut ſalus ſalutis quę primā corripiunt.pręter calo onis.& ales ꝗ producunt. Similiter & poliſyllaba primā corripiunt.ut caleo.Pręter alea baliſta caligo balena ſalebra & ſqualeo quę primam producunt.

A ante m in diſſyllabis producitur.ut dama.Excipiuntur fames:damus amo chlamys tamen thamos.ꝗ primam corripiunt. Similiter & poliſyllaba.ut amicus.p̄ter lamina amitto lamētor & amentū ꝗ ꝓducūt

A ante n in diſſyllabis producitur.ut ſanus. Excipiūtur manus anus anas ana cano canis & phanum. Similiter & poliſyllaba quę primā breuiant.ut animus.pręter ganeo.

A ante p corripitur.ut dapes.Excipitur papilio vapulo papo papa ſaphyrus crapula lapa apulus rapa papyrꝰ & mappa.

A ante q corripitur.ut aqua. demunt compoſitiua.ut nequaquā.

A ante r corripitur.ut ariſta.Excipitur carex varix areo varica area naritia glarea naris carica:ſtarem flarē pareo quæ primam producunt. Nomina ſimiliter in rus ra rum.longāt primā ut charus ra rū pręter hara pro ſtabulo.para & parum quæ breuiant primam.

A ante s in diſſyllabis producitur.ut caſus.Excipiuntur Quaſi caſa baſis.& poliſyllaba.ut aſinus ꝗ primā breuiant.p̄ter caſeus baſium.

A ante t corripitur.ut latus eris.Excipitur Saturnus latus a um. vates clacros Katholicus quatenus ater atria laterna. Similiter ſi m pręcedit.ut mater aut r pręeunte muta.ut pratum & quattuor ratum:quę primā producunt:pręter matheſis:quod corripitur. Platos & ſtatim primam cōmunem habent. Sic & platea.

A ante u corripitur.ut auarus.pręter nauis gauiſus mauors pauo ma

uis ſuauis prauus gnauus auia. ſiſr ſi l pcedat cū muta. ut flauus.

De E in primis ſyllabis. Cap. quartum. DIS

E in primis ſyllabis quanta eſt? MAG. E ante b corripitur ut hebe ta. excipiunt ſi ante e duo conſona preſint ut gleba. Excipiunt & debeo thebe debilis flebam nebrida nebula febris nebam nebo phebus phebe.

E ante c corripit ut ſecus. pter fex cis. cecus preco theca vecors grecia ſecundus ſecurus ſecula mechus echo meeū tecum ſecum & ſecius

E ante d in diſſyllabis producitur ut ſedes pter cedo verbū defectiuū edo es. pes dis pedū cedrus. Similiter poliſyllaba breuiant ut medicus preter ſedulus ſeditio & ſeditioſus dedalus predium

E ante f corripitur ut nefas

E ante g corripit ut lego. pter regina dego regula reges legem eger egiptus tegula lego as egloceros egis

E ante l in diſſyllabis pducitur ut chele. pter chelis velut velim gelu melos ſcelus celer melus melo. Similiter poliſyllaba ut elemoſyna. pter ſpelūca belua electhrum ſpelea delitie eliſius delibutus delubra que bre uiant primā

E ante m corripitur ut emonia. pter femina ſemita demo is. ſemino themis que primā longāt. ſimiliter habētia e purū ante m ut eminus. p ter emo & emio. Nomina diſſyllaba cū cremento longant primā ut de mon ſemen. preter memor nemus & femur

E añ n producit ut renus. excipit em feneſtra penitus penetro penes penates pene penus. Similiter cū e pcedit b ut bene vel g ut genus: vel ſ ut ſenex vel t ut tenuis vel u ut venꝰ in quibꝰ e corripitur. pter venū the nia vena venor tenarus tenax ſenus quæ longant. ſreneſis variatur

E ante p corripitur ut epos pter ſepes cepe ſcepa tepor epacta repo p putium prepes. & peunte ſut ſepe q̄ primā pducūt. demit ſepelio

E ante q corripitur ut neq;. demit nequā nequaq; nequaq; equus id ē iuſtus & equor quæ longant

E ante r corripit ut ſeries: pter erūna cerulus heros feralis eruca cero nia ſeria ceres cleros erigone ſerus chere eris nomen: ſeres hereo mereo q̄ras cera ſero era heres. Similiť ſi precedit u ut verus vel p ut pera que primā pducunt. pter veru & vereor veretrum

E ante ſ producitur ut leſus. excipitur ieſus theſis

E ante t producitur ut cet. epter metallum metuo gethes meto metra fretū retro thetis etiam meta. Similiter ſi p preit ut peto vel u ut vetꝰ q̄ breuiant primam preter & pretor longant

E ante u producitur ut leuus. preter leuis breuis leuo ſeuerus beuer quæ primam corripiunt

De I in primis ſyllabis Capitulū. v. DIS.

I in primis ſyllabis quanta eſt? MAG. I ante b corripitur ut hibe ria preter hibernꝰ fibula liburnū p naui tibia liber adiectiuū libo tribu lū vibex fibilo quibo ſcribo ſibila ibo vibra & ibis nomen.

I añ c corripitur ut dicax. pter vicus mica nicteria conuitia trica piſcus litiũ ſpica ficus vicinus ficedula ſpicula vicenus ſica dico tricenus ſicut: quæ longant. ico variatur.

I añ d producitur ut idem in maſculino: Excipitur idẽ in neutro ideo fides cydon idoneus quidẽ. Siſr pit b ut bidens vel t ut tide⁹ vel u ut video quæ breuiãt. pter ſtrideo ſtrido rideo

fidis idolola tra ideota

I añ f producitur ut riſeus. Excipiũtur cõpoſitiua & ciſus

I añ g corripitur ut rigo. pter viginti bige triginta frigus pigardus pige fligo figo frigeo frigo migro. Siſr ſi pſit ſ vel t demitur ſtiga cum ſtrigibus. Strigilis cõmune eſt.

I añ l producit ut filius. Excipiũtur chylindrus hilaris pilus ſcʒ capitis cilix philos pila bilibris philomena ciliũ milium. Siſr ſi pit ſ ut ſileo aut t ut ſtilus quæ breuiant. pręter thile

I añ m in diſſyllabis producitur ut limus. Excipiũtur timus nimis ſimus himen ſimul. Siſr & poliſyllaba corripiũt ut ciminũ. pter ſimea

I ante n producitur ut linea. pter tinea linio lino. Siſr ſi pręit c ut cinis vel ſ ut ſinus vel m ut minus quæ breuiãt. pter ſinus prouaſe & mino q̃longãt

I ante p corripit ut bipes. pręter ſtipharĩũ vipera ripa ſtipes ſtipo ſipho

I ante q corripitur ut liqueo. pręter liquor liquoris

I añ r in diſſyllabis producitur ut dirus. pręter vir viri pira pirus lira ſiſr & poliſylla ut biria q̃ breuiãt. pter ſtiria pirula pirata ciria piramis

I añ s producitur ut riſus. pręter niſi priſana miſer miſertus

I añ t corripitur. ut itẽ. præter dis ditis litis clitella glitis phitõ pitiſma titan titillo pſitacus brito ſitis a ſum nitor itur italus q̃ longant. Similiter ſi m præcedit ut mitis vel r ut rite vel u ut vitis. præter vitulus & vitellus quæ breuiant

I añ u producit ut diu⁹. pter niuis & bis tris ꝯpoſita ut biuiũ triuiũ.

De O in primis ſyllabis Ca. ſextũ DIS.

O in primis ſyllabis quãta? MAG. o añ b producitur ut ſobrius. Excipitur ſoboles obolus obeſus obes verbum & quæ habent conſona duo ante o ut probus

O añ c corripitur ut iocus. præter foca procerus ocior oculus poculum ocium iocundus vocis vocalis cochitus quæ longant

O añ d i diſſyllabis ꝓducit ut rodo. pter odor modus mõ ſiſr & poliſyllaba nã illa corripiunt ut fodio proderit tñ longat poderis variat.

O añ f corripit ut ꝓfugus. pter ꝓfugio profero profuit ofa q̃ lõgãt

O añ g producit ut cogo pręter rogo toga rogus logos

O añ l corripit ut color. pter nolo molior ſolis doliũ ꝓles boletus. olim ſolus colyphiũ ſtola prolixus colo as moles ſolor polipus

O añ m ꝓducit ut pome pter ſtomach⁹ hõ dñs ꝯmedo dom⁹ como glomero comes gomor omitto vomo domo as omaſũ glomos thomos.

O añ n corripit ut bonus. præter ſona none Similiter ſi pręcedit c ut

tonꝰ vl' d ut donum vel p ut pono monos cõmune eſt.

O ante p corripitur. ut ſopor: prẹter populus arbor: opilio topos po piſma propago ſopio is. Similiter ſi precedat c . ut copula : in quibus o ꝓducit̃ p̃ter cophinꝰ: ſcopulus: copos . O añ q corripitur. ut coquꝰ

O ante r corripitur. ut morior. p̃ter os oris. chorus ꝓ vento. oro as coram thorax hora mores coralus ora ꝓ extremitate. morus doricus ſorex quorum horum norã. ſil'r ſi p̃it l. ut lorũ. vel r . ut prora quẹ longant

O ante s producitur. ut Oſyris. p̃ter roſa proſeuca doſis poſui .

O ante t corripitur. ut notus. prẹter dos dotis. totus quotus votum quotidie cotis noto potq notus pro cognito. Sil'r ſi præſunt duo conſo na. ut cloto: nam producunt. prẹter protos proteruus ptotos

O ante u corripit̃. ut nouus. p̃ter ouũ ꝓuidus ꝓuincia ꝓuideo ꝓueit̃

De V in primis ſyllabis. Capitulũ vij. DIS:

V quanta eſt in primis ſyllabis ? MAG. V ante b corripitur. ut rube us. prẹter tuber rubigo ſuber pubes uber puber. Similiter ſi p̃it b ut bu bus. vel n ut nubo quẹ longant. prẹter bubulcus q̃d corripitur.

V ante c producitur. ut duco prẹt̃ ducentꝰ lucerna lucror ducis. Sil'r ſi p̃cedat n ut nucis. c ut cuculus. r ut ruca

V ante d producitur. ut trudo. prẹter rudens pudor ſudes rudis ſtu/ deo cudo trudes pudet ruder. rudo cõe ẽ: V añ f producit̃ ut bufo

V ante g producitur. ut rugio. p̃ter tuguriũ. & ſi p̃cedat f ut fugio. i ut iugũ. p ut pugio. p̃ter fruges iugera iugi frugi .

V ante l corripitur. ut culex. p̃ter uligo Sil'r ſi p̃cedit g ut gulio. vel ſi ut fuligo. vel m ut mulio. tũc producit̃. p̃ter fulica mulier gula

V ante m producit̃. ut numen. prẹter humerus humilis humus fum us. & quẹ habent c ante m . ut cumulus. vel n ut numerus. vel t ut tumu lus. Excipiuntur numen ſtruma .

V ante n producitur. ut luna. prẹter cuneus & tunica.

V ante p corripitur. ut cupio. p̃ter ſtupa cupa iupiter upupa. ſil'r ſi n p̃cedit. ut nuper. vel p ut pupius. vel r ut rupes. pupilla variatur.

V ante r producitur. ut fures p̃ter furere nurꝰ muria: murus curules

V ante s producitur ut uſus. prẹter puſillus ſuſurro .

V ante t in diſſyllabis producit̃. ut tutꝰ. p̃ter cutis putris frutex uter puto utor lutũ uti. ſil'r & poliſyllaba. qñq; corripiunt ut ſutilis. p̃ter mu tuus mutit puteo futio uterus utilis futile glutio

V añ u producitur in diſſyllabis ut vua cætera currant ut pluuia flu uiꝰ & tm̃ de primis ſyllabis eundẽ quoq; ordinẽ in medijs ſeruabimus.

De A in medijs ſyllabis Ca. octauũ DIS:

A in medijs ſyllabis quãta ? MAG. a añ b corripit̃ ut ſyllaba Exci piuntur q̃ finiũtur in ulũ. bũdus bilis ut venabulũ letabũdꝰ amabilis

A añ c corripit̃ ut pſitacꝰ. ſ; noĩa ĩ ceꝰ & ciꝰ longãt ut ordeaceꝰ galli naciꝰ. ſil'r opaca cloaca & q̃ t̃minant̃ ĩ ulũ ut cenaclm ſil'r oblig ut audacis

A añ d corripitur ut arcades. prẹter cicada

A ante f corripitur ut giraſa
A ante g producitur: ut ꝓpago pręter pelagus abdenago & nomina ſecundę inflectionis ut onager.
A ante l corripitur ut italus. pręter ea quae tertiae inflectionis in aliis ſunt obliqui vt moralis auſtralis animalis
A añ m corripit̃ ut calamꝰ. p̃ter ea q̃ terminant̃ i amẽ ut thimiamen
A ante n corripit̃ ut clibanus. p̃ter vulcanus aranea machiana balanꝰ & q̃ tertię inflectionis ſunt ut inanis titanis: ſiſ'liter deriuata gentis ut romanus vel loci montanus
A ante p corripitur ut gauſape pręter priape ſinapis
A ante r corripit̃ ut barbarꝰ p̃ter noïa in rius ri ũq̃ niſi ſint a noïbus numeroꝝ deriuata. ut denariꝰ ꝓducunt̃ Sic & alia deriuata ut auarꝰ ſcolaris: ſic & obliqui ut calcaris p̃ter iubaris ceſaris nectaris aſparis boſtaris caſparis. compoſita breuiantur comparis diſparis.
A ante ſ corripitur ut carbaſus. p̃ter pnaſum omaſum
A ante t corripit̃ ut ciatus. p̃ter deriuata ut barbatus armatus obliq in atis & as ut ciuitatis. noïa in ates ut achates Et nomina in tiũ ꝓducũt ut palatium
A ante u producitur ut cadauer

De E in mediis ſyllabis Capitulũ. ix. DIS.

e in mediis ſyllabis quauta eſt MAG. E añ b ꝓducitur ut corebꝰ p̃ter terrebintꝰ eleborus eſebon herebus celebis
E ante c ꝓducitur ut chyroteca. pręter ſeneca
E ante d producit̃ ut putredo. p̃ter eſeda melchiſedech. nomina in da ut andromeda. & obliqui cõpoſitoꝝ a pes ut quadrupes
E ante f corripitur ut veneficus. preter elephas
E ante g corripitur ut ſacrilegus. p̃ter triſtega cethegus
E ante l producit̃ ut camelus angelus abimelech
E ante m producitur ut racemus: p̃ter eremus vehemens hiemis alemania gethſemani.
E añ n producit̃ ut catena. p̃ter helena helenus iuuenis hebenꝰ aſenes.
E ante p corripit̃ ut edepol. demit̃ pręſepe
E ante r corripit̃ ut cineres p̃ter ſtatera & ꝓprie i erus ut vuernherꝰ & deriuata in rꝰ vel rũ ut ſincerus myſteriũ. p̃ter auſterꝰ & galerus: ſimilit̃ megera chymera q̃ longant Inferi ſuperi cerberꝰ iteꝝ uterus potero pateris a patior: patera breuiãt hiberi cratera panthera longant: de obliqs in tertia declinatione nominis dictum eſt
E añ ſ corripit̃ ut hereſis: p̃ter matheſis ſcïa diuinãdi poeſis
E ante t ꝓducit̃ ut boletꝰ p̃ter ametiſtus temetũ & quę tertię inflectionis ſunt ut pietas. de obliquis nominis in es ut dictum eſt.
E ant u producit̃ ut longęuus

De I in mediis ſyllabis Capitulũ. x. DIS.

i in mediis quanta eſt MAG. I ante b corripitur ut celtiber p̃ter nomina in bilis ut ſenſibilis

I ante c corripit̃ ut clericus. p̃ter apricus amicus umbilicus formica/ pudicus lorica lectica mirica caicus mēdicus veſica. & noīa in culus la. lū: ut igniculus auicula reticulum urtica poſtica antica. Propria in icus. ut fridericus. Obliqui in tertia declinatione patent.

I ante d corripitur ut cupidus. p̃ter deſidero cōſidero & q̃ terminant̃ in idium. ut p̃ſidiū & triſylla in ides ut atrides: ſilr̃ coronides: & q̃ terminātur in do ut formido. Dauidis ad placitum

I ante f corripitur. ut munificus

I an̄ g corripitur ut ꝓdigus. p̃ter q̃ terminantur in ga. ut auriga vel go ut caligo. p̃ter caliga & quędam cōpoſitiua

I an̄ l corripit̃ ut agilis: excipiūtur neutra in ile ut cubile & in ilis a noīe ut ſextilis. p̃ter hūilis parilis dapſilis peſtilis nubilis. Aſilum eſt lō. gum & exilis ſubtilis aprilis

I ante m corripit̃. ut anim⁹. p̃ter ſublimis opimus & noīa in imen a ꝟbis q̃rtę inflectiōis. ut munimē. Azimus breuis: & zima lōgum.

I an̄ n corripit̃ ut dn̄s. p̃ter cami⁹ feſtin⁹ catinū ciminū ſalinū lupin⁹ ꝓpino ſupina. ꝓpria ut martin⁹: deriuata ut quirin⁹ cedrinus. pręter craſtinus hęccine nundine protinus. & quę ex oleo: ut oleaginus & biſ. ſo. ut biſſinus: clā ut clādeſtinus/ ſero ut ſerotinus. fago ut faginus. bō. bix ut bōbicinus ameriſtin⁹ hiacīctinus q̃ oīa corripiūt i. Quę ꝟo ī na finiunt̃ lōgāt. ut culina. p̃ter pagina fœmina machina trutina lamīa proſerpina buccina mutina ſarcina fuſcina elemoſyna patina. obliqui ī inis patent in tertia nominū inflectione.

I ante p corripitur ut antipos. p̃ter obſtipo cōſtipo

I ante q ꝓducit̃ ut iniquus. p̃ter ſiliquus reliqu⁹ & ꝯpoſitīa ut aliq̃d.

I an̄ r corripit̃ ut ſatirus. p̃ter delirus butirum ſaphirus papirus

I an̄ ſ corripit̃ ut citiſus. p̃ter paradiſus gauiſus anchiſes

I ante t corripit̃ ut leuitas. p̃ter ꝓpria ut margarita & deriuata ut le. uita heremita auritus maritus. p̃ter ſeruitus penitus q̃ breuiant. ſed le. chitus cocitus hermefroditus aconita longant. de obliquis inſup & de ſupinis verborum locis ſuis dictum eſt

I ante u producitur ut ſaliua. pręter niniue

De O in medīs ſyllabis Capi. xi. DIS.

O in medīs quanta? MAG. o ante b corripit̃ ut orobus. pręter october duobus ambobus

O ante c corripitur ut ſuffoco. obliqui longant ut velocis

O ante d corripitur ut exodus. p̃ter herodis cuſtodis

O ante f corripitur ut ſarcofagus

O an̄ g corripit̃ ut egloga. p̃ter ea q̃ hn̄t g ante o ut pedagogus

O ante l corripitur ut ſoboles

O ante m corripitur ut atomus. p̃ter neutra ut amomum

O an̄ n ꝓducit̃ ut adonis. p̃ter ſindonis ſardis diacon⁹ calcedonis redonis vaſcōis turonis ligōis britonis armonic⁹ māona. obliq patēt ſup.

O ante p corripiṫ ut iſopus. deme europā aſopū piropū. canop⁹ id ē egiptus ad placitum.
O aῆ r corripitur ut amfora. p̄ter deriuata ut ſonorus. deme & polorum. obliqui in oris ex dictis patent
O ante ſ p̄ducitur ut ſaxoſus
O ante t producitur ut meotis
O ante u producitur ut ludouicus

De V in medijs ſyllabis Cap. xij. DIS.

V in medijs quāta ? MA. u aῆ b corripiṫ ut coluber. demiṫ ſaluber
V aῆ c p̄duciṫ qῆ ſequiṫ a ut lactuca: us ut enuchus vel um ut caducum: ſic manduco fiducia pollücem. alia corripiūt ut volucer
V ante d producitur ut fortitudo. p̄ter pecudis
V aῆ g p̄duciṫ ut lanugo. p̄ter cōiugis ſanguiſuga
V aῆ l corripiṫ ut catulus. p̄ter getulus adulor. ſiľr & noīa ternę longant ut torcular curulis. p̄ter ſotular ſpecular ȝabulon hercules
V aῆ m p̄duciṫ ut alumē. p̄ter cōtumax īcolumis autumo q̄ curtāt
V ante n p̄ducitur ut lacuna
V ante p corripitur ut upupa
V aῆ r p̄duciṫ ut lectura. p̄ter mercuri⁹ centurio lemures purpura: & verba in rio ut eſurio: obliq ſunt breues ut murmuris. p̄ter telluris
V ante ſ producitur ut ceruſa
V ante t p̄duciṫ ut verſutus. p̄ter arbutus
V ante u corripitur ut diluuium
Hactenus de medijs nunc ultimas ſyllabas percurramus

De Vltimis ſyllabis Capi. xiij. DIS.

Vltimę ſyllabę quātitas q̄ via inueſtigaṫ ? MAG. declinatiōe & regula. DIS. declinatōe qualiter ? MAG. ultima ſyllaba ſi p inflectiōnē penultima fiat eā acentus manifeſtabit. ut carmē carmīs / men breuis ē q̄ penultima facta corripitur. & ſalus ſalutis / lus lōga eſt ex eadē cā
DIS. Regula aūt quę eſt ? MAG. Regula ultimaꝝ ſyllabaꝝ ſ ȝm terminales in plures p̄titur unde
In a finita p̄ducūtur ut ama: demūtur / nti acti uti. p̄ter greca ut palla a pallas: numeralia in ginta ſunt ad placitū ut triginta. utputa ita quia breuia ſunt
In b finita corripiunt ut ab
In c p̄ducūt ut dic. p̄ter nec lac donec. hic cōmune eſt
In d corripiunt ut aliud
In e corripiūt ut mille Excipiuntur greca ut phebe. ſiľr caſus primę & quintę inflectiōis in ę. ſiľr ſecūda pſona impatiui ſecundę ut doce. ſiľr aduerbia regulariter a noībus formata ut docte. ſic omēs ſuplatiui aduerbioꝝ ut doctiſſime. Siľr monaſyllaba in e longant ut te. p̄ter ne pro an / quę nomē longū que pro & breue ve pro vel breue: ve interiectio lōgum Fer me fere producunt.

In i finita lõgant ut dixi .pter greca ut alexi & ſinapi : ſed verſa in i p ſineresim pducunt ut orphei orphi. ſed mihi tibi ſibi niſi quaſi ubi ibi ad placitum ſunt.

In l finita corripiunt ut mel . pter nil: & noĩa in ol ut ſol :& barbara in el ut daniel.

In m finita corripiunt ut templum

In n finita producunt ut titan . pter Forſitan forſan. In. tamen. an & greca in actĩo ut eginan ſed in on variantur ut menelaon Nomina in n creſcentia breuiant ut carmen carminis

In o finita ad placitũ ſunt ut amo pter dtĩ & ablatiui in o:& monaſyl laba ut do. Et greca in ω ut διδω dido

In r corripiunt ut miſer. pter monaſyllaba ut ver. attñ per fer ter cor vir correpta inueniũtur. Itẽ greca in r longãt ut ether aer ſic iber crater

In s finita ſ;m vocalẽ pcedentẽ cognoſcũtur unde

In as pducũt ut maieſtas. Excipiũtur greca ut pallas quę habent os gtĩo: verumtamen greca in as in plurali cõmunia ſunt

In es finita lõga ſunt ut patres. pter es eſt penes. ſil'r corripiẽtia penul timã gtĩ creſcẽtis ut miles militis. pter q̃ ĩ res ut aries. ſil'r resceres ſpes fides Greca in ntĩo plurali breuiant ut troies

In is finita correpta ſunt ut ignis. pter dtĩ actĩ & ablatiui pl'es. ſil'r & monaſyllaba ut ſcis. pter is pnomen : quis mis tis bis & quãuis lõgũ ntĩ⁹ in is producit hñs gtĩm in itis pductã ut ſamnis ſamnitis

In os finita longa ſunt ut mos. pter os oſſis impos compos. Et greca in os breuiãt ntĩm & gtĩm ut pallas pallados delos: alij ntĩm cõmunem volunt.

In us finita breuiant ut deus. pter monaſyllaba ut pus. Sil'r gtĩ⁹ ſingularis. ntĩ⁹ actĩ⁹ & utĩ⁹ pl'es quartę: ſil'r ntĩ⁹ ternę habẽs us in gtĩo ut ſalus ſalutis. Itẽ greca in ους longant ut μελαμπους

Finita in t breuiant ut legat

Finita in u longant ut cornu

Finita in x poſitione longa ſunt ut lex. Cętera quę vel regulis vel exceptionibus in primis medijs aut finalibus ſyllabis cõpręhenſa nõ ſunt in regulis generalibus exquirenda veniũt: multoꝝ tamẽ ęnumeratõe; cõſulto pręterire libuit: quoꝝ vel in noĩm verboꝝq; inflectiõib⁹ ꝗ̃ ti tas haberi poteſt vel ab auctoribus diuerſa ęnunciata ſunt: in his inſup quę cõmemorata ſunt : alioꝝ potius traditionem inſequi placuit qua; noua cudere. feſtinat em̃ calamus ad eas diſciplinas quę ingenue philoſophari anhelanti dulciora miniſtrãt pabula. DIS id plurimũ ex opto. MAG. in his igitur grãmatices finem ſtatuentes quod reliquũ eſt/alio libro cõmodius exordiamur.

BOSTON PUBLIC LIBRARY

Libri Secundi de principijs Logices Tractatus primus de Prædicabilibus. Deſcriptio logicę & ptitio eiuſdē. Ca. primū. Diſcipulus.

Manti & volenti nihil eſſe difficile certiſſimū affirmat labor: quē in elementa Grāmatices diligentius impenderā mihi ipſi namq; videre videor in hiſce non modo agreſtes rudeſq; cōpoſitos poſſe fieri: verū etiā balbos aut ęlingues ęloquētiſſimos reddi. MAG. Ita poſſe fieri ut ais haud dubiū eſt: ſi elementis grāmatices/rudimenta & logices & Rhetorices adiūcta fuerint. Sicut enī per elementa grammatices linguā cōponere/labia cōprimere/voces formare: formatas deniq; congrue ęloqui datur ita & per fundamēta logices orationū veritates a falſitatibus diſcernere: & argumētationū nodos diſſoluere: per rudimēta vero rhetorices q̄ diſcreuimus atq; diſſoluimus: poſſumus exornare. DIS Eya fac ergo q̄ primū hæc intelligam. MAG. Faciā ac lubens: & inprimis quidē Logicā: dehinc Rhetoricā percurremus. Eſt autē Logica ars artium: ſcientia ſcientiarū: ad oīm methadorū pricipia viam habens λογοσ logos enī grēcum vocabulū rationē ſignificat. quę ergo de principijs oīm raciocinatur: non ab re logica id eſt racionalis ſcientia dicta eſt. Hic & λογικὸν dicimus huius diſciplinę gnarū: quorū primus (ut quibuſdā placet: Permenides philoſophus in rupe Caucaſi extitit: ipſam tn̄ Ariſtoteles p̄ cæteris ampliauit: & in ſex libris tradidit. ſcilicet Prædicamentorū: Perihermenias: Priorum: Poſteriorū: Thopicorū: Elenchorū. libro autē Prędicamētorū Porphirius de quiq; Vniuerſalibus p̄ponitur introductorius. & ut ordinatim te introducam: a ſono inchoandum puto: quia diſputatio qua verum a falſo ſecernitur: quā logica docet: non niſi mediante ſermone fieri poteſt: ſermo vero mediāte voce. omnis aūt vox ſonus eſt ob hoc quid ſonus ſit haud p̄tereundū erit ſilentio.

Logica | Logicus | permenides | Libri logices Ariſtotelis

De Sono. Capitulum ſecundum Diſcipulus.

Vid igitur eſt Sonus? MAG. Sonus eſt illud quod proprie & p ſe ab auditu pcipitur. Et horū qdam vox eſt: quidam vero non. Sonus autē vox/eſt ſonus ab ore animalis prolatus: naturalibus inſtrumētis formatus. Inſtrumenta vero naturalia imediata quibus vox formatur: ſunt guttur: lingua: palatū: duo labia: & q̄tuor dentes anteriores. Sonus autē qui generatur ex colliſione duorū corporū inanimatorū/ſonus quidē eſt: ſed vox non eſt. Rurſus vox duplex eſt ſcilicet ſignificatiua & nō ſignificatiua. Significatiuā autē dicimus vocē ſi auditui aliquid p̄ter ſeipſam ſignificat. ut homo hominē. ſin autem: ſignificatiua non eſt. ut bu. Hac pręmiſſa logicus rurſus ſignificatiuā bifarie diuidit Quędā enī nata eſt apud oēs hoīes idē ſignificare. ut vox infirmi gementis dolorē. & verbū mentis q̄d eſt rei ideale exemplar. quędā vero nō naturaliter/ſed ex iſtitutione & ad placitū primi

Sonus | Sonus vox | Inſtrumēta naturalia | Sonus nō vox | Vox ſignificatiua | naturalis ad placitū

Vox cō plexa incōplexa

inſtituentis aliquid repſentat ut hō hoīem. Hoc aūt dupliciter cōtigit cōplexe ſcʒ & incōplexe. Complexe q̄dem ſignificat oratio. Incōplexe vero quæcunq; inter orationis ptes in grāmatica enumerata ſunt. Verūtamē logico longe alia de ipīs eſt conſideratio: ea ꝑpter & alias earū demū aſſignat definitiones.

De Nomine & verbo. Capi. tertium. DIS.

Nomen

Vid eſt nomē? MAG eſt vox ſignificatiua ad placitū ſine tempore cuius nulla pars ſepata aliquid ſignificat: finita & recta. ut homo. DIS. Quid eſt ꝑnomen apud logicū? MAG. Logicus non diſtinguit ꝑnomen & pticipiū a noīe cū omīa kathegreumatice ſcđm officia ſumpta poſſint eſſe ſubiecta & pdicata ꝑpoſitionū. Verbū autē a ceteris ſpeciali definitione ſeparat dicens. Verbum eſt vox ſignificatiua ad placitū cum tempe: cuius nulla pars ſeparata aliqđ ſignificat / finita & recta. ut lego. DIS. Quid eſt aduerbiū apud logicum? MAG. Logicus alias ptes oratiōis ſcilicet Aduerbiū Coniunctōem & ſinkathegreumatiuas. i. cōſignificatiuas vocat / ſine quib⁹ oratio pfecta cōſtitui poteſt qua propter nō curauit eas ſpecialiter definire.

ꝑnomen & participium
Verbum
Aduerbium
Cōiūctio
ꝑpoſitō
interiectio

De Vniuerſali & particulari predicabili. Capitulum quartum. MAG

Onſiderat autē logicus orationis partes non quia adiectiua ſubſtantiuave aut his ſimilia: ſed quia p eas ſignificātur uniuerſalia aut pticularia in ꝑpoſitiōe pdicabilia. Prædicabile autē dicimus quod natū eſt de altero predicari. ut homo de petro: dicendo Petrus eſt hō. Particulare autem (quod & indiuiduū dicitur) eſt quod de uno ſolo pdicat uniuoce vere & affirmatiue diuiſim: mediante copula nō ampliata. ut petrus de ſe ipſo. ut petrus eſt petrus. Vel indiuiduum eſt q̄đ ex ꝑprietatibus cōſiſtit: quarū collectio in indiuiduo corpali (propter duas intellectiones) nunq; erit eadem ut ſunt forma figura: locus: nomen ſtirps: patria. tempus. Intrinſece autē cognoſcit indiuiduū ex natura ſua q̄ in uno ſolo eſt: nec poteſt eſſe in pluribus ut petrus. DIS. Quid eſt uniuerſale? MAG. Vniuerſale pro fundamento eſt q̄đ aptum eſt eſſe in pluribus ut aīal in homine & aſino. Intrinſece autem cognoſcit ex ſui natura: quæ quantū eſt ex ſe / poteſt eſſe in plurib⁹. ut humanitas q̄ quantū eſt ex ſe pōt eſſe in petro & ioanne. Sunt autē uniuerſalia quinq; ſcʒ Genus: Species: Differentia: Propriū: & Accidens. q̄ ſingula im & eodem conſpiciamus ordine.

pdicabile
indiuiduū
Boetius
Vniuerſale

De Genere. Capitulum quintum MAG

Voniam multiplex indiuiſum confuſionem parit: dicturi de genere: primū acceptiōes eius enarrabimus. DIS. Quot igit ſūt Generis acceptiōes? MAG. Tres Prima Genus eſt collectio multorū quodāmō ſe habentiū adinuicē & ad unū principiū: ſcʒ in conſanguinitate, ſicut Romani a romulo. Scđa. Gen⁹ eſt uniuſcuiuſq; gene

primo celi & mundi
Generis acceptio.

rationis principiū ſicut pater vel patria. Tertia acceptio eſt qua logicus utitꝰ dicēs. Genus eſt quod p̄dicatur de pluribꝰ differentibꝰ ſpecie in eo ꝙ qd. ut aīal p̄dicatur de hoīe & aſino dicēdo hō eſt aīal aſinus eſt aīal Vel Genus eſt cui ſupponitur ſpecies. ut aīali logicaliter ſupponitur homo Specie autem differūt quæcunqꝫ habent naturas ſpecificas diuerſas. ſicut homo/cuius natura eſt rationalis: & aſinus cuius natura eſt irrationalis. Rurſus autem Genus logicum in duo partitur ſcꝫ/in genus generaliſſimū: & genus ſubalternum quaſi ſub altero natum. Genꝰ generaliſſimū eſt ſupra quod non eſt aliud genꝰ nec poteſt eſſe ſpecies ut Subſtantia. quantitas Genus autē ſubalternū eſt ſupra quod eſt aliud genus. & ipſum poteſt eſſe ſpecies ut animal genus quidem eſt reſpectu homīs & aſini: Species vero reſpectu corporis animati

Genus

differētia ſpecie

Genus generaliſſimum genꝰ ſubalternum

De Specie. Capitulū ſextum. MAG.

Secundum inter predicabilia Species eſt non aūt ut accipitur ciuiliter p̄ forma rei. ſicut dicimus. ſpecies Priami. ſed logicaliter: & eſt quod prędicatur de pluribus differentibus numero in eo ꝙ quid. ut homo p̄dicatur de petro & paulo. dicendo petrus eſt hō: paulus eſt homo. DIS Quæ differunt numero? MAG quælicet ſint eiuſdem naturę/faciunt tamen diuerſum numerū ut petrus & paulus faciunt binarium: quia ſunt duo. & quęlibet indiuidua numero differūt Vel Species eſt quę ſub aſſignato genere ponitur. ut homo ponitur ſub animali. Eſt autem ſpecies duplex ſcꝫ ſpecies ſpecialiſſima & ſpecies ſubalterna Species ſpecialiſſima quidem eſt ſub qua non eſt inferior ſpēs: & nunqꝫ poteſt eſſe genus. ut homo. Species vero ſubalterna eſt ſub q̃ & ſi inferior ſpecies ſit: poteſt tamen eſſe genus ut animal dicitur ſpecies reſpectu corporis animati: & genus reſpectu hominis, ut patet in hac ſubſtantiarū coordinatione hic adnexa ☞ Quā arborem Porphirianā nominant logici. Arborē quidem non rectā: ſed euerſam: ſicut ex una radice ſtipes & rami diuerſi pullulant: ita ex genere generaliſſimo differentiarū rami & generū ſubalternorum ſtips oriunt̄ Specierū vero indiuidua īnumera ī culmū arboris per ramuſculos collocantur: Porphiriana autē dicta a Porphirio Prædicabilium primo auctore.

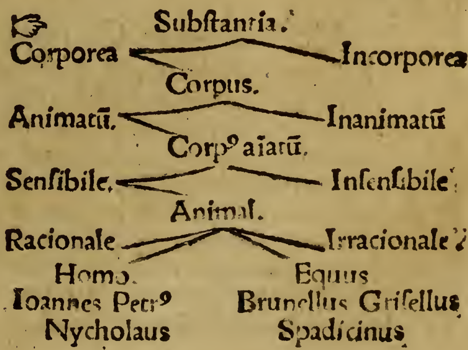
Species

differētia numero

Spēs ſpecialiſſima

Spēs ſubalterna

Arbor porphiriana

De Differentia. Ca. ſeptimum. MAG.

Differentia

Vod ſequitur in ordine Prædicabiliū Differentia eſt: quę ſi proprie accipiatur: eſt qua differunt a ſe ſingula. i. ſingulę ſpecies: ut hō ꝑ rationale (quod eſt ſua differentia) differt ab aſino equo & ſic de aliȷs. Vel differētia eſt uniuerſale quod predicatᷣ de pluribꝰ ſpēbus in quale eſſentiale. ut rationale de homine. & ſic de aliȷs. ☞ Sumus em̄ (ut ait Porphirius) rōnales ut dȷ: ſed mortale nobis additū ſeparat nos ab his. Sciendū vero quālibet differentiā / quæ genus diuidit / una cum tali genere ſpēm cōſtituere. vt rōnale cū aīali cōſtituit hoīem. hinc eſt ꝙ definitio q̄ ſolius ſpeciei ēſt / datᷣ ꝑ genus & differentiam. ut definitio hominis eſt: animal rationale.

Porphirius

Homo

De Proprio. Capi. octauum MAG.

Ropriū quod & quartū inter Prædicabilia locū tenere diximus quadrifarie accipi ſolet. Primo. propriū eſt quod ineſt ſoli ſpeciei ſed nō oī īdiuiduo illiꝰ ſpeciei. ut eſſe grāmaticū. Secūdo Propriū eſt quod ineſt omni indiuiduo alicuius ſpeciei: ſed nō ſoli huic ſpeciei. ut eſſe bipedem quod ineſt omni homini ſed nō ſoli homini: quia etiā auibus. Tertio Propriū eſt quod ineſt omni indiuiduo alicuius ſpeciei: & ſoli huic ſpeciei: ſed nō ſemꝑ. ut caneſcere homini: quod tm̄ fit in ſenectute. Quarto ꝓpriū dicitur quod ineſt omni ſoli & ſemper. ut riſibile ineſt omni homini & ſoli homini & ſemper. DIS. hominem tamen non ſemꝑ ridere omnibus manifeſtū eſt. MAG. Verū: ipſe tamē ſemꝑ aptus eſt ad ridendū. & hoc eſt ꝓpriū: & illud ꝓpriū quarto mō ꝓprie eſt p̄dicabile: & pōt ſic definiri. Propriū eſt quod p̄dicatur de pluribꝰ numero differentibꝰ in quale accidētale intrāſmutabiliter. ut riſibile p̄dicatᷣ de petro & paulo dicendo: petrus eſt riſibilis: paulus eſt riſibilis.

acceptiones ꝓprȷ

Propriū

De Accidente. Ca. nonum. DIS.

Accidens

E ultimo p̄dicabili quod eſt accidens cōſequēter te abſoluas.

MAG. Accidens eſt q̄d p̄dicatᷣ de pluribꝰ in quale accidentale tranſmutabiliter. Rurſumq; Accidens eſt q̄d pōt adeſſe & abeſſe ſubiecto: p̄ter corruptiōem ſubiecti: ut albedo adeſt nunc & poſtea abeſt homī p̄ter corruptōem hoīs. Mors aūt & cōbuſtio / licet non poſſint adeſſe p̄ter ſubiecti corruptiōem: poſſunt tamē abeſſe p̄ter ſubiecti corruptionē. Eſt aūt accidens duplex ſcʒ ſeparabile. ut albedo parietis. & inſeparabile. ut nigredo corui. Nec ſic dicitur inſeꝑabile ꝙ nō poſſit ſeparari ſed quia difficillimū ſit ipm ſeparari. Inueniuntᷣ em̄ & fiunt albi corui. Cōueniētias aūt & differētias p̄dicabiliū facile ex dictis potes colligere

Seꝑabile

Inſeparabile

Finis tractatus primi

Tractatus Secundus de Prædicamentis. Ca.I. De nũero prædicamẽtorꝛ & ante prædicamẽtorꝛ DIS.

Aucis ad modũ oſtendiſti uniuerſitatem entiũ: miro q̃dã ordine cõnexã: ita ut quędã genera ſint q̃ alijs cõmuniora ſunt. quędã ſpẽs q̃ minus cõmunia q̃dam differentię: q̄bus res a ſe differunt eſſentialiter. q̃dã ꝓpria q̄bus res differunt nõ tñ eſſentialiter: q̃dã accidentia q̃ rebus ĩ eſſe cõpleto cõſtitutis aduenĩũt: & eas accidẽtaliter differre faciũt. Nũc vero ad qd hęc ꝑmiſeris/edicito. MAG. ut ordinẽ oĩm creaturarꝛ in mũdo ſenſibili intelligas. Oĩa ęquidẽ creata decẽ diſtincta ſunt ordinib⁹: quos logicus generaliſſima/kathegorias ſiue ꝑdicamenta nominat. Quorꝛ ſobria diſcretio ꝙ̃ neceſſaria ſit his qui ad quæſtiones ſacrę paginę accedunt beatus Anſhelm⁹ in libro de incarnatione Verbi. c 2 oñdit dicẽs. Cõmonẽdi ſũt illi utiq; noſtri tempis dyalectici: ĩmo dyalectici heretici. q qdem non niſi flatum vocis putãt eſſe uniuerſales ſubſtãtias: & ꝙ colorem nõ aliud queũt intelligere niſi corpus: nec ſapientiã hoĩs aliud ꝙ̃ aĩam/prorſus a ſpiritualiũ q̃ſtionũ diſputatione ſunt exſuffiandi. In eorꝛ quippe animab⁹ ratio/q̃ princeps eſt & iudex oĩm/debet eſſe q̃ ſũt in homine ſic eſt imaginationib⁹ corpalibus deuoluta: ut ex eis ſe non poſſit euoluere: nec ab ipſis ea quę ſola & pura ipa cõtemplari debet: valeat diſcernere. Qui em̃ nondũ intelligit quõ plures homĩes in ſpẽ ſint unus homo/qualiter in illa ſecretiſſima & altiſſima natura (diuina ſc;) cõprehendet quõ plures pſonę/ quarꝛ ſingula quęq; eſt pfectus Deus: ſint unus Deus. Et cuius mens obſcurata eſt ad diſcernendũ inter equũ ſuũ: & colorem eius: qualiter diſcernet inter unum deũ & plures relationes eius? Deniq; qui non põt intelligere aliquid eſſe hominẽ niſi indiuiduũ: nullatenus intelliget hoĩem niſi humanã pſonã: Oĩs em̃ indiuiduus homo pſona eſt. Quõ ergo iſte intelliget hoĩem aſſumptũ eſſe a verbo: non pſonã: id eſt aliã naturã nõ aliã pſonã eſſe aſſumptã? Hęc Anſhelmus. DIS. Opepciũ igit̃ eſt rerum verã habere diſcretiõem quã decem ꝑdicamentis venandã aſſeris. Sed enumeranda ſunt hæc.

Anſhelm⁹ (margin)

MAG. Prædicamenta ſunt. Subſtantia. Quantitas. Qualitas. Relatio: Actio: Paſſio. Quando. Vbi. Poſitio. & habitus Ad quorꝛ cognitionem neceſſaria eſt cognitio quarundã definitionum diuiſionũ & regularum quę antepredicamenta appellari ſolent. ea propter/quia eorũ cognitionem prædicamenta prærequirant.

[Pr]ædicamẽ[t]orꝛ nũerus (margin) · Anꝑdicamẽta (margin)

De Definitiõe primo antepredicamento. Capitulum ſecundum DIS.

Væ ſunt definitiones? MAG Equiuocorum Vniuocorꝛ & Denominatiuorꝛ DIS Que ſunt equiuoca? MAG. Equiuoca ſunt quorum ſolum nomen cõmune eſt & difinitio eſſentię ſcd̃m illud nomen eſt diuerſa. ut hõ viuus & homo pictus. Valet autẽ

ęquiuoca (margin)

hęc definitio ad cognoſcendũ q̄ equiuoca nõ ponũt̃ ęq̃liter in p̄dicamẽtõ ſiue ordine rerꝫ. Nã canis cœleſtis ponitur ſub corpore inaĩato. canis autem terreſtris ſub corpore animato &c. DIS. Quę ſunt uniuoca?

Vniuoca MAG. Vniuoca ſunt quorum nomen cõmune eſt & definitio ſcd'm illud nomen eſt eadẽ. ut homo & aſinus habent hoc nomen animal cõmune: & definitiõem ſcd'm hoc nomen ſcꝫ ſubſtantia animata ſenſibilis. Et producitur hęc definitio ut cognoſcamus quia uniuoca ęqualiter & ſub eodẽ genere ponũtur in prędicamẽto ſicut hõ & equus ſub animali.

Denomĩatiua DIS. Quę ſunt denominatiua? MAG. Denominatiua dicũtur concreta quę ab abſtractis differunt ſolo caſu (id eſt finali terminatione: vel. i. cadentia ad ſubiectũ: vel formę ad ſuppoſitum) & ſcd'm illud nomen habent appellatiõem ut grãmaticus a grãmatica fortis a fortitudine. Et valet hęc definitio ad cognoſcendũ modum p̄dicandi accidẽtium de ſubſtantia: quia denominatiue prædicant̃ de ea. ut hõ eſt albus.

De Diuiſione ſecundo antepraedicamento Capitulum tertium. DIS.

Diuiſio Vę aut quot ſunt diuiſiones? MAG. duę Prima. Eorꝫ quę dicũtur quædã ſunt cõplexa ut hõ currit q̃dam incõplexa: ut hõ animal. Ordinat̃ autẽ hęc diuiſio ad ſciendũ quia ſola incõplexa ponũtur in p̄dicamento. Secũda diuiſio eſt. Eorꝫ quæ ſunt q̃dam dicũtur de inferiori & non ſunt (ſicut accidens) in ſubiecto quẽadmodũ ſunt genera & ſpecies de p̄dicamento ſubſtantiæ. Quædam non dicũtur de inferiori nec ſunt in ſubiecto ut indiuidua de p̄dicamento ſubſtantiæ: quędam p̄dicãtur de inferiori & ſunt in ſubiecto ut genera & ſpecies de prædicamentis accidentium. Quædã non dicuntur de inferiori ſed ſunt in ſubiecto. ut indiuidua de p̄dicamentis accidentiũ valet autẽ hæc diuiſio ad cognoſcendum naturas eorum quę in p̄dicamentis ſunt.

De Regula tertio antepraedicamento Capitulum quartum DIS.

Regula Vot ſũt Regulę? MAG. Duę. Prima qñ alterꝫ de altero p̄dicatur ut de ſubiecto vel inferiori/q̃cunq; de eo quod p̄dicat̃/ dicũtur: om̃ia de ſubiecto dicũtur. ut ſi petrus eſt hõ: & homo eſt animal ergo petrus eſt animal. Et hęc regula vera eſt in p̄dicatione eſſẽtialiter tantũ. Valet autẽ ad cognoſcendũ modum p̄dicandi eorum quę in eodem p̄dicamento ſunt. Secunda regula eſt. Diuerſorum generũ & nõ ſubalternatim poſitorꝫ diuerſę ſunt ſpecies & differentię. Nã ſpecies animalis ſunt hõ & aſinꝰ & differẽtię ſunt rõnale & irrõnale: ſed ſpẽs ſcientię ſunt grãmatica & logica differẽtię vero reale & rõnale. Et p̄mittitur hęc regula ut cognoſcamus eſſentias p̄dicamentorum eſſe impermixtas. Prælibatis naturis antep̄dicamẽtorꝫ aggrediamur p̄dicamenta.

De Subſtantia. Ca.quintum MAG.

Nordine prædicamētorum Subſtantiā primā eſſe neceſſe eſt eo q̄ ſit ſubiectū oīm aliorum DIS Quid eſt Subſtātia? MAG

Subſtā ia nō poteſt definiri — Subſtantia cū ſit genus generaliſſimū, proprie definiri nō poteſt. Definitio enim conſtituitur per genus & differentiā: genus autē generaliſſimū ſupra ſe non habet aliud genus igitur nec differentiam. Ne tn̄ eius cognitio omnino te lateat/eam ſaltem diuidendo notificabo. Vnde Subſtantia bifarie diuiditur in primā & ſecundā. Prima aūt Subſtā

Subſtātia prima — tia eſt q̄ proprie principaliter & maxime ſubſtare dicitur. ut ſunt indiui dua de prædicamento ſubſtantię. Dicim⁹ in definitione proprie propter q̄/ dam accidentia q̄ alijs ſubſtant. ut ſuperficies albedini. ſed non proprie. Et dicimus principaliter propter ſecundas ſubſtātias: q̄ licet ſubſtent proprie/ non tn̄ principaliter: quia mediantibus primis ſubſtantijs. Maxime ve ro dicimus: id eſt pluribus modis. Nā primæ ſubſtantię ſubſtant proprie & princepaliter: ſecundæ vero tantū proprie ſubſtant. Aut prima Subſtā tia eſt quę nec eſt in ſubiecto (quia nō eſt accidens) nec de ſubiecto: (id eſt inferiori) dicitur. Secūdę vero ſubſtantię ſunt genera & ſpēs in qbus ſunt primę ſubſtantię. ut ſunt genera & ſpēs de pdicamento ſubſtantiæ. homo aīal Et dicunt ſecūdę ſubſtantię eo q̄ ex cōſequēti vel ſecundario ſubſtant. Vt aūt ſubſtantiarū naturas facilius agnoſcas: earundem pro prietates conſiderandę ſunt. DIS Quot ſunt proprietates ſubſtantię? MAG Sex. quarum prima eſt non eſſe in ſubiecto Nec te conturbēt ſubſtantiarum partes: licet eñ ſint in ſubiecto. ut pars in toto: ſicut digit⁹ in manu nō tn̄ ut accidēs eſt in ſubiecto Secūda proprietas eſt oībus ſecū dis ſubſtantijs & earū differentijs cōuenit uniuoce pdicari de primis. ut homo & rōnale pdicātur de petro & nycholao uniuoce: quia uno noīe & una ratione. ut petrus eſt homo: petrus eſt rationalis & cetera. Ter tia proprietas eſt Omnis prima ſubſtantia ſignificat hoc aliquid: id eſt indiuiduum de genere ſubſtātię. Sed ſecūda ſubſtantia videt ſignificare hoc aliquid ſub appellationis figura (quia nomine ſecundę ſubſtantiæ qn̄q; primas ſignificamus: ut dicimus petrū hominē) ſed nō ſignificat hoc aliquid ſed potius quale qd. i ſubſtātiam cōmunicabilē & uniuerſa lē ut aīal. Quarta proprietas eſt. Subſtantiæ nihil eſt contrarium. ut la pis non contrariatur ligno Etſi q̄dam ſubſtantię repugnare videantur ut aqua contrariatur igni &c. hoc eſt ratione accidentiū & nōn ſubſtan tiæ Aqua enim ratione humiditatis & frigiditatis contrariatur calidi/ tati & ſiccitati ignis. Quinta proprietas eſt Subſtantia non ſuſcipit ma gis aut minus. unus enim homo non dicitur magis homo q̄ alter. Eſſe enim uniuſcuiuſq; eſt idem & unū nec intenſionem nec remiſſionem ac cipiens. Sexta proprietas eſt: Proprie propriū eſt ſubſtantię cum ſit una & eadem numero eſſe ſuſceptibilem contrariorum. ut hōi cui nunc ineſt caliditas/poſthac frigiditas inerit. Quantitatem videamus.

Secundę ſubſtātiæ

Porphiri⁹

Margin (right): proprie; principaliter; maxime; proprietates ſubſtātię; Prima; Secunda; Tertia; quarta; quinta; Sexta

De quantitate Ca. ſextum. MAG.

quātitas Vantitas eſt ſcd'm quā quanti vel quoti dicimur: unde & ipſa bi
fariē ſcinditur. Alia eñ continua eſt alia vero diſcreta. Cōtinuā
Cōtinua aūt quantitatē dicimus/ cuius partes copulātur ad aliquē termi
minū cōmunem ut ptes lineę copulātur ad punctū. Quantitas autē di
Diſcreta ſcreta eſt cuius ptes non copulātur ad aliquē terminū cōmunē. ut ptes
ternarij. Rurſus quātitatis cōtinuę ſpecies quinq; ſunt: ſc3 linea: ſupfici
q̄titatis es: corpus: locus & tempus. Locus tamen forte a ſupficie nō uſq; quaq;
cōtinuę diſtinguitur. Haꝝ deſcriptiones patebunt cū de Geometrię rudimētis
ſpecies agemus. Locum vero & tempus in naturalibus notificabimus. Species quātitatis
aūt diſcretę duę ſc3 numerus & oratio. Accipiat aūt hic oratio non pro diſcretæ
illo quod pfert: ſed p menſura ſyllabas menſurante. Nam ſyllaba lō ſpecies
ga alia menſuratur quantitate: & alia breuis. Numerus ergo & oratio numerus
eadem quantitas ſunt: niſi q̄ differunt penes cognotata & ſubiecta. Nu Oratio
merus repitur in rebus cōtinuis & diſcretis ſiue pmanentib9 ſiue ſucceſ
ſiuis. Oratio tantum in rebus diſcretis & ſucceſſiuis. Eſt & alia quanti
tatis diuiſio. Nam quædam ſunt permanentes ut linea ſuperficies & ce
tera. Quædam vero non ſunt permanentes. ut oratio. Id enim quod ſe
mel dictū eſt amplius reperi non poteſt. Ob id etiā poſitōem ptiū ſimul
proprieta habere non poteſt. DIS. Quot ſunt quātitatis ppietates: MAG.
tes quāti Tres ſunt. Quarum prima eſt. Quantitas non habet contrarium. una
tatis eñ linea alteri cōtraria non eſt. Secunda. Quantitas nō ſuſcipit magis
aut minus: una eñ linea non eſt magis linea q̄ alia. Tertia propriū eſt
quantitati ſcd'm eam ęquale vel inęquale dici: ut Ioannes & petrus dicū
tur ęquales ſi eandem habuerint quātitatem in longo lato & pfundo.
Hæc de quantitate. Conſequens eſt ut qualitatem percurramus.

De qualitate. Ca. ſeptimum DIS

qualitas Vid eſt Qualitas? MAG. Qualitas eſt ſcd'm quam in ſpecie
qualia quales eſſe dicimur ut ſcd'm albedinē dicimur albi. Qualia aūt
ſunt q̄ ſcd'm has ſc3 qualitates denominatiue dicunt. id eſt deno
minantur. vel quomodolibet aliter ab his (cum ſc3 abſtractū nomē nō
habet) ut curſor dicitur a q̄litate in abſtracto nondū denominata. Spe qualitatis
cies qualitatis quatuor ſunt. DIS. Que eſt prima? MAG. Habit9 ſpecies
& diſpoſitio. In hoc differētes primo quia habitus eſt qualitas bñ radi Habitus
cata in ſubiecto a quo nō niſi difficulter remoueri poterit. ut ſciētia quę
nō remouetur a ſubiecto niſi circa ipm grandis fiat permutatio: vel ab
egritudine vel ab alio huiuſmodi. Sed diſpoſitō eſt qualitas facile a ſub diſpoſitio
iecto mobilis. ut caliditas: ſanitas &c. Scd'o differunt. Nam omīs habi
tus eſt diſpoſitio. cū omīs habens habitū diſpoſitus ſit ad ea q noꝝ hab3
habitū: ſed non econuerſo/ quia nō omēs diſpoſiti habitū habēt. In hac
igitur ſpecie ſunt omēs virtutes/ vicia & ſcientię & ſpecies intelligibiles Scd'a ſpe
ſcientiaꝝ. DIS. quę ſecūda ſpecies? MAG. Naturalis potentia vel cies
impotentia aliquid facile agendi aut patiendi. ut durum dicitur quod

habet naturalem impotentiam reſiſtēdi ſectioni. Et egrotatiuum quod habet naturalem impotentiā reſiſtendi cōtrarijs. Et in hac ſpecie ponunt omnes virtutes herbarum & lapidum &c. DIS. Que eſt tertia ſpēs?

Tertia ſpecies

MAG. Paſſio & paſſibilis qualitas. ut albedo: rubedo frigus calor &c. Hec eñ ſingula paſſiones paſſibiles ve qualitates dicuntur. Non eo tantū quia ſubiecta earundem ab his afficiātur paſſione: verū etiā quia ſenſibus inferūt īmutationē & paſſionē. pfectiuā quidem/ſi debite: deſtructiuā vero ſi exceſſiue fuerint applicate. Senſibile eñ ut ait Ariſtoteles in ſcd'o de anima corrumpit ſenſum ſi ſit excellens. Nec omino idē ſunt paſſio & paſſibilis qualitas. Differunt eñ penes pfectum & imperfectum Illa eñ minus radicata & a ſubiecto remouetur facilius: hec vero inheret firmius. Exemplū primi eſt. rubedo cauſata ex verecundia: q̄ nec ſubiectū ſuum nominat quale ſimpliciter ſed cum addito. Vnde ſi quis ex verecundia rubeſcat/rubeus factus dicitur. Si quis vero a natura rubec perfunditur: non rubeus factus ſed ſimpliciter rubeus nominatur a paſſibilitate/q̄litate. Et in illa ſpecie ponuntur omnia obiecta quoq; ſenſuum que inferunt paſſionem ipſis ſenſibus. DIS. Que ē quarta ſpecies? MAG. Eſt forma & circa hoc aliquid conſtans figura. ut triangulatio: curuitas. Omnia eñ talia circa hoc aliquid. i primam ſubſtantiā conſtantes & apparentes ſunt forme & figure. Quantitates vero quarum he dicunt clauſiones ad p̄cedens pertinent prædicamentum. Nec aliud realiter figura eſt q̄ quantitas/ termino vel terminis clauſa. ut circulus eſt ſuperficies linea circulari clauſa Et triangulus eſt ſuperficies tribus lineis terminata. ut in geometricis dicemus. Non autem omnis quantitas neceſſario figura. eſt cum deus quantitatē interminatā facere poſſit. DIS. Proprietates qualitatis quot ſunt? MAG. Tres. harum prima. qualitati ineſt contrarietas. calori eñ frigus contrarium eſt. Ex quo claret ſi unum cōtrariorum fuerit quale: & reliquum quale eſt. Secunda qualitas ſuſcipit magis & minus. Eſt eñ una caliditas altera in gradibus perfectior Et he due proprietates non omni qualitati cōueniunt Colores eñ medij contrariū non habent: nec triangulatio magis aut minus ſuſcipit. Tertia proprie propriū eſt qualitati ſcd'm eam ſimile & diſſimile dici. ut duo parietes albedine perfuſi; ſimiles nominantur: Et hec de abſolutis: reſpectiua diſcutiamus.

Ariſtotel.

paſſio paſſibili.

q̄rta ſpēs Forma

Figura

pprietas q̄litatis

De Relatione Ca. octauum. DIS.

Relatiua

Relatiua quæ ſunt? MAG. quecunq; hoc ipm quod ſunt aliorum dicuntur. vel quomodolibet aliter ad aliud ut pater dicitur filij pater. duplum dimidij duplum: maius autem dicitur minore maius: & ſimilis ſimili ſimilis & dominus ſerui dominus Et hec definitio relatiuis ſcd'm eſſe & dici cōuenit. DIS q̄ ſūt relatiua ſcd'm eſſe? MAG quibus totum eſſe eſt ad aliud vel que de principali ſignificato important relatōem ut pater filius. Relatiua vero ſcd'm dici ſunt ſubiecta a dictis relatiōib9 denoiata. ut pater a paternitate. vel ſūt que de ſi

relatiua ſcd'm eſſe

relatiua ſcd'm dici

ſignificato minus principali important relationem annexam ut ſcientia & virtus & cetera. Ex quo ſequitur. Si quis definite nouerit unum relatiuorum/ definite noſcet & reliquum. Sicut enim eſſe unius eſt ad aliud: ita & cognoſci vnius dependet a cognitione alterius. De his autem omnino determinare eſt difficile. dubitare autem & querere non inutile. Sunt autem relationes huius predicamenti reſpectus non rationis ut ſpecies vel genus per opus relatiuum intellectus fabricate: ſed reales ut ſimilitudo paternitas: non aptitudinales ſed actuales & intrinſecus aduenientes. Et harum quedam ſunt equiparentie: que ſcilicet ſecundum eandem rationem ſunt in eo quod refertur: & ad quod fit relatio ut ſimilitudo ratione albedinis eſt in utroque termino. quedam ſunt diſquiparentie per oppoſitum. ut paternitas in patre eſt/ ratione potentie actiue que genuit Filiatio autem in altero extremo eſt ratione alia ſcilicet potentie paſſiue filij geniti. DIS. Proprietates relatiuorum quot ſunt? MAG. Quattuor. quarum prima hec eſt. Relatiua contrariantur ut virtus vitio contrariatur: & ignorantia diſcipline Secunda Relatiua ſuſcipiunt magis & minus. ut ſimile dicitur aliquid magis vel minus. He tamen proprietates non omnibus relatiuis nec etiam aliquibus conueniunt: quia relationes ſed ratione fundamentorum. Tertia omnia relatiua dicuntur ad conuenientiam ut duplum dicitur dimidij duplum. & pater filij pater: & rurſus dimidium dupli dimidium eſt & filius patris filius eſt. Hoc tamen fallit ſi correlatiui non fuerit conueniens aſſignatio. In multis enim relatiuis hoc contingit ut non inueniatur vocabulum quo ſibi viciſſim reſpondeant que ad ſe referuntur. Auguſtinus. iiij. de trinitate c. 12. Vnde ala auis ala eſt non autem econtra auis ale auis dicitur: ſimiliter remus nauis remus eſt: ſed non omnis nauis remi nauis eſt cum ſint naues remos non habentes. Oportet igitur correlatiua conuenienter aſſignare: & pro aue alatum pro naue remitum dicere. Dicitur enim ala alati ala & econuerſo: alatum ale alatum & remus remiti remus ſimiliter remitum remo remitum appellatur. Sic & caput capitati caput eſt. & relatiue ad ſe dicuntur quamuis etiam ſubſtantie ſint. DIS. Quomodo autem cognoſcimus ſi correlatiui ſit conueniens aſſignatio? MAG. Quando ſecluſis omnibus ab ipſo que accidentaliter de eo dicuntur: ipſum adhuc ad relatiuum refertur. ut ſecluſa riſibilitate/ animalitate &c. a domino nihilominus ad ſeruum refertur: ſecluſa vero ala ab aue/ ad alatum amplius non dicitur. Quarta proprietas Relatiua ſunt ſimul natura/ ortu & occaſu: Poſita enim ſe ponunt & perempta/ ſe perimunt. ut ſi pater eſt filius eſt & econuerſo. Nec valet inſtantia de ſcientia & ſcibili: ſenſu & ſenſato nam ſcientia non refertur ad ſcibile ſed ſcitum ſic ſenſus non refertur ad ſenſibile: ſed ſenſatum. Hec de relationibus intrinſecus aduenientibus: que ſcilicet poſitis extremis/ neceſſaria ſunt. Reſtat ut de relationibus extrinſecus aduenientibus aliquid deſpiciamus.

Margin notes: Relatiua equiparentie — relatiua diſquiparentie — proprietates relatiuorum — Auguſtinus — relatiue intrinſecus aduenientes

De Actione. Canonum DIS.

Elationes extrinſecus aduenientes quas dicis? MAG. Eas quę poſitis extremis non neceſſario ſunt. Si enim ſit ignis & lignum actionem eſſe neceſſarium non eſt, donec fuerint applicata. DIS Actio igitur eſt relatio extrinſecus adueniens? MAG Eſt. & non ſola ſed & paſſio: & alia quę ſuperſunt pdicamenta. DIS. Actio quid eſt? MAG. Eſt forma reſpectiua ſcd'm quã in id quod ſubijcitur agere dicimur. ut ſecamus formaliter ipſa ſectione: & ignis calefacit formaliter calefactione: effectiue vero calefacit calore. DIS Quot ſunt huius pdicamenti pprietates? MAG Tres. Prima Actio habet contrariũ: ut calefactioni cõtrariatur frigefactio. Suſcipit etiam magis & minus. ut magis & minus calefacere dicitur. Sciendũ aũt has pprietates nõ reſpectibus illis quę actiones ſed eorũ cognotatis potius cõuenire. Tertia ẽ pprie proprium eſt Actioni ex ſe inferre paſſionem. i. actio eſt forma reſpectiua quę agens formaliter in patiens pducit. formam abſolutam quę dicitur paſſio. ut ignis mediante calefactione inducit in aquã paſſionẽ ſcilicet caliditatem a qua effectiue aqua patitur: formaliter autẽ a reſpectu actioni oppoſito. quã ſimiliter paſſionem appellamus.

relatio extrinſecus aduenićs.

Actio

proprietates actõis

De Paſſione. Ca. decimum DIS.

Aſſio quid eſt? MAG. Eſt effectus illatioq; actionis ut calefactio paſſiua pducta in aquã effectus eſt & illatio calefactionis actiue: qua ſcꝫ ignis formaliter calefacere dicitur. Paſſio igitur actionis effectus eſt non ut cauſę efficientis ſed formalis mediante q̃ agens paſſionẽ paſſo infert. Poſſet inſuper alia diffinitio paſſiõis dari. DIS. Quę? MAG. Paſſio eſt ſcdm quã id quod ſubijcitur pati dicitur ut aqua calefieri dicitur formaliter calefactione paſſiua. DIS Huius proprietates quę ſunt? MAG. Paſſio duas primas proprietates habet cũ Actione cõmunes. Et tertiam propriã ſcꝫ proprium eſt paſſioni inferri ex actione. DIS Actio & paſſio cum correlatiua ſũt: ſimul natura ſũt: quomõ igitur paſſio ex actione poteſt inferri: cum inferens illato naturaliter prius ſit? MAG. Si proprietatem de abſolutis accipimus, dubitationem non habet. Paſſio enim uti eſt caliditas pducta in aqua ab igne infertur: ſed cum hę qualitates ſint: ad hoc genus minime pertinent. Neceſſe eſt ergo ut intelligamus paſſionem formã reſpectiuã inferri ex actione tanq̃ principio formali: ab agente vero tanquã a principio effectiuo Stat autem cauſam formalem mediante qua, ſimul eſſe cũ effectu. DIS Admittis igitur actiõem & paſſionẽ eſſe correlatiua? MAG. Admitto. DIS. Ergo diuerſa pdicamenta efficere non poſſunt. ſed in eadẽ cõtinentur coordinatiõe ſicut paternitas & filiatio. MAG optime infers. nec ego actõem & paſſionẽ diuerſa pdicamẽta, ſꝫ unius pdicamẽti diuerſos modos eſſe intelligo. Vñ Auguſtinus in logica ſua actio & paſſio genere cõueniũt & q̃litate differũt. DIS. Cuius generis modi ſũt MAG. Traſmutationis. quę dicit reſpectum mutuum agentis ad patiens & econuerſo.

Paſſio

pprietas paſſionis

Obiectio

Solutio

Auguſti.

Actio & paſſio ſũt unius generis pdicamẽtalis

De Quando. Ca. undecimum. MAG.

quando — Quod ſequitur ī ordine p̄dicamentoꝝ: eſt Quando & eſt quod ex adiacentia tempis in re temporali derelinquitur: ut hodie. In re em̄ hodierno menſurata tempore reſpectus tempis menſurantis cauſatur. Eſt autē reſpectus extrinſecus adueniens. Nam poſitis extremis ſine earūdem applicatione nō conſurgit. ut poſito hoīe extra coelum. fundamentū & terminus ipſius quādo ſunt .ſ. hō extra coelū: & tempus ſub coelo ſed nondū quādo eſt. DIS. Quot ſunt ꝓprietates huius p̄dicamenti? MAG. Tres. Prima Quando nō habet contrariū Secūda. Quādo nō ſuſcipit magis nec minus. Tertia quādo ineſt omī illo quod incipit eſſe in tempe. Et intelligendū de quando paſſiuo Quā em̄ actiuū eſt in tempe rem temporalē menſurante. Et ſicut actio & paſſio unius p̄dicamenti diuerſi ſunt modi: ita quādo actiuū & paſſiuum pergamus ad ubi. DIS. Perge. — ꝓprietates quando — Quando paſſiuum Actiuum

De Vbi. Ca. duodecimum MAG.

Vbi — Vbi eſt circūſcriptio corporis locati a loci circūſcriptione ꝓcedēs ut eſſe in aqua in aere &c. Ex hoc em̄ ꝙ locus locatū circūſcribit duplex conſurgit reſpectus. unus in corpore locato. & eſt ubi paſſiuū hic definitū oppoſitus in loco circūſcribente & dicitur ubi actiuū: & eſt locus pro formali. DIS. Oſtendas & hunc reſpectū extrinſecus aduenientē. MAG. Quia poſitis extremis non applicatis non conſurgit. Poſito em̄ homīe extra coelum eſſet in mundo locus & locabile extra coelum ſine ubi actiuo & paſſiuo. DIS. Proprietates huius quot ſunt? MAG. Duę. Prima ubi non habet contrariū. Secūda ubi non ſuſcipit magis & minus. Oppoſitū tamen verius eſt: quia ubi eſt ꝑ ſe terminus motus. Sed de hoc in naturalibus. poſitionē ꝑcurramus. — ubi paſſiuum — Actiuum — ꝓprietates ubi.

De Poſitione Ca. tredecimum DIS.

Poſitio — Poſitio quid eſt? MAG. Poſitio eſt quidā partiū ſitus & generationis ordinatio. ut eſſe ſurſum ſeſſio. ſtatio. &c. Pro cuius intellectu ſciendū ꝙ poſitio primo dicit extenſionē quantitatis extra ꝑtē quātitatiuā. & ſic eſt p̄dicamēti q̄titatis. Sūt em̄ q̄titates hn̄tes poſitōem ꝑtiū in cōtinuo. ut linea ſupficies. Scd'o poſitio dicit reſpectū ꝑtiū poſitaꝝ ſcd'm poſitōis differētias ad locū. & ſic ē p̄dicamētū ab alijs diſtinctū Reſpectus aūt ꝑtiū inter ſe & in toto ſunt hui⁹ p̄dicamenti modi ſpēales. Vel dicatur. ut Auguſtin⁹ dicit ꝙ ſint in ad aliqd quia ſūt reſpectus intrinſec⁹ aduenietes. Ex quo ſeqtur ꝙ ſi aliqd corp⁹ poneret extra coelū adhuc haberet illā poſitiōem. In definitōe capiatur & ꝓ vel. — Auguſtinus

Poſitiōis ꝓprietates — DIS Quot ſunt poſitōis ꝓprietates MAG. Tres. Prima. Poſitio nō habet cōtrariū. Scd'a poſitio nō ſuſcipit magis & min⁹ Tertia ꝓpriū eſt poſitōi ſubſtātię ꝓximę aſſiſtere. i. nullū ꝓximius ſubſtātię adeſt Licet aliquod ęque prope ſcilicet ubi. ſimul em̄ res in loco eſt & in eo ſituata eſt. Definita eſt autē hic poſitio paſſiua fundata in repoſita. Poſitio autem actiua eſt reſpectus oppoſitus in loco fundatus. — Poſitio Paſſiua Actiua

De Habitu. Ca. decimumquartum. MAG.

Oſtremũ in numero p̃dicamentoꝝ Habitũ cõſpicimus. Eſt aũt habitus corporꝝ & eoꝝ q circa corpus ſunt adiacentia. Ideſt habitus eſt reſpectus in corpe habituato ex adiacẽtia habitus cauſatus. Et eſt habitus paſſiuus. Nã in re adiacente cauſat̃ reſpectus alius q habitus actiuus dicitur, ut eſſe tunicatũ. eſſe loricatũ. DIS. Quot ſũt habitus ꝓprietates? MAG. Tres. Prima habitus ſuſcipit magis & minus, ut eques eſt armatior pedite. Hęc ꝓprietas attribuit̃ habitui nõ ut reſpectus eſt: ſed rõne fundamenti: q̃d & ſi intenſiue magis & min⁹ non ſuſcipiat (quia ſubſtãtię ſunt arma) tamẽ extenſiue. quia in equite ſunt magis plurificata q̃ in pedite. Secũda habitus non habet contrarium. Tertia habitus ſemp̱ eſt in pluribus. ſi intelligat̃ ſcꝫ in habito & habituato ſic cõuenit ubi & quãdo & alijs. quia ut viſum eſt Vbi eſt duplex ſcꝫ actiuũ & paſſiuũ. ſic quãdo. ſic & poſitio. ſic ſimilit̃ & habitus. Aliter ergo intelligenda eſt ꝓprietas: habitus ſemp̱ eſt in plurib⁹. i. põt in pluribus fundari ſimul & ſemel. ut veſtitũ eſſe ſimul & ſemel poteſt eſſe ex adiacentia tunicæ & pallij. ſic & tunicatus quis dicitur etiã ſi decẽ tunicas induiſſet. De his ſatis dictũ ſit poſt p̃dicamẽta pluſtrabimus. Eorũ nanq̃ noticia neceſſaria eſt. ut quæ p̃dicamenta conſequũtur cognoſcamus proprietates.

Habitus

Paſſiuus

Actiuus.

proprie. habitus

De Poſtpredicamẽtis. Ca. decimumquĩtum. DIS

Quot ſunt poſtp̃dicamenta MAG. Quinq̃ ſcꝫ Oppoſitio. Simul. Prius. Motus. & Habere. DIS. de his itaq̃ ſi quæ habes ĩ mediũ ferre ne graueris. Et primũ de oppoſitione. MAG. Oppoſitionis quatuor ſunt ſpẽs. Nã oppoſitorũ quędã ſunt contraria. q̃dam cõtradictoria. quædã relatiue & q̃dam priuatiue oppoſita. Cõtraria aũt ſunt q̃cunq̃ ſub eodem genere poſita, maxime a ſe inuicẽ diſtãt eidem ſuſceptibili viciſſim inſunt: a quo & mutuo ſe expellunt: niſi alterũ inſit a natura (ut nigredo corui) Exempla ſunt caliditas & frigiditas albedo & nigredo. Sed regula hęc in his cõtrarijs quæ bona & mala ſũt deficit inquit Auguſtinus in Enchyridion. c. 13. hæc eñ duo cõtraria ita ſimul ſunt: ut ſi bonũ nõ eſſet in quo malũ eſſet: prorſus nec malũ eſſe potuiſſet. q̃uis bona ſine malis eſſe poſſint Sed hic priuatiue oppoſita cõtraria extento noĩe dicere videtur. nã exemplificando ait. põt eñ hõ vel angelus non eſſe iniuſtus: iniuſtus aũt nõ põt eſſe niſi homo vł angelus. Hoc q voluerit. c. antecedenti & ſequenti ibidem diligentius inquirat. ad ꝓpoſitũ redeamus. Sunt aũt cõtraria duplicia. videlicet mediata & ĩmediata. DIS. Quę ſunt cõtraria ĩmediata? MAG. Quorũ ſubiecto ſuſceptibili exiſtente neceſſe eſt alterũ eorũ ineſſe. ut paritas & imparitas reſpectu numeri. Contraria vero mediata ſunt quoꝝ ſubiecto ſuſceptibili exiſtẽte nõ eſt neceſſe alterũ ineſſe. Poteſt eñ mediũ ineſſe. ut albedo & nigredo. inter quæ mediat rubedo & cęt. Quibuſdam tamẽ medijs nomĩa non ſunt impoſita; tũc ſumenda ſunt p̱ abnegatio-

Poſtpredi camenta

Oppoſiti onis ſpẽs

Cõtraria

Auguſti: in enchy.

ĩmediata

Mediata

nem utriuſq; extremi ut mediũ inter prauum & ſtudioſũ eſt quod nec
Contradictorie oppoſita prauum nec ſtudioſum eſt. DIS. Quę ſunt contradictorie oppoſi ta? MAG. Quorũ ſi alterũ eſt neceſſe eſt alterum nõ eſſe: ut ſedere & nõ ſedere. DIS. Quę ſunt relatiue oppoſita? MAG. Quibus hoc ipſum
Relatiue oppoſita eſt ad aliud quodãmodo ſe habere. ut duplum & dimidium. DIS. Quae ſunt priuatiue oppoſita? MAG. Quae hñt fieri circa idẽ ſubie
Priuatiue oppoſita ctum ordine irregreſſibili & tẽpore determinato a natura. ut viſus & cecitas circa oculum (eius autẽ non dicitur qui nõ habet viſum ſed qui viſum non habet tempore determinato quo deberet habere ut catell⁹ ante nonum diem nec videns nec cecus eſt) dicitur autem ordine irregreſſibili. de viſu.n. ad cecitatẽ contingit ꝓgredi & non ecõuerſo. Impoſſibile eſt em̃ a priuatione pfecta in habitum fieri ꝓgreſſum exiſtente principio intrinſeco. nam a tenebris aeris regreſſio fit in lucem: eo ꝙ principium lucis ſit extra aerem.

De Prioritate. Ca. ſedecimum. MAG.

Ecundum poſtprędicamentum eſt prius. Cuius quidem quatuor ſunt modi. DIS. Qui? MAG. Primus eſt: quo alterum
Prioris modi eſt prius altero ſcd'm tp̃s. q̇d em̃ antiquius & ſenius eſt prius eſt. Secundus eſt quo alterum prius eſt altero: quia ab eo non conuertitur ſubſiſtendi cõſequentia: ut unũ prius eſt duob⁹. ſequitur em̃ bene: duo ſunt igitur unum eſt: ſed non conuertitur. unum eſt igitur duo ſunt. Tertius eſt quo aliud dicitur prius alio ordine: ut litterae prius ſunt ſyllabis. Quartus eſt quo aliud dicitur prius altero: quia melius & honorabili⁹ eſt. Hunc tñ modũ Auguſtinus inutilem dicit & in duodecimo libro cõfeſſionũ Prioris modos ponit quatuor dicens. Deum Auguſti p̃cedere omnia eternitate florem fructum tempore & rurſus fructũ florem electione: & ſonum p̃cedere cantũ origine quõ & informis materia p̃cedit aliã origine ſc3 & nõ tp̃e. Et p̃ter hos eſt ali⁹ modus prioris quo ſc3 alterũ alio prius eſt natura: & ab ip̃o cõuertit̃ ſubſiſtendi cõſequentia ut res eſt prior veritate ꝓpoſitiõis. Ab eo em̃ ꝙ res eſt vel non eſt oratio vera vel falſa dicitur. unde hoĩem eſſe prius eſt q̃ hęc vera ſit. hõ eſt Et ab eo cõuertitur ſubſiſtendi cõſequẽtia. ſequitur em̃ bene verum eſt hominem eſſe igitur homo eſt.

De ſimultate. Ca. decimumſeptimum. MAG

Simultatis modi Ertiũ in ordine poſtp̃dicamentum eſt Simultas cui⁹ tres ſũt modi. DIS. Qui? MAG. Primus. quo aliqua ſimul ſunt tempore. ut ignis & ſplendor eius. Scd'us eſt quo ſimul dicuntur a quib⁹ cõuertit̃ ſubſiſtẽdi cõſequẽtia: & neutrũ eſt cã alterius. ut relatiue oppoſita. ſequit̃ em̃ duplũ eſt: igit̃ dimidiũ eſt. & tñ neutrũ eſt alteri⁹ cã. Tertius eſt q̃ ſiml' ſunt ea q̃ ex oppoſito aliq̇d gen⁹ diuidunt. ut rõnale & irrõnale q̃ diuidũt aĩal. id eſt demõſtrãt cõmuicabilitatẽ ip̃i⁹ animalis co ꝓpotentiam eius declarant.

De Motu. Capitulũ decimũoctauũ. MAG

Vartū Poſtp̄dicamentū eſt Motus. Et huius ſex ſunt ſpecies. Accipitur aūt hic motus cōmuniter pro trāſmutatione quacunq;.

DIS. Quæ ſunt hæ motus ſpecies? MAG. Generatio Corruptio: Augmentatio: Diminutio: Alteratio & loci mutatio. Eſt autem Generatio ꝓgreſſio a non eſſe ad eſſe Corruptio progreſſio eſt ab eſſe ad non eſſe. Augmētatio eſt preexiſtentis quātitatis maioramentū. Diminutio aūt p̄exiſtentis quātitatis minoramentū eſt. Alteratio autē eſt mutatio a qualitate contraria in contrariā. ut de albo in nigrū. Loci vero mutatio motus eſt de uno loco in aliū ut de ſurſum ad deorſum. De his autem latius videbimus in naturalibus.

mot⁹ ſpecies
Generatō
corruptō
Augmentatio
diminutō
Alteratio
loci mutatio

De Habere. Capit. decimūnonum. MAG.

Vintum & ultimū Poſtp̄dicamentū eſt Habere. quod quidē dicitur multis modis Primo eñ dicimur habere qualitatē ut virtutem Secundo dicimur habere q̄ntitatē. ut magnitudinē. Tertio dicimur habere ea quę circa corpus ſunt ut habere annulū in digito Quarto habere dicimur membrū ut pedē aut manū. Quinto dicimur habere poſſeſſionē. ut domū vel agrū. Sexto continens contentū habere dicitur. ut vas habet vinū Septimus habendi modus eſt quo vir habet uxorem. Et hic modus habendi eſt alieniſſimus. vir eñ non habet uxorem niſi quia cū ea ſociatur: & cum eā habet/habetur ab eadē. Præter hos autē & ſi alij ſint habēdi modi: ad p̄dictos tñ reduci poſſunt. Hęc ſūt fili quę de Prædicamentorꝫ rationibus ignorare turpe: ſcire autē operępretiū eſt. Videamus & reliq̄. DIS Ecce indefeſſū me ſp habes auditorē

Habendi modi

Tractatus tercius. De Propoſitione. Ca. i. MAG

Ognitis itaq; Prædicabilibus & Prædicamētis: conſequēs eſt ut diſcutiamus ad quē finē logicus hanꝫ ordinauerit noticiā. DIS Eſtimabam ex his quę ab initio pręmiſeras/hæc omnia ad diſcretionē veri falſiq; deſeruire. MAG Et recte opinatus es. Talis autē diſcretio ſine argumentatione/& argumentatio abſq; propoſitione haberi nō pōt: quaꝓpter ea q̄ dicta ſunt īmediate ad ꝓpoſitiones/& ꝓpōnes ad argumētatiōes/q̄ rurſus ad cōmunē logicę finē applicandę ſunt. Et qm̄ res non ſp ad diſputationē ferre poſſumus ꝓ reb⁹ utimur vocibus. Sicut eñ ſcripturę vocū/ita voces reꝝ: & cōceptuū. i. paſſionū animę notę ſunt Et ſicut in ītellectu qdā cōceptus ſunt ſimplices nec veri nec falſi: qdā vero cōplexi veri & falſi: ſic ſir̄ter q̄dā voces ſunt ſimplices nec verū nec fl̄m ſigcantes: q̄dā ṽo cōpoſitę verę & falſę (circa cōpoſ: nāq; veritas & falſitas ſunt) Et hę ex noīe & verbo res p̄dicabiles & ſubijcibiles ſignātes (. i. cōceptibiles unius in ordine ad alteram) conſtituuntur & vocantur orationes.

Ariſtotiles primo pe riher me.

Concept⁹ ſimplices Cōpoſiti

De Oratione. Capitulum ſecundum. DIS.

Vid eſt Oratio? MAG Eſt vox ſigcatiua ad placitū cui⁹ partes ſeparatę aliqd ſigcāt: ut dictio nō ut oratio: ut hō. currit. hō ſigcat hominē & currit actū currendi. ptes tñ remotæ ſcilicet dictiōm ſyllabę nihil ſignificāt. ut ho & rit. Oratio bifaria eſt: pfecta & imꝑfecta

Orat ſōis definitio

Perfecta impfecta

Perfectā oratōem dicim⁹ q̄ pfectū ī anīo audientis ſenſū generat. ut hō currit. Per oppoſitū oratio impfecta/eſt q̄ nō ſenſū pfectū in aīo audiētis cauſat: ut hō alb⁹. Et a logico abijcitur. pfecta vero rurſus mľtifarie partitur. Quędā em̄ indicatiua: alia impatiua: alia depcatiua: alia optatiua: alia cōiunctiua. &c. ſcḋm ꝙ verba in oratiōe poſita in modis variātur. Sed inter has logic⁹ ſolā indicatiuā de verbo pn̄tis tpis accipit. Hęc

Oratio indicatiua ē ęnūciatio

em̄ ſola verū aut falſum ſignificat: & inde ęnunciatio ſiue ꝓpoſitio dicī meretur. Patet igiť talē cōponi ex noīe. ut definitū eſt in priorib⁹. obliq̄ em̄ noīa ſi iungant verbis indicatiui modi: oratione incōgruā cōſtituunt. ut cathonis currit. & ſic nec verā nec falſam (veꝝ. n. & falſū p̄ſuppōnunt congruum) Similiter ex verbo prius definito. verba em̄ ſcḋm ſe ſumpta/nec verū nec falſum ſignificāt: ſed nomīb⁹ ſimilia ſunt. ut eſt: ſi purū dixeris/nihil ſignificat (ſcȝ veri vel falſi) denotat tn̄ quandā compoſitōem/quā ſine extremis nō eſt ītelligere. ob hoc in definitiōe verbī diciť. & eſt ſemp eoꝝ quæ de altero dicuntur nota. Ad incepta redeam⁹:

De Propoſitione. Ca. tertium DIS.

Propoſitio

Vid eſt ꝓpoſitio? MAG. Eſt oratio verū vel falſum ſignificans: vľ eſt oratio non om̄is: ſed in qua verū uľ falſū eſt. ut hō eſt aīal. Et hęc quidē eſt duplex. ſ. una & plures. DIS Quid pro

Vna plures

poſitio una? MAG. q̄ unū de uno ſignificat. vľ eſt cōiūctiōe una. Sed ꝓpoſitio plures eſt q̄ non unū ſed plura ſignificat incōiuncte. ut Canis eſt albus Reiecta ſcḋa logic⁹ primā amplectitur. Quę biptita eſt: ut ei⁹ manifeſtat definitio. Eſt em̄ q̄dam una ſimpliciť quā cathegoricā. i. p̄dicatiuā dicim⁹. ut hō currit. Quędā vero eſt una cōiunctiōe: quā hypotheticā. i. ſuppoſitiuā nomīam⁹. ut hō currit & aſinus moueť. Propoſitio una ſimpliciter/rurſus duplex eſt: ſcilicet de ineſſe & modalis.

De Propoſitione una ſimpliciter ſiue cathegorica de ineſſe. Capit. quartum DIS

cathegorica Propoſitionis diuiſio ſcḋm q̄ntitatē

Vid eſt ꝓpoſitio cathegorica de ineſſe? MAG. Eſt q̄ habet ſubiectū & p̄dicatū: vel aliqḋ ꝓportionabile illis: mediante copula cōiuncta. ut hō eſt aľ. Subiectū aūt dicimus de q̄ aliqḋ enunciať Predicatū autē qḋ de altero dicitur. Copula eſt quę ſubiectū p̄dicato cōiungit. ut hoc verbū ſum cū ſuis cōdeclineis. Propoſitio cathegorica rurſus diuidiť: nō quidē ſcḋm ſubām: ſed q̄titatē in uniuerſalē particularem/indefinitam & ſingularē. DIS. Vniuerſalis q̄ eſt? MAG. In qua ſubiectū eſt vniuerſale/ſigno vniuerſali determinatū. ut omnis hō eſt aīal. Sunt autē ſigna vniuerſalia hæc. Om̄is/nullus/qlibet/neuť/uterq̄/& ſimilia. Vel eſt quæ omni aut nulli (ſcȝ ſubiecto) ineſſe ſignificat (ipm p̄dicatū) Particularis eſt in qua ſubiectū eſt uľe/ſigno pticulari determinatū. ut quidā hō eſt aīal. Sunt aūt ſigna particularia hæc. Quidam/aliquis/alter/& ſiľia. Vel eſt q̄ alicui/aut alicui non: aut nō oī ineſſe ſignificat. Indefinita eſt in qua ſubiectū eſt uniuerſale ſine ſigno diſtributiuo poſitū. ut hō eſt aīal. additur autē diſtributiuo: ꝓpter illā

Subiectū Predicatū Copula

Vľis ſigna uniuerſalia

Particuľis ſigna particularia

Indefinita

Omnes apoſtoli dei ſunt duodecim. ubi ſignū omes nō diſtributiuum ſed collectiuū eſt. quę ineſſe aut non ineſſe ſignificat/ſine ſigno uniuerſali vel pticulari. Singularis vero eſt in qua ſubiectū eſt indiuiduū/ diſcrete tentum (ꝓpter illam: ioannes eſt terminꝰ diſcretus) ut ioannes eſt homo. ille homo eſt aīal. Amplius quælibet harꝫ duplex eſt/ affirmatiua ſcꝫ & negatiua. Affirmatiuā dicimus. in qua pdicatū affirmatur de ſubiecto. ut homo eſt aīal. Negatiuā vero in qua pdicatum de ſubiecto negatur. ut homo nō eſt aīal. Et hæc diuiſio ꝓpoſitionis ſcdm qualitatē eſt.. Animaduertendū tñ non eodem modo de hac triplici diuiſione interrogationes formari. De ſubſtantia em̄ inquirimus p. quę eſt? & reſpondemus. cathegorica vel hypothetica. De quantitate per. quāta eſt Et reſpondemus. uniuerſalis: particularis: indefinita vl' ſingularis. Et de qualitate p. qualis eſt? Et reſpondemus affirmatiua: vel negatiua.

Singl'aris

affirmatiā

Negatiua

Intertogatiua ꝓpoſitionis

De Oppoſitione propoſitionum Capitulum quintum

MAG.

Reter aūt hęc neceſſaria eſt ad propoſitionis noticiaꝫ paſſionum eiuſdem cognitio. Quę ſunt oppoſitio conuerſio et ęquipollētia. De quibus videndū erit p ordinē: pmiſſis nōnullis diuiſionibus. Quarum prima Propoſitionū cathegoricarum / quędā tam in ſubiecto ꝙ in pdicato pticipant. ut homo eſt aīal: homo non eſt anial. Quędam altero tantū ut homo eſt aīal: aſinus eſt aīal. Quędam nullo ut homo currit: aſinus mouetur. Secunda. Propoſitionū in ſubiecto & pdicato participantiū: quędā pticipant ordine cōuerſo. ut homo eſt animal: aīal eſt homo Quędam vero pticipant ordine eodem ut homo ē aīal: omnis homo eſt anial. Et his ultimo ordine ęnumeratis accidit oppoſitio ptita q̄drifarie. Sunt em̄ q̄dā ꝓpoſitiones oppoſitę contrarię. Quædam cōtradictorię. quædā ſubcōtrarię quædam vero ſubalternę. Oppoſitiones intelliguntur de propoſitionibus ſimplicis qualitatis.

Quibus ppoſitionibus cōueniat oppoſitio

DIS. Cōtrarię quę ſunt? MAG. Vniuerſalis affirmatiua et uniuerſalis negatiua eiuſdem ſubiecti et predicati. ut omnis homo eſt animal: nullus homo eſt animal. Contradictorię ſunt uniuerſalis affirmatiua et particularis negatiua. ut omnis homo eſt animal. quidam hō nō eſt animal. Et uniuerſalis negatiua: et particularis affirmatiua eiuſdeꝫ ſubiecti & predicati. ut nullus homo eſt animal. quidam homo eſt animal. Subalternę ſunt uniuerſalis affirmatiua & pticularis affirmatiua eiuſdē ſubiecti & pdicati. ut om̄is homo eſt aīal: quidam homo eſt aīal. Et uniuerſalis negatiua & pticularis negatiua eiuſdē ſubiecti & pdicati ut nullus hō ē aīal: qdā hō nō ē aīal. Subcōtrarię ſūt pticl'aris affirmatiua: & particularis negatiua eiuſdē ſubiecti & pdicati. ut quidā hō eſt aīal: qdā hō nō ē aīal. Cōphēdunt aūt in ꝓpoſito indefinita & ſingl'aris ſub pticl'ari Nā qcqd de una dicit' idē de alia intelligendū ē. Optet aūt ꝓpoſitionum oppoſitaꝝ ſubiecta & pdicata teneri ſignificatiue: ęque ample: ęq ſtricte & eodē genere ſuppoſitiōis. Oīm dictoꝝ exēpla hac patēt figura.

Cōtrarię

Contradictorię

Subalt'nę

Subcōtrarię

Nec hoc ſilentio ꝑtereūdū: ꝓpoſitiones ſcꝫ oppoſitas certis cōſtrigi legibus: ſcd'm q̄s veritas ul' fſitas earundē/ ſiml' ꝑt eſſe aut non eſſe q̄s tñ facile nō cogno/ſcimus: niſi & materiā ꝓpoſitionū itelligam⁹.

De materia propoſitionū Ca. ſextū.

DIS. Materia ꝓpoſitionū quid eſt? MAG. eſt ſubiectū & ꝑdicatū propoſitionis pro materiali. In hac .i. d'hac materia dicitur eſſe propoſitio Formalis materia: eſt, habitudo & reſpectus ꝑdicati ad ſubiectū neceſſaria/contingēs/aut remota ſecūdū ꝑdicati & ſubiecti exigentiā. Vnde materia triplex eſt ſcꝫ neceſſaria: contingēs & remota. Materiā autē neceſſariā ſiue naturalē dicimus: cū ꝑdicatū eſt de eſſentia ſubiecti vel propriū eius. ut homo eſt aīal. homo eſt riſibilis. Cōtingentem vero: cū ꝑdicatū poteſt adeſſe vl' abeſſe ſubiecto ꝑter ſubiecti corruptiōeꝫ. ut hō eſt alb⁹. Et remotā materiā accipim⁹: ſi ꝑdicatū nō poteſt cōuenire ſubiecto. ut hō eſt aſinus.

materia ꝓpoſitiōis

materia natural'

matia contingens

materia remota

De legibus propoſitionū. Ca. ſeptimū

DIS. Que eſt lex Cōtrariaꝝ? MAG. Hec eſt. Cōtrarie nunq̄ ꝑnt ſil' eſſe vere aut falſe de materia naturali vl' remota: de materia aūt cōtingenti ꝑnt ſiml' eſſe falſe. ut oīs hō eſt alb⁹: nl'lus hō eſt alb⁹ DIS. Nūqd he ꝓpōnes. oē aīal ē hō. nl'm aīal ē hō. cōtrarie d' materia naturali & ſil' falſe ſunt? MAG. Contrarie qdē ſunt & ſil' falſe: de materia aūt naturali nō ſunt: ſed contingēti. Nā inferiora nō ſunt de eſſentia ſupioꝝ cū ipſis accidant. i. extranea ſunt. DIS. Que eſt lex Subcōtrariaꝝ? MAG. hec eſt. ſi una eſt falſa/reliq̄ eſt vera: & non ecōuerſo. ꝑnt enī ambe eſſe vere de materia cōtingēti. ut qdā hō ē albus. qdā homo nō eſt albus. DIS. Que eſt lex Subalternaꝝ? MAG. hec eſt Si uniuerſal' ē vera/ꝑticul'ris eſt vera: & non econuerſo. & ſi ꝑticularis ē falſa/vl'is eſt falſa: & non econuerſo. DIS. Lex Contradictoriaꝝ qlis eſt? MAG talis. Si una eſt vera reliq̄ erit falſa: & econuerſo: de q̄cūq; materia. DIS. Haud aſſentio: ſeq̄ret̄ em̄ contingens eſſe neceſſariū: & de neceſſitate ꝯuenire: & ſilr ꝯtingēs eē īpoſſibile & ñ poſſe fieri. Nā ſi qs

lex cōtrariarum

inferiora accidūt ſuꝑioribus

lex ſubcōtrariarum

lex ſubalternarum

lex contradictoriaꝝ

obiectio

dicat naualebellū erit cras:& nauale bellū n̄ erit cras ↄtradictorias dicit ergo una eēt v̄a:& reliq̄ falſa Id aūt q̄d ve℞ ē neceſſario eueniet & ↄcōſeques ↄtinges n̄ eſt. Et q̄d falſū ē ipoſſibile ē fieri: nec ↄtinges ē. Ex q̄ rurſus ↄcludit oīa de neceſſitate euēire:& nos fruſtra de futuris ↄſiliari aut deliberari. MA. Iſtec tua argumētatio: q̄d ifers ↄcluderet: ſi in ↄtradictorijs de futuro contingēti una detmiate: detmiatōe de neceſſario v̄a eēt:& reliq̄ eadē detmiatione falſa: ſed huius oppoſitū fit/nulla ipa℞ determiate neceſſario v̄a vl̄ falſa ē: licȝ neceſſariū ſit/hāc vel illā verā aut falſam eſſe. Nec quia ita vel aliter eas enūciamus magis v̄e aut falſe ſunt Propter em̄ noſtrū affirmare aut negare nihil ſequit̄ in re. Tantū de oppoſitione Ad conuerſionem pergamus.

Solutio de verita. te futuro/rum con/tingētiū

Ariſtotel. pri.phie.

De Conuerſione Ca. viij. DIS.

Vid eſt conuerſio? MA. eſt mutatio p̄dicati ī ſubiectū & econuerſo. vel ē duaꝝ ꝓpoſitionū cathegoricaꝝ utroqȝ termīo ꝑticipantiū ordīe conuerſo unius ad alterā ↄſequētia formal̄. Et eſt duplex ſcȝ ſimplex & ꝑ accn̄s. Conuerſionē ſimplicē dicimus mutationē p̄dicati ī ſubiectū:& ecōuerſo: manēte eadē q̄titate & q̄litate. ut null⁹ hō eſt lapis. igit̄ nullus lapis ē hō. hō eſt al̄: igit̄ aīal ē hō. Conuertūt āt hac conuerſione vl̄is negatīa in ſe. & ꝑticl̄aris affirmatiua in ſe. Cōuerſionē v̄o ꝑ accn̄s appellamus: cū ſit mutatio p̄dicati in ſubiectū & econuerſo manēte eadē q̄litate: q̄titate tn̄ variata. ut oīs hō eſt aīal: igit̄ q̄ddam al̄ ē hō. Conuertit̄ itaqȝ hac cōuerſione vl̄is affirmatīa ī ꝑticularē affirmatiuā. Similit̄ uniuerſalis negatīa ī ꝑticularē negatiuā. ut null⁹ hō ē aſinus. igit̄ q̄dā aſin⁹ nō ē hō. Attn̄ ad vl̄eȝ negatiuā poti⁹ ꝑticularis negatiua īfertur q̄ uniuerſalis negatīa ī ꝑticularē negatiuā ↄuertat̄ ꝑ accn̄s. Dicitur. n. cōuerſio ꝑ accn̄s: quia uniuerſalis ꝑ aliud (vicȝ ꝑticularē) cōuertat̄. ut uniuerſalis affirmatīa infert ꝑticularē affirmatiua:& hec rurſus ī ſe ↄuertit̄. Iō uniuerſalis affirmatīa ī ipaȝ ꝑ accn̄s ↄuertitur. Particularis āt negatīa ſimplicit̄ ↄuerti n̄ ꝑt: iō & ul̄is negatiua in ipam ꝑ accn̄s n̄ cōuertit̄. ꝑter has autē ē alia ↄuerſiōis ſpēs: quā ꝑ ↄtrapoſitionē noīant

Cōuerſio

Cōuerſio ſimplex

Cōuerſio ꝑ accidens

D. Quid ē ↄuerſio ꝑ ↄtrapoſitionē? M. Eſt mutatio p̄dicati ī ſubiectū & econuerſo. manēte eadē q̄litate & q̄titate: mutatis tn̄ t̄mīs finitis ī termīos infinitos. Et hac ↄuerſione ↄuertit̄ uniuerſalis affirmatīa ī ſe: ſimilit̄ & ꝑticularis negatiua in ſe. Exēplū primi. oīs hō ē aīal. igit̄ oē non aīal ē n̄ homo. Exēplū ſcd̄i. q̄dā homo n̄ ē aſin⁹: igit̄ q̄dā non aſin⁹ non ē n̄ hō. Hāc tn̄ ↄuerſionē Ariſtote. n̄ poſuit: eo q̄ ad ſyllogiſmo℞ reductionē mīme valet nᶜ cōſequētia foral̄ fit. Ob id ſ;m ipm ꝑticl̄aris negatīa n̄ ↄuertit̄. Eſt aūt idē iudiciū de indefinitis ſingl̄arib⁹ & ꝑticularib⁹ q̄ ad cōuerſionē & ſyllogiſationē. Et illud aīaduertas: ſi q̄n̄ ſignū aliq̄d ad ſubiectū poſitū fuerit q̄ hoc totū in cōuerſione ponat̄ ad p̄ditatū. Id tn̄ nō ↄtigit: niſi ī ꝓpoſitionib⁹ ubi ſubiectū uniuerſale ē:& ī ↄuerſiōe q̄titas & q̄litas non mutātur. Ve℞tn̄ excluſiua ↄuertitur in uniuerſalē de termīs trāſpoſitis. ut tm̄ homo ē riſibilis igitur omne riſibile ē homo. Exceptiua aūt. ut iſtā. Oīs hō p̄ter ſocratē currit cōuertit̄ in hāc. q̄ddā

Cōuerſio ꝑ contra/poſitionē

currens aliud a ſocrate eſt homo Sed reduplicatiua ut iſta. Oĩe aĩal in quantũ rõnale eſt riſibile .cõuertitur in iſtã igitur quoddã qđ inquantũ rõnale eſt riſibile/eſt aĩal. Pariformiter aliꝫ cõuertendꝫ ſunt.

De Equipollentijs Ca.nonum MAG.

equipollẽtia

Ertia ꝑpoſitionũ paſſio eſt Equipollentia. Et eſt duaꝝ ꝑpoſitionũ cathegoricaꝝ in quãtitate & qualitate/veritate & falſitate ꝫquipollentia per aduentũ negationis facta .ut nõ oĩs homo ẽ aĩal:& quidã hõ nõ eſt aĩal:ꝫquipollent. DIS. Per quid ꝫquipollentias ꝑpoſitionũ poſſumus cognoſcere? MAG. Per regłas quꝫ ſequũtur. Prima. Si alicui ſigno uniuerſali vel pticulari prꝫponatur negatio: ꝫquipollet ſuo cõtradictorio.ut in exẽplo priori. Secũda. ſi alicui ſigno uniuerſali poſt põnaẽ negatio:ꝫquipollet ſuo cõtrario. ut oĩs hõ nõ eſt aſin⁹: & nullus hõ eſt aſinus. Tertia. Si alicui ſigno uniuerſali vel ꝑticulari ꝑponatur & poſtponatur negatio/ꝫqpollet ſuo ſubalterno. ut non oĩs homo nõ eſt albus.& qdã hõ eſt albus. Fit aũt hoc ex natura negationis/q̃ malignãs eſt. quicqd em̃ inuenit/deſtruit:& oppoſitũ ei⁹ inducit. Subcõtrariꝫ aũt non poſſunt ꝫquipollere. Nam ſi negatio ꝑponatur/ꝫquipollebit cõtradictorio ꝑ primã regulã. Si poſtponatur non erit ꝫquipollentia:ſed eadẽ ꝑpoſitio. ut qdã hõ non currit. & qdã hõ nõ currit. Patet itaqꝫ ex dictis cũ duo ſigna vñia negatiua in eadẽ ꝑpoſitiõe fuerint:primũ ꝫqpollet ſuo cõtrario: ſecundũ aũt ſuo contradictorio. ut nihil nihil eſt. ꝫquipollet huic:quodlibet eſt aliquid: Preter has autẽ aliꝫ ſunt ꝫquipollentiꝫ quibus ſcꝫ ꝑpoſitiões obſcurꝫ ſuis ꝫquipollentexponentibus:de quibus in ſequentib⁹. Trãſeamus nũc ad modificationem propoſitionum.

regulꝫ ꝫquipollentiarum

De Modalibus. Ca. decimum DIS.

Modus

Nde ꝑpoſitio dicitur modalis? MAG. A modo ſincathegreumatice capto modificãte & determinãte copulã Modus aũt ẽ adiacens rei determinatio.i.modus eſt determinatio quꝫ fit per adiectiuum. Omnis em̃ modus adiectiuũ eſt:vel noĩale .ut albus niger. vel aduerbiale:ut ſunt aduerbia. Et hꝫc faciunt ꝑpoſitõem modalem. Non tamen omnia:ſed ea quæ copulã determinãt. ut ſunt iſta:poſſibiliter:impoſſibiliter:contingenter:neceſſario. vero & falſo. ſcitũ:opinatũ: creditum:imaginatum &c. Hꝫc etiam qñqꝫ ſumũtur noĩaliter. ut poſſibile impoſſibile. contingẽs:neceſſe:verũ & falſũ &c. Propoſitio itaqꝫ modalis dicitur. cuius copula aliquo dictoꝝ modorum determinatur. ut hõ neceſſario eſt animal. hoĩem currere eſt contingens. Eſt aũt in his aliqđ q̃d verbũ ſiue dictũ noĩaẽ: ſcꝫ accuſatiu⁹ cũ infinitiuo. aut noĩatiu⁹ cũ indicatiuo. ut hominẽ currere homo currit Ratione cuius modalib⁹. conuerti congruit & neutiqꝫ ratione modi:quꝫ ſe ſemper ex parte copulꝫ tenet.

ꝑpoſitio modalis

De Cõuerſione modaliũ, Ca. undecimũ DIS.

Qvomodo conuertendę ſunt modales ? MAG. Ad cognitionem huius oportet pſcire acceptiones poſſibilis. Quod accipitur primo cōmuniter. Et dicitur poſſibile altū & duplex eſt ſcilicet neceſſariū & non neceſſariū .i. contingens. Ideo qdquid de uno dicit᷑ ſimilit᷑ de altero intelligendū eſt. Et tale rurſus trifariū eſt. ſc; poſſibile ſiue contingens rarꝰ: natum: & ad utrūlibet. Illo cognito/ regulis qbuſdā paucis modaliū/ habebis ꝯuerſiōes. Prima. Omnes de poſſibili & contingenti alto conuertūtur eodē modo ſicut illæ de ineſſe. Secunda. Omnes de poſſibili & contingēti ad utrūlibet conuertendæ ſunt in oppoſitā qualitatē. Tertia. Omnes de neceſſario conuertuntur eodē modo ſicut illę de ineſſe. Quarta. Omnes de impoſſibili conuertuntur eodē modo ſicut ille de neceſſario quibus ęqpollent. de q̄ infra. Vnde ſi æquipollēt particl'ri negatiuę de neceſſario: nō conuertūtur. quia nᶜ ipę ṗticl'ares negatiuę de neceſſario conuerti poſſunt. cuius ratio eſt. quia omnes de neceſſario cōuertūtur ſicut illę de ineſſe: ſ; ṗticl'ris negatīa de ineſſe nō conuertitur niſi ꝯuerſione ꝯtrapoſitionē. quā Philoſophus ponere non curauit: cū non deſ;uiat ad ſyllogiſmoꝝ reductionē: nᶜ ſit ꝯſeq̄ntia formal'.

possibile

cōtingēs Rarum Natum ad utrumlibet.

Regłe conuerſionis modaliū

De ęquipollentia modalium. Cap. xij. DIS

Qvo ingenio modaliū ęquipollentię ſunt indagandę? MAG. Illo. Nam oēs de poſſibili & īpoſſibili æqpollēt verbo ſimilit᷑ ſe hn̄te: & mō diſſil'iter. Et omes de poſſibili & neceſſario ęqpollēt ꝟbo & mō diſſil'it᷑ ſe hn̄te. Omes aūt de īpoſſibili & neceſſario ęqpollēt ꝟbo diſſimilit᷑ ſe hn̄te & modo ſil'r. Modus aūt vel ꝟbū tūc ſimilit᷑ ſe habet: qn̄ in utroq; affirmatur: aut negatur. Tūc ꝟo diſſimilit᷑ ſe habet: cū ī una negatur & ī alia affirmatur. Negatio em̄ poſita ad dictū habet ſe acſi modo poſtponeretur. Horum exempla in ſubſcripta patent figura.

Pur	Petrꝰ nō eſſe nō ē poſſibile	Cōtra	Petrꝰ ēē n̄ eſt poſſibile	I
Pu	Petrꝰ n̄ eſſe n̄ eſt cōtingēs		Petrꝰ eſſe n̄ eſt cōtingēs	LI
Re	Petrꝰ nō eſſe eſt īpoſſibile	riæ.	Petrꝰ eſſe eſt īpoſſibile	A
A	Petrꝰ eſſe eſt neceſſe		Petrꝰ non eſſe eſt neceſſe	CE

Subalternæ   Contra dic toriæ   Contra dic toriæ   Subalternæ

A	Petrꝰ eſſe eſt poſſibile	Subcon	Petrꝰ n̄ eſſe eſt poſſibile	E
MA	Petrꝰ eſſe eſt contingēs	trarię.	Petrꝰ n̄ eſſe ē cōtingēs	DEN
BI	Petrꝰ eſſe n̄ eſt īpoſſibile		Petrꝰ n̄ eſſe n̄ ē īpoſſibile	TV
Mꝰ	Petrꝰ nō eſſe nō ē neceſſe		Petrꝰ ēē non eſt neceſſe	LI

Vn̄ in dicta figura q̄ttuor ſūt āguli. & ṗpōes in uno q̄q; āgulo ſibiīpis mutuo ęqpollēt. Sed hæc manifeſta oppoſitionē ṗcurramus.

De Oppoſitione modalium Ca. xiij. DIS.

Ppoſitio in modalibus quō ē ſumēda? MA. Penes dictum op

poſitio eodem modo ſumitur: ſicut ī illis de ineſſe. Sed penes modum omnes de neceſſario ſunt uniuerſales affirmatiuę. Et oēs de impoſſibili/ uľes negatiuę. Omes aūt de poſſibili & cotingēti ſunt ꝑticľares affirma/ tiuę. Et oēs de poſſibili nō: & cōtingēti nō. ſūt ꝑticľares negatiuę. vñ in figura ꝑdicta oēs de quarto ordīe ſūt uľes affirmatīe. Oēs de tertio or/ dine ſunt uľes negatīę. Oēs de ſcđo ordīe ſūt ꝑticulares negatīe. Omēs ꝟo de prīo ordīe ſūt ꝑticulares affirmatīę. Ex his facile colligit. Oēs de q̄rto ordīe his de ordīe tertio cōtrariari: Illis aūt de ordine ſcđo contra/ dictorias eſſe. His ꝟo de ordīe prīo ſubalternas cenſeri. Siľr illę de prīo ordīe illis de ſcđo ſūt ſubcōtrariæ: & his de tertio contradictorię: Illis aūt de q̄rto ſunt ſubalternatę. q̄ oīa in ꝑdicta cōſpiciēda ſūt figura. Vt aūt angulos dictos mō faciliori poſſis cōſtituere: q̄ttuor dictiōes ordi nate ſunt: angulis q̄ttuor deſeruiētes. Quaꝝ prima ē. Amabimꝰ: Secū da Edēnli. Tertia Iliace. Quarta Purpurea. In q̄bus ſinguľ q̄ttuor ſūt ſyllabę modis q̄ttuor ſꝫm ordinē deſeruiētes: & vocales in his poſitę: di cti & modi/affirmatōeꝫ & negatiōeꝫ indicāt. Hoc mō ubi eñ ponit a: ſi/ gnat/nec dictū/nec modū negari: E vero dictū negat: I negat modū: Et V negat & dictū & modū. Id aūt facile hoc metro cōmēdabis memorię. E dictū negat: I ꝙ modū: A nil: ſed u totū. Hactenꝰ de ꝓpoſitōe una ſim/ pliciter. Nunc de ꝓpoſitione una cōiūctōe (q̄ & hypothetica) videamꝰ.

De Propoſitiōe hypothetica Ca. xiiij

DIS. Vid ē ꝓpō hypothetica? MAG. Quę habet expſſe vel īplicite formaliť/vel equalēter duas cathegoricas ꝓpoſitiōes: vel ali quo. I. ꝓportionabile illis: tanq̄ ꝑtes prīcipales ſui: aliq̄ cōiūctōe cōiun ctas. ut ſi hō currit: hō moueť. Et hęc triꝑtita repiť: ſcꝫ copulatīa: diſiun tiua: & cōditionalis. DIS. Quę ē copulatīa? MAG. In qua duę ꝓ poſitōes cathegoricę cōiunguntꝑ cōiūctione copulatiuā. ut hō currit & aſinꝰ clamat. Ad hāc reduciť tꝑalis: ut dū hō currit: hō moueť. Reſol/ uiť eñ hęc in unā copulatiuā. ut hō currit in aliq̄ tꝑe: & in eodē moueť. Siľi rōne Localis ad copulatiuā reduci dinoſciť: quia in eam reſoluiť. ut ubi hō currit ibi moueť. i. hō currit in aliq̄ loco: & in eodē moueť. Req/ riť aūt ad veritatē copulatiuę utrāq̄ ꝑtē eſſe verā: & ad falſitatē ſufficit alterā ꝑtē eſſe falſam. Ob id valet cōſequētia a tota copulatīa ad q̄libet eiꝰ ꝑtē: & nō ecōuerſo. Sequiť eñ hō currit: & hō diſputat: igiť hō currit DIS. Diſiūctiua q̄ ē? MAG. In q̄ ꝓpoſitōes duę cathegoricę: con/ iūguntꝑ cōiunctionē diſiūctiuā. ut hō currit: vel petrꝰ ſcribit. Et ad ve/ ritatē illiꝰ ſufficit/alterā ꝑtē eſſe verā: Et ad falſitatē requiriť/utrāq̄ par tē eſſe falſā. Et ob hoc valet cōſequētia ab una eiꝰ ꝑte ad totā diſiūctiuā & nō ecōuerſo. ut ſequiť bñ. hō currit: igitur hō currit vel petrꝰ ſcribit. DIS. Cōditionalis q̄ ē? MAG. In q̄ duę ꝓpoſitiōes cathegoricę cō iunguntꝑ cōiūctione cōditionalē. ut ſi hō currit: hō moueť. Et ad eam reduciť cāſis. In q̄ ſcꝫ ꝓpōes ꝯiunctiōe cāli cōiūgunt. ut q̄a hō currit: hō moueť. Reqriť aūt ad veritatē eiꝰ ꝙ aňs nō poſſit eē verū ſine cōſequēte. ut ſi hō ē: aīal ē. Et ad falſitatē eiꝰ ſufficit: ꝙ aňs poſſit eē veꝝ ꝯñte exñte

Propoſi/tio hypothetica. — Copľatīa — tēporalis. — Localis — Diſiūctīa — cōditiōaľ — Cauſalis

ſalſū.ut ſi aīal ē:hō ē. Quāpꝑ valet ꝯñtia :a poſitōe añtis ad poſitiōem ꝯñtis.ut hō ē:igit̄ aīal ē. Siꝯ a deſtructiōe ꝯñtis ad deſtructōe3 añtis. ut hō nō ē:igit̄ hō nō mouet̄. Cognita ꝓpōne ordo p̄miſſarū ex poſtulat/ ut argumentationes ꝑcurramus. Finis tractatus tertij.

Tractatus.iiij.de argumentatōe & ſyllogiſmo ſimpliciter dicto. Cap.i.quid Argumentatio: quid argumentum: & argumentationis quæ ſpecies

DIS. Vid ē Argumētatio? MA. Eſt argumēti ꝑ oratō3 explicatio hoc.ē: Argumētatio ē orō in q̄ vi° argumēti ſine medij oñdit̄ & explicat̄. Cū ſc3 ex uniōe extremitatū ī p̄miſſis cū medio/infert̄ unio eorū inter ſe ī ꝯcl'iōe. Argumētū aūt ē rō ſiue medium rei dubię faciēs fidē.vl' ē mediū ꝓbans ꝯcl'ionē. Quid āt ꝑ ꝯcl'ionē ſ3cet inferi° māifeſtū erit. Iā ad argumētatōis diuiſiō3 ꝓgrediamur. DIS. Quot igit̄ ſūt argumētatōis ſpēs? M. Quattuor ſc3 ſyllogiſm°: enthimema: Inductio: & exēplū. De his :eo q̄ enūeratę ſunt ordine dicem°. Et primū de ſyllogiſmo. Nā oēs alię ad ipm tanq̄ ad ꝑfectiorē hūt reduci. Argmentatio argumentum Argumētationis ſpecies.

De ſyllogiſmo & eius principijs Ca.ij.

MAG. St aūt Syllogiſm°/ orō in q̄ poſitis q̄buſdā ꝓpōnib° ſiue p̄miſſis:aliud quidem ab his quę poſita ſunt(ſc3 ꝯcl'io) de neceſſitate accidit:eo q̄ hę ſunt.i.ꝓpt̄ p̄miſſas poſitas. In hac aūt definitōe ſyllogiſmi īuunt̄ principia mat̄ialia & formalia. Mat̄ialia q̄dē:cū dicit̄(q̄buſdā)Formalia aūt:cū dicit̄ (poſitis)q̄d valet ī mō & figura diſpoſitis De q̄b° & alijs duob° pricipijs vic3 reḡl'atis & ꝑfectiuis in ſeq̄ntib° diſſerēdū ē:ni tu hēas q̄d añ hęc inq̄rere volueris. DI. Oīno nihil:ſ3 iā dictū teneam° ordinē? MA. Exordiamur itaq̄ a principijs ſyllogiſmi materialibus:quę ſunt propoſitio & terminus. Syllogiſ.

De Propōe & terīo pricipijs ſyllo.materialibus.c.iij.

D Vid ē ꝓpō. MAG. eſt oratio affirmatiua vel negatiua alicuius de aliquo DI. Cur hęc definitio cū ea quā in ſupiorib° tradidiſti nō ꝯcordat: an q̄a aliā h̄ definire voluiſti ꝓpōe3 q̄̄ in ſupiorib°? M. nō aliā ſed alit̄ ꝯſideratā. In ſupiorib°.n. ꝓpōe3 ꝯſiderauim°:ut ꝑ eā verū & falſū enūciam°:vn̄ & eā enūciatiōnē vocare haud p̄termiſim°. Hic vero eā ꝯſiderabim° / ea rōe q̄ ex ipā ſyllogiſmū ſimpl'r fabricam°. Ex q̄ diuerſa ſortit̄ noīa. Nā dicit̄ ꝓpō:q̄ ꝓ alio ſc3 ꝯñte vel ꝯcl'one poſitio. Dicit̄ & p̄miſſa. q̄a ꝯcl'ioni p̄mittit̄. Dicit̄ itē & ꝯcl'io: cū nō argumēto ꝓbata fuerit. Añq̄ aūt ꝓbata ſit :q̄ſtio ē. Queſtio.n.dubitabilis ꝓpō ē. Partes ꝓpōis termi ſūt:ſubiectū & p̄dicatū. Terminū eīm dici° ī quē reſoluit̄ ꝓpō.ut ī p̄dicatū & ī id de q̄ p̄dicat̄(.i.ī ſubiectū) appoſito vl' diuiſo eſſe vel nō eē ī appoſita copula affirmata vel negata. ꝓpoſitio. Premiſſa. Cōcluſio. Queſtia. terminus

Null° aūt ſyllogiſm° ex pl'ib° q̄̄ trib° t̄mis integrat̄ q̄rū p̄m° maior extremitas. Sc'ds minor extremitas: Terti° vero mediū dicit̄: quod bis ſūptū cū extremitatib°/duas ītegrat ꝓpōes :q̄ ſūt ptes mat̄iales ſyllogiſmi ꝓpinq̄: & ſunt p̄miſſę. q̄rū ea in q̄ primus termin° ponit̄ cū medio:

maior: illa vero in qua ſecundus terminus ponitur cum medio minor dicitur. Duo vero termini primus ſcilicet & ſecundus ſine medio coniuncti/tertiam ſyllogiſmi integrant propoſitionem quae dicitur concluſio illata ex praemiſſis neceſſitate conſequentiae. Medium autem in eam non ingreditur DIS. Quo autem ordine praemiſſae ſunt ponendae: ut concluſionem inferant MA. Eo quem Syllogiſmi principia formalia indicant.

De Principiis ſillogiſ. formalibus Ca. iiii. DIS:

Quae ſunt principia ſyllogiſmi formalia? MAG. Sunt Figura & Modus. Figura quidem eſt ordinatio trium terminorum ſecundum debitam ſubiectionem & praedicationem. Huius autem variatio quia trifaria eſt: triplicem figuram oſtendit. quarum Prima eſt: in qua medium ſubiicitur in una & praedicatur in alia. &c quarta non diſtinguitur a prima. ut omnis homo est animal: petrus eſt homo: igitur petrus eſt animal. Secunda eſt in qua medium praedicatur in ambabus. ut omnis homo eſt animal: nullus lapis eſt animal: igitur nullus lapis eſt homo. Tertia eſt in qua medium ſubiicitur in utraque. ut omnis homo eſt animal: omnis homo eſt ſubſtantia: igitur quaedam ſubſtantia eſt animal. DIS. Quid eſt Modus? MA. Eſt ordinatio praemiſſarum in debita quantitate & qualitate. Eſt autem debita qualitas ut ad minus una ſit affirmativa. Nam ex puris negativis nihil ſequitur. Et cum una praemiſſarum negativa fuerit: concluſio negativa erit. Sic debita quantitas eſt: quod ad minus una praemiſſarum ſit universalis. Nam ex puris particularibus nihil ſequitur. Et cum una praemiſſarum particularis fuerit: concluſio particularis eſt. Erit autem in his omnibus de particularibus/ indefinitis & ſingularibus idem iudicium. DIS. Quot ſunt Modi? MAG. quaeuis figurarum ſuos habet modos.

Figura — *Prima figura* — *Secunda* — *Tertia* — *modus* — *qualitas* — *quantitas*

De modis primae figurae. Ca. v. DIS.

Quot ſunt modi primae figurae? MAG. Quattuor directe concludentes: & quinque indirecte. Eſt autem directe concludere maiorem extremitatem de minori in concluſione praedicari. Indirecte vero concludere eſt minorem de maiori extremitate in concluſione praedicari. DIS. qui ſunt modi directe concludentes huiuſce figurae? MAG. Qui per ſequentes deſignantur dictiones: quae ſunt Barbara: Celarent: Darii & Ferio. Pro cuius intellectu memoriae reponendum: in omnibus his dictionibus & ſequentibus tres ſyllabas reperiri/ tribus propoſitionibus ſyllogiſmi per ordinem deſeruientes. Prima enim ſyllaba deſeruit maiori propoſitioni: ſecunda minori: & tertia concluſioni. vocales autem in his poſitae/ talium propoſitionum & quantitatem & qualitatem oſtendunt: hoc modo. Nam A. ſignificat universalem affirmativam: E. universalem negativam. I. particularem affirmativam: & O. particularem negativam. DIS. Haec per exempla in iam dictis modis explana.

MAG. Exemplum in Barbara. Omnis homo eſt animal: omne riſibile eſt homo: igitur omne riſibile eſt animal. In Celarent. nullum animal eſt lapis: omnis homo eſt animal: igitur nullus homo eſt lapis. In Darii. Omnis homo eſt animal: petrus eſt homo: igitur petrus eſt animal. In Ferio. nullum animal eſt lapis homo eſt animal: igitur homo non eſt lapis. DIS. Qui ſunt modi indirecte concludentes huius figurae? MAG. qui per ſequentes deſignantur dictiones: ſcilicet Baralip: Celantes: Dabitis: Fapeſmo: Friſeſmo. Exemplum primi eſt. Omnis homo eſt ſubſtantia: omnis homo eſt animal: igitur quaedam ſubſtantia eſt homo. Secundi. nullum animal eſt lapis: omnis homo eſt animal: igitur nullus lapis eſt homo. Tertii. Omnis homo eſt animal: petrus

directe concludere — *indirecte* — *modi directe concludentes primae figurae* — *modi indirecte concludentes primae figurae*

eſt homo: igitur quoddam animal eſt petrus. Quarti. omne animal eſt ſubſtãtia: null⁹ lapis eſt aĩal: igit̃ qdã ſubſtãtia non ẽ lapis. Quinti qdã aĩal eſt ſubã: nullus lapis ẽ aĩal: igit̃ qdã ſubã nõ ẽ lapis. Ex dictis patet in hac figura oĩa ꝓpoſitionũ genera poſſe cõcludi: ptꝫ rurſus maiorẽ nõ eſſe ꝑticlarẽ: qñ directe ɔcludit̃. ptꝫ iſr minorẽ nunq̃ eſſe negatiuã.

De modis ſecundę figurę Ca. vi.

DIS. Vi ſunt modi ſcdę figurę. MAG. Qui in ſequẽtib⁹ deſignãt̃ dictionib⁹ ſcꝫ Ceſare Cameſtres. Feſtino. Baroco. DIS. Horꝫ exẽpla addas? MAG. Exẽplũ ꝑmi. null⁹ lapis ẽ aľ: oĩs hõ ẽ aľ: igit̃ null⁹ hõ ẽ lapis. Scdi. Oĩs hõ ẽ aľ: null⁹ lapis ẽ aľ: igit̃ null⁹ lapis ẽ hõ. Tertij. null⁹ lapis ẽ aľ: qdã hõ ẽ aľ: igit̃ qdã hõ ñ ẽ lapis. Quarti. oĩs hõ ẽ aĩal: qdã lapis nõ eſt aĩal: igit̃ qdã lapis nõ ẽ hõ. In hac etiã figura ſunt duo modi ɔcludẽtes indirecte ſcꝫ fapeſmo: & friſeſmo. Exẽplũ primi. Oĩs hõ eſt aĩal: null⁹ lapis eſt aĩal: igit̃ qdã hõ nõ eſt lapis. Scdi. quidã hõ eſt aĩal: null⁹ lapis eſt aĩal: igit̃ quidã hõ nõ ẽ lapis. Patet ex dictis ſcdam figurã ſꝑ negatĩe cõcludere: quia in hac figura ex puris affirmatiuis nihil ſequit̃. Ptꝫ rurſus maiorẽ nũq̃ eẽ ꝑticlarẽ directe ɔcludendo. modi ſecũdę figuræ

De modis tertię figurę Ca. vij.

DIS. Vi ſunt modi tertię figurę? MAG. Qui his deſignant̃ vocib⁹ Darapti: Felapton: Diſamis. Datiſi. Bocardo: Feriſon. Horꝫ exẽpla ſunt. Primi. Om̃is hõ ẽ ſubſtãtia: Oĩs hõ eſt aĩal: igit̃ quoddã aĩal ẽ ſubſtãtia. Scdi. null⁹ hõ eſt lapis: oĩs hõ ẽ aĩal: igit̃ quoddam aĩal nõ eſt lapis. Tertij. Quidã hõ ẽ ſubſtãtia. oĩs hõ ẽ aĩal: igit̃ q̊ddam aĩal ẽ ſubſtãtia. Quarti. Om̃is hõ ẽ ſubſtãtia: qdã hõ ẽ aĩal: igit̃ q̊ddam aĩal ẽ ſubſtãtia. Quinti. Quidã hõ nõ ẽ lapis: oĩs hõ eſt aĩal: igit̃ q̊ddaꝫ aĩal nõ eſt lapis. Sexti: null⁹ hõ ẽ lapis: qdã hõ ẽ aĩal: igit̃ q̊ddã aĩal non eſt lapis. Et ꝑter hos: duo modi ſunt cõcludẽtes indirecte, vicꝫ Fapeſmo & Friſeſmo. Exẽplũ primi. om̃is hõ ẽ aĩal: null⁹ hõ ẽ lapis: igit̃ q̊ddã aĩal nõ ẽ lapis. Secũdi. Quidã hõ eſt aĩal: null⁹ hõ eſt lapis: igit̃ q̊ddã aľ nõ eſt lapis. Ex dictis claret: hãc figurã ſolã ꝑticularẽ cõcludere: Et minorẽ negatiuã nõ admittere. Liquet ergo: uľem affirmatiuã difficulter poſſe cõcludi: quia tm̃ in prima figura & uno mõ: q̃re ipa difficilis eſt ad conſtruendũ: & facilis ad deſtruendum. Facili⁹ em̃ ẽ deſtruere q̃ cõſtruere. Particularis autẽ negatiua facilior eſt ad concludendũ: quia in omni figura concluditur: & ita facilis eſt ad conſtruendum. modi tertiæ figurę Ariſtotel. Prioꝝ.

De Sillogiſatione modaliũ in prima figura Capitulum octauum.

MAG. Modo ſyllogiſandi iã finẽ imponerẽ: ſi te ex modaliũ mixtiõe decipi nõ formidarẽ. Nã in his nõnunq̃ alię ſumẽdę ſũt regulę/q̃ in ꝓpoſitõib⁹ de ineſſe/de qbus iã diſſertũ ẽ. DIS. Quõ igit̃ modales ſũt ſyllogiſabiles in prima figura? MAG. hoc mõ. ex maiore de neceſſario & mĩore de ineſſe; ſequit̃ cõcluſio de neceſſario: & non

ecõuerſo. Sil'r Si amb꜔ ꝑmiſſ꜔ fuerit de cõtingẽti (capto ꝓ non neceſſario) ſeqtur cõcluſio de cõtingenti in Barbara. Celarent: Darij & Ferio. Et ſi maior de cõtigẽti ſit/& mĩor de ĩeſſe ſeqt̃ ſp ↄcl'o de cõtigẽti. Si ãt maior ſit de ĩeſſe ſimpl'r/& mĩor de ↄtigẽti: ſeqt̃ ↄcl'o de ↄtingẽti (capto ꝓ poſſibili) & cũ maior fuerit de ↄtigenti/& minor de neceſſario: ĩ omĩ modo huius figur꜔ ſeqtur cõcluſio de ↄtingẽti ſpecialiter capto. In Barbara aũt & Darij maiore de neceſſario & minore de cõtingenti: ſeqt̃ cõcluſio de cõtingẽti (capto ꝓ poſſibili) in Celarent ṽo & Ferio ſi maior ſit de neceſſario & minor d' ↄtingẽti: ſeqt̃ ↄcluſio de poſſibili & d' ineſſe

De ſyllogiſatiõe modaliũ in ſecũda figura. Ca. ix.

DIN ſecũda figura quõ modales ſyllogiſantur? MAG. Eo quo ſequitur. Ex affirmatiua de ↄtingẽti & negatiua de ineſſe ſequit̃ cõcluſio de ↄtingenti. Ex ambabus ṽo de ↄtingẽti/nõ ſeqtur cõcluſio. Ex negatĩa aũt de neceſſario & affirmatĩa de ↄtingẽti ſeqt̃ ↄcl'o d' ↄtingẽti. Si aũt affirmatĩa fuerit d' ↄtingẽti: & negatĩa (ñ qdẽ ꝑticl'ris ſꝫ uł'is) de ineſſe ſimplicit̃: ſeqt̃ ↄcl'o de ↄtingẽti. Si aũt negatĩa fuerit de neceſſario: & affirmatĩa de ↄtingenti in omni modo huius figur꜔/ſeqt̃ cõcluſio de contingenti & de ineſſe.

De ſyllogiſatõe modaliũ in tertia figura. Ca. x.

MIN tertia figura ſyllogiſant̃ modales hoc mõ. Ex ambab⁹ de ↄtingenti in oĩ mõ h⁹ figur꜔ ſeqt̃ cõcluſio d' ↄtingẽti. Sil'r ex una de inẽẽ & alia de ↄtingẽti/fit ↄcl'o d' ↄtingẽti. & ſi affirmatĩa fuerit d' neceſſario: & negatiua de cõtingenti ſpecialiter capto: ſequit̃ concluſio de cõtingenti & de ineſſe. Exempla ſumantur ad inſtar prioꝝ de ineſſe.

De modo ſyllogiſandi ex obliquis. Ca. xi.

Syllogiſ. ex obliqs

MAGNE credas ex rectis tm̃ ſyllogiſmos poſſe ↄſtitui: nã & ex obliqs fiunt. Vñ in prima figura maiore de recto & minore de obliquo ſequitur cõcluſio de obliquo. ut oĩs ſophia eſt diſciplina: & boni eſt ſophia: ergo boni eſt diſciplina. Similit̃ maiore de obliq: & minore de recto ſeqtur concluſio de obliq. Cõſil'r ex ambabus de obliquo ſequitur concluſio de obliquo. Sed in ſecunda figura ex obliquis: ſeqt̃ cõcluſio de recto. ut nulli⁹ ſigni eſt ſignũ: ſꝫ ipĩus riſus ẽ ſignũ: igit̃ ipe riſus nõ eſt ſignũ. In tertia figura. Ex obliqs ſimilit̃ ſeqt̃ ↄcl'o ex obliq.

De mõ ſyllogiſãdi ex termĩs ĩfinitis Ca. xij.

Syllogiſ. ex t̃minis infinitis

MAGISTER. Poſſunt etiã ſyllogiſmi ex ꝓpoĩb⁹ de t̃minis ĩfinitis formari. Sꝫ cũ ꝑdicatũ fuerit ĩfinitũ/diuerſitatẽ in ſyllogiſando a dictis cauſat. Licet em̃ ad affirmatiuã de ꝑdicato finito/ſeqtur negatiua de ꝑdicato ĩfinito. ut hoc ẽ albũ: igit̃ nõ ẽ nõ albũ. & rurſus ad negatiuã de ꝑdicato infinito ſeqtur affirmatĩa de ꝑdicato finito in termĩs ſimplicib⁹. ut hoc nõ eſt nõ albũ: ergo hoc eſt albũ: nõ tñ in ↄpoſitis ut nõ ſequitur hoc non ẽ lignũ nõ albũ: igit̃ eſt lignũ albũ. demõſtrato petro. Et ſimiliter ad affirmatiuã de ꝑdicato infinito ſequit̃ negatĩa d' ꝑdicato finito. ut hoc eſt nõ albũ: igit̃ hoc nõ eſt albũ. Nõ tñ ſunt eq̃dẽ: quia affirma

tiua de pdicaro infinito aliqd ponit: negatiua aūt de pdicato finito nihil ponit. ſequit̄ em̄ hoc ē nō albū: igit̄ eſt. ſed nō ſequit̄. hoc nō eſt albū: igitur eſt. Sic ſilr̄ mō differūt in ſyllogiſando. nā affirmatīa de pdicato infinito cōcluditur eodē modo ſicut affirmatīa de pdicato finito. ſed negatiua de pdicato īfinito n̄ ɔcludit̄ eodē mō ſicut negatīa ꝑ pdicato finito

De mō ſyllogiſandi ex reduplicatiuis Ca:xiij MAG

Nū reſtat q̄d ſilētio trāſire haud potui. DIS. Quod? MA ut ſi qn̄q; ī ſyllogiſando ꝓpō reduplicatīa occurrat: tūc reduplicatio addenda eſt maiori extremitati in ɔcl'ōe & nō minori extremitati. exm̄ ī pria figura. ōe ens eſt diſciplinatū inq̄ntū honeſtū: & bonū eſt ens/ igit̄ bonū eſt diſciplinatū inquantū honeſtum. Patet ergo ſi alicui termino additur ſignū reduplicatiuū: ipſi ſemper eſt addendum. Syllogiſ. ex r̄dupliatiuis.

De arte inueniendi medium ad cōcludēdam omnem concluſionem. Cap:xiiij: MAG:

Voniā (ut ex dictis claret) ad cōcludendā cōcluſiōe3: de neceſſitate reqrit̄ mediū: p q̄d una cū maiore & minore ſcd'm diuerſas hitudines modoꝝ & figuraꝝ ipa infert̄ ut. aūt tale facili⁹ poſſis repire/ aliq̄s regulas adijciēdas eſſe: utiliſſimū viſū eſt: ut nō mō ſyllogiſmos poſſis formare/ veꝝ etiā in eorūdē formatōe ꝓmptus fieri. Sic igit̄ pria regula hęc. Oē mediū aut ē ɔſeq̄ns: an̄cedēs: aut extraneū extremitatib⁹. Dicit̄ aūt ɔſeq̄ns ſi ſit ſupius: & an̄cedens: ſi fuerit inferius ad unā extremitatū. Extraneū ṽo eſt uni extremitati: ſi ſit cū altera ɔuertibile. Scd'a regula. Hītudo medij ad extremitates ad ɔcludendā quācūq; ɔcl'oe3 datā/ ſex cognoſcit̄ dictiōib⁹: q̄ ſunt Fecana: Cageti: Dafenes: Hebare: Gedaco & Gebali. in qb⁹ ultima ſyllaba ſignat ɔcl'oe3 cōcludendā iuxta vocal' exigentiā. ut his pat3 ṽſib⁹. Afferit a: negat e: ſunt ul'es ābę Aſſerit i: negat o: ſunt ptīcl'res ambę. In primis aūt duab⁹ ſyllabis haꝝ dictiōm ponunt̄ tm̄ hę vocales a & e. A. ſ3cat pdicatū: & E: ſubiectū. Ponunt̄ ſilr̄ in his primis ſyllabis hę ɔſonātes b c d cū qb⁹ ſp poīt̄ a. & f g h cū qb⁹ ſp ponit̄ e. ſ3cat aūt b ɔſeq̄ns. c an̄cedēs: & d extraneū. cū igit̄ a ponit̄ cū b ſ3cat ꝙ mediū debet eſſe ɔſeq̄ns ad pdicatū. Silr̄ f ſ3cat cōſeq̄ns: g an̄cedēs: & h extraneū. un̄ ſi e ponit̄ cū f ſ3cat ꝙ mediū deb3 eē ɔſeq̄ns ad ſubiectū. &c. ṽſus. E ſubit. f ſeq̄t: g pcedit: h ſit extra. Prędicat a: b ſeq̄ns c pcedit: d ſit extra: Vn̄ ſi cōcludere volueris ul'e3 affirmatiuā d'ſignatā p ultimā ſyllabā fecana: ſumendū ē mediū iuxta h⁹ dictiōis ſ3catiōem: ſc3 ꝙ ſit ɔſeq̄ns ad ſubiectū & an̄s ad pdicatū. ut ɔcludēdo iſtā. Oīs hō eſt ſubā. erit mediū al'. ſic arguēdo. oē al' ē ſubā: oīs hō ē al': igit̄ oīs hō ē ſubſtātia. ſic faciendū ē & in alijs. Mediū āt q̄d ſe hūerit iuxta exigentiā haꝝ dictiōm Hedas. Febas & Hecas: inutile erit: q̄a aut argueret̄ ex puris affirmatīs in ſcd'a figura p febas: aut minore negatīa in pria figura p hedas: aut ex puris negatīs in q̄libet figura p hecas:. Hęc de principijs ſyllogiſmi & materialib⁹ & formalib⁹: perfectiua diſquiramus.

Ars inueniendi medium.

Prima regula

Secunda

Tertia

De pricipijs ſyllogiſmi perſectiuis. Ca. xv. DIS

Vę ſunt principia ſyllogiſmi ꝑfectiua? MAG. Quę ſyllogiſ
mos imꝑfectos ꝑficiūt: & euidentiā cōcludēdi in ipis oſtendūt.
DIS. Ex his intelligo ſyllogiſmos qſdā ꝑfectos: alios ỽo im
ꝑfectos eſſe. MAG. Bene intelligis. Perfectus. n. eſt qui nullius alteri Syllogiſ.
us indiget pter ea q̄ ſūpta ſunt: ut appareat neceſſarius. ut ſunt ſyllogiſ ꝑfectus
mi q̄ttuor primę figurę / directe cōcludētes & ſolū iſti. Sed ſyllogiſmus Syllogiſ.
imꝑfectus eſt q indiget unius aut pluriū: q̄ qdē ſūt neceſſaria: p ſūptos ipfectus
termīos: & non pſūptas ꝓpoſitiones. Perficitur em̄ ſi ad ſyllogiſmū ꝑ
fectū reducatur. Quod qdē dupľr fit. Oſtēſiue ſcꝫ & p ipoſſibile. DIS.
Reductio Quō fit reductio oſtēſiua? MAG. Per conuerſionē aliquarꝫ ꝓpoſitio
oſtenſiua nū ſyllogiſmi imꝑfecti & qn̄qꝫ p tranſpoſitionē pmiſſarū. DIS. Per
quod aūt cognoſcere poſſū q̄ ꝓpoſitio ſyllogiſmi imꝑfecti / debeat con
uerti: & q̄ cōuerſionis ſpecie? Aut qn̄ pmiſſę debeāt trāſponi? MAG
Hoc facile dephendes p conſonātes poſitas in dictionibus modos ſig
nificātes. Nā ubicunqꝫ ponitur. S. ſignificat ꝙ ꝓpoſitio deſignata p vo
calē imediate pcedentē debet conuerti ſimpliciter. Vbi aūt ponitur. p. ſi
gnificat ꝙ ꝓpoſitio p vocalem imediate pcedentē deſignata / debet con
uerti per accn̄s. Vbi vero ponitur: M: ſignificat ꝙ pręmiſſæ debent trāſ
poni: maior ſcꝫ in locū minorꝫ. & econuerſo. Vbi aūt ponitur. C. ſignat
ꝙ talis ſyllogiſmus oſtēſiue non pōt reduci / ſed potius p impoſſibile.
Quod facile his metris memoraberis. Simpliciter verti vult. S. P. ỽo
p acci. M. vult tranſponi. c. p impoſſibile duci. Non aūt ſolū hij modi in
qbus. c. ponitur reduci pn̄t p impoſſibile: ſed oēs imꝑfecti. ut infra pa
tebit. Litterę ỽo initiales ſignāt / ad quos modos primæ figurę ſyllogiſ
mi im ꝑfecti oſtēſiue ſint reducendi. Debent em̄ ſyllogiſmi imꝑfecti ad
eos ꝑfectos reduci cū qbus in initialibus dictionis concordāt. ut Celā
tes ad Celarent &c. DIS. Quō fit reductio p impoſſibile? MAG.
Reductio p Hoc modo. ut ſumat oppoſitū ɔtradictoriū cōcluſionis / cū altera pmiſ
impoſſibile ſarꝫ ſyllogiſmi imꝑfecti & inferatur oppoſitū alterius pmiſſę in modo
ꝑfecto. Vnde in modis primę figurę indirecte concludētibus maior de
bet ſumi ꝓ miore: pter q̄ꝫ in celantes / ubi mīor debet ſumi ꝓ maiore. In
ſecūda aūt figura ſp ſeruatur maior. In tertia autē ſp retinetur minor.
DIS. Per qd aūt agnoſco ad quē modū primę figurę ꝑfectū / quis ſyl
logiſmus imꝑfectus reducēdus ſit p impoſſibile? MAG. p vocales
ſequētiū dictionū ſcꝫ. Neſciebatis: Odiebā: Leuare romanis. Vn̄ prima
harꝫ dictionū ſcꝫ neſciebatis habet qnqꝫ ſyllabas qnqꝫ modis imꝑfectis
primę figure p ordinē ſeruiētes. Quarꝫ prima ſignat / primū inter hos
modos reducendū eſſe p impoſſibile ad modū ꝑfectū primę figurę ɔclu
dētē ꝓpoſitionē p vocalē e deſignatā. & ē Celarēt. Sīr mō ē in ſequētib⁹
Ita pariformiter ſcd'a dictio ſcꝫ odiebā: quattuor habet ſyllabas modis
ſcd'e figurę per ordinē deſeruientes. Tertia autē & quarta dictiones ſex
habent ſyllabas modis tertię figurę deſeruientes ſcilicet: leuare roma
nis. & cetera Dicitur autem talis reductio per impoſſibile: quia fit p
contradictorias q̄s impoſſibile ē ſimul eſſe ỽas aut falſas. Et fundatur

ſup illam maximã. Quando ex oppoſito cõſequentis infertur oppoſitum añtis in formali cõſequẽtia: prior conſequẽtia formalis fuit. (Eſt eñ quandoqꝫ conſequẽtia bona: ſed nõ formalis: ſed potius materialis cum cõſequẽs ſequitur ex antecedente ratione materię: & nõ formę ſyllogiſticę) Reductio vero oſtenſiua fundatur in hac maxima. Quicqd ſequitur ad cõſequens bonę cõſequẽtię: ſequit̃ ad antecedens eiuſdẽ. Et virtute harꝫ maximarꝫ tenẽt p̃dictę reductiões. unde licet pticularis affirmatiua non cõuertatur p accidens in cõſequẽtia formali: tenet tamẽ talis reductio: non quidem virtute conuerſionis/ ſed maximę ſup qua fundatur. ſicut patet reducẽdo oſtenſiue baralipton ad barbara. Sed de his ſatis ad præſens. Ad principia regulatiua tranſeamus.

De Principijs regulatiuis ſillogiſmi Capitulum ſedecimum DIS.

Vę ſunt ſyllogiſmi regulatiua principia? MAG. hęc ꝑ quæ regulantur & ꝓbãtur utrũ ſint cõſequẽtię formales/ & euidẽtes Et ſunt duo ſcꝫ dici de omĩ. & dici de nullo quorꝫ primũ cõuenit ſyllogiſmis affirmatiuis. Scd̃m vero negatis. DIS. Quid eſt dici de omni? MAG. Dici de omni eſt/ cũ nihil eſt ſumere ſub ſubiecto de q̃ nõ p̃dicetur p̃dicatũ in cõcluſione. ut in hoc ſyllogiſmo. Om̃e anĩal eſt ſubſtãtia. omĩs hõ eſt aĩal. igitur oĩs hõ eſt ſubſtãtia. Subſtantia eñ dicitur in cõcluſione de quolibet ſubſumpto ſub aĩali. Per oppoſitum Dici de nullo eſt/ cũ nihil eſt ſumere ſub ſubiecto a quo non remoueat̃ aut negetur p̃dicatũ. ut in illo ſyllogiſmo. nullus lapis eſt animal: omĩs petra eſt lapis: igitur nulla petra eſt aĩal. Ibi nãqꝫ anĩal p̃dicatũ negatur in concluſione de omni ſubſumpto ſub lapide. Sed eſſe in toto poti⁹ reſpicit ſubiectũ in ordine ad p̃dicatũ: ſicut dici de omni p̃dicatũ. Et non eſſe in toto reſpicit ſubiectũ in ordine ad p̃dicatũ: ſicut econuerſo/ dici de nullo p̃dicatũ in ordine ad ſubiectũ. Quicunqꝫ igitur ſyllogiſmi his nõ regulãtur principijs ĩmediate. ut primi q̃ttuor primę figurę: aut mediate (ſcꝫ reductione) ut omnes alij/ etiã aliarꝫ figurarũ ſyllogiſmi: boni non ſunt. Et in ipſis dari poſſunt termini in quib⁹ omni: & termini in quib⁹ nulli. Dare autẽ termĩos in qbus oĩ ẽ dare tres terminos/ ex quibus ſꝫm aliquã diſpoſitõem alicui⁹ figurę cõſtituuntur duę ꝓpoſitiones verę ex qbus infertur cõcluſio: in qua p̃dicatũ conuenit omni ſuppoſito ſubiecti. Dare aũt termĩos in qb⁹ nulli: eſt dare tres termĩos/ ex qb⁹ ſcd̃m eandẽ diſpoſitonẽ & figurã formãtur duę ꝓpoſitões verę/ ex qbus infertur cõcluſio in qua p̃dicatum nulli ſuppoſito ſubiecti ineſt. ut ſi quis dicat Ex puris negatiuis bonũ fieri ſyllogiſmũ: ſic arguẽdo Nullus hõ ẽ aſinus: nullus lapis eſt hõ: igitur nullus lapis eſt aſin⁹. Tu dabis terminos in qbus non. ſcꝫ hõ/ riſibile/ aſin⁹. ſic arguẽdo. nullus aſinus eſt hõ nullũ riſibile eſt aſinus. igitur nullũ riſibile eſt hõ. Ibi p̃miſſę ſunt verę & cõcluſio eſt falſa Ex quo patet ſyllogiſmũ ex puris negatiuis nõ eſſe conſequẽtiã formalẽ: quia non valet in omnibus termĩs eadem forma

Margin notes: dici de oĩ | Dici de nullo | eſſe ĩ toto | nõ eſſe in toto | termini ĩ qbus o | termini in qb⁹ nulli

retenta. Facile aũt eſt dare huiuſce termĩos: ſi obſerues: ut alter de altero pdicetur couuertibiliter/vel non cũ extraneo utriuſq;. ut homo/riſibile/lapis. vel cũ ſuperiore ad utrũq;. ut homo rationale ſubſtantia &c.

Syllogiſ. expoſitorius

Syllogiſmus autẽ expoſitorius qui ꝓprie fit in tertia figura: cui⁹ ſcʒ mediũ eſt termin⁹ ſingularis: ſingulariter & uniuoce tẽtus/regulatur p hoc principium. Quęcũq; duo in aliquo uno ſingulari ſingulariter & uniuoce tento conueniũt: inter ſe conueniũt. ut petrus ẽ homo: petrus ẽ riſibilis: igitur riſibile eſt homo.

De Poteſtatibus ſillogiſmi. Ca. xvij. MAG.

ptãs ſylľ.

T autẽ ſyllogiſticę argumentationis cõpletiorẽ adipiſci poſſis cognitõem: poſt tradita principia/de eius ptãte differendum eſſe arbitror. Eſt aũt poteſtas ſyllogiſmi ꝓprietas q̃dã ſyllogiſmo ad veritatis oñſionẽ & falſitatis ęuidentiã attributa. Et in ſex repitur ptita ſpẽs. Quaꝝ prima eſt. Poſſe plura cõcludere. DIS. Quib⁹ ſyllogiſmis cõpetit? MAG. Primo cõpetit ſyllogiſmis uniuerſalẽ cõcludẽtibus. Hi eñ pñt cõcludere oẽs ſingulares illius uľis. Scđo cõpetit ſyllogiſmis cõcluſionẽ cõuertibilẽ cõcludẽtibus. Tales eñ & cõuertibilẽ & conuertentẽ concludũt. Tertio cõuenit ſyllogiſmis uniuerſalib⁹ per ſubſumptõem in latus: ſubſumẽdo ſcʒ ſub medio diſtributo plures minores extremitates. Et in poſt: ſubſumendo ſcʒ ſub minore extremitate diſtributa/plures alias extremitates minores. Quod facile eſt videre in modis uniuerſalibus.

poſſe pľa cõcludere

De ſecũda ptãte ſillogiſmi. Ca. xviij. DIS.

Ex falſis veꝝ ſyllogiſare

Ecũda ſyllogiſmi ptãs q̃ eſt? MAG. Poſſe ex falſis verũ ſyllogiſare/quia eſt videlicet: ſed nõ ꝓpter quid. Ex veris aũt nil niſi veꝝ ſequit. Eſt aũt hęc ptãs latiſſima: in quolibet eñ mõ cuiuſlibet figurę ex ambabus falſis/aut ex una vera & altera falſa: ſequitur verũ: dempta prima figura: cũ maior fuerit in toto falſa & minor vera: tũc eñ maior extremitas diceretur falſe de medio ꝓ quolibʒ ſuppoſito & vere ꝓ aliquo ſuppoſito: quod eſt impoſſibile.

De tertia ptãte ſyllogiſmi. Ca. xix. DIS.

Circulariſ ſyllogiſa.

Ertia ptãs ſyllogiſmi q̃ eſt? MAG. Poſſe circulariter ſyllogiſare. Et ob id ſyllogiſmus p quẽ hoc fit circularis dicitur. Et eſt qui ex cõcluſione prioris ſyllogiſmi cum cõuertente unius praemiſſę ad inferendã alterã pręmiſſam ꝓcedit. DIS. Quibus cõpetit? MAG. Syllogiſmis in omĩb⁹ modis primę & ſcđę figuraꝝ. Siľr modis pticularibus tertię figurę. In omĩbus eñ his ſaltẽ una p̃miſſarũ circulariter põt cõcludi. Nõ tñ ſp in forma ꝓpria: ſed qñq; ipa conuerſa. Et inuenies ꝙ in modis negatiuis affirmatiuã: & in modis pticľarib⁹: uľeʒ circulariter ſyllogiſare nõ potes. Nunq; etiã ex veris circulariter ſyllogiſari cõtingit: niſi p̃miſſę fuerint cõuertibiles. Accidit tñ circa hũc ſyllogiſandi modũ q̃q; peccare & principiũ petere. q̃d fit/quotiẽs vľ nihil oſtenditur: vel aliquid per ignotius: aut prius oſtenditur per poſterius

Syllogiſmus circularis

petitõ principij

Et dicitur tunc petere principium ſtatim quando idem per ſeipſum oſtẽditur. ut a eſt: igit a eſt. Et non ſtatim: cũ aliqd ꝑ aliud oñdit qd natum eſſet oſtẽdi ꝑ primũ. ut lineę nõ cõcurrũt/ igit ſũt paralellę.

De quarta poteſtate ſillogiſmi. Ca.xx. DIS.

Syllogiſmus conuerſiuus

Conuerſiue ſyllogiſare

Vę eſt quarta ſylogiſmi ptãs? MAG. Poſſe conuerſiue ſyllogiſare. Vnde & talis ſyllogiſmus cõuerſiuus dicitur: Et ẽ qui ex cõtrario vel cõtradictorio cõcluſionis: cũ altera pmiſſarum pcedit ad illationẽ oppoſiti cõtrarij aut cõtradictorij alteri⁹ pmiſſę. DIS. Quib⁹ cõpetit? MAG. Omibus pticularibus ſyllogiſmis / ſi oppoſitũ cõtradictoriũ cõcluſiõis accipimus. Vlib⁹ aũt pri ę figurę: ſilr ſcdę figurę: dẽpta maiore ppoſitõe: cõpetere pt: ſi ɔcl'ionis ſumat cõtrariũ.

De quinta poteſtate ſillogiſmi Ca.xxi. DIS.

ad impoſſibile ſylogiſare

Vę ẽ qnta ptãs ſyllogiſmi? MAG. Syllogiſare ad ĩpoſſibile Hoc autẽ fit accipiendo: contradictoriũ ppoſitionis negatę a reſpondẽte/ cũ una manifeſte vera: inferẽdo unã manifeſte falſam, ex cuius falſitate una pmiſſaꝝ interimit ex cui⁹ interẽptiõe infert veritas cõcluſionis pbãdę prius a rñdente negate. Eſt aũt hęc ptãs multũ lata Omis. n. ppoſitio pt ꝑ impoſſibile ſyllogiſari in aliq modo & figura: cuius ɔtradictoria pt eſſe pmiſſa in tali modo & figura. Et ppter hoc uľis affirmatiua non ſyllogiſatur ꝑ impoſſibile in prima figura. Contingit etiã & circa hãc ptãtem peccare. & vocat hoc pcm̃ a logicis: non propter hoc accidere falſum. DIS. Quando fit hoc? MAG. Cum in ſyllogiſmo ad impoſſibile ponitur una pmiſſa ſuperflua / nihil faciẽs ad concluſionis illationem: cuius tamẽ falſitas ex concluſionis falſitate infertur acſi ipſa eſſet cauſa falſitatis concluſionis. Et hęc quandoq; concordat cum pmiſſis in uno extremo: quandoq; vero in nullo

peccatum logicum

De ſexta poteſtate ſillogiſmi. Cap.xxij DIS

Ex oppoſitis ſyllogiſare

Exta poteſtas ſyllogiſmi quę eſt? MAG. Poſſe ſyllogiſare ex oppoſitis. DIS. Quibus hęc competit? MAG. Nulli ſyllogiſmo primę figurę: ſed omnibus ſyllogiſmis ſecũdę figurę. Et ſimiliter negatiuis tercię figurę Fit autẽ in uniuerſalibus ex contrarijs: in particularibus vero ex contradictorijs. Et differt hic ſyllogiſm⁹ a ſyllogiſmo q pcedit ex falſis. nã in tali concluſio põt eſſe vera: hic aũt concluſio ſemꝑ eſt falſa. Et circa hanc qdẽ poteſtatem contingit peccare peccato q̃d logici fallaciã contrarię opinionis nominant: cum ſcʒ quis ad hoc ducitur ut contrarias imaginetur ſimul veras. Quod quidem fit dupliciter. Primo per media non ſubalternata. ut ſi quis ſciat ſubſtãtiam ineſſe animali & non ſenſibili: taliter decipitur. Omne animal eſt ſubſtantia: omnis homo eſt animal igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Nullum ſenſibile eſt ſubſtantia: omnis homo eſt ſenſibilis: igitur nlľus homo eſt ſubſtantia. Secundo fit per media ſubalternata. ut ſi quis ſciat ſubſtantiam ineſſe animali & non corpori: ſciat tamen ꝙ corpus & animal inſunt homini. hac argumẽtatione decipitur. Oẽ aial eſt ſubſtãtia:

peccatum logicum

omnis homo eſt aīal/igitur om̄s hō ē ſt ſubſtātia. & rurſus. nullū corpus eſt ſubſtātia· om̄s hō eſt corpus/igitur nullus homo eſt ſubſtantia

Opinari cōtraria

Poſſumus tn̄ qn̄q; extra ſyllogiſm̄ ī contraria opinari. ſed non eodē mō ſed unū in uniuerſali: aliud vero in pticulari. ut ſi qs ſciat oēm mulā eē ſterilē/ſcit utiq; in uniuerſali: hanc mulā eſſe ſterilem. Si aūt neſciat hāc mulā eſſe mulā: aut quia videt eā cū ventre tumeſcente/opinabitur in particulari/hanc mulam non eſſe ſterilem.

De Inductione Ca.xxiij. MAG.

Abes itaq; primā argumentatōis ſpēm ſcd'm ſe & ſimpliciter cōſideratā: p ſua declaratā principia Reſtat ut de alijs diſſeramus: Ē primū de inductione. DIS. Quid eſt inductio? MAG.

Inductio

Eſt argumentatio pcedens a ſingularib⁹ ſufficiēter enumeratis ad ſuā uniuerſalē. ut ioānes eſt riſibilis: & petrus eſt riſibilis & ſic de alijs hominib⁹: igitur oīs homo eſt riſibilis. Intelligitur autē hęc definitio nō modo de ſingulari ꝓprie dicto: ſed etiā de ſingulari in reſpectu. ut ſpecies reſpectu generis ſingularia ſunt: & in illis eſt conſequētia formalis. non autē in ſingularibus ſimpľr. Vel Inductio eſt ſyllogiſmus (ſc; imperfectus) oſtēdēs maiorē extremitatē de medio p minorē. ut hic equ⁹ eſt longęuus: hic aſinus eſt longęuus. & ſic de alijs aīalibus non habentibus coleram: igitur om̄e aīal non habēs colerā eſt longęuū: DIS. Cū inductio (ut dicis) ſit ſyllogiſmus imperfectus: quō pficit? MAG

Inductio pficitur

Per reductionē ad ſyllogiſmū perfectū: hoc modo. Accipiat̄ diſiūctum vel copulatū ex ſingľaribus p medio. ut omne qd eſt hic aſinus vel hic equus & ſic de alijs nō habētibus colerā eſt longęuum. ſed omne quod eſt hic aſinus vel equus & ſic de alijs non habētibus colerā eſt aīal / non habens colerā: igitur om̄e aīal nō hn̄s colerā eſt longęuum. Deſcendamus ad Exemplum.

De Exemplo Ca.xxiiij. DIS.

Exemplū

Exemplū quid eſt? MAG. eſt argumētatio qua ꝓbatur unū particulare p aliud: ꝓpter aliqd' ſimile repertū in ipis: ut Vlmēſes pugnare cōtra Auguſtēſes malū eſt: igitur Friburgēſes pugnare cōtra Baſiliēſes malū eſt. quia utrobiq; ē pugnare affines cōtra affines Reducit̄ aūt ad ſyllogiſmū: ſi tale ſiľe accipiat̄ pro medio. Sic arguēdo: Quoſcūq; affines pugnare contra affines malū eſt Baſiliēſes & Friburgēſes ſunt affines: igitur Baſiliēſes pugnare cōtra Friburgenſes malū ē.

De Enthymemate. Ca.xxv. DIS.

Enthymema

Enthymema quid eſt? MAG Eſt ſyllogiſmus imperfectus in quo ſc; non om̄ibus p̄miſſis poſitis infertur concluſio. ut om̄e animal currit. igitur omnis homo currit. Et reducitur ad ſyllogiſmum addendo p̄miſſam omiſſā. Per concluſionē autē videbitur/q̄ p̄miſſa debeat addi: medium enim non intrat concluſionē: ſed tm̄ maior & minor extremitates. ut omne animal currit; omnis homo eſt animal

igitur omis hō currit. Poſſet tñ aliter definiri, & taliter ſyllogiſm⁹ eſt ex icotibus & ſignis. Eſt aūt icos ꝓpoſitio ꝓbabilis. Signū aūt ē ꝓpō neceſſaria, nō quidē in ſe: ſed rōne illatiōis. Eadē igiť propoſitio erit icos: quia ꝓbabilis: & ſignū/qa neceſſario infert cōcluſiōe3 Inueniunť aūt hęc ſigna naturas rerū ingrēdo. ut mulier habet lac ī mā millis: igitur pepit. hoc aīal habet latū pectus & ſcapulas: igiť forte &c. Sunt & alię q̄dā argumētatōes impfectę. DIS. Quę? MAG. Cum maior fuerit manifeſta: & mīor eq̄ aut magis dubia cōcluſiōe. Deductio diciť. ut ōme eq̄le lineę rectę pōt q̄drari: circulus ē eq̄lis lineę rectę: igiť circulus pōt q̄drari. Cū vero infertur ꝓpō cōtraria ꝓpoſitōni rñdentis dicitur inſtātia. ut ſi dicas. Oīm cōtrarioꝶ eadē ē diſciplina dico. Nullorū oppoſitoꝶ ē eadē diſciplina: igitur cōtrarioꝶ non ē eadē diſciplina: id eſt inſtantiam facio. Finis quarti.

Enthymema | Icos | Signum | deductio | Inſtantia

Tractatus quintus de Syllogiſmo dialectico.

Capitulum primū MAG.

Quēadmodū in ſupiorib⁹ accepiſti: & ſyllogiſandi: & argumētandi modū ex ꝓpoſitōib⁹ nō veris nec falſis: ſed ſimpľr cōſideratis vñ & ſyllogiſm⁹ ex his ſimpľr dict⁹ ē: ita pariformiť ī eiſdē figuris & modis: & ſ3m dicta principia ex ꝓpoſitōib⁹ probabilib⁹ & dialecticis argumētari & ſyllogiſare potes: & ſyllogiſm⁹ ex his format⁹ dialecticus dicitur. Et ē ſyllogiſmus q ex probabilib⁹ ē ſyllogiſat⁹. Probabilia aūt dicūtur propoſitōes dialecticę. Propoſitio vero dialectica ē queſtio probabilis ōmib⁹/aut plurib⁹: aut ſapientib⁹: aut his: aut omibus: aut plurib⁹: aut maxime notis nō extranea. Queſtio q̄dē eſt anteq̄ fuerit probata. Tūc em̄ cū ſigno queſitiuo ſumiť & unā cōtradictionis ꝑtem q̄rit. ut utrū oīs mater diligat filiū ſuū? Queſtionē aūt: quę utraq3 cōtradictiōis ꝑtem inq̄rit problema dialecticū appellamus. Et ē ſpeculatio ɔtendēs ad electionē vel fugā: vel ad veritatē & ſciām: aut ut ipm: aut ut admīculans: aut ad aliq̄d hmōi. Vñ q̄dā ſunt problemata naturalia: quędā moralia: q̄dam dialectica &c. Et rurſus quędā ſunt de quibus neutro mō opinamur. ut utrū aſtra ſint paria vel imparia? Quęda3 de q̄bus ſapiētes cōtrarianť vulgarib⁹: ut utrꝶ ſtella fixa ſit maior terra. Quędā ſunt de q̄bus etiā vulgares inter ſe diſſentiūt. ut. utrꝶ hō ſit aīal vel hmōi. Et ex his q̄dā ſunt q̄ poſitiōes dicūtur. Eſt aūt poſitio opinio alicui⁹ notoꝶ ſ3m phiam nō extranea: ut motū diſtingui a mobili Problemata aūt q̄ ſunt ꝑ defectū rōnis: dialectica nō ſunt. Et ad aſſentiendū ipis: hoies nō rationib⁹ ſed verberib⁹ arcendi ſunt. ut ſi q̄s q̄rat aut dubitat. Vtrꝶ oporteat deos vereri & parētes honorare. Habent aūt propoſitiones dialecticę ſpecialia p̄dicata q̄ ſiľr dialectica appellamus.

Syllogiſ. dialecti.⁹ | ꝓbabilia | ꝓpō dialectica | Ariſtotel. i. topi. | problema dialecticū | Poſitio | Ariſtotel. ubi ſupra | Pytagoras

De Prędicatis dialecticis Ca. ij. DIS.

Quid eſt p̄dicatū dialecticū? MAG. Quod natū eſt p̄dicari in propoſitione arte dialectica terminabili. DIS. Quot duplex MAG. Quadruplex ſc3 definitio propriū: genus: & accidens.

p̄dicatum dialecticū

Cōprehendēdo ſub gnē ſpēm/& drīam genericā. DIS. Quid ē definitio? MAG Eſt orō indicās qd ē eſſe rei. DIS. Quid eſt ꝓprium? MAG. Quod nō indicat qd ē eſſe rei: ſoli autē ineſt: & cōuerſim p̄dicat de re. DIS. Quid ē gen⁹? MAG. Quod p̄dicat de plurib⁹ ſpē differētib⁹ in eo q̄d qd. DIS. Quid ē accñs? MAG. Eſt q̄d nec eſt definitio nec ꝓpriū: nec gen⁹: ineſt autē rei. vel eſt q̄d cōtingit eidē ineē: & nō ineſſe. Pñt tñ oīa p̄dicata ad unū reduci. DIS. Ad q̄d? MAG Ad definitionē. Sicut. n. ꝓbaē hoc nō ē ꝓpriū alicui: qa non ineſt ei ſoli. Ita etiā ꝓbaē eadē via: igiē nō ē definitio ei⁹. Et ſicut ꝓbaē. hoc nō eſt genus huic: qa nō ineſt eēntialiter: Ita ꝓbaē: igiē ñ ē definitio ei⁹. Silr Sicut ꝓbaē hoc nō eē accñs alicui⁹: qa nō ineſt: ita ꝓbabiē aliq̄d nō eſſe definitionē eiuſdē. Hñt aūt hęc p̄dicata annexa. q̄ ſcꝫ eodē mō terminanē & ꝓbanē ut p̄dicata. DIS Quę ſunt iſta? MAG. Annexa definitiōis ꝓprij & generis ſunt idē & diuerſū. Si em̄ ꝓbabiē q̄a aīal ē genus homīs & bouis: ꝓbatū ē/qa hō & bos ſunt idē gnē. Et ſi ꝓbaē q̄titas eſſe gen⁹ lineę & nō homīs: ꝓbatū eſt lineā & hoīem eſſe diuerſa gnā. Ita pariformiter de definitōe & ꝓprio exēplificandū erit. Sed accñtis annexa ſūt cōparatio ſ꜄m magis & min⁹. ut ſi ꝓbaē hoc nō eſt eligendū: ꝓbatū ē quia nō eſt magis eligendū &c. Ex dictis habes ex qbus & qualib⁹ dialecticę argumētatōes poſſint fieri. DIS. Sane intellexi hoc: ſi quid aliud ſit ad hoꝝ noticiā neceſſariū ſilentio haud p̄tereas. MAG. Immo aliud eſt. DIS. Quod eſt tale? MAG. Argumētatiōis & cōfirmatiuū/& cōfortatiuū principiū. DIS. Quod ē tale? MA. Locus dialectic⁹.

Marginalia (left): definitio; propriū; Genus; Accidens. *(right):* Annexa

De Loco & eius diuiſione Ca. tertium DIS.

Quid eſt locus dialecticus? MAG. Eſt ſedes argumenti. Nā in eo quieſcit argumentum. ut hō in ſede. Et queadmodū res ī loco ſuo naturali: nō modo cōſeruaē ſed etiā ſit & generaē: ita argumētatio non mō in loco dialectico cōfirmaē: veꝝetiā gñatur. Ob id locus in duo diuidiē. ſcꝫ in locum maximā. & locū differentiā maximę.

Eſt autē locus maxima idē q̄d maxima. Maxima vero eſt propoſitio ꝑ ſe nota: qua ſcꝫ nō eſt alia prior/aut notior in ſuo genere. aut ex eiſdē cōſtituta termīs: ut omne totū ē maius ſue ꝑte &c. Locus differentia maxime eſt quo una maxima differt ab alia. Et eſt materialiter genus: ſpēs definitio &c. ſed formaliter eſt dictoꝝ adinuicem habitudo. Et is rurſus triplex ē ſcilicet intrinſec⁹ extrīſec⁹ & medius. Intrinſecū qdē locū dicimus: cum argumentū ſumitur ex his quæ ſunt de ſubſtantia rei: qñ videlicet ſignificatū termini inferentis includitur in ſignificato termini illati: aliquo eſſendi modo. ut animal rationale currit: igitur homo currit. Locus autē extrinſecus eſt in quo argumentū ſumitur ab his quę ſeparata ſunt a rei ſubſtantia &c. ut petrus eſt ſanus. igitur nō eſt ęger. Locus vero medius eſt in quo argumentum ſumitur ab his quæ partim cōueniunt: & partim differunt a rei ſubſtantia &c. ut iuſticia eſt bona: igiē iuſtum eſt bonum. De his videdū ꝑ ordinē. Et primo de locis intrīſecis.

Marginalia (left): locus dialecticus; locus maxima; drīa maxime; locus intrinſecus; locus extrinſecus. *(right):* Maxima; locus medius

De Locis intrinſecis Ca. quartū MAG.

Eſt autem locus intrinſecus duplex. Quidam enī ſumitur a ſubſtantia. Quidam vero a cōcomitātibus ſubſtantiā. DIS. Quando locus ſumitur a ſubſtantia? MAG. Quando argumentum ſumitur ab his quæ ſunt de ſubſtantia eorum quę ponunt in quæſtione; & eſt cū inferens & illatum includunt ſe conuertibiliter. ut animal rōnale currit: igitur homo currit. Et eſt triplex. ſcꝫ a definitione ad definitum & econuerſo. A deſcriptione ad deſcriptum: & ecōuerſo. Et a nomīs interp̄tatione ad interp̄tatū & ecōtrario. Eſt autē definitio (ut hic ſumitur) oratio indicans quid eſt eſſe rei ꝑ eſſentialia. DIS. Quot modis ſumitur locus a definitione ad definitum? MAG. Quattuor. Primo ſubījciendo definitionē affirmatiue. ut animal rōnale currit. igitur hō currit. Secūdo p̄dicādo definitionē affirmatiue. ut petrus eſt aīal rōnale: igiī petrus eſt homo. Tertio Subījciēdo definitiōe negatiue. ut animal rōnale non currit: igiī homo nō currit. Quarto p̄dicando definitōem negatiue: ut aſinus non eſt aīal rōnale: igitur aſinus non eſt hō. Simili modo a definito ad definitionē quattuor ſunt argumentandi modi. Et tenent omēs hi modi virtute huius maximę. Quidquid dicīī vel negatur de definitione: dicīī aut negaī de definito: & ecōtrario. Et Quidquid affirmaī vel negaī de definito: idē dicīī aut negatur de definitione & ecōuerſo. Sed hęc plana ſūt. deſcriptōe3 percurramus. Eſt aūt deſcriptio/ oratio ſignificās qd eſt eſſe rei ꝑ accidētalia. Et diuidiī hic accidentale ꝓ eo quod nō eſt de eſſentia rei. Et ſic ꝓprium in propoſito accidens dicīī. DIS. Quomodo: aut quot modis ſumitur locus a deſcriptōe? MAG. Eodem modo quo ſumiī locꝰ a definitiōe ad definitū: & ecōuerſo. Exempla ſunt hęc. aīal riſibile currit: igiī homo currit. petrus eſt aīal riſibile: igiī petrus eſt hō. aīal riſibile nō currit: igiī hō nō currit. Aſinꝰ nō eſt aīal riſibile: igiī aſinus nō ē hō. DIS. Hęc ſil'r plana ſunt: Nomīs interp̄tatiōem notifices? MAG. Nomīs interp̄tatio eſt dictiōis minꝰ notę ꝑ notiorē expoſitio. ut phūs id eſt amator ſapiētię. Et eſt duplex. Quędam enī conuertitur cum interpretato. ut amator ſapientię & phūs. Quędam vero non. ut lapis & lędens pedem. De prima eſt ad propoſitum: & ab ea ſumitur modus arguendi eodem modo ſicut a definitione ad definitum. Exempla etiā ſcꝫm dictorum formā ſumenda ſunt. Et hęc de locis quæ ſumuntur a ſubſtātia. Conſequēter videndū de locis q̄ ſumūī a cōcomitantibus ſubſtātiā.

Locꝰ a ſubſtantia

definitio

deſcriptio

interpretatio

De Locis dialecticis ſumptis a cōcomitanti bus ſubſtantiā Capitulum quintum DIS.

Quando locus ſumitur a cōcomitantibus ſubſtātiam? MAG. Qñ argumētū ſumiī ab his q̄ cōſequuntur eſſentias rerū in quęſtione poſitaꝶ. Et ē ſextuplex. ſcꝫ a toto ad p̄tem: & ecōuerſo A cauſa ad effectum & ecōtrario. A generatione. A corruptione. Ab uſibꝰ. A cōmuniter accidentibus. Hos dicto proſequamur ordine.

locꝰ a cōcomitan. ſubſtātiā

De Loco a toto. Ca. ſextum

DIS. Quot modis ſumitur loc⁹ a toto ad ſuã ptẽ? MAG. Multis modis ſcd'm ꝙ totũ varie diuidit. Eſt em̃ q̃dã totũ uƚe: totum integrale: totũ in q̃titate: totũ in mõ: totũ in loco: & totũ in tempe.

Totũ uƚe

DIS. Quod dicitur totũ uƚe? MAG. Quodlibet ſupius reſpectu ſui inferioris: q̃d ps toti⁹ uƚis dicitur. Et ſumitur argumentũ ab illo toto negatiẽ pdicãdo totũ uƚe. ut lapis nõ ẽ aĩal. igitur lapis nõ eſt hõ. Et tenet ꝟtute illi⁹ maximę. A q̃cunq; negatur gen⁹/ab eodẽ negaƚ & ſpẽs. Sed Argumentũ a pte ad totũ uƚe tenet affirmatiẽ ſubĳciendo & pdicãdo ptẽ. ut hõ currit: igitur aĩal currit. Petr⁹ ẽ hõ: igitur petrus eſt anĩal. Quidq̃d em̃ dicitur de inferiore: hoc idẽ dicitur de ſuo ſupiore.

Totũ integrale

DIS. Quod diciƚ totũ integrale? MAG. Quod habet ptes q̃titatẽ hñtes. ut dom⁹ habet pietes: tectũ & fundamẽtũ. Et ab illo ſumiƚ argumentũ affirmatiẽ. ut dom⁹ ẽ igiƚ paries eſt. Sed a pte ad totũ valet argumentũ negatiẽ. ut paries nõ eſt: igiƚ dom⁹ nõ ẽ. Nã poſito toto ponunƚ & oẽs ptes/ipm̃ integrãtes. Et una pte nõ exñte totũ exiſtere nõ põt. A ptib⁹ autẽ ſiƚ ſumptis ad totũ valet argumẽtũ affirmatiẽ. ut pies ẽ. tectũ eſt. & cẽtis ptib⁹ domus: igiƚ domus ẽ.

Totũ in q̃titate

DIS. Quod eſt totum in q̃titate? MAG. Eſt uƚe: ſumptũ uƚr: q̃d fit/ſi uƚi addaƚ ſignũ diſtributiuum. ut om̃is hõ. Et ab iſto ſumiƚ argumentũ affirmatiẽ & negatiẽ. ut om̃is hõ eſt aĩal: igiƚ petr⁹ ẽ aĩal: Null⁹ hõ ẽ aſin⁹. igiƚ petr⁹ nõ ẽ aſin⁹. Si em̃ uƚis ſit vera: q̃libet pticulariũ ꝟa ẽ. Siƚr ſi uƚis fuerit falſa: q̃libet pticulariũ ẽ falſa ſed nõ ecõuerſo. Iõ ab una harũ ptiũ/ad totũ/argumentũ nõ valet ſed ab om̃ib⁹ ſiƚ ſumptis. ut petr⁹ eſt aĩal: Ioãnes ẽ aĩal & c̃ de alĳs: igitur oĩs hõ ẽ aƚ: Et petr⁹ nõ ẽ aſin⁹. ioãnes nõ ẽ aſin⁹. & c̃ ĳs. igiƚ null⁹ hõ ẽ aſin⁹.

Totũ in modo

DIS. Quod ẽ totũ in mõ? MAG. Eſt uƚe ſumptũ ſine determinatiõe. ut hõ. Vƚe aũt ſumptũ cũ determĩatiõe nõ diminuẽte ſed reſtringente diciƚ ps in mõ. ut hõ albus. Et ab his ſumiƚ argumentũ: eodẽ mõ ſicut a toto uƚi. ut aſin⁹ nõ ẽ hõ: igiƚ aſin⁹ nõ eſt homo albus. Et petrus eſt hõ albus: igiƚ petr⁹ eſt hõ. Si aũt determinatio fuerit diminuẽs: non ſequiƚ. ut petr⁹ ẽ hõ mortu⁹: igiƚ petr⁹ ẽ hõ. Hic eſt leo pictus: igiƚ hic ẽ leo.

Totum i loco

DIS. Totũ in loco q̃d eſt? MAG. Quod ſ;cat oẽm locum. ut ubiq;: nuſq̃ &c. Sed id q̃d unũ locũ ſignificat ps in loco diciƚ. vt hic. Ab his argumẽtandũ ẽ ſicut a toto in q̃titate. ut deus ẽ ubiq;: igiƚ de⁹ ẽ hic. Chymera nuſq̃ ẽ: igiƚ Chymera nõ ẽ hic. Et rurſus. petr⁹ nõ ẽ hic: igiƚ petrus nõ eſt ubiq; &c.

Totum i tempore

DIS. Quod ẽ totũ in tpe? MAG. Quod ſ;cat oẽ tempus. ut Semp. Nunq̃. Id vero quod unũ ſolum temp⁹ ſ;cat eſt pars in tempe. Et ab his ſumitur argumentum ſicut a toto in modo: ut deus eſt ſemper: igitur deus eſt nunc. Et rurſus. chymera nunquã eſt igitur chymera non eſt nunc.

De loco a cauſa ad effectum & econuerſo Capitulum. vĳ. MAG.

Vi ſequit̃ eſt locus a cauſa ad effectũ:& ecõtrario. Cauſã aũt dicimus ad cui⁹ eſſe ſequit̃ aliud. Et eſt quadruplex ſcꝫ materialis formal' final' & efficiẽs. DIS. Q uæ cã eſt materialis? MAG. Causa

Ex qua cũ forma totũ cõſtituit̃. Q uod & effectus cauſę materialis dicit̃ ut ex ferro cũ forma debita fit cultell⁹. Et ab his ſumit̃ argumentũ negatiue tm̃: ut ferrũ nõ eſt: igit̃ arma ferrea nõ ſunt. Et rurſus ab effectu ad cauſã materialẽ: fit argumentũ affirmatiẽ. ut Arma ferrea ſunt: igit̃ ferrũ eſt. Poſita em̃ materia nõ ẽ neceſſe materiatũ eſſe: ſed ecõtrario. Q uod quidẽ intelligendũ eſt de materia pmanẽte. Nam in materia tranſeunte ita arguendũ eſt. Vitrũ eſt: igit̃ arena: aut cinis fuerũt. Panis eſt: igit̃ farina & aqua fuerũt &c. DIS Cauſa formalis quæ eſt? MAG. Q uæ dat eſſe rei (ſcꝫ effectui) ut albedo dat eſſe albo. Et in his arguendũ eſt negatiue. ut albedo nõ eſt: igit̃ albũ nõ ẽ. Aĩa nõ ẽ: igit̃ aĩatũ nõ ẽ Ab effectu vero ad cãm formalẽ argumentandũ ẽ affirmatiue. ut aniatũ ẽ igit̃ aĩa eſt. albũ eſt: igit̃ albedo ẽ. Nã poſita forma: nõ ponit̃ neceſſario formatũ: ut patet de formis eſſentialib⁹ in aĩalibus exutis corpe. In accidẽtalibus in albedine circa altaris ſacramentũ. DIS. Cauſa finalis quę ẽ? Materialis Formalis Finalis

MAG. Gratia cui⁹ aliquid fit (ſcꝫ effectus) In his ſumit̃ argumentũ affirmatiue & negatiue. ut beatitudo eſt bona: igit̃ virtus eſt bona. Pena nõ eſt bona: igit̃ pctm̃ nõ eſt bonũ. Cui⁹ em̃ finis bonus: aut malus ipm̃ quoqꝫ bonũ aut malũ eſſe neceſſe eſt. DIS. Cauſa efficiẽs quę ẽ? Efficiens

MAG. A qua primo fit motus: ut domificator eſt cã efficiẽs domus Et in his quoqꝫ ſumitur argumentũ affirmatiue & negatiue. ut domificator eſt bon⁹: igit̃ domus facta ab eo eſt bona. Et rurſus. domus eſt bona; igit̃ domificator ẽ vel fuit bonus &c. Nã cui⁹ cã efficiens bona: ipm quoqꝫ bonũ eſt. Sed nõ ſequit̃. dom⁹ ẽ: igit̃ domificator eſt: aut ecõtrario. Q uia ĩ his oĩbus iã dictis: cã & effect⁹ non ſumunt̃ formaliter ſed fundamẽtaliter &c: His relictis ad reliqua tranſeamus.

De Locis a generatione & corruptione: ab uſibus & cõmuniter accidentibus Ca. viij. DIS.

Ertio ordine ſequit̃ loc⁹ a gñatõe/& corruptiõe q̃rũ deſcriptiones in pdicamentoꝝ tractatu accepiſſe me memĩ reliquũ ẽ: ut arguendi modũ in his patefacias. MAG. A gñatiõe ad generatũ & ecõtrario argumẽtũ ſumit̃ affirmatiẽ & negatiẽ. ut Generatio martyris ẽ bona: igit̃ martyr ẽ bon⁹ & ecõuerſo. Et gñatio antichriſti ẽ mala: igit̃ antichriſt⁹ ẽ mal⁹ & ecõuerſo. Sed a corruptõe ad corruptũ oppoſitũ ſequit̃. ut Corruptio antichriſti ẽ bona: igit̃ antichriſt⁹ ẽ mal⁹: & ecõtrario. Corruptio virtutis ẽ mala: igit̃ virtus eſt bona. Cui⁹ em̃ gñatio bona: ipm quoqꝫ bonũ eſt. Cui⁹ vo corruptio bona: ipm malũ ẽ. Et cuius corruptio mala: ipm quoqꝫ bonũ ẽ. Hos locos ſequit̃ qui ab uſu eſt poſt quẽ q a cõiter accidẽtib⁹ ſumit̃. DIS. Vſus qd ẽ? MAG. ẽ opatio ſiue exercitiũ rei (ſcꝫ uſitatę). Et ab his ſumitur argumẽtũ affirmatiẽ & negatiẽ. ut Eqtare ẽ bonũ; igitur equ⁹ eſt bon⁹; & ecõtrario. Et ſilr oc A gñatõe A corruptione Vſus

cidere eſt malũ: igiẽ occiſor eſt malus: & ecõtrario. Cui⁹ eñ uſus bon⁹ aut malus ipm quoq; bonũ: aut malũ eſt. DIS. Cõmuniter accidentia quæ ſunt? MAG. Duplicia ſunt. Quædã eñ cõſequũtur ſe nõ ſp̄ ut Comptus & adulter. Non eñ oñis compt⁹ adulter eſt: aut ecõuerſo. Et de his nihil ad pñs. Alia ſunt quę cõſequunẽ ſe ſemp̄. ut penitere ſeq̄tur ſemp̄ ad peccare. Vnde taliter in his argumentandũ eſt affirmatiue. Ille penitet: igiẽ deliquit. Et rurſus. Ille nõ deliquit: igiẽ nõ penitet. Nã in cõiter accidentibus/ſi poſteri⁹ ineſt: primũ infuit. Et ſi prius nõ ineſt: poſterius non inerit. Hactenus de intrinſecis. Conſequens eſt: ut de locis extrinſecis deſpiciamus.

Cõiter accidentia

De Locis extrinſecis Capi. ix. MAG.

Eſt autẽ locus extrinſecus multiplex. Quidam eñ eſt ab oppoſitis: quidã a diſpatis: q̄dam a maiore: quidã a minore: quidam a ſimili: quidã a ꝓportione: quidã a tranſumptõe: quidã ab auctoritate. Rurſus locus ab oppoſitis q̄druplex eſt: nã ali⁹ ẽ a relatiẽ oppoſitis. Ali⁹ a cõtrarĳs: alius a cõtradictorĳs & alius a priuatiue oppoſitis. In q̄bus argumentãdũ eo quo ſequiẽ mõ. A Relatiue oppoſitis argumẽtũ valet affirmatiue & negatiue: ut pater eſt: ergo filius eſt. & ecõuerſo. Relatiua eñ ſunt ſiꝰ ortu & occaſu. Et rurſus. Petrus eſt pater ioannis: igiẽ petr⁹ nõ ẽ fili⁹ eius. Et rurſus ioãnes ẽ fili⁹ petri: igiẽ ioãnes non eſt pater petri: Oppoſita nãq; relatia eidẽ ineſſe non pñt. Sed argumentũ a contrarĳs ſumiẽ affirmatiue. ut hoc aĩal eſt ſanũ: igiẽ nõ ẽ egrũ: hic hõ ẽ albus: igiẽ non ẽ niger &c. Negatiue aũt tñ tenet in cõtrarĳs ĩmediatis ut hoc aĩal nõ eſt ſanũ: igiẽ hoc aĩal eſt egrũ. Sed nõ ſequiẽ. Hic hõ non eſt albus: igiẽ eſt niger. quia põt eſſe rubeus. A priuatiue oppoſitis arguiẽ affirmatiue. ut petrus eſt cęcus: igiẽ petr⁹ nõ ẽ vidẽs. Negatiue aũt nõ tenet: niſi tempe determinato a natura. ut nõ ſequiẽ: hic canis nõ eſt videns: igiẽ eſt cęcus: quia ante diẽ nonum non vidit. Sed ſequitur. hic canis poſt nonum diẽ non eſt videns: igitur hic canis eſt cæcus. Argumentũ vero a contradictorie oppoſitis eſt. ut ſi unũ ſit veruʒ: reliquum eſt falſum: & econuerſo. ut petrum ſedere eſt verũ: igiẽ petrum non ſedere eſt falſum &c. DIS. Diſperata quæ ſunt? MAG. quę natura diuerſa ſunt. ut homo & aſinus: Et in his ſumitur argumentum affirmatiue. ut Petrus eſt homo: igitur petrus non eſt aſinus. Oportet autem hoc fieri in accidentalibus ꝑ abſtractis. ut ſequitur. hoc ẽ albedo: igitur hoc nõ eſt quantitas. Sed non ſequitur. hoc eſt album: igitur non eſt quantũ

Relatiua

Cõtraria

Priuatiua

Contradictoria

Diſparata

DIS. Quid eſt maius? MAG. Quod alicui ſupraponiẽ in potentia & virtute. Id autẽ quod ſupponiẽ/minus dicitur. Et ab his ſumiẽ argumentũ modo oppoſito. Nam a maiore tenet argumentum negatiue. A minore vero tenet ſemp̄ affirmatiue. Exempla ſunt hęc Rex nõ poteſt expugnare hoc caſtrum: igitur nec miles. Et rurſus. Miles poteſt expugnare hoc caſtrum: igitur rex poteſt. Nam ſi id quod magis videtur ineſſe/non inerit: nec id quod minus videtur ineſſe inerit: Et ſi id q̄d min⁹

Maius minus

videtur ineſſe ineſt: igitur id quod magis videtur ineſſe inerit. DIS. Similitudo quid ē? MAG. eſt rerū differentiū eadē qualitas. Et ab hac ſumit̄ argumentū affirmatiue & negatiue. ut ſicut Riſibile ineſt homini ita hinnibile equo: Sed riſibile ineſt homini ut ꝓpriū: igit̄ hinnibile ineſt equo vt ꝓpriū. Et rurſus Riſibile non ineſt homī ut genus: igit̄ hinnibile nō ineſt equo ut genus Quia de ſimilib⁹ idē eſt iudiciū. DIS. Propoſitio qd eſt? MAG. Eſt rerū differentiū eadē habitudo: nō aūt inherentiæ: ſicut ſimilitudo. Et ab hac taliter arguitur. Sicut ſe habet rector nauis ad nauem: ita rector eccleſię ad eccleſiā. Sed rector nauis non eſt eligēd⁹ ſorte: ſed arte. igitur nec rector eccleſię eligendus eſt ſorte ſed arte. Quia de ꝓportionabilib⁹ idem eſt iudicium. DIS. Tranſumptio qd ē? MAG. eſt acceptio nomīs magis noti ꝓ nomīe min⁹ noto ut Sapiens accipit̄ ꝓ phō. Et tenet argumētū. qa qdquid dicit̄ de aliquo ſub noīe minus noto: dicit̄ de eodem ſub nomine magis noto. ut Phūs non eſt auarus: igitur Sapiens nō eſt auarus & ecōtrario &c. Trāſumptio autem qua nomen vel oratio tranſumitur ad ſignificandū aliud ꝓpter aliquod ſimile. ut ridere florere &c. ptinet ad ſophiſtam. DIS. Quid eſt auctoritas? MAG. eſt iudicium ſapiētis in ſua ſciētia. Et ab ea ſumitur argumentū tantum affirmatiue. ut aſtronomus dicit cœlum moueri: igitur mouetur. Quia unicuiq̄ experto in ſua ſciētia credendum eſt: Et tantū de locis extrinſecis. Reſtat ut videam⁹ de medijs.

Similitudo · ꝓpoſitio · Trāſūptō · Auctoritas

De Locis medijs Capi. decimum. MAG.

Locus medius trifarie partit̄. Eſt em̄ alius a cōiugatis: Alius a caſibus: & alius a diuiſione. DIS. Coniugata q̄ ſūt? MAG. Abſtractū cum ſuo concreto. Et in his hoc modo arguitur. Iuſticia eſt bona: igitur iuſtū eſt bonum. & ecōuerſo. Nam qdquid cōuenit uni cōiugatoꝝ/ hoc cōuēnit & reliquo. DIS. Caſus q̄ ſūt? MAG. Ea q̄ ab abſtracto cadūt: ut iuſtū & iuſte a iuſticia Et in his ita arguitur. Iuſtū eſt bonū: igit̄ qd iuſte fit bene fit. DIS. Diuiſio qt duplex eſt? MAG. duplex. Quædā em̄ fit ꝑ negatiōem ut petr⁹ ē hō: aut nō hō. Quædā fit ſine negatiōe. Et hęc rurſus duplex eſt ſc; Eſſentialis ſiue per ſe. & accidentalis. Eſſentialis ſiue per ſe/ eſt aut generis in ſpēs. ut aīaliū aliud equus: aliud homo. Aut eſt totius integralis in ſuas partes. ut partium domus alia eſt paries: alia tectū &c. Aut eſt vocis ī ſignificata. ut Canum alius eſt latrabilis: alius marinus: alius cœleſtis. Sed diuiſio accidentalis fit: aut cum ſubiectum & accidētia ptitur. ut animalſum aliud ſanum: Aliud egrum. Et econuerſo: cum accidens in ſubiecta diuiditur: ut ſanorum aliud homo: aliud aſinus. Aut cum accidens in accidentia ſcinditur. ut Sanorum aliud calidum: aliud frigidum &c. Ab his omnibus ſumitur argumentū A poſitiōe uni⁹ membrorum diuidentium ad remotionem alterius: & ecōuerſo. ut Ioānes eſt animal: & non eſt animal ſanū: igitur eſt aīal egrum. Et petrus eſt aīal. & eſt aīal rationale

Cōiugata · Caſus · Diuiſio · Eſſentialis · Accidētalis

igitur nõ eſt animal irrõle. Hęc de locis dialecticis diſſertaſſe ſatis ſit. In quibus tamen ſi abundare volueris/ quadruplici inſtrumento utendum eſt. De quibus fortaſſe non erit inutile iam in calce huius tractat⁹ pauca in medium ferre.

De inſtrumentis abundandi. Cap. xi.

abundandi inſtrumenta.

DIS. Vę igitur ſunt abundandi inſtrumenta? MAG. Sunt: Propoſitionũ ſumptio: Multiplicis diſtinctio: Differentiarũ inuentio: & Syllogiſmi conſideratio. Vnde oportet ſumere varias ꝓpoſitiones ſcꝫ ꝓbabiles/morales/logicas/phiſicas &c. oportꝫ etiã diſtĩguere multiplex: ut oſtendam⁹ ꝓpoĩtũ: & non paralogiſemur. ut acutũ ẽ multiplex: quia in voce/cultro & magnitudine. Et ex eo rurſus mltipliĩcantur ꝓpoſitiões. Oportet inſup eorũ quę ꝓpoſita ſunt inuenire & conſiderare differentias. ꝑ hoc em̃ ꝓpoſitiones mltiplicabimus: & definitiões facilius conſtituim⁹. Demũ ſimilitudinẽ eorũ quę dicta ſunt conſiderabimus. Nã & per hoc ꝓpoſitiones plurificare poſſum⁹. Omnia em̃ dicta ad mltiplicationẽ ꝓpoſitõm tendũt. In qbus/ ſimiliter & in dictis locis/ ſi intellectũ exercitaueris: potes non mõ exponenti obuiare: verũ etiã quãcunq; cõcluſionẽ ꝓbabiliter ſyllogiſare. Aut ſaltẽ (qd ſatis eſt logico) de requiſitis nihil õmittere. Vnde & medicum bonũ dicimus: ſi de requiſitis circa ægrum non negligit: etiã ſi non ſemꝑ ſanet.

Tractatus ſextus. De ſyllogiſmo Demonſtratiuo.

De demõſtrationis definitiõe. Cap. i.

DIS. X probabilibus ita clare iãiam argumentandi modũ accepi: ut de hoc plura verba fundere (qm̃ in pricipijs ſciẽtiarũ laborãmus) non ſit neceſſe. Sed quo ingenio ex ꝓpoſitionib⁹ ꝑ ſe & neceſſarijs ſyllogiſandũ ſit conſeqnter oſtendas. MAG. Sicut ex ꝓbabilibus & ꝯtingentibus ſyllogiſmũ dialecticũ/ ita ex per ſe & neceſſarijs demonſtratiuũ efficies. Potius tñ in prima figura q̃ in alia eo ꝙ cęteris ſit ꝑfectior: & qm̃ concludit ulr affirmatiue: qd in alijs non ꝯtingit. Vnde ſyllogiſmus demonſtratiuus ſiue demõſtratio eſt q ꝓcedit ex primis/veris/ĩmediatis: ꝑorib⁹/notiorib⁹ cauſiſq; ꝯcl'ionis. Dicũtur autẽ prima vera: q per ſe ipa & nõ ꝑ alia fidem habẽt. vel q cũ ſint vera non contingit ea demonſtrare. Sed ĩmediata: ſunt ꝓpoſitões ꝑ ſe notæ: quibus non eſt alia prior ſiue notior: ſed cognitis terminis cognoſcuntur. ut qdlibet ẽ vel nõ eſt. Innata em̃ eſt nobis potẽtia ꝑ quã determinamur ad aſſentiendũ primis principijs debite ꝑſentatis. Et ſunt duplices. Quędã em̃ ſunt dignitates: q̃ ſcꝫ non pñt demõſtrari: & neceſſe eſt quẽlibet docendũ eas habere. ut qdlibet eſt vel nõ eſt. Alię ſunt poſitiones ſiue ſuppoſitones: q non demõſtrant: nõ tamẽ neceſſe eſt quẽlibet docendũ eas habere. ut omne aĩal rõle eſt riſibile. Definitio autẽ: cũ nec ſignificet eſſe nec non eſſe: poſitio nõ eſt. DIS: Prioribus/ cur addis? MAG. Quia oportet demõſtrationis õmiſſas eſſe ꝓpões primas: aut in primas reſolubiles per aſcenſum: & in aſcenſu tali non contingit

Syllogiſm⁹ demõſtratiuus.

Prima vera ĩmediata.

dignita.

Poſitio ſuppoſitõ

priorib⁹.

in infinitum procedere. licet per plura finita: finita autē finities sumpta/ſp ſunt finita. Veruntamē primū principiū in propria forma nō ingreditur demōſtrationē: ſed ut ɔtractū ē. DIS. Quid per reſiduas definitōis pti culas deſignare pretendis? MAG. Alias pmiſſarū conditiones. Cum enim ſolius concluſionis ſit ſcientia doctrina ſiue diſciplina: omnis autē talis ex preexiſtenti fit cognitione: oportet premiſſas ante concluſionē eſſe cognitas: nō tamen eodē modo: maior em̄ prius tempore cognoſcitur concluſione: minor autē ſimul tēpore cum cōcluſione cognoſcitur. Concluſio autem/& ſi poſſit ſciri in uniuerſali ante demonſtrationē: nō tamen in particulari. DIS. Vnde autē ſciuntur pmiſſæ: MAG. Ex cognitione ſuarū partiū: que ſunt paſſio & ſubiectū: de quibus ante omnem demonſtrationē neceſſario præcognoſcimus quid eſt: & quia eſt: quid ſcʒ ſignificent: & quia eſt/ſcʒ ens poſſibile in natura: & quia paſſio ineſt ſubiecto. Sed propt̄ quid hoc ſit/p demōſtrationē concludit̄. Concluſioni igit̄ ppter pmiſſas aſſentim⁹: igit̄ pmiſſis magis credim⁹. Nā ppter qd unū quodq; tale/& ipſum magis. & fit talis cognitio in nobis per viā ſenſus/memorie & experimenti. Experimēto aūt fit uniuerſale: qd eſt principiū artis & ſcientiæ. Scientia em̄ eſt uniuerſaliū: intellectus vo p̄morū pricipiorū. Pcʒ ex his ſi nobis alicui⁹ ſēſibil̄ ſenſus defecerit: eiuſdē & deficere ſcientiā neceſſe eſt: ut cæcus a natiuitate coloris omnino nullā habet notitiā: ſed potius ignorantiā pure negatiōis. Qui āūt deceptus fuerit ſyllogiſmo ignorātie/ & ſi ſcientiā non acqrat: nō tamē ignorans eſt ignorantia pure negationis: ſed praue diſpoſitōis. ut ſi qs credat his pmiſſis Omnis ſubſtantia eſt q̄litas: oīs quantitas eſt ſubſtātia: igitur oīs q̄titas eſt q̄litas: praue diſpoſitus cenſetur. DIS. Quā pregnans eſt hec demonſtrationis definitio. MAG. Pregnans eſt & multa comprehendens.

Idē ibidē. | premiſſæ pcognoſcuntur. | pcognitō quid ē & quia eſt | Idē i. methaphiſice.

Quid ſcire. Quid propoſitio uniuerſalis/de omni/ per ſe & ſecundū quod ipſum. Cap. ij.

MAG Liam demōſtrationis inuenies definitionē: verbis qdē breuiorē ſenſu tamen non minus pgnantē. DIS. Quam? MAG. demonſtratio eſt ſyllogiſmus faciens ſcire. Scire autē per demonſtrationē intelligere eſt. vel Scire eſt rem per cauſam cognoſcere: propter quā res eſt: & quoniā illius eſt cauſa: & non eſt contingere hoc aliter ſe habere. Ex iſtac & pcedenti definitionib⁹ clare patet: concluſionē quā contingit ſcire & demonſtrare: eſſe verā/ppetuā / per ſe & uniuerſalem Veram qdem dico. nā falſum & quod non eſt non contingit ſcire Perpetuā aūt dico. qm̄ corruptibiliū nō eſt ſcientia: ideo nec definitio. qa definitio eſt demōſtrationis principiū: ut tota demonſtratio / tm̄ poſitiōe differens. Per ſe dico: qm̄ ea q̄ per accidens ſunt/corruptibilia ſunt & nō ppetua nec neceſſaria. licet em̄ neceſſariū ex non neceſſarijs poſſit ſyllogiſari: non tn̄ poteſt ſciri niſi ex neceſſarijs. Similiter ea q̄ nō ſunt ul'ia/ ppetua non ſunt. Vl'em aūt hic dicim⁹; nō ut in tractatu tertio definita

Dæmōnſtratio. | Scire | Ariſtotel'. I. poſteriorum | ppō uniuerſalis

eſt ſed eam ipſam q̄ eſt de omni: de per ſe: & ſecundū q̄d ipſum. DIS. Q uæ autem ꝓpoſitio dicitur de omni? MAG. Illa in qua prædicatū eſt non in q̄dam ſuppoſito ſubiecti/in q̄dam v̄o non: nec aliq̄ndo/aliq̄ñ vero non: ſed in omni p ſe & ſemper. ut omnis hō eſt riſibil'. DIS. Propoſitionē per ſe quā dicis? MAG. Eam q̄ eſt in aliq̄ modo dicēdi per ſe. Sunt autē huiuſcemodi quattuor. Primus eſt: cū p̄dicatū eſt definitio vl' pars definitionis ſubiecti. ut oīs homo eſt aīal rōle. Secūdus eſt: cum ſubiectum eſt definitio: vel ps definitionis p̄dicati. ut hō eſt riſibil'. Tertius eſt: eoꝝ q̄ nō ſunt in ſubiecto. ut dicibilia de gnre ſubſtātię. Q uartus eſt modus cauſandi: ut cū aliq̄d fit ꝓpter alteꝝ/tunc id ꝓpter q̄d aliud fit: eſt cauſa per ſe effectus cauſati: ut interfectio eſt cauſa per ſe interitus. De primis duob⁹ eſt ad ꝓpoſitū. nā in his ſunt ꝓpōes per ſe neceſſariæ & uniuerſales. Et ne in haꝝ aſſignatione te errare ꝯtingat: cauere neceſſe eſt: ne paſſio ſuperioris inferiori aſſignetur. Etiā ſi tale ſupius unicum habuerit inferius. Similiter ne paſſio ꝯmunis/ſpecie diſtinctis/per aliq̄d īnōminatū ꝯueniens: uni ut proprio attribuat. ut ꝓportionabilit̄ ꝯmutari conuenit lineę/tempori & numero: male igit̄ aſſignat̄ uni ex his tanq̄ꝫ proprio ſubiecto. Aduertendū eſt demū: ne paſſio partis aſſignetur toti. ut non cōcurrere eſt paſſio lineaꝝ palellaꝝ: ideo male attribuitur toti vel omni lineę. Ad cognoſcendū aūt q̄d ſit paſſionis primū & adeq̄tum ſubiectū: videndū eſt/q̄ poſito/ponat̄: & q̄ remoto/paſſio remoueatur. Idem em̄ verū ſubiectū talis paſſionis cenſetur. DIS. Q uæ autē ꝓpoſitiones dicūtur ſcd'm q̄d ipſum? MAG. Iſtę quę conuertūtur. Ex quo patet ꝙ demōſtratio ꝓcedit ex principijs proprijs & nō cōmunib⁹: quia talia non cōuertuntur. Sequitur rurſus ꝙ demonſtrator non poteſt deſcendere de genere in genus. hoc eſt: una ſciētia nihil ꝓmōſtrat de ſubiecto alterius ſcientiæ: dēpta ſcientia ſubalternante: q̄ poteſt demonſtrare aliq̄d de ſubiecto ſubalternatæ: non tñ demōſtratōe ꝓpter quid: ſed quia eſt. Habet igitur q̄libet ſcientia propria principia quę demonſtrat: quia nō habet aliq̄d notius ipſis. habet inſuper proprias interrogationes & cōcluſiones. quaꝓpter diſputās cū Geometro/faciat hoc per principia geometrię: aut nō diſputabit proprie ſed p accidens: videlicet inq̄ntū naturalis aut methaphiſic⁹. Q uāuis aūt (ut viſum eſt) ſcientia una plura habeat principia: unitatē tñ accipit non a principijs ſed a ſubiecto: ad quod habent hæc principia reſolui. Subiectum em̄ virtualiter continet omnes veritates ſcientiæ cuius ſubiectum eſt.

Marginal notes: ꝓpoſitio de omni. ꝓpoſitio per ſe/ Modi per ſeitatis. Errores i aſſignatione Vniuerſalis. propōnes ſecūdum q̄d ipſum

De diuiſione demonſtrationis. Capitulū iij.

DIS. Q uoniā mentionē facis de duplici demōſtratione qa eſt: & propter quid: haꝝ differentias haud ſilentio p̄tereas. MAG. Demōſtratio quia eſt procedit aut p cauſam remotā: aut ab effectu ad cauſam. Exemplū primi. lapis non reſpirat: quia nō eſt animal. cū poti⁹ probari deberet per hoc/quia nō habet pulmonē. habere em̄ pulmonē eſt cauſa propinqua reſpirationis, eſſe autem animal / eſt cauſa remota/

Marginal note: demōſtratio qa eſt.

& non propria: cũ q̃dã ſint animalia non reſpirãtia. utputa conchæ. Exẽplum ſecundi. Planetę non ſcintillant: igit̃ ſunt prope nos. nã non ſcintillare effectus eius eſt: quia prope nos ſunt. Intelligim⁹ autẽ illud de oĩ cauſa: ſiue ſit materialis/formal'/final' aut efficiẽs. per has om̃es em̃ poſſunt fieri demõſtrationes: ĩmo una cõcluſio q̃nq; demõſtrat̃ p diuerſas cauſas. ut tonitruũ fit: quia extinctio in nubib⁹ fit. vel quia ut terreant̃ animę infernales. ut q̃dã dixere. Demonſtratio propter qd: eſt hęc quę in ſuperiorib⁹ definita eſt: quę ſc; pcedit ſemp a cauſa ppinqua & ppria ad effectũ. ut oẽ aĩal rõle eſt riſibile: oĩs hõ eſt aĩal ratiõale: igit̃ oĩs hõ eſt riſibilis. Patet igit̃ q̃m ſciẽtia ſubalternans demõſtrãs ſubiectũ ſcientiæ ſubalternatę (id eſt ſcientię cuius ſubiectũ continet̃ ſub ſubiecto ſcientiæ ſubalternantis) facit hoc p cauſas remotas & non adeq̃tas. & per ↄ̃ſequẽs nõ demõſtratõe ppter qd ſed quia eſt: uti in ſupiorib⁹ dictũ eſt. Sil'r ↄtingit diuerſas ſciẽtias nõ ſubalternatas eandẽ demõſtrare cõcluſionẽ: nõ tñ uno genere demõſtratõis: ſed una demõſtrat demõſtratõe q̃a eſt: alia propter quid. Patet. nã uulnera rotunda tardius eſſe ſanabilia/demõſtrat̃ in chirurgia: demõſtratione quia eſt. In geometria vero d'mõſtratõe propt̃ qd: q̃a ſc; in vulnere rotũdo latera magis diſtãt q̃ in oblõgo. DIS. Sunt ne alię demõſtratõis diuiſiones? MAG. Sũt. Quædã em̃ eſt demõſtratio ul'is: q̃dã pticularis: q̃dã eſt affirmatĩa. q̃dã negatiua: & q̃dã oſtenſiua: q̃dã ṽo ad impoſſibile. Et inter has demonſtratio ul'is potior eſt pticulari: affirmatĩa potior negatĩa: oſtenſiua potior illa q̃ eſt ad ĩpoſſibile. Sil'r demõſtratio ppter qd potior eſt d'mõſtratõe q̃a eſt. Nã mediũ eius dicit cauſam pciſam q̃ re pdicatum inſit ſubiecto.

[Margin: demõſtratio propter quid. — demõſtratio ul'is pticularis affirmat. negatiua. oñſiua. ad ĩpoſſibile]

De Medio demonſtrationis & quęſtionibus vere ſcibilibus Capitulum quartũ. DIS.

Vod eſt medium demonſtrationis? MAG. Definitio non quidem quid nominis: ſed quid rei. Nec illa quę dicit quid eſt tantum: ſed quæ dicit propter quid. Hęc em̃ tota demonſtratio eſt: ab ea tantum poſitione differens. Non tamen omniũ quo℞ eſt definitiõ eſt demonſtratio aut econuerſo. Definitio em̃ eſt ſolius ſubſtantię & incõplexo℞: demonſtratio autem eſt complexo℞. q̃a cõcluſionũ. DIS. Qua via definitio rei (ſi ignoratur) inueſtiganda erit? MAG. Via diuiſiõs: videlicet generis p differentias eſſentiales. Conſtituitur nãq; definitiõ ex genere & differentia eſſentiali ita tamen q̃ nihil ſuperflui nihil ue diminuti contineat: ſed cum definito conuertatur: nec detur p ęquoca ſed uniuoca. DIS. Poſſet ne definitio de definito demonſtrari? MAG. Poſſet: ut materialis per formalem. Sed non in eo q̃ quid: q̃a hæc demonſtratio fieret cum reduplicatiõe: quæ ſi poneretur ad minorem/fieret petitio principij. Exemplum Omnis numerus ſe ipſum mouens eſt cauſa mouendi in eo q̃ quid: anima eſt numerus ſeipſum mouens in eo q̃ quid eſt: igitur anima eſt cauſa mouendi. ibi nanq; aſſumitur in minore quod debuit probari. Habes itaq; breuibus quid Demõ-

[Margin: Porphiri⁹ Ariſtotel'. phiſico. — Definitio inueſtigat̃. — Definitio demõſtratur de definito.]

ſtratiõis mediũ/& qua via inquirendũ ſit. Sed queſtiões de ipõ querentes/nõdũ accepiſti. DIS. Quæ & quot ſunt hmõi q̃ſtiões? MAG. Quattuor. videlicet. Si ẽ: qa ẽ: qd ẽ: & ꝑpter qd eſt. Et dicũtur vere ſcibiles. nã quærũt de his q̃ vere ſcim⁹. Vñ ſi eſt/quęrit de poſſibilitate ĩ natura. ut ſi luna ſit deficiẽs. Quia ẽ: q̃rit ſi ſit huius defectus medium. Quid ẽ/q̃rit qd ſit tale mediũ. Sed ꝑpter qd/ ingrit cãm p̃ciſã q̃ paſſio inſit ſubiecto: & p demõſtratõem cõcludit. DIS. A medio igit q̃i totius demonſtratiõis dependet virtus & cognitio. MAG. Ita ẽ: nec tale: niſi a ſolertib⁹ de facili repit. unde Solertia eſt ſubtilitas inueniendi medium in non ꝑſpecto tempe. ut ſi quis videns lunã ſplendere verſus ſolem dicat: igitur luna accipit lumen a ſole. Hæc ſunt quædam ꝑpauca & generalia principia quæ de ſyllogiſmo demonſtratiuo in p̃ſentiu in medium ferre placuit. Cum em̃ hæc deguſtaueris; ſecretiora pandam Nunc ſyllogiſmũ ſophiſticum videamus.

quęſtiões vere ſcibiles

Solertia

Tractatus ſeptĩus De Syllogiſmo Sophiſtico: Quid ſyllogiſmus ſophiſticus: ars ſophiſtica: Sophiſta: ĩſup & de metis. Capitulum primum. MAG.

Ariſtotel. in ſcdo de cęlo & mũdo

Syllogiſ. ſophiſtic⁹

Ars ſophiſtica

Sophiſta

Voniã oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt: quaꝑpter poſtquã ſermonẽ finiuimus de ſyllogiſmo demonſtratio generante ſcientiã: de ſyllogiſmo ſophiſtico generante deceptionem differendũ eſſe haud inutile viſum eſt. DIS. Quid eſt, ſyllogiſmus ſophiſticus? MAG. eſt is qui ex his quæ vident ꝓbabilia: & nõ ſunt ſyllogiſat. Aut eſt ſyllogiſmus apparens: & non exiſtens. Vnde & ars ſophiſtica: apparens ſapientia eſt: & non exiſtens. Et ſophiſta eſt vir copioſus ab apparente ſcientia: & non exiſtente: & ſapiens non eſt. licet videatur opera ſapientis facere. ſ. non mentiri de his quę nouit & mentientem manifeſtare. Habet aũt omĩs ſyllogiſmus ſophiſtic⁹ duplicem cauſam: ſcilicet apparentię: & defectus. Cauſa Apparentię eſt qua eſtimamus per unum nomen tantum unũ ſignificari. Cauſa autem defectus eſt quoniã non eſt in rebus ſicut in nominibus. Nomina etem̃ finita ſunt: res autem infinita ob id neceſſe eſt unum nomen plura ſignificare. Ignorantes ergo virtutes vocabulorum facile paralogiſantur. Quęadmodum in meritis imperiti/a peritis expelluntur. DIS. Quis tamen finis eſt artis ſophiſticę? MA. Finis claret ex dictis. Nititur em̃ ſophiſta reſpondentem decipere: & ad aliquod inconueniens (quod metam dicimus) virtute alicuius fallacię ducere. DIS. Quot ſunt huiuſcemõdi metę? MAG. Quinq;. videlicet. Meta redargutionis: falſi inopinabilis. Soleociſmi. & nugationis. Vnde Reſpõdẽs ad metam redargutionis ducitur: ſi in una & eadem diſputatione/vi argumenti: idem negare/& concedere compellitur. Ad metam falſi: cum falſum cõcedere cogitur. Inopinabilis: cum aliquod/quod eſt contra opinionẽ plurium: aut eorum de quorum ſecta reſpõdens ẽ admittit. Soleociſmi

opa ſapiẽtis

cauſa apparẽtię defectus

Ariſtotel. primo elẽchorũ

Metę

cũ vi argumentationis aliquã oratione contra regulas artis grãmaticæ loquitur. Ad metã autem nugationis ducitur: ſi idẽ bis inutilit repetere cõpellitur. Hęc autẽ nõ unica ſed pluribus fallatijs conſequitur.

De Fallatijs & earundem diuiſione. Cap. ij. DIS.

Fallacia — Quid igitur eſt Fallatia? MAG. eſt idoneitas decipiendi faciẽs credere de ente φ ſit nõ ens: & de nõ ente φ ſit ens: mediante fantaſtica viſione. Sunt aũt huiuſce ſpecies tredecim. quarũ ſex ſunt in dictione: & ſeptem extra dictionẽ. In dictione ſunt quę ſecundũ multiplicitatem dictionis aut orationis ſumuntur. ut Equiuocatio & Amphibologia: in quibus eſt multiplicitas actualis. Compoſitio Diuiſio: & accentus: in quibus eſt multiplicitas potentialis. Et fallatia figuræ dictionis: in qua eſt multiplicitas fantaſtica. Multiplicitatẽ vero dicimus actualem: cũ dictio vel oratio eadem ſcd̃m ſubſtantiã & modũ pferendi diuerſa ſignificat. ut Canis. Liber Platonis. Multiplicitas potentialis autem eſt: cũ dictio uel oratio eadem ſecundũ ſubſtantiã/ diuerſa tamẽ ſecundũ modũ pferẽdi/ diuerſa ſignificat. ut populus. qdqd viuit ſemp eſt. Sed Multiplex fantaſticũ eſt: cum dictio aliqua unũ ſignificat & aliud ſignificare videtur: propter ſimilitudinẽ aliquã quã cum alia dictione habet ut muſa ſignificat rem fœminini generis: igit & poeta &c. Primũ itaq; fallatias ſex quæ ſunt in dictione luſtrabimus.

[Margin: In dictiõe; multiplicitas actualis; multiplicitas potẽtialis; multiplex fantaſticũ]

De fallatia Aequiuocationis. Cap. tertium. MAG

Nter fallatias in dictione prima eſt Equiuocatio. & eſt multiplicitas dictionis eiuſdẽ ſecundũ ſubſtantiã & modũ proferendi. ut canis. Deceptio aũt per hãc facta: fallatia æquiuocationis dicitur. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus. Primo: cũ dictio diuerſa ſignificat: aut ꝯſignificat principaliter. ut oĩs canis currit: ſidus cœleſte eſt canis: igit ſidus cœleſte currit. Quicũq; ſanabit ſanus eſt: laborãs (.i. infirmus) ſanabat: igit laborãs ſanus eſt. Iſte pannus eſt de Anglia: Anglia eſt terra: igitur iſte pannus eſt de terra. Deus eſt ubiq;: ubiq; eſt aduerbiũ: igit deus eſt aduerbiũ. &c. unde in primo paralogiſmo canis multiplex eſt: ſc; ad canẽ latrabilẽ: ad canẽ marinũ & ad canẽ cœleſtẽ. In ſecundo: laborans dicit laborantẽ in pſenti vel pterito. In tertio: ppoſitio de/ dicit circũſtantiã cauſæ materialis vel loci. In quarto: ubiq;/ tenetur ſignificatiue vel aduerbialiter. qbus cõſideratis hi & ſimiles paralogiſmi poſſũt ſolui facilime. Secundo cõmittitur fallatia ęquiuocationis: ex eo/ φ dictio ſignificat unũ principaliter: & aliud tranſumptiue. ut Quidqd currit habet pedes: Danubius currit: igitur Danubius habet pedes. Quidquid ridet habet os: pratum ridet. igitur pratum habet os. &c. In primo nanq;: currit/ poteſt ſignificare curſum qui fit p pedes vel motũ: vel lapſum qualitercũq;. In ſecundo: ridere/ actũ hominis proprie ſignificat: ſimilitudinarie aũt ſignificat florere: nã utrũq; gaudiũ denotat. Tertio fit ex eo φ dictio cum alia cõpoſita plura ſignificat: & per ſe unũ tantũ. ut in vel non/ in dictione imortale: quę ſignificat: vel id qd non poteſt mori:

[Margin: ęquocatõ; primus modus; Secundus modus; Tertius modus]

vel id quod eſt potens non mori. unde ſic arguit. Omne imortale eſt ꝑpetuũ: potens non mori eſt imortale: igitur potens non mori eſt ꝑpetuũ. Secunda quæ ſequitur eſt fallatia Amphibologiæ.

De fallatia Amphibologiæ. Capitulũ. iiij. DIS:

amphibologia

Amphibologia quid eſt? MAG. Idem eſt qđ dubia ſententia. cũ ſc; oratio una ſecundũ ſubſtantiã & modũ ꝓferendi põt ſignificare diuerſa. Et deceptio ꝓpter hanc facta: dicitur fallatia Amphibologiæ. DIS. Quot modis fit? MAG. trib⁹. Primo: cum oratio principalit plura ſignificat. ut liber Platonis: ſ;cat librum a platone poſſeſſum: vl' a platone editũ. ſic arguendo. Quidqd eſt platonis/ poſſidet a platone: hic liber eſt platonis. igit hic liber poſſidet a platone. poſito ꝙ ab alio poſſideatur. Secundo fit: cũ oratio unũ ſignificat principaliter & trãſumitur ad ſignificandũ aliud. ut littus aratur. trãſumit ad ſignificandũ opam pdere. ut quidqd arat/aratro ſcindit: littus arat: ergo littus aratro ſcinditur. Tertio fit: ex eo ꝙ dictio cũ diuerſis põt conſtrui. ut quoſcunq; velle me vincere/velle ꝙ vincerent me: romãos velle me vincere: igit velle ꝙ romani vincerent me. Ibi em me/põt conſtrui cũ vincere a pte anteriori aut poſteriori. ſilr romanos. ſilr qcunq; ſunt epi ſunt ſacerdotes: aſini ſunt epi: igit aſini ſunt ſacerdotes. Ibi em epi eſt aut nominatiui aut genitiui caſus: & per hoc diuerſe conſtruitur. Tertia fallatiarũ Compoſitionis eſt.

Modi amphibolo.

De fallatia Compoſitionis. Capitulũ qntũ. DIS.

Cõpoſitõ

Compoſitio qiud eſt? MAG Eſt eorũ quę deberẽt diuidi / falſa unio. & deceptio ꝓpter hanc facta: cõpoſitionis dicitur fallatia. DIS. Quot modis fit? MAG. Duob⁹. Primo: ex eo: ꝙ aliqđ dictum põt ſtare ꝓ ſe toto: aut ꝓ parte ſui. ut quecunq; poſſibile eſt ambulare poſſibile eſt ꝙ ambulet: ſedentẽ poſſibile eſt ãbulare. igit poſſibile eſt ꝙ ſedens ambulet. nã in minore hoc dictũ/ſedentẽ ambulare/poteſt ſtare ꝓ ſe toto: ut ſedens ſedendo poteſt ambulare: & eſt ꝯpoſita falſa. aut poteſt ſtare ꝓ parte ſui. i. ſedens nunc/habet potentiã ambulandi ſc; poſtea: & eſt diuiſa vera. Secundo fit: ex eo ꝙ aliq determinatio põt referri ad diuerſa. ut qcunq; litteras ſcit nunc/didicit illas: ille antiquus grãmatiaus ſcit litteras: igitur nunc didicit illas. Ibi em nunc põt determinare hoc verbũ didicit: & tũc eſt cõpoſita falſa: aut hoc verbũ ſcit: & tunc eſt diuiſa vera. Vnde quando dictiões ordinant ſcđm ſitũ magis debitũ: oratio cõpoſita eſt. quando ordinant ſecundũ ſitum min⁹ debitum: diuiſa eſt. Ordinant autẽ tunc ſecundũ ſitum magis debitũ: quãdo determinatio determinat principale. ut quidqd viuit ſemꝑ eſt: ſi ſꝑ determinat eſt: qđ in illa oratione eſt ꝟbum principale. Seqt falſa Diuiſiõis.

Modi cõpoſitõnis

Oratio cõpoſita. Diuiſa.

De fallatia Diuiſionis. Capitulum ſextum. DIS.

Diuiſio

Diuiſio quid eſt? MAG. Eſt eorũ quæ deberent componi falſa ſeparatio Et deceptio penes hanc facta: diuiſionis dicit fallatia. DIS. Quot modis fit? MAG. Duobus. Primo ex eo ꝙ aliq

Modi diuiſionis

coniunctio poteſt coniungere inter terminos vel propoſitiones: ut quę cunq; ſunt duo & tria/ſunt duo & ſunt tria: ſed quinq; ſunt duo & tria: igit quinq; ſunt duo & ſunt tria. Nã ſi &/coniungit inter terminos: oratio eſt cõpoſita & uera: ſi vero diungit inter ꝓpões/ipſa eſt diuiſa & fłſa Secundo fit: cum aliqua determinatio poteſt referri ad diuerſa. ut quo vidiſti hunc percuſſum: illo ꝑcuſſus eſt: ſed oculo vidiſti hunc ꝑcuſſũ: igit oculo percuſſus eſt. Oculo/em̃ poteſt determinare hoc participium percuſſus: & ſic eſt diuiſa & falſa: aut hoc verbum vidiſti: & tũc eſt compoſita & vera. Quinto loco ſubit fallatia Accentus.

De fallatia Accentus: Capitulum ſeptimũ.

Accentus

DIS. Accentus quid eſt / MAG: Eſt certa lex & regula ad eleuãdum aut deprimendũ cuiuſcunq; dictionis ſyllabam. Et eſt triplex ſc; Grauis: qui ſyllabam deprimit. Acutus: qui ſyllabam eleuat. Circumflexus: qui ꝑtim eleuat & ꝑtim deprimit. Deceptio aũt penes hos facta accentus fallatia dicitur. DIS. Quot modis fit? MAG. Duobus: primo: ex eo q aliqua dictio poteſt ꝓferri & regi diuerſis accentibus. ut populus habens primã longã ſignificat arborẽ: habens autẽ primã breuẽ ſignificat gentem. & arguitur ſic. Omnis populus eſt arbor: gens eſt populus: igitur gens eſt arbor. Secundo fit ex eo q aliq̃ vox poteſt eſſe dictio vel oratio. ut quies. ſic arguendo. Tu es qui es: quies eſt requies igitur tu es requies. Similiter. quicunq; habet dilectionẽ ſupernam/habet dilectionẽ dei: uſurarius habet dilectionẽ ſuper mnam: igitur uſurarius habet dilectionẽ dei. Si em̃ ſupernã ſit una dictio: maior vera eſt. Si autem ſint duę dictiones ſc; ſuper & mnã (ꝓ pecunia) falſa ẽ. Similit me tuo poteſt eſſe dictio vel oratio. dicendo. Metuo lõgas pereunte noctes Lydia dormis.

Modi Accentus:

De fallatia figurę dictionis. Capitulũ octauũ.

figura dictionis.

MUltima in dictione fallatia. eſt figuræ dictionis. Et eſt figura dictionis vocis cum voce ſimilitudo. Et deceptio penes hanc cauſata: fallatia figuræ dictionis eſt appellata. DIS. Quot modis fit? MAG. Tribus. Primo: ex ſimili terminatione dictionis cum dictiõe: ut omnis aqua eſt humida: fluuius eſt aqua: igitur fluuius eſt humida. Secundo fit ſi prædicamentum unum mutetur ĩ aliud. aut ſpecies una unius prædicamenti mutetur in aliam ſpeciem eiuſdem prædicamenti. Exemplum primi. ut quidquid heri emiſti hodie cõmediſti: heri carnes crudas emiſti: igitur hodie carnes crudas cõmediſti. Quidquid/em̃ dicit rem de ꝓdicamento ſubſtantiæ: & crudas/de prædicamento qualitatis. Exemplum ſecundi. quantoſcunq; digitos heri habuiſti/hodie habes: decem digitos heri habuiſti: igitur decem digitos hodie habes. poſito q unũ amiſeris. Quantoſcunq;/em̃ dicit quãtitatẽ continuã: decem autem dicit quantitatẽ diſcretã. Tertio fit ex diuerſa ſuppõe. ut homo ẽ ſpecies igiur aliquis homo eſt ſpecies. in prima em̃ homo ſupponit ſimpliciter: in ſecũda vͦo ꝑſonaliter. Et hͨ de fallatiis in dictione.

Modi Figurę dictõis

De fallatijs extra dictionem. Cap. nonum.

DIS. Vę ſunt fallatiæ extra dictionē? MAG. hę. Fallaria accidentis Scd'm quid ad ſimpliciter: Ignorātiæ elenchi: Petitionis princi/cipij: Conſeqntis: Non cauſę: Vt cauſę: Scd'm plures interrogatiões ut unā. Dicunt aūt hę fallatię extra dictionē: qm̄ habēt cauſam ap/parentiæ & defectus/non ex parte vocis (ut p̄dictę) ſed ex parte rei ſigni ficatæ. ut patebit in deſcriptione earundem. — dicuntur fallacie extra dictionem.

De fallatia Accidentis. Capitulum decimū.

MA. Accidens (ut hic accipim⁹) eſt quoddā extraneū in p̄te idem & in parte diuerſum. q̄ ſi aliq̄d p̄dicatū æqualiter fuerit aſſignatū rei ſubiectę & accidenti. cauſatur deceptio quę fallatia accidētis di/citur. DIS. Quot modis fit? MAG. Trib⁹. Primo ex eo q̄ aliq̄d dicitur de aliqua re: & p̄pter hoc creditur etiā ɔuenire accidenti illius rei ut ſic arguendo. hō̄ eſt ſpecies: petrus eſt hō̄: igit̄ petrus eſt ſpēs. ibi ſpēs ɔuenit hōi: & p̄pt̄ id etiā videt̄ cōuenire petro. Scd'o fit p̄pt̄ hoc q̄ aliq̄ duo in aliq̄ t̄tio ɔueniūt: & ob id int̄ ſe ɔuenire iudicāt̄. ut hō̄ ē aīl: equ⁹ ē aīl: igit̄ hō̄ ē equ⁹. Tertio fit. Cū ex duob⁹ diuiſim ſūptis īfert̄ aliq̄d ɔiūctū ſecundū accidens. ut ſic arguēdo. iſte canis eſt tuus: & iſte canis eſt pa/ter: igitur eſt pater tuus. Vn̄ ad hoc q̄ ex diuiſis ad ɔiuncta argumentū poſſit inferri: reqritur Primo q̄ p̄dicata p̄dicent̄ de ſe inuicē aut de aliq̄ tertio per ſe. Secundo reqrit̄ q̄ primū non includat ultimū. Tertio re/quirit̄ q̄ non ſit repugnātia in adiecto. propt̄ primū non ſeqtur. petrus eſt bon⁹: petrus eſt cythareda: igit̄ petrus eſt bon⁹ cythareda. Propt̄ ſe/cundū non ſequit̄ petrus eſt hō̄: petrus eſt aīal: igit̄ petrus eſt hō̄ anīal. Et p̄pter tertiū nō ſeqt̄. petr⁹ ē hō̄: & ē mortu⁹: igit̄ petr⁹ ē hō̄ mortuus

Accidens — primus modus — Secund⁹ — Tertius — Argumētū a diuiſis ad coniuncta

De fallatia ſeiundū q̄d ad ſimpliciter. Cap. xi.

MA. Secundū inter fallatias extra dictionē eā diximus: quæ fit: ſi ar/guitur a dicto ſecundū quid ad dictum ſimpliciter. Eſt autē dic/tum ſcd'm quid determinatio diminuens de ratione eius cui ad ditur. DIS. Quot modis fit hæc deceptio? MAG. Multis modis ſecundū q̄ determinatio diminuens varijs poteſt attribui. ut petrus eſt hō̄ mortuus: igit̄ eſt homo. Ethiops eſt albus ſcd'm dētes: igit̄ ethiops eſt albus. Diuitię nō ſunt bonæ male utēti: igitur diuitię nō ſunt bonę.

Scd'm q̄d ad ſimpl'r — dictū ſj̄m diuq

De fallatia petitionis principij. Capitulū xij.

MA. Si contingat in ſyllogiſmo principiū petere fallatia fit quā tertio loco inter fallatias extra dictionē ęnumerauimus. Hoc autē con tingit quinqes. Primo: cū petit̄ dcfinitū in dcfinitōne: ut animal rationale currit: igitur homo currit. Secundo: cum petitur particulare in uniuerſali. ut nullus hō̄ currit: igitur petrus non currit. Tertio: cum petitur vniuerſale in particularibus. ut petrus currit: plato currit. &c de alijs: igitur omnis homo currit. Quarto: cum petitur coniunctum in diuiſis aut ecōtrario. ut medicina eſt diſciplina ſanı: medicina eſt diſcipli

Petitio principij

na egri: igit̃ medicina eſt diſciplina ſani & egri. Quinto. Cũ unũ relatiuũ petitur in alio. ut petrus eſt pater platonis: quia plato eſt filius petri. Si igitur in dictis argumentationib⁹ añs ſit ęque ignotũ: ut cõſeq̃ns fit fallatia petitõis principij. Poſt quã enumerauim⁹ fallaciã cõſequentis.

De Fallatia conſequentis Ca. xiij. MAG.

It autẽ fallatia ꝯñtis: cũ credim⁹ cõſequẽtiã cõuerti: q̃ non cõuertitur. Et hoc quidẽ trifarie accidit. Primo. Cũ arguit̃ a deſtructione añtis ad deſtructionem ꝯñtis. ut Si hõ eſt aĩal eſt. Sed hõ nõ eſt: igit̃ aĩal nõ eſt. Silr cũ arguit̃ ab inferiori ad ſuperi⁹ cũ diſtributione ſupioris. ut omĩs hõ currit. igit̃ omne aĩal currit. Oĩs hõ ẽ rõnalis: igit̃ õme aĩal eſt rõnale. Secũdo fit ab inſufficiẽte inductione ſingulariũ: ut Petrus eſt aĩal: & ecõuerſo: Plato ẽ aĩal: & ecõuerſo. & ſic de alijs: igit̃ oĩs hõ eſt aĩal: & ecõuerſo. Ibi em̃ ſingularia hui⁹ q̃d ſequit̃: Om̃e aĩal ẽ hõ / nõ ſunt ſufficiẽter inducta. Tertio fit: cũ arguit̃ a cõiter accidentib⁹ quę ſe aliquãdo cõſequunt̃ & aliq̃n nõ. ut hic ẽ comptus: igitur hic eſt adulter & econuerſo. primus modus Secundus Tertius

De Fallatia ſecundũ non cauſam ut cauſam Capitulum decimumquartum MAG.

E fallatia ſcd̃m non cauſã ut cãm diximus de potẽſtate ſyllogiſmorum. Tranſeamus igitur ad ſequentem.

De Fallatia ſecundũ plures interrogationes ut unã Capitulum quindecimũ MAG.

Allatia quæ ſeq̃tur ẽ q̃ fit ſcd̃m plr̃es interrogatiões ut unam. Eſt autem interrogatio plures in qua plura p̃dicant̃ de pluribus: aut plura de uno: aut unum de plurib⁹ Ad quã / ſi datur una reſponſio / cauſatur deceptio. ut Si quærit̃ Eſt ne hic: & hic homo: demõſtrando petrũ & aſinum. Si dicas eſt: igitur aſinus eſt hõ. Si dicis non: igitur petrus nõ eſt homo. Reſpondendũ eſt ergo. unus eſt homo: & alter non Similiter poteſt hoc fieri in plurali numero. ut Sunt ne hęc bona: demõſtrando unum bonum: & aliud malum. Interrogatio plr̃es

De Fallatia ignorantię elenchi. Ca. xvi. DIS.

Lenchus quid eſt? MAG. eſt ſyllogiſmus cõtradictionis: (id eſt cõcludens contradictoriã ꝓpoſitionis negatę a reſpõdente) uni⁹ & eiuſdem: non nominis tantũ. nec rei tantũ: ſed nomĩs & rei ſimul: nõ ſynonimi ſed eiuſdem: & ex his quæ data ſunt de neceſſitate: non cõnumerato eo quod erat in principio: ad idem ſcd̃m idem: ſimiliter: & in eodem tempore. In hac definitione quædã ponunt̃ ratione ſyllogiſmi. ut p̃ticulę om̃es p̃ter quattuor ultimę quæ ponunt̃ rõne cõtradictionis: contra quas / ſi peccauerit argumentũ / fit fallatia ignorantiæ elenchi. Vñ primo fit contra hanc p̃ticulã ad idem. ut duo ſunt duplum ad unum: & nõ ſunt duplum ad tria: igit̃ duo ſunt duplum & nõ duplum. Secundo fit Elenchus primus modus

contra hanc ꝑticulam ſcd'm idem. ut hoc eſt duplum illi ſcd'm altitudinem & nõ eſt duplum illi ſcd'm longitudinem: igitur hoc eſt duplum & non duplum: Tertio fit contra illam ꝑticulam. ſimiliter. ut homo ẽ ſpecies: nullus homo eſt ſpecies: igit̃ idẽ ẽ ſpẽs & non ſpecies. homo. n. nõ ſumitur ſimiliter ubiq;. quia in prima ſumitur ſimpl'r: in ſecũda pſonaliter. Quarto fit contra hanc particulam: in eodem tempore: ut manus mea eſt clauſa in illo inſtanti: & non eſt clauſa in alio inſtanti: igit̃ man⁹ mea eſt clauſa: & non eſt clauſa. DIS. videtur q̃ hęc fallacia ſit eadẽ cum fallacia ſcd'm quid ad ſimpl'r. MAG. Non eſt eadem. Nã hic arguitur a duobus ſ;m quid ad unum ſimpliciter. Verũtamen õmes fallatię ad ignorantiam elẽchi poſſunt reduci. Nam in fallatia equiuocationis: & in fallatia ſcd'm quid ad ſimpliciter: & amphibologię: ſimilter & in aliĵs fallatĵs in Dictione: non ſunt dictiones / aut orationes eædem ſcd'm nomen & rem. In fallatia autem Accidentis non de neceſſitate ſequitur aliud. Similiter in fallatĵs petitionis principĵ: non cauſę ut cauſę: & cõſequentis. In fallatia aũt ſ;m plures interrogationes: non ẽ unitas propoſitionis. q̃ tñ requirit̃ ad verum elenchum.

Oẽs fallatię ad hãc reducũtur

De Solutione paralogiſmorꝝ Ca. xvĵ. MAG.

Ed quia parum eſſet paralogiſmos poſſe conſtruere: niſi & conſtructos & ꝓpoſitos poſſemus enodare. Ob id iam iã in fine huius de hoc pauca placuit adĵcere. In primis aũt Sciendũ ꝑalogiſmos ſiue fallatias duplices eſſe. Quidam em̃ peccãt in materia quia ſc; aſſumunt falſum & non probant. & non ſunt ꝓpric fallatię: & ſoluunt̃ per interemptionẽ unius / aut ambarum ꝓmiſſarꝝ. Alĵ aũt ſunt qui peccant in forma. quia ſc; non debite diſponunt̃ in modo & figura: & hi / ſi ſint ſallatię in dictione: ſoluunt̃ ꝑ diſtinctiõem unius aut ambarum pręmiſſarꝝ. Si vero ſint fallatię extra dictõnem: põt r̃ndẽs negare ɔñiam: & cauſam defectus oñdere. Et pñt hęc omĩa fieri dupl'r videlicet ſolutione recta: & ſolutione ad hoĩem. DIS. Quę dicit̃ recta? MAG. Ea quæ manifeſtat ſyllogiſmũ falſum ſcd'm oẽm modũ ſ;m quẽ falſus eſt. Quę autẽ hoc non facit: dicit̃ ſolutio ad hoĩem. Inter ſyllogiſmos aũt facilioris ſolutionis ſunt qui peccant in forma. Et dicunt̃ oratiões acres. Peccãtes aũt in materia ſunt acriores. Et ſi præmiſſe ſint valde ꝓbabiles ad inferendũ falſum dicuntur oratiões accerrimę: & ad ſoluendũ difficiles.

Fallatię peccãtes ĩ materio

peccantes in forma

Solutio recta

Solutio ad hoĩem

Orõ acris acrior accerrima

DIS. Poteſt ne dari mod⁹ quo quis cauere poſſit ut de facili nõ paraagiſet? MAG. ptõt. DIS. Quis? MAG. Cauendũ ẽ ne reſpõdere pſumas antequã argumentũ ꝑfecte fuerit ꝓpoſitum: & ſi cogaris citius reſpondere dicas. Admitto hanc ꝓpoſitõem cauſa argumenti: aut dicas tranſeat. Et cum te deceptũ videres dicas te non in eo ſed alio accepiſſe ſenſu. Si vero tu aliũ decipere volueris: cela quantũ potes ꝓpoſitum tuum. Multa quæras a reſpondente: & ſi quãdo male dixerit lauda quando q; ad iram prouocabis. fingas te velle ab eo diſcere. Et nõnunquã argumentationem ad aliam materiã in q̃ plus abundaueris tranſferre ſtu-

Cautele r̃ndentis

Cautele ꝓponẽtis

deas. Has decipiendi cautelas accipias : non ut aliquē decipias ſed intel-
ligas quo ab alio te decipere conante cauendum ſit. Sunt & alij ſyllogiſ-
mi: videlicet Tentatiuꝰ quo experimur de ſcientia reſpondētis. Item &
Syllogiſmus Falſigraphus: qui ꝓcedit ex principijs alicuiꝰ ſciētię male
intellectis: ut ſi quis arguat. lineā rectā curuæ equalē. Hoc medio. Om-
nes lineę ductę a centro ad circūferentiā ſunt equales. Hoc em̄ principiū
non intelligitur niſi de lineis rectis: ſed quia pauca vis in his conſtituit/
ſilentio tranſimus.

Syllogiſ. tētatiuus

Falſigra/phus

Tractatus Octauus de paſſionibus terminoꝝ: quas parua logicalia dicunt. Ca. primū MAG.

Artibus autē propoſitionis quæ ſunt ſubiectū & ꝑdicatū va-
rie accidūt paſſiones: veritatē & falſitatē earundē: ſimilit̄ & ar/
gumentationū cōſequētias variātes. Quā ob cām non ab re
viſum eſt de his pauca iamiā in calce logices adiūgere. DIS.
Optime facis: ſed dic queſo q̄ ſint hę paſſiones? MAG. Sunt ſuppoſi
tio. ampliatio: reſtrictio: appellatio: diſtributio: & expoſitio de qbꝰ logi
ci multi diuerſa ſcripſerūt: e quibꝰ ꝓ epitomatis cōplemento perpauca
ēnumerabo ordine iā præmiſſo.

De Suppoſitione Ca. ſecundum DIS.

Vid eſt Suppoſitio? MAG. eſt acceptio termini ꝓ aliquo: nō
tñ ut ſignificatio. Suppoſitio em̄ eſt paſſio termī iam ad ſignifi
candū impoſiti. Significatio em̄ ē paſſio vocis ꝑ ſe conſideratę. DIS.
Qui termī ſupponunt? MAG. Omes termini cathegorematici. (id
eſt ꝑ ſe ſignificatiᷓ) ut hō aſinus: albū nigrum &c. Adiectiua tñ ad hoc di
cunt̄ copulare: q̄m accipiunt̄ ꝓ ſignificato ſuo non ſimpliciter: ſed copu
lando ipm alteri: ſcꝫ huic cui inhęret. Suppoſitōem prima diuiſione tri-
farie ꝑtimur. videlicet in Synodochicā. ut fer fontē. (id eſt ꝑtem fontis)
Anthonomaticā. ut ꝓpheta dicit (id ē dauid) Et methaphoricā. ut hie-
ruſalē: quæ occidis ꝓphetas &c. Et rurſus quælibet haꝝ duplex eſt: ſcꝫ
diſcreta & cōmunis. DIS. Diſcreta q̄ eſt? MAG: eſt acceptio termī
ſingularis ꝓ aliq̄. ut petrꝰ ſcribit. DIS. Cōis q̄ eſt? MAG. eſt accep
tio termini ul̄is ꝓ aliquo. ut hō. Et hęc rurſus duplex eſt. ſcꝫ Naturalis
& Accidētalis. DIS. Naturalis q̄ eſt? MAG. eſt acceptio termini ꝓ
omnibꝰ his a qbus natus eſt ꝑticipari. ut cum dico. homo ē aīal. hō ac-
cipitur ꝓ hominibꝰ pñtibꝰ ꝑteritis & futuris. DIS. Accidētalis q̄ ē?
MAG. eſt acceptio termī ꝓ his ꝓ qbus exigit adiunctū. ut homo al-
bus. Ibi accipit̄ hō tm̄ ꝓ homībꝰ albis. Et rurſus duplex eſt ſcꝫ ſimplex
& ꝑſonalis. DIS. Suppoſitio ſimplex quæ eſt? MAG. eſt acceptio
termini uniuerſalis pro natura uniuerſali. ut homo eſt ſpecies. Ibi hō ac
cipitur pro natura humana in cōmuni. Omis hō eſt aīal/ibi aīal ſuppo/
nit ſimpliciter. Similiter et hominē dicendo. Omne aīal ꝑter hoīem eſt ir-
rōnale. DIS. ꝑſonal̄ q̄ ē? MA. ē acceptio termī cōis ꝓ ſuis īferiorībꝰ

ſuppoſitō ſignifica/tio

ſuppoſitō ſinodochica

anthono/matica

metha phori/ca

diſcreta

cōmunis

naturalis

accidētal̄

ſimplex

ꝑſonalis

Determiata Et hęc rurſus duplex ē ſcꝫ determiāta & cōfuſa. DIS. Determiāta q̄ eſt? MAG. eſt acceptio termini cōmunis ꝓ aliquo ſuppoſito: & tali ſuppoſitione ſupponit ſubiectū ꝓpoſitionis indefinitę & ꝑticularis. ut hō Confuſa eſt aial. Quidā aſinus currit. DIS. Cōfuſa q̄ eſt? MAG. eſt acceptio termini cōis ꝓ oībus ſuis inferioribꝰ: Et hęc rurſus duplex eſt. confu diſtributiua ſa ſcꝫ diſtributiua: & confuſa tm̄. DIS. Cōfuſa diſtributiua quæ eſt? MAG. eſt acceptio termi cōis ꝓ omnibꝰ ſuis inferioribus: & ſub eo valet deſcenſus copulatiuꝰ. ut Oīs hō currit. Ibi hō ſupponit confuſe diſtributiue: & taliter deſcēdit: igitur petrꝰ currit: & plato currit. & cęͭs. Confuſa tantum DIS: Confuſa tm̄ q̄ ē? MAG. ē acceptio termī cōis ꝓ natura ut habet eſſe in ſuis ſuꝑioribꝰ: nō tn̄ valet deſcēſus copulatiuꝰ. ut piper. dicēdo. Hic & romę venditur piper: & aīal: dicēdo. Oīs hō eſt animal &c.

De Suppoſitione relatiuorū Ca. iij MAG.

Habent tn̄ termī relatiui ſpeālē ſupponēdi modū ſcd'm diuerſitatē earundē. Nā q̄dā ſunt relatīa ſubſtātię: & quędā relatiua acci- Relatiua ſubſtātię dētis. DIS. Relatiua ſubſtātię q̄ ſunt? MAG. quæ referunt rē ꝑ modū ſubſtātię (Eſt em̄ relatiuū / ante late rei recordatiuū). Et hęc Relatiuū ſunt duplicia. Quædā em̄ ſunt relatiua identitatis: q̄dam diuerſitatis. DIS. Relatiua ſubſtātię identitatis q̄ ſunt? MAG. quæ referūt ean- Identita. dē rē in nūero: ut petrꝰ ſcribit & idē diſputat. Et hęc rurſus ſunt duplicia vicꝫ reciproca & nō reciproca. Reciproca ſunt q̄ referunt rē agētē ꝑ mo Recipca dū patiētis. ut petrus ꝑcutit ſe. Et hęc relatiua ſupponunt ꝓ eadē re ī numero cū ſuis antecedētibꝰ. Et loco eoꝝ licet ponere antecedētia. Nō reci- ꝓca aūt dicimꝰ q̄ referūt eandē rē in nūero & ꝓ eadē ſupponūt. ut petrus nō reciꝓca legit: & idē loqtur. petrꝰ currit & ille mouet̄. Patet igit̄ oīa relatīa ſubſtātię idētitatis ſupponere ꝓ eadē re in nūero: cū ſuis āncedētibꝰ. Relatiuū diuerſitatis vero ſubſtātię diuerſitatis eſt q̄d refert eandē rē in nūero cum ſuo aīte: & ſupponit ꝓ alia. ut petrus ſcribit & aliꝰ loquitur. DIS. Relatiuū acci Relatiuū accidenti dētis q̄d eſt? MAG. q̄d refert rē ꝑ modū denoīatiōis. ut q̄lis ē petrꝰ: talis eſt & plato. Et eſt duplex: ſcꝫ idētitatis & diuerſitatis. Relatiuū acci- Identita. dētis identitatis dicimꝰ / q̄d refert eandē qualitatē vel q̄titatē in ſpē pro qua ſupponit. ut petrus eſt albus: & talis eſt plato. Petrus ē bipedalis & tantus eſt plato. Relatiuū aūt accidētis diuerſitatis: & ſi referat eandē q̄li- diuerſita tatē vel quantitatē in ſpecie: ꝓ alia tamē in ſpecie ſupponit. ut Petrus eſt albus: & alteriꝰ modi eſt plato. Petrus eſt q̄titatis tripedalis & alteriꝰ eſt plato. Hactenꝰ de ſuppoſitōibꝰ terioꝝ. Nūc de ampliatōe tractādū ē.

De Ampliationibus Ca. quartum DIS.

ampliatō Quid eſt ampliatio? MAG. eſt extēſio termini a minore ſuppoſitiōe ad maiorē: ut homo eſt: ibi hō ſtat tm̄ ꝓ pn̄tibꝰ. Sed dicendo homo fuit. homo ſtat ꝓ pn̄tibꝰ / & ꝑteritis. Nō tn̄ intelligendū eſt ꝙ terminus poſſit ampliari: ut ſtet ꝓ pluribus q̄ ī ſuppoſitione naturali: quia (ut dictū ē) in tali ſtat ꝓ omnibus a quibꝰ natus eſt ꝑticipari. Vnde patet ampliationē eſſe minorē reſtrictionē: minꝰ em̄ reſtrin

git termin⁹ p ſe poſitus vel in naturali ſuppoiſtōe quā reſtringat in ꝓ poſitione qua ampliari dicitur. Amplius ſciendū: termīos ſequentes ſcꝫ poſterius prius poſſibile impoſſibile cōtingens neceſſario. Similiter & verbalia in bilis vel bile. aut tiuus terminata: terminū nō ampliare ſed permittere ipm naturaliter ſtare. Quod quidē pluribus formari poſſet rationibus: quas breuitatis cauſa libuit ſilentio tranſire. Ampliatō eſt minor reſtrictio.

De Reſtrictione Capi. quintum DIS

Vid eſt reſtrictio? MAG. eſt coartatio termī a ſuppoſitōe maiore ad minorē. ut dicēdo homo. hō ſupponit & ſtat ꝓ omnib⁹ homīb⁹. ſed dicendo homo eſt. homo ſtat tm̄ ꝓ pn̄tib⁹. Simil'r homo albus: ſtat tantū ꝓ albis. Vnde quādocunqꝫ termin⁹ ſtat ꝓ paucioribus ꝙ ſi ſtaret natural'r dicit̄ reſtringi. Et fit hoc p nom̄ia: & (ut in plurimū) adiectīa. Adiectiu ūem̄ reſtringit ſubſtantiuū ad ſtandū ſecū in eodē genere: & ꝓ his qbus ſignificatū adiectiui inhęret. Et hoc quidē verum eſt: ſi adiectiuū ponat̄ cū ſuo ſubſtātiuo ex eadē p̄te ſubiecti aut p̄dicati. Nihil em̄ poſitū a parte p̄dicati reſtringere poteſt ſubiectū: quo ad principale ſignificatū. ut dicendo homo eſt albus: hō reſtringit̄ p albus non ꝓ albis: ſed pro maſculis. fit ſimiliter reſtrictio p verba & participia. Qm̄ verbū aut participiū pn̄tis tempis reſtringit ꝓ pn̄tibus Sed participium vel verbum p̄teriti tempis reſtringit terminū imediate p̄cedentem & ſequentē ꝓ p̄ſentib⁹ & p̄teritis. Participiū aūt vel verbū futuri temporis reſtringit terminū īmediate p̄cedentē & ſequentem ꝓ p̄ſentibus vel futuris. Exempla ſunt homo eſt aſinus: homo fuit aſinus homo erit aſinus. Item fit ſimiliter qnqꝫ reſtrictio ab uſu. ut nihil eſt in cantro: intelligit̄ nihil ſolidū: licet ibi ſit aer &c. Sequit̄ de appellatiōe. Reſtrictio. per nomē per verbū per ptici pium ab uſu.

De Appellatione Capi. ſextum DIS.

Vid eſt appellatio? MAG. eſt acceptio termini ꝓ re exiſtēte. ut hō currit ibi homo appellat hoīem exiſtentem. Verba autē quæ ſignificāt actus animi interiores termino ſequēti dant appellare formā & rationē. ut cognoſco venientem: id eſt cognoſco eum q venit/ ſub ea ratione quia venit. verūtamē ſcripturę ſacrę hunc abhorrent rigorem. unde Auguſtinus. Indignū vehementer exiſtimo. ut verba cęleſtis oraculi reſtrigā ſub regulis Donati. a fortiore p regulas inanes logicę quæ ſil'r a beato Hieronymo reijciūtur. 37. di. c. nō vobis. Et c. omne dicit̄: non in dialectica placuit deo patri filio & ſſ. regnū em̄ dei in ſimplilicitate fidei eſt: non in cōtentione ſermōis. de his dicit̄: q oēm vim diſputationū ſuarum in dialectica ponūt. Ea ꝓpter malui ad p̄ſens aliorum dicta de paſſionibus hmōi dialecticis: ſuccinctim pcurrere ꝙ vel de ꝓprio aliqd noui cudere: vel neotericorū pfuſa cōmētaria imitari beatus etiam Gregorius li. xxvi. moraliū ait. non debet intentio verbis deſeruire ſed verba intentioni. xxij. q. v. c. humane. Et idem doctor i ſermone quodā dicit plerumqꝫ dum ꝓprietas verboꝝ attendit̄: ſenſus veritatis amittitur. Diuus quoqꝫ Hieronymus ſup epi. ad Gala. euāgeliū appellatō Auguſti⁹ Hierony. Gregori⁹

inquit nõ eſt in verbis ſcripturarū ſed in ſenſu: nõ in ſupficie: ſed in medulla: nõ in ſermonū folijs / ſed in radice rationis. Sanctus quoq; hilarius li. iiij. de trinitate intelligētia ait dictorū ex cauſis eſt aſſumēda dicēdi. quia non ſermoni res ſed rei eſt ſermo ſubiectus. talibus fili chariſſime ſanctorū ſentētijs obuiare poteris iſtis neotericis logicis qui phiam omnē naturalē & moralē poſtponētes / priſcorū patrū & eccleſiaſticorū doctorū grauiſſimas ſentētias aut fulſe inuertere: aut penitus nõ verētur negare: ſi ipas regulis ſuis dialecticis nequiuerit coaptare. de qbus canonica ſanctio ait. nõne vobis videt in vanitate ſenſus & obſcuritate mētis ingredi qui diebus ac noctib⁹ in dialectica arte torquet. xxxvij. di. c. nõne. Et ea. di. p Vrbanū papā dicit: Omnē vim inuentorū ſuorū in dialectica diſputãtes ponūt hęretici: q phōrū ſnīa diffinit nõ aſtruēdi vim habere ſed ſtudiū deſtruendi: ſed non in dialectica placuit deo patri &c. ut ſupra. Reliqua tranſimus.

Hilarius

De Diſtributione. Capitulū ſeptimū. DIS.

Diſtributio

QVid ē diſtributio? MAG. eſt multiplicatio acceptōis termini cōis p ſuis inferiorib⁹ p ſignū diſtributiuū facta. Signa autē diſtributiua ſunt duplicia. vic3 ſubſtãtię & accidētis. Subſtãtię ſunt: quae diſtribuūt p rebus habentibus ſe p modū ſubſtãtię. Et haec ſunt rurſus multiplicia. Quædā em diſtribuūt p omnib⁹ ptib⁹ ſubiectiuis: Quædā p duob⁹ tm̄. qdā vero p ptib⁹ integralib⁹. DIS. Quę ſunt quę diſtribuūt p ptibus ſubiectiuis oībus? MAG. Sunt: omīs null⁹ quilibet quodlibet quęlibet nihil nemo & ſīlia. Silr differt aliud ab nõ idē &c. Et dicunt hęc ſigna ulīa: nõ quia ſ3cēt ulr / ſed qm̄ ulriter ſ3cāt: qa diſtribuūt terminū p omnibus ſuis inferiorib⁹: & tn̄ differenter: quia ſigna negatiua diſtribuūt terminū mediate vel īmediate ſequentē. vt null⁹ hō eſt aſin⁹: ibi diſtribuit hō & aſin⁹. Sed affirmatiua tm̄ diſtribuūt terminū īmediate ſequentē. ut Omīs hō eſt aīal. ibi tm̄ diſtribuit homo. Adnimaduertendum tamē de hoc ſigno omīs. Nā qnq; accipit & collectiue & diſtributiue in nūero ſc3 plri. Exempla ſunt: omēs apľi dei ſunt duodecī. Ibi accipit collectiue. valet em̄ omēs apľi ſimľ collecti ſūt duodecim. Sed dicendo Omēs hoīes currūt. ibi accipit diſtributiue. DIS. Quid ſi tm̄ duo hoīes currerēt: dicere ne liceret. omēs homīes currūt? MAG. Si nõ eſſent plures hoīes / dicere quidē liceret: omnes. ſicut dicimus. omīs fęnix. oīs ſol. Si aūt plres ſint: etiā nõ currētes: omēs nõ dicimus ſed ambo vel uterq;. Nec hoc te lateat: Nihil & nemo includere termīos ſui diſtributōis: ut nihil. i. nulla res. nemo. i. nullus hō: vel nullum ens qd ē homo &c. DIS. Quæ ſunt ſigna diſtributiua duorū? MAG. uter & neuter: uterq;: neuterq; neutraq;: utraq;: utrumq;. hæc enim diſtribuunt pro duobus demonſtratis. ut neuter horum currit. DIS. Quid de negatiōe? MAG. Negatio principaliter negat: & ex cōſequēti diſtribuit quia ſc3 negat omīa facit ſtare p omnib⁹ negatiue. DIS. Quæ ſunt diſtributiua pro partibus integralibus?

diſtributiua ſubē

oīs
Nullus

oīs qñ exigat tria appellata

Vter
Neuter

Negatio

MAG. hoc ſignũ totus quod quidẽ dupliciter accipit . videlicet ka/thegorematice: tunc valet totus.i.habens ptes. ut Totũ quod ẽ in mũdo ẽ in oculo meo. i. ens hñs ptes q̃d eſt in mũdo &c. Alio mõ accipitur ſinkathegorematice. Et tũc valet tot⁹. i. q̃libet ps. Includit. n terminũ ſue diſtributiõis ſcʒ ps. uñ dicẽdo. tot⁹ petr⁹. ibi petrus nõ diſtribuit/ ſed ps. DIS. Quę ſunt diſtributiua accñtis MA q̃ diſtribuũt pro re hñte ſe p modũ accidẽtis. Et ſunt duplicia. Quædã em diſtribuũt pro qualitatib⁹. Quædã ꝓ ꝓ q̃titatib⁹. DIS. quæ diſtribuũt ꝓ q̃litatibus? MA. hoc ſignũ q̃lelibet: cui⁹ pticulare ẽ aliq̃libet. valet em q̃le/libet. i. ens hñs oẽm ſpẽm q̃litatis. DIS. q̃ ſunt diſtributiua q̃titatis? MA. hęc. quãtuſcũq; q̃d diſtribuit ꝓ q̃titate ɔtinua: & q̃tuſcũq; / q̃d diſtribuit ꝓ q̃titate diſcreta. Preter hæc ẽ hoc ſignũ infinitũ: Quod q̃dẽ accipit multipl̃r. Primo negatiue: ꝓ ente q̃d finiri nõ põt: quia nõ hʒ aptitudinẽ finiẽdi. ut vox eſt infinitũ inuiſibilis: quia videri nõ poteſt: Secũdo accipit ꝓ eo q̃d nõdũ eſt ptranſitũ: põt tñ ptranſiri. ut ager nõdum dimenſus. Tertio accipitur pro illo cui⁹ quantitas ſemp creſcit p appoſitõem: ut nũerus. Quarto pro eo cui⁹ q̃titas nunq̃ deſinit diuiſione: ut linea vel ſupficies. Quinto accipitur pro eo cui⁹ quãtitas ſemp creſcit appoſitõe: & nunq̃ deſinit diuiſione. ut tempus. Et his trib⁹ ultimis modis poteſt accipi: aut ſimpliciter: aut quo ad nos: Et valet infinitum id eſt quolibet plura. Hæc de diſtributionibus. iam vltimo pcurramus propoſitiones exponibiles.

Totus | diſtributiua accñtis | qualelibet | quantuſcunq; | totuſcũq; | infinitum

De Exponibilibus Capitulum octauũ.

DIS Quam ppoſitionẽ exponibilem cenſes? MAG. Eã quæ habet ſenſũ obſcurũ propter aliq̃d ſinkathegorema in ea poſitũ. Sinkathegorematum vero huiuſcemodi quædam ſunt excluſiua. ut tm̃ ſolũ dũtaxat &c. Quædã exceptiua. ut præter pterq̃ niſi &c. Quædã reduplicatiua. ut inquantũ eo ꝙ ſʒm ꝙ &c. Item ſunt: Incipit & deſinit infinitũ: cõpatiui & ſuplatiui/ differt aliud ab totus & q̃lelibet. &c. De quibus eodem obſeruato ordine pauca in calce logices adijciemus.

ppõ exponibilis

De Excluſiuis Capi. nonum

MAG. Excluſiua in qua nulla ponitur negatio: exponitur per duas exponentes: coniunctas per coniunctionem copulatiuam: quarũ prima eſt prejaceſns propoſitionis exponibilis (id eſt ppoſitio quæ remanet depoſito ſigno excluſiuo) Secunda eſt negatiua in qua negatur prædicatum ab omnibus alijs a ſubiecto . ut tantũ hõ currit. exponitur ſic. homo currit: & nil aliud ab homĩe currit. Excluſiua autem in qua ponitur negatio. Siquidem negatio ponitur ante ſignum excluſiuum: exponitur per unam diſiunctiuam de partibus cõtradicentibus prioribus. ut tantũ homo currit: exponitur ſic. nullus hõ currit vel aliq̃d ab hoĩe cr̃. Si aũt negatõ ponat p⁹ ſignũ: exponit p duas ppões ɔiũctas p ɔiũctionẽ copulatiuã: q̃ꝝ prima ẽ piacẽs negatiã. Sc̃da ẽ affirmatiua

excluſiue affirmati. | piacens | excluſiua negatiua

in qua pdicatum affirmatͣ de quolibet alio a ſubiecto ut Tantũ accidẽs nõ eſt ſubſtantia. exponitur. Accidens non eſt ſubſtãtia: & omne aliud ab accidente eſt ſubſtantia. Et hęc verã ſunt cum ꝓpoſitio excluſiua exponitͣ gratia alietatis. Nam ſi in ea ponatur dictio importans numerũ: exponenda erit gratia pluralitatis: per oĩa ut dictũ eſt. dempto ꝙ in ſecunda exponente ponitur plures vel eius cõdeclineum. ut iſta Tantum duodecim ſunt apoſtoli dei. exponitur duodecim ſũt apoſtoli dei: & nõ plures ꝗ̃ duodecim ſunt apoſtoli dei.

De Exceptiuis Capi. x. DIS.

Exceptia. Quomodo exponũtͣ exceptiuę? MAG. Exceptiua affirmatiã exponitur copulatiue: per tres exponẽtes: quarꝫ prima affirmat pdicatũ pe ſubiecto ſumptũ cum aliud ab. Secunda affirmat pdicatũ de termino excepto. Tertia negat pdicatum de termino excepto. ut hæc. Omne aĩal p̃ter hoĩem eſt irrationale ſic exponitͣ. Omne anĩal aliud ab homine eſt irrõnale: & hõ eſt aĩal & hõ nõ eſt irrõnalis. Negatiua vero exponitͣ coplatie ꝑ tres exponẽtes: q̃rꝫ pria negat pręd icatũ de ſubiecto ſumpto cum aliud ab. Secunda affirmat ſubiectũ de termino excepto. Tertia affirmat pdicatũ ulr de termino excepto. ut hæc nullũ anĩal p̃ter hoĩem eſt riſibile. Sic exponitͣ Nullum aĩal aliud ab homĩe eſt riſibile; & hõ eſt aĩal: & omĩs homo eſt riſibilis. Contradictorię harꝫ exponuntur ꝑ exponentes cõtradictorias. Hoc tamẽ anĩaduertendum ſigna exceptiua nõ poſſe poni niſi in ꝓpoſitiõe ulı̃ in qua terminũ cõem ſuper quẽ ĩmediate cadũt/ſi impedita nõ fuerint faciũt ſupponere ſimplr. ut in dictis ꝓpoſitionibus: hoĩem ſupponit ſimpliciter.

De Reduplicatiuis Capitulum. xi. DIS.

reduplicatiua. Quomodo exponunͭ reduplicatiuę? MAG. Reduplicatiua affirmatiua exponitur ꝑ q̃ttuor exponentes copulatiue. quarum prima affirmat pdicatũ principale de ſubiecto. Secunda affirmat reduplicatũ de ſubiecto. Tertia affirmat pdicatũ principale de reduplicato. Quarta eſt una cauſalis in cuius ãte ponitur dictio ſuper quam cadit reduplicatio: cum aliquo tranſcẽdente: & in cõñte pdicatũ principale affirmatͣ de relatiuo illiꝰ tranſcendẽtis. ut hęc hõ ĩnquãtũ rõnalis eſt riſibilis ſic exponitͣ. hõ eſt riſibilis & hõ eſt rõnalis: & om̃e rõnale eſt riſibile & ſi aliqd eſt rõnale ipm̃ eſt riſibile. Negatiua autẽ exponitͣ per quattuor exponentes copulatiue quarꝫ prima negat pdicatũ de ſubiecto Secunda affirmat reduplicatũ de ſubiecto. Tertia negat ulr pdicatũ de reduplicato. Quarta eſt una cãlis in cuiꝰ ãte ponitͣ reduplicatio cũ aliquo tranſcendẽte. & in cõſequẽte negatͣ pdicatum de relatiuo illiꝰ tranſcendentis. ut iſta nullus hõ inquantum ratõnalis eſt rudibil. ſic exponitͣ. nullus hõ eſt rudibilis: & omĩs homo eſt rationalis: & nullũ rationale eſt rudibile. & ſi aliq̃d ẽ rõnale ipm̃ nõ ẽ rudibile. Contradictorię harꝫ exponunͭ ꝑ exponẽtes cõtradicẽtes. verũtamẽ hæc ſigna non ſemꝑ accipiuntur reduplicatiue: ſed q̃nq; ſpecificatiẽ. accipiunͭ qdẽ re-

duplicatiue. Quando denotant illud ſuper quod cadunt eſſe pręciſam cauſam quare prædicatum inſit ſubiecto. ut in exemplis dictis. Specificatiue vero accipiuntur quando denotant id ſuper quod cadunt non repugnare quin & ſub ea ratione prædicatũ inſit ſubiecto. ut homo inquãtũ albus currit. Modus autem exponendi datus intelligitur cum ſignũ accipitur reduplicatiue.

De Incipit & deſinit Capitulum. xij. DIS.

Quomodo exponuntur ꝓpoſitiones de deſinit & incipit? MAG

Incipit

Si incipit/ponatur cum dictione ſignificante rem cuius eſſe ſimul acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponẽtes: quaꝝ prima eſt affirmatiua de pſenti/ſecunda negatiua de pterito. ut homo incipit eſſe. exponitur: hoc nunc eſt: & homo ĩmediate ante hoc non fuit. Si autẽ ponatur cũ dictione ſignificãte rem cuius eſſe ſucceſſiue acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quaꝝ prima eſt negatiua de præſenti: ſecunda affirmatiua de pterito ut homo incipit eſſe albus. expõitur: homo nũc nõ ẽ albus: & homo ĩmediate poſt hoc erit albus.

Deſinit

Similiter ſi deſinit/ponatur cum dictione ſignificante rem cuius eſſe ſimul acquiritur. exponitur copulatiue: cuius prima pars eſt affirmatiua de præſenti/ſecunda negatiua de futuro. ut hõ deſinit eſſe: exponitur. hõ nunc eſt: & homo ĩmediate poſt hoc non erit. Si autẽ ponatur cum dictõe ſignificante rem cuius eſſe ſucceſſiue acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quaꝝ prima eſt negatiuu de præſenti/ſecunda affirmatiua de pręterito. ut homo deſinit eſſe albus. exponitur: homo nunc nõ eſt albus: & homo ĩmediate ante hoc fuit albus. Contradictoriæ exponuntur per exponentes contradicentes prioribus.

De Infinito Capitulum. xiij. DIS

Quomodo exponuntur ꝓpoſitiones de infinito? MAG Infiniti acceptiones in ſuperioribus audiſti. Si igitur infinitum ſinkategrematice captum ponatur in ꝓpoſitione: tunc exponenda eſt copulatiue per duas exponẽtes: quaꝝ prima affirmat pdicatũ de ſubiecto ſumpto ſub aliqua quantitate. & ſecunda negat tale pdicatum ineſſe tali ſubiecto ſub determinata quantitate. ut iſta infiniti homĩes currunt. exponitur. aliqui homines currunt: & non tot quin plures duobus vel tribus &c de alijs vel ſic. aliqui homines currunt: & non quibuſlibet plures currunt. Si autem infinitum accipitur kathegrematice: tunc prima ꝓpoſitio affirmat quantitatẽ de ſubiecto: ſecunda negat terminũ illius quantitatis. ut hæc linea eſt infinita. exponitur. linea eſt quãta: & linea non habet terminũ ſuæ quãtitatis. Et hoc corpus infinitum eſt album. exponitur. aliquod corpus quantum eſt albũ: & id corpus nõ habet terminum ſuæ quãtitatis. Nec te lateat infinitũ ſinkathegrematice ſumptum confundere terminum ĩmediate ſequentem immobiliter: quia facit ipſum ſtare confuſe tantum.

infinitum

De Comparatiuis & Superlatiuis. Cap. xiiij. DIS:

de cõparatiuo.

Quomõ exponiẽ ꝓpoſitio in qua poniẽ cõparatiuꝰ? MAG. Si capiaẽ ꝓprie & cõparatiue/tũc exponiẽ copulatiue ꝑ tres exponentes quaꝝ prima affirmat poſitiuũ de re excedente: Secũda affirmat eundem de re exceſſa. Tertia affirmat exceſſum de excedente cum aduerbio magis. ut petrus eſt fortior ioanne exponiẽ. petrus ẽ fortis & ioãnes ẽ fortis & petrus eſt magis fortis ꝗ̃ ioãnes: vel ioãnes nõ eſt adeo fortis ut petrus. Si aũt cõparatiuꝰ accipit imꝓprie. ut deus eſt ſanctior diabolo: ſic exponiẽ. deus eſt ſanctus: & diabolꝰ nõ eſt ſanctus. DIS. Quõ

de ſuperlatiuo

exponiẽ ꝓpoſitio in qua ponitur ſuplatiuꝰ? MAG. Suplatiuꝰ qñq; accipiẽ ꝯparatiue. ut ſanctiſſimꝰ. i. valde ſanctus. Qñq; ſuplatiue & improprie. cum ſcꝫ res cõparatę ſunt diuerſaꝝ naturaꝝ. ut leo eſt fortiſſimꝰ lineũ. Qñq; vero accipiẽ ꝓprie: cũ res cõparatę ſunt eiuſdẽ naturę & tunc ſi accipitur affirmatiue: exponitur ꝓpoſitio ꝑ tres exponentes copulatiue: quarum prima affirmat poſitiuũ de re excedente. Secunda affirmat eundẽ dẽ re exceſſa. Tertia affirmat exceſſum de re excedente per reſpectũ ad rem exceſſam uniuerſaliter captã. Si aũt ſuplatiuus teneẽ negatiue: tunc tertia exponens eſt negatiua. Exemplũ primi Roſa ẽ pulcherrimꝰ florum exponitur. Roſa eſt pulchra: & omis flos eſt pulcher: & roſa omni flore eſt pulchrior vel magis pulchra. Exemplũ ſecundi. Subſtantia eſt genus generaliſſimũ: exponitur ſubſtãtia eſt generalis: & alia genera ſunt generalia: & nullũ eſt generalius ſubſtãtia (poſſunt tamen eẽ ęque generalia) &c. Contradictorię exponuntur diſiunctiue ꝑ exponentes cõtradicentes. Habet aũt ſuplatiuus proprie acceptus vim diſtribuẽdi terminũ vlẽm ſignificantẽ rem exceſſam.

De Differt aliud ab Capi. xv. DIS

Quomõ exponitur ꝓpoſitio de differt aliud ab. non idem &c? MAG. Affirmatiua exponiẽ copulatiue ꝑ tres exponẽtes: quarum prima affirmat eſt de eo ꝙd differt. Secunda affirmat ẽ de eo a quo differt Tertia negat illa de ſe inuicem. ut aſinus differt ab homine exponiẽ aſinus eſt: & hõ eſt & aſinus non eſt homo. Negatiue exponiẽ diſiunctiue ꝑ exponentes cõtradicentes. ut aſinus non differt ab homĩe exponitur. aſinus non eſt vel homo non eſt vel aſinus eſt hõ. Et ſciendum terminũ cõmunẽ imediate ſequentẽ ꝑdicta ſigna cõfundi diſtributiue. Nec ſigna ꝑticularia hanc diſtributiõem impediunt. ut aſinꝰ differt ab aliquo homine. valet ab omni homine differt aſinus. De toto quale libet: & aliis dictum eſt in ſuperioribus. Iã logices finẽ attigimus. Nunc ꝑ cõplemento triuii Rhetoricã luſtrabimus.

TYPVS IN RHETORICAM

PUBLIC LIBRARY

Libri Tertij tractatuus Prims De partibus Orationis

Am deo auſpice & grãmatices & logices principia non mo/do ſuccinctim/verũetiam miro fęcunditatis ordine explanaſti: quibus animi conceptus: non barbaris ſed latinis potius orationibus exprimere earundēq veritates ac falſitates/multifarijs ratiocinationib⁹ dilucidare poſſum argutiſſime. Attamē in hoc ipſo deficere mihi videre videor: q̄ nõdum eas: eo ingenio exornandas pernoſco: quo rerum/de quib⁹ ſermo eſt: cõditio expoſtulat. MAG. Sane dicis. Nam hoc alterius negocij: & ad eam liberalem ſcientiã attinet: quã Rhetoricã in principio noſtrę diſceptationis diximus.

Quid Rhetorica: q̃ primo tradita. qd Rhetor: qd Rhetoris officiũ: & quot genera cauſarꝝ. Ca. i.

rhetorica

DIS. Quid eſt Rhetorica? MAG. eſt benedicēdi ſcia in ciuilib⁹ quęſtionib⁹: ad pſuadendũ iuſta & bona: in rerũ pſonarꝝ ꝗ negocij cauſa ρнσισ rheſis em̄ grecę/latine locutõē ſonat. Hæc autē ſcia & ornate. & expedite loqui dat: unde & a grecis ρнτόρεια a noſtris autē Rhetorica dicta eſt: hinc ρнτωρ: id eſt rheror hui⁹ ſcię gnarus. DIS. Quis igitur rhetor primus aut hui⁹ artis inuentor fuit? MAG huius certitudinem nondũ accepi: Sed hoc manifeſtũ: ipam a Demoſthene gręcorꝝ oratore: & a Marco Tullio Cicerone latinę eloquētię miro ingenio excultã: nec ab aliquo unq̄ viro docto neglectam: ob inumeros ex ea pullulantes fructus: de cui⁹ laude verba fundere/altius ingeniũ: & tractatũ requireret maiorem. DIS Pretermiſſis igiẗ his. Quid rhetor. & quod officiũ eius dilucida. MAG. Rhetor quē & oratorem dicere poſſumus. Eſt vir bonus dicendi arte pitus. Officiũ eius eſt de his rebus poſſe appoſite dicere: quæ in ciuilibus quæſtionib⁹ ſꝫm mores & inſtituta patrię ꝯprobãẗ. Hę aũt ſũt an turpe aliqd: an laudabile: utile vel honeſtũ: ęquũ vel iniquũ ſit. Ex quib⁹ rebus tria cauſarꝝ gñã naſcũtur.

Demoſthenes Cicero.

Rhetor

Gña cauſarum

DIS. Quæ? MAG. Primũ Demonſtratiuũ/p q̄d orator audienti delectatõem pponit. Secundũ ē iudiciale in quo orator ſęuitiã/aut clęmentiã iudicis pqrit. Tertiũ ē deliberatiuũ in q̄ orator ſpem/ aut reformidatõem liberantis ptendit. In quib⁹ & circa q̄ maxime oratorē obſeruare oportebit: ut pœmieẗ apte: narret apte: pugnet acriter: colligat fortiter: ornet excelſe: pnũciet lucide: teneat fixe Poſtremo doceat: delectet: atq̄ afficiat. In his em̄ oratoriũ mun⁹ expletur. Præmiſſa igiẗ earũ rerũ diſtributiõe: ad præcepta cauſarum cõia pergemus.

De oratione Demonſtratiua: & a quibus locis conſtituenda ſit. Capitulum ſecundum.

Genus demõſtratiuũ

DIS. Ratio igiẗ Demõſtratiua quib⁹ cõſtituiẗ? MAG. Demõſtrationis genus: q̄d ad laudandos claros viros: & improbos vituperandos/ſuſcipiẗ: & in q̄ magis q̄ ceteris in virtutũ vitiorꝝve cognitione orõ ꝟſaẗ: ꝯſumiẗ in narrãdis exponēdiſq̄ factis & reb⁹ geſtis bõis aut malis. Ea aũt trib⁹ verſanẗ gñib⁹ hoc ē externis animi & corporis

DIS. Bona externa quæ ſunt? MAG. Sunt: genus: gloria: & amicitię: quib⁹ fortunæ & facultates annüerant. DIS. Bona corpis q̄ ſũt? MAG. Sunt vires: agilitas: valitudo: pulchritudo &c. Non eñ oĩno felix eſt q ſpecie turpiſſim⁹ ẽ: & ſine ꝑple. His in oratione cõſtitutis: veniendũ eſt ad bona animi. DIS. Quæ ſunt? MAG. Sũt virtutes morales. ut prudẽtia: fortitudo: iuſticia. tēꝑantia. liberalitas. & cetery. Itẽ bonę artes cũ phĩe ꝑtibus. Maximopere aũt aduertendũ circa hęc. qm̃ teſte btõ Gregorio. Sepe vitia ꝓ virtutib⁹ ſe ingerũt: & virtutes ſe eſſe mẽtiunt. ut Audacia ꝓ fortitudĩe. prodigalitas ꝓ liberalitate: & ſupſtitio ꝓ religione. De his aũt in moralib⁹ latius diſſerendũ. Nec oĩno negligendũ queadmodũ quiſq; generatus: queadmodũ ęducatus: queadmodũ inſtitut⁹: morat⁹q; fuerit: qbus uſus amicis. & ſi qd magnũ cui & incredibile acciderit/ maxime ſi illud diuinit⁹ accidere potuerit videri. Tũ qd quiſq; ſenſerit: dixerit: geſſerit. hęc eñ ad ea quæ virtutũ ꝑpoſita ſunt genera: accõmodabũt. Neq; vero mors eoꝝ quoꝝ vita laudabitur ſilentio ꝑterir i debebit. Si mõ quid erit animaduertendũ. aut in ĩpo genere mortis: aut in ĩpis rebus quæ poſt morte cõſequunt. Et hęc iam expoſita bona: cõfirmari & cõfutari poterũt: ſi fortunę quoq; cõmoda pro affectu mentis in laudem vel ignominiã trahentur.

Bona externa | Corporis | Animi | Gregori⁹ i. diſ. ca. ſepe

De oratione deliberatiua: & a quibus locis conſtituenda Ca. tertium DIS.

Ratio deliberatiua qbus aſſumit? MAG. Genus deliberationis/ aut cõſultatiõis ad utilitatẽ tendit/ ad quã oĩa referri debẽt in cõſilio dando. Illa aũt primo ſunt ſuaſori & diſſuaſori notanda: quid fieri poſſit: & qd neceſſe ſit aut nõ neceſſe. Nam ſiquid effici nõ põt/ deliberatio tollit: q̄uis utile ſit. Cũ aũt quærit quid fieri poſſit: videndum eſt etiã q̄ facile poſſit. Nam ꝑ difficilia ꝑinde ſepe habenda ſũt ac ſi effici nõ poſſint. Et cũ de neceſſitate attẽdem⁹: etiam ſi quid neceſſariũ non videbitur: videndum tamen erit q̄ ſit illud magnũ. Quod eñ permagnum eſt: ꝓ neceſſario ſepe habet. Vtendum rurſus in conſultatione an tuto etiam ſit illud aggredi. vis eñ doluſq;: ſimulationes nobis animaduertenda ſunt: quibus aduerſus conſilia noſtra facile aliqñ obuiare poteſt. Et rurſus quia hoc genus ad utilitatem tendit. quæ in diſcernendis bonis maliſq; verſatur ea diſtinguenda ſunt. DIS. Quomodo? MAG. Nam bonorum/ quædam neceſſaria ſnnt. ut vita: libertas: coniuges: germani: parentes. Quædam non neceſſaria: tamen commoditati coniuncta ſunt; ut opes: copiæ: clientelæ. Quędam honeſtati coniuncta ſunt: pro quibus optimus quiſq; contendit. ut: gloria: honor: nobilitas. &c. In his igitur rebus: cum bona ſint: facile intellectu eſt quæ eorum contraria. Et ab his perſuaſionis loca & argumenta formanda ſunt. Et diſſuaſionis ab eorum maxime contrarijs elicienda. Et quoniam non ad veritatem: ſed etiam ad opiniones eorum qui audiunt accõmodanda eſt oratio; hoc primum intelligamus; hominũ eſſe

Genus deliberatĩm | Bona neceſſaria | nõ neceſſaria. | honeſtati coniũcta | Hoĩm gen⁹ duplex

duo genera. Alterum indoctũ & aggreſte quod antefert utilitatem honeſtati. Alterũ expolitum: quod rebus omnibus dignitatẽ anteponit: & honeſtatem vtilitati. Itaq; huic laus: honor: gloria: fides: iuſticia: omnisq; virtus. Alteri queſtus: emolimẽtum: fructus: voluptas laudanda eſt. Et poſthac de efficiendi ratione dicam⁹: quibus & contra quos: aut quo loco aut quibus facultatibus: armorũ/ſociorũ/pecunię earũq; rerũ quę ad rem perficiendã pertinent uti poſſumus: perquirendũ eſt. Vterq; autẽ ſuaſor & diſſuaſor ad augendũ exempla habeant aut recẽtiora: quæ notiora ſunt: aut vetera: quæ plus auctoritatis habent. Maximeq; in hoc genere prodeſt: ut poſſit utilia & neceſſaria honeſtis/vel hæc illis anteferre ad cõmouẽdos animos. Principia autẽ in his dicendis generib⁹ breuia eſſe debebũt. Et ĩ hoc gñe a natura rei auditoriſq; perſona aut a re ipſa narratiõe trahem⁹.

De Oratione iudiciali: & a quibus locis cõſtituenda Capitulum quartum DIS.

Genus Iudiciale:

Ratio iudicialis quibus integratur? MAG. Hoc genus inter omnia difficillimũ eſt: quoniam iuris ſcientiã/ & humanarũ rerũ experientiã magnitudine ſua complectitur: contractuſq; quos accuſator & reus late diffuſeq; narrant confirmãt: cõfutant atq; concludunt/continet. Accuſator autẽ eum ſeruabit ordinẽ: ut ſingula argumẽta quaſi haſta collata in manu vehementer proponat: cõcludat acriter: cõfirmet tabulis/decretis & teſtimonijs: & iratũ efficiet iudicem. Reo autẽ omnia ſecus facienda. Sumenda enim ſunt principia ad beniuolentiam conciliandam: narrationes autẽ amputandæ quę lędunt. Firmamenta ad fidem poſita aut per ſe diluenda aut obſcuranda: aut digreſſionibus obruenda: per orationes autẽ ad miſericordiam cõferendę. De his autẽ circa confirmationem & concluſionem diffuſius tractabimus. Nunc ad Orationis partes pergamus.

Actor

Reus

De partibus orationis in genere Ca.v. DIS.

Orõis partes quinq;

Rationis partes quę & quot ſunt? MAG. Orationis partes quibus ſupradictę res cõplectunt: quinq; ſunt. Inuentio Diſpoſitõ Elocutio. Pronunciatio & Memoria. Quarũ primę tres arte & perceptione percipiuntur. Poſtremæ duę partim a natura contributę: partim exercitatione & aſſiduo uſu comparari poſſunt.

De Inuentione & eiuſdem partibus Ca.vi. DIS.

Inuentio.

partes Inuentionis

Quid eſt Inuẽtio? MAG. eſt verborũ & rerũ apta negotijs excogitatio. Et habet has partes. Exordiũ: narrationẽ: diuiſionẽ: confirmationẽ: confutationẽ: cõclũſiõe. De quibus per ordinem differendũ. & primo de Exordio

De Exordio Capitulum ſeptimũ DIS

Exordiũ

Xordiũ quid dicis? MAG. Quo clara vel ſubrepens beniuolentię captatio ſumitur. Primũ principio/ ſecundum autẽ inſinuatiõe perficimus. Horũ autẽ diuerſitas ſecundũ quattuor genera ſumitur turpi honeſto autem in dubio cã noſtra poſita ẽ turpi honeſtoq; mixta: exordiã ur ab ſto mix

In dubi

ea pte quæ honeſtatē cōtinet. Et in ea principio utemur quo beniuolen
tia anim⁹ auditoris pparandus ē/ ne turpitudinis ps obeſſe poſſit. Aut i honeſto
in honeſta. ut ſi de funere religione: pietate: & ſi ſib⁹ dicendū ſit: & in ea
laude principiū extollendū aperte pcedendū eſt. In turpi: ut cum res ho/ In turpi
neſta oppugnatur: aut turpis defenditur: in ea inſinuatōe utemur. Aut In humili
in humili: ut ſi de aliqua vili cauſa agitur & in ea quoniā res parua agit
attentum auditorem requirimus: amplificando exordium exemplis ſi/
milium cauſarum. DIS. Vnde autem beniuolentia captanda eſt?

MAG. A perſona noſtra: auditoris: vel aduerſarij & a re ipſa. ut ſi rem bñuolētia
digna laude pſequimur: & merita: dignitates: aut virtutis genera pſonę captatur
iudicis: aut noſtrę cōmemoram⁹. Hoꝝ autem cōtraria in aduerſariū re/
torquemus Vt autem attente audiamur: a rebus ipſis ordiendū eſt. ut q ut attenti
les & quantę ſint de quibus nobis ſermo eſt: oſtendamus. In hoc etiam audiāur
auditores dociles reddimus. Hęc autem moderanda ſunt: ut nec aſſenta dociles au
tores nec iactatores videamur: aſſentatores quidē ſi ſupra modū audito ditores
rum laudes ſequimur. Iactatores aūt ſi minus modeſte: vel nos: vel rem reddim⁹.
dicendā laudabimus. Oīno etiam cauendum eſt: ne verbis plixioribus
aut maxime ſententiaꝝ apparatu in exordio utamur. Hęc enim oratorē
callidum oſtentant: & fidem minuunt. attamen nōnunquā exordijs ab
ſtinemus. ut cum adeo honeſta eſt cauſa ut exordio nōn ſit opus. ut cum
de religione dicendum eſt. aut cum agitur apud aliquos in cauſa: in qua
ſepius dictum ē. Attentio tamen & beniuolentia auditoris cōpanda eſt.

(Left margin: [aſſ]entator. [I]actator [C]autela)

De narratione & diuiſione. Ca. viij. MAG.

Xordio narrationem ſubijcimus. qua breuiter: apte: & veriſimi/ Narratio
liter cauſa exponitur. Breuiter quidē ne fruſtra tempus teratur.
Aperte ne auditoris animus incertus ab audiendo diſtrahatur.
veriſimiliter autē. ut fidem faciat. Primū tunc ſeruabimus. Si a neceſſa/
rijs incipimus: ſūmatim dicimus: & tranſitionib⁹ ſupſedemus. Secūdū
ſi geſtum: ut geſtū exponimus: ordinem ſeruamus: & breuitatem ſequi
mur. Tertium autem: ſi in narrando opinionem mores: & naturā aduer
timus. Et hęc quidē per verba propria: non ſordida: nec nimis exquiſi/
ta: ſed pura & familiora: non ſepius repetita: aut diffuſa: narranda ſunt.
Narratione pmiſſa: ſtatim ſequitur ptitio ſiue diuiſio quæ cōuenienti⁹ Diuiſio
tribus dumtaxat partibus abſumitur: ne ſi in plures auditores tedio af
ficiat: aut ſi in pauciores eorum mentes confundat.

(Left margin: [b]reuiter [a]perte [v]eriſilr)

De Confirmatione: Confutatione & cōſtitutione Capitulum nonum MAG.

Vic cōfirmationem & confutationem ſubiungere neceſſe eſt: ut
ſingulę ptitiōis noſtre ptes ppria roborēt cōfirmatōe: & aduer/
ſariorum infirment confutatōe. Cōfirmabim⁹ aūt narratōes nr̄as: & a d cōfirmātio
uerſarioꝝ cōfutabim⁹: put cōſtitutio cauſę expoſcit. Aut. n. cōiectura

ꝑtiũ eius ſcꝫ aut exordij: narratiõis: argumẽtatõis: cõcluſiõis & epilogi

De Concluſione Capi. undecimũ MAG.

Cõcluſio

Ingulis itaqꝫ ad oratõem requiſitis: cõcluſiõe termĩanda eſt oratio. Cõcluſio eñ exitus & determinatio toti⁹ orõnis eſt. Et cõplectit̃ breuiter rõnes ꝑ totã orõnẽ tractatas: ſimil'r id q̃d ab oratore quærit̃: & ex ꝑmiſſis rõnib⁹ infert̃. Hęc aũt aut ãplificatõe: aut ęnumeratione: aut cõquæſtiõe ꝑficit̃. DIS. Q̃ñ Amplificatõe cõcludimus? MAG. Cũ ꝑ cohortatõem auditoris animũ ad indignatõeꝫ cõcitamus. Quod quidẽ tredecim locis complecti poterit. Maxime aũt in genere iudiciali. Primus ab auctoritate ſumit̃. Cũ oſtendim⁹ quantę curæ ea res dijs ĩmortalibus fuerit: aut ex ſortib⁹/ oraculis/ vaticinijs: reſponſis/ oſtentis/ ꝓdigijs &c. Aut maioribus noſtris: ſapientiſſimis: ſenatui: & maxime quõ de his reb⁹ in lege ſancitũ eſt. Secũdus ad quos ꝑtineat: quæve bona attingit/ cõmemorat. Tertius Si omnib⁹ idem concedatur: multos eiuſdem audaciæ futuros exemplo aperiat. Quart⁹ demõſtrat ſi huic remiſſum ſit multos alacriores ad maleficia futuros: q̊s expectatio iudicij remoratur. Quintus cęteras res conſilio etiã ubi ociderint corrigi poſſe: hoc niſi ꝓuideat̃ ne accidat/ fruſtra auxilia implorari oſtendit. Sextus voluntario facinori haud veniam cõtribuendam imprudentię vero nonnunqꝫ cõcedendã/ cõmemorat. Septim⁹ maleficium tetrum/ crudele: tyrannicũ vi & manu geſtum: ab æquo & iure alienũ oñdit. Octau⁹ nõ vulgare eſſe maleficiũ ſed ſingulare ĩmaniſſimum: a barbaris & beſtijs remotiſſimum ꝑpetratũ: in amicos: maiores natu: mortuos. Itẽ in eos qui neqꝫ alienum ledere / neqꝫ ſe defẽdere potuerũt manifeſtat. Nonus cõparatione hoc atrotius demõſtrat. Decimus quæ ante rẽ/ & in negocio acta ſunt: quæqꝫ cõſequi ſoleãt: acriter & crimino ſe exponit. Vndecimus Iniurię cõtumeliã iunctã oſtendit. Duodecim⁹ eſt quo auditores: ut iniurias ſuas ad res noſtras referãt oramus. Tredecimus eſt quo ea q̃ nobis acciderint etiã inimicis noſtris indigna videri. DIS Hęc ꝑpulchra ſi'atqꝫ iucũda vident̃. Sed q̃ñ ęnũeratiõe ↄcludem⁹: dicas? MAG. Cũ ĩ ordĩe colligim⁹ q̃b⁹ de reb⁹ verba fecerim⁹ a cõfirmatiõe initiũ ſumẽtes. Fit aũt ut artificij ſuſpitionẽ: tediũ & ſatietatem effugere: & memoriã reficere videamur. DIS. Conquæſtiõe autem q̃ñ in cõcluſione utemur? MAG. Cũ auditoris animũ ad miſericordiã mouemus. Hoc aũt multipliciter fieri poteſt. Primo. Si quibus in bonis fuerimus/ & q̃bus in malis nunc ſim⁹/ oñdim⁹. Secundo quæ nobis incõmoda futura ſunt: niſi cauſam obtinuerimus ęnumeramus. Tertio. Carptim unũq̃dqꝫ deploramus incõmodũ. Quarto ꝑter ſpem in miſerijs nos demonſtrabimus eſſe. Quinto ꝑter merita nos in luct⁹ poſitos aperiemus. Sexto nos ſub eoꝝ poteſtate quoꝝ miſericordiam captabim⁹ ſubijciemus. Septimo. Inopia: infrrmitas: & ſolitudo demõſtratur. Octauo nos parentũ ſolitudine/ aut rei publicę cauſa: nõ noſtra calamitate dolere dicimus. Nono liberorum/ aut parentum: aut ſepelię

Amplificatiõe concludimus

Enumeratione

cõquęſtione

di corporis ſui fit cōmēdatio. Decimo diſiunctio eius cum quo libētiſ/ ſime vixerimus: deploratur. Vndecimo ꝙ ab his quibus minime cōuenit male tractamur: edocemus. Duodecimo miſericordiam noſtrā qua in alios uſi ſumus: oſtendemus. Tredecimo contra fatum & nos diu in malis fuiſſe cōquærimur. Decmoquarto Animū noſtrū fortem & patiētem incōmodoꝶ/futurum oſtēdemus. Cōmiſerationē autem breuē eſſe neceſſe eſt. Nihil em̄ lachryma citius areſcit.

De Diſpoſitione Capi. duodecimum MAG.

Ebus itaq; ad orationē ptinentib⁹: ut pmittit̄ inuentis: eas rite collocare opereptiū ē. Hoc aūt ſcd'a pte oratiōis/quā diſpoſitionē diximꝰ: cōplet̄. DIS. Diſpoſitio igit̄ ē oratiōis ps q̄ inuenta: in certa loca digerit atq; locat. MAG. Sane definis. Ea aūt duplex eſt. Altera em̄ ab arte pficiſcit̄: altera autem ad tempꝰ accōmodat̄. Ea q̄ ab arte pfecta eſt: ptium orationis & argumentatiōis ordinē ſeruat: lege exordij: & ſingula quæq; membra ex pceptiōe collocat. Quæ vero ad tē pus accōmodata eſt: a narratione: vel firma aliqua argumētatiōe principiū oratiōis ꝯſtituit. Vnde ſi cauſa noſtra magnā videt̄ habere difficul/ tatē: ut nemo aīo principiū audire poſſit: a narratōe incipiendū ē. Si vero narratio parū pbabilis ē ab aliqua firma argnmētatiōe exordiamur. nōnunq; vero a litteraꝶ aliquaꝶ recitatiōe incipiemus. His aūt cōmutationibus uti non oportet: niſi cauſa aut res poſtulet.

(ab arte) (Diſpoſitō ſcd'a pars orōis rhetoricalis) (ad tempꝰ accōmo/data)

De Elocutione Capi. tredecimum MAG.

Actenus inuentōis & diſpoſitōis partes tractauimꝰ: nūc ordo p̄/ miſſoꝶ expoſtulat: ut reliq̄s oratiōis ptes pcurramus: quaꝶ prima Elocutio eſt. DIS. Quid eſt Elocutio? MAG. Quę inuenta atq; diſpoſita venuſte exornat. Huiꝰ triplex eſt forma ſc; Grauis quæ p materię & pſonarū qualitate cōplectit̄ verba rara: & ſnīas aucto/ ritatibus innixas: graui etiā & magna cōſtructione utitur. Mediocris autē humiliora: nō tamē infima inſerit. Attenuata vero uſq; ad purum atq; q̄tidianū ſermonē deſcendit: ornatū t̄n: non aūt exq̄ſitū: habet & ſnīas eruditas: nō t̄n raras. vitia his pxima vitāda ſunt. Hęc aūt fugere poterimus: ſi ad orōnis ęlegantiā: cōpoſitionē: atq; dignitatē reſpexerimus.

(Elocutio tertia orationis ps) (Grauis) (Mediocris) (Attenuata)

De Elegantia Capi. decimumquartum DIS

Legantiā quā dicis? MAG. Eam q̄ unūq̄dq; pure & latine ef/ fert. Hęc in latinitatē & explanationē diſtributa eſt. Latinitas aūt ſermone: plationē & ſcriptura purā & cōgruā ſeruat ſtructurā Barbariſmū & ſoleociſmū vitat. Eſt aūt ſoleociſmus: cū verbū ſequēs ſuperiori nō accōmodat̄. Barbariſmus vero cū verba vitioſa pferuntur. DIS. Explanatōem quā intelligis? MAG. Quæ verbis uſitatis & pprijs aptā & dilucidā reddit oratione. Sunt aūt verba uſitata (ne erres) ea quæ quotidiana & trita doctoris cōſuetudine noſcuntur. Propria vero ea ſunt q̄ illius rei verba ſunt/aut eſſe poſſunt de qua loquimur.

(Elegantia) (Latinitas) (Soleociſ/mus) (Barbariſ/mus) (Explana/tio)

De Compoſitione litterarum ſyllabarum & dictionum Capitulum ſecundum DIS.

Cōpoſitiō Orationis. Vid eſt orationis cōpoſitio? MAG. eſt lepida dictionū cōplexio: q̄ hiatu & traiectione ptes ælocutionis æqualiter diſtinctas ordine & iunctura ppolitas facit. Hāc ſeruamus: ſi in cunctis ſeueritatē concinnitatēq; tenem⁹. Quod qdē facile fieri poteſt: ſi litteras: ꝑ litteras. ſyllabas: dictiones & oratiões cōſiderabimus. Litteras inquā: ſi dictionem alterā a vocali incipientē in quā ꝓcedens termiata eſt euitabimus: Etiā & ſonora ſi multoties repetita/diſſona eſt. Syllabas/ſi ſimilib⁹ cōcurentibus a ſe incipientib⁹ aut terminatis: aut altera ab ea in qua prior ꝑ ſyllabas terminata fuerit originē trahente: non utimur. ſiſr vitio datur breues ſyllabas cōtinuare q̄ plures. ſimiliter & longas. Dictiones autē. Cum ſimiliter cōcurrentes/& ſibi obuiātes euitamus: & ſuauibus/ſonoris: electis/aptis/commodis/proprijs/concinnis: non nimis prolixis/ſuſpenſis: ſed ſplendentibus & ſignificatiuis: quæ legentiū/audientiumue aures atq; aīos mulcere poſſint: utimur. ꝑ dictões

De Compoſitione partium orationis Ca. xvi. MAG.

IN orationū vero cōpoſitione plura cōſideranda erunt ꝓcepta: quæ ab oratoribus ſūmo ſtudio obſeruata dinoſcuntur. E quib⁹ (quoniā multa ſunt) ꝑpauca hic pandā: Et ſit hoc primum: Appoſitum in principio: ſuppoſitum in medio: & verbum in fine ornatiſſime ponitur. ut Carthaginē: Scipio Aphrican⁹ deleuit. Scd'z. Prepoſitiones perpulchre inter adiectiuum & ſubſtantiuū inrerijciūtur. Similiter relatiuum cū ſuo verbo per modū parentheſis. ut Ornatiſſimo in loco laudāda eſt (quæ a paucis colitur) pſimonia. Tertium. ſiſr genitiu⁹ ornate interponitur: ut Conſtantes militū animi. Quartum. Adiectiuum venuſte ꝓcedit ſubſtantiuū. ut optima virtus: & obliquus ſuum rectorem. ut locorū lōginquitas. Attn̄ adiectiuū a ſubſtantiuo nō nimiū elongetur. Quintum. Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur: ut Preſtantiorem te vidi neminē. Sextum. Ornatiſſime ꝑ gerundijs: gerundiuis utimur noīb⁹. ut gerēdorum bellorum grā gerēdi bella veni: & nō grā gerēdi bella veni. Septimū. Prepoſitio ꝑlepide poſitio addit: ſi exaugere velim⁹ noīa. ut perbeati: ꝑpulchra. Sic ſuplatis multo/facile: lōge & q̄ aduerbia ꝓponimus. ut longe doctiſſimus. egit q̄ maximas gratias. q̄ etiā poſitiuis. ut q̄ docti. ſimiliter perq̄. ut pq̄ doctus es. Sic & comparatiuis multo & longe ornate ꝓponūtur. ut longe doctior: multo ſapientior. Multum: paucum: modicum: paululum: tantum: quantū: poſitiuo adiungenda ſunt. ut Multū doctus. Non autem multo doct⁹ Octauum Cum duo pariter ſe habuerint: utriq; tum dictionē/aut & cōiunctionē ꝓponim⁹. ut petrus tum doctrina tum virtute clarus eſt. vel petrus & doctrina & virtute clarus eſt. Si vero duo ſe non equaliter/ſed unū minus aliud maius ſit: minus in primo loco ponim⁹ & ei cum ꝓponim⁹. maius vero poſteri⁹ locandum & ei tum dictio præponenda eſt. ut

ꝑ oratões ꝯpoſitiōis 21 ꝓcepta.

amo petrū cum ob doctrinā eius tū ob virtutē. Nonum. Ornate adiectiuum in ſubſtantiuū neutri generis: & ſubſtantiuū in gtīm mutatur. ut Multum laudis. i. multa laus. ſic & hæc aduerbia locamus. ut parum laudis: id eſt parua laus: ſatis viriū: id eſt ſufficientes vires. Decimū. Vltīa ſupina ornate ꝑ gerundijs actī caſus ponunt. ut difficile creditu: id eſt ad credendū. Vndecimū. Lepide aduerbiū ſuplatiui gradus/ poſitiuo addit atqꝫ eundē ſuplatiue teneri facit. ut maxime memorabile facin⁹. i. memoratiſſimū facinus. Sic admodū & inprimis poſitiuis adiūcta vim ferme eandem retinēt. ut admodū memorabile facinus. In primis rarū genus hominū &c. Duodecimū. Compatiu⁹ pulchre ꝑ poſitiuo ponit. ut Ioānes in me inuehitur vehementius. i. vehemēter. Multi etiam compatiui aut ſuplatiui orationi ſplendorē afferunt. ut neqꝫ ſtudioſiorē operā: neqꝫ vigilantiorē curam in alio facile inuenies &c. Tredecimū. Subiunctiuus ꝑ indicatiuo nō inornate ponit. ut velim ꝑ volo. Decimūquartum. Hæc dictio ꝑqꝫ ſplendide poſitiuis additur. ut perqꝫ doctus phūs. Decimūquintū. Frequētatiua verba ꝑ primitiuis non inconuenienter poni ſolent. ut Cōiecto ꝑ cōijcio. Sedecimū: Dictio aduerſatiua ꝙꝙ indicatiuo iuncta oratōem multū exornat. ut ꝙꝙ te ante hac diligebam: nunc tamē ob ſingularem virtutē vehemēter admiror. Decimūſeptimum. Non ſolum/ non modo/ apte locantur ſi verumetiam: ſed etiam verumquoqꝫ ſequantur. ut non modo doctus es: verumetiam honeſt⁹. Similiter tam & ꝙ ſibi reſpondent. ut tam chara mihi patria eſt ꝙ tibi vita iocunda. Decimumoctauum. Oratio infinitiua perornate ꝑ indicatiua vel etiā ſubiunctiua ponitur. ut volo te ad me ſcribere: id eſt volo ut ad me ſcribas. ſcio te legere: & non/ ſcio ꝙ tu leges. Nam ꝙ & ut orationem incultam reddunt. Futurum infinitiui verbi paſſiui ornate ponitur pro pſenti eiuſdem. ut lectum iri pro legi. Decimūnonum. Prępoſitio quæ nomini adiungitur pulchrius verbo additur. ut adeo te/ ornatius dicitur/ ꝙ eo ad tē. Vigeſimū. Perinde ornatiſſime poſtulat poſt ſe ac vel atqꝫ: vel acſi: & valet totum idem quod tanqꝫ. ut Cherea ꝑinde ac foret eunuchus. Camillus perinde atqꝫ omniū ſapientiſſimus. Sic & tantiſper ornate dum poſt ſe recipit. ut Tantiſper meum dici te volo dū quod te dignum eſt/ facias. Similiter atqꝫ pro ꝙ lepide ponitur. ut aliť feci atqꝫ tu intelligis. Vigeſimumprimum. per venuſtam orationē reddit ſi inter gerundijs actī caſus ꝑponatur: & verbū indicatiui imperfecti tempis ſequatur. ut inter cœnandū loquebar hęc. Et gerundia in do: cuꝫ vel ſine prepoſitione ornate ponuntur. ut in audiendo promptus: Conſulendo peritus. Vigeſimumſecundum. Non illepede negatio poſitiuo adiungitur ad contrarij poſitiui ſignificationem deſignandam. ut haud improbus: id eſt probus. Vigeſimumtertium. Ablatiui abſoluti peruenuſtam reddunt orationem: maxime dum tempus ſignificare voluerimus. ut Octauiano regnante pax fuit. Scipione conſule pœni deuicti ſunt &c. Vigeſimumquartum. Pronomina poſſeſſiua ornate ſequūtur genitiui. ut mea cauſa fit & aliorum. Vigeſimūquintum. ornatiſſime

Impatiuis ſubiunctiua verba iunguntur. ut Cura ut vir ſis. Labora ut excellas. Vigeſimūſextum: dum patriā/aut genus alicui⁹ deſignare placuerit nomē gentile: aut patrium effingimus. ut athenienſis ſum: & non de Athenis. Grecus ſum: non de grecia. Vigeſimūſeptimū: puenuſte dictio eadem repetitur. ut etiam atq̧ etiā: iterum atq̧ iterū &c. Vigeſimū octauum dictio negatiua ornatiſſime in fine ponitur: ſimil'r ſuperatiuus. ut doctiorē te vidi neminē. de ſuplatiuo. ut cęterorū te iudico prudentiſſimū. Vigeſimumnonū. puenuſte participia actī & ablatiui caſus loco infinitiuorū ſuorum ponuntur. ut inuentum tibi curabo: & adductum Pamphilū. Priuſq̧ incipias cōſulto &c. Item Infinitiuus ꝓ pterito impfecto poni reꝑitur. ut mordere ꝓ mordebam. Trigeſimū Præpoſitio poſtponiē ſuo caſui. ut veſtro ab ouili: ꝑponiē etiam gtīo. ut de Ciceronis eloquentia. Item. Is ea id: ſemꝑ antecedere debet. ut Is quē admiror doctus eſt &c. Hæc & plura alia ſunt cōpoſitiōis ꝑcepta: quæ ſingula ꝓſequi: longiorē requirerent tractatū. Hæc in pſenti ſufficiant. Ad dignitatem ſtilum vertamus.

De Dignitate orationis & verborū exornationibus Ca. xvij. DIS.

dignitas Orationis — Quid dicis orationis dignitatem? MAG. Illud qd orationē ornatam: & verborū & ſentētiarū decore diſtinctā reddit. Primum itaq̧ libeat de verborū exornationibus diſſerere: quarū prima ē: quæ in verbi iteratione cōſiſtit. ea in octo ꝑtes diſtributa eſt. Prima ē Repetitio/quæ verbū in principio poſitum iterat: ut Quis helenā rapuit? quis igne ferroq̧ Troiam deleuit? Alexander ꝓfecto qui paris dicitur. Secunda Conuerſio q̄ verbum fine locatum repetit. ut Italiam Hanibal armis vicit: ingenio vicit: dolo vicit. Tertia. Complexio quæ pricipio & fine verbum iterat. ut Quis Carthaginē deleuit. populus romanus: Quis Numantiā euertit? popul⁹ Romanus &c. Quarta. Traductio q̄ eandem dictionem vage collocat. ut Qui nihil habet in vita iucundius vita: is cum virtute vitam non poteſt ducere. Quinta Conduplicatio: quæ eſt unius/aut plurium iteratio: cum ratione amplificatōnis. ut virtutem Scipionis: virtutem & huius vrbis gloriam cōmemorat. Sexta Cōmutatio. ut cum duę diuerſę ſententię ita efferūtur: ut a priori poſterior contraria priori proficiſcatur. ut eſſe oportet: ut viuas: non viuere ut edas. Septima. quæ non ante ad conſequens verbum deſcēdit: q̄ ad ſuperius reuerſum eſt. ut Si hoſtibus quodlibet licet: & quod licet poſſunt: & quod poſſunt audēt: & quod audent faciunt: nihil laudis aut glorię noſtris ciuibus relictum eſt. Octaua. Subiectio. ut cum quid aduerſū ſum nos: aduerſarioſq̧ noſtros dici poteſt/ querimus: & quod dici oportet ſic ſubijcimus. ut eum ne tu hominem eſſe putas qui? ſi eſſet nū q̄ ſic hominis vitam inſectaretur.

[Marginal notes, left: dignitas Orationis; Colores verborū; cōuerſiōe; Cōplexione; Cōduplicatione; Gradatōe. Right: verbū iteratur octupliciter; Repetitōe; Traductione; Cōmutatione; Subiectione]

De alijs verborum exornationibus quibus non

/eadem verba ſed verborum vis effertur
Capitulum decimumoctauum MAG.

Reter dictas alię ſunt verborum exornationes: quibus non verba: ſed verborũ vis effertur: & verbum ꝓ verbo ponit. DIS. Quæ ſunt? MAG. Septem ſunt: quarum. Prima. agnominatio dicitur. quæ diſſimilibus verbis ſimilia verba accõmodat. ut diligere oportet quẽ velis diligere. Secunda interpretatio/quæ iterat: ſed non verbum reintegrat. ut Mœnia radicitus deiecit: murosq́ ſolo ęquauit: parietes huius vrbis funditus ęuertit. Tertia Nominatio. Quæ minus idoneo verbo nominat/id cuius nominis non recordatur. ut Mugire: hinire: vagire. Quarta. Pronominatio/quæ cognomine quodam extraneo dicit: q̃d ſuo nomine appellare nõ licet. ut Si quis graccos aphricani nepotes noĩet. Quinta Denoĩatio q̃ a rebus propinquis & finitimis trahit orationis originem qua poteſt intelligi res non ſuo nomine appellata. ut pro libero vinum: pro cerere frugem. Sexta. Abuſio q̃ pro certo & propinquo ſimili utitur. ut pro orare/obſecrare/ſupplicare. Septima. Tranſlatio: cum verbum tranſfertur ad rem ex alia re: q̃d ſimilitudine recte videbitur poſſe fieri. ut urbem ſubito extinxit: quotidianis nuptijs delectatur.

(Margin: agnominatio; interpretatio; Noĩatio; noĩatio; Denoĩatõ; Abuſio; Trãſlatõ)

De Exornationibus verbor̃ ſimplicioribus
Capitulum decimũnonum MAG.

Vnt prætereа alię verborum exornationes magis ſimplices: & ſine ſentẽtiarum admixtione. DIS. Et has ęnumera. MAG. Prima. Articulus eſt qua ſingula verba ceſa oratione diſtinguit. ut Armis/cruore/cadaueribus: & luctu omnia complentur. Secunda Similiter cadens: quæ ſimilibus caſibus orationẽ diſſimiliũ interpoſitione exornat. ut virtutem iugiter explorantem: & aſſiduis curis extollentem laudas. Tertia. Similiter deſinens quæ verborum exitus ſimiles diſſimili medio habet. ut viuis glorioſe: delinquis ambitioſe. Quarta. Correctio quæ tollit quod dictum eſt: & pro eo quod magis idoneũ videtur reponit. ut niſi hęc feciſſet: imo excogitaſſet: nullam ſuſpitõem incidiſſet. Quinta. Diſtinctio quæ diuerſa diuerſo verbo concludit. ut Populus romanus Numantiã deleuit: Carthaginem ęuertit: Corinthũ diſiecit. Sexta. Coniunctio. quæ interpoſitione verbi ſuperiores partes complectitur & inferiores. ut forme dignitas: & morbo defloreſcit: & vetuſtate. Septima Adiunctio quæ aut principio: aut fine verbum collocat. ut defloreſcit formę dignitas: aut morbo: aut vetuſtate. Octaua Diſſolutio quæ cõiunctioib⁹ verbor̃ e medio ſublatis/ſepatis ꝑtibus effert. ut Clamorib⁹: ululatib⁹: edes reſonabãt. Nona. Circũitio q̃ rẽ ſimplicẽ aſſũptã circũſcribit elocutõe. ut ſcipiõis: vt⁹ cathagis opes ꝓfregit Decima. Trãſgreſſio q̃ vbor̃ ordinẽ ꝑturbat. ut iſtabit̃ i iſtis plurimũ

(Margin: Articulus; ſiſ̃iter cadens; ſimil̃r deſinens; Correctõ; Diſtictio; Cõiunctõ; Adiũctio; diſſolut; Circũitio; trãſgreſ.)

Sup̄latio forma valuit: & fecisse tuum meo pro animo. Vndecima. Superlatio q̄ augendi minuendiue causa superat veritatem. ut Sermo melle dulcior.
Intellectō Duodecima. Intellectio cū res tota de pua parte/aut de toto pars cognoscitur. ut Num illæ te tibiæ nuptiales a scelere arcebant? & ostentas mi-
p̄mutatō hi diuitias tuas: cum annulum tantū ostentas. Tredecima. Permutatio: quę aliud verbis: aliud sententia demōstrat. ut lupus est in fabula.

De reliquis verborꝫ exornationibus sententijs admixtis. Capitulum vicesimum.

DIS. Vnt ne alię verborū exornationes? MAG. Sūt. DIS. quę?
Rōcīnatō MAG. Prima est Ratiocinatio: cum ipsi a nobis rationē exposcimus. ut In re militari & medica itidem res se habet. Quo enim dux & medicus antiquior/eo melior creditur: usu enim & consuetudine qui vi-
Sētentia ctoriam & salutem parere consueuerunt/optime norunt. Secunda Sententia: quæ quid sit vel esse oporteat in vita: expositione sola/ vel ratiōe
Cōtrariū & probatione ostendit. ut Domat omnia virtus. Tertio Contrarium: quæ alterꝫ ex contrarijs facile cōfirmat. ut Qui non suis hostibus quo-
Membrū modo alienis consulet: Quarta Membrū: qua res breuiter absoluitur/ sine sententiæ profectione: dum alio membro orationis excipiatur. ut,
Cōplexio Tuis dolor/alienis ludibrio/tibi ipsi dedecori eras. Quinta Cōplexio quę periodus & continuatio appellatur. & hæc Sententię: Cōtrario &
Compar Conclusioni tantū conuenit. Sexta Compar: quæ mēbra habet pari saltem quantitate syllabarꝫ. ut Audacia Alexandro gloriā cōparauit. Sa-
Exclāatio pientia Platoni laudē vendicauit. Septima Exclamatio: quę rerꝫ atq; p̄sonarꝫ comemorationē faciens in significationē doloris prorumpit. ut Si parietes nostri loqui possent: vel reddere viuas voces: patres nostros intueremur: dicerent urbem p̄clarā nos opp̄ssam & subiectā reddidisse.
Contentō Octaua Contentio: quæ contrarijs sententijs orationē conficit. ut Virt⁹ & litterarꝫ studia difficiles aditus/exitus vero facillimos afferunt. No-
occupatō na Occupatio: cum dicimus nos pręterire aut non scire id q̄d maxime dicimus. Et hac quidē utemur: cum res plana fieri non potest: vel ad nos non pertinet: vel dum longam rem effugere volum⁹. ut Non dicam te urbis nostrę hostem: omnes bonos insectari: & q̄d ad te non attinet prę-
p̄missio teribo: templū te religionis & urbis huius caput euertisse. Decima Permissio: quę est cum dicendo aliquā rem toti alicuius uoluntati condonare videmur. ut Cum p̄ter animā nihil mihi relictū sit: vos ea uti libet
Dubitatō utamini. Vndecima Dubitatio: cum quęrere videtur orator q̄d potius aut potissimū dicat: ut Quem te moribus tuis appellem/nescio. Duo-
Definitio decima Definitio: quę proprias alicuius complectitur potestates. ut Ira
transitio. est motus animi ad exercenda peccata. Tredecima. Transitio: q̄ cum breuiter ostendit quid dictū sit: paucis etiā q̄d sequitur demonstrat. ut Meam in Cęsarem fidem cognoscitis: nunc eius in me p̄fidiam accipite. De-
Expeditō cimaquarta Expeditio: quę rationibus pluribus ęnumeratis: quib⁹ aliqua res fieri vel non fieri potuerit; cęteræ tolluntur & una relinquitur.

ut Si nec ab uxore/quæ amore & pietate ꝑpedita erat: nec a nepote/ qui in bello interfectus: domi a crudeliſſimo liberto mors illata eſt. Decia quinta: cum ſcilicet dictis aliquibus/quod conceptum eſt in animo audientium relinquitur. ut tu hæc audes dicere: quæ nuper alienę domui non auſim dicere. Et tantum de verborum exornationibus. Ad ſententiarum colores nos conuertamus. Præciſio

De Sententiarum coloribus. Cap. xxi. DIS.

Vi aut quot ſunt Sententiarum colores? MAG. multi. Prim⁹ eſt Diſtributio: cum res & perſonę & negocia certa diſꝑtiuntur. ut Quibus rei publicæ honor curæ eſt: præmia virtuti/pęnas ſcelerib⁹ rependite. Secundus Licentia: cum apud eos quos vereri debemus aliquid audacius proferim⁹. ut Quod omnibus ludibrio eſtis: non ab re cenſeo ęquiſſimi patres. cęteꝶ neq̄ tum offendim⁹ ſtatim ſubiūgim⁹ Hic ſapientiā veſtrā inquiro. Tertius diminutio: cū aliqd ineſſe nobis naturę/ fortunę uł induſtrię ratione leuam⁹. ut Cū ſuma vigilātia fortunę cōmoda animiq̨ bona a parētibus mihi & natura cōdonata: cōſequi & tueri ſtuduerim mediocriter/ex his ne nimiū dixerim / cōſecutus ſum. Quartus Deſcriptio: quæ reꝶ cōſeqntiū ꝑſpicua & lucida cū grauitate cōtinet expoſitionē. ut Ni iſtū Iudices capitis reū damnabitis: ut fera truculenta vos ciues ut timeo vaſtabit: quare iudices ſaluti omniū & honori noſtro cōſulite. Quintus Diuiſio: quæ rem ſemouens ab re utrāq̨ abſoluit ſubiecta ratione. ut Duę ſunt res q̄ poſſunt homines ad turpe cōpendiū cōmouere: inopia aut auaritia. Te auarū in fraterna diuiſione cognoram⁹ inopem atq̨ egentē nunc videm⁹. Sextus Frequentatio: cum res in tota cauſa diſperſę in unū locū cogunt̄: q̄ grauior acrior & criminoſior oratio ſit. ut Hunc iudices liberare cupitis: improbus enim petulans/impius/ſuperbus & intolerabilis eſt. Septimus Expoſitio: cum in eodem loco manemus & aliud & aliud dicere videmur: eandem tamen rem aut de eadem re cōmemorando pronunciando vel tractando dicimus: pro eadem re propoſitionē/rationē/comprobationem / contrarium/ſimile ac concluſionem afferentes. Octauus Cōmoratio: cū in eodem loco firmiſſimo quo tota res continetur īmoramur diutius: & in eundem locum redimus ſępius. & eo uti maxime conuenit: quoniam boni oratoris propriū eſt. Nonus Similitudo: quæ traducit ad rem quāpiam: aliquid ex re diſpari ſimile. ut hirundines æſtiuo tēpore ꝑſto ſunt: frigore pulſę redeunt: ita falſi amici ſereno tēpore fortunę adueniunt: & cum hyemē infortunij viderint omnes recedunt. Decimus. Exemplum: & eſt alicuius facti vel dicti cum certi auctoris nomine propoſitio. Et eiſdē modis q̄bus ſimilitudo ſumitur. Vndecimus Imago: & eſt formæ cnm forma quadā ſimilitudine collatio laudis vel vituperationis cauſa facta. ut Ibat in prelium corpore thauri validiſſimi: & impetu leonis. Itē. Tanq̨ fera urſa & īmanis draco ſerpit per forum. Duodecimus Effictio: cum facies corporis verbis deſcribitur: ut Erecta frōte:

Diſtributio
Licentia
dimīutio
deſcriptio
Diuiſio
freq̄ntatō
Expoſitio
Cōmoratio
ſimiltudo
exemplū
Imago
Effictio

Notatio — ludibundis oculis: aduncis naribus: ſparſo ore geſtit. Tredecimus. Notatio. Cum alicuius natura certis deſcribitur ſignis. ut cum glorioſi cuiuſdam militis iactantia cõmemorat. Decimusquartus. Sermocinatio (Sermocinatio) cũ alicuius pſonę ſermo cum ratione dignitatis attribuitur: quo ſenes parci & grauitate: ioco & ludo: iuuenes cõmemorant. Decimusquintus. (Cõfirmatio) Cum aliqua quæ non adeſt pſona vel res muta & informis vel ęloquẽs & habens formã introducitur. ut ſi Scipio reuiuiſcat diceret: ego vrbi pacem peperi: vos bella cõcitaſtis. Decimusſextus. Demonſtratio. Cum (Demonſtratio) res ita verbis exprimit: ut geri negociũ & res ante oculos efferri videat ut Tela emittunt: gladĳs cominus certant. Decimusſeptim⁹. Breuitas. (Breuitas) Cũ res neceſſarĳs tantũ verbis expedite dicitur: & adhibenda eſt ſepe cũ tempus non ſinit cõmorari. Decimusoctauus. Significatio: quæ pl⁹ in (Significatio) ſuſpitione reliquit q̃m poſitũ eſt in oratione. ut quieſce tu cui⁹ pater cubito ſe emungere ſolebat. Item multi iacent gracci. Decimusnonus. Cõtentio (Cõtentio) qua cõtraria referunt in genere. ut vos hui⁹ incõmodis lugetis: Ille reipublicę calamitate letatur. Hi ſunt colores: quibus (& ſi nõ oĩb⁹ ſaltẽ aliquib⁹) uti debet orator p neceſſitate cauſę. In his em̃ tanq̃ ĩ ornamentis: ęlocutionis noſtrę ſuauitas & grauitas plurimũ cõſiſtit: nũc aũt ad extremas oratiõis ptes ſermo noſter accõmodabit: quæ non orationẽ ipam: ſed aliquod ei extrinſecũ: id ẽ pnunciationẽ & ordinẽ reſpiciunt. Et primum de pnunciatione poſtremo de memoria dicem⁹.

De Pronunciatione penultima parte orationis rhetoricalis. Capitulum. xxĳ.

(pnunciatio quarta orationis ps) DIS. Quid eſt pronunciatio? MAG. Eſt verborum digna platio rebus & ſenſibus: moderatione vocis / vult⁹: & corporis accõmodata: nihil turbide / barbareq̃ proferens: ſyllabarum menſura & eorum legitimo accentu ſeruato. DIS. Poſſunt ne hnius dari pcepta: (oris geſt⁹ exprꝫſſio) quibus vitia contraria ęuitantur? MAG. Poſſunt. unde in primis maxime oris noſtri vitia emendanda ſunt. DIS. Quo pacto? MAG. ut lingua & ore magis / q̃ labĳs & dẽtibus loquamur: apta & leui labiorum motu: non profuſis / diſtentis / proiectiſq̃ rictib⁹ vel inflatis & frẽdentibus faucibus. Neq̃ hiante vel anhelante ſpiritu: nec immanitate vocis: aut tortura labiorum cum ſibilo & ſtridore dentium. Labia etiã lambere: aut mordere pueriles ineptię ſunt. Supino nimis aut ęleuato vultu vel defixis in terram oculis: Nec inclinata ceruice & dimiſſis ſupercilĳs pronunciandum eſt. Eradenda autem prout ſermo depoſcit verecundia & emaſculanda frons eſt. Sic enim vox & geſtus ſuę ſemper cauſę conuenire videbuntur. Ipſa quoq̃ oratio a pronunciante ſanguinem & vitam accipere comprobatur. (Cautelæ) Cũ itaq̃ Orationẽ inuentã atque (ut præmiſimus) ornatam pronunciare voluerimus: principio depreſſa voce: quæ tamen poſſit audiri: dicemus: ne ledantur arteriæ / ſi

antequam vox bene permulſa eſt acri clamore complentur. Conueniet autem in progreſſu longis interuallis uti. his enim ſpiritus & vox recreatur. Paulatim autem & ſenſim ſpiritum animumq; intendere debem⁹. Deinde in narratione vocem ęleuabim⁹ mediocriter: in diuiſione augemus/ continuum clamorem obmittentes. Aliquando tamen cōmutationes gratæ auditori ſunt & vócem conſeruant. Vitare etiā oportet voces acutas: & exclamationes nimis attenuatas. In clamore etiam ea vox vitanda eſt: quę illiberale quiddā habeat: & ad muliebris potius vocis orationem q̄ ad virilem dignitatem dicendo accomodata ſit. Cum vero ſermo in dignitate eſt: plenis faucib⁹/ ſedatiſſima & depreſſiſſima voce uti conueniet. Si autem in demonſtratiōe ſermo eſt: voce paululum attenuata: crebris interuallis & diuiſionibus uti oportebit: ut ipſa pronunciatione eas quas demonſtramus res inſerere animo auditoris videamur. Cum autem in narratione fuerit ſermo: vocum varietate opus eſt in quo quodq; geſtum ſit: ita narrari videatur: factum celeriuſcule dicemus. Deinde modo acriter/ tunc celeriter/ mœſte/ hilariter ī ómneſq; partes nos cōmutabimus: ſi qua inciderint in narratione dicta/ rogata/ vel reſponſa diligenter animaduertamus: ut omnium pſonarum ſenſus atque animos exprimamus. Sin erit ſermo in iocatione: leuiter tremebunda voce/ cum parua ſignificatione riſus: ſine ulla ſuſpitione nimiæ cachinacionis nobis agendum eſt. Cum autem contēdere oportebit: vocem iungere & torquere ſonum: & celeriter clamore verba conficere nos decebit: ut vim quandam orationis vociferatio habere poſſit. In clamationibus autem clariſſima voce & longo ſpacio utemur. In cohortatione voce attenuatiſſima: leui ſono/ & æq̄bili & cōmutationibus crebris utēdum eſt. In conquæſtione voce depreſſa/ inclinata ſono/ crebro ſpacio/ longo interuallo/ magnis pronunciationibus oratio pronuncianda eſt Non autē tantum oris vitia ſed & corporis q̄q; æuitanda ſunt. DIS. Et quæ ſunt iſtec? MAG. Seruandus eſt in vultu pudor & acrimonia & in geſtu venuſtas: ne aut hiſtriones aut viles oparij eſſe videamur Cum igitur ſermo in dignitate eſt: ſtantes in veſtigio leui/ dextrę motu loqui oportebit hilaritate/ triſticia/ mediocritate & grauitate vultus ad ſermonis ſententias accomodata. Si autē in demonſtratione ſermo erit: paululum corpus a ceruice dęmittamus. Si in narratione: vultus quandam ſignificare decebit hilaritatem. Si vero contendimus: brachio celeri/ mobili vultu/ acri aſpectu utemur. Item applauſione pedis dextri: proiectione brachij acri & defixo aſpectu uti oportebit. In quæſtione fœmineo plangore & conturbato vultu. In cohortatione: tardiori oratiōe & miſerabili & humili geſtu utendum eſt. Hæc autem quantum in animo auditoris efficiant: luce clarius patet: nec ab euangeliſantibus neglectui danda ſunt: ſi diui Auguſtini inſtitutiones/ quas in quarto de doctrina chriſtiana tradidit libro; ſequi fas eſt, q̄ illic clarius inſpiciatur. DIS

Corporis geſtus expreſſio:

auguſtin⁹

Et ego quidem facile dictis tuis aſſentio. ſed ne in his diutius imoratus reliqua ſilentio tranſeas/ad memorię pcepta ſermoem vertas.

De memoria Capi. viceſimũtertiũ MAG.

Memoria — Emorię nunc ordo præcepta miniſtrat. Quã quidẽ cõſtat eſſe naturalẽ:ſed arte adiuuari poſſe nõ dubiũ eſt. Hęc aũt ars breuibus pceptis:ſed magna exercitatione formaẽ. DIS. Præcepta tradas:exercitationẽ ego adijciã? MAG. Memorari volẽs:locos:imagines:earundẽ ordinẽ:diſpoſitõem atq; collationẽ habeat:neceſſe eſt. Loca quidẽ quibus id cui⁹ reminiſci voluerit veluti chartę inſcribat. Imagines & earundem diſpoſitionẽ & collationẽ/quibus ceu litteris ſcribat Ordinẽ vero:ut quod primũ:poſteriusve pronũciare voluerit / diſtinctim inueniat. DIS. Vnde autẽ & quales aſſumendi ſunt loci & imagines? MAG. Omni confuſione huius rei poſtergata:locum. imagines / atq; earundem ordinẽ inconfuſum litteris viginti complectamur/ ſeruato earundem ordine naturali. ut A b c d e f g h &c. Harũ quælibet: quinq; contineat dictiones ſcd'm numerũ & ordinẽ vocalium quę ſũt. A:e:i:o:u. In prima ſyllaba/ſi dictio a conſonãte incipiat:aut in ſecunda ſyllaba/ſi a vocali initium ſumat: in his tanq̃ in locis ſingulę imagĩes a ſingulis ſyllabis incipientes conquieſcunt. Imagines aũt ſunt quę per has dictiões ſignificãtur. In quibuſdã vero litteris aſſumuntur nõnulla nomĩa vulgaria: eo q̃ latine ab his litteris incipiẽtes (& inſignes) aliquas imagines ſignificantia facile reperiri non poſſent. Accipiẽ ſimiliẽ quuſtos pro cuſtos. Quas õmes cũ ordine quo poſitę ſunt memorię cõmendauerimus: ea quorum reminiſci placuerit hoc pacto inſcribamus ut earum comparationes cum proprietate imaginis cui inſcribenda ſunt cõſideremus. veluti ſi regulas iuris in ſexto decretaliũ ordine quo poſitę ſunt recitare quis voluerit:imaginibus eas inſcribat eo mõ. Primã quæ eſt beneficiũ eccleſiaſticũ ſine inſtitutione canonica non põt obtineri:primę imagini aſſignabimus. Conſiderãtes aliquẽ abbatẽ nobis notum non canonice inſtitutũ &c. Secundam quæ eſt Poſſeſſor malę fidei ullo tempore non p̃ſcribit ſecũdę imagini inſeremus: imaginãdo caprum:quẽ cũ lupus de ſpelunca ſua exire iuberet:obiecit poſſeſſionẽ. Reſpondit aper:poſſeſſorem male fidei &c. Pari modo ſequentes :ſequentibus inſcribamus imaginibus. Multo autem ꝓ hac re cõſequenda adiumento nobis erit:ſi humanarum rerum experientiam:& naturas nouerimus. Sic eñ facile nobis compationes occurrere poſſunt/q̃ p contrarium ſumendę ſunt. Oportet eñ nõ tantũ firma verũetiam celeri compræhenſione res naturasq; pcipere: ut & eorũ quæ a nobis inuẽta ſunt & q̃ ab aduerſario in agendo cõtrectata ſunt/reminiſci poſſimus. Alia de cõfortatiõe memorię naturalis in tractatu noſtro ſpeciali lati⁹ videri põt. Te aũt aſſiduo exercitio:iugi labore: & vigilanti ſtudio: his intentum eſſe oportet/ſi fructum conſequi volueris. vale & quę alia ex me volueris/pete.

memorã/mur loco — Imagĩb⁹ — Ordine — Imagines — Exemplũ memorię localis

	1	2	3	4	5	
A	Abbas.	Aper.	Apis.	Aſtrologꝰ.	Agnus?	Exemplũ memoriæ Localis

A
Abbas
Aper
Apis 5
Aſtrologus
Agnus

B
Balneator
Begutta
Binder. 10
Bombardus
Buccinator:

C
Cardinalis
Cæſar
Chirurgicus 15
Cocus
Curſor

D
Dapifer
Dæmon
Dimicator 20
Doctor
Dux

E
Edax
Elephas
Epiſcopus 25
Exorciſta.
Equus

F
Faber
Fęniſeca ein meder
Figulus 30
Foſſator.
Furnarius

G
Gardianus
Geometer
Gigas. 35
Gouggkler
Guggkengauch

H
Hartmannus.
Helias
Hypocrita 40
Hoſtiarius
Huſſs

I
Ianitor.
Ieſus
Inſtitor 45
Iob.
Iudas:

K
kantengieſſer:
kegler
kurſʒner 50
koler
kupferſchmid

L
Lapicida
Legatus
Lictor. 55
Lotrix.
Luſor.

M
Macellarius
Medicus
Miles 60
Molendinarius
Muſicus

N
Nauta.
Necromanticus
Niſiſer. 65
Notarius.
Nummularius

O
Orator.
Obſtetrix.
Officialis. 70
Ortographus
Ortulanus

P
Papa.
Pedagogus
Pictor 75
Poeta
Pugillator

Q
Quadriga
Queſtor.
Quiſcularius 80
Quodlibetarius.
Quuſtos.

R
Raptor.
Regina.
Ribaldus: 85
Rotarius.
Ruſticus

S
Sacerdos:
Serpens
Simeon 90
Socrates
Sutor

T
Tabernarius
Teſtator
Tyrannus. 95
Tornator
Tutor.

V
Vates
Venator
Vigil 100
Vogler
Vulpes

Libri Tertij Tractatus Secundus De Epiſtolis condendis. Capitulũm primũ De Epiſtolarum diuiſione. Diſcipulus.

Eſtat ut de condendis ſcribendiſue Epiſtolis formã tradas? MAG. Faciam ac lubens. Sed pręmonuiſſe oportet epiſtolaꝝ quaſdã eſſe diuinas: quaſdã vero humanas. Diuinas qdem voco: in q / Epiſtolę diuinæ

bus fidei myſteria/religionū cerimonias/dei cultū/moꝝ atq; virtutū ſe minaria exprimunt:& vitioꝝ radices euellunt. uti eſt videre in epſis ſā ctoꝝ Pauli Hieronymi Auguſtini Cipriani Bernardi & Senecę phi: mo raliſſimi: atq; alioꝝ pluriū huius ordinis hoim. Humanaꝝ ṽo q̄dam Grauis: Conſolatoria: Amatoria: Cōmendatoria aut Hortatoria eſt.

Epl'e humanæ

DIS. Graue quā dicis? MAG. Eā ipſam q̄ ardua difficilia atq; noua q̄tidie accidētia ꝯtinet, utputa q̄ belli aut pacis tēpore e caſtris ad urbem aut ecōuerſo. Cōſolatoria qua amicoꝝ mortē/calamitatē aduerſāue for tunā verbis cōſolatorijs demulcem⁹. Cōmendatoria qua amicū aut fa miliarē/notū vel ignotū alteri cōmendam⁹. Amatoria q̄ verbis petulā tibus amorē alterius in nos cōcitam⁹. Hortatoria qua de rebus noſtris. utputa agris/pecorib⁹ aut frumētis ſcribim⁹: aut filios noſtros/ſodales diſcipulos ac cęteros ad mores/ſtudia/ad laudē cohortamur. Præt hæc autē multa alia ſunt epiſtolaꝝ genera a Mario Philelfo ęloquentia præ clara: ad octogenarium uſq; numerum digeſta.

Grauis — Conſola/toria — amatoria — cōmenda/toria — hortato/ria — mari⁹ phi lelfus

De partibus Epiſtolæ. Capiulū ſecundū. DIS.

Ex quot aut quibus partibus epiſtola conficitur? MAG. Ex quinq;: quę ſunt Salutatio. Exordiū. Narratio. Cōcluſio & Sup ſcriptio. Salutatōe q̄dem epiſtola cōſtat: ut anim⁹ eius ad quē ſcribim⁹ p̄paretur ad ꝑcipienda ea q̄ deſideramus. Exordio ſimilit. Et ut cauſam ad ſcribendū mouentē explicem⁹. Hoc autē q̄a etiā in narratiōe fieri po teſt: non in omnibus epiſtolis exordia ponim⁹: niſi magna q̄dam nego ciā tractare aut tractanda velimus. Narrationē vero epiſtola om̄is con tinet: qua oſtendim⁹ quid ab alijs fieri volumus: aut q̄d factū ſit demon ſtram⁹. Concluſionē autē ut de loco & tempore datę epiſtolę certior fiat recipiens. Supraſcriptionē ṽo/ut & is qui defert cui p̄ſentare debeat: & is ad quem defertur: an ne aperire liceat cognoſcat.

ꝑtes epl'ę

De Salutatione. Capitulum tertium. DIS.

De Salutatione ꝯficienda primū dicas. MAG. Salutatiōes varie a varijs ponūt. Sed ſi eā ex arte ſtruere libeat: Primū nomen tuū Deīde nomē dignitatis aut officij tui in nominatio caſu. Tertio nomē eius ad quē. & demū nomen officij aut dignitatis eiuſdem in datiuo ca ſu ponas cū additione clauſulę: Salutē p̄rimā dicit. ut Gregorius Reiſch artiū Magiſter Friderico Epiſcopo Auguſteñ. S. P. D. Aſſentationis ve ro cauſa aliud inoleuit: ut ſcilicet inferiores ſcribentes ſup̄iorib⁹ nomi na ſua poſtponāt: nec ſalutē; ſed ſubiectionē: aut famulandi ꝓmptitudi nem loco ſalutis ponant. ut reuerendiſſimo in chriſto patri ac dn̄o/do mino Friderico Auguſteñ preſuli: Gregorius Reiſch artiū Magiſter ad q̄uis mandata ſe ſpondet ꝓmptiſſimū. Id autē doctiorum aures nedum faſtidiunt: ſed etiam abhorrent vehementer.

Forma ſa/lutatiōis

De Exordio. Capitulum quartum. MAG.

Exordio autem (ſi res expoſtulat) p̄miſſa ſalutatione utimur: in quo eum ad quem ſcribimus attentum: docilē & beniuolū face

Exordiū

re curāus: ut quę ſcribim⁹ legat & admittat. Quibus autē partibus aut unde efficiatur in ſuperioribus digeſtum eſt. DIS. Verum quidē: ſed de Narratione quid dicis?

De Narratione. Capitulum quintum. MAG

Reparato eius ad quē ſcribimus animo: ſi quid ab eo fieri voluimus: aut nos/aliosue fœciſſe iudicare libeat: ſecundum epiſtolæ genus & naturā ſubiungemus: ut ſi ſit epiſtola grauis: de bello pace aut reipublicæ ſtatu &c. facimus mentionē. Ita & in alīſs ſecundum ea quæ in primo capite huius dicta ſunt: faciendum pariformiter. Omniū autē dictaꝝ exempla probatiſſima ſunt apud Gaſparinū Pergamanſem: Marium Philelfum: & æloquentię patrē Marcū Tulliū Ciceronē: quibus te datuꝝ operā velim q̄ maximā. Nihil enim in ſcribendo tam clarū aut promptū facit: q̄ diligenter legiſſe eos qui bene limate terſeq̄ ſcripſerūt Ab alīſs vero ut a labe atq̄ pernicie ingenīſ fugiendum eſt. Narratio

De Concluſione/Capitulum ſextum. MAG.

Narratione (quæ ut diximus: petitionē complectitur) ſequitur terminus & concluſio epiſtolæ: quę tribus cōſtare debet: perſona: loco & tempore. DIS. Quomodo ꝑſona? MAG. ut ſi uni ſcribimus: dicam⁹ vale. ſi pluribus: valete. & me commendatum ſuſcipe vł ſuſcipite. Sis fœlix noſtriq̄ memor. Vale diuq̄ viuas. Da operam ut valeas. Vale & me ama. Vale militiæ decus: litterarum ornamentum. & ſic de ſimilibus. DIS. Qualiter epiſtola loco cōcluditur? MAG hoc modo. Vt dicatur: Datum vel Datæ: Raptum vel Raptæ: vel Raptim Romæ aut Friburgi vel Argentinæ. & cętera. DIS. Tempore autem quomodo concludis? MAG. Vt diem/menſes anni in q̊ ſcribimus ponamus. ut viceſima Nouembris: Anni Milleſimi q̄ngenteſimi ſecundi: aut decimoquarto Kalendis Marcias. Quarto idus Aprilis. pridie nonas Septembris. DIS. Vnde iſta aſſumis vocabula? MAG. Ab antiqua Romanoꝝ obſeruatione. Latini nanq̄ quemlibȝ menſem in Kalendas: Nonas: & Idus diuidunt. Prima enim die cuiuſlibet menſis/pontifex minor conuocata plebe/quot dies a Kalēdis ad Nonas ſupereſſent ꝓnunciabat. Vnde hæc dies hoc nomen Kalendę a Καλέω græco vocabulo accepit. Valet enim idem quod voco. Dies autm̄ ultima menſis præcedentis pridie Kalendas: quaſi primo die ante Kalendas: qui vero ante hunc/ tertio Kalendas dicitur: q̄ ſit tertius a Kalendis. & ſic de alīſs diebus ordine retrogrado aſcendendo donec ad idus deuentum fuerit. Dicitur autem Idus ab iduo: quod eſt diuido. quia is dies menſem diuidat. Dies autem hunc ſequens in aſcenſu/non ſecūdo id⁹ ſed pridie Idus dicitur. Sequens tertio Idus. & ſic de alīſs donec ad nonas progreſſum ſit. Nonæ autem dictę ſunt: q̄a ab eo die ad Idus ſemꝑ nouem dies ſunt. Alias rationes illorum nominum conſulto libuit p̄terire. DIS. Quot aūt Nonas Id⁹ aut Kalendas ſinguli menſes hāt?

Marginalia: Cōcluſi; perſona; a loco; a tempore; Menſis diuiſio; kalendę; pridię kał; Idus; [p]ridie id⁹; Nonę

MAG. Ianuarius: Februarius: Aprilis: Iunius: Auguſtus. Septēber Nouember & December quattuor habent nonas. Martius: Maius: Iulius & October ſex nonas habent. Singuli aūt octo Idus tenent. Ianuarius decimaquarta die Decēbris kalendas ſuas finit. Februarius decimaquarta Ianuarij. Martius. xiiij. Februarij. Aprilis. xvi. Marcij. Maius decimaq̄rta Aprilis. Iunius decimaſexta Maij. Iulius. xiiij. Iunij. Auguſtus. xvi Iulij. September. xiiij. Auguſti. October decimaq̄rta Septēbris Nouember. xvi. Octobris. Decēber. xiiij. Nouēbris. Sic patet ꝙ in Februario poſt idus dicim⁹: decimoſexto kalendas Marcij: q̄d quidē verū eſt in anno cōmuni: in anno ꝟo biſextili/ quia tunc Februari⁹ habet vigintinouē dies poſt idus dicim⁹ decimoſeptimo kalendas Marcias. Vt autē ea quæ dixim⁹ dilucide intelligas: ſit Marcius nobis exēplo. In cuius/ ſi prima die litteras dederis: ſcribas kalendas Marcij. Si ſecūdo: ſexto nonas. ſi tertio: qnto nonas. ſi quarto: quarto nonas. ſi quīta: tertio nonas. ſi ſexta: pridie nonas. ſi ſeptima: nonas marcij ſcribas. Si octaua octauo idus marcij. ſi nona: ſeptimo idus marcij. ſi decīa: ſexto idus &c. Si undecima: qnto idus. ſi duodecima: q̄rto idus. ſi tredecima: tertio id⁹ ſi decimaq̄rta: pridie idus. ſi decimaqnta: idibus martij ſcribas. Si decima ſexta: xvij. kalendas aprilis. ſi decimaſeptima. xvi. kalendas aprilis: &c de alijs in numero kalendaꝝ deſcendendo donec ad ultimū eius diem perueneris: in quo pridie kalendas aprilis ſcribas. Ita pariformiter & in reliquis menſibus faciendū. Eo tm̄ admonito: ut nonas & idus a menſe in quo ſunt: kalendas vero omnes primis dēptis: a menſe ſeq̄nti denōinabis. Nec ſecundo nonas idus aut kalēdas/ ſed pridie nonas idus & kalendas dicendum eſt. DIS. Quid autē hoc eſt q̄d in ſuperiorib⁹ quarto kalendas marcias & non marcij dicebas? MAG. Quia pro genitiuis menſiū puenuſte poſſeſſiua ponūt. ut dicam⁹ pridie kalēdas marcias: Apriles: Maias: Iunias: Iulias: Auguſtas: Septembrias: Octobrias Nouēbrias: Decembrias: Ianuarias: Februarias. Nomina autē kalendę nonę idus nō modo in ablatiuo/ veꝝ etiā in accuſatiuo ponere conuēit ꝑponendo ꝓpoſitionē ad. ut ad octauū idus Ianuarias ad me dediſti litteras. aut in genitiuo: ut pridie kalendaꝝ Marcias.

Exemplū

De Supraſcriptione. Capitulum ſeptimū.

DIS. Quibus cōpletur Supraſcriptio? MAG. Nomine & titulo dignitatis proprio eius ad quē ſcribim⁹. Debent autem oīa ī datiuo aut accuſatiuo poni. DIS. Titulos ſtatib⁹ attribuendos ſubiunge. MAG. Rhomanū Pontificē: ſanctiſſimū/ beatiſſimū dominū noſtꝝ Pontificē maximū: ſummū ſacerdotē & patrē clemētiſſimū dicem⁹. Cardinales: Patriarchas: Archiepiſcopos ceteroſq; epiſcopos maiores reuerendiſſimos dicim⁹. ut reuerendiſſimo in chriſto patri & domino dn̄o. N. ſacro ſanctę Rhomanę eccleſiæ Epiſcopo/ preſbytero: aut dyacono: Cardinali &c. Epiſcopos minores: Abbates & apłicæ ſedis Protonotarios reuerendos dicim⁹. ut reuerendo in chriſto patri & dn̄o.

Sup̄ſcriptionis forma

Tituli ſtatuum

N.apoſtolicę ſedis prothonotario/domino ſuo colendiſſimo & obſeruantiſſimo &c. Attamen nomini proprio domino pręponi non deberet: abuſus tamen contrariũ ubiq; habet. Alios inferiores venerabiles & honorandos dicimus. ut venerabili vel honorando. N Canonico ecclesię. N. Imparatorem: & Regem inuictiſſimũ: glorioſiſſimũ: sereniſſimum. & imparatorem ſemper auguſtum dicimus. Duces: principes: Marchiones: Illuſtriſſimos: potentiſſimos. Comites vero Barones: Generoſos: illuſtres/inclytos & pręſtantiſſimos/dicimus. Equites auratos: Magnanimos: ac ſtrenuos dicimus. Cęteros: validos: fortes: nobiles appellamus. Ciues: prudentes: ſagaces: induſtrios & integerrimos dicimus. Theologos: diuinarum litterarum interprętes: Sacrarum litterarum: ſacrę paginę: ſacrę theologię magiſtros: doctores: profeſſores/eximios/cęleberrimos. Iuriſcõſultos: eximios/ſpectatiſſimos meritiſſimos: conſultiſſimos: egregios: iuris pontificij: ſacrarum legũ aut iuris utriuſq; doctores appellamus. Medicos prudentes philoſohię & medicinę interprętes: doctores: & philoſophos peritiſſimos dicius Poetas: vates: muſarũ alũnos: lauro ĩſignes: hędera decoratos Apolinis interpręte: ornatiſſimos: ęloquentiſſimos: facundiſſimos nominãus. Oratores: diſertiſſimos: facũdiſſimos dicimus. Artiũ magiſtros: acutiſſimos: diſertiſſimos: bonarum artium ſtudioſiſſimos ĩterpręte appellãus Fęminas autẽ. decus pudicitię/caſtitatis exm̃: pudiciſſimas/caſtiſſimas: honeſtiſſimas/matronas & dominas dicemus. Hęc ſummarie dicta ſufficiant. Nam aſſentandi/adulandiue cauſa hæc oĩa ita variata cernes: ut perpaucos reperire poſſis: qui non titulos ſuperiorũ inferioribus attribuant. Vale Et in his finem Triuij ſtatuendum agnoſce.

Sequitur figura Arithmeticę

LIBRARY

Liber quartus de Quadruuij rudimentis Tractatus primus De Quadruuij laudibus & diuiſione: Capitulum primũ

MAGISTER.

Vid habes fili: & cur ab imo pectore alta trahis ſuſpiria? nũ te grauant quę nuper accepiſti Triuij principia: & cepti te poenituit ſtudij? DIS. Nihilominus: tanta aũt dulcedine ſimul & iucunditate ex his animũ meũ delibutum ſentio / ut nec uigilię oculos opprimãt: nec ſermonis aſſiduitas aures obtundat: nec omnino uel laſciuientiũ ſocietas / aut quęcunq; alia iuuentutẽ æmollientia obſiſtere poſſint: quo minus & Quadruuij elementis auidiſſimum me auditorem exhibeam: ſi tu hunc laborẽ aſſumere dignaberis. ſed ocy⁹ ut hoc ſubeas te etiam atq; etiã rogo & hortor plurimũ. MAG. Rem cupis fili (& ſi difficilẽ) ſcitu tamẽ digniſſimã. nã teſte Boetio rerũ ęrudiciſſimo: nẽo unq̃ in Philoſophię diſciplinis ad perfectiõis cumulũ ſine Quadruuio ęuadere potuit: nulli ſine illo recte ſapiendũ: nulli deniq; recte eſt philoſophandum. ob id quiſquis hoc p̃termiſerit omnẽ philoſophię iam perdidit doctrinã. quod & demonſtratiõibus lucidiſſimis Nycholaus de Cuſa Cardinalis in primo quẽ de docta ignorantia p̃titulauit libro confirmat. nam & ipe mathematicis adiutus diſciplinis / q̃dã arcana ſacrorũ ęloquiorũ multis ante hac abſcondita penetrauit. Sed his (cũ & longiorẽ tractatũ & ingeniũ exercitatũ requirãt) in aliud tempus dilatis / quod petis exordiamur. Tota vero iſta diſciplĩa quã Quadruuiũ Boetius nominat quantitatẽ ſpeculat: quãtitas vero in magnitudinem ac multitudinẽ partit. Rurſus alię quidẽ p ſe: ut tria aut quattuor: alię vero ad alias referunt ut duplũ & dimidiũ. Magnitudines aũt alię manẽtes ſunt motuq; carentes: ut triangulus. linea. Alię vero ſemper motę. ut octaua ſphera. Harum illarũ multitudinẽ q̃ per ſe eſt / Arithmetica ſpeculat. Illam vero quę ad aliam refertur: Muſica contemplatur Immobilis v̾o magnitudinis noticiã Geometrica: mobilis aũt Aſtronomia pollicet. unde & ab his quattuor / hęc doctrina Quadruuiũ appellata eſt. Sunt ẽm vię quattuor ad unũ finem (quantitatis ſcilicet noticiã) p̃ducentes. DIS. De prima igit hoc veſperi paucis te abſoluas.

Margin: Boetius .1 arithmet. — Laudat q̃druuium — Nychola⁹ de Cuſa. — Diuiſio q̃druuij. — Boetius — unde dictũ ſit quadruuium.

De Arithmeticę definitione: nomine inuentore: fine ac diuiſione: Capitulum ſecundum.

MAGISTER:

Rimam Quadruuij partem Arithmeticã appellamus. Eſt autem Arithmetica numerorũ doctrina. tractat ẽm de numero: quẽ gręci ἀριθμόν arithmon dicũt. unde & huic ſciẽ nomen a primis eius inuentoribus inditum eſt. Arithmetica id eſt ſcientia de virtute numeri. ἀρετή ẽm græce idẽ qđ v̾tus. & ἀριθμός idẽ qđ numerus latine ſignificat. DI. Qui nã huiuſce diſciplię extitere primi inuẽtores?

Margin: Arithmetica. — ε ῃ

MAG. Apud græcos eam primus (ut aiunt) Pythagoras reperit: & in latinū eam primus quidem Apuleius / deinde Boetius trāſtulerūt. ſed pretermiſſis iſtis rem ipſam aggrediamur eo quo ſequitur ordine. primum quidem numerū in ſe ſuiſq; partib⁹ & paſſiōibus abſolute & theorice: poſt hac ipm contractius ac magis practice conſiderabimus. Demum nōnullas artis calculatoriæ ppulchras regulas adijciemus.

Pytagoras
Apuleius
Boetius

De Numeri definitione / & in numerum parem & imparem diuiſione ac earundem partium deſcriptione. Capitulum.iij. MAG.

numerus.
Vnitas

Numerus eſt unitatū collectio: vel quantitatis aceruus ex unitatib⁹ profuſus. Eſt autē unitas qua unaqueq; res una dicit. Vnitas autem non eſt numerus: ſed principiū numeri. ſicut magnitudinis punctum. DIS. In quot aut quas numerus ſui prima diuiſiōe ſcinditur partes? MAG. In geminas in parem videlicet numerum & imparem. DIS. Numerus par quis eſt? MAG. Eſt numerus ī duo diuiſibilis equalia / unitate nō media. ut.4. diuiditur in.2.&.2. nulla unitate media. DIS. Quid eſt quod dicunt Pythagorici numerum parē in maxima paruiſſimaq; poſſe diuidi: maxima quidē ſpacio: minima q̄ntitate? MAG. Per ſpacium / partium numeri magnitudinem: per quātitatem vero / earundem volebant ſignificare multitudinem. Et ut hæc clarius intelligas / exemplū hoc animaduerte. 8. in.4.&.4. diuiditur: nec in partes maiores ab aliquo unq̄ partitur: nec ſecundum minorem numerum q̄ binarium / duarum ſcilicet partium naturali diuiſione ſecat: & ita quo ad primum in ſpacio maxima & quo ad ſecundum in quantitate diuiditur minima.

Numerus par

Pythagoricū dictū exponit

De Numeri paris diuiſione: & eius parte: numeri ſcilicet paris pariter paris deſcriptione. Capitulū.iiij. DIS.

At numerus in quot ſpecies partitur? MAG. In tres. Nam quidā eſt nūerus pariter par: qdā p̄iter impar: qdā v̄o impariter par. DIS. Nūerus pariter par quis eſt? MAG. Eſt nūerus q in duo paria diuidi / & rurſus horū quodlibet in alia duo paria poteſt ſecari uſq; dū diuiſio partiū ad indiuiſibilē naturalit̄ p̄ueniat unitatē. ut ē nūerus.16. q in.8.&.8. & rurſus: 8. in.4.&.4. q rurſus in.2.&.2. & duo in.1.&.1. q̄ eſt indiuiſibilis unitas partiūtur. DIS. Et quā ob cauſā is numerus tali inſignitus eſt vocabulo? MAG. Quia eius partes nomine & quantitate inueniuntur pares: ipſis etenim naturali ordine diſpoſitis ita ſibijpſis reſpondent / ut quota una ſit nomine tanta reliqua ſit quantitate. ut ecce.1 2.4. 8. 16.32.64.128 in hoc ordine. 8. decimaſexta pars eſt totius ſummæ; ſcilicet. 128. & tantam ſedecimam continet

Numerus pariter par

Rō nomis

quantitatẽ. Et rurſus. 16. ſũmę totius ps eſt. 8. & hanc ipſam. 8. cõtinet quantitatẽ. Et ſic idem eueniet de quibuſlibet reliquis ęque a medio diſtantibus partibus. Sed hoc aduertendũ: ſi pares ſunt partium diſpoſitiones: non unum ſed duo ſunt media inuenieda: in quibus hoc idẽ quod in partibus ęque a medio diſtantibus contigit reperiri. uti in exemplo priori. Si vero partium impares fuerint diſpoſitiones: unum reperitur medium quod ſibiipſi nomine reſpondebit & quãtitate. ut. 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. In hoc ordine 8. eſt medium: octaua ſcilicet toti⁹ ſũmę pars: quã quãtitatem in ſe ipſo cõtinet. DIS. Clariſſime hęc intelligo: nec in eius declaratione te morari amplius neceſſe eſt: ob id ad reliqua ſtilum vertas: & quis ſit numerus pariter impar deſcribas.

De Numeri pariter imparis definitione Capitulum quintum MAG.

Numerus pariter impar ẽ qui in partes ęquales diuidit: & rurſus hę partes cum ſint numeri imparis/in ęqualia nõ partiũt ut. 10. in. 5. & 5. ſed. 5. in duo paria non diuiduntur patet igitur numerum cuius medietas eſt impar eſſe pariter imparẽ. DIS. Ne pigriteris & unde is numerus hoc ſortiatur nomen demonſtrare. MAG. A ſuis partibus: quæ cũ nomine ſint pares: quãtitate ſunt impares: aut ſi nomine ſint impares/quãtitate erũt pares. quod in ſubiecto facile erit videre exemplo. nam numeri pariter imparis. 18. partes ſunt. 9. & 9. quarũ quęlibet a pari denominatẽ numero: quia a dualitate: cum. 9. decemocto ſit dualitas ſiue medietas: quantitas vero eius impar eſt: quia nouenaria. & rurſus. 6. decemocto tertia pars eſt. ecce impar denominatio: quia ſit a ternario: & quantitas quidem par eſt: quia ſenaria. ſic & in aliis pariter imparium numerorũ partibus eſt facillimũ videre. | Numerus pariter impar. | Rõ noĩs

De Numero impariter pari Ca. ſextũ DIS.

Numerus impariter par quis eſt? MAG. Eſt numer⁹ qui cum in ęquales partes diuiditur/rurſus hę partes in alias partes ſecãtur. Sed in iſtac partium diuiſione nõ uſq; ad unitatem in ęqua partitio progreditur ut. 24. in. 12. & 12. partitur. & rurſus. 12 in. 6. & 6. & amplius. 6. in. 3. & 3. diuiditur. ſed amplius 3. in ęqua nõ ſecatur. Et ob hoc recte tale ſortitus eſt vocabulum. Eſt enim par: quia in ęqua diuiditur: ſed impariter quidem: quia non in omnibus ſuis partibus par reperitur. Sunt aũt hi oẽs impariter pares. 12. 20. 24. 28. 40. 56. DIS. Habes ne alia de natura numeri paris cognitu neceſſaria? MAG. Habeo equidem & multa ut ſcilicet de proprietatibus eius: de eius quoq; quo ad ſingulas ſpecies generationibus. quę quoniam prima huiuſce diſciplinę videntur traſcendere elementa/in prę ſentiarum placuit ſilentio tranſire: & ad alias eiuſdem numeri partes ſermonem vertere. | Numerus impariter par. | Rõ noĩs

De Numero ſuperfluo diminuto & perfecto Capitulum ſeptimum DIS.

T quæ aūt quot ſunt hę numeri paris ptes aliæ? MAG. ſunt numerus ſuperfluus: numerus diminutus: & numerus pfectus. DIS. Numerus ſupfluus quis eſt? MAG. Eſt ille cui⁹ partiū ſūma: ſūmā totius excedit. ut. 12. cuius medietas eſt. 6. pars tertia. 4. pars quarta. 3. ps ſexta. 2. pars vero duodecima. 1. quę omnes ſimul iunctę. 16. conſtituunt: quæ totius. 12. ſc3 ſūmā in q̄ttuor excedunt. DIS Numerus diminutus quis eſt? MAG. Eſt numerus cuius partiū ſūma: ſūmā totius non attingit. ut 8. cuius medietas eſt. 4. quarta pars. 2. octaua. 1. quæ ſimul iunctę. 7. efficiunt: quæ totius ſc3. 8 ſūmā nō attingunt: ſed in unitate deficiunt. DIS. Numerus perfectus quis eſt? MAG. Eſt numerus cuius partium ſūma: ſūmę totius nec maior nec minor: ſed ęqualis reperitur. ut. 6. cui⁹ medietas eſt. 3. pars tertia. 2. ps ſexta. 1. quas ſimul iungas. 6. toti ſūmam ęqualem pcreabis. Et horū numerorum paucos reperies ſc3. 6. 28. 496. 8128. & ſemper in ſex aut octo terminatos.

Numer⁹ ſupfluus

Numeruſ diminut⁹

Numeruſ perfectus

De Numeri imparis definitione & diuiſione Capitulum octauum DIS.

Numeruſ impar

Impar numerus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in duo ęqualia diuidi non pōt quin interueniat unitas. ut. 5. diuidit in. 2 & 2. unitate interueniente. addit em̄ numerus impar ſuper parem ſemper unitatem. DIS Numeri imparis (ſi quæ ſint) ęnumera ſpecies. MAG. Nūeri imparis ſpēs ſunt nūerus primus & incōpoſitus: nūer⁹ ſecūd⁹ & ↄpoſit⁹: nūerus p ſe ſecūdus & cōpoſit⁹ ſ3 ad aliū cōpat⁹ primus & incompoſitus. DIS. Numerus primus & incompoſitus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui nullam aliam habet partem q̄ eam ipſam quę a totius quantitate accipit denominationem. & hęc pars ſp eſt unitas. ut. 3. habet pręter unitatē nullam aliam partem quę toti⁹ eſt una. 3. Et ob id hic numerus primus & incompoſitus dicitur: quia a nullo numero priori componitur aut metit. Numerus autem numerū cōponere aut metiri dicitur: a quo ipō multotiens ſumpto: pręciſe nullo deficiente aut ſuperfluo totus conſtituitur. Et ita numeri quorū pręter unitatem nulla pars eſt eos metiens: contra ſe primi dicuntur. ut. 3. & 4. Numeri per oppoſitum numeri communicantes ſunt: quorum alia ab unitate pars ambos metitur. ut. 9. & 12. quos non modo unitas: ſed ternarius metitur.

Numeruſ primus & incōpoſitus

Numeru3 cōponere quid ſit

Numeri ↄtra ſe primi

Numeri cōicantes

De Numero ſecundo & compoſito Capitulum nonum DIS.

Secundus & compoſitus quis dicitur numerus? MAG. Is qui pręter unitatem in ſe alium habet numerum a quo compoſitus eſt. ut. 9. unitatem habet a quo nonies replicata componitur. habet & inſuper ternarium a quo ter ſumpto conſtituitur. Et ideo is nu-

Nūer⁹ ſecūdus cōpoſitus

merus ſecundus dicitur: nã habet numerum priorem a quo coniungi-tur:& compoſitus quidem eſt: quoniam in ipſum a quo coniunctus eſt reſoluitur.

De Numero per ſe ſecundo & compoſito: & ad aliũ cõparato primo & incõpoſito Ca. x. DIS.

A numerum per ſe quidem ſecundum & compoſitum /ad alium vero comparatum primum & incompoſitũ. MAG. 9. & 25 horum quilibet/ut ex prioribus liquet ſecundus & compoſitus reperitur: ſed ad ſe inuicem comparati/primi & incõpoſiti recte iudicã-tur. nã nullũ cõmunẽ habent numerum a quo metiantur ambo. 9 em̃ tribus ter ſumptis metitur: quibus. 29. minime conſtituuntur. ſic ecõ-uerſo. 25. per. 5 quinies ſumpta metiuntur: quibus 9. nequaq̃ conſtitu-untur. Et hos facile qui ſint deprehendes: ſi duob⁹ tibi ꝓpoſitis nume-ris: minorem de maiore ſubtrahas: nam qui relinquit̃ aut eſt unitas aut alius numerus huic qui ſubtrahitur minor aut ęqualis. ſi qui relinquit̃ unitas eſt: numeros contra ſe propoſitos primos eſſe neceſſe eſt. ſi ęqua-lis eſt/eos ambos illo cõmuni termino intelligas metiendos: & ita non eſſe contra ſe primos ſed cõmunicantes. Si vero prima ſubtractione fa-cta relictus minor fuerit illum a priori ſubtrahendo demas: & ita uſq̃ dum potes procedas & ex derelicto ex dictis numeri naturã iudicabis. Quæ ut clarius intelligas: ſubiectũ animaduertas exemplum ſint. 9 & 29. numeri propoſiti. aufero. 9. a. 29 & remanent. 20. a quibus ſi rurſus 9 tollantur manent. 11 a quibus ſi demum 9. ſubtrahantur/relinquunt̃ duo quę (quia nouenariam quantitatem non attingunt) totiens quot-tiens poſſum a. 9 demo: quod cum quater factum fuerit unitas relin-quitur. Ex quo patet numeros propoſitos eſſe contra ſe primos. & hęc de numero ad ſe conſiderato dicta in p̄ſenti ſufficiant. at ſi aures patu-las pręberę volueris: nõnulla & quidem utilia de numero ut ad aliũ re-fertur ſubiungã DIS. Auſcultabo & q̃ diligenter.

Nũerus ꝑ ſe ſecũdus & cõpoſi-tus ad ali-um relat⁹ primus & incõpoſi-tus

De Maioris inęqualitatis ſpeciebus in genere Capitulum undecimnm MAG.

N primis itaq̃ te ſcire neceſſe eſt: omne quod ad aliud refertur aut eſſe ęquale aut inęquale. Et primum quidem prorſus nullã accipit diuiſionem. nã q̃d ęquale ẽ aliter ſe habere non poteſt ut duo ęquantur duobus Inęquale vero dupliciter eſſe contingit. Eſt em̃ quoddam magis inęquale quoddam vero minus. De his harũmq̃ ſpe-ciebus magis neceſſaria in medium afferã. & primum de ſpecieb⁹ ma-ioris inęqualitatis. DIS. Quæ & quot maioris inęqualitatis ſpeci-es ſunt? MAG Quinq̃ ſcilicet Multiplex Superparticularis. Sup-partiens. Multiplex ſuperparticularis: multiplex ſuperpartiens.

Inęquali-tatis ma-ioris ſpẽs

De Numero multiplici Capi.xij. DIS.

Numer⁹ multiplex

Vmerus multiplex quis eſt? MAG. Eſt numerus qui ad alium compatus ipſum plus ꝙ ſemel continet: quem ſi bis cōtinet at duplus eſt: ſi ter triplus. & ſic ꝓcedendo in infinitum. ut. 2. ad. 1. ē duplus. 3. ad 1 eſt triplus.

De Numero ſuperparticulari Ca.xiij. DIS.

Numerus ſupparticularis

Vperparticularis nūerus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui ad alium relatus ipm quidē totum cōtinet: & inſuper alterā ei⁹ ptem: que pars ſi medietas fuerit ſeſquialter vocat. ut. 3. ad. 2. Si vero tertia ſit: ſeſquitertius dicit. ut. 4. ad. 3. valet autem ſeſqui idem quod totum quod ꝓprie ſexqui dici deberet.

De Numero ſuperpartiente Ca.xiiij. DIS.

Numerus ſuppartiens

Vis eſt numerus ſuperpartiens? MAG. Eſt numerus qui ad alium compatus ipm totum & inſuper nō unam ſolam ſed plures eius partes continet. Si igitur numerus alium & duas eius partes contineat/Superbipartiens: Si vero tres eius partes ultra totum in ſe habeat: ſupertripartiens dicitur. & ſic de reliquis in infinitum ꝓcedendo. Exemplum primi. ut. 5. ad. 3. Exemplū ſecundi: ut. 7: ad 4. In his aūt locutionibus neceſſariū erit ſubſtantiuū ſubintelligere: illud ſcilicet qd ptem ſequentē ptes reliquas ultra totū in ſuppartiente incluſas denominat. ut in exemplo ſi numerus ſuppartiens ultra totū duas eius ptes contineat: ſubintelligendū eſt ſupbipartiens tertias. nā in numeroꝝ naturali ordine. 2 ſequunt. 3 Et ſi tres partes cōtineat ſubintelligendū eſt ſupertripartiens quartas: ſic & in cæteris ē facile videre.

Supbipartiens

Supertripartiens

De Nūero multiplici ſupparticulari. Ca.xv. DIS.

Numer⁹ ſupparticularis

Vmerus multiplex ſupparticularis quis eſt? MAG. Eſt numerus qui ad alium relatus: continet eundem plus ꝙ ſemel: & inſuper alterā aliquā eius ptem. Et ob id hoc geminū accepit vocabulum Eo enī ipo ꝙ maior minorē plus ꝙ ſemel continet: multiplex: ꝙ vero rurſus aliquā minoris ptem continet particularis eſſe non ambigitur Si igitur maior minorem bis: & eius medietatem contineat/duplex ſeſquialter: ſi vero tertiam eius ptem comphendat/duplex ſeſquitertius: aut ſi maior minorem ter/& inſuper eius medietatem contineat/triplex ſeſquialter nominatur. & ſic conſequenter reliquos nominabis ſi in infinitum progreſſionem feceris. Exempla patebunt. 5 ad duo duplex ſeſqalter eſt. 7 ad. 3 duplex ſeſquitertius eſt. & 7. ad. 2. triplex ſeſquialter. 10 ad 3. triplex ſeſquitertius inuenitur.

duplex ſeſquialter

triplex ſeſquialter.

De Nūero multiplici ſuppartiēte Ca.xvi. DIS.

Numer⁹ ſuppartiens

Vmerus multiplex ſuperpartiens quis eſt? MAG. Eſt numerus qui ad alium relatus ipm quidem plus ꝙ ſemel continet: & inſuper non unam ſolam: ſed duas tres aut quattuor vel plures

eius partes. Et ſic ſecundū ꝙ maior minoris plures partes continebit ſemper aliud & aliud nomen hereditabit. Dicitur em̄ duplex ſuperbipartiens ſi minorem bis & duas eius partes in ſe habeat. ut. 8. ad. 3. vel duplex ſupertripartiens ſi minorem bis & tres eius partes comprehendat ut. 11. ad. 4. Triplex vero ſuperbipartiens nominatur: ſi minor ter & inſuper duę minoris partes in maiore contineantur. ut. 11. ad. 3. & per ſimilia in reliquis facile eſt videre. Et hęc de maioris inęqualitatis ſpeciebus hactenus dixiſſe ſatis ſit. Nunc ſi de minoris inęqualitatis ſpeciebꝰ aliqua inquirere libuerit: calamꝰ cū in motu eſt rn̄debit.

duplex ſuperbipartiēs

duplex ſupertripartiens

triplex ſuperbipartiens

De Speciebus minoris inęqualitatis Ca. xvij. DIS.

Inoris inęqualitatis ſpecies quæ & quot ſunt? MAG. tot & ęedem fere quæ maioris inęqualitatis. Dico autem fere: quia ſolum nomina per additiōem ꝑpoſitionis ſubſunt verianda: ut ſcȝ dicat̄ ſubmultiplex: ut. 1. ad. 2. ſubdupla eſt. & 1. ad 3 ſubtripla. Subſuperparticularis. ut. 4. ad. 6. Subſeſquialter. ut. 3. ad. 4 ſubſeſquiternus ē. ſub ſuperpartiens. ut. 3. ad. 5. Subſupbipartiens. & 4. ad. 7. ſubſuptripartiens reperitur. Multiplex ſubſupparticularis. ut. 2. ad. 5. ſubduplus ſeſquialter eſt. 3 vero ad. 7. ſubtriplus ſeſquitertius eſt. Et multiplex ſubſuperpartiens. vt. 3. ad. 8. ſubduplus: ſuperbipartiens. & 4. ad. 11. ſubduplex ſupertripartiens nominatur. Et ut omnia ſimul complectar: omīa exempla de maioris inęqualitatis ſpeciebus prædicta: etiā de ſpeciebus minoris inęqualitatis exempla erunt ſi numeri minoris maioribus cōparati fuerint. Omniū autem dictorū numerorū adinuicem habitudines: proportiones vocantur: & eiſdem quibus & prædictę ſpecies noīatę ſunt vocabulis nominātur. Nam quædam dicitur proportio dupla: quædam ſupbipartiens: quædam ſuperparticularis: quædam vero tripla &c. Et de iſtis eadem quæ ſupradicta ſunt dantur exempla. DIS. Ipſam igitur proportionem definias.

Minoris inęqualitatis ſpēs

Proportionū ſpēs

De Proportione & proportionalitate Capitulum decimumoctauum MAG.

Roportio ut ex prędictis liquet eſt duarum quātęcūq; ſint eiuſdem generis quantitatū certa unius ad alteram habitudo. ut. 4 ad. 2. eſt proportio dupla. Proportionū vero ad inuicem habitudines à mathematicis proportionalitates dicuntur. DIS. Quid eſt proportionalitas? MAG. Eſt duarum aut plurium proportionum ſimilitudo. ut ſicut ſe habent 4 ad. 2. ita. 8. ad. 4. quia ubiq; eſt proportio dupla Illarum igitur duarum proportionū ſimilitudo proportionalitas eſt. Nec in paucioribus ꝙ̄ tribus terminis proportionabiliter quęrenda eſt. Qui ſi ita diſpoſiti ſunt: ut mediū utriſq; comparetur extremis: proportionalitas continua dicitur. ut. 1. 2. 4. ſicut em̄ ſe habent duo ad unū ita. 4 ad. 2. quia ubiq; eſt ꝓportio dupla. Si vero numeri intermedij ita locati fuerint. ut alius ad unum/ alius vero referat̄ ad reliquū/ talem proportionalitatem diſiunctam dicimus. ut. 1. 2. 4. 8. ſicut ſe habet. 2. ad. 1.

Proportiō

Proportionalitas

continua ꝓportionalitas

ꝓportionabilitas diſiuncta

ita.8.ad 4. ubiq; em̄ eſt proporcō dupla. Si vero dico ſicut ſe habet .1.ad .2..ita .4. ad.8. eadem quidem proportionalitas permanet. Sed tunc conuerſa eſt cum dixero: quemadmodum ſe habet.4. ad.1. ita ſe habebunt.8 ad.2. eadem iterum manet porportionalitas ſed tunc ꝑmutata eſt. — *Conuerſa* — *ꝑmutata*

De Speciebus proportionalitatis in genere Capitulum decimumnonum DIS.

ꝓportio/nalitatis ſpecis in genere

Roportionalitatis ſi quæ ſunt ſpecies enumera? MAG. Si iā dicta intelligis quattuor ꝓportionalitatis ſpecies inuenies: quæ ſunt proportionalitas Continua Diſiuncta Permutata & conuerſa. DIS. Num & aliæ ſunt? ſane quidem intelligo. MAG Aliæ ſunt quarum tres utiliores in ſequentibus enodabimus. videlicet Proportionalitatem Arithmeticam: Geometricam & harmoniacam: quæ & medietates appellantur.

medieta/tes

De Proportionalitate Arithmetica Ca.xx. MAG.

medietas ſiue ꝓpor tionalitas arithmetica

St autem proportionalitas arithmetica quotiēs tribus aut pluribus termīs poſitis neglecta ęqualitate proportionum: ſola cuſtoditur parilitas differentiarum. ut. 1 2. 3. In hac numerorum diſpoſitione differentia unius ad.2. & rurſus duorū ad tria ęqualis repeʀitur: quia ubiq; unitas. nam ſicut unū a duobus: ita.2. a tribus unitate differunt: ſed proportionū ęqualitas non obſeruaꝉ. nam duorū ad.1. eſt proportio dupla: ſed trium ad.2. eſt proportio ſeſquialtera. Dicíꝉ autē hæc medietas Arithmetica; quia in ſolius numeri proportione cuſtodita eſt.

Rō noīs

De Proportione Geometrica Ca.xxi. DIS.

ꝓportio nalitas geometrica

Ec pro modulo capacitatis accipio: ad alia pergas. MAG. proportionalitas geometrica eſt cum trib⁹ aut pluribus diſpoſitis terminis numerorum differentia negligitur: ſolumq; proportionum ęqualitas cuſtoditur. ut. 1. 2. 4. 8. ſicut em̄ ſe habet. 2. ad. 1. ſic ſe habent. 8. ad. 4. quia ubiq; eſt proportio dupla. nec numerorum differentia ibi aduertitur. nam inter. 1. &. 2. unitas / inter. 2. & 4. dualitas: inter vero. 4. & 8. quaternitas reperitur: ſed tamen numerorum differentię ſemꝑ in eadē cū termīs ꝓportione ſunt cōſtitutę. nā ſi termī ſunt in dupla prpportione in eadē ſunt & earundē differentię conſtitutę. ut hic

1 2 4 differentię Et ſi termini in proportiōe tripla reperiantur earundem differētię in eadem inueniuntur ut ſic.

termini 1 2 4 8.

differentiæ 2 6 18 54

termini 1 3 9 27 81

De Proportionalitate Harmoniaca Ca.xxij. DIS.

harmoniaca ꝓpor tionalitas

Armoniaca proportionalitas quæ eſt? MAG. quæ nec eiſdē differentijs nec ęquis proportionibus conſtituitur: ſed illa in q̄ queadmodū maximus terminus ad minimū ponitur: ſic differē

tia maximi & medij contra differentiam medij & minimi comparatur: ut ſint termini diſpoſiti.3.4.6.ibi nanq; maior terminus: videlicet.6. ad minimũ ſc;.3.duplus eſt ſic differentia maximi termini ſc;.6. & medij ſcilicet.4.quæ eſt duo/dupla eſt ad differentiã termini medij & minimi quæ eſt.1.nec tamen in pręfato numerorum ordine terminorum ad inuicẽ ęqua reperit̃ proportio aut differẽtia:nã proportio.4.ad.3.ẽ ſeſquitertia.6.vero ad.4.eſt proportio ſeſquialtera:& inter.4.&.3.differentia eſt unitas:inter.4.vero &.6.dualitas.Hæc autem proportionalitas ſiue medietas harmoniaca nominatur:nã in hac ſola harmonia aut ſynphonia vel conſonãtia Muſica reperitur.ut * qa nec terminorũ proportionẽ aut eorum differentiã abſolute cõſiderat:ſed ut hæc ãbo adinuicem relata inueſtigat.Eſt autẽ proprium harmonię ad aliud quodam modo ſe habere.De quibus in muſicis videbimus latius.Conſequẽter ut numerorum vim & naturã quo ad prima rudimenta plenius capias de numeris tractabimus quemadmodũ referantur ad geometricas dimenſiones & figuras. DIS.placet ſũme.nam ſemp fideliſſimi pręceptoris officium obſeruans nec quicquã de neceſſarijs ad prima ſcientiarum intelligenda principia õmittis.

* dyapaſon
3 4 6
dyatõeſſerõ dyapente.

De Numero ſecundum geometricas dimenſiones diſpoſito. Et primo de numero lineali Capi.xxiij. MAG.

Ed in primis te ſcire volo: omnẽ Geometricam dimenſionem aut eſſe linealem/aut ſuperficialẽ/aut ſolidam .ut patebit infra. & ob id in præſentiarum numerum in linealem ſuperficialem & ſolidum diſtinguimus. DIS.Numerus linealis quis eſt? MAG. eſt a duobus inchoans adiecta ſemper unitate/in unum eundemq; ductum quantitatis explicata congeries.ut.ij.iij.iiij.v. DIS.Cur dicis a duobus inchoans? MAG.Nã ſicut punctus actu non eſt linea ſed potentia:ſic unitas actu non eſt numerus ſed potentia.paucioribus igitur q̃ duabus linealis numerus conſtare non poteſt unitatibus.

Numerus linealis.

De Nũero ſupficiali & eius ſpẽbus Ca.xxiiij. DIS.

Vmerus ſuperficialis quis eſt? MAG.Eſt numerus duobus lateribus contentus longitudinis videlicet & latitudinis. Vel ẽ numerus a tribus inchoãs addita deſcriptionis latitudine:& ex numerorum naturaliũ ſe ſequentiũ angulorum dilatatione. Dictum ẽ autem & ſuperficialẽ numerũ a tribus inchoãdum:quoniã ſicut in geometricis paucioribus tribus lineis nulla angularis ſupficies clauditur: ita & in numeris minimus ſuperficialis non niſi tribus unitatibus conſtituitur ut ∴.Et ideo ſicut in geometricis ſuperficies conica diuiſionẽ in triangulam/quadrangulam:penthagonam & ſic de alijs accipit /ſic pari modo & numerum ſuperficialẽ contingit partiri.

Numerus ſupficialis.

De Numero triangulari Capi.xxv. DIS.

Numer⁹ triāgl'aris

Rianguľaris numer⁹ quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in latitudinem ſcd'm unitates deſcriptus tribus angulis continet: lateribus ęqualiter diſpoſitis. ut ſunt.3.6.10.15.21.28. in talem figuram diſpoſiti. *

De Numero quadrangulari Capi.xxvi. DIS

Numerus q̄dratus

Vmerus quadratus quis eſt? MAG. Eſt numerus qui in latitudinem ſcd'm unitates deſcriptus angulis quattuor laterib⁹ ęquali dimenſione diſpoſitis continet ut ſunt.4.9.16.25.36.49. taliter ordinati o Vnde nūeris ab unitate in cōtinua ꝓportiōalitate diſpoſitis/tertius ab unitate erit quadratus: ac deinceps ſemꝑ uno intermiſſo. At cū quadrati in natura diuerſi ſunt: quidam em̄ ęquā latitudinem habent & longitudinē ut bis duo & ter tria: quidā vero parte longiores ſunt. ut quorū latera non unitatis ſed aliorum quorūcunq; numerorū differētia ſeparant ut ter quīq; ita formata * Reliqui vero altera pte longiores exiſtunt/quoꝝ ſc3 latera unitatis tantū differentia ſunt diuerſa ut ſunt bis tria in iſta forma diſpoſita. : : :

quadrati nūeri ſpēs

De Numero Pentagono/hexagono/heptagono & ſequentibus multiangulis Ca.xxvij. DIS.

Numeruſ pētagon⁹ hexagon⁹ heptago/nus

Entagonū quem dicis numerū? MAG. Eū ipm qui in latitudinem ſcd'm unitates deſcriptus/quinq; angulis/lateribus ęquali diuiſione diſpoſitis continetur. & ſimili definitione hexagoni heptagoni & reliqui deſcribuntur numeri. quæ tibi ut facilius pateant pauca exempla ſubiungam.

12. 22. 35. 51. 71. omnes pentagoni.
15. 28. 45. 66. 91. omēs hexagoni.
18. 34. 55. 81. 112. omnēs heptagoni.

Vnitas tamen & ſi non actu/tamen potentia eſt omnis numeralis figura & ideo ſingulis præpoſita.

De Numero ſolido ſiue corporali Ca.xxviij. DIS.

Numeruſ ſolidus

Vis eſt numerus corporalis ſiue ſolidus? MAG. Eſt qui tribus lateribus continetur ſc3 longitudinis latitudinis & ꝓfundi tatis. vel eſt qui cū ſcd'm vnitates ſuas in longū latum ac profundum diſpoſitus fuerit: corporis alicuius figuram repreſentabit. Et ob id ipm ad modum corporis diuidere conuenit hoc modo Nam numerorum quidam pyramides/laterculi: aſſeres: cuneoli/ aut magis latine gradati: paralellipedes: cubici ciclici vel ſpherici nominantur quorum deſcriptiones in ſequentibus patebunt.

Spēs nūeri ſolidi

De Numero pyramidali Ca.xxix. MAG.

Numer⁹ pyramidalis

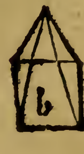
yramidalis itaq; eſt numerus in ſuis unitatibus ꝑ modum pyramidis corporalis conſtitutus: ut ſcilicet a baſi lata incipiat & in

trilatera

a

quadrangula

b

aſcendendo ſemper decreſcat donec ad unitatem quę huiuſce pyramidis conus eſt perueniat. Et ſicut in corporibus pyramidis quędã eſt trilatera ut.a. & quędam quadrãgula. ut. b. & ſic de alijs ſcđm modũ ſuperficierum multiangularium variatis. ſic & ĩ numeris pyramis trilatera: quadrangula aliaue reperitur.

De Numero pyramidali trilatero.
Capitulum. triceſimum. MAG:

numerus pyramidalis b

Nde numerus pyramidalis trilaterus eſt is cuius baſis eſt triangulus. ut a. cuius conus eſt unitas in medio locata. & ſi baſi. b. priorem pyramidẽ ſuperpoſueris / pyramidem ſecundam & denariam conſtitues: quę ſi pro baſi hoc modo locabitur * & eidẽ pyramis. b. ſuperponit: pyramis tertia & .20. unitatũ producitur. Simili modo videndum erit in cęteris. nam in numero pyramidali tot unitates latera continent / quot ad eius conſtitutionem numeri trianguli aut quadranguli / penthagoni aut hos ſequẽtes cõcurrunt: unitate etiam ꝓ tali numero computata. Ex quo liquet ꝙ primę de ꝓdictis pyramidibus latera duas / ſecundę tres: tertię vero quattuor unitates habent.

a *

De Numero pyramidali quadrangulo.
Capitulum. xxxi. DISCIPVLVS.

ϖ

Vadrangulã pyramidem quem dicis numerũ? MAG. Cuius baſis numerus quadratus / conus vero unitas eſt. ut ϖ Si pyramidi iam fabricatę baſim nouenariã hanc ſcilicet ψ ſuppoſueris ſcđam in quadratis pyramidẽ quattuordecim ſc; unitatũ efficies: quaꝫ ſi huic σ baſi ſupaddes: tertiã pyramidẽ & .30. unitatũ ꝓducis & ſic in cęteris / nõ modo quadratis / verum etiã pẽthagonis & alijs multiangulis videre eſt. Hoc tamen unũ nõ eſt ſilentio ꝑtereundũ: ſi unitatem quę conus dicitur õmiſeris pyramidẽ curtam ubiqꝫ efficies / ſimiliter ſi alios quoſqꝫ numeros baſibus iuxta pręmiſſas regulas ſuperadditos detraxeris / pyramides facies bis curtas vel ter curtas &c.

ψ

σ

De Laterculis. Capitulum. xxxij. DIS.

Vmeri laterculi qui ſunt? MAG. Qui ex ductu ęqualiũ ęqliter in minus fiunt. ut tria ter bis. 18. cõſtituunt: quę ſi ſ;m tres dimenſiones diſponant / lõgitudo latitudini ęquabit: qa ubiqꝫ tria. Altitudo vero minor: quia duorum tantum reperitur. ut X. quibus alia nouem in ſimili modo diſpoſita ſuperaddas.

X

De Aſſeribus. Capitulum. xxxiij. DIS.

Vmeri aſſeres qui ſunt? MAG. Qui ex ductu ęqualiũ ęqliter in maius fiunt. ut quater q̃ttuor nonies. 144. faciunt. q̃ ſi ad figurã corporalem ordinaueris / latitudo longitudini erit ęqualis. quia ubiqꝫ .4. altitudo vero cum .9. habeat erit diſſimilis ut * qui bus alia .16. ita diſpoſita octies ſupponas.

*

De Cuneolis Capitulum.xxxiiij. DIS

Numer⁹ cuneolus

Vmeri Cuneoli q̃ ſunt? MAG. Qui ex inæqlib⁹ inæqliter p̃ ineqlia fiunt. ut ter q̃ter nonies.108.efficiunt. quos ſi in corpis formã diſponas/latitudinem tria/lõgitudinẽ.4.& altitudinem habentẽ 9.reperies: & ſic omnes dimenſiones inæquales. ut quibus alia duo decim ſic formata octies ſuperaddas.

De parallelipedibus. Capitulũ.xxxv. DIS

Numer⁹ Parallelipes.

Arallelipedes q̃s dicis nũeros? MAG. Eos q̃ ex ductu æqualiũ iæqualiter per æqualia fiunt/ut bis tria bis.12.faciũt: quæ ſi i corporis figuram redacti fuerint latitudinẽ altitudini æquam (quia ubiq; duorum) longitudinem vero reperies inæqualẽ: quia triũ. ut quibus alia.6.ita formata ſuperaddas.

De Cubis. Capitulum.xxxvi. DIS

Numeri Cubi

Vi ſunt numeri cubi? MAG. Qui ex æqualibus per æqualia producti ſunt. ut ter tria ter.27.conſtituunt: quæ ſi in formã corporis redigantur/latitudo longitudo & profunditas æquales reperiunt: quia ubiq; tria. ut * quibus alia.9. taliter ordinata bis ſuperponas. Vnde ſi numeri ab unitate cõtinue proportionales fuerint/quart⁹ ab unitate cubus eſt: ac deinceps duob⁹ ſemp̃ intermiſſis / ſemp̃ quadratus cubicus ſequitur.

De Ciclicis vel ſphericis. Cap.xxxvij. DIS

Numeri ciclici

Vi numeri ſunt ciclici vel ſpherici? MAG. qui ex ductu cuborum ita procreantur/ut a quo numero cubicæ quantitatis latus incepit in eundem altitudinis extremitas terminet. ut quinquies.5.faciũt.25.quæ ſi rurſus quinquies accepero numerũ.125.p̃duco cuius altitudo in eundem numerum terminat: a quo latus eius primo inchoat: quia in.5. Sic ſimili modo cũ dico.6.ſexies.36.facio: quæ ſi rurſus p.6. multiplicent.216.producunt: quæ in.6.iterũ terminant: a quo & latus eius inchoat. & ob id hi numeri dicunt ciclici vel ſpherici. q̃a ad principiũ p̃priũ reuertunt. Et ſicut ex unica reuerſione de puncto i punctũ circul⁹ p̃ficit: ſic ex una multiplicatione nũeri in ſe/cicli numeri qui plani ſunt/p̃creant. ut quinquies.5.fiunt.25. Et ſicut ex ſecũda ſc; ſemicicli circũductione circa dyametrũ fixa/ſphera deſcribit: ita ex cicli numeri per ſuum principium multiplicatione numerus ſphericus procreatur. ut.25.quinquies erunt.125.

Cõcluſio

Hæc ſunt q̃ de rõne nũeri theoricę cõſiderato cõmuniora & magis utilia occurrũt: altiorẽ vero de his ſpeculatõem in diui Boetij Ariehmetica ſi quãdo libuerit inuenies: ex qua & hæc quæ iam tradidi p̃ maiori parte expiſcata ſunt. Iã iam ad praxim ſermonem vertamus. Boetius.

Libri Quarti de principijs Arithmeticæ practicæ Tractatus ſecundus. De diuiſione numeri contracti. Cap.i. MAG.

Rithmetica practica quã Algorithmũ dicimus numerũ practi ce cõſiderat:& de ipi⁹ diuiſione & paſſionib⁹ diſputat. DIS. Rem igit̃ ipam aggredere:& diuiſionẽ numeri cepti pandas. MAG. Numeroꝝ quidã Digitus: quidã Articul⁹: quidã vero ex his cõpoſit⁹. DIS. Horum deſcriptiones ſi quas habes per ordinẽ ædicas. numeri diuiſio

De nũerodigito. Articulo: & cõpoſito. c. ij. MAG

Vmerus digitus eſt omĩs denario minor numerus ut. 1. vel. 2. vel. 3. & ſic de aliis. DIS. Quis ẽ numer⁹ Articul⁹? MAG. Eſt numerus in decẽ ęqualia diuiſibilis: tali lege/ut iſtac facta diuiſione nihil ſit ſuperfluũ: nihil diminutũ. ut. 10. diuidit̃ in. 10. unitates & 30. in. 10. ternarios &c. DIS. Quis numerus dicit̃ compoſitus? MAG. Numerus ex digito & articulo cõſtitutus ut. 12. ex. 2 (digito) & 10. (articulo) eſt aggregatus. Et ut ſingula unico cõplectar cõtextu. Oĩs numerus inter duos articulos ꝓximos cõpoſitus eſt. nũerus digitus. Articulus cõpoſitus

De nũeri iã diuiſi paſſionibus. Cap. tertiũ. DIS

Vmeri a te iam diuiſi quot/quæve ſunt paſſiones? MAG. Septẽ. Numeratio. Additio. Subtractio. Multiplicatio. Diuiſio. progreſſio. & radicũ extractio. Mediatio aũt a ſubtractiõe nõ diſtinguit̃: nec duplatio a multiplicatione ſepat̃. eſt em̃ mediatio per duo diuiſio & Duplatio ꝑ duo multiplicatio. Conueniũt aũt hę paſſiões nõ mõ numero integro/ſed etiã in ꝑtes quas minutias dicũt diuiſio. De qbus eo quo iã nũeratę ſunt ordine tractabim⁹. Et primũ qdẽ ĩ integris numeri quot ſint. Mediatio Duplatio

De Numeratione Capitulũ quartum. DIS.

Vid eſt numeratio? MAG. Eſt cuiuſlibet nũeri ꝑ figuras cõpetentes artificioſa repſentatio. DIS. Quę ſunt iſtę cõpetẽtes figurę? MAG. ſunt hę. 1. ſignificat unũ. 2. ſ3cat duo. 3. tria. 4. qttuor. 5. quinq;. 6. ſex 7. ſeptẽ. 8. octo. 9. nouẽ &. 0. q̃ figura nihili vel cifra dicit̃. nam ꝑ ipam ſolã nihil repſentat̃: ipa tñ locũ occupãte magis ꝑ cęteras ſignificabit̃. ut. 20. ibi. 2 viginti ſignificat: & tñ ꝑ ſe poſitũ tm̃ duo repſentat. Opepciũ eſt ergo in numeratiõe ordinem & locũ maxie cõſiderare. Ordinẽ qdem: qa retrograde numerũ ſcribimus. Locũ vero quia omnis figura in primo loco poſita ſeipam ſemel repſentat ut. 2 ſic poſita duo reprẹſentat. Sed in ſecũdo loco poſita ſeipam decies ſ3cat: qa viginti ut. 20. In tertio loco quęlibet figura ſe ſignificat cẽties. In quarto vero milleſies. In quinto decies milleſies. In ſeptimo vero loco milleſies milleſies & ſic in infinitũ. Ex quo claret unica ſola figura oẽm digitum ſcribendũ: & oẽm articulũ a. 10. uſq; ad centũ excluſiue: & inter hos oẽm nũeꝝ cõpoſitũ incluſũ duabus tm̃ figuris repſentaudũ. ut. 10. 20. 25. &c. A centũ vero uſq; ad mille oĩs numer⁹ tripla figura deſignat̃ ut. 100. 121. &c. A mille vero uſq; ad decẽ millia oẽm numeꝝ q̃ttuor figuris ſcribim⁹ ut 1000. 1221. At vero ĩ exprimẽdo magnũ numerũ hac cautela utendũ eſt; ut ſuꝑ primã figurã. a. ponat̃. ſupra ſecundam. b. ſuꝑ ter- Nũeratio. ordo & locus in numeris cautela exprimendi numerũ.

tiā.c.ſuper quartā rurſus.a.& ſuper ſequentē b.&c.donec omnes figurę harū triū litterarū eo ordine & charactere ſint inſignitę ſcȝ a.b.c.ita em̄ primo dempto omne a.millenarium ſignat.b. numerum infra centū/ &.c.cētum repn̄tat. Et ubi.a.&.b.ſimul ponunt/ſimul debent exprimi niſi ubi.b.ſupra cifram contingat locari. ut in numero hic ſubiecto *

*a c b a c b a c b a quē tali ſermōe exprimere poſſum⁹:q̄ttu
4 5 9 3 9 0 2 2 or mille mille millia:qngēta mille millia.

nonagintatria mille millia.Sexingenta millia.Viginti nouem millia: & viginti duo. Tot em̄ in unoquoque numerorum ordine ſunt millia quot.a.primo dempto Poſſumus & aliter numerū ꝓpoſitū quantus ſit perquirere: ut videlicet in prima figura incipientes dicamus ordine retrogrado:prima per ſe.ſecunda decem.tertia centum.quarta milleſies &c de alijs ſꝑ loca millenariorū ſignādo pūctis.ut.

4.5.9.3.6.2.9.0.2.2

De Additione. Capitulum.v. DIS.

Additio

Dditio quid eſt? MAG.Eſt duorum aut pluriū numerorū in unam ſummā reductio.ut.4.ad.7.faciunt.11. DIS.Additionis(ut & in alijs intelligā) modum oſtende. MVG.In additione ad minus duo ordines numerorum ſunt neceſſarij:ſuperior ſcilicet cui alter addit̄:& inferior q ſupiori adiungit̄. Si igitur nūerū nūero volueris adiūgere:nūerū cui debet fieri additio p ſuas figuras in loco ſupiori ſcribe: cui nūerū addendū per figuras ſuas ſuppone: ita ut pr̄ia ſub pr̄ia & ſcd'a ſub ſcd'a pōat̄ &c.His ita diſpoſitis ſubijciat̄ linea ſub q̄ ſūma ex additione ꝑueniēs ſcribenda eſt.uti ſubiecta admonet deſcriptio Praxis

4	6	7	9	numerus cui debet fieri additio
3	2	3	2	numerus addendus
————			—	linea interiecta

Quo facto primas figuras ad ſe addas: ex quibus excreſcet numerus una aut duabus ſcribendus figuris. ſi una/hęc ſcribatur inferius.ſi duabus: prima ſcribatur/& ſecūda mente teneat̄: quā cum ſequente addas pari modo cū ſecūda & tertia & ſequentibus opaberis figuris quouſq; totum additum ſit.Exemplum.ſumas in numero prius poſito/& dic.2 ad.9.faciunt.11.primam unitatem ſub linea ſcribe:& ſecundā cum figura ſequente ſcilicet.3.adde.dicendo.3.ad.7.erunt.10.& unitas prius reſeruata facit.11.ſcribe iterum unam unitatem in ſecundo loco ſub linea: & aliam ſerua. Dic ultra.2.ad.6.faciūt.8.& unitas ſeruata/cum his.8.coſtituit.9.quę loco tertio ſcribe ſub linea.Rurſus dic.3.ad.4.efficiunt.7.quæ ſi in loco quarto ſcribant̄ ſub linea/figuræ oēs hoc ordine ſtabunt.

4/	6/	7/	9/	numerus cui debet fieri additio
3/	2/	3/	2/	numerus addendus
————				linea interiecta
7	9	1	1	numerus productus.

Aduertendum vero in hoc calculcandi modo figuras non delendas/ſed virgulis paruis ſignandas eſſe. Et ut ſingula in omni additione occurrẽtia unico complectar contextu: Exemplum ſubijcere placuit generale: in quo ſingula ad additionem requiſita mox apparebunt.

9 8 7 4 6	numerus cui debet fieri additio	Additõis exemplũ generale
2 0 3 4 5	numerus addendus	
————	Linea interiecta	
1 1 9 0 9 1	numerus productus	

De Subtractione Capi. ſextum

DIS: Quid eſt ſubtractio? MAG. Eſt numeri a numero ſublatio: ut videatur ſumma relicta. ut. 5. a. 9 relinquunt. 4. DIS. modũ ſubtractionis ſubiungas. MAG. In ſubtractione duo numeri ſunt neceſſarij ſcʒ numerus primo loco poſitus a quo alter ſubtrahit: & numerus huic ſuppoſitus qui a ſuperiori remouetur. Poteſt autẽ minor de maiore/aut ęqualis de ęquali: ſed maior de minori nunquam ſubtrahi. Si igitur ſubtrahere volueris: numerũ a quo debet fieri ſubtractio per ſuas differentias in ſuperiori loco: numerum vero ſubtrahendum ĩ inferiori ponas: ita ut prima ſub prima ſecũda ſub ſecũda, & ſic de alijs ponantur linea ſuppoſita. De hinc primã inferioris a prima ſuperioris auferas: & quod reſiduũ eſt ſub linea ponas. Si vero inferiorem a ſuperiore ſubtrahere non poſſis/diſtantiã eius a denario conſidera: & eandẽ numero ſuperiori adde: productumque ex utroque ſub linea in loco ſuo ponas: & quotienſcunque hoc factum fuerit: figurę proximę in inferiori ordine ſequenti addenda eſt unitas: & tunc totum a ſibi ſupraposita tollas. Et hoc uſque in finem ſeruato modo procedendum eſt. Exemplũ accipe in hoc numero ✱ Et dic duo ab. 8. remanent. 6. quæ ſcribe ſub linea. dic rurſus. 7. a. 6. non valeo. ideo. 7. a 10. diſtantiã q̃ tria eſt inueniẽs eã numero ſupiori: ſcilicet 6. addo &. 9. emergunt: quæ ſub linea ponenda ſunt. Et numero ſeq̃nti in ordine ſubtrahendorũ ſcʒ 3. adde unitatem & erunt. 4 Et rurſus dic. 4 a. 4. & ſurgit vel nihil remanebit: illud nihil quod per cifrã ſignificat ponatur ſub linea. & dic ultra. 2. a. 5. & manent. 3. quæ iterum ponant ſub linea & ſi bene actũ fuerit figurę ſtabunt hoc ordĩe Et ne quid de neceſſarijs prætermittam: tibi exemplum genenerale totius ſubtractionis ſubijciam tale.

✱ 5 4 6 8
2 3 7 2
————
3 0 9 6

Figures as struck through: 9468 / 2372 / 3096

9 0 0 1 3 8 6	numerus a quo debet fieri ſubtractio	Exemplũ generale ſubtracti/onis
7 5 3 2 4 3 6	numerus ſubtrahendus	
————	linea ſuperpoſita	
1 4 6 8 9 5 0	numerus relictus	

Probatur autem per additionem ſubtractio: & econuerſo ut ſi numerũ relictum numero ſubtrahendo addas: numerum a quo facta eſt ſubtractio inuenies. Et rurſus. ſi in additionis exemplo numerum ſubtrahen

dū a ꝓducto ſubtraxeris/numerū ſubtrahēdū pro relicto cōſpicies. pari modo ſi numerum cui debet fieri additio a producto depoſueris: pro relicto numerū ſubtrahendū videbis.

De Multiplicatione Capi. ſeptimū. DIS.

multipli catio

Vid eſt multiplicatio? MAG. Eſt numeri procreatio proportionabiliter ſe habētis ad multiplicandum: ſicut multiplicās ad unitatem. verbi gratia. 3 per. 4. multiplicare/ eſt numerū. 12. procreare: qui ſe in eadem proportione ad. 4. habet. ſicut. 3. ad unitatem: q̄a utrobiq; eſt proportio tripla. DIS. Multiplicationis formam adijti as. MAG. In multiplicatione duo numeri ſunt neceſſarij: ſcilicet numerus multiplicandus in ſuperiore ordine/ & numerus multiplicans ī inferiori ordine ſcribendus. nec erit cura an prima multiplicantis ponatur ſub multiplicandi prima aut alia. ut * Eſt etiam am* 7 9 5 4 bobus ita diſpoſitis linea ſubijcienda ſub qua ſumma ex mul 6 4 2 tiplicatione proueniens ponenda eſt. Primum itaq; primā numeri multiplicantis in omnes multiplicandi ducas: & quod ex hoc prouenit ſub prefata linea ponatur. Similiter ſecundā multiplicantis in omēs multiplicandi ducas: & productū ea lege ſub linea locabis: ut locus producti loco corrn̄deat multiplicātis. nā ſi mltiplicās ſcd'a fuerit/ꝓductū ſub ſcd'o nūero pri⁹ ſub linea poſito /locare ꝯuenit. Et ſic faciēdū ē de ſingulis: donec omnes figuras multiplicantis in omnes multiplicandi ducte fuerint. DIS. Exemplum huius ſubiungas: ut que dicis clarius intelligam. MAG. Exemplum ſumas in numero priori. Et primū quidem dicas. bis. 4. ſunt. 8. ſcribēda ſub linea. dic rurſus bis. 5. ſūt. 10. ſcribe. 0. cifrā: & ſerua unitatem: & ultra. bis. 9. ſunt. 18. quibus unitas prius reſeruata /ſi addatur decem & nouem conſtituit: e quibus. 9. ſcribe ſub linea unitatem ſerua: & amplius bis. 7. ſunt. 14. & unitas prius ſeruata facit. 15 que tota ſub linea ſcribēda ſunt: cum non ſit numerus ſequens cui digitus addi poſſit. Et ſi ut diximus operatus fueris/poſt operationem figuras eo ordine diſpoſitas videbis hic ī margine ſignato. De hīc ſecundū multiplicātis in omes multiplicandi ducas. Et primū dic quater. 4. ſunt. 16. e quib⁹ ſub. 0. ſcribas. 6. & unitatē ſerues. & rurſus dic q̄ter quinq; ſunt. 20. & unitas prius ſeruata his addita facit. 21. ſcribe. 1. ſub 9. & binariū ſerua. & amplius quater. 9. ſunt 36. & binarius prius ſeruatus illis additus. 38. cōſtituit: e quibus. 8. ſub. 5. ſcribenda: &. 3. ſeruāda ſunt. & rurſus: quater. 7. ſunt 28. & tria prius ſeruata his addita cōſtituunt. 31. quæ iterum totaliter ſcribēda ſunt ut prius. Et ſi bene opat⁹ fueris/ diſpoſitionē figurarū videbis talem o Demū dic ſexies. 4. ſūt. 24. e qb⁹. 4. ſub. 1. prioris nūeri ponas & duo ſ3ues. & rurſ⁹ ſexies. 5. ſūt. 30. & 2. pri⁹ reſ3uata faciūt. 32. e qb⁹. 2. ſub. 8. ſcribas. & 3 ſ3ues. ampli⁹ ſexies. 9. ſūt 54. qb⁹ ſi tria pri⁹ ſ3uata addas. 57. emergūt e qb⁹. 7. ſub. 1. ſcribat. &. 5. mēte cōſerues

7 9 5 4
6 4 2
1 5 9 0 8

7 9 5 4
6 4 2
1 5 9 0 8
3 1 8 1 6

& rurſus. ſexies. 7 ſũt. 42. & 5. prius ſeruata faciũt. 47. quę totaliter ſub linea ponas. Quod ſi bene operatũ fuerit diſpoſitio numerorꝫ erit talis

4 9 4 4	numerus multiplicandus
6 4 7	numerus multiplicans
———	linea interiecta
1 9 9 0 8	
3 1 8 1 6	numerus productus
4 1 1 2 4	

Quæ ſi omia p̄ modũ in qnto capitulo traditũ/addideris nũerꝫ. 5 1 0 6 4 6 8. procreabis. Et qa in oĩbus ãndictis digitorꝫ inter ſe p̃ſupponitur multiplicatio: ideo de his & regulam & tabulam ſubĳcio talem

Regula. Scribant̃ figurę in ſe multiplicandę ſubalterne. & cuiuſlibet diſtantia a decẽ a dextris ponat̃: & una diſtantiarꝫ p alterã multiplicetur pductũq; ſeruet̃. Deinde diſtantiã unius digiti a digito alio ſubtrahas: reſiduũ priori pducto ex diſtantiarꝫ multiplicatione poſtponas. DIS huius exemplũ ſubiũgas. MAG. Si ſcire volueris quot ſunt ſepties. 8. ea hoc ordine cũ diſtantĳs ſuis a dextris ſtatuas o Dic ter. 2. ſũt. 6. & rurſus. 2 a. 7. remanent. 5. q̃ p̃dictis. 6. poſtponas: & numerum talem inuenies. 56. quem faciunt ſepties octo.

0
8 | 2
7 | 3

Tabula

2 2 4	3 3 9	4 4 16.	5 5 25	6 6 36.	7 7 49
2 3 6	3 4 12	4 5 20.	5 6 30	6 7 42.	7 8 56
2 4 8	3 5 15	4 6 24	5 7 35	6 8 48.	7 9 63.
2 5 10	3 6 18	4 7 28.	5 8 40	6 9 54.	
2 6 12	3 7 21	4 8 32	5 9 45		8 8 64
2 7 14	3 8 24.	4 9 36			8 9 71.
2 8 16	3 9 27.				
2 9 18					9 9 81.

Et ne alia in mƚtiplicatõe tibi occurrtia p̃tereã exm̃ ſit hoc generale.

multiplicatõis exẽplũ gñale

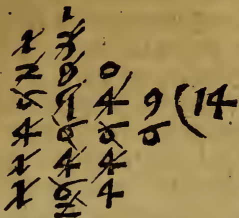
4 5 0 6 0	numerus multiplicandus
2 0 3 0.	numerus multiplicans
———	linea interiecta
91 4 7 1 8 0 0	numerus productus.

De Diuiſione Capi. viĳ. DIS.

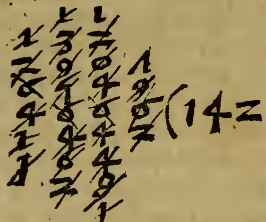
Vidẽ diuiſio? MAG. eſt nũeri pcreatio pportionabiliť ſe habẽtis ad unitatẽ. ut diuidẽdꝰ ad diuiſorẽ. ut. 20. p. 4. diuidere eſt nũerꝫ 5 pcreare q̃ unitati in eadẽ pportione ẽ pportiõe q̃ q̃ttuor pportionant̃ vigitinã/ubiq; ẽ pportio qntupla. DIS. Diuiſionis formã haud p̃tereas. MAG. In diuiſiõe duo nũeri erũt neceſſarĳ ſ. ſupior: q diuidendꝰ & inferior qui diuiſor appellandꝰ eſt: & ſub ſuperiore ita locandꝰ ut ultima ſua ponatur ſub ſuperioris ultima: & penultima ſub penultima. & cętera Et hoc quidẽ verꝫ eſt ſi vltĩa diuiſoris nõ fuerit maior ultima diuidendi/ nam ſi maior fuerit non ſub ultima diuidendi/ ſed ſub penultima locanda eſt; & reliquę ſub ſequentibꝰ ordine directo Diuiſio

ut patet in exemplo * Iſtis ita ut dictũ eſt for * 3 6 2 | 3 6 2
matis virgula concaua ad latus dextrum poſt nu 2 1 | 4 3
meros ponatur: cui numerus ex diuiſione inuentus (qui Quotiẽs ap
6 5 4 9 (virgula pellatur) inſcribi poſſit ut o Quo facto vi/
4 6 diuiſor caũ. dendũ eſt quotiens ultimã diuiſoris in numero ſi
bi ſupra poſito poſſis reperire: ita tamẽ ꝙ totiens etiã omnes ſequentes
in ſuis ſuprapoſitis poſſint haberi: & quotiẽtem inuentũ & verſus dex
trã in virgulam concauã locatũ/ in omnes figuras diuiſoris multipli
ca. primo ſcꝫ in ultimã/ deinde in ſequentes & quod ex hac multiplica
tione ꝑducitur a numero ſibi ſuprapoſito ſubtrahatͬ/ figuris a quibus
facta eſt ſubtractio paruis lineis cancellatis & reſiduo cuiuſlibet figuræ
numeri diuidendi ſupͣ ipſam eandem/ cuius reſiduũ eſt poſito. ut in pri
ori exemplo. Illo facto ſecundetͬ diuiſor ꝑ unam figurã. & iterꝫ quoti
ens quæratur: & ad quotientẽ pri⁹ repertũ ſub virgula poſitũ & in om
nes figuras diuiſoris ut pri⁹ multiplicetur: ꝓductumqꝫ a ſuperiori ſub
trahatͬ: & rurſus diuiſor per unam figuram ſecundetͬ. quod totiens fiat
donec prima diuiſoris ſub prima diuidendi conſtiterit. Si autem in ope
ratione media aut in fine quotiens reperiri non poſſit: pro eo ponatur
o. ad virgulã cõcauã figuris diuiſoris cancellatis. Diuiſor vero rurſus
per unã figuram ſecundetͬ. quod aũt in fine diuiſionis relictum fuerit de
numero diuidendo/ in quo diuiſor non poſſit amplius reperiri/ erit re
Exemplũ diuiſiõis ſiduum diuiſionis. DIS. Niſi exemplari operatione dicta explicaue/
ris intelligam minime. MAG. Exemplum poſitum ſupra accipe. &
primum dicas. quotiens reperio. 4. in. 6. ita ꝙ etiam totiens. 6. in. 5. &
videbis ꝙ tantũ ſemel. ob id unitatem in virgulã concauam ponas. &
eam unitatem in omnes diuiſoris multiplicando dicas. ſemel. 4. ſũt. 4.
quæ ab ultima diuidendi ſubtrahas/ dicendo. 4. a. 6. manent duo: quę ſu
pra. 6. ponas. & ipſa. 6. virgula ſignes: Dic rurſus ſemel ſex ſunt. 6. ſex
a. 5. non poſſum: diſtantia eſt. 4. 4. ad. 5. ſunt 9. quæ ponas ſupra. 5. quã
ꝙ prius virgula cancellatis: & unitatẽ quã ex lege ſubtractionis ſequẽ
ti dabis figurę a ſibi ſuprapoſita ſcꝫ. 2. ſubtrahas dicendo. 1. a. 2. & ma/
net unũ & ſignes virgula: & 1. ſupͣ ea ponas. Poſt hoc diuiſor ꝑ unam
figurã ſecundetͬ. & ſtabunt figuræ ordine tali *
Illo facto rurſus dicas. 4 in. 19. quotiẽs poſſum re
perire: ita tamẽ ꝙ etiã totiẽs. 6. in. 4. & alijs ex. 19. cũ
4. ſubtraxero relictis inueniã. & videbis ꝙ quater.
Hęc igitͬ. 4 ſub virgula cõcaua ponas: & ea ĩ omẽs
diuiſoris multiplicãdo dicas quater. 4. ſunt. 16. quę
a. 19. ſubtrahe dicẽdo. 1. ab. 1. & ſurgit. 6. a noue & manetͬ. 3. q̃ ponas ſu/
pra 9. & 9. cancella. dic rurſus: quater ſex ſũt. 24. q̃ ſubtrahe a. 34. ſibi ſu
prapoſitis dicendo. 2. a. 3 manet. 1. quæ ſuper. 3. cancellata ponas: & ite
rum dicas. 4. a. 4. & ſurgit. ob hoc. 4. cum virgula ſignes. & ei. o. ſuper/
ponas. iterumqꝫ diuiſorem per unam figuram ſecundes. & figurarum
talem diſpoſitionem reperies.

*
1
2 9
6 5 4 9 (1
4 6 6
4 4

Diuidendus Quotiens

Ita pariformiter in ſequentibus faciendū eſt: quod ſi bene operatus fueris diſpoſitionē figurarꝫ talem videbis. Et .17. reſidua ſunt in q̄bus .46. amplius reperiri non poſſunt.

 Quotiens

Probatur autem diuiſio ꝑ multiplicationē & econuerſo. Per multiplicationē quidē probatur diuiſio: ſi quotientē per diuiſorē multiplicaueris nā quod ex illa multiplicatione excreuerit/una cū reſiduo (ſi q̇d fuerit) numerꝫ diuidendū rep̄ſentabit. Rurſus multiplicatio per diuiſionē ꝓbabitur: nam ſi productū in multiplicatione per multiplicandum diuidas in quotiente multiplicantē inuenies. Et ut omnia ſimul complectar Exemplum generale Diuiſionis ſubijciam tale.

Diuidendus 94506789 (2100150 Quotiens
Diuiſor 45 Reſiduum 39.

De Progreſſione. Capitulum nonum.

DIS. Quid eſt Progreſſio? MAG. Eſt pluriū numerorꝫ ſecundū eq̄les exceſſus ſumptorꝫ in unā ſumam reductio. ut .1.2.3.4. faciunt 10. DIS. Huius formā & modū ſubiungas. MAG. Modus & forma progreſſionis ſubiectā prærequirunt diuiſionē. Progreſſio quidē eſt duplex: q̄dam Arithmetica: q̄dam Geometrica. Arithmetica eſt in qua numeri ſeſe ſeq̄ntes ęquali excedunt exceſſu. Et hæc duplex eſt. Eſt em̄ Progreſſio arithmetica naturalis & continua: ubi videlicet poſt principium nullus numerꝰ obmittitꝰ: ut .1.2.3.4.5.6 vel .2.3.4.5.6. Alia arithmetica diſcontinua ſiue interciſa: in qua poſt principium ſemꝑ ęqualitͤ una/duę/tres/q̄ttuor aut plures ōmittunt figurę. ut .1.3.5.7. vel 2.4.6. Geometrica eſt in qua numeri ſe ſequentes nō ęqualiter excedunt: attamen inęquali proportione ad inuicē erunt: aut dupla. ut .1.2 4.8. aut tripla. ut .1.3.9.27: aut quadrupla. ut .12 8.32. &c de alijs. Hac diuiſione intellecta/ſit hęc de modo progreſſionis Prima regula. In omni progreſſio

ꝓgreſſio

Arithmetica

ntinua

ſctinua

geometrica

ne arithmetica addat numerus primus ad ultimū: & excreſcit numer⁹/ aut par aut impar. ſi par: p eius medietatem totus numerus locoꝝ multiplicet. & numerus ſumme totius cōtinuo emergit. Si impar excreuerit: p ꝑm totum medietatem locoꝝ multiplicabis & quęſitū inuenies.

DIS. Da exemplum primi. MAG. Sint numeri in progreſſione taliter diſpoſiti 1.2.3.4.5.6.7. quoꝝ omniū ſūmā ſi ſcire volueris. 1. ad. 7. adde & quod excreuerit diuide/ & p eius medietatē quæ eſt. 4. multiplica numeroꝝ in progreſſione poſitoꝝ loca quæ ſunt. 7. dicendo: quater 7. ſunt. 28. & hęc ſunt totius ſumma. DIS: Da exemplum ſecundi.

MAG. 1.2.3.4.5.6.7.8. huius ſummā ſi ſcire volueris. 1. ad. 8. p ꝓductū quod eſt 9 medietatē locorū ſc3. 4 multiplica & ꝓductum erit toti⁹ ſumma ſc3 36. Secūda regula. In progreſſione geometrica ubi ſit exceſſus in proportione dupla ultimus numerus eſt duplādus: & a duplato prius ſubtrahendus: & apparebit numerus quæſitus. DIS. Da exemplum. MAG. 1.2.4.8.16. ſi huius ſummā totalē habere volueris: ultimū numeꝝ ſcilicet. 16. duplabis id eſt p duo multiplicabis &. 32. ꝓuenient: e quibus ſi numerum primū huius progreſſionis ſc3. 1. ſubtraxeris 31. manebunt quæ totius ſummā indicabunt. Si aūt geometrica ꝓgreſſio in tripla fuerit proportione: & totius ſummā volueris ſcire: ultimū tripla & a producto primū ſubtrahas & reſidui medietas oſtendet quod quærebas. DIS. Da exemplum. MAG. ſit exemplū. 3.9.27.81. numerum ultimū tripla &. 243. ꝓuenient a quibus ſi primum ſc3 3. ſubtraxeris/ remanentis medietas ſummā totius oſtendit ſcilicet. 120. Si autē progreſſio geometrica ſcd'm quadruplā proportiōem cōſtituta ſit/ ultimū quadrupla a producto primū ſubtrahe: & remanentis tertiā partem pro ſumma totius retinebis. DIS. Da exemplum. MAG. 2.8.32. ſi ultimū quadruplicaueris. 128. efficies a quibus ſi primū ſc3 2. tollas 126. manebūt: quorum tertia ps eſt. 42. quę ſummā totius oſtēdūt. Et ita cōſimiliter in omnib⁹ alijs proportionib⁹ facias multiplicando ſc3 ſemp ultimū numerū p numerū denoīationis proportionis: & primū a producto ſubtrahendo: & relictum p numeꝝ unitate minorē numero propotrionis diuidendo. & huius diuiſionis numer⁹ quotiens quod querebas oſtendit.

De Radicum extractione & primo in quadratis Capitulum decimum

DIS.

Radicū extractio

Vid eſt radicū extractio? MAG. Eſt numeri inuentio: qui cū in ſe ductus fuerit totum numeꝝ aut ſaltē maiorē eius partem/ quadratā ſc3 vel cubicā producit. DIS. Radix igit numeri eſt numer⁹ qui in ſe ductus ipm totum cōſtituit. MAG. optime inſers ut radix 16. eſt. 4 nam quater quattuor 16. cōſtituunt. Pro intellectu autem forme & opationis radicum extractiōis: neceſſe eſt mente tenere ea q̄ ſupra diximus de numero ſolido & ſuperficiali ſolus em̄ talis & nullus alius inuenitur radicem habere. Unde ſi numerus in ſe duct⁹ fuerit: ſupficia-

lem & quadratũ conſtituit: cuius & radix extat. ut quater.4 ſunt 16. Si vero numerus bis in ſe aut ſemel in ſuum quadratũ ducit/numerũ ſolidũ ſiue cubicum generat: & eius qui generatus eſt radix dicit. ut bis 2 bis/ſunt.8. His ita pcognitis formã extractionis radicum in quadratiſ primũ/dehinc in cubicis tradam. DIS. probe. MAG. Si igit propon at tibi numerus cui⁹ radicẽ quadratã ſcire volueris / ipm in locis impibus punctis in hunc modũ ſignabis * quot em puncta numerus ppoſitus taliter ſignatus habuerit: tot digitos in radice ſua habebit Illo facto ſub ultima eius figura inueniendus eſt digitus : qui in ſe ductus deleat totũ ſuprapoſitũ reſpectu ſui: vel quantũ vicinius poteſt & ille digitus inuentus ponendus eſt ſub cõcaua virgula ad dextram: queadmodũ in diuiſiõe traditũ eſt. Quo facto inuent⁹ digitus duplandus eſt: & duplatus ſub figura proxima verſus dextram ponat. Deinde rurſus inueniendus digitus ſub proxima figura puncto ſignata : qui in duplatũ ductus /totũ deleat ſuprapoſitũ reſpectu duplati: & in ſe ductus totum deleat ſuprapoſitũ reſpectu ſui : aut quãtũ vicinius poteſt. quod ſemp ſubintelligendũ eſt. Et talis digitus etiam ad priorem digitum inuentum ſub virgula collocet Depoſt rurſus ſub proxima figura puncto ſignata cõſimilis inueniat digitus &c. quod quidẽ ɔtinuabis donec ad finem totius ventũ fuerit. Si autẽ in media opatione cõtingat digitum talem inueniri non poſſe ponenda eſt. o. ad priores digitos ſub virgula concaua: & omnibus dimiſſis intactis ad proximi procedat inuentionẽ digiti: niſi hoc eueniat in fine. tunc em figurę relictę cõputant pro reſiduo DIS. Nec hoc quidẽ ſine exẽplo intelligendũ exiſtio. MA. Sit igit p clariore intellectu exẽplũ tale. ψ cui⁹ ſi radicẽ q̃ris/ ipm ut dictũ ẽ ſignabis/deinde ſub ultimo puncto ſc3 1 4 q̃ras digitũ ſc3 3. q in ſe ductus & ſi nõ totũ deleat ſuprapoſitũ tñ viciniori nũero omĩ alio dato & illum inuẽtum ſub virgula ponas ut ſic X .ipm q in ſe ducas dicẽdo ter tria ſunt. 9. & hæc a. 1 4. ſubtrahas: & manebũt. 5. q. 14. deletis ſupraponas ut ſic * Deinde priorẽ iuentum dupla digitũ: dicẽdo bis. 3. ſunt. 6. & hęc ſub proxima verſus dextrã figura ponas. ut o Et rurſus ſub puncto ſequẽti digitũ inuenias: q in duplatũ duct⁹ totũ ſuppoſitũ reſpectu duplati ſc3. 59 (aut q̃tũ vicini⁹ põt) deleat. deinde duct⁹ i ſe ipm reſpectu toti⁹ ſibi ſuppoſiti itidẽ faciet & ſũt. 8. q̃ cũ ad virgulã i hũc modũ ⊥ poſueris ipa i duplatũ ſc3 mltiplica. & pductũ ſc3. 48. a nũero duplato ſuppoſito ſc3 59. ſubtrahe & remanet. 11. ut ſic ψ Deinde hũc digitũ ſc3 8. in ſe multiplica: & pductũ ſc3. 64 ſi a ſibi ſuppoſito ſc3 111. ſubtractũ fuerit: p reſiduo nũerus tris. 74. remãebit & diſpoſitio figurarũ talis reſtabit X Ex q̃ manifeſtũ eſt ppoſitũ numerũ non eſſe quadratum : ſed tñ .38 radicẽ eſſe maximi q̃drati i ipſo ɔteti ſc3. 1 4 4 4.

*		
. .		
5 4 3 2 1		
ψ		
1 4 9 1		
X		
. .		
5		* 1 4 9 1 (3
1/ 4/ 9 1 (3		
9/		
o 5		
1/ 4/ 9 1 (3		
9/ 6		
⊥		
⊥ 6		
1/ 4/ 9 1 (38		X
9/ 6		1/ 4/
ψ 1		5/ 1/ 7
5/ 1		1/ 4/ 9/ 1/ (38
1/ 4/ 9/ 3 (3 3		9/ 6/ 4/
9/ 6/		4/ 8/
4/ 8/		6/

Cuius experientiam ſi habere : cupis radicem inuentam in ſe multiplica

& reſiduū ſi quod fuerit adde:& redibunt figuræ numeri propoſiti:ſin autem/errorem corrige. Ad cubicā radicē ligonem noſtrum vertam⁹.

De Radicum extractione in cubicis Capitulum undecimum

MAG.

SI alicuius numeri tibi propoſiti radicem quæras cubicā:ipm in loco primo & deinde in ſingulis millenariorum locis ſignes pūcto ut 14911. Illo facto ſub ultimo puncto inueniendus eſt digitus:qui in ſe ipm duct⁹ cubice totū deleat ſupraposítū reſpectu ſui: aut quantū pōt vicinius:& illo digito ad virgulā concauā (quēadmodū in prioribus) poſito ipm tripla:& triplatū ponas ſub ꝓxima verſus dexterā tertia figura. Deinde ſub ſequēti figura alius quęrat digitus ad priorem ſub virgula ponēdus:qui primo cum digito priore ſecū ſub virgula poſito/ductus in triplatum/deinde ſolus ductus in productū deleat reſpectu triplati totum ſupra poſitū. Secundo in ſe ductus cubice/deleat totum ſupraposítum reſpectu ſui:vel quantū vicinius pōt. His ita ꝑactis triplandū eſt totū quod ponit̄ ſub virgula: & triplatū ponendum ſub ſequenti ꝓxima tertia figura. Deinde ſub puncto ꝓximo rurſus inueniendus eſt digitus:q cum alijs in virgula ſecum poſitis in triplatū ductus/deinde ſol⁹ ductus in productū deleat totum ſupraposítū reſpectu triplati:& demū in ſe ductus cubice deleat totum ſupraposítum reſpectu ſui. Et ſic operandū eſt uſq; dū ventū ſit ad finem. DIS. Inter omīa ꝑcedentia a te dicta nullū minus illo potui intelligere:ob hoc exēplū ponere & id declarare opeꝑtiū erit. MAG. Exemplū accipias in numero priore.ſc3 14911. Illo taliter ordīato ſub ultimo puncto ſc3.1. in loco millenarij poſito inueniendus eſt digitus ſc3.1. qui in ſe cubice ductus facit.1.& delet totum ſupraposítū reſpectu ſui. illū digitū iam inuentū pone ſub virgulā.ut ſic * Deinde ipm tripla & facit tria:& illa ſub proxima tertia ponas figura.ſcilicet.9.ut ſic o Illo facto ſub proximo puncto ſc3.1.primo loco poſito/alter inueniendus eſt digitus etiam ad virgulā ponendus.ut ſic X q ꝑmū cū digito ſecū poſito X ductus in triplatū ſc3.3.facit.33. deīn ſol⁹ ductus ī ꝓductū ſc3.33. facit.33.deleat totū ſuꝑpoſitū aut q̄ntū vicini⁹ pōt reſpectu triplati: nā ſi.33.a.49.ſubtrahas.16.relinques. Deīn ille digitus in ſe cubice ductus deleat totū vel q̄ntū vicini⁹ pōt reſpectu ſui ſuꝑpoſitū ſc3.1. 61.duc igit ip3 ī ſe cubice dicēdo ſeꝫ1.eſt.1.&illud a.161 ſubtrahat̄ & manet.160 pro reſiduo.ex quo claret numerū propoſitū non fuiſſe cubicū ſed.11.radicē eſſe maioris numeri cubici in ꝑdicto numero ꝓpoſito cōtenti.ſc3 1331 Quod ſi probare volueris/radicē in ſe cubice multiplica: & producto ſi quid fuerit reſiduū adde:& numerū propoſitū inuenies. DIS Quid eſt numerū in ſe cubice multiplicare? MAG. Eſt ipm bis in ſe

* 1491(1)

o 1491(1
1 3

X 1491(11
1 3
1

multiplicatio cubice

aut ſemel in ſuũ quadratũ ducere ut bis .2. bis aut bis. 4. ſunt .8. Et ut habeas in ſumma quantum quiſq; digitus in ſe cubice multiplicatus producat tabulã illius ſatis breuẽ hic poſitam inſpicias. Tabula

i	unum ſemel	i	6	ſex ſexies	216.
2	duo bis	8	7	ſeptem ſepties	343
3	tria ter	27	8	octo octies	ſ12.
4	q̃ttuor quater	64	9	nouẽ nonies	729
ſ	quinq; q̃nquies	12ſ.			

Hęc ſunt fili dilectiſſime q̃ tibi imprimis de paſſionib⁹ numeri integri tradere volui: nunc vero ne huius artis (quã calculariã dicunt) prĩcipia neceſſaria cõtracti⁹ tradã / pauca & quidẽ neceſſaria de minutijs ſubiungenda ſunt.

Libri quarti Algorithmus de minutijs vulgaribus Tracta. tertius quid ſit minutia & quottuplex Capitulum primum DIS

Vid eſt minutia? MAG. Eſt ĩtegri p̲s aliquota, ut minutũ ẽ ſexageſima p̲s horę aut grad.⁹ DIS. Sũt ne minutię oẽs ęedẽ aut na ĩa diuerſę? MA. ſũt. Nã q̃dã ſũt minutiæ vulgares q̃b⁹ ſcʒ vulgus frequẽter utiĩ ut una tertia: una q̃rta: duę quintę &c. & ſunt minutię phiſicę quib⁹ ſcʒ naturales & phiſici utunĩ ſepi⁹ ut minutũ tertiũ quartũ &c. uſq; in infinitũ procedẽdo. Et de his quidem poſterius de alijs vero prius diſſerendum eſt. Minutia

De Numeratione ſiue repręſentatione minutiarum vulgarium Capitulũ ſecundũ DIS.

Odũ igiĩ nũeratõis aut rep̃ſẽtatõis minutiaꝝ vulgariũ pandeĩ MAG. minutiæ vulgares eiſdẽ quib⁹ & integri nũeri figuris ſcribẽdæ ſũt / ſed aliter & aliter locãdis atq; noĩandis. Nã in numeratiõe carundẽ duo requirunĩ numeri: nũerator. ſ. & denoĩator ponẽdi ſubalterne ꝟgula interiecta ut ſic $\frac{4}{9}$ DIS. Nũerator quis ẽ? MAG. eſt nũerus ĩ q̃ totiẽs unitas ẽ q̃t integri p̲tes volum⁹ rñtare. & hunc ſp̲ ſolem⁹ ſup̲ius ſcribere. DIS. Denominator quis eſt? MAG. eſt numerus in q̊ totiẽs unitas rep̲iĩ / q̃tiens p̲s denoĩata in ſuo toto inuenĩ & is ſp̲ inferi⁹ ſcribiĩ ut * $\frac{4}{9}$ Intellectus vero rep̃ſentationis minutiaꝝ vulgariũ facile in ſequẽtibus regulis dep̲hẽdiĩ. Prima regula. Quotiẽſcũq; nũerator ęq̃lis eſt denoĩatori / minutiæ p̃ciſe integrũ valebũt ut hic $\frac{4}{9}$ numerator / d'nominator. Secũda regula. Si nũerator maior fuerit denoĩatore minutiæ pluſq; integrũ conſtituunt ut ſic $\frac{13/4/5/6}{13/4/5/6}$. Tertia regula. ſi numerator minor fuerit denominatore minutiæ non totum integrũ perficiunt ut hic $\frac{14/8/9/12}{13/7/6/8}$.

$\frac{1/2/3/5/6}{2/3/4/6/5}$

De reductione minutiaꝝ diuerſarum deno/minationum ad eandē: & additiōe earundem. inſuper de reductione minutiaꝝ ad integra/& ītegroꝝ ad minutias. Ca.iij.

MA Via vero minutię vulgares/aliȷs diuerſaꝝ denominatiōm addi non poſſunt: niſi ad eandē denominationem reductæ fuerint: ob id quo pacto hoc fiat primo pandā. DIS. Sane quidē facis: & multo ſanius ſi id exēplis manifeſtaueris. MAG. Faciā ut petis. Si igitur minutias diuerſaꝝ denominatōm utputa * ad eandē denominatiōem reducere uolueris/ denōīatorē unius p denōīatorē alterius ml'tiplica & q̄d ex hac ml'tiplicatione ꝓcreatū fuerit erit denōīator ꝯmunis. ut ter q̄ter ſunt.12. denōīator ꝯmuis. Hoc facto numeratores q̄redi ſunt. ml'tiplica igit numeratorē primę p denōīatorē ſecundę. ut bis .4. ſunt.8. & rurſus numeratorē ſecundę p denominatorē primę. ut ter tria ſunt.9 eruntq;.8.&.9. numeratores ꝯmunes ad.12 denominatorē ꝯmunem. Ex $\frac{2}{3}$ esse $\frac{8}{12}$ & in $\frac{3}{4}$ esse $\frac{9}{12}$ hoc enī patʒ in * Et facta operatiōe ſtabunt figurę taliter ordinatę ☞ $\frac{8}{12}$ $\frac{9}{12}$ numeratores ꝯmes denōīator cōmunis. Ipſis itaq; ad eandē denomiationē reductis numeratores eaꝝ ut in integris addas: ſcʒ.8. ad.9. & $\frac{17}{12}$ reperies. Si vero minutię plures fuerint: primū de duabus primis te abſoluas: dehinc cum ꝓducto & tertia idem ut dictū eſt attentabis: hinc cū producto ex omnibꝰ p̄cedentibus & q̄rta idē: donec ad finē ꝓuentū ſit actitandū eſt. ut ſi ſint ☞ 2/3/4/ 3/4/5/ & * pro primis duabus ut p̄miſſū eſt adinuicē reductis producto in * 1/7/ 1/2/ ꝓuentis: hᶜ $\frac{17}{12}$ & $\frac{4}{5}$ ad eandeʒ denominationeʒ reducas & addas: & facta operatōe ex oībus inueni. es λ 1 3 3 / 6 0 Ꝙ ſi ſcire volueris q̄t ſexageſimę alienę minutię in ϖ aliȷſq; minutiȷs ſint.60. aut alias p̄poſitas ptes per nominatorē minutię in qua q̄ris multiplica: & ꝓductū per denomiatorē eiuſdē diuide. & patebit in quotiente: quod querebatur. ut in § Minutȷs autē minutiaꝝ diuerſaꝝ denominatōnū § $\frac{2}{3}$ ſūt $\frac{40}{60}$ & in $\frac{3}{4}$ ſūt $\frac{45}{60}$ ϖ $\frac{2}{3}$ aut $\frac{3}{4}$ prepoſitis: duc denominatorē primę in denominatorē ſecundę & in ꝓductum denominatorem tertię. & ſic de aliȷs. & illud quod ultimo prouenit: denominatorem cōmunem indicabit. ut ſi tres quartas duaꝝ tertiarum unius medietatis ad minutiam ſimplicem reducere placuerit/ ipſis hoc ordine poſitis * 4. in. 3. multiplica & in ꝓductum ſcʒ.12. duo multiplica: & .24. p denominatore cōmuni habebis. & ſi numeratorē cōmunem habere volueris: numeratorem primæ in numeratorem ſecundē ducas & rurſus numeratorem tertię per productum multiplica & patebit queſitum. ut ter.2 .ſunt.6 & ſemel6. . manent ſex & inuenies in tribus quartis duarum tertiarū unius medietatis $\frac{6}{24}$ DIS.

* $\frac{2}{3}$ / $\frac{3}{4}$

* 3/ 4/ 2/ 1/ 1/ 2/

Apertiſſime quod querebam demonſtraſti: reſtat autẽ ut minutias ad I tegra reducere edoceas. MAG. Si minutias ad integra reducere placuerit: multiplica numeratorem per denominatorẽ: & numerus quotiens quæſitum dabit: & ſi quid reſiduum fuerit/partes integrum non facientes indicabit ut ſi θ ad integra reducas. 8. integra: & K pro reſiduo habebis. at ſi ęconuerſo integra ad minutias reducere volueris: numerũ integrorum per dominatorem minutię fiendę multiplica: & in ꝓducto quæſitũ inuenies ut ſi. 4. integra ad quītas taliter reduxeris: o. ꝓcreabis

θ 58 / 7 ; K 2 / 7 ; o 20 / 5

De Subtractione minutiarum Ca. iiij. DIS.

Vbtractionem minutiarũ ſubiungas. MAG. Minutias ſi q̃s a minutijs ſubtrahere placuerit: ipis (ſi nõ fuerint) ad eandem denomiuatõem reductis/numeratorem unius a numeratore alterius ſubtrahas ut ✳ 8 ſi a 9 ſubtraxeris manet 1 ; ✳ 8/12, 9/12, 1/12

Si vero plures minutias a pluribus ſubtrahendę ſint: omẽs ſubtrahendas ſcd'm dicta in. c. p̃cedenti ſimul addas: ſimiliter & eas a quibus debet fieri ſubtractio. Dehinc ut iam dictũ eſt numeratorem unius a numeratore alterius demas ut o quarę ſi duæ tertiæ & una quarta adiunctę fuerint K ſi autem unam ſecundã & ſex octauas cõiunxeris Y efficies: quæ rurſus ad cõmunẽ denominationẽ reductę & additę ꝓ § a quibus ſi primas ſubtraxeris vic; Y remanebũt ꝓueniunt & ꝓ ſur o quas inquirebamus.

2/3 & 1/4 ; 1/2 & 6/8 ; K 11/12 ; Y 20/16 ; § 11/12 ; 176/192 & 240/192 ; o 64/192

176/192 ũc. 74/192

De Multiplicatione minutiarum Ca. v. MAG.

Ic facile ex his quæ de integris dicta ſunt minutiarũ multiplicationẽ hẽbis. Nã ſi minutias ꝑ minutias multiplicare volueris: numeratorẽ uni⁹ ꝑ nũeratorẽ alteri⁹ mł'tiplica: & ꝓductũ ꝓ nũeratore inuento reſerua. Sic denominatorem unius per denominatorẽ alterius multiplicabis. & in ꝓducto denominatorẽ quęſitum inuenies ut cum multiplicabis 2/3 per 3/4 ꝓcreabis 6/12

De Minutiarum diuiſione Ca. vi. MAG.

Imiliter minutiarũ diuiſionẽ facile dep̃hendes. ſi diuiſorẽ a dextris poſueris. tunc em̃ nominatorẽ diuidendi ꝑ denominatorem diuiſoris multiplicabis & nũeratorẽ q̃ſitũ inuenies: ſic em̃ ſi denoĩator diuidẽdi ꝑ nũeratorẽ diuiſoris mł'tiplicat⁹ fuerit de noĩatorẽ q̃ſitũ idicabit ut ſi diuiſeris 2/3 per 3/4 reperies 8/9.

De Extractione radicis quadratę in minutijs Capitulum ſeptimum MAG.

Inutiarum autem ꝓpoſitarum ſi radicē quadratam extrahere volueris: eas (ſi eiuſdem non fuerint) ad eandem denominationē reducas: & addas: & eius quod ꝓuenerit tam numeratoris q̄ȝ denominatoris/ut in integris radicē quæras quadratā: ita ut radix numeratoris inuenta ſit numerās: & radix denominatoris ſit denominās. ut ſi 2/3 & 3/4 & 1/2 & 6/8 radicem quadratam quęras omnia ad eandem denominatōem & ſummam (ut dictum eſt) addas: & inuenies * & ꝓ radice numeratoris * 18. & ꝓ reſiduo. 16. pro radice autem denomīatoris. 13. & ꝓ reſiduo. 23. reperies. ſic & in alijs ſimiliter faciendum eſt. 340/192 Nūerator / denoīator

De Extractione radicis cubicę in minutijs Capitulum octauum MAG.

I vero radicem cubicam minutiarum querere libet ipas (ſi eiuſdē non fuerint) ad eandē denominatōem reducas. Illo facto denominatorem cōmunē quadratę in ſe ipm ducas: & ꝓductū rurſus per numeratorē multiplica & ꝓducti radicem cubicā in integris quæras. nam radix inuenta erit radix cubica numeratoris/denominatione priore nō variata. ut ſi * 2/3 & 3/4 & 1/2 & 6/8 * radicē cubicā q̄ras/eas ſcd'm dicta in unā ſummā reducas & ꝓueniunt 0/340/192 Dein/ de. 192. denominatorem in ſe quadratę multiplica & 36864 ꝓuenient: quę rurſus ꝑ numeratorem ſcȝ 340 multiplicata efficiūt. 1.2.5.1.3.7.6.0. huius radicē cubicā/ut in integris dictū eſt/ſi q̄ſiueris. 2.3.2. pro radice cubica: & .2.6.5.9.2. ꝓ reſiduo īuenies. DIS. Hactenus ſingulas numeri paſſiōes/queadmodū in integris ita & ī minutijs vulgaribꝰ ſatis lucide explanaſti: nunc demū queſo pauca de his in minutijs quas ſuperius phiſicas appellaſti in mediū feras. MAG. Quis tuis nō facile nō acqeſceret petitōibꝰ q te (ut ego) feruētiſſimo vigilantiqȝ animo cuncta accipientem videret? Ad minutias igit̄ phiſicas aures arrige. DIS. Faciam & q̄ȝ diligentiſſime.

Libri quarti Algorithmus de minutijs phiſicalibus tractatus quartus: De numeratōe minutiarum phiſicalium Capitulū primum MAG.

Inutię phiſicę uti in ſupioribꝰ diximꝰ: ſūt qbꝰ phiſici & naturales ſepiꝰ utūt: & p̄cipue Aſtronomi curſus ſiderū & corporum ſuperiorum inueſtigantes Ad huiuſcemodi em̄ certitudinē neceſſariū fuerat integra. ſcȝ ſigna & gradus ȝodiaci/annū menſes dies & horas in partes ſecare. Nam ſignū in gradus. 30. & gradꝰ in minuta. 60 minutū in ſcd'a 60. ſcd'm in tertia. 60. tertium in quarta. 60. diuidit. & ſic in infinitū ꝑ ſexagenariā ꝓcedēdo diuiſionē calculatōi tali valde ꝯmodā: locorum ꝟo

diſtinctio earundē partiū dabit diſcretiōꝫ: nam locus primus eſt ſigno rum: ſecundus graduū: tertius minutoꝝ: q̄rtus ſecundaꝝ: qntus terti aꝝ &c. ut * Si annus in menſes.12.mē * ſig. gra. m̄. 2a. 3a. 4a. 5.a ſis in dies.30.vel.31.dies in.24.horas partitur: 1 2 3 4 5 6 71 & rurſus hora per ſexagenariā partitiōem in partes ſuas / & rurſus illæ in alias progrediūtur. ut hora in.60.minuta: minutū in.60.ſecunda: ſe/ cundāin.60. tertia ut ſupra dictū eſt diuiditur. Et in his quoqꝫ locorū diſtinctio / partiū dabit denominationē. Eſt o hō. m̄. 2a. 3a. 4a. 5a: 6ta em locus primus horaꝝ: ſecundus minutoꝝ. 1 2 3 4 5 6 7. tertius ſecundarum & cętera. ut hic o

De Additione minutiarum Phiſicalium Capitulum ſecundum. DIS.

Acile quidem hęc intelligo: ſed de Additione earundē quid ſpe/ ciale habes? MAG. Nihil: nā in ipſis additio fit ut in integris illo tantum ſeruato: ut minutię eiuſdem denominationis addanť. ut mi nuta minutis: ſecunda ſecundis / & nō ſecunda minutis. Incipiendumq̄ eſt a ſubtilioribus utpota a quartis procedēdo ad tertias de poſt ad ſecū das &c. Et quotiens ex huiuſmodi additiōe. 60 excreuerint / ꝑ his unū minutię proximę groſſiori addas. ut ſi. 60. excreuerint tertiæ / pro ipſis ponas ſecundū. ut * Si cum in dato exemplo * m̄. 2a. 3a. 4a. 5ta quintas addideris. 60. excreſcunt: pro quibus q̄rtis 1 6 8 9 30 unū addas: quas ſi addideris. 61. inuenies ꝑ. 60 igiť 4a. | 11. 10. q̄rtis tertijs unū adde & aliā unitatē ī loco q̄rtaꝝ re 20 | 40. 20 tine. Sic ſiliť tertias ſi addideris 69 reperies ꝑ tertijs . 69 igitur ſecundis. 1. adde: &. 9. in loco tertiaꝝ reli/ m̄ 2a 3a 4a 5a q̄s: & ſi bene opatus fueris figurę hoc ordīe ſtabūt 1 7 9 1 0

De Subtractione minutiarum Phi/ ſicalium. Capitulum tertium MAG.

Vbtractio in minutijs Phiſicis ad inſtar ſubtractiōis in ītegris procedit: ſi hoc unū animaduertas: ut ſcilicet a ſubtilioribꝰ inci pias & minuta a minutis / ſecunda a ſecundis / tertia a tertijs &c de alijs de mas. Quod ſi numerus a quo debet fieri ſubtractio / ſubtrahēdo minor fuerit: a fractione īmediate groſſiori unū mutuo accipias: & id in. 60. p tes fractionis minoris / a qua ſcilicet debet fieri ſubtractio diuidas. Nec hoc te fallat cum in ꝑceptis Aſtronomicis ſigna aut gradus &c. ſubtra/ here ab aliquo numero minori monitus fueris: ſiqdem ſi in ſignis ope raris una tota reuolutio (ſcilicet. 12. ſigna) mutuanda eſt. Si vero in gra dibus ſignum unum in triginta gradus reſoluendū eſt: hoc idem te face re neceſſe eſt ſi quod ſimile in fractionibus temporum ſcilicet annorū / menſium / dierum / minutorum contingat. Sed de his plura verba fun dere ſuperuacuum videtur: cum & canones tabularum Aſtronomicarū hoc idem & clarius quādoqꝫ admoneāt. Ad multiplicatōeꝫ properemꝰ

De Multiplicatione minutiarum phiſicalium Capitulum quartum

DIS. Qualiter minutię phiſicę ſunt multiplicandę? MAG. Numeratorem in numeratore ducas: & quod prouenit ſunt minutiæ a numero: quem denominatores ſimul iuncti faciunt denominandę. ut ſi multiplicaueris minuta per minuta prouenient duo: quoniam numeratores ſcilicet minutum & minutum quaſi duę unitates ſimul coniunctę: duo faciunt a quo minutiæ ſecunda denominantur: Sic ſi minuta per ſecunda multiplicaueris: proueniunt.3.& ſi ſecunda per tertia multiplicaueris: producuntur quinta & ſic de alijs. Si vero fractiones phiſicas per eorum integra multiplicaueris non integra: ſed minutias procreabis. ut ſi minuta per gradus multiplicabis: non gradus/ſed minuta procreabis.

De Diuiſione minutiarum phiſicalium Capitulum quintum

DIS. Diuiſionis minutiarum phiſicalium ſi quid ſpeciale fuerit / ſilentio non pretereas. MAG. In diuiſione iſta hoc tantum ſpeciale inuenio quod ſcilicet numerus quotiens minutię nominandus eſt a numero qui prouenit poſt ſubtractionem denominationis diuidentis a denominatione diuidendi: ut ſi.40.quartas per.10.ſecundas diuiſeris: in quotiente.4.ſecundas habebis. nam ſi numerum denominationis diuidentis ſcilicet.10. quæ nominantur ſecundę a.2.a numero denominationis diuidendi (ſcilicet.40 quæ nominantur quartę a.4.ſubtraxeris)2.reperies: a quibus minutię in quotiente ſcilicet 4.ſecundę ſunt nominatę. Si vero ęqualia in denominatione per ęqualia diuiſeris: in quotiente non minutię ſed integra utputa horę vel gradus prouenient. ut cum minuta per minuta/aut ſecunda per ſecunda diuiſeris: horę (ſi horarum fuerint) aut gradus (ſi graduum fuerint) in quotiente proueniet. Hoc tamen ne negligas: ſed minutias tam ſubtrahendi & eius a quo debet fieri ſubtractio: quam multiplicandi & multiplicantis: quam etiam diuidendi quam diuiſorum (ſi diuerſarum fuerint) ad eandem denominationem ante operationem reducas: nam ſic facilius id quod queris inuenies.

De Extractione radicis quadratę in minutijs phiſicis Capitulum ſextum

MAG. Nec radicum extractio in talibus minutijs ab ea quæ dicta eſt de integris multum differre dinoſcitur: nam ſi radicem de his minutijs extrahere volueris: eas ad eandem denominationem/ aut ſi eiuſdem fuerit/ſed ab impari denominatę numero/ad eandem denominationem a numero pari denominatas reducas. Ac illo facto queadmodum in integris procedas. Et radix inuenta ſunt minutiæ a minutia media verſus integra denominandę: a minutia a qua radix extracta eſt ſupputatione facta. ut ſi a.2.6.3.quartis radicem extraxeris.16.pro radice & .7.pro reſiduo inuenies iſta autem 16. a minutia media verſus integra ſunt denominandę ſcilicet a ſecunda ſecundę. ut gra. m.2a.3a.4a. Sic pariformiter

ſi a ſextis radicem extrahas: eā a tribus vel tertijs denominabis; nā hæ a ſextis uſq; ad integra reperiuntur mediæ.

De Extractione radicis cubicę in minutijs phiſicalibus Ca. vij. MAG.

Ec aliter radix cubica ī minutijs phiſicalib⁹ q̄ ī integris extrahēda ē. ſed inuentā a tertia parte minutiæ propoſitę denomīabis: quod ut præciſius fiat minutias quarum radicem cubicā quæris / ad eandem denominatōem quæ in tres poſſit ęquales partes diuidi reducas. ut radix. 27. minutorum eſt. 3. nonorū: nam nouē de. 27. tertia pars eſt pari modo in cæteris faciendum. Hæc ſunt quæ de nūero in praxi reducto & eius paſſionibus (non ut cōplemētū totius habeas: ſed ne principia magis cōmunia ignores) tibi fili in medium ſtatueram ferre: quatenus his contentus ad altiores ſecretiſſimaſq; numerorum poſthac ſpeculationes tranſcendas. DIS. Fideliter feciſti pręceptor colendiſſime: ſed tamen adhuc unum ex promiſſis reſtat declarandum: quod forſitan tibi abduxit obliuio. MAG. Quod eſt tale? DIS. In. c. ſecūdo theoricę ſpoponderas præter hęc quę dicta ſunt q̄dam alia: & perpulchras artis calculatoriæ tradere regulas: quod (niſi tibi moleſtum foret) te opere adimplere / & his finem arithmeticę tuę imponere velim. MAG. Faciam ut petis. ſcio equidem q̄ nihil ex pollicitis obliuione aut negligentia tranſiſ. Primo autem Algorithmū vulgi per lineas: & denarios proiectiles pandā: ut non modo per figuras numerorum (quas cifras vocant) verumetiā per denarios proiectiles quēcunq; numerum repręſentare / addere: ſubtrahere: multiplicare aut diuidere inſuper & numerū aliquem ignotū p notos reperire poſſis. Quod quantum & utilitatis & iocunditatis tibi allaturum ſit: in ſequentibus patebit. DIS. Eya ergo ſermonē ad hæc quātotius vertas.

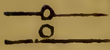
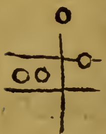
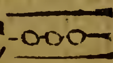
concluſio

Libri quarti Algorithmus cum denarijs proiectilibus: ſeu calcularis Tractatus quintus Capitulum primū MAG.

De Numeratione

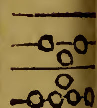
a D repręſentatōem numeri cū denarijs ꝓiectilibus (quib⁹ ꝓ cifris utimur) neceſſarię ſunt lineę cifrarum repręſentantes loca / eandē q̄ cum ipſis ſignificationem habentia ut infra.

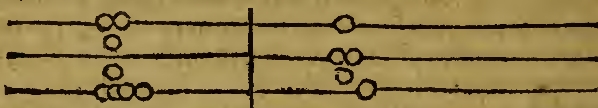

* Spacia vero ſub lineis contenta reſpectu lineę proximę ſuprapoſitę me

dietatē repreſentat ut * In linea iſta denarius poſitus/decem ſignifi
cat:ſed is qui in ſpacio cōſiſtit/tantū quinq; repreſentat. Si igitur nume
rū aliquem per denarios proiectiles repreſentare volueris: tot denarios
ſecundū linearū & ſpaciorū exigentiam ad numerū propoſitū repræſen/
tandum ponas:& cum 5 denarios in linea aliqua habueris:pro ipſis /le/
uatis ſi placet in ſpacio proxime ſuperiori unū ponas. Si vero in ſpacio

aliquo duos denarios reperies/ipſis leuatis / unū ad lineam īmediate ſu
periorē ponas.ut hic o Nec te fugiat per digiti applicationem linea
rum ſignificationē & augeri & minui poſſe. Ad quācunq; enī lineā di/
gitus applicatur:eadem unū tantum ſignificabit:nec tunc aliqua inferi/
orum donec digitum depoſueris aliquid repreſentat. ut
3 repſentāt quę depoſito digito triginta īportāt Quod ut ſin

gula facilius ac modo breuiori fiant/in multiplicatione & di/
uiſione huiuſcemodi digiti applicatione perſępe utendum eſt.

De Additione Capitulū ſecundū DIS.

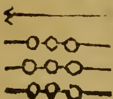
Ddiionem (ni fallar ex dictis) eo modo fieri arbitror:ut ſcilicet numerus cui debet fieri additio per denarios ad lineas competen tes ponatur:& ſimili modo numerus addendus ei applicetur. MAG. optime ſentis ſi itidem exemplo probare potueris. DIS. Sit cauſa ex empli numerus cui debet fieri additio.2 5 9.ita locatus o & numerus addendus .1 2 6. in hunc modum additus

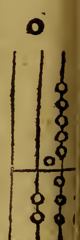

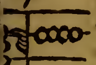
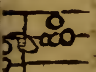
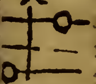
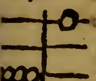
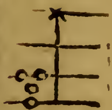
De Subtractione Capi.tertium MAG.

Ec aliter Subtractionē facies q̄ ut eum a quo debet fieri ſubtra ctio per lineas competentes ponas : & ab eodem unū ſubtrahen/ dum ſubleuando tollas/in inferiori inchoando. Si vero numerū aliquē a ſuperiori proximo ſubleuare non poſſis:a linea proxime ſibi ſuppoſi ta unū auferas & illum in linea in qua ſubtractōem perficere non potui ſti in decem reſoluens ſubtractionem propoſitam perficies. Exemplum

* ſi a * .41.auferre voluero:unū quidem a linea inferiori accipio & q̄t

tuor in linea ſecunda quęro nec inuenio:ob hoc unū de linea tertia acci/
piens/ipſum in linea inferiore in decem reſoluo quinq; ſcilicet ponēdo
ad eandem lineam:unū vero ad ſpacium ſurſum.ut ſic o Illo facto de li
nea ſecunda tollantur.ſimiliter in ſimilibus faciendum eſt.

De Multiplicatione.Capitulū quartum MAG

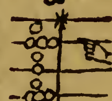
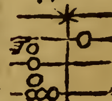
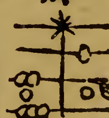
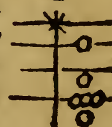

I vero aliquem numerū multiplicare placuerit:ipm ad lineas cō petentes ponas:numerū autem multiplicantē mente retineas : & pro q̄ libet de numero multiplicando ſublato/multiplicantē in/ tegrū reſpectu lineæ in qua operaris in loco dextro aut ſiniſtro depo/

nas,& id ipſum uſq; omnes m̃tiplicandi multiplicati fuerint/iterandũ eſt in ſuperiore initiũ ſumendo.ut ſi cauſa exempli. 6 26.per.4 multiplicare volueris.26.ut p̃miſſum eſt ad lineas ponantur:atq; in linea ſecũda inchoantes/unũ demat̃: & pro eodẽ in p̃tem dextrã ad lineã eandẽ.4. apponantur.ut ſic Φ & ſimili modo de ſecundo faciendũ eſt.ut hic Ψ Et in eadem linea digito retento/eũ qui in ſpacio inferiori proximo reperit accipientes: ac pro eodem (q̃a non integer ſed dimidius eſt) non integra.4.ſed medietatẽ eius ſcilicet.2 in lineã eandem ponamus. ut X Deinde digitũ deponam⁹ & denariũ in linea infima poſitũ accipientes/pro eo ad lineam eandem.4.addamus.ut hic *

De Diuiſione. Capitulũ quintum. MAG

Iuidere autem numerũ ſi volueris: ipſum ad lineas cõpetentes locabis:numerũ diuidentẽ mente retinendo. Quo facto in ſuperiore incipito quoad poſſis diuiſorem ſubleuare: quotiens autem leuatus fuerit totiens unũ verſus dextrã aut ſiniſtrã ad eandem lineam deponendum eſt: & id ipſum ſemp̃ deſcendendo repetendo donec diuidẽtem amplius in diuidendo reperire non valebis.ut ſi ϖ .868.per octo diuidere placuerit: digitũ ad lineã ſuperiorẽ ponam⁹: & reſpectu digiti octo ſemel leuemus: ob id unũ (ipſis ſublatis) verſus dextrã in eandẽ lineam ponamus in hunc modũ π Dehinc digitũ lineę ſecundę applicantes: & 8. reſpectu digiti non inueniẽtes/eorundẽ medietatẽ ſcilicet.4. ſubleuem⁹ & unũ ponamus in ſpaciũ proximũ infra digitũ ut ſic M His ita factis, digitus lineæ inferiori applicetur. & quotiens.8.reperiri poſſint inquiratur: eadẽq; ter & earundẽ medietatẽ reperientes/ipſis ſublatis/in lineam eandem tres denarios & unũ inferius in ſpacio ponamus.ut ſic o Concluditur ſi octo diuiderent.868.quilibet 108.& medietatem acciperet.q̃d facile p̃bare eſt ſi p̃tẽ unius p̃.8.m̃tiplicauerimus. De Progreſſione autem (quia in p̃portione quadã conſiſtit) in minutijs aut lineis facile videre non eſt. q̃uis & illa practicari poſſit ab exercitatis: eam tñ ſilentio tranſeũtes/ad regulas properẽus artis calculatorię

De regula artis calculatoriæ generaliſſima. Capitulum ſextum. MAG.

Regula de tri.

Rithmetici regulam quandã inuenere generaliſſimã ad quęcunq; ignotum per aliquos notos inueniendũ numerũ quam nonnulli ob id regulam aureã dixere: alij vero (ut Itali) eam de tri per apocopam nominare ſolent. de tri quaſi de tribus numeris in ea neceſſarijs: ut eſt numerus emptionis aut rei alterius. & numerus precij aut quantitatis diſcretę. & tertius numerus per quẽ proponitur queſtio. ut. 5. oua emi. 3. denarijs: quanti emi. 206. oua? DIS. Poteſt ne id quod iam quęris per hanc a te tradendam regulam inueniri? MAG. Poteſt utique. Sed ut eam perfectius intelligere valeas/& quæ dicenda ſunt: conditiões nõnullas memoriæ reponas. Quarũ prima. Quæſtio ſemp̃ debet poni verſus dextram. Secunda. Numerus primus & ſecũdus debẽt correſpon

dere re & nomine. Tertia. Numerus quartus per regulã inuentus debet correſpondere ſecundo nomine & re. Iſti autem quattuor numeri ultra hęc ſibi mutua correſpondent proportione. ut qualis eſt proportio primi ad ſecundum/talis eſt & tertij ad quartũ & ſic inſuper qualis eſt proportio primi ad tertiũ/talis eſt ſecundi ad quartum. Quod facile ex his numeris eſt videre. 26. 12 36. ob id & hæc regula a philoſophis proportionum eſt vocata. Quarta. Cum numerus diuidens maior fuerit diuidendo/frangatur diuidendus in partes minores: ut ſi diuidendus fuerit florenoꝝ: frangatur in denarios. Quinta. Si ſecundo numero addãtur minutię/frangantur integra eius in minutias eiuſdem denominationis. Si vero primo aut tertio minutię adiunctę fuerit: cuiuſlibet integra in minutias ſecum poſitas frangatur. & hoc facto ſi minutię primę & tertię diuerſaꝝ denominationum fuerint/ad eandem reducantur. His conditionibus intellectis & obſeruatis varias ac infinitas ſoluere potes per regulam ſequentem quæſtiones.

Regula de tri cum varijs exemplis.

Numeris ut dictum eſt diſpoſitis: multiplicetur ſecundus per tertium & productus diuidatur per primũ & perueniet in quotiente quartus quęſitus. Exemplum. Si quęſitum ſit. Quãti emo duodecim oua ? ſi duo pro ſex deñ. venduntur. Iuxta conditionem primam numeꝝ quęſtionis de loco primo ad tertiũ verſus dextram ponas. ut. 2. 6. 12. & tunc ſecundum regulam operari incipias: dicendo. 6. in. 12. & prouenient. 72 quæ ſi per duo diuiſeris 38. numerũ quartũ & quęſitũ procreabis qui ſecundo ſcilicet. 6. deñ. re & nomine correſpondet.

Exemplum ſecundum. Si quęratur. ſeptem poma emi tribus deñ quanti emo. 32 pira ? per regulam iſtam operari non valebis ob defectum ſecundę conditionis. nam primus & tertius nec nomine nec re conueniũt poma enim non ſunt pira.

Exemplum tertium. Si quęſitum fuerit. Duo lotones croci emuntur nouẽ denariis: quanti duę libræ croci venderentur ? Quia primus & ſi re (quia ubiqꝫ crocus) non tamen correſpondet nomine ſecundo: quia in primo lotones/in ſecundo librę: ideo ſecundũ regulã nõ poteris operari niſi & libras duas in lotões ſcilicet. 64. reſoluas. ut 2 lot. 9. deñ. 64. hoc multiplica nouem per. 64. & 576. producuntur: quæ ſi per duo diuiſeris. 288 numerum quæſitum procreabis.

Exemplum quartum. triginta duę uncię croci tribus flor. emũtur: quanti una uncia emitur ? Multiplico tria per unũ & ſunt tria. quia unum nec multiplicat nec diuidit. & productum ſcilicet tria per. 32 diuidere nõ valeo: cum diuiſor diuidendo maior ſit: ideo iuxta quartam conditionem diuidendus ſcilicet tres flor in. 540. deñ. reſoluo: & iſtos per diuiſorem ſcilicet. 32. diuido & ſi bene operatum fuerit in quotiẽte/ſedecim deñ. & $\frac{28}{32}$ minus deñ pro numero quæſito ſunt.

Exemplum quintum. Emi tria oua. 1. deñ. $\frac{2}{3}$ quanti emuntur

ſex oua? quia iam numero ſecundo ſcilicet 1 den. adduntur minutię ſcilicet $\frac{2}{3}$ unius den. ideo integrum ſcilicet 1 denariũ in ſimiles minutias reſoluo: ipſum ſcilicet per denominatorem minutię ſcilicet tria multiplicando: & minutias productas ſcilicet tria aliis duobus addo & prouęniunt pro numero ſecundo $\frac{5}{3}$ den. Illo facto/ſecundum regulam quinq; per ſex multiplico: & proueniunt triginta: hæc per tria diuido: & ſic in quotiente $\frac{10}{5}$ inuenio/numerum quæſitum precium ſcilicet ſex quoque.

Exemplũ ſexti. Emi tres ulnas panni pro qttuor flor. quanti emo ſex ulnas & $\frac{3}{4}$ unius ulnę? quia iam tertio numero minutia additur ob id tam primum quam tertium in minutias ad eandem denominationis reduco ſcilicet tres ulnas in $\frac{12}{4}$ ſimiliter. 6. ulnas tertii numeri/in $\frac{24}{4}$ frango: quibus addo & tria fiertel in eodem tertio numero poſita: & erunt $\frac{27}{4}$ Illis itaq; ad regulam ordinatis/ſecundũ ſcilicet quattuor per tertiũ ſcilicet vigintiſeptę multiplico: & erunt. 108 quæ ſi per primũ ſcilicet 12 diuiſeris/in quotiente nouę flor preciũ ſcilicet ſex ulnarũ & 3. fiertel inuenio Et ita ſit faciendũ eſt ſi primo additę fuerint minutiæ.

Exemplum ſeptimum Si quæratur hodie ad cœnã cibandi ſunt. 730 equi: & ſedecim equis modius unus dabitur: quot modii requiruntur? Ad regulã taliter ponas ſedecim equi. 1 modiũ quot modios 730 equi ſi iuxta regulam operatus fueris in quotiente 45 modios & $\frac{10}{16}$ unius modii reperies.

Exemplum octauum. Si queſitum ſit cibandi ſunt 807 homines & pro 4 hominibus. 5. menſurę dabuntur quot in toto mẽſurę requirũtur? ponas ad regulam taliter. 4 hominibus neceſſarię ſunt 5 menſurę quot menſurę neceſſarię erunt. 807 & prouenient in quotiẽte. 1008 mẽſurę & 3. fierteil unius menſurę. Ita ſimiliter ſi queratur. cibandi ſunt 677. homines & cuilibet dabitur panis unus quorum 24 ex uno modio fiunt: quot requiruntur modii? pone ad regulam ſic. 24. homines habuerunt. 1. modium quot modios. 677. homines: & reperies in quotiente. 28 modios & $\frac{5}{24}$ unius modii. DIS. per varia exempla regulę practicam accepiſſe mihi ipſi videre videor: ſed quando bene operatus ſim nec ne nondum intelligo. MAG. Probatio operationis regulę facile perſpicitur/ſi numerũ tertiũ in locũ primi & rurſus primũ in locũ tertii/ & quartum inuentum in loco ſecundi ponẽs rurſus per regulam operatus fueris. nã ſi primo bene feciſti/iam ultimo ĩ quotiẽte inuenies ſecundum prius in regula poſitum. Exemplum. 2. oua. 3. emuntur

den. quot den 12. comparatur. ſicut dictũ eſt in exemplo primo ſecundũ regulam proceſſeris: in quotiente. 36. reperies. Cuius ſi probam habere cupis / numeros iſtos taliter ordinabis. 12. 36. 2. & cũ rurſus ſecundum regulam operatum fuerit: in quotiente. 6. reperiuntur. DIS. Sunt ne aliȩ ad huiuſcemodi inueſtiganda regulȩ neceſſariȩ? MAG. Sunt: & quidem q̃plures: ſed ſi ſecundum conditiones prius dictas quaeſtiones propoſitas ad regulam locare ſciueris / paucorũ ſolutionem ſilentio prȩteribis. Ne tamẽ hiſce verbis te ſubmoueã / duas alias ſubijciam.

¶ Prima Regula. Si fuerit tres mercatores quorũ primus ad ſummam capitalem. 36. flo. ſecundus. 48. flo. tertius vero. 75. flo. poſuerit: & ſup totum capitale lucrum. 100 flo. excreuerit: ſcireq̃ volueris quantũ uni cuiq̃ ſ{m} capitalis ſui portionem contingat: totum capitale in ſummã unam redigas: & erunt. 159. quem numerum pro diuiſore communi reſerues. Dehinc pecuniam primi per lucrum multiplicabis: & productũ per diuiſorem cõmunem diuidens in quotiente partem quȩ primũ contingit conſpicias: ſic ſimiliter de pecunia ſecundi & tertij faciendum eſt.

Secunda regula. ſi tres fuerint mercatores quorum primus. 18 flore. 5. menſibus: ſecundus. 30. flo. tribus menſibus: tertius. 40. flo. 2 menſibus poſuerit: & lucrum ſit. 76. flore. Si ſcire placuerit quantum unicuiq̃ contingat de lucro ſcd'm pecuniȩ ſuȩ & temporis quantitatem / cuiuſlibet pecuniam per menſes multiplica: & ſummam totalem ex trib⁹ collectam pro diuiſore ſerua. Dehinc ſummam pecuniȩ primi per menſes ſuos multiplicatam: per lucrum multiplica: & productum per diuiſorẽ ſeruatum diuide. & in quotiente quȩſitum continuo emerget. Sic conſimiliter de ſecundo & tertio aut quarto vel quinto ſi tot fuerint operare. Vale. DIS. & tu prȩceptor mi in ȩuum bene valeas.

Finis Arithmeticȩ.

PUBL
LIBRAR

LIBER QVINTVS. De principiis Muſicę. Tractatus primus. De Muſicę laudibus & utilitate. Cap I. DIS.

INter cęteras quibus humanus torquetur animus nõ inferiorẽ exiſtimo paſſionẽ/qua mẽs deſiderio flagrans:ab optato diutius ꝓmiſſo ſuſpendit.ab heri equidẽ & nudiuſtertius(ut ſponſa a te muſicę audire pcepta)cũ reditũ tuũ pſtolarer ardẽtius:totus tabefactus pone lecto decubui .at ubi te pſentẽ certo cognouiſſem/ priſtino redeũte vigore/ędes tuas pter ſolitũ etiã poſt ſolis occubitũ petere pſumpſi ſperãs audire qd delectet ſimul & inſtruat. MAG. Nec oĩmoda fortaſſe ſpe fruſtrabere. Muſica nẽpe inter alias matheſeos diſciplinas dicente Boetio in primo muſicę:nõ modo ſpeculationi verũetiã moralitati coniũcta eſt. Nihil eñ tam ꝓprium humanitatis eſt ꝙ remitti dulcibus modis:aſtringiq; cõtrariis.Idq; in ſingulis vel ſtudiis vel ętatibus luce clarius cõſpicit.Infantes equidẽ iuuenes ac ſenes ita inhiãter affectu quodã ſpõtaneo modis muſicis delectant:ut oĩno nulla ſit ętas/ q nõ dulcis harmonię ſono: afficiat gaudio:& a triſti cõſurgat cogitatu. Quã ob cã;(cũ ſilitudo amica diſſilitudo vero cũctis ſit odioſa)Plato aĩa;nrã; muſicis ꝓportiõib9 cõpactã affirmabat. Et Marſili9 in eundẽ. Concẽtus inquit ꝑ aereã naturã in motu poſitã mouet corpus:ꝑ purificatum aerẽ cõcitat ſpiritũ aereũ/aĩe corpiſq; nodũ:per affectũ afficit ſenſum ſimul & animũ:ꝑ ſignificatõem agit in mentẽ. Deniq; ꝑ ipm ſubtilis aeris motũ penetrat vehementer. Per cõtẽpatõem lambit ſuauiter Per conformẽ qlitatẽ mira quadã voluptate pfundit naturã tã ſpũalem ꝙ materialẽ totũq; ſimul rapit & ſibi vẽdicat hoĩem. Et ꝑfecto ſi qs tanta muſarũ arte atq; diligẽtia cõcent9 offerret auditui: quãta naturę artis ve cura vel ſapores guſtui vel mollia tactui offerunt: proculdubio cognoſceremus Appollinẽ multo magis aĩm rape melodia ꝙ vel bacchus vino guſtũ:vel Venus pruritu tactũ ſoleat occupare. Vñ Infantes dulcis cãtilena ita oblectat ut ipos vagiẽtes cõpeſcat. Pugnantiũ itẽ aĩos in bello/tubarũ carmĩe excitari cõſpicim9. Nautas qq; atq; remiges/inſuꝑ & pene oẽs artifices manu opantes/vocis modulatõe/labores facili9 poſſe tolerare:expientia docuit. Et ſicut corpa feſſa laboribus: ita aĩos occupatos tẽptatiõibus Freneticos quoq; ac ſeditioſos: Aſclepiade auctore/ſynphonia reſanabit. vñ & de rege Saule legit:cũ a ſpũ vexaret maligno/reqeſcere nõ potuit:donec Dauid cithara ludẽte dulciſona eius releuaret harmonia. Cygnos etiã hypboreos citharę cantus adducit: elephantes Indicos organica ꝑmulſos detineri voce cõptũ:fiſtulis aues allici cõprobatũ eſt. Fides delphinis amicitiã hoĩm pſuaſerũt. deniq; Alfarabio auctore ꝑ harmonias gratia ɔtẽplatiõis & diuinarũ ſciarũ ſtudia nõ mediocriter iuuant. hinc ut ſacra Regũ habet hiſtoria. Cũ corã ꝓpheta Heliſeo caneret Pſaltes. Facta eſt ſuꝑ eũ manus Dñi & ait:ꝓphetiſando ſcz ea q in quarto regũ volumĩe capite tertio legunt. Sed qd muſicis inſiſto laudib9:cui9 teſtĩonia in ſcripturis reperiunt multiplicia. Nec ĩ patria deerit:ſed lõge alia a noſtra ibi reſõabit. DIS. Nũ pſago mẽs mea agitabat ſpũ cũ ſecretiora qdã audire nõ dubitabat? MAG. Ad

Boetius

Plato

marſilius Ficinus

Aſclepiades

1.Reg. 16

Alfarabius

ſtuc latent alia: & qdē ſpeculatiōi iocūdiſſima. ſed nūc ꝗ tendius pgāus

De definitione Muſicę. Capitulū. ſecundum. MAG.

Auguſti. Viicā Aug⁹ primo muſicę ſciam bn̄ modulādi aſſerit Bene qdē id ē artificioſe: aut bn̄. i. honeſte. Nā modulari ad laſciuiā & tur-

Boetius pitudinē/ modulari quidem eſt: ſed non bene aut honeſte. Boetius vero quinto muſicę dicit. Harmonica (id eſt muſica) eſt facultas differentias acutoꝝ & grauiū ſonorū: ſenſu ac ratione ppendens. In defīnitiōe autē additur: rōne. Quia in muſicis nō omne iudiciū ſenſui (cū varie poſſit impediri) ſed ptim intellectui eſt attribuendū/ qui a ſenſu receptis ſpeciebus/ etiā aliqualiter impeditis ex ipis conclōnē neceſſariā ſyllogiſat. Ita Muſica

Pitagoraſ em̄ cōſtat fęciſſe Pythagorā: ut infra patebit. Senſus tamen nullus eſſet auditus/ de ſono nulla unquā fuiſſet diſceptatio.

De origine nominis & quid ſit Muſicus. Capitulū. iiȷ. DIS.

Nde hęc ſciētia hoc ſortita eſt vocabulū? MAG Sūt nō nulli q muſicā a moys q̄d Aegyptiȷ aquā dicūt arbitrant̄ denominatā qa circa aq̄s inuēta ſit. vel a muſa q̄d īſtrumētū dicūt excellētiſſimū ī muſica. Aliȷs aūt muſicā a gręco vocabulo μουσα appellatā viſū eſt. hic μουσικοσ latine muſic⁹ q rōne ppenſa canēdi ſciām: nō ſer-

Muſicus uitio opis/ ſed imperio rōnis aſſumit. Sūt ꝟo muſici triplices. Primi q tm̄ circa inſtrumēta ꝟſant̄ muſica: q bn̄ qdē modulant̄/ & neruos tāgūt Sed q̄re hi nerui moti & nō aliȷ ꝯſonātiā p̄ſtent/ nō ītelligūt: nec huiuſce artis ſpeculatōꝫ capiūt. q̄les citharedas pene oēs ꝯſpicim⁹. Secūdi ſunt q carmīa fingūt/ ad q̄ nāli potius inſtinctu ꝙ ſpeculatōe ac rōne ferunt̄. & hos Poetas nomināt/ q̄rū multi carmīa fingūt: ſed harmōicas eaꝝ proportōes demōſtrare minime pn̄t. Tertiȷ ſūt q & ſi nec īſtrumēta/ & neruos tangere: nec carmīa fingere nouerūt: de his tn̄ iudicādi pitiā habēt Muſici triplices citharedę Poetę muſici ꝓprie dicti

De muſicę primo inuentore Capitulum. iiiȷ. DIS.

Vem arbitrant̄ primū muſicū/ & muſicę inuētorē? MAG.

Gene. Tubalē filiū Lamech: ſ₃m q̄d dicit̄ de ipo Geneſeos. 4. ca. Ipe fuit pater canētiū cithara & organo: eo ꝙ prim⁹ muſicā īuenit: & eā idu ab⁹ colūnis latericia ſc₃. & lapidea poſteris reliqt. latericia qdē ne igne/ la- Tubal

Pythagoras pidea ꝟo ne aq̄ piret. Adā nāqꝫ mūdū igne & aq̄ piturū p̄dixerat. Pythagoras ꝟo phūs/ ſonoꝝ ꝓportōs expimēto didicit. nā cū diuti⁹ aīo ęſtuaret: q̄ nā rōne firmit̄ ꝯſonātiaꝝ momēta pdiſceret/ demū nutu fatali/ fabroꝝ officias p̄teriēs: ex variȷs malleoꝝ ſonis unā cōcinētiā aīaduertit: accedit ꝓpi⁹/ malleoꝝ pōd⁹ examīat: & cū qnqꝫ eēnt mallei: primū ad q̄rtū duplū repit pōdere: q diapaſō ꝯſonātiā reſonabat. eū ipm ꝟo ad ſ₃m/ ſeſqtertiū īuenit: ad ꝙ diateſſerō tonabat. Rurſ⁹qꝫ idē ipe ad tertiū: cum eēt ſeſqalt̄: diapēte ꝯſonabat. S₃m̄ ꝟo & tertiū/ ſeſqoctauā retinere ꝓportōeꝫ & tonū repit ſonātes. Quītū ꝟo qa cūctis diſſonabat: reiecit. Hoc clari⁹ patꝫ ī Monochordo. ut ſit A. graue prim⁹ malle⁹. D graue ſecūd⁹

Petrus cō meſtor E graue terti⁹. & a acuta q̄rt⁹. attn̄ Petr⁹ cōmeſtor ī hyſtoria ſcholaſtica id a p̄dicto tubale factitatū: & a gręcis pythagore fabuloſe attributū autūat. hūic em̄ tubal frēꝫ q artē ferrariā īuēit q̄ fabricāte tubal ex malleoꝝ

proportione dicto mō cōſonantias reperit,ſed cū hoc pauci videat͛ eſſe momenti/relinquendū eſſe cenſeo. DIS. Probe facis cū has diſceptatiões ad ꝓpoſitū parꝫ aut nihil facietes: nō reſoluis. Sed qd dicis de Boetio ꝗ quē frequēti⁹ in teſtē euocas? MAG. Is muſicā e gręco in latinū tranſtulit: ampliauit atq; harmonicas proportiones in numeris acuratiſſime demonſtrauit. Boetius

De diuiſione muſicę.in Mundanā/Humanam/& Inſtrumentalem. Capitulum.quintū. MAG.

Vſica aūt ut idem ipe tradidit Boetius triplex eſſe dinoſcitur ſcꝫ Mundana Humana & Inſtrumētalis. DIS Mundana q̄ eſt? MAG. quæ de harmonia totius & partiū mūdi ſupcœleſtis & elementaris conſiderat. Non em̄ ſine maxima proportione & harmonia orbes cœleſtes adinuicem locati ſunt: ob id & dulciſſimā motu ſuo concinentiam faciunt. Sic & elementa ſuis in locis proportionata nec ſine ꝓportione harmonica ad cōpoſitōem mixtorꝫ concurrunt. Sic & anni tempora: cūctęq; res creatę debite cōcinunt. De⁹ em̄ glorioſus oīa in numero: pondere: & menſura creauit. DIS. Humana quæ eſt? MAG. Quę de ꝓportionib⁹ corpis & aīę: & harꝫ inter ſe ꝑtium cōſiderat. ob id aīa ipm corp⁹. & cūctę ſe ptes diligunt ac res cęteras cū ipis in harmonia magis cōuenietes eligūt. qd ſi ꝓfundi⁹ rimatū fuerit: cū his q̄ de latitudinib⁹ formarꝫ/inſup de uniformitate & diffor mitate q̄litatū tradunt difficillimarꝫ in reb⁹ naturalib⁹ q̄ſtionū ſolutione in prompto dabit. eſt em̄ phię pars ſecretiſſima: cui⁹ delucidatiōeꝫ in aliud tps ſeruabimus. Redeamus nūc ad reſiduā muſicę ptem. DIS: Quam? MAG. ad muſicā inſtrumētalē/q̄ ſuperioribus definita eſt. Hęc rurſus in Rithmicā: metricaꝫ: & harmonicā diuidit. Harum Prima intentionē verborꝫ: & an ne ſonus verbis/ſyllabis/bene aut male cohereat inqrit. Metrica aūt diuerſorꝫ generꝫ metrorū: menſurā ratōe ſubtili ac ꝓbabili inueſtigat De his duabus ſanctus Auguſtin⁹ in muſica ſua ſatis lucide p ſex libros diſſeruit. Harmonicā vero in prioribus definitā Boetius vir doctiſſim⁹ in latinū e gręco vertens in qnq; libris ꝓfunde proſecutus eſt Cuius tibi gn̄aliora in ſequētibus tradam principia. Et a Sono tanquā omnium fundamento exordiar.

Muſica Mūdana · humana · Muſica inſtrumētal' · Rithmica · Metrica · harmōica · Augu.In muſicę · Boetius

De Sono & voce vociſq; diuiſione. Capitulū.vi. DIS.

Sonus

Vid eſt Sonus? MAG. eſt percuſſio aeris indiſſoluta uſq; ad auditū Et hęc deſcriptio omni ſono cōuenit. Aliter aūt definitur ſonus cum dicitur ſonus. eſt vocis caſus ἐμμελης emmeles: (id eſt aptus melo) in unam intentionē. Et hic ſonus magis ſpecialiter deſcribitur is ſcꝫ quem gręci φθογγος vocant. Nos vero Sonū voci cōuenientem/dicere poſſumus Sunt autem duplices voces. Vniſonę ſcilicet & non uniſonę. DIS. Vniſonę quę ſunt? MAG. Quarum

Vniſonę vocis

unus eſt ſonus: vel in graui vel in acuto. & de his nihil ad pſens. DIS Non uniſonę q̃ ſunt? MAG. Quarũ nõ eſt unus ſonus: ſed alia grauior/alia vero eſt acutior. Et hę rurſus ſunt duplices. Quędam em̃ ſunt continuę. Quedam vero diſcretę. DIS. Continuę q̃ ſunt? MAG. Non uniſonę

Quarũ differentia cõmuni fine iungitur: nec habent loca diſcreta q̃ teneant. queadmodũ colores in iride. Fit autẽ hoc/cum in fine voces attenuantur. Et hę quoq; a muſica abĳciuntur: eo q; ſibi ipſis diſſimiles: nec unũ aliquod pſonant. DIS. Diſcretę q̃ ſunt? MAG. Quarum differẽtia videt̃ ſuo quodã loco cõſtituta: interuallisq; diſtincta. Et hæ rurſus reperiuntur duplices. Conſonę ſcilicet & Diſſonę. DIS. Conſonę q̃ ſunt? MAG. q̃ copulatę mixtos ſuauesq; ſonos efficiũt. quę vero nõ/diſſonę ſunt. Interuallum aũt/eſt ſoni acuti grauis q; diſtãtia. DIS. Duplex igitur ſonus eſt: grauis ſc; & acutus. MAG. Probe infers. Et ex hoꝶ pmixtione cõſonantia aut diſſonantia generatur. Continuę Diſcretę Conſonę Diſſonę Intuallũ Sõus grauis. acut⁹

De Conſonantię/diſſonantięq; definitionibus Capitulum ſeptimum. MAG.

Onſonantia vero/eſt diſſimiliu; inter ſe vocum aut ſonorũ in unũ redacta pporcio vł cõcordia. vel eſt ſoni acuti grauiſq; mixtura/ſuauiter: uniformiterq; auribus accidens. Diſſonantia autẽ eſt ſonorum acuti grauiſq; mixtorum ad aurẽ veniẽs aſpera atq; iniocunda pcuſſio. DIS. Vnde cauſatur ſoni grauitas vel acuties? MAG. Audiſti. quia ſonus eſt aeris pcuſſio: Percuſſio nõ eſt ſine motu: Motuum vero alĳ velociores: alĳ tardiores ſunt. Et rurſus quidam eorum rariores: quidam vero ſpiſſiores. Et ſi motus tardus rariorque fuerit/graues ſonos effici neceſſe eſt. Motus vero celeres ac ſpiſſi/acutos ſonos cauſant. Hinc eſt q; idẽ neruus ſi amplius intẽditur/acutũ ſonat: ſi remittitur/graue. Quanto enim magis tenſus fuerit pulſum velociorem reddit: celeriusq; reuertitur: & frequẽtius ac ſpiſſius aerem ferit. Quanto vero laxior remiſſiorq; fuerit/tanto pulſus efficit rariores inbecillitate feriendi: nec diutius tremit. DIS Capio hęc. ſed intelligere vellem: cũ chorda pellitur: idem ne ſonus ſit qui cauſat̃? MAG. Non eſt idem: ſed totiens nouus ſonus generatur: quotiens tremebunda chorda ferit aera. unus tamen iudicatur propter motus celeritatem: veluti baculus in extremitate ignitus/ſi velocius circumducitur/rubeum circulum deſcribere videtur. cõſonãtia diſſonãtia Grauitas ſoni & acuties unitas ſo⁹

De conſonantiarũ numero. Capitulũ. viĳ. DIS

Aec auido a te accepi animo. quoniã ſimul & iocunda/& naturalibus rationibus plena ſunt. Sed dic queſo. ſi quę conſonantię ſint partes. MAG. Conſonantię ſimplices & pfectę tres ſunt. ſcilicet. Diapaſon. Diapente. Diateſſeron. Ex his aliæ miſcentur. ut puta Diapente cum Diapaſon/bis Diapaſon. Sic Diapente & Diateſſeron unũ conſtituunt Diapaſon. Et omnes quoniã conſonantię ſũt in concordia quadam/ſiue ſonorum proportione conſiſtant neceſſe eſt. cõſonãtię pfectę

DIS. Hoc ex definitiõe cõſonãtię prius data claret. Sed in q̃ queq̄ cõſonantiarum conſiſtat ꝓportione/nondũ intelligo. MAG. Diapaſon in dupla cõſiſtit ꝓportiõe: ut 1 & 2. diapente in ſeſquialtera eſt. ut 2 3. diateſſeron in ſeſqtertia ꝑmanet. ut 3 & 4 diapaſon cũ diapẽte in tripla. ut 2 4 6. Inter duo em̃ & ſex ꝓportio tripla eſt: aggregata ex dupla: ſc3 2 & 4. & ſeſquialtera ſc3 4 & 6. ſed bis diapaſon reperitur in quadrupla. ut 2 4 8. diateſſeron aũt cũ diapẽte unũ integrant diapaſon. ut 2 3 4.

Cur in exẽplis muſicis utimur nũeris. & numerorum ad ſonos applicatio. Cap. ix. DIS.

Vam ob cauſa3 (cũ iamiã noſtra in muſicis diſputatio ꝟſetur) tu in numeris adducis exẽpla? MAG. Q̃m omnis pluralitas in numeroſitate q̃dam eſt: conſonantię aũt in p̃litate ſunt. quod ex eo claret. Nam oĩs conſonãtia in ꝓportione eſt. ꝓportiõ ꝟo (ut in arithmeticis diximus) duarum adinuicẽ habitudo eſt q̃titatũ. duo aũt plura ſunt. conſonantia igit̃ in pluralitate: quare & in numeroſitate cõſiſtũt. DIS. Poſſunt ne hi numeri ad ſonos aliquo ſalte3 ingenio applicari? MAG. Poſſunt. & (ut arbitror) tali quo Tubal ſiue Pythagoras cõſonantias inuenit in q̃ttuor malleis. Sint itaq̄ in ꝓpoſito hi mallei certis ſignati ponderibus. ita ut primus duodecim cõtineat uncias. ſecundꝰ nouem. tertius octo. quartus ſex. & experiẽtia patebit malleũ quartũ ad primũ diapaſon ſonare. qa ad eũ duplus eſt. Et rurſus malleus primꝰ ad malleum ſecundum. Similiter malleus tertius ad malleũ quartũ diateſſeron reſonabit: qa utrinq̄ eſt ꝓportio ſeſqtertia. quã & epitritus dicit: qa ſuper totũ/tertiã continet partẽ eiuſdẽ. Malleus ꝟo ſecundus ad quartũ & item malleus primus ad malleũ tertiu3 diapente tonabit. quia utrinq̄ ꝓportio ſeſquialtera: & emioli poſſidet rationẽ. cõtinet enim totũ & inſuper eius medietatẽ. Malleus ꝟo ſecundus ad malleũ tertiũ/tonũ in ſeſq octaua reſonabit ꝓportione. hic tamẽ cõſonantia non eſt ſed cõſonantiarum pars. Ex his clare patet & rerum & numerorum ꝓportiões/ ſonorum ꝓportiones generare. quod ergo in uno demõſtratur: in alio ſimiliter poſſe reperiri certum eſt. DIS. Hæc (ut arbitror) haud clarius poſſent demonſtrari. MAG. Verum. attamen pluribus alijs experimentis contingit p̃dicta repiri. ut ĩ calãorum latitudĩe & lõgitudĩe vitrorum/ollarum/aliarũq̄ rerum ꝓportiõe. Sic & in monochordi diuiſiõe. uti in ſeq̃ntibꝰ patebit.

applicatiõ numerorum ad malleos.

De conſonantiarum ordine & perfectione. Capitulum decimum. MAG.

St autem inter conſonantias idem ordo qui in proportionibus conſonantijs appropriatis. Sicut enim in genere multiplici (na3 in illo ſolo muſicę conſonantię ſunt inquirendę) prima ſimpliciſſima/maxima & ęqualiſſima & ad intuendũ facillima/eſt ꝓportio dupla. Sic & diapaſon omniũ conſonantiarum eſt iocũdiſſima / perfectiſſima & iudicio auris facillima. nobis inſita naturaliter ab eo qui nos creauit

Auguſti⁹ inquit beatus Auguſtinus de trinitate libro 4. c. 2. ut nec imperiti poſſ int eam nõ ſentire: ſiue ipſi cantantes ſiue alios audientes. per hanc quippe voces acutiores grauioreſq; / nõ ſcientiã (cui⁹ expertes ſunt plurimi) ſed ipſum ſenſum auditus noſtri vehemẽter offendat: ut facile videre eſt in regulari monochordo. De hinc proportio ſeſqaltera ultra totũ medietatẽ conſiderans / in perfectione ſequitur. Ita & diapente inter conſonãtias poſt diapaſon locatur: & auris iudicio conſonantiæ diateſſeron præponitur. Sic diapente cum diapaſon / q̃ cum in triplici ſit proportiõe inter diapente & diateſſeron locatur. Itaq; diateſſeron ultimo loco ponit̃. Sicut enim rei tertiã partẽ accipere magis difficile videtur / q̃ duplã aut dimidiam aſſignare: ſic & hæc conſonantia in ſeſquitertia exiſtens proportione / iudicio auris non eſt multũ grata: accipitur tamẽ libenter: qm̃ addito tono / fit diapente. Et ſi rurſus diapente adiungitur: diapaſon omnium gratiſſimam efficit ſynphoniam.

De diuiſione toni in ſemitonia. Capitulum undecimum.

DIS. Ex ſuperioribus liquet (ſi ſane intelligo) omnẽ conſonantiã ex ſonis ſeu vocibus diuerſis: interualliſq; diſtinctis ac ad ſe proportionatis aggregatã eſſe. MAG. Sane intelligis. DIS. Ex quot igitur quibusue ſingulæ conſonantiæ vocibus & interuallis conſiſtant ſubiungito. MAG. Faciam. attamen cũ ea res toni diuiſionem prærequirat: de ea prius diſſerendũ cenſeo. DIS. Quo modo diuiditur tonus? MAG. In duo ſemitonia. DIS. Hoc facillimum iudicio. nã per ſemitoniũ / toni mediũ intelligo: ſed quid facilius q̃ rei medietatẽ accipere? MAG. Deficis in vi nõis. non eñ dicit̃ ſemitoniũ a ſemi q̃d eſt dimidium: quaſi toni dimidiũ: ſed à ſemi id eſt imperfectũ: quaſi tonus non integer ſiue imperfectus. Vnde tonus diuiditur in ſemitõia duo ęqualia. Maius ſcilicet & Minus. Maius quidẽ plus q̃ toni dimidiũ continet. Minus vero non totam toni medietatem complectitur. Exceſſus autem maioris ſupra minus: Coma nuncupatur. Semitonia / Coma

DIS. Cur autem tonus non in duo ęqualia partitur? MAG. Quoniam hoc fieri eſt impoſſibile. DIS. Si potes hanc impoſſibilitatem demonſtra. MAG. Audiſti: tonum in ſeſqoctaua proportione cõſiſtere quę ſit gratia exempli. 9. & 8. horũ nullus naturaliter numerus medius eſt: eos igit̃ binario multiplicem⁹: fiũt q; bis octo. 16. & bis nouẽ. 18. Inter ſedecim aũt & decem octo unus mediat numerus ſc; . 17 q omnes diſponant̃ in ordine tali. 16. 17. 18. Sedecĩ igit̃ ad. 18 collati ſeſqoctauam retinent proportionẽ: atq; idcirco tonum. Sed hanc proportiõem numerus medius ſc; . 17. non in equalia partitur. Cõparatus eñ ad 16 hẽt eũ totũ & ei⁹ ſextãdecimã ptem ſc; unitatẽ. Si vo. 18. ad numerũ mediũ ſc; 17. cõparent̃ hñt ipm totũ / & inſup ei⁹. 17. ptẽ ſc; unitatẽ. pat; igit̃ q; numer⁹ iſte quẽ mediũ dicim⁹ / nõ eqlib⁹ ptib⁹ minorẽ ſupat & a maiore ſupat̃. Eſt. n. ps. 17. mĩor. 16. vo maior. & hæ ſũt ptes toni / q̃s ſemitõia dicim⁹ minus. ſemitoniũ maius

quorum unum maius aliud vero minus dicto modo reperitur.

De inuentione ſemitonij minoris. Capitulum duodecimum. MAG.

Voniam vero ſemitoniũ minus iudicio auris facile non deprehenditur: quapropter quo medio accipiendũ demonſtrandũq; ſit perquirendum eſt. Sumatur igitur diateſſeron a b: circa quã ſemitoniũ minus ad grauiorẽ acutioremq; partẽ taliter contingit ſumere. intẽdatur diateſſeron b c. remittatur rurſus diapente c d. b d tonus relinquit. Nam diateſſeron a diapente tono ſuperatur. ſic c b ſpacium ab c d ſpacio b d ſpacio tranſcenditur. Amplius intendatur diateſſeron d e & remittatur diapente e f: igitur tonus d f inuenitur. ſed d b tonus erat: igitur ſemitonium minus eſt a f. quod ſubtractis duob[9] tonis ſcilicet f d & d b ab a b diateſſeron relinquitur. nam diateſſeron ut infra patebit duobus tonis & uno ſemitonio minori cõſtabit. Rurſus remittatur diateſſerõ a g: & intendatur diapente g h & erit a h tonus. ſed a f erat ſemitoniũ minus igitur f h erit apotome id eſt ſemitoniũ maius. Amplius remittatur diateſſeron h k intẽdatq; diapẽte k l & erit h l ton[9]. Sed b d tonus erat igitur l d apotome manebit. Et rurſus intendatur diateſſeron f m: relinquitur b m ſemitonium Remittaturq; diateſſeron l n: iterum n a ſemitoniuz ſeparatur. Sumpta ſunt igitur duo ſemitonia minora circa a b: ut puta b m ad acutã a n vero ad partem grauiorem: totumq; m n minus eſt quam diapente. conſtat enim ex quinq; ſemitonijs & apotome geminata: hoc eſt ex duobus tonis & tribus ſemitonijs minoribus. Et quoniã duo ſemitonia unũ tonum implere nequeunt: ſed relinquitur coma. totuz igitur m n ſpacium minus eſt ſpacio diapente conſonantię uno comate ut ſubiecta manifeſtat deſcriptio in qua tamen propter ſpacij paruitatẽ quantitas diſtantię ſeu differentię ſemitonij minoris a maiore vix deprehenditur. Et facile quidẽ reperitur coma in partẽ grauẽ & acutã. Nam ſi a tono dato intendatur ſemitoniũ maius: & remittatur ſemitoniuz minus: habetur coma in parte acuta. Rurſus a tono dato ſemitoniũ minus intẽde & maius remitte/ & habebis coma in parte grauiore.

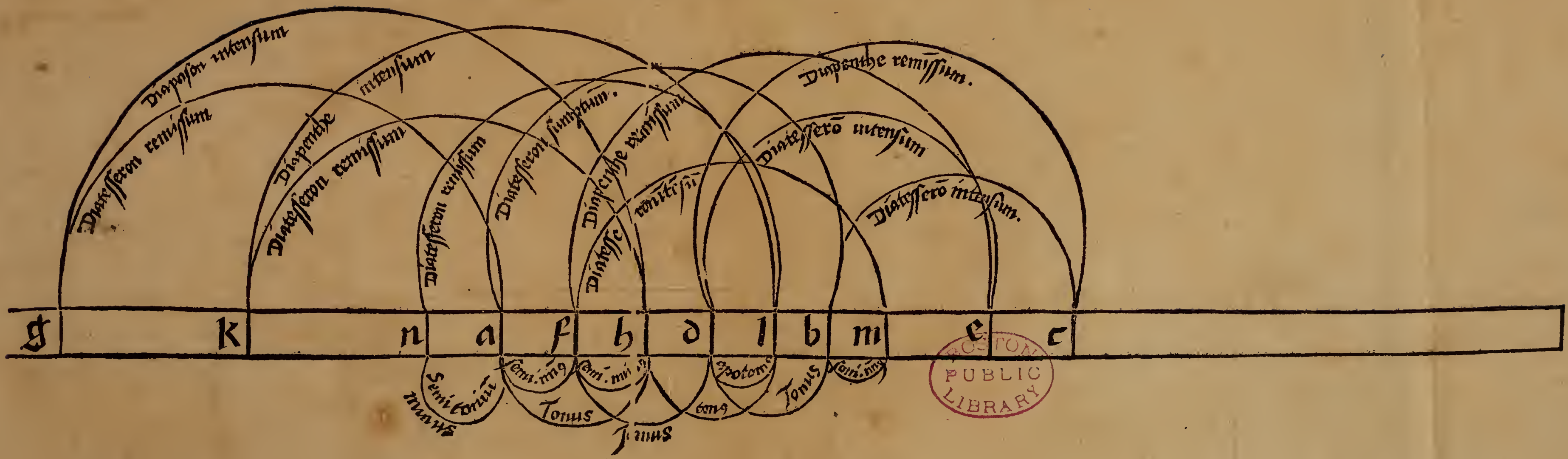
Apotome

De Conſonantiarum partibus. Capitulum tredecimum. MAGISTER.

Præmiſſa itaq; toni diuiſione/ ac ſemitonij & maioris & minoris inuentione: petitioni tuę ſupra factę reſpondens/ dico. Diateſſeron vocum eſſe quattuor: interuallorum trium. Cõſtat quoque ex tonis duobus & uno ſemitonio minori. Diapente eſt quinq; vocum: interuallorum quattuor. conſtat ex tonis tribus & ſemitonio minori. Diapaſon vero ex diateſſeron & diapente integratur. DIS. Igitur voces nouem continet: quattuor ſcilicet a diateſſeron & quinq; a diapẽte. MAGIS. Non probe perfecteq; ſupputas. quoniam cum hæ duæ

diateſſerõ — *diapente* — *diapaſon*

Deſcriptio Inuentionis Semitonij minoris.

BOSTON PUBLIC LIBRARY

conſonantię ad conſtitutionē diapaſon iunguntᷣ/eadē vox erit ſupręma diateſſeron & infima diapente. aut ecōuerſo. Itaq; diapaſon voces octo & interualla ſeptē habet & ex tonis qnq; & duobus ſemitonijs minoribus integrat ſex quoq; tonos uno comate minus/cōtinet. DIS. Dicta demōſtratione firmes. MAG. Si primū demōſtrauero: videlicet diateſſeron ex duobus tonis & ſemitonio minore cōſtare totū demonſtratū erit. Nā diapente diateſſerō tono ſupat. & diapaſon (ut dictū eſt) ex ambobus cōſtat Primū igit demōſtrabo in nūeris. ſit nūerus prim⁹ 192. ad hūc ſeſqtertiā pportōez tenēt 256 & ad primū nūerꝝq eſt 192 conſtituūt tonū 216 ad 216 vero rurſus 243 tonū obtinent. Sublatis igit duobus tonis a diateſſeron/relinqtur habitudo quę eſt inter 243 & 256 Sed hęc nō eſt habitudo dimidij toni: ſc3 q̄ eſt inter ſeſqſextādecimā & ſeſqſeptimādecimā Quod patet. ſumo em ex 243 decimāoctauā ptem: ea fit 13 & * hanc ſi eiſdē appoſuero: fiūt 256 & *. Sed pportio 256 & 243 minor eſt ſeſqoctauadecia hītudine. cp ſi dimidius tonus maior eſt in ſeſq ſextadecia: minor vero in ſeſquideciaſeptia: ſeſquideciaoctaua vero minor eſt ſeſquideciaſeptima: numerus aūt 256 ad numerꝝ 243 minor eſt ſeſquideciaoctaua. igit dimidiū tonū non cōplet/ ſed ſemitoniū min⁹ perficit: qd eſt in pportōe $\frac{256}{243}$ hęc aūt duplata ſcilicet $\frac{65536}{59049}$ tonū integrū nō facit. videlicet addēdo octauā ptē inferioris inferiori. Subtracto aūt ſēitōio mīori a tono/ reliquit pportō $\frac{2187}{2048}$ in q cōſiſtit ſēitoniū maius. a q ſi ſēitoniū min⁹ ſubtrahat pportō $\frac{531441}{524288}$ relinquit: q ſcilicet ſemitoniū minus & maius differūt. & coma dicit. ei⁹ quoq; medietas ſchiſma appellat. Subtrahere aūt in pportōibus eſt diuidere. addere vero multiplicare. & duplare in ſe multiplicare. mediare aūt radicē extrahere in minutijs vulgaribus. Multiplicatio vero & diuiſio in pportōibus locū nō habent. quia proportiones unitatem non recipiunt. quia ultra duplam nō deſcendit. Prędictę vero demōſtratiōes q̄ſi oculis cōſpici poſſunt ī diuiſiōe monochordi

* $\frac{1}{2}$

Coma

Schiſma

De Monochordi definitione & nomine. Capitulū decimūquartū

DIS. Quid eſt Monochordū? MAG. Eſt inſtrumentū muſicum oblongum unam habēs chordā per longū extenſam/ſecundū conſonantiarꝝ proportiones in partes quindecim: q̄ chordæ ſiue voces dicūtur: diuiſū3. DIS. Ergo quindeachordū potius eſſet ab his i q̄bus denōinandū. MA. Hę ptes nō ſp ſunt chordę realiter: ſed ſectiones ſuper quibus ſi chorda in longum extenſa premitur & mouet/omniū dictarꝝ ſectionū voces ſiue ſonos reddit. Huius aūt & ſi variæ diuiſiones a diuerſis receptę ſint: ex his tamē unā & lucidaſſe ſat erit.

monochordū

De diuiſione monochordi in genere dyatonico. Capitulū qndecimū.

MAG

Oetius Monochordi diuiſionē in triplici genere/Dyatonico ſcȝ Cromatico & Enarmonico pmixtī tradidit Sed qm̄ omis cātus noſter in dyatonico tantū genere verſatur in eo monochordū p omnia eius tetrachorda diuidam⁹: hoc mō. Primo

Diuiſio monochordi

diuidat totum ſpaciū x r in duo ęqualia in puncto o quæ erit meſe. & x erit pſlambonomenos Secūdo diuidat o r in duo ęqualia in p q̄ erit netehypboleon: cuius ſcilicet netehypboleon ptem octauam accipe: hāc eidem adde & fit paranetehyperboleon. Hui⁹ rurſus octauā accipe partē Hanc eidē adde/& fit tritehypboleon. Amplius accipe ptem tertiam de netehypboleō: quā eidē adde: & fit netedyeȝeugmenō: eritq; tetrachordū hypboleon ſiue excellentiū pfitū Quo facto ad diuiſionē tetrachordi dyeȝeugmenon. i. diſiūctarū hoc pacto pcedas Primo accipe ptē terciam de netedyeȝeugmenō Hāc eidē adde & fit parameſe. Secūdo accipe ptē octauā de netedyeȝeugmenō & eidē adde: & fit paranetedyeȝeugmenon. Hui⁹ accipe ptē octauā & hāc eidē adiūgas & fit tritedyeȝeugmenō eritq; hui⁹ tetrachordi diuiſio pfecta. Diuiſionē vo tetrachordi meſon ſiue mediū hoc mō abſumes. Primo accipe tertiā ptē de meſe Hāc eidē adde: & fit hypatemeſon. Scdo accipe octauā de meſe & eā eidē adde: & habebis lichanos meſon. Hui⁹ accipe ptē octauā hanc eidē adde & fit phypatemeſon: & ɔpleta ē hui⁹ tetrachordi ptitio Qm̄ vo tetrachorda hypboleon & dyeȝeugmenō inter ſe ɔiūcta ſunt: tetrachordo aūt meſon diſiuncta ipa eidē ɔiungēda ſunt p diuiſionē tetrachordi ſinemenō ſiue ɔiūctarū hoc mō. Accipiam⁹ paranetedyezeugmenon p neteſinemenō & tritedyeȝeugmenō pro paraneteſinemenon Et hui⁹ octaua pars ſumpta/atq; eidē adiecta facit triteſinemenō. & iunctū eſt hoc tetrachordum meſō p reiectionē toni q eſt iter netedyeȝeugmenō & panetedieȝeugmenō. Diuiſionē aūt tetrachordi hypatō ſiue principaliū, perficies eo quo ſequitur modo. Primo accipe tertiam partē de hypatemeſon: hanc eidē adde. & fit hypatehypaton. Secundo accipe octauam de hypatemeſon: & hanc eidem adiunge: & fit/lichanos hypaton. Huius octauam accipe/& eidem adde & fit/perhypatehypaton: & diuiſum eſt hoc tetrachordū & per conſequens totum monochordum. Cui manu gammaut adiūxi ſuo modo: ut in adſcripta deſcriptione cernis diuiſum Gamaut autem taliter reperies: accipe octauam de proſlambonomenos: Et hanc eidem adde & fit/Gamaut. In omnibus autē dictis addicio fieri debet/ad partem grauiorem: & partitio ad partem acutam videlicet verſus r. locus autem. bb patet/ſi b. acutā verſus r in duo ęqualia diuiſeris Et C graue in quatuor ęqualia diuiſum in tertio diuiſionis puncto cc locum dabit. ſimiliter D graue in quattuor ęqualia partitum in tertio puncto diuiſionis locum concedit. Et rurſus E graue in quatuor diuiſum ela in tertio puncto diuiſionis accipit. Harum officia in ſequētibus manifeſta erunt. Prius autem earundem & origines/& inuentores narrandi ſunt.

De Chordarum inuentoribus & tetra-

chordis. Capitulum.xvi. DIS:

Vis igitur partiũ monochordi primus inuentor fuit? MA In toto monochordo quatuor reperiuntur tetrachorda: quã-

Mercuri⁹ — rum Primum videlicet hypaton ſiue principalium Mercuri⁹

inueniſſe traditur. Dictum aũt eſt tetrachordũ a chordis quattuor: quã- — tetrachordum

rum prima ad quartã Dyapaſon: mediæ inter ſe & extremas / Dyapente

Choreb⁹ — Dyateſſeron / & tonum ſonabãt. Poſt hoc Chorebus rex lidorũ / quintã

hiagnis — addidit. Hiagnis ſextam. Terpander vero ſeptimã ad planetarũ ſimilitu-

terpander — dinem adiecit. & factum eſt heptachordum ſinemenon id eſt cõiunctarũ. Nã in eo duo tetrachorda p meſe bis numeratã cõiungunt. Et has qdẽ chordas planetis ſeptẽ attribuebant hypate ſc: grauiſſimã ſaturno / ob tarditatẽ ſui motus. Perhypate Ioui. Lichanos marti Meſe ſoli. Parameſe veneri Paranete mercurio. Nete lunæ. Nõnulli vero ordine cõtrario eas locabant. ut ſcilicet grauiſſima lunę. & nete ſaturno conuẽiret / ſcꝫm

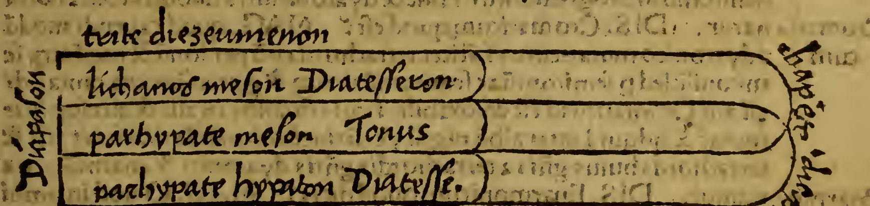
Samius Lichaon — planetarum ordinem in aſcenſu. Samius Lichaon / octauam adiunxit ſcilicet Trite: & factum eſt octochordum dyezeugmenõ id eſt diſiunctũ

Prophraſtus — Continet enim duo tetrachorda tono diſtantia. Prophraſtus nonam adiunxit: quę lichanos hypaton nominata eſt ut eſſet eneachordũ. Eſtrac⁹

Eſtracus — colophonius decimam in grauiorem partem coaptauit chordam ſcili-

thimote⁹ — cet perhypate hypaton. Thimoteus mileſius undecimam inuenit: ut undeachordum fieret: in quo tria tetrachorda exiſtunt. Meſe autem ut ſic medium non obtinet locum: quod tamen vocabulum ſonat. Ob id additum eſt tetrachordum quartum hyperboleon. Sed ut ſic meſe plus hypatis accedebat: nec media erat. Ideo in partem grauiorem adiecta eſt proſlambonomenos: quæ ad meſe octauam ſonat.

Tetrachordum Mercurij.

De interpretatione nominũ chordarum monochordi. Capi.xvij. DIS:

Onnulla vocabula inter hæc q iã de monochordi rõne diſſerueras penitus mihi incognita ſunt. Ma Hęc q tibi incognita aſſeris greca ſũt & eo q ſeqt mõ latine exprimũt. Proſlãbonemenos. i. aſſũpta addita. vel acqſita dicit quia poſt omẽs ut meſe medium teneret lo-

cũ/adiecta eſt ut in priorib⁹ patet. Hypatehypatõ id eſt principal' prĩcipaliũ. DIS. Haud aſſentio huic dicto. Nam Proſlambonemenos/cũ prior ſit ordine: principalior/ & prima principalium uidetur eſſe.

MAG. Verum argumentaris: attamen quia ipſa poſt hypatehypaton adiecta eſt: ipſi hypatehypaton nomen reliquit quod prius poſſederat. vel quia hypatehypaton eſt prima principalium quæ diuerſum gignit ſonum Nam proſlambonemenos nullam ſoni facit diuerſitatem. Seq̃t tertia parhypatehypaton.i.iuxta principalẽ principaliũ. Lichanos hypatõ i. principaliũ digitalis ſiue diſcretiua: q̃a ſepat principales a medijs. dicta a lichanos.i. digitus/ is ſcꝫ quẽ nos indicẽ dicim⁹. Hypate/meſon i. principalis mediarũ. Parhypatemeſon.i. principalis mediarũ: uel iuxta principalem mediarum. Lichanos meſon id eſt digitalis ſiue diſcretiua mediarum: diſcernit enim & ſeparat medias a minutis. Meſe id eſt media. Parameſe id eſt iuxta mediam. Tritedyezeugmenon id eſt tertia diſiunctarum. quia diſiunctarũ tercia eſt pręposterẽ numerando: aut quia una de tribus diſiunctis eſt. Paranetedyezeugmenõ id eſt iuxta ultimam diſiũctarum ſcilicet netedyezeugmenon. Tritehyperboleõ id eſt tercia excellentium pręposterẽ numerando. Paranetehyperboleõ id eſt iuxta ultimã excellentiuꝫ ſcilicet netehyperboleon. Similiter interprætatur nete paranete/ & trite ſinemenon id eſt coniunctarum. Et hę chordę in diuerſis canẽdi generibus diuerſas accipiunt nominũ additiones. Nam a genere in quo ponuntur nominantur.

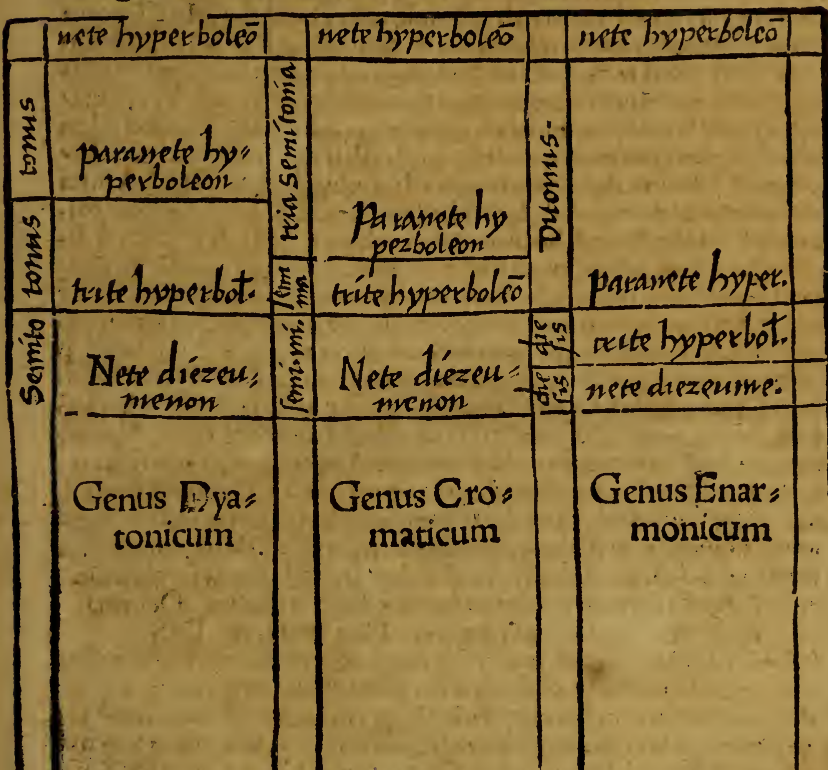
De tribus generibus modulandi. Ca. xviij. MAG

Genera modulandi

Vnt autem hęc genera tria uidelicet. Cromaticum Enarmonicum/ & Dyatonicum. DIS. Dyatonicum quod dicis? MAG. Id cuius omnia tetrachorda per tonum & tonũ ac ſemitonium progrediuntur. Hinc & dyatonicum a duobus tonis nominatur. *Dyatonicum* DIS. Cromaticum quod eſt? MAG. quod canendi modũ a dyatonico mutat: cuius ſcilicet tetrachorda nõ per tonũ & tonũ atq; ſemitoniũ: ſed p ſemitoniũ ac ſemitoniũ/inſup & p tria ſẽitonia cantat. dicit aũt Cromaticũ id eſt colorabile. ſicut em̃ color in alia & alia ſupficie mutat & q̃dquid inter albũ nigrũ ve cõtinet colorabile dici ſolet: ſic & tetrachorda huius gñis a tetrachordis gñris dyatonici & enarmõici uariantur. *Cromaticum* DIS. Enarmonicum quod dicis? MAG. Quod in omnibus tetrachordis per dieſim & dieſim/ & dyatonum cantatur. Eſt autẽ dieſis dimidiũ ſemitonij. Philaus v̓o ſemitonium min⁹ dieſim & diaſchiſma ei⁹ dimidiũ. & ſemitoniũ mai⁹ apotome noiat. Enarmonicũ aũt dicit q̃d plurib⁹ ſpacijs & anguſtiorib⁹ ſepat. Ex his autẽ ſolo dyatonico utimur. Cromaticũ v̓o & enarmonicũ a cantu noſtro omnino abijcimus eo q Cromaticũ p ſemitonia pcedens mollius: Enarmonicũ v̓o p dytonũ pgrediens/ durius atq; difficilius fit. Dyatonicum v̓o naturalius & aurib⁹ magis gratũ repit. DIS. Quo nũc demũ pdictæ chordę in his diuerſis gñibus alias & alias ſumũt additiões? MAG. Nã parhy

Enarmonicum *Dieſis* *Philaus*

patehypaton: lichanos meſon: paranetediezeugmenon: paranetehyperbo-
leon. & ſic de aliis in genere dyatonico dyatonos. In cromatico/croma-
tice, in Enarmonico vero enarmonios nominant. Et ut dicta a ſe inuicem
ſecernere poſſis genera: unū ſubiiciāus tetrachordū diuerſe diuiſum, & quem
admodū hoc tetrachordū in tribus gn̄ibus diuerſum vides: ita & reliqua
videre potes: ſi monochordum totum in tribus generibus diuidas. Hec
tamen gratia exempli ſuffician

De Modis ſiue tropis. Cap. xix. MAG.

Icut aūt monochordū in diuerſis modulandi gn̄ibus diuerſe di/uidit: ita & in variis modis ſiue tropis variatur. DIS De his itaque (ſi que habes) in mediū ferre nō graueris. MAG. Modi ſiue tro/pi/quos nos tonos appellāus: ſunt cōſtitutōes in totis vocū ordinibus vel grauitate vel acumine differētes. Eſt aūt conſtitutio (quā & συστη/μα dicūt) plenū veluti modulatōis corpus: ex cōſonātiarum cōiunctiōe cōſiſtens, uti eſt cōſtitutio a proſlambonemenō ad meſen mediis cōnume

ratis vocib⁹. vel a meſon rurſus ad netehypboleon intermediis cõnũe ratis Erãt aũt apud antiqſſimos tm̃ qttuor modi vic3 ꝓthus: deutr⁹: tritus: tetrardus. Moderniores ꝟo quẽlibet hoꝝ in duos diuiſere ut eſſent octo. DI. Qui? Ma. Dori⁹ & hypodorius ptes ꝓthi. Frigi⁹ & hypofrigius ptes deutri. Lidius & hypolidius ptes triti. Mixolidius & hypomixolidius ptes tetrardi. hoꝝ aũt ↄſtitutio talis ẽ. ut ſi in mõ hypodorio quãlibet notã tono eleuaueris/hypofrigiũ ↄſtitues. In q̃ ſi rurſ⁹ q̃libet notã tono eleuaueris/hyppolidii naſcet̃ modulatõ. In q̃ ſi notas q̃ſ libet ſemitonio leuabis/doriũ facies. & in aliis q̃de ſiſ̃ſ ẽ in acumẽ intenſiõemq; ꝓceſſus. Si a ꝓſ lambonemenos in meſon intelligat̃ modus hypodorius. ab hypate hypaton ad parameſe hypofrigius. a peripate/hypaton ad trite dyezeugmenon hypolidius. a lichanos hypaton ad paranethedyezeugmenon hypomixolidi⁹. Ab hypatemeſon ad netedyezeugmenõ dorius. A peripatemeſon ad trite hypboleon Frigi⁹. A lichanos meſon ad paranetehypboleõ Lidius. A meſe ad netehypboleõ Mixolidi⁹. DI. uñ modi hęc ſortiunt̃ vocabula? Ma. A gẽtibus q̃ diuerſe diuerſis delectant̃ modis: ſicut & cibis. Nã moꝝ ſiſ̃itudie mollioꝛes/in molliori gaudẽt mõ: & in aĩo laſciuiores in laſciuiori delectãtur mõ: q̃d ꝑpter cõſiſ̃em ꝓtiũ anĩ/& ↄſonantiaꝝ euenit ꝓportiõem ut ſupͣ tactũ eſt. Vñ mod⁹ prim⁹ moroſe & curialiter vagat̃. Scḋs ꝑ raucã ꝓcedit grauitatẽ. Terti⁹ ꝑ indignantis ſeuerã inſultatõem. Quart⁹ adulatiõis habet formã. Quint⁹ modeſtã ↄtinet petulãtiã. Sext⁹ lachrymoſam ſonat ↄcinentiã. Septim⁹ ꝑ ſaltus ꝓgredit̃ inimicos. Octau⁹ tenorẽ decentẽ & q̃ſi ↄtinet matronalẽ. Patet igit̃ cã ꝑpter quã ꝓ diuerſitate materiæ & ꝑpli/muſici pitiſſimi diuerſis utunt̃ modis. Debet aũt fieri nũeratio modoꝝ ordine tali: ut dori⁹ primus ſit: hypodorius ſcḋs. Frigi⁹ terti⁹. hypofrigius q̃rtus. lidi⁹ quintus: hypolidi⁹ ſextus: mixolidius ſeptimus: hypomixolidius octau⁹. Et hęc ꝓ pñti ſufficiãt ſpeculatiõe.

Liber Quintus. Tractatus ſecũdus de praxi Muſicę De principiis Muſicę practicę in genere. Capi. primum DIS.

Am traditas a te muſicę ſpeculatões (ni me fallat opĩo) intellexi: attñ quã maxĩe volebã ex his nõdũ canẽdi artẽ accepi. Ma. tradere artẽ canẽdi nõ ad muſicę theoriã (quã in ſuꝑioribꝰ expoſuim⁹) ſed ad praxim potius attinet: cuius in ſequẽtibus principia uſiora atq; magis neceſſaria videbimus. q̃ ſunt Claues: voces: Cantus: modi & Toni.

Principia muſicę

De Clauibus muſicæ Capitulum ſecundũ. DIS.

Claues

Vę ſunt claues muſicę? Ma. Sũt q̃dã ex litteris grãmaticę ſc3 a b ♮ c d e f g. q̃ꝝ q̃libet in monochordo bis terne repetit̃. Eo tñ pacto diſcernunt̃: nã hę q̃ in pte inferiore locant̃/graues ſunt: q̃a voces q̃s deſignãt grauius ſonãt: & ob id a q̃buſdã in forma groſſiore depinguntur. ut ſit A B C D E F G. Seq̃ntes has/acutę dicunt̃ rõe vocũ cũ q̃b⁹ ponunt̃: q̃ ꝑdictis acutiores ſũt. Et ob id mĩoribꝰ figuris depingũt̃/ita ſc3 a b c d e f g. Reliq̃ ſupacutę ſiue excellẽtes noĩant̃: nã voces earundẽ voces ꝑdictaꝝ in acumĩe lõge ãtecellũt. & hę q̃nq; gemĩatis ſignãt̃ litteris ut ſic ſc3 bb cc dd ee. ꝑter has in pte inferiori e alia adiecta ẽ clauis g vic3

Graues

Acutę

excellẽtes

grecū:q̄d gāma dicūt in hac forma. Γ ad hoc ut primus cātus h duralis haberet ut patebit infra. DI. q̄re hę lr̄e claues noīant̄? Ma. qa occulta & incognita monochordi nobis & reſerant & manifeſtant: uidelicet voces cantus & tonos quo⁊ claues ſunt. DIS. hęc eo quo iā ęnumerata ſunt ordine latius diſcutias velim. MA. Faciā ut lubet.

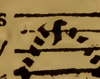
dicuntur claues

De Vocibus & clauibus ſignandis Capi. tertiū. DIS.

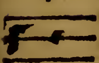
Voc igit̄ & q̄ ſūt voces muſicę? Ma. Sex: & iſto q̄ ſequunt̄ ordine locādę. ut re mi fa ſol la p̄ q̄s ſępius repetitas oīs cātus progredit̄. nec tñ eas canēdo exprimim⁹: ſed ſonus poti⁹ p̄ illas ſ3catos. un̄ vocū ſigna ſunt notę quędā in vel extra lineas in hunc modū. poſitę * Et hę notę rurſus ſonus denotant: q̄s canēdo exprimim⁹ DI Sed quo mō dictę claues has voces reſerādo māifeſtāt? Ma. Eo. nā cū ſingulis clauibus/ſingulę ponūt̄ voces una vel pl̄es uti patuit ſup̄ i monochordi deſcriptōe: un̄ poſita claui cū nota ī linea vel ſpacio/ipam nō vocē q̄libet ſed eā tm̄ q̄ cū tali claui iūgit̄: ſignificare neceſſe ē. DIS. hui⁹ exēplū adijcias? Ma. * hęc nota in linea poſita nō vocē re mi vel ſol: ſed fa vl ut d̄ſignat: q̄ cū F graui hic ſignato iūctę ſūt. nō tñ neceſſe ē oēs claues ſignare ad denotādas ſingulas voces: ſed ſufficit ponere aliquas p̄ quas aſcendendo & deſcendendo pateſiunt proximiores.

Voces

* Notæ

*

De Cantu & clauibus eiuſdem Capi. quartū. DIS.

Claues cantuū q̄ ſunt? Ma. Cantuū claues q̄ris & nōdū q̄t cātus ſint intelligis. DI. ver⁊. Tu igit̄ q̄t ſint cātus ediſſere. Ma. Cātus ſūt tres. natural̄ bmollis. h duralis. DI. Cātus naturalis q̄s eſt? Ma. Is q̄ mollicie aut duricia nō excedit: ſed naturali p̄gredit̄ ſonoritate. & ē duplex vic3 prim⁹ & ſcd̄us. DI. cantū bmollē quē dicis? Ma. eū ip̄m q̄ aliq̄nto molli⁹ q̄ natalis p̄gredit̄. & ob id nōnūq̄ p̄ b rotundū q̄d de facile mobile & molle ē deſignat̄. Et ē duplex ſc3 prim⁹ & ſcd̄s.

Cāt⁹ tres

naturalis

bmllois

DI. Cātus h duralis q̄s ē. Ma. q̄ aliq̄to duri⁹ quā natural̄ p̄gredit̄ & ob hoc p̄ h q̄drū q̄d angulis ſuis motui reſiſtit atq̄ dure mouet̄ denotat̄. Et ē triplex ſc3 prim⁹ ſecūd⁹ terti⁹. DI. nūc q̄ aut q̄t ſint cantuū claues oñdas. Ma. Cātuū claues ſūt hę g c F b & h un̄ ubi g ī monochordo cū voce ut ponit̄ ibi cātus h duralis initiū ſumit̄ itaq̄ prim⁹ h dural̄ in G graui ſiue gama incipit & in e finali finit̄. Secūd⁹ in g finali incipit & in e acuto terminat̄. Terti⁹ in g acuto incipit & ī e ſup̄acuto termiat̄. Vbi v̄o f cū ut in monochordo ponit̄ ibi cātus bmollis principiū accipit. Idcirco primus bmollis in f finali incipit & ī d acuto finit̄. Secūd⁹ in f acuto īcipit & in d ſup̄acuto fiat̄. poſſet & terti⁹ bmol̄ addi int̄ g gręcū & C capitale ſ3m quē nōnulla gradualia a q̄buſdā decatant̄. Vbi aūt E cū ut: in monochordo locat̄: ibi cātus natalis initiu3 ē. un̄ prim⁹ naturalis in E graui incipit: & in a acuto finit̄. Secūdus in c acuto īcipit atq̄ in a ſup̄acuto termiat̄. c aūt ſup̄acutū q̄a ut nō hēt: nullū catū deſignat b v̄o rotundū & h q̄drū cātus bmol̄ & h duralis diſcrimē faciūt: tūc ſc3 cū in b acuto & ſup̄acuto aliq̄ nota pōit̄. nā ſi ibidē b rotūdū ſignat̄: hęc nota p̄ fa & mollit̄. Si v̄o h du⁊ ponit̄: ipa p̄ mi & duriter cātat̄. nā tali & cōſili vocū uni⁹ in aliā mutatiōe; unus cātus in alium mutatur.

hduralis

claues cantuum

De mutatiõe vocũ unius in aliã Ca.v. DIS.

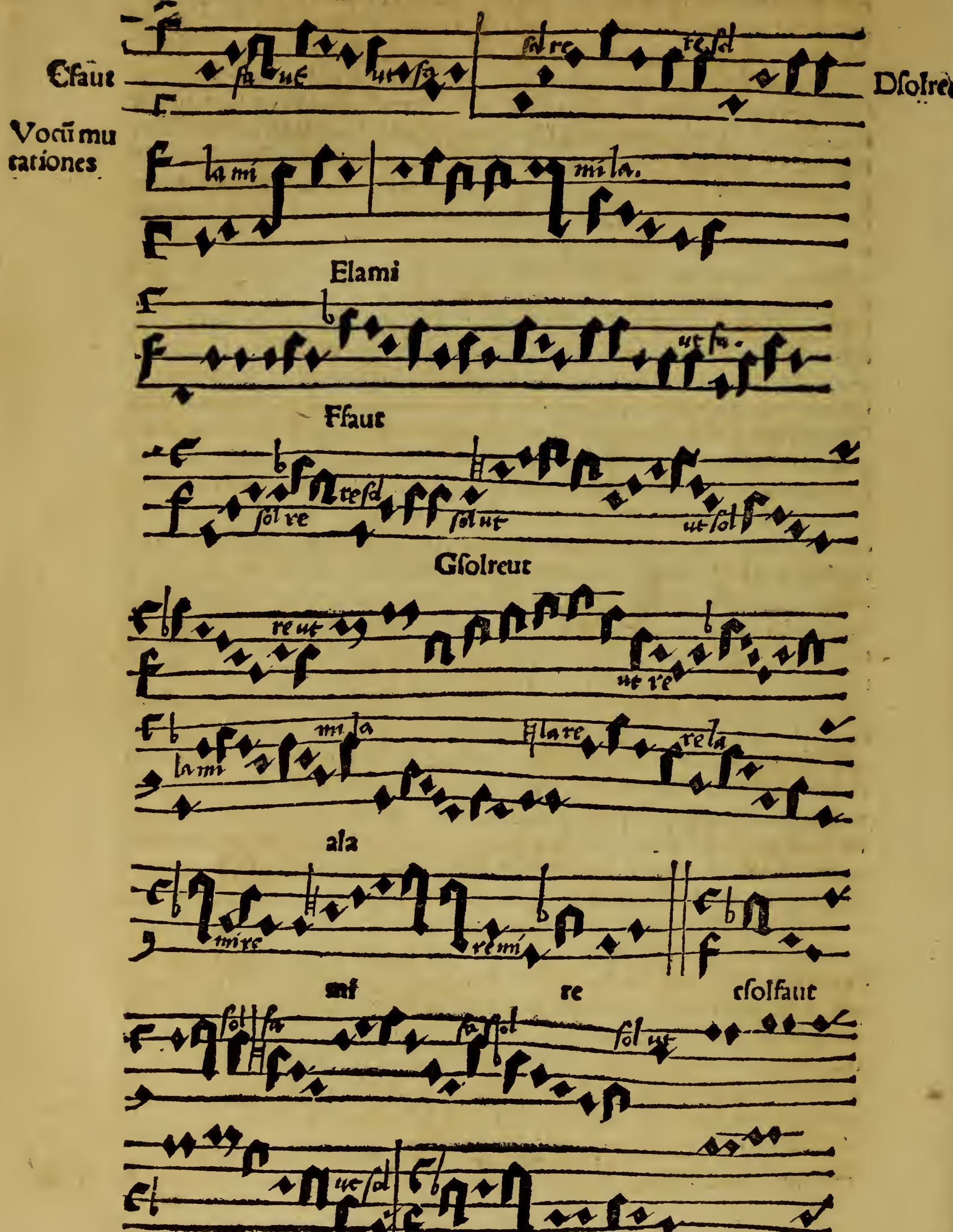
Mutatio vocum

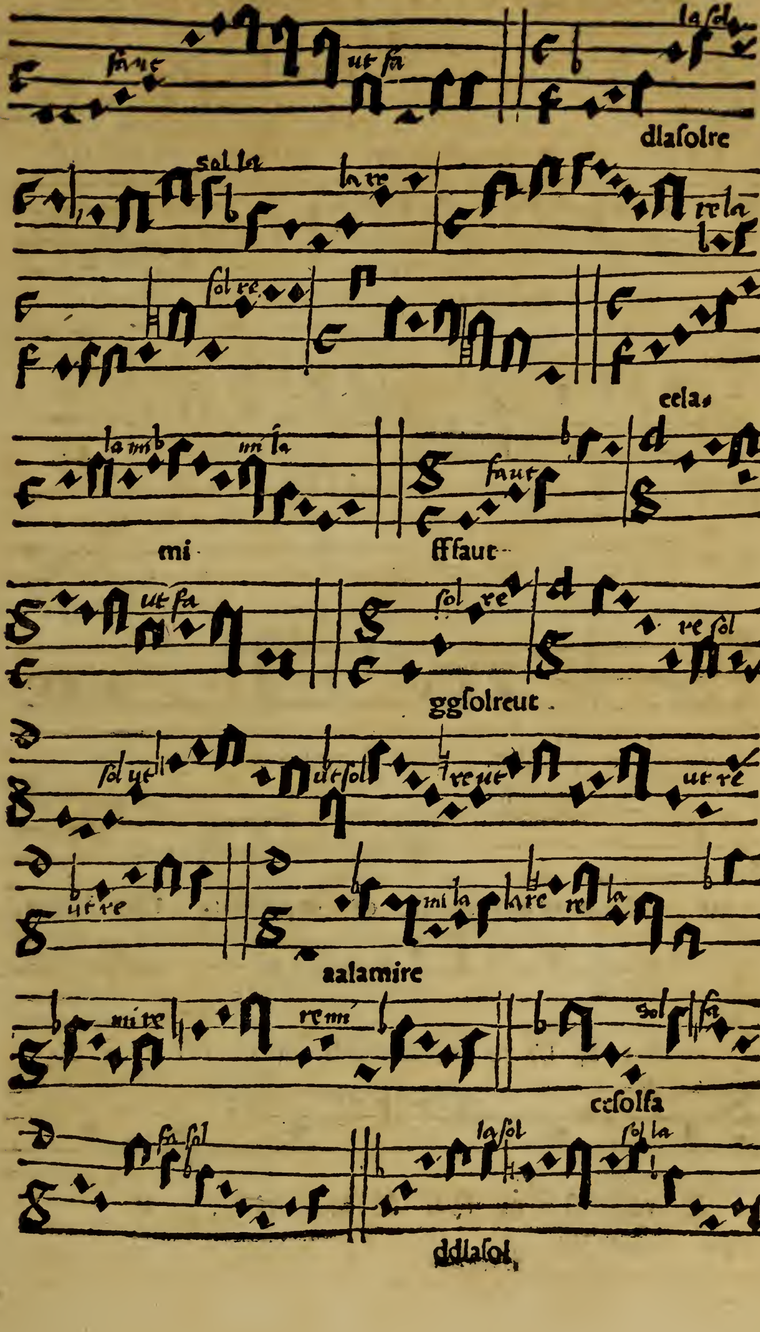
Quid eſt mutatio vocum? MAG. Eſt uni⁹ in aliã ſub eodẽ ſono variatio nõ tñ oĩbus/nec his quib⁹ cõuenit ineſt ęqualiter. DIS. hoc clarius oñdas. MAG. nam in clauibus unã tantũ vocem habentibus nulla fit mutatio. ut ſunt Γ ut Are ♮mi. Siĩiter bfa & ♮ mi acutum & ſupacutũ: nec more imperitoꝝ bfa & ♮ mi inter claues duas voces habentes ęnumęrabis. DIS. Quã ob cãm? MAG quia fa quod cum b rotundo ponitur a mi q̃d cũ ♮quadro locat̃ ſemitonio diſtat & ideo nec fa in mi nec mi in fa mutatur: cũ mutatio fiat eodẽ retẽto ſono. In clauibus autem duas voces hñtibus: voces nullo interuallo diſtant: & ideo una in aliam mutari poteſt. DIS. Quot in talibus fiunt mutatiões? MAG. duę. nã primo mutatur vox ſupior in inferiorem aſcendendo. Secũdo variat̃ inferior in ſupiorem deſcendendo. Sunt autẽ hę claues Cfaut Dſolre Elami Ffaut in grauibus. elami ffaut in acutis / & ccſolfa & ddlaſol in ſupacutis. Sed in his duobus ultimis ambę mutatões fiũt deſcendẽdo. DIS. Quot fiunt mutatõnes in clauibus tres habentibus voces? MAG. Sex primo eñ mutat̃ vox prima in ſcd'am. Secundo mutat̃ vox prima in tertiã. & tertio mutat̃ ſecunda in tertiam aſcendendo. Quarto mutatur vox tertia in ſecundam Quinto variat̃ vox tertia in primã & ſexto mutatur ſecũda in primam deſcendendo. Et ſunt hæ claues Gſolreut in grauibus. alamire cſolfaut dlaſolre gſolreut in acutis Et aalamire in ſuperacutis. DI. haꝝ mutationum in notis exempla ſubiungere haud pigriteris. MAG. Exempla patebũt. Cauendũ tñ eſt ne fiat mutatio niſi neceſſitas aſcẽſus aut deſcẽſ⁹ reqrat. DIS. intelligo ſane. Sed uñ hęc accipiẽda eſt certitudo: cum plures fuerint voces: in quãuis haꝝ aliã mutare neceſſe ſit? Ma. Cum plures fuerint voces / in iſtã mutatio fienda eſt/ qua habita nõ ſit neceſſe citi⁹ aliã fieri mutatõẽ; Hoc tamẽ aĩaduertendũ ꝙ nõ ſemꝑ poſſumus mutare vocem in vocẽ: ſed fit ſaltus ſine mutatiõe de nota ad notam: ut contingit in diapente ab elami ad bfa ♮ mi. ſimile contingit etiã in aliĳs modis.

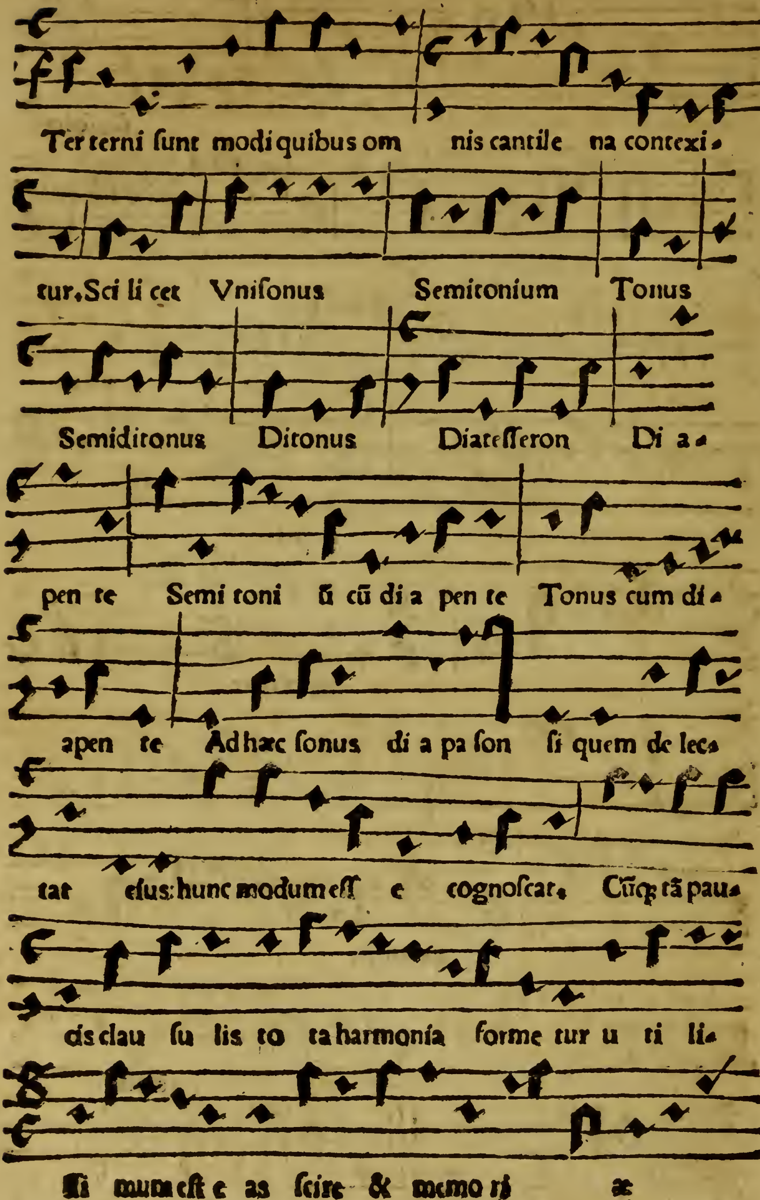
De cõiunctis & locis earundẽ. Ca. vi. MAG

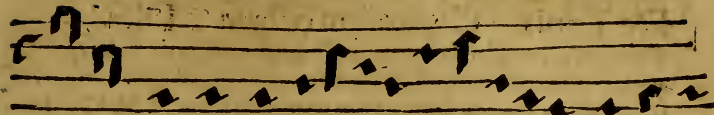
Eſt & aliud nonnullis plurimum impedimenti in mutationibus afferens quod ſilentio pręterire nequaquã oportebat. DIS: Studioſe quid ſit te ædocente auſcultabo. MAG. Eſt natura coniũctarum. cum videlicet neceſſitate coacti loco ſemitonĳ/ tonum cantamus: & e regione ſemitonium pro tono contra regulas mutationum præſcriptas. quando autem cantandum ſit pro tono ſemitoniũ/ ſignatura b mollis indicabit/ & ſi pro ſemitonio tonus cantãd⁹ ſit ♮ durum manifeſtabit. DIS. Quotiens hæc ęuenire ſolent? MA. Octies. DIS non pigriteris quæſo per exempla omnia per ordinem dilucidare. MAGISTER. Prima coniũcta inter A & ♮ graues, id eſt Are & ♮ mi reperitur; & in ♮ mi ſignatur per b molle; quia ibi loco

mi cantatur fa: ob id deſcendentes in Ffaut/ut nõ in fa iuxta traditas re-gulas/ſed ut in ſol mutamus. ſic em̃ in ♮ mi/fa in Are mi/in Γut re con tra naturã clauium & vocũ efficiem⁹. Exẽpla ſunt in Reſpõſorio. Sãcta & ĩmaculata virginitas. in verbo non poterant. Itẽ in Rñſorio. Fuerunt ſine querela. in verbo dñi. Itẽ in Rñſorio. Emendemus in melius. in ver bo miſerere Fit idẽ in rñſorijs. Chriſti virgo. & Circũdederunt me. ſi in cipiunt in Dſolre. per aliam nanqꝫ figuraturam & inceptiõem cõiunctæ euitari poſſunt. unde incipiẽdo rñſoriũ Sancta. in alamire. Et rñſorium Fuerunt &c. in elami. ſiſiter & reſpõſoriũ Emendemus cõiuncta nulla eueniet. Secũda cõiuncta reperitur inter Dſolre & Elami: & ſignatur in Elami per b molle. quia ibi loco mi cantat fa. unde in deſcenſu in Ffaut: ut in ſol mutamus: cum iuxta regulas p̃habitas ut in fa mutandũ eſſet/ Exempla ſunt in anti. de ſancto Gregorio q̃ incipit. Glorioſa. ĩ verbo p̃-cibus. Et in rñſorio. Gaude maria in verbo interemiſti. Item in anti. O crux glorioſa. cũ canit. admirabile ſignũ. & pluribus alijs. Si rñſorium Gaude & anti. O crux in Elami ſiue in alamire incepis ɔiũctas euitabis Tertia eſt inter Gſolreut & Ffaut. & ſignat in Ffaut p ♮ durũ: quia ibi p fa cantatur mi in deſcenſu mutando re in ſol in alamire cõtra naturã/ quia ibi ſol non eſt ſed re in la mutari deberet. Exẽpla ſunt in cõmuniõe Beatus ſeruus. cũ cantat inuenerit vigilantẽ. Et in rñſorio. Que eſt iſta quod cantat de aſſumptõe b. virginis. in verbo p deſertũ. vitabis tñ cõ iũctas incipiẽdo. beat⁹ ſeruus in alamire. Sĩr rñſoriũ q̃ eſt iſta. Quarta accipit inter Gſolreut & alamire & ſignat in alamire p b molle qa ibi cã tat fa p mi mutãdo re ĩ fa p aſcenſũ. Exẽpla ſũt in cõione. Fidelis ſeruus ubi canit in tpe & ĩ rñſorio: Formauit igit. ubi canit & fact⁹ ẽ hõ. Quin ta accipit ĩter cſolfaut & dlaſolre: ſignatqꝫ p ♮ durũ in cſolfaut: eo q ibi p fa cantat mi/accipiẽdo in mutatõe ĩ elami/ſol loco mi Exẽpla ſũt in al leluia de aſſũptõe marię ſi incipit in alamire: qa incipiẽdo ĩ ffaut euitat ɔiũcta. Sĩr incipiẽdo cõionẽ. btũs ſeru⁹ in bfa ♮ mi cõiũcta hęc euenit in dictõe vigilantẽ/ſi aũt incipit in alamire euitat. Sexta repit inter dlaſol re & elami. ſignat quoqꝫ p b molle in elami/ qa ibi p mi cantat fa. mutã do in dſolre re in mi/q̃ deberet regulariter mutari ĩ ſol. Exẽpla ſũt in in-troitu Adorate dñm. & in anti. inmutemur habitu. ubi canit Ieiunem⁹ Et in rñſorio Gaude maria de purificatõe ubi canit erubeſcat. & ĩ reſpõ ſorio Ite in orbẽ &c. Septĩa cõiuncta eueniet inter gſolreut & ffaut ex-cellentib⁹ & ſignat in ffaut p ♮ quadrũ/ quia erit ibi mi p fa/ mutando la in re in elami cõtra naturã clauis. Exẽpla ſunt ĩ anti. Hodie maria vir-go. & ĩ rñſorio Ingreſſus pilatus ubi canit iudeoꝝ. & in Cõ appropinq̃ ret q̃d in die palmaꝝ canit ibi. Si quis vos. ſi incipit in gſolreut. Octa/ ua cõtingit inter gſolreut & aalamire. & ſignat in aalamire p b molle qa eſit ibi fa: veꝝtñ ſi qs in oĩbus dictis cõiunctas euitare voluerit aut ſal-tem pro maiore parte/a finalibus cantuũ ad affinales ſuas cõfugiat/alti⁹ inchoando & ſignando quam prima compoſitio habet. Ad modos ſti-lum contrahamus.

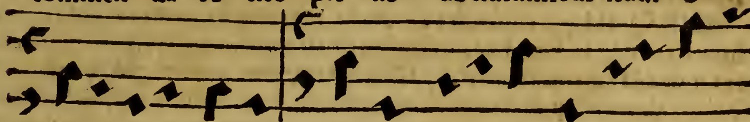

Cfaut
Dſolre
Vocū mu
tationes
la mi
mi la.
Elami
ut fa.
Ffaut
ſol re
ſol ut
ut ſol
Gſolreut
re ut
ut re
la mi
mi la
la re
re la
ala
mi re
re mi
mi
re
cſolfaut
ſol ut

dlaſolre
eela
mi
fffaut
ggſolreut
aalamire
ceſolfa
ddlaſol

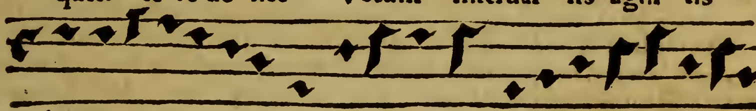

Ter terni ſunt modi quibus om nis cantile na contexi-
tur. Sci li cet Vniſonus Semitonium Tonus
Semiditonus Ditonus Diateſſeron Di a-
pen te Semi toni ū cū di a pen te Tonus cum di-
apen te Ad hæc ſonus di a pa ſon ſi quem de lec-
tat eius: hunc modum eſſ e cognoſcat. Cūq; tā pau-
cis clau ſu lis to ta harmonia forme tur u ti li-
ſi mum eſt e as ſcire & memo ri æ

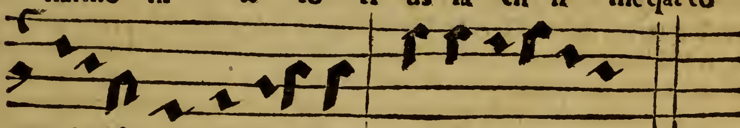
commen da re nec pri us ab huiuſmodi ſtudi o

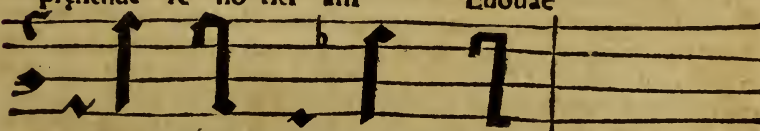
quieſ ce re do nec vocum interual lis agni tis

harmo ni æ to ti us fa cil li me q̃at cõ

prȩhende re no tici am Euouae

modi pro hibiti

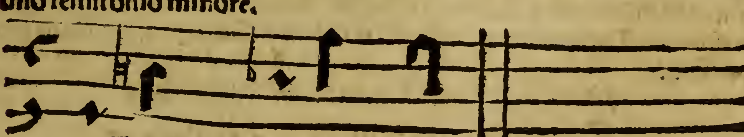
Semiditonus cum diapente inuſitatus.

Ditonus cum diapente inuſitatus

Semidiapente. & fit verum diapente ſi b rotundũ in ♮ quadrũ mutatur, illud aũt additũ duobus tonis & duobus ſemitonijs minorib' / q̃s ſemidiapente continet: fit diapente perfectum : conſtans tribus tonis & uno ſemitonio minore.

Tritonus

De Tonis Capitulum octauũ DIS.

Ernecеſſaria videtur mutationũ atq; modoꝝ noticia. quã tamẽ paucis admodũ tradidiſti regulis: nũc q̃ſo ad inſtituta redeas & de clauibus tonoꝝ ſi qd habes in mediũ feras. MAG. Tonorum claues imperite queris qui nõdu; qd aut quot ſint toni intelligis

Tonus DIS. Quid igit̃ eſt tonus? MAG. eſt regula cantus regularis curſum naturalẽ in fine determinans. ali⁹ eſt igit̃ is tonus ab eo quẽ ſupra

toni octo inter modos nominauim⁹. DIS. Quot ſunt toni? MA. octo videlicet dorius: hypodorius. Frigius hypofrigius: lidius hypolidi⁹. mixolidius & hypomixolidius. DI. & hos qdem in ſupioribus nomĩaſti. MAG. Etiã & unde hęc ſortiti ſint vocabula explanaui: atq; qb⁹ nomĩbus latinis efferant̃ exp̃ſſi. nã doriũ primũ: hypodoriũ ſecũdũ & c̃ij s. noĩant. Vnũ tñ in p̃ñtia ꝫ ſupaddendũ puto Quoniã ex his q̃ttuor au

Autenti tenti & q̃ttuor plagales dicunt̃. DI. Autenti q ſunt? MA. Primus Tertius Quintus: & Septim⁹ ſic dicti: quia auctoritatẽ aſcendẽdi maiorẽ hñt cęteris. Aſcendũt em̃ a finalib⁹ ꝑprijs uſq; ad octauã regulariter: Ad nonã licentialiter. ultra vero nõ niſi irregulariter. A finali aũt non niſi ad unã vocẽ regulariter deſcendũt: lidio ſiue quinto dempto: q propter ęuitare ſemi diapente in finali manebit. differt aũt ſemi diapente a ꝑfecto diapente in ſemitonio maiore. DI. Plagales q ſunt? MAG

Plagales Secund⁹ plagalis primi: quartus plagal' tertij; Sextus plagalis quinti: & octauus plagalis ſeptimi. Sic dicti, qm̃ magis quã priores deſcẽdunt & minus aſcendunt: Vñ plagales a finali ad quartã tantũ vel quintã & raro ad ſextã ſcandũt. ſed uſq; ad quartã vel quintã deſcẽdunt / dempto ſexto q ꝑpter ęuitare ſemidiapente nõ deſcendit. Habent aũt autent⁹ & ſuus plagalis eandẽ finalem. Ex dictis quoq; tonorum extremitates facile deprẽhendes.

De Clauibus tonorum finalibus. Capitulum nonum DISCIPVLVS

Vid per finales tonoꝝ intelligis? MAG. Tonorum claues.

Finales DIS. Quę ſunt tonoꝝ claues? MAG. D. E. F. G. graues. in his em̃ tonorum finis regulariter conſtitutus eſt tali differentia ut. D ſit finalis ꝓthi (qui primũ & ſecundũ continet) E finalis deutri (qui tertium & quartum continet) F finalis triti (qui quintum & ſextum habet) & G finalis tetrardi (qui ſeptimũ & octauum compĥendit) Et prẹter finales ſunt quędam claues q̃s tonorum affinales dicũt. DI.

affinales Quę ſunt? MAG. a ♮ c. acutę. Nam toni non ſemꝑ in finalibus proprijs / ſed in his quoq; finem ſuũ ſtatuũt: ut prothus in a: deutrus in ♮ & tritus in c. Tetrardus vero affinalẽ non habet: ſed in propria finali ſemper ſtabit.

De Clauibus Tonorum initialibus Capitulum decimum DISCI.

Am ſatis luculenter tonorum fines monſtraſti de iniciis eorum dem idem te facturum velim. MAG. initia toni primi ſunt CDF graues & a cuta: ſilr & E grauis/ſed raro. inicia ſcdi toni ſunt A. CD. F. graues. ſimiliter & E grauis ſed raro. initia tertij toni ſunt. E G. graues & c acuta: ſimiliter F graue: ſed raro. initia qrti toni ſunt C D E F G graues ſimiliter a acuta ſed rariſſime. Initia qnti toni ſunt F graujs a & c acutę & G grauis ſed raro. initia ſexti toni ſũt. C D F graues ſilr G grauis/ ſed raro. initia ſeptimi toni ſũt G grauis & a b c d acutę initia octaui ſunt C D E F G graues & a c acutę. & ſi pter hęc alia reperiuntur initia toleranda potius quã imitanda ſunt. Ex his facile cui⁹ toni cantus ſeu tropus ſit iudicandũ cenſeo: ſi ad hęc ea quę de aſcenſu & deſcenſu autentorũ atqꝫ plagaliũ dicta ſunt tenaci cõmendaueris memorię. nã p claues tonorũ initia & fines/& p naturã aſcẽſus & deſcẽſus earũdem media & excõſequẽti totus curſus dephẽditur. Sed hoc quoqꝫ aĩaduertendũ tropos nonnũqꝫ permixtos habere tonos: & iſti toni principalis ſcꝫ autenti iudicãtur ſi equaliter mixti ſint: nã cũ inęqualiter duobus tonis miſcentur/illius ſunt/cui⁹ naturã magis participant. Omniũ dictorum annotatio expręſſa eſt in figura diuiſionis monochordi: cui & mãugãmaut adiunctum eſt quere ſupra pte prima huius libri. c. 15.

tonorum inicia

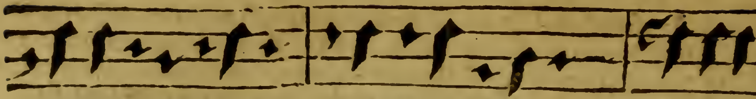
De iniciis Tenorum cuiuſuis toni. Capitulũ undecimum MAGISTER

Oſt tropos autem quos antiphonas dicũt in diuinis laudib⁹ ſolent pſalmi decantari in tenore toni cuius antiphona fuerit proportionato. quod ut facilius intelligas tenorũ quorumuis tonorum initia/fines atqꝫ curſus ænodabo. DIS. Quę igitur ſunt Tenorum initia. MAG. Tenores ſua initia non eadem/ſed diuerſa habent claue. Nam tenor primi quarti atqꝫ ſexti tonorum in a acuto ĩcipit. Tenor vero ſecundi toni in f finali initium ſumit. Sed tenores tertij quinti & octaui tonorum in c acuto incipiunt. Tenor autem ſeptimi toni ĩ d acuto incipit. Et hęc vera ſunt cũ toni in proprijs finalibus finem ſuum ponunt nam ſi in affinalibus finiũtur: tenores initia ſua ſꝫm ꝓportionẽ dictarum diſtantiarũ ęleuant. Initiũ em̃ tenoris primi toni a finali eiuſdem per diapente diſtat. Secundi per ſemitonium. Tertij p ſemitoniuꝫ & diapente. Quarti p diateſſeron. Quinti per diapente. Sexti p ditonium. Septimi per diapente. Octaui p diateſſeron a ſua finali aberit quod facile his metris depręhendes. Pri re la. ſe re fa. ter mi fa/quart. quoqꝫ mi la. Quint. fa fa. Sext. fa la. Sept ut ſol. oct tenet ut fa. DIS. Quid p tenorem intelligis? MAG. Seculorum amen. quod in libris per vocales harum dictionum in hunc modum deſignatur. Euouae. Nã hoc ultimũ eſt in gloria patri quod poſt cuiuſ libet pſalmi finẽ decantatur.

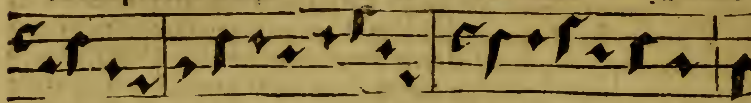
Tenor

De curſu & fine tenoris. Ca. decimum. MAG.

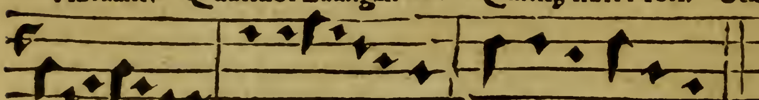
Ognitis itaqꝫ ut præmiſſum eſt Tenorum iniciis: eorundem curſus atqꝫ fines principales ſequenti neumate intelligss.

Adam primus homo. Noe ſecundus. Tertius

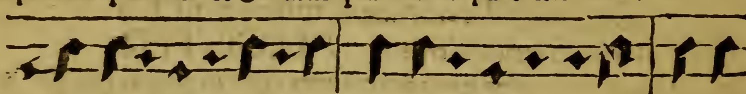
Abraam. Quattuor Euangeliſtæ. Quinq; libri Moſi. Sex

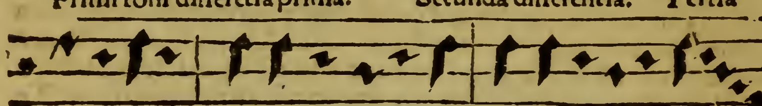
hydriæ poſitę. Septē ſcholę ſunt artes. Sed octo ſunt ꝑtes.

Fines autem principales dixi, nā tenores alios fines habent minus principales: quos differentias nominamus. DIS. Quot differentias habet quilibet tonorum? MAG. Primus habet quinq;. Secundus nullam. Tertius quattuor, Quartus quattuor. Quintus unā. Sextus unam; Septimus quattuor. & Octauus quattuor ut patet hic infra.

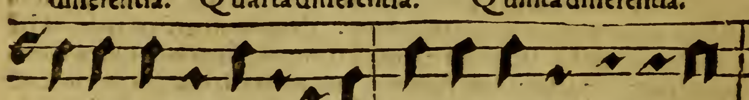
Tonorū differētię.

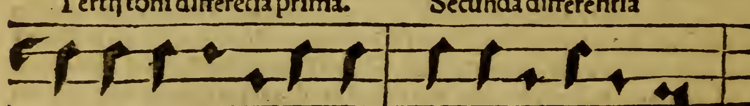
Primi toni differētia prima. Secunda differentia. Tertia

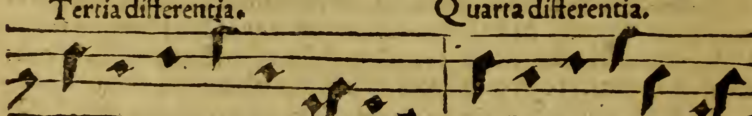
differentia. Quarta differentia. Quinta differentia.

Tertij toni differētia prima. Secunda differentia

Tertia differentia. Quarta differentia.

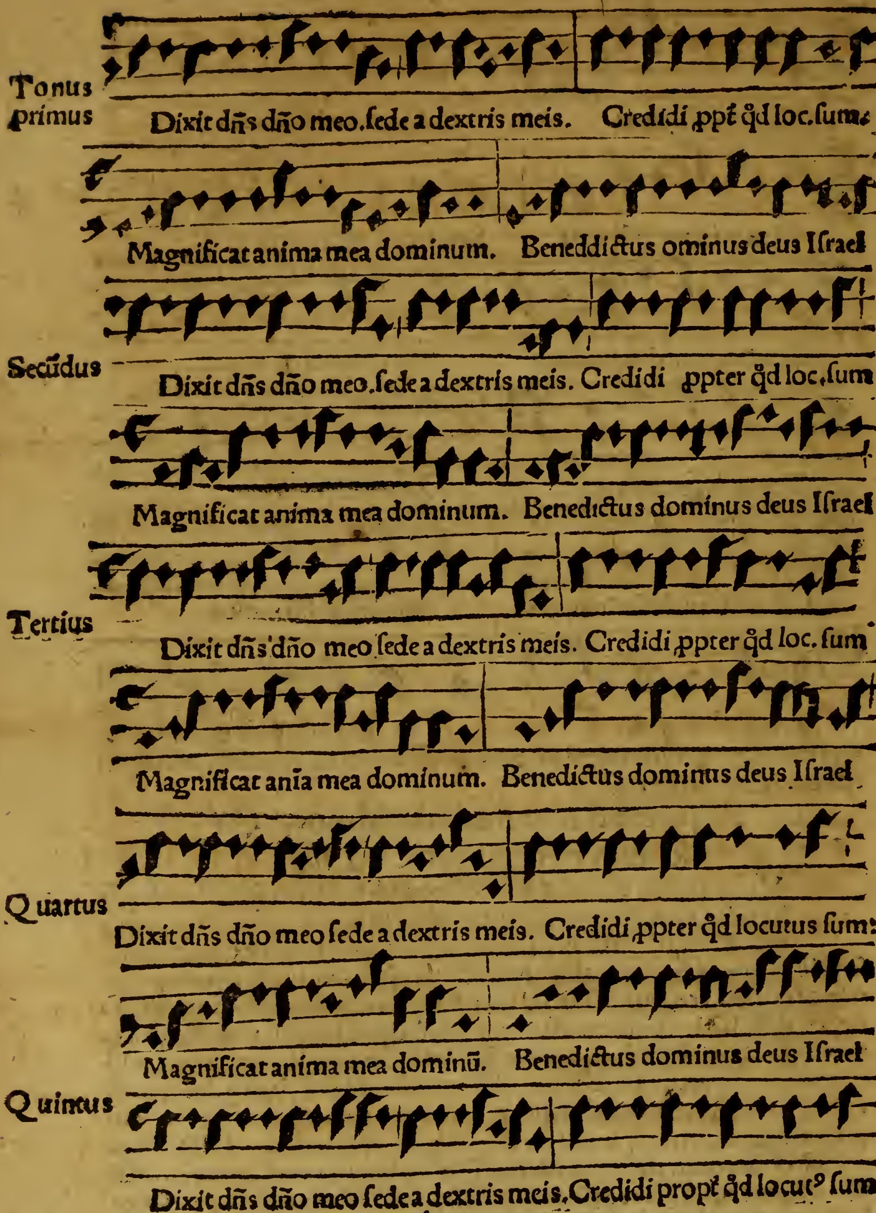
Quarti toni differentia prima. Secunda differentia

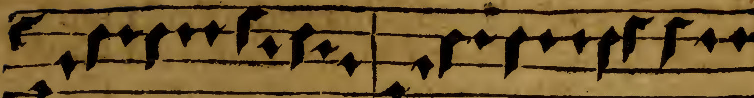

Tertia differentia Quarta differentia : quæ peregrina dicitur : quia raro / aut quia non participat cum ſuo principali quemadmodum cęterę.

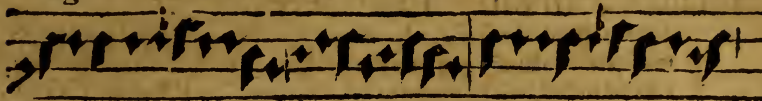
Applicatio tenorum ad pſalmos. Capitulum tredecimum. DIS.

Vrſus tenorū cum differentijs corundem/iāiam ſatis clare intelligo ſed eas applicare ad pſalmos (uti in ſuperioribus pręcepiſti) nondū noui. MAG. Tenores non ęqualiter omnibus pſalmis ſed aliter minoribus atq; aliter maioribus applicantur. Pſalmos autem minores dico .i.ſo. quorū Dauid ſaltē ꝑ maiore parte auctor fuit. & Cātica ex Prophetis aſſumpta Maiores v̄o/Magnificat. q̄d virgo glorioſa in viſitatione Elizabeth cecinit. & Benedictus. q̄d Zacharias pater Io annis baptiſtę prophetico ſpiritu afflatus decantauit. Nunc dimittis. q̄ q; quod Simeon ſenex Ieſum puerū in ulnis tenens cantauit. Ad hos ſingulos ſi placet/tenores in notarū deſcriptione applicabo. DIS. Placet MAG. Sequitur deſcriptio in qua Muſicę finē ſtatuim⁹. verū tñ in pſalmis in q̄bus mediū ſiue dictio in qua ſit pauſa/eſt monoſyllaba vel hebraica: aut apud nos indeclinabil'/ip̄a contra toni naturā debet ęleuari.

Tonus primus
Dixit dñs dño meo.ſede a dextris meis. Credidi ꝓpt̃ q̃d loc.ſum.
Magnificat anima mea dominum. Beneddictus ominus deus Iſrael
Secũdus
Dixit dñs dño meo.ſede a dextris meis. Credidi ꝓpter q̃d loc.ſum
Magnificat anima mea dominum. Benedictus dominus deus Iſrael
Tertius
Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis. Credidi ꝓpter q̃d loc. ſum
Magnificat anĩa mea dominum. Benedictus dominus deus Iſrael
Quartus
Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis. Credidi ꝓpter q̃d locutus ſum:
Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dominus deus Iſrael
Quintus
Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis. Credidi propt̃ q̃d locut⁹ ſum

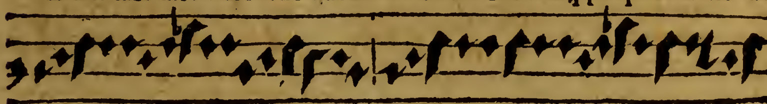

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dominus deus Iſrael:

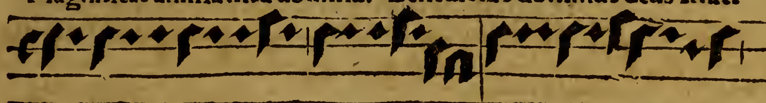

Sextus

Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis. Credidi ꝓpt̃ q̃d locutus ſum

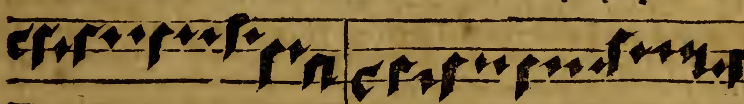

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dominus deus Iſrael

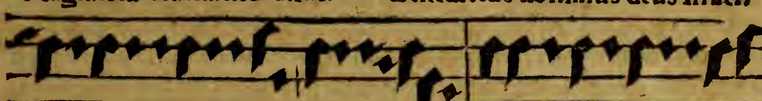

Septimus

Dixit dñs dño meo. ſede a dextris meis. Credidi propt̃ q̃d loc. ſum

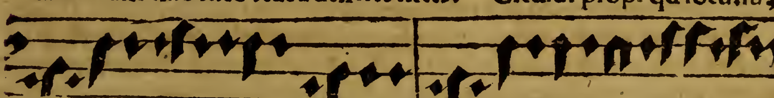

Magnificat anima mea dñm. Benedictus dominus deus Iſrael:

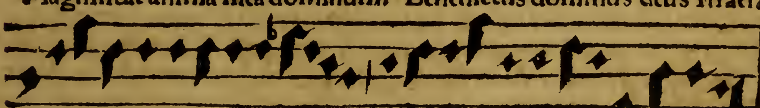

Octauus

Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis. Credidi propt̃ q̃d locu. ſuꝫ

Magnificat anima mea dominum. Benedictus dominus deus Iſrael:

differẽtia peregrina

In exitu Iſrael de ægypto domus Iacob de populo barbaro.

Finis Muſicæ Sequitur Geometria

Liber ſextus de elemẽtis Geometriæ Tracta. primus. De definitione nomine & inuẽtoribus Geometrię de eius quoq; utilitate & laudibus Capitulum primum. DISCIPVLVS.

Vas heſterno veſperi canendi expoſuiſti regulas: totã hanc noctem inſomnẽ agens in Antiphonario clare in ieni probaui. nec neceſſe eſt te in illarũ dilucidatiõe diuti⁹ ĩmorari. Geometriã potius aggredere: & ſub breuitate principia illius ediſſere. MAG. Geometrię elementa & principia abunde tradidit & conſcripſit Euclides pater ut aiunt hypocratis: at vero quoniã multa ſunt & ſine interprete: ab incipientibus minus intelligibilia: tibi ex his neceſſariora elicere ac dilucidare conabor: quibus intellectis/ cętera quoq; facilius leges. DIS. Placet quod conaris. ſed primum quid ſit Geometria ędicito? MAG. Geometria eſt diſciplina magnitudinis ĩmobilis formarumq; deſcriptio contemplatiua: per quam uniuſcuiuſq; termini declarari ſolent. vel eſt diſciplina magnitudinis & figurę quę ſcʒm magnitudinem contemplatur. DIS. Vnde hęc diſciplina Geometria dicitur? MAG. a terra & menſura. γη enim graece latine terra dicitur & μετρον graece latine menſura exprimit. Hinc dicta geometria (mutãdo ita ſiue η grecum in e latinum) quaſi terrę menſura. DIS. Nullius igit̃ niſi terrę per ipſam menſura habetur? MAG. Nequaquã ſed cuiuſuis magnitudinis per ipſam repit̃ mẽſura: attñ a terra nomẽ obtinuit Nam primo circa terrę diuiſionem inuẽta tradit̃. DIS. Quõ igit̃ & a qbus inuẽta eſt? MA. Ab ægyptiis ut ait Alforabius pro neceſſitate diuiſionis terminorũ terrę: quos tñ Nilus inundatõis tpe limo obduceñs cõfundebat eos ipos Aegyptij geometricis principijs rurſus diſtĩguebãt unicuiq; qd ſuũ eſt reddẽtes. DIS. utilis igit̃ & neceſſaria hui⁹ diſciplinę cognitio eſt. MAG. Vtilitatẽ eius in ſequẽtibus expientia cognoſces cũ mẽſurandi modũ inſtrumẽto dephenderis. Singulas tñ geometrię utilitates ęnumerare haud poſſibile exiſtimo: p ipam nãq; totius terrę ambitus & profunditas indagat̃: ſupficies quoq; & terrę & maris miro mõ diſtinguit̃. uti ĩ ptholomei coſmogarphia videre eſt: oĩm corporũ cęleſtiũ orbiũ ſcʒ & ſtellarũ magnitũdines p geometriã demonſtrant̃ ut claret in Almageſti ptholomei. Et qd oĩbus lõge ppono p ipſam geometricã diſciplinã Theologię ac primæ phĩę pfundiora rimãt̃ ſecretius: atq; cõtẽplantur altius. ſicuti luce clarius patet in libro quem (vir apprime doctus Nychola⁹ de Cuſa Cardinalis) de docta ignorãtia ſcripſit. Et colũnæ Eccłiæ pfunda qdam ſacroſancti Euãgelij myſteria: & nũeris & mathematicis figuris pãdere neglexere mĩme: pleni ſũt illis quos cõſcripſerunt cõmentarij & homeliæ. Sed his finem imponẽs principia eius nunc aggrediar.

Euclides

geometria

Geometriæ inuẽtio

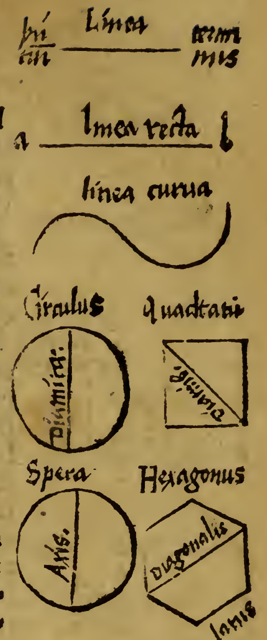
Alforabi⁹

Ptholomeus

nychola⁹ de cuſa

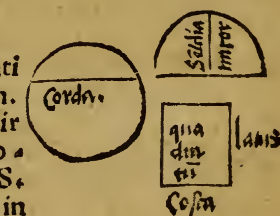
De puncto & linea Capi. ſecundũ DIS.

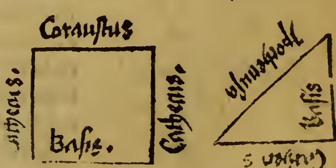
Quæ ſunt Geometriæ principia? MAG. ſunt pũctus linea: ſupficies: corpus: cõmunes animi conceptõs & cõcluſiones. DIS Quid eſt pũctus? MAG. Eſt magnitudinis principiũ: cuius pars nulla eſt (q̃a indiuiſibilis eſt) qui cũ in longũ fluere intelligit̃ lineã cauſat. DIS. quid eſt linea. MAG Eſt longitudo ſine latitudine. Fines aũt ſiue termini lineę ſunt pũcta. DIS. linea igit̃ ex pũctis eſt. MA Minime. ſi em̃ infinita addideris pũcta / nullã lineã aut aliam magnitudinẽ efficies. nã indiuiſibile additũ indiuiſibili nõ facit maiꝰ. ſed hoc in nãlibus latius diſcutiẽdũ venit. DIS Linea q̃rtuplex? MAG. duplex. ſc3 recta & curua. DIS linea recta q̃ eſt? MAG. eſt q̃ ęq̃liter in ſuis ꝑtendit̃ pũctis. vel q̃ ex ęquo pũcta ſua interiacet vł ut principi huiꝰ diſciplinę Euclidi placuit Linea recta eſt ab uno pũcto ad aliũ breuiſſima extenſio in extremitates ſuas utrũq; eoꝝ recipiẽs. ut linea ducta ab. a pũcto in punctũ b breuiſſima eſt/ nõ q̃dẽ ſimpliciter ſed inter hęc duo pũcta. nã q̃cũq; alia inter eadẽ pũcta ducit̃ ſi a rectitudīe deuiat lõgior fiat neceſſe eſt: & curua linea dicit̃ quę ꝑ oppoſitũ definiri & cõgnoſci hẽt. DIS. linea recta q̃rtuplex eſt? MAG Mł̃tiplex. q̃dã em̃ dyameter eſt q̃dã axis: q̃dam chorda: q̃dã coſta: alia latꝰ: alia baſis: alia cathecꝰ: alia corauſcꝰ: alia ipotenuſa: alia diagonał: alia ꝑpendicularis: alia orthogonalis Hęc & alia pł̃a in geometricis & Aſtronomicis demonſtrationibus linea recta accipit nomina.

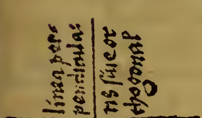

De ſpeciebns lineę rectę. Cap. iiij. DIS.

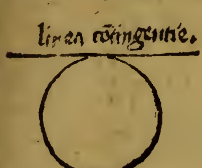
Diameter q̃d eſt? MAG. Eſt linea/ figurã cuiꝰ extrẽmitatibus pũcta ſua applicat/ in duo ęq̃lia diuidẽs dicit̃. n. a dia q̃d eſt duo & metron mẽſura. Et hꝰ linea in q̃drato & circulo ꝑpriediameter dicit̃ in ſphera axis noiat̃. ſed in poligoniis/ diagonalis q̃ſi duos angulos tangens appellat̃. DIS. Chorda q̃d ẽſt? MA. Eſt linea recta circulũ non diuidẽs in duo ęq̃lia. Linea ꝟo ſemicirculũ in ęqua diuidẽs / ſemidiamet̃ dicit̃. DIS. coſta q̃d eſt? MA eſt latus quadrati. DIS Baſis q̃d eſt? MA. eſt linea figurę planę q̃ tota iacet in fundamẽto ſiue plano. Linea ꝟo huic ęq̃liter ſupꝑ poſita dicit̃ corauſcus. Linea ꝟo in figura plana ꝑpẽdiculariter ęleuata/ dicit̃ cathecus. linea autẽ nõ ꝑpẽdicularit̃ ęleuata/ hypotenuſa appellatur.

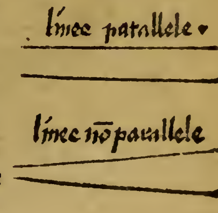

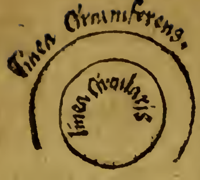
DI. Linea ꝑpẽdicł̃ris q̃ eſt. MA. Eſt linea alteri ſupꝑ poſita rectos & ęq̃les cauſans ãgulos. hinc & orthogonalis dicta eſt. ab orthos rectũ & gonos angulus Lineę æq̃lit̃ ubiq; diſtãtes/ parrllelę nominant̃. quę ſi in infinitũ ꝑtrahant̃ nõ concurrũt. Linea aũt quæ circulũ tangit in pũcto/ linea cõtingentię dicit̃.

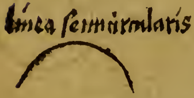

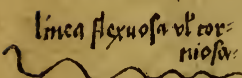

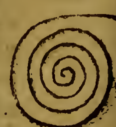
k

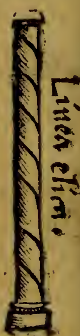
De ſpeciebus lineę curuę & lineis irrationalibus. Capitulum quartum.

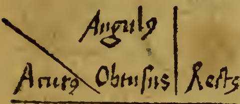

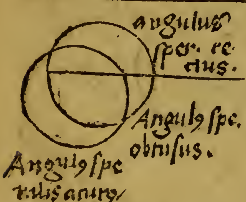

DIS. Linea curua q̃ttuplex eſt? MA. mł̃tiplex. q̃dā em̃ circūferens dicit̃. q̃dā flexuoſa. q̃dā ſpiralis &c. DIS. lineā cricumferēs q̃ eſt? MA. Eſt linea cuiꝰ ſigna ex utraq̧ p̄te curuatā & a ſe inuicē diſtātia ſunt: q̃ ſi cōcurrunt lineā circularē efficiunt cuiꝰ medietas ſemicirculꝰ nō inepte dicitur. DIS. linea flexuoſa q̃ eſt? MA. Eſt linea curua in ſuis p̄tibus a medio inequalit̃ eleuata ut patet in figuris. DI. Linea ſpiralis q̃ eſt? MA. Eſt linea circūferēs q̃ ſi circūducit̃ in eundē punctū nō redit. Et a q̄buſdā elica dicit̃: a grecis autem ἑλικοειδής id eſt circūuoluta vel circa centꝝ in plano vel circa columnā, ut in figuris. Sunt & p̄ter has lineę pl̃es quas irōnales dicunt: eapropter: qm̃ q̃drata earundē nulla cōis metit̃ aut nūerat ſup̄ficies. Et ſunt tredecim in ſpecie: ſcꝫ medial̃. binomiū. bimediale primū: bimediale ſcd'm linea maior. potēs in rōnale & mediale. potēs in duo medialia. reſiduū. reſiduum mediale primū. reſiduū mediale ſcd'm. linea minor. linea quę iuncta cum rōnali cōponit mediale. linea iuncta cū mediali cōſtituit totū mediale. Et ruiſus binomiū ē ſextuplex ſimilit̃ & reſiduū: ſed qm̃ harum ſpeculatio in geometricis exercitatum ingenium requirit/ ſilentio libuit pertranſire.

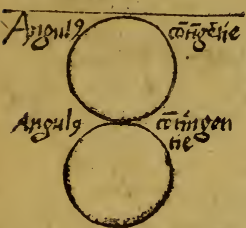

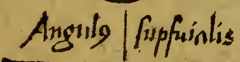
De angulo & eius ſpeciebus. Ca. v.

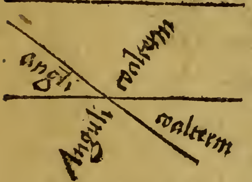
DIS. Via in deſcriptōe lineę p̄pēdicularis angulū poſuiſti ne huiꝰ me fallat ignorantia i p̄m deſcribas. MAG. Angulus eſt duaꝝ lineaꝝ ſeſe tangētium/ & nō in directo iacentiū ad alterutrā ꝯcluſio. DIS. Angulꝰ q̃ttuplex eſt? MAG. Duplex ſcꝫ rectus & nō rectus. DIS. Quis eſt angulꝰ rectus? MAG. Eſt angulus ex incidētia lineę rectę ſup rectā p̄pēdiculariter cauſatus. ſed angulus non rectus duplex eſt ſcꝫ obtuſus & acutus. unde obtuſus recto maior eſt Acutus ꝟo mīor eſt. DIS. Angulus rectꝰ obtuſus: itē acutus q̃ttuplex eſt? MAG. Quilibet duplex eſt ſcꝫ planus & ſpheralis. DIS. Angulus planus qd eſt? MA. Eſt duaꝝ lineaꝝ in plano ſeſe tangētiū & nō in directo iacentiū cōcluſio. DIS. Angulꝰ ſpheralis qd eſt? MA. eſt angulus ex duobus circulis ſeſe ſecātibꝰ cauſatꝰ. Cū ꝟo duo circuli aut linea recta circulū in puncto tetigerit: utrinq̧ āgulus ꝯtingētię cāt̃. DIS. Angulus planus q̃ttuplex eſt? MA. duplex ſcꝫ ſup̄ficialis & ſolidus. DIS. angulꝰ ſup̄ficial̃ qs eſt? MAG. Qui ex lineis in plano iacētibus in unaq̧ ſup̄ficie ꝯcurrētibꝰ cauſat̃. & hoꝝ qdā coalterni dicunt̃ q ſcꝫ ſitū q̄ ad ſupius & inferius alternāt DI. angulꝰ ſolidꝰ qs eſt? MA. angulus ſoli

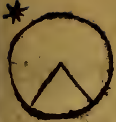
angulus

Angulꝰ planus

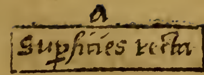

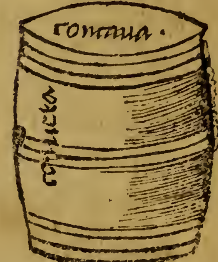

dus ſiue corpore⁹ eſt āgul⁹ quē cōtinēt anguli plani plures ꝗ̄ duo in diuerſis ſitē ſupficiebus in unū ꝯueniētes punctū āgularē. Et nullus taliū ꝗ̄tuor rectos & planos pōt valere. Quilibet autē dictoꝝ angulorꝝ duplex eſt. ſcꝫ intrinſecus q in figura & extrinſecus q extra figurē clauſionē cōtinet. Eſt & prēter hos angulus q circuli dicit: is ſcꝫ q ſub duobus a centro ductis lineis ad circūferētiā cui⁹ aliꝗ̄ ꝯphēdūt pticulā ꝯtinet ut *

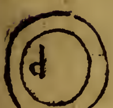

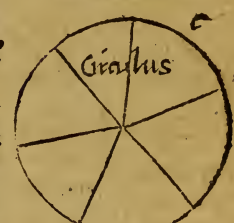

De ſuperficie & eius ſpeciebus Capi. vi MAG.

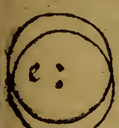
Veadmodū autē ex fluxu pūcti in longū lineā cauſari/ ita ex fluxu lineē in latū ſupficiē fieri imagināt mathe-
ſupficies matici. DIS. qd eſt ſupficies? MA. Eſt lōgitudo & latitudo ſine pfunditate. Et eſt duplex: recta vicꝫ & curua. DIS. Supficies recta q̄ eſt? MA. Supficies recta quā & planā dicimus eſt q̄ in ſuis lineis ēq̄liter cōtinet ut a. per oppoſitū Superficies curua dicit q̄ in ſuis lineis nō ēq̄liter ꝯtinet ut. b. Et hēc ſi corpus in exteriore termīauerit pte: cōuexa dicit uti exterior vaſis ſupficies. Si vo corpus in interiore finierit pte cōcaua appellat ut vaſis interior ſupficies. Eſt itē & alia ſupficiei ptitio nā q̄dā unica q̄dā vo plibus cōtinet lineis. DIS q̄ ſupficies unica linea ꝯtinet? MA. Circularis q̄ eſt ſine āgul hēc em̄ unica (vicꝫ circulari) cōtinet linea/ & eſt circulus.

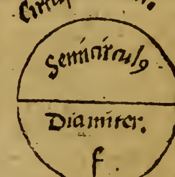

De circulo & eius ſpeciebus. Capi. vij. DIS.

Vid eſt circul⁹? MA. eſt ſupficies plana unica linea (q̄ circūferētia dicit) ꝯtenta. in cui⁹ medio pūctus eſt: q centrꝝ circuli appellat: a q̄ oēs lineē rectē ad circūferētiā ductæ ſunt ēq̄les ut c. Sunt aūt circuloꝝ qdā Cōcētrici q̄ꝝ ſcꝫ cētrꝝ unū eſt ut d. qdā vo ecētrici: q̄ꝝ ſcꝫ centrꝝ unius/ē extra centrū alterius ut e. Et rurſus ſi circulū lineis diuidas ptiū diuiſiones q̄dā ſemicirculi q̄dā vo portiōes circuli ſolēt appellari.

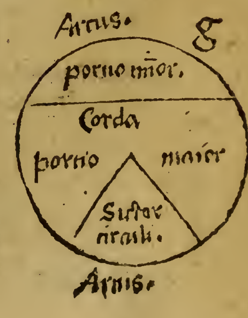

Circūferentia.

ſemicirculus DIS. Semicirculus qd eſt? MA. eſt ſupficies plana dyametro & medietate circūferētiē cōtēta. ut f. Si em̄ lineā p circuli cētrꝝ circūferētiā ex utraꝗ̄ pte tangentē duxeris duos ſemicirculos efficies.
portio circuli DI. qd eſt portio circuli? Ma. eſt ſupficies plana/ recta linea extra circuli cētrꝝ cadēte & pte circūferētiē ꝯtēta. & hēc linea recta chorda dicit: ps vo circūferētiē arc⁹ appellat. ut g. uū cū circl'us ita in portōe fuerit diuiſus/ ea in q̄ centrꝝ circuli eſt/ maior reliqua vo mīor portio appellat. Figure vo q̄ ſub duabus a centro ductis lineis & arcu circumferentiē continet ſector circuli dicit. ut in exemplo dicto. & tantum de ſuperficiebus unicis contentis lineis.

Arcus.

Arcus.

De triangulo & eius ſpeciebus. Capi. viij. DIS.

Vē ſunt ſupficies pluribus cōtentē lineis? MAG. Sunt ſuperficies angulares ſiue poligoniē/ & appellātur: trianguli: q̄drāguli: pētagoni: hexagoni heptagoni: octa-

goni: nonagoni: decagoni & ſic de aliis in infinitū ꝓcedendo.

Iſopleurus iſoſceles

DIS De his p ordinē dicas & primo qd ſit triangulus explanes. MAG Triangulus eſt ſuperficies plana tribus lineis contenta/habens tres angulos duobus rectis æq̄les. Et hæc ſuperficies ab angulis triangula/a lineis ꝟo trilatera appellat̃ & ſ3m horum variationē in plures ſpecies partit̃. DIS. Quō MAG. Nā ſi omēs lineæ ęquales fuerint/triangulū qui Iſopleurus dicit̃ conſtituūt. ut h. Si ꝟo duę lineę tm̄ ęquales fuerint: cū inęquali triangulum/q Iſoſceles appellatꝰ eſt efficiunt ut i. Si autē tres lineę inęquales fuerint/triangulū q Scalenō dictus eſt cōcludunt. ut k nec poſſunt trianguli ſecundū lineas amplius multiplicari ſ3m ꝟo angulos alia ſortiūtur nomīa DIS Quę? MAG. Nā triangulus unū rectū habēs angulum/orthogonius dicit̃. ab orthos rectū & gonos angulꝰ Triāgulus autē obtuſum hn̄s angulū/ ampligonius nomīat̃ Is ꝟo q omēs acutos habet āgulos/oxigoniꝰ appellat̃ ὀξυσ enim acutus dicit̃. quorum exempla hic vides depicta

Triāgulꝰ

ſcalenon

orthogonius

ampligonius

De Quadrangulis. Cap. nonum. DIS.

Quadrangulus quid eſt? MAG. eſt ſuperficies. 4. cōtēta lineis. 4 angulos cōſtitutēbus. un̄ & ab angulis quadrangula/a linea ꝟo ſiue lateribus quadrilatera eſt appellata. DIS. Quot duplex eſt quadrāgulus aut ſuperficies quadrilatera? MAG. Quintuplex. Si enim lineæ quattuor ęque fuerint/quadratū æquilaterum atq; rectangulum conſtituunt. Et hoc quadratum parallelogramū a Mathematicis eſt appellatum Si autem duę oppoſitę tantum ęquales fuerit quadratum altera parte longius conſtituunt quod quidē rectangulum ſed non ęquilaterum eſt quod nōnunq̄ ſupplem̄tum dicitur/ſi quadrato primo fuerit adiectum. Si autem lineę quattuor ęquales non orthogonaliter ſe tetigerint: quadratum æquilaterum ſed nō rectangulum/quod Rombus dicit̃ conſtituunt. ſic & quattuor lineę quarum oppoſitę tantum ęquales fuerint: Romboidem faciunt. quadratū ſcilicet nec ęquilaterum nec rectangulū: quod quidē helmuaim (ſed male) appellant. Et præter has omnes ſuperficies quadrilaterę/trapezia id eſt menſule appellantur.

q̄drangꝰs

oxigōius. ęqlaterum.

rectāgulū

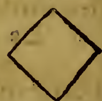
q̄dratū altera pte lōgius & rectangulū

Romboides

Rombus

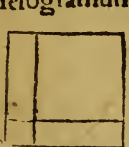
menſula

De Pentagonis & reliqs. Cap. x. MAG

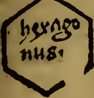
Ex dictis facile deprehendes quid pentagōus quid hexagonus. & ſic de ſequentibus. Nam ſicut triāgulus tribus/quadrangulus quattuor continetur lineis ſic pētagonus quinq;/hexagonus ſex & ſic de aliis ſequētibꝰ. & nominant̃ hę ſuperficies ab angulis. γωνια enim angulū ſignificat. a lineis vero pentilater/hexalater &c. poſſunt nominari.

quadratū parallelogramum

Supplementū

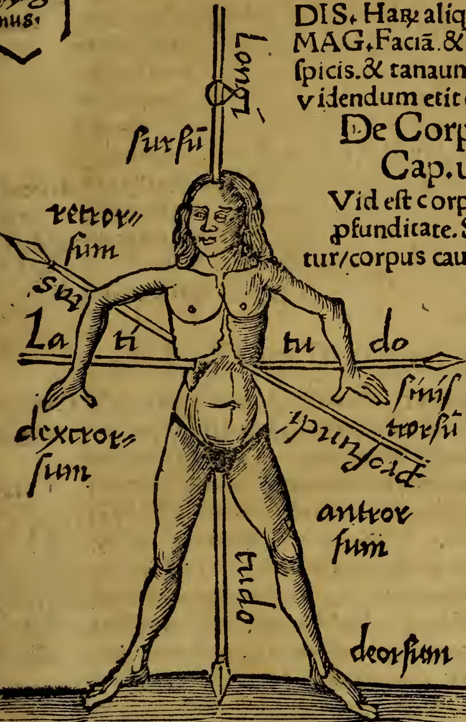

DIS. Harꝝ aliquas deſcriptiões ſubiungas: MAG. Faciã. & ecce quod petis iã depictũ conſpicis. & tantum de ſuperficiebus: conſequenter videndum erit de corporibus.

De Corpore & eius ſpeciebus. Cap. undecimum. DIS.

Vid eſt corpus? MA. Eſt longitudo cũ latitudĩe & ꝓfunditate. Si em̃ ſupficies in ꝓfundũ fluere intelligatur/corpus cauſabit: quod lineis trib⁹ ſeſe orthogonaliter in uno puncto ſecantibus dimenſioãtur: in longũ videlicet latũ & ꝓfundũ. & harꝝ linearꝝ extrẽitates/differẽtię poſitionis nominant̃: his deſignatę vocabulis ſurſum. deorſum. ante. retro. dextrorſũ. & ſiniſtrorſũ. Vt ſi lancea una ꝑ verticẽ capitis humãi intraret & ꝑ anum exiret/ metiret̃ longitudinez. & alia intrans per pectus & exiens in dorſo: metiret̃ profũditatẽ. & tertia intrãs ꝑ latus unũ & exiens per aliud metiret̃ latitudinẽ. DIS. Quottuplex eſt corpus: MA. duplex Regulare ſcz & Irregulare. DI. Regulare quod eſt? MA. Quod habet uniformitatẽ in angulis & laterib⁹. ꝑ oppoſitũ definit̃ Irregulare DI. Regulare q̃d duplex eſt? MA. Duplex. vicз Agon ſiue ſphericũ & Conicum. Corpus ſphericũ ſiue ſphera eſt corp⁹ rotnndũ unica ſuperficie cõtentũ. in cuius medio pũctus eſt/a quo om̃s lineę ductę ad ſupficiẽ cõtinentẽ ſunt ęquales. & de hoc latius videndũ erit in aſtronõicis ſpeculatõibus. DIS. Corpus conicũ q̃d dicis? MA. Corpus q̃d habet angulos. & eſt quintuplex. ſcz tetracedron. hexacedrõ. octocedron duodecedrõ & icocedrõ. DI. Tetracedron q̃d dicis? MA. quod ex q̃tuor triangulis iſopleuris eſt cõſtitutũ: & habet angulos p'anos duodecim: q quattuor ſolidos efficiũt. in eo em̃ tres plani unũ cõſtituũt ſolidũ. & huic ſapiẽtes ignẽ aſſimilabãt: eo ꝙ ignis ſub pyrãide ſcz laterata ſurſum videt̃ ferri. DI. Octocedron q̃d eſt? MAG. Quod ex octo iſopleuris integrat̃: & habet angulos planos. 24. & ſex ſolidos. In eo

Corpus

regulare

Corpus ſphericũ

tetracedron

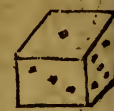

octocedron

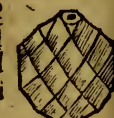
nanq; quattuor plani unū ſolidū faciūt.& huic ſapientes aerē aſſi- hexacedron
milabāt:eo ꝙ in motu ſurſū ignē ſubſequat̄. DIS. Hexacedrō
quod eſt? MAG.q̄d ex ſex ſupficiebus q̄dratis ęque laterib⁹ &

ęque triangulis integrat̄: quoꝝ q̄libet in.4.iſoſceles reſoluit̄. Et
cōtinet angulos planos.24.&.8.ſolidos. & alio noīe dicit̄ corpus
Cōlūnare pyramidale rotūdū. cubū/teſſerę habēs ſilr̄itudinē.Et huic ſapiētes terrā ꝑpter eius im
mobilitatē aſſimilabāt. DI.Duodecedrō q̄d dicis? MAG.q̄d duodecedron
ex ſupficieb⁹ penthagonis duodecim integrat̄: & hēt angulos pla
nos.60.& ſolidos.20 In ipſo em̄ ſemp̄ tres plani unū ſolidū faciūt
Et huic aſſimilat̄ totū uniuerſu; in q̄ ſunt duodecim ſigna & gra-
dus.360.Sic & in illo corpore ſūt/pētagoni duodecim:quoꝝ qli-
bet in qnq; iſopleuros/& hoꝝ qlibet in ſex ſcalenos ptit̄⁹.360 ſca
Conus lenos efficiūt̄:aut qa cętera oīa inſtar uniuerſi cōtinet. DIS.Ico
cedron q̄d eſt? MAG.Icocedron eſt q̄d ex viginti iſopleuris cō Icocedrō

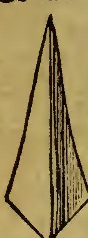

ponit̄ & cōtinet angulos planos.60.&.12.ſolidos in eo em̄ ſemp̄
qnq; plani unū ſolidū faciūt. & hoc corp⁹ aquę attribuit̄ eo ꝙ aq̄
ſua fluxibilitate valde mobilis ſit.Et h̄ᶜ duo ultima in plano haud
pyramidale rotūdū facile geometrice depingi poſſunt:ſed ſunt ut ſępe apud me vidiſti
fili mi inter regularia corpora.

De corporibus irregularibus. Capi.xij. DIS

Væ corpora ſūt irreg̃laria? MAG.Quæ in ſuis ang̃lis Corpora irreg̃laria
Basis & laterib⁹uniformitatē nō hn̄t.&ſūt Ouale.lēticulare.co-
lūnare.pyramidale.ſeratile &c de alijs DIS Quod cor
Conus pus dicit̄ ouale MAG. Corp⁹ ouale eſt.tranſit⁹ portōis ſemicir Ouale

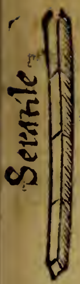

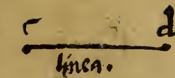
culo minoris/chorda fixa manēte.& hēt ſimilitudinē oui in q̄ ſc;
axis lōgior eſt ceteris dyametris. DIS.q̄d eſt lēticulare? MA.
eſt trāſit⁹ portōis ſemicirculo maioris ſup̄ chordā fixā/dyametro
pyramidale lateratū circl̄i ęq̄lē.& hēt lētis ſimilitudinē:in q̄ ſc; axis breuior eſt ceteris
dyametris. DIS.q̄d eſt colūnare? MAG.eſt trāſit⁹ parallelo
grami rectāguli latere rectū angulū ꝯtinēte fixo/ ipaq; ſupficie do
necad locū redeat circūducta.ſūt aūt colūnę q̄dā rotūdę q̄dā ꝟo la lēticulare

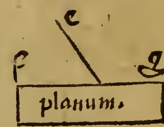
teratę ſc; aut q̄drilateratę pri⁹ colūnā rotūdā deſcripſi⁹ ex q̄ alię
patere pn̄t. DIS.pyramidale q̄ttuplex eſt? MA duplex ſc; ro
Basis tūdū & laterale. DI.Corpus pyramidale rotūdū q̄d eſt? MA.
Eſt trāſit⁹ triāguli rectāguli alterutro ſuoꝝ lateroꝝ rectū angulū
ꝯtinētiū fixo/& donec uſq; ad locū vn̄ moueri cœpit redeat/trian-
gulo ipo circūducto:hui⁹ baſis erit circul⁹. DI.pyramis latera-
ta q̄ eſt? MA. eſt figura corporea/ ꝙ ꝯtinēt ſupficies ab una:q̄rū
reliquę ſūt ad unū oppoſitū pūctū ſurſū erectę.in corpore em̄ pyra
midali laterato/cūctę ſupficies ipm ambiētes/ ab ipſa baſi ad unū
pūctū ęleuant̄ q con⁹ pyramidis dicit̄.Sūtq; oēs hę laterales ſup
ficies triāgulę.baſis ꝟo triāgula aut alteri⁹ modi.Sūt itē oēs dictę
definitōs cauſales:ut ſc; nō ipe trāſit⁹/ſ; q̄d p̄ trāſitū cauſat̄ corp⁹

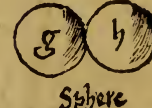

intelligat. DIS. q̄d corpus dicis ſeratile? MA. corpus q̄ncꝫ cōtētū ſupficieb⁹: q̄rū tres ſūt q̄drāgulę: duę v̄o triangulę. eſt em omne tł'e colūna trilaterata. ſicut eſt ulna trilatera ſartoris vn̄ corpus tł'e ſi erigat̄ ſup ſupficiē trilaterā/colūnę ſcꝫ ſitudinē/ ſi vero erigat̄ ſup ſupficiē q̄drāgulā/tecti aut dom⁹ hēt figurā. Oīs autē ſupficies ſup q̄ corp⁹ ærigit̄/baſis dicit̄: reliq̄ v̄o ſupficies latera noīat̄. Vn̄ cum in reglarib⁹ q̄libet ſupficies poſſit eſſe baſis /hęc corpora m̄ltaꝝ baſiū noīat̄. & in pyramide pūctus baſi directe oppoſitus/conus appellat̄. Hęc & cętera irreglaria corpa patēt ex his q̄ de nūeris in arithmeticis diſſeruius. Iamiā his finē īponeremus niſi eorūdē theorēata q̄dā tibi & iucūda & pneccia cenſerē: in quibus aliq̄s de ꝯmunibus animi ꝯceptōibus edicā. DI. Ea igit̄ ſub iūgas velim. MA. Faciā. ea tn̄ lege/ut earūdē demonſtratōs p̄ter exēplares nlłas aut ſaltē paucas ponā. DIS. quapꝑter? MA. qa ſingula ad intellectū demōſtrare altioris ſpeculatiōis eſt: & longe maiorē tractatuꝫ reqreret q̄ epitomatis noſtrę breuitas admittit. DIS. fac igitur ut lubet.

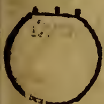

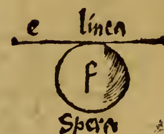
Theoremata de puncto. Capi. xiij. MAG.

Primum. Rimum igitur de pūcto exordiar. de q̄ quattuor theoremata ponant̄. quoꝝ Primū. Ab omni pūcto ad pūctum/contingit rectā lineā ducere. patet de linea ducta a puncto c ad punctum d Secunduꝫ Cōtactus lineę ſuper lineā/aut planū erectę

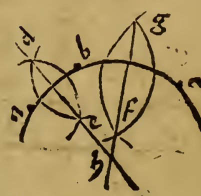
Secundū. Tertium. Item lineę & ſphere/ſimiliter & cōtactus ſpherarum fit in puncto

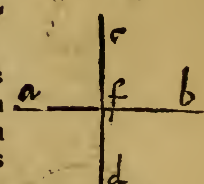
DIS. Qua de cauſa? MAG Quia linea latitudinē/& ſphera partē rectam nō habet. Exempla ſunt de linea & linea a e b de linea & plano f e g de ſpheris g h. de linea & ſphera e f. Tertium per duo aut tria in eadem recta linea puncta impoſſibile eſt circumferētiaꝫ circuli tranſire. patet quia alias in circulo eſſet aliqua pars plana.

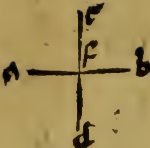

Quartū. Quartum per quęlibet tria puncta non in eadem linea poſita/cōtingit circumferentiam circuli ducere. DIS. Quo ingenio? MAGISTER. Illo: ſint puncta .a. b. c. poſito pede circini īmobili a puncto .a. & alio ultra medietatem extenſo verſus .b. deſcribe ſemicirculum. rurſus poſito pede circini immobili in . b . verſus . a . ſecundum. deſcribe ſemicirculum interſecantem priorem in punctis . e . d . pariformiter alios duos ſemicirculos deſcribas inter . b . & cetera. interſecantes ſeſe in punctis . f . g . duc lineam rectā p ſectiōs . e . d . & item aliā p ſectiōns . f . g . interſecātē priorē in pūcto h q eſt centrū. in q̄ pede circini īmobili poſito & alio adquis ductoꝝ pūctoꝝ extēſo: d'ſcribes cir cūferētiā pūcta data trāſeuntē.

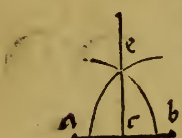

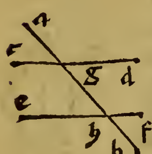
Theoremata de linea. Capi. xiiij. MAG.

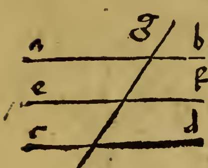

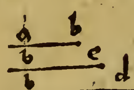
De linea ponunt theoremata nouē. Primū lineæ rectæ p̄ tē eſſe in plano & p̄tē in ſublimi eſt impoſſibile: patꝫ ex theoremate ſecundo de puncto. Secundum omnes li/ neæ duæ quarꝫ altera alterā ſecat/in una ſupficie ſunt, ut lineę a. b & c.d. interſecantes ſe in puncto. f. ſunt ambæ in ſuperficie. a b c d. Tertium unā & eandē lineā eſſe in diuerſis ſupficiebus eſt poſſibile. ut patet de linea in qua duę ſupficies ſe interſecāt: ut ſit ſupficies ſe interſecātes f. g. & h i. ſectio cōis erit linea k l. quę intelligat̄ ppendiculariter & erecte tranſire p pūctum e. hęc em̄ ſectio (qa cōmunis eſt) erit in ſupficie. f g & h i. Quartū dyameter quadrati eſt incōmenſurabilis ſiue aſimiter coſtę: probat̄ qa ſi ſic/numerus par eſſet ęqualis nūero impari q̄d eſt impoſſibile, patet. Sit quadratum: cuius dyameter ſit a b. ut. 5. & coſta una. a c. ut. 3. ſi igit̄ dyameter eſſet cōmenſurabilis coſtę: tunc a b dyameter haberet ſe ad coſtā. a c ut q̄dratum a b numeri ad quadratū numeri a c. ex ſeptima ꝑpoſitione decimi Euclidis. Sed q̄dratum a b. eſt. 25. & quadratū a c eſt. 9 & rurſus quadratum dyametri a b duplum eſt ad quadratum a c coſtę. ut patebit de triāgulis. Igit̄ numerus: 28 q̄dratus dyametri numeri. 5. duplus erit ad. 9. qui eſt numerus q̄dratus coſtę a c. et rurſus. 18. nūerus duplus eſt ad 9. q̄dratū coſtę a c. Igit̄ nūerus. 18. eſt ęqualis numero. 25. p primā ani cōceptōem Euclidis. quę uni & eidē ſunt ęqualia & ſibi inuicē ſunt ęqualia. Quintū data linea recta ſup punctū in ea ſignatum: lineā ppendicularē cōtingit erigere. DIS. Huius exemplū & modū ſupponas. MA. ſit linea data a b & punctus ſignatus in ea c poſito pede circini īmobili in a. alio extēſo ultra medietatē lineę datę/deſcribe portiōem circuli: dehinc poſito pede circini īmobili ī b. deſcribe aliā portōeꝫ circli ṽſus a priorē ītſecantē in pūcto e ad quē ſi ꝓtrahat̄ linea a pūcto c. erit ppēdicularis ſcꝫ c e ex definitōe lineę ppēdicl̄aris. Sextū ſi recta linea p duas rectas ceciderit/duoſq; āgulos coalt̄nos ſibi inuicē ęq̄les fœcerit/illę duę lineę erūt ęq̄diſtātes ut ſit linea a b: hęc cadat ſup duas liēas c d & e f. & ſecet lineā c d in pūcto g & lineā e f in pūcto h. ſitq; āgulus d g h. ęqualis angulo e g h dico q̄ lineę c d. & e f ſunt ęquę diſtātes & parallelicę. patet ex definitōe. Septimū. ſi fuerint duę lineę uni ęque diſtātes: ſibi inuicē ęque diſtātes erunt. ut ſint duæ lineę a b & c d quarꝫ utraq; eque diſtet lineæ e f. dico illas duas uidelicet a b & c d eſſe ęque diſtātes. ꝓbat̄ p p̄cedentē. ſi ſup has ceciderit linea g k. Octauū duab⁹ lineis ꝓpoſitis: tertiā inter eas ſub ꝓportionabilitate cōtinua collocare poſſumus. DIS. Quo pacto?

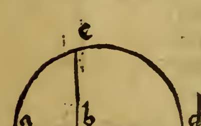

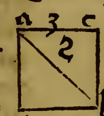

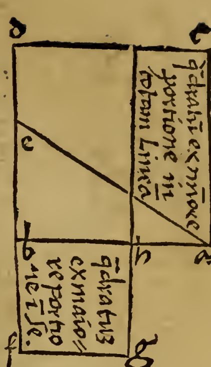

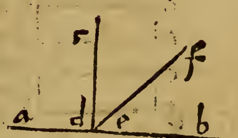

Primum · Secūdum · Tertium · Quartū · Euclides · Quintū · Sextum · Septimū · Octauū

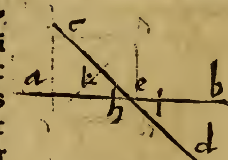

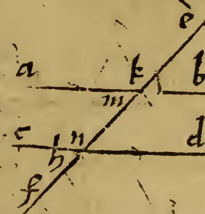
MAG. ſint lineę datę a b & b d. quas cōiungā & ſit linea a d. ſup quā cōſtituo ſemicirculū & a puncto b ad circūferentiam duco lineā b e. hæc erit linea queſita. & per hunc modū inueni- tur linea media inter coſtā & dyametrū. Nonū lineā ꝓpoſitam ſʒm proportiōem habentē mediū & duo extrema cōtingit ſeca re: cū ſcʒ ſic tota linea habebit ſe ad ꝑtem maiorē ſicut maior ad minorē. DIS. Quo pacto? MAG. Eo. ſit linea diui- denda a b ex ipa deſcribat quadratū a b d c cui⁹ latus d b diui do in duo ęqualia in puncto e. a quo duco lineā in a. ad huius longitudinē ꝓduco e b. uſqꝫ ad f. ita ut e f. ſit ęqlis e a. Et rur- ſus ex portiōe b f. conſtituo quadratū q̄d ex latere a b. reſecat portiōem ęqualē b f. quæ ſit b h. & quadratū deſcriptū ſit b f. h g erit a b. in puncto h diuiſa ſcd'm ꝓportōem hn̄tem medi- um & duo extrema. Itaqꝫ q̄dratum q̄d ꝓuenit ex ductu ꝑtis minoris ſcʒ a h in totā lineā videlicet a b. tm̄ eſt quantū q̄dra tum q̄d ꝓuenit ex ductu ꝑtis maioris in ſe. hoc autē in nūeris eſt impoſſibile. DIS. Quid eſt lineā in ſe ducere? MA. Eſt q̄dratū ei⁹ deſcribere: ad q̄d in potētia eſt. Et linea ſic in ſe ducta eſt latus q̄drati. & radix illi⁹ q̄drati dicit: queādmoduʒ de radice nūeri diximus. ut in priore exemplo lineā b h in ſe du cere eſt additis alijs trib⁹ lineis ęqualibus quadratum ipſius. conſtituere quod eſt b h f g.

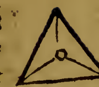
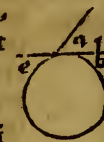
Theoremata de angulo. Capi. xv. MAG.

Anguli theoremata ponūt qnqꝫ quoꝝ primū. Omnis rectę lineę ſup rectā lineā ſtantis duo utrobiqꝫ anguli ſunt recti aut duob⁹ rectis ęqles. DIS. Qn̄ ſūt recti? MA cū linea recta ſup rectā ꝑpēdicularit ſteterit. cū ꝟo ꝑ pēdiclarit nō ſteterit/āguli duob⁹ rectis ęqles ſūt: unus ſcʒ acut⁹ & alter obtuſus. Exempla ſunt: linea a b. ſup quā ſtet linea c d. ꝑpendi culariter & e f. oblique. Secundū. Oīm duaꝝ lineaꝝ ſe ſecan- tiū anguli oppoſiti ſunt ęq̄les. ut ſint lineæ a b & c d interſecā tes ſe in puncto o erunt anguli k l ęquales/ſimilr h e. Ex hac & p̄cedente cōcludit q̄ oēs anguli aliq̄d ſpaciū circūſtantes valent quattuor rectos: ſi etiā ſpaciū in plures diuiſum fuerit angulos. Tertiū theorema q̄d ſilr ex p̄cedentib⁹ cōcluditur tale eſt. Si duob⁹ lineis ęque diſtātibus linea ſupuenerit duo anguli coalterni æq̄les erunt: & angulus extrinſecus angulo intrīſeco ſibi oppoſito æq̄lis erit: & duo āguli intrinſeci ex al terutra ꝑte cōſtituti duob⁹ rectis æq̄les erūt. ut ſint duę lineæ a b & c d æque diſtantes: ſup quas cadat linea e f. ſecans eas in punctis g & h. anguli g & h ſunt coalterni & æquales. & angu lus extrinſec⁹ k: eſt æqualis angulo intrinſeco ſibi oppoſito: & anguli intrinſeci m & n duob⁹ rectis ſunt eq̄les. Quartum.

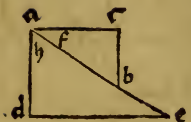

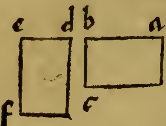

Omīs angul⁹ ſolidus q̃truor rectis & planis mior eſt.ut patʒ
Quintū in angulo o. Quintū.oīs angulus rectilineus infinitis an-
gulis ↄtingētię maior ē.ut āgulus rectilineus e & b.nec creſce
re poterit āgulus ↄtingētię donec ad equalitatē recti perueni-
at.licet ſemper propius accederet:ſi em̄ rectitudinē attingeret
iam nō angulus cōtingentię ſed rectus eſſet.

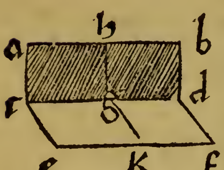
Theorema de ſuperficie. Ca.xvi. MAG.

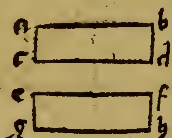
E ſupficieb⁹ in gn̄e theoremata q̃ttuor ſunt.Quorū
primū ſupficies ſiſes ſunt/ quarꝫ triāguli uni⁹ āgulis Primum
alteri⁹ ſunt ęq̃les:lateraq; āgulos æq̃s ↄtinētia ſunt ꝓportio-
nabilia ut triāgulus a c b ſiſis ē triāgulo a d e qa angul⁹ c ęqua
lis ē āgulo d.qa ambo recti.& āgulus f ęq̃lis angulo e.qm̄ co
alterni.& ſiſr angul⁹ h.angulo b latera q̄q; hos angulos ↄtinē
tia ſunt ꝓportionabilia .Nā ſicut ſe hēt lat⁹ b c ad latus c a.ita
ſe hēt latus a d ad lat⁹ d e āplior hui⁹ theorematis deductō pa
tebit infra ī praxi. Scd'm. ſupficies mutekeſia.i.mutuorꝫ la- Secūdum

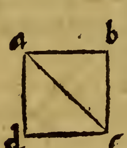
terꝫ ſunt/ inter q̄rꝫ latera inↄtinua ꝓportionalitas retrāſitiue
hibet.ut ſunt ſupficies e d f & b a c.In his em̄ ꝓportio lateris
a b ſe habet ad ꝓportiōeʒ lateris d e. ſicut ꝓportio lateris e f.
ad ꝓportōeʒ lateris b c. Tertiū Supficies ęrecta ē ſup ſupficiē Tertium
cū ab eodē pūcto lineę:q̄ eſt termin⁹ cōis illarꝫ ſupficierꝫ duæ
lineę ꝓpēdiculares ſupſtāt/rectū ↄtinētes angulū:& in eiſdem
ſupficiebus ſitę ſunt. DIS. Exēplū addas. MA. Sit ſupfici

es iacēs c d e f.& ſupficies ærecta ſup hāc a b c d. Eſt itaq; linea
cōis termin⁹ harꝫ c d.in qua ſignato pūcto g.ꝓtrahanē duę li
neæ perpēdiclares ſcʒ g h in ſupficie erecta & g k.in iacēte.Si
hæ lineę angulū rectū ↄtinēt ſcʒ g ſupſicies a b c d.orthogōali
ter erecta eſt ſup ſuperficiē c d e f ut ꝓponit theorema.Quartū Quartū
Superficies ęq̄ diſtāt q̄ ſi in infinitū ꝓtrahanē nō cōcurrūt ut
ſunt a b c d & e f g h. Quintū. q̄libet ſuperficies rectilinea aut Quintū

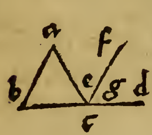

eſt trigona.aut in trigonos reſoluēda. Ex q̄ patʒ trigonū eſſe
primā ſuperficierꝫ angulariū .ut ſupficies q̄drāgula ī duos re
ſoluit trigonos ſcʒ a b c d. reſoluit in trigonū a b c & c d a.

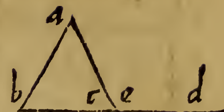

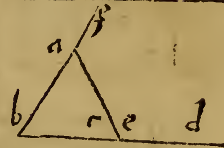
De triangulo .Capitulū.xvij. DIS.

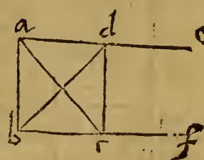
Voniā trigonū ſuperficierꝫ angulariū:primā dicis:de
eo ſi q̄ habes theoremata edicito. MA.Haberē q̄ꝑſa
ſed ne epitomatis excedā modū: ex his tm̄ undeci ponā.Quo
rū primū. Oīs triāguli angul⁹ extrinſecus/duobus intriſecis Primum
ſibi oppoſitis eſt ęqualis.ut ſit triangulus a b c.cui⁹ latus b c
ꝓtrahat uſq; ad d Erit c.angulus extrinſec⁹ duobus angulis
intrinſecis ſibi oppoſitis ſcʒ a & b.ęqualis.Et ꝓbat ſic a pūcto
c ꝓtrahat linea.c. f æq̄ diſtās lineæ.a.b.& diuiſus eſt angulus
c.extrinſecus in duos angulos ſcʒ e & g. eritq; angulus.e.æq̄

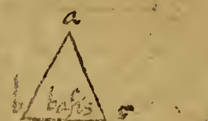

lis āgulo a per tertiū theorēa de angulis qa ſunt coalterni. Et angulus. g. extrinſecus equalis angulo. b. intrinſeco ſibi oppoſito per ſcd'am partem eiuſdē theorematis. Quare tot⁹ angulus extrinſecus. c. equalis eſt duobus intrinſecis ſibi oppoſitis q ſunt. a. &. b q̄d fuit ꝓbandū. Secūdum Scd'm. oīs triangul⁹ habet tres angulos ęquales duobus rectis. ut ſit triangulus. a b c. produco lineā. b. c. uſq; ad. d. cauſat' angul⁹ extrinſecus. e. & qa anguli. c. &. e. duob⁹ rectis ſunt ęquales: per theorema primū de angulis: & angulus extrinſecus e. ęqualis eſt āgulis intrīſecis ſibi ſc3 a & b per p̄cedēs theorema. erunt itaq; tres anguli ſc3 a. b. c. ęquales duobus rectis: q̄d fuit probandū. Tertium Tertium oīs triāguli duo qlibet anguli/duob⁹ rectis ſunt mīores ꝓbat' qa tres duob⁹ rectis ſunt eq̄les. igit' ſi unū demas: remanētes erunt mīores. vel ſic. ſit triāgulus. a. b. c. cuius latus. b. c. ꝓtrahat' in d. ſit āgulus extrinſecus. e. q maior eſt angulo a vel. b. ex theoremate priore p̄cedēti: & angulus extrinſec⁹ e cū angulo intrinſeco. c. eſt ęq̄lis duobus rectis/ex primo theoremate de angulo. igit' anguli intrinſeci b. &. c. ſunt duobus rectis mīores: ſi'r iter anguli intrinſeci. a. & c. Idē probat' eodem Quartū modo de angulis. a. &. b. ſi protrahat' linea. b. a. in. f. Quartū aequales ſunt ſibi cuncti triāguli qui ſuper eandē baſim: atq; inter duas lineas aeq̄ diſtantes ſunt conſtituti. ut triangulus. a. b. c. &. d b. c. ꝯſtituti ſunt ſuper baſim b c. inter lineas eque diſtātes/q̄ ſunt. a. e. &. b. f. Pat3 qa tales trianguli dimidia ſunt Quintū quadrati ſuper eandem baſim conſtituti. Quintum. In omni triangulo duum ęqualiū laterū uterq; anguloru3/qui ſunt ad baſim: eſt minor recto: & unus alteri eſt aequalis. ut ſit triangulus a b. c. cuius latera. a. b &. a. c. ſunt ęqualia. erit. b. c. baſis & angulus. b. minor recto: & angulus. c. minor recto: & angulus. b. aequalis angulo. c. Ex quo ſequitur q; ſi alicuius trianguli duo anguli aequales fuerint: duo latera aequos angulos reſpicientia: erunt aequalia: ut in dicto triangulo latera. a. b. &. a. c. reſpicientia aequos angulos b. &. c. ſunt aequalia. Sextū Omnis trianguli duo quęlibet latera ſimul iūcta: reliquo ſunt longiora: ut ſit triangulus. a. b c. erunt latera. a. b. &. a. c. ſimu'l iuncta longiora latere. b. c ✻ Septimū Oīs trianguli longius latus/angulo maiori oppoſitum eſt: ut in dato triangulo: angulus maior eſt a. cui opponitur lat⁹. b. c. quod maius eſt lateri. a. b. vel. a. c. Octauum. In omni triangulo rectangulo: quadratum quod a latere rectangulo oppoſito in ſemetipſo ducto deſcribitur: ęquum eſt duobus quadratis/quae ex duobus reliquis lateribus deſcribuntur. ut ſit triangulus rectangulus. a. b. c. cuius angulus. a ſit rectus/erit quadratum lateris. b. c. aequale duobus quadratis laterū. a. b. &. a. c.

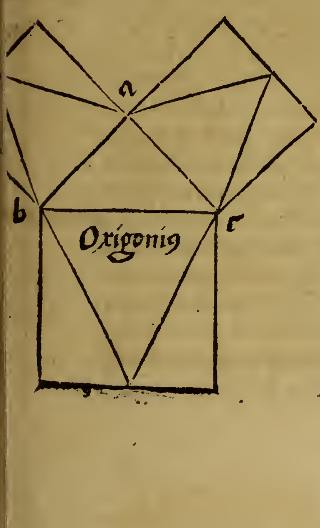

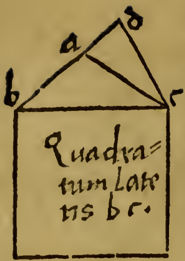

✻

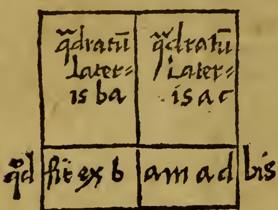

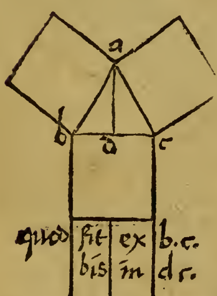
Et q̃d dictũ eſt de quadratis habet etiã veritatẽ de aliis ſuperfi ciebus ex trianguli lateribus deſcriptis/ in lineatiõe & creatio ne ſimilibus. ut triangulus oxigõius conſtitutus ex latere b c ęq̃lis eſt duobus triangulis oxigonijs cõſtitutis ex laterib⁹ a b & a c. DI. Quantũ autẽ põt lat⁹ ampligonij q̃d obtuſo an gulo ſubtendit̃ reſpectu alioꝶ lateꝶ? MA. tanto ãplius po teſt quantũ eſt q̃d continet̃ bis ſub uno eoꝶ: atq; ea linea quae ſibi directe iuncta ad obtuſũ angulũ a ꝑpendiculari extra daẽꝑ hẽdit̃. ut ſit triangulus ampligõius a b c cui⁹ angul⁹ a eſt ob tuſus. ducat̃ itaq; a puncto c linea ꝑpẽdicularis ad lineã a b: q̃ neceſſario cadet extra triãgulũ. ꝓtrahã igit̃ lineã a b & tanget hãc ꝑpendicularẽ in puncto l. Erit itaq; q̃dratũ lateris b c tanto maius duobus q̃dratis lateꝶ a b & a c quantũ eſt id q̃d fit ex b a in a d bis. DI. Quantũ ve ro poteſt latus oxigonij angulo acuto ſubtenſo reſpe ctu alioꝶ duoꝶ lateꝶ? MA. tanto minus poteſt ip ſis quantũ eſt q̃d bis cõtinet̃ ſub uno eoꝶ lateꝶ: cui ſci licet ꝑpẽdicularis ſubſtat & ea parte ſui q̃ perpẽdicula ri & angulo acuto interiacet. ut ſit triãgulus oxigoni us a b c cuius angulus c ſit acut⁹: duco ꝑpendicularẽ ab angu lo a ad lineã b c in puncto d erit itaq; quadratũ lateris a b tan to minus quadratis lateꝶ a c & b c quantũ eſt id quod fit ex b c in d c bis. Et quod iã dictũ eſt de latere ſubtẽſo angulo acuto in oxigonio: habet etiã veritatẽ de latere ſubtẽſo angulo acu tõ in ampligonio vł orthogonio. Nonũ. Si ab aliq̃ anguloꝶ trĩaguli linea recta ad baſim ducta / illũ angulũ per ęq̃lia ſecet/ duę ꝑtes baſis reliq̃s eiuſdẽ trianguli ꝓ portõales ſunt. ut ſit triãgulus a b c & angulũ a di uidat ꝑ aeq̃lia linea ꝑpẽdicularis a d ducta ad baſi; b c. erũt ꝑtes baſis ſcꝫ b d & d c ꝓportiõales lateri bus a b & a c. q̃d facile patet in numeris: patebitq; infra in praxi. Decimũ ſi ab orthogõij angulo re cto ad baſim linea ꝑpẽdicularis ducat̃: erit ipſa ꝑpẽ dicularis inter duas ſectões ipſius baſis ꝓportiõa lis: & utrũq; latus inter totã baſim atq; ſibi conter minalẽ baſis portionẽ. ut ſit triãgulus a b c. a cui⁹ angulo a recto ducat̃ linea a d ꝑpẽdicularis ad ba ſim b c erit linea a d ꝓportõał parti baſis b d & d c & ſicut tota baſis ad latus a c vł a b. ſic latus a c ad partẽ baſis d c & latus a b ad partẽ baſis b d. & haec q̃q; infra manifeſta erit. Vndecimũ. oĩm duoꝶ tri anguloꝶ q̃ꝶ anguli unius ãgulis alterius ſunt ęq̃ les/ latera ęq̃s angulos reſpiciẽtia ſũt ꝓportõabilia ut ſint triãguli a d e & a b c q̃ꝶ angulus d eſt aequa lis ãgulo b & ãgulus a ãgulo e & ãgulus f ãgulo c

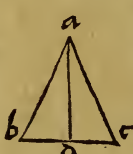
Nonum

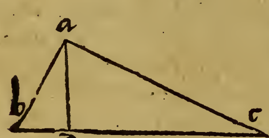
Decimũ

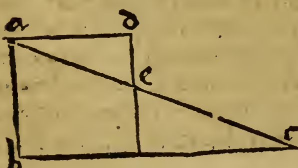
Vndecimum

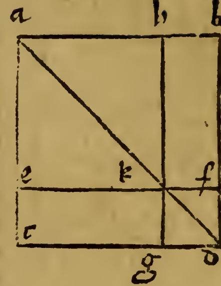

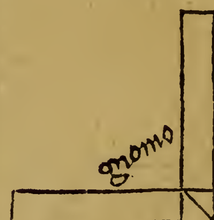

Ob id latera a d & d e ſunt proportionalia lateribus.a b & b c Nam ſicut ſe habet latus d e ad latus a d.ſic ſe habet latus a b. ad latus b c .Ex hoc theoremate mira cōcludi poſſunt proba‑tum eſt ꝑtim ſupra theoremate primo de ſuꝑficie.Latius aūt infra in praxi deducitur.

De quadrangulo.Capi.xviij. MAG.

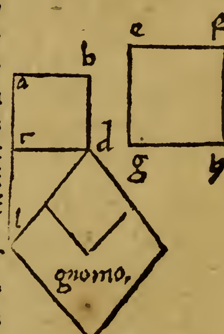

imum E quadrangulo hæc ponant theoremata .Primū omīs parallelogrami ſpacij ea quidem quæ dyameter ſecat ꝑ mediū parallelograma circa eandem dyametrum con‑ſiſtere dicunt:ut ſit ſpaciū parallelogrami a b c d cuius dyame ter ſit a d quē diuidant duę lineę e f.& g h.ductę ęquediſtāter lateribus oppoſiti dicti parallelogrami/ſecantes ſe ſuꝑ dyame trū in puncto k.& erit totū hoc ſpaciū diuiſum in q̄ttuor rec‑tangula:quoꝝ duo q̄ dyameter ſecat ꝑ mediū/videlicet .a h e k.& k f g d.circa dyametꝝ cōſiſtunt: reliq̄ duo ſcꝫ h b k f & e k c g ſupplemēta dicunt:& ſunt ſemꝑ ſibiinuicē ęqualia:quæ ambo ſumpta cum uno parallelogramoꝝ circa dyametꝝ con ſiſtentium conſtituunt gnomonē:cui ſi addat aliud parallelo‑gramum circa eandem conſiſtens dyametꝝ totum parallelo‑

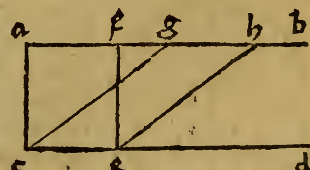

istotel. gramū reintegratum eſt. Vnde patet dictū Ariſtotelis in ꝑdi camentis. Parallelogramū addito gnonome creſcit ſed nō al‑

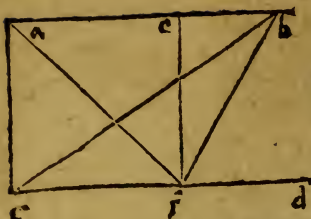
ecundū teratur. Scd'm duobus quadratis aſſignatis tertium datum ęquale conſtituere facile eſt probabile . ſint em̄ quadrata duo data a b c d & e f g h protrahat latus a c in directū verſus.l.do nec c l ęquale ſit uni laterum quadrati e f g h & a puncto l du/catur linea recta ad punctū d . Et ſit triangulus rectangulus c d l.cuius latus d l oppoſitū angulo recto c .ergo quadratū de ſcriptum a latere d l ęquū erit duobus quadratis dæſcriptis a lateribus c d & c l ꝑ nonum theorema de triangulo . & rurſus ex linea d l circa quadratum a b c d deſcribat gnomo/qui erit quadrato e f g h ęqualis.quod ſic patet.nam totum quadratū d l includit duo quadrata a b c d & e f g h .ut probatū eſt.igit dempto ab eo quadrato a b c d qui remanet gnomo ęquus eſt

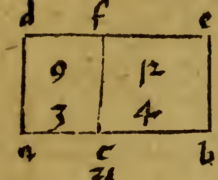
ertium reliquo quadrato e f g h. Tertium omnes ſuperficies ęquediſ tantium laterum ſuper unam baſim:atq; in eiſdem alterius li‑neis conſtitutę ſunt ęquales. ut ſint lineę alternę ęquediſtātes a b & c d. Inter quas conſtituam duas ſuperficies ęquediſtan‑tium laterum ſcꝫ a f c e & g c h e ſuper eandem baſim

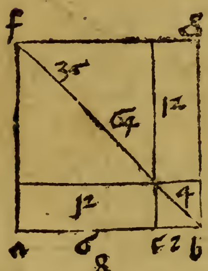

uartū c e & erunt ęquales. Quartum ſi parallelogramum & triāgulus in eadem baſi & in eiſdem alternis line‑is fuerint conſtituta: parallelogramum triangulo duplum eſt. ut ſint alternę lineę ęquediſtantes a b & c d . inter quas conſtituatur parallelogramū a e c f

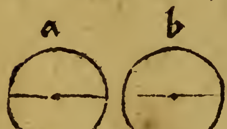

ſup̄ baſim c f quod diuidat in duo per diametꝝ a f. ſit triangulus a c f ſup eadē baſi c f ad quē parallelogramū a e c f duplū eſt: qa cōtinet ipm̄ & ei æqualeꝫ, ſcꝫ a e f. & dictū parallelogramū erit ſilr̄ duplū ad triangulum c b f in eadē baſi cōſtituto: qa triāgulꝰ c b f æq̄lis eſt triangulo a c f. ex theoremate quinto de triangulo. Quintū. Si fuerit linea in duas quan- Quintū taſcūqꝫ ptes diuiſa: quadratū quod fit ex ductu totius lineę in alterā eius pteꝫ/ ęquale eſt q̄dratis q̄ ex ductu eiusdem partis in ſe ipſam/ & alterius in alterā fit. ut ſit linea a b diuiſa in a c & c b: erit quadratū d a e b conſtitutū ex linea a b & a c ęquale q̄drato cōſtituto ex a c q̄d eſt d f a c & q̄drato f c e b. quod fit ex ductu lineę a c in c b. Quod facile claret in numeris. ut ſit tota linea a b ut. 7. pars a c. 3. & pars c b. 4. erit q̄dratum ex b c & a c. 21. quia ter ſeptem ſunt viginti unū. & q̄dratum a c. 9. nam ter tria ſunt nouem. & quadratum ex a c & c b. duodecim: eo qꝫ ter quattuor faciunt duodecim. hęc autē duo quadrata ſimul iuncta. 9. ſcilicet & 12. faciūt. 21. ęquale quadrato priori. Et non ſolum hoc theorema in numeris/ ſed & plura alia demōſtrari poſſunt: quæ breuitatis cauſa ſilentio tranſire libuit. Sextum. Si fuerit linea in duas ptes diuiſa/ quadra- Sextum tum quod ex ductu totius in ſeipſum fit/ æquum eſt his quæ ex ductu utriuſqꝫ partis in ſe ipſam & alterius in alterā bis fiūt ut ſit linea a b. 8. diuiſa in c & habeat linea a c. 6. & linea c b. 2. erit quadratum ex tota linea a b. 64. & quadratum lineę a c. 36 & quadratum c b. 4. & quadratum a c in c b. 12. & rurſus quadratum a c in c b 12. quę ultima quattuor ſimul iuncta/ faciūt 64. quibus æquatur quadratum primū: quod fit f g a b. ex q̄ concluditur qꝫ parallelogramū duo totius per quę tranſit diameter ſunt ambo quadrata. Valet hoc theorema pro intellectu theorematis ſeptimi de triangulo.

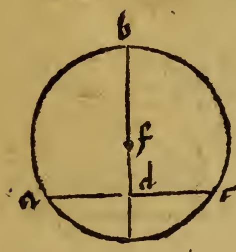

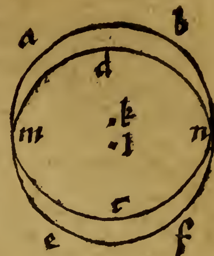
De Circulo theoremata. Capitulum decimūnonum. MAG.

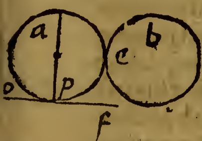
E Circulo hæc ponuntur theoremata. Primum Cir- Primum culos quoꝝ diametri ęquales fuerunt/ æquales eſſe neceſſe eſt. ut ſunt circuli a & b. Secundum. Circuli Secūdū propoſiti facile eſt centrum reperire. DIS. Quo ingenio? MAG. Iſto. Sit circulus datus a b c. cuius centrū quæritur: duc in circulo ubi placuerit lineam a c/ applicantem extremitates ſuas circumferentię ex utraqꝫ parte: quam diuide per duo ęqualia in puncto d. a quo duc lineam perpendicularem ad lineam a c. cuius extremitates applicentur circumferētię ex utraqꝫ parte: quā rurſus diuide per æqualia in puncto f.

qui & centrum circuli eſt quæſitum. Vel aliter ſic. In circum-
ferentia circuli data ſigna tria puncta: cū quibus operare ut in
ertium quarto theoremate de puncto dictū eſt. Tertium. Circuloꝝ ſe
ſecantium centra ſunt diuerſa: nec alter alteꝝ plus ꝙ̄ in duobꝰ
locis ſecare poteſt. ut patet in circulis a b c & d e f. quoꝝ primi
uartu3 centrū eſt k ſecundi eſt l & interſecant ſe in punctis m n. Quar
tum. Circulus intrinſecus circulū contingens/ non idem cen-
trum cū eo quem contingit neceſſario habebit. ut patet in cir
uintū culis a b c & d e f quorum primi centrū eſt o ſecundi e. Quin/
tum. Si circulus circulum contingat/ ſiue intrinſecus ſiue ex-

trinſecus / in uno tantum loco contingere neceſſe
eſt. patet primum in circulis iam proxime datis. ſe
cundū videbis in circulis a & b. qui ſe contingunt
in puncto e. Circulus autē circulū contingit que3
tangendo non interſecat. Vnum ꝟo circulum ſex
ęquales poſſunt cōtingere. & ſpherę duodecī una3

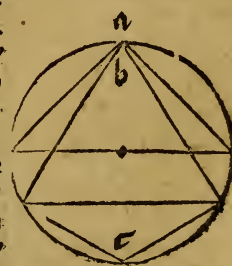

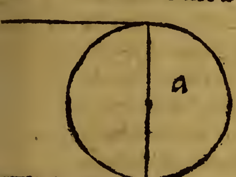

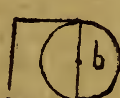
ctum æqualem contingere poſſunt. Sextum. Angulus a linea recta
& circulo quem contingit contentus / oīm acutoꝝ eſt acuti-
ſſimus. Is ꝟo qui continetur a diametro & circūferentia / om
niū acutoꝝ eſt ampliſſimus. patet in circulo dicto. a. quē con/
tingit linea e ferit angulus o acutiſſimꝰ: & angulꝰ p oīm acu
toꝝ maximꝰ. & q̄nto circulus maior fuerit/ tāto augulꝰ con/
tingētię minor eſt. & q̄nto circulus mīor fuerit/ tāto augulus
ꝯtingētię eſt maior. ſupplemētu3 huiꝰ eſt ſup̄ in ultimo theore-
mate de angulo. DI. Quā lineā circulū cōtingere dicis?

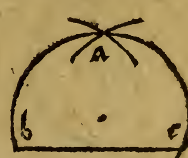
MA. Que cū circulū cōtingit in utrāq; parte ęrecta circulum
ptimū nō ſecat. Septimū. ſi intra circulū angulus ſupra centrū cōſiſt/
at alius ꝟo ſup̄ circūferentiā conſiſtēs eandē baſim hēat: qui
ſupra centꝝ eſt/ ad reliquū duplus eſt. ut patet in angul'a b q̄ꝝ
angulus a duplus eſt ad angulū b & habēt baſim cōmunē. d e.
tauum Octauū. Angulus rectilineꝰ ſemicirculi ſup arcum cōſiſtens /
rectus eſt: in portiōe ꝟo ſemicirculo minore/ maior: in porti-
one autē maiore/ recto minor eſt. ut patet de angulis a b c quo
rū angulꝰ a eſt rectus. āgulus b recto minor & angulꝰ c recto
num maior. Nonū. oīm duoꝝ circuloꝝ eſt ꝓportō unius ad alteꝝ
ſicut q̄drati diametri uniꝰ ad quadratū diametri alteriꝰ. ut pa/
imū tet in circulis a & b q ſunt in ꝓportōe dupla. Decimū. Arcum

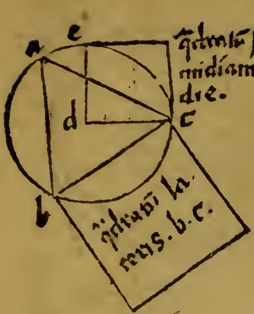

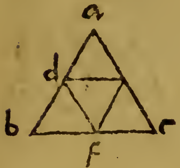
datū hoc pacto cōtingit p æq̄/
lia diuidere. ſit arcus diuiden/
dus a b c cuiꝰ chorda eſt b c po
ne pedē circini īmobilē ī pun/
cto b. extēde aliū uſq; ad arcu3

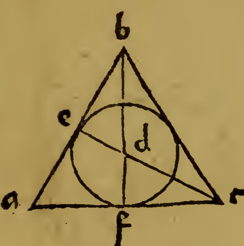

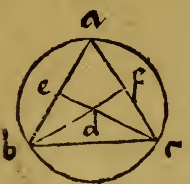
ſup̱ quem portiõem deſcribas/arcū datū interſecantē quo fa
cto:pone pedē circini imobilē in c & aliā portiõem dictā in
terſecantē deſcribas:& punctus interſectiõis erit:in quo ar
cus datus eſt p̱ equalia diuiſus. Vndecimū Omnis triangu Vndecimum
li equilateri:quod a latere uno quadratū deſcribit:triplum
eſt quadrato dimidij dyametri circuli :a quo triangulus ip
ſe circumſcribitur ut ſit circulus a b c & triangulus inſcrip.
tus ſimiliter a b c. Dico ꝙ quadratum lateris b c triplū eſt
ad quādratum d e

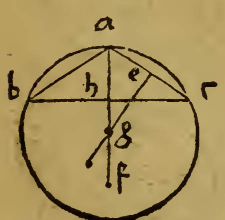
De figurarꝫ inſcriptiõe theoremata.Ca.xx.D.

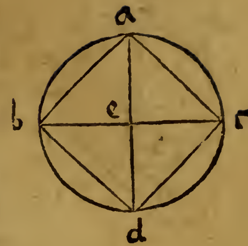

Vm plura de angulis lineis aut ſupficiebus dare poſ-
ſes theoremata? MAG. poſſem /ſed ea oīa ponere
non tam neceſſariū eſſet ad intentiõem noſtrā ꝙ labo-
rioſum.Nā ea tm̄ tradere placuit qb⁹ ad praxī imediatius uti
couenie t:ad quā etiā figurarꝫ inſcriptio deſeruiet.Ob id ꝺ ea
quoqꝫ theoremata q̄dā ponenda ſunt. DIS. attn̄ primum
edicito:q̄ ſupficies alteri inſcribit? MAG.Que latera eius
cui inſcribit uno q̄qꝫ angulorꝫ ſuorꝫ intrinſece cõtingit.Cir-
cūſcribit vero figura figure cui⁹ latera eius cui circūſcribitur
omes angulos cõtingit ut patet in triangulis a b c & d e f. q̄rꝫ
prim⁹ circūſcribit ſcd'o & ſcd'us inſcribit primo. DI. Nūc
ſi q̄ hēs theoremata dicas? MA.Primū eſt tale.Intra datū Primum
triangulū põt circulus inſcribi. DI Quo mõ? MA.Illo
ſit triangulus a b c cui⁹ latus a b diuidas in duo eq̄lia in pūcto
e.a quo ducas lineā rectā in angulū c. rurſus diuidas lat⁹ a c in
duo eq̄lia in pūcto f. a quo linea recta ducta in angulū b ſeca-
bit lineā e c in pūcto d qui erit centrꝫ circuli inſcribēdi Scd'm Secūdum
dato trigono orthogonio/hoc pacto ꝯtingit circulū circūſcri
bere. Sit trigon⁹ a b c.cui⁹ angul⁹ rectus a erit b c latus lõgi⁹
q̄d diuidas in duo eq̄lia in puncto d qui erit centrꝫ circuli cir-
cūſcribēdi. Tertiū dato trigono oxigono circulū circūſcribere Tertium
poſſum⁹ hoc mõ.ſit triangulus a b c. cui⁹ latus a b diuidat in
pūcto e.a quo ducat linea recta in angulū c.Et rurſus diuidat
latus a c in pūcto f a quo ducta linea recta in angulū b ſecabit
lineā e c in pūcto d q eſt cētrꝫ circuli circūſcribēdi:& erit q̄dra
tū cui⁹libet lateris trigõi iſcripti triplū ad q̄dratū dyaētri di-
midie circuli circūſcripti.q̄d facile ꝓbat ex theoreātib⁹ de tri-
gono.Quartū.dato trigono ampligonio circulū circūſcribe Quartū
re poſſum⁹ hoc pacto ſit trigonus.a b c cui⁹ angulus a .obtu
ſus erit latus b c lõgius:quod diuidat in duo equalia in pun-
cto.h. per quem & angulum a.ducatur linea. a h f. dupla aut
maior linee.a.h . Rurſus diuidatur latus .a c. in duo equalia
in puncto. e. a quo ducatur perpendicularis donec interſecet

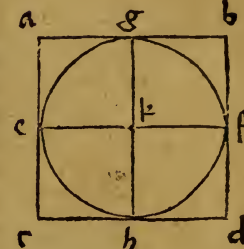

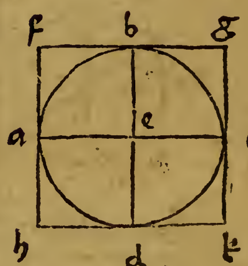

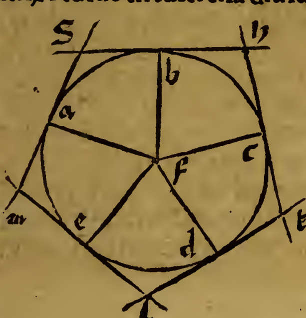

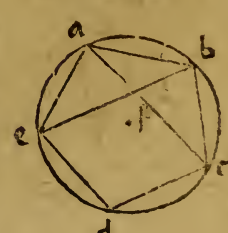
lineā.a.h.f.in puncto.g qui erit centꝝ circuli circūſcribendi.
Quintū Quintū.dato circulo / trigonū orthogoniū inſcribere: erit diameter circuli dati/latus lōgius angulo recto oppoſitū: & medietas ſemicirculi angulus rect⁹.Dato vero circulo/ ſi trigonum ampligoniū inſcribere placuerit: erit chorda portionis minoris/latus angulo obtuſo oppoſitū: & medietas arc⁹/angulus obtuſus. Si autē dato circulo trigonus oxigoni⁹ inſcribend⁹ fuerit: diuidať circūferentia in tria ęqlia. & puncta diuiſiōis erūt anguli trigoni oxigonij: a qbus latera ſunt ducenda exēma patent in ſecundo tertio & qrto theorematib⁹ prædictis.
extum Sextū.non mō circulo trigon⁹ ſed qdratus pōt inſcribi. DI Quo ingenio? MAG.Sit circulus a b c d & centꝝ e per qd ducā duos diametros ſe orthogonaliter interſecātes qꝝ extremitates erunt anguli quadrati: a quibus protractis lateribus
ptimū emerget qdratū qſitū. Septimū.Intra datū qdratū contingit circulū inſcribere. DIS.Quo pacto? MAG. Sit quadratū a b c d diuidať unumqdq; latus in duo ęqlia in punctis e f g h.a quib⁹ducanť duę lineę interſecātes ſe orthogonaliter
tauum in k q eſt centꝝ circuli qſiti. Octauū. circa propoſitū circulū quadratū deſcribere. ut ſit circulus dat⁹ a b c d cui⁹ centꝝ e p qd duco duos diametros interſecātes ſe orthogonaliter: a qꝝ extrēitatibus duco lineas orthogōales ſeſe tangētes in pūctis
onum f g h k qdratū circa datū circulū cōſtituētes. Nonū.Circa datum quadratū circulū deſcribere.ſit quadratū a b c d producaũ in eo duos diametros interſecantes ſe in puncto e q erit centꝝ
ecimū circuli circūſcripti. Decimū.Intra datū circulū pentagōum ęquiangulū deſcribere.ſit circulus cui⁹ centꝝ f diuidať ei⁹circūferentia in.5.ęqualia in pūctis a b c d e q lineis cōiuncta pētagonū qſitum cōſtituunt. Et ſi ab angulo a in angulum c & rurſus ab angulo b in e rectā lineā duxeris: qlibet harꝝ alterā diuidet ſ͛m proportōem hñtē mediū & duo extrēa. & maior
ideci portio lateri penthagoni ęqualis erit. Vndecimū.Circa cir-
num culū datū pentagonum ęqangulū deſcribere. ſit circulus cui⁹ centꝝ f cuius circūferētia diuidatur in.5.ęqlia in punctis a b c d e tractis totidēa cētro ad hęc puncta lineis: ſup qs ſingulas produco orthogonales/ſeſe in punctis g h k l m contingētes: atq; pentagonū quæſitum cōtinentes. Duodecimū.Intra pentagonū datum circulum deſcribere. ſit pentagonus a b c d e cuius latus a b diuidatur in.2 ęqua in puncto h. a quo ducať linea recta in angulū d. Rurſus
odeci-
num

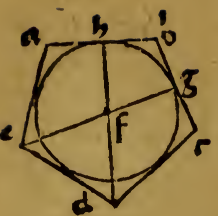

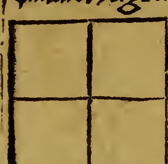
diuidatur latus b c in pũcto g. a quo ducatur linea recta in pũctum e. hęc interſecabit lineã h d in puncto f qui eſt centrũ circuli inſcribendi. Et eo ingenio alias quaſcũq; mltiangulorũ figuras circulo/& rurſus circulũ ipſis/& inſup figuras angulares. angularib⁹ inſcribere aut circũſcribere liquide dinoſces.

Theoremata de corpore. Capi. xxi. DIS.

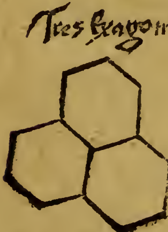
Ane qdem ut ais figuras planas/planis inſcribere & circũſcribere ex dictis intelligo figurarũ adiut⁹ deſcriptõn: de corporib⁹ ṽo an idem ſit iudiciũ nec ne/nondũ accepi: quapropter & corporũ ſi q̃ habes theoremata ſubiũgas. MAG. Corporũ theoremata varia & qdẽ ppulchra ſunt: at ṽo in plano (quemadmodũ ſupficies) deſcribi nõ poſſunt. difficillimũ eſt/intellectũ in mathematicis min⁹ bñ uſitatũ: eiuſdẽ ſpeculatõs poſſe prima fronte apprehẽdere. Tuis tamẽ ſemp acqeſcens petitionib⁹ de regularib⁹ ſaltẽ aliqua ponã theoremata. Primũ. tantũ regularia & non omnia loci ſunt repletiua. DIS. Aſſentio minime MAG. Quapropter? DIS. Quia omne corpus in loco eſt: & eũ in q̃ eſt replet: & ab eodẽ circũſcribit. MAG verũ quod argumẽtaris de repletõn phiſica (de qua in nãlib⁹) non aũt de repletione mathematica: circa quã hęc noſtra verſatur diſceptatio. DIS. Quid eſt replere locũ mathẽatice? Primum

MAG. Replere locũ mathematice dupliciter cõtingit: ſc; ſecundũ ſupficiẽ & ſecundũ corpus. Replere aũt locũ ſecũdũ ſupficiẽ eſt totũ ſpaciũ circũſtans aliquẽ punctũ in ſupficie plana ſupficiebus occupare. tale aũt ſpaciũ cum quattuor rectos valeat angulos (uti viſum eſt in ſecũdo theoremate de angulo) ab his tm̃ ſupficiebus replet: quarũ aliqui anguli iuncti quattuor rectos valẽt. ut ſunt trigonus tetragonus & hexagonus Vnde ſex trianguli/Iſopleuri: q̃ttuor tetragõi: & tres hexagoni locũ replẽt. ut patʒ in figuris. DIS Quid eſt replere locũ ſʒm̃ corp⁹. MAG. eſt circa punctũ in corpe conſtitutũ/totũ ſpaciũ undiquaq; adimplere. ex q̃ claret hoc corpus ſolũ locũ replere q̃d ſecundũ angulũ ſuum ſolidũ aliquotiẽs ſumptũ circa punctũ unũ/totũ ſpaciũ undiquaq; occupabit. ut eſt videre in cubis: quorũ octo angulariter iũcti locũ replent corpaliter. qd ſit replere locum mathematice

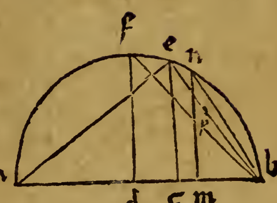
DIS. Quid de aliis regularib⁹ corpibus? MAG Cętera corpa regularia locũ nõ replent: Pyramide dempto: de q̃ non pua inter mathematicę pfeſſores diſceptatio fuit: & adhuc ſub iudice lis eſt Nã qdã pyramides duodecim/alij viginti: nonnulli aũt vigintiq̃ttuor locũ replere/demõſtrare conati ſunt. At ṽo g mathematicę dogmata rimant ſubtili⁹/aſtruere nitũtur pyramidẽ reglarẽ: q̃tienſcũq; mltiplicatũ loci ↄtinẽtiã loca lẽ nõ poſſe replere. De his tñ ad pñs me(qa prima traditur⁹ ſũ

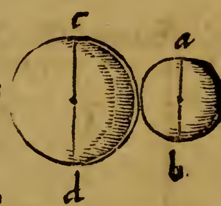
rudimēta) admonuiſſe magis q̄ demōſtraſſe ſufficiat. ad reliq̄ tranſeamus.

De inſcriptione mutua regulariū corpoꝝ: & de inſcriptione omnium regularium uni & eidem ſpherę. Capitulum. ultimum. MAG.

Secundū Ecūdū de corpib⁹ theorema eſt tale Corpa regularia a ſe inuicē & a ſphera ſūt circūſcriptibilia. DIS. quę pñt inſcribi pyramidi? MA. Tm̄ octocedrō & rurſ⁹ ipi octocedrō pyramis & cub⁹ pñt inſcribi. Cubo vero inſcribitur octocedrō/ipi aūt Icocedrō/oīa pter octocedrō inſcribuntur. Quod qdē facili⁹ dephendes / ſi latera corpm ex arte poteris fabricare. hoc pacto. Si dyāeter ſpherę cui inſcribēda ſunt corpora reglaria. a. b. q̄ diuidat in duo ęqlia in. d. & rurſ⁹. a. b in tria ęqlia in. c. itaq̧. a c ſit dupla ad c. b. Et poſito pede circini in. d. lineet ſemicircl⁹ cuius a. b. ſit dyameter ſiue chorda: Et ducant lineę ppēdiclares a pūctis. d. & c. ad circūferētiā q̄ ſunt d. f. &. c. e. ſecundū doctrinā q̄rti theorematis de linea. pducat linea recta ab. a. ad. e. q̄ erit latus pyramidis: ſilr ducat linea recta ab. f. ad. b. q̄ erit lat⁹ octocedrō: ſic quoq̧ linea recta ducta ab. e. ad b. erit lat⁹ cubi: q̄ ſi diuidat ſecudū pportiōꝫ habentē mediū & duo extrema: ſcḋm theorema octauū de linea in pūcto p maior portio ſcꝫ p b erit lat⁹ duodecedrō. Rurſ⁹ diuidatur d. b in duo æqlia in m a q̄ pducat linea ppēdicularis q̄ ſit. m. n. & a puncto n. ducat linea recte ad b quę erit latus icocedrō. ut patꝫ in deſcriptione hic depicta. Hoꝝ vero corpoꝝ fabricatio exēplari potius q̄ oculis ſubeſt: quā intellectuali libuit dmōſtratōe demonſtrare. queadmodū iā vidiſti eadē ex papyro cōiuncta.

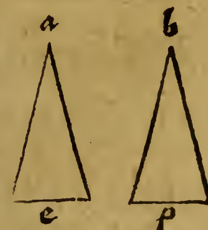
Tertium Tertiū. Omniū duaꝝ ſpheraꝝ eſt pportio unius ad alteraꝫ tanq̧ ſuæ dyametri ad dyametruꝫ alterius pportio triplicata. Hoc claret in ſpheris a b & c d. Spheraꝝ igit quoꝝ dyametrorum proportio eſt dupla / erit pportō octupla.

Quartū Quartū. Omnis colūna ſiue ſit laterata ſiue rotūda/ tripla eſt ad ſuā pyrāidē. unī ſi colūna habet ęris libras 30. pyrāis ſua habebit tm̄ libras decē.

Quintū Quintū. Aequa corpa ſunt atq̧ ſimilia/quoꝝ terminales ſupficies nūero ac quātitate æqles ſunt atq̧ ſiles. ut ſunt duo cubi bipedales.

Sextum Sextū. corpora ſilia ſūt q̄ ſilib⁹ ſupficieb⁹ & nūero æqlibus cōtinent. Vn̄ q̄rūcūq̧ corpm rotundoꝝ/q̄rū axes ſuaꝝ baſiū dyametris ſunt pportionales: ſunt ſimilia. ut axes pyramidis a dupla eſt ad dyametꝝ ſuę baſis e. Similiter axis pyramidis b dupla eſt ad dyametꝝ ſuę baſis f igit pyramis a ſimilis eſt pyramidi b.

Finis theoricę/ſeqtur Geometrię praxis:

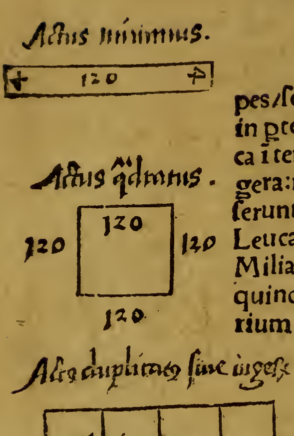
Libri Sexti. Tracta. ij. in praxim Geome-
triæ tractatus ſecũdus. Ca. primũ. DIS.

X dictis nõdũ intelligo quo nã pacto aut ingenio ter
rã ſpaciũue terrę metiri poſſim q̃d tñ geometrię nomẽ
viſum eſt inſinuare. MAG. Verũ dicis: nam tibi in
prioribus geometrię generaliora principia/paucaſq; eiuſdem
theorias propoſui. Iam vero quia te vigilantiſſimũ/eiuſq; ꝑ-
cupidum ſentio: de metiendi modo pauca ſubiungere ęnitar.
In primis autem quid menſura: & quæ eius partes p̃mittam.

De menſura & partibus eius. Ca. ij. DIS.

Quid eſt menſura? MAG. Eſt cõpluriũ & interſe ęq̃- Menſura
liũ interuallorũ longitudo finita. DIS. partes men-
ſurę quæ ſunt? MAG. Hę. miliariũ ſtadium: actus:
pes/ſemipes/palmus/digitus uncia. Antiquiores nanq; orbẽ
in ꝑtes/ꝑtes in ꝓuĩcias/ꝓuĩcias ĩ regiões/regiões in loca: & lo
ca ĩ territoria: territoria ĩ agros/agros ĩ cẽturias: cẽturias ĩ iu-
gera: iugera in climata: climata in actꝰ. actꝰ in ꝑticas &c. diui-
ſerunt. Vias vero latini per miliaria: Gręci per ſtadia: Galli ꝑ
Leucas: Aegyptij ꝑ ſignes. Perſi per aſangas metiebãt̃. DI.
Miliarium quid eſt? MAG. Spaciũ continens in longum Miliariũ
quinq; milia pedum: quæ faciũt mille paſſus: a quibus milia-
rium dicitur. DIS. Stadiũ quãtũ cõtinet? MAG. octauã Stadium
ꝑtem miliarij. ſc; pedes. 625. qui faciũt paſſus. 125. Leu Leuca
ca vero finit̃ paſſibus mille quingentis. DIS. Actus
quantum habet? MAG. Actꝰ triplex eſt. ſcilicet mi
nimus. & continet in latitudine pedes. 4 in longitudi- Actus mi
ne vero. 120. Actus duplicatus & continet in longitudie nimus
240 in latitudine vero octo. Nõnulli vero actum dupli- actus du-
catum iugerum facere/quod in longitudine. 240. in la- plicatus
titudine vero. 120. dicunt continere. Hæc iugeri in clima
ta requirit diuiſio. continet enim clima: ut aiunt: ex oĩ
parte pedes. 60. itaq; ex uno iugero octo fiunt climata

DIS. Pertica quantũ continet? MA. Pertica id eſt pertica
radius/virga eſt oblonga decẽ continẽs pedes: a quibꝰ
decempeda dicta eſt. Pertica vero dicitur quaſi portica a
portando. DIS. Paſſus quantũ habet? MAG. Pe- Paſſus
des quinq;. Gradus pedes duos. Cubitus pedẽ unum: Gradus
& dimidiũ. Cubitus vero magnus habet. 9. pedes. Tali- Cubitus
bus cubitis intelligũt nõnulli menſuratã archam Noe. Pes
Pes vero. 4. habet palmos. Sẽipes duos cõtinet palmos Semipes
Eſt aũt pes triplex ſc; porrectus cõtractus & quadratꝰ pes. porre
Porrectus eſt pedalis menſura in longũ protenſa. Con ctus

rat: id eſt verum in rõne veri ut eſt principiũ ſciẽtię aut ſapiẽtię. Iſte op̃abilia attendit: id eſt obiectũ in rõne boni: ut eſt principiũ op̃atiõis: q̃ a gręcis πραξισ praxis dicit̃: inde intellectus nomẽ ſortitus eſt. Illius finis eſt ſpeculari/ſcire: & veritas. Iſtius finis eſt op̃ari & opus. inde intellectus practicus ſiue op̃atiuus appellat̃: imperfecte q̃dẽ ſi operabilia uniuerſaliter ſine dictamine proſecutionis aut fugæ conſiderat. Perficietur autem ſi operabilia magis p̃ticulariter & cũ dictamine p̃ſecutõis aut fugę intelligat. unde cũ intellectus cibũ ſub rõne boni delectabilis intelligit: voluntas ſi determinat ipſum velle ſub rõne boni principiat actum practicũ & intellectũ ut media cõſequẽdi cibũ quęrat/imperat: ĩtellect⁹ autẽ hęc media p̃quirens iam practicus denominat̃: q̃uis imperfecte. dũ autẽ ultra ſe extenderit ut inuẽta media in executione ponãtur/in praxi perficietur. DIS. Intellectus itaq; imp̃fecte practicus extenſione fit p̃fecte practicus? MAG. probe. Actus enim ſiue intellectio circa inquiſitionẽ medioꝝ cõuenientiũ ad cibum cõſequendũ/licet directiua ſit: nõ tamen praxim id eſt operationẽ dirigit: ideo intellectũ nõ niſi imp̃fecte practicũ denominare poterit. medijs autẽ inuentis in executõe poſitis/ĩtellectio praxim id eſt operationẽ actu dirigit: ideo intellectũ p̃fecte practicũ denominare habet. ſic q; iuxta mentẽ Ariſtotel' in tertio de anima. Ariſtote. intellectus extenſione practicus. Intellectus inq; primus imp̃fecte practicus/quia intellectus ſpeculatiuus obiectũ tantũ in rõne veri ſpeculatur & nunq; fit practicus. Actus autẽ & habitus ſi ab obiecto aut a fine habeant q̃ ſint practici/magni & philoſophi & theologi diuerſa ſenſerũt: q̃ alijs determinãda relinq̃mus. DIS. optime. cętera interĩ p̃curram⁹

Intellectus quando ratio intelligentia dicatur: & quomodo in portionẽ ſuperiorẽ quę vir eſt: & in inferiorem quę eſt mulier diuidi intelligatur: & ſi in portione ſuperiori tantum imago dei reperiatur Capitulum decimum MAG.

I paulo intimius hunc campum luſtrabimus: intellectum rationem & huius portionem ſuperiorem intelligentiam & virum: inferiorem vero rationem ac mulierem appellari conſpiciemus. Sinderesim autẽ & conſcientiã a nõ nullis intellectui/ab alijs vero volũtati attributas inueniemus. DIS. Hęc quęſo latius explana. MAG. Intellectus quia per diſcurſum & ratiocinãdo intelligit/ratio cõuenięter dicit̃. Cuius portio ſuperior q̃m incõmutabile cõtemplans/ſupernã & internã cõſulit veritatẽ: intelligẽtia eſt. eo q̃ ſimplicius & q̃etius huiuſmodi apprehendat. inferior autẽ portio inferiorib⁹ tractãdis gubernandiſq; deputata/a ratiocinando nomẽ retinet. in illa eſt ſapientia ad cõtemplatõeꝫ ęternoꝝ atq; incõmutabiliũ pertinens: in hac ſcientia actioni q̃ bene utiAuguſti⁹ mur temporalibus coherens. tunc autẽ inquit diuus Aurelius lib. 12. de tri. his bene utimur: ſi quidq̃d in uſu tẽporalium facimus/ęternoꝝ adi

piſcendo ūm contemplatione faciamus/ per iſta tranſeuntes illis inhęrentes. Et in eodem libro Hanc virum Illam autem mulierem appellat idem quoq; inſinuari per Apoſtolum affirmat: dum ſcribens Corīthijs ait. vir quidem non debet velare caput ſuū. quoniā imago & gloria dei eſt: mulier autem gloria viri eſt. DIS. Quid per velamen intelligit? 1 Cor. xi.
MAG. poteſtatem cohibentem. Quoniam quantumcunq; (inquit) ſe extenderit in id quod ęternum eſt/ tanto magis inde formatur ad imaginem dei: & propterea non eſt cohibenda/ ut ſe inde cōtineat ac temperet: & ideo vir (id eſt portio ſuperior cuius eſt ęterna cōtēplari) non debet velare caput. qa vero illi rōnali portioni q̄ in rebus corpalib⁹ tpalibusq; verſatur periculoſa eſt nimia ī inferiora progreſſio: debet habere poteſtatem ſuper caput: quod iudicat velamentum: quo ſignificatur eē cohibenda (ſc; inferior portio cuius eſt temporalibus intendere). Fit autē hęc cohibitio a portione ſuperiore quæ in ſpeculo conſilij p̄ſidet: & viri officium exercet: & cū a carnali ſenſu magis ęlongata ſit/ validior eſt. Inferior autem portio ſenſualitati vicina ſępius ęmollitur & facile cōſentit. hinc mulieris naturā imitat̄. Vnde ſicut in paradiſo terreſtri/ ſerpēs mulieri illecebrā ingeſſit: cui conſentiens de ligno vetito cōmedit: & ut vir in idem conſentiret illexit/ qui cum uxoris inſolentiam nō cohibuit/ diuinum mandatum tranſgreſſus eſt: & nobis mortem intulit. Sic in paradiſo ſpirituali mentis noſtrę ſenſualitas illecebras corporis portioni inferiori exhibet: quæ ut mulier ęmollita conſentit: & portioni ſuperiori de eadem ad manducandum cōſentiendūq; prębet: quæ ſi non viri officium exerceat mulierem cohibendo/ ſed mēbra iniquitatis arma/ peccato exhibet: ut ſi poteſtas ſit etiam corpore compleatur: iāiam ſimul de cibo vetito cōmedit & anię mortem p peccatū intulit. DIS. diuerſarum ne an unius eſſentiæ ſunt hę portiōes? MAG. unius. unde cum eas cōmemoraſſet Auguſtinus ſubiunxit. Cum igit̄ diſſerim⁹ de natura mentis humanę/ de una quadam re diſſerimus: nec eam in hęc duo quæ cōmemoraui niſi p officia geminamus. DIS. Cur igitur in una tantū ſc; ſuperiore imaginem dei dictum eſt? MAG. quia ut idē aſtruit/ ex hac conſpectā conſulit veritatem. Illa autem intenditur in agēda inferiora. Quod quidem ita accipi poteſt: ut in ſuperiore imago dei ſit magis expreſſa: in inferiore autem minus expreſſa. ideo in illa/ nō autem in altera eſſe dicitur. qua autem ratōe mens dei imaginem gerat fortaſſe in ſequentibus ęnodabitur. nunc quod reliquum eſt breui ſermone tranſcurramus. DIS. Ex pręlibata diſtributione reſtat ut de ſinderiſi & conſcientia loquamur. Auguſti⁹

De Sinderiſi & Conſcientia: unde nomina habeant: & ſi intellectui aut voluntati attribuenda ſint. & qualiter ad ſyllogiſmum practicum concurrunt. Capitulum. xi. MAG.

Vi Sindireſim & cōſcientiā voluntati attribuunt: in Intellectu quoq; duo ponunt correſpondentia. Primū eſt lex naturę: quæ eſt uniuerſalis regula operandorum. huic in voluntate correſpōdet quidam motor uniuerſalis: ſtimulās ad talia principia uniuerſalia ſemp̄ cōcordans dictamini legis naturę. ideo ſinderiſis dicit̄ a ſin: id eſt con & hęreſis: ęlectio quaſi ęlectio cōcordans legi naturę. Lex autē naturę dictat bonū ęligendum/ & malum fugiendum. Huic igitur ſinderiſis concordans/ bonū appetit: ſempq; malo remurmurat. Hanc Auguſtin⁹ in li. de baptiſmo paruulorꝫ deſcribēs ait. Sinderiſis eſt lumen innatū & animæ concreatum quo dirigimur: & mouemur ad faciēdum ea quæ p̄tinent ad vitatōē culpę & penę & ad adeptōē gloriæ. unde ſicut in intellectu eſt lumē naturale quo principijs intelligibiliū naturaliter aſſentimus/ & intellectus ſiue habit⁹ principiorꝫ dicitur/ ſic in voluntate lumē eſt naturale/ reſpectu op̄abiliū appetendorꝫ: quod ſinderiſis dicitur Secundū q̄d in intellectu ponunt/ eſt ratio recta de particularibus agendis/ cui⁹ dictamen quaſi ſubſumit ſub principijs uniuerſalibus. huic in voluntate correſpondet quidā motor p̄ticularis ſtimulans ad op⁹ ſcꝫm dictamen rōnis rectę Hinc dicit̄ cōſcientia eo q̄ ſit ælectio deliberatiua in voluntate concordans cum ſcientia in ratione recta. Vel dicit̄ cōſcientia/ quaſi cōcludens ſcientia. unde in ſylogiſmo practico Sinderiſis maiorem ponit ex dictamine legis naturæ. Recta ratio minorem ſubſumit & cōſcientia cōcludit. verbi gratia. dicit Sinderiſis. omne malū vitandū eſt. Subſumit rectæ rationis portio ſuperior. Adulteriū eſt malū/ quia a deo p̄hibitum. vel portio inferior. adulteriū eſt malum: quia turpe & inhoneſtum. infert Cōſciētia igitur adulterium eſt vitandum. DIS. Sicut ergo in ſpeculabilibus habitus principiorū dicitur intellectus: & habitus cōcluſionum ſcientia: ſic in operabilibus habitus principiorū eſt Sinderiſis & habitus cōcluſionum eſt cōſcientia. MAG. Scite cōcludis ex dictis & opinioni alteri alludis quæ Sinderiſim & Cōſcientiā intellectui practico potius quā volūtati attribuit. Ait em̄ Damaſcenus li. 4. Conſcientia noſtra eſt lex intellectus noſtri. Sinderiſis autem ut teſtatur diu⁹ Hieronym⁹ ſup̄ Ezechielē. ſcintilla eſt cōſciētiæ. & hoc ſi tenere placuerit ea q̄ Sinderiſim & cōſciām voluntati tribuenda arguunt quia Sinderiſis remurmurat malo & cōſciētia remordet: intelligēda ſūt oſtenſiue & dictatiue & quodāmō inclinatiue ſine tamen coactionis neceſſitate. Sunt etiā qui cōſciām intellectui Sinderiſim aūt voluntati accomodāt. q̄d ſimiliter ex intelligentia dictorꝫ ſaluari poteſt. Si autem Sinderiſis extingui poſſit & cōſcia etiam erronea ſub peccato ad opus liget & alia huiuſcemodi dubia utrūq; cōcernentia theologię reſeruam⁹. nunc ſi quid aliud in hoc campo laritare exiſtimas oſtende. DIS. primę diuiſionis qua aīam in intellectum/ memoriam/ & voluntatem diſtribuis: prima duo membra pro epitomatis capacitate ſatis luſtrauimus: ſupereſt ut tertij voluntatis ſcilicet naturam diligentius perquiramus.

Auguſti⁹

Sinderiſis

Cōſciētia

Damaſce.

Hierony.

De potentia rationali motiua: quę eſt volū tas & eis ſubſeruientibus. iraſcibili & concupiſcibili: inſuper de diuiſione volnutatis in naturalem & deliberatiuā Ca.xij. MA

Icut in ſenſitiua p̄ter apphenſiuā: etiā appetitiuā ſiue motiuam oſtendim⁹: ſic & in rationali p̄ter cognoſcitiuam quā intellectū nominam⁹ ſiue rōem/etiā appetitiuā inuenimus quā volunta-
voluntas tem dicimus. Et eſt (ut inquit Aug⁹ li. de duab⁹ aīabus) motus animi Auguſti.
cogente nullo ad aliqd vel nō admittendū vel adipiſcendum. Subſunt em̄ volūtati iraſcibilis & cōcupiſcibilis. per hacn cōtraria nō admittit: per illam cōuenientia adipiſcitur. verūtamē una res ſunt cū voluntate: nec realiter & organice ab ea diſtinguunt̄ queadmodū in ſenſu. Hic eſt appetitus rationalis motū impans in rōnalibus/ad ea quę ratio cognoſcit. Cognitū nancp ab intellectu ſub rōne boni/obiectū fit volūtatis: cū qua ut cauſa ptialis ad actum volendi cōcurrit: ſicut ſpecies intelligibilis & intellectus ad actum intelligendi: ita ut quodlibet in ſua cauſalitate p̄fectum ſit/ab alio independens: p̄fectior tamē eſt intellectus in actu intelligendi & voluntas in actu volendi quā obiectū: niſi forte in obiecto beatifico. Hanc rurſus bifarie diuidūt. In naturalē videlicet & ratio
Naturalis nalē. Naturalē quidē vocant voluntatē qua volumus q̄ non appetere
Rational' non poſſumus. ut ſunt: eſſe viuere: ſcire &c. Rationalem vero appellant qua nō naturalia quę & appetere & renuere poſſumus volumus. Hanc ſimiliter deliberatiuā dicūt: nā ex deliberatōe id appetit & aliud reſpuit.

De libero arbitrio Capitulum.xiij. MAG.

Acultas aūt rationē & voluntatē cōplectēs/ liberū arbitriū dici ſolet: de quo catholici doctores plures ędidere libros: in quibus naturā/cōditiōes/& varia circa id incidentia dubia: quorū deciſio in theologia apprime eſt neceſſaria diſſoluunt. Sed ab his nunc ſtilū reuocemus ne conſtitutos limites excedamus. DIS. Saltem liberi arbitrij deſcriptiōem aliquā ex memoratis libris in medium proferas.
Liberum arbitriū MAG. Auguſtinus ipm ita deſcribens ait. Eſt facultas rationis & voluntatis/qua bonum ęligitur gratia aſſiſtente: & malum eadem deſiſtēte. Facultas inquit id eſt potentia ſiue poteſtas rationis & volūtatis: nō quod liberū arbitriū ex his duobus conſtitutum ſit: ſed quia ad actum eius hęc duo concurrunt. habet em̄ ſe p modum ęlectiōis: qua e duob⁹ altero recuſato unum ęligimus. Ad ęlectiōem aūt ratio neceſſaria eſt p quam diiudicatur quod alteri p̄feratur: & voluntas per quam id quod pręlatum eſt appetatur. Dicitur itaq; arbitrium ab arbitrando: quantū ad ratiōem. & liberum quantum ad motum voluntatis. quod ſequitur & obiectum & adiutorium demonſtrat. Eſt em̄ liberum arbitriū circa bonum a ratione diſcretum & a voluntate acceptū: gratia autem aſſiſtens adiutorium eſt ad bene agendum. deſiſtens autem priuatiue ad op Auguſti.

poſitum: ſicut abſentia nautę ad periclitationem nauis. Huius amplio‑rem dilucidatiõem in Auguſtino Bernardo Anſhelmo & cæteris mate‑riam hanc tractantibus pquiras. Ecce in termino huius campi conſtitu‑ti e diuerſo aliũ conſpicimus: in quo nonnulla venabimur quę ad prędi‑ctorum intelligẽtiã conducũt. DIS. Hũc igitur celeres ingrediamur.

Campus idẽptitatis. Si potentię animę ſint realiter idemptificatę eſſentię animę. & quo modo Trinitas & imago reperiatur in anima Capitulum decimumquartum MAG.

IN hoc campo multiformẽ cõflictũ/ non tam inter Phõs quã in‑ter ſacrę theologię pfeſſores cernere eſt. Affirmantib⁹ alijs quas percurrimus animæ potẽtias a ſubſtantia animæ realiter diuer‑ſas: & accidẽtia eſſe de ſecunda ſpecie qualitatis: accidentia tamẽ inſepa‑bilia. Alijs e diuerſo aſſerentibus: animę potentias eſſe animę partes in‑ter ſe quidem realiter diſtinctas: non autem ab eſſentia animę quamuis nõ oĩno eædẽ ſint ipi. In tertia acie pugnant: q potentias animę eaſdem ſubſtantialiter concedunt cum eſſentia animę ab eadẽ tamẽ differre rea‑litatibus relatiuis aſtruunt. Pręter hos accedunt quibus nec hoc quidẽ ſufficiẽter dctm̃ videt: ſed ipas eſſentiæ animę realiter idẽptificatas/ for‑

Auguſti⁹ maliter autem diſtinctas aſſeuerant. Et idem ſenſiſſe diuũ Auguſtinum liquido apparet: ex his quæ in multis locis librorum de trinitate ſcrip‑ſit. e quibus id quod li. x. c. xi. aſſeruit adduxiſſe ſufficiat. ait nanq: Hęc igitur tria memoria intelligentia & volũtas: qm̃ non ſunt tres vitæ ſed una vita: nec tres mentes/ ſed una mens/ conſequenter utiq: nec tres ſub‑ſtantię ſunt/ ſed una ſubſtantia. & paulopoſt. Quocirca hęc tria/ eo ſunt unum/ quo una vita una mens/ una eſſentia: eo vero tria quo ad ſe inui‑cem referuntur: Et in fine ęqualia ſunt tota ſingula totis ſingulis/ & to‑ta ſingula ſimul omnibus totis. & hęc tria unum/ una vita una mens/ una eſſentia. Hæc Auguſtinus. quę: ſi una cũ his quæ in alijs libris: ma‑xime autem in nono/ undecimo & quindecimo diſſeruit/ ad intentiõẽ auctoris referantur/ gloſulas eorum quę in oppoſita parte ſunt/ nõ ad‑

Idem c. 5. & 3. Ioan. 17. mittũt. Mouet & aliud/ nam beatitudinem animę per ſe competere/ ma‑niſeſtum eſt ex libro. xiij. de trinitate. Beatitudo autem per intellectum ineſt: dicente ipa veritate. Hæc eſt autem vita ęterna ut cognoſcant te ve‑rum deum: & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Intellectus itaq: (cui ſaltẽ propinquius inerit beatitudo) accidens ſi eſt & non eiuſdem naturę cũ anima beatitudo per accidens inerit animæ DIS. Animę igitur & po‑tentiarum eiuſdem/ unam naturam aſtruis? MAG. non modo ego

S. Hugo. ſed quem in teſtem produxi diuus Aurelius: a cuius ſentẽtia nec Hugo de ſancto victore diſcrepat: in eo quem de ſpiritu & anima prętitulauit

Aug. c. 13. libro (quem & nonnulli Auguſtini eſſe voluere) dicens Anima ſcdm ſua opera varijs nuncupatur nominibus. dicitur nanque anima dum vege

tat: Senſus dum ſentit: Animus dum ſapit: Mens dum intelligit: Ratio dum diſcernit: Memoria dum recordatur: dum vult voluntas: Spiritus dum cōtemplatur. Iſta vero non differunt in ſubſtantia queadmodū in nominibus: quoniam omnia una eſſentia. proprietates quidem diuerſę ſed eſſentia una rationalis & una anima in eſſentia ſimplex/in officiis mul tiplex. Et rurſus. nec aliud nec minus eſt ratio in ſubſtātia ꝙ anima: ſed una eademqꝫ ſubſtantia ſecundum diuerſas potentias diuerſa ſortit vo cabula. Diuus inſuper Bernardus ſuper Cantica ait. Quędam in anima intueor: memoriam/intelligentiam & voluntatem: hæc tria ipſa eſt. Bernardꝰ

DIS. Vnanimis illorum videtur in hac re ſententia: ſupereſt autē ut quod obſtare videtur diſſoluas. Trinitatis imaginē in anima ſecunduꝫ tres potentias repertam dudum accepi. tres vero perſonę/Pater Filius & Spiritus/ꝗuis in diuinitatis eſſentia cōueniant: interſe tamē realiter differunt. igitur pariformiter potentiæ animę realiter diſtinguuntur.

MAG. Superbenedictę trinitatis imago non pręciſe conſiſtit in tribꝰ animę potentiis. quia & ſi in his ſit cōſubſtantialitas non tamen diſtinctio realis. nec conſiſtit in actibus potentiarum: in illis equidem & ſi ſit diſtinctio realis non tamen conſubſtantialitas. Conſiſtit igitur in potētiis ut ſubſunt actibus ſuis. ſic enim in ipſis reperitur conſubſtantialitas/realis diuerſitas & ordo originationis. Nam ſicut a patre filius & ab utroque ſpiritusſanctꝰ: ſic quodāmodo a memoria fęcunda noticia gignitur & in intellectu recipitur: ab utroqꝫ autem velle originatur. Id autem latius diſcutiendum theologiæ reſeruamus interim quid in campo unitatis lateat perquirendum eſt.

Campus Vnitatis In plantis eſt tantum anima vegetatiua in brutis eſt tantū anima ſenſitiua in hominibus eſt tantū una anima ſcilicet ītellectiua in qua ceterę cōtinentur: ſicut trigonus in tetragono. Et ſi aut ꝗmodo embrio primo viuat. Capitulum. xv. DIS.

Vid in hoc campo venatu dignum arbitraris: cum non unā ſed tres animas eſſe in principio libri decimi dictum ſit? MAG.

Quod dictum cōmemoras de animarum numero hic haud retractabimus: ſed ſi omnes hæ animæ in uno viuēte ſimul conſiſtant: in trāſcurſu huius campi venabimur. DIS. Optime. ab hoc igitur ſtilo habenas relaxa. MAG. In vegetabilibus & plantis unā tantum animā vegetatiuam ſcilicet unanimi ſententia omnes prædicant. In animalibꝰ vero quæ homines non ſunt/præter animam ſenſitiuam (quę & nutritionis/augmentationis & generationis opera exercet) aliaꝫ eſſe animā pauci opinati ſunt in philoſophia minus exercitati. De homine autem nōnulli præcellentes doctiqꝫ philoſophi vel incertam ſententiam protuliſſe/vel tres diſtinctas animas in eodem poſuiſſe inueniūtur. Cæteri ve

ro rem limatius conſiderantes: & ſuperfluitatē naturam exhorrere intelligentes/uni homini unam animam tantū attribuunt: hæc eſt intellectiua. cuius naturam præſentis libri in diuerſis venamur campis. DIS. Neceſſe eſt igitur huic opera & vegetatiuę & ſenſitiuę aſcribere. non enim homo tantum intelligit/ſed & vegetatur & ſentit & ſecundum locū mutatur. MAG. Probe. id nanq; Ariſtoteles inſinuat: cum præmiſſas animas in intellectiua quēadmodum trigonum in tetragono cōtineri aſſerit. Manifeſtum autem ex mathematicis trigonum & tetragonum ſpecifice differre ſi ſeparatim conſiſtant. qui autem in tetragono continetur trigonus/non trigoni ſed eius a quo cōtinetur tetragoni formæ ſubeſt. Sic vegetatiua/ſenſitiua & ſecundū locum motiua trigonū integrāt quam animam bruti dicimus: & ſub ſpecie ſenſitiuę conſiſtunt. quibus ſi intellectum addideris/tetragonus fit: in quo dictus trigonus continetur: nec iā in forma trigoni ſed tetragoni ſubſiſtit. quem humanā animā mentem ſiue intellectum nominamus. Neminē equidem philoſophiæ gnarum latere poterit inferiorum perfectiones excellentiore modo ſuperioribus ineſſe. vegetatiuam itaq; & ſenſitiuam & motiuā in homine non vegetabilis aut brutalis/ſed rationalis animæ dicimus. Vnde & in lib. de eccleſiaſticis dogmatibus. c. 14. & in li. de ſpiritu & anima. c. 48. dicitur. Neq; duas animas eſſe dicimus in uno homine. ſicut Iacobus & alij Syrorum ſcribūt. unam animalem qua animetur corpus: & īmixta ſit ſanguini: alteram ſpiritalem quę rationem miniſtret: ſed dicimus unam eſſe eandemq; animam in homine: quę & corpus ſua ſocietate viuificet/ & ſemetipſam ſua ratione diſponat: habens in ſe libertatem arbitrij ut in ſuę ſubſtantię eligat cogitatione quod vult. DIS. Quomodo igitur embrionem viuere/primo quidem vita plantę/dehinc vita animalis/demum autem vita hominis intelligendum putas? MAG. Embrionem non anima propria/ſed matris cui colligatus eſt & vegetare & ſentire intelligo. ſicut puſtulam in corpore excreſcentem. nec intellectiua ante expletam formationem infunditur. ut manifeſte deducit Auguſtinus lib. q. ve. & no. teſta. & c. moyſes. xxxij. q. ij. Vnde & in lege præceptū eſt. Si quis percuſſerit mulierem pregnantem & illa abortiuum fecerit/ſi non fuerit formatum mulctetur pecunia: ſi autē formatū fuerit/ reddat animam pro anima. Ex quo aperte monſtratur: ante formationē embrionem non viuere/nec animam cum carne ſeminari: ſed ordo quem præmiſſa innuit auctoritas in hoc accipi poteſt: ut per animam matris primo vegetandi/dehinc ſentiendi exerceantur opera. Intellectiua vero ſuperueniēs cepta proſequitur opera: & ſimiliter motiuam influit: qua interdum materni uteri parietes pulſat. Intellectionem autem non niſi in nato & poſt temporis interualla oſtendit. DIS. Plane. Sed dic quæſo in qua potiſſimum corporis parte animam reſidere exiſtimes? MA. In eo qui ſequitur campo id celeri venatu deprēhendemus. DIS. En patet ingreſſus: quid tardas?

Ariſtote.

vita Embrionis.

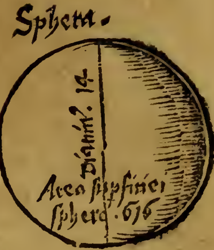
Auguſti9

Campus Impartibilitatis, anima intellectiua eſt in nulla corporis pticula determinate: ſed tota in toto & tota in q̄libet eius pte: nec maior in maiore/nec minor in minore. licet perfectius in uno operetur q̄ in alio. & q etiam fatui ſunt rationales. Capitulū ſedecimū. MA

Vi animæ aliquā ex corporis ſubſtantia ptem in ſedē regni ſui determinant/corporeā dicant neceſſe eſt: id autem per loci ſpacium longitudine latitudine & altitudine ita ſiſtitur vel mouetur ut maiore ſui parte maiorē locū occupet: & breuiore breuiorē/minuſq; ſit in parte q̄ in toto. Anima vero p oms corpis pticulas tota ſimul adeſt, inquit Auguſtinus ad Hieronymū. nec minor in minorib⁹ & in maioribus maior: ſed alicui intenſius alicui remiſſius/& in ſingulis tota adeſt: neq; enim aliter quod in corpore nō toto fit/tamē ſentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tangitur/ q̄uis locus ille non ſolū totius corporis non ſit/ſed vix in corpore videatur: animam tamen totam nō latet: neq; id q̄d ſentitur p corporis cūcta mēbra diſcurrit: ſed ibi tantum ſentitur ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit: quod non in toto fit/niſi qa & ibi tota eſt ubi fit: nec ut tota ibi ſit cętera deſerit: viuunt enim & illa ea præſente ubi nihil tale factum eſt: Quod ſi fieret/& utrunq; ſimul fieret: ſimul utrunq; totam pariter nō lateret. Idem in de Trinitate libro ſexto affirmat. DIS. Si tota in qualibet particula cōſiſtit/ſingulæ hominis partes homines dici poſſunt. MAG. Dici quidem poſſunt non autem a doctis ſed ſtultis. Stultus eſt enim qui in nobis oſſa & ungues homines dicit, ait Aurelius de ciuitate dei. li. 7. In eu trogenīs nanq; forma nō parti ſed primo toti ineſt. DI. Aliud & forte ſimili reſponſione dignū quęri poteſt: ſi tota ubiq̄ eſt/ cur non in pede videt & oculo audit? MAG. miror te huiuſcemodi quærere: qui libro pręcedenti ad ſenſationem organa in debita proportione neceſſaria intellexiſti. DIS. Si non maior in maiore/nec minor in minore/cur alios alīs rationabiliores ingenioſiores: aut memoria p̄ſtantiores dicimus? Auguſti⁹ c. 23.

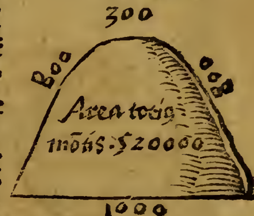
MAG. Quantitatem virtualem & graduum tam accidentalium quā eſſentialium latitudinem ab anima non ſecludo: quęmadmodum libro octauo deductum eſt/ ſed ne peregrina videatur hæc poſitio, diuū Au. li. xī. de ciuitate conſulas/ait nanq;. Cum em̄ deus ſuma eſſentia ſit: hoc eſt ſumme ſit/& ideo immutabilis ſit: rebus quas ex nihilo creauit eſſe dedit: ſed non ſumme eſſe ſicut ipe eſt. & alīs dedit eſſe amplius alīs minus/atq; ita naturas eſſentiarum gradibus ordinauit. Præter hæc autē rōne corporū & organorꝫ in qbuſdā animæ opationes pfectiores cernimus. unde tales alīs pręſtantiores nominamus. quemadmodum lucernam ſplendidiorem dicimus: quæ lumen ſubtiliore aut vitro/aut cornu circumdat: tenebroſiorem autem/ quæ vitro / aut cornu groſſo/ Auguſti⁹ de ci. c. 2.

Accipias circulũ ęqualis dyametri cũ ſphera cuiꝰ ſuperficiem podiſmare voluimus. huiꝰ circuli dyametrꝫ in eiuſdem periferiã ducas:& q̃d ꝓducit erit area ſuperficiei ſpherę q̃ſitę ſiue circuli mauritura quę ſemꝑ quadruplex eſt ad areã circuli ut ſit circulus cuiꝰ dyameter ſit. 14. erit eiꝰ periferia. 44. & area. 154. eritqꝫ area ſuꝑficiei ſpherę ęqualis dyametri. 616.

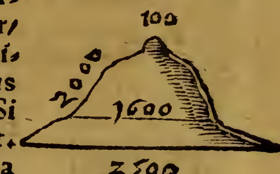

De podiſmo ſuꝑficiei mõtuoſę. Ca. xxvi. MA.

I autẽ montuoſę ſuperficiei areã habere placuerit/verticis circuitum conſidera:& ſimiliter pedis & aſcenſus quo facto iungantur circuitus pedis & verticis/ꝓducti medietatem accipe: quã ꝑ aſcenſum multiplica & ꝓductũ oſtẽdit quęſitũ. DIS. Exemplũ ſubiũgas. MAG. ſit mõs cuius verticis circuitus ſit. 300 pedũ. circuitus pedis ſit. 1000 pedum: aſcẽſus vero ſit. 800. pedũ. erit area tota. 520000. pedũ.

DIS. Quid autẽ ſi mons in circuitu verticis medietatis & pedis multũ diſcrepauerit: ita ut quaſi pyramidaliter aſcẽdat? MAG. Hoc pacto aream eius accipias. Collige numerꝫ circuitus pedis medij & verticis in ſummã unã: cuius tertiã partem ꝑ aſcenſum multiplica/& patebit quęſita area. ut ſi circuitus pedis ſit pedum. 2500. circuitus medius. 1600. circuitus verticis. 100. aſcenſus vero. 2000. erit area. 2800000. pedũ. Si aũt mons in aſcenſu ſimiliter & in circuitibꝰ inęqualis fuerit. alia via eius indaganda eſt area DIS. Qua? MAG. Illa iunge circuitũ pedis circuitui verticis ꝓducti: accipias medietatem: ſic aſcenſus colligas: collecti medietateꝫ ſumas: hãc per priorẽ medietateꝫ multiplica: & ꝓductum areaꝫ dabit. DIS. Eexemplũ huius addas. MAG. ſit mons cuius verticis circuitus ſit. 200. circuitus pedis. 1400. aſcẽſus longior. 850. aſcenſus breuior. 750. erit area. 640000.

De diuiſione ſuꝑficierũ quarũcunqꝫ in actus vel iugera. Capi. xxvij. MAG.

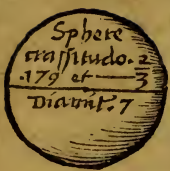
Vperficies itaqꝫ notas/ſi per actus aut iugera alias ue menſuras partiri volueris longitudinem & latitudinẽ menſurę tuę in ſe multiplica: & habebis menſurę/cuiꝰ latera multiplicaſti/pedes ſiue areã: per hanc pedes ſuperficiei diuidendę diuide: & numerus quotiens dabit quęſitum. erũt itaqꝫ iugera primi montis. 18. & reſtant pedes mille & ſexcenti: ſecũdi montis iugera erũt. 24. reſtantibus pedibus. 88000. Iugera montis tertij erunt. 22. reſtantibus. 6400. pedibus. Hec de menſura ſuperficierum: ad corpora tranſeamus.

De craſſitudine ſiue ſoliditate ſpherę.

Capitulũ viceſimũ octauum. MSG

Enſura quã ſcdm corpꝰ fieri diximus: corporum ſoliditates & craſſitudines inquirit: ut quot ſcȝ pedes quadratos corporis magnitudo contineat. Huius ut aliq̃lem cognitionem accipias / de quibuſdaȝ corporibus praxim ſubiiciam. & primo de ſphera. Sphere igitur ſoliditatem ſi inquirere volueris / dyametrum eius cubes (id eſt ſemel in ſe ducas quadrate: & productum rurſus per dyametrum multiplica) hoc vero cubum ſphere craſſitudinem excedit: quẽ exceſſum ſi abieceris: ſphere ſoliditas relinquetur. Exceſſus autẽ tali patebit via. diuide cubum per. 21. productum in. 10. ducas: & habebis exceſſum queſitum. vel dyametrum cubes: productuȝ per. 11. ducas / totiuſq; ſumme. 21. pars dat ſphere ſoliditatẽ. ſic etiam exceſſus per: xi. ductus dabit idem. DIS. Exemplum addas. MAG. Sit ſphera cuius dyameter ſit. 7. erit cubus. 343. exceſſus. 163. & * craſſitudo vero ſpherae. 179. &

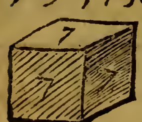
Cubare quid ſit

De ſoliditate cubi. Ca. xxix. DIS.

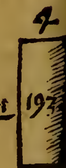
Vbici autem corporis quo ingenio ſoliditatẽ inquiris? MAG. tali. cubetur latus unum: & habetur propoſitum. DIS. Exemplum adiungas. MAG. ſit cubus cuius omne latus ſit. 7. erit craſſitudo. 343.

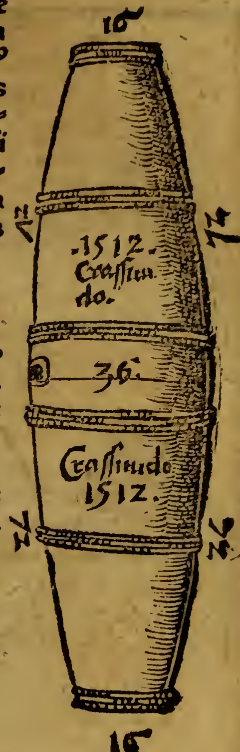
Craſſitudo cubi huius. 343.

De columnarꝫ ſpiſſitudine. Ca. xxx. DIS.

Orporis colũnaris qua via groſſicies inquirenda eſt? MAG. tali. Inquiras aream latitudinis / hanc in lõgitudinem ducas & habebis queſitum. ut ſit corpꝰ quadrãgulum latitudinis. 4. & longitudinis. 12. erit eius craſſitudo. 192. Et hoc pacto quantitas putei vel etiam vaſis pleni reperitur. Ex quo etiam facile concluditur: ſi dolii aut columne dyameter fuerit duplex ad dyametrum alterius / eiuſdem lõgitudinis area corpis dyametri maioris erit quadruplex ad areã corporis dyametri minoris. Si vero corpus minus in duplo ſit longius / erit maius ad minus duplum. Si autem minꝰ in quadruplo longius fuerit erunt illa duo corpora aree equalis DIS. Si autẽ ſuperficies latitudinis in una corporis extremitate maior fuerit q̃ in alia: quã recipiã ſuperficiem? MA. nullam. Sed oportet ex ambabus inueſtigare tertiam hoc pacto. Subtrahe minorem a maiore & habebis earundem differentiam cuius medietateȝ a ſuperficie maiore ſubtrahe: reſiduum adde ſuperficiei minori: & producti totius medietas dabit latitudinis ſuperficiem: quam in lõgitudinem ducas & apparebit corporis ſoliditas. DIS. Exemplũ adducas. MA. Sit ſuperficies latitudinis maior. 36. & minor. 16. erit differentia. 20. harum medietas ſcilicet. x. ſubtracta a. 36. reliquuntur.

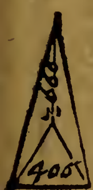

26.hęc ſuperficiei minori ſc3.16.addita.42.reddunt. Harū medietas ſc3.21.quęſitu3/corporis ſc3 ſuperficiem latitudinis:qa ſi ducas.21.in.72.tunc.1512.emergunt.Per hoc ingenium cuius columnę/ſiue rotundę aut angularis groſſiciem inquiras ſimiliter & vaſorum continentiā reperies.ſi ex ſuperficie unius extremitatis & pręciſe ex media ſuperficiem cōmunē quęſieris: ſi ſaltem vas in medio maius ꝙ in extremitatibus fuerit.Et habita area dolij/ſi eidem quadratum in capacitate ęquale fabricare libuerit / latera quadrati ſcd'm quantitatē radicis areę dolij in longum & latum accipiantur.

De menſuratione corporum pyramidalium. Capitu.xxxi.

DIS. Craſſitudo pyramidalis corpis quo ingenio inquiris? MAG.ſi craſſitudinē pyramidis cuiuſcunq; a ſuperficie multiangula ęqualium laterum inquiris. Sumat area ſuperficiei a qua ſurgit pyramis:hæc inuenta dupletur: producto addatur latus unum eiuſdē ſuperficiei: ſumma multiplicetur per numerū unitate tantum unum latus.ſuperficiei tranſcendētem:productum diuidatur per ſenarium : & numerus quotiens pyramidis dabit craſſitudinem. DIS.Exem/plum adijcias. MAG.Sit pyramis conſurgens a ſuperficie iſopleuri/cuius quodlibet latus eſt.28.erit area eius.406.erit craſſitudo pyramidis.2660. ita pariformiter operandum erit in pyramidibus quadrilateris:pentagonijs & alijs

Finis Geometrię practicę.ſeqtur Aſtronōia

OSTON PUBLIC LIBRARY

Liber ſeptimus de principijs Aſtronomię. De ęnūeratōe & ordine dicendoꝝ. Tract. I. Ca. I. DIS.

On pſuaſorie (quę accepi) Arithmeticæ Muſicę & Geometrię principia his dieb⁹ reuolui: plurimūq; haꝝ theorematib⁹ delectatus ſum. Conſiderās aūt Aſtronomiā deeſſe: quā in quadruuij ptitiōe q̄rto loco cōmemorabas/neceſſariū duxi te pcibus pulſatū iri: ne alijs q̄ mox inſtabunt pōccupatus negocijs in cōpletum Quadruuij derelinqueres. Vbi enim vis numeroꝝ: ubi Muſicæ mundanę (ut aiebas) cōcentus/ubi deniq; Geometricę demōſtrationes quę non modo terrenorum/verumetiā cœleſtium corpoꝝ magnitudines dimetiuntur: ſi Aſtronomiā pⁱtermittas? Plurimū itaq; te obſecro: ut in ęnarrandis huius tam neceſſariæ diſciplinę principijs hodiernum ſaltem diē abſumas. MAG. Nec omnia iſtoc die in mediū ferrem/ſi vel ſol ſtaret ut quondam bellante inclyto iudeorum duce Ioſue: aut decem gradibus retrocederet: ut Ezechia de letali egritudine conualeſcente. Quis em̄ totius mundialis machinę unitatem/perfectōem figuram & ptium eiuſdē tam cœleſtium q̄ elementalium naturas paucis pſtringeret? Quis orbiū motus aut ſyderū ortus & occaſus: tempoꝝ diſcretiones: dieꝝ & noctiū inęqualitates facile ſimul cōmemoraret? DIS. Quod ergo non una/decem aut tot quot ſuffecerint lucubratiōib⁹ tradas. Indefeſſum em̄ ego me auditorē exhibeo: rem ocyus aggredere. Et in primis de ratione nominis te abſoluas.

Ioſue.
Iſaię

De definitiōe nomīs origine ac Aſtronomię primo inuentore Capitulum ſecundum MAG

Stronomia eſt certa lex & regula ſuperioꝝ corporū magnitudines & motus cōſiderans. Corpora autē ſuperiora cœlos & aſtra intelligāus. DIS. Cur igitur potius aſtronomia ab aſtris & non a cœlis nomen accepit? MAG. hoc ideo factitatū arbitrare: quoniā aſtra ſunt nobis cœlis notiora (quia viſibilia) noſq; in noticiā cœlorum facile ducentia. a notioribus autem denominatōem fieri cōmuniſſimum eſt. Aut etiam quia doctiſſimi omnes ſpheras mūdi/aſtra nō nunq̄ ſolent appellare. uti videre eſt libro 2. de docta ignorantia Cardiualis Cuſę. DIS. De nomīs origine/hac tua rōne pſuaſus/tecum ſentio. Sed quiſnā mortaliū primus hanc cognouerit: ędicito? MAG. Nōnulli grecoꝝ Athlantē quendā primū Aſtronomię fuiſſe inuētorē volūt & ea de cauſa Poetæ iſtam opinionē inſinuare volentes: Athlantem gigantē eſſe maximū/qui capite in uno poloꝝ & pedib⁹ in reliquo manu dextra in oriente ac ſiniſtra in occidente cœlum ſuſtineat. De hoc diuus Auguſtinus de ciui. dei li: 18. ſic ait. Athlas frater Promethei magnus fuiſſe aſtrolog⁹ dicit. unā occaſionē fabula inuenit ut cœlū portare cōfingeret: q̄uis mons ei⁹ noīe nūcupet: cuius altitudine potius cœli portatio in opinionē uulgi veniſſe videat. Alij pthoplaſtū Adam: alij

Aſtronomia.
ycholaꝰ de Cuſa
Athlas repertor primus aſtronomię.
Auguſti⁹

m

Abraam ceteri aūt alios huius ſcientię inuentores cōiecturāt. Eā tamē à Ptholemeo non mediocriter illuſtratā & in eo libro cui Almageſti nomen eſt: cōſcripta manifeſtū eſt. Moderno aūt tempore a doctiſſimis mathematicę diſciplinę pfeſſorib⁹ Georio purbachio & Ioanne de mōte regio egregie excultā cognouim⁹. de motibus vero corpoꝝ ſuperiorū/ alfonſus rex caſtellę tabulas edidit & in his nobis ppetuā ſui memoriā reliquit. Horū nos dogmata ſequi phas eſt Eum aūt quē pmiſim⁹ ordinem ſeruare erit inutile. Primū itaq; totius uniuerſi (quod ſpherā dicere poſſumus) cōtinentiā/unitatē & figuram demonſtrabimus. De hīc ipſum per partes diuiſum in ſingulis explicabimus.

De definitione ſpherę & mundi cōtinentia & unitate. Capitulum tercium. DISCIPVLVS.

Voniā mundialē machinā ſpherā dicis: doctrinę ratio expoſtulat ut ſpherā definias. MAG. Sphera eſt tranſitus circumferentię dimidij circuli/quotiēs fixa dyametro/quouſq; ad locū ſuum redeat unde circūducit. id eſt ſphera eſt tale rotūdū & ſolidū quod ab arcu ſemicirculi circūducto dſcribit. Vł Sphera eſt corpus ſolidū unica ſupficię contētū: in cui⁹ medio pūctus eſt: a q̄ oēs lineę ductę ad circūferētiā ęq̄les ſūt. Pūct⁹ aūt ille centrū ſpherę/ & linea p ipſū tranſiēs atq; extrēitates circūferētię ſiue periferię applicans axis ſpherę/& puncta huiuſce linęę terminātia poli mūdi dicunt. queadmodū in geometricis dictū eſt. Prima aūt oīm ſpheraꝝ maxima/mundi machina tota dicit. Ipſa eñ in ſe omnia cōtinet: nec qdquā extra ipā eſt q̄d formę mūdi ſit ſuſceptibile: ſʒ omne tale tū ſimplex tū etiā cōpoſitū in ſe ɔplectit. ideo pfecta eſt & unica extra quā nulla alia reperitur. Quod facile quidē pbabit ſi reꝝ tam ſimpliciū q̄ elemētatoꝝ naturas aīaduertas. Omnia eñ talia ī locis ſuis naturalib⁹ in ſphera contentis ſunt locata. ut leuia ſurſum, grauia vero deorſum: & ſi extra ea fuerit ad ipā naturalit mouent. quod de lapide ſurſū piecto & cādela incēſa ac deorſum verſa claret. nā lapis in aere nō qeſcit ſed ad terram verſ⁹ centrū tendit. Quapropter ſi aliquod hoꝝ extra ſupremā ſpherā fuerit hoc contra eius naturā & violenter erit. & per cōſequēs ibi ppetuo nō manebit. nullū eñ violentū durabit in ppetuū Vnde & Ariſtoteles aſſeruit. ſi extra hūc modū alius eſſet/ terra ipſi⁹ ad terrā hui⁹ moueret q̄d nō poſſet fieri / niſi a centro verſus circūferētiam aſcenderet q̄d tamē eſt contra terrę & cuiuſcūq; grauis naturā. Sūt tamē (ut ſcripſit idē) extra cœlū entia inalterabilia inſeneſcibilia/ impaſſibilia/optimā vitā ducentia: p ſe ſufficientiſſima: quā & toto euo pficiūt a q̄bus omnib⁹ alijs datū eſt eſſe & viuere his qdem clarius/his vero ob

Euclides libro .11.

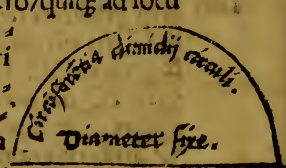
Sphera

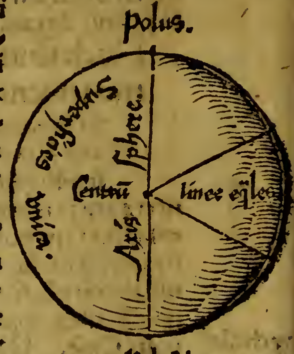
Sphera prima maxima

ſic & ignis cādelæ deorſū verſę ſurſum tēdit

Ariſtoteles

Idem primo cœli

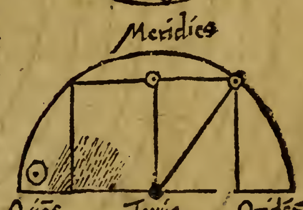

ſcurius. Sed hęc dicēs/nō de conuexa ſupficie ſupremę ſpherę/ſed de cō∗ cauo orbis Lunę intellexit. Vnde totū q̄d ambitu hui⁹ premit/ſpherā gn̄abiliū & corruptibiliū dixit. totū ꝟo ſuperi⁹/cōtinēs & cōtentū ingenerabile & incorruptibile credidit. DIS. Vis ne aliud nomīe orbis/aliudue nomīe ſpherę ſignificare? MA. Volo eqdē. nā ſpherā unica ſupficie dixerā cōtineri/cōuexa ſcꝫ. orbis ꝟo duabus: conuexa & cōcaua cōcludit. queadmodū ānulus.

De figura ſpherę ſiue machinę mūdi. C. iiij. DIS

Ex his te mundū unū ex omni materia formę mūdi ſuſceptiua cōpoſitū/atq; figura eſſe ſphericū aut rotundū affirmare intel∗ ligo. MAG. Sane intelligis. unitatē quidē pbauim⁹ conſe∗ figura mū quēs eſt ut & figurā oſtēdam⁹. DIS. Optime. MAG. Mūdi figurā di pbatur eſſe ſphericā/ ſimilitudo/ ɔmoditas & neceſſitas cōcludūt. Siſitudo qdē ſpherica Factus eſt em̄ mūd⁹ ſenſibilis ad ſimſitudinē & exemplar mūdi ītellectſiſitudine ualis archetypi & ideæ mētis diuinę: in q̄ nec eſt principiū nec finis ſicut Boeti⁹ de & in figura ſpherica. Vn̄ Boeti⁹. Tu cūcta ſupno ducis ab exemplo pul∗ cōſola. li. chrū pulcherri⁹ ipe mūdū mēte gerēs/ſiſiq; imagine formās. Cōſentiūt ꝫ. metro. 9 cōmodi∗ Plato & Mercurius trimegiſtus. Cōmodū etiā fuera∗ tate ut corpus q̄d in ſe cōtinet oīa/oīm figurā haberet ca∗ paciſſimā. hęc aūt eſt figura ſpherica. ut in mathemati neceſſita∗ cis dictū eſt. Neceſſitas aūt mox apparebit. nā ſi mūd⁹ te eſſet figurę planę aut angularis: ſequerent̄ īpoſſibilia & ſenſui cōtraria. impoſſibilia qdē. nā cū mūdus con∗ tinue moueat̄ aliqua loca relinq̄rent̄ vacua & aliqua ſine locis corpa. q̄d patꝫ facile in figura p̄ effigiata. Sēſui etiā ſeq̄rent̄ cōtraria. videlicꝫ q̄ Sol aut alia q̄uis ſtella in una cœli pte nobis eſſet ppinquior q̄ in alia: & in pte ppinquiori maior/in remotiore ꝟo appare∗ ret minor: cuius cōtrariū viſus indicat. nec valet ſi de ſole in ortu exiſtēte obijcias. nā is tūc qn̄q; maior appa ret/ppter vaporꝝ groſſorꝝ interpoſicōꝫ. queadmodū denarius piectus in aquā. uti demōſtratiōn ſēſibili pa tebit in pſpectiua ubi id deducet̄.

De machinę mūdi ptitiō̄n. C. v. MA.

At qdē hęc de mūdi unitate cōtinētia & figu∗ ra ſufficiāt. Cōſeq̄nt̄ ne tibi faſtidiū lōgis ſꝫmonibus ingerā. ſtilū ad eius pticōem ꝟto. DIS. Quomodo igit̄ mundū di uidis? MAG. In ętherēū & elemētarē. Rurus ęthereus in cœ los undecim ptit̄ q ſunt Cœlū empyreū. Decimū q̄d primum mobile di Mundi cunt. Nonū q̄d ſecūdū mobile. & Octauū q̄d cœlū ſtellatū ſiue firmamē Diuiſio cū appellāt. Sub q̄ cœli Planetarꝝ ſeptē ponunt̄. Saturni ſcꝫ Iouis. Martis Solis. Veneris Mercurij & Lunę quāq; Egiptij plato quoq; & Ariſtote les Solē lunę pximum collocēt. nōnulli vero ſitum planetarꝝ incertum

PUBLIC LIBRARY

eſſe fatentur. Et antiqores fere oẽs ſupra octauã ſpherã nullã aliam eſſe arbitrati ſunt. Mũdus ỽo elementaris in qttuor ſpheras videlicꝫ ignis: Aeris, Aquę & Terrę ſcinditur: ut pręṫacta admonet deſcriptio.

De numeri cœloꝝ demõſtratione. Ca. vi.

DIS X quibus undenariũ cœloꝝ numeꝝ concludere potes. MAG. Pꝰalitatẽ ſpheraꝝ (ut aiũt) gñatiõm atqꝫ corruptiõm diuerſitas arguit. nã idem inqꝫtũ idẽ nõ eſt natũ niſi facere idẽ. iõ plerıqꝫ naturales ſeptẽ cœlos Planetaꝝ. firmamẽtũ atqꝫ nonũ cœlũ ponunt. q̃d & ipi primũ mobile appellãt. De decimo ỽo cœlo mobili a moderniorib⁹ diſcrepãt: q alti⁹ ſpeculãtes/ipm ponendũ & primũ mobile dicẽdũ eſſe/ rationib⁹ affirmãt. Nã expiẽtia cognitũ eſt aiũt firmamentũ ſeu octauã ſpherã trib⁹ circũuolui motib⁹. quoꝝ prim⁹ eſt ab oriẽte occidẽtẽ verſus: ad motũ primi mobil' ſup polis mundi. & ꝯplet̃ in ſpatio nãlis diei. Secũdus eſt huic ꝯtrari⁹ ab occidẽte ſcꝫ in ortũ ſcd'm ſucceſſionẽ ſignoꝝ ad motũ nonę ſpherę in. cc. annis gradu uno &. 28. minutis fere & ſic in .49000. ãnis tot⁹ pficit̃. & mot⁹ Augiũ & ſtellaꝝ fixaꝝ dicit̃: q̃ ſcꝫ motu ſtellę fixę q̃ ſũt in firmamẽto variant̃ de ſigno in ſignum reſpectu Zodiaci primi mobil'. vñ pleiades ſtellę fixę q̃ iuxta figuratõꝫ ſunt in capite tauri in firmamento/reſpectu zodiaci ſupioris ſunt in. 22. gradu tauri. &c de aliis. Terti⁹ motus trepidatõis. q̃ ſcꝫ octaua ſphera mouet̃ ſup duobus circul' puis: quoꝝ poli ſunt capita Librę & arietis nonę ſpherę. Et ſemidyameter illoꝝ circuloꝝ eſt gradus quattuor/minuta. 18. & ſecunda. 43. & ille motus acceſſus & receſſus nominat̃ in. 7. millib⁹ quoqꝫ annis cõplet̃. & ſolus octauę ſpherę ꝑprius eſt: qa unius corporis nãlis tm̃ eſt unus motus ſcd'm naturã. ratione illius motus ſtellę fixę nõ ſemper ęque diſtant a polis ĩmobilib⁹ primę ſpherę. Sic nec ecliptica firmamenti ſemper eſt ſub ecliptica ĩmobili: ĩmo frequẽter eſt extra eam. nec ſtellę fixę ſemper in temporibus ęqualibus ęque diſtant a capitibus arietis & libræ eiuſdẽ primi mobil'/ſed videt̃ moueri nunc ỽſus orientẽ nũc ỽſus occidentem: nunc tardius nunc veloci⁹. Prole. nãqꝫ motas reperit in centum annis uno gradu. alii ſequaces & poſteriores inuenerunt motas in. 66. annis uno gradu. Senſibili demonſtratione patent hęc in corpore ſpherico pro motu octauę ſpheræ ordinato. Omnis autem motus conueniens alicui pręter naturam (ut motus primus & ſecundus octauę ſpheræ) cõuenit alteri ſecundum naturam & non inferiori: quia illa in ſuperiora nõ influunt: igit̃ ſuperiori. Sic fit ut motus ſecundus qui octauæ ſpheræ eſt preter naturã/ſit nonę ſꝫm naturã: & motus primus/ qui octauæ & nonæ ſpheris eſt preter naturã: decĩę ſiue pr̃io mobili ſit ſecũdum naturã. Hi igit̃ motus oẽs/cum nõdum a veterioribus eſſent cogniti ad noticiã/alii nec quidẽ nonæ/alii vero decimæ ſpheraꝝ non deuenere. cũ hi cœli/qa ſtellis carẽt viſu nõ poſſunt deprehẽdi. nec ratiões pmiſſę ꝯcludũt demõſtratiẽ. fieri em̃ poteſt ut mot⁹ diurnus toti cœleſti machinę ſit cõis: motus vero reniſiõis octauę ſpherę ſit ꝑprius ab alio

motus firmamenti triplex

motus augium

Ptholemeus

tamē cauſatus motore.pariformiter opponi poſſet de motu trepidatio‑nis. DIS.Relictis igitur iſtis naturas cœlorum explana.

De naturis & influētijs oīm cœlorꝝ.Ca.vij.MAG.

Voniã(uti naturales tradunt)eſſe in mundo inferiori receptu tribus determinatum eſt videlicet Materia Quãtitate & prima rum q̃litatum/agētium ſc3 & patiētium ꝑmixtōe.Cum ꝟo hęc inferiora a latōibus ſuꝑiorꝝ regi neceſſe ſit(ob idē mundus inferior ſuꝑiori cōtiguus eſt)opeꝑpciū fuit Creatorē oīm in ſuꝑiorib⁹ ordinare cās mouētes effectibus inferiorꝝ ꝓportionatas. Et hę ſunt cœlorꝝ influentiæ & motus. Mobilis aūt primi:motus eſt unus ſimplex & ſp ęq̃lis: Cauſat igiť in inferioribus unū q̃d ęq̃le eſt in oībus (nã idē inquantu idē nō eſt niſi natū facere idę) & hoc eſt eſſe primū oīm reꝝ generabiliū & corruptibiliū. Receptio autē hui⁹ eſſe in materia nō fit niſi unū principiorꝝ cōponentiū/ad alteꝝ moueať Neceſſe eſt igiť eſſe motū alium a primo/q huius ſit cã efficiēs.& hic eſt motus ſcďus ſecūdi mobilis.Et hi duo cœli uniformitatis cauſatini ſuut: ſtellas nō hñt.Rurſus hoc eſſe q̃d cōpoſitū eſt/cōſequiť determinatio ꝑ q̃titatē & figurã/ cuius cã mouens eſt latio cœli ſtellati:& propter hoc Coditor reꝝ huic cœlo diuerſas cōſtellationū imagines indidit. Eſſe ꝟo q̃d determinať primaꝝ q̃litatum cōmixtiōe ꝓpter ſui diuerſitatē:Planetaꝝ ſpheris attributū eſt: Vñ in cōmixtōe q̃litatū/miſceť aut frigidū cum ſicco/aut frigidū cum humido:& calidū cum ſicco & calidū cū humido.In mixtiōe autē frigidi cū ſicco neutra q̃litatū ē vitę/ſed utraq; ē mortificatiua & cã male recipiēdi:& in hoc mixturã impedit. Oportuit igiť ſpherã ꝑ motū ſuum hoc oꝑantē lōgiſſime poni a loco mixtōis & ſimiliter tardiſſimi eſſe mot⁹ aliter mixtura oīs ſolueret: & talis ē ſpera Saturni.Eã tñ neceſſe eſt eſſe nã oꝑať rōne ꝑmixtiōis frigidi & ſicci potentiã bñ retinēdi. Frigidū aūt cum humido duplex eſt. Simplex q̃d eſt elemētale:& humidū q̃d ē ſubiectū vitæ.Et id q̃dē q̃d ſimplex eſt ut miſcibilib⁹ tenaciter imprimať: a motu magis vicino loco mixtōis atq; velociſſimo influxu recipit:q eſt motus Lunæ.Humidū autē cōplexionale exiſtēs ſubiectū vitæ/a ſphera Veneris moueť:q̃ cōiuncta eſt ſpherę ſolis q dator vitę ꝓhibeť.Calidum autē cū humido eſſe nō pōt/niſi ſit humidum ſpiritale.Ex q̃ ꝓcreantur ſpūs vectores virtutū vitæ. Et ideo calidū cū q̃ iungiť excellens eſſe nō pōt(q̃a tale nō ē niſi cum ſicco)eſt ergo calidum cōplexionale:& illud mouet ſphera Iouis.Calidū cum ſicco rurſus duplex ē: Aut eñ eſt motiuū totius materiæ:aut ē digeſtiuū & maturatiuū materię iã motæ Primū eſt calidū ferueñs & vincēs motū a ſphera Martis:q̃ ob id moderate remota eſt ut poſſit locū mixtōis attigere & nō deſtruere. Scďm aūt calidū ſeminū cōceptiuū & maturatiuū a Solis ſphera moueť:& ab eadē vitę primordialia ſemia recipit. Vltra dictas autē Planetaꝝ ſpheras: q̃ꝝ ſex ſunt poniť ſeptim⁹ ſc3 Mercuri⁹:q ob varietatē ſui motus/mixtiōe3 atq; ꝟtutū dictaꝝ applicatōem habet/uñ ab aſtrologis dictū eſt, Cauſæ

Ariſtotel 1.metheo.

Primum mobile

Saturnus

Luna

Venus

Iupiter

Mars

Sol

Mercuri⁹

ãgentes ſequunť Solē:materię Lunā:fœcunditas cauſarū agentiū / Iouē fœcunditas materiearū / venerē: velox expeditio ad effectū(ꝑpter vehemētē calorē)Martē:ꝑptermultiplicē virtutē:Mercuriū. Et cūctarū ꝯtinuatio ꝑmanēs ſequiť Saturnū. Et rurſum calor viuificus Soli : calor adurēs Marti / ſupꝑficies varia Mercurio:hũor aereꝰ Ioui: humor aqueꝰ Lunæ.humor mixtus veneri:& moles tota Saturno attributa eſt Et hęc q̄ dē ſ₃m aſtrologos dicta ſunt. Cœlū ṽo undecimū(q̄d locus eſt btōrū) theologorū auctoritas ānūerat. DI. diuiſionē ꝑtis etheręę in cœlos undeci: & ꝑtis elemētaris in ꝑtes q̄ttuor inſuꝑ & de cœlorū numerode mōſtratōe₃ cupide accepi:ſingulorū tū vellē audire diſpoſitiōes atq̄ formas. MA. Vereor nedū diſpoſitōes oīm mundi ſperarū in mediū ferre tentauero epitomatis leges infringā. Attñ ne tuis videaŕ ꝯtraire petitionibus / de ſinglis ſaltē pauca adducā. De ſuꝑioribus autē ad inferiora ꝑmiſſo ordine deſcendēs:ab empyreo cœlo exordiar. DIS Probe.

De cælo Empyreo: Capi.octauum MAG.

Beda Basiliꝰ li. 2.hexaemeron — Cœlū empyreum

Elū undecimū:īmobile primo die creatum|& mox angelis ſanctis repletum:ē corpꝰ ſubtiliſſimu₃ / primū mundi fundamentū & q̄ntitate maximū / q̄litate lucidū:figuratiōe ſphericum Locali ſitu ſupręmum:amplitudine ſpirituū & corporū viſibilium & inuiſibiliū contētiuum:Dei ſumū habitaculū. Eſt itaq̄ diuerſas ob cās varie denomiatum. Diciť em̄ Empyreū q̄ſi ardēs & ignitū:nō q̄dem realiter:ſed q̄a lumine corpali ꝑfuſum: aut q̄a a ſuꝑbn̄dicta trinitate in eodē reſidente illuminatū. Diciť etiā olympū a limpitudine. & cryſtallinū:eo ꝙ ſit corpus ſolidū n̄ cōcauū tranſparēs & lucidū. In q̄ tñ corpa beatorū ſubtilia ſine reſiſtentia aut dimēſionū penetratiōe ambulabunt. ꝙ autē hoc cœlū a quibuſdā intellectuale diciť:accipiendū eſt q̄a a nobis non viſibile ſed intelligibile tm̄ eſt. Aut quia locus ſit Deū intellectualiter cōtēplantiū. Nōnulli etiā ultra cœlum Empyreū: cœlum Trinitatis annumerant: q̄d dicunt eſſe Deum ſ₃m rē & differre rōne. nihil tñ aliud eſt(inquit Albertus)q̄ virtutis eius excellentia q̄ cōtinet & ambit oīa creata. Et eſſe in tali cœlo / eſt eſſe in ęqualitate ṽtutis Dei oīa cōtinentis atq̄ ſaluātis quod ſolum conuenit patri filio & ſpirituiſancto

Intellectuale — Cœlū trinitatis — Albertus

De cœlo Decimo ſiue primo mobili. Ca.ix. DIS

E cœlo decimo quid dicis ? MAG. Cœlum decimum omnium corporū primum eſt mobile: motu ſcilicet diurno ab oriēte occidētem verſus:iterum redeundo in orientē in 24 horis:ſine fatigatione & pœna / regulariter.id eſt non velocius uno tēpore q̄ alio Et illo motu ſecum rapit omnes ſpheras inferiores. Firq̄ talis motus ſuper polis mundi. DIS. Quæ aut quot in hoc cœlo ſunt ſtellæ ? MAGISTER. Nullæ.attamen in ipſo / ſicut & in nono characteres & lineationes / non niſi a viſu acutiſſimo / certis locis & temporibus ꝑceptibiles eſſe ſuꝑſticioſi quidā cōtendūt. Quibꝰ nōnulli noīe ſapien-

Cœlū.x. primum mobile — Motus eꝰ

res & mente capti/imagines quaſdã ſub certis cõſtellatiõibus ſignant:
quas etiam effectus mirabiles ſequi affirmant: quos dyabolica machi-
natiõe nõnunq̃ ſecutos expientia docuit/quorũ fraudẽ.dum nõ aduer
tunt/ſeipos & alios miſere fallunt(qa fallunt) & tandẽ ad caliginoſi ig-
nis incendiũ & pnicie eternã ducũt. Ex pdictis characteribus qdã ſigna
duodecim in zodiaco cõſtituũt.q̃ eiſdẽ noib⁹ qb⁹ & ea q̃ in octaua ſphe-
ra ſunt noiant ut infra patebit. Nũc ad coelũ nonum deſcendamus.

De coelo nono Capi.decimum MAG.

Coelum nonum mot⁹ ei⁹

Elum igit nonũ ſiſ'ibus(ut dicunt) characterib⁹quibus & deci-
mũ eſt inſignitũ: ſtellis caret: duplici motu reuoluit. Primo qdẽ
ad motũ primi mobilis. Scdo motu pprio ab occidente verſus
orientẽ ſuper polis proprijs in.200.annis gradu uno & minutis
.28. fere ſecundum ſuceſſionem ſignorũ reſpectu zodiaci primi mobilis

Motus ſtellarũ fixarũ

Semper enim ſuperficies eccliptice illius none ſpheræ eſt in ſuperficie
eclipticæ primi mobilis. Arcus autem ſiue diſtantia intra capita arietis
primi mobilis & arietis hui⁹ ſphere: dicit motus ſtellarũ fixarum. To-
tãq̃ reuolutõem in.49000.annis cõplet.q̃ reuolutio a quibuſdem ma-

annus platonis.

gnus annus Platonis dicit. Aiunt em Platonẽ ſcripſiſſe. Integra reuolu-
tione iſta cõpleta/oĩa in eodẽ ſtatu & diſpoſitõe cõſiſtere/quo in initio
reuolutiõis fuerãt. Hanc poſitõem diuus Aug⁹ de ciui.dei li.12.c.13.in fine explodendã: & religioni noſtræ ɔtrariã oñdit dicens. Abſit inq̃ ut *Auguſti.*
nos iſta credamus/ſemel em Chriſtus mortu⁹ eſt p peccatis noſtris re-
ſurgens autẽ a mortuis iã nõ morit/& mors ei ultra non dñabit & nos
poſt reſurrectiõem ſp cum dño erimus.ad Romanos.6. Et boc coelum *Paulus.*

Aqueum coelũ nonum

a quibuſdã aqueũ/ab alijs cryſtalinũ appellat. ſupra firmamẽtũ em(q̃d
octauum coelũ dicimus)ſcriptura aq̃s eſſe/multipliciter aſtruit: unde i
Geneſi legit. Fiat firmamentum/& diuidat aquas ab aqs &c. & Dauid *Gen̄ i.*
Qui tegis aquis ſupiora eius. & iterũ Aquæ q̃ ſup coelos ſunt laudent *Pſalmiſta.*
nomen Dñi & in Daniele. Benedicite aque omẽs q̃ ſup coelos ſunt dño *Daniel*
Has nõnulli in forma nebulæ tenuiſſime cõſiſtere aiunt. Aug⁹ ad Oro- *Auguſti.*

Cryſtallinum coelũ nonũ

ſium q.27. Alij cõgelatas cõiecturant uñ & hoc coelum cryſtallinũ no-
minãt. Ceteri hoc coelum qa ex materia (de q̃ dictum eſt. & ſpritus
Dñi ferebat ſup aq̃s)cõſtitutũ ſit: eodẽ noĩe poſſe appellari.argumetã-
tur. Auguſtin⁹ autẽ cõcludẽdo dicit. Quõ ibi ſint: cũ eas ibi eſſe mĩme *Idem.*
dubitamus. Maior em̃ eſt hui⁹ ſcripturæ auctoritas q̃ oĩs hũani inge-
nij pſpicacitas. Cãs autẽ q̃re ibi ſint aq̃ cõſtitute: qa varie a multis aſſi
gnant ſilẽtio libuit pterire. DI. Nũ coelũ ẽpyreũ/cryſtallinũ nõnũq̃
appellari/ſupius cõmeõratũ eſt? MA. Etiã fili. Sed rõeẽ hui⁹ adiũxi
mus Nec te mouebit nõ oĩno cõcors coelorũ diſtinctio & appellatio/ſi
in re ipa cõcordiã ex dictis ãplexus fueris. Verũ tñ & de uno te admonẽ-
dum exiſtimo.nõnullos ſcꝫ ſupmã ignis ptẽ celũ igneum: ptẽ vo infe *rhabanus*
riorẽ olympeũ.ſic aeris ſupmã ptẽ coelũ ethereũ: inferiorẽ autẽ coelum
aereum noiaſſe. DIS. Quod ſubeſt octauum coelum percurramus.

De octauo coelo. Capi. undecimũ. MAG:

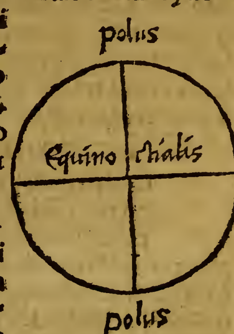
Vbeſt coelũ octauũ: quod & firmamentũ dicit. & ſtellis inumerabilibus ornatum eſt: q̃ fixę apdellant: q̃m omni tempe ęqualiter a ſe ipis diſtant nec propriũ motũ a motu ſui coeli hñt. Sunt etiam in eodẽ coelo decẽ circuli imaginarij ſeſe interſecãtes: ac imaginuȝ in coelo ſitum motũ & diuerſitatẽ notificãtes. Mouet aũt hoc coelũ motu triplici: ut dictũ eſt ſupra in c. ſexto. Et ut ea q̃ dicta ſunt clarius intelligas: de circulis primuȝ/dehinc de ſtellis & imaginibus octauę ſpheræ tractabimus. Firmamentum Mot⁹ ci⁹

De circulis .x. in Firmamento imaginatis & primo de maioribus Capi. xij. DIS.

Vi & quales ſunt hi circuli? MAG. Circulorꝝ in Firmamento imaginatorum quidã maiores ſunt: qdam vero mĩores. DI. quot & q ſunt maiores? MAG. ſex ſunt: hi ſcȝ qui p Firmamẽti couexã ſupficiẽ & eius centrũ trãſeuntes/ipm in duo ęq̃lia diuidũt. Horꝝ nomina ſunt zodiacus. Equinoctialis. Colurus ſolſticiorꝝ. Colurus eq̃noctiorum. Circulus meridianus & Orizon.

De circulo equinoctiali. Capi. xiij. MAG.

St aũt ęquinoctialis circulus quidẽ/ diuidens ſpherã in duo eq̃lia ſcd̃m quãlibet ſui ptem equaliter a polis diſtãs. Dictus ęquinoctialis: quia cũ ſol p ipm trãſit (q̃d bis fit in anno: cũ ſcȝ eſt in principio Arietis: circa feſtũ Gregorij: & in principio Librę. circa feſtũ exaltationis crucis) fit ęquinoctiũ in uniuerſa terra. hinc & ęquator diei & noctis dicit. Eſt em̃ tũc dies .12. horarꝝ ſimilit & nox. Nominatur etiam cingulus primi mobilis: qa ipſum in medio per duo æqualia per modum cinguli diuidit.

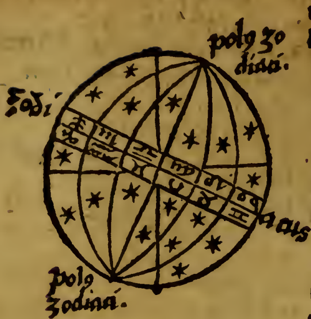
De Circulo Zodiaco. Ca. xiiij. DI.

Zodiac⁹ circulus. Odiacus quis eſt circulus? MA. Is qui per ſpherę mediũ tranſiens equinoctialem interſecat: & interſecat ab eodẽ in duas partes ęquales: quarꝝ una verſus auſtrꝫ: reliqua vero verſus ſeptẽtrionem declinat. ob id & circulus obliquus dicit. Et ſigna verſus auſtrum declinantia auſtralia vocant/ſcȝ Libra Scorpio Sagittarius. Capricornus. Aquarius Piſcis. Ea vero quę verſus ſeptẽtrionem ſe vertunt: Borealia a vento vel Septentrionalia dicunt. ſcȝ Aries. Taurus. Gemini. Cancer Leo. Virgo Eſt autem hec declinatio 23. graduum & dimidij fere. de gradibus qui ex diuiſiõe totius in. 360. pueniunt. Zodiacus autẽ noiatus eſt ἀπὸ τοῦ ζωῆ a zoe quod eſt vita. ſol enim ſub illo circulo motus c ũctis vitã pſtat inferiorb⁹: aut ἀπὸ τοῦ ζωδίου a zodiõ quod anĩal dicit. ſunt em̃ in eo .12. imagines per ſtellarum poſi

Signa zodiaci auſtralia

Signa zodiaci ſeptẽtrionalia

zodiacus dicitur

tiones formatę:&noībus animaliū inſignitę.&ſolus is circulus in firmamēto latitudinē habere deſcribit. DIS. Quāta eſt latitudo eius? MA. 12. graduū ex pſata diuiſione ī.360.ſumptoꝝ & p mediū hoꝝ linea imaginat̄ diuidēs Zodiacū in circuitu in duo ęqlia:a qlibet pte ſex gradꝰ relinquēdo.huic lineę ecliptica nomē eſt:ꝙ tūc ſolū/cū ſol & luna ſub ea fuerit:Eclipſis fieri poſſit.ex hac Zodiaci ptitiōn patꝫ:ſignū qdlibꝫ in lōgitudīe habere gradꝰ.30.in latitudīe vo.12. Qnq; tn̄ totum firmamētū in.12. ęqlia diuidit p.6.circulos p polos zodiaci & initia ſignoꝝ in zodiaco diſtinctoꝝ trāſeūtes.& tūc ſtellę extra zodiacuꝫ exiſtentes dicunt̄ eſſe in ſignis.

De circulis coluris. Capitulū quindecimū.

Colurus ſolſticioꝝ — DIS. Eſcribe Coluros. MAG. Colurus ſolſticioꝝ eſt circulꝰ p polos mūdi/& pricipia cācri & capricorni trāſiēs:ſpherā in duo ęqlia diuidēs. DIS. & unū hoc ſortitꝰ eſt vocabulū? MA. a colō (colurus dicitur) qd mēbrū & uros qd bos ſilueſter interptat̄.apparet em̄ huius circli ſola una medietas in modū caudę bouis ſilueſtris erecta. Sed ſolſticioꝝ dicit̄ (Solſticiorum) qm̄ ſol ipm attingēs/amplíꝰ nō aſcēdit: ut cū circa feſtū vitiCancruꝫ in (Colurus ęquinoctiorum) trat.nc deſcēdit:ut cū Capricornū circa Lucię feſtū luſtrat.& hoꝝ primū ſolſticiū ęſtiuale(qa ī eſtate)alteꝝ vo ſolſticiū hyemale(qa ī hieme fit) appellat̄. Colurꝰ vo ęqnoctioꝝ eſt circulꝰ p polos mūdi & initia arietis (Eſtiuale) & librę trāſiēs ſpherāq; in duo ęqlia diuidēs.dictꝰ aūt eſt ęqnoctioꝝ:qa (Hiemale) ſol ipm attingēs eqnoctia facit/unū ſcꝫ vnale circa feſtū Gregorij:alteꝝ (Vernale) vero Autumnale/circa feſtum exaltationis Crucis. Et hi duo circuli ſe (autūnale) ſe in polis mundi interſecant ad angulos rectos & ſpherales.

De circulo meridiano. Capitulum. xvi.

Circulus meridianus — DIS. Eridianū in ſphera quē dicis circulū? MAG. eū ipm q trāſit p polos mūdi & per cenith capitis nrī. Eſt aūt cenith capitis noſtri (Cenith) punctꝰ firmamēti directe capitibꝰ nrīs ſuppoſitꝰ. Appellatus eſt aūt is circulꝰ meridianꝰ:qa cū ſol ab ortu aſcēdēs/ad ipm puenerit illi p cuius cenith tal̄ circulus trāſit/meridies eſt. ex q patꝫ ciuitates ęqliter ab oriēte & occidēte diſtātes/ diuerſaꝝ ſcꝫ latitudinū eundē habere meridianū. has aūt q inęqlit̄ ab ortu & occaſu diſtāt/ diuerſos meridianos habere necē eſt.& drā eorundē abinuicē/lōgitudo ciuitatū in tabulis. Aſtronomicis appellari ſolet.

De circulo horizonte. Capitu. xvij.

Circulus horizōn — DIS. Orizon qs circulꝰ eſt? MAG. Qui ſupius hemiſperiū ab inferiore diuidēs viſum nrm̄ termīat. un̄ & hoc accepit nomē Horizon nāq; tiator viſus .i. nterptat̄.& ille qdē duplex eſt: rectꝰ & obliquus. Rectū aūt horizōta hēre phibent̄/q ſub ęqnoctiali hītāt. nā hoꝝ (Rectus) horizō p polos mūdi trāſit; & ęqnoctialē ad angulos ſpherales & rectos

diuidit. Sʒ horizōta obliquū ſiue decliuē hn̄t: qbus im⁹ polorꝫ ſup hori ʒōta ęleuat. horꝫ em̄ horizontē ęqnoctialꝭ ad angulos ſpherales/obliqꝫ interſecat. Eſt aūt cenith capitis ſp polus horiʒōtis. ex q̄ facile clarꝫ tantā eſſe diſtātiā cenith capitis nr̄i ab ęqnoctiali quāta fuit ſup horizontem ęleuatio poli mundi. — obliquus

De circulis ſpherę minoribus. Capi. xviij. DIS.

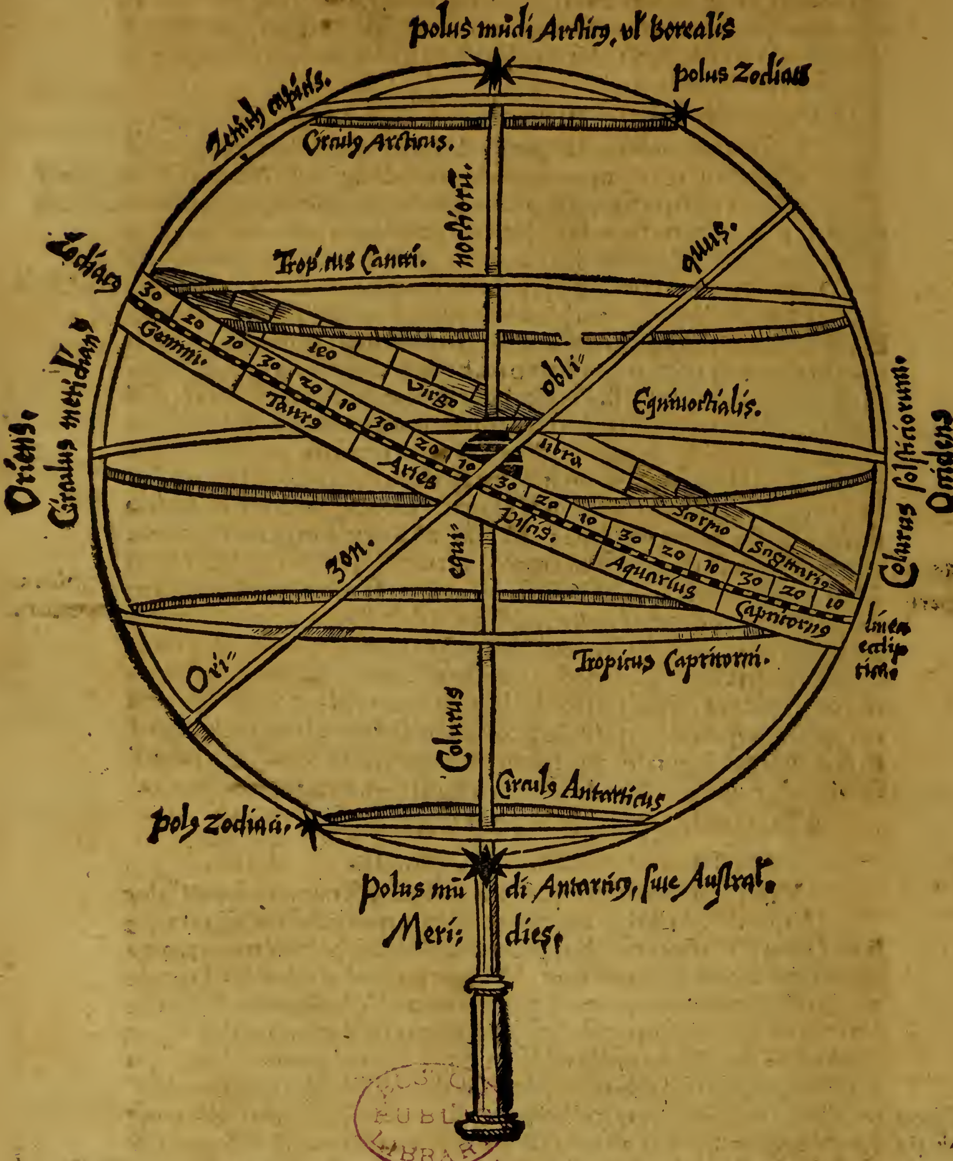
Irculos maiores ſex ex p̄miſſa deſcriptōn in ſphera imagīari fa cillimū videt. nūc minorꝫ deſcriptōs ſubiūgito. MAG. Circl'i mīores ī ſphera imaginādi ſunt q̄ttuor: q̄rꝫ duo ex motu polorꝫ zodiaci circa polos md'i cauſant. Poli nāqꝫ zodiaci a polis md'i p vigin ti tres grad⁹ & fere dimidiū diſtātes/circa eoſdē voluūt. q̄rꝫ unus Arcti cus: reliqu⁹ ꝟo antarctic⁹ appellat. Arcticus qdē ab arctos ꝯſtellatiōn q̄ & urſaꝫ maiorē dicūt: q̄ circa hūc circlꝫ (ut in ſeq̄ntib⁹ patebit) inuenit Et idē circulus nōnūqꝫ Boreal'/aut Septētriōal' dicit. Borealis qdē. nam in ea md'i pte eſt uñ Boreas vētus orit. Et ſeptētrionalis a ſeptentrione. id eſt mīore urſa. q̄ ſeptē ſtellis cica hūc circuluꝫ exn̄tibus / figurat. q̄ & triōes id eſt boues appellant: eo ꝙ tarde ut boues moueāt. eiſdē noībus polus md'i nobis ſp apparēs (q & circuli arctici centrū ē) noīat. Oppoſi tus ꝟo & polus & circulus antarcticus q̄i cōtra Arcticū dicit idē/auſtra lis a vēto. & meridional' ā tali md'i plaga. DIS. Qualiter aūt alij duo mīores circl'i ī ſphera imaginat M. talit. nā ſol exn̄s in primo pūcto cā cri/circulū q̄ndā d'ſcribit: quē tropicū cācri d'ci⁹. tropicū qdē a tropos q̄d eſt ꝯuerſio. nā tūc ſol alci⁹ nō aſcēdēs a nobis ſe ꝯuertit Sic ſil'iter cū in primo pūcto capricorni fuerit/circulꝫ q̄ndā deſcribit: q tropic⁹ capricor ni ex eadē cā appellat. hi ſunt circl'i nō mō in firmamēto/verꝫ etiā ī nona & decīa ſpheris īaginādi: ut ſeq̄ns admōet d'ſcriptō. D. facile ex dictis tl'e corp⁹ ꝗddā ex circul' realib⁹ vl' ligneis aut enneis ꝯponēd⁹ eſſe arbi tror: qm̄ oīm q̄ntitatē atqꝫ diſtāciā & ī ſphera ſit⁹ apto ſꝫmōe dilucidaſti MA. Si hāc tuā īaginatōꝫ ope ꝯpleueris ſingl'a q̄ dixi⁹ clari⁹ atqꝫ plani⁹ in tali corpe ꝯſpicies. Solida nanqꝫ in planis figurari laborioſum eſt.

Circuli mīores — Arcticus — Antarcti/cus — tropicus cancri — tropicus capricor.

De natura motu & figura ſtellarū: & ſi anima tę ſint. & galaxia. Capi. xix. DIS.

Vnc p̄miſſorꝫ ordo expoſtulat ut ſtellarꝫ & naturas & mot⁹ de ſcribas. Ma. Stellę oēs tā fixę (q̄ in firmamēto ſunt) q̄ erraticę ſiue planetę (q̄ in ſeptē orbibus planetarꝫ cōſiſtunt) eiuſdē naturę: mo tus & figurae cum ſuo coelo ſunt. Vn̄ ſicut coelū nō eſt elementū nec ele mentatū ſed ex materia prima & ꝑpria forma ſubāli cōponit: & q̄tū de ſua nal'a eſt: ſimpl'r corruptibile: qa ꝟo formaꝗ coeli ꝯtrariā nō hēt ſe po tentiotē. iō ab agēte naturali nō corrumpit. Ipm nᶜ graue nᶜ. leue/non calidū nec frigidū ſed oībus pegrinis vacuū impſſionibus a naturalib⁹ perhibet. Ita & ſtellę quę coelorꝫ partes ſunt neceſſario cum coelis eiuſ dem naturae exiſtunt: & ab ipſis tātum denſitate & raritate differunt. Eſt em̄ ſtella denſior orbis ſui ps lumīs ſolis receptiua & retentiua & ꝑpte/ Stella

Algaʒel de natura ſpeculi

polus mūdi Arctiīg, vl borealis
polus Zodiaci
Zenith capitis.
Circulꝫ Arcticus.
Zodiacꝰ
Trop. ꝯus Cancri.
Circulus meridianꝰ
Oriens.
Geminni.
Taurꝰ
Aries
Virgo
leo
obli
quus.
Equinoctialis.
libra
Scorpio
Sagittariꝰ
Pisciꝫ.
Aquarius
Capricornꝰ
30 20 10
Colurus solſticiorum.
Occidens
linea ecliptice.
zon.
equi
Ori
Tropicus Capricorni.
Colurus
Circulꝫ Antarcticus
polꝫ Zodiaci.
Polus mū di Antarcti, siue Austral.
Meri dies.

rea potentię viſiuę obiecta. Orbis vero in alijs ptib⁹ (q̄a rarior) lumen
verſus ip̄m proiectū nō incorpans/luminoſus aut lucid⁹ nō fit nec cui
uis colori ſubijcit: ideo viſibilis nō eſt. DIS. Et forſitan eadē ex cauſa
via q̄dam in cœlo lata & alba apparet. MAG. Sane opinaris, nam is
circulus albus/quē grēci galaxiam/latini ꝟo circulū lacteum appellāt Galaxia
(γαλα quippe lac ſignificat) non de natura elementari vel vaporoſa
(ut quidā volebāt) ſed de natura cœleſti exiſtit. & q̄a ceteris cœli ptib⁹
denſior: ideo fit luminoſior. DIS. Cur aūt hęc pars/ſimilr̄ & ſtellę in
die nō poſſunt videri? MAG. Quia lumē maius (Solis ſcilicet) obfu
ſcat & minus obumbrat: & ob id etiā carbo ignitus in die & p̄cipue circa
Solis radios minus aut q̄ſi nihil lucet. Ex his ſubſtantiā ſtellaꝝ manife
ſtā relinquimus/ſupeſt ut motū earundē breuiter pcurram⁹. DIS.
Vnde mouent̄ ſtellę? MAG. Stellę omnes mouent̄ ad motū ſui or Mot⁹ ſtel
bis circulariter ſicut ps ad motū totius. Orbes autē (ut multis placet) a larum
ſuis formis ſubſtantialib⁹ mouent̄. Sed ut alijs videt̄ ab intelligētijs p̄
prijs rotant̄. Ita ut etiam primū mobile ab omniū creatore inexhauſti
Boeti⁹ de vigoris motore voluat̄. unde Boetius. O qui ppetua mundū rōne gu
conſolatu bernas/Terrarum cœliq̧ ſator q tēpus ab ęuo Ire iubes/ ſtabiliſq̧ ma
phico li.3 nens das cuncta moueri. Et Ariſtoteles undecimo metha. Numeꝝ intel
metro .9. ligentiaꝝ ſcd'm numeꝝ motuū venari attēptauit. Hinc plures moti ut
Ariſtotel' cœlos anīalia dicerēt. ut Ariſtoteles ſcd'o de cœlo & mundo. Auerrois
primo cœli: & libro de ſubſtantia orbis. Auicenna q̄nto naturaliū. Idē
ſenſit Plato & antiquoꝝ multi. Hęc quoq̧ quæſtio ſūmos Theologos
Auguſti. nō mediocriter exercere ſolebat. Vnde Auguſtinus in Enchiridion ca.
57. cum de diſcretione angelicę naturę nonnulla diſſeruiſſet/ſubiungit
Sed nec illud q̄dē certū habeo/utꝝ ad eandē ſocietatē ptineāt Sol & Lu
na/& cuncta ſydera. q̄uis nōnullis lucida corpora eſſe nō cum ſenſu vl'
intelligentia videant̄. Et de ciui. dei li.13. Platonis de hac re ſnīam diſcu
tiens ſubiungit. Et hoc q̄dem utꝝ Plato veꝝ de ſyderib⁹ dicat/alia quæ
ſtio eſt. Neq̧ ēm ei cōtinuo cōcedendū eſt globos iſtos luminū ſiue or
biculos luce corporea ſuper terras ſeu die ſeu nocte fulgentes/ſuis qui
buſdam proprij animis viuere/eiſq̧ intellectualib⁹ & beatis. verūtam
Hierony. cum .s. Hieronymus libros Periarchion Origenis cribraret/inter cęte
ad Auitū ros errores damnabiles: hunc quoq̧ in primo libro Periarchon Orige
de errori nē ſcripſiſſe teſtat̄. Vnde q̄d ſup Eccleſiaſti. i. c. recitat nō ſcd'm ppriam
bus Ori opīonē ſed alioꝝ ſc3 Platonicoꝝ poetaꝝ ponit: quoꝝ teſtimonia addu
genis ī pe cit. In libro etiā de cognitōe verę vitæ (q a nōnullis .s. Auguſtino aſcri
riarchon bit) de aſtris dictū eſt. Qui ea rōnabilia vel ſaltem ſenſibilia corpa arbi
dē de cog trant̄ iure ſenſu carētes inter irrōnabilia cōputant̄. Et Damaſcenus li.2. Damaſcē.
nitiōe ve Nullus anīatos cœlos exiſtimet. inaīati ēm ſunt & inſenſibiles. Cęteri
ræ vitę itaq̧ (quoꝝ etiā auctoritas ſpernenda nō eſt) corpa cœleſtia aīata appel
lantes/aut Phōꝝ opiniōes recitabāt/aut q̄d veritati ↄtrariū nō eſt illud
nō p informatōem: ſed aſſiſtentiā Intelligūt. Aſtat ēm intelligentia orbi
quē mouet. ſed nō informat/nec ſenſibilē intellectualēve reddit. DIS

Si igit̃ ſtellę per ſe non mouent̃:unde eſt ꝙ qñq; ꝓpinquiores qñq; vero remotiores alijs fiunt? MAG.Omnes ſtellæ Firmamẽti ſemꝑ in eadem ſunt diſtantia inter ſe:ideo fixæ dicunt̃. verꝝtam ẽꝑpter motũ reniſionis Firmamẽti in quo ſunt omnes ſtellę fixę:etiã quantũ ad zodiacũ nonæ ſphere loca mutant/de gradu in gradũ ꝑ ſigna ab occidente in oriẽte. ꝓpter motũ aũt trepidationis Firmamenti non ſemꝑ ęque ab equinoctiali & polis mundi diſtant Septẽ vero planetę qñq; ſibiipſis interdũ vero ſtellis fixis coniungunt̃:Ideo erraticę nominant̃.quia de ſtella ad ſtellam progredi quaſi errantes cernuntur :q̃d motu proprio non cõtingit:ſed ad motũ ſuoꝝ orbiũ accidit. Si em̃ ſtella per ſe moueret̃ natura defeciſſet/q̃a ſtellę ad motũ talẽ non organa nec figurã cõuenientẽ deſiſſet(cũ figura ſpherica cuiuſmodi ſtellę ſunt motui ꝓgreſſiuo ſit inepta) q̃d nullus unq; naturaliũ admiſit. ĩmo oẽs una voce clamitant naturam in neceſſarijs non deficere:in ſuperfluis non abundare:nec quicq; fruſtra agere.

Stella ꝑ ſe nõ mouet̃

De numero differentia & quantitate ſtellarum Capitulum.xx. DIS.

EX dictis numeꝝ ſtellaꝝ erraticaꝝ ad ſeptẽ redactũ intelligo :ſed an ne idẽ de ſtellis fixis a Phĩs attentatũ ſit:dubito. MAG.Attentatũ q̃dem eſt a q̃plurib⁹ ſed a nullo unq; inuentũ. q̃a nec oẽs eas videri poſſe:credendum eſt.inq̃t diuus Auguſtin⁹.16. de ciui.dei.Nã q̃nto q̃s acuti⁹ intuet̃ tãto plẽs videt.unde & acerrime cernentib⁹ aliq̃s occultas eſſe merito eſtimat̃. Exceptis eis ſyderib⁹ q̃ in alia ꝑte orbis a nobis remotiſſima oriri & occidere ꝑhibẽt.Poſtrẽo q̃cunq; uniuerſũ ſtellaꝝ numeꝝ cõꝑhendiſſe & cõſcripſiſſe iactant̃ (ſicut Aratus vel Eudoxius vel ſi q̃ alij ſunt)eos libri hui⁹(ſc; Gen.15.)contemnit auctoritas. Vnde & propheta regius Dauid id ſolius Dei eſſe / fideli carmine cecinit dicẽs. Qui nũerat multitudinẽ ſtellaꝝ/& oĩbus eis noĩa vocat. Verũtñ inter omnes magno conamine aſtronomi mille & viginti duas notauere:atq; in naturas deſcripſere:& eaſdẽ(q̃a quantitate inęquales ſũt) ſex differẽtijs ſeparunt In prima itaq; differẽtia q̃ndecim ponũt cęteris maiores.quaꝝ q̃libet cõtinet terrã.107.in ordine ſcd'o.45.ponũt.quarũ q̃libet terrã.90.cõtinere dicunt.In magnitudine tertia.208.ſunt.& q̃uis eaꝝ terrã.72.cõtinet.In quarto ordine.274.exiſtunt:& haꝝ quęuis terrã.54.cõprehendit.In quinta differentia.217.reperiunt̃ & unaquæq; haꝝ.37.terrã cõtinet.In ſexta & ultima differentia ſunt ſtellę paruę numero.249.terrã.18.magnitudine ſua excedentes. Et p̃ter has ſunt q̃nq; q̃(quia obſcurę ſunt) nebulę dicunt̃. poſt has ſunt aliæ nouẽ obſcuriores q̃ tenebræ appellant̃.quaꝝ una eſt oblõga tanq; cauda. Ex his claret q̃libet ſtellaꝝ fixaꝝ viſu notabiliũ:terra multo maiorẽ. Hę vero q̃titates a Geometris demonſtratione certa aſſeruntur inuentę.

Augu⁹ de ciui. dei li 16.ca.23.

Aratus Eudoxi⁹

Pſalmiſta

numerus ſtellarum

differẽtiæ earũdem

prima

Secũda

Tertia

Quarta

Quinta

Sexta

ſtelle nebulę itẽ tenebrę

De cœli imaginibus ſeu cõſtellatõibus. Ca.xxi. MA.

Ex his Firmamenti ſtellis aſtrologorum nõnulli imaginũ quarundam lineamenta imaginati ſunt: nõ tñ credendum eas in cœlo re aliter actu exiſtere aut coloribus tincta qualibus depingunt: ſed ab effectib⁹ & ſitu earum & colores & nõia ipſis indiderunt. Et nominatiores.48. ponunt: quarum.12. in zodiaco circulo: reliquas 36. verſus ſeptentrionem & Auſtrum deſcribunt.

De imaginibus ſiue ſignis zodiaci; & de ſitu ortu & occaſu eorundem. Ca.xxij. DIS.

Quot ſunt imagines zodiaci? MAG.12. ex ſtellis præfatis.1022. Firmamenti.346. cõtinentes harum nomia ſunt. Aries: qui in coniunctiõe zodiaci & equinoctialis poſitus dorſum habet ad Boreã caput eius cõuertit ad ortum. orit a capite & occidit pedibus. Taurus/ ecõtra caput habet occidẽtale depreſſum quaſi ad terrã deflectere videatur. Hic auerſus orit & occidit. Gemini: capita habẽt ad Boreã: iunctis qꝫ dorſis hincinde mẽbra diſtendũt ipi inuicẽ/ut cõplexi ſe mutuo tenẽt oriunt iacentes & occidunt a pedibus. Cancer pedes verſus utrumqꝫ polũ porrigit: Leonẽ reſpicit: venter eius terrã verſus porrigit: orit aũt & occidit a poſteriore corpis parte. Leo reſpicit cancrum: dorſum ad Boreã habet a capite orit & occidit. Virgo caput habet poſt leonẽ. dextra manu tangit circulũ equinoctialẽ: qua & ſpicas tenet. oritur & occidit a capite Chele ſiue libra (q̃ prima ps ſcorpionis eſt. nã chaldei undecim tm̃ zodiaci ponũt imagines) lances duas habet quarum una Borealis: altera auſtralis dicit. Scorpio virginẽ reſpiciens pedes verſus utrumqꝫ polũ porrigit: caudã reflectit verſus Boreã vẽtre ei⁹ reſpicit terrã: orit rectus & occidit curuato corpe. Sagittari⁹: caput habet verſus Boreã reſpicit ſcorpionẽ: ſagittã & arcũ tenet: arcus tangit manũ ſiniſtrã & pedẽ ſiniſtrum: rectus orit: & pceps occidit. Capricorn⁹: dorſũ habet verſus Boreã: caput verſus Sagittariũ: ſed cõuerſum verſus Aquariũ: orit directus & occidit preceps. Aquari⁹ caput habet verſus Boreã: manũ ſiniſtrã extendit ſup dorſum capricorni: & dextera effundit aquã urna q̃ uſqꝫ ad piſces decurrit. & ad ortũ tendit orit & occidit caput prius ceteris membris. Piſces duo ſunt. dorſũ primi Boreale: dorſum ſecũdi verſus brachiũ Andromede occidẽtale. unus Aquariũ alter Boreã reſpicit. Et inter ipos lineola q̃dã eſt: qua q̃ſi vinculo alligant inter caudas amborum. Inferior ps orit & occidit. Et ſi zodiaci ſigna equalia ſint.30. ſcꝫ graduũ in lõgitudine &.12 in latitudine (ut dictũ ẽ) tñ imagines iſte nõ oẽs eq̃les ſunt. Quedã em̃ extra zodiacũ ꝓcẽdunt. & quedam longitudinẽ.30. graduũ excedũt. uti in Alfonſij tabulis lucidius deprehendes.

Aries

taurus

Gemini

Cancer

Leo

Virgo

Libra

Scorpio

ſagittari⁹

Capricornus

Aquarius

Piſces

De imaginibus ſeptẽtrionalibus. Ca.xxiij. DIS.

Septẽtrionẽ verſus q̃t deſcribũt? Ma.21. de pfatis.1022. ſtellis fixis.360. cõtinẽtes. harum noia ſunt. urſa mior: urſa maior ſiue Arctos. Draco medi⁹ inter ambas urſas. Cepheus. Caſſiopeia corona Hercules. Vultur cadens. Pleiades ſiue gallina. Arctophylax ſiue Bootes/

& quandoq̧ Arcturus dicitur. Perſeus cū capite Gorgonis. Auriga ſiue agitator. Anguitenens. Anguis. Sagitta ſiue iaculum. Aquila ſiue vultur volans. Delphin. Equus primus. Equus ſecund⁹. Andromeda. Triangulus.

De imaginibus auſtralibus. Capi. xxiiij. MAG.

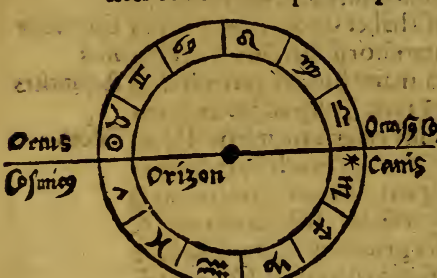
Preter has ſunt alię extra Zodiacū Auſtrum verſus porrectę. DIS. & quot ſunt? MAG. Sunt qndecim de ſtellis fixis p̄dictis. 36. cōtinentes. videlicet. magnus Cetus. Orion gladio ſuccinctus. Eridani fluui⁹. Lepus. Canis minor ſiue canicula. Canis maior. Argos nauis. Ara. Crater. Coruus. Chiron ſiue Centaurus. Hydra. Turibulū. Auſtrale ſertum. Piſcis auſtralis. Harū omniū diſpoſitões ac ſitū ęnumerare: epitomatis lege ꝓhibemur. Sed de his ſi lubet in Arato Hyginio de ſiderib⁹: ac tabulis Alfonſij ceteriſq̧ legere potes. Nam ibidem earū diſpoſicões/ ſitū & numerū ſtellarū ex quib⁹ ſunt: & harū ſtellarum magnitudines & noīa clare repies: cū auctores in nominib⁹ & figurationib⁹ imaginū diuerſas repies memēto quod a principio monui nō eas eſſe in cęlo naturalí cōdiciōe ſed pro libitu uniuſcuiuſq̧ effigiatę. DIS. Miſſa igitur hęc faciam⁹. & de ſignorū ortu & occaſu/ quoniā pauca ſupra tetigiſti/ ſi quę alia habes in medium feras. Aratus hyginius Alfonſus

De ſignorum ortu & occaſu ut eſt apud poetas. Capitulum. viceſimū quintum. MAG.

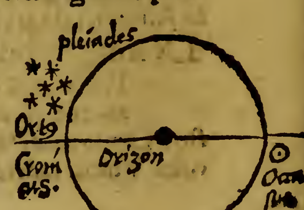
Ignorū ortus & occaſus/ legenti ſcripta ſapientum multiplex occurrit. aliter em̄ loquunt̄ Poetę. & aliter Aſtronomi de ſignorū aſcenſu & deſcenſu. apud poetas nāq̧ ortus ſignorū ſimiliter & occaſus reperit̄ tripartit⁹. Coſmicus ſcilicet Chronicus & Eliac⁹ DIS. Coſmic⁹ ortus qs dicit̄. MA ortus Coſmic⁹. quē latine mundanū dicere poſſum⁹: eſt aſcēſus ſigni vel ſtellæ in oriente de die. Attn̄ ſignū in q̄ ſol eſt anthonomatice/ coſmice dicit̄ oriri. De hac Vergilius in georg. oſtendēs tp̄us ſationis fabarū. dicit. Candidus auratis aperit cū cornib⁹ annū Taur⁹: & aduerſo cedēs Canis occidit oſtro. loqtur autē hic de cane in ſcorpiōe & nō in leone cōſtituto. Occaſus aūt Coſmic⁹: eſt occaſus ſigni oppoſiti ſigno in quo ſol coſmice oritur. huius exm̄ eſt apud Vergil. ubi ſupra docentē tempus ſeminādi frumentū. ante tibi eoę athlātides abſcōdant̄ Debita q̄ ſulcis cōmittas ſemia Sunt autem athlātides ſiue pleiades ſtellæ in tauro: q̄ ſcorpione in autumno oriente occidunt. DIS. Ortus Chronic⁹ quis eſt? MAG. Ortus Chronicus quē latine temporalē dicimus: eſt ortus ſigni vel ſtel

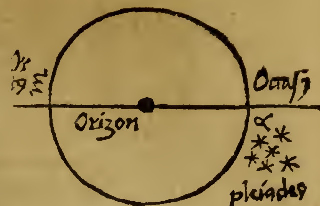
Vergili⁹

taurus ſine ap paritione

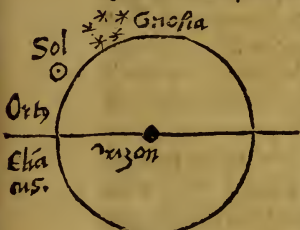
Vergili⁹

Ouidius lę in oriēte poſt ſolis occaſu3. de iſto loqtur Ouidi⁹ de Ponto: cōquęrēs morā exilij ſui dicēs. Quattuor autūnos pleias orta fęcit. DIS. Si dicta dictis com parē/cōtraria vident. nam antea apud Vergiliu3 ple iades in autūno occidere: iam vo eas (Ouidio teſte) in Autūno repio oriri. MAG. Hęc ſane pēſata pñt ſimul eſſe va. ut ſc3 occidāt coſmice. ut apud Vergili um eſt. & orianē chronice. ut Ouidius voluit. Quod qdē uno die euenire pōt: ut ſc3 in Solis occaſu Pleiades in oriēte chroni ce aſcēdāt & rurſ⁹ circa Solis ortū in occidēte coſmice deſcēdāt. DIS. Hūc nodulū ſolutū fateor: Chronicū occaſum oñde. MAG. Occaſus chronic⁹ eſt ſigni vel ſtellę oppoſitę/ſigno vel ſtellę chronice orieti. ut a pud Lucanū. Tūc nox theſſalicas urgebat pua ſagittas. DIS. Eliac⁹ ortus quiseſt? MAG. ort⁹ Eliacus ſiue ſolaris eſt exitus ſigni vel ſtel lę de ſubradijs ſolarib⁹/ſub qbus añ videri nō poterat. ut apud Ouidiu3 de Faſtis. Iā leuis obliqua ſubſedit aquarius urna. & Virgili⁹ in Georgicis. Gnoſiaq3 ardētis deſcēdit ſte lla coronę. q̄ cū iuxta ſcorpionē ſit Sole ibidē exñte videri nō poterat. Occaſus aūt Eliac⁹/ eſt ingreſſus ſigni uľ ſtellę ad Soľ radios. ut in exemplo p̄miſſo. taurus & aduerſo cedens canis occidit aſtro. & plura his ſimľa de hoc triplici ortu & occaſu apud poetas ſūt. quibus breuitatis cauſa p̄termiſſis: de ortu & oc caſu ſignoꝝ ad mentē Aſtronomorum loquamur.

Lucanus.

De Ortu & occaſu ſignoꝝ ſecundū Aſtronomos. Capitulum viceſimum ſextum. DIS.

Eſpectu cui⁹ Aſtronomi ſignoꝝ ortū & occaſū ppēdūt? MA reſpectu ęqnoctialis & rectitudinis & obliqtatis ſphere. DIS. Id manifeſti⁹ eloquere. MAG. Eqnoctialis tā in ſphera recta q̄ obliq ſp uniformiť aſcendit id eſt tpib⁹ ęqlibus ſp ęqles arc⁹ de ęqno ctiali aſcēdūt. Zodiac⁹ vo in utraq3 ſphera difformiť oriť. Nā in tem porib⁹ ęqlib⁹ nō ſp ęqles arc⁹ de ipo aſcēdūt. nᶜ aſcēſiōs ptium zodiaci eqntur aſcenſionib⁹ ptiū ęqnoctiaľ: ſ3 aut minores aut maiores ſunt. & ob id Aſtronomi ſigna qdā recte/ qdā vo obliq oriri & occidere dicūt. Recte qdē ſignū oriť uľ occidit cū q maior ps ęqnoctiaľ oriť vel occidit unde Cācer. leo. virgo. libra. ſcorpio. ſagittari⁹ recte oriūť. & capricornus. aqri⁹. piſces. aries. taur⁹. gemini recte occidūt. Obliq aūt ſignū oriri vľ occidere aiūt: cū q minor ps ęqnctoiaľ oriť vel occidit. unde pdicta ſex recte oriētia/obliq occidūt: & illa tardi⁹ oriūť q̄ occidāt: & ſex recte occi dētia obliq oriūť: & hᶜ ocyus oriūť q̄ occidāt. Quod qdē facillime de p̄hendes/ & oculoꝝ iudicio cō pbabis: ſi ſpherā ex p̄memoratis circulis ɔpactā/inter fixū horizōta circūduxeris. Certi⁹ aūt qntū ad graduū ſup putatō3 hęc in reuolutōn retis Aſtrolabij demōſtranť. nā & p hāc ppor

Signa recte orientia occidentia.

tiones aſcenſionũ quartarũ zodiaci: & eqnoctialis in utraq; ſphera facile cognoſces. ſic & nõnũq; maiorẽ ptem ęqnoctialis q̃ zodiaci ſemp oriri inuenies. vel ecõuerſo. & tamen has q̃rtas ſimul oriri comperies. ut i͂ in q̃rta q̃ eſt a principio Cancri uſq; in finẽ virginis videre licz. Silr ſigna oppoſita in aſcenſiouib⁹ ęqualia inuenies. Nũc dierũ & noctiũ diuerſitatem edicere/ hominibus ſecundũ variũ ſpherę ſitum cõtingentẽ/ conabor. DIS. Optime. neceſſaria em̃ videntur hęc: & ſcitu digna.

De diuerſitate dierũ & noctiũ. Ca. xxvij. MAG

Dhorũ vero intelligentiã ſcire/ opepreciũ eſt Aſtronomos duplicẽ diſtinguere diem Artificialẽ ſcz & naturalẽ. Id tẽpus quod ab ortu Solis uſq; ad occaſum eſt/ di ẽ artificialẽ/ & id tẽpus q̃d a Solis occaſu uſq; ad ortũ eiuſdẽ eſt/ noctẽ artificialẽ appellãt. Et utrũq; in ptes. 12. ęquales diuidũt: quas horas Planetarũ vocãt. quarũ diurnę a Solis ortu/ nocturnę vero a Solis occaſu initiũ ſumũt: & q̃tidie in q̃ntitate/ lõgitudine videlicet & breuitate variant/ ſcḿ q̃ tẽpus inter ortũ & occaſum Solis nũc mltm nũc puũ reperit: ppter ſignorũ tarditatẽ & velocitatẽ in aſcẽſu: in qbus ſidus orit & occidit. Dies aũt Nãlis eſt reuolutõ ęqnoctialis circa terrã ſemel/ cũ tanta pte zodiaci/ q̃nta interim Sol per tranſit motu pprio contra Firmamentũ. DIS. q̃nto tẽpore aũt ęquinoctialis reuoluit ſemel circa terrã? MAG. In. 24. horis fere. hoc eſt in die & nocte artificiali. DIS. & ita oẽs nãles ſunt ęq̃les. MA. pbe ſi tm̃ ęqnoctial' motũ attẽdis. ſi aũt motũ ſol' ↄtra firmamtũ aĩaduertas cuius tẽpus tpi reuolutõis ęqnoctial' addẽdũ eſt: dies nãles inęq̃les erũt DIS. Ob q̃ cauſam? MAG. qa (ut dictũ) ptes zodiaci nõ ęq̃liter aſcendũt. q̃dam em̃ tardi⁹: q̃dã vero citius emergũt ppter obliq̃tatẽ Cum igit ſol motu pprio oẽs has ptes cõtra firmmentũ pagret: q̃nq; in pte zodiaci velocius: q̃nq; vero in pte zodiaci tardius aſcendẽti repit. Et ita cũ tpus harũ aſcẽſionũ inęq̃le ſit: dies naturales quarũ hęc tempa partes ſunt inęq̃les eſſe nccẽ eſt. Hãc inæq̃litatẽ nõ uulgus pcipit/ ſed Aſtronomi in ſuis calculationib⁹ attẽdunt: DIS. Sane intelligo Sed unde fit q̃ temp⁹ inter ſolis ortũ & occaſum (q̃d diẽ artificialẽ noĩaſti) inęquale ſit/ lati⁹ oñdas. MAG. hoc ex vario Solis p ſignorũ gradus motu puenire intelligas. Sol nãq; a principio Capricorni uſq; ad Cancri initiũ. 82. parallelos ſiue ſpiras deſcribit: inter q̃s medi⁹ eqnoctialis eſt: ultim⁹ vero tropicus Cãcri. Et prim⁹ tropicus Capricorni a q̃ deſcẽdẽs uſq; ad finẽ ſagittarij alios. 82. parallelos deſcribit: q dierũ naturaliũ circuli appellant. Cęteri planetę hui⁹cemodi parallelos multiplicãt ſcḿ numerũ dierũ: qb⁹ zodiacũ pagrãt. Patet igit q̃ planeta nũq; ex eo loco unde pridie ortus eſt eleuat De

Dies & nox artificialis

horę planetarum

dies naturalis.

Inęqualitas diei naturalis

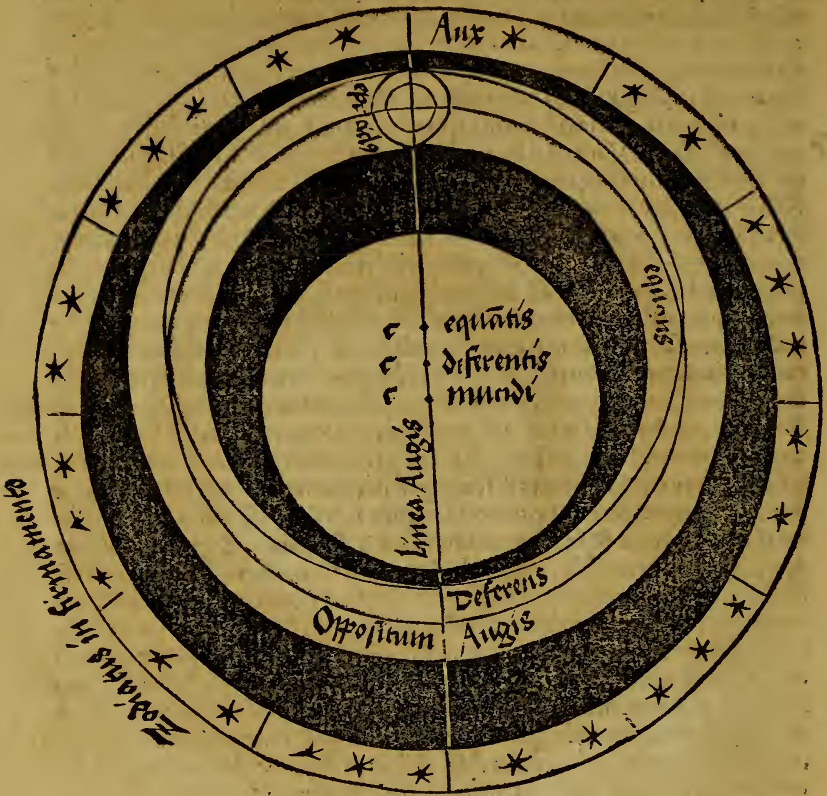
Inęqualitas diei artificialis

ſcripti paralleli ab horizōte diuidunt̄. Arcus ſupra horizonte relicti die
rū artificialiū: arcus aūt ſub horizonte noctiū artificialiū appellant̄. Hi
aūt habitātib⁹ ſub ęquinoctiali in ſphera recta ſemꝑ ęq̄les ſunt. nā hori
zon eoꝝ ꝑ polos muudi tranſit. His autē quoꝝ poli ſupra horizontem
eleuant̄ inęquales fiunt: equinoctiali dēpto qui ubiq; in duo ęq̄lia ꝑ ho
rizonta diuidit̄. Ob id cū Sol iṗm deſcribit/in omni terra equinoctium
eſt. q̄ om̄ia cū luce clari⁹ oculis ſphericū corpus inſpicientibus appare-
ant: miſſa facio. Vnū tn̄ adijciendū apprime neceſſariū duxi: ꝙ in omni
die artificiali ſiue lōga ſiue breui ſena ſigna ſupꝑſtant: totidē q; deliteſcūt.
Siſ̄iter in q̄libet nocte. DIS. quō hoc fieri poſſit lucidi⁹ demonſtra.
Nā cū om̄ia ſigna in lōgitudine & latitudiue ſint ęq̄lia: plura in multo
tꝑe pauciora vero in pauco tꝑe oriri exiſtimo: aut dies nocteſq; omnes
pares eſſe debere. MAG bene q̄dē q̄m̄ nec ſignoꝝ ęq̄litas nec motus
irregularitas: ſed difformitas ſiue aſcēſus & deſcenſus inęq̄litas diuerſi-
tatē hāc cauſat. Vnde in ſuꝑioribus dictū eſt q̄dā directe q̄dam vero aſ-
cendere oblique. Ea autē q̄ directe aſcēdunt/in ortu ſuo minus temporis
habebunt. Cancer q̄ppe ubi orit̄ horis. 2. & quarta ꝑte occidit hora. 1. & ſignorū
deunce. Leo ꝟo ortū horis. 2. & tertia ꝑte: & occidit hora. 1 & ſemis & ſe ortus &
xta. Virgo orit̄ horis. 2. ſemis & ſexta ꝑte occidit hora. 1: & tertia parte. occaſus
Libra orit̄ horis 2. & ſemis & ſexta ꝑte: occidit hora. 1. & tertia ꝑte. Scor
pio orit̄ horis. 2. & tertia ꝑte. occidit hora. 1. & ſemis & ſexta ꝑte. Sagit-
tari⁹ orit̄ horis. 2. &. 10. ꝑte: occidit hora. 1. & deunce. Signa oppoſita/
oppoſito mō oriunt̄ & occidūt. Vn̄ quantū tꝑus eſt ort⁹ Cancri/tm̄ eſt
occaſus Capricorni ſigni oppoſiti. & occaſus Cancri oñdit ortū Capri
corni. ita in reliquis ꝑiformiter. Ex quo facile cōcludit̄ in maxima die
oīa ſigna directe aſcendētia: & in nocte eiuſdē (q̄ neceſſario eſt minima)
om̄ia obliq̄ aſcēdentia oriri. ꝑ oppoſitū de die mīma & ei⁹ nocte (q̄ ma
xima eſt) oportet intelligere. In utroq; autē eq̄noctio tria directe & tria
obliq̄ aſcēdētia oriunt̄ tā in die q̄ in nocte. Sed h̄ lucidi⁹ demōſtratōe
oculari iu ſpherico corꝑe aut Aſtrolabio poſſunt videri: dinerſe in di-
uerſis climatibus. Nunc calamus ad cœlū ſeptimum feſtinat.

De cœlo ſeptimo quod Saturni eſt. Ca. xxviij. DIS:

Eli ſeptimi diſpoſitōe3 & motū deſcribas: MA. Cœlū ſeptimū
(cū ſit figurę ſpherice) ſuꝑficie ſua cōuexa/ſuꝑficici cōcauæ oc-
tauę ſpherę cōiungit̄. & in orbes tres ab inuicē diuiſos & cōtiguos ꝑtit̄.
In quoꝝ medio orbis q̄rtus & ꝑu⁹: cui Planetę corp⁹ infixū ē collocat̄.
& eſt epiciclus. Orbis ſuꝑior celi ſeptimi: ſ3m ſuꝑficiē cōuexā mūdo cō
cētricus eſt: ſ3m ↄcauā aūt ecētric⁹ eſt. Inferior aūt ecōuerſo/ſ3m ſuꝑficiē
ↄcauā cōcētric⁹ eſt ſ3m cōuexā ꝟo ecētric⁹ ↄſpicit̄. Et hi duo orbes/Au- deferēs au
gē Saturni deferētes/noīant̄: eo ꝙ ad motū eoꝝ Aux ſaturni variet̄. In gē ſaturni
ter hos terti⁹ orbis includit̄ q ſ3m utrāq; ſuꝑficiē ecētric⁹ eſt. & deferēs deferēs ſa-
Saturnū appellari ſolet: q̄a in iṗo orbis ꝑu⁹ (cui Saturni corp⁹ in fixū turnum
eſt) defert̄ Hoꝝ orbiū figuratō3 ī hac ſubiecta poteris videre deſcriptōe

Septentrio vel Aquilo.

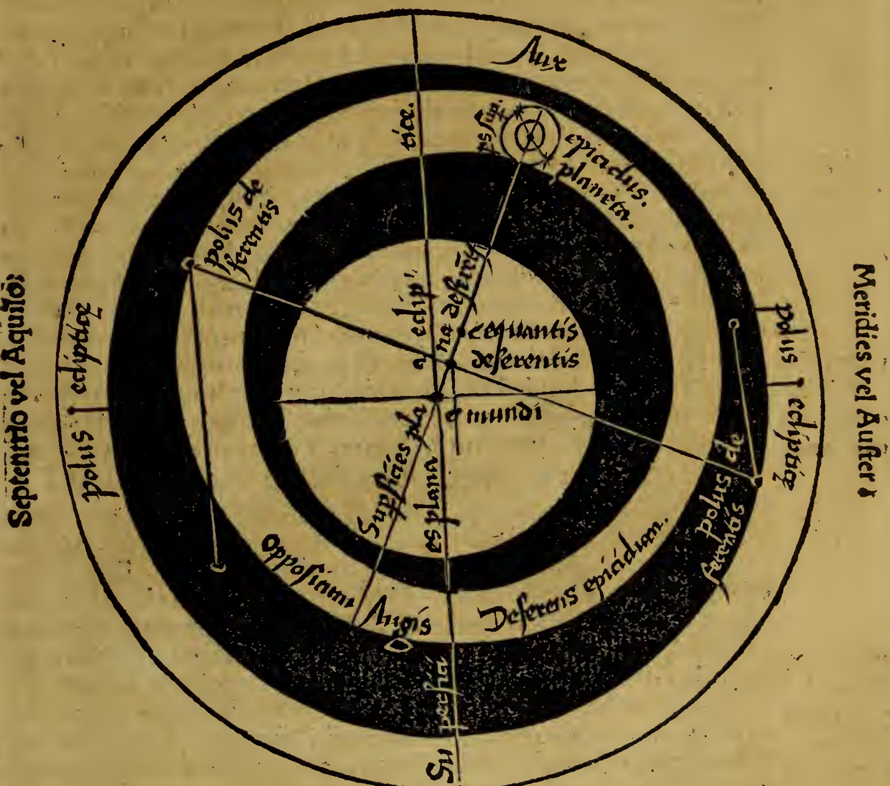
Meridies vel Auſter.

motus orbiũ deferẽtiũ augem Saturni

motus orbis deferẽtis Saturnum.

Nunc motus eorundẽ deſcribam⁹. Hoc cœlũ totũ in die naturali ab oriente ꝑ occidentẽ: rurſuſq; ad orientẽ raptu primi mobilis fertur: ſ; quo ad orbes ꝑticulares quos ɔtinet nõ ęq̃liter mouet̃. Orbes em̃ ſupior & inferior (quos Augẽ Saturni deferentes appellauim⁹) ſuꝑ axe & polis eclipticę octauę ſphere ad motũ eiuſdẽ ꝓportionabiliter mouent̃ in ducẽtis ſe; annis uno gradu &.28. minutis fere. Ita ut ſemꝑ pars ſtrictior ſuperioris ſit ſuꝑ latiorẽ inferioris/ne corpoꝝ penetratio aut vacui admittat̃ poſitio. Orbis vero medius (qui deferens Saturni eſt) ſuper axe ꝓprio axem zodiaci ſiue eclipticę ſecante/ſ;m̃ ſucceſſionẽ ſignoꝝ mouetur duob⁹ minutis fere q̊tidie. Et poli eius a polis zodiaci diſtant/diſtantia tamen inęquali. axis em̃ huius orbis axẽ zodiaci nõ in medio ſeu centro ſecat: ꝓpter ecẽtricitatẽ: unũ etiã ſupficies deferẽtis a ſupficie eclipticę

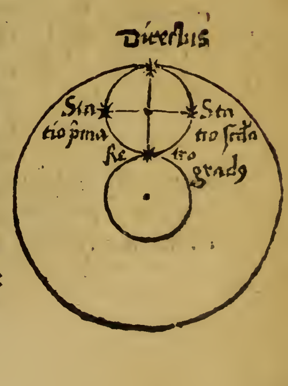
ínęqualiter diuidit:ita ut portio maior/in qua ſemp̄ eſt aux/ verſus aqlonē:minor autē in qua ſemp̄ eſt oppoſitū augis/ v̄ſus auſtrꝝ relinq̄tur. Sic e fit in Ioue & Marte. Ex q̄ claret Axē / polos & centrū huius orbis/ circa axem polos & centrū orbiū augem deferentiū ſiue eclipticę circum

ferētias ꝓuoꝝ circuloꝝ ſupficiei eclipticę equediſtātes deſcribere. & hoc ꝑpter motū orbiū deferētiū: quē v̄tute octauę ſperę habent. ut hęc præeffigiata admonet deſcriptio. Epiciclus vero duplici mouetur motu: in lōgitudinem ſcʒ & latitudineʒ

motus epicicli in lōgitudinē.

DIS. Qualiter in longitudinē? MAG. Sup̄ centrū ſuū/ corpus Planetę ſibi infixum in parte ſuperiori ſecundū ſucceſſionem: in parte vero inferiore contra ſucceſſionem ſignoꝝ portans. Ob id planeta in parte ſupiori directus/ in parte v̄o inferiori retrogradus dicitur. In aſcenſu vero vel deſcenſu/ ſtationarius appellatur. non quia ſtet / ſed nobis ſtare videtur: cum tunc non antrorſum vel retrorſum/ ſed vel deorſum aut

ſurſum pcedat queadmodum ſagittam ſurſum æmiſſam quaſi ſtantē in in aere dicimus cū directe aſcendit aut deſcendit. Et hoc in omnib⁹ epiciclum habētibus conſideratˀ. In luna vero pꝑter velocē motum nō aduertitur: ipſa tamē in ſuperiore parte epiclici tarda curſu/in inferiori vō velox curſu dicitˀ. Centrū vero epicicli nō ſuper cētro deferētis mouetˀ/ ſed ſup quodā puncto in linea augis/ tantū a centro deferentis diſtante/ quantū hoc centrū a centro mundi ęlongatˀ. Et hic pūctus centrū ęquantis eſt. Et circulus ſup eo ad quātitatē deferētis in eadē ſupficie deſcript⁹ ſiue imginatus: ęquans nominatur: eo ꝙ motum centri epicicli regulare & equare habeat. Ipſum quoqꝫ in pcedēti reperies deſcriptiōe. DIS. Ne nominum me fallat obſcuritas: quid ſit Aux & linea augis oſtende.

Aux. MAG. Aux planetę: punctus eſt deferentis/ maxime a centro terrę diſtans. punctus vero maxime centro terrę ꝓpinquus/oppoſitum Augis. Linea vero per hos punctos & centrum terrę tranſiens/linea augis a noſtris aſtrologis appellatur. Hoꝝ autē ſingulorū deſcriptiones poſt cœlorum explanationē ſubiungemus. Nunc quod cœpimus ꝓſequamur.

Oppoſitū augis.

Linea augis.

mot⁹ epicicli in latitudinē. DIS. Qualiter mouetur epiciclus in latitudinem? MAG. Epiciclus in latitudinem mouetur reſpectu Augis verę: ſuper axe ſuo centrū eius & longitudines medias tranſeunte. Et hic axis dum centrum extra nodos capitis & caudę/id eſt interſectionis ſuperficierum deferentis & eclipticę fuerit: ſuperficiei eclipticæ ęque diſtabit. Saturnus (qui & Phenon) in triginta ānis totū percurrit zodiacum: & continet terrā. 91. vicibus.

motus Saturni. quantitas eiuſdem.

De cœlo ſexto quod eſt Iouis. Ca. xxix. MAG

Sextū quod ſequitˀ cœlū Iouis eſt: eo ꝙ pꝑter Iouis ſtellā nullā aliam in ſe habeat. Eſt aūt a cœlo Saturni contiguū: ita ſcꝫ ut ſupficies eius cōuexa/ concauā cœli Saturni cōtingat. DIS. Eſt ne etiam in plures orbes diſtinctū MAG. Eſt. & queadmodū cœlū Saturni: quo ad figuratiōꝫ & ecētricitatē. Totū autē quotidie motu primi mobilis ab oriente ꝑ occidentē rurſuſqꝫ in orientē rapitur. Orbes vō augē deferētes (ut orbes Saturni) in ducentis annis uno gradu &. 28. minutis fere ad motū octauę ſphęrę mouentˀ. nec in figuratiōe aut motu epicicli in hoc & pcedenti cœli diuerſitas notatˀ. Deferens vō Iouis ſuper axe & polis ꝓprijs (ſicut dictū eſt de Saturno) circumducitˀ. Eſt tamē mot⁹ huius motu Saturni velocior. Mouetur nāqꝫ Iupiter (qui & Phęton) quotidie. 5. minutis fere. Et ſic zodiacū in annis ferme duodecim pcurrit. Continet aūt Iupiter terrā. 95. vicibus.

motus orbiū deferentiū augem Iouis. motus Iouis. quantitas eiuſdem.

mot⁹ deferentis Iouis.

De cœlo quinto quod eſt Martis. Ca. xxx. MAG.

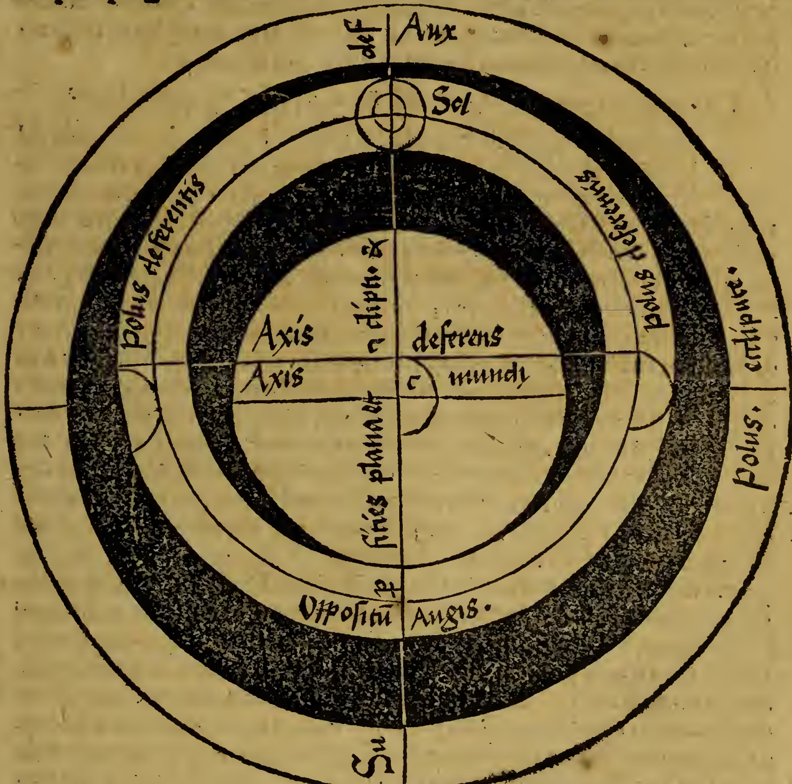
Cœlū qntū in deſcēſu: Martis eſt (nā in ipo ſolus Mars rotatur) cœlo ſexto cōtiguū eſt: & ſub eo locatˀ: queadmodū ſextū ſub ſeptimo. in totideqꝫ orbes diuiditˀ & mouetˀ: & eiſdē motibus qbus cœlū Saturni aut Iouis. Siſiter & orbes ei⁹: deferēte dempto: qui ſiſiˀ ſuper axe ꝓprio & polis ꝓprijs (ut deferēs Saturni aut Iouis) reuoluitur velocius tamē Mouetˀ em quotidie. 30. minutis fere. totūqꝫ zodiacum in

motus deferentis Martem.

[q]uantitas iuſdem. duobus ferme annis percurrit. Mars (qui & ἄρης quem & Pyroin nomināt) cōtinet terrā ſemel & dimidiam & octauam eius partem. motꝰ martis.

De cœlo quarto quod Solis eſt. Ca.xxxi. DIS.

[C]Oelū quartū q̄liter eſt diſpoſitū? MAG. Cœlū quartū/q̄ ſolis eſt (q̄m in eo Sol mouet̄) in ſuperficie cōcaua cœli Martis continetur: & in tres orbes particulares diuiditur: duos ſcilicet a ugē deferentes: & ipſum deferentem Solare corpus. Equantem aut epiciclum non habet. DIS. Quomodo hoc cœlum mouetur? MAG. Quē admodum ſuperiores motu raptus ab oriente per occidentē redeūdo in orientem in 24. horis ad motum primi mobilis. Orbes vero augem deferentes eiſdem mouentur motibus quibus & orbes/auges Saturni Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis ſuper polis & axe ꝓprijs ſecundum ſucceſſionē ſignorum ab occidente ſcʒ verſus orientem quotidie quinquaginta nouem fere minutis & octo ſecundis circumfertur. motus deferētis Solem.

Annus. Et ita Sol totum zodiacũ in.365. diebus &.6.horis ferme peragrat: nobiſq; annũ complet. Sex aũt horę quater collectę diem integrũ conſtituunt: qui cũ ſua nocte.24.horis cõſtat. quẽ neceſſe eſt interſcalari excurſo Biſextus quadriennio: qd biſextũ vocant· ne temporũ ordo turbet. ut ait diuus Auguſtin9 de trinitate libro quarto. c.4. verũ de q̃titate anni ſolaris p̃ciſa nõdũ omẽs cõcordant /ſed de hoc alias. hui9 aũt motus axis p centrum deferentis tranſit. & axi ecliptice quæ eſt axis augẽ deferentiũ æq̃ diſtat. hinc poli eius a polis eclipticę tantũ diſtant q̃ntũ centrũ deferẽtis deeſt a centro mũdi ſiue eclipticæ. neceſſe eſt igit̃ ut poli axis & centrũ deferentis circa axim/polos/& centrũ eclipticæ circũferentias duorũ circulorũ deſcribant: quorũ ſemidyamiter eſt ad ecẽtricitatis quantitatẽ. hui9 theoricã mox ſubiũgamus. Aux vero Solis a ſupficie eclipticæ nunq̃ declinat ſed ſemp directe in ea voluit̃. In alijs autẽ omibus aux nõnũq̃ a ſupficie v̄ſus auſtrũ aut ſeptẽtrionẽ declinãdo mouet̃. Ob qd cęteri planetę omes q̃nq; meridiõales aut ſeptẽtrionales dicunt̃. Continet autem quantitas ſolis Sol terrã cẽties ſexies & ſexagies. huic ſiſiter & lunę tanq̃ ſyderibus notioribus diuerſitas gentium inumera vocabula ſociauit. Auguſti9

De cœlo tertio quod eſt Veneris. Ca.xxij. DIS.

Ercij cœli diſpoſitiõem in mediũ feras. MAG. Tertiũ cœlũ q̃d Veneris eſt: nã in ea ſola Venus rotatur: in ſuperficie cõcaua cœli Solaris cõtinet̃. Inſup & in orbes pticulares (queãdmodũ Saturni: Iouis aut Martis cœlũ) ptitur. Circũfert̃ autẽ hoc cœlũ totũ (ut p̃dicti) in.24.horis ſemel ab oriente p occidentẽ in orientẽ redeundo per primi mobilis motum. Sed orbes eius augẽ deferentes ſup axe & polis zodiaci ad motũ octauę ſpherę circũducunt̃: uti in alijs ſupra viſum eſt. Orbis vero epiciclũ hui9 deferẽs duplici mouet̃ motu. uno qdẽ ab occidente v̄ſus orientẽ: qui eſt in longitudinẽ ſup centro æquantis. Eodem aũt tempore unã complent reuolutõem centrũ epicicli/ veneris & Solis deferens. Alio vero motu mouet̃ in latitudinẽ declinando ſcz ab ecliptica. & medietas in qua epiciclus eſt/ſemp verſus Aquilonẽ. reliqua autẽ verſus auſtrũ relinquit̃. Aux tñ deferentis q̃nq; ad Auſtrũ/q̃nq; ad Aquilonem declinat. Hic motus fit ſup polis ꝓprijs qui ſunt in interſectionibus deferentis & ęquantis Hic motus deuiationis dici ſolet: & eſt minutorũ decem: in Mercurio autẽ minutorũ 45.cũ centrũ epicicli eſt in auge vel oppoſito deferentis. Nã in interſectionib9 dictis eſt nulla: in locis aũt intermedijs creſcit & decreſcit. Verũtñ nec hic motus /nec is quẽ inclinationis vel declinatiõis dicunt ſenſibilẽ motui longitudinis errorem faciũt. ut colligit̃ libro.13. Almageſti. Quapropter polos ſup quibus primus deferentis motus fit a polis zodiaci recedere: rurſuſq; ad eoſdem accedere neceſſe eſt. Ob id nõnullis viſum eſt/unũ alium orbẽ prædictos omnes includentẽ/& mundo cõcentricũ ponere: ad cuius trepidationis motum hę deuiationes deferẽtis fierent. DIS. Epicicli v̄o qualis eſt motus? MAG. Epiciclus Veneris (ſicut & dictorũ) in longitu

Margin notes: motus deuiationis; Almageſtus; motus epicicli

dinem mouetur ſcd'm ſucceſſionem ſignorum: & in decem & nouē menſibus ſolaribus fere ſemel reuoluitur. In latitudinem vero mouetur motu duplici. uno quidem: ut epicicli dictorum: quo una epicicli medietas verſus auſtꝝ: reliqua vero verſus Aquilonem a deferēte declinet. Ideo hic motus inclinationis ſiue declinationis dicit: quia dyamiter augis vere & oppoſiti epicicli a ſuperficie deferentis declinat/& eam ſecat. Hęc declinatio maxima eſt circa nodos: ubi deferens & æquans ſe interſecāt: & nulla in auge vel oppoſito ęquantis. Vnde centro epicicli ab auge eq̄ntis recedente uſq; ad oppoſitum eius: aux epicicli verſus aquilonē declinare incipit: & oppoſitū augis epicicli verſus meridiem. Rurſum centro epicicli ab oppoſito augis ęquantis recedente/aux epicicli verſus meridiem: & oppoſitū eius verſus auſtꝝ declinare incipit: donec centꝝ epicicli ad augem ęquātis venerit. oppoſitū fit in Mercurio. Ex his patet: cū deuiatio deferentis eſt maxima/epicicli declinatio eſt nulla: & econtrario. Reliquo vero motu (qui reflexionis dicitur) ſuper axe per epicicli augem: & oppoſitū tranſeunte reflectitur. ita ut pars epicicli dextra verſus auſtrum/ſiniſtra autem verſus aquilonē a ſuperficie deferentis moueatur. Dexteram dico quę poſt augem epicicli eſt ſ;m ſignoꝝ ſucceſſionem. Reflectio hęc nulla eſt centro epicicli exiſtente circa dictos interſectionis nodos deferentis & ęquantis. ipſo vero recedente ab ea interſectione quæ caput dicitur verſus augem pars ſiniſtra ſiue orientalis in venere ad aquilonem: in Mercurio ad auſtrum reflectitur. recedente autē centro epicicli a cauda verſus oppoſitum augis ęquantis dicta medietas in venere ad auſtrū: & in Mercurio ad a quilonem reflectitur. DIS.

motus inclinatiōis

motus reflexionis.

Ex dictis colligo quadruplicem epicicli motum. primus: quo mouetur in longitudinem ab occidente verſus orientem/portans in parte ſuperiore Planetam directe ab occidente ad orientem ſ;m ſignorum ſucceſſionem ſc; de Ariete in taurum: de tauro in gemini & ſic de alījs. In inferiore autem parte retrograde ip̄m planetam ab oriente verſus occidentem, ꝯtra ſucceſſionem ſignorum deferens. Secūdus: quo ad deuiatiōem deferentis in latitudinem nunc ab ecliptica/nunc ad eam declinat. Tertius: quo per ſe a ſuperficie plana deferentis planetam verſus eclipticam/aut ad eadem inclinat. Quartus quo pars orientalis nunc ad auſtrum/ nūc aquilonem reflectitur. MAG. Hic epilogus te & diligenter auſcultaſſe & non parum in theoreumatibus aſtronomiæ profeciſſe iudicat: Lucide equidem epicicli motum non omnibus intelligibilem explanaſti. Axes dictorum motuum ęnumera. DIS. Axis primi motus/polos ſuos verſus auſtrum & aquilonem protendit & axi eclipticæ quandoq; ęque diſtabit: tunc ſcilicet cum declinatio eſt nulla: cū vero declinat epiciclus ab ecliptica/hic axis in una parte ab axi eclipticę eleuatur & in altera ad eam deſcendit. Motus deuiationis proprium axem non habet: quia fit ad deuiationem deferentis. Axis autem inclinationis ſiue declinationis axim motus longitudinis orthogonaliter ſecat: & longitudidines medias epicicli tranſit. Ideo poli eius orientem & occidentem ver

mot⁹ epicicli quadruplex

Primus

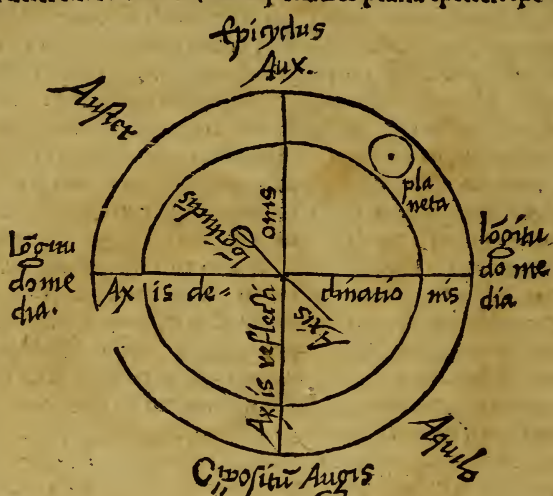
Secūdus

Tertius

Quartus

Axes motuum epicicli

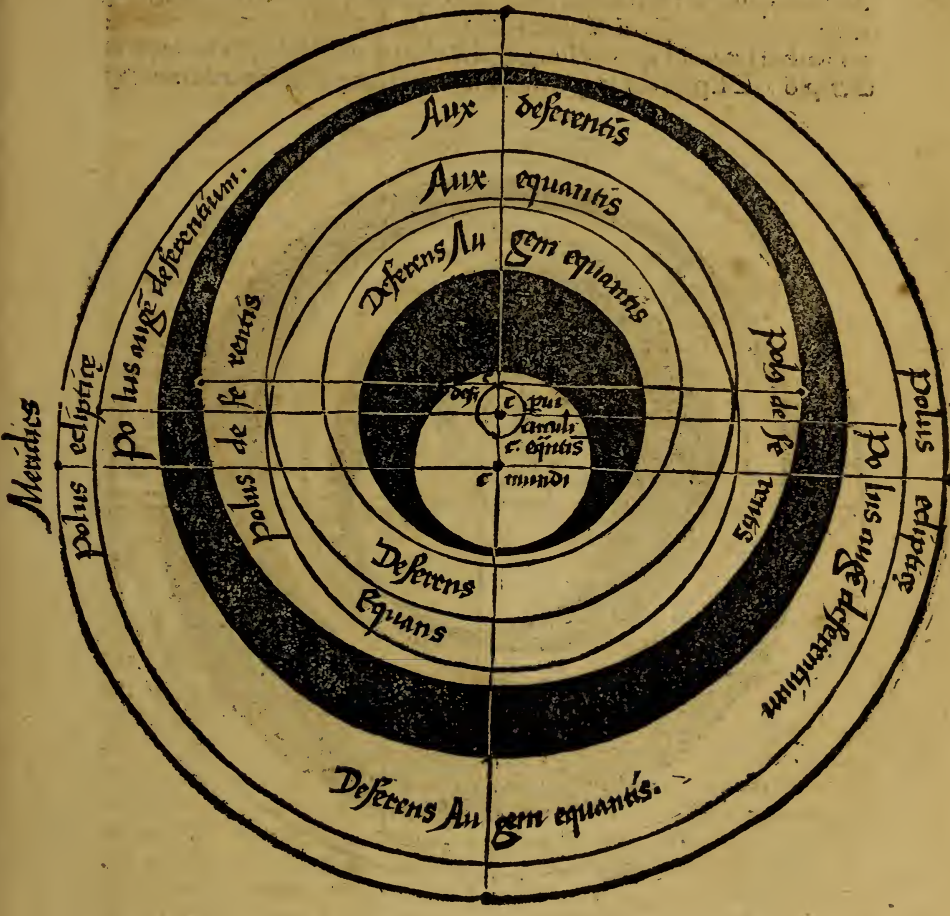
ſus ꝓtēdūtur. & ſemꝑ dū centrū epicicli extra interſectiōes æquantis & deferētis fuerit hic axis ſuꝑficiei eclipticę ęq̄ diſtabit. Axis vero reflexionis orthogonaliter ꝑ interſectōem duorū dictorū axiū trāſit. & polos ſuos verſus augē & oppoſitum augis epicicli ꝓtendit. Patet itaqȝ quomodo hi tres axes in centro ſe interſecant: queadmodū tres lineę per longum latū & ꝓfundum corporis tranſeuntes: ꝑ quas differētias poſitionis deſignamus. Apparet etiā axem reflexionis ſuꝑ axi declinatōis inclinari: & axē declinatiōis ſuꝑ axi reflectiōis reflecti. Inſuꝑ & hos ambos ſi in epiciclo fixę eſſent: ſuꝑ axe lōgitudinis circulariter rotari. Verūtñ quadripartitus hic epicicli motus / tantū in venere & mercurio reperit: nā in Saturno Ioue & Marte epiciclus duas tm̄modo habet: latitudinē unā / q̄ per ecentricū ab ecliptica diſtat: alterā qua ſuperficies plana epicicli a ſuperficie plana deferētis nūq̄ declinat. In Luna aūt dūtaxat latitudo prima q̄ eſt per deferentē inuenit. nā ſuperficies plana epicicli ipi⁹ a deferente nuſq̄ declinat. Et ad ſaluādos hmōi mot⁹ / q̄dā paruos circl'os epiciclum includētes imaginantur ad quorum mot⁹ hę varietates cōtingūt. motus veneris Venus (quę & φωσφορος) omnia zodiaci ſigna fere ad motum ſolis ꝑcurrit. Et ē una de .37. partibus terrę.

De coelo ſecundo quod eſt Mercurij. Capi. xxxiij. MAG.

QVod ſubeſt coelū ſcd'm Mercurij eſt: in ſuperficie ɔcaua coeli tertij cōtinet / & in orbes quīqȝ & epiciclū partit: habet em̄ duos orbes inæq̄lis ſpiſſitudīs: quorū ſuperficies ɔuexa ſuꝑmi: & ɔcaua infimi mūdo cōcētricę ſunt: ſuꝑficies vo ɔcaua ſuꝑmi / & ɔuexa infimi mundo ſunt ecētricę: ſibiipis tñ cōcētricę & harū centrū (q̄d etiā cētrū parui circuli noīamus) a cētro eq̄ntis tm̄ / q̄ntū centrū ęquātis a centro mūdi diſtat. Et vocant hi duo orbes augē ęquantis deferentes. Mouent aūt ſuꝑ polis zodiaci ad motū octauę ſphęrę. Inter hos extremos ſunt alij duo orbes ſimiliter inęqualis ſpiſſitudinis: quorū ſuperficies ɔuexa ſuperioris & cōcaua inferioris idē centrū cū centro ꝓprio ꝑdictorū orbium habēt: id ē cētrū ꝑui circli. Sȝ ſuꝑficies ɔcaua ſuꝑioris & ɔuexa īferioris idē centrū hñt cū orbe q̄nto inter ipos incluſo: q̄ deferēs mercurij dicit. hi duo

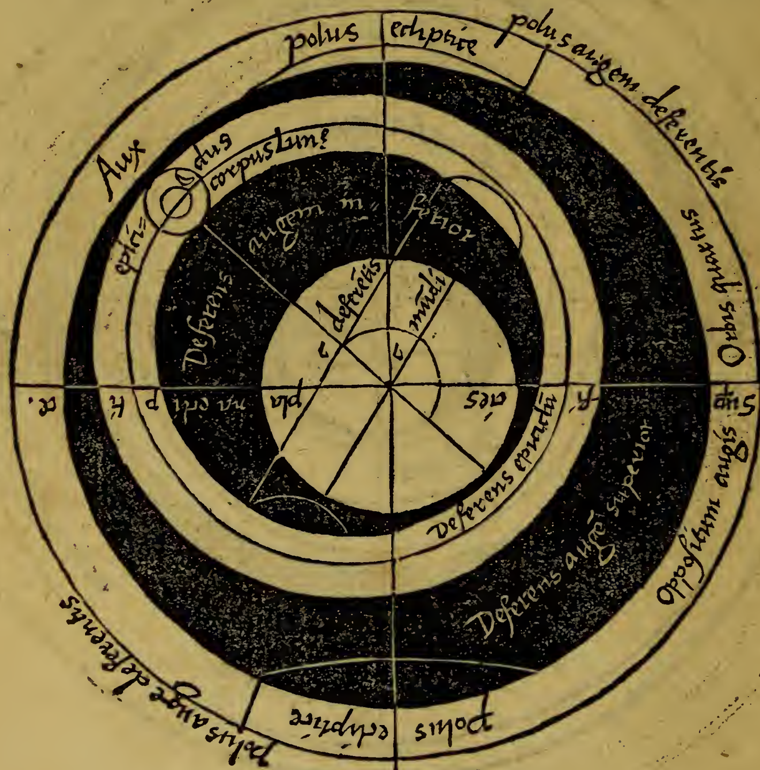
orbes (q̊s ad drĩam dictoꝝ nigros fieri volumꝰ) vocãť augẽ ecẽtrici deferẽtes. & mouẽť ſup cẽtro ꝑui circli ꝯtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ ſup axe: qñ cꝫ axe zodiaci eq̃diſtãti & cẽtꝝ ꝑui circli trãſeũte eadẽ velocitate / q̃ linea medij motꝰ ſolꝭ ſ₃m ſucceſſionẽ ſignoꝝ voluiť. hoꝝ orbiũ motu fit / ut centꝝ ecẽtrici ſiue deferẽtis epiciclũ / circũferentiã q̃ndã ꝑui circli deſcribat: & hᶜ circũferentia ꝑ cẽtꝝ ęq̃ntis ibit: & cẽtꝝ ꝓpriũ extremoꝝ orbiũ includit: q̊ & ꝓ ſuo utiť. Orbis aũt epiciclũ deferẽs mouẽť ſuꝑ cẽtꝝ ęq̃ntis ĩ lõgitudinẽ ſ₃m ſucceſſiõe₃ ſignoꝝ eadẽ velocitate cũ linea medij motus ſolis: ut de venere dictũ eſt. In latitudinem vero mouẽť quemadmodum veneris deferens: hoc dempto / qꝫ medietas eius in qua epiciclus eſt ſemper verſus auſtrum ab ecliptica declinat: cuius oppoſitum in vene-

rereperit. DIS.epiciclus eiꝰ quō mouet? MAG.ut epiciclꝰ veneris
In q̄ttuor tm̄ menſibꝰ Solaribus fere unā reuolutōꝫ in lōgitudinē ſuper
centro ſuo ꝑficit. Quedā alia latent in motibꝰ Mercurij/q̄ hic relatū iri
motꝰ mercurij. locus nō eſt. Planeta vo Mercuriꝰ oīa ſigna zodiaci fere ad motū ſolis
ꝑagrat. Eſt aūt Mercuriꝰ (q̄ & Stilbō) una pars de.32. mille ꝑtibꝰ terræ

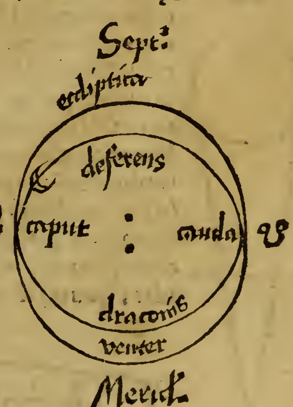
De cœlo primo quod eſt lunę. Ca.xxxiiij. DIS

Eſtat ut cœli primi q̄admodū ceterorꝫ ꝯfiguratōꝫ & motū oſtēdas. MAG Cœlū primū q lunę eſt (eo q ꝑter lunā in ipo nulla ſtella ſit) totū in ſuꝑficie cœli ſecūdi cōcaua ꝯtinet. & in orbes 4. & epiciclū diuidit. hēt nāqꝫ in primis tres orbes ſicut ſol in figuratiōe diſpoſitos. ultra hos hēt unū orbē mcᵒ ꝯcētricū/ꝑdictos tres ambiētē q deferēs caput dracōis dicit. inſuꝑ & epiciclꝰ hēt ꝓfūditati medij primorꝫ triū orbiū īmerſū: ī q̄ corpꝰ lunę figit & mouet. ut hᶜ ſubiecta manifeſtat deſcriptō DI. ꝑſpicua atqꝫ clara eſt hᶜ orbiū lunę diſtīctio. nūc motꝰ ip

ſoꝝ pandas. MAG. Orbes duo augẽ ecentrici deferentes mouentur motus orbiũ Lunę ſup centro mundi & axe ꝓprio/axem zodiaci in centro mũdi interſecante/cui⁹ poli a polis zodiaci q̄nq; gradibus inuariabiliter declinant. Eſt autẽ is motus ꝯtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ/ultra motũ diurnũ in die naturali gradib⁹.xi.& minutis.xij.fere. Orbis vero epicyclũ deferẽs mouetur ſ͡ʒm ſucceſſionẽ ſignoꝝ ſingulariter ſup centro mundi: ita ut tali motu centꝝ epicycli gradibus.xiij.&.xi.minutis fere quotidie moueat̃. Axis autẽ huius motus p ſuũ ꝓpriũ centꝝ ſc; deferẽtis trãſiens/axi augẽ deferentiũ ęquediſtãter moueť. ſic centꝝ & poli eius circa centꝝ & polos augẽ deferentiũ circũferẽtias deſcribunt cõtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ. et poli eius a polis augẽ deferentiũ deſcribũt ſ͡ʒm eccentricitatis q̄titatẽ. Aux vero hui⁹ orbis non ſemp eſt ſub ecliptica: ſed aut verſus auſtꝝ aut aq̄lonẽ declinat: queadmodũ in alijs dictũ eſt. Nec ſuperficies deferẽtis ab ecliptica ſup dyametro mundi ſemp ęqualiter ſecat̃. Orbis vero quart⁹ hos tres ambiens moueť ſup axe ȝodiaci circa centꝝ mũdi cõtra ſucceſſionẽ ſignoꝝ omni die naturali tribus minutis fere: ſecũ tali motu totũ cœlum lunę ex dictis tribus orbibus cõſtitutũ quos ambit: circũducẽs Illo mtou fit ut poli augẽ deferentiũ circa polos eclipticę circũferentias deſcribant. Epiciclus vero lunę moueť circa centꝝ ſuũ corpus lunare ſi mot⁹ epicicli Lunę bi infixũ in ſupiore pte cõtra ſucceſſionẽ. In ĩferiori ꝟo ſ͡ʒm ſucceſſionẽ ſignoꝝ deferens: nõnulli ꝟo Sapientũ ultra hoc corpus lunare circa cẽtrum ꝓpriũ moueri dixerunt. Et ex eo motu maculã in luna apparentẽ nunc ſurſum nũc deorſum apparere arbitrant̃. DIS. Lucide q̄d volebã diſſertaſti. omĩa eq̄dẽ in p̃miſſa orbiũ d'ſcriptiõe oculis ſubijciuntur Reſtat t̃n ut quid per caput caudãue draconis accipiendum ſit edicas.

MAG. Deferens epicyclũ lunę/ab ecliptica declinans ĩpam eclipticã Caput & cauda draconis in duas interſecat ptes. Duæ itaq; fiunt interſectiones: quaꝝ una caput/altera vero cauda draconis appellatur: eo q̄ iſtac interſectione quaſi draconis figura eleuatis ſc; cauda & capite ventre depręſſo videatur. ut hęc oſtendit cõfiguratio. DIS. Plane. Sed cum ſimiles ſint interſectiones utręq; q̄ caput potius quã cauda appellãda ſit pſpicuũ non eſt. MAG interſectionũ iſta in qua cum centꝝ epicicli fuerit ꝟſus aq̄lonẽ ire incipit caput: oppoſita vero/cauda appellãda eſt Mouentur autem virtute orbis exterioris in cœlo lunæ ultra motum diurnum verſus occidentem trib⁹ minutis fere. ut dictum eſt. & ita totum zodiacum in. 21 annis fere perambulant. Luna vero zodiacum in. 28 diebus pene totum percurrit. Et cõtinet luna unam motus lunę q̄titas eiuſdem de trib⁹ partibus terræ Quidã t̃n planetas nõ aduerſum mundũ moueri ſed celeritate mundi quã ſequi non poterunt pręteriri inaniter contendunt. Dictos orbes omnes motibus ſuis ſymphonias cauſare dulciſſimas; Ambroſius in hexaceron libro. 2. ca. ij. &

Ariſtoteles in li.de cœlo & mūdo negāt. qa non audimus. Alioꝝ autem p̄rimi nō mō concentū orbiū aſtruunt/ ſed ex proportiōib⁹ ipſoꝝ oēm muſicę vim venant. Vnde inter Firmamentū & Saturnū tria ſemitonia: inter Saturnū & Iouē ſemitoniū: inter Iouē & Martē ſemitonium: inter Martē & Solē tonum: inter Solē & Venerē tria ſemitonia: inter Venerē & Mercuriū ſemitoniū: inter Mercuriū & Lunā ſemitoniuꝫ: & a luna ad orbē terræ tonū cōſtituunt. ſic a terra ad Firmamentū ſeptē tonos colligunt: qui eſt uniuerſitatis numerus. Sic & hoīem q eſt microcoſmus q̄ttuor elemēta cū trib⁹ animę viribus p̄ficiunt. Et pro cōfirmatōe ſuę poſitōis q̄ntū ad cōcentuꝫ Dn̄m in teſtē adducunt dicentē ad Iob. Cōcentū cœli dormire quis faciet? Quod autē nobis nō audit̄ eo eſſe aiunt: qa extra aerē noſtꝝ fiat. ſed fortaſſe ſonus p̄ter aerē nō fit: aerē autē elementarē aut aliū inter orbes cęleſtes eſſe/ phiſica ratio nō admittit: niſi de eo dicatur ſicut de aquis ſupercœleſtibus. ut ſupra viſum eſt.

Aristotel.

opinio de concentu mundi.

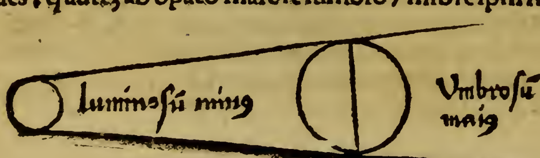
De macula Lunę & eius illuminatione. Capitulum. ʒſ. DIS.

Vnari corpi ineſſe maculā paulo an̄ cōmemorabas: hanc uñ cōtraxerit: aut quare nunc lumīe augeatur/ nunc deficiat ædicito.

MAG. Quod in ſup̄ioribus de ſtellaꝝ natura diſſeruimus/ nō modo de ſtellis fixis/ veꝝ etiā de oībus planetis (Sole dempto: qui per ſe eſt lucidus) intelligendū eſt. Corpus itaqꝫ lunare cū inæqualis ſit denſitatis & raritatis/ ſolares radij in ipſo inęqualiter incorporant̄. Ea propter partes denſiores/ lucidiores: rariores vero obſcuriores fieri neceſſe eſt. DIS. Obſcuriores itaqꝫ partes per maculam lunę intelligis? MAG. Scite. Quod autē de augmento & defectu luminis lunę quærebas: ex acceſſu & receſſu a Sole accidit. unde cū in eodē gradu Soli cōiuncta fuerit/ medietas eius ſuperior verſus Solē reſpiciens illuminatur nobis ꝓo mīe apparet. cū autē a ſole recedere incipit: ſ̄p magis ac magis in p̄tibus a nobis viſibilib⁹ illuminat̄: donec ad gradū ſolis oppoſitū p̄ueniat: tūc em̄ plena luīe & tota a nobis illūinata videt̄ (niſi eclipſet̄) a q̄ rurſus recedēs in luīe quo ad aſpectū noſtꝝ minuit̄ donec eidē rurſus ꝯiūgat̄. ſ̄m hoc diuerſa ſortit̄ noīa Dicit̄. n. Conoides. i. corniculàris. Dicotomos. i. dimidia. Amphikyrtos. i. gibberoſa. veꝝ t̄n cū corpus Sol' mlto mai⁹ ſit corp̄e Lunę/ ſol lunā plus q̄ꝫ p̄ medietate illūinat. ut patet ex. 22 p̄rię p̄ſpec. Luminoſū aūt æquale umbroſo/ p̄ciſe medietatē ūbroſi illūinat: ſicut lumino ſuꝫ mīus ūbroſi p̄tē minorē irradiat. Rurſū fit ut Luna q̄nto Soli p̄pinq̄or/ tāto magis illuminat̄. Vmbra q̄ cauſat̄ lūinoſo maior opacū min⁹ illuſtrāte dicit̄ Conoides. q̄ autēꝫ ab opaco maiore lūinoſo/ mīore ipm ir.

radiāte/dicit̄ Calathoides. Eq̄le aūt lūioſuʒ ſup̄ ęquū opacū cū inciderit fit umbra chilyndroides. DI. Hui⁹ etiā ſi in prōpto ē cām addas. q̄re luna a Solis ꝯiūctōe recedēs qn̄qꝫ citi⁹ nōnūqꝫ vͦo tardia nobis appeat.

MAG Huius aſtroꝶ periti triplicē volunt eſſe cām. Primā dicūt eſſe obliq̄tatē zodiaci & horiȝōtis. Nā ſi ſit cōiunctō ſub ecliptica in medietate/q̄ eſt a fine ſagittarij ad finē geminoꝶ: tūc cuʒ ſol occidendo in horizonte fuerit/pl̄es gradus erūt in circulo reuolutōis lunę a luna ad horizontē q̄ꝫ de zodiaco a luna ad ſolē. Ideo in climatibus ſeptentriōalibus citius videri poterit q̄ꝫ ſi in alia medietate eſſet. Scd̄a cā eſt latitudo Lunæ ab ecliptica. ſi em̄ poſt cōiunctōem in latitudinē ſeptentrionalē mouebit: iteꝶ citius a nobis videri poterit q̄ꝫ ſi in latitudinē meridionaleʒ moueteē. Tertia eſt volūtas motus lunę, cū ſcilicet in ſup̄iore epicicli p̄te fuerit. Cū igit̄ oēs dictę cauſę cōcurrerint/ luna vetus & noua in eod̄ die apparebit. Si vͦo duę tm̄ inueniant̄: in ſcd̄a die poſt cōiunctōem videbit̄. Si una tm̄/in tertia die apparebit. & ſi oīm oppoſitū ęueniat/in 4 die videbit̄. DIS. Obſecro ne graueris lunę eclipſationē/ cuius paulo ante memineras paucis dilucidare.

De Eclipſibus luminaribus. Capi. xxxvi. MAG.

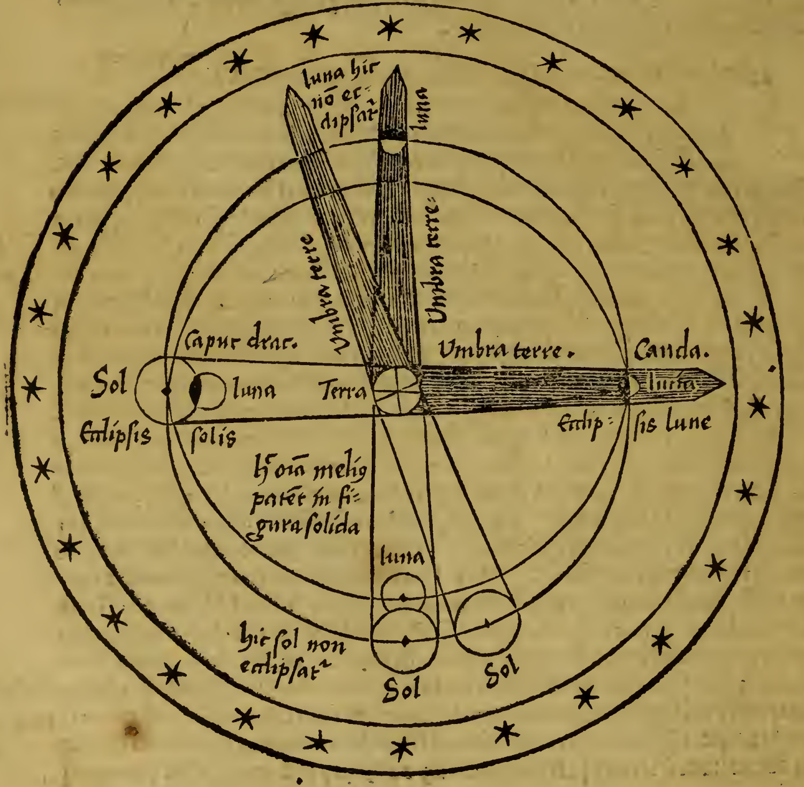
Eclipſis (uti in p̄poſito ſermo de ea eſt) priuatōem lumīs aſtri ſignificat: q̄ in diuerſis diuerſe cōtingit. Vn̄ eclipſis in ſtellis fixis (ut ſup̄ dixim⁹) p̄pt̄ p̄ſentiā maioris luminis ſcz ſolaris accidit. Nōnunqꝫ vͦo p̄pter diametralē corpis Solaris aut Lunaris itpoſitionē inter viſū nr̄m & aſtꝶ fixum ſiue etiā erraticū ęuenit: p̄ter hoc q̄ꝫ terra nobis ſp̄ cœli medietatē occultat. In luna vͦo (de q̄ ad p̄ſens) eclipſis p̄pter diametralē terrę itpoſitōem inter ſolē & lunā/cōtingit. tunc enim umbra terrę pyramidalis/lunæ ſpherā tranſiens/ uſqꝫ ad cœlū Mercurij (ut aiunt) pertingit: & corpus lunare in ſe totum aut particulariter claudens lumīe ſolis priuat & obfuſcat. Accidit aūt hoc cū luna in oppoſito ſolis eſt. & nec tunc ſemp̄. q̄m ſole ſemp̄ ſub ecliptica ambulāte/luna nō nunqꝫ vſus aq̄lonem aut auſtꝶ declinat. & deferens lunę deferentē ſolis in duabus p̄tib⁹ oppoſitis (ut ſup̄ viſuʒ eſt) interſecat. ob id niſi ambo hęc luminaria in his interſectionibus aut p̄pe fuerint terra nō diametraliter interponit̄: &ᶜ umbra eius corpus lunare nō includit: nec lumē Sol' vſus ip̄m proijci p̄hibet. DIS. Quid cauſę eſt cū oīni nocte terra diametraliter inter Solē & q̄ſdā ex ſtellis fixis interponat̄: ob id tū huiuſcemodi ſtellæ nīe eclipſant̄? MA. Cauſa ex dictis patet. q̄a umbra terrę ad ſtellas fixas nō p̄tingit: & ut multis placet ſpherā Mercurij nō trāſit: illud autē p̄pter ſolis magnitudinē/orbiū ſpiſſitudinē eorundiqꝫ lōgam a terra diſtantiā & terrę p̄uitatē cōtingit. DIS. Hanc orbiū a ſe inuiceʒ & terra diſtantiā ſilētio haud tranſeas. MAG. Diſtātia a ſuperficie terrę ad ſup̄ficiē concauā orbis lunæ (ut q̄dā ſcripſerūt) eſt miliarium. 107412. Diſtantia vero a terra ad ſuperficiem conuexam orbis lunæ & concauam Mercurij eſt miliaiioruʒ. 208542. Ad conuexam Mercurij

Eclipſis.

Eclipſis Lunę.

Orbiū a terra diſtātia.

& cōcauā veneris. 542750 Ad couexam veneris & cōcauā Solis 3640000 Ad cōuexam Solis & cōcauā Martis.3965000. Ad cōuexā Martis & cōcauā Iouis.28847000. Ad couexī Iouis & cōcauā Saturni.46816250. Ad cōuexī Saturni & cōcauā firmamenti.65357500. Et eſt quātitas dimidij dyametri circuli ſingulorꝝ. Dyameter tota eſt.130715000. Cir-
Miliare cūferētia eſt.410818571. Cōtinet aūt miliare cubitos.3000. Ex his orbiū ſpiſſitudo facile colligit̄: & q̄d de q̄titate ſtellarum in ſuperiorib⁹ dictū eſt credibilius redditur. Continet em̄ Sol terram centies ſexagies ſexies & tres eius octauas. Terra autem continet lunam trigeſies nonies & in- ſuper fere quartam eius Sol autem maior eſt luna ſexies millies/ſexcen ties quadragies quater. & inſuper eius continet medietatem: uti videre eſt in quinto Almageſti Ptholemei. Diſtantia autem Planetarum a ter- ra non ſemꝑ eſt eadē: propter ecentricitatē deferentis & epicyclorꝝ q̄tita tes. Propior eſt igit̄ planeta terræ ī inferiori ꝑte epicycli circa oppoſitū augis: & remotior in ſuperiore parte epicicli & augem deferentis. Sed

hęc ad pręſens ſufficiant: nec ego iam dicta verificaui/ſed ab alijs poſita recitaui: ceteris de eadem re opinionibus ꝑtermiſſis. DIS. hęc ſimul & iocunda ſunt & miranda: ex quibus Creatoris mira & inexhauſta re⸗lucet & ſapienia & potentia. Sed ne his diutius ĩmorati negligamus alia ad reliqua tuum vertas ſermonem. & eclipſis Solaris poſſibilitatẽ oſten das. MAG. Solaris eclipſis cauſatur propter dyametralẽ Lunę inter Solem & viſum noſtrum interpoſitõe ȝ. Quod nõ niſi ĩn nouilunio po teſt cõtingere: nec tamẽ in omni. Sed cum in vł circa caudam aut caput fuerint cõiuncta: & cũ preciſe in cauda vel capite cõiungunť, poteſt con tingere eclipſis Solis uniuerſalis: ſed non in omni terra: ꝓpter aſpectus diuerſitatẽ. Vñ Auguſtinus libro tertio de ciuitate Dei. de eclipſi Solis facta dum Dominus crucifixus eſt ait Quã Solis obſcuritatẽ non ex ca nonico ſyderum curſu accidiſſe/ſatis oſtendit/ꝙ tunc erat Paſcha Iudeo rum. nam plena luna paſchę ſolennitas agitur. Regularis autẽ Solis de⸗fectio/non niſi in Lunę fine contingit. Aliud vero quod eandẽ eclipſim contra naturam accidiſſe arguit: eſt quia fuit uniuerſalis in tota terra.

Eclipſis Solis:

Auguſti⁹ li. 3. c. 5.

De ſignificatione terminorum tabularum Aſtro⸗nomicarum. Capitulum. xxxvij. MAG.

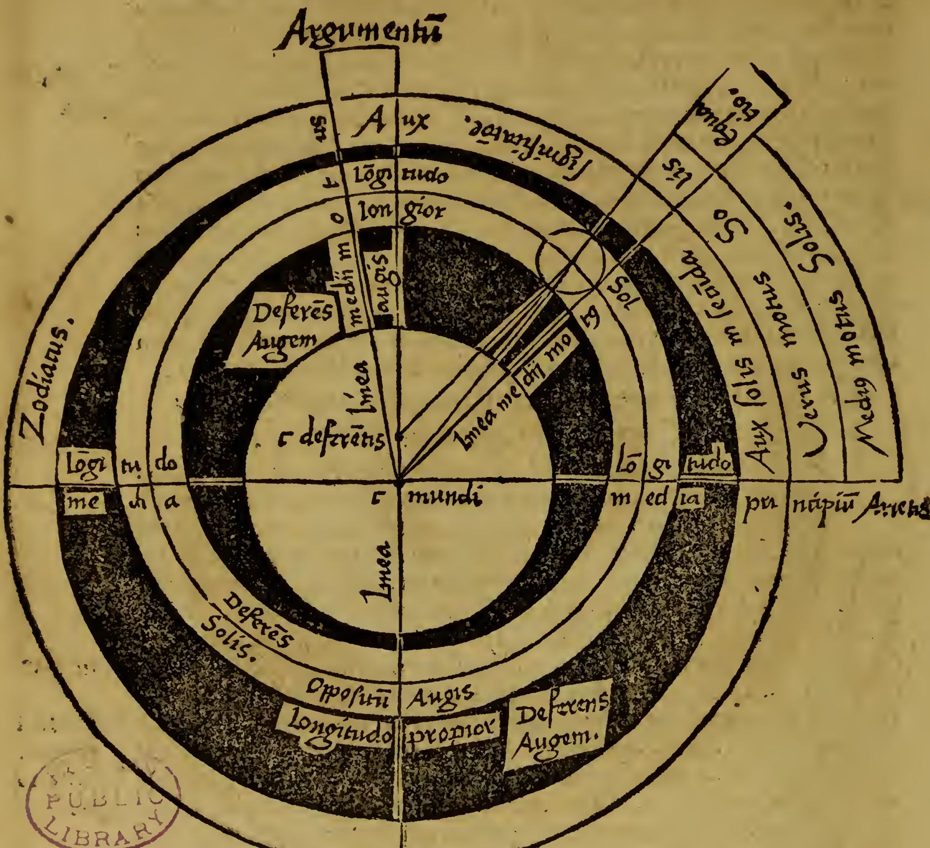
Peculationibus Aſtronomię quorundam terminorum in tabu⸗lis motuum occurrentium rationes annectere operepreciũ eſt ne in his demum te erroris caligo inuoluat. Sunt autem hi termi ni (ut rem breuius ędicam) Aux: oppoſitum Augis: Equatio &c ijs. Hi autem aliter in Sole: aliter in Luna: & aliter in reliquis accipiuntur Pla netis. DIS. Inprimis igiť ipſos ut in Sole accipiũtur edicas. MA. Aux in Sole dupliciter accipi ſolet. In prima ſcilicet ſignificatione & ſe⸗cunda. Aux Solis in prima ſignificatione eſt punctus circũferentię ecen trici/maxime a centro mundi remotus: qui etiam longitudo longior di citur. Punctus vero oppoſitus / oppoſitum Augis ſiue longitudo pro pior nominatur. Linea autem per hęc duo puncta & centrum mundi & centrum deferentis extenſa / linea Augis vocatur. Ex his longitudinẽ mediam facile intelliges. Eſt enim pũctus inter augem & oppoſitũ au⸗gis in deferente determinatus/per lineam a centro mundi exientem quę cum Augis linea rectos angulos facit. Sed aux Solis in ſecunda ſignifica tione eſt arcus ȝodiaci ab ariete ſecundum ſucceſſionẽ ſignoꝝ uſq; ad li neam augis cõputatus. Linea aũt medij motus/eſt linea a centro mundi ad zodiacum extẽſa/lineę a centro ecentrici ad centrũ Solare ꝑtractæ ęq̃ diſtans. Medius autem motus Solis eſt arcus zodiaci ab ariete ſecundũ ſucceſſionem ſignorum uſq; ad hanc lineam computatus. Sed linea ve⸗ri motus Solis / eſt linea a centro mundi per centrum corporis Solaris ad ȝodiacũ extenſa. & ꝟus Solis mot⁹: eſt arcus ȝodiaci ab ariete &c. uſ q; ad hãc lineã ſupputatus. Arcus ꝟo ȝodiaci inter has duaa lineas veri ſcilicet & medij motus Solis ęquatio dicitur. Arcus aũt inter lineam au gis & lineam medij motus Solis Argumentũ nominať. & hęc ſingula in

Aux. Sol.

Oppoſitũ augis.

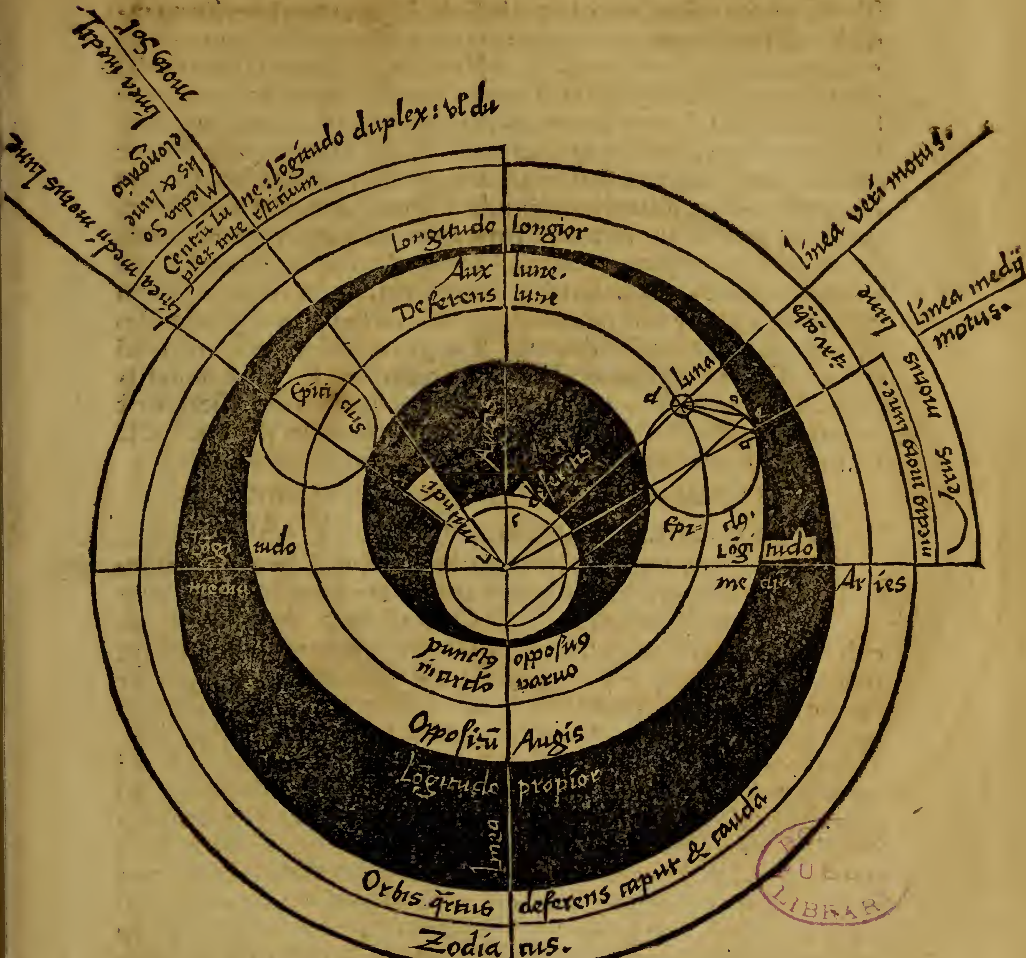
Linea au⸗gis.

ſubiecta oculis videre poteris deſcriptione. Trãſeamus ad terminos lu-
nares DIS. Tranſi.

De terminis tabularibus Lunę. Ca. xxxviij.

MAG. Aux in luna tã in prima q̃ ſecunda ſignificaõn: ſil'r linea augis & lõgitudines medię accipiunt̃ queãdmodũ in Sole. Epicicl9 tñ lunę ſpẽales hẽt auges. DIS. q̃ ſũt iſtę? MAG. Aux media epicicli eſt pũctus circũferẽtię epicicli quẽ oñdit linea a puncto diametralit̃ oppoſito centro ęcẽtrici in circl'o paruo p̱ centrꝝ epicicli ducta. Sꝫ aux epicicli vera/eſt pũctus euſdẽ circũferẽtię: quẽ linea a centro mũdi p̱ centrꝝ epicicli ducta indicat. linea aũt medij motus lunæ/ eſt linea a centro mũdi per centrꝝ epicicli ad zodiacũ ptracta. Sed linea veri motus lunę /eſt quæ a centro mundi p̱ centrꝝ corporis lunæ ad zodiacum extenditur. Medius

Aux media epicicli eſt punctus a
Aux vera epicicli/eſt punctus b
Argumentũ medium lunę/eſt ar cus a d in epiciclo.

Argumentũ verũ lunæ/eſt arcus b d in epiciclo.
Aequatio centri / eſt arcus e inter a & b

Succeſſio ſignorum/ eſt ab ariete verſus augẽ lunæ iterum rediens in arietem

& verus: motus eius ſumunt̃ ſicut in Sole. Arcus autem inter lineas me
dij & veri motus interiacens ęquatio argumẽti lunę eſt. Argumentũ ve
ro Lunę duplex eſt: medium ſcilicet & verum. Argumentũ lunę mediũ
eſt arcus epicicli ab auge epicicli media ſecundũ motum centri corporis
lunaris uſq; ad idẽ centrũ lunare. Sed argumentũ lunę verꝫ ab auge epi
cicli vera uſq; ad centrũ lunaris corporis calculat̃. Centrum aũt lunę eſt
diſtantia lineę medij motus lunę/ab auge ecentrici ſecundũ ſucceſſionem
computata. Et hęc diſtantia longitudo duplex/ſiue duplex interſticium
quandoq; appellatur. Arcus autem epicicli inter argumentum mediũ
& verũ interiacẽs ęq̃tio centri dicit̃. Diſtãtia vͦo lineę medij mot⁹ Lunæ
a linea medij motus Solis ſecundũ ſucceſſioneꝫ ſignorꝫ media vocat̃ eo
rum ęlongatio. Prędicta omnia hęc prętacta oſtendit configuratio. Me
dius autem motus capitis draconis eſt arcus zodiaci ab initio arietis cõ
tra ſucceſſionem ſignorum ad lineam ęgredientem de centro mundi ꝑ
caput. Arcus autem ab ariete ad hanc lineam ſecundum ſucceſſionem eſt
motus verus. ſimiliter dicendum eſt de cauda. videamus reliqua. DI.
dum in motu eſt calamus/auſcultare magis quam inquirere licet.

De terminis tabularibus in reliquis planetis. Capitulum. triceſimum nonum. MAG.

Vx ecentrici: oppoſitum augis: linea Augis: & longitudines me
dię in reliquis Planetis eodem modo ſumuntur. Epiciclus vero
Augem habet ſpecialẽ. DIS Quæ eſt iſta? MAG. Aux epi
cicli media: eſt punctus epicicli per lineã a centro ęquantis per centrũ epi
cicli ducta deſignatus. Sed aux epicicli vera: eſt punctus epicicli qui per
lineam a centro mũdi ꝑ centrum epicicli ductam oſtendit̃. Linea autem
medij motus epicicli: eſt linea quę a centro mundi ad zodiacũ ꝓtrahitur.
Lineę a centro ęquantis ꝑ centrũ epicicli ductę ęq̃diſtans: Sed linea veri
motus epicicli: eſt linea q̃ a centro mũdi per centrũ epicicli ad zodiacum
ducit̃. Linea aũt. veri loci ſiue veri mot⁹ Planetę/ eſt q̃ a centro mundi ꝑ
centrũ corporis Planetę ducit̃. Medius itaq; & ver⁹ motus in his ab ari
ete uſq; ad dictas lineas eodẽ modo cõputant̃ ſicut in Sole. Sed centrum
mediũ Planetæ eſt arc⁹ zodiaci a linea augis ad lineã medij motus cõpu
tatus. Centrũ aũt verꝫ a linea augis ad lineã veri mot⁹ attẽdit̃ Arc⁹ vͦo
int̃ lineã medij & vͥi mot⁹ epicicli ĩteriacẽs. ęq̃tio cẽtri dicit̃. ſic ſĩlr̃ ęq̃tio
in epiciclo eſt arc⁹ epicicli augẽ mediã & verã eiuſdẽ interiacẽs. Argumẽ
tum aũt planetę mediũ eſt arcus epicicli ab auge ei⁹ media ſ;m motũ ei⁹
ad centrũ corporis Planetę numerat⁹. Sed argumentũ verũ/ab auge ve
ra ad Planetam computatur. Arcus vͦo inter lineas veri loci Planetæ: &
veri loci epicicli interiacens / æquatio argumenti dicitur. Exceſſus q̃
linea a cẽtro mđi ĩ augẽ longior eſt/lineę a cẽtro mđi in oppoſitũ augis
diuiſ⁹ in. 60. ꝑtes/minuta ꝓportiõalia dat ꝓpiora. ſic exceſſ⁹ dctæ lineæ
a cẽtro mđi in augẽ ſuꝑ lineã a cẽtro mđi in lõgitudinẽ mediã dat minu
ta ꝓportõalia lõgiora. horꝫ exẽpla oĩm ĩ ſubiecta deſcriptõn apparebũt

Aux media epicicli/eſt punctus a.
Aux vera/eſtpunctus b
Equatio epicicli/eſt arcus e
Argumentum medium/eſt arcus a d
Argumentum verum/eſt arcus b d.

DIS. Sane conſpicio: ſed unde moti fuere Sapientes tantā orbiū ponere diuerſitatē? MAG. Ex eo: nam viderūt Planetas diuerſis rotari motibus. Cū aūt unius corpis ſimplicis ſit tantū unus motus: illam diuerſitatē nō niſi p diuerſos orbes poſſibilē eſſe argumētati ſunt. Et rurſus, qa ſigna ſunt eiuſdē longitudinis: & Planeta uno tempe non mouet velocius q̄ alio (qa mot⁹ coeli & oīm ptiū eius regularis eſt) citius tamen ptranſit q̄nq̄ unū ſignū q̄ aliud. Hoc aūt ſaluari nō potuit ſine orbiū ecētricitate. Cū em̄ Planeta in auge uel circa augē fuerit ſub uno ſigno neceſſario lōgiorē arcū q̄ in oppoſito augis ptranſibit. unde & Sol nō æquis tēporib⁹ eq̄les ʒodiaci quartas pagrat. q̄d patʒ. dies qbus percurrit q̄rtas/vernalē Eſtiualē/autūnalē & hiemalē nūando minus gqpe tempis abſumit dum eſt in ſignis auſtralib⁹ & circa oppoſitū augis q̄ in alijs ꝑpter deferētis ecētricitatē. Et amplius vident̄ nōnunq̄ Planetę ſtare: aliq̄n verſus orientē: & q̄nq̄ verſus occidentē moueri. Quod ſine epiciclo haud facile ſaluat̄. Ob has igit̄ cauſas ecētricos & epiciclos & ex cōſeq̄nti orbes ad hoꝝ motus neceſſarios poſuere. Sunt tamen qui hęc omnia alia nituntur ſaluare via.

De partibus regionis elementaris et primo de Igne. Capitulum quadrageſimum. DIS.

Iam credo te oēs Aſtronomię theorias mihi ī primis neceſſarias cōpleſſe. MAG. Ita eſt. ſufficiunt em̄ hę pro introductiōn inciꝑiētis. Cū v̄o has plene ītellexeris/altiores latioreſq̄ ī libris Ptolemei: Almageſti: theoricis Ioannis purbachij: Thebit: Albategni: Geberi/& alijs ue de his ſcribētib⁹ inuenies. nūc ordo exigit ut a coeleſtib⁹ ad ptes m̄di elemētaris d̄ſcēdā⁹. in q̄ regio ignis ſupior occurrit. Ignis nāq̄ ī modū orbis coeleſtis ſub ɔcauo orbis lune ɔtinet̄: & ad motū eius circūducit̄ & rapit̄. Ex qua cā etiā caliditas ei⁹ augmētat̄. eſt aūt talis ignis ſubſtātia pura ex materia & forma ſua ꝓpria ſubſtātiali ɔpoīta: calida & ſicca: clara ac ſubtil̄: ut n̄ viſū nrm̄ v̄ſus aſtra reſpicientē ꝓhibeat.

De Aere & eius īnterſticijs. Capi. xxxxi. MAG.

Sicut aūt ignis ī modū orbis ſub coelo lunę ɔtinet̄: ita Aer ſub cōcauo orbis ignis locat̄: q de ſui natura ſubſtātia pura eſt & clara calida & huīda. calida q̄dē/ut cū igne ſub q̄ locat̄ ɔcordet. humida v̄o/ut ſiccitati ignis reſiſtat. hę tn̄ q̄litates in oīb⁹ aeris ptib⁹ nō ſūt ęq̄les. DI. et un̄ hęc ꝓuenit diuerſitas? MA. ex accn̄ti. diuidit̄ enim aer (q̄ntū ad pn̄tē attinet ſpeculatōꝫ) in tria īterſtitia. Quoꝝ ſupmū ab igne circūrotat̄: & pl⁹ ſolito calefit & incēdit̄. & ī illo impſſiones ignite (de qb⁹ in nālib⁹) ḡnerant̄. mediū plus frigidū eſt q̄m a ſphera ignis remotū: n̄ radioꝝ ſol̄ reflexoꝝ receptiuū. turbidū/ atq̄ ſpirituū īmūdoꝝ habitacl̄m ut hēt Aug⁹ li. 8. de ciui. dei. c. 22. & li. de agone Chriſtiano. & in ſolutōn tertię. q. ad deo gratias p̄ſbiteꝝ. in q̄ ꝓpter ſui frigiditatem impſſiones aq̄ſę (ut grādo nix &c) ḡnerant̄. Sꝫ īterſtitiū infimū huīdū eſt & calidū: & caliditas ei⁹ p accn̄s augmētat̄ ex reflexiōe ſcꝫ radioꝝ in terrę ſupficie. In illo ḡnerant̄ ros & pruina: & q̄dā impſſiōs ignite. Hęc

Aer

Supmus

medius

Auguſti⁹

Infimus

aūtꝑ nūc ſufficiāt de aeris diſpoſitōn. In Aquam deſcendamus.

De diſpoſitione aquę. Capitulū quadrageſimūſecundū. MAG.

Qua in primordiali rerꝝ creatōn ad modū nebulę tenuiſſimę to tā terrę circūdedit ſupficię. & uſq; ad ſupiora ꝓgrediebat. Sʒ iuſſu Creatoris firmamētū aqs ab aqs diuiſit: & q̄ ſub firmamēto relictę ſūt / in locū unū ſcʒ terrę ɔcauitates ɔgregant. ut terrę aīantiū in eiuſdē ſuperficie poſſent habitare. Ex tota itaq; terrę & aquę ſubſtātia unū corpꝰ ſphericū eſt ɔſtitutū cuiꝰ Philoſophi duplex cētrū / grauitatis ſcʒ & magnitudīs aſſignabāt. Magnitudīs qdē cētrū axē totiꝰ ſpherę ex aquæ & terra diuidit. & eſt mediū mūdi. Cētrū ꝟo grauitatis extra illud ɔſiſtit videlicʒ in dyametro terrę: q nccārio maior eſt q̄ ſemidiamet ſpherę ex aq̄ & terra ɔpoſitæ. qa ſi nō: terra ſʒm nihil ſui eſſet in medio mūdi: quo ī nāli ſcientia & Aſtronomia abſurdiꝰ dici vix poterit. Neceſſitas autem ponēdi centrorꝝ diuerſitatē ex eo ſumit: q terra aqs diſcoopta leuior eſt q̄ ps terræ aquis circūdata & madefacta mox rurſus exiccat & leuior fit: ideo cētrū grauitatis ipiꝰ nō idē eſſe poteſt cū cētro magnitudīs eiuſdē. Sʒ in diametro terræ magis ꝟſus circūferētiā & ptem hāc tendit q̄ aquis tegit. Aquæ etiā magis ad hanc ptē tanq; cētro mūdi magis ꝓxima ɔgregant. ex illo ɔcludit terrā eſſe in cōtinuo motu locali: quo ptes remotiores cētro grauitatis eiꝰ ſe alijs ęqri nitunt. Totiꝰ tū eſt ſupficies ɔuexa: nc aq̄ terrę ſupficiē ſupgredit / ſʒ in ɔcauitate eā p mediū q̄ diluit & circūdat: ſacra atteſtāte ſcriptura. Abyſſꝰ ſicut veſtimētū amictꝰ eiꝰ. & rurſus. terminū eis poſuiſti quē nō trāſgredient neq; ɔuertent opire terrā. Hęc ex naturali ſui diſpoſitōn humida & frigida limpida & clara. ſʒ ex vaporibꝰ / varijſq; terreſtreitatibꝰ (ſicut & aer) reddit turbida. In ea ſūt diuerſa aīantium gna: his q̄ in terra repiunt mirabiliora: & maiora. vituli ſcʒ canes / ſerpētes / piſces & ſiīa. Diuidit aūt tota (nobis ſaltē cognita) ī maria plurima. ſcʒ in Abyſſū ſiue mare Indicū. mare mediterraneū. mare Arabicū & mare Hyrcanū. inſup & Pontuʒ &c. q̄ oīa (cū unius eiuſdēq; ſint ptes elemēti) a diuſis terris / in q̄rꝝ ɔſtitutę ſūt termīs / alia & alia ſortiunt nomina: q̄ in Coſmographia latiꝰ ɔſpici pnt eius tū diſpoſitōeʒ īfra in deſcriptōe trę nō oīno ſilentio trāſibimꝰ. DI. Rotūditatē aq̄ q̄ſo manifeſtiꝰ oñdas. videt em̄ hęc & ſenſui & rōni multū extranea. MA. Quibꝰdā de eiꝰ rotūditate dubitātibus tale a doctis obijcit argumtū. Si in littore maris ſignū aliqd ponit / nauiſq; in aq̄ ab eodē intm̄ ælōgat donec oculus circa malū nauis ſignū in littore videre nō poſſit. adhuc oculus in ſumitate eiuſdē mali ēxnſ videbit: cuiꝰ tū oppoſitū de neceſſitate cōtingeret: ſi tumor aquę non reſiſteret. Nam linea a ſumitate mali ad ſignū in littore poſitū protracta longior eſt q̄ linea a pede mali ad idē ſignū ducta: & ita res (cęteris paribꝰ) p eam minus viſibilis eſt.

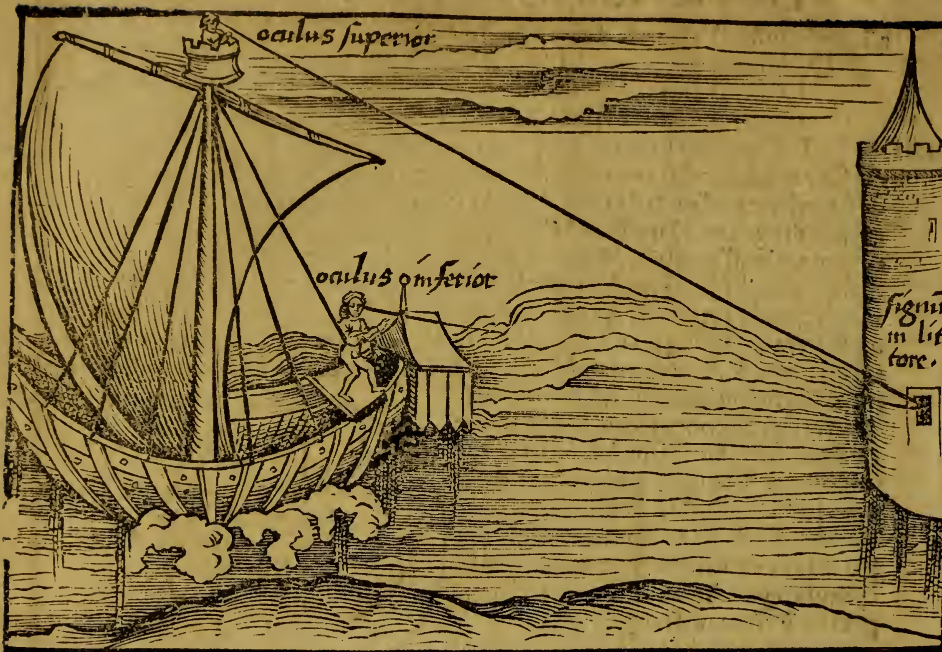
Aqua

Geneſis

Centrorū diuerſitas

Pſalmiſta

Facilius tñ rotunditas aq̃ a figura ſuarꝫ partiũ ſumit. Aqua nãq; corp⁹ eiuſdẽ naturę in ſe tota, & ſuis ꝑtibus repitur. Partes vero utpote guttulę omnes ad ſphericitatem tendunt: & ſic totum eiuſdem figurę eſſe manifeſte concludunt. Terram ꝑluſtrabimus.

De Figuratione & natura terrę. Ca. xliij. MAG.

Terra — Erra unã cũ aqua (ut dictũ eſt) cõſtituẽs ſpherã in ſupficie concaua aeris cõtinet: & tanq̃ centrꝫ in medio mundi cõſiſtit. Frigida eſt & ſicca de ſui primordiali natura. Ea tñ q̃ nobis appet, humiditatib⁹

terræ cõparatio ad animal — exterioribus ꝑmixta & impura eſt. Hęc magnã cum aĩali habet cõueniẽtiã. Habet em̃ in ſe lapides & ſaxa magna & ꝑua: queadmodũ anĩal oſſa. Pro viſcerib⁹ & inteſtinis, habet cõcauitates & cauernas multas: in qb⁹ ex vaporibus ibidẽ incluſis diuerſa generant̃ metalla: mineralia: & flumina q̃ ſunt ut ſanguis in aĩali. & quidẽ neceſſaria: ne ſua ſiccitate redigat̃ in puluerẽ. ubiq; igitur aquis eſt conſperſa. In eius ſupficie arbores & gramina naſcunt̃: ſicut in aĩalibus ungues/crines cętereq; ſuperfluitates expellunt̃.

Infernus q̃druplex — Eſt & in terra (ut aiunt) infernus q̃druplex. in quorꝫ prio eſt carentia diuinę viſionis & pœna ſenſibilis. & hic eſt locus damnatorum: & eſt corpalis ſilr̃ ignis in eo indeficiens. Sup hunc alius infern⁹ eſt: in quo, & ſi ſit carentia diuinę viſionis & gratiæ: nõ tamen eſt ibi poe

na ſenſibilis. Et eſt locus puerorum ſine Baptiſmatis lauacro deceden-
tium. Super hunc item tertius eſt quem purgatorium dicūt, in quo eſt
pœna ſenſibilis: ſed non carentia gratię dei. Super quem quartus infer-
nus eſt. In quo quidem carentia eſt diuinę viſionis ſed non gratiæ: nec ē
ibi pœna ſenſibilis. Et in iſto fuere ſancti patres ante Chriſti paſſionem
[Auguſti⁹] Sunt tamen qui hæc quattuor pęnaꝝ loca aliter diſtinguunt. Auguſti-
nus autē libro ſcđo de ciuitate dei ſic ait. Ignis ęternus cuiuſmodi & in
qua mundi vel rerū parte futurus ſit/ hoīeꝫ ſcire arbitror neminem: niſi
forte cui diuinus reuelauerit ſpiritus. Hæc itaqꝫ Theologię relinquētes
unde digreſſi ſumus reuertamur. DIS. Quō terra ut dicis in medio
mundi pōt conſiſtere nec cadit: cum ipſam nullū aliud elementoꝝ pro-
pter ſui grauitatē poſſit ſuſtinere? MAG. Terrā in medio mūdi ſub- [terra me-]
ſiſtere ęquinoctia manifeſtant. Poſſibilitas autē ex eo patet. ꝙ in medio [diū mūdi]
eius punctus eſt: qui centrum terrę dicit: ad quē omnia grauia naturali-
ter tendūt & mouent. ſurſum vero cōtra naturā & violēter deferunt: ut
facile potes cernere in lapide ſurſum ꝓiecto. Ob id oēs ꝑtes terrę circu-
lariter ad centꝝ eius tendūt: & ab eo nō niſi ꝑ violentiā recedunt. a qua
cunqꝫ em̄ ꝑte cœli mouerent ſꝑ tenderēt ad centꝝ. unde ſi terra totaliter
eſſet ꝑforata: lapis in foramē hoc ꝓiectus: terrā nō totā trāſiret ſed ī me
dio circa centꝝ qnieſceret. Si em̄ ultra centꝝ moueret /ſurſum tenderet
& rurſus niſi terra in medio cōſiſteret: ſtellę eidem qnqꝫ ꝓpinquiores
eſſent: & ſic maiores apparerent: quod eſt cōtra omnē ſapientū experiē
tiā. Ipſa igitur ſuꝑ cētro ſuo in medio mundi īmobiliter ɔſiſtit. Quod
[Pſ]almiſta Dauid ſpiritu ꝓphetico cognoſcens exclamauit. Qui fundaſti terrā ſu-
per ſtabilitatem ſuā nō inclinabit in ſeculum ſeculi. Eadem ratiōe intel-
ligitur id quo dicit ſuper nihilū fundatā. DIS. Si dicta tua Dauidicis
Canticis ꝓbare volueris/ repugnantiā ut videt reperies Nā alibi dicit
de orbe terræ. Suꝑ maria fundauit eum/ & ſuper flumina p̄parauit eum.
MAG. Hoc nō quo ad totā terrę moleꝫ accipienduꝫ: ſed quo ad quaſ
dam partes intelligendū eſt. Multi em̄ mōtes maribus ac flumībus re
periunt eminētiores. aut ſicut villas ac ciuitates dicimus ſuꝑ Rhenum
Danubiū aliudue flumen cōſtitutas. nōꝙ in flumīe ſed circa flumē ſint
locatę. Omēs nanqꝫ (ut ſupra diximus) aq in terminis terrę ſunt incluſę
Idem Eodem teſtante Pſalmiſta. congregans ſicut in utre aquas maris: ponēs
in theſauros abyſſos &c.

De terrę rotunditate. Capitu. xliiij. DIS.

Tquo mō terrę rotunditatē accipe poſſum⁹: cū innūeri mōtes
cōuallesqꝫ in ipſa reperiant? MA. Terræ rotunditatē varie ꝓ- [ꝓbat ter-]
bare poſſum⁹. Primo qdē phiſice ſic. Omē ꝓductiuū rotundoꝝ/ eſt rotū [ra rotūda]
dū/ cum generatio natura aſſiſet effectū cauſę q̄ntū pōt. omia aūt terræ [phiſice]
naſcentia ad rotūditatē tendunt/ ꝑfecte aūt rotunda nō ſunt. qa nō a ſola
terra ſed alijs cauſis fiunt. Scđo mathematice. Omē corp⁹ una ſuperfi- [mathema-]
cie cōtentū eſt rotundum: terra eſt hmōi. igitur terra eſt rotunda. mior [tice]

huius ſyllogiſmi aſtronomice inueſtigari poterit:& ſic probari. Tertio rotunditas terræ ſatis clare ex ſtellarum ſitu patet. Nobis namque ſtellę urſæ circa polū arcticū exiſtētes ſemper apparent. hę vero quę circa polū auſtraleſunt/a nobis nunquam uidentur: niſi verſus auſtrū progrediemur in tantum ut mediū attingāus: Similiter exiſtibus in oriente/ ſol citius occidit & oritur quam exiſtentibus in occaſu. quod eclipſibus depræheſum eſt. Vna enim & eadem eclipſis numero / quæ nobis in prima noctis horæ apparuit orientalibus in tertia hora noctis viſa eſt. Sic terrę rotunditas a ſeptētrione in auſtrū/& rurſus ab ortu in occaſum probať. Quod vero de mōtibus & cōuallibus obijcis: facillime propulſabiť: ſi terrę magnitudinē aīaduertes. Habent eñ ſe montes magni & valles profundi ad terrā totam queadmodū rimę paruę in globo magno. Cuius certiſſimū argumentū ſumiť in eclipſi lunari: niſi eñ ſphera ex aqua & terra aggregata tota eſſet rotunda/umbra eius nequaquam lunam ad partes arcuales obfuſcaret: ſed iuxta terrę cōfiguratōem & montiū gibboſitates valliūque decliuitates cernerenť. DIS. Experimētali huic argumentationi nō poſſū nō aſſentire. videris autem de terrę quātitate cōtraria dicere. In ſuperioribus nempe terrā quaſi punctū eſſe in medio mundi: Hic ob mirā ipſius molem/mōtes maximos nō reputari affirmas. MAG. Terram reſpectu totius mūdi aut firmamēti ut punctū reputandā/ad mōtes autem & valles comparatā ſpacioſam & amplā exiſtimandā dixi: non in ſe cōſideratam paruam & magnā aſtruxi. DIS. Poteſt ne quantitas terre humano ingenio inueſtigari? MAL. Etiam. DIS. Quo? MAG. Sumpto aſtrolabio aut quadrante per ambo foramina ſtellę alicuius tibi notæ altitudinē/per pendiculum in limbo conſidera. & ad quamuis mundi plagā perge donec eadem ſtella uno gradu altior aut depręſſior videatur: habebis itaque quantum ſpacij in ſuperficie terrę uni gradui in cœlo correſpondeat quod in miliaria ſiue ſtadia partitū & in gradus cœli qui ſunt. 360. muliplicatū terræ ambitū dabit. Vnde cū iuxta Ptholemei traditōem in Coſmographia gradui uni in cœli in ſuperficie terrę correſpondeant ſtadia. 500. manifeſtum eſt: quia totus terræ ambitus habet ſtadia. 180000. hæc faciunt miliaria italica. 21600. uni miliari in diuiſione ſtadijs octo cedētibus cū una tertia. quod ſi miliaria gradibus cœli diuiſeris / gradui uno miliaria ſexaginta prouenient. Hæc rurſus per quattuor diuiſa: fiunt miliaria alemanica quindecim: quæ in ſuperficie terrę gradui uni in cœlo correſpōdere cōprehenſa ſunt. Quare ambitus terræ habet miliaria aleimanica. 5400. Dyameter. 1718. & * unius miliaris: Semidyameter miliaria. 858. & duas partes: quarum vigintiduę unū miliare cōſtituunt. Si aūt ut in quibuſdā codicibus reperitur gradui uni. 700. ſtadia correſponderent eſſet ambitus terræ ſtadiorum ducentorum quinquaginta duorum milium quod voluit Erathoſtenes & dyameter ſtadiorum octoginta miliū. & cētū octoginta unius & ſemiſſis & tertiæ unius ſtadiorum.

Margin notes: terræ quantitas inueſtigať humano ingenio — Ambitus terræ — 4/22 *

De partibus terrę habitabilibus iuxta diuiſio

nem eius in zonas quinq; . Et ſi ſub ęquinoctiali ſit cōueniens habitatio. Et paradiſus qualis aut in qua parte terrę ſit. Ca. xlv. DIS.

X latitudine terræ p̄ſcripta multitudinē inhabitantiū īnumerabilē coiecto: q̄nq̄dem qui in uno regno ſunt/ vix numerari aut numerati diſtincte concipi poſſunt. MAG. Attende ſpaciū quod mari & flumibus illuit: quod paludib⁹ nemoribus & inuijs montibus occupat/ quod aut beſtiaꝝ īmanitate non habitat: Solis nimia vel vicinitate exuritur vel diſtantia perpetuis algorib⁹ cōſtringit: & maxima ps multitudinis pte imaginatę auferet. Vnde cū tota terra in quinq; ptes quas zonas vocant partiat/ duæ tantū ex his habitabiles perhibentur.

DIS. Quæ. MAG. Vna quæ a tropico Cancri verſus ſeptētrionē uſq; ad circulū arcticū ptendit. Altera q̄ a tropico Capricorni verſus meridiē uſq; ad circulū antarcticū porrigit: Quod autē inter tropicos ſub ęquinoctiali terræ eſt torridā zonā vocant: ob vicinitatē Solis nimio calore nō habitabilē: q̄d autē terrę inter circulos arcticū & antarcticū cōp̄hendit: zonas frigidas noīant: nimio frigore nō habitabiles. non quia nulli⁹ hoīs in his terræ ptib⁹ habitatio eſſe poſſit: ſed ſi qua eſt: ad modū pua eſt/ ob caloris modicitatē: quo tn̄ hūanū genus p̄cipue indiget. zona torrida Frigida.

DIS. Optima igitur in zona torrida habitatio eſt ubi calor abundat

MAG. Nō caloris abundantia ſed tēperātia hoīm habitatōem laudadabilē reddit: q̄ ſub equinoctiali eſſe hoc medio argumentat. Nā cū ibi ſemp tantus ſit dies q̄nta eſt nox. & ecōuerſo: noctis frigiditatē diei ca- Sub eqnoctiali ē habitatio terræ ꝯueniēs.
ene. 2. lor tempat: & calorē diei noctis ſuccedēris frigiditas mitigat. Vn̄ & paradiſus terreſtris ad orientē plantatā ſcriptura cōmemorat. Oriēns autē verus ab ęqnoctiali cōputat. Paradiſū aūt nō mō eſſe hoīm habitatōem Paradiſi locus.
trus lō bardus uguſti. cōuenientē ſed locū amœniſſimū Magiſter ſen. li. 2. di 17. teſtat. & diu⁹ Aug⁹ li. 13 de ciui. dei. c. 21 idē affirmat. DIS. Habitatōem eſſe hominibus cōuenientē ſub ęqnoctiali: dieꝝ & noctiū æqualitas/ ſatis pbabiliter arguit Paradiſi aūt amœnitas & oīmoda aeris tranqllitas ex eo potius eē ꝯuincit. qa ſup̄ regionē aeris turbulētā ad globū lunæ uſq; porrigit. MA. Si lunæ globū ꝯtingit nō in aere: ſed in ſphera ignis accolarū Paradiſi ē habitatō. Et rurſus ſi Paradiſus tm̄ a terra cōſurgit ut lunarē circulū ꝯtingat/ notabiliter ſpericā excedit terræ figurā. un̄ in umbra terræ & lunari eclipſi eius veſtigiū notari poſſet: q̄d nōdū cōprobatum eſt
uilhel. riſien. Magis itaq; viſū eſt Guilhelmo Pariſieñ. li. de uniuerſo ꝙ paradiſus terreſtris in terræ ſup̄ficie aliquo ſita ſit. & Damaſcen⁹. li. 2. dicit. ꝙ Paradiſus ſit locus in oriēte poſit⁹ omī terra altior. Quātū vero abſit ab agro Damaſceno un̄ primus hō formatus & in Paradiſū trāſlatus fuit aut demum quot longitudinis latitudinis ve gradus in deſcriptōe orbis contingat: & per quos anfractus & ſubterraneos meatus/ quattuor inde
ene. 2. profluāt præcipua flumina: Ganges ſcilicet Tigris Eufrates & Nilus: multū exercere ſolet eos qui Coſmographiam ſacris litteris coaptant.

DIS. forte ſicut Deus aditũ eius romphea ignea & angelica cuſto- Geneſis
dia mortalibus ꝓhibuit Ita & localem ſitum incognitũ eſſe voluit. Le- hiſtori.
gitur tamẽ in hiſtoria de Machario Romano quomodo in eremo ad di- Machar.
ſtantiã viginti miliariũ tantũ a Paradiſo habitauit ad orientẽ: quẽ tres
monachi lõga pegrinatiõe diuino nutu reppererũt. ex quorꝫ dictis ibidẽ
deſcriptis aucupari ꝓpemodũ poſſꝫ locꝰ paradiſi MA. Ceteris/ hac ſup
putatiõe dimiſſa/ maior nobis cura ſit ita viuere ut illuc angelico con-
ductu tandẽ pduci mereamur: vl' potiꝰ illo trãſcẽſo ad celeſte pueniamꝰ.

De diſtinctione climatũ. Et his q̃ accidũt habitantibus in qnqꝫ primis climatibus/ quãtũ ad ęſtates & hyemes & umbrarꝫ variatões. Cap. xlvi.

DI. Vid per clima terrę in ſuperioribus argumẽtationibus deſigna-
re volebas? MAG. Terrę partes ſecundũ latitudinẽ ab auſtro
Clima. ſeptentrionẽ verſus per ſenſibilẽ dierꝫ maximorꝫ variationẽ diff
Primum. erentes. Nam primi climatis initiũ ſtatuerũt coſmographi ubi dies ma
ximus eſt horarꝫ duodecim & ſemis & quartę unius: & ęleuatio poli ar
ctici ſupra orizontẽ graduũ ſimiliter duodecim & ſemis & quartę uni-
us. Medium ṽo ubi dies maximus eſt horarꝫ. 13. & ęleuatio poli graduũ
dyãeroes ſedecim. & nominant hoc dyameroes. quia parallelus ipſum deſignans
per meroen ducit. Finis huius climatis eſt ubi dies maximus horarꝫ tre
decim & quartę unius: & ęleuatio poli graduũ. xx. & ſemis. Habitantes
in hoc climate in temporꝫ & umbrarꝫ variatione cũ habitatoribus ęqui
noctialis nõnihil pticipãt. Hi nãqꝫ duo habent ſolſtitia alta: cũ ſol arietẽ
vel libram ſubintrat: ſic habẽt ęſtates duas: unam circa feſtum Gregorij
alteram circa Lamperti. Habẽt & duo ſolſtitia ima / ſole initia Cancri &
Capricorni luſtrante: qbus temporibus etiam duas habent hyemes: ſed
haud dubiũ noſtra ęſtate calidiores propter ſolis vicinitatẽ In eſtate um
bra eorum mane iacitur ad occidentem: veſpere ad orientem: in meridie
vero nulla eſt/ ſole ſuper capita eorum currente. Cum autem ſol in Can-
cro eſt/ umbra eorum verſus auſtrum iacitur. In Capricorno ad ſepten-
trionem protenditur. Idem ſuo modo contingit habitatoribus dicti cli
matis. cum ſol circulum parallelum inter equinoctialem & tropicũ can
clima ſcm. cri per cenit ipſorũ deſcribit. In fine illius climatis ſecundum initium
ſumit. Medium vero habet ubi dies maximus eſt horarum xiij & dimi
die: & ęleuatio Poli graduum xxiiij & quartę unius. Finis aũt ubi dies
horarum xiij & ſemis & quartę unius. & ęleuatio poli graduum xxvij &
dyaſienes. ſemis. Hoc dyaſienes vocant: quia parallelus ipſius per ſienen protendi
tur ſicut & tropicus cancri. Hi eſtatem & hiemeꝫ nobiſcum habent: ſed
calidiores: omni tempore umbra eorum ſicut & noſtra ad ſeptentrionẽ
iacitur: preterquam eo die quo ſol tropicum cancri deſcribit: tunc enim
in meridie umbra eorum nulla eſt. In ortu ſolis umbra ad occaſum ver
Clima ter git. occidente ſole umbra in orientem proijcitur. In fine huius climatis
tium tertium exoritur. ad medium puenit ubi dies horarum xiiij & ęleuatio

SEPTENTRIO
Aparctias
Circius vel Thrascias
Boreas
Chorus
Vulturnus
Subsolanus
ORIENS
Eurus
Euro Auster
Nothus vel Auster
MIDIES
Aphricus Auster
Aphricus Libs
Zephyrus vel Favonius
OCCIDENS
Mare Occidentale
hibernia
Anglia
Scotia
tile
Engronlandia
pilapen
Hyperborei montes
EVROPA
Mare mediterraneum
Atlanticum
Insule fortunate
Gethulia
Libia interior
APHRICA
Amphiriceones
hic reperiuntur elephantes albi. Rhinocerontes & tigrides
Ethiopia interior
Ethiopia sub egypto
Palus
Mons Lune
Asia minor
Media
Parthia
Persia
ASIA.
Arabia felix
Sinus persicus
Tropicus Cancri
India intra gangem fluvium
India extra gangem fluvium
Sinus gangeticus
Taprobana
MARE INDICVM
Mare Indicum
Equinoctialis
Tropicus Capricorni
Mare caspium
Sarmatia asiatica nunc est Tartaria
Scithia intra Imaum montem
Tartaria magna
Imaus mons
Antropophagi
Sina

poli graduū xxx.ſemis & quartæ unius. Finit autem ubi dies eſt horarum.xiiij. & q̄rt̄ę uni⁹: & polus ęleuat̄ gradib⁹.xxxiij. & duabus tertijs Nominat̄ autē Alexādrios ab Alexandria ciuitate Aegypti: per quā parallelus climatis iſtius deſcribitur. habitatores in illo/tempora & umbras nobiſcum habent nunq̄ ſol ad zenith capitis eorum pertingit minus his qui hieroſolymā incolunt. Fabula eſt ergo ꝙ a nonnullis dicit̄ in terra ſancta aliquando ſolē ꝑpendiculares radios in cauatā rupem dimittere. In fine tertij climatis quartum initiat̄: Et medium habet ubi dies eſt horaꝝ.xiiij.& ſemis: & polus æleuatur gradibus.xxxvi. & duab⁹ quintis. Finit̄ autem ubi dies eſt horaꝝ.xiiij.ſemis &.quartæ unius. Et polus attollit̄ gradib⁹.xxxix. Nomē illi dyarodes. q̄a ꝑ Rhodū inſulā parallelus illius ducitur. In fine quarti principium quinti eſt. Mediū vero ubi dies horaꝝ.xv. & altitudo poli graduum.xli. & tertiæ uni⁹ Terminat̄ autē ubi dies maior eſt horaꝝ q̄ndecim & quartæ unius. & pol⁹ ſuſtollitur gradib⁹.43.& ſemis. nomē illi dyaromes. q̄a perallelus ipſi⁹ Romam ciuitatem ſummi ſacerdotis ſedem metitur. Alexādrios clima q̄rtum dyarodes Clima q̄ntum dyaromeſ

Aliorum climatū diſtinctio. Inſuper qualiter dies cōtinue augmentetur habitantibus verſus polnm arcticum donec ſub ipſo polo unus dies anni medietatem habere conuincitur. Capitulum.xlvij.

Extum clima exoritur ubi quintum finitur. ad medium autem peruenit ubi dies horarum:xv.& ſemis. & altitudo poli graduum.45.& duarum quintarum: terminatur autem ubi dies eſt horaꝝ.xv.& ſemis & unius quartæ. & polus extollitur gradib⁹.xlvij & quarta unius. Nomen illi dyaboriſthenes: eo ꝙ parallelus ipius boriſthenē ſeu Boriſcum inſignem Scithiæ amnem contingat/aut potius inſulam huius nominis paruam in Ponto. tranſit enim parallelus iſte per mare ponticum: unde nominari poſſet. Septimū clima exoritur in fine ſexti: & ad medium peruenit ubi dies maximus eſt horaꝝ.xvi. & eleuatio poli.48 graduum & duarum tertiaꝝ. Et illud dyaripheos nominat̄ quia parallelus Ripheos montes cōtingat. Exquiſitius tamen intuētes orbis partitionē/clima ſextum a Ponto: ſeptimum a Boriſthene nominant: & ripheos montes octauo climati deputant. Finē huic climati antiquiores non ſtatuerunt: nec reſiduā terram verſus ſeptētrionem in climata alia diuiſerunt DIS. Poſſet ne ultra partiri? MA. Etiam. latitudo tamen ſemper magis magiſq̄ decreſceret: ad modicam quippe diſtantiam verſus polum dies ſenſibiliter augetur. quanto em̄ polus mūdi amplius attollit̄/tanto Zodiacus orizonta obliquius interſecat: maioreſq̄ arcus dierum ſupra hemiſperium noſtrū relinquuntur/quā ſint arcus noctium ſub hemiſperio dimiſſi: ſole ſigna ſeptrionalia percurrēte. Contrarium equidem ęuenire ſolet/ſole in oppoſita medietate vagā Clima ſextum dyaboriſthenes Clima ſeptimum dyaripheos

te. Vnde habitãtes ſub parallelo trãſeunte per gradum qnquageſimũ ſcd'm ab equinoctiali diem habent maiorẽ horaꝶ.xvi. & ſemis. Sub parallelo autem tranſeunte per gradum.54.dies horaꝶ eſt.xvij. Sub parallelo ducto per gradum.56.dies eſt horarum .xvij. & ſemis. Sub parallelo ducto per gradum.58.dies maior habet horas.xviij. Sub parallelo aũt cõtingente gradum.61.dies eſt horarum.xix. Sub parallelo vero ducto per Tilen inſulã & gradũ.63.dies eſt horarũ.xx. Sub parallelo ducto p gradum.64.dies eſt horaꝶ xxi. Et nõ dum cõpleto gradu.65. dies efficietur horaꝶ:xxij. In gradu.66.dies eſt horaꝶ.xxiij. Sub arctico autẽ circulo dies una cum ſol a fine geminoꝶ initiũ Cancri aggredit̃ eſt horaꝶ xxiiij.& in oppoſita parte zodiaci dum ſol fuerit/nox eſt eiuſdem quantitatis: tunc.em̃ tropicus orizontem ubiqꝫ ſine interſectiõe cõtingit: & quaſi circulariter ſupra orizontẽ ſol vertit̃: in parte oppoſita totus ſub orizonte circũrotatur. In parallelo autem tranſeunte gradu.68.unius menſis eſt dies: cum ſol a medio geminoꝶ ad cancri medium mouetur & unius menſis eſt nox dum ſol in oppoſitis ſignis moratur In parallelo vero qui gradum. 70.attingit duorum menſium dies eſt/ ſole currẽte a principio geminorum uſqꝫ ad finem cancri. & nox duoꝶ menſium erit ſole oppoſita ſigna luſtrante. In parallelo qui gradum.72 tranſit dies una erit trium menſium ſole a medio tauri ad medium leonis vagante: nox tanta erit ſole exñte in parte oppoſita Creſcẽt dies paulatim donec ad polum ꝑuenias: ſub ipõ quippe medietas ſpherę mundi ſemꝑ ſupra orizontẽ relinquit̃. altera iugiter occultat̃:& ęqnoctialis cũ orizonte cõcordat. Cũ igit̃ ſol eſt in medietate ſupra orizontẽ: cõtinuus dies eſt dimidij anni. cũ autẽ in mediate mouet̃: q̃ ſub orizõte relinquit̃ nox cõtinua eſt anni dimidij. verumtamẽ cum ibi ſol ultra ſignũ unum ſub orizonte nunqꝫ demergit̃ radijs ſuis ſuperiora ſemꝑ aliqualiter illuſtrat.& ſic quaſi ſemꝑ dies ibi eſt: niſi quantũ aeris groſſicies & nebuloſitas interturbat. variã umbrarum variatõem ſub dictis parallelis tu facillime coniectabis:& quę dicta ſunt/oculis in ſpherici corporis reuolutione videbis reſpice. DIR. Plane videbo.

Climatum latitudo & longitudo deſcribitur: & Antipodes eſſe in oriente illis qui occidẽtem habitant probatur Capitu. quadrageſimũoctauũ. MA.

Climatũ latitudo

Vnc ſi libet ſummatim climatum latitudinem ex graduum ratione ſubiungam. DIS. libet maxime: MAG. Primi climatis latitudo ab auſtro verſus ſeptentrionem eſt miliarium.465. Secundi.420. Tertij.370. Quarti.320. Quinti.270. Sexti.225. Septimi 185 ſi terminatum accipimus. Sunt autem hæc miliaria itala: ſicut prẹmiſſum eſt ubi de terræ magnitudine diſſeruimus: ſi gradui uni iuxta Ptholemei deſcriptõem ſtadia.500. deputamus: nam aliud fiet ſi gradui

uni.700.ſtadia aſſignentur:nec tamen is numerus ɥueniet quem in pleriſq; codicibus inuenies:nec mirum cũ in ſupputatione numerorũ errorem facillime ſcriptores committere poſſint. DIS. Longitudo autem climatum/num & ipſa per graduum rationem inueſtigari poſſet?

MAG. Poſſet plane, verumtamen non uniformiter in omnibus parallelis climatum gradui uni æqua miliarium quãtitas deputatur. nam & gradus in parallelis magis ſeptentrionalibus: paulatim minores fiunt, cum etiam omnes circuli longitudinis miores ſint ęquinoctiali qui ſolus terram medio cingit. Vnde in ęquinoctiali gradus longitudinis valet miliaria. 60. ſicut & de gradibus latitudinis dictum eſt. In primo autem climate gradus longitudinis valet miliaria. 58. In ſecundo climate 56. in tertio. 53. In quarto. 49. In quĩto. 56. In ſexto. 44 In ſeptimo. 41. In parallelo autem per tilen ducto gradus unius miliaria continet. 28. & ſemis. Attendendum inſuper eſt quia ultra deſcriptionem ptholemei terra tam ad ortum quã ad auſtrum amplius protenditur. Vnde qui in extrema orientali plaga degunt pedes aduerſos habẽt his qui in ultima occidentis regione viuunt: taleſq; Antipodes dici poſſunt. Hos tamen diuus Auguſtinus negat libro. xvi. de ciuitate dei c. ix. quia fortaſſe nõdum tanta longitudo habitabilis in om̃ noticiam venerat. Ad auſtrũ vero non tantũ porrigitur terra habitabilis (ſaltem cognita) quę Antipodes habere poſſet/illos qui magis ſeptentrionales ſunt: omnia hęc aperta demonſtratione videri poſſunt in ſphera ſolida. Nos interim alia percurramus.

Climatũ lõgitudo

Antipodes

De diuiſione terrę habitabilis in Europam Aſiam & Aphricam. Capitulũ. quadrageſimumnonum. DIS:

Ne pigeat quæſo ad maiorem dictorum intelligentiam terræ habitabilis mariſq; configurationem in plano deſcribere. MAG Pars terrenę molis: quæ ad Domini imperium aquis congregatis in locum unum apparuit arida a Coſmographis pręter diuiſiões in zonas & climata ſupra memorata trifariam partitur. In Europam ſcilicet Aphricã & Aſiam. quas partes aqua circumfluens & interlabens generali nomine Mare appellatur. Ab oris autem & terræ prouincijs alijs ve cauſis/ diuerſa nomina accipit/ & ſinus ipius diuerſa maria dicũtur ut diuus Ambroſius teſtatur libro tertio hexaemeron ca. tertio. Europam ab Aphrica diuidit mare mediterraneum: quod ab occidentali Oceano circa Gades inſulam & columnas herculeas non amplius decem milibus paſſuum patens: terras aperit atque intrat. ait Pomponius Mella. Aphricam ab Aſia diſterminat Nilus: qui a meridie in Aethyopiam diffunditur. & Aegyptum perlabens atque mirabili fœcunditate irrigãs oris nõ minus ſeptẽ mari infũdit. Aſiã ab Europa diuidit Tanais fluuius a ſeptẽtrione in mediam fere paludẽ Meotidẽ defluens cũ põto reliquũ Aſię ab europa ſegat: patẽt hęc ĩ hic affixa mappę mũdi dſcriptõe. D. g

Gene. I.

Ambro:

Pompo: Mella

Mare

lucide. ſed quid interpoſitis nominibus aliis deſignare prætendis?
MAG. Principaliores uniuſcuiuſq; terrę regiones ſeu prouincias.
DIS. Cõmodiſſima ad hiſtoriarum intellectum ſaniorem harũ vide tur eſſe cognitio. MAG. Has ęnumerando magis q̃ deſcribẽdo per currere libet breuitatis gratia. Nomina quoq; & regionũ limites nõ in tendo hic limare & ſcḋm preciſionem diſcutere: nã in talibus inuenies eti am claros Geographos digladiari. DIS. At primum deſcribas Euro pam, in qua nos conſtitutos iãdudum relatione multorum didici.

Satrapę Europę nominatim ęnumerantur Capitulum quinquageſimũ. MAG.

Europa — Vropa ab occidente clauditur mari Atlantico: a ſeptentrione Oceano Britannico: ab oriente Tanai Meotide Palude & Põto/ a meridie mari mediterraneo. In ea ſunt regiones & populi plurimi ob aeris temperiē. Ab occaſu verſus ortũ prouincię magis nominatę ſunt Hiſpania / q̃ Hiberia & Heſperia nõnunquã nominatur. Cuius partes ſunt Betica ſiue regnum Granatæ: quod noſtro ęuo rex Hiſpanię Fer dinandus Sarracenis decennali obſidione & bello abſtulit: Chriſtiani tatiq; adiecit. Luſitania ſeu Portugalia. Tarraconenſis ſeu Catilonia hę partes principales hiſpanię/in qua & alia regna ſunt. Inter quę regnum Galitię longe lateq; uulgatur ꝓpter uniuerſalem peregrinatõem ad ſan ctum apl'm Iacobũ Cõpoſtellanum. Regnũ inſuper Caſtellę & legionis Aſtronomis memorabile reddidit Alfonſus rex prudentiſſimus/ q ta bulas motuum corpoꝝ cœleſtiũ miro ingenio compilauit. Hic iuri ſuo quod ex electione habuit ad Imperium intuitu pacis voluntarię ceſſit.

Hiſpania (margin) — Portugalia — Catilonia — Galicia — Caſtella — Alſonſus.

Gallia — Hiſpaniã ſequit̃ Gallia /medio monte Pyrreneo. Partes Gallię ſunt Aquitania Lugdunenſis/Narbonenſis ſeu Delphinatus ſiue prouincia & Belgica ad Rheni fluenta uſq; protenſa. Partiales prouincias Gallię ſi diſtinguere voluerimus/occurrunt ecce Francia: Normadia/Britannia Turonia Picardia Flandria Brabantia Gelria Holandia: Seelandia Bur gũdia Lotheringia Lucelburgia Heluetia ſiue Alſatia: quę tñ germanię potius eſt cõiungenda.

Germãia magna — Galliã aũt ſequit̃ Germania magna ad Sarma tiam uſq; extenſa inter Rhenum fluuium ab occidente: mari a ſeptentri one & Danubiũ a parte meridionali. Partiales regiones Germanię ſunt Franconia ſiue Francia orientalis. Vueſtualia Friſia Saxonia Thurin gia Haſſia Marchia Brandenbnrgeñ. Miſia Sleſia/ Bohemia/Morauia / Cimbrica Cherſoneſus, quæ nunc Datia/ uulgo Dennmarck ad ſepten trionem. nam alia eſt Datia, quam Vualachiam nunc nominãt, de qua paulo infra. Poſt Cimbricam Cherſoneſus Norivegia Suetia in mari.

Retia — Inter Danubium & Alpes reticas/primam Reticam ponunt: quę & Sue uia. q̃uis ultra Danubiũ ꝓteſa ſit. Poſt hãc vindelicia ſeu Bauaria, cui⁹ ſiľr ps nõ modica ultra Danubiũ extẽdit. Noricia cui nõnulli Stiriã & Charintiã aſcribunt. Pannonia ſupior nunc Auſtria Pannonia inferior

quę & Vngaria a mari Hadriatico. Hiſtria: Illyris: Liburnia quā dicũt Croatiam. Dalmatia quæ & Slauonia. Italia eſt ab Alpibus ad mare me diterraneum. In ea regiones non paucę: Lombardia. Tuſcia. Ethruria. Campania. Marchia. Aprucia. Calabria. Apulia & ſic de alijs Vngariam ſequitur Miſia/aut verius Meſia ſuperior: quæ Seruia ſiue Roſciana/& partim Boſna dicitur Meſia inferior quę continet Boſinenſes & Valacos. Baſſos. & nunc Bulguria. Datia quę & Vualachia. Thracia in qua Conſtantinopolis quondā ciuitas imperialis Græcię. Cherſoneſus. Epirus ſeu Romania. Dedania. Moloſſa. Chaonia. Peloponeſus ſeu Morea. Achaia/ibi Corinthus. Arcadia ipſa eſt Siciona a Sicione rege: a quo regnum Sicionorum quod inter quattuor cōputatur ab Auguſtīo libro de ciuitate dei. Macedonia. Theſſalonica. Ellados ſeu Attica/ubi Athenis. Boetia/ubi Thebe ciuitates nōīnatiſſimę. Grętia ecce quam lata: hodie heu heu a ſpurciſſimo inimico crucis Chriſti Turco ferme tota dæuaſtata. A Germania uſque ad Scithiam Sarmatia eſt regio latiſſima: cuius partes ut aiunt Polonia: Maſſouia. Pruſſia. Lithuania. Samethia. Liuonia. Ruſſia &c. Scithia & quę nominatę ſunt Sarmatię regiones/Barbaria dicebatur a feritate gentiũ. Dimiſſa particulari harum deſcriptione: ad Aſiæ prouincias tranſeundum eſt.

Italia | Gratia | Sarmatia

Aſiæ regiones nominatim ponuntur. Capitulum quinquageſimũ primũ DI.

Się regiones quę ſunt? MAG. Enumerando Aſię prouincias nō omnes/ſed magis apud noſtros nominatos: ipſamque ob latitudinem in duas partes diuiſam intelligāus: ſeptentrionalē ſcilicet & meridionalem. Primo ſeptentrionalem/dehinc meridionalem deſcribamus.

DIS. Ocyus/ne occiduus ſol lucem ante cōplementũ auferat. MA Tertia orbis pars quamuis Aſia appelletur generali nomine: pars tamē eius minor Aſia nominatur. habens prouincias & regiones multas præcipuis eccleſiis ornatas: quibus quondam pręerat s. Ioānes euangeliſta: nũc autem noſtris exigentibus demeritis ab inimicis crucis Chriſti dirutas ac fœdatas cognouimus. Hic ob ſpacii anguſtiam pro nominibus regionum litteras poſui. ibi eſt Pontus. hic eſt & Bithinia littera f ſignata. Galatia g. Paphligonia Piſidia h. Capadocia i. Caria a. Litia b. Pamphilia c. Lidia d. Circa hanc in mari eſt inſula Meleta in actib⁹ Apl'orum Mitilene nominata (quamuis erronee) in qua mira operatus eſt Paulus apl'us. Phrigia prouincia Aſię minoris ſignatur per e. Circa hanc inuenies inſulam Tenedos. Cilicia. Armenia minor. Armenia maior. Colchis/ũde Iaſon Medeę magia inſtructus aureũ vellus abſtuliſſe fabulatur: quia torrentes illius aurum deferunt: quod lanoſis pellibus accolę excipiunt. Taurus mōs a Pamphilia exoritur & ad Indos uſque protenditur. A Tanai amne Scithia ſeu Sarmatia aſiatica longo tractu verſus ortum progreditur. Altera extra Imaum montem/altera intra Imaum continetur. Mare quod

declaratō mappulæ Aſiæ minoris

ibidem conſpicis/Caſpium. Hircanū & Scithiū ab oībus nominari ſo let: & a ſeptentrionali oceano latenter quaſi fluuius intrat. In hoc inſula eſt Talge ſine cultu ſemper fertilis. regiones hic multę ſunt: videlicet hir cania/Hiberia/Albania/Bactria/Margiana/Aria/Sogdiana/Sacharum regio: Serica, in qua ut aiūt ſericum arboribus in modum lanuginis ad hęret. gens illa plena ſcribitẽ iuſticię & ↄmercij. Alterius medietatis Aſię regiones ſūt a mari rubro Arabia triplex: videlicet Arabia deſerta Ara bia petrea (ubi metropolis Petra, de qua Iſaias. Emitte agnum Domi ne dominatorem terrę de Petra deſerti ad montem filię Sion) & Arabia fœlix. unde thus venit & ob id thurifera dicitur. Syria ſimiliter triplex eſt/Paleſtina Phœnicia & Syria curua. Omnẽ autem terram a Damaſco uſq Gazam terram Canaan & terram promiſſionis ſacrę hiſtorię voci tant (In qua prouintię ſingulares ſunt Damaſcena, Galilea. Samaria. Iu dea. Paleſtina & Idumea.) Meſopotamia. Caldea. ubi Babilon. Aſſyria: Suſiana: Media: Perſidis: Parthia: Carmania deſerta: Carmania altera. Drangiana. Gedroſia. Arachoſia. Paraponiſus. India intra Gangẽ: India extra Gangem. Smarum regio. & in pelago indico Tabrobana inſignis inſula. regiones ſitę ultra meridianū ultimum a Ptolemeo deſcriptum ferme ad. 40. gradus. Similiter & particularem earum quę nominatim cōmemoratę ſunt deſcriptionem quantum ad ſitum/fertilitatem/conti nentiam/accolaꝝ proprietates & mores ex Plinio Strabone Ptolemeo perquirere poteris. DIS. de Aphrica autem quid fiet? nūquid indiuiſam eam & ſilentio tranſibis. Iſaias

Aphricę regiones numerantur. Capitulum quinquageſimum ſecundum. MAG.

Phrica ab occidente mari atlantico a meridie Oceano Aethy opico/a ſeptentrione mari mediterraneo & ab ortu Nilo fini tur. eidem tamen quę ultra Nilum ſunt ad mare rubeum regi ones hic additę ſunt. Ab occaſu montem habet Atlantem: quem ob al titudinem cœlum ſuſtentare dixere. Regio prima Mauritania Tingitana Secunda Mauritania Ceſarienſis. Tertia Libya interior. Quarta eſt Nu midia/quam & Mappaliam nonnulli dixerunt. Quinta Aphrica minor in qua illa magna Carthago ſtadiorū. 360. olim Romani Imperij perti nax ęmula. Sexta eſt Cyreneica/quam & penthapolim vocant: a nume ro ciuitatum: quarum Cyrene una eſt/regioni nomen accomodās. Sep tima Marmarica eſt. Octaua Libya. quo nomine etiam tota Aphrica ap pellatur. Nona Aethyopia interior. Decima Aegyptus inferior. in qua olim filij Iſrael ſub pharaone poſt duram ſeruitutem mirabilia viderūt quę Dominus operabatur per Moſen in campo Thaneos. Eſt autẽ Ta nis ciuitas Aegypti inſignis/tūc regali preſidentia decorata. In Aegyp to ſunt Alexandria/Damiata & Soldani ſedes ampliſſima ciuitas Cha yrus quam & Alkyr nominant. Supra hanc Aegyptum alia Aegyptus eſt Thebais ſcilicet monachorum & anachoritarum, olim celibi conuer

ſtuione decora. In hac Thebais ciuitas quam centũ portas totidemq́ʒ au las & principes hũiſſe aſtruunt/e quibus Sanctus Mauricius cum glori oſa legione veniſſe traditur. Supra hanc Aethiopia eſt & mediterraneæ gentes multę ac mirabiles. Troglodítę quę veſcuntur ſerpentibus: ſtri dent magis q̃ʒ loquantur. Garamantes: quarum uxores cõmunes ſunt Augiles: Blẽmes ſeu Blemmíj capitibus carent. vultus habent in pecto re. Satyri: qualem ſanctus Anthonius vidit: ut legenda ædocet. Attlan tes. Getuli: & alię multę: quarũ deſcriptiones prememorati Coſmogra phi proſequuntur. Inſulas perpaucas in deſcriptiõe hac inuenies: quarũ nomina Gades quę Betícę adiacet/Corſica/Sardinia & Sicilia circa Itali am / Corcyra in Adriatico mari: Euboea quę & Nigropont Boetię op poſita eſt. Creta ſiue Candia: Rhodus & Cyprus. In ſeptentrionali pela go ſunt Hibernia: Anglia quę Albion & olim Bricamna dicta eſt: cuius pars Schotia / Irladnia in ultimo mari: Orchades. 30. numero & Scan dia memorabilis. Hec circa terrę infimę partis elementalis mundi deſcri ptionẽ commonuiſſe magis quam tractaſſe me cognoueris: ne aliquan do perutilem Coſmographię ſcientiam abhorreſcas: ſine qua nec genti lium nec ſacrarum litterarum hiſtorias plene intelliges. DIS. Intro ductione iſtac ędoctus cum vacauerit aliorum ſcripra diligentius luſtra bo: interim quæ ſuperſunt de Aſtronomia proſequamur. MAG. Sin gulas & cœleſtis & elementalis regiõnis partes/ſicq́ʒ totius mundi ha bitudines ea qua potuíus breuitate deſcripſim⁹: nec relictuȝ videť q̃d ne ceſſario explicãdũ expoſcas. DIS. Satis abunde de his tractatũ eſt: ni hil autem de Aſtrorũ iudicíjs quibus nonnulli quotannis de temporũ varíetate/annonę penurię/& abundantia/bellis & egritudinibus diuer ſis futura pronoſticant. MAG. Hæc Aſtrologia nõ Aſtronomia ędo cet: quæ ex motibus coniunctionibus aſpectibus & influentíjs cœleſti um corporum/inferiorum mutationes conſiderat. DIS. Ne grauie tis obſecro huins principia breui ſermone explicare. MAG. Cõmo dius hoc ab alio tractatu exordiemur. DIS. ut libet.

mirabilia Aphricæ

Epilog⁹.

Libri Septimi Tractatus ſecundus de Aſtrologia. Capitulum primum. de partibus Aſtrologię. MAG.

Strologiæ partes quinq́ʒ numeranrur. Prima quę introducto ria eſt/circa prinripia verſatur. Altera de magnis & annuis re uolutionibus tractac. Tertia genituras ſinguloꝝ diiudicat. Quarta in terrogatiões cõſiderat. Quita electiões explanat. Addit a quibuſdã pars

ptes aſtro logiæ

ſexta quę imaginum fabricã & operationẽ ędocet. DIS. Hoc ſeruato ordine ſingulas percurramus. MAG. Plane percurrem⁹. na; pauca ad modũ de his dicere ſtatui. DIS. Quam ob cauſam? MAG. Ne pręcellens ingenium tuum altioribus imbuendũ diſciplinis/ præterneceſſariis ac minus certis inſtitutis prępediã. DIS. Fac qd noueris utilius.

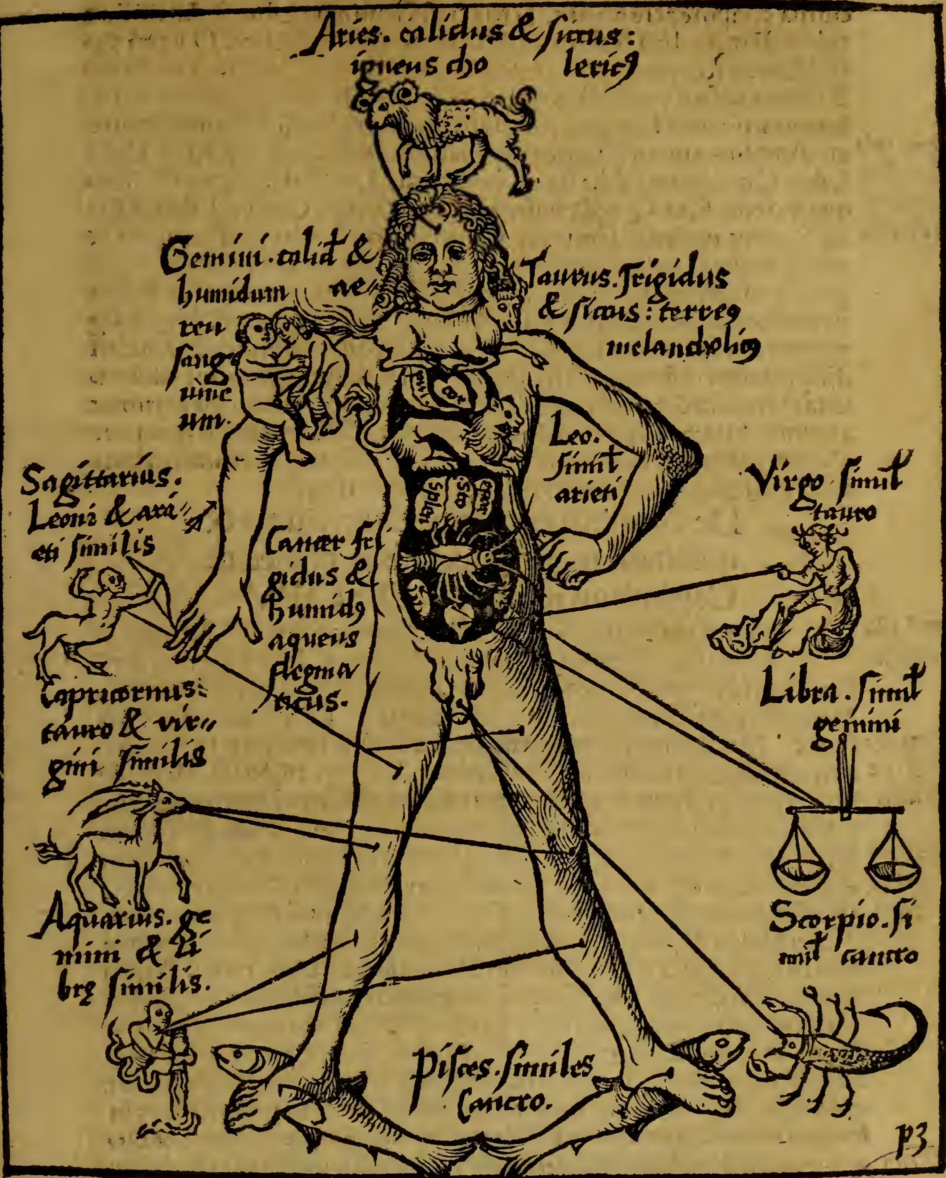
De principijs Aſtrologię. Cap. ij. MAG

Principiorum quæ introductoria pertractat quędam ſunt circa Zodiaci partes & earundem naturas: quędã circa planetarum qualitates: nõnulla uero circa domorum diuiſiones & earundem ſignificatiões: DIS Zodiacum in duodecim partes ſiue ſigna/ & unũquodque ex his in triginta gradus longitudinis/& duodecim latitudinis diuiſum ex pręcedentibus liquet. MAG. Sicut circulorum in ſphera deſcriptorum diuerſitas tantũ eſt imaginaria: ita & diuiſio Zodiaci non eſt ex natura aut primordiali creatione/ſed pro arbitrio & aſtrologorum fictiõe: ut initia & terminos calculandi motus habeant. DIS Quare igitur Zodiacũ non in plura aut pauciora quam duodecim diuiſerunt ſigna? aut quare ſignum unum in gradus triginta/& rurſus gradum in ſexaginta tantũ partiuntur minuta? MAG. Quia numerus iſte diuiſionibus & calculationibus accomodatior eſt. ut teſtantur ipſi aſtrologi Hali/ Auenrodan in expoſitiõe Ptolomei. & Abraã Auenazra in libro rationũ aſtrolologicarum. DIS Potuiſſent igitur ſi voluiſſent in plures paucioresue partes Zodiacum diuidere? Ma. Etiam. Nam & Chaldei non ſignis/ſed imaginibus undecim tantũ utuntur: libram & ſcorpionẽ ſimul copulantes. DIS. memini hoc ultimũ dum cœleſtes imagines ænumerares cõmemoratum: ſed earundem naturas ędicito. Ma. De ſignorum naturis aſtrologi & ſi multa nimis differant: nobis tamen ſatis erit pauca admodũ cõmemoraſſe magis quam tractaſſe. Aries ſignum primũ calidum eſt ſiccum igneum & cholericum: ex corporis compage caput ſibi vendicans. Taurus vero ſecundum ſignum frigidũ & ſiccum terreum & melancholicũ colla reſpicit. Gemini tertium in ordine calidum & humidum aereũ & ſanguineum. brachia intuetur. Cancer quartum ſignum frigidum & humidũ aqueum & flegmaticũ obtinet pectus/pulmonẽ & ſtomachum. Leo quintum/in qualitatibus cum ariete conuenit: cor & epar regit. Virgo cum tauro concordat ſed inteſtina & fundum ſtomachi vendicat. Libra vero cum gemini congruit: ſed renes & nates reſpicit. Scorpio cum cancro in qualitatibus congreditur: ſed pudenda intuetur. Sagittarius rurſum cũ ariete & leone coincidit: & coxas intendit. Capricornus cum tauro item & cum virgine cõcordat ſed genua gubernat. Aquarius cum gemini & libra conuenit. ſed cruribus & tibijs pręeſt. Piſces vero in qualitatibus a cãcro non deuiant: ſed pedes vendicant. Et cum ſemper tria conueniãt quattuor triplicitates ex his fabricant. Primã videlicet arietis/ leonis & & ſagittarij dicunt orientalem maſculinam / diurnam & ſapore amaram Alteram tauri ſcilicet virginis & capricorni meridionalẽ fœmineam; no

Zodiaci diuiſio imaginaria/ nõ nãlis eſt

Signorũ natura

Aries
taurus
Gemini
Cancer
Leo
Virgo
Libra
Scorpio
Sagitta.
Capricor.
aquarius
Piſces.

PUBLIC LIBRARY

ſturnā & ſapore acrē noīant. Tertiā q̄ eſt Geminoꝝ Libre & Aquarij occidentalē maſculinā & diurnā itē & ſapore dulcē appellant. Quartā vero quē Cancer ſcorpio & piſces integrāt: ſeptētrionalē fœmineā nocturnā & ſapore ſalſam vocāt. Illis quoqꝫ trigonis dn̄atores ex planetis diſtribuentes: tm̄ inter ſe pugnāt/ut cuiuis magis credendū ſit facile nō aparet. Amplius autem & ſignorum alia dicūt mobilia: q̄ ſunt Aries Cācer Libra Capricornus: Alia fixa q̄ ſunt taurus: Leo: ſcorpio: aquari⁹. Reliqua vero cōia ſunt. Quędā inſup rōnalia. ut virgo Gemini: Libra. Aq̄rius & prima medietas ſagittarij. Quędā p̄terea ſterilia: q̄dā fœcunda: & cętera multa id genus figmenta: ad gradus uſqꝫ deducta cū alios dicant grad⁹ maſculīos/alios fēmīos: lucidos q̄ſdā & alios tenebroſos fūoſos vacuos /puteales & alzemena ſiue valitudīarios. Pręterea & ſingula ſigna internas facies diuidūt: in termīos aūt inęquales diſtinguūt / quorū dn̄ia planetis diſtribuūt & multiplices fortitudines ipis/ rōne taliū aduenire credūt: nā a triplicitate planetā fortitudines tres accipe autumāt a termīo duas: a facie unā: a domo vero qnqꝫ: & ab exaltatiōe quattuor. Verum in iſta graduū/facierū ac terminoꝝ aſſignatione inextricabilis apud Aſtrologos non infimos inuenitur diuerſitas.

Signa mobilia. fixa cōmunia ratōnalia

De domibus exaltationibus: naturis & qualitatibus atqꝫ aſpectibus planetaꝝ Capitulum tertium. DISCIPV.

dom⁹ planetarum

Omus planetaꝝ q̄ ſunt? MA. Signa zodiaci. Nā Saturno p domicilijs aſſignāt Capricornū & Aquariū. Ioui ſagittariū & piſces. Marti Arietē & ſcorpionē. Soli leonē tm̄. Veneri taurū & libram. Mercurio gemī & virginē. Lunę ſolū Cancꝝ. DIS. Exaltatiōes vero q̄ ſunt? MA. Saturnus exaltat̄ in gradu. 20. libre. Iupiter in. 15. Cancri. Mars in. 28. Capricorni. Sol in. 19. arietis. Ven⁹ in. 26. piſciū. Mercuri⁹ in 15. virginis. Luna in quarto tauri. Caſus oīm ſunt ī locis oppoſitis.

exaltatiões planetarum

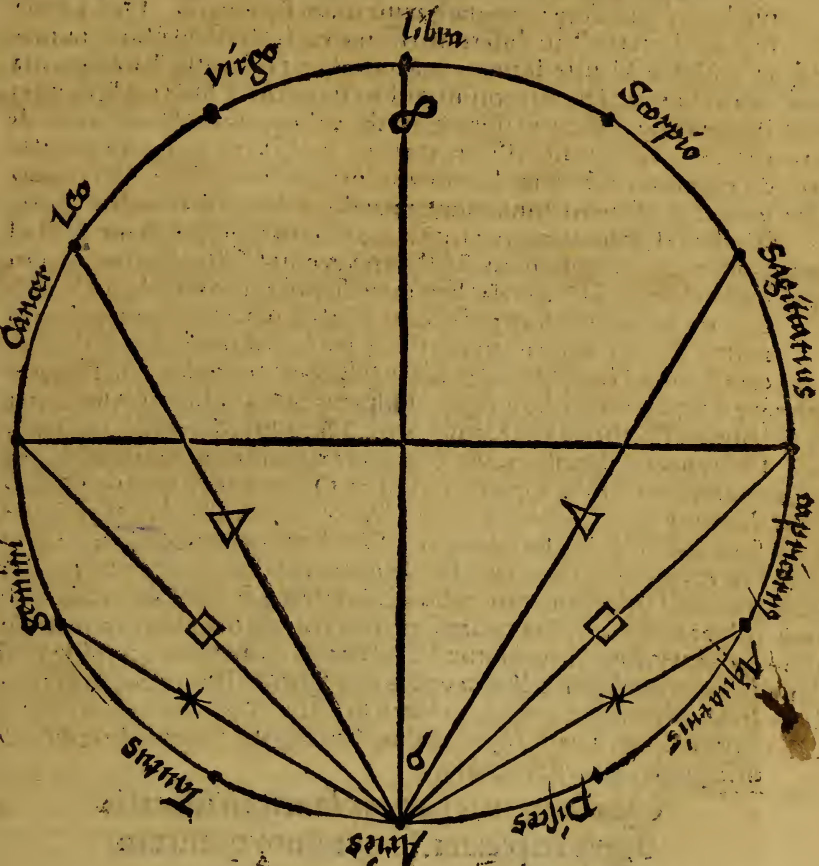
DIS. Plane. ſed q̄d tradūt de planetaꝝ qualitate? MA. Saturnum frigidū & ſiccū colore nigꝝ & ſapore ſtipticū dicūt. Iouē vero humidum & calidū: colore cinericiū aut viridē: ſapore dulcē. Martē ſiccū & calidū rubeū & amaꝝ. Solē calidū & ſiccū: in colore pegrinū & ſapore acutum Venerē humidā & frigidā albā & unctuoſam. Mercuriū variū: & planetę cui iungit̄ in q̄litatib⁹ primis ſe cōformantē: in colore mixtū & ſapore acetoſum dicūt. Lunā frigidā & humidā: croceā & ſalſam perhibent. Rurſum ex his q̄dā graues & pōderoſi nominant̄. ut ſaturnus Iupiter: Mars. alij leues. ut venus. Mercurius. Luna. Sol aūt necpōderoſus nec leuis eſt. Quidā etiā fortunę ſunt. ut Iupiter fortuna maior: Venus fortuna mīor. Alij infortunę ſunt: ut Saturnus infortuna maior. Mars infortuna minor. Mercurius aūt cū bonis bonus cū malis malus. Sol bonus p aſpectū: malus p ɔiūctōem. Luna q̄ſi nūcia p oēs currit: & ab ipis fortunata & infortunata reddit̄. ven⁹ & luna fœmīni ſunt: reliq oēs maſculini. Nocturni ſunt Mars: Venus & luna, diurni ſunt alij oēs. Non

naturę planetarum

nulli amici dicunt̃:qdã inimici noĩant̃:Nã amici Saturni /ſunt Iupiter Sol Luna.inimici ſunt Mars & venus. Iouis amici ſunt omẽs/dempto Marte. Martis amica ſola venus eſt:cęteri inimici. Solis amici ſunt Iupiter: Venus: inimici mars Mercurius & luna. Mercurij amici ſunt Saturnus Iupiter venus/cæteri inimici. Lunę amici ſunt Saturnꝰ Iupiter venus:alij inimici. Amici capiti draconis dicunt̃ eſſe Iupiter & venus:de quoꝝ natura eſt:& ideo fortuna. Amici caudę / ſunt Saturnus & Mars quoꝝ naturã ꝑticipat:& ideo infortuna ẽ. Augent̃ aũt & minuunt̃ iſta ꝑ aſpectꝰ. DI. quõ ſe aſpicere dicunt̃? Ma. Cũ in eodẽ ſigno & gradu ſũt/cõiũcti dicunt̃:ꝑ ɔtrariũ ſepati nominantur. Si autem per ſextã ꝑtem zodiaci:hoc eſt per duo ſigna diſtant / aſpiciunt ſe aſpectu ſextili: qui ẽ amicitiæ imperfectę. Si autẽ per tertiam zodiaci partem diſtant id eſt per quattuor ſigna;trino aſpectu ſe reſpiciunt/qui eſt amicitiæ perfe

planetę ſe inſpiciũt

Figura aſpectuum

ctę. Si vero per quartã ptem zodiaci: id eſt per tria ſigna opponuntur/ quarto ſe aſpectu intuentur qui eſt inimicitiæ impfectę. Si autem p ſex ſigna diſtant/oppoſiti dicunt: qui aſpectus eſt perfectę contrarietatis. DIS. Quattuor igitur aſpectus ſunt. ſcilicet Sextilis trinus quart⁹ & oppoſitio. MAG. ſane. Nam coniunctio proprie aſpectus dici nequit: & vim ſortitur ut quidam tradunt per gradus. xij. ante & poſt. Figura aſpectuum eſt quam hic cernis.

characteres aſpectuum

□ △ ✶ ☍

De quibuſdã alijs accidẽtibus planetarum: q & Aſtronomũ ignorare nõ oportet Capi. iiij. MAG.

Preter hæc autem & planetis alia multa nomina attribuuntur & accidentia: quorum cognitio etiam Aſtronomiæ utilis eſt. DI. Eo magis explicanda ſunt. MAG. Planetæ quandoque dicuntur directi: quandoque retrogradi: nunc etiam ſtationarij. DIS. De his in præcedenti tractatu diſſertum eſſe memini. alia ſi quæ ſunt ęnumera. MAG. Planetę dicuntur etiã quandoque tardi curſu & minuti: cum ſcilicet linea veri motus eorum tardius mouetur q linea medij motus: aut contra ſucceſſionem ſignorum incedit. veloces autem & aucti curſu dicuntur quãdo ſcdm ſucceſſiõem mouent. Aucti vero numero ſunt: quãdo ęquatio addit ſup mediũ motum. cum autẽ minuit: minuti numero vocant. Aucti vero lumine ſunt: quando a ſole recedunt vel ſol ab eis. & minuti lumine vocantur/ quando ad ſolem appropinquant. & cũ ad gradum decimũquintũ aut duodecimũ veniunt/ſub radijs ſunt: & combuſti nominant. Orientales ſunt quando oriuntur ante ſolem. Occidẽtales vero cum occidunt poſt ſolem. Vnde & venus ſolem pręcedens in aurora Lucifer: ſequens autem ſolem poſt occaſum/ Heſperus dicit de qua Boetius libro primo de cõſolatu phĩco metro quinto ait. Et q primę tempore noctis Agit algẽtes Heſperus ortus Solitas iterum mutet habenas Phœbi pallens Lucifer ortu. Dicuntur & orientes ortu matutino: cum de ſubradijs exeunt: & propter remotionem eorum a ſole/mane ante ortum ſolis apparere incipiunt. Orientes vero ortu veſpertino dicuntur: cum de ſubradijs exeunt/& propter remotionẽ eorũ a ſole veſpere poſt ſolis occaſum apparent. Occidentes autem occaſu matutino ſunt/cum radios ſolis ingredientes/mane occultari incipiunt. Et occidẽtes occaſu veſpertino cum radios ſolis intrãtes & poſt ſolis occaſum occultari incipiunt. Tres tamen ſuperiores occaſu matutino non occidũt nec ortu veſpertino oriuntur. Meridionales etiam planetę appellant/ cũ in ſuo ęcentrico ab ecliptica verſus meridiem declinant. Septentrionales autem cum verſus ſeptentrionem tendunt. Reſpectus autem planetarum quos in diuerſis ſignis ad diuerſas corporis partes habere dicunt/ in ſequenti patent deſcriptione.

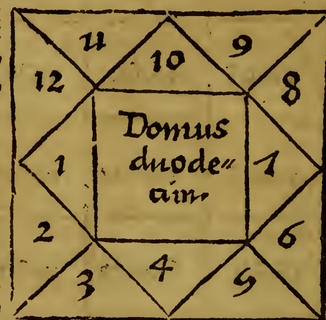
Marginalia: planetę dicunt tardi · veloces · aucti numero · aucti lũie · combuſti · oriẽtales · Boetius · orientes matutinales · oriẽtes veſpertini · occidẽtes matutinales · occidẽtes veſptini · Meridionales · ſeptẽtrionales

Quas corporis partes planetę in diuerſis ſignis reſpiciant. Capitulum quintum.

	♄ ſaturnꝰ	♃ Jupiter	♂ Mars	☉ Sol	♀ Venus	☿ Mercuriꝰ	☾ Luna
aries ♈	Pectus.	ventrē	caput	femora	pedes	crura	genua
taurus ♉	ventrē	dorſuȝ.	collum	genua.	caput.	pedes	crura
gemini ♊	ventrē	verēda:	pectus.	crura talos.	collum	caput	femora
cancer ♋	virilia	femora	pectus:	pedes	brachia hūeros	oculos	caput:
Leo ♌	verēda.	femora genua.	ventreȝ.	caput	cor;	guttur	collum
virgo ♍	pedes.	genua	ventrē	collum	ventrē	cor	hūeros
libra ♎	genua	oculos.	verēda	hūeros	caput	ventrē	cor
ſcorpio ♏	talos:	pedes:	caput. brachia	cor	verēda	dorſuȝ	ventrē
ſagit. ♐	pedes:	crura:	manus.	ventrē:	femora	verēda:	dorſuȝ.
capricõ. ♑	caput oculos	crura:	dorſuȝ.	cor:	verēda	femora:	femora:
aquariꝰ ♒	collum	pectus	cor :	verēda	genua:	femora	verēdā:
piſces ♓	hūeros	cor;	ventrē	femora	dorſuȝ.	crura:	femora

De diuiſione cœli in domos duodecim: & nominibus earundē. Cap. ſextū. MAG.

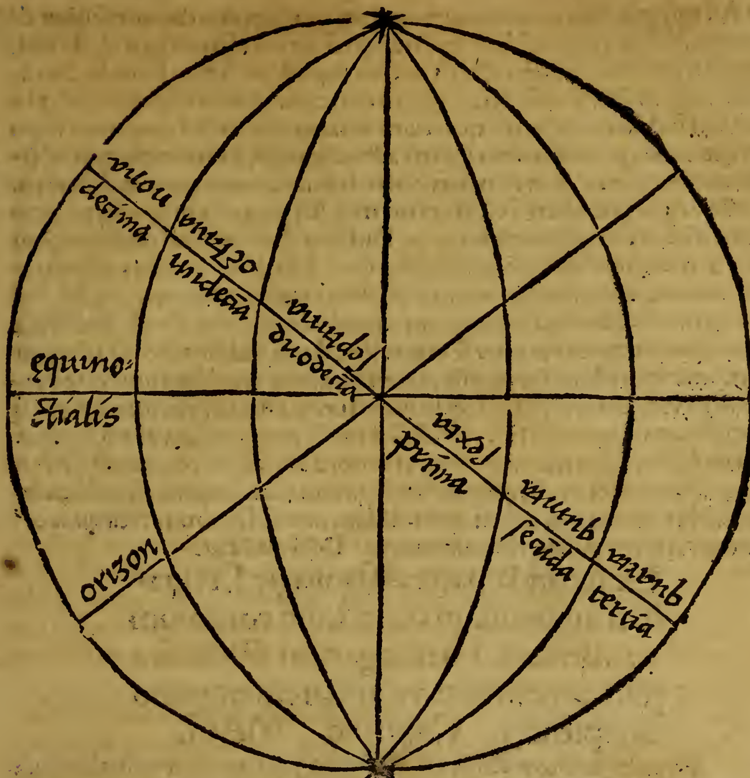
Otum iudicandi negociū/maxime ex Zodiaci in duodecim domicilia partitione dependere exiſtimant: verū tamen nec in hac cōcordant. Sed prætermiſſis duobus partiendi modis/tertiū exempli cauſa pandā: qui talis eſt. ut intelligātur 6. circuli magni in ſphera ſuper polis mūdi utrinq; ſeſe interſecantes/atq; p puncta æquinoctialis diuiſi in duodecim æq̄lia tranſeuntes. per hos em̄ ſex circulos Zodiacus in duodecim ſed non ęquales partit̄ domos: (domus) quarū una medietas ſub orizonte/altera ſupra orizonta apparet & oppoſitę ęquales reperiunt̄. Quattuor ex his anguli vocātur: (Anguli) ſcilicet Prima q̄ eſt angulus oriētis. Septima oppoſita angulus occidentis. Decima eſt angulus diei ſeu medij cœli. Quarta eſt angulus noctis ſub orizonte. In his ut aiunt Planetę ſunt fortiores. Poſt has/ quattuor domos Succedentes nominãt: (Succedentes) in quibus Planetę ſunt debiliores q̄ in angulis. & ſunt domus Secunda. Octaua. Vndecima & Quinta. Reliquæ quattuor Cadentes nominantur: (Cadentes) cæteris debiliores. Ex his & conſtellationibus in illis repertis per cęteras Aſtrologię partes varia ac mira prædicere conantur.

Si demonſtratione/experientia aut alia quauis via Aſtrologię principia cognita ſint. Ca. vij. DIS.

Riuſquam has partes aggrediamur: ædicito quo nam modo Aſtrologi tantam partium eiuſdem cœli diuerſitatē inueſtigare potuerūt? aut quid firmitatis habet quod etiā in gradibus quantum ad qualitates/facies/terminos/exaltationes/ & caſus ponunt & planetis attribuūt? MAG. Aſtronomię principia de quibus in pręcedenti tractatu actum eſt: ex geometria/numerorū concurrente ratione indagari potuere. DIS. nō de illis (quoniā quātitatē concernūt) quęſtionem moueo: ſed de diuerſitate q̄litatum & influentiarū cœli & ptium eius & Planetarū dominio. & fortitudinis incremento in illis. MAG. (principia Aſtrologię ſunt nobis cognita) Ab effectibus (ut aiūt) in multorū cognitionē deuenere p crebras & diutinas obſeruatiōs. Vnde & nōnulli ab exordio mūdi primis homībus in tantū vitā ꝓlongatā a deo cœli autumāt/ut Aſtronomiā Aſtrologiā & ceteras artes/quę longa experientia acquirunt̄ inueſtigare poſſēt. Alij primo parēti Adam & patriarchis nōnullā aſtrologię ptem reuelatam aiūt. Vnde & magiſter in hiſtorijs Abraā Aegyptios Aſtrologiā docuiſſe teſtatur. quod haud abnuo quantū ad temporū varietates. ſicut ſcriptum eſt. ut ſint illis in ſigna & tempora. Nō aūt q̄tū ad diuinationē. q̄

Diuiſio domorũ cœli

deus ſemini Abrahę ſpecialiter interdixit. ut patebit infra. DIS. Inte
rim dictis aſſentio. ſed cur longa obſeruãtia & expimẽtis p̃mis Aſtro-
logię principia hauriri nequerint/ nõ apparet q̊d poſſit cõuenient oppo
ni. MAG. Si expimẽtis q̃ tradũt pricipia didiciſſẽt/ utiq; nõ ſemel ſed
freq̃nter eaſdẽ ꝯſtellatõs ĩtegre obſ3uaſſẽt. ſ3 obſtat q̊d & ipi ꝟe affirmãt
eandẽ ꝯſtellationẽ totalẽ nũq̃/ vel ſaltẽ poſt annoꝝ mľta milia reditura͂.
n͛ ſufficit ꝑticulares ꝯſtellatõs ſepiꝰ obſ3uaſſe: q̃ppe cũ nl̃la ſtellaꝝ ſeorſũ
ĩfluat: ſ3 ſimľ cũ oĩbꝰ etiã aſtrologis nũq̃ viſis vel cognitis: certo dicere
neq̃ũt. cur magis uni q̃ alteri expimẽtaľ effectꝰ veniat aſcribẽdꝰ: niſi for
te Soli & Lunę ſyderibꝰ etiã omĩ vidẽti notis. q̃bꝰ tñ in efficiẽtia freq̃nť
p̄ponũt ſydera mĩora aut a nobis remotiſſima. Multũ p̄terea opatõ3 cę-
leſtiũ variat/ ĩpedit aut minuit ĩ ſupiorıbꝰ alia ꝯſtellatio: & ĩ inferioribꝰ
materię ĩdiſpoſitio. S3 eſto hauriri poſſit ꝯſtellatõm q̃s ĩ iudicijs attẽdũt
efficiẽtia: ſ3 nõdũ eſt ĩuẽta ſufficiẽterq; obſ3uata. ꝓpat3 legẽti aſtronomo
rum de motu ſtellaꝝ firmamenti & etiam erraticaꝝ dubia. antiquiores
quippe ſupra firmamentũ nullũ aliud cœlũ cognouerũt: q̊ tamẽ iunio-
res Aſtrologi etiam in praxi utuntur. Chaldei & Aegyptij non infimi

in Aſtrologia ſtellis fixis unum tantum motum attribuunt:ſcilicet di Ptolemeꝰ
urnum.Ptholemeus addidit ſecundũ q eſt ab occidẽte in oriẽtẽ. Thebit Thebit
tertium inneniſſe dicitur qui eſt verſus meridiem & aquilonem. In tẽ-
pore vero multum diſcordant:ut partim dictum eſt in ſuperioribꝰ.nec
mirum ſi de fixis trepidãt:qui etiam in motu Solis & Lunę inter ſe pu
gnant: ut & quantitas anni ſolaris adhuc apud Aſtronomos quo ad p̃-
ciſionẽ ſit incerta: & in maxima Solis declinatione quantum differãt ſu
perfluũ eſt hic recenſere. Cõſtat autem ſi Aſtrologus in gradu uno tan
tum fefellerit in captanda hora:in diuiſione domorum duodecim ſimi
liter deficiet.mutabit em̃ gradus ſignum. & in directionibus etiam va-
riat annum. mutabuntur etiam aſpectus & ſitus ſtellarum. DIS. Fal
lax igitur ſequatur aſtrologorum experimentum neceſſe eſt. Sed & pla
netæ qua conuentione inter ſe regendi ac dominãdi tempora/horas/at
q; momenta in diuerſis partibus cœli:etiam ut aïs climatum terrę par-
titi ſint/vehementer hęſito:& te ſuper hæc audire cupio: interim alia q̃
quęſtionem augent ſilebo. MAG. Hæc & pene innũera alia ſunt quæ
fidem Aſtrologiæ minuunt hisqui omniũ cauſas(ut ęquum eſt) pfun
dius rimantur:& in aſtrologiæ libris nõ niſi perſuaſiones quaſdam le-
gunt.Nos autem qui ipſam defendẽdam non ſuſcepimus: reliquas eiꝰ
partes velocius percurrere debemus. DIS.ut libet.

De ſecunda parte Aſtrologię.Et qualem influentiam cœleſtium corporum in inferiora Theologi cum Philoſophis concedunt: voluntatem omnino excipientes. Capi.viij. MAG.

Ecunda(ut premiſſum eſt) Aſtrologiæ pars de reuolutionibus
eſt.hæc ꝯiũctiones & ecclipſes ꝯſiderat.& ex his alijs inſup ꝯſtella
tionibꝰ d̾diſpoſitiõe ãnonæ.bellorũ ęgritudinũ,& mutatiõe tpm atq; in
nouatõe legũ futura p̃nũciat DI. Tu ne huiuſcemodi futura ꝯtingẽtia
cœleſtium conſideratione pręuidenda credis? MAG. Multiplicem vir
tutem & operationem cœleſtibus a Conditore omniũ concretam nemo
ſapiens dubitat.perpaucas vero ex his oĩbꝰ in hominum noticiam deue
niſſe:& omnes Deo ſoli notas eſſe:regius Propheta indicat dicẽs. Qui Pſal.146.
numerat multitudinem ſtellarum & omibus eis nomina vocat.Nomi-
na vero a proprietatibus rebus imponi conſtat:quas ſolus nouit perfe-
cte qui eas condidit:unde cõſequenter exclamat. Magnus Dominꝰ no
ſter & magna virtus eius & ſapientiæ eius non eſt numerus. Hęc de pti
culari noticia intelligenda ſunt:quoniam generalem influxum cœleſti-
um qui fit per motum lumen & calorẽ in terrena:etiam Philoſophi(do
no dei) cognouerunt. Vnde Ariſtoteles dicebat hunc mundum Elemẽ 1.methe-
tarẽ latiõibꝰ ſupiorũ cõtiguũ eſſe:ut inde virtus eiꝰ gubernet.& alio lo rorum
co.Latio ingt ſolis ſub obliquo circlo(zodiacum denotans) generatio de. genera

Auguſti⁹ nes adducit. Nec diuus Auguſtinus Philoſophus acutiſſimus & theologorum pręcipuus ab Ariſtotelis ſentẽtia in hac re diſſentit: libro tertio de trinitate. c. 4. aſſerens corpora craſſiora & infertora per ſubtiliora

Idem & potentiora ordine quodam regi. Et libro quinto de ciuitate dei. c. 6. inter diſputandum cum mathematicis ait. Non uſq; quaq; abſurde dici poteſt ad ſolos corpoꝵ differẽtias afflatus quoſdam valere ſydereos: ſicut in ſolaribus acceſſibus & deceſſibus videmus/etiam ipſius anni tẽpora variari: & lunaribus incrementis atq; decrementis augeri & minui quędam genera rerum: ſicut echinos & conchas & mirabiles ęſtus oceani, nõ autem & animi voluntates poſitionibus ſyderum ſubdi. DIS Aperte Auguſtinus inferiora ſuperiorũ influentijs ſubijcit. Cur ergo a nõnullis aſtrologis aduerſari dicit? MAG. Hic diuus pater (quẽadmodum & cæteri viri Phię & veritatis cultores) Aſtrologiæ nõ ademit quod raro naturalis admittit / & ſacraꝵ litterarum tenor incõmutabilis non reprobat. Nec tamen dicit corpoꝵ differentias neceſſario eſſe a cœleſti influxu: ſed hoc poſſe cõcedi in quibuſdã. Nam ut eodem loco ait. ſexus diuerſitas nõ ab influxu cœleſti eſt: cum ſimul concipi poſſint gemini diuerſi ſexus. quid autem tam ad corpus pertinens q̃ corporis ſexus? Sequuntur hunc Bonauentura Alexander de Ales. Schottus & theologorum numeroſa turba omnes generalem cœleſtium in inferiora influxum confirmantes. Inferiora inquã corpora non humanas mentes ſeu voluntates/quẽadmodum in ſententia Auguſtini hæc excipiuntur. non enim poſſunt: ut idem s. pater teſtatur libro. xij. ſuper Geñ. corporalia in ſpiritum agere: limitant cæteri de per ſe & ĩmediate. Nam cũ intellectus (inquiunt) mediantibus ſpeciebus a ſenſibus receptis ĩ op⁹ ſuum prodeat: & ſenſitiua potentia corporeis organis utatur: de per accidens & a remoto concedi poſſit / ĩmutatis corporibus intellectum in ſua operatione impediri, ut videre eſt in lunaticis & freneticis. Vnde &

theologi qd tribuant aſtrologiæ

Sapi. 9. ſcriptura dicit. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & terre-

3. Ethico. na inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Voluntas autẽ exiſtens domina omnium actuum ſuorum/organo corporeo nõ alligatur ſicut nec intellectus: magis tamen libera eſt: nullius improbitatem patitur: nec cœleſtium influxui ſubditur. Et ideo actus a volũtate ꝓcedẽtes ab Aſtrologis ꝓuideri aut diiudicari minime poſſunt.

Ex quinq; cauſis Aſtrologi frequenter errant in iudicijs ſuis. Et quõ in uniuerſali de fertilitate & ſterilitate terrę de peſtilentia bellis & mutatione regnorum aliquid pronoſticare p̃nt. Ca. ix. DIS.

Vm iuxta pręmiſſam beati Auguſtini ſententiam in elementa & elementata afflatus ſyderum agat: unde fit q̃ Aſtrologi nonnunquã de illis quoq; in iudicijs ſuis & fallunt & falluntur?

prima ratio MAG. Quãq́ huius rei cauſa multiplex aſſignari poſſit: hec tñ inter precipuas cõnumeranda eſt: ꝙ raro huius artis ſcioli iudicia ſua inter p̄ ſcriptos limites coartãt ſed inanis gloriæ cupidi/phylateria ſua dilatãt

Secunda nimium: & ex ſtellis auguriari geſtiunt: quod efficere nõ poſſunt. Frequenter etiam ad particulares localeſq́ mutationes deſcendunt: ſingularum frugum ſpecies denotant: terrarum & incolarũ euentus proſequũtur ſeiunctim: non attendẽtes/ non obſtante generali influxu ſuperiorũ &(ut Auguſtinus habet libro quinto de ciuitate.c.7.) electo ad ſeminandum agrum die/tam multa grana in terram ſimul ueniunt: ſimł germinant: & exorta ſegete ſimul herbeſcunt pubeſcunt flaueſcunt. & tamẽ inde ſpicas cęteras coęuas /atq́ ut ita dixerim congerminales: alias rubigo interimit/alias aues depopulantur/alias homines ęuellũt: pari iudicio de reliquis rebus iudicandum eſt. Auguſti

Tertia Sunt enim cauſæ cęleſtes fere innumerę: ex quibus ut p̄miſſum eſt tractatu p̄cedenti/ex ſtellis fixis pauciores cognitę ſunt. quorum tamẽ actio quantũ poſſit Aſtrologorum

Quarta traditiones canunt. Adde ꝙ de principijs & modo iudicãdi pręcipui au

Quinta ctores artis huius diuerſa ſenſerunt. Accedit ꝙ plurimi noſtro ęuo in praxi illa magiſtri nominari delectantur q̄ nondum loqui ceperunt/ne dixerim didicerunt. Viri autem Phię gnari facile non ęnunciant: quod ex certis cauſis & demonſtraiionibus ueritatis æuidentiam non habet. Verumtamen ſi anni quattuor partes a qualitatibus ſuis multum exorbitare contigerit: facillime ſequetur aeris intemperies: ſicq́ frugum detrimentum aut exceſſiuo frigore uel calore urenti: humore ſuffocante: aut ſiccitate conſumente humidum radicale. Amplius turbatis elementis: ĩmaturis frugibus/& aere infecto aut putrefacto/quo ad reſpirandũ ſedulo utimur/ægritudines ęuenturas temere nemo iudicabit. Deniq́ ex aere infecto & alimentis incõuenientibus / ſpiritũ animalem turbulentum generari/ phiſica ratio ſuadet. Hinc ægritudines acutæ: & cerebro multæ obueniunt turbationes: quibus in uulgo dominantibus/ad unius filij Belial doloſam perſuaſionem: inſultus fieri haud erit difficile Si enim princeps ui legis occurrere nititur/mox a ſuperba ceruice onus ſeruitutis & ſceptrum exactionis excutere moliuntur. Hinc ſectę/ contẽtiones partialitates / ſeditiones bella & cætera huiuſmodi oriuntur multa. Et quãuis (ut Ptolemeus ait) uir ſapiens dominetur aſtris. ſenſualitati ſcilicet & inclinationibus obuiando: ſtultorum tamen (ut Salomon non minus docte ſcripſit) infinitus eſt numerus. Vnde mirum non eſt ſi his & ſimilibus ſolerter pẽſiculatis/nõ tã aſtrologi q́ Philoſophi: Medici & longa experientia ædocti agricolæ & nautæ: quotidie de futuris multa uera prædicunt: etiam ſine aſtrrlogicis regulis/de morbis: de annona: deq́ tempeſtatibus. Sed de illis hactenus. Tertiam aſtrologię p̄tem nunc aggrediamur: laborioſum quippe hoc erit: quoniã fere innumeri codices ſunt de hac parte: & e regione uiri erudítiſſimi & ſanctitatis titulo præfulgidi parum illi tribuendum aſtruunt.

Auicenna

ptoleme

Salomon

De tertia parte Aſtrologię de natiuitatibus: quid ex domibus quattuor primis Aſtrologi prænoſticent. Capitulum decimum.

DISCIPVLVS Vid hęc pars futuri pręſagit? MAG. Mortem & vitam & ferme omnes naſcentium euentus quales futuri ſint. ut patet legenti ſignificationes duodecim domorum in quas cœlum hora natiuitatis diuidũt. Vt autem breuiter me de hac parte abſoluam: ex multis pauca ſecundũ domorum ordinem in libris aſtrologorum expræſſa annotabo. DIS. Probe. MAG. Ex habitudine primæ domus planetarum & ſtellarum in ea exiſtentium & partium natura ac varijs affectibus/mira de anima nati prædicũt. videlicet ſi liberalis: ſi legum amator: ſi mitis aut bellicoſus: ſi diuinarum ſcientiarũ indagatorũ alteriuſue ſtudij aut operationis amator. & quantus qualiſue in corporis habitudine futurus ſit natus. Ex ſecũda domo de proſperitate & infortunio diuitiarum nati futura vident. ſi eas vel ex hęreditate mercatura aut quouis alio ingenio aut labore habiturus ſit. & amplius ſi ſua ſponte/acqſitas dilapidabit: aut violentia qualibet ſiue infortunio amittat. Ex tertia domo de fratribus nati: de pericia legum & obſeruantia earundem & ibi per partem quã abſconditam nominant aſtrologi: de arcanis conſcientiæ naſcentis erga Deum & erga homines iudicant. Nã ut ait Abraam Auenoʒra in expoſitione huius domus Si Iupiter fortis in natiuitate partem illam quocunq; modo reſpexerit/& deũ diliget (ſcilicet natus) & a deo diligetur &c. DIS. Hoc ne verum credis? MAG. Minime. nam dicit ſcriptura: neſcit homo an odio vel amore dignus ſit. & conſcientiæ arcana ſoli deo patent. DIS. Inſania ergo iſta nõ tam cõfutanda q̃ ut heretica execranda eſt. MAG. duas fortunas inter planetas nominant. Venerem ſcilicet & Iouem. Venus ut aiunt dat fœlicitatem vitæ preſentis. Iupiter autem largitur fœlicitatem vitæ futuræ.

significationes domorum celi primæ

Secundæ domus

tertiæ domus

Abraam Auenoʒra

DIS. Et quid de Chriſto ſentiunt qui ait in Euangelio. Ego vitã ęternam do eis. ſed perge in narratione. MAG. Maternus quidem nõ infimę auctoritatis apud aſtrologos ſcribit/q̃ ſaturnus in leone conſtitutus: facit longæuos quorum anima poſt mortem ad cœlos tranſibit.

Maternus aſtrologus

DIS. Cur ergo Chriſtus dicit. Si vis ingredi ad vitam ęternam ſerua mandata/& non potius attende ſi habueris ſaturnum in leone?

MAG. Albumaſar impietatem impieti accumulãs ait. Qui deo ſupplicauerit hora qua luna cum Capite draconis Ioui coniungitur/impetrat quidquid petierit. DIs. ha ha he ſtultitiam ſacrilegiam. Cur igitur aſtrologi non obſeruant talem horam: ut ſemel impetrarent de cætero in iudicijs ſuis neminem fallere: & ut tantas diuicias reciperẽt ne amplius p̃ inopia aliis ſua mẽdacia venalia facerẽt. Sed p̃ge ad domorũ explanatõem. Ma. ex domo q̃rta de eſſe patris nati diſſerit q̃lis aut q̃nta eius

Albumaſar

quartę domus

vita ſit:& de aliis quę breuitatis cauſa tranſeo tanquā fabuloſa.

Quę Aſtrologi pręnoſticent ex aliis domibus natiuitatum Cap.undecimū. DIS.

quintę domus — EX quinta autem domo quid? MAG. Si naſcens filios generabit:& qualiter ad eos efficiet. Et hoc quidem Arabes: Ptholomeus autem a decima filios diiudicat. Mallius ab aſcēdente. Ex ſexta de infirmitatib⁹ nati in toto corpe & ſingulis ptibus: & quādo & q̄ntum ægrotabit futura annunciat. Ex ſeptima ſi amator erit fœminarū & inominatę libidinis ſectator. Si uxorem habebit unā aut plures vetulas aut iuuenculas:& quando eas ducet:at uſi pacifice cum illis habitabit. Ex octaua autem domo ſcietur (aiunt) qua morte an aqua/igne/gladio ſuſpendio aut quouis alio modo interiturus ſit natus. Ex nona ſi natus peregrinabit: & quantū in terra vel aqua: & quā fortunā in his ſentiet:ſimiliter ſi firmiter aut negligenter fidem ſuam tenebit. Ex decīa de ſtatu matris:quēadmodū ex quarta de ſtatu patris nati iudicium ſit. Plurimi tn̄ ſtatū patris a decima inueſtigandū putant. Inſuper ſi natus honorē pſātem/aut famā, bonam habiturus ſit venat. Ex undecima de amacitia nati. & ad quas pſonas erit: ſimilr & de veſtimentis futura dicunt. Ex duodecima domo figurę cœli in natiuitatibus alicuius calculatę/inimicitię captiuitates /ſi quas forte aut unde habiturus ſit natus p̄noſci habent. Seruos ſimiliter Aegyptii ab iſta domo diiudicāt. Arabes autem illud a ſexta faciundum exiſtimant. & alia ferme innumera. Minima etiam & vilia hominū accidentia hęc pars Aſtrologię de naſcēte futura iudicat ex domino natiuitatis horę:almutes / alcochoden/ hylech & varium ptium proiectiōe/ex habitudine planetarum & ſtellarum fixarum/& earundem & ſimiliter domorum variis aſpectibus & directione;quę latius pſequi non eſt noſtrū:ſed alia celeirus percurrere.

(Margin: Ptolemeus; Mallius; ſextę domus; ſeptimę; octauæ; nonæ; decimæ; undecimę; duodecimæ)

De Laude quattuor doctorū eccleſię: & quid de hac parte Aſtrologię ſenſerint. Capitulū duodecimū DIS.

DRius qui ſint viri eruditiſſimi & ſanctitate pręfulgidi huic parti Aſtrologię parum tribuentes/ut pręmiſeras pauloante edicito: ſimulq; eorundem ſententias de hac re pręſtringito paucis. MAG. Hi ſunt Doctores pręcipui catholici:quattuor columnę eccleſię ſanctus Gregorius papa. s. Hieronymus prę ſbyter Cardinalis. ſanct⁹ Ambroſius pręſul Mediolanenſis. ſanctus Auguſtinus ante conuerſionem ſuam rhetor maximus & philoſophoꝝ acutiſſimus: poſt ſuſceptum vero baptiſma Epiſcopus Hypponeñ. per totum mūdum celebris doctor & falſitatis inimicus. Hi ſunt (ut teſtatur pontifex romanus in Bonifaci⁹ octauus capi. unico de reli. & vene. ſanct. libro ſexto.) quorum perlucida ac ſalutaria documenta / romanam illuſtrarunt eccleſiam: decorarunt virtutibus & moribus informarunt. Per ipſos prętera quaſi luminoſas

(Margin: doct. eccl.; Gregori⁹; Hierony.; Ambroſi.; Auguſti⁹)

ardentes lucernas/ſuper candelabrum in domo domini poſitas / errorũ tenebris profugatis:totius corpus eccleſiæ tanq̃ ſydus irradiat matutinum. DIS. Eia propera:& quid de aſtrologia hac tenendũ ſcripſerint hi ſancti patres quos eccleſia tam ſtudioſe cõmendat in mediũ ferre graueris minime. MAG. Diuus papa Gregorius in homelia Epiphanię accepta occaſione ab apparitione ſtellę quam Magi viderunt in oriente nato Domino:contra mathematicos orationem texens: opponit de duobus geminis Iacob & Eſau ſimul natis dicens. Certe cum Iacob de utero egrediens prioris fratris plantã manu teneret/ prior perfecte nequaquã egredi potuit/niſi & ſubſequens inchoaſſet:& tamen cum uno tempore eodemq̃ momento utrunq̃ mater fuderit/nõ una utriuſq̃ vitæ ęqlitas fuit. Sed ad hęc ſolent mathematici reſpondere (inquit) quia virtus conſtellationis in ictu pungentis eſt Quibus ediuerſo nos dicimus quia magna eſt mora natiuitatis/ſi igitur in ictu puncti conſtellatio permutatur:neceſſe iam erit ut tot dicant fata quot ſunt membra naſcentium.hęc Gregorius.qui & poſt multa alia quæ aſtrologis obijcit (ad q̃ profecto rationabiliter reſpondere nequeunt) concludit dicens. Hæc de ſtella breuiter diximus:ne mathematicorum ſtulticiã indiſcuſſã pręteriſſe videamur. Quod ſi nec iſta permouẽt: attende q̃d eodẽ loco Priſcillianiſtarum hereſim dicit eſſe de genituris opinionem aſtrologorum. DIS. Summũ pontificem audiuimus:audiamus & Cardinalem. MAG. diuus Hieronymus preſbyter Cardinalis ſacrę ſcripturę interprę s pręcipuus in cõmentarijs ſuper prophetã Sophoniam c.primo de aſtrologis dum exortus eſſet ſermo ait. Hi ſunt qui æleuantur aduerſus ſcientiam dei:& omne quod geritur in ſęculo (fictã ſibi ſcientiam pollicentes) referunt ad ortus ſtellarum & occubitus & mathematicorum ſequunt̃ errores. Idem ſuper Iſaia c. q̃dragesimo ſeptimo de aſtrologis loquens:dicit. Hi ſunt qui vulgo appellantur mathematici:& ex aſtrorum curſu lapſuq̃ ſyderum res humanas regi arbitrant̃. & cum ſalutem alijs promittebant/ ſua ignorabant ſupplicia. Idem in c. Sed & illud.26.q.2. Requirere ſtellarum curſus & euentus ex his futurorum rimari obprobriũ Aegypti vocat & idololatrię comparat. DIS. Sufficiũt ad pręſens diui Cardinalis dicta epiſcopũ accedamus Mediolanenſem. MAG. Hic eſt s.pater Ambroſius grandiloquus:qui in quarto libro Hexaemeron c.q̃rto de aſtrologis longũ ſermonem contexens/inter alia. Nõnulli (inquit) natiuitatum temptarunt exprimere qualitates qualis ſit unuſquiſq̃ q natus ſit:cum hoc non ſolum vanum ſed etiam inutile ſit quęrentibus: impoſſibile pollicentibus Et poſt probationẽ ſuę ſententiæ ait. Redẽpti ſunt Apoſtoli & congregati ex peccatoribus: non utiq̃ natiuitatis ſuæ hora ſed Chriſti eos ſanctificauit aduentus:& hora dominicæ paſſionis redemit a morte. Latro damnatus capite ille cum Domino crucifixus/ non beneficio natiuitatis ſuæ:ſed fidei confeſſione ad paradiſi æterna tranſiuit. Ionam in mare non vis natiuitatis/ſed diſſimilatio diuinæ præceptionis pręcipitauit. & offenſa Petrũ de carcere iminente morte perimen

Gregori⁹ — Hierony. — Ambro. — Lucę.23. — Io.1.& .2.

q

dum/angelus Chriſti non ſtellarum ſeries liberauit. Paulum cęcitas cōuertit ad graciam: & percuſſum a vipera turbatumque naufragio/ non remedia natiuitatis/ſed deuotionis merita ſeruauerunt. Quid de illis dicim⁹ qui eorum precibus cum fuiſſent mortui reſurrexerūt: utrum illos ſua natiuitas an apoſtolica gratia ſuſcitauit? Et idem totum negociū hoc (ſcilicet iudicandi) plenum ait eſſe vanitate: & telę araneæ comparat. Actuū.12. 9.&.28.

DIS. Durus eſt hic. diuum Auguſtinum quē Philoſophū fuiſſe acutiſſimum dicis auſcultemus.

De opinionibus Philoſophorū de Fato & conſtellatione natiuitatu: quas Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei recitat & improbat. Capitulum tredecimum. MAG.

Anctus Auguſtinus diſputator copioſus omnem quęſtionē quā tractat/radicitus medulliterque perquirit: ut latentem vel veritatem vel falſitatem fideliter detegat. Vnde cū libro quinto de ciuitate contra Aſtrologos diſputationis rete tendere inſtituiſſet/pri⁹ fatidicorum & aſtrologorum varias opiniones diſtinxit: & breuius prioribus exploſis cum Genetaliacis varijs medijs cōgreditur per capitula ferme decem prima. longū eſſet omnia hæc epitomati noſtro integra inſerere. DIS. Longum etiam & minus neceſſarium: cum paucis planiſque verbis intentionem tanti doctoris ędicere poſſis. MAG. Si poſſum/incertum habeo: obſequi tamen tibi in hoc quoque non abnuo. Diſtinguens itaque Auguſtinus fatidicorum & Aſtrologorum ſectas in c. primo libri præfati. Primos ponit qui dicunt omnia æuenire fato: id eſt volunтate & poteſtate Dei. DIS. Illos ne male ſentire arguit? MAG Minime. ſed ut ſententiam teneant & linguam corrigant admonet. DIS: Quapropter? MAG. Quia illud homines quando audiunt / uſitata loquendi conſuetudine non intelligunt: niſi vim poſitionis ſyderum qualis eſt quando quis naſcitur ſiue concipitur. DIS. Secunda igitur opinio eſt illorum qui omnia fato id eſt vi ſyderum inicialium æuenire arbitrantur? MAG. Scite intuliſti: ſed inter hos rurſum Auguſtinus diſcernit. Quidam enim ſine voluntate Dei decernere opinātur ſydera qđ agamus vel quid bonorum habeamus/malorumue patiamur. DIS. Tales haud dubium explodit. MAG. Quī imo & ab auribus omniū repellendos ait: non ſolum eorū qui veram religionem tenent/ ſed qui deorum qualiumcunque licet falſorum volunt eſſe cultores. DIS. Qua de re? Auguſtī⁹ Opiniões de Fato.

MAG. Quia (inquit) hæc opinio aliud non agit niſi ut nullus omnino colatur deus. DIS. De hac ſecta nōnullos noſtræ fidei homines eſſe arbitror: qui rogationes/ letanias & proceſſiones cōmunes pro pace/aut ſalubri aura a populo factas ſubſannantes/fruſtra fieri calumniātur. ſed quid mihi de his? aliud dictæ diuiſionis membrū proſequere.

MAG. Eorum qui omnia vi ſyderum euenire credunt: nõnulli ſydera quidem/quæ nobis futura ſunt pro arbitrio decernere opinãtur: ſed accepta poteſtate a Deo. DIS. Quid iſti? MAG. Magnam inquit coelo faciunt iniuriam. DIS. Quam? MAG. Quia in eius velut clariſſimo ſenatu ac ſplendidiſſima curia opinantur ſcelera facienda decerni: qualia ſi aliqua terrena ciuitas decreuiſſet/ genere humano decernente/fuerat euertẽda. DIS. Quid ſi diceret ſydera non pro arbitrio illa decernere: ſed in talibus ingerendis Dei omnino iuſſa complere? MAG. Quarta hæc poſitio eſt præcedenti crudelior. DIS. Quapropter? MAG. Quia de Deo ſentiendum tradit: quod indigniſſimũ viſum eſt de ſtellarum voluntate ſentire. Omnes iam dicti Philoſophi/ qui ex ſtellarum influxu neceſſario euenire exiſtimant quæ fiunt/hodie quoq; a ſeptentrionibus aſtrologis tanquã falſarij reprobantur. DIS. Hac

Ptolome⁹ forte Ptolemei ſententia potiſſimum paulo ante poſita: qua ait. Vir ſapiens dominabitur aſtris. MAG. Ea ipſa. & aliis multis. Quĩta igitur poſitio eſt generalis: q̃ ſtellæ nec pro libito futura decernunt (quia ut dictum eſt ſupra: animatæ non ſunt) nec decreta Dei neceſſario ventura in nobis explent: quoniam deus hominem in manu conſilij reliqt

opinio verior de Fato

Eccleſiaſt. ait Sapiens. ſed ex natura ſua & influentia a conditore accepta/ homines reſq; terrenas alterant: & ad ea de quibus ſupra pauca cõmemorauim⁹ inclinant: cui inclinationi homo ſi vult contraire poterit. DIS. De hac opinione Auguſtinus quid ſentit? MAG. Non mediocriter doctorum hominum fuiſſe ait iſtam ſententiam: ut dicantur ſtellæ ſignificare potius iſta q̃ facere: ut quaſi locutio quædam ſit illa poſitio ſyderũ prædicens futura/non agens. DIS. Aliorum iſtam fuiſſe ſententiam nec ego dubitaueram: ſed eam Auguſtinus approbaret nec ne audire volui. MAG. Quantum ad ea quæ ex libero arbitrio dependent/ poſitionem iſtam nequaq; approbat: ſed in ſequentibus fortiter expugnat: & propria aſtrologorum principia in tela cõmutans eos confodit undiq;. & quantum ad cętera ab aſtrologis ex natiuitatibus vaticinata / ſimiliter incertam hanc poſitionem oſtendit. Tu ſi quando vacabit ibidem lege & relege. non enim prima fronte omni legenti Doctoris mens & argumentorum vis patet.

In quibus libris Auguſtinus Aſtrologiam de natiuitatibus improbet: & ſimiliter cæteri Theologi/Canoniſtæ & ſancti Prophetæ: Capitulum decimum quartum.

DIS. Apparet ex præmiſſa opinionum dilucidatione inſipienter nimis a nonnullis reſponſum eſſe: Auguſtinum cæteroſq; ſanctos doctores nõ niſi hos aſtrologos rephẽdiſſe qui neceſſitare aſtra nos docẽt. MA. cęteri in omni oẽs indiſtićte ſil' rephendũt & haud

dubium poſitionem imponentem neceſſitatem tanquam blaſphemā in primis reijciendam volunt. Auguſtinus vero pticularius predictas poſitiones ſegregās/ultimam quę veritati minus videtur cōtraria/ & ideo forte tanto periculoſior quanto apparet probabilior/diligentius ęliminat. & in capitulo quinto Aſtrologiam non artem ſed vanitatem vocat & in fine.c. ſeptimi nullam hanc artem eſſe aſtruit. Obmitto quę libro ſecundo ſuper Gene.ad litteram. & libro octoginta trium queſtionum queſtione quadrageſima quinta de Aſtrologis ponit. Idem libro ſecundo q̄ſtionū ve.& no. teſtamenti.q.16.in fine ait. aſtrologi enim inimici ſunt veritatis. Et libro tertio de queſtiōibus no.& ve.teſtamenti.c.xviij diffuſiſſime contra fatum & mathematicos multis ac varijs argumētis diſſerens. In principio ait nihil tā cōtra Chriſtianos q̄ ſi arti matheſeos adhibeant curam: hæc enim inimica dinoſcitur legi dei. Et paulo infra dicit: Hanc enim aſtutia & ſubtilitas inuenit dyaboli. Et circa finem. fugiendum omnibus modis ab hac arte monemus: curioſi enim ei⁹ inimici dei ſunt: & ſine ſollicitudine nunq̄ ſunt: ſemper em̄ ſuſpenſi expectant quod minime certum ſciūt. Ipſe etiam ſermone ſexto de epiphania vocat hanc artem ſtulticiam ſacrilegam & indoctā doctrinā. Et ibidem ait de genituris hominū vani homines loquuntur quod inſipiēter opinantur. In ſermone quoq̄ de verbis Domini: quibus dicitur. Ego ſum vitis vera &c.ait. Conuerſo tibi indulgentiam Deus promiſit: ſed craſtinū diē tibi nemo promiſit. aut ſi forte promiſit mathematicus lōge aliud eſt. O deus (exclamat) q̄ multos mathematici fefellerūt: qa ſibi plerumq̄ lucra promiſerunt & damna inuenerunt. Et omelia.xiij ait. Promiſit diem craſtinum mathematicus ut damnet te & illum. Et ad Ianuarium ſcribens dicit. Mathematicorum deliramenta cum deteſtatiōe irridenda ſunt. In ſecundo libro de doctrina Chriſtiana dicit eos nimis errare & genus fornicationis animę Aſtrologiam vocat.26.q 2.c.illud Reliqua tantorum viroꝝ teſtimonia/ſimiliter & theologorum poſteriorum/videlicet Alexandri de Ales.s.Thomę Bonauenturę. Schotti & aliorum breuitatis cauſa libet pertranſire. nec enim iſti a prioribus diſſentiunt: ſed & ipſi influxum cœleſtium in elementa & elementata agere concednut. rationem qui a ſenſibilibus & potentijs organicis ſpēs hau rit per accidens & multum a remotis & in generali a cœleſtibus moueri non omnino adimunt: ſed non ab ea quæ aſtrologorum traditiones cōtinet. voluntatem vero omnino eſſe liberam & iſti & catholici omnes dicunt. DIS. Sancti patres & theologi nominati fortaſſe aſtrologiam diſſuaſerunt/de ipſius principijs & experimentis minus ædocti.

MAG. Si diuos patres aſtrologię ignaros fuiſſe credis: lege Ambroſium loco pręallegato: & Auguſtinum libro quarto cōfeſſionum: & inuenies quo ſuſpitionem hāc a mente tua repellas faciliime: multum em̄ temporis in hac attriuiſſe: & vix tandē falſitate comperta deſiniſſe ab hac vanitate deo confitetur. Sic quoq̄ & in aliorum codicibus hęſitationis tuę medelam poteris inuenire: omēs enim non alienis armis cum

aſtrologis confligunt/ſed(quod Doctorũ eſt)proprijs principijs vaniloquos redarguunt. Sacri inſuper Canones illorum dicta approbãtes/ aſtrologiã prohibenr.26.q.2.c. Illos planetarios. ſunt verba ſancti Augustini libro quarto confeſſionum.&.c.ſed & illud quæ ſunt verba beati Hieronymi. Et de ſortilegijs.c.ex tuarum. Papa Alexander terti⁹ clericum qui bono zelo & ex ſimplicitate per aſtrolabij inſpectionem furtum cuiuſdam eccleſię inquiſiuit per annum a celebratione ſuſpendit:dicens id grauiſſimum eſſe/& non modicã inde maculam peccati contraxiſſe. DIS. tal' papa ſi hodie viueret ſacerdotes noſtros quos noĩare poſſem/forte in perpetuum inabilitaret. MAG. Quid faceret neſcio. verumtamen ipſis intime conpatior. Sed ſi forte illos non mouent q̃ prælibata ſunt non operoſum erit Domini ſententiam de hac re in medium

Iſaias proferre. DIS. Proferas quęſo. MAG. Nõ ego/ſed Iſaias propheta nobis hanc ædicat. DIS. Magis gratum accipio:quid ait? MAG c.47. ex perſona Domini dicit Babilonijs. Stent & ſaluent te augures cęli qui contemplabantur ſydera:ſupputabant menſes ut ex eis annunciarent ventura tibi:ecce facti ſunt quaſi ſtipula: ignis conmbuſſit eos:nõ liberabant animam ſuam de manu flammę. Et quod in noſtris libris dicitur augures cœli ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt Aſtrologi di-

Hierony. cit ſanctus Hieronymus ibidem:ubi etiam ponit teſtimonium ſecundũ paulo ante expreſſum. DIS. Quamuis prophetarum teſtimonia ſine aliqua heſitatione recipi debeant: per ipſos enim locutus eſt Spirit⁹ ſanctus:ſicut in ſimbolo canit Eccleſia: tamẽ aliud ſi habes Propheticũ teſtimonium proferas:ut quaſi in ore duorũ firmius appareat teſtimo-

Ieremias nium. MAG. per Ieremiam Dominus populo ſuo aſtrologiã interdixit capitulo decimo ſic dicens. Iuxta vias gentium nolite diſcere: & a ſignis cœli nolite metuere qui timent gentes:quia leges populorum va-

Hieroni. nę ſunt. ſuper quo loco diuus Hieronymus ait. De his loquitur qui a cęleſtibus extimant regi humanum genus. & ex cauſis cęleſtium terrena moderari.

Cur multi adhuc Aſtrologię fidem habent propter paucas experientias & non potius reſpuunt eam propter ĩnumeras fallacias. etiã iuxta ſancti Auguſtini ſẽtentiã inſtinctu dęmonum inductas. Et qualiter ſanctus Sebaſtianus aſtrologiam confutandam docuit: Capitulum.xv. MAGISTER

Erumtamen qui Aſtrologiæ calicem ępotauere uſq; ad feces etiam ad hæc reſpondent:non eſſe intelligenda niſi de his quę aſtra colebant:& ex his omnia neceſſitate quadam fieri credebant.

DIS. Non mouebit me hæc callida gloſula:cum apertiſſima ſint Do-

ctorum & etiam Domini verba. Quinimo ſi quid probabilitatis haberet videretur aſtrologia hęc de qua loquimur/abijcienda tamen eſſet cũ ſanctis patribus/ſacris Canonibus & diuinis ſcripturis apparuit ad minus vehementer ſuſpecta. Non mediocriter etiam (ut ego quoq; aliud addam) ſuſpectam reddiderunt aſtrologiã: quę contra Mathematicos ſanctus Sebaſtianus miles Chriſti integerrima fide/ coram Cromatio romanę urbis pręfecto diſſeruit ſicut in integra ipſius legenda continetur. Cum enim (quamuis omnibus ſimulachris in domo dicti pręfecti per ſanctum Sebaſtianum & ſanctum Policarpum deſtructis) Cromatius iuxta condictum ſanctorum/ ſanari a podagra non potuiſſet donec & opus aſtronomicum (in quo omnis diſciplina ſtellarum/arte mechanica conſtructa erat) frangeretur. patenter oſtenſum eſt/artẽ iſtam Deo eſſe odibilem. Vnde & ſanctus Policarpus preſbyter Cromatio q̃renti: quid mali illi ineſſet cum nullo ritu ſacrificiorum hoc opus coleretur? reſpondit. Artem hanc eſſe deo inimicam: & quę in opere erant fabricata omnia miniſteria eſſe falſę deceptiõis. Sebaſtianus quoq; intulit. omnia iſta vaniſſima eſſe & falſa: Chriſto reuelante cognouius q̃ tibi nunc manifeſtius aperiemus. Pręcipe (inquit) hodie ad te matheſis doctores venire: cui dicas illo tempore aſperis te caſibus laboraſſe: & inquire per quas ſtellas hoc tibi ęuenerit malum. reſponſa eius erũt proculdubio: quod tempus tuum a malicioſo marte ſuſceptum eſt: aut Saturnus apoſtaticus ſiue retrogradus fuerit. & cętera quę ibi leguntur. Age nunc (inquit rurſum Sebaſtianus pręfecto) interroga alterum mathematicum cui ipſas horas in bonis tibi exuberaſſe caſibus dicas. illico videbis tibi eum rationabilia ſcemata infinita offerre: quibus approbat / quia in ipſis temporibus tibi ęuenire debuerint bona/ quę ante ille dixerat mala: circulum etenim tenet ex omni parte collectum: in quo diuerſas & varias cauſas accipit: ex quibus occaſionem accipiet dicendi quod velit: Hæc ſanctus Sebaſtianus. Prętermitto quod opponit ibidem qualiter uno naufragio duo diuerſis temporibus nati perire poſſunt. Similiter & in uno prelio ĩnumerabilis multitudo proſterni: qui utiq; eandem cõſtellationẽ non habuerunt Et quidem homini Chriſtiano ſola iſtec ſufficere poſſunt ad confutandam vanorum aſtrologorũ inſaniã. MA. Nimirum ſed nequeunt febre correpti de potus differentia ſane iudicare nec (ut Quintilianus ait) facile quid perſuadetur inuitis. & ut ſanct⁹ Augu⁹ habet libro ſexto de Ciuitate capitulo primo Nimię ſtulticię vł pertinatię nulli quanticũq; numeri libri ſatis eſſe poſſunt. Et ut p̃uidit regius Propheta. Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ębrius: omnis ſapientia eorum dęuorata eſt. & Apoſtolus. euanuerũt in cogitationibus ſuis & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. dicentes eñ ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. DIS. Quomodo autem non facile multam fidem aſtrologię habet qui iam dictas ſcripturas ignorat: & crebas experientias p hanc videt? Cum experientia ſit efficax rerum magiſtra. MAG. Experientias multas apparuiſſe in aſtrologorum iudicijs iſ.ciari arbitror

Quintil. Auguſti. Pſal. 106 ad Ro. 1. de elect. c. q. 1. lib.

neminem:ſed iſtę comparatę erroribus quibus decipiuntur & alios fal/
lunt quaſi nullę videntur. Tanta autem (ut ita dicam) hereditaria qua
dam ſucceſſione ab Eua oim matre: quæ prima per curioſitatis vicium
decepta eſt/ad nos deſcendit leuitas: mira credendi facilitas/aut verius
dixerim fatuitas:& prenoſcendi futura cupiditas ut multo magis mathe
maticis imperitis credamus quam ſcripturis & doctoribus ſanctis op/
poſitum perſuadentibus:ſi vel inter centum errores unum verũ ab his
coniecturatum magis quam ex conſtellatione pręuiſum ęuenire contin
gat. Vnde accidit quod ait Petrarcha ut ſine ulla ſuſpitione libere men/
tiri poſſint:pro eo quia ſemel potuere nõ mentiri. De iſtis autẽ loquor
qui quotannis vaticinantur de illis ęuentibus qui ex cauſalitate cœle/
ſtium expectari (contradicente naturali ratione) minime poſſunt. Sir
& de his qui ex natiuitatum conſideratione ea quę in domorum expla/
natione numerata ſunt/& alia fere infinita de naſcentibus augurari fru/
ſtra conantur. de quibus & diuus Auguſtinus/ ut ſupra tactum eſt in fi
ne capituli ſeptimi libro quinto de Ciuitate contra aſtrologos diſputa/
tionem ſuam concludendo ait. His omnibus conſideratis non ĩmerito
creditur cum aſtrologi mirabiliter multa vera reſpondeant/ occulto in
ſtinctu fieri ſpirituum non bonorum/quorum cura eſt has falſas & no/
xias opiniones de aſtralibus fatis ĩſerere humanis mentibus atq; firma/
re & non horoſcopi notati & inſpecti aliqua arte quę nulla eſt. Idem di/
cit libro ſecundo ſuper Geneſim. ad litteram. ubi concludendo ſubiũxit
quapropter bono chriſtiano ſiue mathematici ſiue quilibet impie diui/
nantium: maxime dicentes vera cauendi ſunt: ne conſortio dęmoniorũ
animam deceptam pacto quodam ſocietatis inretiant. Hęc ibi.

Fräciſcus Petrarcha

Auguſtiꝰ

Excuſatio auctoris ꝙ non magis particula/riter principia Aſtronomię diſcuſſit. Et quã ta inter Aſtrologos diuerſitas & contradict io ſit. Capitulum. xvij.

DIS.

Iſi epitomatis anguſtia urgeret ſermonem ab his ad alia q̃
ſuperſunt cõuertere/precibus repetitis pulſarem: donec pri
cipia aſtrologiæ rationibus & argumẽtis philoſophicis cri
brares: ut ſub paleis ſi quę ſolida latitant grana apparerẽt. MAG. Nõ
deeſſem tibi nec qdẽ in hoc niſi veridica relatione ante hos dies didiciſſ
em quendam comitem Mirandulanũ in philoſophia æruditiſſimũ duo
decim (ut aiunt) libris diſertiſſimo ſtilo & effieaciſſimis medijs id per
feciſſe. Venient haud dubium ſucceſſu temporis lucubratiões tam ſtu/
dioſe conſcriptę ad manus tuas quibus animum tuũ oblectare ſimul &
veritatis agnitione firmare poteris: mihi ſatis erit de hac re quemadmo
dum & de alijs maiorum noſtrorum & patrum recte philoſophantium
ſententias ꝯmemoraſſe qbus tamen Aſtrologi iraſci nulla recta ratione

Picus mi/randula

poſſunt. Ipſi enim priores Aſtrologiam ſuſpectam reddiderūt: dū alter alterius dicta reprehendit & experientia aliud inueniſſe teſtatur. Na: in diuiſione Zodiaci in ſigna/Chaldei nominatiſſimi aſtrologi ab aliīs diſſentiunt: nō ſigna duodecim ſed imagines undecim ponentes/nec eiuſdem latitudinis nec longitudinis. Sed nec Planetis domos aſſignant altitudines ſeu exaltationes tantum cōſiderantes Aliī autem &ſi in ſignis graduūue diuiſione conueniant: in partitione tamē domorum duodecim tantum pugnant ut cui opinioni conſentias/nulla argumenti vis oſtendat. nam plures gradus aliī in illa/in altera pauciores collocandos ſtatuunt. Ita fit ut planeta qui ab aliis in prima domo collocatur: ab alio in ſecunda vel duodecima poſitus inueniatur. Inde & aſpectus/domorū dominaciones ac ceterę vires multipliciter varientur. Planetā quippe quē in prima & angulari domo fortem credunt: in duodecima viribus deſtitui volunt. Et reuera mirum & philoſophiæ contrarium ſtellam in quarta ſub terra plus efficaciæ & influxus habere in naſcentem q̃ ſupra finitorem collocata in undecima aut duodecima domo cœli: quod nonnulli attendentes cōmuni traditioni contradicunt: & ſtellas in domibus ſup orizonta fortiores credunt q̃ infra ipſum. Dicant ſi poſſunt & rationabiliter dicant: cur planeta circa finem noni domiciliī non tantū aut plus poſſit q̃ circa terminū decimi vel in medio quarti? Eapropter & ipſi fluctuant nunc illam nunc aliam fortiorē prædicant. Vnde Ptolomeus ali- Ptolome⁹
quando undecimā domum orienti in fortitudine præponit: aliquando contrarium ſentit. Medium cęli omnibus pręfert Meſſahala & Aboaſar meſſahala
orientem pręlocant. ſed de his ſatis quantum in ſignificatiōibus domo- Aboaſar
rum diſſentiant partim tactum eſt cum eaſdem recitaremus. In diſtribu abenragel
tione autem facierum & terminorum miro modo diſcordant. nec mirum: quan alchibici⁹
do & in naturis planetarum diuerſa ęnunciant. Nonne Venerē Abenragel & Alchibicius frigidam eſtimant: e regione Aboaſar & Ptolemę⁹ calidam ipſam affirmant? In Mercurio non minus diſſentiunt. Et nec in Luna quidem nobis proxima/conueniunt. Et ſi in qualitatibus huiuſcemodi aberrent/danda eſt venia cum de bonitate aut malicia planetarum nō per omnia concordant. Super omnes autem ridēdi ſunt/qui capiti & caudę draconis punctis pure imaginariīs efficaciā aliquā ineſſe credunt: ita ut etiam annis nati aliquid addant. Quis præterea unquā concordabit litem quę adhuc ſub iudice eſt: de radiationibus/directionibus & æquationibus dierum. de annis autem Fridariīs ob nimiam diſſonantiā piget vel modicum quid dicere. Attende quæſo in duobus pluribuſue pnoſticis annuis/quot errata/quot contraria & pene nulla ſine formidine de oppoſito ęnunciata: nonne frequenter circa idem vacillant/cum dicunt mortalitatem vel bella ex malicia Saturni vel Martis in aliquo domicilio ſignificari: ſed benignus Iupiter forte maliciam eorum mitigabit: ut quodcunque ęuenerit id aſtrologum prædixiſſe inuenias. Ita pariformiter cum pluuiam venturam aliquo tempore pręnunciant/frequenter addunt aliorum planetarum radiationes: propter quas ſerenitas ſaltem in aliquibus

locis ꝯueniet. Raro prȩterea de domino anni concordant. DIS Omne autem regnum in ſe diuiſum deſolabitur: & domus ſupra domū cadet Dominus in euangelio teſtatur. ſed forte contrarietatem in eorū libris eſſe negabunt. MAG. Qua fronte? cum nulla tergiuerſatione id celare poſſint: quin omni legenti appareat. adducere autem latius has cōditiones apertiſſimas vetat breuitas. ſed lege dum vacat librū Hali Abē ragel. de iudiciis: qui multorū ſententias in unum colligit. Et Abraam de natiuitatibus & cȩteros qui in maximis principiis huius artis præcipuos auctores ſȩpius falſa dixiſſe libera voce prȩdicant: Ptolemeū ſcilicet/ Meſſahalā Albumaſarā & plures alios. Figuras ȩtiam quas Albumaſar in Iſagogis ſuis maioribus in ſingulis faciebus ſignorū aſcendere aſtruit: magis ridiculo q̄ veritati accedere idem Abraam dicit. ſed qd dixi lege: & non potius luridam hanc peſtem omni tempore fugȩ: iuxta ea q̄ ſupra patrū auctoritate probata ſunt. DIS. Miror ego vehementer ſi ipſi inter ſe diuerſi ſunt: & ſanctis doctoribus. canonibus & diuinis litteris contrarii (ut dictum eſt) quomodo Cameracenſis eos cum theologia & hiſtoriis concordare potuit in libello quē de tali concordantia p̄titulauit. MAG. Titulus quidem libelli concordantiā ſonat: ea vero q̄ ab auctore & in illo ac ſupaddito Elucidario adducūtur: ſumā diſcordantiam Aſtrologorū inter ſe & a veritate hiſtoriȩ oſtendunt. DIS. Miſſa igitur hæc facientes/ reliquas Aſtrologiȩ partes videamus.

Hali Abraam

Quarta Aſtrologiæ pars de Interrogationibus. Capitulū decimū ſeptimū. MAG

Strologorū opinio eſt: cum animus hominis ad deſiderium ſciē dȩ alicuius rei impellitur/ ſubito non ȩlectione & conſultatione id fieri/ influxu conſtellationis ea hora in cœlo conſiſtentis. unde ſi aſtrologum conſulat: ex figura cœli hora interrogationis reperta eundem aſtrologum de requȩſita poſſe vera reſpondere: videlicet ſi mortuus viuusne ſit amicus abſens. ſi miſſus legatus ſaluus rediturus ſit: & inuenturus aut expediturus proſpere rem pro qua miſſus eſt. & īnumera alia de quibus dubitare poterit humana curioſitas. DIS. Aliqn̄ ne vera interrogantibus reſpondent? MAG. Etiam: quāuis ſæpius mentiantur & quidem inculpabiliter. nam hic inuenerunt quo errores ſuos apud imperitos excuſent. DIS. Quo medio? MAG. Quia dicunt: ſi motu quodam naturali firmaq; & radicali intentione aſtrologū dubius quis interrogat/ ex natalicia conſtellatione iam prouenīſſe ad id quod ipſa ſignificabat. unde conſtellationem interrogationis proportionabilē fieri natalicia conſtellationi affirmant: & niſi hoc ꝯueniat/ intētionem interrogantis non radicalem neq; firmā fuiſſe clamitant: ea ꝑpter ſi in reſponſis fallant atq; fallantur non ex defectu artis/ ſed interrogantis leuitate prouenire excuſant. DIS. Callida nimis ſed inefficax mendaciorum ꝯxcuſatio. Nam quid Chaldeos aſtrologos morabatur/

qui regis Nabuchodon oſor ſomniũ quæſitum nedum cõdicere potue re/verũ nec cuipiam mortalium poſſibile eſſe dixerũt. Et quis diceret ꝙ ex tam numeroſa turba aſtrologorũ prænoſticationibus aſſidue vacantium Regis natiuitatem nullus ſciret aut queſtionem tam ſtudioſe præ poſitam/animum regis tam conturbantem/non fuiſſe firmam & radicatam? Idem opponere poſſem de Aegyptiacis diuinatoribus:q de ſõ nio Pharaonis ſimiliter reſpondere non potuerunt. Daniel autem Regi Babyloniæ/& Ioſeph regi Aegypti non tã ad ſomniũ ſed & interpretationem liquido reſponderunt: non ex conſtellationum aliqua inſpectiõe ſed dei omnipotentis reuelatione.ut textus ſacræ hiſtoriæ habet: quem nuper te iubente legi atq; relegi. Præterea ſi animum ad deſiderium ſciẽdi per ſtellares influxus permotũ credunt: cur non magis obſeruant cõ ſtellationem & tempus quo quæſitor deſiderium tale concepit/quaꝫ & conſtellationem & horam qua prępoſita eſt quęſtio? nam ſi forte Aſtrologum quęſiturus tardius inueniat/conſtellationem & horoſcopũ utiq; variari neceſſe eſt. Vnde hanc aſtrologię partem cum ea quę de natiuitatibus diuinat confutandam execrandamq; exiſtimo: a cœtu autẽ fidelium exuſſlandos qui ſibi ipſis uſurpant quod ſolius Dei eſſe diuinæ litteræ ſonant.ut eſt illud: Tu ſolus noſti corda filiorũ hominũ. MA. i. Corĩ.i Nec præter illum nouit quiſquam quid ſit in homine: non angelus bonus vel malus/niſi ſolus ſpiritus hominis qui eſt in ipſo. DIS Relegata igitur hac ipſa ſtulticia ad reliqua pergamus.

Electio temporum ad initanda diuerſa opera/ſub certis conſtellationibus: in parte cõceditur ab Auguſtino & medicinæ diuerſis auctoribus. Cap. decimũ octauũ. MAG

Væ ſequitur Aſtrologię pars/ęligere docet diem & horam omni operi quod facere libet conuenientem: quãdo ſcilicet ſit bonũ ſeminare/plantare/ligna pro fabrica excidere ne teredine perforẽtur & carie tabeſcant. ſanguinem minuere: membra ſanãdi gratia incidere: medicinam ab intra recipere: caſtra/ciuitates & domos fundare: exercitum ęducere: hoſtibus occurrere: uxorem ducere. Emere/vendere/nouas veſtes induere: vindemiare ut vinum in pace bibatur. Opus Alchimiæ inchoare. ad ſtudium pueros applicare. locum mutare. iter arripere p terram & aquam: ſocietatem inire. cum cuiuſuis ſtatus & dignitatis hominibus loqui & negocia tractare. balneum intrare. nuncios mittere. ſeruos conducere ad venandum in ſilua aut fluminibus exire: & his ſimilia quę nunc memorię minime occurrunt. ſed in libro Hali de iudicijs videri poſſunt: ubi ſingulis conſtellationes ſuas aſſignat. DIS Prętermiſſum eſt unum iudicio meo plus cęteris neceſſarium ſi non datur regula ęligendi horam & conſtellationem fortunatã/ſub qua bonũ & fœliciter contingat mori. pœnas infernales euadere: & cœlos ſydereos om

nes trãſcendere. MAG. Tu eos irrides qui tanto ſtudio quę cõmemorata ſunt inueſtigant? DIS. & Auguſtinum Ianuario ſcripſiſſe paulo ante dicebas eſſe mathematicorꝫ deliramenta cum deteſtatione irridenda. MAG. Non inficior: ſed ſi recordaris / etiam dictum eſt ab eodem ſancto Preſule: non uſquequaquam abſurde dici poteſt / ad ſolas corporũ differentias afflatus quoſdam valere ſydereos. quid autem magis corporale in actõib⁹ quam agriculturã exercere: ligna dum nondũ ſuperfluo humore abundant in ędificia præſcindere: ſanandis corporibus corporalibus rebus mederi? Alludit iſtis quod idem ad Ianuarium ſcribens. Non autem dicit quiſquã ſapiens arbitretur obſeruationes temporꝫ repræhendendos: qui dicunt non proficiſcar hodie / quia tempeſtas exorta eſt &c. vel ſi qui forte alij naturales effectus circa motum aeris & humoris / ad variandas temporꝫ qualitates ex ſyderum ordinatiſſima conuerſiõe notati ſunt. de quibus dictum eſt. cum conderentur ut ſint in ſigna & tempora / dies & annos. DIS. Plane ita littera ſacra habet. Vnde autem demonſtrabis quod ſigna alia / alias corporis partes ſibi vẽdicant: planetę quoque (ut paulo ante dictum eſt) in diuerſis ſignis non eadem mẽbra reſpectant? MAG. Demonſtrent ſi poſſunt quorꝫ hęc dogmata ſunt: ego vero nihil naturale / nihil philoſophicum / nihil denique rationi conſentaneum & in his diſtributiõibus & aſtrologorꝫ argumentis cõperi. Qui imo & ipſos auctores præcipuos in aſſignatione huiuſcemodi / quemadmodum & ferme in omnibus non mediocriter digladiari inueni. Nam ut exempli cauſa unum cõmemorem: quid pugnatius dici poſſet / quam teſtes ſeu pudẽda virgini aſſignari? ut Alchibiti⁹. aut ſagittario. ut Auenozra. ut ſcorpioni. ut Aboaſar. piget plura talia enumerare. DIS. Pigebit & me in præſcriptis operationibus agriculturę / medicinę & ſimilibus ſigna aliqua etiam aſcendentia ſeu orientia / aut planetarꝫ dominia / præter Solis & Lunę lumina & afflatus obſeruare. Cũ autem lunaribus incrementis humores augeantur / minutiones ſeu fleubothomiã lunæ plena fieri: videtur forte rationi naturali magis accedere. niſi obſtet quod vulnerato membro / abundãtia humoris crudi ſolet dolorem vel tumorem vel cauſare vel augmentare. Sed hactenus de illis: videãus & reliqua.

(Margin: lib. 5. de ciui. c. 6 — Auguſti⁹ — Alchibici⁹ — Auenozra. — Aboaſar.)

Eligere diem ad initianda coniugia / comertia & his ſimilia impium eſt & a fide apoſtotare. probaт auctoritate ſancti Auguſtini, & iuris canonici. Et irridentur curioſi Aſtrologi. Capitulũ decimũ nonum. MAG:

IN alijs quæ in ſortem ælectionum receptant Aſtrologi: videlicet ducere uxorẽ / emere / vendere / cuiuſcũque generis cõmertia facere. &c. cõſtellatiões aliquas obſeruare ratio naturalis non admittit. Diuus Auguſtinus libro quinto de ciuitate dei c. 7. irridet dicens. O ſtulti

(Margin: Auguſti⁹)

tiam ſingularem: ęligitur dies ut ducatur uxor &c. & ſermone. 63. Omnium inquit corda fidelium non dubitant/nullis mundi partibus/ nulliſq; temporibus prouidentiam abeſſe diuinam: nec de ſtellarum poteſtate quæ nulla eſt ſecularium negociorum pendere profectus: ſed ęquiſſimo & clementiſſimo ſummi regis arbitrio cuncta diſponi. Cõcordat quod idem dicit libro tertio de Trinitate. c. 4. Et ad Ianuarium ait. Nõ itaq; dies obſeruemus & annos & menſes & tempora: ne audiamus ab apoſtolo. Timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eos em̃ inculpat qui dicunt. non proficiſcar q̃a poſterus dies eſt. aut quia luna ſic fertur. vel proficiſcar ut proſpera cedant: quia ita ſe habet poſitio ſyderum. non agã hoc mẽſe cõmertiũ: q̃a illa ſtella mihi agit mẽſe; vł agã q̃a ſuſcepit menſe; &c. Sacri inſup Canões tp̄m obſeruãtias pro his eff ectibus inhibẽt. 26. q. 7. c. non licet. c. non obſeruetis (inquit Aug⁹) dies qui dicuntur Aegyptiaci: aut Kalendas Ianuarij: aut aliquot menſes aut tempora aut dies aut annos/ aut lunę ſoliſq; curſum pro domo faciẽda: aut propter coniugia copulanda/ qui autem talibus credunt: ad eorum domum euntes aut ſuis domibus introducunt. & interrogant. ſciant ſe fidem chriſtianam & baptiſmum pręuaricaſſe: & paganum & apoſtatã hoc eſt retro abeuntem & dei inimicum: iram dei grauiter inęternum incurriſſe: niſi eccleſiaſtica pœnitentia ęmendatus deo reconcilietur. Hęc ibi. Prętermiſſis illis quę ad ſequentia deſeruiunt. & c. ſequenti quod ſumptum eſt ex Enchyridion ſancti Auguſtini capitulo. 78. & ex commentarijs eiuſdem ſuper Epiſtola ad Galathas/ graue peccatum oſtendit obſeruare tempora in finem ſupra expoſitum. Quod autem. c. nõ liceat. 26. queſtione quinta Prohibet obſeruare curſum lunę & ſtellarum etiam propter ſegetes vel arbores plantandas / intelligendum exiſtimant de illis qui hęc colunt: credentes aliquid diuini numinis ineſſe talibus. Pręter hos diuus Auguſtinus libro quinto de Ciuitate dei capitulo ſeptimo: etiam illos irridet qui ęligũt dies accomodatos ponendis vitib⁹ vel arboribus vel ſegetibus / credentes particulatim poſitiones ſyderũ illis influere: iuxta omnia q̃ de natiuitatibus hominum obſeruant. Hoc enim inquit quã falſum ſit ex eo patet/ q̄ tam multa grana in terram ſimul veniunt/ ſimul germinant & exorta ſegete ſimul herbeſcunt/ pubeſcunt/flaueſcunt: & tamen inde ſpicas cęteris coęuas: atq; ut ita dixerim congerminales alias rubigo interimit / alias aues depopulantur / alias homines auellunt. Hoc autem nequaquam fieret / ſi eadem conſtellatio ſub qua ſeminantur / etiam quantũ ad ęuentus ſaluationis aut conſumptionis influeret: quemadmodum de hominibus iudicant eorum inſpectis natiuitatibus. Nec enim initiales conſtellationes naſcentibus hominibus tantum eſſe ſigna & cauſas futurorũ credunt/ ſed etiã plantis / brutis & rebus inanimatis: ut puta fundandis caſtris/ciuitatibus & domibus. & cętera. DIS. Si ita ſentiunt: dicant quid cauſæ eſt q̄ de eodem boue homines / canes/ aues/ reges & pauperes/ nobiles & populares cõmedunt. De eodem quoque vino ſimiliter diuerſi homines bibũt

Paulus

ad gala. 4

& de eodē frumento paſcunt &c. Si hęc ex initiali ſydere habent ꝙ aut a beſtijs deuorentur aut igne vel aqua intereant / aut in regios tantū cibos veniunt / iuxta ea quæ de natiuitatibus hoīm ventura autumant? MAG. reſpondebunt proculdubio aliquid ne victi videant ab adoleſcente: ſi hæc & ſimilia ipis obieceris: nos interim quę reſtant percurramus. DIS. probe.

De fabrica imaginum aſtronomicarū & necromanticarum: qualiter aut ad quid valeant & ꝙ nullā vim a cōſtellatione habēt ſed circa eos dęmon opatur: fiunt aūt ſub cōſtellatione: ut īpietas idololatrię magis occultet. Deflentur & aſtrologi miſeri qui neſciūt ſui misereri. Capitulū viſceſimū. MAG.

Strologię ultima pars (iuxta ꝑlibatam diuiſionē) de imaginum aſtronomicarū fabrica eſt inquantum ſub certis cōſtellationib9 ſculpunt aut fundunt vel ad fugandum nociua vel alliciendum & promouendum utilia & concupita: nam in varios uſus ordinantur. Aliquæ in quarundā rerū deſtructiōem: ut ſi ſcorpiones a loco āmouere cupiant / figuram ſcorpionis certę materiæ ſculptura aut fuſiōe impriмunt ſub cōſtellatione cōueniēti: & nomē effectum ſignificans nomen rei fugandę: & nomen ſigni aſcendentis & eiuſdē diuerſis ꝑtibus imaginis inſcribunt: cum qbuſdam alijs obſeruantijs: quas cū modo totius opatiōis ſilentio libet trāſire. Pro effectu cōtrario cōtrariā cōſtellatiōē & opatiōem obſeruandā tradūt Silr in imaginibus q̄ ad amorē & inimicitiā / ad ſanitatē aut infirmitatē inducēdas fiunt / aut ad alios effect9 cōſequendos ordinant. DIS. Aliquando ne per huiuſmodi imagines cōcupiti effectus cauſant? MAG. Effectus intentos multotiēs ad taliū imaginū applicatōem ſecutos fuiſſe / experientia multos ędocuit: & heu miſerabiliter decepit. nō em̄ hi fiunt virtute imaginis a cōſtellationibus receptę / ſed opatiōe dęmonum. ut manifeſte teſtatur. s. Thomas: ſecūda ſecūdę q. 97. arti. ſcd'o in ſolutione ſecūdi argumenti & in libro de occultis operibus naturę. Et contra gentiles libro tertio. c. 103. & venerabilis antiſtes Guilhelmus libro de fide & legibus. Auerrois quoq; aduerſus Algazelē ſcribens huiuſcemodi imagines prorſus inefficaces aſſerit. Nam artificialia inquantum huiuſmodi nec cœleſtem influxum recipiunt / nec alicuius operationis naturalis per ſe cauſa ſunt. ſicut patz ex naturalibus: & quantitas de genere actiuorum non eſt imago igitur ex quacunq; materia fabrifacta ſub quibuſuis conſtellationibus / nihil amplius de virtute cœleſti accepit q̄ maſſa non effigiata ex qua imago fit: nec nomina quæ inſcribūtur virtutem aliquam habent. ut in ſequētibus patebit. Similiter ꝙ imagines ſepeliunt in medio loci i quo ope-

ratio eorum expectatur: actioni naturali contrariatur: quia actiua & paſſiua applicata fortius agunt & patiuntur: Vanitatem maiorem indicãt obſeruantię cęterę quę in illis obſeruantur: ut cum ſiniſtra manu quędã nomina inſcribuntur: imaginum quedam ſupinę ſepeliuntur: alię ſurſum ęrectis pedibus capite deflectũtur. quæ omnia (uti ex doctorib⁹ ante cõmemoratis patet) ſigna magis ſunt occulti pacti initi cum dæmonibus ab his qui talibus utuntur: q̃ cauſę ad effectum naturaliter cõcurrentes. Sicut in imaginibus necromanticis angelorũ aut potius dęmoniorum inſcriptio / & aliorum nominum & characterum ignotorum Iinſuper diuerſarum ſuffumigationum / inuocantium quoque uſus / ſigna ſunt manifeſti pacti cum dęmonibus. In hoc enim differre dicit. s. Thomas ſecunda ſecundę queſtione. 96. articulo ſecundo imagines aſtronomicas a necromanticis. In utriſq; autẽ tempora obſeruantur & conſtellationes certę. DIS. Sed fruſtra: ſi imaginibus expectatã virtutem non influunt. MAG. Sed ut tali fuco dęmonis conſortiũ & idololatrię impietas magis occultetur: unde propter manifeſtas impietates quę in execratione imaginum necromanticarũ fiunt / propemodũ omnes / non ſolum Chriſtiani / ſed aliarum factionum prudentiores abhominantur eaſdem: aſtrologicas vero / cum nec incognita nomina habeant / ſuffumigationes non requirant: ſed a ſolo cœleſtium influxu efficaciam ſortiri videantur: pleriq; etiam heu Chriſtiani amplectuntur: & eo infęlicius errant / quanto minus dyabolicas verſutias nephando operi adeſſe ſuſpicantur. dimiſit enim eos Deus (ut Dauid cecinit) ſecundũ deſideria cordis eorũ: ibunt in adinuentionibus ſuis. DIS. Heu quãta impietas ſub umbra aſtrologię latitat: miſereor ſectę huic miſerrimę: q̃ ſui neſcit miſereri. & dum alijs ſalutem & bona ęuentura prędicere fruſtra laborat / ipſa elephantino morbo tabeſcens / cancrum quoq; uſq; ad interiora animę ſuę ſerpere ſinit. MAG. Non modo imaginum impietas aſtrologię vim faciens / ſub umbra eius ſe occultat: ſed omnis pene ſuperſtitionis infęlix ſoboles ſub alas ipſius confugit: dũ ſuperuacua tẽpora impie obſeruat. DIS. Obſecro / graueris minime infœlicem ſuperſtitionis genelogiam nominatĩ texere: ut completius videam mala quibus curioſi aſtrologi participant: Curioſos illos aio qui ex aſtrorũ ĩfluxu effectus expectant: quos ratio naturalis ex illis prouenire nõ poſſe conuincit: & ſcriptura ſacra deteſtatur. Pſal. 80.

De triplici ſuperſtitiõis filia: & qualiter dyabolus inuentor illius / diuerſis temporibus genus humanum per illas decepit. Capitulum. xxi. MAG.

Vperſtitio vicium eſt religioni oppoſitum per exceſſum. cui⁹ ut ex diuo Auguſtino libro ſecundo de doctrina Chriſtiana paret triplex eſt filia: Idololatria ſcilicet / Diuinatio & ſupuacua obſeruantia ait enim. Superſtitioſum eſt quidquid inſtitutum eſt ab hominibus ad facienda vel colenda idola (ecce Idololatria) vel ad conſolati Auguſti⁹. Supſtiti/onis filię

ones & pacta quædam ſignificationum cum dæmonibus placita atque fœderata / qualia ſunt molimina magicarum artium (ecce diuinatio) & infra. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturę atq; remedia q̃ medicorum quoq; diſciplina condemnat: ſiue in ꝑcantatiōibus/ ſiue in quibuſdam notis quas characteres vocant: ſiue in quibuſdam rebus ſuſpēdendis atq; ligandis vel etiam ſaltandis &c. 26. queſtione ſecūda. c. Illud (ecce vana obſeruantia). Dyabolus quippe cuius ſuperbiam cœlū ferre non potuit: diuini honoris percupidus / & homini qui in locum unde ipſe cum angelis ſuis apoſtaticis ceciderat ſublimandus erat inuidēs multiplex ſuperſtitiōis genus mortales docuit. ſicut ſcriptū eſt Inuidia dyaboli mors intrauit in orbem terrarum. primos equidem Parentes per diuinationē aggreſſus eſt: dum ipſis ſcientiā boni & mali eſu pomi vetiti promiſit. Poſt lapſum generis humani ferme totum orbem idololatria deprauauit. demptis paucis ad Ciuitatem dei pertinentibus ciuibꝰ in ſtatu quippe innocentię prothoplaſti iuſti / idololatrię facile non cōſenſiſſent: ſed dolum ſtatim notaſſent. Poſt lapſum vero eorum filij peccatis obcęcati / hanc mira facilitate amplexi ſunt: & firmiſſime tenuerūt ſed cum hanc multiplex ꝓphetarū ſcriptura & euangelica doctrina tandem a cordibus credentium hominum ęradicauerūt/ docuit eos vanas & ſuperſtitioſas obſeruantias: quas tanquā de falſitate minus ſuſpectas Et iſtis heu delectabiliter aſſenſi ſunt: & ita firmiter tenēt/ ut quotidiāis ſacerdotum clamoribus & admonitionibus radicitus extingui chriſtianis non poſſint. Vt autem tibi morē geram: viperinam earundem ſobolem breui ac plano ſermone explicabo Primum vero non de diuinatione quę origine videtur prior: ſed de Idololatria q̃ eſt in vicioſitate crudelior exordiar. DIS. Perpulchre

De Idololatria & triplici ſecta gentilium de adoratione creaturarum. & qualiter chriſtiani imagines adorāt Chriſti & ſanctorꝝ cū diſtinctiōe triplicis adoratiōis. Ca. xxij. MA

Idololatria Idolatria dicta eſt quaſi latria id ē diuinus cultus idolis exhibitus. Idola autē ſunt ſtatuę & Imagines quas tali honore gentilitas venerabatur: credens aliquid diuinitatis ineſſe illis: propter reſponſa & mirabiles ac vitales operationes quas dęmon inhabitans ſiue aſſiſtens operabatur. ſicut fuere ſtatuę Hermetis trimegiſti q mercurius dictus eſt: in quibus credebant arte quadam ſub certis conſtellationibus animas dęmonum vel angelorum includi. De quibus diuus Auguſtinus libro octauo de ciuitate. c. 23. & ſe. mentionē facit: eaſq; reprobat. Nec enim naturalis Philoſophus concederet quoſcunque ſpiritus artificialia corpora poſſe vegetare & ſubſtātialiter informare. aīa em̄ ut Ariſto. tradidit actus eſt corporis phiſici id eſt nālis nō artifitialis. qꝛ ſi nō de informatōe ſed inhabitatiōe ſenſerūt; q̄ſi ſpiritus rebus q̄buſdam

Margin notes: Idololatria — Idola — Auguſtiꝰ — Ariſto.

& arte alligati ſtatuis aſſiſterent ęque errauerunt. Non em̄ poſſunt hōi-
nes per quaſcunqꝫ res lapides/herbas / verba aut cōſtellationes ſpiritū
compellere bonū vel malum: ut vocatus veniat aut idolū inhabitet. ut
patebit in ſequentibus. quoniā corporalia in incorporea agere/ naturali
ordine nō poſſunt. Fuere præter hos ex gentibus qui nō ſtatuis & ima-
ginibus latriam exhibebāt quaſi Diis/ſed rebus creatis: quas deificatas
credebant propter aliquā virtutem aut facinorum magnitudinē: quas
ſtatuæ repręſentabant. utputa Ioui/Herculi/Veneri/ & reliquis hui9 ge-
neris portentis. Multiplicitatem ac vanitatem omnium talium Deorū
ſanctus Auguſtinus fere per decem primos libros de ciuitate dei ęlimi- Auguſti
nat. De quibus & Pſalmiſta dicit. Omnes Dii gentium dæmonia. & ite- Pſal.46
rum. Simulacra gentium argentum & aurum/ opera manuū hominum
os habent & non loquuntur: oculos habent & non videbunt: aures ha- Pſal.134.
bent & non audient: manus habent & non palpabunt: pedes habent & Pſal.113
non ambulabunt: nares habent & non odorabunt: non clamabūt in gut
ture ſuo. Reſponſa autem & cætera quę circa illa fiebant/dæmones ope-
rabantur: Non deerant præterea qui omnes mundi partes diuino hono
re dignos exiſtimabant: propter animā mundi per omnes partes eius di
ffuſam: quā deum credebant. Sic a diuerſis mundi partibus & proprie-
tatibus deorum nomina multiplicabant. de quibus diffuſe Auguſtinus Auguſti
Platonici tractat in de ciuitate dei libro ſeptimo. Cæteri ut Platonici unum ſum-
mum deum confitentes ac honorātes/Intelligentias tamen ſiue angelos
cœleſtium corporum animas ac dæmones/quos aerea dicebant eſſe ani-
malia: & animas hominū ad ordinem dictorꝫ relatas/a diuino cultu non
ſegregabant. Illorum errores ſanctus Auguſtinus libro octauo de ciui-
tate dei abunde extirpauit. Naꝫ qꝫ īmane ſit hoc vicium ex hoc maxime
perpendi poteſt: qꝫ deus verus qui per prophetam dicit. Gloriam meam
alteri non dabo multipliciter id iniubuit. Ait enim. Dominū deum tu- Math.4
um adorabis & illi ſoli ſeruies. & in Exodo. Sculptilia & alieos deos po-
pulo fideli inhibens ait. Non adorabis ea neqꝫ coles reliquas ſcripturas Exodi.2
in quibus idololatriaꝫ deus inhibuit. Idololatraſqꝫ qꝫ multipliciter pu
nierit/anguſtia temporis cogit præterire. DIS. Cur igitur Chriſtia-
ni imagines & Chriſti & Sanctorꝫ non modo faciunt/ ſed adorant & co
lunt? MAG. Venerabiles imagines Chriſtiani non deos appellant:
neqꝫ ſeruiunt eis ut Diis: neqꝫ ſpem ſalutis ponūt in eis: neqꝫ ab eis expe
ctant futurum iudicium/ ſed ad memoriam & recordationem veneran-
tur eas: & adorant. non autem ſeruiunt eis cultu diuino nec alicui creatu
ræ. ut dicit canon Venerabiles de Conſe. diſ. tertia. Fiunt etiam ut in ip- Canon
ſis ignorantes videant quid ſequi debeant: & in ipſis legant qui litteras
neſciunt. Nam quod legentibus ſcriptura / hoc & ideotis preſtat pictura
cernentibus. dicit canon Perlatum de conſe. diſ. tertia. DIS. Quomo
do eas adorant ſi eis cultu diuino ut dictum eſt non ſeruiunt? MAG
Adorationum alia ſimplex eſt: & Dulia dicitur. qua Sanctis Dei & eo-
rundem reliquiis ac imaginibus honorem impendimus. Alia excellen-

Quō chriſtiani imagines ſanctorū venerentur

Adoratio triplex

tior eſt & Iperdulia nominať.qua virginē Mariam matrem Chriſti/re-liquias & imagines eiuſdem veneramur. Tertia eſt excellentiſſima quæ Latria appellatur.qua ſolum Deum colimus & adoramus & Chriſtum Ieſum:cum ſit verus deus/eodem cultu colimus. Humanitati ꝟo Chriſti per ſe ſumptę/ſolum deberetur iperdulia.Imagines ꝟo Chriſti & crucem in qualicunq; materia fuerit effigiata eadem adoratione cū Chriſto veneramur per accidens:quia motus adorationis imaginis(ut dicit Damaſcenus libro tertio) ad prothotypū id eſt imaginatum uſq; refertur. non enim illas ratione materię colimus/ſed quia Chriſtum repſentant/eas rememoratiuę veneramur. Crucem ꝟo in qua pependit & cętera glorioſæ redemptionis noſtrę arma/q̄ tactu ſui corporis & ſanguinis ſacrauit:cōmūiter ſecundū Doctores iperdulia honoramus. Videri poſſunt hæc latius libro tertio Sententiaꝝ diſ.nona in textu & Doctoribus. Cæteras ſuperſtitionis partes ſimili cōpendio nunc pcurrere frugi erit.

Damaſce capitul.8.

Magiſter ſenten.

De Diuinatiōe & eius ſpeciebus. Inſuper ex quibus cauſis futura prædici poſſint. Capitulum viceſimum tertium.

DIS. Ltera ſuperſtitionis filia iuxta præfatā partitionē Diuinatio dicta eſt: MAG. Hæc ipſa eſt qua futura pręnoſcere miſeri laborāt per ea quæ prænoſci non poſſunt.ut fortuita & caſualia: q̄ per ſe cauſas non habent.ſimiliter ea quæ dependent a potentijs rationalibus: quę ſe habent ad oppoſita ſecūdum Philoſophos.ut cœnare aut ieiunare & ſimilia.talia enim ſolus Deus nouit antequā fiant:qui vocat ea quę non ſunt tanq; ea quæ ſunt.apud quem non eſt tranſmutatio/neq; viciſſitudinis obumbratio. Qui igitur talia ſibi ipſis quocunq; ingenio uſurpant/diuini dicuntur:quaſi deo pleni.ut ait Iſidorus libro octauo æthimologiaꝝ.diuinitate enim ſe plenos ſimulant & aſtucia quadā fraudulenta hominibus futura coniectant. Effectus autem qui ex ſuis cauſis ex neceſſitate proueniunt (niſi ſpecialiter a Deo ſuſpendantur) certitudinaliter iuxta naturalem curſum prędici poſſunt. ſicut eclipſes Solis & Lunæ. & effectus qui ex ſuis cauſis ut in pluribus proueniunt/ prædici poſſunt quadam probabili coniectura. ſicut pluuiæ & tempeſtates p aſtrologos & nautas/ſanitas aut mors per medicos/ nec hoc ad diuinationis impietatem pertinet. ut declarat s. Thomas ſecunda ſcdę q.95. articulo primo. Similiter prophetę prædicentes futurra contingentia deo reuelante non diuinant:ſed prophetant.quod malum non eſt. Diuinatio autem ut Hieronymus teſtať ſuper Micheam. & c. Iudices.1.q.1. ſemper in malam ptem ſumitur:quia in ea ſemper interuenit opratio dęmonum. Quęrere autem conſilium vel auxiliū a dyabolo/malum magnuȝ eſſe: declarat s.Bonauentura libro ſecundo diſ.7.q.ultima. DIS. Sobolem itaq; quā hec ſuperſtitionis filia ex dyabolo concipit & generat/ænumera quęſo. MAG. Diuinatio ſuperſtitionis filia dæmoni copulať aut per inuocatiōem ipſius expreſſam aut occultā. DIS. Quomodo per

Diuinatō

Iacobi.1.

Iſidorus

S.Tho.

Hieroni9

Bonauē.

expreſſam? MAG. Nouerunt hoc Necromantici: qui execrabilibus ſuis exorciſmis & coniurationibus/characteribus & figuris & diuerſis ceremonijs aut verius ſacrificijs/dęmones certis temporibus ad danda reſponſa aduocant: qui & varijs modis comparent/ aut diuerſis formis
p̄ſtigium. preſtigioſis/oculorum ſenſus preſtringentes. & dicitur Preſtigium. aut
Somniū. in ſomnijs apparentes. & dicitur diuinatio per ſomnia. Reſpondent etiā
Phytonia. per arrepticios & phytonas. & dicitur phytonia. nonnunq̄ ad quod vocantur pręnunciant diuerſis figuris: quas miſeri homines videre ſolent vel in polito lapide/ferro. calibe/ſpeculo aut ungue hominis. & frequēter ad videndum talia ęligunt virgines & pueros. & dicitur generali nomine Geomantia quod eſt diuinatio: quaſi diuinatio in terreno corpo
geomācia re. Si autem apparitiones hę ſunt in aqua: dicitur Hydromancia. hydor
hydromā enim gręce/latine aquam ſignificat. Si apparitiones huiuſmodi fiunt ī
aeroman. aere: dicitur Aeromancia. Si in igne/ nominatur pyromancia. a pyr q̄d
pyromā. ignem latine ſonat. Si in viſceribus animalium in aris dęmonum imo-
aruſpiciū laторum apparent predicta: dicitur Aruſpiciū. Si autē incantationibus
necromā. videntur mortui ſuſcitari: & reſpondere ad interrogata/dicitur Necromancia: necros enim mortuus ſonat latine. In hac peſſima ſuperſtitione etiam ſanguis adhibetur: inquit Iſidorus: nam dęmones amare & diligere ſanguinem aiunt: nimirum quia diuinū appetunt honorē. In lege aūt ſanguis deo frequenter offerebatur. Ab hac ſpecie totum illud diuinationis genus/quod expreſſa inuocatione dęmonū fit: generali nomine Necromancia dicitur. In omnibus his ſolemnis proceſſus/Conſtellationum obſeruantias non negligit: quamuis interdum ſine tali fiant. Iſidorus

De Augurio & ſacrilegio & ſpeciebus earundem. Capitulū. xxiiij. MAG.

Diuinatio autem quę fit abſq; expreſſa inuocatione dęmonū ſecundum ſanctum Thomam ſecunda ſecundę queſtione nōageſima quinta articulo tercio in duo genera diuiditur. Primum eſt. cum ad pręnoſcendum futura aliquid conſideratur in diſpoſitionibus aliquarū aliarum rerum. Alterum eſt quod procedit ex conſideratione eorū quę ęueniunt ex quibuſdam quę ſerio fiunt/ad aliquod occultum inquirendum. Primum generali nomine Augurium dicitur. Secundum Sortilegium appellatur utriuſq; ſunt ſpecies ſeu filiæ multæ. DIS. Augu- s. Thōa
aſtrologia rij filię quę ſunt. MAG. Prima eſt Aſtrologia: quę ex diſpoſitione ſy-
auguriū. derum in hora natiuitatis futuras nati ęuentus diiudicat. Secūda eſt Augurium ſpecialiter acceptum: quod ex garritu auium & vocibus quorumcunq; animalium ſiue per ſternutationes hominum futura prono-
auſpiciū. ſticat. Tertia eſt Auſpicium ex motu aut volatu auium: aut quorumlibet animalium. vel ſaltu membrorum: coniectans per viſum hoc quod
Omen. Auguriū per auditum. Quarta Omen dicitur quod fit dum verba ho-
chyromancie minum abſq; intentione dicta/quis retorquet ad futurū quod vult pronoſcere. Quinta eſt Chyromancia: ex lineis manuum futura prędicens

chyr enim grece latine manus dicit. Sexta eſt Spatulmancia ex ſignis & Spatul figuris in ſpatulis animalium conſideratis / contingentia augurians. mancia
Operoſum eſſet ſingularium exempla & modos deſcribere. DIS.
Pretermiſſis talibus ſortilegij filias ediſſere. MAG. Sors fit aut pro/ ſortilegiū trahendo incerti numeri puncta verſa facie ad lunam / cum ceteris ob/ ſeruantijs ex quorum punctorum collectione ſtatuuntur quattuor figu re:quas matres vocāt : e quibus alias non paucas eliciunt & nominib⁹ planetarum/ſignorum domorum &c. nomīant aſpectus earūdem & ce teras habitudines queadmodum in figura coeli conſiderant. Aiunt em̄ dum homo ex deſiderio inquirendi futura puncta ſignat /iam ex cōſtel latione natiuitatis ſue ad hoc peruenit ut vis coeli manum ſuam dirigat quo nec plura nec pauciora puncta faciat ꝙ ad iudicium intentum ſuffi ciant. diuinatio hæc Geomancia dicitur:differens ab ea quā paulo ante geomācia inter Necromantie ſpecies cōmemorauimus. Illa enim apparitiones fa ctas in corporibus politis & terreis conſiderat. hæc puncta ſignata in terra aut lapide vel tabula penſat :& propter nimiam propinquitatem ad Aſtrologiam multos decipit:imo nonnullos ſacerdotali corona in ſignitos obcecauit. Fit & ſors ex conſideratione figurarum quæ proue/ alie ſorti/ niunt ſi liquefactum plumbum in aquam funditur. ſi feſtuce inequales legij ſpēs a ſortilegis tolluntur. ſi charte ſcripte & vacue fortuitu ex olla leuantur. ſi in proiectis taxillis puncta conſiderantur. Si in apertione libri alicui⁹ quod primum occurrerit pro re dubia attenditur. ſi attactu ferri candē tis/aut duello innocentia alicuius probatur. Ampliorem deductionem illarum diuinationum in aliud tempus reſeruo. De obſeruantijs nunc loquamur.

ꝙ demones rebus aut verbis a Necromanticis cogi nequeūt:ſed a ſolo Deo Angelis/ſanctis & homībus iuſtis virtute diuina: ſed vocati a Necromanticis veniunt propter initum pactū. Capitulum. xxv. DISCIPVLVS

Ontine pauliſper calamum ab exaratione obſeruantiarum : do/ nec quæ dubia videntur circa diuinationem & eius prolem pau/ lo latius reſoluas. MAG. Triduum totum nō ſufficiet ſi om nibus quæ circa dicta queri poſſunt reſpondere tentauero. DIS. Nō oīa/ſed pauciora de his mouebo:tu fac ne copioſior ſis in rn̄dendo. Pri mū q̄d aīm meū īnodauit ē: Si demōes necromāticis exorciſmis ceteris rebus quibus utunur coartari poſſint:ut etiā inuiti cōpareāt? MA. necromā/ Huius dubij obſcuras quāquā explanatiōe multa egeat / ſufficere tamē ticis exor poterit ad p̄ſens reſpōſio negatiua quā s. Thomas dat in. q. diſputatis ciſmis dæ/ s. Thom. de po. dei. q. 6. arti 10. Cum enim incorporeæ ſubſtantiæ ſint:corporeis mōes non rebus ſubduntur minime. ut deduci poſſet ex naturali Phīa. nec(ut di/ coartant.

uus Auguſtinus dicit libro.12.ſuper Geñ.ad litteram)corpora in ſpiri
tus agunt.Et de dęmone ad Iob.Domin⁹ dixit: Nõ eſt poteſtas ſup ter Iob.41.
rã quę ei comparetː:qui factus eſt ut nullũ timeat. DIS.vocati igitur
ſponte ſua ueniunt? MAG. Nõ oportet:nã & ſi terrena poteſtas do-
minari illis nequeat virtute tamẽ diuina coguntur. ut ait ſanctus Tho- S.Tho.
mas ubi ſupra.quandoq; qdem ab ipſo deo/quandoq; vero a ſanctis &
angelis & hoĩbus virtute diuĩa. Et Aug⁹ li.3.de tri.c.4.ait. Spiritus vi Auguſti.
tæ rationalis deſertor atq; peccator/per ſpm̃ vitæ rõlem piũ & iuſtũ re-
gitur.Pij autẽ & iuſti ſunt ſancti & angeli & homines. ſcriptum eſt autẽ
quia voluntatẽ timentiũ ſe faciet Deus.Coguntur deniq; dęmones in- Pſalmiſta.
feriores per ſuperiores.ait ſanctus Thomas.& hoc arte magica. DIS

Quomodo aũt ſuperiores inducuntur aut coguntur ut inferioribus
pręcipiant:aut ipſi compareãt: cũ res necromãticę in ipſos actionem &
virtutem non habeant? MAG. Meminiſſe oportet ꝙ in diuinatione
pactum interuenit inter Diuinos & ipſos Dęmones: manifeſtũ aut oc-
cultum ut pręmiſſus eſt: Vnde & Necromantici libros ſuę ſacrilegę ar-
tis dęmonibus cõſecrandos tradunt: maxime aũt principibus: quorum
nomina etiã frequenter ponunt. Hoc aũt quid aliud eſt quã manifeſtũ
inire pactũ cum dęmonibus: ut approbatis exorciſmis / characteribus
& alijs/quoties inuocantur per huiuſmodi initi pacti ſigna recognoſcãt
& mittant aut veniant. Vnde ut vim illis ineſſe maiorẽ oſtendant/ fin-
gunt ſe nõnunquam inuitiſſime aduentare. DIS.Cur itaq; non ſem-
per vocati veniunt? MAG.Aut quia a Deo non pmittuntur.Illi em̃
(ut Auguſtinus dicit libro ſecundo de Ciuitate dei.capi.viceſimo ſecũ Auguſti.
do)non omnia quę volunt facere poſſunt:niſi quantũ illius ordinatio-
ne ſinuntur/cuius plene iudicia nemo compręhendit:nemo reprehendit
iuſte: Ad idem loquitur de Trinitate libro tertio capitulo ſeptimo & no
no. & libro octoginta trium quæſtionũ quæſtione ſeptuageſima nona
Vel magis attentũ in ceremonijs reddant incantantem:quaſi in aliquo
defecerit: Vel etiam ut miſeris turpiter illudant.Eſt enim dyabolus mẽ
dax & pater eius. Nec minus periculum eſt ſi occultũ dęmonis pactũ in-
teruenlat:ſicut in illis qui talibus utuntur. tranſcribunt: aut quopiam
alio tradente diſcunt.Immiſcet nihilominus ſe dęmõ aſtutus alijs rebus
& curioſis obſeruantijs: ſuper quibus nulli unquam pepigit.de quibus
mox tractabimus.

(Margin: in diuinã-do pactũ i teruenit manifeſtũ ... occultum)

Res corporales quibus Necromantici utunt/quã
uis demones non cogant:alliciunt tamen ut ſigna
fœderatę ſocietatis. redditur etiam cauſa cur ſub
certis conſtellatiõibus/nocturnis horis/locis hor
ribilibus pueris/ virginibus magis illę apparitiões
fiunt. Capitulum.xxvi. DISCIPVLVS.

Es itaqꝫ quibus Necromãtici utunt / nulla vi cogunt demones ſed magis ut ſigna fœderis alliciũt? MA. Ita diuus pater Auguſtin⁹ li. 21. de ciui. c. vi. ſentit dicẽs. Alliciunt aũt demões ad inhabitandũ p creaturas / quas nõ ipi ſed de⁹ ↄdidit: delectabili⁹ p ſua diuerſitate diuerſis / nõ ut aĩalia cibis: ſed ut ſpũs ſignis: q̃ cuiuſcũqꝫ delectationi cõgruũt: p varia genera: lapidũ / herbarꝫ / lignorꝫ / aĩaliũ: carminũ & rituum. DIS. Sed quis nouit quibus delectent? MAG. Audi Auguſtinũ in eodem loco. ut autem alliciant (ait) ab hoĩbus: prius eos ipi aſtutiſſima calliditate ſeducunt: vel inſpirãdo eorꝫ cordib⁹ virus occultũ: vel etiã fallacibus amicitijs apparendo: eorꝫqꝫ paucos diſcipulos ſuos faciunt / plurimorꝫqꝫ doctores. neqꝫ em̃ potuit niſi primum ipis docentibus diſci qd quiſqꝫ illorꝫ appetat: qd exhorreat. q̃ inuitet nu mine vl̃ cogat unde magicę artes earꝫqꝫ artifices extiterũt. Addere potes quã: s. Thomas ponit ratõem. Quia p huiuſmodi res corpales ſciũt facilius poſſe complere effectum ad quem inuocantur: & hoc ipi appetunt ut ſcꝫ eorum virtus admirabilis habeat. Et propter hoc ſub certa cõſtellatione aduocati magis adueniunt. DIS. Virgines autẽ & ĩnocentes pueros / cur magis ad viſiones eligunt? MAG. Vt ex hoc in ſuę diuinitatis opinionẽ homĩes adducant: quaſi mundiciã ament. ait. s. Tho. Accedit ꝙ pręſtigia & faſcinationes illuſioneſqꝫ propter organorum ac ſpirituum teneritudinem facilius fieri poſſunt: timent magis / & a iudicio rectitudinis citius abſtrahunt. Vnde ad alienationes huiuſcemodi inducendas: nocturno tempore / in biuijs / ſpecub⁹ ſubterraneis: & ſimilibus & temporibus & locis magis cõparent in quibus horror: & aura corrũpens ac ſpũs peſtilens ſenſus ĩmutant crebrius. Quibus autẽ modis ſenſus ludificari poſſint. Auicẽna ſexto naturalium abũde proſequitur. Generales autem modi duo ſunt. Aut em̃ operantur ſpiritus nequã aliquid extra nos: aut in nobis: quod diuus Auguſtinus libro quarto de trinitate. c. xi. clare inſinuat dicens. Facile eſt ſpiritibus nequiſſimis p aera corpora facere multa / quæ mirentur animæ terrenis corporib⁹ aggrauatę: etiam melioris affectus. Si enim corpora ipſa terrena nõnullis artibus & exercitationibus modificata in ſpectaculis theatricis: tãta miracula homĩbus exhibent / ut hi qui nunquã viderunt talia / narrata vix credant: quid magnum eſt dyabolo & angelis eius de corporeis elemẽtis per aera corpora facere quæ caro miretur? Aut etiam occultis inſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus / fantaſmata imaginum machinari: quibus dormientes vigilanteſue decipiat vel furentes exagitet. In libro quoqꝫ. de ciuitate. c. xviij. quod narratur de conuerſione ſociorum Diomedis in aues: qui videntur in inſula Diomedea non longe a monte Gargano qui eſt in Apulia. Item de ſocijs Vlixis quos Circes maga famoſiſſima in beſtias mutaſſe Varro cõmemorat. Et de Archadibus qui tranſnato ſtagno quodam: in lupos verti perhibentur: & in decennio ſi interim humana carne non veſcunt in homines redire. Has ſimileſqꝫ tranſformationes / quas ibidem recitat Auguſtinus. ſuperficie

Marginal notes: Auguſti⁹ — Quõ demones alliciant rebus corporalibus — Auguſti⁹ — ꝑte. q. 15 ar. 5. ſcri 2 diſ. 7. q. 3. ar. 1. d' po. dei. q. 6. ar. 6 — deligunt pueri ad viſiones nocturno tempore loci rectiſ — Auicenna — Auguſti⁹ — Varro

tenus factas ait.ut videantur eſſe res quod non ſunt fantaſia homīs immutatę.ſicut & in ſomnijs fieri ſolet. Aſſumit hoc dictum Canon.xxvi q.v.nec mirum. Et ſimile fieri ſceleratis mulierib⁹ retro poſt Sathanan conuerſis: qui ſe nocturnis horis ſuper beſtias cum alijs equitare & conuenire credunt.dicit.c.Epiſcopi.ea.q. Qualiter autem permiſſione diuina non propria virtute / ſed ex elementis in quibus rationes ſeminales ſunt/demones veras res efficere poſſint nec tamen inde creatores dicuntur/forte in ſequentibus dum de cauſis naturalium entium tractandu erit/aperięmus:interim q̄ reſtant breuius percurramus.

Soluuntur quę obijci poſſunt contra dicta Et ſpecialiter verbis virtutem nullam ineſſe probatur Capitulū viceſimumſeptimum

DIS. Non poſſum quę adhuc reſtant dubia:& dictis videntur cōtraria non mouere.Legi nupperrime angelum Raphaelem Tobiā iuniorem inſtruxiſſe qualiter fumus cordis cuiuſdā piſcis ſupra carbones poſiti:extricaret om̄e genus demonioꝝ ſiue a viro ſiue a muliere:ita ut ultra non accedat ad eos:quod Tobias experimento verum didicit. MAG.Non fumus ille:ſed per Tobię meritum/quod ſignificabat fumus cordis/demonium extricauit angelus.unde ibidem ſcribit. Tunc Raphael angelus appręhendit demonium & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.Ad idem facit quod Domin⁹ in euangelio dixit.hoc genus demonij non eijcitur niſi in ieiunio & oratione. DIS. Ieiunium & orationis verba in demones coactionis operatōem habēt? MAG. Minime/ſed illis actibus merentur viri ſancti exaudiri:ut deus ipſe demones eijciat. DIS. Quid de exorciſmis quos Salomon ad demones includendos vel expellendos confeciſſe legitur? MA. Reſpōdet ſanctus Thomas ubi ſupra. Si Salomon exorciſmos fęcit quando erat in ſtatu ſalutis potuit eſſe in illis vis cogēdi demones ex virtute diuina/ſi autem tempore illo quo idola adorauit:ut intelligatur illos per artem magicam feciſſe:non fuit in illis vis niſi modo dicto:ſcꝫ per modum ſignorum allicientium &c. DIS. Ita pari ratione nulla ineſt virtus exorciſmis quibus ſacerdotes ramos palmarum/cineres cereos:aq̄ ſal/vinum &c.& in fantes baptiſandos exorciſant? MA. Nulla:ſed ad prolatiōem talium exorciſmorum non dubitamus diuinam virtutem quę poſcuntur efficere. DIS. Fortaſſe ex inito cū eccleſia pacto? MAG. Quid ni?ſed illud per ſcripturas deducere theologię reſeruemus. DIS. Saltim verbis conſecrationis in Canone miſſę/virtutem tranſſubſtantiādi panem in corpus Chriſti:& vinum in ſanguinem dicere haud effugies. MAG. non vim verborum ſed diuinam virtutem

Thobię

de exorciſmo Salomonis

Exorciſmus ſacerdotalis

ad probationem efficere quod intendit miniſter eccleſię / circa debitam
Schottus materiam in ſacramentis: cōcedit Schottus ſuper Magiſtrū libro quarto. ubi ad ea quæ cōtraria videntur / reſpondetur: Sed ne verba exorciſmorum hęſitationis venenum in corde tuo nutriant attende ſi vel unde virtus ipſis poſſit ineſſe / non ratione materię / quę aer eſt vel attramentum aut quęuis alia ſubſtantia: ſic enim omnis materia eius generis virtutem haberet ſimilē. nec ratione formę accidentalis: quę eſt diuerſa characterum couſignratio in ſcribendo & proferendo. Formis enim accidētalibus nullam ineſſe actōem de per ſe philoſophia docet: & cōuincit ratio naturalis. nec ratione ſignificati: quod eſt forma magis principalis verbi. Alias concedere habes cōtra ſenſum. hoc nomen ignis hanc chartam incendere: hoc nomen mors contra te prolatum mox te interficere hoc nomen deus omne cadauer ſuſcitare / vel aliud ſecretius: quod tetragrāmaton dicunt: ab elementis quattuor quibus apud hebreos non dico ſcribitur ſed notatur. nam ipm innominabile perhibent. DIS. Sed fortaſſe in expoſitione habent vim aliquam. MAG Ab homine ne an a Deo? DIS. ab homine ne dixerim: qui nec ipſe poteſt quod p exorciſmos fit. MAG. Deo igitur neceſſe eſt ut virtus ſit: ſi quę adeſſe putatur. Doceant igitur ubi dominus per ſe vel diſcipulos ſuos tā execrabiles exorciſmos / ignotorum & demoniorum inſtituerit: cū in contrarium ſcriptura clamitet. DIS. Nonne in euangelio dixit. In nomine meo eijcient demonia. & cætera ad idem ſonantia? MAG. Ad inuocationem nominis Domini in fide & charitate vera / Deus ſpopōdit ſe virtute diuina impleturum quod petitur. Sic ſanctos patres adiuraſſe demones non inuocatos ſed occurrentes hiſtorię tradunt. Aliter
Actu c. 19 autem uſi nomine Ieſu exorciſtę quidam: ut in actibus apoſtolorum legitur non demonem expulerunt ſed ab ipſo grauiter verberati ſunt. Exorciſmi autem maleficiorum & ſi dei nomina cōtineant: alia tamē multa habent quæ diuinam virtutem non aduocant: ſed magis abigunt: & tanto grauius peccant quanto nomen dei cōtra preceptum decalogi in vanum & ad demonis cultum aſſumunt.

ꝙ uti non liceat diuinationibus cū reſponſione ad quędam quę videntur eſſe dictis contraria. Inſuper ꝙ verbis & exorciſmis nulla ineſſe poſſit cogendi demones poteſtas ſeu virtus. Ca. xxviij. DIS.

Inhibet diuinatio lege diuīa

Liud q̄d inſidebat menti meę dubiū ex iā dictis reſolutū cerno: hæſitabā q̄ppe antea ſi diuinatore uti liceret. MA. Mīme. nā leg. diuina/Imperiali & Canonica grauiſſimis pœnis eſt interdicta. Exodus leuitic⁹ Lex diuina dicit Exodi.xxij. Maleficos non patiaris viuere. & Leuitic. xx. vir ſiue mulier in quibus phitonicus vel diuinationis fuerit ſpiritus/morte moriatur. Lapidibus obruent eos: ſanguis eorum ſit ſup illos. & ibidem ait Domin⁹. animā quę declinauerit ad magos & ariolos

Impiali

interficiendā eſſe de medio populi ſui. Lex Impialis capite plecti iubet aut cremari. C. de male. & mathe. l. nullus. l. nemo & l. culpa &c. Lex vero Canonica ſub quibus qualibuſue pęnis dicta ꝓhibeat & cōtrauenientes puniat/patet. 26. q. 5. per totū. Tales etiā ut ait Auguſtin⁹ ſi ſe non correxerint ad ęternā pditōem tendunt. 26. q. 2. c Quiſine. Et idem. s. Antiſtes libro ſeptimo de Ciuitate. c. 25. tales artes ante aduentū Chriſti in ciuitatibus gentiū ſęueriſſima pęna & legibus prohibitas & vindicatas teſtat̄. Singularia ſcripturarum teſtimonia contra ſingulas ſup memoratas diuinatiōis filias adducere: non tam operoſum q̄ ſuguacaneū eſſet in huius epitomatis anguſtia. Auguſti⁹

Canon extra de ſortile gijs p totum

DIS. Miror ſi tāta diſtrictione anīaduerti iubentur qui dictis diuinationibus operam dant: cur non nullos ſanctos talibus uſos fuiſſe ſcriptura cōmemorans: minime repꝛehendit? Ioſeph patriarcha per ſomniorum interprętatōem ad principatum Aegypti peruenit. Daniel ꝓpheta conſtituitur princeps ſuper omnes prouintias regni Babilonici. Rurſus ſanctus Ioſeph gubernator Aegypti fratribus ſuis dixit. An ignoratis ꝙ non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? Quāmo per auſpicia & auguria bonę fidei homines: futuram vel tempeſtatem vel ſerenitatem prędicere nouerūt. Proinde ſeruus Abrahę verba Rebeccę accepit pro omine/ex illis arguens dominū miſericordiam fęciſſe cū Abraam. Sortes inſuper omnino iniuſte interdictę videntur/cum his beatus Apoſtolorum chorus Mathiam ęlegerit. De adiuratoribus demonum quibus ſancti uſi leguntur/ſupra mihi ſatiſfactum memini. Sed ad hæc ſi quæ habes reſponde/ nam tantos viros male egiſſe in huiuſcemodi diuinationibus ſentire nequeo: ſcripturis prohibentibus illa contradicere non audeo. Daniel.2. Gen.44. Gen 24. Actuum

MAG. Probe. iuſta enim & rationabilis eſt diuinationū inhibitio: & pie excuſabilis ſanctorum in his operatio. Ad primum quod de ſomnijs oppoſuiſti: dicendū ꝙ ſomniorum cauſa eſt vel intrinſeca vel extrinſeca. Intrinſeca ut p ſpecies a ſenſibilibus receptas: aut a complexione hominis cauſatas. Extrinſeca vero ſomniorum cauſa eſt vel corporalis: ut influxus in corporeos ſenſus vel ſpiritualis. ut deus per ſe/vel per bonos angelos aut dyabol⁹ per fantaſticas & fallaces illuſiones. Per hęc ultima ſomnia diuinare ſpecies eſt ſuperſtitionis prohibita: non per alia: de quibus latius differendum erit eo loco quo de potentijs animæ interioribus tractabimus.

Somniorum cauſa duplex

DISCI. Somnia autem regis Aegypti & Babilonis a qua cauſa fuere? MAG. ab extrinſeca ſpirituali/ deo ſcilicet vel bonis angelis.

Similiter & interpretatio eorundem facta per Ioſeph & Daniele͂. Ad al- ugusti⁹ terum reſpondet s. Auguſtinus. hæc verba Ioſeph dixiſſe vel iocoſe vel ſecundum vulgi opinionem. 26. q. 2. Quod ait. Ad tertium concedendũ. non ambigo quædam animalia in aere/ terra & aquis cœleſti moueri in fluentia: & elementorum mutationem præſentire: vocibusq; & motu indi- Hieremi. care. Vnde & in Hieremia propheta legitur. Miluus in cœlo cognouit octauo tempus ſuum: turtur & hyrundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduen tus ſui. Diuinare autem ex motu & voce animalium/ fortunam aut di- ffortuniũ/ effectus etiam q a libero arbitrio pendent/ & a cœleſtibus nõ cauſantur æque prohibetur: ſicut talia per aſtrologiã practicare. Ad q̃r- tum. lege quæ ſeruus Abrahæ egit ante & poſt Rebeccæ reſponſionem: & inuenies omen non interueniſſe. DIS. De ſortibus autem quid di- cendum eſt? MAG. Sors ut habet s. Thomas libro de ſortibus. & ſe- cunda ſecundę q. 95. articulo octauo triplex eſt. Diuiſoria/ qua inquiri- tur ad quem pertineat res diuidenda. de hac Prouerbiorũ decimo octa- uerbiorum uo Contradictiones comprimit ſors vel dignitas. de qua Actuũ primo Actuũ. i. in ælectione Mathiæ dicitur. & cecidit ſuper Mathiam. vel pœna. hac de- Ioſue. 7. prę henditur Achon qui de anathemate aliquid ſurripuerat Ioſue ſepti- Ionę. i. mo. & Ionas a facie Domini fugiẽs ſorte deprę hẽſus eſt & miſſus in ma re. Ionæ primo. Alia eſt ſors conſultoria: qua inq̃ritur quid agere opor teat aut q̃n. ſic fuit ſors miſſa in urnam: ut ſciretur qua die & menſe occi Heſter. 3. deretur gens Iudeorum. Heſter tertio. Tertia eſt diuinatoria: qua inueſti- Ezech. 21. gatur quid futurum ſit. Hac uſus eſt rex Babilonis ſtans in biuio &c. Eze- chielis. 21. In omni vero ſorte expectatur ęuentus vel a cœleſti influxu: vel a fortuna: vel a Deo aut a dæmone. Cum autem cœlum nullam opa- tionem habeat in ea quę ſorte inquiruntur/ vanum & ſuperſticioſum eſt uti ſortibus ea intentione: quia ſic non carent dęmonũ ingeſtione: mul to minus cum expectatur æuentus a dæmone. Si autem expectatur ęuẽ- tus a fortuna/ ut cõmuniter in ſorte diuiſoria ſuper re diuidenda cũ non S. Tho. poteſt concorditer diuidi/ non videtur habere (ut ait ſanct⁹ Thomas) niſi forte vicium vanitatis. Si autẽ in ſorte diuiſoria aut conſultoria ex- Prouer. 16. pectatur euentus a Deo. iuxta illud Prouerbiorum. 16. Sortes mittuntur in ſinum/ ſed a Domino temperantur. Locum habet quod Auguſtinus Pſal. 30. dicit ſuper Pſalterio. Sors non eſt aliquid mali: ſed in re dubia diuinam indicans voluntatem. 26. q. 1. Sors. Tali ſorte uſi fuerunt Patres ſancti de quibus ſupra. Sed in his quoq; quadrifarie viciũ poteſt accidere (ait s. Thomas) primo ſi abſq; ulla neceſſitate fiant. videt enim illud ad dei temptationem pertinere. Secundo ſi fiant in neceſſitate. ſed abſq; condi- gna dei reuerentia & præmiſſa oratione. Tertio ſi diuina oracula in ſor- tibus expectata/ ad terrena negocia & ad vitæ huius vanitates conuer- tantur. Quarto ſi in ęlectionibus eccleſiaſticis q̃ fieri debent inſpiratio ne ſpiritus ſancti/ aliqui ſortibus utantur. DIS. Nunq̃d tali ſorte uſi Beda ſunt Apoſtoli in ęlectione Mathię? MAG. Etiam. ſed ut Beda dicit ſu per hunc ſcripturę locum. nodũ erat plenitudo ſpiritus ſancti in eccleſia

Sors eſt triplex.

effuſa. Vnde poſt ſpiritus ſancti miſſionem ſeptem dyacones non ſorte ſed ælectione conſtituerunt. Sors diuinatoria ſemper eſt ſuſpecta & mala ex his ſanctarum ſcripturarum/ Doctorum catholicorum & canonũ diuerſas ſententias facile eſt concordare. quod aliis relinquamus. DIS. Probe nam extra limites epitomatis me de illis inquiſiuiſſe fateor. De duello tamen & iudicio ferri candentis: quæ inter ſacrilegia nominata ſunt: & ad quæ nõnulli militaris ordinis ac vetulę quædam ſæpius ſe offerunt: quid dicendum? MAG. Illicita ſunt. patet de primo. 2. q. 5. c. Monomachiam. & de ſecundo. c. fi. de pur. vul.

De tertia ſpecie ſuperſtitiõis que eſt vana obſeruantia. Et ſpecialiter de arte Notoria quod illicita ſit & vana. Capitu. ultimum. DIS.

Obſeruantia vana.

Eſt at tertia ſuperſtitionis filia nunc deſcribenda. MAG. hæc eſt vana obſeruantia. vel ad ſcientiam acquirendam. ut in arte notoria. vel ad imutanda corpora per extranea remedia: vel ad præcognoſcendum futura fortunia aut diſfortunia: vel ad pręſeruandum a malis per ſuſpenſa ad collum aut qualitercunque portata diuina verba. DIS. Quid per artem notoriam intelligis? MAG. vanam quandam ſuperſtitionem quæ habet quaſdam pro qualibet ſcientia figuras characteribus & nominibus ignotis inſignitas: ac etiam certas orans nomina multa ignota continentes: quas dum continenter ieiuniis viuens & ſe macerans cũ certis ceremoniis dixerit/ & figuras ſũma attentione aſpexerit: ſcientiam deſideratam ſine labore alio vel ſtudio acquirere dicitur. DIS. Si illicita nõ eſt hæc ars/ eam mihi tradas quæſo: ut præter te reliquas philoſophiæ ſcientias addiſcam. quid laboramus ſuperuacue/ ego diſcendo & tu docendo: ſi breui tempore omnes diſciplinas arte notoria acquirere poſſum? MAG. Illicitam eſſe hanc artem & inefficacem ſanctus Thomas ſecunda ſecundę q. 96. arti. primo concludit. quia utitur his quæ ſcientiam cauſare nequeunt: etiam dęmõ per eam inuocatus nec intellectum illuminare/ nec ſcientiam infundere poteſt. quamuis poſſit nõnulla ſcientiarum documenta tradere. Accedit quod non inueniuntur qui ex arte iſta in ſcientiis præ cęteris fuerint illuminati: ſed potius infatuati. Venit ad me dum ſtudio inſiſterem in Vniuerſitate Friburgenſi Magiſter quidam Parhiſien. cum arte iſta: oſtendebatque figuras/orationes & cætera huius generis portenta. perſuadebat denique ut hac via quas non haberem ſcientias acquirerem. Abhorrui figuras/characteres & ignota nomina: & nullam illis ineſſe efficaciam demõſtrabam. Ipſi autem dum in falſa credulitate remoueret: obieci. quare nõ ipſe ſcientias plurimas quas non habuit tali arte acquiſiuiſſet. Confuſus ille/ad excuſandas excuſationes in peccatis cõfugit. Nec valet quod adducunt de Daniele & ſociis ſuis abſtinentibus a cibis regiis quibus deus præ cęteris ſcientiam dedit. non enim abſtinebãt per vanam obſeruã-

Ars notoria — s. Thõas. — Daniel. 1.

tiam artis notoriæ: ſed ne contaminarentur cibis gentilium contra phi-
bitionem legis diuinę: ideo merito obediētiæ a Deo prę cęteris ſunt ſci-
entiis præditi. Et Salomon potens ſcientiam gubernandi populū meru
it eam accipere/non a dęmone ſed ſpiritu ſancto: qui diuidit ſingulis pro
.Cor.12. ut vult.1. ad Corinth.duodecimo. Cæteras vanę obſeruantię partes di-
Auguſti9 uus Auguſtinus eliminauit ſufficienter libro ſecundo de doctrina Chri
ſtiana: cuius nōnulla verba a principio adducta ſunt. Obſeruantias autē
temporum plurimas eſſe ſuperſtitioſas & vanas/manifeſtum eſt ex his
quæ ſupra de ęlectionibus differta ſunt. Incantationes quo/carminatio-
nes & obſeruantias aniles pene innumeras cribrare/nō eſt pręſentis ne-
gocij. In prędictis etiam quod ſufficienter probatum non eſt: aut deter-
minatione eccleſię vel ſacrę ſcripturę contrariatur: pro non dicto habere
volo. DIS. Ego vero ab omnibus illis etiam quę excuſationis quan
dam umbram habent/ſed ſuſpecta videntur: ſedulo abſtinebo. MAG
Apoſtol9 Prudenter. nam hoc Apoſtolus monuit dicens. Ab omni ſpecie mala ab
ſtinete vos. Vale & crebra repetitione quę de ſeptem artibus liberali-
bus tradidi rudimenta/memorię cōmenda: in his intellectum & ingeni
um exerceto: ut cęteras philoſophię partes celerius appręhendas & ſani-
us intelligas. Finis ſeptem artium liberalium.

Sequitur liber octauus de principiis rerū naturalium

BOSTON PUBLIC LIBRARY

Liber Octauus de Principijs rerum naturalium. De laudibus Philoſophię naturalis: & ordine traden di eandem. Capitulum primum. DIS.

Liquet iam lucubratiõibus/q̃ tradidiſti artiũ rudimẽta/ indefeſſo labore apud me reuolui & ĩ quẽ finẽ ipaꝝ tẽderet cognitõ ãxius ꝯquirẽs/tandẽ in eã quã toti operi pmiſiſti phię ptitionẽ/diligẽtius oculos cõieci. Et pter has triuiales & quadruuiales diſciplinas/ ptẽ phię q̃ de totius ſingularumꝙ ptium mũdi naturis & origine diſſerit cõſpiciẽs: memĩ quod dudũ a te audieram: artes liberales nõ ꝓpter ſe/ſed ut adminiculatiuas/ in hãc quę de naturis rerũ cęteraſq; phię altiores diſciplinas addiſcẽdas eſſe. Haꝝ itaq; principia iamiã in mediũ ferri pmiſſaꝝ ordo expoſtulat. Primũ aũt de naturis rerũ. poſterius vero de moralibus & theologicis tractandũ cenſeo: & id q̃totius ſuccincto familiariq; ſermone fieri vehemẽter exopto. MAG. Partẽ phię quę reꝝ naturaliũ principia ptractat a nullo unq; docto viro neglectã/veꝝetiã ab Indis Arabibus Aegyptijs Grecis & latinis diuerſaꝝq; ꝓfeſſoribus ſumis laborib9 conquiſitã manifeſtũ eſt: a paucis vero/aut (ut verius loquar) a nullis ſꝫm pciſionẽ inuentã/ facile crediderim. Totius equidẽ uniuerſitatis entiũ/ ſingulorũq; naturas principia & cauſas inueniſſe quis ſe iactabit? Quoniã vero nec tu hãc pciſionem: ſed breuẽ apertũq; ſermonem expoſtulas: tuũ pcupidũ ſciendi animũ ſi non cibo ſolido/lacte tñ ut tantillę ętati cõgruit paſcã: & de theſauris philoſophoꝝ quę viſa fuerint magis neceſſaria in mediũ proferam. DIS Et ego quia difficillima ſunt hęc cognitu/aures diligentiſſimas accomodabo: ut ne verbũ quidẽ dicas quod nõ alta mente recõdam. MAG. Nec te diligentius auſcultaſſe aliqñ pœnitebit. Nã cognitis principijs rerũ: nõ obſtabit quo minus res ipas ſuo modo cognoſcas. Tunc em (inquit Ariſtoteles primo phiſicoꝝ) arbitramur unumquodq; ſcire cum cauſas eius cognoſcimus primas: & principia prima uſq; ad elementa. pleꝝq; tñ per effectus ad cauſaꝝ notitiã deuenimus. Innata equidẽ eſt nobis via ꝓcedendi a nobis notioribus (q̃ ſunt effectus) ad notiora naturę (quę ſunt cauſę & principia) Hunc igitur ordinẽ alternatim cõmutabimus: & nũc p principia & cauſas/effectus nũc autẽ p effectus ſenſibiles/principia & cauſas manifeſtare cõtendemus: ab uniuerſalioribus ad particularia deſcendentes. Nã & illa quoq; nobis prius innoteſcunt. Quod in pueris liquet: qui primũ omnes viros patres & mulieres matres appellant: poſtea vero unumquodq; ſpecialius determinantes/hunc patrem & hanc matrẽ dicũt. DIS. Pretermiſſis itaq; longioribus ambagibus hac via rem ipſam aggredere.

Ariſtoteł

De Opinionibus philoſophorũ circa rerum prima principia Capitulum ſecundum MAG.

A

Opiniões de mūdo

Vnc quē inhabitamus viſibilē mundū/quidā phōꝝ ſemꝑ fuiſſe & fore aſtruunt. ut ſunt peripatetici. quoꝝ princeps Ariſtoteles fuiſſe legitur. Quidā ipm non ſemꝑ fuiſſe ſed genitū & nūquā deſinere affirmāt. ut Academici. quibus Plato pērat. Sequentium autē multi ipm & incepiſſe & interiturū ſcripſerunt. ut Stoici Triſmegiſtus & Sibyllę. Rurſus qdā unū tm̄/ut Pythagoras: quidā īnumerabiles mundos & gigni & diſſolui ꝑdicabāt. ut democritus & Anaximāder. Nec ſolum de mūdi duratiōe & unitate/verumetiā de ipſius & ſingularū reꝝ in eo cōtentarū principijs/diuerſa ſenſere. Nā ut refert Augꝰſtinus octauo libro de ciuitate dei. c. 2: Thales Mileſius unus illorū ſeptem/qui ſapientes appellati ſunt: Aquā putauit rerū eſſe principium & hinc oīa elementa mundi/ipmq; mundū & q̄ in eo gignunt̄ exiſtere. Anaximander eius auditor ſingularū rerū principia credidit infinita: Anaximenes vero quē diſcipulū reliquit: omniū rerum cauſas infinito aeri dedit. Cui ſuccedens Anaxagoras dixit ex infinita materia/ q̄ cōſtaret diſſimilibus inter ſe pticulis rerum omniū genera ꝓ modulis & ſpeciebus proprijs ſingula fieri. Dyogenes quoq; alter Anaximenis auditor: aerē diuinę tamē rōnis cōpotē/reꝝ eſſe materiā opinatus eſt. Archilaus qui Anaxagoræ ſucceſſit: in materia reꝝ a magiſtro ſuo nō diſceſſit. Archilaum Socrates audiuit. Hic primus uniuerſam phīam ad corrigendos cōponendoſq; mores inflexiſſe memorat̄. Sed diſcipulum reliquit platonē: qui oīm materiā ſpēm inuiſibilē: ſinū informē: potētiā: naturā: matrē mundi: nutricē formaꝝ: ſubiectū: receptaculū: infinitudinē: ſiluā: hylen & originē nominabat. Huic ſuccedens Ariſtoteles: qui nō mō memoratos/ſed etiā Pythagorā materiā/numeris maxime aūt dualitati aſſimilantē: & Empedoclē qui omīa ex quattuor elementis: Zenonem ſtoicū: qui ignis ſubſtantiā per aera in aquā conuerſam: & in eo queadmodū ſemen in fœtu cōtentam/aqua cętera poſthac gignerentur aſſerebat. ſimiliter & Epicureos ſingula ex athomis aſſeuerantes/refellit. ſed forte (ut multis viſum eſt) nō tam ſcite q̄ arroganter/ nō in re ipſa ſed verboꝝ cortice quoſdā ex iam dictis Philoſophis carpit. Heraclytus aūt materiale principiū/quod Thales aquam dixit mare nominauit.

Socrates

Plato

Ariſtote.

DIS. Nū autē qui in materiali principio diſſentiūt in effectiō concordant?

MAG. Fortaſſe re ipſa & ſi non nomine. nā Thales mundum dei facturā & Deū antiquiſſimū dicebat. Hunc Stoici verbū/mentem ſiue Iouē nomināt: Pythagoras monaden. Anaxagoras diuinū animū. Diogenes diuinam rationē. Archilaus mentē. Plato conditoriū intellectum & eius patrē deum. Alij primā cauſam. aliqui primā intelligētiam. Ariſtoteles autem principem: primū motorē & gubernatorē omnium appellat. Præter hos autem fuere alij q̄ plures quoꝝ poſitiones tā quā obſcuriores ſilentio tranſimus.

Opiniões de principio effectiuo.

DIS. Sed quinā illoꝝ veritati magis appropinquauerunt?

MAG. Id facile videbimus ſi prius Moſēn prophetam theologum ſimul & philoſophum de hac re audierimꝰ.

DIS. Quid hic ait?

Poſitio Moyſi de rerum principijs & origine: Capitulum tertium: MAG.

Ambroſi: Oyſes ęruditus in omni ſapientia Aegyptiorū. ut ait Ambroſi Moyſes
us: nō tamē in pſuaſione humanę ſapientię nec in phię ſimulato
rijs diſputationib⁹/ ſed in oſtenſiōe ſpūs & virtutis tanq̄ teſtis
Geneſis.1. diuini opis: auſus eſt dicere: In principio creauit deus cœlū & terram.
terra aūt erat inanis & vacua & tenebrę erāt ſup faciē abyſſi: & ſpiritus
dei ferebatur ſup aquas. Quid hac aſſertiōe verius: quā ſpiritus verita
tis ędocuit? In pricipio inqt deus oīm conditor creauit id eſt de vel p⁹
nihil in eſſe prodire iuſſit (nā dixit & facta ſunt) cœlū ſc; empyreū qđ
mox creatum/angelis eſt repletū. & terrā hoc eſt materiā omniū, ſ; qua Pſalmiſta
lis hęc fuerit oſtendit dicens. Terra autē erat inanis & vacua. vel ut alia .1.48.
habet tranſlatio: inuiſibilis & incōpoſita: Non erat em̄ hæc prima oīm
materies/formis ſaltē cōpletis & ſpecifocis diſtincta. ſed confuſa & tali-
bus priuata. unde ſubdit. & tenebræ i. formarꝝ priuationes erant ſuper
Hieroni⁹ faciem abyſſi: hoc eſt materiæ confuſę. Nā ut teſtatur S. Hieronym⁹ ſu/
per epiſtolā ad Hebręos. Informē & pręiacentē materiā quā græci hylē
chaoſq; vocauerūt: Moſes abyſſum dicit. Super faciē autem dixit & nō
in abyſſo: priuatio equidē non eſt de materię ſubſtantia vel eidē intima
Auguſti⁹ cū ſit nihil. Materia vero illa & ſi prope nihil/ nō tn̄ ut Auguſtius libro
Cōfeſſionū. 12. omnino nihil erat. ideo & de ea dictū eſt. deus creauit ter
ram. De priuationibus aūt quas per tenebras intelligimus non dicitur
creatę ſunt: ſed erant (ſequitur) & ſpiritus Dn̄i ferebatur ſuper aquas:
qđ ſupra terrā inanem & vacuā/ſimiliter & abyſſum dixit: hic aquā ap-
pellat. Inſuper & in eodē verborꝝ conceptu Moſes totius uniuerſi unitri
nū effectiuū principiū inſinuat. Patrē: cū ait Deus. Filiū: cū dicit In prin
cipio (Chriſtus em̄ in euāgelio ſe pricipiū noīauit dicens. Ego ſum pri
cipiū q & loquor vobis) Spiritū ſctm̄: cū ſubiungit. & ſpiritus dn̄i fere
batur ſup aquas. Idē etiā regius propheta his verbis ęnūciat. verbo do Pſal.32
mini cęli ſibi moti ſunt: & ſpū oris eius omīs virtus eorꝝ. Audiam⁹ qđ
ſequit̄ Dixit q̄q; deus fiat lux. i. forma q̄ tenebras/hoc eſt priuatōes ex
pellat. & facta eſt lux: qa dictū impleuit effectus. Et vidit Deus lucem q
eſſet bona: nō eſſentialiter ſed participatiue. omnia em̄ bonitate Creato
ris participant: cuius ut exēplata exemplaris imaginē gerunt. Et diuiſit
lucem a tenebris. nō em̄ ſimul eſſe poſſunt forma & eius priuatio. Ap/
pellauitq; lucem diē id eſt cōpoſitū quod a forma denōinatōem accipit:
& tenebras noctē: id eſt materiā priuationibus formarꝝ obfuſcatā. Fact-
umq; eſt veſpe & mane id eſt ex potētia & actu materia ſc; & forma. Di
es nō primus: qa ibi ordo non attēditur ſed unus id eſt cōpoſitū qđ per
ſe unitas neceſſario comitat̄. Ex his aūt q̄ ſequunt̄ in libro Geneſeos ele
mētorꝝ diſtinctio/natura & ordo colligitur: & ex his mixtorꝝ origines
(quas ſextuplici differentia poſt hæc ænodabimus) non ſine velamine
inſinuantur. de quibus ad præſens (pro epitomatis nrī lege) ſilendum

exiſtimo: ne igne reprehenſionis incaleſcant fortius: qui etiam dicta calũniari haud deſinet. Tũ quia expoſitio nõ ſingulis eo locutionis genere quo nutriti ſunt: videatur appropriate cõuenire. tũ etiã quia ſacrorũ eloquiorꝝ ſniãs myſtico ſenſu pgnantes: philoſophicis narrationibus immiſcuerim: quibus nõ ego/ ſed diuus Auguſtinus in duodecĩo Confeſſionũ libro ac deinceps ſatiſfaciet. ad reliqua pergamus. Auguſti⁹

De Concordia dictarꝝ Opinionũ. Capi. iiij. DIS.

Opĩonũ cõcordia

D quę pergis? MAG ad cõcordãdas pmemoratas phõrꝝ de rerꝝ principijs ſnĩas: nõ eñ ideo exiſtimãdi ſunt inter ſe phĩ contrarij in materiali rerꝝ principio: quia legimus. Materiã omniũ ab alijs ignẽ/ aerẽ/ aquã/ chaos/ infinitudinẽ/ ſinũ informẽ & cęteris quae cõmemorata ſunt noĩbus appellatã: cum & ipam a diuino phõ nũc terram inanẽ/ nũc abyſſum/ nũc vero aquã cõſtet eſſe nũcupatã: quę enim in potentia erat ad omniũ formas/ nimirꝝ ſingulorꝝ noĩbus potuit nominari. Conuenictius autẽ his quibus informitatẽ cõfuſionẽ aut fluxibilitatem ipius intelligim⁹: ut ſunt terra inanis/ abyſſus & aqua: quę Moſes commemorat. Quid eñ terra inani (q̃ & elementorꝝ infimum & fex cenſet) difformius? Quid abyſſo infinita confuſius? Quid deniq; aquis oculo corporali videtur fluxibilius? Et rurſus terra dicitur: quia materia dat formę fixionem. Abyſſus/ quia recipit a forma diſtinctionem. Aqua vero: quia ad formam appetitum habet: & continuã fluxibileq; tendentiã. Nec in effectiuo principio diuerſitas nominũ opinionũ arguit diuerſitatẽ: ſed hoc: alius diuinũ intellectũ/ alius diuinã mentẽ/ alius conditorẽ intellectũ/ alius primã cãm: & ſi q̃ ſunt talia nominãt. Moſes aũt & Ioãnes euãgeliſta principiũ. Deũ/ ſpiritũ/ ỽbũ/ alpha & o/ & inumeris alijs noĩbus appellant: ut inſinuarẽt ipm innoĩabile. & non modo noĩa q̃ ab intellectu imponunt: verꝝ etiã intellectũ & oẽ quod noĩari põt lõge ſupgredi: de quibus hic nõ eſt differendi locus. ad ppoſitũ redeam⁹. At vero formale rerꝝ principiũ qd' Moſes lucẽ appellare voluit: Plato & Ariſtoteles actũ formã/ & ſpẽm nomĩabãt: nec alij tale principiũ negauere: qui ex una materia ſingula cõſtitui aſſerebant. Non eñ ſunt ſingula/ niſi quia ſingulis formis actuata ſunt & diſcreta: quę in materia erant cõfuſa. Illud aũt quod Moſes tenebras. Ariſtoteles vero priuatõem dixit: alij expſſo vocabulo deſignare nõ curauerũt. eo q̧ eſſentialẽ rei cõpoſitiõem mĩme ingrediat. neceſſariũ tamẽ eſt: niſi eñ materia careret forma/ ipam nõ appeteret: nec p eiuſdẽ introductiõe agens motũ cõcitaret. nõ eñ q̃ habem⁹: ſed quibus carem⁹. appetimus: & ut ea habeamus diuerſis motibus utimur.

Aug. lib. ſoliloquiorũ. c. 31.

Auguſti⁹

Apoca. 1.

Epilogus dictorum: numerũ & cõditiones principiorum enumerans Capi. quintũ DIS.

tria rerũ naturaliũ principia

Vo itaq; principia rerũ aſtruis: materiã & formã: e quibus tota earũdẽ ſubſtãtia icriſeca ↄpoſitõe ↄſiſtit: quorꝝ primũ nõ p agẽs creatũ: ſed ỽbo creatoris exordiũ ſũpſiſſe teſtaris: alterum vero

dicis motu interueniente ꝑ actiõem naturę de potentia materię educi. Priuatõem aũt ut motus fiat aīs neceſſario cõcurrere: ſubſtantiã rnq̃ cõ/ poſiti mĩme ingredi: cũ nihil ſit. MAG. ſcite ex dictis tria rerum principia cõcludis: Materiã ſcꝫ Formã & Priuatõem Hęc cum prima ſint ex alijs non fiunt: nec ex alterutris conſtituunt. ſed omĩa alia ex ipſis. Formam aũt de potentia materię educi dicimus: nõ quia aliquid ipſius in ſinu materię lateat/ ſed quia ſine materia tali ut ſubiecto/ agens naturale eam nõ ꝓduceret. Rurſum ex his quędam ſunt cõtraria: quia in eodem ſe cõpati non pñt: & ſunt forma & priuatio. Forma vero & materia ex q bus eſt totum contrariari non poſſunt. DIS. Veriſſima quidem hęc ſunt ſi em̃ principiorꝶ eſſent principia: iam ipſa nõ prima principia/ ſed eſſent principiata. Et niſi quædam eſſent contraria: inter ea motus nõ fieret. ſi vero omnia eſſent oppoſita/ cõpoſiti ſubſtantiã nõ integrarent. Sed de his ſingulatim diſſerere non erit inutile. priuatio principia cõtraria

De Principio effectiuo non facto: & mundi ęternitate Capi. ſextum MAG.

Mnes qui ſuo tempore irrefragabilis auctoritatis fuere Philoſophi/ principium effectuũ primum/ unum atqꝫ ingenitũ crediderẽ. ſi em̃ factum genitũue eſſet: ab alio utiqꝫ priore eſſet quapropter iam primũ non eſſet/ ſed ꝓcederet illud a quo eſſe ſuũ haberet. Ab Plato illo igitr̃ primo & ingenito principio Plato mũdũ/ & quæ in mũdo ſunt viſibilia & inuiſibilia facta meminit dem teſtatr̃ Moyſes ut paulo ante dictum eſt & euangeliſta Ioannes. Omĩa inquitꝑ ipm̃ facta ſunt. facta q dem/ nõ neceſſitate naturę (ut habet philoſophica traditio) ſed libera: & incõmutabili voluntate. ut ꝓbat catholica ſanctorꝶ partꝶ aſſertio. di Pſalmi. cente pſalmiſta. Omnia quæcunqꝫ voluit: Dñs fecit in cœlo & in terra. ꝙ aũt Ariſtoteles mundũ ingenitũ & incorruptibilẽ eſſe dixit: huic potiſſimũ innixus argumento: quia motus & tempus ſine quibus generatio & corruptio mundi non fieret/ æterna fuit &c. nihil ęuidenter concludit. Succeſſio equidem quæ in motu eſt: quem tempus mẽſurat: ap te arguit motum & tempus & quæ mouentr̃ ęterna non eſſe: cũ ęterni/ Auguſti. tas ſit actu ſimul id quod eſſe poteſt. Facit ad idem quod beatus Auguſtinus li de ciuitate dei q̃rto. c. ſcribit his verbis. Exceptis inquit propheticis vocibus mundus ipſe ordinatiſſima ſua mutabilitate & mobilitate & viſibiliũ omniũ pulcherrima ſpecie quodamõ tacitus & factum ſe eſſe & non niſi a deo ineffabiliter ac inuiſibiliter magno & pulchro fieri ſe potuiſſe proclamat. & infra. c. ſexto. Proculdubio inqr̃ nõ eſt mundus factus in tempe ſed cũ tempe. Multa etiam de hac re idem ſanctus pater libro. xij. cõfeſſionũ diſſeruit. Reſtauratõem vero mundi per circuitus (ut quidam voluere) ipſe idem doctiſſimus vir libro xij de ciuitate diuerſo medio refellit. Sed hęc interim: ad materiale principium ſermonem vertamus. Poſitio Ariſtotelica

Declaratio definitionis materię primę: & quō intelligitur eſſe ingenerabilis & incorruptibilis: creabilis aūt & annihilabilis Ca. vij. DIS.

Materia — MAteria quid eſt? MAG. Primū ſubiectum unicuiq; ex quo fit aliquid/cū inſit p ſe & non ſcd'm accidēs: & ſi aliquid corrumpitur: in hoc abibit ultimū. DIS. Partes dilucidatōe egent.

Primum ſubiectū p ſe ineſt — MAG. Materia eſt primū ſubiectū quia nullū ea prius: ut viſum eſt: vel primū hoc eſt principale: unicuiq;/ ſc; rei generabili & corruptibili. ſubiectum dico nō in quo totū cōpoſitum ſubiectat. ſed ex quo fit aliquid, id eſt compoſitū: cum inſit ſc; cōpoſito per ſe &, id ē. nō ſcd'm accidens: quemadmodū priuatio: quę & ſi ſit p ſe terminus mot⁹ p quęm cōpoſitū generat/cōpoſiti tñ ſubſtantiā nō ingredit. Et ſi aliquid ſc; cōpoſitum vel generatū corrumpit. i. in ſua principia reſoluit: id abibit ultimū id eſt finaliter in ultima reſolutiōe in hoc ſc; ſubiectū. Eadem em̄ ſunt principia reſolutionis quæ & cōpoſitiōis. Vnde omni & ſubſtātiali & accidentali forma ſublata/ultimo remanere materiam primā/neceſſe eſt: quā & intellectus taliter negatiue videt: dū corpus aliquod in corporee & ſine forma intelligit. Hanc peripatetici & qui mundū ingenitū volunt/ſimil'r ingenitā & incopruptibilem aſtruunt. Si em̄ aiunt materia prima fieret: vel ex ſe utiq; vel ex alia eſſet: cum ex nihilo nihil fieri poſſit: non aūt ex ſe fit: quia eſſet antequā fieret: nec ex alia: cum iā prima nō eſſet: idem argumentū ad pbandā eius incorruptibilitatē aſſumunt. Sed Moyſes & qui eum ſequunt doctores Katholici: materiā nō ex ſe nec ex alia ſed ex nihilo/id ē poſt nihil: vel non ex aliquo a deo creatam in principio conſtanter affirmant: qui & eandem ſi vellet non quidem corrūperet (quia cōpoſita non eſt) ſed penitus annihilaret. Quod vero vulgatum gentiliū principiū aſſumit. Ex nihilo nihil fit. locū habet in potentia creata/non in creatore: qui ſolus pōt res creare. ut teſtat Auguſtinus li. tertio de trinitate. Ignorauit hoc vas eloquentię Cicero de natura deo⁊ diſputās: q materia pfuiſſe opationi diuinę atteſtatus ē

[Margin: corrūpit; Si maťia prima ſit ingn̄a bil' & incorruptibilis; Aug⁹ li. 2 ↄfeſſionū anſhelm⁹ libro monologis capitulū 8; Ex nihilo nihil fit; Auguſti⁹ Cicero]

Si materia prima fuerit aut poſſit aliquando eſſe ſine forma: & ſi omnia creata ex materia ſint compoſita: & ſi cœli & terrę ſit eadē materia Ca. viij. M.

SEd plurimā difficultatē apud nōnullos ex noſtris habere videt/ ſi materia formis poſſit eſſe priuata? Cū em̄ actu/ſine actu q forma ē/nihil oīno eē poſſit materia priuata formis quō actu erit? Hui⁹ argumentatōis nodulus facile qdē diſſolueturſi actū duplicem diſcernere nouerimus: quorum primus eſt entitatiuus: quo ſc; unūquodq; (quia ens eſt) in uniuerſitate exiſtentium ſubſiſtit. Tali actu materia prima in formis/de qua & mundum factū conſtat: antequā formaretur & diſtingueretur (facta utiq; erat) ſubſiſtebat: quę & ſi prope nihil erat: ut ait Auguſtinus li. cōfeſſionū: qm̄ adhuc oīno informis erat: non tñ

[Margin: actus entitatiuus maťia eſt i formis; Auguſt⁹]

oĩno nihil erat cum eſſet quod formari poterat:formari aũt quod non
eſt/non poteſt. Secundus actus eſt formalis/cõpletus & ſpecificus a for actus for
ma ſpecifica.quale eſt eſſe rationale hominis ab anima intellectiua. Illo
materia prima actuata non erat:quia inanis vacua:& informis erat.
DIS.Non erit itaq; impoſſibile aliquid ſine forma eſſe. MAG.
Auguſti. Auguſtin⁹ hoc videtur affirmare:dicens eẽ utiq; aliqd nõ formatũ põc
Hoc aũt de forma abſoluta accipiẽdũ eſt:nam & in materia nuda adhuc
forma eſſet reſpectiua:relatio ſc; qua ut creatura ad deum refertur: ſed
hæc quoq; materię eſt eadem. Similiter & aptitudinalis extenſibilitas:
Auerrois. quã cõmentator Auerrois dimenſionẽ interminatã vocat. Actualẽ au
tem extenſionẽ dimenſionẽ terminatã dicit.ſed hęc cum ſit trina dimẽ
ſio:quantitas eſt & realiter a materia diuerſa.dimenſio aũt interminata
eſt materię coęua. DIS.Materies igit̃ prior forma erat. MAG.pri mãia pri/
or erat ait idem/non tempe ſed origine.ſicut ſonus cantu.Ipſam autẽ & or forma.
Schottus/ tempore a formis denudari: & in actu primo (quem entitatiuum dici/
li.2.diſ.12 mus)poſſe ſubſiſtere p diuinam potentiam /ex dictis manifeſtũ eſt: &
demonſtrari poſſet amplius. Sed hęc relinquentes alia tranſcurramus:
Hugo de magnorũ equidem opiniones de his videnť diuerſę. Sunt em̃ qui mate
ſacramẽtiſ riam hanc in principio ſub quædam forma generali pſtetiſſe volunt.
ma.ſen.12 DIS.Omnia nec creata hac participant? MAG.Minime. Subſtan Sũbę ima
diſ.lib:2: tię nanq; incorporeę(quas intelligentias/angelos/demones /aĩaſq; ra teriales
Bonauen. tionales dicimus)ex materia non ſunt:nec tamẽ omĩno ſimplices ſunt
(quod ſoli deo competit)ſed ex realitatibus duabus conſtãt:una eſt ut
potentia/altera ut forma.hęc autem cõpoſitio nõ pſentis ſed methaphi
ſicę conſiderationis eſt. Accidentia quoq; eodem genere ſimplicitatis cõ
tinentur. Sola autem ſubſtantia corporea ex materia eſt compoſita:nec
ex alia cœlũ & ex alia terra ſed eadem informitas per inuiſibilẽ terrã in
ſinuať unde fieret cœlum:ut ait Auguſtinus. Et terra viſibilis atq; com
poſita & aqua ſpecioſa/& quidquid deinceps in conſtitutõe huius mũdi
non ſine diebus factum cõmemoratur.

De Forma Capitulum nonum DIS.

Ormę aũt quã affers definitõem? MAG. Formã quã exem
plũ/ſpeciem ratõem & actũ dicũt:varię definitã inuenio. Vnde
ait:qui ſex principia deſcribit. Forma eſt compoſitioni contin Forma
gens:ſimplici ac inuariabili eſſentia conſiſtens. Contingens quidem eſt
cõpoſitioni:non qua ex alijs integratur/ſed qua materię in compoſitio
ne totius unit. Simplex aũt dicit̃ qa ex alijs nõ cõponit̃/nec in alia reſol ſimplex
uit̃:nec addita ſubiecto maius facit. Inuariabilis aũt eſt in latitudine ſua inuariabil
quã nõ tranſit/ſed intra termĩos illi⁹ p gradus indiuiduales variať in
tendit̃ & remittit̃. Habet em̃ forma graduũ/latitudinẽ ex quoꝝ unifor
mi & difformi cõfiguratõne nõnulla q̃dã ſecretiora naturę inueſtigant
pcipue vero in accidentalibus. ut ptim videre ẽ ĩ libro de uniformitate
& difformitate formaꝝ. DIS.Hęc alio loco & tpe expetã nunc reliq̃s

Forma diuinum quoddam optimum appetibile

formę deſcriptiones adducas. MAG. Forma eſt q̃ddã diuinũ optimũ
& appetibile. Diuinũ q̃ddã dicitur forma cũ ſit ꝑticipata ſimilitudo vel
imago dei dans eſſe cõpoſito: per q̃d ſeipſum ut poteſt deo aſſimilat: cla
rius quidẽ in homine/obſcurius in lapide/mediocriter aũt in anĩalibus
& plantis. Optimũ vero eſt/non ſimpliciter ſed inter rerꝫ principia. Pri
uatio enĩ nihil eſt omnino: & materia pro ſe nihil: quę ꝑ appetitũ formę
habendę in continuũ cõpoſiti machinatur maleficiũ. Vnde & forma eſt
ens a materia appetibile: nam ipſam materia ut fœmina virũ/ turpe bo
num & quodcũqꝫ impfectum ſui pfectõem appetit: appetitu/non quidẽ
ratiõali aut ãiali ſed naturali. Alia ſubiungenda eſt deſcriptio formam

Forma

& ſubſtantialẽ & accñtalem cõplicans. DIS. Quæ? MAG. Forma
eſt quę dat eſſe rei. eſſe quidem ſuſtantiale/ſi forma fuerit ſubſtantialis.
ut anima hominis. aut accidentale/ſi forma ſit accñtalis. ut albedo albo
Verumtamẽ Forma quę inter principia rerꝫ naturaliũ cõnumerata eſt/
accidentalem non cõprehendit. Materia enĩ & forma exquibus natura
les res fiunt ſubſtantię ſunt: non accidentia: nec tamẽ per ſe & directe: ſed
reductiue in genere ſubſtantię ordinabiles. De formis aliqua in ſequen
tibus tractabimus. nunc priuationem diſcutiamus.

De Priuatione. Capitulum decimum:

DIS Priuationem definias. MAG. Priuatio cum nihil ſit/ nec genus nec
differentiam habet: & ideo definiri nequit. Priuationem vero nullam rẽ
eſſe Auguſtinus contra Manicheos Affirmat dicens. non enĩ tenebrę ali
quid ſunt: ſed ipſa Lucis abſentia. ſicut ſilentiũ nõ aliqua res eſt/ ſed ubi
ſonus nõ eſt/ſilentium dicit. Conueniẽter ergo Priuatio deſcribitur Pri

Auguſti⁹ anſhelm⁹ magr: ſen:

Priuatio

uatio eſt carentia formę alicuius cum aptitudine materię ad ipſam. pri
mũ patet de ſilentio quod abſentia ſeu carẽtia ſoni eſt. ultimũ vero neceſ
ſario additur. niſi enĩ materia nata eſſet recipere formam: cuius carentiã
habet: ea nullatenus careret. nõ enĩ aſinus carere dicitur ratione quam
ex primordiali ſui cõditione aptus non eſt recipere. ſic nec lapidem cęcũ
audemus affirmare. DIS. priuatio itaqꝫ non eſt materia. MAG. nõ
uticꝫ. hec enĩ non aliqua res eſt: materia autẽ nõ omnino nihil eſt: unde
& in aduentu formę priuatio eiuſdem amplius nõ eſt: ſed materia recipi
ens formã eſt: de qua priuatio iã negatur: quę rurſus forma ſeparata de
eadem affirmatur. cũ enĩ nihil ſit ad introductõem formę nõ corrumpit
nec ad ſeparatõem eius producitur. DIS Sed quomodo fieri poteſt:
ut materia quę actu contrarijs priuata eſt formis earundem in ſe habeat
priuatões? ni fortaſſe formarũ contrariarꝫ priuatões contrarię non ſint
MAG. Quinimo priuatões eodẽ modo opponunt priuatiẽ quo & for

Priuatões ɔrię ſimul materiæ ĩ eſſe nõ poſſunt

mę (quarum priuatões ſunt) opponunt poſitiue. Sicut autẽ ſolę formę
imediate cõtrarię. ſimul in eodẽ ſubiecto ſe nõ cõpatiunt: ſed eidẽ viciſſi
inſunt: nec his ambabus ſimul caret: ſic nec ambarꝫ priuatões (q̃ eodẽ ge
nere priuatiẽ opponunt) ſimul recipit. Hec autẽ de priuatõe formaliter
dicta accipienda ſunt. fundamẽtaliter enĩ priuatio a materia priuata non

diſtinguitur. Nõnulla etiã libro ſecundo ſupra tractatu de Cathegoriꝭ de priuatõe diſſeruimus. Supeſt ut in ſequentibus res naturales quarũ principia vidimus:pro modulo epitomatis noſtri tranſcurramus.

De Re naturali & natura. Capitulum. ij.

DIS. Res naturales intelligo quę ex principijs naturalibus:materia videlicet & forma naturali exiſtunt.ut lapis.arbor.&his ſimilia. MAG. Optime. Materia namq; & formę naturę ſunt: ex his igit̃ cõpoſita nõ ab re naturalia dici poſſunt DIS. Natura quid eſt? Ma Naturã eſſe manifeſtũ eſt.nec demonſtratur:ſed taliter definitur. Natura eſt principiũ & cauſa motus & quietis eius in quo eſt primũ: per ſe & non ſecundum accidens. DIS Definitiõis ptes facias clariores Ma Natura principiũ eſt primum.i.principale & inmediatum. Nã & ſi qua litates ad motũ & quietem concurrant:non tamen imediate & principaliter.ſed ut inſtrumenta. ideo nõ entia naturalia aut naturam habentia: ſed entia ſecundũ naturã ſunt:quia accidunt enti habenti naturã. Sequitur (&) pro id eſt cauſa (ut idem noĩe principij & cauſę intelligas) motus & quietis: q̃ eidẽ inſunt (eius) ſc3 compoſiti in quo natura eſt per ſe. accidit em̃ artificialibus inquantũ talia ut moueant̃ ab ea q̃ eſt i ipſis natura,ut cum ſtatua cadit:accidit ei ꝙ ſit lignea aut lapidea. Excluduntur etiã hic cauſę per accidens:quibus etiã cõnumerant̃ caſus & fortuna. ꝙ vero additur (& non ſecundũ accidens) artes excludit:q̃ quãdoq; principia ſunt motus ſubiecti in quo ſunt:nõ aũt per ſe ſed accidẽtaliter. Accidit em̃ ſananti ſeipſum ut ſit medicus:cũ ab alio ſanari poſſit. Natura igitur principiũ eſt & cauſa motus & quietis &c. id eſt Natura eſt id per quod res in qua eſt inclinat̃ ad receptionẽ motus vel quietis aut formæ alterius. Res em̃ naturalis eadẽ natura per quã eſt: nata eſt recipere om̃s paſſiones huiuſmodi naturã conſeq̃ntes. Forma aũt quia non tm̃ inclinat ad has ſed etiã actiue concurrit:ideo a Phiſicis dicitur magis natura eſſe:eo ꝙ ratio principiandi formę pfectior ſit q̃ ratio principiandi materię.utraq; tamen in genere principij paſſiui cõcurrunt. Principiũ vero actiuũ motus & q̃etis cuiuſlibet nõ ſemp eſt intrinſecũ. ut infra patebit

Res naturales. | Natura | Entia ſecũdũ naturã | Forma eſt magis natura.

De generibus Cauſarum. Capitulum xij.

DIS. In explanatione definitõis/cauſa⁊ diuerſitatẽ inſinuare videris: cum aliã per ſe aliã uero per accidẽs diſtinguis. ne igitur graueris de his latius tractare. MAG. Principiũ in definitione Naturę pro paſſiuo non actiuo accipiendũ eſſe oſtenſum eſt: ne naturã/nõ cauſa3 per ſe ſed per accidens dicam⁹. mobili nãq; in eo ꝙ mouet̃ accidit habere in ſe principiũ ſui motus. ſicut medico ſanãti ſeipſum/accidit habere in ſe ſuę ſanationis principiũ:inclinari aũt ad motũ & ad formã inducendã per ſe ineſt mobili. Cauſa aũt generale nomen eſt: intrinſecũ & extrinſecũ principiũ cõplectẽs. Eſt em̃ cauſa ad cuius eſſe ſequitur aliud ut ad eſſe ſolis ſeq̃tur lumẽ. DIS. Cauſa intrinſeca quę eſt? MA. Illa ex qua cõpoſiti ſubſtantia integrat̃,ut ſunt materia & forma, de q̃bus

natura eſt principiũ paſſiuum | Cauſa Intrinſeca

extrinſeca ſupra: DIS. Extrinſeca quæ eſt? MAG. Quæ ad rei cōſtitutiōem cōducit/ſed ſubſtantiæ eius ps non eſt. ut ſunt efficiens & finis. DIS.
Efficiens. Efficientē quā dicis? MAG. Eam/a qua primo fit motus & hęc quidem principalis eſt. ut domificator. Quæ vero mota mouet/inſtrumētalis dicitur. ut ſecuris mota a domificatore. Rurſus aūt efficiētiū quodam intra ſubſtantiā eius quod efficit cōtinetur: & ratio ſeminalis non
Intrīſecū. nunq̄ appellari ſolet. Et eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſimilia procreans. ut vis grani reducens ipm in arborem. De hac autem eo loco quo de plantis agemus enucleatius differendum erit. Hanc nōnulli inchoationem formę producendę aſtruunt: ut ex ea operatione naturę / forma pficiat. ſ; an forma uľis aut ptičľaris cēſenda ſit nec ne diſputāt. Quiv̄o inchoatōem formaꝝ in materia nō admittunt/ratōem ſeminalem qualitatem /formam ſemīs cōcomitantē/& ad formā generandam diſpoſitiue agentem eſſe dicunt: nec illam/nec ſemīs formam actione naturę in formam generandā conuerti aſtruunt/ſed potius abijciendam eſſe affir
extrinſecū mant. Aliud efficiens extra ſubſtantiam eius quod opatur exiſtit. ut cœlorum influxus. & rerū artifices. qui cum ſecundum intellectum & voluntatem agunt cauſę exemplares poſſunt appellari. In mente em̄ artificis ſunt exemplaria eorum quæ pducit in exteriore materia. Cum vero ſemp materia una aptior ſit alia /in nulla exemplaris forma fingi poteſt ſicuti eſt in artificis anima ſed manet ſimilitudo & imago eius quæ eſt veritas in mente: Eſt igitur forma rei in anima artificis archetypa & veritas: & dum in potentia ad actū deducitur/motus eſt: in materia aūt
Ideæ iam pducta eſt ſimilitudo & imago. Has rerum formas in mente diuina ideas dicunt. Sunt autem ideæ (ut ait diuus Auguſtinus libro octoginta triū quæſtionū. q. 46.) formę eternę & incōmutabiles in mente diuina: Et ut aſſerit Schottus libro. i. diſ. 3. ſunt res obiectiue cognitæ ab intellectu diuino. DIS. Ideę cum ſint eternæ /non niſi deus eſſe poſſunt: quia plura ęterna non ſunt: & omniū rerum ſunt: quia omīa/a deo obiectiue cognita ſunt. MAG. Sane. hoc em̄ teſtat euangeliſta Ioannes dicens. Omīa per ipm facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil: quod factum eſt in ipſo vita erat: quod autē in deo vita eſt utiq̄ deus eſt Ideę itaq̄ in deo & ſi plures ſint (alia em̄ ratione ut ait Auguſtinus condit⁹ eſt homo alia equus) omnes tamē unus deus ſunt. Hoc expſſius libro de trinitate edocuit dicens. Primus ac ſumm⁹ intellectus eſt ars quædā omnipotentis atq̄ ſapientis dei plena omniū rationū viuentium incōmutabilium: & omnes unum in ea/ ſunt ipſa unū de uno cum quo unū Et libro ſoliloquiorum. c. 31. Tu es deus meus & dominus omniū quæ creaſti: & apud te omnium ſtabilium ſunt cauſę: & omnium mutabiliū apud te immutabiles manent origines. & omnium rationabilium & irrationabilium atq̄ temporalium ſempiternę viuunt rationes. Vnde & diuus Boetius libro de conſolatione metro nono. tu cūcta ſuperne Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipſe Mundum/ mente gerens ſimiliq̄ imagine formans. Sed quorſum ſermo noſter defluxit prima

pricipalis
iſtrumētalis.
Bonauentu. li. 2. diſ. 18
Schottus. libro. 2.
anſhelm⁹
auguſtin⁹
Schottus.
Ioan. pri.
auguſtin⁹

rudimenta philoſophię perquirẽtes: ad arcana quædam theologiæ aſcẽdimus. DIS. Ad inſtituta ergo regrediamur.

De cauſa finali: & cauſarum coincidentia Capitulum tredecimum MAG.

Ccaſione efficientis extrinſeci nõnulla de forma, exemplari, tractauimus: reſtat ut ſecundum præmiſſa extrinſecę cauſę partitionem de fine diſſeramus. DIS. Finis quid eſt? MAG. Duplex eſt: ſcilicet finis gratia cuius: & finis quo. Primus eſt gratia cuius alia fiunt/ideo etiam cauſa cauſarum dicitur: & ab ipſa primo efficiens ad operandum mouetur/motu quidem metaphorico & intentionali: quia ſcilicet ab efficiente deſideratur. reali autem motu mouere non poteſt: quia frequenter in re realiter nondum eſt: ſed ſolum in intellectu & voluntate. Dicitur tamen cauſa realis denominatione extrinſeca qa effectus realis eſt ad quem appetendum mouet appetitum: & ſpiritualiter inclinat. Et hic eſt finis generationis. Secundus finis eſt quo ad primum peruenitur. ut virtutibus beatitudo attingitur: & ęuacuatiõe nociui humoris ſanitas reparatur. In naturalibus etiam ſepius contingit: finem primum cum forma & efficiente coincidere. In numero quidem: ut anima petri: finis eſt generationis petri: & forma eiuſdem. In ſpecie autem: ut forma ignis a. efficiens eſt formę ignis b. & hæc finis eſt generationis ignis b. Formę autem ignis a & ignis b/eiuſdem ſpeciei ſunt Et deus dictarum cauſarum cauſalitatem cõplicat. Eſt eñ tricauſalis. Efficiens: omnia ex nihilo producens. Formalis quia exemplar eſt omnium formas in ſe continens. Et finalis/in quẽ omnia tendunt. Materiæ autẽ cauſalitatem quæ eſt pati/non ſupplet: nec actione phiſica efficiens cuiꝰ cauſalitas eſt agere cum materia coincidit: imo materia nec in ſpecie nec in numero cum alijs cauſis coincidere poteſt.

Finis gratia cuius.

Finis quo

De cauſa uniuerſali & particulari complexa & incõplexa per ſe & p accidens in actu & in potentia Capit. decimumquartũ MAG.

Preter has autem quas diximus alię ſunt cauſarum diuiſiones. DIS. Quæ. MAG. Cauſarũ quædam eſt uniuerſalis ut ſol homo. quædam particularis ut hic homo: Et rurſus cauſarꝫ quędam eſt complexa ut petrus ſcriptor. quædam incomplexa ut ſcriptor. Et amplius cauſarum quædam eſt per ſe cauſa: quæ ſcilicet ſecundũ propriam naturam & non per aliud ſibi accidens cauſat: cum quo unum per accidens conſtituat. ut ignis generans calorem in aqua. DIS. Num ignis calorem in aqua p ſibi accidentem caliditatem producit? MAG. producit. Sed caliditas ignis cũ igne non unũ p accñs cõſtituit nõ eñ ſe hñt ut determĩatio & determĩabile quẽadmodũ pies albꝰ.

Cauſa uniuerſal. particulrs cõplexa incõplexa per ſe

p accidēs Cauſa per accidens per oppoſitū manifeſta eſt ut muſicus ſcriptor. Accidit em̄ ſcribenti librū ut ſit muſicus. Inter has etiam caſum & fortunā infinitasq; alias nominare poſſumus. Infinita em̄ ſunt quæ unicuiq; accidunt non ſimpliciter & in eodem genere In quolibet em̄ cauſarū genere ſtatus eſt. ut dicit̄ ſecūdo methaphiſice. Rurſum aūt quælibet harū ſiue Ariſtotel. uſ'ium/ p ticſariū/ cōplexarū/ incōplexarū/ p ſe vel per accidēs/ duplex ē ſc; in actu & in potentia. DIS. Cauſam in actu quā dicis? MAG.
Cā i actu quæ actu effectū cauſat. ut ſcriptor actu ſcribens. Et hæc ſimul eſt & nō eſt cū ſuo effectu: non quidem iam cōpleto: ſed in fieri actuali cōſtituto. Idem tamen de fundamētis & relationib⁹ verificari poteſt. DIS. Cau
in potētia ſa in potentia quæ eſt? MAG. Quæ cū actu ſit nihil cauſat/ cauſandi tamē potentiā habet ut ſcriptor dormiens: vel quę actu eſſe non habet: poſſibilis tamē eſt ad eſſe & cauſare, ut antichriſtus cauſa eſt in potentia futurę perſecutionis eccleſię.

Si unius effectus plures p ſe cauſę aut unius cauſę plures effectus poſſint eſſe. de cauſarū cōnexione & cauſandi neceſſitate. Et quō cauſę ſibi inuicem ſunt cauſę Capitulum. xv. DIS.

Reter ea vero quæ dicta ſunt de cauſis/ aliud me mouet fortaſſe ſcitu non indignū. Eſt aūt ut breuib⁹ edicā: ſi unius effectus plures p ſe cauſę eſſe poſſint? MAG. Recte arbitraris hoc ſcitu nō indignū: eo nanq; cognito nō mīme in philoſophia qſtiones patebunt. DIS. Tu ergo quid ſentiendū ſit edicito. MAG. Vniuſcui⁹ q; quod creaturę noīe cenſetur plures eſſe p ſe cauſas/ generū diuerſorū facile declarabit. nulla em̄ creatura a ſe ipſa eſt: nulla em̄ omīno res ē (ut ait diuus Auguſtinus libro primo de trinitate) quę ſe ipſam gignat ut ſit: omīs igitur cauſam efficientē habet. Rurſus autē teſte Boetio in omni eo quod eſt citra primū/ eſt hoc & hoc. id eſt: quod eſt & quo eſt potētia & actus. primū/ ratiōem materię: alterū vero rationem formę habet. Eius autem quod factū eſt utiq; aliquis finis eſt. Sumus em̄ & nos qdāmodo finis omniū. dicit Philoſophus. Cuiuſlibet igit̄ effectus quattuor cauſas eſſe alio loco affirmat. DIS. Intelligo. Sed cur dicis generū diuerſorū? MAG. Nam quinto methaphiſicę cōcluditur unius effectus plures cauſę unius generis eſſe nō poſſunt niſi ſint eſſentialiter ſubordinatę aut partiales. Exemplum primi Sol & homo generant hominem. Sol quidem ut cauſa uniuerſalis: homō vero ut particularis/ uniuerſali ſubordinata: ambę tamē in genere efficientis. Exemplū ſecundi: motus ipius nauis/ partiales cauſę poſſunt eſſe decem homines: aut eq trahentes. Sic viſionis videns & viſibile. Intellectionis intellectus & intelligibile. Sed in his fortaſſe potentia eſt cauſa principalior: de quibus in ſequentibus. DIS. Cauſę eſſentialiter ſubordinatę quæ ſunt? MAG. quarum ſecunda in cauſando dependet a prima in cui⁹ virtu

Margin notes: unius effectus pl'es pñt eē cāę p ſe generū diuerſorum — Aug⁹. c. i — Boeti⁹ li. i. de trini. — Ariſtotel. 2. phiſico. — unius effectus eiuſdem gn̄is nō pñt eē pl'es cauſę — Cāę eēntialit̄ ſubordinatę

te agit. Prima autē ut dicit prima ꝓpoſitio libro cauſarꝫ plus in effectū influit ꝙ̄ ſecunda. ut ſol & homo. In his em̄ quoniā creatę ſunt prima quantū ad intimitatē plus influit: ad formā autē effectus nō pōt deueni re niſi ꝑ formam agentis ꝓximi & quantū ad hoc minus influit. Cū ve ro ſecunda non dependet a prima in cauſando (& ſi in eſſendo) cauſę acci dentalitᵉ ſubordinantᵉ. ut au⁹ & pater petri. nā & ſi patᵉ petri eē habeat ab auo petri in generatione: tn̄ eſſe petri ab auo non dependet: cum ipſum generare poſſit auo ꝑmortuo. In eſſentialibus autē philoſophi cauſandi neceſſitatem ex earundem cōnexione poſuerunt: ita ut ſecunda agēte & prima neceſſario agat. Ex quo ſequitᵉ effectum cauſę naturalis ſimplici ter eſſe neceſſarium: tali autē deſtructo / cauſa eius deſtrueretur: ita cau ſa prima nō eſſet oīno independens / & deſtrui poſſet: quod dicere quis audebit? dicendum igitur: primam cauſam cauſare contingenter. Cau ſa igitur ſecunda a prima contingenter: eſt: neceſſario autem cauſat / ſi ſit naturalis; non autem ſi fuerit. voluntaria. voluntas enim in actio ne ſua eſt libera. Sed hęc alterius ſunt ſpeculationis. Quę ad pręſens at tinent terminemus. Sicut enim unius effectus plures cauſas eſſe ex dic tis manifeſtum eſt: Sic unius cauſę plures & diuerſi effectus / diuerſa ta men ratione reperiūntur. Nauta enim qui ſua pręſentia cauſa eſt ſalutis nauis: abſentia ſui cauſa eſt periclitationis nauis. Similiter & ſol lutum indurat: & ceram diſſoluit. Sed hic diuerſitas ratōnis in materia non in ſole eſt requirenda. Nōnunꝙ̄ etiam cauſę ſibi inuicem cauſę ſunt. ut la boris: qui cauſa effectiua eſt ſanitatis: ipſa quoqꝫ ſanitas eſt cauſa finalis Omnium autem effectiuum cauſas in unius ſummi dei voluntatem ut cauſam primam reducere: Auguſtin⁹ in de trinitate libro tertio nō ob ſcuro exemplo declarat. Omnium enim deus cauſa eſt immediata quę dam tamen cauſat cum alia particulari cauſa: non ex indigentia ſed libe ralitate ſumma: quę rebus non modo eſſe dedit / ſed & operationē in didit.

[Margin notes: accidentaliter ſubordinatę — unū eſt cā diuerſorꝫ — Cauſę ſūt ſibi inuicē cauſę — Aug⁹. c. 3. & quarto]

Sequitur Typus Fortunę

GLOBE OB ELATUS
AD ALTA VEHOR
DESCENDO
MORTIFICATUS
FOR TUNA
AXI ROTOR

De Caſu & Fortuna ſecundum opinionem gentilitatis. Capitulum decimum ſextum. DIS.

Nter cauſas per accidens Caſum & Fortunam dum numerares/ parula aure auſcultabam, multam namq; vulgus his tribuit cauſalitatem: verebar aūt: quia ad alia feſtinas/ ne harum tractatum preterires. MAG. plurima preterire neceſſe eſt: nō em̄ preſentis diſceptacionis eſt omnia limate excoquere. Has aūt cauſas Caſum dico & Fortunam nō oportet ſilentio tranſire: circa quas contingit damnabiliter errare. Vnde quonda; Romani Fortunam diuinū quoddam numen exiſtimabāt: quod pro libitu ſuo/ Hominū meritis non conſideratis/ alijs bona: alijs vero mala largiretur. Ad quod deſignandum/ ſimulachrum eius in ſpecie muliebri in medio rotę quaſi eā verteret cōtinue cōſtituebant: cuius facies dextera lucida/ ſiniſtra obſcura: utraq; vero cęca apparebat. quia ſplendidi ſunt quos fouet: obſcuri aūt quos pſequit. Cęcitas vero indifferentiam eius deſignabat ad bonos & malos. Similiter quia eos quos fouet excęcat. Huius autē prodigij mutabilitatē rota volubili oſtentabat: cuius qui ſummam tenet arcē pſperiſq; fruit ſucceſſib⁹ mox inopinato caſu ad ima deicit. Rurſus aūt q in imo cōſiſtebat ex oppoīta rotę parte locū celſitudinis conſcendit. Quę & ſi eo ordine in mortaliū actibus eueniant: impium tamē & fidei noſtrę inimicum: principijs etiā Philoſophicis omīo contrarium eſt ea alicui/ preterq; prouidentię diuinę aſcribere: que iuſtis occultiſq; iudicijs ſecunda & aduerſa cōmunicat pro ut voluerit. quod Auguſtinus in de ciuitate per multos libros/ & Boetius in de conſolatu Philoſophico latiſſime oſtendunt. De cultura vero Fortunę a Romanis libro quarto capitulo. 18. & nono diſſerit. Colebant enim Fortunam publicam: quę rem publicam defenderet. Fortunam virilem & muliebrem: ut eſt apud Ouidiū de Faſtis. & libro tercio de Triſtibus. Nempe dat & quodcumque libet Fortuna rapitque. Cyrus & eſt ſubito qui modo Creſus erat. & libro quinto. Paſſibus ambiguis fortuna volubilis errat: Et manet in nullo certa tenaxq; loco: Sed modo læta venit/ vultus modo ſumit acerbos: Et tantū conſtans in leuitate ſua eſt. & Boetius de conſolatione libro ſecundo Proſa ſecunda. Hūc cōtinuum ludum agimus: rotam volubili orbe verſamus: Infima ſummis/ ſumma infimis imutare gaudemus.

[Margin: Deſcripcō Fortunę — Auguſtī. — Boeti. li. — Ouidius.]

De Caſu & Fortuna ſecundum opinionē Philoſophorum. Capitulum xvij. DIS.

On ingrata fuit hæc narratio vanitatis Gentiliū. Sed quid Philoſophi de his ſenſerint quæſo edicito. MAG. Philoſophus libro ſecundo naturalis philoſophiæ: Caſum & Fortunam volens diffinire: pręter eas quæ in ſuperioribus digeſſimus: cauſarum partitiones alias & agentium & effectuum adducit. Quarum ptitōm prima hęc eſt.

Agentiũ varietas Agentium quędam agunt ſecundum propoſitum & deliberationem ut homines rationis compotes. quędam vero non agunt a propoſito. ut in fantes/bruta & inanimata. Effectuũ Varietas Effectuũ autẽ quędam fiũt ſemp. ut ſolis ortꝰ & occaſus quędã frequent. ut calor in eſtate & frigꝰ in hyeme quędã extra ſẽp & frequenter/ſiue raro contingũt ut inuentio theſauri. Amplius eorꝫ q fiunt quędã fiunt propter finem determinatũ. ut foſſio ſepulchri propt ſepelire mortuũ: & quędã alia non intenta annectuntur illis: & accidunt

Fortuna Ex hijs definitio Fortunæ manifeſta erit. qua dicit. Fortuna eſt cauſa p accidens eorꝫ quę fiunt ꝓpter hoc in his q agunt ſecundũ ꝓpoſitũ extra

Caſus ſemper & frequẽter Similit & deſcriptio Caſus patebit qua dicit. Caſus eſt cauſa p accidẽs eorꝫ q fiũt ꝓpter hoc in non hñ ibus ꝓpoſitum extra ſp & frequẽter. DI. Exẽpla horũ adiungas. MA Exemplũ fortunę ẽ in eo qui ad ſepeliẽd ĩ mortuũ ſepulchrũ fodit: & fodiẽdo inopinatũ theſaurũ repit. Exẽplũ Caſus ẽ. Si equus ſtabulũ repetẽs ſaluat a lupo & tripoda deorſũ cadẽs apta ſedes efficit. Verũtñ nõnunq effectus fortuitꝰ caſualis appellat excẽto noĩe caſus ad fortunã & caſũ ꝓprie dictũ. Sic & ĩꝓprie Plutarchꝰ lapides pauimẽto ſubſtratos ĩfortunatos dicebat q ſ Plutarchꝰ aũt ad cõſtuendas aras Deorum applicãt fortunatos dicere ſolebat. His eñ reuerentiã/alijs aũt cõtumeliã attritõe pedum fieri cõtingit. DIS. Proprie itaq; Fortuna reſpectu illorum eſt: q nobis a ꝓpoſito agentibus accidit. Caſꝰ aũt reſpectu illorꝫ q nõ utẽtibꝰ rõe/aut utẽtibꝰ ſꝫ a ꝓpoſito nõ agẽtibꝰ eueniũt. MA. Optĩe DI. Sed nõ dũ quę res ſit Fortuna aut Caſus accepi. MAG. Fortuna (ut aiũt nõnulli philoſophantium) eſt voluntas agentis a ꝓpoſito. Caſus aũt eſt natura eius qd agit non a ꝓpoſito. DIS Nũ voluntas & natura ſunt cauſę p ſe? MAG. volũtas cauſa per ſe eſt effectus intenti/qui euenit a ꝓpoſito Et cauſa p accidens: quam fortunam dicimus / effectus non intenti qui euenit preter propoſitum. Vnde in dato exemplo: ſepulchrum eſt effectus intentus. & inuentio theſauri eſt effectus fortuitus. Sic & in Caſu. Caſus tripodę deorſum/effectus eſt naturalis a natura & grauitate eius. Sed q facta eſt apta ſedes effectus eſt caſualis. Verumtamen nihil ſic euenit fortuite aut caſualiter quinetiã eueniat a cauſa per ſe intendente hoc fieri. Nam ut plato aſſeruit: nihil eſt cuius ortum non preceſſerit legitima cauſa. DI. Plato in Thimeo quę ſunt cauſe tales? MAG. Auguſtinus libro de Ciuitate quinto. ca. nono aperuit dicens. Nos eas eſſe cauſas quę dicuntur fortuitę: unde Auguſti etiam Fortuna nomẽ accepit: nõ dicimus nullas ſed latentes: eaſq; tribuimus vel veri dei vel quorumlibet ſpirituũ voluntati: ipſaſq; naturales nequaq; ab illius voluntate ſeiungimus q eſt auctor omnis conditorq; naturę. Nihil eñ fit viſibiliter & ſenſibiliter (inquit libro tertio de Trinitate.) quod non de interiore inviſibili atq; intelligibili aula ſummi Imperatoris aut iubeatur aut pmittatur ſecundum ineffabilem iuſticiã premiorꝫ atq; penarũ gratiarꝫ & retributionũ: in iſta totius creaturę ampliſſima quadã immẽſaq; republica. DIS. Hũc igit effectũ fortuitũ aut caſualem dicere poſſumꝰ: cuiꝰ p ſe cauſam & ꝓpinquam non videmus.

Auguſti[9] MAG. Ita Auguſtinum de achademicis quæſtionibus dixiſſe patet. Cũ ait: nihil aliud in rebus caſum vocamus: niſi cui[9] ratio ſecreta ẽ. no/ Ariſtotel. mine autem caſus/fortunam comprehendit. Idem Ariſtotiles de fortu/ na bona ſcribens affirmat.

De duplici fortuna bona & mala: & unde unus alteri fortunatior ſit Capi. xviij. DIS.

Vid Ariſtotelem de bona fortuna ſcribentem cõmemoras? an quia nõ omĩs fortuna bona eſt? MAG. Etiam fili. Nam ſi p̃/ ter intentionẽ agens a ꝓpoſito bonum conſequat̃/ aut malũ fu/ Eufortu giat: eufortunium ſeu bonam fortunã dicimus. Si autẽ tali agenti ma/ nium lum eueniat/p̃ter intentionem: aut bonũ effugiat/diffortuniũ ſeu malã Diffortu/ fortunam dicimus. Idem eſt ſi quid talium accidere potuit: quod enim ninm. parum deeſt nihil diſtare videt̃. bonũ aũt tale aut malum/ non modi/ cum ſed notabile eſſe debet: ita ut ſi agens ipm agnoſceret ad fugã /aut conſecutõem eius ageret Hinc etiam de numero eorum q̃ ꝓpter hoc fi/ unt effectus fortuitus eſſe dicit̃. non quia ab agente intendit̃ (quia la/ tet) ſed quia intenderet̃ ſi cognoſceretur. Requirit̃ amplius: ut talis ef/ fectus non ſemel tantum nec ſemp̃/ſed in pluribus acciderit. DIS. Sed dic quæſo unde huiuſcemodi effectus magis uni q̃ alteri eueniũt? MAG. Huius quæſtiouis nodulum ſi philoſophice ſoluere tempta/ Ariſtotel. bimus/a poſitione Ariſtotelis non diſcedendũ arbitror: qua dicit impe tum quendam ineſſe quibuſdam: quo mouent̃ ad aliquid quo cõſequũ tur bonum non intentũ. DIS. Hui[9] impetus cauſa q̃ ẽ? MAG. Si de intrinſeca quæris: natura eſt non quidem ſpecifica (quia nõ omni/ bus ineſt/ſed indiuidua) Vnde dictum eſt bene fortunatus bene natus Eſt em̃ in his diſpoſitio quædam nõ in anima (quia ut ait ubi maxim[9] intellectus ibi minima fortuna) ſꝫ in corpore: conſequens ipſius cõplexi onem naturalem. Cauſa autem extrinſeca concurſus eſt cauſarum extrĩ ſecarũ talem ꝓpter huiuſcemodi diſpoſitõem magis q̃ alium non ita di poſitum mouentiũ/ad aliquid operandũ q̄d bonum non intentũ conſe quit̃. utputa eo loco vel tempore fodere ſepulchrum. tale autem mo/ uens cœlũ & motricẽ eiuſdem intelligẽtiam dicunt: Hęc autem originẽ habere videntur ex radice conſtellationũ in natiuitate: quam libro ſepti mo dictis doctorum Katholicorum ſuſpectam oſtendimus. Similit̃ & de fato & fatalibus quid veritas abhorreat tetigimus. Magis igitur hu/ iuſmodi cauſalitatem voluntati diuinę & iuſticię eiuſdem attribuamus ſꝫm ea quæ Auguſtinũ paulo ante in libro de trinitate & ciuitate dei cõ/ memoaſſe notauimus.

De monſtruoſis & miraculoſis effectibus a quibus fieri poſſint Capitulum. xix. DIS.

Auguſti. Mnium itaq; cauſalitatem in deum ſi referimus ſꝫm Auguſtini prefatam ſententiam/ nihil eſt quod vel fortuitum/cauſale mõ/

ſtruoſum aut miraculoſum dici poſſit. MAG. Prorſus nihil. Nam & cũ multa talia cõmemoraſſet Auguſtin⁹ de trinitate libro tertio c.ij. Nihil inquit hoꝝ fit niſi voluntate dei: ſed pleriſq; non apparet. Itaq; licuit vanitati phõꝝ etiam cauſis alijs ea tribuere: vel veris vel ꝓximis: cũ omĩno videre nõ poſſent ſuꝑiorem cęteris omnibus cauſam. id eſt voluntatem dei. vel falſis / & ne ab ipſa quidem præueſtigatione corporalium rerum atq; motionum: ſed a ſuperſtitione & errore polaris.

DIS. De fortuitis & fatalibus ſatis luculenter / quantum epitomatis ratio admittit diſſertum cenſeo. Sed de reliquis pauca ſaltẽ aperi

Monſtra. ri exopto. MAG. Monſtra dici cõſueuerunt ea quæ ꝑter ſolitum naturę curſum euenire ſolent. Agentia eñ & ſi ſemꝑ ſibi ſimilia producere conentur: nõnunquã tamẽ vel ꝓpter materię ſuperabundantiã / defectum / corruptõem / qualitatũ diſconuenientiam: aut aliquod aliud impedimentum diſſimile generant: & hoc naturales monſtrũ dicunt ipm de

Monſtrũ. finiẽtes taliter. Monſtrum eſt peccatũ illius quod fit ꝓpter aliquid. aut clarius. Monſtrũ eſt difformitas quædã in paucioribus conueniens entibus naturalibus: eueniens ꝑter ſolitũ curſum naturę: diſconueniens illis ex quibus traxit originem. ut cum hermofroditus: aut duobus capitibus homo naſcit. ita pariformiter & in alijs rebus exempla afferri pñt

DIS. Monſtrũ igit ꝑter intentiõem naturę agentis generat. MA. probe: ſi de natura particulari intelligis. nam omnia talia queadmodũ & fortuita & caſualia a deo / qui eſt natura ulis omnium intendunt: nec contra naturã fiunt. Quõ eſt eñ cõtra naturã (ait Auguſtin⁹ de ciuita Auguſti⁹.
te dei libro. 21. c. 8.) quod dei fit volũtate? cum voluntas tanti utiq; cõditoris conditę rei cuiuſq; natura ſit. & ſeipm clariorẽ faciens: ſubiũgit. Portentũ igit fit nõ cõtra naturã / ſed cõtra quẽ ẽ nota natura. DIS. fiunt itaq; portenta ex cauſis naturalibus ſed nobis incognitis. MA. optime. unde & libro x. ait. Interuallis tempoꝝ / occultis ipius cauſis mundi verũtamẽ ſub diuina ꝓuidentia cõſtitutis & ordinatis mõſtruoſa contingũt: quales ſunt inuſitati partus animaliũ: ſimul itaq; & cauſę per quas & ꝓpter quas fiũt nos latent: nõ eñ fruſtra: unde ait monſtra

Monſtra. dicta ſunt: quia aliqd ſignificando demõſtrãt. Oſtenta quia oſtendunt
Oſtenta Portenta quia ꝑoſtendũt. Prodigia ꝗa porro dicũt: id eſt futura dicunt.
Portenta. Vnde & ex his humana ingenia nõnunquã futura prędicunt. DIS.
Prodigia Quid aũt de varijs monſtris / ꝗ hiſtorię in diuerſis mundi ꝑtibus / maxime aũt in India eſſe cõmemorãt? quoꝝ quidã unũ oculum habere in fronte media: quibuſdam plãtas verſas eſſe poſt crura: quoſdã ſine ceruice oculos habere in humeris: quoſdam cynocephalos: id eſt canina capita hñtes & ſimiliã ĩnumera deſcribunt. homĩes ne ſunt & ab Adam Auguſti⁹
originẽ traxerũt? MAG. Hęc & alia monſtruõſa hoĩm genera / Auguſti⁹ de ciui. dei de libro. xvi. enumerat. & creatorẽ oĩm talia effeciſſe ꝓpter decorẽ uniuerſi: nec erraſſe dici poſſe oſtendit: & in fine cõcludendo ait. Aut illa aut alia ꝗ de qbuſdã gẽtibus ſcripta ſunt / oĩno nulla ſunt: aut ſi ſunt / homĩes nõ ſunt: aut ex Adam ſunt ſi homines ſunt.

De Miraculis Capi.viceſimum MAG.

Idem Et eadē q̄ monſtri noīe cenſent/miracula dici ſolent: qm̄ q̄ raro ſunt/ipa ſunt mira inqt Auguſtin⁹.ubi ſupra. Sed aſſiduitas experiendi paulatim ſubtrahit admiratiōis incitamentū. Et ibidē capitulo octauo dicit. Vnde & ipa q̄ in rerū natura omnib⁹ nota ſunt/ nō minus mira ſunt: eſſentq; ſtupenda cōſiderantib⁹ cunctis/ſi ſolerent homīes mirari niſi rara. Proprie aūt miracula ſunt quoꝝ ſilīa a natura Miraculū. ꝓduci pn̄t mō tn̄ nō oīno alio, ut natura in generatiōe vitā tribuit: & ē naturale. Deus iam emortuo corpe ſubito vitā refundit: & eſt miraculū: & quidē magis ꝓprie miracula ſunt hæc & ſigna/ſi ad aliquid diuinitus annunciandū noſtris ſenſibus admouent. Si vero aliqd fit cui⁹ ſīle natura facere nō pōt: nec ordinē ad hoc habet/mirabile dici debet, ut eſt humanā naturā diuinę in unitate ſuppoſiti uniri, corp⁹ aīale putrefactū in terra/glorioſū reſurgere. DIS. Nū miracula a prima cauſa fiūt? Pſalmi MAG. A ſola. dicēte ꝓpheta. Qui facis mirabilia magna ſol⁹ ſcz poteſtatiue & principaliter. nā pmiſſiue etiā magicis artib⁹ fiūt. Nā & Exodi. Exodi. vij. Magi Pharaonis ranas ſerpēteſq; fecerunt. DIS. Sed unde hęc Auguſti⁹ pn̄t? MAG. p aereas ptātes inqt Auguſtin⁹ magicę artes pn̄t qdqd pn̄t: nec ille valent niſi data deſup ptāte. ideo ſcyniphes facere nō potuerunt pharaonis magi. Nō aūt ſolis malis deus hęc pmittit: ſed & boniſ angelis & hoīb⁹ frequēter talia agere cōcedit: ſed differēter: uti ē videre p Auguſtinū li. 83. q. 80. DIS. Cur aūt de⁹ peccatorib⁹ angelis ſeu demonib⁹ hanc ptātem dat? MAG. Reſpōdet Auguſtin⁹ ad fallēdos fallaces/& ad mouendū fideles ne tale aliquid facere ꝓ magno deſiderēt vel ad exercendā/ꝓbandā manifeſtandāq; iuſtoꝝ pacientiā. ut patet in Iob cōſīles rōnes aſſignat de ciuitate dei li. 2. c. 23. & alias addit libro. 7. c. ul. DIS. Creatores ſunt itaq; maligni ſpūs talia opantes. MAG. neq̄quā. nā huiuſmodi nō de nihilo/ſed p̄iacēti materia: corporeis ſcz mundi elementis. in quibus occulta quædā reꝝ ſemina latent ꝓducunt q̄ & natura interuallis tempoꝝ producere poſſet. Ipi autē nouerunt celerri- Auguſti⁹. me debitas materias & cauſas applicare. ut idē in. 3. de trinitate. c. 9. luculenter declarat. Nedum autem malis ſed & bonis angelis huiuſcemodi ptātem creator cōmunicat. ut iam dictum eſt. Sed queadmodum inquit Auguſtin⁹ hæc faciunt angeli vel potius deus: quēadmodum hęc faciat p angelos ſuos/& quantū fieri velit etiā per angelos/ſiue ſinendo ſiue iubendo ſiue cogēdo ex occulta ſede altiſſimi ſui: nec oculoꝝ acie penetrare/nec fiducia ratōis ęnucleare/nec prouectu mētis cōprehēdere valeo. DIS. Satis ſit ergo noſſe oīpotentiā creatoris nō ita cauſis naturalib⁹ alligatā: ut p̄ter cōſuetū earundē curſum & ordinē/ex eadē corporali materia p ſe vel miſtros ſuos diuerſos effect⁹ cū voluerit/nō poſſit efficere. Sed diuti⁹ expoſitioni harū priū definitiōis naturę imoratis cū dicit: pricipiū & cā p ſe & nō ſcdm accn̄s/cui⁹ ferme dic traſegim⁹: breuius igit hoc quod in definitiōe addit (motus & quetis) trāſcurramus

De Motu qualis res ſit:& ſi diſtinguatur a termino ad quem:& declaratione definitionum motus Capitulum viceſimū primū MAG.

Mnibus itaq; ambagibus poſthabitis/motus naturam ꝑ definitiones venari tempabimus. DIS. ꝓbe Definitio nanq; ut in dialecticis audiui oratio eſt indicans quid eſt eſſe rei. MA.

Motus Motus igitur(ut Ariſtoteli viſum eſt)actus eſt entis in potētia ſ꜒m q̄d huiuſmodi. id eſt ſ꜒m ꝙ eſt in potentia. Pro uberiore aūt huius intelligentia aniaduertendū/mobile antequā mouetur eſſe ens in actu exiſtendi(niſi em̄ eſſet moueri non poſſet)& in potentia ſubiectiua & receptiua ad actū/quem motū dicimus:ſimil'r & ad formā per motū acquiſibilem DIS. Mobile itaq; antequā moueat̄ in duplici potentia eſſe videt̄:ſc꜒ in potentia ad actum/qui eſt motus:& ad formā per motum introducendā MAG. optime infers. DIS. Sed qualis entitas ſit ille actus

Motus ꝑ fūdamēto quē motum dicis nōdū accipio. MAG. Si motū materialiter ſiue fundamentaliter conſiderabimus/forma eſt fluēs de eſſe imꝑfecto ad eſſe ꝑfectum cuius gradus poſt gradum ſucceſſiue in eo quod mouet̄ acquirunt̄. DIS. eadem ergo res eſt actus/quem motū dicis & forma motum terminās? MAG Eadē. Motus tn̄ dicit̄ dū actu fluit & gradualiter acquirit̄:termin⁹ vero motus eſt dum actu tota in eo ꝙ mouebatur

Motus formal iter. ſubſiſtit. pn̄tibus em̄ habitibus in materia ceſſat motus. Formaliter aūt ſi motū accipimus: ip̄m paſſionē ſucceſſiuā eſſe de genere tranſmutationis:ex cōmentatore ſuꝑ tertio phiſicorꝫ & Ariſtotele libro. v. cognouimus. Ab hac forma quae abſoluta non eſt ſed reſpectiua(uti in cathegorijs determinatū eſt) mobile formaliter moueri dicit̄. Vnde in motu alteratiōis: qui exēpli gratia p̄ cęteris declarandus eſt:q̄ dixim⁹ lucē clarius patebunt. maxime aūt in ea qua aqua frigida ꝑ ignē caleſit: aqua nāq; frigida actu quidē exiſtit/ſed in potentia eſt ad caleſactōem: quam hic motum dicimus:& ab eadem formaliter caleſieri denominat̄: & per hanc ad caliditatē tendit:cui⁹ gradū poſt gradū cōtinue acq̄rit donec in ea cōpleat̄. tūc em̄ mot⁹ qui eſt caleſactio deſinit: nec aqua iā caleſieri: ſed caleſacta ſiue calida a forma acquiſita denominat̄. Ex his ſcd'a mot⁹

Motus definitio intelligit̄ facilliē q̄ dicit̄. Mot⁹ ē actus mobilis inq̄tū mobile.

Averrois Ariſtoteles

ꝙ motus non eſt mobile:ſed eſt accidens in mobili ſubiectiue. Et de his quę ad motum neceſſario concurrunt Capi. xxij. DIS.

Lana quidē hęc vident̄:ſed & motū q꜒ ſiue materialē ſiue formalē nō ip̄m mobile/ſed rē aliā ab eo realiter diſtinctā & in eadem ſubiectatā intelligo. MAG. Sane: Motus em̄ formaliter reſpectus eſt extrinſecus adueniens/mobilis ad mouens: quē paſſionem formalē in kathegorijs diximus. Hui⁹ aūt correlatōem reſpectu agentis ſiue mouentis ad mobile ſeu paſſum; actōem formalē docuim⁹ & hanc in

potentia actiua imediate: & mediate in agēte. illā vero in potentia paſſiua imediate/& mediate i mobili ſubiectari intelligimus. Formā vo fluētem & gradualiter acquiſibilem actōem/paſſiōem & motū materialem dicimus. Actōem quidē dū eſt ab agēte paſſionē/dū recepta eſt in paſſū & motū dū in fluxu eſt nominamus: & hanc nō in agente ſed paſſo ſiue mobili: q̄ p eodē ſumim⁹: ſubiectari dicimus. DIS. Motū formalē rem reſpectiuā de gn̄e paſſiōis apte aſſeris: ſed cui⁹ generis res ſit mot⁹ materialis nōdū exprimis. MAG. Id eo loco quo de termīo ad quem motus diſſerere cepim⁹: notum faciemus. DIS Ad motū igit̄ q̄ aut quot cōcurrūt? MAG. ſex. videlicet Mouens: mobile: termin⁹ a quo terminus ad quē: temp⁹: & locus. Hęc in dato calefactiōis motu diſcerni poſſunt. Eſt em̄ ignis mouēs/aqua mobile: frigiditas aquæ ſeu carētia caloris eſt termin⁹ a quo. calor in aqua pductus eſt termin⁹ ad quē: mora aūt calefactōem hāc menſurās/tp̄us eſt: mobile aūt quia ens eſt naturale ſine loco nō eſt. DIS. Apertiſſima eſt hæc demonſtratio verūt n̄ de omībus ſingillatim diſſerere opepciū eſſe exiſtimo. MAG. bn̄ exiſtimaſti: ſed paucis ut expoſtulas oīm hoꝝ intricatos nodos diſſoluere facile qs poterit? DIS. Saltē cōioraꝑ in mediū ferre haud graueris Ad motū requiſita

De Mouente immobili Capi. xxiij. MAG.

Fferā q̄ memoria ex lectis & auditis reſeruās exhibere dignabit Primū aūt naturā mouentis & mobilis: de hinc alioꝝ cōditiones eo ordine q̄ enūerata ſunt pcurremus. Sunt aūt (ut rē ipſam aggrediamur) mouentiū duo gn̄a. Quoddā nāq; cūcta mouēs oīno imobile pmanet. DIS. fortaſſe ipm̄ ē q̄d in ſupiorib⁹ principiū effectiuū dicebas. MAG. Id ipm̄ ē de q̄ & Boetius li 3. Philoſophicę cōſolatōis exclamat. O qui pperua mundū rōe gubernas: Terrarum cœliq; ſator qui tp̄us ab ęuo Ire iubes: ſtabiliſq; manēs/das cūcta moueri. Et ppheta regius: mutabis ea & mutabunt̄: tu aūt idē ipe es. Iacob⁹ quoq; in canonica ſua ait. Apud quē nō ē trāſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio. Sed quid alioꝝ eget teſtimonijs? q de ſeipo dicit. Ego dn̄s & nō mutor. Malachię. 3. DIS. Nū id rōe cōuinci pōt? MAG. utiq; nō una ſed plurib⁹. ut eſt videre libro. 5. de Trinitate Auguſtini. ſimiliter & Ariſtoteles. 8. phiſicoꝝ īmutabilitatē primi motoris inueſtigare conatus eſt. Primū equidē reꝝ principiū ſi moueret̄/utiq; ab alio: aut a ſe ipo. nō ab alio: qa iā primū nō eſſet cū id a q̄ moueret̄ ipm̄ pcederet q̄d rurſus quia īmobile nō eſſet ab alio moueret̄: fieretq; in mouentib⁹ & motib⁹ pceſſus in infinitū: quē phīa reſpuit. A ſe ipo aūt ſi moueri dicat̄ in ptē p ſe mouentē: & ptē p ſe motā diuidi neceſſe habet: & forma p motū acqrēda carebit: q̄d de ſuma ſimplicitate & pfectiōe ſentire q̄d turpi⁹? Oīno igit̄ īmutabilis eſt: q ętern⁹/imēſus/ſimpliciſſim⁹ & pfectiſſim⁹ eſſe nō dubitat̄. Vn̄ in eo motū in tp̄e aufert ęternitas q̄ tota ſil̄ eſt: motū i loco imēſitas: qa ubiq; ē: motū ad formā ſuma pfectio & ſimplicitas/qa nulli⁹ eget. Veꝝtn̄ ſubſtātiā dei (ut inqt Aug⁹ li. 1. de trini.

Mouens imobile.

Boetius

pſal̄. 10. i.
Iacobi. 1.
Malachi
Auguſti.
Ariſtote.
Auguſti⁹

ſine ulla ↄmutatōe mutabilia faciētē/& ſine ullo tꝑali motu tꝑalia creā/tē tueri & plene noſſe difficile ē. Iō & nos q ī ꝑmis phīe elemētis ꝟſamur id Theologie reſeruabim⁹. DI. Optīe. alicꝰigit mouētiū gn̄⁹ ꝑcurrā⁹

De mouētibus mobilibus. Et quod mouens per ſe quod per accidens Ca. xxiiij. MAG.

Xtra hūcq cūqꝫ ſunt quia nō de illo ſꝫ de nihilo facta ſunt/muta bilia ſunt, ingt Auguſtin⁹ li. 12. de ciui. dei: uñ ſimpliciores in Auguſti⁹ reb⁹ creatis ſubſtātię/quas philoſophi intelligētias. Theologi aūt ſpūs

motus an gelorum

angelos & aīas dicūt (pter eā mutatōem q̄ ex bonis mali facti ſunt/quā ibidē lati⁹ ꝓſequit) mouent & mouēt alia. Omes em̄ ſi de āgelis loqui. mur/admiſtratorij ſpūs ſunt miſſi/ꝓpter eos qui hereditatē capiūt ſalu tis. ait Apl's ad hebręos. Miſſi aūt utiqꝫ mouent cū nō ſint ſil' in cœlo &

ad hebre'i

in terra cū mittunt, ut vult Damaſcen⁹: mouētqꝫ eos ad q̄s mittūt. Sꝫ Damaſcē hęc q̄ꝫ ēnucleati⁹ exqrere theologię ē: nō noſtri epitomatis. Pręter ea igi tur nōnulli cœloꝝ orbes quib⁹ pſunt ſine pœna & fatigio reuoluunt. ut viſū eſt li. 7. ſupra. Sil'r & aīe corpa quoꝝ forme ſunt/mouēt. Rurſus aūt cœleſtia corpa ab intelligētijs mota/hęc inferiora mouēt. Vñ & hūc mūdū ſcꝫ elemētarē neceſſe ē eſſe ↄtiguū latōib⁹ ſupiorib⁹: ut tota virt⁹ ei⁹ iñ gubernet, ait Phūs Methauro. li 1. Int ꝑtes aūt mūdi īferioris ↄtī Ariſtotel nuā & mutuā mutatōeꝫ eſſe/quis ē qui nō facile aſſentiat? DIS. nul lus qui ſenſū nō negat. MA. Querere rōem & dimittere ſenſuꝫ debili

moues per ſe

tatis ē intellect⁹. Ampli⁹ mouētiū q̄dā mouēt ꝑ ſe: q̄dā ꝑ accn̄s. Per ſe mouēt q̄ nō rōe cuiuſcūqꝫ alteri⁹ extrinſeci mouēt. ut aīa corp⁹ & man⁹ lapidē. Hęc rurſus biꝑtita ſunt. Quoddā em̄ mouet ꝑ ſe prīo. i. ſꝫm ſe totū & q̄libet ſui ꝑtē & dicit moues principale. ut aīa mouet corpus. Aliud mouet nō ꝑ ſe primo ad ſenſū datū ſꝫ ſecundū aliqꝫ ſui ꝑtē. ut hō

mouens per accn̄s

mouet lapidē pede & baculū manū: DIS. Moues Per accn̄s q̄d dicis? MA. Quod mouet ꝑ aliq̄d ſibi extrinſecū ſiue ꝑ inſtrumētū. ut cāę ſu ꝑiores ꝑ inferiores: & formę ſubſtātiales ꝑ diſpoſitiōes qualitatiuas. & uniuerſaliter artifex per ſua inſtrumenta. DIS. ad mobilia ꝑgamus.

De Mobilibus & motu naturali aīali & violento & huius ſpeciebus Capi. xxv. MAG.

Er ea q̄ dicta ſunt de mouētib⁹/facile patebit natura mobilium: Mobiliū em̄ q̄ddā mouet ꝑ ſe: q̄ddā ꝑ accn̄s. Per ſe moueri dicit

mobile per ſe

mobile q̄d nō rōe extrinſeci alicui⁹ mouet, ut corp⁹ ab aīa ꝓpria. & rur ſus. hoꝝ q̄ddā mouet ꝑ ſe primo. i. ſꝫm ſe totū & q̄libet ſui ꝑtē. ut la pis mot⁹ deorſum: & ignis ſurſum. q̄ddā ſꝫm partē: ut hō ſanari dicitur

mobile per accn̄s

cui⁹ pectus ſanat. DIS. Per accn̄s q̄d mouet? MAG. Quod rōne alicui⁹ extrinſeci mutat. ut hō ad motū nauis in q̄ ſtat/trāſfert. Eoruꝫ aūt q̄ ꝑ ſe mouent q̄dā a ſe mouent/q̄dā ab alio. A ſe q̄dē mouent q̄cū qꝫ a pricipio ſiue mouēte intrīſeco mouent. Hęc em̄ diuidunt in ꝑtē per ſe motā & in ꝑtē ꝑ ſe mouentē. nihil autē ſe mouet per ſe prīo primitate totalitatis & adequatōis. patet quia moueri ꝑ ſe primo primitatę tota

litatis ↄuenit toti & cuilibet pti: & ſic ad quietē cuiꝰlibet ptis neceſſe ē
totū quieſcere. primitas ꝟo adequatōis denotat cālitatē motꝰ in eſſe p/
mo toti pciſe. & ſic ad quietē uniꝰ ptis nō neceſſario totū quieſcit. cum
aūt quieſcere: & nō quieſcere ↄtradicāt/ſiꝰ uni ineſſe nō pñt: & per cōſe/
quens nihil idē ſe primo mouet primitate totalitatis & adequatōis: ſed
rōe unius ptis. ut aīal: in q̄ aīa eſt ps per ſe mouēs: corpus ps per ſe mo
ta. Aīa eſt mouēs q̄: corpus eſt mobile q̄: & totū aīal/eſt mouens & mo
bile q̄d. Et hic motus in principio & fine eſt remiſſus: & in medio inten motꝰ aīal'
ſus/& aīalis dicit̄. Quæcunq; autē ſunt huiꝰ gn̄is mobilia ſicut ſe ipis
ſunt cā mouendi ita & quieſcēdi. unde & nullo extrīſeco cōcurrēte mo
tū initiare & an̄ terminū totalē ſiſtere pñt & ſe per cognitōez mouēt mo
tibus diuerſis. Saluat̄ etiā per iā dictas diſtinctōes veritas illius vulga/
tę ꝓpōis. Omē q̄d mouet̄ ab alio mouet̄. DIS. Probe. Sed de motu
grauiū & leuium quid dicis? MAG. Grauia & leuia ſil'r in partē per
ſe mouentē ſcz formā ſubſtātialē: & partē per ſe motā diuidunt̄. Forma
aūt per accn̄tia mouet. un̄ Auguſtinꝰ li. 11. de ciui. dei. c. 28. Ita em̄ corpꝰ
pōdere/ſic animus amore fert̄ q̄cunq; fert̄ ſiue ſeorſum grauitate ſiue
ſurſum leuitate. Hoꝝ motus in principio remiſſior eſt & in fine inten/
ſus: & naturalis dici ſolet. quia in ipis paſſū vim cōfert: hn̄t em̄ natura/ motus na
lē inclinatōem ad loca ſua naturalia. ut eſt motus lapidis verſus centrū turalis
Veꝝtn̄ hęc quia cognitione carēt diuerſis motibus ſe ipa mouere/ aut
an̄ terminū totalē ſe ipa ſiſtere nequnt: & ut quibuſdā viſuz eſt/motum
initiare ſine extrīſeco remouēte ꝓhibens nō pñt. ſed hoc forte nō ē niſi
per accn̄s. unde grauia & leuia actu grauitatē & leuitatē hn̄tia & incho
atiue & cōtinuatiue moueri pñt: De cōtinuatiōe dubiū non eſt de ince/
ptōe ꝟo patz ſi tātę fuerīt ꝟtutis: ut ꝓhibens remouere poſſint. ut ſi la/
pis grauis quieſcat ſup ligno fragili/ipm tandē frāgit & deſcēdit. Si ve
ro tātę virtutis nō ſit. utiq; motū inchoare nō p̄t ſine adiutorio extrīſe/
ci mouētis ꝓhibēs ſicut nec aīal fortiſſimis vicul' ↄſtrictū. DI. Ab alio
vero q̄ p ſe mouent̄? MA. q̄ a principio extrīſeco mouēt nō ↄferente
vim paſſo ut lapis ꝓiectꝰ ſurſuz. & hic motꝰ violētꝰ ē: q̄a ↄtra naturalē
inclinatōez mobil': iō ē in principio intēſus ab impetu impſſo a mouēte motus vi
& in fine remiſſor impetu iā deficiēte. Et hoꝝ alius ē Pulſio: aliꝰ Tra/ olentus
ctio: aliꝰ vertigo. DI. Pulſio qs motꝰ ē? MA. Is in q̄ mouēs nō defi/
Impulſio cit ab eo q̄d mouet̄: ſz toto tpe ipm comitat̄. & ē impulſio. Motꝰ ꝟo in Pulſio
expulſio q̄ mouēs deficit ab eo q̄d mouet̄: expulſio ē ſub q̄ & expiratio cōtinet̄.
expiratio DIS. Tractio aūt qs motus ē? MA. Is cuz ad ſeipm vl' ad alteꝝ ve
locior fit motꝰ trahētis: nec ſepat̄ ab eo q̄d trahit̄: & ↄtinet ſpateſim: q̄ ē Tractio
motꝰ enſis velocit̄ moti. & Radiatōez ſiue Kerteſim q̄ ē motꝰ radij tex/ ſpateſis
inſpiratio toris. ↄtinet & inſpiratōz. DIS. Vertigo q motus ē? MA. Cōpoſitꝰ kerteſis
vertigo ex pulſu & tractu. Vectōe ꝟo mobile nō p ſe: ſz p accn̄s (q̄a ī alio) moue
vectio tur. Sane ne oīa ītelligis? M Sane eq̄dē ut mihi videre videor. ſz ē q̄d
dubitatiōis ſcrupulū iniecit. MAG. q̄d ē hoc? DIS. Quo nā mō
ex inpulſionis motu/mouēs ab eo q̄d mouetur deficere poſſit? remoto

tūm mouēre/mobile quieſcere neceſſe eſt:cū non ſit a quo moueatur.

Quō mouēs eſt ſimul cū moto q̄ ſimul: ſepata:con/tigua·conſequēter entia & q̄ ꝯtinua Ca.xxvi. MA.

Ortiter inſtas:nā mouēs ſil' eſſe cū moto ab Ariſtotele.7.phiſi. Ariſtotel
coꝶ ꝯcludit.ſed hui⁹ intellect⁹ manifeſtus erit ſi ad hęc q̄ de natu
ra mouentiū diſſerta ſunt:etiā q̄ ſimp'/aut ſepata dici pn̄t digeſta
Simul fuerint. DIS.Simul igit̄ q̄ dicis? MAG. q̄cunq̧ ſunt in uno loco
ꝓprio & adequato.ut lac & albedo & dulcedo eiuſdē. & hęc ſimultas ad
Separata equatiōis dici ſolet. DIS.Sepata q̄ ſunt? MA.q̄ in alio & alio loco
ſūt ꝓprio.& hęc rurſus trifarie ptiūt:q̄dā eīn ꝯtigua:q̄dā cōſeq̄nter ētia
q̄dā autē cōtinua dicunt. DIS.Cōtigua q̄ ſunt? MAG.quoꝶ ulti
Cōtigua ma ſil' ſunt.ut orbes cœleſtes:& elemētoꝶ regiōes.Orbes nempe cœle
ſtes ſil'r & elementa locis ꝓpriis ſepant:ultima tn̄ coꝶ ita cōiungunt/ut
nullū ſit corp⁹ mediū.& hęc ſimultas īmediatōis noīat.Quod aūt dicit
duo corpa dura ſine medio nō poſſe ſe cōtingere:ſufficiēter oſtēſum nō
eſt:expientia ꝟo/qua inter duas tabulas planas in ſupficie cōiunctas &
aq̄ īmerſas hūiditas repit(q̄ utiq̧ ſine ſubiecto nō eſt)ex eo ē:quia pfec
te planę nō ſunt:& fortaſſe ars hāc pfectiōem nō attingit/quā tn̄ natu
ra inter orbes cœleſtes ingeniauit:ne ſi ibi aer vel aqua neceſſario medi
aret:ꝯtinuo motu cōſumeret. DIS.Facile aſſentio.ſil'r & in his inferi
oribus/aciē mucronis lignū ſine aere aut aq̄ media ꝯtingere poſſe haud
dubito.ad inſtituta igit̄ reuertētes quæ ſint cōſequēter entia edicito.
Cōſequē/ter entia MAG.Cōſeq̄nter entia ſunt q̄ hn̄t ſe p ordinē & eoꝶ nullū eſt mediū
eiuſdē naturę.ut dom⁹ prima & ſecūda. Nā &ſi inter has ſpaciū ſit medi
um in q̄ vel lapis aut lignū cōſiſtat naturā cōſeq̄nter entiū nō tollit:ve
rūtn̄ pter hoc q̄d ſequit̄/ꝯſeq̄nter ens dicit̄ ad pcedēs & nō ecōtrario. Si
Habita vero & hæc ſe cōtigerint habita dicunt̄. DIS.probe. Veꝶ tamē q̄d q̄
rebā ex his edoceas. MAG.In omni motu mouēs ꝓximū neceſſario
eſt ſimul cū eo q̄d mouet̄ vel ſimultate adequatōis.ut impetus cū lapi
de ꝓiecto.aut ſimultate īmediatōis.ut trahēs cū tracto.Rurſus mouētia
& mobilia ꝓxima nūq̧ eſſe ſepata:Cōtigua aut habita ex dictis manife
ſtū ē:nōnūq̧ ꝟo ſunt etiā cōtinua. DIS.haꝶ definitiōem nōdum attu
Cōtinua liſti. MAG. Cōtinua ſunt quoꝶ ultima ſunt unū.ut una ſupficies/p
tes corpm.& linea una/ptes ſupficieꝶ & punctū unū ptes lineaꝶ cōti
nuat.In his nanq̧ termin⁹ cōmunis in quo partes copulant̄ indiuiſibi
lis eſt:ideo ita principium unius ut ſit etiā finis alterius.

Cōtinuū &ſi diuiſibile ſit in ſp diuiſibilia:ex indiui ſibilibus tn̄ nō eſt nec actu infinitū Ca.xxvij. DIS.

X talib⁹ igit̄ cōtinui ſubſtantiā integrari aſſeris? MA.Nequa
quā Illa equidem indiuiſibila in continui compoſitione eſſent/
vel continua/cōtigua aut cōſequēter entia:prima duo dici nequeūt:in
diuiſibilia equidē ultima non hn̄t quib⁹ ſe cōtingāt/ſaltem ea pte qua

indiuiſibilia cenſent. ut linea ĩ latitudine: ſupficies ĩ pfundo & punctus in omni dimenſiõe. Quod ſi tertiũ quis affirmauerit: mediũ inter ea diuiſibile aut indiuiſibile cõcedere neceſſe habet. nõ aũt diuiſibile dicet: tũc ẽm cõtinuũ nõ ex indiuiſibilibus cõſtaret. nec indiuiſibile eo ꝙ mediũ cõ-

Ariſtotel.

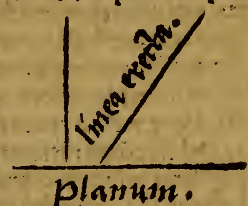
ſequenter entiũ eiuſdem rõnis eſſe nõ poſſit. Accedit ad hoc quod Ariſtoteles in Phiſicis de motu argumentat: dato nempe mobili ſup magnitudine cuius motus tempore triũ inſtantiũ menſuret: rurſuſq; ſup eadẽ magnitudine in duplo velocius mobile voluatur: huius motus neceſſario medietate dati tẽporis menſurabit: medietas aũt temporis trium inſtantium/uno inſtante integro alteroq; dimidio cõſtat: ſic inſtans minimũ & indiuiſibile in duo ptietur. pars aũt cum ſit minor toto: dabitur minus minimo Alijs rõnibus Ariſtoteles prefixam cõcluſionẽ affirmat ſed cum ipſa columna mathematicę diſciplinę eſſe videatur: qua lapſa totus euclidis & ceterorꝫ mathematicorꝫ labor inanis & ſuperuacaneus appareret: eam ipſam horꝫ baſibus fulcire fortaſſe nõ inutile erit. DI. Vtiliſſimũ. MAG. Partem lineę rectę eſſe in ſublimi / & partẽ in pla-

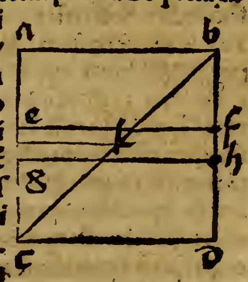
Euclides

no impoſſibile Euclides libro decimo probat. linea igitur recta ſup plano erecta / ipſum cõtigit aliquo quod nõ eſt pars eius: id aũt punctũ eſt indiuiſibile. preterea ſignetur quadratũ. a. b. c. d. & in eo dyameter. b. c. in coſta qꝫ. a. c. ſignent duo puncta ĩmediata de his que totã coſtã integrãt: q ſint . e. g. Et rurſus in coſta oppoſita ſignent alia duo puncta: que ſint. f. h. a punctis. e. g. ad puncta. f. h. ducãt duę lineę ęq diſtãtes ipi baſi. c. d. ſcʒ. e. f. g. h. Iſte ſecabunt dyametrꝫ p quã trãſire neceſſe hñt: vel ĩ punctis ĩmediatis, vl' mediatis nõ utiq; ĩmediatis: qa ſic nõ eſſent pſa pũcta dymetri ꝗ coſtę: & ex cõſequẽti dyameter non mõ nõ eſſet coſtę aſſimeter. i. cõmẽſurabilis: ſed etiã eqlis: cui⁹ impoſſibilitas. li. 6. ſup. c. 14. ex his q̃ habet Euclides ĩ decimo ppoſ. qnta & ſeptima demõſtrata ẽ. DIS. Quid autẽ abſurdi ſequeret ſi dictas lineas dyametrꝫ nõ ĩmediatis ſed mediatis punctis ſecare pmiſſa rõe quis cõpulſus fateat? MA. Id abſurdũ ſequi manifeſtũ erit: ꝙ autẽ ꝯtra poſitõem/data pũcta ĩ coſta mediata fatebit: aut rectis lineis ęqdiſtantẽ ducere poſſe negabit / ꝯtra tredeciã primi. Sequela facile probat: nã inter duo pũcta mediata dyametri ſignet punct⁹ medius q ſit. k. a q̃ ducat linea recta in directũ / ęque diſtãs lineis. e f. & g. h. hęc ſecabit coſtã vel in puncto. e vel. g. n' ratio eſt q̃re potius in uno q̃ alio imo in neutro: equediſtantiũ eqdẽ natura eſt nõ ꝯcurrere ſi in infinitũ ptrahãt

Euclides

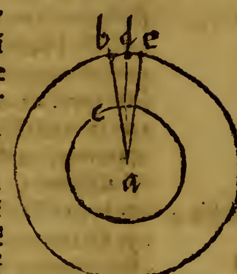
ex ultia definitõe pmi Euclidis. Neceſſario igit aſſignãdus eſt pũctus medius inter. e. & g in quo linea ducta a puncto dyametri. k. cõtingat coſtã. a. c. ſic puncta. e. g. nõ erunt ĩmediata. DIS. Iã in-

veniſſe mihi videre videor quo totũ id argumentũ d' dyametro & coſta infringã. MAG. Audiã. DIS. Qualibet linearũ a coſta in coſtã ductã/dyametrũ nõ in puncto (ut aſſeris) ſed plus q̃ in puncto ɔtingere/ ex eo videt: q' nõ ppẽdiculariter ſed ex obliq̃ ſitu ipſarũ incidũt. MAG. Sic ptẽ lineę rectę in plano/& ptẽ in ſublimi eẽ fateberis: q̃d ut pmiſim⁹ Euclides impoſſibile dicit. Qualitercunq; igit linea lineam ſecet/non plus q̃ in puncto ſecare põt: qa latitudinẽ nõ habet: ex eo etiã eandẽ lineam ſimꝰ in diuerſis ſupficiebus ɔſiſtere libro ſexto ſupra demõſtrauimus.

DIS. Memini. MAG. Rurſus pfixa cõcluſio alio medio dilucidanda venit. Sint duo circuli: maior. b. & mĩor. c ſup eodẽ cẽtro. a. ſint quoq; puncta ĩmediata in periferiã maioris circuli. b: d. a qbus ducant duę lineę rectę ad centrũ. a. que neceſſario trãſibunt p periferiã circuli minoris. c. hãc igitur interſecabũt vꝰ duobus punctis vel uno & eodẽ tantũ: ſi in duobus/erũt tot puncta in periferia circuli minoris q̃t in periferia circuli maioris: ſic circuli dati erũt ęquales: quia habent ptes numero & magnitudine ęquas: numero qdẽ quia tot puncta aſſunt unius q̃t alterius. magnitudine autẽ quia pũctus puncto maior eſſe nequit. DIS. Dicẽt igit datas lineas periferiã minoris circuli in eodẽ puncto tranſire.

MAG Sic lineę rectę a circumferẽtia cd centrũ ductę/extra centrũ cõcurrent: quod eſt cõtra rationẽ & circuli & centri. aut punctũ ipſius cõcurſus in periferia minoris circuli/centrũ amborũ circulorũ erit (idem eñ centrũ habent) q̃d abſurdiſſimũ eſt. Rurſus ducatur alia linea a puncto. e. inmediato puncto. d. ad centrũ. a. vel interſecabit periferiã minoris circuli in alio puncto quã linea. d. a. vel in eodẽ. ſi in alio/ſequit idem quod de lineis. b. a. &. e. a. cõcluſum eſt. Si in eodẽ/igitur lineę tres: b. a. d. a. &. e. a in eodẽ puncto periferię cõcurrũt. & cõſequenter eadẽ ratiõe quelibet linea a puncto immediato periferię maioris circuli ad centrũ a ducta/in periferia minoris circuli/cum datis lineis cõcurret: eritq; periferia minoris circuli punctus unus/ſic circumferẽtia ęqualis centro. Alia in cõuenientia non minus abſurda adduci poſſet ex naturis angulorũ & triangulorũ: que breuitatis cauſa collibeat trãſire. DIS. Libet. Cui eñ quę dicta ſunt nõ ſatis faciunt ? q̃cumq; adduci poſſunt ęque aut minus perſuadedũt. Sed reſtat q' lineã expũctis cõpoſitã arguere videtur manifeſtius. Sphera eqdem pfecte planum nõ niſi in puncto tangit: hec itaq; ſuper plano mota/ipm ſemp in alio & alio puncto cõtingit: ſicq; lineã ex punctis his cõpoſitã motu ſuo deſcribit: MAG. Hęc ipſa eſt argumẽtatio q̃ ptẽ aduerſã fortius tueri viſa ẽ: ſed citi⁹ diſſoluet ſi una priũ q̃ aſſumpta eſt ſane intelligẽt. DIS. Quę? MAG. hęc: ſphera mota ſup plano ipm̃ ſemp in alio & alio puncto ɔtingit. vnde cũ hic motus ſphere fiat in tpe/ſenſus propõis datę eſt: in oĩ tpe ſphera planũ in puncto contigit: q̃d fꝰm eſt: corrñdet eñ tps motus & magnitudo in q̃ntitate. ſicut ergo ſphera planũ nõ niſi in puncto indiuiſibili tangere põt; ſic is ɔtrac

tus nõ niſi in meſura indiuiſibili fieri habet. ut eſt inſtans tp̃is. Veꝝ eſt itaq; ſpherã ſup plano motã pro q̃lib; indiuiſibili tp̃is motũ eius meſu rãtis/planũ ĩ alio & alio puncto cõtingere. Inter q̃libet aũt duo inſtãtia eſt tp̃us mediũ; ſit itaq;/ut ſicut tp̃s nõ eſt ex indiuiſibilibꝰ: ſic nec linea in plano a ſphera in eodem tempore deſcripta.

Continuũ diuiſibile eſt in ſemper diuiſibilia: non tamẽ põt eſſe actu infinitũ. Capi. xxviij. MAG:

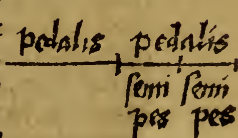
Augustiꝰ Ex his (ut tandẽ me colligã) cõcludiť cõtinuũ diuiſibile eſſe in ſemp̃ diuiſibilia: q̃d & Auguſtinꝰ diſſeruit in li. de vera religiõe DIS. Infinitũ eſt igiť. MAG. Infinitũ q̃dẽ potẽtia/nõ actu. DIS. q̃re actu non? MAG. Omne continuũ quantũ eſt: cuius ſpecies magni tudo & multitudo cenſenť: magnitudo aũt omĩs figurata eſt/termiõq; vel terminis clauditur. ut linea punctis: ſupficies lineis & corpus ſupfi ciebus. Multitudo vero oĩs & ſi in infinitũ p additõem aut multiplicati one creſcere poſſit/actu tñ numerata eſt: ſaltẽ illi (inq̃t Auguſtinꝰ li. de ciui: dei. 12. c. 18) de q̃ in Pſalmo caniť. & ſapiẽtię eius nõ eſt numerꝰ. Op poſito itaq; mõ ſe habẽt magnitudo & multitudo: illa per diuiſionẽ ad ĩ diuiſibile nunq; deduciť: nec additiõe in infinitũ creſcere poteſt: iſta diui ſione ad indiuiſibilẽ unitatẽ redigitur: & additõe cremẽti finẽ nõ accipit ſic illã diuiſiõis/iſta vero additõis potẽtia infinita cenſetur. cõtinua em̃ vis eſt nũeri intelligibilis & ſenſibilis, ut inq̃t idẽ ad Nebridiũ ſcribens. Ille em̃ cu; infinite creſcat nõ tñ infinite minuitur: nã nõ eum licet ultra monadẽ. i. unitatẽ reſoluere. cõtra ſenſibilis: nã cũ nõ ſit aliud ſenſibilis numerus niſi corporeoꝝ vel corp̃m q̃titas minui q̃dẽ infinite/ſed infi nite creſcere nequit. Et ideo fortaſſe merito Phi in rebus intelligibilibꝰ diuitias ponũt: in ſenſibilibꝰ egeſtatẽ: q̃d em̃ erumnoſius q̃ minus atq; minus ſemp̃ poſſe fieri? quid ditiꝰ q̃ creſcere q̃tu; velis, hęc ibi. DI Infinitudini additõis in multitudĩe facile q̃dẽ aſſentio: magnitudini au tẽ in diuiſione nõ oĩ modã fidẽ habeo: data nẽpe magnitudo pipedalis/ per ablatõem partis pedalis & itẽ pedalis ſtatĩ abſumiť. MA. Nõ indo cte de p̃tibus eiuſdẽ q̃titatis argumẽtaris: q̃d aũt de diuiſiõe ꝯtinui dedu ctũ ẽ/de p̃tibꝰ eiuſdẽ ꝓportõis accipiendũ ẽ. Hę ſunt ea harmonia ꝯiũctę ut queadmodũ ſecũda primã reſpicit/ſic tertia ſecũdã cõplectiť. ut cum data bipedalis magnitudo ĩ pedalẽ & pedalẽ partiť: & rur ſus ſc̃da pedalis in ſemipedalẽ & ſemipedalẽ diuidiť ſicut em̃ pedalis/medietas ẽ bipedalis/ſic ſemipedalis/medietas eſt pedalis: & ubiq; ꝓportio dupla. In has p̃tes ꝯtiuui diui ſio in infinitũ ꝓgrediť: nec poſſibile erit hãc diuiſiõis po tentiã ſiḃĩ actu eẽ deductã: ſp em̃ p̃s una in alias duas me dietates diuiſibilis ẽ. DIS. Erit itaq; ꝯtinuũ actu infinitũ. cũ actu in ſe cõplectať p̃tes eiuſdẽ ꝓportõis infinitas. MA. ſcite infers: at ꝟo cu; hę p̃tes actu ſiḃĩ ꝯtinuo ꝯſiſtẽtes/actu ſep̃atę eẽt ñ poſſit/actuale ĩfinitũ nõ ꝯſtituũt: cuiꝰ naťa eſt actu hr̃e p̃tes infinitas ſepabiles & eiuſdem molis Et id fieri fortaſſe neq̃t. ſi em̃ fieret creatura eſſet & corruptõi obnoxiũ

Idem Pſal. 146.

ꝯtinuum nõ ẽ actu infinitum

Magnitu. Multitudo.

diuitię egeſtas

quia vero in eo virtus infinita ipſum a creatore ęqualis virtutis corrū pi non permitteret ſic ſimul/ & corruptibile & incorruptibile eſſet. ipm autem ęqualis virtutis cū creatore eſſe: ex eo arguitur. Quorū exceſſus ad aliquod tertium ſunt ęquales/ ipſa inter ſe ęqualia erūt: infinitorum ad finitum exceſſus utrobiq; eſt infinitus: igitur infinita erunt ęqualia.

De termino a quo motus. & definitione quietis. Capitulum viceſimum nonum. MAG.

Ltra q̃ volebam calamus auolauit: ac pene epitomatis limites exceſſit. reuertatur igitur ad inſtituti tramitem celerius: & quod reſtat exaret cōpendioſius. DIS. Optime. ſed quod in p̄miſſorum ordine ſequitur/ terminus a quo motus p̄titulatum eſt. MAG.

terminus a quo

Terminum a quo motus dicimus a quo mobile moueri incipit: quem ſi pro primo & formali acceperimus /ſolam priuationē formę per motū inducendę dicit. ut in motu illuminatiōis oculi/ terminus a quo eſt cęcitas. Pro materiali autē & terminum formalem cōcomitante/ terminus a quo motus denominat' ſubiectum forma inducenda priuatū. Hic in generatione ſubſtantiali eſt non ens: nō quidem ſimpliciter/ ſed nō ens in actu formali & ſpecifico. ut materia prima in corruptione & alijs motibus eſt ens in ſpecie copletum. ut in motu calefactiōis eſt aqua / aer aut aliqd tale. Mobile quod in termino a quo exiſtit proprie quieſcit. Quies namq; priuatio motus eſt/ eius quod motu caret: eo loco & tempore quibus natū eſt moueri: & ſecundū eā diſpoſitōem qua natū eſt moueri

Quies

De termino ad quē motus. Capi. triceſimū DIS

terminus ad quem

Erminus ad quem motus / quid eſt? MAG. Forma per motū acquiſibilis / cōtrariū habens: gratia ſui & nō alterius cuiuſcūq; motum terminans: nec aliquid eundē vel aliū motū terminaſſe pręrequirens/ ſed motum per quem ſucceſſiue introducitur per ſe finiēs ut ſūt formę nō quorumcūq; generū/ ſed formę quantitatis/ qualitatis ubi: & fortaſſe ab his formę ſubſtantiales non ſunt omnino excludendę. Et hęc quidem de termino primo ad quem accipere/ premiſſa admonet deſcriptio. Nam termini cōcomitantes/ſubiecta ſunt a dictis formis denominata. Contrarietatē etiam / non ea tantū que eſt inter duo poſitiua ſe mutuo ab eodē expellentia: motus requirit: ſed ea qua habitus & priuatio opponūtur ſufficit. Prima equidem ſolis: nec tamē omnibus qualitatibus competit: hanc aūt in omni genere reperiri cōtingit. Omni em̄ formę oppoſita eſt priuatio in eo in quo talis forma non eſt: ſed eſſe nō poteſt. Sed alię que ſequuntur in definitione particulę: aliorum generū formas excludunt. Vnde actio & paſſio qui reſpectus ſunt extrinſecus aduenientes: in ſubiecto non ſunt: niſi forma aliqua ab agente ī paſſum producta motū terminauerint. Similiter & quędā qualitates ad motus aliorum introducuntur. ut ſanitas ad motum humorū. Relationes aūt in aliq̃ acquirunt̄ q̃d omīo mutatū nō eſt. unde nūmus (inqt Auguſti. de Tri. li. 5. c. ultīo) pōt nſi ſui mutatōe mſ'tociēs dici rſatie: ut neq; cū

incipit dici/neq cum deſinit/aliquid in eius natura vel forma q̄ nūmus eſt/mutatōis fiat. Sic ſimilitudo in hac papyro eſſe incipit ſi paries deal bat cui papyrus ſimilis eſſe poſſit: plurimę aūt alioꝝ genere formę par tibiliter non inducunt. DIS. Et itidē de Vbi videt ſentiendū: ni ſucce ſſionē in eo manifeſtius oſtendas. MAG. Relationum partibilitatē in ſubiectis earundē percipere poſſum9 ſi quanta fuerint. Cū itaq corpo ri locanti (quod utiq diuiſibile eſt) corpus locabile ſit preſens/non to tum ſimul toti loco/ſed pars parti/aut totū ſecundū partē alteri & alteri p̄ti locantis applicat: q̄propter ipm̄ ubi tali ſucceſſione partibiliter ac quiri/& ad extenſionē ſui ſubiecti extendi neceſſe eſt. DIS. Succeſſio nē igitur nō in locante aut locato/ſed in ipſo reſpectu quē Vbi dicimus ſiue locū formalē conſiſtere pretendis. MAG. ſcite. De Formis autē ſubſtantialibus paulo poſt diſſertabimus: nunc ſpecierꝫ motus & nomi na & diſtinctōem annotare libet. DIS. Probe.

De nominibus & diſtinctione ſpecierū Motus. Et quomodo Augmentatio & Diminutio differunt a Rarefactione & Condenſatione. Capitulum triceſimū primū.

MAG. Vtatio ab Ariſtotele quito Phiſicoꝝ triſarie partit. Quædam nāq eſt de nō ſubiecto in ſubiectū. & Generatio dicit. Altera de ſubiecto in non ſubiectū oppoſita priori: & Corruptio appellat. Tertia vero de ſubiecto in ſubiectū: & motus proprie cenſetur. Subiectū autē dicit ens affirmatiue demōſtratū: id eſt in actu formali conſtitutū. non ſubiectū aūt ens eſt in potentia nō pura/ſed in potentia ſubiectiua: actu tn̄ exiſtit in reꝝ natura: uti eſt materia prima. Patet itaq in quo genera tionē & corruptionē a motu ſecludit. Rurſus āūt motū quē in Quāti tate Qualitate & Vbi repertū aſſerit: nōibus diſcriminat. Vnd eū qui eſt de quātitate minore ad maiorē/Augmentatōez: oppoſitū autē Dimi nutionē vocat. quod quidē ita accipiendū eſt: ut in Augmentatōe cum quātitate etiā materiā addi: & in diminutione cū quantitate materiā di minui intelligamus. per hoc em̄ a Rarefactione & Condenſatione differ re dinoſcuntur: in quibus nec quantitas nec materia additur aut demit: ſed eadē quantitas in rarefactione magis extenditur: & extenſa per Con denſationē cōprimitur. Sic Rarefactio eſt mutatio a ſe ipſo minus exten ſo ad ſe ipſum magis extenſum. Et Condēſatio eſt mutatio a ſe ipſo ma gis extenſo ad ſe ipſum minus extenſum. Patet in lacte buliente: & rurſ9 infrigidato. De augmento quod in animatis fit: poſt hęc tractabimus. Amplius motū qui eſt in qualitate/Alterationē: ipſum vo qui in Vbi eſt/Loci mutationē dicere conſueuimus. Haꝝ deſcriptiones libro ſecūdo in mediū tulimus. Sed hic de naturis alterabilium generabilium & cor ruptibilium latius differendum eſt.

Ariſtoteſ

Mutationis p̄titio: generatio, corruptio, motus

ſubiectū, non ſubiectum

augmentatio & diminutio

rarefactio, cōdenſatio

De naturis alterabilium/generabilium/cor

ruptibilium: actione directa/reflexa/uniuoca ęquoca & tactus diuerſitate: Cap. xxxij. DIS.

Albabilia. Lterabilia quę dicis? MAG. Entia naturalia contraria/actiua & paſſiua ad ſe inuicē. Naturalia quidem ſunt: ut in materia conueniant: Cōtraria autē: ut agant & patiant. Nihil em̄ oino ſimile in ſimile nec omnino diſſimile in diſſimile agit. Coueniūt igit alterabilia in materia indifferenti ad utriuſq; formā: formis autē diuerſa ſunt: ut mutua inter ea cauſari poſſit actio & paſſio. Attn̄ nihil ꝓhibet idē in ſimile ſpecie & gradu diſſimile agere. ut magis calidū in minus calidū. & hoc quidem actione directa & uniuoca. nā actione reflexa etiā eadē qualitas ſe ipſam intendit. ut calor fontiū hyemali tempore/ propter circūſtans frigus ſeipſum fortificat. Sil̄r eadē q̄litas in ſpecie & gradu in materia denſa/in omnino ſimilē in ſpecie & gradu exiſtentē in materia rariore agere poteſt. Virtus em̄ unita fortior eſt ſeipſa diſperſa. DIS. In omnibus igitur his aliqualis diſſimilitudo reperiri poteſt: aut ratione circumſtantis aut materię ſubiectantis. MAG. Argute ſingula perpendis. DIS. Sed ſi qualitates ſeparatę eſſent (ſicuti dudū circa altaris myſteria fide tenendū docuiſti) num agere & pati poſſent? MAG. Contrariū dicere experientia ꝓhibet. DIS. Non eſt igit neceſſariū alterabilia in materia couenire: qa qualitates ſeparatę materiā nō habent. MAG. Actu quidem materiā nō habēt/aptitudine tamē in ea cōmunicant. DIS. Vniuoca aūt quare in pręmiſſa limitatione adiectū eſt? MAG. qa in actione ęquiuoca qua alia forma in ſpecie a forma generātis inducit/actiua & paſſiua in materia cōmunicare neceſſe non eſt. ut cum cęlum agit in hec inferiora motu/ lumine & influentia. Coelum em̄ Phūs imateriale credidit. In actione autem uniuoca / qua eadē forma in ſpecie cū forma generantis inducitur actiua & paſſiua / nō modo in materia cōmunicāt ſed & actiua a paſſiuis repati poſſunt: ſi virtus reſiſtiua nō ſit maior vel equalis virtute actiua patientis. nec per aliquod aliud fortificata & in debita diſtantia applicata. Debite autē applicata tunc erunt ſi mutuo tactu ſe cōtingunt. DIS. Tactū quid dicis? MAG. Naturaꝝ indagatores triplicem tactū diſtinguere ſolent. Mathematicū videlicet/ phiſicū & virtualē. DIS. Mathematic⁹ quis ē? MAG. Is quo duę pluresue magnitudines ſe tangunt ſine actione & paſſione naturali. ſic lineam cōtingere ſuperficiē: & circulū circulū: ſpherā ſpherā libro ſexto ſupra dictū eſt. DIS. Phiſicus aūt tactus quoꝝ eſt? MAG. Eorum quoꝝ diuiſis magnitudinibus ultima ſimul ſunt / ipſis exiſtentibus actiuis & paſſiuis adinuicem. ut cū ignis tangit lignū. Indiuiſibile aūt per hoc ꝙ adiectū eſt diuiſis magnitudinibus excludit. hic tactus in actione naturali & uniuoca requirit. DIS. Virtualē quē dicis? MAG. Contactū nō magnitudinū/ ſed qualitatū & virtutū/ eorū q̄ ad ſe agunt & patiuntur. ut cū magnes attrahit ferrū & generaliter quo agens ſupra paſſum habet virtutē. hic inter omnia mouentia & mota neceſſarius eſt. Cū

actio æquiuoca

uniuoca

reflexa.

tactus mathematic⁹

phiſicus

virtualis.

autē triſticiam nos tetigiſſe dicimus/ methaphorice de tactu loquimur.
Quoniam vero nōnunq̄ mutua actōe & paſſione alterabiliū/ tertiū q̄d
dam generatͬ aut corrumpitur/ generationis. & corruptionis conditio
nes latius diſcutere fortaſſe nō erit omnino ſuperuacaneum.

De Generatione & Corruptione: qnomodo diffe erunt a Creatione & Annihilatione. inſuper/ q̄d ge neratio ſimpliciter/ ſecundū quid: ſtatim/ & non ſtatim. & ſi in eodem cōpoſito poſſint eſſe plures formę ſubſtantiales Capi. Triceſimū.iij.

DIS Generationē mutationē a non eſſe ad eſſe: & Corruptionem ab eſſe ad nō eē libro ſecūdo ſupra definieras. MAG. probe. Hic autem eadē repetenda cenſui: ut planiora fiant. Nō em̄ intelligēdū eſt vel generationem a ſimpliciter non eſſe incipi: vel etiā corruptiōem ad purū nihil terminari: quorum primum creationi: ſecundū aūt annihilationi deputatum eſt. ut aūt quod volo ęnucleatius accipias duplicem Generatiōem ab Ariſtotele diſtinctā pſequamur. Prima eſt generatio ſimpliciter: altera ſm quid. DIS. Generatio ſimpliciter quę eſt? MAG. Generatio ſubſtantię. p hanc nēpe aliquid vel ſimpliciter eſſe incipit quod prius non erat: vel quia p eam forma ſubſtātialis acquiritur: a qua res ſimpliciter & ſine addito denominatͬ. Simpliciter em̄ dicitur quod ſine addito dicitͬ. ut cū ex aere generatͬ ignis. Corruptio autē ſimpliciter eſt per quā tale eſſe vel forma ſubſtantialis deperditͬ. ut cū ignis in aerem corrūpitͬ. DIS Generatio ſm quid q̄ eſt? MAG. Generatio accidētis: quod ſubiecto in quo generatͬ dat eſſe/ non quidē ſimpliciter ſed tale/ & ipm cū addito denominat. ut calor via alteratiōis in aquā introductus/ dat aquę nō eſſe aqueū/ ſed calidū: nec dicitͬ aqua genita ſimpliciter/ ſed aqua calefacta: accidens aūt quod hac generatione pducitur eſſe ſimpliciter accipit: quia quod nō erat generatͬ: habet enim eſſe diſtinctū ab eſſe ſui ſubiecti: ſed via naturę extra ipm nec conſiſtit/ nec generatͬ: ideo nō eſſe ſed ineſſe dicitͬ. Per oppoſitum de corruptione ſm quid ſentiendum eſt. Generatio vero ſimpliciter dicta rurſus bifarie ſcinditͬ. Quædā ē em̄ p quā in primā materiā ſubſtantialis forma ſtatī introducitͬ. Et corruptōe oppoſita: oīs forma uſq̄ ad materiā primam rurſus ſepatͬ. Hāc Ariſtoteles ab alteratōe diſtinguēs ait. Gñatio ē mutatio huiꝰ totiꝰ in hoc totū nullo ſenſibili manēte eodē ut ſubiecto. ut cū ex aere fit ignis: totus aer in totū ignē tranſmutatͬ. accipiēdo totum kathegrematice/ nō aūt ſynkathegrematice. nō em̄ q̄libet ps aeris ī q̄ſlibet ptē ignis cōuertitͬ: manet eqdē eadē materia prima q̄ priꝰ erat ſub forma aeris: nūc ſub forma ignis: ſed hec ſenſibilͬ nō eſt: ut altera deſcriptionis pticula explicat. Cum igitͬ materia via naturę ſine formis eē nō poſſit: neceſſe ē ut corruptionem uniꝰ gñatio alteriꝰ ſubſequatͬ. Hic dici ſolet generatio unius eſt corruptio alteriꝰ: non quidem effectiue ſed

Ariſtotel

Gñatio ſimplicitͬ

ſimplicitͬ quid

corruptio ſimplicitͬ

Gñatio ſm quid

accñs non eſt ſed inē

Gñatio ſtatim

conſecutiue. Tali circulatione Peripatetici mundū perpetuare conātur/ motus coeleſtis prēſuppoſita perpetuitate. de qua hic differendi locus nō eſt. Alia eſt generatio ſimpliciter qua forma ſubſtantialis non ſtatim in materiā primā inducit: ſed in cōpoſitū ex materia prima & forma ſubſtātiali cōmuniore. ut cum anīa corpori phiſico & organico unitur. Similiter corruptio huius nō ſtatim uſq; ad materiā primā procēditur. Forma autē cadaueris quę in receſſu animę in corpore reperitur/ nō eſſentialis ſed accidentalis eſt ſub qua corpus in ulteriorē incinerationē cōtinuo tendit. Patet Itaq; differentia generationū ex parte ſubiectorꝝ & terminorꝝ. Subiectū em̄ generationis ſimpliciter & ſtatim/ materia prima eſt: ſubiectum aūt generationis ſimpliciter nō ſtatim/ ſimiliter & generationis ſecundū quid cōpoſitum eſt. Rurſus terminus partialis generationis ſimpliciter/ forma ſubſtantialis eſt: & terminus totalis totū cōpoſitum ſubſtantiale. Materia autē non generatur terminatiue ſed ſubiectiue. Terminus autem partialis generationis ſcd'm qd (q̄ Alteratio dicitur) eſt forma accidentalis: totalis vero terminus eſt cōpoſitū ex ſubiecto & accidente tali. DIS. Contine pauliſper. nā ſi per generationē nō ſtatim, forma ſubſtantialis in cōpoſitum ſubſtantiale inducitur: eadem res duo eſſe ſubſtātialia: ſicut & duas formas habebit: q̄d ſcurruli ioco ſimillimū eſſe videtur. MAG. Mordacius inſtas: ſed nodū tuę argumētationis tuipſe ſolues ſi diſtinctionē formarꝝ & eſſe animaduertere dignaberis. DIS. Auſcultabo q̄ diligenter. MAG. Formarꝝ ſubſtantialium quędam generica eſt: quā corporeitatis dicunt dans eſſe ſubſtantiale corporeū genericū & incōpletum: per quā res nullius ſpeciei ſpecialiſſimę indiuiduū conſtituitur. ur corpus organicū ante animę aduentum ſubſtantia corpoera eſt/ & ut quibuſdam placet ſenſitiua: & ſic animal: ſed nec homo/ aſinus/ leo &c de alijs ſpeciebus animalis. Alia eſt forma ſubſtantialis ſpecifica dans eſſe ſubſtantiale ſpecificū cōpletū: ꝑ quā & res certę ſpeciei ſpecialiſſimę aſcribitur. ut anima rationalis adueniēs corpori organico ipſum humanę ſpeciei ſubijcit. DIS. unius ergo cōpoſiti plures formas ſubſtantiales eſſe aſtruis: a quarꝝ ultima tantum eſſe completū ſpecificū & ab alijs diſtinctū accipit. MAG. Id ipſū dicere volebam. Hęc autē forma generica/ quā & corporeitatis formā aiunt: partiales formas partiū: ut puta ſanguinis oſſis carnis & ſimiliū cōplecti videtur: & in ſolo cōpoſito animato reperitur. DIS. Eam negare amplius haud rationi conſentaneū videtur. Idem nempe corpus animalis quod erat viuo: etiā poſt animę diſceſſum video. magis autē hanc identitatem ex accidentibus eiſdē q̄ viuo inerant: & iā quoq; manent depræhendo. ut puta cicatricē eandē nec illa materię primę īmediatius inhęrere facile crediderim: ne vel cōpoſitioni primę/ ſecundā pręferamus: aut ſubſtantiā non omnino accidenti priorē fateamur. MAG. Pluribus hęc poſito argumētis tū natalib⁹ tū theologicis obfirmari poſſet. Terminū equidē tranſubſtantiationis in altaris ſacramēto materiā ꝑmā/ aut etiā accidentibus ſolum affectam: quis tute affirmabit? Quis idem corpus

Generatō nō ſtatim

Forma cadaueris

Forma generica.

forma ſpecifica

diriſti quod aſſumpſit de glorioſa Maria virgine: quod pepēdit in cru-ce: iacuit in ſepulchro: & ad dexterā patris cōſcendit cōtra adetermiatōem ſanctę matris eccleſię negabit. c. omīa cū ſequentib⁹. de cōſe. di. 2. Verū tamē quia in pte aduerſa deſenſores ſunt acerrimi cū quibus nō hic con-fligendi locus eſt/quod reſtat Theologię reſeruantes: unde digreſſi ſu-mus celeri⁹ reuertamur. DIS. optime nā ſupeſt quod fortius me an-git cui⁹ determinatōi hic locus cōuenientiſſim⁹ videtur. MAG. age paucis edicito quod habes.

de cōſe. di. 2. c. omīa

Vnde formę producantur: opiniones diuerſę & quid interſit inter creare: & actionem naturę Capitulum. xxxiiij. DIS.

Ex quo/a quo/aut quāta ſit mora inductiōis formę ſubſtantia-lis: nō dum ex dictis colligere poſſum. MAG. Ampliſſimū hui⁹ dubietatis cāpum luſtrare operoſum ē: in quo nimirū mul-torū philoſophorū agmina diuerſo calle incedere cōſpiciunt. primo oc-currit Platonicorū caterua: aſſerens ab intelligentijs oīm formas deſcen-dere: & ſm merita & diſpoſitōes materię/alijs nobiliores/alijs impfec-tiores infundi. Hinc ſumū deorū ad cōditorios deos ſiue intelligentias loquentē inducit: Horū ſementē ego faciā/vobiſcū tradā: vos aūt exequi par eſt. Hinc & in libro cauſarū dictū aiunt. Omīs Intelligentia ē plena formis. quod tamen de ſpeciebus rerū ipis cōcreatis accipit ex eo quod ibidem ſequit. Ex Intelligentijs ſunt q̄ cōtinent formas minus uľes: & ex eis ſunt q̄ cōtinent formas plus uľes. Rurſus aūt ad formas uľes ſepa-ratas/q̄s cōcedit ppetuas & principiū ſcię & generatōis/cętere formę ī ge-neratis fieri habent: ſicut calcei formant ad paradigma ligneū/quod ta-men extra calcei eſſentiā manet. hoc eſt quod aiunt uľe ante rem. formę aūt materię impreſſę uniuerſale ſunt ī re: a qb⁹ tertiū p abſtractōem ac-cipitur quod uniuerſale poſt rem appellari ſolet. Vlterius pgredientes adueniunt qui formas omnes in materia latitare/& actione efficientiū cauſarum in ppatulum pdire autumant: ad hunc ſenſum Anaxagorā/ quodlibet eſſe in quolibet ſcripſiſſe aiunt: quāuis & id habere videatur longe pgnantiorē intellectū: quem hic relatum iri locus non eſt. Se-quunt q nō oīm formas in ſingulis latere/ſed ſingulas in ſingulis non quidem ineſſe expleto/ſed in rōnibus ſeminalibus eſſe fatentur. Id for-taſſe non omīno extraneum erit ab his quæ diuus Auguſtinus libro. 3. de Trinitate diſſeruit dicēs: Oīm quippe rerū quæ corporaliter viſibili-terq́; naſcuntur/occulta quædam ſemina in iſtis corporeis mundi hui⁹ elementis latent. Et paulopoſt. Quoniā quæcunq́; naſcendo ad oculos noſtros exeunt/ex occultis ſeminibus accipiunt pgrediendi primordia: & incrementa debitę magnitudinis: diſtinctionesq́; formarum ab origi-nalibus tāquā regulis ſumūt. Et ſup Geñ. ad litterā li. 5. & 6. late eādē ſententiā explicuit. & nos hāc ſequēti cū de origine rerum agendum ve-nit hæc diffuſius tractabimus. His a tergo ſequuntur/qui quidem ra-

unde formę pducuntur.

Opinio platonis

li. cāū ppoſitōe. 9

Vľe in re poſt rem & ante rē

Opinio Anaxagorę

tertia opinio

Augu. de tri. li. 3. 28

ide li. 5. & 6. ſup. ge.

Quarta opinio

tiones ſeminales inanimatis concedunt:ſed nec ex illis/aut eorundē for mis /generati formaꝫ naſci admittunt:neceſſarias autem eſſe ut materiam diſponant & ad recipiendam determinatā formā abilitent:quod in cęteris quæ anima caret neceſſarium non eſt:cum ex natura ſua ad unā & eiuſdem ſpeciei formā introducendā coartata ſint. Sed nec hic de aiātis tractatū imiſcere expedit. Cōmunē ſententiam Peripateticoꝝ teneamus:qui formas naturales/per agentia naturalia de materię potentia educi affirmant. DIS. Ex materia igitur fit forma: aut ex alio quod in materia p̄exiſtit? MAG. Ex materia fieri formam/conditiões principiorum prohibent:& ſimplicitas formę. DIS. Ex alio igit̄ in exn̄ti generantur. MAG. id omīno inficiari nō poſſunt/qui de formaꝝ inchoatione ſentiunt. Cęteri vero nec ex præexiſtenti aliquo formę eſſentiam concedunt. DIS. Ex nihilo igitur eſt. MAG. ad ſenſum illuꝫ quia non aliqua res eſt pręexiſtens formę eſſentiam integrans:nec ob id creari dicetur (quod non agenti naturali/ſed ſoli deo apropriatur. uti Auguſtinus loco quo ſupra deducit)Hoc em̄ inter actiōem naturalem & creatōem inter eſſe videtur:quantum ad p̄ſens ſufficit:ut illa ſine ſubiecta materia in qua fiat eſſe non poſſit:hæc autem nullo pręſuppoſito fit ab eo qui ſimul omnia cū non eſſent oriri iuſſit. Educere igit̄ formaꝫ de potētia materię: eſt ī ęducēdo materiam formę receptiuam pręexigere. Sed hoc problema relinquentes q̄ reſtant ſub breuitate p̄curram⁹.

Opinio Ariſtotelica

ide.c.8 &.9.

Creare & actio natę

Si generatio poſſit dici proprie motus. Et ſi introductio formę ſubſtantialis ſit ſucceſſiua:aut forma gradibus eſſentialibus diſtincta Capitulum. xxxv. DIS.

Ondum ſi vel inſtantanee aut ſucceſſiue/formæ fiat inductio ſiue ęductio diſſoluiſti. MAG. Rurſus operoſam rem aggredi conaris:non attendens quia ad finē non p̄uenit/qui omnes q̄ conſpicit ſequit̄ calles. celerius igitur quod q̄ris diſcutiam⁹. DIS. probe. MAG. Qui formaꝝ ſubſtātialiū eſſe ī indiuiſibili cōſtituūt eas ſimul totas ſubito generari fateant̄ neceſſe eſt:niſi recipientis vel agentis diuerſa cōditio/morā cauſet. Alteratiōes tamen p̄uias & diſpoſitiuas/ſucceſſiuas omnes cōcedunt. poſitiōis hui⁹ argumentū ex eo ſumitur: ꝙ ſubſtātia magis & min⁹ nō ſuſcipit:ſ꜓m traditōem Ariſtotel̄ in kathegorijs. Et Porphirius: Eſſe inquit uniuſcuiuſꝙ eſt idem:nec intenſionem nec remiſſionē ſuſcipiens. Præter hos ſunt nō cōtemnendę auctoritatis phī & Theologi:qui formas ſubſtantiales in eſſe quidē quidditatiuo indiuiſibiles aſtruunt:nam ut ſicut numer⁹ aſſimilantur octauo Methaphiſicę rerum ſpecies: ſicut em̄ numeroꝝ ſpecies per adiectionem unitatis variantur. ut de ternario fit quaternarius adiecta unitate. ſic rerum quidditates per additōem alicuius quod poteſt eſſe pars quidditatis ſpeciem mutant. ut rationalitas aduenienſ animali/de gen

Formarū ſubſtātialium inductio ſiue generatio

Ariſtotel̄ Porphiri⁹

re facit ſpeciem ſpecialiſſimā ſcʒ hominem. In eſſe autē indiuiduali for-
mis graduū latitudinē aſſignant: ſʒm quos ipas magis & minus ſuſcipe
Auerrois palā eſt. Id Auerrois de formis elementoꝝ cōceſſit li. 2. de cœlo & mun
do. Idem articul⁹ quondā Pariſi⁹ cōdemnat⁹ habere videt̃, cui⁹ tenor ē
talis. Itē ꝙ incōueniens eſt ponere aliqs intellectus nobiliores alijs: qa
cum illa diuerſitas nō poſſit eſſe ex pte corporꝝ/oportet ꝙ ſit ex pte In
telligentiaꝝ: & ſic animę nobiles & ignobiles eſſent neceſſario diuerſa/
rū ſpecieꝝ ſicut intelligencię: error: quia ſi anima chriſti nō eſſet nobi-
lior anima Iudę. Hanc pfectiōem primę poſitōis defenſores/ nō in ſub-
ſtantialibus: ſed accidentalib⁹ / ſaltem ſpiritualibus & cōnaturalib⁹ in-
telligendā aiunt: ſed cū hę pfectiones quātæcunqꝫ fuerint diuerſarum
ſpecieꝝ animas reddere non poſſint: articulū de talibus nō eſſe poſitum
ex tenore ipſius manifeſtū eſt. Quod vero in pbatione graduum ſubſtā
tialiū in mediū fertur (quia cū quilibet gradus aię eſſet anima / in uno
hoīe eſſent aīæ multę. volūtates mnltæ: quaꝝ una mereri/ altera ſimul
Schottus demereri poſſet iā) facillime ex his q̄ Schott⁹ habet li. i. di. i7. q. ultima
diſſoluet̃. ubi ait gradū indiuidualē nec eſſe quidditatē: nec ptē quiddi-
tatis/ſicut nec differētia indiuidualis & q̄cūqꝫ cōditio indiuidualis ma/
nifeſtat hoc in ternario cuius ſi una unitas intenderet̃/ſʒm aliquem gra/
dū indiuidualē ternari⁹ augmentaret̃: non aūt mutaretur ſpēs nec pluri
ficarent̃ unitates. Nō igit̃ gradus res eſt/ea cui⁹ eſt: ſed realitas eiuſdē: ſi-
cut nec differētia indiuidualis. Nō igit̃ ab re determinatū eſt p articuluʒ
pmiſſū/eos errare q gradus huiuſcemodi id cui adueniūt in aliam ſpeci
em trāſferre opinati ſunt. DIS. Sicut ergo ioannē nō duos hoīes dici-
mus: pter naturā ſpecificā & gradū indiuidualē: ſic nec unā ſubſtantiā
plurificari intelligendū eſt: pter plures gradus pfectionales. MAG.
etiā, ſed in illis hoc int̃ ē: ꝙ drīa īdiuidual' ꝯtrahit naturā ad eſſe hoc: gra
dus aūt indiuidualis eā pficit. Et tā differētia indiuidualis quā etiā gra
dus unū p ſe cū natura ꝯſtituit. Sed hæc enucleati⁹ diſcutiēda relinq̄m⁹
his q in pria phīa ingenia hñt exercitata. DIS. facile ego graduū lati-
tudinē in formis etiā ſubſtātialib⁹ crediderē: cū cuncta in nūero/ponde-
re & mēſura creata ſacris ęloquijs pditū ſit. MAG. Cōmodiſſimū af-
fers teſtimoniū. Sic em̄ nūerus/pōdus & mēſura in ſingulis libra ta ſūt
ut nec duo oīo eq̄lia repiri poſſint. DIS. ad oppoſita: de ſuſceptione:
magis & minus. Itē de intenſione & remiſſione eē reꝝ/ex dictis ſufficiē-
ter rñſum ē. formarū ſimplicitatē obijcere volebam: niſi q̄ in principio
hui⁹. c. de forma digeſta ſūt: meōria exhibuiſſet ꝯtuēda. Sed nō dū q̄d q̄-
rebā de mora inductōis formę ſubſtātialis manifeſtū ē. MA. veꝝ q- Formaꝝ
dē: nā id etiā apud eos: q grad⁹ cōcedūt in dubiū verſū ē pferri ſi huiuſ- ſubſtantia
ce inductio fiat ab agēte naturali: nā virtutē diuinā has formas induce- liū īductō
re ī īnſtāti palā eſt: cū oēs cāę ſucceſſiōis ex defectu agētis cōtingāt: q ī fit in in-
Schottus deo locum nō habet. Sic Schottus formam corpis in reſurrectione no- ſtanti.
li. 4 di. 43 uiſſimę diei virtute diuina in inſtanti induci ꝯceſſit. de eo aūt q̄d tu inq̄-
q. 5. ris ita ait, ſi forma ſubſtātialis poſſet ſucceſſiue induci (q̄d aliqui negāt)

DIS. Nũ iam dictum eſt: cauſas ſucceſſionis principalius accidere propter agentis defectum? MAG. Et adde propter partes formę inducẽdę aut ſubiecti recipientis: quarum una prius recipit formam quam alia. DIS. placet. Cum igitur in formis ſint partes graduales: nihil prohibebit/ agens naturale debilius/huiuſce formas inducere ſucceſſiue. MA illo cõceſſo/quid inferre conaris? DIS. Generationem & corruptionem eſſe motus. in his em̃ eſt ſufficiens cõtrarietas.ut viſũ eſt. & termi⁹ partibiliter/ & ſucceſſiue acqſibilis ex iam illatis: quid igitur obſtat quo minus motus dici poſſunt? MAG. Id quod Ariſtoteles quinto Phiſicorum adiecit dicens. motum eſſe a ſubiecto in ſubiectũ: gñatiõ3 aũt a nõ ſubiecto/& corruptionẽ ad non ſubiectum. DIS. memini id in prioribus ventilatũ eſſe: verũtamẽ nec hoc omnẽ generationẽ & corruptionẽ a motu ſeparabit. MAG. Quã non? DIS. Generationẽ & corruptionem non ſtatim: in quibus uterq; terminorum eſt ſubiectum/id eſt ens ex materia & forma cõpoſitum. ut videre eſt in generatõne & corruptione aſini: ſi anima eius ab agente naturali induceretur. MAG. dum ſingula limatius perquirere conaris /nos in proceſſu prẹter epitomatis leges tardas. facile aũt tibi indultum iri/percupidus tuus ſciendi animus perſuadet. DIS. Ceteris igitur poſtergatis: tempus videamus. nam & illud motus naturam conſequi promiſſorum ordo teſtatur.

Si gñatio & corruptio ꝓprie fuit mot⁹

Ariſtotel.

Tempus/ ſi ſit motus/ vel res alia: per opiniones multas ventilatur. Capi. xxxvi. MAG.

Motus rerum/ tempus conſequi/ diuus Auguſtinus. li. 12 cõfeſſionum inſinuat dicens. Rerum mutationibus fiunt tempora: dũ variantur & vertuntur ſpecies. Sed circa explicatiõem entitatis temporis multorum deſudauere ingenia. Quidam namq; tempus primũ mobile dicebant. contra quos Ariſtoteles. libro. 4. Phiſicorum aiebat. dicere tempus eſſe ultimam ſpheram ſtultius eſt quam de tempore conſiderare inpoſſibilia. Cũ em̃ ultima ſphera ſubſtantia ſit pmanens cuius omnes partes ſimul actu exiſtunt: tempus eſſe nequit/cuius eſſe ſucceſſiuum eſt/omnes partes ſimul actu non admittens. Fuere plures alij non minus a tramite Philoſophię exorbitantes: quorum poſitiões ſilentio trãſire libet. eorũ aũt qui ſecundum Philoſophiam locuti ſunt de tempore Quidã ipum rem abſolutam & ſucceſſiuã de genere quãtitatis aſtruũt cum & Ariſtoteles tempus per ſe quantitatẽ. li. quinto methaphiſicę dicat. Alij tempus quidẽ rem realem & ſucceſſiuã cõcedunt / ſed ab entitate motus realiter nõ diuidunt. Vnde & auerrois. 4. Phiſicorũ. Motus diuiſus per duo inſtantia tempus eſt. Ariſtoteles aũt nõnullis rationibus probare conatus eſt tempus nõ eſſe motũ. & Aurelius. li. xi. cõfeſſionũ. Nemo inquit mihi dicat cęleſtiũ corporum motus/eſſe tempora. Inter has cõfligentiũ turmas/ tertij ſe ſe interponentes ſubtili diſtinctione/ & tempus eſſe quantitatẽ /& motũ ſaluant: & quid ultra addat oſtendunt. Eſt aũt diſtinctio hęc: ut paucis me abſoluã. Motus accipi poteſt primo ma

Aug⁹ li. 12. cõfeſſi.

opiniões de tẽpore

Ariſtotel.

Auerrois

Auguſti⁹ li. 11. cõfeſ.

temp⁹ nõ eſt motus

terialiter pro forma fluente partibiliter acquiſibili.ſic eſt in eodem gene re cũ termino ad quẽ motus. Secundo accipi ſolet formaliter pro tranſ mutatiõe ſucceſſiua de genere paſſionis. Tertio accipi poteſt pro ſucceſ ſione ſiue duratione: ſiue pro quantitate ſucceſſiua tranſmutationis paſ ſiue. aſſimilatur aũt hęc quantitas lineę in hoc ꝙ ſolum in longitudinis extenſione diuiditur. Hãc ipſam quantitatẽ/ a Philoſopho quinto me thaphiſicę tempus appellatam volunt. hanc etiam Auerrois per duo in ſtantia diuiſam/ tempus affirmat. Manifeſtũ itaq; ex his/ tempus a mo tu primo & ſecundo/ realiter diſtare: & cum ipſo tertio modo accepto in idem conuenire. Qui aũt tempus omnĩo cum motu coire contendunt: ſicut duplicem motum uniuerſalem ſcꝫ qui eſt primi mobilis & particu larẽ aliarum reꝝ: ſic & tempus uniuerſale & particulare diuidunt. Sic em̃ tempus dicit duratõem motus intrinſecã cuiuſlibet formæ in mora exi ſtẽtis. & ut Auguſtini ſententiã cum reuerentia (ut decens eſt) declinẽt: addunt tempus uniuerſale/non eſſe motum particularem: nec econuer ſo tempus particulare motum uniuerſalẽ. unde Auguſtinus ubi ſupra. Ceſſante motu cœli/rotam figuli moueri/longas breueſq; ſyllabas ꝓ ferri poſſe/& hoꝝ gyros: & ſonos tempore metiri aſtruit. Et ibidẽ cuiꝰ dam voto cum ſol ſtetiſſet & victor Ioſue preliũ pageret: ſol ſtabat: ſed tempus ibat. per ſuum quippe ſpacium temporis/quod ei ſufficeret illa pugna geſta atq; finita eſt. Sunt tamẽ qui tempus ultra entitatem motꝰ nihil pręter ratõem menſuræ addere intelligunt: & particulares motus uniuerſali ſtante/non tempore actuali (quod utiq; tunc non eſt) ſed po tentiali/ſicut & cœli quietem dimetiri poſſe aſſeuerant. DIS. Singu las quas de tempore opiniones commemoraſti/ alta mente repoſui: te autem cuinam harum aſſentire/aut quam rem tempus dicere velis hiã ter expecto. MAG. Auguſtinus: cum eſſet tanta acrimonia ingenij prędit[us] : ut omnes liberales artes: nullo hominum tradente intellgeret ut in quarto confeſſionum libro de ſeipſo refert: ęnigma hoc enodare cupiens: ibidem libro undecimo: in hæc verba prorupit. Tempus ſi ne mo ex me quærat ſcio: ſi quęrenti explicare velim neſcio. Nouit nimi/ rum extenſionem quandam eſſe tempus: ſed qualis cuiuſue entis eſ/ ſet ſufficienter explicare non potuit. Hinc rurſus ait. Exarſit animus me us noſſe iſtud implicatiſſimum ęnigma: Et iterum. Confiteor tibi do mine/me ignorare adhuc quid ſit tempus. libet itaq; magis idem cũ eo dem replicare/quã aliquid temere affirmare: nam ſi in ſuperficie verbo rum veritas comprobãda eſſet quælibet pręmiſſarꝝ poſitionũ defendi: & ad alterius obiecta poſſet reſponderi. At vero ſi tempus ſcd̃m cõple tã rationẽ ſine anima poſſit cõſiſtere: ex definitiõe eiuſdẽ manifeſtũ erit.

motus duplicit' accipitur

Ariſtotel'

dẽ ĩ eodẽ

Ioſue. 10.

Auguſti[9]

Definitio temporis explicatur. numerus triplex diſtinguitur. quomodo tẽpus motũ menſurat. & ſi tp̃us ſine aĩa eſſe poſſit Ca. xxxvij. DIS.

MAG. Circũſcriptiue ſiue cõmenſuratiue: talia equidem cum quanta
ſint/ita a ſuperficie ſimiliter quanta corporis locantis circumſcribũtur
ut totũ locatũ/toti loco cõmenſuretur nec tamen totũ cuilibet parti: ſed
pars locati/parti loci. ita determinate ut (ſicut diximus) locus locato ſit
ęqualis. Quia vero locata corpa naturalia ſunt/in locũ ꝓpriũ natura-
liter ferunt/in quo & quieſcunt & conſeruant/ob virtutẽ quandã natu
ralibus locis a cœleſti harmonia inſitam: in aliena aũt loca/nõ niſi cum
violentia mouentur/& detinentur. plana ſunt hęc in grauibus & leuibꝰ
quoꝝ alteꝝ naturaliter deorſum/ſurſum alterum fertur. DIS. Num
corpus huiuſcemodi ſine loco eſſe poſſet: aut locꝰ ſine corpe? MAG
poſſet utiq; virtute diuina/ſi deus aliquod taliũ extra cœlũ crearet: ubi
locus nõ eſt: aut in cœlo annihilato aliquo corpore/ſpacium vacuũ reli
vacuum queret: Vacuũ eñ dicit locus nõ repletus corpore: aptus tamen repleri
quid ſit id natura creata tantum abhorret: ut grauia ſurſum ferri cõcedat: ne va
cuum fiat. patet in aquęductibus. Sic & in clypſedra ſuperiore foramĩe
obſtructo aqua ꝑ inferiora nõ eff luit/ſed ſuſpenſa detinetur donec aer
ſuperiore aperto foramine ſubeat & locum aquę repleat. DIS. ita eſſe
experientia didici. Sed dic quæſo: unum ne corpus pluribus in locis eẽ
poteſt? MAG. Imaginatõ quæ locum & locatũ facile ſegregare neq;
cõtrarium clamitat: quod etiã multi aſtruere conati ſunt. doctus autẽ
Hugo de ſancto victore li. de ſacramẽtis parte octaua. c. 1. id omĩpoten Hugo
tię dei non adimit dicens. Qui fęcit ut unũ corpus eſſet in uno loco/fę-
cit quomõ voluit: & ſi aliter voluiſſet: aliter facere potuiſſet. Ratões hu
iuſcemodi poſſibilitatem ꝓbantes ſi libet a Schotto li. 4. di. x. requiras. Schottus
nonnulli etiam quod de ſancto Ambroſio legitur in teſtimoniũ aſſu-
munt: qui dũ Mediolani ſacris altaribus aſſiſteret: ſimul etiam ſe Turo
ne exequijs S. martini interfuiſſe teſtatus eſt. DIS. dificillimum hoc
videtur intellectu: ſimul eñ tale corpus in uno loco calefieret in alio fri
gefieret: in uno cibaretur: in alio eſuriret: in uno ſanũ perſiſteret: in alio
ęgrotaret/in uno viueret: in alio deniq; moreretur: in uno cõburi poſ-
ſet/in alio ſaluari. Sic ſi alimentũ diuerſis ſimul in locis eſſet: ſimul ab
homine: & cane ſumeretur: ſimulq; forma homĩs & canis informaret:
quæ omnia quã abſurda ſint nemo eſt qui neſciat. MAG. Abſurdiſ-
ſima ſunt: ſed ad poſitõem eiuſdem in diuerſis locis minime ſequunt: pri-
us quippe eſſentialiter ad variatõem poſterioris non mutatur. Quęcũ
q; igitur abſoluta corpori adueniunt in hoc loco/eidem inerunt ipſo ſi
mul conſtituto in loco alio. unde ſi hic comedit alibi non eſurit: ſi hic ſa
num eſt alibi non infirmatur: ſi hic viuit/alibi non moritur. & ſic de
alijs. Quod ſi contraria agentia in diuerſis locis patitur ut puta hic ig-
nem alibi frigus/idem fit ac ſi illa corpori in uno loco tantum exiſtenti
applicarentur: nam ab utroq; patitur/niſi alterum alter fortitudine ſua
impedimento fiat. Sic pariformiter dicendum de alimento in diuerſis
locis ab homine & cane comeſto: cuius eñ ſtomachus in digerendo for
tior inuenitur plus de cõi alimento accipit: ſi ęqualiter ſumunt: quead-

modũ ſi duo ſtomachi in uno eodẽq; loco eſſent. DIS. illud ne poſſibile videt? MAG. poſſibile. Replere eñ locũ effectus eſt cõſequẽs dimẽſiones. affectus aũt cum aliis ſit a cauſa/poterit p diuinã potẽtiã

Danielis auferri: cauſa manẽte: queãdmodum ſcriptura teſtat factum in igne: qui ꝓiectis in ſe tribus pueris nihil moleſtiẹ intulit: neq; illos contriſttauit: quoniã quantũ ad illos deus calefaciendi vim ſuſpendit/igne ꝑmanente. unde idem ignis miniſtros regis quos reperit ante fornacem q eam incenderunt combuſſit. DIS. Scripturis aſſentior facillime: proferas igitur ex his teſtimoniũ de coexiſtentia duorum corporũ in eodem loco/ſatiſfactum mihi de hac re fatebor. MAG. Mariã virginẽ in partu & poſt partum/ſicut & ante partum credis? DIS. nihil firmius.

MAG. Simul igitur fuiſſe corpus Ieſu paruuli & virginalis uteri parietes in natiuitate eius neceſſario credis. DIS. Firmiter. MA. Dominũ clauſo ſepulchro reſurrexiſſe eccleſia fatetur & ex euangelio argui poteſt. Et cum ſero clauſẹ eſſent fores ubi erant diſcipuli congregati ꝓpter metũ iudeoꝝ: intrauit ad eos Ieſus & ſtetit ĩ medio eorũ: teſtat. Io-

Ioan. 20 annes. DIS. Et huic fidẽ habeo. De locatiõe ſpũaliũ pauca ſubiũgas.

De menſuratione locali ſpũalium. Ca. xli.

MA. Piritualia creata q̃ ſunt ſpũs bti angelicẹ ſc; ſubſtãtiẹ: aĩẹ hũanẹ & ſpũs deſertores q ſunt dyaboli/in loco ſunt nõ circũſcriptiue ſiue cõmẽſuratiue/cũ q̃titatis dimẽſiões nullas habeãt: ſed p̃ſentialiter & diffinitiue: p exhibitõem ſuẹ p̃ſentiẹ. ſic ibi/q̃d non alibi. Cũ eñ ſint ꝟtutis limitatẹ (q̃a creaturẹ) ubiq; eſſe nequeũt: nec in locis pluribꝰ ſiſ. niſi deo iubẽte & faciẽte. Vnde cũ angeli ſunt in cœlo/nõ ſunt in terra.

Damaſce. inq̃t Damaſce. li. 1. Nec põt angelꝰ eſſe in loco q̃tũcunq; magno: eo q nõ in infinito ſed determĩato & finito: & fortaſſe in indiuiſibili: niſi daretur ratio euidẽs: cur ſe p̃ſentẽ exhiberi poſſit diuiſibili & nõ indiuiſi/

Richardꝰ bili. DI plures ne ſiſ eſſe pñt? MA. Ita Richardus q̃rto de Tri. habere videt. adducẽs q̃d in euãgelio legimus de obſeſſo p legiõem dẹmonũ Legio aũt cõtinet. 6666. Auctoritates ſi q̃ angelo locũ negare videntur: intelligẽdẹ ſunt de loco circũſcriptiuo. Queſtiões cẹteras cũ opiobus multis nũc diſcutiendas nõ ſuſcipimꝰ. De aĩa ꝟo quõ inſit corpi in ſequẽtibus loco ſuo pandet. DI De increato aũt ſpũ quẽ deũ intelli-

hiere. c. 23 gimꝰ. q̃d aſtruis? Ma. Ob ſui infinitatẽ ubiq; ẽ ĩpo teſtãte p Iheremiã Cœlũ & terrã ego ĩpleo Et ꝓpheta regius de ĩpo loquẽs ait. Si aſcẽdero in cẹlũ tu illic es: ſi deſcẽdero ĩ infernũ ades. & ut Apl̃s Atheniẽſibꝰ ĩ cõ

Act. c. 17. tiõe dicebat. Deꝰ nõ lõge ẽ ab unoq̃; noſtꝝ. In ĩpo. n. viuimꝰ & mouemur & ſumꝰ. DI. Fortaſſe ñ mſtũ ab hᶜ ꝟitate aberat Poeta cũ diceret Iouis oĩa plena. Ma. Nẽo ſapiẽs gẽtiũ phõs oĩo a ꝟitate alienos exiſti

Auguſtiꝰ mat. nã diuꝰ Augꝰ li. 4. de tri. c. 15. dicit nõnullos eoꝝ potuiſſe aciẽ mẽtis ultra oẽm creaturã trãſmittere: & lucẽ inõmutabiſ ꝟitatis q̃tulacũq; ex pte ꝯtingere. Sed de his alio loco: nos quod cepimus ꝓſequãmur.

DI. ꝓbe. Veꝝ ne huiꝰ libri ĩmoderatius ꝓgrediat lõgitudo: q̃d reliquũ ẽ/ab alio volumĩe ꝯmodiꝰ ordiemur. MA. ut iubes/preſto ſum.

LIBRARY

Liber Nonus de origine rerum naturalium.

De difficultate huius ꝑtis phię. Cap. i. DIS.

Iro breuitatis ordine dum naturam definis: definitionis partti-culas ſingulas: ſingula queq́ (uti ſpoponderas) reꝝ naturaliuꝫ principia cauſas atq́ elementa/inſuper mutatiōis ſpecies/ & quæ ad has neceſſarię ſunt temporis & loci conditiones: breuibus quidē ſed pregnantibus ſententijs explicaſti. Nunc itaq́ promiſſoꝝ ordo expoſtulat ut ad modū quo cūctæ uniuerſi ſpecies in eſſe prodeant ac perſiſtant: particularius deſcendas. MAG Omnium uniuerſi ſpecierum primordia particularius deſcribere/non eſt inuentionis humanæ: ſed donū eiꝰ

Sapīæ. 7. q oīa verbo ꝟtutis ſuę ex nihilo creauit. Hoc donū Sapiēs ſe a Deo accepiſſe cōmemorat dicens. Ipſe enim dedit mihi hoꝝ ſcientiam verā quæ ſunt: ut ſciā diſpoſitiōeꝫ orbis terraꝝ: & virtutes elemtoꝝ initiū & conſūatione & medietatē tꝑm: viciſſitudinū ꝑmutatōes: & ꝯſūatōes tꝑm & morū mutatiōes: diuiſiōes tꝑm: anni curſus & ſtellaꝝ diſpoſitiōes: naturas animaliū & iras beſtiaꝝ/vim vētoꝝ/& cogitatiōes hoīm: differētias virgultoꝝ & virtutes radicū. & q̄cunq́ ſunt abſcōſa & īꝓuiſa didici Sed unde didicerit oſtendit dicens. Omniū enim artifex docuit me ſapiētia. Qui vero id aggredi proprijs viribus conati ſunt/defecere: & poſt labores innumeros non tam certa q̄ diuerſa poſteris legenda conſcrip/ſerunt: quoꝝ multitudo ſi in unum congeſta fuerit/rudem animum deſperationis iaculo confoſſum/ inanem ieiunū aridumq́ retrocedere cō-pellit. & dum alter alterius ſententias aut veritatis amore (q̊d rariſſimū eſt) aut arrogantię inuidięq́ ſtimulis agitatus (q̊d plurimū fieri ſolet) carpit: lectorem quē iuuare debuit/ab eo cognitionis gradu quē non ſi/ne ſudore conſcenderat: deijcit. Fitq́ ut nobiliores ſcientiæ aniliū fabularum numero ſupputatę/ profeſſores ſuos non (ut olim) laudibus effe/rant ſed contumelia affectos deliros exhibeant. DIS. Manifeſta quidem hęc. Sed nec mihi hoꝝ diſceptationes curæ erunt ſi pauca haurire poſſum: quibus animū meum ſimul & oblectare & ad altiora cōſcendētem fulcire valeam. laborem igitur iſtū ſubire haud graueris velim.

De origīe/rōne/noīe & nūero elemtoꝝ. c. ij MAG

Reator oīm deus gl'oſus volēs res ab ęterno cognitas ꝓdire in eſſe/ earundē unā in principio materiā informē creauit: quā ut ꝓmiſimꝰ Moſes terrā ianē & vacuā/abyſſū & aquā: Anaxagoras ꝟo chaos ꝯfuſuꝫ appellat. ex q̊ ut idē aſtruit diuino ſupueniēte intellectu/q̄ttuor ꝓdiere elemēta: q̄ oīm mixtoꝝ d' qbꝰ nūc agimꝰ: materialia ſunt principia. ex his. n. mutua actōe nūc elemētoꝝ ꝑres nūc mixtoꝝ diuerſę ſpecies ęrūpunt. Primū aūt de illis: de iſtis ꝟo poſterius differendū. priꝰ aūt q̄ elemēta & hoꝝ naturas ꝯmemorare oportet. DI. Sane. MA. Ele-

Ariſto. 5. methaph. menti definitōeꝫ a Phō 5. metha. dilucidatā ſi attēdimꝰ: nō mľta ſꝫ unuꝫ tm̄ elemētuꝫ inuēieꝰ. ait. n. Elemtuꝫ eſt ex q̊ aliqd componit primo īexi Elementū ſtente indiuiſibili ſpecie in aliam ſpeciem. tale autem quid aliud eſt / niſi prima omniū materia? quæ cū non ſit ex ſpecie hoc eſt forma: in ſpeciē

id eſt formā diuidi neſcit Cętere definitōis partes li.1 c.de materia ęnō dateę ſunt. Extento autem vocabulo quattuor ſunt quę elementa vocātur Ignis Aer Aqua & Terra: quorum quodlibet in materiam & ſpeciē ſiue formam reſolui poteſt Sunt eñ eadē principia reſolutionis quæ & compoſitōis Horꝝ in uniuerſo ordinē diſtinctiōem/naturaſq; li.7.cum de Aſtronomia nobis ſermo eſſet explanauimus Hic aūt ipa in q̄litatibus primis & ſecundis & cōicare & differre noſſe operepreciū eſt

Elementa q̄tuor ſūt

De qualitatibus primis & ſecūdis Ca.iij. DIS.

Qualitates primę q̄tuor

Qualitates pr mę quę ſunt? MAG in genere tangibiliū(de q/bus ap p̄ſens ſermo eſt)ſunt calidum frigidū humidū & ſiccum. Haꝝ primę actiuę/reliquæ vero paſſiuę dicunt/eo q̄ iſtę maioris actiuitatis & reſiſtentiæ minoris. Illę autem ecōtrario actiuitatis minoris & reſiſtentiæ ſunt maioris. Omēs tamē ſuo mō & agunt & patiuntur. DIS. Si habes: harum deſcriptiones addas. MA. Calidum eſt quod homogenia/id eſt entia eiuſdem naturę cōgregat & euterogenia: id eſt diuerſaꝝ naturarū entia ſegregat. Vnde ſi pugillus minerę auri igni tradatur actiōe caloris auri partes cōfluunt & ab his cupri portiones ſeparantur. Hui⁹ eſt materiā ad generatōem mouere. Frigidū homogenia euterogenijs cōglutinat. unde hiemali tempē/lapidē terrā aquam lignūue in unū congelata cōſpicis. Huius eſt materiā morā in ſuis pfectionibus ſiſtere. Humidū termino ꝓprio male/alieno autē bene terminatur. unde aqua in terminis ſuis nō quieſcit ſed donec continentis latera attingat fluit & his ex omni parte cōiungit. Hoc in aere & ſi ſit verius nō tamen manifeſtius. Hui⁹ eſt formaꝝ figuraꝝq; impreſſiones facile recipe. Siccum termino ꝓprio bene clauditur alieno autē male terminatur. Vnde lapis aut terra in ſuis termīs ſtabilitur: continētis autem lateribus non ex omni parte cōiungit Huius eſt formaꝝ configurationes conſeruare. DIS Qualitates ſecundę quę ſunt? MA. Quę a pdictis generationis originē accipiunt/quaꝝ decē ānumerabimus. ad quas ſi quę alie ſunt reduci poſſunt. Sunt autem hę lubricū aridū groſſum ſubtile: duꝝ molle aſperum lene graue & leue. DIS. nū & colores q̄litates ſunt? MA Colores ſoni ſapores odores & cęterę de quibus in cathegorijs determīatū eſt q̄litates qdē ſūt: ſed de gn̄e tangibiliū nō ſunt.

Calidum

Frigidum

Humidū

Siccum

Qualita. ſcdę decē

De qualitatibus elementoꝝ & eorum tranſmutationibus. Capitulum quartum DIS.

Nunc quas noſſe oportet elementoꝝ in qualitatibus conuenientias & differentias ędicito. MAG Vnumquodq; elementoꝝ ex primis qualitatibus duas continet: quarum primam ſibi in ſummo(per naturā poſſibilē)determīat. Vnde ignis calidus eſt & ſicc⁹. Aer humidus & calidus. Aqua frigida & humida Terra ſicca& frigida. Et inter hęc ignis calidior Aer humidior. Aqua frigidior & Terra com probatur ſiccior Et rurſus ignis in calore aeri/i ſiccitate vero terrę ſim bolizat id eſt conuenit. In utraq; autem a quę opponitur. Aer in calore

Ambro. i hexaeme. li.3.c.4.

igni:in humiditate aquę congruit:& in utraq; a terra ſecernit. Aqua in hũiditate aeri:in frigore terrę copulatur. In utraq; vero igni diſiungit. Terra in frigore aquæ in ſiccitate igni ſimilat. In utraq; aeri cõtraria repitur. DIS. Simbola itaq; ſunt ignis & aer in caliditate: ignis & terra in ſiccitate. Aer & aqua in hũore:aq & terra in frigore. nõ ſimboliſan tia ṽo ſunt ignis & aqua:aer & terra. MAG. Scite concludis. In his autẽ tranſmutatõis ordo talis eſt:ut in ſimbolis quidẽ tranſitus ſit facilior:in nõ ſimbolis aũt difficilior: & hoc tunc verũ eſt dũ reſiſtentiã attendimus. In his em̃ una qualitatum/in illis aũt ambę reſiſtũt. Si autẽ actiuitatẽ cõſiderabim⁹:utrobiq; eiuſdem facilitatis tranſitũ inueniem⁹ nã in ſimbolis una tantũ q̃litatũ agit:ſic & una ſolũ reſiſtit. In nõ ſimbolis ṽo & duę agunt:& duæ reſiſtunt. ut ignis ſiccitate agat in aerem: & aer hũiditate reſiſtit. ignis caliditate & ſiccitate agit in aquã:& aqua frigore & humore obſtat. Qualitatũ ṽo alteratões/& formarũ ſubſtantialiũ generatõis ordinẽ in ſupioribus tetigim⁹. Ratõne autẽ ſecundarũ qualitatũ quę ſunt groſſuꝫ & ſubtile:hoc intereſt:ut ex uno pugillo elementi groſſioris decẽ generent pugilli elementi ꝓxime ſubtilioris. unde fit ut ex uno pugillo terræ:generẽt decẽ pugilli aquę: & ex uno aquę decem aeris:& ex uno aeris decẽ ignis. Sic ex uno pugillo terrę centum aeris:& mille ignis generant. nec tamen de materia plus ſub uno pugillo terrę:q̃ ſub decẽ aquæ:centũ aeris aut mille ignis continetur. unde ſi elementa de materia ęque ꝑticipãt: & dicto ordine in raro & denſo ſe excedunt ſpheram terrę a ſphera aquæ in decupla:a ſphera aeris in cẽtupla a ſphera autem ignis in millecupla quantitate ſupari neceſſe eſt. Hac via adiunctis his quæ libro ſeptimo de orbiũ cœleſtium diſtantia poſita ſũt totius machinę mundi mirabilem quantitatẽ imaginabimur. nã ut ait diuus Auguſtinus li. undecimo de Ciuitate. viſibiliũ omniũ maximus eſt mundus. inuiſibiliũ de⁹. Et li. xxi. maximũ mirabilum eſt mundus.

Marginalia (left): elementa ſimbola nõ ſimbo — Aug. li. 11 d' ciui. dei c. 4. idẽ. li. 21. c. 7.

Marginalia (right): elementorum tranſmutatio — elementorum proportio in qualitate

DIS. Facile his aſſentio. Sed quo pacto aerem aqua humidiorẽ accipiendum ſit/non dum video/aqua equidem ſicca humectat & ignẽ extinguit. Aer vero/& humida exiccat & ignem cõſeruat. MAG. Hæc ita eſſe nõ eſt qui hęſitet. Sed ſunt qui cauſas quærunt. Quod enĩ humida in aere exiccari conſpicimus non ab aere ſed vento qui eſt exalatio calida & ſicca:& ſtellarum lucẽ ꝯuenit. aer autem ab his ſeiũctus humectat. & plus quidem intrinſecus quã aqua:propter ſui penetrabilitatẽ. aqua aũt magis extrinſecus humectat propter dẽſitatẽ/virtus enim unita fortior eſt. Vnde ſi decem pugilli aeris in quãtitatem unius pugilli aquæ redactę per condenſatõem fuerit:magis humectabunt/q̃ aquæ pugill⁹ & ignem extinguerent:quem iam propter raritatem conſeruant. Eſt tamen præter hæc in aere unctuoſitas ignis paſcitiua. DIS. Sic fortaſſe calor ignis in ſphera ſua corpus ſi quod aſcẽderet facile nõ exureret. ſed hæc miſſa facientes/ad mixta ſermonem vertamus.

Marginalia (right): quõ aer ẽ humidoir q̃ aqua

ASTRONOMIA
POLVS ARCTIC9
ATLAS
ORIẼS
OCCIDẼS
Celũ Empireũ
Primũ mobile
Cœlũ aqueũ
Firmamẽtũ
Saturni
Iouis
Martis
Solis
Veneris
Mercurii
Lune
POLVS ANTARTIC9

De mixti productione. Capitulum. v. MAG.

Icut unum elementū in aliud tranſmutatur: ſi id quod agit/ paſſi- um in ſubſtātia & virtute multū excedat: ſic ex concurſu multo- rum elementoꝝ mutua ſeſe actione alterantiū/ mixtum genera- tur: in quo elemētoꝝ & q̄litatibus & formis ſubſtātialibus deficiētibus/ materię confluūt & mixtiōis formā ſubſtantialem cū ſuis qualitatib⁹ re cipiūnt. Eſt autē hęc forma elementoꝝ formis actualior atq; perfectior/ formaꝝ elementariū pfectiones in ſe cōplicans: quā & q̄litates q̄litatib⁹ elementoꝝ cōſimiles ſed & pfectiores cōſequūtur: per quas etiā actiōes ſimiles actiōib⁹ elemētoꝝ producit. Ex his mixtiōis definitio manife- ſta eſt. cū dicit. Mixtio eſt miſcibiliū alteratoꝝ unio. Patet amplius ele- menta in mixto non pmanere formaliter: nec in eſſe intenſo nec remiſſo ſed virtualiter ad ſenſuꝫ datū. Sil'r & materialiter manēt cū materia mix ti ex materiis elementoꝝ ſic aggregata. Animaduertendū autē pręter q̄li tates actuales in mixto alias quas virtuales dicunt reperiri: nō aūt in ele mentis. unde piper virtualiter eſt calidū & plumbū frigidū. Hæ qualita- tes ſecundę/ qualitates proprias mixti aut verius/ ipſas formas ſubſtan tiales mixtoꝝ conſequntur: & (ut aiunt quidā) ab influentiis cęleſtib⁹ ſecreta actione īnaſcunt. Hinc herbas/ gēmas precioſas/ ſimiliter & me- talla principalioribus ſtellis fixis & erraticis: Hermes trimegiſt⁹ aſſcrip ſit. Has etiā Raymūdus lulij in lapidario ſuo excipere in pdiſpoſitas ma- terias ędocet. Sunt etiā qui omniū terrę naſcētiū ſpeciales cœli ſtellas eſſe volunt. ſecunduꝫ q̄ in Iob legit. Nunqd noſti ordinē cœli: & pōes rati- onē eius in terra? Quę utiq; concedi poſſunt iuxta ea quę li. ſeptimo de aſtrologia diſputata ſunt. DIS. Herbis gēmiſq; occultas ineſſe virtu tes vulgatū eſt puerbiū. ſed dic q̄ſo ſi ex uno elemēto mixtū gn̄ari poſſit. MA. nequaq̄: ſi dicta ſane intellexeris. Accedit ad hoc q̄d ait Phūs. mix- ta ex eiſdē nutriri ex q̄bus ↄtingit ea gn̄ari. oīa aūt elemētis nō uno tm̄ ſed plib⁹ paſci manifeſtū eſt. DIS. Cur dicis manifeſtū: cui⁹ ad ſenſum patet oppoſitū in piſce: q in ſolo viuit & nutrit elemēto aquę. MA. quę apud nos eſt aqua/ elemētū nō eſt ſꝫ mixtū. nā & in diſtillatōe ab ea terre- ſtreitas facile ſepat: cui & unctuoſitas q̄dā aerea admixta ↄſpicit & eideꝫ ignis q̄ddā ineſſe haud ambigit. ꝑs aūt aq̄a pdōinat: Iō ſcriptura ſacra piſces de aqua productos cōmemorat dicens. Producāt aquę reptile aīę viuētis. Salamādra q̄q; & ſi ī igne viuere poſſit. ut recitat Aug⁹ de ci.

Forma mixti

In mixto quō ſint elementa.

Mixtiōis definitio.

qualitates virtuales.

Hermes

Raymūd.

Iob

26. q. ſ. n^c

mirum Ariſtote.

mixtum nō genera tur ex ele- mento

Auguſti⁹ li. 21. de ci.

dei. ab igne tamē nō paſcitur ſed ut qbuſdam viſum eſt/ de rore cœli aūt imbre nutrit. Et ut teſtatur Plinius li. 10. ſpeculi naturalis. animal eſt lacertę figura: ignē tactū ut glacies extinguit. De plantis aūt q̄ ſine piacē te ſemine ex nuda terra pullulare cernīus poſt hac latius pergrendū. Plinius

De diſtinctione mixtorꝝ & mixtis primę & ſecundæ cōpoſitionis. Cap. vi. MAG.

T ſi omniū mixtorꝝ prīcipia uniuerſalia & remotiora eadē ſint: illis tamen alia & alia ꝓportione cōcurrētibus diuerſa mixta efficiunt: quorꝝ etiam nōnulla/ aliȷs mixtis perfectioribus cauſę ꝓpinquiores exiſtunt. Et ut clarius q̄ dicenda ſunt capias: mixtorꝝ diuerſitatē ſex generibus ęnodabimus. primū autē ea q̄ primę cōpoſitionis cenſentur. DIS. Quę ſunt hęc? MAG. Vapores & exalatōes virtute ſolis & aliorꝝ aſtrorꝝ ex terra & aqua aliȷſue corpibus reſolutę: quas tn̄ nōnulli Phōꝝ qntū elementū/ mediū inter aerē & aquā opīati ſūt. In aūt eo hęc duo differunt. nam vapor calidus eſt & humidus. ut eſt fumus tempore pluuiali de mōtis vertice aſcendens: Exalatio autē calida eſt & ſicca: unctuoſa tamen humiditate nōnunq̄ imbuta. ut eſt ventus in ventre anīalis generatus. Rurſus autem ſi iſta alterata fuerint / multorꝝ & in aere & in terra apparentiū cauſæ erunt? DIS. Quorꝝ? MAG. Impſſionū ignitarꝝ/ aquoſarꝝ & medio modo ſe habentiū. Ignitarꝝ qdem ut ſūt ignis ꝑpendicularis: candela accenſa: lancea ardens: ſcintillulę euolantes: aſubaſcendens: aſubdeſcendens: caprę ſaltantes: ſtellę cadētes: ignis præcedens: draco uolans & q̄ ſunt huiuſcemodi naturę. Aquoſarꝝ autem ut ſunt grando/ grandulę/ nix/ pluuia/ pruina/ ros/ fontes & flumina. Medio modo ſe habere vident/ ventus & terrę motus. Hæc omnia (ſi vapores & exalationes genus primę cōpoſitionis conſtituunt) in genere ſecūdę compoſitionis locabimus. nam de horum ordine & generationis modo potius q̄ de eſſentiali diſtinctione tractabimus.

De materia, efficiente & locis impreſſionum ignitarum. Capitulum ſeptimum. DIS.

E ignitis igit primū te abſoluas MA: Ignitarꝝ impreſſionū materia eſt exalatio: cauſa effectiua calor inflāmans. locus aūt regio aeris: quā tribus interſticȷs diuiſam accepimus: q̄ ſunt ſupremū/ mediū & infimū. DIS: Supmu; qd dicis? MAG. Illā aeris partē q̄ igni eſt vicina & cōtigua: tranquilla: ab igne & ſtellis calida/ pura/ rara & lucida ad motū ignis (unde & magis calefit) circūducta. & hęc pars aeris ęſtus dici ſolet. ibi nec venti nec pluuia ut expientia docuit eos q in altiſſimis mōtib⁹ pulueri characteres īſcripſerūt/ ac eoſdē reuoluto āno illeſos inuenerūt. DIS. Mediū aeris interſticiū qd eſt? MAG. Aeris pars a regione ignis ſemota nec terrę ꝓxima: frigida/ tenebroſa: tempeſtuoſa/ ac dęmonū ſiue aeriū poteſtatum habitatio caliginoſa. uti libro ſeptīo dictum eſt. Eſt autem frigida: qa ab igne remota; & ſtellarꝝ radȷ a ſupficie

Iterſticia aeris tria
Supręmū
medium

infimum.

terrę reflexi ad eã non ptingunt. hinc etiã obſcura eſt & turbida. DIS. Infimũ quod dicis? MAG. Aeris partem ſupficiei aquę & terrę contiguã: a radijs reflexis calidã & illuminatam. Hoc tamẽ diuerſis anni tẽporibus nõ eodẽ modo contingit. Nam ſol in ſignis ſeptentrioãlibus terras noſtras directius reſpicit: radij ad angulos minores reflectunt hinc & calor fortificatur ut nõnunq̃ exalationes conſumat Sole autem meridionalia ſigna perluſtrante oppoſitũ accidit: & tunc qñq; frigus cõſtrictiuũ fit q̃d terræ poros ne q̃d exalare poſſit: conſtrigit. In vere autẽ & autumno du; Sol equinoctio appropiat hęc temperate ſe habent. ideo tunc ignitę impreſſiones magis generari pñt modo quo ſequitur.

De generatione impreſſionum ignitarum. Capitulũ octauũ. MAG.

Ignitę regionis ſuperioris impſſiões.

Vm itaq; virtute ſolis & alioꝝ aſtroꝝ a terra alijsue terreſtribus corpibus ęleuata fuerit exalatio/ Si quidem in calore abundauerit: ad ſupremum uſq; aeris interſticium aſcendit. Huius (ſi in ſubtilitate ęqualis non fuerit) pars groſſa & multa inferius cõglobata: ſubtilior autẽ in modum candelę ęleuata conſiſtit: & accenſa ad inſtar perpendiculi quo lapicidę utuntur apparet. & ignis perpendicularis nominat̃. Si vero pars groſſa pauca ſit: dicto modo impreſſio generatur: quã lanceam ardentem/ob ſimilem figurã dicim⁹ Exalatio autẽ ad hanc aeris regiõẽ; ęleuata: ſi ęque ſubtilis in oĩbus ptibus fuerit/ſed rara/pars poſt ptem inflãmat̃ & ęuolat. ad modũ ſcintillaꝝ a fornace æuolantiũ. uñ & nomẽ accipiunt. Si v̾o huiuſce exalatio m̃ltum ɔpacta & ęq̃liter extenſa inflãmat̃: impſſio fit quã cãdelã accenſam dicunt. nã & ſi eiuſdẽ longitudinis ſit cuius & altitudinis/ob nimiã tñ diſtãtiã oblõga ad inſtar candelę apparet. Si autẽ talis exalatio ob materię paucitatẽ ęq̃liter extendi nõ poſſit/inflãmata ſurſu; tendit. & gñali noĩe aſubaſcendẽs noĩat̃. hę ſunt q̃ in ſupmo aeris interſticio impſſiões gñant̃: medium pcurram⁹.

regionis ignitę mediæ

Vnde ſi exalatio mediocriter calida fuerit/mediã aeris regionẽ nõ tranſgredit̃: ſed in eadem ſubſiſtens p frigus circũſtãs fortificat̃: & accẽſa fit impſſio q̃ aſubdeſcendẽs appellat̃. inflãmata eñi deſcendere videtur qm̃ a nube frigida deijcit̃. nõnunq̃ etiã in deſcẽſu a nubib⁹ frigidis extinguit̃. qñq; donec unã pertrãſeat occultat̃: rurſumq; apparet.

regionis ignitæ infimæ

Ad inferius aeris interſticiũ deſcendãus Exalatio eñi debiliter calida/in aere q̃ circa terrã eſt/ſubſiſtit. q̃ ſi multa fuerit & diſpſa/ p frigus nocturnũ circũſtans ĩpellitur: & ſe fortificãdo iflãmat̃: & ps inflãmata ſurſũ ſalit, unde:

& capra ſaltãs dicit:appet em̃ ac ſi ſtupa accẽſa p cannã ſufflaret. Si autẽ exalatio hæc ↄtinua ſit & nõ multa: accẽſa ad inſtar ſtellæ decidit & quãq; poſt ſe veſtigiũ relinqt. Si vo multa ſit & bñ cõpacta accẽſa in aere ſtat & hoĩem trãſeuntẽ aeraq; impellentẽ aut ſeqtur aut pcedit. Hęc aũt ignis fatu⁹ dicit: & frequẽti⁹ circa patibula: cimiteria aut cognas ubi viſcoſitas m̃ta eſt: videt. Si vo exalatio m̃ta fuerit & ĩeqlis ĩ ſubtilitate: ĩ utroq; extremo: q̃d ſubtili⁹ ẽ aſcẽdit: groſſi⁹ aũt ĩ medio ſiñitudinẽ facit vẽtris: cui⁹ unũ dictorũ extremorũ caput: aliud cauda iudicat. & ſi circa unũ extremorũ nubes frigida fuerit: ipm ex nubis hũore fumat: totaq; hęc impſſio draco volãs: ignẽ aut fumũ ſpirãs appellat. Per hæc ſi quæ aliç ignitæ in aere cõſpiciãt impſſiões/facile diiudicari pñt: nec loca earũdẽ ita determiaſſe volui ut alibi gñari nõ poſſint. Ex his etiã q̃ ĩ eodẽ interſticio fieri hñt q̃dã ĩ ſupma ei⁹ pte/q̃dã ĩ media aliç ĩ ĩferiore gñant.

De materia efficiẽte loco & tpe impſſionũ aquoſarũ. Ca. 9. DIS.

Cicu digniſſima hęc ſũt: qb⁹ eorũ q̃ uulgo appent mirabilia: rõnes naturales aſſignare poſſum⁹. Ad aq̃ſas igit ſermonẽ vertas.

MA. Aq̃ſarũ impſſionũ materia ẽ vapor. Cã effectiua remota calor ſolis & aſtrorũ. pping̃ aũt actio q̃litatũ primarũ. Tpus ẽ hyems ſi frigus ↄſtrictiuũ in ea nõ abũdauerit. Locus ẽ aeris interſticiũ mediũ & infimũ: ſiñr & vẽter terrę/in q̃ cauernæ & meat⁹ varij ſunt: in qbus incluſi vapores fontium & fluminũ cauſæ fiunt. ut infra declarabit: nũc modũ generationis aquoſarũ tangamus. DIS. probe.

De Grandine. Capitulum decimum. MAG.

impſſiõe aquoſę in ſpeciali — Vm vtute ſolis & aſtrorũ vapor ęleuat/ſi calidior fuerit/ mediã regiõem aeris aſcẽdit: nec penetrat: quẽ circũſtãs frig⁹ pꝑter ſui raritatẽ penetrat: & calore expulſo: ptes eius in aquã vertere & inſpiſſare ĩcipit. Frig⁹ aũt qm̃ magnũ ẽ: ptes iã ĩ guttas vſas & fluẽtes cõgelat: & grãdinẽ magnã vel pũã: ſʒm frigoris & vaporis diuerſitatẽ gñat. Nonnũq; etiã vapor ĩ media aeris regiõe in guttulas ↄuertit. q̃ cadẽtes in infima regiõe p antipiſtiſim (eo qꝫ hęc regio calida ſit) cõgelant: tũc grando angularis. & ex multis guttulis cõgelata cernit. imagines aũt aut hominũ aut beſtiarũ in grãdine ſiqñ repiunt/ab influẽtijs ſtellarũ cãtę ſunt. Pili aũt in eo repti: in vapore ęleuant. Quæ aũt altius gñat angulos p cõfricatiõem in deſcẽſu amittit & rotunda cõſpicit. Figura tñ naturalis grãdinis lenticularis eſt: eo qꝫ frigus circũſtans magis ad latera vaporẽ cõtrahit quã ſurſum aut deorſum. — Grando — grãdo angularis — Figura grãdinis

DIS. Cur hęc impſſio in vere frequentius quã alijs anni tpibus gñat? MAG. qa ver calidũ eſt & hũidũ: gñatõi & ęleuationi vaporis aptiſſimũ. Eſtas autẽ calida & ſicca: vaporẽ exiccat. Hyems frigida: ſiñr & autũnus multotiens ab inferioribus vaporẽ reſolui nõ ſinũt. Eſt em̃ vapor materia grãdinis multũ calidus: iõ rarus & a frigore circũſtãte citius penetrabilis & cõuertibilis: uñ etiã fit ut aq̃ calida hyemis tpe frigori expoſita citi⁹ cõgelet quã frigida.

De Granulis & Niue. Capitulum undecimũ. DIS.

Granula — Ranula aũt q̃ in martio & aprili ſępi⁹ cadũt uñ gñant? MA.

ex eadem materia ex qua generatur grãdo minus tñ calida/ in mediũ aeris interſticiũ ęleuata/in loco tñ baſſiori quã ſit locus grãdinis/p frigus in guttulas ↄuerſa: q añ earũdẽ caſũ aut cõfluxũ extrinſecꝰ ad modũ grãdinis cõgelant. intrinſecꝰ aũt ꝓpter frigoris defectũ molliores adinſtar niuis ꝑmanẽt/& tꝑibus dictis in climatibꝰ ſexto/ſeptĩo & principio octaui cadũt ꝓpt̃ q̃litatũ ↄueñentiã. DI. nix ꝟo uñ fit? MA. ex vapore virtute ſolis & aſtroꝝ ad infimã ꝑtẽ mediȷ interſticȷ aeris ęleuato/ quẽ ꝓpter ſui raritatẽ /circũſtãs frigus ingredit/ in aq̃ reſoluit & ſit tꝑe ad modũ lanę carptę cõgelat. Accidit aũt iſtud frequẽtiꝰ tꝑe hyemali remiſſo frigore/ uñ & a tali aereũ hũidũ q̃d calidius ẽ & viſcoſũ nõ expellitur ſed niui mollicię & ouibus alimẽtũ p̃ſtat. Sepe etiã nix dũ ꝑ infimã aeris regionẽ deſcẽdit. a calore ibidẽ exñte in aq̃ reſoluit. uñ q̃d in vallibꝰ pluuia ſup mõtium iuga nix eodẽ tempore cernitur Nix

De Pluuia Capitulum duodecimum DIS.

Luuia aũt q̃ mõ gñat? Ma. Cũ ꝟtute ſolis & aſtroꝝ vapor calidus/ hũidus fumoſus & groſſus ad ſupmã ꝑtẽ infimi aut inferiorẽ ꝑtẽ mediȷ interſticȷ aeris ęleuat/a frigore circũſtãte ĩ nubẽ & nubes in aquã reſoluit/& ob grauitatẽ cadit. Guttatĩ ꝟo ad terrã uſq̃ ꝑuenit/q̃ ſi cũ ĩpetu ceciderit imber dicit. guttę autẽ maiores q̃ nõnũq̃ ſole lucẽte cadũt: baſſiꝰ ĩ aere gñant. DI. uñ ẽ q̃d aq̃ pluuialis nõnũq̃ rubea videt? Ma. ex aduſta & ſicca terreſtreitate: q̃ vaporibꝰ tꝑe calidiore ꝑmiſcet. DI. Sed vermes in imbre decidẽtes uñ gñant? Ma. nõnũq̃ minuti & imꝑfecti ꝟtute ſolis ĩ vaporibꝰ ęleuant & ĩ nube actiõe celeriore ꝑficiunt/interdũ aũt ex materia fęcunda & gñatõi vermiũ apta /ęleuata cũ vapore in nube cooꝑantibꝰ lumĩe & calore cęleſti procreantur.

Pluuia

Imber

pluuia rubea

ꝟmes cũ pluuia cadentes

De Rore Capitulum tredecimum. DIS.

Oris gñatio q̃ ẽ? Ma. Ros gñat ex vapore debilit calido/groſſo & hũido nõ multũ a terra ĩ infima aeris ꝑte ęleuato / ꝑ frigus nocturnũ cõdẽſato/& in aq̃ reſoluto/uti in ſiñ videre eſt ĩ vapore de vaſe diſtillatõis aſcendẽte /q̃ in alẽbico ſuppoſito in aq̃ rõne frigoris ↄuertit. Cadit aũt frequẽtiꝰ circa crepuſculũ/tũc em̃ aeris infima regio ẽ frigidior. DI. uñ eſt q̃ nõnũq̃ (ut aiũt) oues irroratis herbis paſtę moriũt. Ma. Cũ vapor de hũido aereo q̃d viſcoſũ ẽ & dulce multũ habuerit in rorẽ reſolutus & herbis adhęrẽs/adueniente ſolis calore decoqtur /aq̃ſitas cõſumit /reliquũ ad modũ farinę albæ aut ʒuccari in folȷs relinq̃t. & mãna dici ſolet. ꝑ eaſdẽ etiã cãs laudanuʒ ĩ aere gñat. oues itaq̃ dulcedinis auidę plus quã naturæ ↄueniat cõmedunt. uñ & fel ĩ ĩpis nimia colera (cuiꝰ his ros fomẽtũ ẽ) replet rumpit & effuſa colera inteſtina rodit unde & ouis moritur nõnunquã etiã ex tali rore epar opilat & ſic mors ouibus accidit. hoꝝ expientias ſe vidiſſe Alberthus magnus teſtatur.

Ros

manna laudanũ

oues cur roris moriuntur

Alber. magnus q̃rta ꝑte phię

De Pruina Capitulum decimumquartum. DIS.

Ruinę gñatio q̃lis eſt? MAG. Talis ferme qualis & roris. DIS. Ferme cur addis? MAG. nam ad generationem pruinę requirit frigus inteſiius quam ſit frigus in generatiõe roris: ut vaporẽ

Pruina

calidum nõ modo in aquã reſoluat: ſed & reſolutum cõgelet. Hui9 generatio ad ſenſum patet tempe hyemis/veris aut autũni circa pilos aĩalium ex vapore calido/de ore aut corporibus eorũdem exeunte. DIS. Aptiſſime & ignitas & aquoſas impſſiones deſcripſiſti/ad reliqua pgamus. MA. Siſte pauliſper/nam nõ dũ oẽs quæ in ſupioribus in aquoſarum ordine numeratę ſunt trãſcurrimus: DIS. quas non? MA. Fontes & flumina. DIS. verum quidem: ſed hę memorię exciderant.

De Fontium & fluminum origine & perpetuitate Capitulũ. xv. MAG.

Enter terræ ut p̃miſimus/cõcauitatibus & meatib9 quaſi viſceribus plenus ẽ/in qbus (qm̃ vacui eſſe non pñt) vapores ſunt ęleuati a terra q cũ in lateribus cauernaꝝ in aquã reſoluunt guttatim diſtillant/riuulos efficiũt: q undiq; in loco baſſiore cõfluẽtes/tandẽ ærumpentes fontẽ faciũt. DI. decliuior itaq; ẽ locus ęmanatõis quã origĩs.

locus originis & emanatõis fontis

Ma. Etiã naturaliter aũt in valle oppoſita aſcẽdere pñt aq̃ fontales ad altitudinẽ loci gñatõis. Altius autẽ ſi artis inſtrumento ſcandũt violenter fit: ne in natura vacuũ relinquat: ex eadẽ qppe cã nonnunq; in iugo mõtis/fons ſcaturire cernit: cuius aq̃ p cauernas q̃ſi p cãnalia q̃ arte fiunt in ſublime ferunt. DI. Sed uñ eſt q̃ q̃ſdam ſp ęq̃ mẽſura manare quoſdã ꝯo hyeme creſcere: reliquos autẽ æſtate minui aut penitus deficere cõſpicimus?

dę ppetuitate & defectu fõtiũ

Ma. id ex diſpoſitõe mõtis ſeu loci originis & q̃litatũ mutatõibus accidit. Mõtes equidem ſolidiores quoꝝ cauernas aer exterior facile ingredi nõ põt ꝑhẽniores aquas ęuomãt/priorib9 etenim vaporibus in aquã reſolutis: ne ſit vacuũ mox reſoluunt alij/qbus rurſum in aquã cõuerſis ſp alij ſuccedunt. mõtes vero poroſi vapores non continent. & aerem exteriorẽ (maxĩe autẽ ęſtatis tempe) exiccatũ recipiunt cũ calore exiccãte: ut nec vapores: nec frigus cõuertens retineant. accedit ad hęc actio influentiæ exiccatiuæ: q̃ nunc in illo poſthac in alio p̃domiat̃ loco ex rotatiõe cęloꝝ. unde etiã paludes in terrã fertilẽ ꝯuertuntur. hyemis etiam tempore cum pluuiæ multę ſunt accidentaliter hi fontes augentur. DIS. Sed calor in hyeme & frigus in ęſtate fonti unde æueniunt: cum potius cõtrarium accidere deberet? MAG. Cauſa huius ex fortificatiõe frigoris cauernarũ terræ accipit̃. Hyemis eqdem tempore cum per exterius frigus pori terræ conſtricti ſunt: exalationes calidæ exitum nõ inuenientes/clauſi reſiſtunt & vapores ſimul & reſolutas aquas calefaciunt in quaꝝ ægreſſu & exalare vide͂tur. In ęſtate vero pori aperiuntur & exalationes reſpirare poſſunt. Frigus autẽ cauernarum ꝑpter exteriorem caliditatẽ per antipariſtaſim fortificatũ & fontales aquas infrigidat. Eadẽ cauſa etiam celaria æſtate frigeſcunt & hyeme caleſiunt.

Fõtes fiũt frigidiores in ęſtate & calidiores in hyeme

DIS. aſſentio. ſed dic quæſo ũde thermis tãta caliditas & fontibus tanta diuerſitas in colore ſapore & varijs effectibus ĩnaſcit? MAG. Therme caleſiunt quia circa mineras ſulfureas & accẽſas fluunt. Fontium autẽ diuerſitas eſt/ex varia primaꝝ q̃litatũ permixtione

influentiarum cōcurſu: minerarum quoqꝫ & terrarum per quas tranſeunt diuerſitate. Eorum uero quę mirabiliora uidentur rationē particularem reddere difficillimū. Eſt enim ut recitat Aurelius Auguſtinus lib. 21 de ciuitate Dei fons apud Garamātes in die tā frigidus ut bibi non poſſit: in nocte aūt tantę caliditatis ut tangi neqat. Eſt & alius in Epiro q accēſam facē extinguit: extinctā aūt accendit. horum ratio ut aiunt uis eſt naturę: aut potius uoluntas dei. DIS. Hęc igitur traſeamus quos autē pro uſu noſtro meliores eſtimas ędicito. MAG Meliores ſunt (ut phiſici aſtruūt) leuiores in pondere/ puriores in ſubſtātia: nō ſtantes/ ſed cōtinuo ſup luto puro ad orientē pfluētes. DIS Ecce in fontiū naturas digreſſi/ cauſas fluminū traſiuim⁹. MAG. Fluminū cauſę eędē ſunt q̄ & fontiū. Fluēn eqdē fontiū cōcurſus eſt. unde ex fōtib⁹ Ior & Dan q ſunt ad radices Libani: fluuius Iordanis e qbus & nomē habet efficit. Idē de flumīb⁹ terrę noſtrę in prōpto eſt uidere. DIS probe. Sed qrſum flūina iugiter labentia pueniūt? MAG. Oīa liberioris aquę maris ſcꝫ ſinus intrant. ut ait Sapiens. DIS. Mare igit ex his auctū terminos pprios traſgredietur: contra id Pſalmigraphi. Terminū poſuiſti quē nō tranſgredientur neqꝫ cōuertent opire terrā. & Dñs ad Iob Quis cōcluſit oſtijs mare & infra. Circūdedi illud terminis meis & poſui uectē & oſtia & dixi. uſqꝫ huc uenies & nō pcedes ampli⁹ & hic cōfringes tumētes fluctus tuos. MAG. Propter hęc quidā flumīa aliqua p occultos terrę meat⁹ a mari exire/ rurſus in alia parte illabi affirmāt. Nōnulli uero mare flūinibus auctū/ rurſus cōtinuo Solis & aliorum aſtrorum feruore p ęleuationē vaporū minui aſſerunt. & utrūqꝫ ſuſtineri poteſt. Ait enim ſcriptura. Oīa flumina intrant in mare: & mare nō redūdat. ad locū unde exeūt fluīa reuertunt: ut iterum fluāt. Quę aūt p re adducunt ſcripturę: teſtant diuini id eſſe opatiōis nō naturę. quod maxime in eo apparet/ qꝫ fluct⁹ undoſi maris tanqꝫ montes aquarum inſurgētes impetū ſuū ad littus illidunt: & conſtitutas terras cuſtodiunt.

Aug de ciui dei. c. 5

idem. c. 7.

Psal. 103.

Iob. c. 38.

Eccle. 1.

unū fōtiū diuerſitas

Fōtes meliores

generatio fluminū

oīa flumina mare intrant

De maris ſalſedine fluxu & refluxu. Capitulum ſedecimum. DIS.

Via ad mare ſermo noſter defluxit: cauſas ſalſedinis/ quotidiani fluxus & refluxus eiuſdem ſi in prompto ſunt pandas. MAG Salſedinem maris prouenire ex permixtione ſicci terreſtris aduſti uirtute ſolis ęleuati: atqꝫ vaporib⁹ humidis mari incidentib⁹ pmixti: uulgatum eſt. ex ſimili equidem cauſa aqua per cineres colata amara fit. Accedit ad hoc qꝫ ardor ſolis dulciores leuioreſqꝫ aquas cōtinuo ęleuat terreſtreitatibus relictis. hæc equidem ſeparata aquas maris dulces relinquit. ſicut nouerunt qui per uas cereū undiqꝫ clauſum: miſſum in mari aquam dulcem per poros inſtillantē recipiunt. Flumina quoqꝫ ſi q̄ de mari ęgrediuntur/ p arenam & terram colata/ nō amara ſed dulcia ad nos pueniunt: & dulcia continuo reintrantia reſiſtūt/ ne mare ſemp amarius & magis ſalſum fiat. Sunt tamen qui ipſum a primordio amarum

mare fit dulce

Fluxus & refluxus maris

Macrobi⁹

creatū aſſerunt. DIS. de fluxu autē & refluxu maris qui eodē die (ut
aiunt) bis aut quater fieri ſolet: quid affers? MAG. huius cā ad lunā
humidorꝝ dñatricē referenda eſt: ad ipſius equidē crementū & decremen
tū humores pene uniuerſorꝝ mutari certū eſt. unde luna ſub ſole curren
te (q̄d in nouilunio euenit) lumen utriuſq; impeditū: aerē ſubtiliare nō
pōt q ingroſſatus in aquā vertit: ſitq; maris crementū in ſubā. q̄d efflu
xus neceſſario cōmitat. Luna v̄o in oppoſito ſolis cōſiſtēte q̄d in pleni
lunio cōtingit totū lumē ſuū inferiorib⁹ trāſmittit: nec ſolis lumē quo
minus maria reſpiciat: prohibet. Hinc aq̄ maris: q̄ ob ſui groſſiciē va
pores cōtinet rareſit aſcēdit & effluit ad inſtar lactis calefacti. Eſt autem
hoc crementū nō in ſubā ſed accidēte p̄ rarefactōem. In quartis autē in
terpoſitis nūc creſcit & nunc diminuit ex cauſis ſilibus. unde in prima
q̄rta lunatiōis decreſcit mare in ſubſtātia. in ſecūda augmētat accidēta
liter rarefactiōis via. In tertia rarefactio decreſcit ꝓpter luminis decre
mentū. in quarta q̄ iā ſoli appropinquat rurſus ſubſtātia maris augetur
p̄ aeris inſpiſſatōem. Quantū autem ad q̄rtas diei naturalis mare lunę
motū imitatur. Dū em̄ luna ſup̄ orizonta verſus coeli medium aſcendit
creſcit & fluit mare. luna vero a medio coeli ad occaſum declināte decre
ſcit mare & refluit. Rurſus luna ab occaſu verſus angulum noctis p̄gre
diēte / mare creſcit: & fluit. ipa aūt ab angulo noctis verſus orientē aſcē
dēte / decreſcit & refluit. DIS. Si flux⁹ maris motū & lumē lunæ imi
tat / maria ſupra orizontē a quo intumeſcūt & fluūt / luna ſub orizonte
gradiēte? MA. Sequūt motū ipſius lunę cōcurrēte lumīe a ſtellis & p̄
te coeli oppoſitis reflexo. ea aūt ſupra orizonta morāte idē fit lumine di
recto & modo fortiori. virtutes em̄ reflexę debiliores ſunt virtutibus
directis / quia ab origine ſunt magis elongatę. DIS. Ex hoc ergo ratō
patet cur / nūc fluxus diurni / nocturnis ſunt fortiores: nūc debiliores: &
ecōtrario. MA. nō tantū ex iā dicto hui⁹ cā ſumi pōt cū reflexū luna
re lumē tāti vigoris non ſit: ſed ex p̄dictis de cremento ſubſtātiali & ac
cidentali. Inſup̄ & ex diſtātia aut ꝓpinquitate maiore. unde luna exiſtē
te in auge ecentrici & epicicli fluxus debiliores ſunt: eo q̄ tunc maxime
ſit ēlōgata a terra. In oppoſitis vero p̄tibus terrę maxīe eſt ꝓpinqua: idō
tunc fluxus fiunt fortiores. Silr ſi luna in circulo meridiano ipſi zenith
fuerit magis ꝓpinqua. Coop̄ant ad hoc ſtellę fixę quib⁹ luna cōiungit
ſilr & planetarꝝ cōcurſus & mora ſup̄ orizonta. Vñ ſi taliū plures cauſæ
coierint / nōnunq̄ diluuiū p̄ticulare efficiūnt. Sic & nōnulli diluuij ge
neralis cās aſſignare conātes / plurimorꝝ planetarꝝ cōcurſum in Cācro
calculatiōibus ſe īueniſſe dixerūt: at v̄o illud ſine rōne / cū hui⁹cemodi
cōſtellatōem ducētis & āplius annis diluuiū p̄ceſſiſſe cōptū ſit. DIS
Vnde autē eſt cū dictę cauſę nō tantū mare ſed etiā cętera flumina reſpi
ciant: ea tñ intumeſcere non faciunt? MA. p̄ter dictas cauſas accedit
etiā aquarꝝ diſpoſitio: q̄ eſt ſpiſſitudo / ſalſedo: & in uno loco ſtat⁹ tem
pore lōgo. p̄ ſpiſſitudinē aq̄ ſpūs cōceptos fortiter retinet & in ſpumā
vertit. a ſalſedine gñalē habet calorē & a ſtatu in uno loco multorꝝ p̄ ſo

lem recipit ſpirituũ gñatõem. Hęc q̃a nõ in oĩb⁹ maribus eq̃ fortia ſũt/ nec in flumĩb⁹ dulcibus repiunt/ iõ fluxus & refluxus in maribus nõ eſt ęqualis: & in flumĩbus aut nullus/ aut ita modicus ut pcipi facile nõ poſſit. Sic & mare mortuũ ꝓpter nimiã ei⁹ groſſicieʒ a lunę influentijs moueri nõ põt, dicit Alberthus. Orizon autẽ q̃a ubicũq; locoꝝ variat accessus & receſſus in maribus variari neceſſe eſt. Sunt aũt q̃ motib⁹ oceani alias ab his q̃ poſitę ſunt rões afferunt. aiũt em̃ in mari abyſſũ profundiſſimã: de q̃ rupti ſunt fontes abyſſi &c. Iuxta quã & cauernę nõ p ũę: in qb⁹ de ſpiramĩe aq̃ꝝ vẽti cõcipiunt. q aq̃s maris p patẽtes terraꝝ cauernas in abyſſum attrahũt: & ea exundãte rurſus magno impetu repellunt. Hos aũt vẽtos: ſpũs procellaꝝ intelligũt/ q ab influxu lũę/ & ne vacuũ ſit in natura frequẽtius mouent. alias cãs breuitatis gratia traſeo.

Alberth⁹

Plinius

De terrę motu Capitulũ. xvij. MAG.

EX his etiã tremor terrę prouenit. Cũ em̃ in viſceribus terrę vapores obſtructi exeũdi locũ nõ inueniũt: in die p radios ſolares caleſiũt & ſubtiliant: rurſus autẽ p nocturnũ frigus ingroſſant/ & utroq; mõ moti exitũ q̃rẽtes latera terrę & cauernaꝝ ꝯcutiũt nõnũq; etiã rũpũt: & terrã tremere faciũt, ſępius aũt in nocte. Quod ſi exitũ nõ inueniunt/ nõnunq; terrã ad modũ mõticuli aut collis ęleuãt/ quã ſi rũpunt cineres & lapides ejciũt. Foueas magnaſq; voragies cauſãt/ q̃ ſi circa flumĩa ęueniũt: ipã ad diſtantiã aliq; tota abſorbẽt. Si autẽ in alueo exierit hi incluſi ſpũs aquã extra termĩos ripaꝝ ejciẽtes pticulare diluuiũ efficiũt. DI. Sane. ſed ob quã cãm nonnunq; peſtis terręmotũ cõmitat? Ma. Spũs hi incluſi ſi venenoſi fuerint/ exeũtes aerẽ corrũpunt & inficiũt: ex q̃ peſtilentiã pticularẽ ſaltẽ in locis ubi hęc accidũt ſeq neceſſe ẽ. DI. Fortaſſe illius eccileſia memĩt in bñdictõe ſalis & aq̃/ cũ dicit. nõ ſit ibi ſpũs peſtilẽs & aura corrũpẽs. Ma. nimirꝝ: cũ & ptãtes tenebraꝝ his ſpiritibus multotiens utant: aut ut hoĩes ledãt in corpe: aut ſenſus alienẽt & viſiõibus decipiãt. Ab his nõnunq; oculi & vultus eoꝝ q ſubterraneos ſpecus aut antra ingrediunt/ imutant/ maxĩe aũt eorum qui a dęmonibus reſponſa accipiunt/ quę in huiuſcemodi antris dare ſolent. Sed hęc eo loco latius diſcutiẽda ſũt q̃ necromãticoꝝ figmẽta ꝯfutabũt.

colles fiũt

diluuium pticulare

peſtis ſeqtur terræmotum

De Ventis Capitulum. xviij. DIS.

VTrũ & a talibus cauernis mõtiũ vẽti egrediũt? Ma. nõ oĩo inficior. Vẽtus em̃ ut patebit exalatio ẽ calida & ſicca/ quã etiã ĩ viſceribus terrę gñari certũ eſt/ q̃ egreſſa & lateralit circa terrã mota vẽtus noĩat. DI. ad hoc fortaſſe alludere videt q Virgi. æolũ cuſpide latera mõtis infixa ęducẽtẽ vẽtos ſcribit. Et illd dauidicũ. q ꝓducit vẽtos de theſauris ſuis. Sʒ ędicito cõem vẽtoꝝ originẽ. Ma. vẽtus ut pmiſſũ eſt: Exalatio eſt calida & ſicca lateraliter circa terrã mota. Cum em̃ calida ſit aeris regiones tranſire nititur: frigus autem mediæ regionis obuians eã dejcit: q̃ (ratione caloris q fortius in ea propter terreſtreitatẽ tenet) reaſcendit: & rurſus a frigore cũ impetu verſus terrã dejcit: propter ca-

Ventus

Virgili⁹ æneid. 1.

Pſal. 134.

lorẽ aũt q̄ ſe np̄ in altiora tendit/ſimlr & ꝓpter aliaꝶ exalationũ occur-
ſum nõ directe verſus faciẽ terrę ſed lateraliter mouet. & ventus/ſpiritꝰ/
ſeu flatus dicit. Dauidis aũt dictũ gloſa expõit de ocultis cauſis. DI.
Cur autem hęc exalatio cũ calida ſit non ut hę e q̄bus ignitę fiunt imp̄ſſ
iones accendit? MAG. ꝓpter unctuoſitatis carentiã: de qua ſi quid-
Typho dĩ habuerit nonnunq̄ accendit. & ventus fit quē græci τυφωμ α πὸ
του τυφω id eſt incẽdo nominãt. Hic fit dũ exalatio terreſtris unctuo
ſitatis nõ oĩno expers: in nube cõcluſa per foramẽ ęgredit: & p̄s egreſſa
a terra reſiliens/rõne caloris reaſcendẽs/p̄ti alteri deſcendẽti circulariter
inuoluit arbores q̄nq̄ ęradicat: tecta atq̄ edificia alta deijcit: & inflãma
ta ad inſtar rotę ardentis apparet. Si vero exalatio tota ſiĺ a nube egreſſa
atq̄ a frigore verſus terram proiecta accendıtur: domos aut villas cõſu
Ethnephias mit & a vulgo diluuium ignis/& ab alijs ethnephias dici ſolet. Cũ au-
tem duo venti oppoſiti ęque fortes concurrũt: aut unus a reſiſtente for-
titer repercutitur / aut deſcendens de aere ſuperiore/ alium a terra aſcen
Turbo dentem ventum obuium habuerit: per gyrum inuoluuntur: puluéres

folia/paleas & ſimilia a terra ęleuant. & turbo dicit̃. DIS. Ventos oppoſitos quos dicis? MAG. Quoꝝ origo eſt ab oppoſitis terrę partibus. Quattuor equidē ſunt venti principales a quattuor mundi plagis orientes: quoꝝ quilibet duos habet collaterales: fiuntq; numero duodecim. ut prætacta admonet deſcriptio. Hi omnes in origine calidi ſunt & ſicci: ſed a terris diuerſis per quas flare ſolent/diuerſas qualitates ſortiuntur: & in progreſſu ex permixtione exalationum quas reperiunt augentur. Flatus autem ipſorum nōnunquam ex defectu caloris intercipitur: calore autem vigorato reſtauratur. Pluuiæ etiam/ calor adurēs aut frigus intenſum poros terrę conſtringens/ventos abſcindunt. ex his nāque exalatio & materia venti aut abſumitur aut æleuari prohibet̃. Sed nec hoc quidem ſilentio tranſire fas eſt: ventos ſcilicet collaterales nauitis maria ſulcantibus multo plures eſſe cognitos: ſecundū quos vela regere nouerunt. Concurſu etiam mariū non modo collaterales/ ſed etiaȝ principales oriri pñt. Nam duæ reflexiones in occidentem: una in ſeptentrionem: alia in auſtrum zephyrum generāt. Duę in orientem ſe diuidentes/eurum procreant. Orientalis autem & occidentalis in ſeptentrione concurrentes boream/in auſtro vero auſtrum cauſant. Si orientalis vergens in auſtrum velocior ſit occidentali: fit ventus medius inter zephyrum & boream. Si autem occidentalis velocior fuerit: fit ventus medius inter boream & eurum. Pariformiter & in aliis eſt videre. Veꝝ tamen non ſemper ad nos deueniunt venti a quotidianis his fluctibus geniti. Interdum etiam cardinales/nominibus collateralium: & collaterales nominibꝰ cardinalium inſcriptos inuenies. ad reliqua tranſeamꝰ.

venti ſunt duodecim

Sed venti maris

alia generato vēti

De Tonitru & Coruſcatione. Cap. xix. DIS.

St adhuc quod circa naturas ventorum declarandum cenſeo. MAG. Quod? DIS. An ne ſonus quem tonitrui dicunt/ ex ventorum aut potius nubium colliſione in ſuperioribus cauſetur MAG. Veꝝq; in ſcripturis non inferioris ordinis viri tradidere. Principalior tamen cauſa huius eſt ſciſſio nubis: facta hoc modo. Cuȝ virtute ſolis & alioꝝ aſtrorum æleuatur vapor: & in eo exalatio uſq; ad medium aeris interſticium: vapor exalationem circūdans/ in nubem inſpiſſatur. huius frigus dum exalatio incluſa ſentit/ſe cōtrahit: fortificat contra latera nubis impellitur: inflāmatur. & exitum non inueniens/ violenter nubem rumpit. Maxime autem dum hanc nubem alia ſuperior comprimit & inferior fortius reſiſtit. tunc enim exalatio nondū inflammata nubem ſcindit: & in exitu ex vehementia motus incenditur. Hunc ſonum tonitru/& hanc incenſionem coruſcationē dicimus. Licet autem ſimul fiant: aut coruſcatio poſt ſonum (ſi exalatio non in nube ſed exeundo inflāmatur) prius tamen ignem q̄ ſonum percipimus: propter viſus ſubtilitatem. Nōnunq; ignem videmus & ſonum nulluȝ audimus: ut in ęſtate tēpore ſerotino. Sonus em̄ niſi fortis fuerit anteq; via multiplicationis (de q̄ in muſicis) per aera ad aurē perueniat: deficit aut prop

Cauſa tonitrui & coruſcationis

viſus velocior eſt auditu.

ter debilitatem auditũ non mouet. Velocitatem viſus & tarditatem auditus ſenſibiliter experimur: dum aliquẽ eminus ligna ſecantem cernimus. frequenter enim ſonũ primi ictus tunc demũ audimus dum ipſum ſecundario lignum ferire conſpicimus. Excaleſacta autẽ exalatione/nubem frangi & ex fractione huiuſcemodi ſonum cauſari argumenta prębent caſtanea aſſata & veſica aere repleta & violẽter compreſſa.

De Fulmine & eius effectibus. Capitulũ viceſimũ. DISCIPVLVS.

Fulmen

Vnde autem fit aut quid eſt quod tonitru comitatur: & fulmẽ dici ſolet? MAG Fulmen nõnunq̃ dicitur exalatio ſulfurea venenoſa violenter e nube depulſa: impetu ſuo & vi penetratiua & ſubtilitate arbores ſcindens: animalia interficiens: metalla & cætera reſiſtentia demoliens atq̃ conſumens. q̃ ſi groſſior fuerit reſiſtentia/corpora adurit: conglobatior vero diſſipat. Quandoq̃ autẽ fulmen lapis eſt ex vapore & exalatiõe terreſtri & minerali in nube maxime viridi aut nigra/ virtute ignis & influentiarũ decoctus: qui rupta nube cũ impetu deijcit: muros findit: edificia diſſipat & inflãmat. Vtrũq̃ tamẽ exalationẽ ſcʒ & lapidem ventus ſubtilis antecedit/qui corpora mouet aut diuidit verſus quę fulmen venit. Quidã autem Phõrũ conſiderantes mirabilẽʒ fulminis operationem/ipſum nõ opus naturę ſed ſumi dei effectum ĩmediatũ arbitrati ſunt. DIS. Hanc fulminis operationem patefacias. MAG

effectus fulminis mirabiles.

Ex multis pauca adducã quę Auerrois/Alberthus & cæteri phõrũ commemorant. Primo nanq̃ fulmen gladium in vagina/aurum in burſa & pedem in calceo demolitur: vagina burſa & calceo illeſis. poroſa equidẽ ſine reſiſtentia ingreditur: circa ſolida vero & reſiſtentia diutius moratur donec ea cõminuat & reſoluat. Sic & hominẽ aut animal aliud intrinſecus in fauillam & cinerem redigit: extrinſecus autem illeſum & ſine macula relinquit. Retia etiam in aqua conſumit: quę extra aquã minime ledit. Venenoſitate etiã ſua unum interficit & proxime ſtantẽ minime ledit. Sua ſubtilitate de pariete in parietem: de cubili in cubile/inferiore in ſuperius mirabili velocitate mouetur. Interdum vas cõminuit vino aliq̃diu in pellicula quadam ex viſcoſitate vini ſubito extracta & indurata conſiſtente. ſed vinum hoc venenoſum redditur. Animalia autẽ venenoſa fulmine percuſſa omne venenũ amittunt. Nõnunq̃ arboris aut vitis medullam interimit/ſtipite propter poroſitatẽ illeſa. Ligna autẽ poros tortuoſos habentia a fulmine facile non ledunt. Aliqñ fulmen veſtẽ aut crines hominis adurit homine illeſo. nam cum debilis virtutis fuerit in id quod aliquid humiditatis cõtinet ut corpus hominis agere nõ poteſt: ſed ſicciora aggreditur. tale etiamſi cutem hominis penetrauerit ipſum inflatum & colore ĩmutatum exhibet. De reliquis ex iam dictis rationes & cauſas aſſignare non erit difficile: cętera videamus. DIS. Quę? MAG Galaxiam/Iridem/Halonem & Cometem.

De Galaxia. Capitulũ viceſimũ primũ DIS.

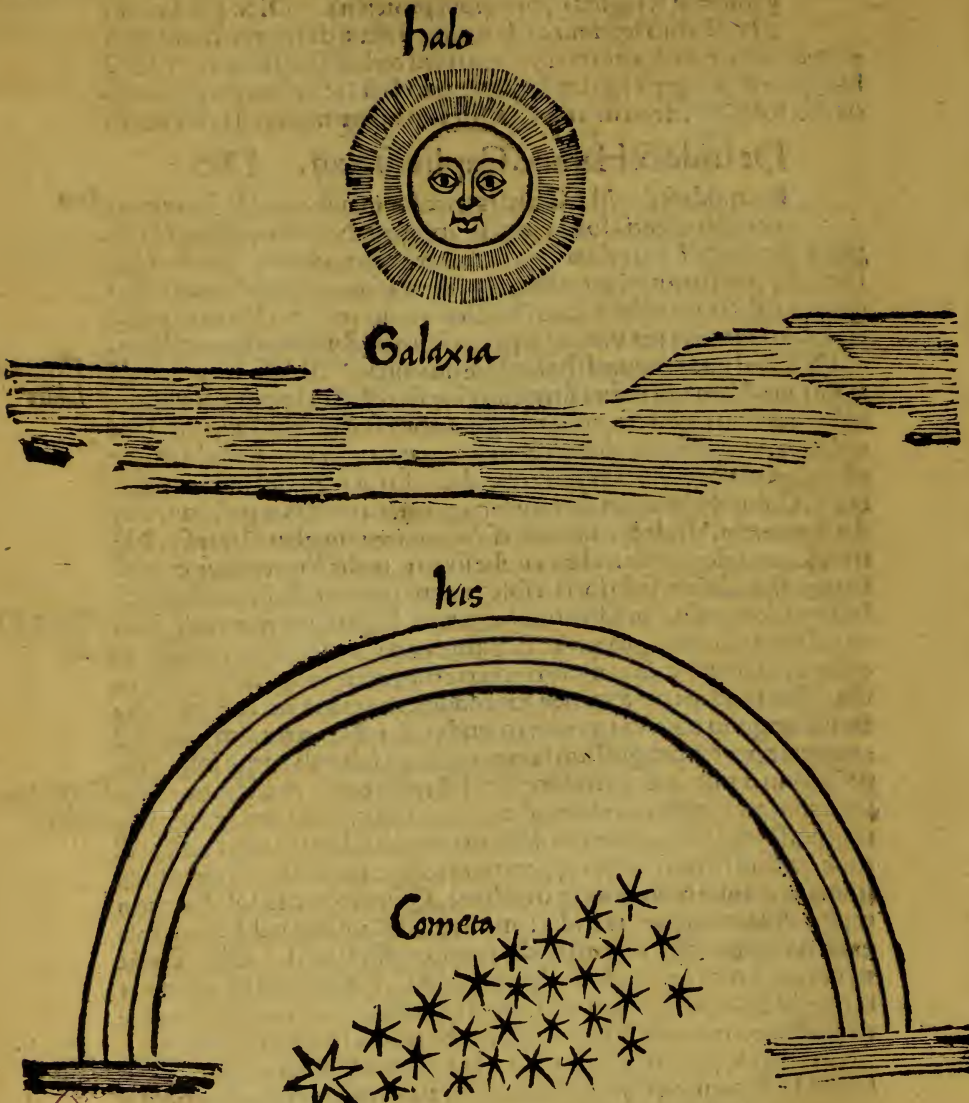
Alaxiam quid dicis? MAG. Circulũ albũ in cœlo per pedes geminorũ & ſagittarij principiũ protenſum. DIS. Hic fortaſſe eſt quẽ libro ſeptimo cũ de natura ſtellarũ diſſereres circulũ lacteum dicebas: non de natura elementari/ſed cœleſti ſiue ſtellari. MAG Hic ipſe eſt. & a grecis galaxeas a gala quod eſt lac. latine circulus lacteus dici ſolet. Sed de eo mẽtionẽ fecisse iam nõ meminerã. Iridẽ videã⁹. Galaxia

De Iride & Halone. Capitulũ. xxij. DIS.

Ris quid eſt? MAG. arcus tricolor in nube rorida & concaua ex reſplendentia ſolis oppoſiti apparens. Nubes equidem rorida ꝓpter cõtinuitatẽ guttularũ ſatis terſa atq; polita/ad inſtar ſpeculi ſe habet: ſed ꝓpter paruitatẽ guttularũ non figurã ſolis ut eſt/ſed colores q̃ſdam ex reflectione radiorũ ſolariũ rep̃ſentat: quemadmodũ ex reſplendẽtia ſolaris luminis per vitrum aqua plenum in obiecto pariete vidẽtur. Iris

DIS. Sed unde prouenit hec colorũ diuerſitas? MAG. Ex nubis diſpoſitione. Nam ubi nubes fuerit denſior fit reflectio fortior: & videtur color puniceus. albũ em̃ viſum p nigrũ/rubeũ ſiue puniceũ apparet. Vbi nubes rara: fit reflectio debilis & videtur color viridis. Sed ubi rarior eſt nubes: fit reflectio debilior/ & videẽ color alurgus ad inſtar lapidis lazuli. Color ṽo glaucus ſiue ſanchos generatur ex iuxta poſitione viridis & puniciei. Vnde & iride marceſcẽte puniceus in glaucũ tranſit. Nõ nunq̃ ex reſplendentia iridis in nube ſuperiore alia iris cernitur: quæ eſt imago ſiue idolum inferioris a ſole cauſati/ propter q̃d in ea colores debiliores & oppoſito modo ſituati apparent. Figura autem arcualis iridi ex radiorũ incidentia prouenit. Et huius cauſa principalius conſiſtit in nube. ut dicit propoſitio decimanona tertię partis perſpectiuæ. unde radius ſolis incidens per foramen rotundum/rotundus eſt. in berillo tamen hexagono obiecto iris non rotunda ſecundum naturam radij/ ſed exigona apparet: progreſſum tamen radiorũ a ſpherali corpe ſolis cooperari non omnino abijciendũ cenſeo Eſt enim centrum iridis in eadem linea cum centro aſtri. unde ſequitur ut iris ſemicirculo maior apparere non poſſit: niſi forte quantum diſtantia oculi videntis a terra addit: & tunc quidem ſemicircularis apparet cum cẽtra amborũ in orizonte ſunt unius in oriente & alterius in occidente. Quanto autem ſol ab orizonte plus diſtat/tanto arcus iridis ſemicirculo minor apparebit. undę ſole exiſtente in meridie/minima iridis portio poſſit videri. DIS. Poſſetne iris cauſari ex reſplendentia lunę? MAG. Poſſet. Sed in coloribus longe debilior: propter lunaris luminis debilitatem: & non niſi luna plena: nocturno tempore & vapore ſiue nube rorida multum diſpoſita. Colores iridis figura iridis Centrum iridis

Circulus autem circa lunam aut aliud aſtrum apparens: Halo dici cõſueuit. Et fit cum vapor in raritate & denſitate mediocris/dyametraliter inter aſtrũ & viſum noſtrũ interponitur: ſup̃ quẽ lumen aſtri incidẽs ipſum in medio diſiũgit/in extrẽitatibus aũt radij refrangunẽ ꝓpẽ vaporis Halo

halo
Galaxia
Iris
Cometa

denſitatē: in quibus etiā colores (& ſi debiles) vident. Ex eadē cauſa colores varios in aere cernim⁹: maxime aūt puniceū circa ſolis ortum vel occaſum. ſimiliter virgas coloratas in nubib⁹ diſcōtinuis videm⁹. In nocte autē voragīes & hiat⁹ in cęlo videre nos dicim⁹: cū eadē in vapore cuius mediū denſius eſt: ꝑpter longiorē diſtantiā contingāt. Soli autem ſi nubes a latere obiectę fuerīt, ex reflectiōe plures ſoles quas parelios grę ci dicunt: repſentāt. ſicut in ſpeculo aquę īmerſo cū ſole ſtella cernitur: q̄ non eſt niſi ſecundaria ſolis imago. DIS. Facile his aſſentio Sed de iride ambiguitatē īmittit: q̄d nuper in Geñ. me legiſſe recordor: poſt diluuiū generale deū in ſignum fœderis quod cum Noe pepigerat: hunc arcum in nubibus ſe poſituꝝ ſpopondiſſe. Si igit eo mō quo dictum eſt cauſaret / utiq; ante diluuiū ſępius apparuiſſet. MAG. apparuit utiq;: ſed tunc ſignū fœderis non erat. Noe igitur in ſignū fœderis ex inſtitutione hunc arcum accepat. ut quę ante hac pura res naturalis & nullius pacti ſignum erat / tunc ſignū eſſe incipet: & res naturalis in cauſis ſuis eſſe non deſineret. Quēadmodū lapis quo agrorum limites diſtinguimus nō tunc lapis eſſe incipit / cū in ſignū diſtinctionis erigit ſed tūc ſignū eſſe cępit q̄ prius erat ſed diſtinctiōis ſignū nō erat. DIS intelligo. Sequit aūt ut iuxta p̄miſſoꝝ ordinē nūc cometā deſcribas.

Pres ſoles

Iris apparet ante diluuium

De Cometa & bellis: ſterilitate terrę: morte Principum & cęteris malis apparitionem cometis conſequentibus. Capitulum. xxiij. MAG.

Cometa

Ometes eſt exalatio terreſtris / calida & ſicca pinguis & viſcoſa: virtute aſtrorum ad ſupmā aeris ptem ęleuata: & ibidē incenſa. Sunt tñ qui cometā exalatiōem dicunt ſubtilē nō inflāmatā: ſed lucentē a lumine ſolis & aſtroꝝ in ipſa incorpato. Generat hęc exalatio actione aſtroꝝ in viſceribus terrę: maxime dum pori p frigus ſtringūt & egredit cū per calorē reſoluūtur. Non autē tota ſimul æleuat / ſed ps poſt partem aſcendit / & nouę continue generantur: a quibus etiā cometes in ſuperioribus nutritur diutius / & ipis impeditis deſinit citius. Diuerſificantur autem in quantitate figura & colore ſ꜠m materię differentiam. unde ſi materia in medio bene cōpacta / in extremitatibus vero circumquaq; rara fuerit: videtur quaſi aſtrum crinoſum. Si autē materia ęqualiter ſpiſſa / ſed in longum protenſa ſit. ut ſtella caudata apparet. Si autem cauda corpore rarior fuerit / cernitur ut ſtella barbata. Raritas etiam & denſitas materię colorem variant. ſecundū aſtrologos autem Cometa de natura Saturni: Cerulei aut plumbei coloris eſt: quę autem de natura Iouis alba ad inſtar argenti lucidi videtur: & quę de natura martis rubea: quæ de natura ſolis: ut aurum argento mixtum apparet: quę de natura veneris / ſpiſſa ut nubes cernitur. Mercurius autem cometeꝫ ſuum ceruleum demonſtrat. Cauda etiam & caput draconis & aliarū cōſtellationum naturę mutatiōem in his facere dicuntur: ſed hæc ad pſens commemoraſſe non probaſſe ſufficiat. DIS. non dum motum & fig

diuerſitas cometaꝝ

aſtrū Crinoſum

Colores cometarū

miſicationes cometarum explanaſti. MAG. Cometes mouetur ad motũ continentis aeris: per diem naturalẽ circuendo terrã. Significacões cometarum ſunt variꝫ, generaliores autẽ ſterilitates/peſtilentiꝫ & ſeditiones. Sterilitas quidem maxime ubi ſiccitas & caliditas intenſe nocere poſſunt. hæ enim cometã & antecedunt & ſequuntur. Priuatur etiã terra eo tempore cõmuniter omni fœcundo humore. In terris autẽ paludinoſis ſequitur quandoque fertilitas. Peſtilentiꝫ autem ſequunt: nam cum ſubſtantia cometæ/quæ ſubtilis eſt & bene digeſta/aliꝫ exalationes ſegregatæ tanquam impuriores & venenoſꝫ eleuantur. Vnde & tẽpore cometꝫ ante aut poſt ventus/terremotus & ignitæ impreſſiones plurimæ fiunt. ex his itaque aer infectus & continuo inſpiratus/vitalem ſpiritum debilitat/& tandem extinguit: ratiõe etiam ſiccitatis homines incendit. Mortẽ autem Principum cometa fortaſſe ex eo ſignificare dicit: quod Principes ut magis delicati vel intemperati ab aere corrupto citius inficiũtur. aut quod mors Princípis unius plus quam multorum popularium diuulgatur. Seditiones autem cometꝫ forſitan ſignificant: quod ab aere ĩmutato nõ modo ſpiritus vitalis ſed & animalis ĩmutatur: ad cuius ĩmutationem ſenſationes quorum principium eſt/variant: fantaſia perturbatur: appetitus iraſcibilis & concupiſcibilis excitatur: ad cuius impetũ nõnunquã ratio condeſcẽdit. & his motibus ſimilia diiudicat: & voluntas quæ ius de ſe libera/ſecundum dictamen rationis imperat. Sed vir ſapiens ut in libro ſeptimo concluſimus cũ Ptolemeo/dominabit aſtris. DIS. quanimo & fatidicis aſtrologis.

Significationes cometarum

ſterilitas terrꝫ

peſtilẽtiæ

mors principum

Seditiões

De mixtis tertiæ compoſitionis: quæ ſunt mineralia: Capitulum xxiiij. MAG

Vꝫ ſequũtur in ordine mixtorum mineralia ſunt: videlicet lapides, ſales & metalla: quæ ex vaporibus & exalationibus actione qualitatum primarum & calore cœleſti in terræ viſceribus procreantur. unde Plinius. Fundus terræ precioſiſſimus eſt. ibi enim omnes influentiꝫ cœleſtes confluunt & gẽmas precioſas cauſant. ratione huius calor maximus circa centrum generatur. ſecundum Ptolemeũ & Calcidium. Hinc non nulli ibi infernum eſſe argumentantur. Nõnulli etiam terrã intrinſecus lapidem continuũ/variis tamen coloribus diſtinctũ aſſeuerant. DIS. Dictorum generationes particularius tangas. MAG. Lapides ex vapore & exalatione cum luto viſcoſo permixta/actione longa diuerſorum colorum & efficatiꝫ multiplicis ſecundum materiꝫ naturas producunt. Pura autem terra lapis non fit. vincens enim in eo ſiccitas/ipſam coagulari non permittit. Vñ niſi undique irrigua eſſet aquis/ſicut corpus anĩalis ſanguine: partes eius non cohꝫrerent. Aqua vero lapis fieri poteſt/ſi vel guttatim cadens congelatur frigore/aut coagulat virtute minerali. Quod ingenium Raymundus lulij in Lapidario luculentiſſime proſecutus eſt. Interdum etiam ſpuma aquarum in lapidem vertitur. ligna quoque in aqua/in lapides vertuntur. Arena item ex luto viſcoſo induratur.

Plinius in ſpecũlo naturali

Ptolomeus. Ptalma/ Calcidius in thimeo

Plinius de mirabilibus mũdi

Lapidorũ generatio

Auicenna de mineralibus

terra non fit lapis

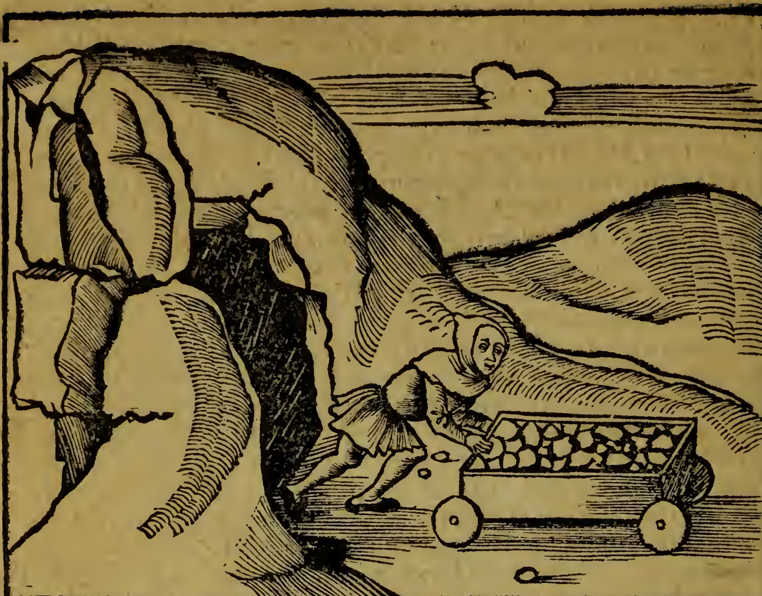
Ariſto. 4 methaur.

aq fit lapis

Raymũdus

Auicẽ. libr.

DIS. Sales unde fiunt? MAG. Ex vapore exalationi forti actione Sales
in diuerſa proportione admixto/diuerſi ſales generātur.ut ſunt ſal har-
moniacum/vitriolum/nitrū:ſimiliter & ſulfur:argentum viuum: auri
pigmentum: arſenicum & ſimilia. Quorum quæ facile ab igne fugi- Spiritus
unt/ſpiritus dicuntur. Humores pingues in terra putrefacti bitumē effi bitumen
ciunt. DIS. Metalla unde generantur? MAG. Imēdiate ex argēto
viuo & ſulfure. Eſt quidem argentum viuū ſubſtantia aquea mixta ter arg.viuū
reo ſubtili mixtione forti. Quod quidem prouenit ſi vapor ſubtilis ex
alationi purę/virtute caloris/proprie Solis/ per diutinas ſolutiones &
cōagulationes iungatur. Huius partem terreā quidam ſulfur argēti vi
ui nominant:& in eius ſeparatione multū laborant. Claritateꝫ habet ab
aqua & aere incluſis:mobilitatem continuā/ab humiditate & pondere.
ꝙ autem non adhęret/habet ex ſiccitate extrinſeca. Huius natura mira-
bilis multoꝝ ingenia in ſtuporē vertit.unde quidam ipſum calidū/qui-
dam humidū/quidam ſiccum/quidam frigidum a dominio eſſe volue-
runt. Sulfur autē eſt ex unctuoſo aereo terreſtri ſubtili & igneitate de- Sulfur
cocto. Ex his itaqꝫ duobus ſcilicet argento viuo & ſulfure diuerſe coadu
natis & in mineris terrę decoctis/diuerſa generantur metalla. & ut qui-
buſdam placet:ſi in terra manerent/natura decoctiōem argenti viui ite-
raret donec in argentū ſtabiliretur:& ſulfur in aurum verteretur. Sunt
autem metalla. Plumbū quidē ex argento viuo impuro groſſo & fę- plumbuꝫ
tulento & ſulfure impuro productum. Stannū ex argento viuo puro Stannum
& claro & ſulfure īmundo generatur. Ferrum ex ſulfure ſpiſſo/impu Ferrum
ro & adurente/cum argento viuo modico & īmundo creatur. Auruꝫ Aurum
ex arg.vi.puro & claro & ſulfure rubeo & mūdiſſimo nō adurēte actiōe
ſolis effectū. Cuprū vel æs ex arg.vi.nō oīno īmūdo/& ſulfure rubeo Cupꝝ.æs
mercuri⁹ & groſſo natū Alchimiſtę arg.vi. mercuriū nominant: ꝙ omnib⁹ me-
tallis iungit̄:ſicut Mercurius in influentia ſecundū Aſtrologos cuꝫ pla-
netis omnibus. Argentū ex arg vi.mundo & albo/& ſulfure nō adu- Argētum
ductibili rente mūdo & albo procreat̄. Accidit autē metallis ductibilitas ex unct-
tas uoſitate & liquefactibilitas ex mīta aquoſitate arg. viui. Vnde q̄ plus de
liquefacti argento viuo participant/citius liquefiunt. ſicut plumbū & ſtannū. per
bilitas. oppoſitum æs & ferrum. DIS. Calibs vero unde generat̄? MAG.
Calibs eſt ferrū purgatum & depuratū per ignitiōes & extinctiones mī- Calibs
tas.unde efficitur unctuoſitatis minoris & facilius q̄ ferruꝫ frangit̄: nec
omnino in pondere ęquiparantur. Auricalchū autē eſt cuprū per tu- auriaclh-
de hac am thiam coloratū. Electri vero ſpecies tres inūeniunt̄.una q̄ ex quodā gu cum
bro ī hex. mi arboꝝ indureſcit quod & ſuccinum dicunt. Alia ex partibus auri tri
li.3.c.15. bus & una argenti conflatur. Tertia autē naturalis eſt & in mineris repe
ritur:ſophiſticata ab auro vix diſcernit̄:& inter alias virtutes habet un-
de venenū miro ſplendore prodat.hinc in precio eſt.

De metallorꝫ tranſmutatione. Cap.xxv. DIS.

Eſtat de quo circa huius generis mixta te diſſertuꝝ auidius expecto. MAG. Quod eſt hoc? DIS. Metallorꝫ tranſmutatio: de qua Alchimiſtæ ſe iactant: ſi ſit poſſibilis? MAG. Eorꝫ quorum materia eſt eadẽ/crebrã fieri tranſmutationeꝫ docuimus. Nũ terra in aquam & aqua in aerẽ/aer in ignem/& hæc omnia in mixti ſpeciẽ trãſmutant? Sic ciniis / & arena obſcura in lucidiſſimi vitri ſubſtantiã actione ignis vertunt. DIS. Tranſmutant ſi in p̃iacentem redacta fuerint materiã: aut ſaltẽ in eam/cuius forma formæ generandæ nõ repugnat.

MAG. Quid igit̃ obſtat quominus hac via metalla in ſe tranſmutari poſſint: cum oĩm cõmunis ſit materia? Ad hoc equidẽ multi philoſophorꝫ per calcinationes/ſublimatiões/ſolutiones & coagulatiões laborarunt: licet minus utiliter q̃ꝫ veraciter. cũ artẽ naturę actionẽ ſecunduꝫ pręciſionẽ imitari/aut difficillimum ſit aut oĩno impoſſibile. Magis tamen veritati appropinquãt: qui p̱ principia naturę talem rẽ efficere ſtudent: q̃ ſine fumo fluat: ignẽ nõ fugiat: ſubſtãtię metalli p̱ minima mixta totũ quod minus in minera decoctũ eſt/celerrima actiõe cõpleat. Hoc iam cõpletũ/elixar: hoc ouũ & lapidem Phõrꝫ: & in ſuis principijs acetũ acerrimũ. lapidem nõ lapidem/mineralẽ: animalẽ: vegetabilem: ſanguinem: terrã oculoſam: urinam & oĩm rerum nomibus nominant: ut ſub metaphoris & figuris fatuos & auaros a via veritatis ſecluderent: philo

ſophis℞o & naturę principia ſecretius rimantib⁹/ocultas naturę opera
tiones panderent. ars eqdem in ſe nullius laboris/ſed opus eſt mulieruʒ:
& ut aiunt ludus puerorꝝ. Huius auctores præcipui fuere Hermes/ Ge-
ber Auicen. & hi q̄s turba phōrꝝ cōmēorat. moderniores autē Raymūd⁹
lulij. Arnoldus de noua villa. Alberthus magn⁹. quorꝝ oīm unus finis
ſed procedendi modus diuerſus/omnis tamen in limitibus naturę cōclu
ſus: e quibus omnibus huiuſcemodi tranſmutatōis poſſibilitas indubi
tata cōcluditur. Sed procul dubio ab his qui diuitibus & Principib⁹ ſe
iungunt & magna ꝓmittunt/nequaq̄ attingūt. Nā ſi ſcientię hui⁹ ſecre
ta noſcerent ſeſe utiq̄ oculrarent: de theſauro tanto gracias deo agerent:
pauperibus benefacerent nec aliorꝝ opibus indigerent. Ab illis aūt max
ime cauendū: qui aut receptas probatas / neſcio a quibus Magnatibus ſe
habere glorjantur: lunam figere & ad gradus auri mediocris aut opti-
mi tingere: mercuriū coagulare: partē cum parte & varia augmenta po-
ſſe efficere mentiri non verentur. a quibus nimirū tot hominū milia de
cepti/& alieni auri cupidi/proprij ℞o quod habuere. in ſumptuoſis ex-
penſis largiores/omnino defecerūt & quotidie deficiunt: nec alieno peri
culo cautiores deſiſtunt. Quod cū in magnū reipublicę detrimentū ver
gat/non ab re eſt ſi a magiſtratibus & a cōmuni bono prouidentib⁹ / a
fatua eorꝝ p̄ſumptione coerceantur. videntur enim eſſe & de numero il-
lorum de quibus Paulus apoſtolus ſcribit. Sēper diſcentes & nunquam
ad ſcientiam veritatis peruenientes.

Autores alchimię

a quibus alchimiſtis cauendum ſit

2. ad thi 3.

De Vegetabilibus. Capitulū.xxvi. MAG.

Varrū genus mixtoꝝ eſt vegetabiliū:ut ſunt herbę arbores. & cętera hmōi. DI. hoꝝ originē pādas. MAG Si diuini phī traditiōem attēdim⁹: Hęc a primordio ex terra iuſſu Creatoris prodierunt cū ait. Germinet terra herbā virentē & facientē ſemē: & lignū pomiferꝝ faciēs fructū iuxta genus ſuū: cui⁹ ſemē in ſemetipſo ſit ſup terrā. Ecce creator oīm vegetabilia ſil' in eſſe ꝓdire iuſſit & uñ ſeꝑ multiplicatōem indiuiduoꝝ in ſpē cōſeruarēt in ſemetipſis ſemē habere dedit. Et nō mō vegetabilib⁹/ſed & cūctis aīantibus hoc fœcūditatis bnficiū pſtitit. De hac re diuū Auguſtinū & theologū & phm̄ excellentiſſimum in de Trini. li. 3. differēte audiam⁹. Oīm qppe reꝝ inqt q corꝑaliter viſibiliterq; naſcunt/occulta qdā ſemina in iſtis corꝑeis mūdi hui⁹ elemētis latēt. Alia ſūt. n. hęc iā ꝯſpicua ocul' noſtris ex fructib⁹ & aīantibus. Alia ꝟo illa oculta iſtoꝝ ſeminū ſemīa. Vñ iubēte creatore. ꝓduxit aq prima natatilia & volatilia; Terra aūt prima ſui generis germīa: & pria ſui generis aīalia. Neq; .n. tūc hui⁹cemōi fœtus ita ꝓducti ſūt: ut in eis q ꝓducta ſunt: vis illa cōſūpta ſit: ſed pleꝝq; deſunt cōgruę tꝑamētoꝝ occaſiōes qbus erūpant & ſpēs ſuas ꝑagant. Ecce. n. breuiſſimus ſurculus ſemē eſt. nā cōueniēter mūdatus terrę arborē facit. Hui⁹ aūt ſurculi ſubtilius ſemen aliqd eiuſdē gn̄is granū eſt. & hucuſq; nobis viſibile. Iā ꝟo hui⁹ etiā grani ſemē: q̄uis oculis videre neqamus/rōne tñ cōijcere poſſumus/qa niſi talis aliq vis eſſet in elemētis. nō pleꝝq; naſcerent ex terra q ibi ſemīata nō eſſent. Nec aīalia tā multa nulla mariū fęmīaruq; cōmixtiōe pcedēte: ſiue in terra ſiue in aqua: q tñ creſcūt & coeūdo alia pariūt: cum illa nullis coeūtibus parētibus orta ſint. Et certe apes ſeīa filioꝝ nō coeundo cōcipiūt: ſed tanq; ſparſa ꝑ terras ore colligunt. Inuiſibiliū. n. ſeminū Creator ipē Creator eſt oīm reꝝ. qm̄ qcunq; naſcēdo ad oculos noſtros exeūt/ex occultis ſemībus accipiūt ꝓgrediendi primordia & incrementa debite magnitudīs: diſtinctōesq; formaꝝ ab originalibus tanq; regulis ſumūt. Et infra. Iſta qppe originalit̄ ac primordialiter in qdā textura elemētoꝝ cūcta iā creata ſūt: ſed acceptis opportunitatibus prodeūt. Nā ſicut matres grauidę ſunt fœtibus: ſic ipſe mundus grauidus eſt cauſis naſcentiū Et ut teſtat̄ Ambro. in hexa. neq quā fieri pōt ut nō aut ſeibus utant̄ uniuerſa gignētia/ aut habeāt aliq q videant̄ cū ꝟtute ſeminū ꝯuenire. Et ut Aug⁹ ſuꝑ Geñ. li. 5. differit: arbor ex arbore ꝑ ſurculi plātatiōe3. & ex ſeīe arbor/& ſemē ex arbore ſed ſemē ex ſeīe nullo mō niſi pri⁹ interueniat arbor naſcet̄. DI. luculētiſſime doctor hic egregi⁹: q aīo meo de his inſidebāt dubia diſſoluit. Mirari eqdē āplius nequeo cur ex terra pulueriſata/cribrata/& oī hūana induſtria ſeibus euacuata: ſponte pullulāt plātę: & qdē in figura /ꝟtute/ coore ſapore & ſpē diuerſę. Sic & de his q in aq ſuꝑficie vident̄ oriri: qa elemēta (q in ſuꝑioribus apud nos pura nō eſſe aiebas) ſeibus taliū ſūt impgnata. Sed ꝯgruę tꝑamentoꝝ occaſiōes qbus ea erūꝑe dixit q ſūt?

Moyſes Gene. 1.

oīm rerū in elemētis latent ſemina

Aug⁹. de trini. li. 3. c. 8.

idem. c. 9.

li. 3. c. 6.

Auguſti.

MAG. has q̄litatũ primarũ actões & cœlorũ influxus in ꝓportiõe naturę ɔcurrẽtes intelligo: & accidẽtes cãs (ut ipẽ doctor ait) ſ꜠m naturam forinſecus adhibitas. His eqdẽ ea q̄ ſecreto naturę ſinu abdita cõtinent: & foris creant q̄dãmõ explicãdo menſuras & nũeros & põdera q̄ in occulto accepunt ab illo: q oĩa in mẽſura & nũero & põdere diſpoſuit. Idẽ ſed diffuſi⁹ li. 6. ſup Gen. ꝓſequit & oĩa primit⁹ a deo creata fuiſſe: & ꝑ ſęculi tractũ ex occulto in manifeſtũ locis cõgruis exerenda teſtatur. — *ibidẽ ubi ſupra. li. 3 de trinitã*; *Sapĩe. 11.*; *Aug li. 6. ſup. Gen. ad litterã*

De Cremẽto & diſtinctõe plantarũ. Ca. xxvij. MA.

Irtus nãq; & influxus cœleſtis ſupficiẽ terræ penetrãs ptes ſubtiliores: qbus dicta ſeĩalis vis occulta inẽ: in fumũ reſoluit: rurſuſq; cõdẽſat & in radicis ſpẽs trãſ figurat. Hęc infixa terræ tanq̃ matri ỽtute caloris ɔnatalis & ſupcęleſtis: hũorẽ terrę circũiacentis alterat: & q̄d naturę ſuę ɔueniẽs attrahit & in ſui & plãtę ſubãm ɔuertit. Vñ plãta radice loco oris / q̄ nutrimẽtũ accipit & medulla ꝓ ſtomacho / corde & epate utit: ĩ qb⁹ acceptũ nutrimẽtũ digerit & digeſtũ ptibus ſingl'is per venulas ſubtiles trãſmittit. Stipitẽ ꝓ corpe medullã cõtinẽte corticẽ ꝓ cute ſtipitẽ ꝓtegẽte. Folia aũt ad fructuũ defenſionẽ & nodos loco neruorũ mẽbra colligãtiũ accipit. Fructũ ỽo in uſũ viuentiũ & ornatũ uniuerſi / ſemẽ inſup ꝓ ſpẽi cõſeruatõe gignit. Et ĩ hæc q꜠ elemẽtorũ ptes ꝓportionabilit̃ diſtribuit. Terreũ nãq; q̄d multũ ẽ in ſtipitis & durarũ ptiũ ſubãm tranſit. hũidũ aquoſũ q̄d parũ eſt in folia & corticẽ. Aereũ ſubtile q̄d eſt min⁹ in florẽ. q̄d aũt viſcoſũ in fructũ aſſumit. In eo aũt q̄d ſemen tis vices agit / igneũ q̄d minimũ ẽ deliteſcit. Per terrã cohęret: ꝑ aquã ſe diffundit / ꝑ aerẽ & ignẽ plãta cõſurgit. DI. plãtas igit q̄ttuor elemẽtis cõſtare aſſeris? Ma. Etiã. DI. Cur igit nõ in aq̃ aere aut igne quẽadmodũ in terra pullulãt aut nutriuntur: cũ & in his q꜠ ſingulis ſingl'a elemẽta ꝑmixta ſint. Ma. elemẽta apud nos & fortaſſe ĩ toto uniuerſo iã nõ pura ſed ſibi ĩ oĩbus mixta. Ambro. affirmat. & in naturalib⁹ exercitato facile ꝓbat̃. Plãtas aũt nõ in ſingulis oriri oĩbus manifeſtũ. Hui⁹ aũt cãm (qa q̄ris) ex ſupioribus accipe: cũ terreũ in oĩbus abũdare: cętera aũt in q̄ntitate mĩore: & a terra cohęrentiã plãtis ineſſe ɔſſum ẽ. hinc in terra figunt̃ & ſufficiẽs nutrimẽtũ inueniũt. In aq̃ aũt ad tp̄us nutriri ſed figi nõ pñt (paucis dẽptis) in aere ỽo diutius aut nutriri aut figi ꝓpter ſui ſubtilitatẽ nequnt. In igne ab exceſſiuo calore citius ẽmarceſcũt. DI. oẽs itaq; plãtas a dñio terreas aſſeueras Ma. ita ſentio. DI. ũn ergo q̄ſdã calidas & hũidas multi ſcribũt: cũ neutra harũ q̄litatũ terre ɔueniat? Ma. In plãtis ſi ptes ĩtegrales cõſideras ĩpas terreas a dñio dephẽdes. Si aũt ptes ỽtuales & q̄litatũ gradus attẽdis: q̄ſdã calidas & ſiccitas: alias calidas & hũidas: alias hũidas & frigidas: nõnl'las etiã frigidas & ſiccas ĩuenies: & hoc vel in gradu prĩo ſcd'o tertio aut q̄rto ſecũdũ qualitatũ intenſiones & remiſſiones / nã ſecundum has ſi l'r & ptium elemẽtalium / in proportione multiplici variant̃ plantæ: non modo in virtutibus verumetiam in fœcunditate modo germinandi & effigie. Creator equidẽ omniũ (ut præmiſimus) vim hæc oĩa cõtinentẽ ſic indidit; ut congruis tpamentorũ occaſionibus q̄d in ſecreto naturæ ſinu — *Varietas plantarũ*; *Ambro. i hexaeme. li. 3. c. 14*; *Ambro. i hexaeme. li. 1. c. 6*

abditum eſt/in ꝓpatulum prodire poſſit. Vnde quædã ſunt q̃ ex radice unicum ſtipitẽ habẽt:ex quo rurſus rami/& ex his folia pullulãt.& ſunt arbores. Quædã ex radice nõ ſtipitẽ ſed ramos & ex his folia generant: & ſunt frutices. Quædã ex radice nec ſtipite nec ramis medijs folia germinant & ſunt herbę. Ex oleribus autem ſunt quę ex una radice ſtipites & ramos multos accipiunt. Et rurſus quędã fructificant/q̃dam ſine fructu omni tpe manent. Fructiferę ſꝫm digeſtiones ſemel tantũ aut pluries in anno fructificãt. Fructũ autem aut ſub folijs ſuper folia/in medio ſub cortice:a ſtipite aut a radice ꝓducunt. Amplius q̃dam oleum ſtillãt quędã folia nõ habent:q̃dam etiã floribus carẽt. Omĩbus aũt ut ait Plinius ineſt ſexus diuerſitas. in eadem vero planta teſte Phõ/uterq; ſexus non reperit. Ab auibus ſemen deuoratum & ęgeſtũ integrꝰ/ſi in rimam corticis ceciderit nõnunq̃ pullulat. ſicq; ut in quercu aliaue arbore cerui ſus aut alterius generis planta repiatur. In his autẽ quæ per ſurculi inſertionem/in alieno ſtipite creſcunt:natura ſtipitis in ſurculi naturam cõmutatur. Sed his finem faciamus. Nam ut ait. s. Ambroſiꝰ in hexaemeron:li.3.c.1 ſ. Inexplicabile eſt ſingulaꝝ rerũ ꝓprietates exquirere & vel diuerſitates earum manifeſta teſtificatione diſtinguere:vel latẽtes occultaſq; cauſas in deficientibus aperire documentis. Et rurſus. Quis autẽ poſſit cõprehendere varietatẽ/ſpẽm gratiãq; pomoꝝ:ſingulaꝝ q̃q; utilitatẽ arborum fructuum/ſuccoꝝq; proprietatem. Plinius Ariſtotel. Ambro.

De Animalibus Capi.xxviij. DIS.

D ſequentis igitur ordinis mixta deſcendas. MAG. Quæ ſequuntur quinti generis mixta & aĩalia ſunt irrarionalia q̃ in pręſenti quadruplici ordine diſtinguimus. Sunt em̃ quædam ut ait ſcriptura volatilia/q̃dam natatilia/quædã reptilia/& q̃dam greſſibilia. Quorũ exordia ꝓpagationes & naturas in medium ferre / ingeniũ vacillat:calamus tepet:& epitomatis breuitas non admittit. DIS. Saltẽ quę iam in ꝓmpto ſunt verbis planis ſuccinctaq; oratiõe in uniuerſali patefacias. MAG. Facile quidem tuis petitõibus acqeſcerẽ: ſed ea breuitate quã expetis & obſcurus fio & ęmulis quibus me feriant iacula administro. verũtamẽ non illis/ſed tibi optime indolis adoleſcenti in hoc epitomate obſequi ſtatueram ut petis prememorato ordine ſingula ſub breuitate tranſcurram. DIS. probe. Gene.1.

De Volatilibus & generatiõe ouoꝝ. Ca.xxix. MA.

Volatilia Olatilia aues ſunt quę alis ſeipas per aera quo tendunt mouent. Hoꝝ primordiale exordiuꝫ ſimiliter a Creatore eſt qui diſtĩcta elemẽta ꝓ capacitate ſua viuentibus decorauit. aera q̃dẽ volatilibus/aquã natatilibꝰ terrã greſſibilibꝰ:& hæc utraq; reptilibus. ignẽ autẽ qui ꝓpter ſui ſubtilitatem & ſiccitatem viuentibus habitaculum pręſtare non poteſt:a viuenti aĩa nudum reliquit. DIS. Hęc legiſlatoris hiſtoria pandit. naturalẽ volatiliũ generatõem ędoceto. MAG. volatilia q̃a ſe in numero cõſeruare non poſſunt(q̃m corruptibilia ſunt)ab

auctore naturę dicēte. Creſcite & multiplicamini: ꝓpagatōis vim accepe runt: qua ſe in ſpecie cōſeruēt. Fit aūt hęc ꝓpagatio p ſeminis deciſio nē, unde & in ipis ſexuū diſcretio eſt: & nos in ſequentib⁹ maſculū gal lum/& fęmellā gallinā appellabimus. His equidē duobus coeuntibus: in matrice gallinę/oua cōcipiunt: & ex illis pulli naſcunt. primū dᵉ ouis demū de pullorum formatiōe tractabimus. DIS. Oua unde aut quo modo generant? MAG. ex ſpermate gallinę: cui⁹ ps humidior ad ex tremitates ſe expandit & fit albumen: terreſtris vero ad centꝝ ſe contra hit & fit citrina: & vitellus dici ſolet. & hęc duo ꝓpter naturę diuerſita tē telis puis ſepantur. In qbuſdam tñ ꝓpter caloris debilitatē: colores hi diſtincti non ſunt. ut in ouis piſciū. Ouū cōceptū calore matricis cui colligatum eſt vegetat/donec ad cōplementū pueniat. exinde vinculo q̄ matrici iungit rupto in lucem ꝓdit eo ordine ut ps acuta q̄ matrici ad hęrebat ultio exeat. teſta in ventre mollis eſt ne pturiēdo ledat: mox au tem ędita frigore dureſcit. Ouātibus nō eadem eſt natura: nā q̄dā ſemel tantū in anno pturiunt. ut rapaces. q̄dam pluries ut colūbę. gallinę autē domeſticę multotiēs: & hę cito deficiunt: quoniā cibus in ſperma tran ſit. DIS. Scite hæc dicta videntur. Sed ad quid galli coitum neceſſariū arbitrare: cum ouū ex ſolo gallinę (ut ais) ſpermate formet. MAG. ut ſeminalē ſpiritū immittat: quo ouū & ſuſtentatur & fęcunditatem accipit. unde gallīa ſine gallo ouās aut ex inani alteri⁹ gallinæ cōcubitu aut oſcu lo vel olfactu galli vel flāte zephyro: oua q̄dē parit ſed ſterilia: quę oua venti appellant: fit autem hoc ſępius. non enim gallina tantū quantum gallus coitū appetit/ideo multis gallinis gallus unus ſufficit.

de ouis

ouātium diuerſitas

fœcūditas oui

De pullorū ex ouis generatione: formatione & di uerſitate Capitulum. xxx. MAG.

Va itaq; galli cōcubitu concepta a gallinis nōnunq̄ a gallis/in terdū alternatim ab utriſq; fouentur. Albumen q̄d calidū eſt & humidū: in quo & vis ſeminalis a gallo tranſ fuſa latitat: calore incubantis alterat & in triduo vel circa / guttula q̄dam ſanguinea in al bumine/verſus oui acumē apparet: ex qua cor pulli formatur. Fitq; cir ca idē vena magna in umbilicos duos ramificata: quoꝝ alter ad telā vi telli/alter ad eam qua pullus cōtinet ꝓtendit. p primū pullo cib⁹ de vi tello miſtratur reliquus ſecundinę deputat. DIS. Subſtātiā igit pul li ex albumine: nutrimentū vero ex vitello aſſeris? MAG. Sane. In argumentū huius accedit ꝙ vitellus cōtinue minuit/ & ſi q̄d reſiduū eſt naſcentem pullum in umbilico ſeqtur: ut ſtatim natus cibum habe at cōuenientē: in pfectis autē umbilicus iam nō apparet. DIS. nō dū naſcentis cōditōem: ſed exurgentiū membroꝝ formatōem q̄ro. MA. in decē diebus omnia mēbra pulli manifeſte apparent/& inter hęc caput maximū. ſequētibus decē fortificant/& ordinatius diſtinguunt: & a ſpi ritu vitali ſingula viuificant. ita ut die viceſima pullus iam vociferare incipiat. Hæc autē eſt poſitio ipſius in matrice/ ut caput ſupra pedē dex

de nutrimēto pulli in ouo.

trū habeat/ & ala dextra caput tegat. Omīs tamē in pedes naſcit̄ ex acu-
ta oui parte. Ex ouis aūt oblōgis galli: ex rotūdioribus gallinę frequē-
tius generant̄. DIS. Sed quid de ouis in quibus nōnunq̈ duo vitel-
li cōſpiciunt? MAG. Hęc ex duplici coitu: p aggregatōem duorum
ſpermatū concipiūtur. Et ſiquidē ſit tela utrunq̈ diſtinguens/gemellos Ambroſ
vultur ſin aūt pullū mōſtruoſum pcreant. Vultures autē ut refert. s. Ambro.
Phenix in hexaemeron li. 5. c. 20. ſine cōcubitu cōcipiūt & generāt. Et de carnib9 idē. c. 23.
pmortuę Phenicis humore vermis exurgit & proceſſu temporis in pri
oris ſpeciem reperatur.

De mēbrorū in pullis diuerſitate Ca. xxxi. DIS.

Nde q̄ſo tantā in organis & mēbris volatiliū diuerſitatē: natu-
ra ingeniauit? MAG. de interiorib9 ſi q̄ris ea ad opa vegeta-
tiuę neceſſaria ex his q̄ poſt hac dicemus: cognoſces. Exteriora
vero ad alia opa. maxime autē ad ea q̄ pdę deputant̄ accomodata ſunt.
Vnde quibuſdā viſum acutiorē alījs autē obtuſiorem dedit. Acutum
quidē rapacibus. ut a remotis pdam cognoſcant: cęteris vo q̄ circa teri
ram aut aquas verſant̄ obtuſiorem: quia alimēto ſunt ppīquiores. Pal-
pebras habēt mēbranules nō carneas: nec oculos niſi p inferiorem clau-
dunt: ppter duriciē corīj cōtinētis caput. Dentibus carēt & pro his utū Ambo. in
tur roſtris/quæ rurſus in rapacibus acutiora ſunt & adunca. ut prędam hexa. li. 5.
capere & captam facilius dilaniare poſſint/quoniam carnibus veſcun- c. 22.
tur: ideo etiā ungues cęteris habēt magis aduncos. In aquaticis roſtra
ſunt lata: ut ipſis pro hamo: & collo p arundine hami/ & pedibus latis:
(quorum & digiti membranis ligantur) pro nauigio utantur. loco an-
teriorum pedum alas habent. volando ſe cauda dirigunt. Pectus ē acu- idem. c. 14
tum ut volando paucum aeris moueat. & aera citius diuidat. carnoſum
tamen eſt ne ex frequenti aeris īpulſione aut ledatur aut interiora infri-
aues non gidantur. Nō mingunt quoniam parum bibunt: & ſi quid ſuperflui ſe-
mingunt patur in plumarum ſubſtantiam vertitur. Cætera particularius inqui-
rere non eſt præſentis negocīj: Sunt enim. ut ait Ambroſius auiū gene- idē in eo.
ra diuerſa/quę memoria aut cognitione comprehendere quis poſſit?

De aquatilibus Capitulum. xxxīj. MAG.

B aere itaq̈ in aquā delapſi eā ſi poſſum9 trāſnatabius. ſpacioſū
& magnū equidem eſt mare/& illic reptibilia quorum nō eſt nu
merus: & animalia inquit ppheta puſilla cum magnis. DIS. Pſal. 103.
Et qui hæc viderunt? MAG. Qui deſcendunt mare in nauibus faciē
tes operationem in aquis multis. ipſi inquit viderunt opera domini & Pſal. 106.
mirabilia eius in profundo. Plura equidem in mari quā in terris ſunt.
ait Ambroſius in hexaemeron Et ea quæ in terris viuūt: ab his ſibi no Ambr. in
mina vendicarunt/eo q̄ prius in mari iſta ceperunt: diuerſis quoq̈ flu- hexaeme.
minibus. Et ea quæ timemus in terris: amamus in aquis. Etenim no- li. 5. c. 2
xia in terris in aqua innoxia ſunt. Atq̈ ipſi angues ſine veneno. Leo ter
ribilis in terris; dulcis in fluctibus ſic videre eſt de cæteris. Verumtamē

li. 2. ſentē. diſtin. 15. ut teſtatur Petrus Lombardus omnia creata ſunt īnoxia, ſed ꝓpter peccatū facta ſūt noxia. Nihil itaqꝫ homī nocuiſſent ſi nō peccaſſet, ſed hęc theologię reſꝫuātes ad ꝓpoſitū reuertāur. DI. videris aſtruere & aq̄tilia per creatiōem in eſſe prodijſſe. MAG. Moyſes hęc docuit. Dixit (Gene. 1.) em̄ deus (ut ait) producāt aquę reptile anīę viuētis. Omne aūt q̄d natat reptandi habet vel ſpēm vel naturā, ut aſſerit Ambroſius. (Ambro. ubi ſupra c. primo) Et ne hęc in ſeipis deficerent, ipis generatōis fęcūditatē creator cōicauit dicens. Creſcite & multiplicamini & replete aquas: fit autem plerūqꝫ hæc generatio per ſemīs propagatōem: Unde & in aquatilibus ſeu piſcibus ſexuū diſcretio eſt: & in pluribus corpis mole patet. Nam fęmię maribus & maiores ſunt & longiores carne quoqꝫ duriores reperiuntur. (diſcretio ſexus ī piſcibus)

De pullificatione piſcium. Capitulum triceſimumtertium MAG.

Vi ſexu diſcernunť ventrꝫ attritiōe coeunt: tanta autem celeritateut viſum fallant. ordinē tamē naturę ſeruant in ſexu & genere ut nunquā piſcis cum alterius genere piſce cōmiſceať: dēpta murena: quæ ſibilo viperæ ad littus æuocata cū ea coit. ut refert Ambroſ. ī hexaemeron. (Ambro. ubi ſupra c. 7.) (murena) Tempe itaqꝫ coitus par cum pari ambulat: fęmella oua cōcipit in matrice: quæ tamē nō ꝑficiunť donec pariātur. tunc em̄ mas ea ſubito ſequitur & ſemine ſuo aſpergit: aſperſa ab aqua: ut a blanda nutrice fouēda ſuſcipiuntur: poſt diem albeſcunt, dehinc oculi apparere incipiunt & celeriter complentur. maxime autem ſi multo ſemine perfuſa fuerint. Primum ex reſiduo oui humore, dehinc ex aqua nutriunť. Quæ autem maſculino ſpermate tacta non fuerint ſterilia manent. Foemella etiam maiorem partem ſuorum ouorum partus tempore deglutit quod fortaſſe ſagax natura prouidit ne tota unda piſcibus impleatur hinc etiam magni corporis piſces paucorū inſectores ſunt. DIS. quid autem de his quibus non ineſt ſexus diuerſitas? MAG. in omnibus utrunqꝫ ſexuꝫ eſſe aſtruunt, ſola dempta anguilla: quæ ſcopulis ſe atterit: eaqꝫ ſtrigmenta virtute influentiarū viuificata in anguillarum ſpeciem tranſeunt, vel ut ait Philoſophus viſcoſitatem per aures concipit: (anguilla) (Ariſto. 5. de aīalib⁹) atqꝫ foetum generat. Quidam etiaꝫ e piſciū genere rore cęleſti (ut aiūt) concipiuntur, ſicut oſtreę & quæ in conchilibus degunt: & quidem ex limo & putredine ęrumpunt. DISCI. Facile his fidem habeo: cum ſermonem diui Auguſtini de mundi foecunditate mente reuoluo.

De diuerſitate membrorum in genere piſcium Capitu. xxxiiij. MAG.

Et in hoc genere animantiū, natura in membrorum diſtinctiōe defecit. (Ibi. c. 14) Unde primū corpus oblongum ędidit: quo aquas facilius diuidant id quoqꝫ corio leni aſpero ſquamoſo aut ſpinoſo tegit: loco manuū pedūqꝫ brancias & pinnulas quib⁹ ſe moueāt ordinauit. (Piſces corpus habent oblongum)

Cauda aũt natãdo omẽs ſe regunt/hãc etiã cũ dormiũt paꝝ per mouẽt. aſſerit Plini⁹. Senſuũ vias habẽt occultas/ne aq̃ ledant/pter oculos qui duriores ſunt:nec colores medios diſcernere ,ppter viſus debilitatẽ faci- le poſſunt:ob id & piſcatores eo coloꝝ genere utunt ſępius. Nõ ſpirant Quod nobis eſt ſpũs/illis eſt aqua. Sicut nobis ſpũs ita illis aq̃ viuen di miniſtrat ſubſtantiam. brancias habent:quas nũc plicant & colligũt: nunc explicant atq; aperiunt. In hanc ergo collectiõem & apertiõem dũ ſuſcipitur aqua/& tranſmittit ac penetrat reſpirationis munus implet/ pulmone itaq; carent. humorẽ ſanguini ,pportionatũ poſſident:linguã habẽt ſed nõ undiq; diſcretã a palato. Dentes ſunt ipis ex utraq; man- dibula acuti & ,pminẽtes:ut cibũ in ore tenere:diuidere & dglutire citi us poſſint:ne humiditate aquę effluat. DIS. Si aqua nutriuntur ut p̃ miſſum eſt/dentibus nõ indigent. MAG. aqua quidẽ nutriũtur:ſed non pura:ſed ea quæ viſcoſitatibus terrenis impinguata eſt. ut eſt plu- uialis & ꝑ ſtercorum loca tranſiens. Nec illa ſolum verũ etiam/vermib⁹ herbis ſtercoribus/carne/pane. & generaliter ſemꝑ minor eſt eſca maio ris ita ut tempore pullificationis etiam nonnulli pullos dęuorent. Ha- bitatio eorum confuſa non eſt. ſed ut ait Ambroſius. Hoc genus piſciũ in illo ſinu maris alitur/illud in alio:& quod hic abundat/alibi dęeſt. Fo uendi tamen partus neceſſitate quidẽ loca mutant. Hæc de aquatilibus cõmunibus accipienda arbitror nõ de ſingulis monſtris marinis. Nũc ſtilus undarum procellis madidus terras reuiſet:& alis excuſſis:reptilia greſſibilia ue peruolet.

Plini⁹ in ſpeculo na turali

Ambro. ubi ſupra ca. 4.

de nutri- mento pi ſcium

habitatio pulloꝝ

idem. c. 8.

De Reptilibus & Greſſibilibus. & quare deus tã diuerſas reꝝ ſpẽs cõdidit:quę etiã nobis nociue & inutiles videntur Capi. xxxv. DIS.

Eptilia quæ dicis. MAG. Quæ corporis contractiõi & exten ſioni innituntur: quibus ſe in anterius mouent. parte equidem anteriore ſe extendunt:qua ſi aliquid ſolidi apprę hendunt: reli- quum corporis poſt ſe trahunt. Et hęc rurſus trifarie partiuntur. Sunt enim quæ ſquamis pro unguibus/& coſtis crurium loco utũtur. & ſer pentia dici poſſunt. ut colubri. Et ſunt quæ ore ſolidum comprę hendẽ tes ſe trahunt:quæ trahentia dici ſolẽt. ut vermes. Et ſunt quæ quãuis pedibus moueantur:magnam tamen corporis partem terrę applicant/ & cõmuni nomine reptilia appellantur:ſicut lacertę/ſtelliones & plures vermium ſpecies. Quæ vero pedibus gradiuntur duobus pluribus ve ſemper tamen ęqualibus/& reliqua corporis parte terræ non innitun- tur/greſſibilia ſunt. Et hæc omnia Conditor rerum ab initio verbo ſuo in eſſe prodire iuſſit dicens. Producat terra animã viuentẽ in genere ſuo iumenta & reptilia & beſtias terræ ſecũdũ ſpecies ſuas. DISCIPV. Quid Creator ſignificare voluit tanta animalium diuerſitate/cũ mul- ta ſint humano generi non modo inutilia verumetiam nociua?

Serpẽtia

trahentia

Reptilia

Gene. 1.

MAGISTER. Noli ponere os tuum in cœlũ/aut in altum extollere

cornu tuū & loqui aduerſus Deum iniquitatē. Sed pone ori tuo cuſtodiā: & oſtiū circūſtantię labiis tuis: & prohibe linguā tuam a malo & labia tua ne loquantē dolum. nō enim potuerunt a Deo bono niſi bona ſi

Plato in thimeo
Aug. d'ci. dei li. 11. c. 22. & lib. 83. q.
idde ubi ſupra
Ambro. ī hexaemer li. 3. c. 9.

neri, ut & Plato affirmat. & Auguſtinus in Enchyridion c. xi. Naturę igitur omēs qm̄ naturarū prorſus oīm ſumē conditor bonus eſt: bonę ſūt. & in de ciuitate dei li. undecimo nullā oīno naturā malā aſtruit: ſed a terrenis uſq; ad cœleſtia inqt/ & a viſibilib⁹ uſq; ad īuiſibilia ſunt alia bona aliis alia meliora: ad hoc inęqlia ut eſſent omnia q̄ artificis ſapiētia metiēda ſunt. Faciūt eīm oīa ad decorē uniuerſi queadmodū mlřę rerū ſpecies diuerſis colorib⁹ a pictore in eodem pariete effigiatę. Et ſicut in ſpecie viſibili hominis/ ſi unū radat ſupciliū/ q̄ propemodū nihil corpori & q̄ multū detrahitur pulchritudini. unde & Ambroſius in Hexaemeron Singula eorū q̄ generantē e terris ſpecialē quandā rationē habēt: quę pro virili portione cōplent uniuerſę plenitudinē creaturę. alia ergo eſui alia alio naſcunē uſui. nihil vacat nihil inane germiat terra. quod tibi putas inutile/ aliis utile eſt: īmo ipſi tibi frequenter alio eſt uſu utile. Quod eſcam nō adiuuat/ medicinā ſuggerit: & ſæpe eadē q̄ tibi noxia ſunt/ auib⁹ aut feris innoxiū miniſtrāt pabulum. Et rurſus. Laudant etiā dracones Dn̄m: quia natura eorū & ſpecies cū videē nō minimū vel decoris offendit vel ineſſe rationis oſtendit Non igitur oportet res inſipiēter vituperare. inquit Auguſtinus. Sed utilitatē rerū diligēter inquirere/ & ubi ingeniū noſtrū vel infirmitas d'ficit ita credere occultā ſicut erāt qdā q̄ vix potuimus inuenire: quia & ipſa utilitatis occultatio aut humilitatis exercitatio eſt aut ęlationis attritio. Et quæ noxia putas/ homini quadruplici ratione cōueniūt. ut ait idē ſup Geneſim. Aut enim pœnaliter ledūt aut ſalubriter exercent: aut utiliter probant aut ignoranter docent. unde diuus Hieronym⁹ ſup pſalmo 91. ſuper illo. q̄ magnificata ſunt opera tua domine. Marcioni & Manicheo hereticis quęrentibus. Si deus omnia in utilitatē hominū fecit, quid culicē/ cinicē ac pulicē neceſſe facere fuit? Reſpondet dicens. ut oſtenderet tibi fragilitas tua qui cognitionē tuam in cęlū ponis: reſpice morderis a culice & contremuiſti: quid in cœlū ęrigeris qui a culice vulneraris? Sed longius ęuagantē calamū ad ppoſitā methadum reuocem⁹. DIS. Opepcium eſt ne quā cœpimus de rerū origine diſceptationē deſcendente ſole truncatam relinquamus.

Auguſti⁹ ubi ſupra
idē ſuper Gene. ad litterā li. 3

De multiplicatiōe animaliū diuerſis modis p multa. S. Auguſtini dicta. C. xxxvi.

Gene. 1.

MAVI & reptilia & greſſibilia condidit: ipſis ſpecierū conſeruationē per ſeminis propagationē conceſſit, dicens. Creſcite & multiplicamini & replete terrā. Eſt itaq; & talib⁹ ſexuū differentia: quib⁹ coeuntibus ex ſemine in matrice fœmellę fętus formaē: Salamādra dēpta: quā ſexus diuerſitatē inſciā aiunt. Lacertulos quoq; & Cocodrillos/ Tortucā & Cameleonē inter quadrupedia ouare/ naturæ inquiſitores aſſeuerāt. DIS. Nū & ex reptilibus q̄dā ſine ſemīs propagatiōe ex pu

tredinibus qbuſdã exoriri cõſpicim⁹? MAG. Etiã fili. Sũt em (ut ait diuus Aug⁹ in de ciui. dei li. 15. c. ultio & de tri. li. 3. c. 8 & ſup gen̄. ad literã li. 6. & 5. & in 3. de tri c. 9) q̃ de qbuſq; reb⁹ ſine cõcubitu ita naſcũtur/ut poſtea concũbant & generẽt. ſicut muſcæ. Alia vo in qbus nihil ſit maris & fœiẽ ſicut apes: q̃ ſemina filiorũ ĩngt nõ coeũdo cõcipiunt/ſz tanq̃ ſparſa p terras ore colligũt. Oĩa enim q̃ ſequẽtib⁹ erãt ꝯuoluenda tpibus/primitus deus ſimul creauit cũ faceret mundũ. Sed quõ? In ſemine inqt oĩa producta ſunt primit⁹ nõ mole magnitudĩs/ſed in potentia cauſali. & rurſus. Multi hoĩes nouerũt ex qb⁹ herbis aut carnib⁹ aut quarumcũq; rerũ quibuſlibet ſuccis & hũoribus/vel ita poſitis/ vel ita obrutis vel ita cõtritis vel ita cõmixtis q̃ aĩalia naſci ſoleant. Et horũ q̃ ex corruptis aĩaliũ corpibus naſcunt: in primordio nõ niſi materialiter q̃ vero ex terrra/aquis vel eis q̃ terra germinãte orta ſunt Mãgr in Sen. li. 2. di. 15. tota creata nõ negat. DIS. Nunqd vo q̃ p ſeminis ꝓpagatione & rerũ putrefactõez naſcunt eiuſdẽ ſpeciei cenſenda ſunt? MAG Sunt utiq;. nã quę ex putredine oriunt/poſtea concũbunt. ut viſum eſt. Quod vero Auerrois Auicennę impingit oĩa nata p ꝓpagatione etiam naſci poſſe p putrefactõez nõ niſi in ĩperfectis accipiendũ eſt. hominẽ equidem ex putredine naſci quis ſanæ mentis aſſeruit? | Auguſtĩ⁹ | Magiſter ſententia | Auerrois

De modo propagatiõis animaliũ & formatõe corpis hũani: ac natura ſemĩs ſiue ſpmatis. C. xxxvij

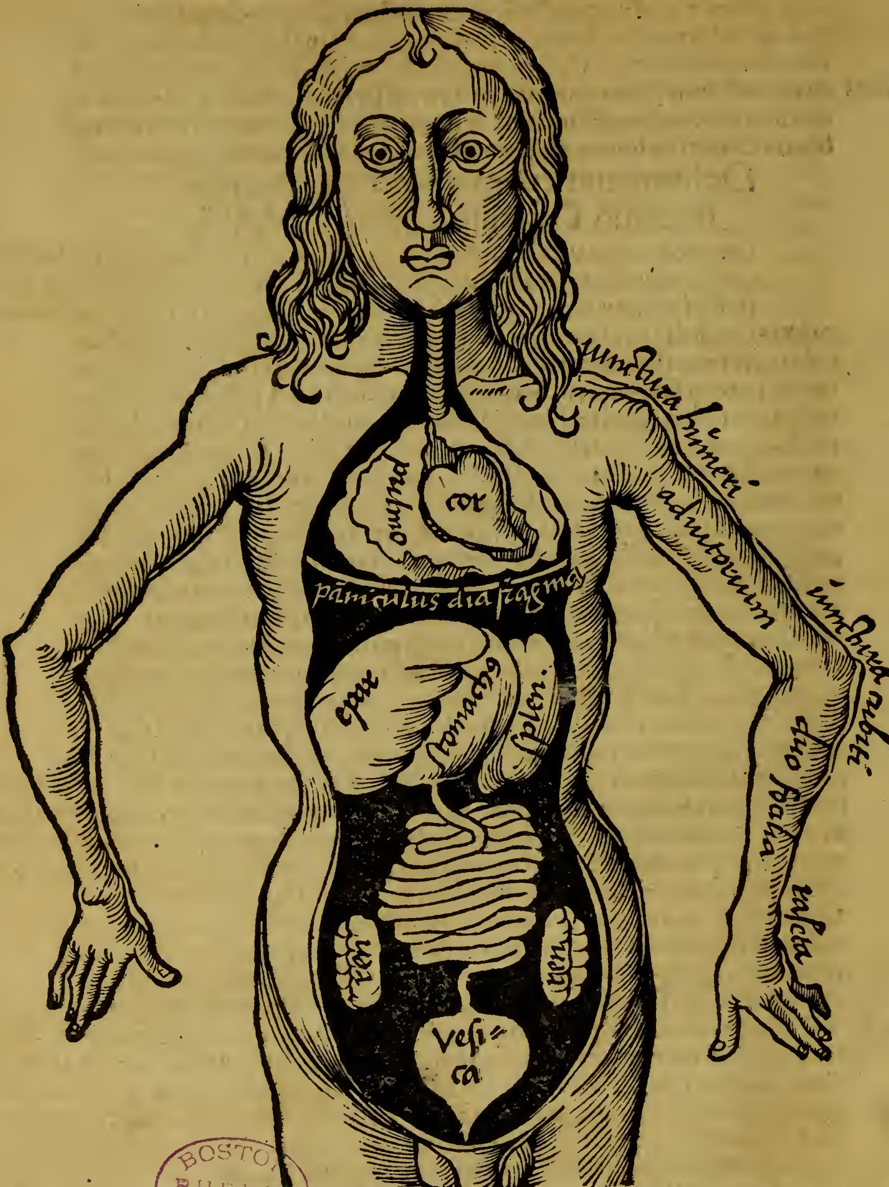
D. Odum itaq; ordinẽ ac tempus conceptionis: formatõis ac part⁹ ſingulorũ diſcurras. MAG. Rem petis fili quã non tẽpus nobis cõceſſum/non ingeniũ/nec cõpendij hui⁹ breuitas admittit: de his autẽ uniuerſaliora intelliges: ſi ad humani corporis cõſtitutiõez ſtilo habenas laxabius. DIS. Si itaq; iuxta Comici verbũ: nõ poteſt fieri quod volo/velim ergo qd fieri poſſit. MAG. Homini perfectum ĩ eunucho cõpoſitõis gradũ qui eſt ſextus attribuũt: cum ſit quodãmõ finis oĩm & aĩantiũ perfectiſſimũ. huius corpus ſator mundi in principio de limo terrę formauit. ait ſcriptura. & eidẽ ſpiraculũ vitę inſufflans/ adiutoriũ ex coſta una fecit: & ipſis cõiunctis creata ſubiecit & gignendi virtutem cõmuni verbo indidit: dicens. Creſcite &c. ſcilicet per ſeminis propagatione. Nã maſculũ & fœminã creauit eos: qui ſerpe/modo/ loco & ordine naturali cõcumbant: cœlorũ ĩnfluxu cõcurrente ſibi ſimile procreant Homo em̄ inquit Phũs & Sol generant hoĩem. DIS. Ne noĩm obſcuritas intelligendi ſemitã pcludat: ſeminis rõem afferas. MAG. Semen qd & ſperma dicunt: eſt pars utilis ultimi alimẽti poſt tertiã digeſtionẽ deciſa: & pro conſeruanda ſpecie in vaſis ſeminalibus (q̃ ſunt teſtes) cõſeruata. Hoc nõnulli ab epate: alij a cerebro: alij vero ab oĩbus membris deriuari cõtendunt: quorũ ſententię cõtrariæ non ſunt: ſi ſemen ab epate principaliter/a cerebro pro parte maiore/& ab oĩbus mẽbris originaliter deſcendere intelligimus. Manifeſtũ tamẽ in ſuꝑflua eius ẽmiſſiõe corpus totũ debilitari ac tandẽ ẽmori: quod heu multis euenit: qui facti ſũt | Therẽti⁹ | Gene. ij | 2. phiſicorũ | Semen | Ariſto. li. de generatione

ſicut equus & mulus quib⁹ nō eſt intellectus. Cū enim ſit ex ſubſtantia alimenti ultimi utilis & vitalis perfuſa ſpiritu: in eius īordinata deiecti one alimentū membris & vita corpori ſubtrahit. Multū itaq; coeuntes Galienus citius deficiunt & moriunt. ut patet in paſſerib⁹. Eunuchi vo teſte Gali eno diutius viuere poſſunt. Sed de hac re poſt hęc ſi placuerit: medicorū libros diligēti⁹ pſpicias: nūc quod cępimus ſub breuitate percurram⁹.

De formatione corporis humani in utero materno. Capitulū xxxviij. MAG.

Eminibus itaq; viri & mulieris deciſis/& in matrice fœmellę re- Formatio ceptis/uniunt unitiua virtute & actione qualitatū alterant. & ut corporis phiſici tradunt: diuus quoq; Auguſtin⁹ li. 83. q. q. 56. teſtat: in humani primis ſex dieb⁹ totū quaſi lactis aut ſpumæ formā accipit. ſequētibus tribus eſt inceptio linea℞ & puncto℞ veſicula℞. poſt hęc diebus ſex pe netrat in toto ſanguinitas. Sequēt bus duodecim ſolidat in carnē & ex- tendit humiditas nuche. Deinde poſt dies nouē ſeparat caput ab hume ris & extremitates a lateribus & ventre: & uſq; ad perfecta mēbro℞ line amenta format: ut qttuor ſeqntib⁹ diebus ſingula diſcerni poſſint Pri- mū tamē mēbra principalia formant q̄ ſunt cor/epar/cerebrū & ſeruien tia ut umbilicus: ſtomachus: teſticuli. de hinc his propinq̄ ultio manus pedes & reliq̄. Conſtat enim humanū corpus multis diuerſiſq; membris videlicet venis/neruis/arterijs/lacertis/muſculis/oſſibus/cartilaginib⁹ adipibus/carne. Cute inſup & qttuor humoribus: q̄ ſunt Sanguis: Fleg ma: Cholera & melancholia. Ex his autē cętera q̄ ſunt cor epar cū alijs in humana effigie cōſpectis: conſtant. qua℞ creatōes p virtutes q̄s quidaʒ digeſtiuā/formatiuā/aſſimilatiuā & cōcauatiuā nomināt: ſpeciali⁹ diſt- inguere epitomatis breuitas faſtidit. Ve℞tn̄ hoc ſilētio trāſire non licet ꝙ organiſatōes motus ſimilit & ptus tpa variant/ſi eſt calor fortior & complexio melior. uñ corpus viri citi⁹ format corpe mulieris. Sed rur temp⁹ for ſus in utroq; eſt diuerſitas. Nā maſculi corpus ad minimū in. 35. diebus mationis format. & in tali motus vitalis incipit die ſeptuageſimo: partus vo irī fœt⁹. mo- menſe ſeptimo explet. Si vo corpus q̄drageſima die formatū ſit: mot⁹ tus & pt⁹. eſt die octogeſimo & partus in menſe octauo: & illi freq̄ntius moriunt. Quod ſi corpus in 45. cōpleatur die/motus erit die nonageſimo/& par tus menſe nono. Corpus autē fœmellæ nunq; ante q̄drageſimū diē/ ſed cōmuniter q̄drageſimo quinto cōplet: & in tali motus die nonageſimo & partus menſe nono ſeqtur: qui eſt cōmunior & partui cōuenientior.

Macha. 2. Vñ in 2. Macha. c. 7. legim⁹ matrē ſeptē frat℞ uni dixiſſe. Fili mi miſere ſic Sapiēs re mei q̄ te in utero 9 mēſibus portaui. Si aūt corpus 50. die pfectum ſit ait decem motus in cēteſima & ptus menſe decīo ſeqtur. Natū tn̄ femellę corp⁹ ci- menſium Macrobi. tius q̄ maſculi cremētū pfectū attigit. Patet itaq; iuxta Macro. doctri tempe coa nā de ſomno Scipiōis quō dies q ſūt ab hora cōceptōis uſq; ad diē mo gulat⁹ ſuʒ Ariſto. 9. tus triplicati natiuitatis mēſem indicāt: mēſi cuilibet 30 dies tribuendo. in ſāguīe. de aīalib⁹ hñt em̄ oīa aīalia certū piendi tpus ſcribit Ariſto. homine dempto. ſapiē. c. 7.

BOSTON PUBLIC LIBRARY

De nutrimento fœtus in utero materno. De Secūdina & venenoſitate ſanguinis mēſtrui mulieris. Capitulum. xxxix. DIS.

Oetus in utero unde crementū ſumit? MAG. In muliere grauida cōceptu/menſtrua cōſueta fluere deſinūt: & in tres partiuntur ptes: q̄℞ una ad mālllas trāſit: in qbus in lacteā ſubā3 decoqtur. Secunda in epate matris perfecte digerit. Tertia q̄ ſupfluitas eſt ſtat donec hora veniat ut expellatur. De prima infans natus paſcit de ſecunda in utero fœtus a die motus cibari incipit & auget. nō tñ eam p os ſed p venas q̄ in umbilico ſunt quib⁹ & matri iunctus eſt: ſumit Cū aūt hic ſanguis mēſtrualis optime ſit digeſtus: ſupfluitates nullas/niſi urinales paucas in alendo fœtū relinquit: q̄ inter pelliculas circa ſecundinā recipiunt & in natiuitate ſimul expellunt. DIS. Secundinā quid dicis?

MAG. Folliculū in quo fetus cōtinet & ſequēdo cū eo naſcit unde & ſecundina nomē ſortit hic per cotilidones matrici alligatur. Eſt & alius pāniculus cui nomē biles: qui dimidiā pte3 fœtus circūdans/ recipit aq̄ſitatē urinalē ex vena umblicali Eſt & terti⁹ pāniculus quē abgas nominat: q totū fœtū circūdat. Neceſſarius eſt autē hic folliculus p̄ter alia: ut fetū a nociuis cuſtodiat: maxime v̄o a ſanguine menſtruo indigeſto: q ſi nudū fœtū attingeret/ſtatim necaret. cū & mulieres mēſtruoſe ſolo viſu ſpeculū nouū macula rubea depingāt: & tenerū infantē inficere poſſint. unde & nōnunq̄ guttule q̄dā ex eo infantē contingētes/ maculas rubeas in ipſo cauſant: quas nec etiā p cutis excoriatōem deleri contingit. Hic ſanguis in viris propt calorē fortiorem ſuperflua digerentem/nō eſt: & ſi quod reſidui eſt in pilos tranſit. Biles Abgas

De Gemellis monſtris & Abortiuis fœtibus. Capi. xl. DIS.

Vce clari⁹ q̄ volui tradidiſti. Sed reſtat ut cauſas diuerſitatis ſexuū/gemello℞/monſtro℞ & abortiuo℞ edoceas. MAG. Audiſti ſeminū cōceptionē eſſe in matrice. hec autē (ut aiūt) ſeptē diuiſa eſt interſticiis: quo℞ tria ad dexterā/tria ad ſiniſtrā/& unū in medio collocat. dextera autē ſiniſtris calidiora ſunt: ſimiliter & ſemen teſticuli dextri ſemen teſticuli ſiniſtri in calore ſuperat Si itaq̄ ſemen teſticuli dextri in unā ex cellulis dextre ptis ceciderit mas/ſi aūt ſemen teſticuli ſiniſtri in unā de cellulis ſiniſtræ ptis recipiat femella gñatur. Si vero ſemē teſticuli dextri in ptē ſiniſtrā ceciderit: virago cōcipitur/& cū ſemen teſticuli ſiniſtri in partē dextrā tranſfertur: vir effœminat⁹ naſcetur In medium vero interſticiū cū ſemen recipitur: fœtus ex utroq̄ genere pmixt⁹ naſcetur: quē hermaphroditū dicim⁹. Si autē ſemē ſit multū /& in duas cellulas diuiditur gemelli naſcuntur qui tamē quãq̄ ſed raro/duplici coitu cōcipiūtur Similiter ſi ſemē plus debito aut deficiat aut abundat: aut indebito ordine cōcipiatur: aut diuerſe ſpecies cōmiſceātur: vel etia3 ſi femella virago effemiat⁹ hermafro ditus gemelli

monſtrū coit⁹ ſup coitū ſecundū iterat/ſit⁹ mōſtruoſus naſcet. Fit⁹ aūt nōnunq̄ ex inordinato motu/ſaltu/cibo/potu/vehemēti terrore matris alijs q̄z Hierony. ſup ezech. plribus cauſis ante aut poſt cōpletā organiſatiōne interficit: qui eiectus abortiu⁹. a matre aborſus ſiue abortiuus dicit. Leproſi vero & elephantici (ut ait Leproſi. Hieronym⁹ ſup Ezechielē) tūc naſcunt: cū vir cū muliere tpe mēſtruo rū cōmiſcet. cauſas alias ſi q̄ ſunt nō excludit. DIS. Eſt & aliud cuius cauſa; pandas queſo: unū ſcilicet infans nōnunq̄ plus uni parentū q̄ alteri interdū vo nulli aſſimilat in effigie? MAG. Hui⁹ rei cām nō oms eandē aſſerunt. Sed ſi rē ꝑpenſius cōſiderabius: aſſimilatōis cauſas/vir Gene. 30 tutē generātis/calorē/fortitudinē & imaginatōe; inuenim⁹. Q uarꝫ ul tia patriarcha Iacob ī diſcolorādis ouib⁹ nō īꝓuide ꝑ varietatē virgarꝫ uſus eſt. Inhæſerat enim (ut ait Aug⁹) aīæ illorꝫ diſcolor fantaſia ex cō Auguſti⁹ li. 3. de tri. c. octauo. tuitu variarꝫ virgarꝫ ꝑ oculos impſſa: q̄ nō potuit niſi corpus q̄d ſic affecto ſpiritu animabat/ex cōpaſſione comixtōis afficere unde teneris fetuū primordijs coloretenus aſpergeret. Sic repte ſunt mlieres q̄ æthiopes nigerrimos perent: cū vterq̄ parens candidior eſſet. qa tales imagines in cubilibus depictas coitus hora cōtemplabant. Q uod aūt de virtute gn̄antis/calore & fortitudie ſeminū dictu; eſt: nō modo de matre ſ; etiā de patre intelligi debet. Mulier eqdē nō mō paſſiue (ut qbuſdā viſū eſt) verꝫetiā actiue ad prolis generatōe; cō currit. teſte Ariſto. li. de aīalibus. Attn̄ ſemē viri actiuitatis maioris reꝑitur. in eo nāq̄ igneitas & aeritas. in ſemine vo mris aqueitas & terreſtreitas vincūt. un̄ ſpma viri ſe Ariſtote. habet ad ſperma mris ut coagulū ad lac. ob id dictū eſt. Spma viri qualitati & ſperma mulieris quantitati infantis congruit. Hec autem miſſa facientes: in partu huic libro finem imponamus.

De Partu infantis. Capitulum .xli. MAG

Vm itaq̄ infans tpus ſuū in utero materno expleuerit nūero ſuꝑdicto: natura inſtigante fortitudie ſua neruos qbus matri alligatus eſt embrio rūpit via q̄ cōceptus eſt ſup caput/manib⁹ ſup coxas extēſis mundū erūnoſum ingredit. Interdū vo nō ſine ꝑiculo in latus/aut pedib⁹ aliq naſcunt. & tales niſi ſagax obſtetrix vterit cōmuniter ꝑiclitātur. DIS. Q ua de re infans mox nat⁹ doloris & flet⁹ vocē emittit? MAG. qa frigus incōſuetū ſentit. & crudas tenerrimæ carni admouere manus abhorret queadmodū caro ſauciata. un̄ in aqua calida poſit⁹ cōpeſcit. Aut qa quid malorꝫ ingreſſus ſit ꝓphetat quodamō. un̄ Sapiētiæ & marē A/femellā vo E/vagire dicūt: q̄ſi ꝓthoplaſtos noſtros Adam & Euā inculpātes: q & ſibi & nobis iuſticiā originalē āmittētes has miſeri Zoraſtes ſolus natus riſit as meruere. Solus aūt Zoroaſtes (ut refert Aug⁹) natus riſit. nec ei boni mōſtruoſus riſus ille portēdit: nā magicarꝫ artiū phibet fuiſſe inuentor: q̄ quidē illi nec ad pſentis vite vanā fœlicitatē cōtra ſuos inimicos prodeſſe potuerūt. A Nino quippe rege Aſſyriorꝫ cū eſſet ipſe Bactriānorum rex bello ſuperatus eſt. Hactenus de origine rerum naturaliū/ & modo naſcendi hominum in hanc vallem lachrymarꝫ. Aug. de ci. dei. li. 21. c. 14.

BOSTON PUBLIC LIBRARY

De ſex ętatibus q̄bus tota vita hoīs metit̄. Ca.xlij. M.

Vid aūt poſt hęc circa naturā homīs agat̄ / pacīetię exēplar Iob clara voce deprōſit in hæc verba. Homo natus de muliere: breui viuens tp̄e: repletur multis miſerijs: q quaſi flos egredit̄ & cōteritur & fugit velut umbra & nunquā in eodē ſtatu p̄manet. Variat̄ equidē p ſex ętatis gradus, q ut ſcribit Iſidorus ī ethimologijs: ſunt infantia ab ortu infantis uſq; in ſeptēniū. Hinc pueritia uſq; in annū q̄rtūdecimū. Abhinc adoleſcētia generatōi apta uſq; ad annū viceſimūoctauū. ab eo iuuētus oīm ętatū firmiſſima uſq; in annū q̄nquageſimū. Grauitas q̄ eſt declinatio a iuuētute in ſenectutē anno ſeptuageſimoſecūdo finit̄. poſt has q̄ntūcunq; vitę eſt ſenectuti deputat̄. Hic & regi⁹ p̄pheta dies annoꝝ noſtroꝝ ſeptuagīta ānis: Si aūt in potētatib⁹ octoginta ānī: am plius eoꝝ labor & dolor. Hęc de hoīs ortu: ſcire p̄utile: ignorare vero turpe: quis eſt q ignoret? Cęteꝝ ſi q̄d aliud te moueat / alio volumīe cōmodius ptractabim⁹. nūc iuxta illud Ambroſianū Art⁹ ſolutos: nocturna quies laboris reddat uſui / menteſq; feſſas alleuet. vale. DIS. & tu ſemper bene valeas. Finis libri noni.

Etates hominis ſex

Iob

Iſidorus ethi. li. 11.

Pſalmiſta

Ambro.

Liber decimus de Anima & potentijs eiuſdem

Tractatus primus De opinionibus phōꝝ circa naturam animę. Capitulum primum DIS.

Alue p̄ceptor colendiſſime. MAG. Et tu ſemp ſalu⁹ ſis fili. Vnde eſt q p̄ter ſolitū ante Solis ortū greſſu celeri aduenis? Sane ne oīa q̄ heſterno veſpi de hūani corpis generatiōe diſſeruim⁹ intelligis? DIS. Sane oīa: ut videre videor. Vnum eſt aūt me iudice ſcitu digniſſimū: de cui⁹ natura plurima cōiectās: totā pene noctē inſomnē duxi: formidās vehemētius / ne fortaſſe id ſilentio tranſire decreueris. Eſt aūt (ne lōgiorib⁹ ambagib⁹ utar) q̄d viuētibus vitā & motū p̄ſtat. MAG. nō ab re hoc ſcitu digniſſimū iudicas: de quo ferme totius mūdi ſapiētes retroactis ſęculis dubij / diuerſa poſteris reliquere opiniōis ſuę monimēta. nō q̄a tale aliq̄d eſſe dubitarent. Quādoquidē (ut ait diu⁹ Auguſtin⁹ li. x. de Trini.) etiā ſi q̄s dubitat viuit ſi dubitat / unde dubitet memīt: ſi dubitat / dubitare ſe intelligit. Sed quæ eius natura ſubſtantiaue ſit in dubiū verſum eſt. Vnde q̄dam (inq̄t Auguſtinus) id corporis animā exiſtimabāt / q̄d amplius valeret in corpe ut Empedocles & Ericates opinati ſunt. Alij ſanguinē: alij cerebrum: alij cor eam eſſe putauerunt: alij ex minutiſſimis indiuiduiſq; corpuſculis: quas athomos dicunt: cōcurrētib⁹ in ſe atq; cohęrētibus eā confici crediderunt. Alij aerē: alij ignē ſubſtantiā eius eſſe dixerūt. alij eam nullā eſſe ſubſtantiā: quia niſi corpus / nullā ſubſtantiam poterant cogitare & eā corpus eſſe non inueniebant: ſed ipam tempatiōem corpis noſtri vel cōpagē primordioꝝ: quibus iſta caro tanquā connectit̄ eſſe opinati ſunt. ecq; omnes eam mortalē eſſe ſenſerunt. quia ſiue corpus eſſet / ſiue ali-

Aug. li. 10 de tri. c. 10

Opīones de Anīa in genere quid ſit

idē ubi ſupra c. 7.

Empedocles

Ericates

qua compoſitio corpis/ non poſſet utiq̧ ĩmortaliter permanere. Qui vero eius ſubſtantiam vitam quandã nequaquã corporeã ſed vitã om̃e viuũ corpus animantẽ:ac viuificantẽ eſſe reperunt : cõſequenter & immortalem (quia vita carere vita nõ poteſt)ut quiq̧ potuit ꝓbare conati ſunt. DIS. Quæ huius dubietatis cauſa tam ingens:ut tot ęleuata Ariſtotel' ſapientũ ingenia attonita redderet? MAG. hęc nimirũ. quoniã cum 1. poſteri. omnis noſtra cognitio a ſenſibilibus ortũ habeat/ ſpũales aũt ſubſtantiæ de quaꝝ nũero eſt ea quę viuentib⁹ vitã & motũ largitur ſenſib⁹ nõ ꝑcipiuntur:facile non erat niſi ex oꝑationibus ad ſubſtãtię illius cognitionẽ deuenire. unde & ex his pene om̃es poſitiõis ſuę argumẽta/ſenſere Qui em̃ eã principalẽ aliquã corpis ꝑticulã dixerũt/ inde moti ſunt:q̄ ab ea principalius motũ aut ſenſum originari credebant. Qui vero eã ſanguinẽ/humorẽ/aerẽ/vaporem/ignẽ: aut aliud huiuſmodi corporuꝫ putauere: cõſiderabant : quia ſine calido & humido vita eſſe non poteſt. Qui autem ĩpam ex elemẽtis oĩbus aut numeris cõpaginatã tradidere ea ad vim intellectualẽ: cui⁹ eſt oĩa diſcrete cognoſcere referebãt. Quorum ſingillatim deducẽdi argumenta hic locus nõ eſt:ne epitoma/op⁹ ĩ ĩmenſum accreſcat: breuibus aũt & planis ſermonib⁹ ĩpam ad mentem Ariſtotel' Peripateticoꝝ q̃ꝝ prĩcipatũ Ariſtotel' tenet deſcribã:dehĩc ṽo quid religio noſtra ex his/prętertim autem de intellectiua recipiat/quidue reſpuat commemorabimus. DIS. optime.

Opĩonũ diuerſitas

De quidditate anĩe:gradibus viuẽdi & tribus animarum generibus Capi. ſecundum MAG.

Riſtoteles ꝑmemoratas de natura aĩę poſitões li. i. quę de anĩa inſcribit ęnũerans eas tanq̧ a veritatis tramite dęuiantes abijcit: & cõſequẽter opinionẽ ſuã hac definitione explicans ait. Anĩa eſt actus primus ſubſtantialis corporis : phiſici : organici:vitam habentis in potentia. Anima inquit (actus eſt)id eſt forma:quia actuat & informat corpus. adiũgit autẽ (primus) a quo actus ſecundarij qui ſunt operationes vitales/ut ſentire videre & ſimiles ĩmediate procedunt. Subſtãtialis vero adiecit: ne animam formam accidentalẽ crederemus. ut ſunt ſcientia & albedo: ſed ſubſtantiam per ſe ſubſiſtentem :ex qua & corpore cui iuncta eſt/unum per ſe ens conſtituitur. unde ſequit (corporis)non autem artificialis ut eſt ſtatua. ſed quod ſubiungitur (phiſici)id eſt na/turalis in quo cũ diuerſas habeat exercere vitę opatões :ꝑtiũ in ſitu & figura diſcretionem expoſtulat. hinc additur (organici) . Huiuſcẽodi vero corpus a natura (ut heſterna luce in calce li. noni docuimus) formatum in potentia eſt: ut vitam id eſt animam recipiat. adiũctum eſt ergo (vitam habentis in potentia) Quod nonnulli ita intelligunt/ut corp⁹ organicum informatum vita prima/quę eſt anima/in potentia ſit ad vitam ſecundam. id eſt vitales operationes ſꝫm diuerſos viuendi gradus. Grad⁹ viuendi qui ſunt vegetare/ ſentire/ mouere ſꝫm locum & intelligere. hos in alia animę definitione explicans ait. Anima eſt principium quo viuimus/

Anima

alia anĩę definitio

ſentimus mouemur ſ꜠m locum & intelligimus primuꝫ. DIS Et hãc expoſitionẽ planiorem reddas. MAG. plana eſſe videtur ex dictis: niſi forte hoc te moueat quia nõ omne animatũ ſentit/mouetur ſ꜠m locũ/ aut intelligit. DIS. hoc ip̃m eſt quod dubietatis ſcrupulũ iniecit. viuũt em̃ (ut aiebas) plantę/nõ aũt ſentiũt nec ꝓgrediunt̃ localiter. MA. nũ ſentire videntur frigora & calores intenſos/a quibus etiã ſe cõtrahunt/debilitantur marceſcũt: & niſi hoꝝ exceſſus tempamentũ accepe/rint/totam plantæ harmoniam corrumpunt. quo facto animã eius deficere/ip̃amq; plantam ę moriri neceſſe eſt. DIS. ita eſſe expientia teſtatur. MAG. Non ergo ſuperiorũ ꝑfectiões oĩmodo ab inferioribus negandę ſunt. Sicut em̃ inferiorum perfectiones in ſupioribus inueniũtur/gradu tamen excellẽtiore ſic & ſuperioꝝ in inferioribus gradu cernunt̃ obſcuriore. in qua re/mira totiꝰ uniuerſi partium harmonia attẽditur/& gratiſſimę ſpeculationi materia copioſe miniſtrat̃: ſed nunc ad incepta redeundũ eſt. DIS. non itaq; plantas eo modo quo aĩalia ſentire aſtruis. MAG. probe. nec philoſophi omnẽ animam corpus ſuũ oĩbꝰ viuẽdi gradibꝰ viuificare intelligũt vegetatiua nãq; viuificãdo vegetat. Senſitiua viuificando & vegetat & ſentire dat: cui ut in plurimũ ſ꜠m locum mouere coniungitur. Intellectiua autem omniũ harum perfectiones in ſe cõplicans: corpus quod informat. viuificãdo vegetat. ſenſibile reddit: localiter mouet & intelligit. DIS. Tria itaq; animarum genera diſtinguis vegetatiuũ ſcilicet & ſenſitiuum & intellectiuum.

(Margin: Sı plantæ ſentiant)

(Margin: aĩaꝝ genera tria ſunt)

MAG. Recte veꝝ tamen non omnia ſimul diſcutiẽda ſuſcepimus: ne ordine rerum prętermiſſo ſingulorum naturas nõ explicare/ſed implicare magis videamur. DIS. Singillatim igitur hæc percurramus. primum autem vegetatiuam animaꝝ infimã aggrediamur.

De Anima vegetatiua & potentijs eiuſdem de Nutritiua & digeſtionibus. Ca. iij. MA.

(Margin: Aĩa vegetatiua)

Nima vegetatiua vis quædam eſt in viuentibus: conuertens alimentum in ſubſtantiã aliti/ut ip̃m in eſſe conſeruet: ad quantitatem debitã ꝑuehat & ſimile in ſpecie generare tribuat. In hac deſcriptione tres vegetatiuę potentię exprimunt̃ quę ſunt nutritiua/augmentatiua/& generatiua. quaꝝ & actus & obiecta differunt. Nutritiua (cuiꝰ ſunt tres actus opponere unire aſſimilare: cui & aliæ q̃tuor potẽtię miniſtrant ſ꜠m Auicẽnã) per attractiuã vi caloris & ſiccitatis/alimentũ naturę aliti cõueniẽs potẽtia hoc aliq̃d attrahit. Per Retentiuã vi ſiccitatis & frigoris attractũ donec alteret̃ & digerat̃ retinet. Per digeſtiuã vi caloris & hũiditatis retentũ alterat & digerit. Per expulſiuaꝫ vero vi frigoris & humiditatis digeſtũ impuꝝ a puro ſegregatũ expellit. vnde viuens ſump̃tũ alimentũ dentibus in ore cõterit: contritũ ſtomacho infundit qui miſſum decoquẽs/decoctũ magno cuidã inteſtino q̃d duodenũ vocant trãſmittit id rurſus ab illo per inteſtinum ieiunũ/ cui cõiungunt̃ ſubtiles quędã venę quas miſaraycas dicũt/ad epar uſq; peruenit

(Margins: Potentiæ aniæ vegetatiuę; nutritiua; Auicenna; Digeſtio prima)

ſupfluum p longatōem egerit. In epate ſecūda celebrata digeſtione/hu mores quattuor ſegregantur. Quod em̄ calidum & ſiccū eſt cholerę ru beę deſeruiēs ptim ad ciſtim fellis.i.cholerę.ad q̄d frigidū & ſiccū melā cholię aptū ptim ad ſplenē. Quod autē frigidū & humidū flegmati cō gruum ptim ad pulmonē (ut nōnullis placet) tranſmittit. Quod vero calidum & humidū in epate in ſanguinē mutat. Supfluū hui⁹ digeſtiōis p venā kilym q̄ ſpinæ adiacet ad renes deſcēdit/p quos colatū ad veſi cam/& inde per virgā ęijcitur. Sanguis in epate generatus p venas ma iores ad minores uſq; ad capillares ad ſingula membra diffundit in qui bus ultra digeſtus & ī humiditates ſecūdas cōuerſus ea nutrit. hui⁹ ter tię digeſtiōis ſupfluitas: ptim p ſudores ęmittit/ partim p epar ad vi as urinę reuertitur. & membroꝝ diſpoſitiōem phiſicis p tres intercape dines quas in urinali vaſe cōſiderāt ſuo mō denunciat. Veꝝtamē q̄d de hūoꝝ ſegregatōe dictū eſt/ nō ſꝫm pciſionē accipiēdū puto ut nihil cho lerę melācholię aut flegmatis ſanguini admixtum remaneat: nā dictos humores ineſſe ſanguini extracto p venas expientia docet. ex corrupti one etiā eorundē in venis ægritudīes & febres diuerſas phiſici teſtātur. Vnde in generatōe humoꝝ naturaliū cuiuſ libet ps cū ſanguīe vadit ad abilitandū ſanguinē/ad nutriendum mēbra talis denoīationis cui⁹ hu mor: ſed quideꝫ ſupior ad mēbra vadit gratia neceſſitatis & unitatis. ut Auicēna.c.de humorib⁹. Patet itaq; nutritiuā in ſingulis mēbris opari quādiu alitū viuit. ſed diuerſe. nam dum fortis eſt in principio plus de alimento cōuertit in aliti ſubſtantiam quā calor abſumpſit. & tūc q̄deꝫ augmētatio fit. Poſthac nō plus ſed tantum quantū deperditū eſt reſtau rat. & eſt ſtatus. Deinde debilior effecta nᶜ deperditū q̄dē reſtaurare pōt fitq; aliti corpis diminutio. Demū ea totaliter deficiente ipm viuēs q̄q; interire neceſſe eſt. hęc cā diſtinctōis ętatū. Et ſi rem ꝓpenſius cōſidere mus viuens mori incipit. ex quo eſſe accepit. Humidum nanq; radicale membris radicalibus inbibitū in quo vita vehitur/reſtaurari non pōt: ſed p appoſitōem humidi nutrimētalis impediri ne citius conſumat. un̄ quemadmodū in lychino olei pars inbibita cōtinua actiōe caloris dimi nuit: ſed ne ſubito tota cōſumat p infuſionē olei quod ignis ī pabulum attrahit impeditur. Sic & in viuente eſſe naturales docuere. Paulatī igi tur humido radicali deficiente viuens morti appropiat: donec toto ab ſumpto vita ut ignis lucernæ extinguatur. licet hoc humiduꝫ per viam ſuffocatōis factū extraneū mortē cauſet ſed hæc accidētal ſupior natalis.

Digeſtio ſecunda

Digeſtio tertia

Corporis augmentatio

Status

diminutō

Viuens mox natū mori incipit

De Augmētatiua potētia: & q̄ cuiuſ libet rei certus eſt termīus augmēti: decremēti & duratōis C. iiij.

M

Augmentatiua quod puꝝ eſt ultimę digeſtiōis & potentia quam tū in aliti ſubſtantiā vertit. Subſunt autem eidem potentiæ tres Quaꝝ pria incorpatiua q̄ alimētū in lōgū latū & ꝓfundū extēdēs: q̄d cuiq; mēbroꝝ deeſt diſtribuit: quod plus eſt aufert & alteri addit. unde quorundā viuentiū aliqua mēbra in principio magna ſūt & paulopoſt

Potentię augmentatiuę

Incorporatiua

aſſimilati ua minora fiunt. Secũda aſſimilatiua eſt: ſingulis mẽbris aſſimilãs. Tertia unitiua Vnitiua/quæ aſſimilatum partibus aliti unit. ut carnem carni/os oſſi: & ſic de aliis. Calor equidem naturalis continuo agens in corpus viuentis/nõnullas partes conſumit: & ſub effeta cute poros vaporibus impletos relinquit: hos virtus unitiua expulſis vaporibus/ alimento aſſimilato obſtruit: quod ſi tantũ ſit alimentũ partes poroſas extendit/ partem etiã extremitatib⁹ adgenerat. Operatur autẽ augmentatia nõ vi caloris ignei: cuius eſt digerere/ eutrogenia diſiungere & homogenia aggregare: ſed vi caloris viuificatiui hoc eſt naturalis: cui aſſimilat calor Solis & vi caloris alteratiui diſponẽtis alimentũ ad formã carnis/medullę/oſſis &c. & hic eſt calor animalis Per frigus autẽ mẽbra coagulat. Per ſiccũ cõtinuat & cõſolidat. Per humidũ retinet & terminat. Eſt aũt hui⁹ potẽtię opatio a principio viuẽtis: donec certã & ſuę ſpẽi cõuenientẽ quantitatẽ attingat. Oĩm enim a natura cõſtantiũ certus eſt termin⁹ augmẽti & decremẽti & duratiõis periodus. Ignis autẽ crementũ & ſi p appoſitione3 cõbuſtibiſ in infinitũ poſſe pgredi videaẽ: natura tñ hanc appõe3 nõ admittit. Si em oĩa eſſent aut ignis/aer/aqua aut terra: ſubmot⁹ eſſet decor uniuerſi: quẽ in proportiõe qdam harmoniaca priũ & in quãtitate & in qualitate cõſiſtere: ex dictis manifeſtũ eſt Nõ ſolũ autẽ in elemẽtis/ ſed etiam in his quę ex elementis conflata ſunt corporib⁹. Quod ſi ænucleatius rem perpendimus: ignem nec nutriri proprie nec augeri inuenimus. non enim ignis numero comburens & ex combuſtibili genitus/ſed priore corrupto alius ſuccedit.

augmẽtatio naturalis quo modo fiat

ignis non nutritur

De Generatiua potentia. Quor3 ſit generare ſibi ſimile. & omnia creata / Creatoris exemplata ſunt in perfectione diuerſa. Capitulum. v. MAG.

Eneratiua alimentũ depuratũ & in potẽtia animatũ/ p ſeminatiuã in ſemen deſcindit. in quo ſunt omnia toti⁹ mẽbra / nõ qdem corporis mole ſed vi cauſali. Per ĩmutatiuã ſemen deciſum in ſãguinem/ſanguinem in carneam & embrionis ſubſtantiã tranſmutat. p plaſmatiuã autẽ (alias informatiuã) ſingulas ptes ſuis figuris & formis diſcriminat. p calidũ quippe & humidũ mollia creat. ut ſunt caro/adipes & medullę. p calidũ & ſiccũ compoſitiora. ut cor in animalibus: & radices in plantis. p frigidũ & humidũ exteriora. ut pilos & folia. p frigidũ & ſiccum ſolidiora ut oſſa & cortices. cœlorum accedẽtibus influentiis plaſmat. Tempus inceptionis & deſitionis operationũ huius potentiæ libro præcedenti expoſitum eſt. Neceſſaria eſt autem hæc potentia viuẽtibus: ut indiuiduũ quod ſe in numero conſeruare nõ poteſt in ſpecie ſaluetur. Hoc em oĩm viuentium naturaliſſimum operũ Philoſophi acclamant. Oĩa nempe creata Creatoris quædam exemplata ſunt: in qbus oĩa potentia/ſapientia & bonitas eius ut per ſpeculum & ænigma contemplatur: in aliis quidem clarius. ut in Intelligentiis & hominibus: In aliis minus. ut in cæteris animãtibus. In quibuſdam vero obſcurius. ſicut ta ſunt

ſemĩatiua
ĩmutatia
plaſmatia

creata creatoris exempla

Grad⁹ rerũ ę numerantur

Aug⁹. de ciui. dei libro. 12. c. 2 in inanimatis. Deus em̄ (inquit Aurelius Auguſtin⁹ li. xij de ciui. dei) ſum̄a eſſentia eſt: & alijs eſſe dedit: ſed non ſum̄i: his amplius / alijs min⁹ atq; naturas eſſentiarum gradibus ordinauit. Vnde in ordine uniuerſi Virtus virtutum in intellectibili: hęc in intelligentiali quæ rurſus ī rationali. Hæc in imaginatiua quę rurſus in ſenſitiua: hęc in vegetatiua q̄ rurſus in minerali. Hęc in elementatiua: q̄ demum in chaos cōfuſo occultata conſpicit. tali nimirū ordine per aſcenſum inuiſibilia dei per ea q̄ facta ſunt intellecta conſpiciunt. Quid em̄ (inq̄t idem li. xi. de Tri.) non ꝑ ſuo genere ac ꝑ ſuo modo habet ſimilitudinē dei? Sed hic cibus ſolidus eſt grandium: nō lac paruulorū. Vnde digreſſi ſumus reuertamur. Vnumquodq; igitur creatorū nititur ſe aſſimilare ſuo creatori mō perfectiore. generaliter autem in eo quod eſt ſemper eſſe. Omne enim quod eſt (inquit Auguſtinus de Ciuitate. dei libro. xi.) naturaliter deſiderat ſuum eſſe coſeruare: ita ut miſerrimi nolint interiri: ſed potius miſeriam eorum auferri. In viuentibus autem cum viuere ſit eſſe / animata pro modulo capacitatis ſuę naturę ſemper viuere / ſaltem in ſubſequentibus generationibus contendunt. Hanc non minimā parentū ad prolē amoris cauſam ſcriptura ſępius cōmemorat. verumtamen poſteritatis conſeruatio per generationes / nec omnibus animantibus ſed ꝑfectis tā‑tum: non orbatis nec ſpontaneam generationem habentibus perfecte competit. Tenesne fili quæ modo digeſta ſunt? DIS. Teneo. apertiſſime enim ſingula proſecutus & nulla penitus circuitione uſus es. ut q̄ſtionum ſtimulis te excitatum iri ſuperuacaneum quidem / indefeſſa autem aure cuncta potius auſcultanda exiſtimarem. MAG. Senſitiuam igitur ſi placet ſimili percurramus cōpendio. DIS. placet.

ibidem de trini. li. 11. c. 5.

ad Ro. 1.

Aug. c. 27

Libri decimi Tractatus Secundus incipit. De Anima ſenſitiua & obiecto eius. quę ſenſibilia propria: cōmunia: per ſe: & per accidēs ſi ſubſtātia ſentiri poſſit. a quo fiat ſenſatio de ſenſu actiuo & paſſiuo. Ca. primū. MAG

Enſitiua anima ea eſt quę foris & intus / rerum corporalium formas corporeas pręſentiū & abſentiū percipit. In hac deſcriptiōe: & obiectum & potētię ſenſitiuæ an ę innuunt. de illo autē prius: de his vero poſterius dicendū. DIS. Obiectum ergo ſenſitiuę quod dicis? MAG. Rem corpalem ꝑ ſpeciem ſenſibilem. Senſibile autē eſt quod natū eſt ſenſu percipi: & bifarie diuidit. Quoddā em̄ ꝑ ſe: quoddam per accidens ſentit. Per ſe quidem ſenſibile ſentitur: quod ꝑ ꝓpriam ſpecie; ſenſum imutat: vel unū tantū & eſt ſenſibile ꝓpriū ut color viſum ſonus auditū. vel plures ut numer⁹ motus: magnitudo: figura & tempus. Magnitudinē em̄ nō mō videmus: ſed & tangimus. ſic figura & reliq̄ a pluribus ſenſibus ꝑcipiunt ꝓpter ſenſū cōem cui particulares ſenſus pricipāt. ideo ſenſibilia cōia dicūt. nec tamē ſunt ita ſenſibilia per ſe ut ſine

Aīa ſenſitiua.

obiectum ſenſitiuę

Senſibilē per ſe / per accidens

Senſibile ꝓprium

Senſibilia cōmunia

alio ſenſum imutare poſſint: ſed cū ſenſibili p ſe mouēt ſenſum: magnitudo em̄ ſine colore nō videt: nec ſine qualitate tāgibili tactu pcipit: aerē nāq; magnū nō videm⁹: nec orbē cœleſtē (ut aiunt) tāgere poſſemus eo ꝙ aer coloris/ & orbis cœleſtis pegrinis exps ſit impreſſionibus tn̄ per ppriā ſpēm imutat ut tenet truſ;. 2. Teg. Sēſibile p accidēs vero eſt: Senſibile p accidēs qd non per ppriā: ſed alienā ſpēm ſentitur ut cāpana per ſpēm ſoni auditur & lapis in ſpecie coloris oculo cernitur. Hoc autē ex eo eſſe dinoſcit Subſtātia p ppriam ſpēm non ſcuntur ꝙ ſubſtātię p pprias ſpēs ſenſum imutare neutiq; pn̄t. cui⁹ quidē manifeſtiſſim ī indiciū eſt: ꝙ pn̄tiā ſub; panis āte cōſecrationē & ei⁹ abſētiā facta conſecratione ſenſu nō percipim⁹. Sūt autē qui ſubāꝝ ſpēs: cū accidētalibus multiplicari/ & intellectui tanq; potētię pporcionatę pn̄tari opinātur. DIS. obiectum ne an ſenſus ſenſatiōem cauſat? MA. neutrum ut cā totalis: utrūq; vero ut cā pcialis cōcurrit. unde Auguſtinus a quo cauſetur ſenſatio de Trini. li. xi. ait. a viſibili & vidente gignit viſio/ & hoc quidē effectiue. Inſtrumentaliter em̄ videmus oculo & formaliter viſione/ pariformiter & in aliis ſenſibus diſtinguendum eſt. Aug⁹. de trini. lib. 11. c. 2. DIS. actia igit potentia ſenſus eſt? MAG. actiua quidem. quia cum obiecto ſenſaōem efficit Senſus actiuus paſſiuus Eſt & ſenſus potentia paſſiua. ut ait Ariſtoteles. vel quia in potentia eſt ad actum primū qui eſt eſſe: & in eum a generāte reducit: vel qa in actu primo eſt/ & in potentia ad actum ſecundum qui eſt ſentire in que; per obiectum reducitur. Ariſto. 2. de anima Sentire equidē dicitur/ eo ꝙ ſenſationem recipiat ſiue autem ſenſationem recipiat/ ſiue ab obiecto imutetur/ ſemper patitur. Immutari enim quoddā pati eſt. Quod ſi a ſenſibili proportionato fiat/ ſaluatiua eſt paſſio & iocunda/ ſi autem a ſenſibili excellenti fiat paſſio eſt corruptiua & doloroſa. nā excellens ſenſibile: ſenſum corrumpit. i. non facit diſtinctam & determinatā ſenſatōe;. DIS. una ne res eſt ſenſus actiu⁹ & paſſiuus? MAG. una: nomīa autē diuerſa

Quę res ſit ſpecies ſenſibilis; vnde cauſata ad quid neceſſaria: & ſi accidens ſine ſubiecto poſſit ſubſiſtere: & ꝙ ad ſenſationem neceſſarium ſit medium proportionate ęlongatum Capitulum ſecundum DIS.

Enſibilium rōnes ex dictis manifeſte videt: ſpēꝝ autē ſenſibiliū naturas lati⁹ deducēdas arbitror. MA. Spēs ſenſibilis/ qlitas Species ſenſibilis eſt tertię ſpēi. Et eſt idolum ſiue imago eius qd ſentitur: etiam intentio dici ſolet nō qa in ipam ſenſus ut in obiectum tēdat: ſed qa eſt id per qd ſenſus formaliter in obiectum tēdit: cui⁹ ipa ē ppria imago ſiue ſiſitudo. Vnde ſenſibile qd ppter ſui materialitatem in ſenſu p eſſentiā recipi nō pōt/ ſui imaginē a ſenſu receptibilē pducit: per quam diſcerni poſſit. Queadmodū ſi me petro carcere recluſo manifeſtare voluero fores carceris totus penetrare nō valēs/ ſaltē imaginē meā in charta effigiatā mitto/ quā ſi forte p rimulā receptā cōſpexerit/ qlis ego ſum ſtatim agno-

ſcit. & q̃to hęc imago mihi ſimilior/tãto petr⁹ de pſona mea certior fit ſic ſuo mõ de ſenſibili & ei⁹ ſpecie accipiendũ eſt. intelligis ne? DIS. Sane, ſed cũ ſpẽs ſenſibilis accidẽs ſit (qa q̃litas) quõ de obiecto ad ſenſum uſq; deueniat nõ dũ manifeſtũ eſt. accidẽs em̃ ſubiectũ ſuũ deſerere: & in aliud trãſmigrare via naturę impoſſibile eſſe: a te ſępius audiui. dico aũt via naturę: dubiũ nancq; nõ eſt/deũ accidẽtia abſoluta a ſubiectis poſſe ſepare: & in eſſe cõſeruare, ut credim⁹ circa altaris ſacra myſteria.

MAG. forti argumẽto oppugnas: erroneę tamẽ initeris imaginatiõi. Opinaris em̃ unã & eandẽ ſpẽm nũero ab obiecto pductã/p mediũ uſq; ad ſenſum puenire: ſicut nauis de ripa ad ripã p aquã defluit. DIS. Aliter tu ne ſentis? MAG. longe aliter. Aut em̃ obiectũ cõtinuo aliã & aliã ſpẽm p mediũ uſq; ad ſenſum multiplicat: aut in eodẽ inſtanti totam ſpẽm in toto medio inter ipm & ſenſum cauſat: ſi ſufficiat virt⁹ ei⁹. Ad ſenſatiõem itaq; neceſſariũ eſt mediũ ut p ipm ſpẽs multiplicetur. Senſibile em̃ poſitũ ſupra ſenſum ſenſatõem nõ facit hoc qdẽ manifeſtũ in viſu. nõ em̃ videt̃ niſi res quãta & ſub pyrãide quãta/q̃ mediũ neceſſario reqrit ne baſis & conus pirãydis coĩcidãt. In alijs aũt ſenſibile poſitũ ſupra ſenſũ facit ſenſatiõe; realẽ ut cultell⁹ neruũ inſcindẽs dolorẽ cauſat. Intẽtiõalis vͦo ĩmutatio p ſpẽ; ſine medio nõ fit. Neceſſaria eſt etiã debita inter obiectũ & ſenſum diſtãtia: p quã vͥtus obiecti ſpẽm multiplicare poſſit. unde remotiora ſentire nõ poſſumus.

Si ſpecierum multiplicatio per mediũ ſit inſtantanea aut ſucceſſiua. Capitulum tertium. DISCIPVLVS.

Ec dũ oẽm de hac re tuliſti dubietatẽ. MA. nec id p̃tẽdebã: ſed dic qd te moueat. DIS. inſtãtanea ne an ſucceſſiua ẽ ha℞ ſpẽ℞ p mediũ multiplicatio? MA. Inſtantaneã ait Ariſto. ↄtra Empedoclẽ/luis eſſe multiplicatõe; ab oriẽte in occidẽtẽ. Sũt tñ q nec totã ſpẽm ab obiectu pduci ↄtẽdunt: ſed ſpẽm ĩ pte ppinq̃ medij pductã/ruſus aliã in ſeq̃nti medij pte pducere aſtruũt & hãc rurſus aliã & aliã donec aut ad ſenſũ deuentũ ſit: aut ultio pducta ſpẽs: pꝑter ſui impfectiõe; & debilitatem aliã pducere nõ poſſit. ſp em̃ aiũt poſterior erit debilior. Hi ſpẽ℞ multiplicatõem ſucceſſiuã/& in tpe fieri neceſſario fatent̃: tpus aũt illud pꝑter ſui breuitatẽ/impceptibile/& ſic inſtans dici poſſe dicũt. nõ em̃ medij diuerſitas tarditatẽ efficit. eodẽ em̃ tpe aer denſus & ſubtilis illumĩant̃. Hęc tñ in pgreſſu ſpẽ℞ diuerſitatẽ faciũt. In occurſu nãq; medij dẽſioris aut ſubtilioris ſpẽs aut reflectunt̃ aut refrangunt̃. q̃d qualit̃ aut qñ fiat facile erit eo loco q̃ d' viſu loq cepim⁹ demõſtrare. DI. Hi ergo Ariſto. inſtãs p tpe in pceptibili accepiſſe arbitrant̃? MAG ita aiũt/ↄtrariũ tñ ipe aſtruit dicẽs pꝑter tantã diſtantiã poſſe ſentiri ſi ſucceſſiua eẽt lũis m̃tiplicatio. Poſſet tñ p hac opĩoe dici Ariſ. ↄditionaliter locutũ eſſe ad ſenſum. Si lumẽ in inſtanti medio apto pro luminis receptione aplicitũ fuerit: ipm in inſtanti illuminabit. Et hoc quidẽ cer

Ariſto. 2. de aĩma

tum eſt ex hoc/quod Auguſtinus de trinitate li.6. affirmat dicens. Splē dor qui gignitur ab igne atq; diffundit: coęuus eſt illi/& eſſet coeternꝰ ſi eſſet ignis ęternus. Verų tñ radiū a luce totū & non partē genitam alteram gigni ꝑſpectiua docet li. primo dicens Quelibet punctū lumīo ſi/aut illuminati/obiectū ſibi mediū totum illuſtrare: ſpherice qdem/ſi a nulla parte opacū habeat: aut hemiſpherice/ſi ex una parte opacū obſtat unde & cōſequēter ſubiūgit. omnē punctum lumīoſi hemiſpheriali ter ſup medium radiare. Pars itaq; luminis a luce genita/ſi cōſequenter aliā de ſe gigneret: non mō indirectū radium cōtinuaret ſed & orbiculariter aut hemiſpherialiter ſe diffunderet. & ſic obiectū luminoſum ęque in ſpeculo lateraliter & directe oppoſito reluceret: cuiꝰ contariā experientia approbat. Inſtantaneā eſſe igit totiꝰ ſpeciei ꝑ mediū multiplicationem probabilius habetur

Augu. de trini.li.6. c.primo ꝑſpectiua cōis li.1. ꝓpōne.3. ibidē propoſitōe.6

Quō ſpēs cōtrarioꝝ diſtīctim ſimul ꝑ mediū multiplicāt & in ſenſu recipiunt. Quid umbra, quid tenebra & quę accidentia ſolo numero diuerſa in eodem ſubiecto eſſe poſſint. Capitulumquartū

DIS. Eſtat aliud: q̄d ſpecieꝝ multiplicatōem ꝑ mediū oppugnat: multa nāq; ſunt ſenſibilia cōtraria q̄ ſimul a ſenſu ꝑcipiunt: quoꝝ ſi ſpēs (ut aſtruis) ꝑ mediū ad ſenſum uſq; ꝑueniunt: ꝯtraria ſimul eſſe neceſſe eſt Hoc autē nō poſſe fieri ratio ꝯtrarioꝝ approbat. MA. Nō eſt idē de ſenſibilibus & ſpēbus eorundē. Spēs em̄ cū habeāt eſſe ſpiritalius & a materia depuratū: nec ꝯtrariant nec cōmiſcent: ſed impmixte ꝑ idem mediū ſimul multiplicant: ſimilit & in eodē ſenſus organo ſimul recipiunt: alias album & nigꝝ viſui ſimul p̄ſentata diſtincti uideri nō poſſet: cuiꝰ oppoſitū expiētia indicat. Vñ ꝓpō.7. primę ꝑtis ꝑſpectiuę dicit. Radios viſibiliū impmixte mediū illuſtrare. hoc autē facile tali expimento cognoſces. Sint plures cādelę ardētes in eodē cubili q̄d illumīant: quarū ſi ſucceſſiue altera poſt alterā auferat/illuminatio ꝯtinuo minuet: eo ꝙ q̄libet cādelaꝝ ablata lumē ſuū tollat & a ꝓductōe ipiꝰ in tali medio deſinat. Rurſus videmꝰ plures cādelas circa idē opacū ꝯſiſtentes diuerſas relinq̄re umbras: etiā ſimul ex eadē ꝑte/ſi altera in lumīe ſit vigoroſior Vmbrā aūt eſſe lumē diminutū ꝓpō.25. prīę partis ꝑſpectiuę docet. Si cut. n. lumē primariū ē/q̄d a luce ꝑ radiū directū/reflexū aut refractum gignit: ſic q̄d a tali luīe naſcit umbra ſiue lumē ſecūdariū dicit/illd aūt nō in rectū ſed lateralit diffundit. DIS. aliud igit noīe umbrę/& aliud noīe tenebrę ſignificari intelligis? MA. aliud qdē. Vmbra eqdem res eſt: qa deriuatio lucis ſecūdarię. Tenebra autē oīmoda lucis priuatō eſt: & non aliqua res eſt. ut li. 8. c. de priuatione oſtendimus: & forraſſe apud nos reperibilis non eſt. Vmbrę autē variatōem in quantitate ratione luminis & opaci libro.7. c. de eclipſibus ęnodauimus. DIS: memini. Verūtamē plures ſpecies ſimul eſſe in eodē medio/dictū Ariſtotel' li. metha.

Spēs ſenſibiles non cōtrariantur nec ꝑmiſcentur

ibidem ꝓpoſitōe.7

umbra eſt lumen diminutū

lumen primariū ſcd'ariū

ibidē propoſitione.25

Vmbra

Tenebra.

Ariſto.5.

q̄ninto libro methaphiſicę refutare videt̄. q̄ ait/ duo accidētia ſolo nu=mero differētia in eodē ſubiecto eſſe nō poſſe: lūina autē duo in eodē medio: ſolo numero differre quis dubitabit? MAG. dictū Ariſtotel̄ intelligendū eſt de accidentib⁹ realib⁹ abſolutis ęductis de potētia materię/ p̄ motum naturalem. Species aūt ſenſibiles cum ſint accidētia intētionalia ſimul̄ eſſe p̄nt. Similiter duę in eodē patre paternitates quia ſunt relatōes/ ſic & plures ſpēs memoratorꝝ ſolo numero diuerſę ſimul̄ in organo memorię reſeruant̄/ quia de potētia materię mīme ęducunt̄. Lumina quoq; diuerſarꝝ candelarꝝ/ q̄ & ſi de potentia materię educta ſint: nō tn̄ p̄ motū: qa in inſtanti: ideo ſimul eſſe p̄nt. DIS. Sane. Sed unū eſt q̄ ſenſus harꝝ ſpecierꝝ in medio diſcretiōem non attingit/ ſed plures unā iudicat? MAG. quia numer⁹ nō niſi varietate dephendit̄: q̄ ſine materia non eſt. Spēs igitur a materia plus depuratę min⁹ diſcernūtur. Hęc autē de obiecto: nunc ſenſitiuā ipam p̄curramus.

Pl̄a accn̄ſa ſolo nūero diuerſa p̄nt eſſe in eodem

De potentijs animæ Senſitiuæ in genere: Capitulum quintum. MAG.

Vius animę/ duo potētiarꝝ genera ſunt: unū apphenſiuū: alterꝝ ſecundū locū motiuū. De illo prius: de hoc autē poſterius tractandū eſt. DIS. Apphenſiuā quam dicis? MAG. p̄ quā al̄s obiectū p̄ ſpēm apphendit. Et hęc rurſus bip̄tita eſt. Quędā nēpe ſenſibile nō niſi actu p̄ns apphendit/ hęc in exteriorib⁹ corpis p̄tibus ſituatur. Alia vero etiam abſentia cognoſcit/ & in cerebri venticulis habitat. Prima rurſus in quinq; potentias p̄ticulares (quas ſenſus exteriores dicunt) diſtinguit̄ quę ſunt: viſus: Auditus: Olfactus: Guſtus & tactus. qui & ſi eiuſdem naturę & eſſentię ſint cum aīa/ ſepāt̄ tamē & diſcernūt̄ organis/ obiectis/ medijs: & modo appręhendendi: quę omnia de ſingulis per ordinem edocenda ſunt.

Pōnę aīę ſenſitiuę apphēſiua

Exterior

De Viſu & excellentia eius. Cap. ſextū. MAG.

Rimū autē de viſu exordiamur/ qui cū ſenſuū ſit ſubtilior: & agilior/ plures rerꝝ nobis differentias demonſtrat: p̄pter quod & ipſum p̄ cęteris diligimus: & p̄ defenſione ipſius omēs alios expōimus: nimirꝝ qui ſenſus corpis (ut ait Auguſtin⁹ li. xi. de Trini.) maxime excellit. DIS. Quid eſt viſus? MAG. Eſt potētia ſenſitiuę apphenſiua viſibilis in oculo/ mediante dyaphono. Obiectū nanq; viſus eſt viſibile: organum oculus: & medium/ dyaphonum. DIS. Hęc eo quo iam cōmemorata ſunt ordine explanes/ neceſſe eſt.

Ariſtotel̄ i. metha.
Auguſti⁹ de trini. li. xi. c. i.

Viſus

De obiecto viſus & de luce quę res ſit. ſi videri poſſit. Quid lumen. & quō ſine obiecto opaco videri nequeat. Caput ſeptimū. MAG.

Biectum viſus viſibile quidē eſt. viſibiliū autem aliud lux/ aliud lumen/ aliud color: & ſi quę ſint alia in ratione dictorum videtur. DIS. Quid eſt lux? MAG. Eſt qualitas in corpe luci

obiectum viſus

Lux

do nata moueri ad motũ eius in quo eſt: in ſuo eſſe nõ dependẽs ab ali
quo extrinſeco Accepit autẽ eſſe a creatore: in prima rerum productione/di
cente. Fiat lux & facta eſt lux. Hęc quippe ante luminariũ productionem Gẽn.1.
ſolis vices agebat per triduũ: in cuius naturam (ut quibuſdam viſum
eſt) quarta die tranſijt. Nam & dyoniſius de diuinis noĩbus. c.4. hãc lu- Dyoniſi⁹
cem/vel lucẽ vel ſubſtãtiã ſolis fuiſſe differit. ſed adhuc nõ plene forma
tam. Eſt aũt lux in ſole tanꝗ p ſe lucido: In alijs autẽ participatiue/& om
niũ viſibiliũ ipoſtaſis eſt. ea propter claritas eius uti eſt videri nequit. po
tentiã cm viſiuã longe antecellit. Manifeſtat autem ſe inuiſibilibus/in
uno quidẽ clarius: in altero vero obſcurius: ſcḋm ꝙ a duerſis diuerſe p-
ticipatẽ. Nullum em̃ oĩno corpus lucis exps eſt. Hac manifeſtatione ſe
magis inuiſibilem probat. cum em̃ omniũ viſibilium claritatẽ in ſe cõ-
plicet in nullo uti eſt explicatione perfecta repſentatẽ: quolibet equidem
dato: aliud ſemp clarius eſſe poteſt. qui ergo intelligit ipam perfecte in
viſibilibus videri non poſſe verius eam videt. Tantę autẽ nobilitatis
eſt: ut etiam corporalia/ quanto plus lucis pticipant tanto perfectiora
& nobiliora cenſent: ſicut videri eſt gradatim in elementis. a nonnullis
etiã nõ minime auctoritatis an ne ſubſtãtia/accidens ne potius æſtiman-
da ſit in dubium verſum eſt. Vnde & Auguſtin⁹ li. de libero arbitrio. Auguſti⁹
ait lucem in corporibus primum tenere locum. Similiter & ſuper Gẽn. li..2. de li-
ad litterã lucem corpus nominat. Rerum naturalium indagatores nõ bero arb.
ſenſu tardi ipam nec corpus nec corporis formã ſubſtãtialem multis ar idẽ ſup ge
gumentis aſtruunt: ſed ad mentẽ Ariſtotelis li. de ſenſu & ſenſato eã q̃li/ ne. ad lrãz
tatem corporis lucidi dicunt. uti pmiſſa indicat definitio. Sic & Aui. li.7.c.15.
ſexto naturaliũ lucem qualitatẽ/quę eſt pfectio trãslucẽtis/ ſcḋm ꝙ trãſ- Ariſtote.
damaſce. lucens eſt: deſcripſit. & Damaſcenus libro ſecundo. Lux eſt qualitas ac- de ſenſu &
cidentalis Solis. Auguſtinũ autẽ & cęteros qui lucem corporis nomine ſenſato
appellant: non ipam qualitatem/ſed corpus aliquod multę lucis intelle- Aui. 6. na
Lumen xiſſe affirmant. DIS. Lumen autẽ q̃ res eſt? MAG. lucis imago & turalium
primaria eius deriuatio/nunꝗ em̃ inquit Ptolomeus lumẽ aduenit abſ Ptolome⁹
ꝗ corpore lumĩs cauſatiuo. Hinc & Auguſtin⁹. lumen habet pmanen- 4. almage
tiã p continuã ſolis influentiã. Sicut autem lux in lumine/tanꝗ in p- ſti.
pria ſpecie cernit. ſic lumen in umbra (quã ſecundariã lucis deriuacioẽz
ſupius diximus) videt. unde quemadmodũ colorum ſpecies primarię: in
occurſu opaci/de ſe ſecũdarias ſpecies gignunt: p quas vident q̃ in me-
dio videri nõ poterãt. Sic lumẽ ſpẽs primaria lucis/in medio eſt inuiſibi
lis: in occurſu autẽ opaci de ſe ſpẽm gignit: per quã cernit. Primuz patet
de ſpecie coloris vitri rubei mltiplicata cũ radio penetrãte vitrum uſꝗ ad
obiectũ parietẽ/in quo videt. Secundũ patet in fulgore emiſſo ab ocu-
lo moto in tenebris qui in obiecta vuea tunica opaca videt. Similit ra-
dius ſolis p foramen tenebroſum carcerem ingrediens/ab homĩe inclu
ſo videtur minime ſi in oppoſita pte alterum foramẽ reperiat p quod tran
ſire poſſit: quod ſi obſtruatur iam radius p ſecundariam ſpeciem in ob-
iecto opaco videtur. Patet itaꝗ ſi aeris regio in infinitũ ptẽderet ſine

obſtaculo corporis opaci/etiam ſole in medio coeli exiſtente nihil ĩ aerẽ videretur. DIS. lumen ergo qualitatem a luce genitã intelligo ſed ſubiectum eius quod dicis? MAG. Corpus/manifeſtius aũt dyaphonũ Auicenna ſiue tranſparens. Vnde & Auicenna. lumen eſt qualitas quã corpus nõ Ariſtote. tranſlucens a lucido mutuat. & Ariſtoteles. lumen eſt actus dyaphoni inquantũ dyaphonũ id eſt lumen forma eſt corporis tranſparentis/ſʒm ꝙ actu tranſparens eſt. Aqua enim aer berillus: vitrꝫ & cętera huiuſcemodi naturę/fiunt actu tranſparentia a lumine ipſa illuminante/ĩ cuius abſentia perſpicua potius quam dyaphona dicenda ſunt.

De Colore & ſpeciebus eiuſdẽ; de generatione colorum tã extremorũ quã mediorũ ſecundũ diuerſas phõꝝ opiniones. Capi. viij. MAG.

Vx quę ꝑſpicua reddit dyaphona/ facit & ꝑſpicua & opaca colorata. Huius autem intellectus ex coloris definitiõe & generatione planior fiet. DIS. Quid eſt color? MAG Eſt extremitas corporis perſpicui/in corpore terminato. id eſt color eſt qualitas in extremitate corporis terminati ſiue opaci: quę perſpicuum tangit. Non ergo innuit definitio colorem eſſe extremitatem ꝑſpicui per inherentiã: ſed cõtingentiam qualitatiuã. DIS. nunquid non color etiam ꝓfunditati opaci ineſt? MAG. ineſt: diuiſa eñ maſſa auri color flauus nõ modo in ſuperficie exteriore: ſed etiam in interiore conſpicitur Definitio autẽ colorem explicat ſʒm eſſe formale quo viſibilis eſt in lumine. Vnde lumen extremitatem dyaphoni illuminans: colorem exiſtentẽ in extremitate opaci contigui/actuat & viſibilem reddit Cum enim hęc pars illuminata eſt color videtur: etiam ſi medium aut locus oculi illuminatus non fuerit. Si autem locus coloris illuminatus non ſit etiam cęteris illuminatis videri nequit. Hinc Phũs ait. Lumen facit quodãmodo potẽtentia colores actu colores: quia facit eos actu viſibiles: qui in tenebris: aut profundo opaci erant potentia viſibiles. Per ſe autem color dicitur viſibilis quia in ſeipſo habet cauſam eſſe viſibilis. DIS Colorẽ itaqꝫ non a luce in eſſe reali & materiali produci: ſed exiſtentem & viſibilem ĩ potentia remota a lumine reduci & fieri viſibilem in potentia propinqua aſtruis? MAG. Cõmunior hoc Philoſopoꝝ affirmat ſententia.

DIS. Eſſentia autem coloris unde cauſatur? MAG. nec de hac re concors omnium reperitur opinio. Quidam enim lucẽ coloris & omnium viſibilium ipoſtaſim eſſe ſentiunt nec colorem aliud quam diuerſam lucis terminationem in dyaphono aut opaco credunt: ſicut videre eſt de coloribus iridis halo & pẽnarum in collo pauonis aut columbę. Alij autem colorez generari aiunt ex multiformi admixtione opaci cuꝫ dyaphono cuius per ſe actus eſt lumen productũ a luce tanquam prima coloꝝ ipoſtaſi. lucis aũt cõcurſũ neceſſariũ ex eo arguunt ꝙ ĩ eclipſi ſolis oẽs colores ſolita priuãt venuſtate. Nõnulli vero coores iridis halo reales eẽ negãt n̄ ꝑmixtiõe corpoꝝ colorẽ fieri poſſe ex eius ſimplicitate

Ariſtote. [margin, beside "luminatis videri nequit"]
Color [margin]
Generatiõ colorum [margin]

arguunt. ſed ipm qualitatem ſimplicē ex actiōe qualitatū primarū in corporibus derelinqui aſſeuerant. Videmus em̄ ex actione calidi in humidū nigredinē: & rurſus ex actione calidi in ſiccum albedinem generari. Primū planum eſt in carbone generato ex ligno humido. Scdꝫ patet in cinere genito ex carbone ſicco puſto. Hu9 autē cauſa eſſe videt. qa calidum in humido partes aqueas terræ cōmixtas exhalat in fumū nigrū: & aereas & claras cōſumit/groſſum autē terreſtre nigꝝ relinquit. cui9 ſi rurſus groſſiciē cōſumpſerit/ſubſtantiā albam relinquit. Suo mō in alijs qualitatibus imaginandū: ſ;m magis & minus in diuerſis materiebus. Sed nec iſta quibuſdam ſufficere videntur: niſi lux ut radicalis colorum cauſa cōcurrat. Frigidū equidē q̄d nec humidū aqueum nec aereum cōſumit ſed utrūqꝫ cum terreſtri cōſtringens & cōdenſans non nigrum/ſed ut in plurimū album colorē relinquit. Eſt em̄ frigiditas mater albedinis: ſicut calor nigredinis. patet in niue: criſtallo: berillo: marmore albo & ſiſibus. Et unde hoc? niſi quia hæc corpa perſpicua: ſi condenſant lucem receptā fortius tenent/in opacis autē maiorem denſitatē nigredo/raritatē vero albedo cōſequitur: cęteris paribus. DI. Ad generatōem igit coloꝝ: qualitatum primaꝝ actiōem & lucis diuerſam in alteratis terminatōem colores gigni ꝓbabile videt: & hoc quidē in extremis. medij autē ex diuerſa extremoꝝ permixtione fortaſſe fieri hn̄t.

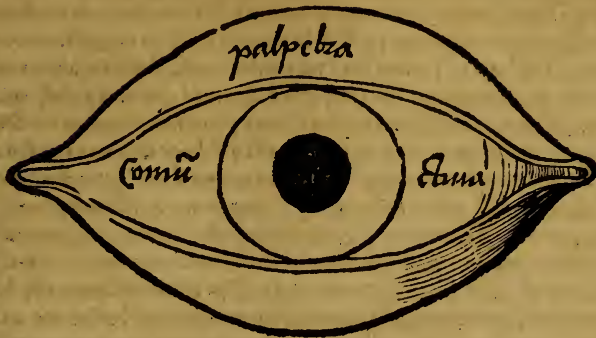
Colores medij MAG Nequaquā: cū ſint qualitates eq̄ ſimplices ſicut extremi. Extremoꝝ tn̄ naturā ꝑticipare dicunt: quia ex diuerſo cauſaꝝ extremorū concurſu generari habēt. Et in generatiōe rubei cauſę extremoꝝ eq̄ cōcurrunt: ideo hic color locū medij verius obtinet. nōnunqꝫ etiā ex ſupænatatione peruij colorati/ſuper coloratum terminatū: medij colores videntur ut eſt color apparens ex ſuperęminentia unguinis ſuper ſanguinem digitorum. hac via plerumqꝫ pictores varias colorū ſpecies eſſingunt. Inſup & colores diuerſificari apud viſum ſ;m diuerſitatem lucium ſuper eos orientiū ꝓpō. xij. primæ partis ꝑſpectiuæ cōis affirmat.

Colores ſpecies DIS. nū autem coloꝝ ſpecies certo numero deſignant? MAG. Certo. Septē em̄ ſunt ſc; Albus flauus: croceus Rubeus purpureus viridis niger: ad quos cęteri reduci habent ſ;m naturę ꝑticipatiōem. Hactenus aūt de obiecto viſus: nunc organum perquiramus. DIS. Sane

De organo viſus & natura oculi: qui ex ſeptem tunicis & q̄ttuor humoribus integrat. c. ix.

MA Rganum viſus oculū cōmunis ſnīa affirmat. Hunc ex pelliculis ſiue tunicis quattuor & humoribus tribus integrari compertum

Oculus eſt. Prima tunicarum conſolidatiua dicitur ſiue coniunctiua: qa totam oculi ſubſtantiam continet: ideo fortis eſt & pinguis: ne hūores quoquo modo congelari/aut effluere poſſint. Huius partem poſteriorem ſcliroticā dicūt. Hęc tunica & ſi alba ſit dyaphona tamen nō ē. ideo in ante foramen habet ne ingreſſum ſpecierum prohibeat: ſimiliter & in

BOSTON PUBLIC LIBRARY

pte poſteriore/qua ad neruū obticū pertingūt.Hanc ſequit̃ Cornea/cor nu albo & ſubtili ſimillima: clara lucida/dura ſolida: ex multis fruſtu lis cōpoſita: cui⁹ etiā ſunt q̃tuor pelliculę ſubtiles: & eſt dyaphona/ut ſpeciebꝰ ſit puia. Hui⁹ ptem poſteriorē nōnulli cerusinā dicūt alĳ durā Poſt eam eſt uuea: quia nigra ut uua: ut in ea claritas glacialis aliq̃ mō obſcuret̃ & in ea ſpēs reſplendeant: ſicut ſubĳcit̃ plumbū vitro in cōſti tutione ſpeculi. In antea leuis: intrinſecus villoſa. Hęc ſit̃r in ante fora men habet ut ſit ſpeciebꝰ puia. Hui⁹ extremā ptem ſecūdinā appellāt: Quarta ſubtiliſſima eſt. ſimilis reti araneę. Hinc aranea dicitur & poſte rior pars retina. retinet em̄ humorē ſecundū ſubtiliſſimu3/quē glacialē vel cryſtalloidem ꝓpter limpiditatē appellant. In eo ſituantur ſpēs viſi bilium qui ut in eo figi poſſint aliqualiter ſpiſſus eſt. Poſt hunc eſt hu mor tertius in textura venaꝝ quē vitreū dicunt: claritatē habet qua cū cryſtallino cōuenit: ruborē aūt/ex ſanguine venaꝝ oculum tangentiū: quem & ipē digerit: & digeſtū cryſtalloidi ꝓ nutrimento mittit. Prim⁹ autē humoꝝ albugineus eſt: albugini oui nō omino diſſimilis. His in terpoſitus araneę cōtinēte cryſtalloidem ipm a duricię corneę & villoſi tate uuec cuſtodit: & ſuo humore/ne ſiccitate telæ circūdantis exiccari poſſit/ꝓſeruat: tranſitus foramen uuec cameam contingit. Omnes hu mores & tunicas in parte anteriore cōcentricas quidam aiūt: dempta cō ſolidatiua & humore vitreo: ne ꝓpter fractōes mltiplices generetur cō fuſio. Alĳ tamē uueā & corneā ꝯcentricas opinantur: & albugineū cor neę concentricū deſcribunt. Glacialis autem portio eſt ſpherę maioris/ & vitreus ſpherę minoris. omniū autem horum cauſas inſuper & ꝯcē tricitatis rationes exquirere nō tam neceſſarium quam laborioſum vi detur. DIS. Ad reliqua igitur ſermonē vertamus. MAG. oculos rurſus duo nerui cōplectunt: per quos ſpiritus viſiuus diffundit̃: & ſpe cies viſibilium deferuntur. Sunt hi nerui rami unius nerui a ſenſu cō muni ꝓgredientis: qui circa oculos fit bifidus: & ptes ad inſtar fiſtulaꝝ ampliantur: ramus dexter oculum dextrum & ſiniſter ſiniſtrum oculū complectitur. Locus autem bifurcationis neruus obticus dici ſolet: in quo & viſio completur. Hinc eſt ꝙ res duobus oculis cōſpecta nō duę ſed una videtur. Hęc de organo. reſtat ut medium tranſcurramus.

De medio videndi & noctulucis: unde lumen habeant. & quare in die non vi dentur in lumiē proprio Ca.x.

DIS. Edium videndi quod eſt? MAG. Corpus perſpicuum & per uium & ſaltem in ultima parte qua colori coniunctum eſt/ actu dyaphonum. Neceſſe eſt em̄ colorem a lumine excitari: ut viſum moueat: propter materialitatem nanq; ſuam/ viſui ſe minime ingerere poteſt. gignit ergo de ſe ſpecies a materia depuratas: quas in lumine & imagine lucis tanquā in principio ſuo oculo immittit. Ea tamen viſibi lia/ quę noctuluca dicunt; cum intrinſecum & cōnatū lumen habeant:

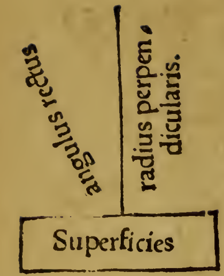
medium viſus

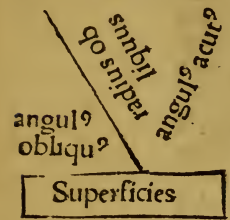
etiam in nocturnis tenebris videri poſſunt: ut ſunt quędam ligna putri- nocteluca
da vermiculi: ſquamę piſcium & ſimilia. DIS. unde hęc corpora inge
nitum lumen habent? MAG. Ab igne. omne equidem mixtum ele-
mentis conſtat: eo modo quo pręcedenti libro expoſitum eſt. In vermi
culis igitur quibuſdam quoniam ſine ſanguine ſunt & frigidi: ignee p
tes circa digeſtionis locum concurrunt/ & ibi lucent. Sic & piſcibus qui
frigidi ſunt & in frigido degunt elemēto, natura ſquamas pręuidet m-
tum duras & terreſtres/ partes igneas conſeruantes, p fortifcatiōe calo
ris naturalis. In lignis autem putridis/ ignis cum humido aereo ad ex-
tremitates colligit. Similiter & in cęteris hęc non ſine cā ordinata ſunt
quarū tñ pauciſſimas a Phōrū turba ęnodatas inuenies. Hic ignis autē
eſt vel cū qualitate priore q̄ eſt lux/ poſteriore q̄ eſt caliditas non exñte:
aut adurens nō eſt: ſed naturę mixti coueniēs. DIS. quid ſubeſt cauſę
ędicito q hęc corpa nō in die in lumīe ſuo cōgenito vident? MAG.
Quia in die a lumie ſolis q̄d mai⁹ eſt illuſtrant. a quo etiā lumē cōnatū
tanq̄ min⁹ & debili⁹ obfuſcat. Ob quā cām etiā ſtellas in die nō niſi ab
acutiſſimo viſu: & in puteo aliquo poſſe cōſpici diximus.

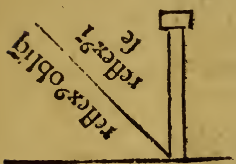
De Qualificatione medij ut videatur res ſub debita quātitate: Quid radius: viſualis directus reflexus: & refractus. Et q perfecte rotundum proprie ſit inuiſibile. Capitulum undecimū MAG.

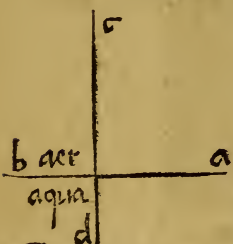
Portet aūt medium videndi/ p certificatione quantitatis viſibi
lis/ p totū eſſe uniforme: & viſibile pportionabiliter ęlongatū.
Nulla em̄ quantitas rei īmoderatę diſtantis eſt oculo certificabi-
lis. dicit ppō. 75. primę partis pſpectiuę. Vñ ſtellas vix in oui quanti-
tate iudicamus: quę terra longe maiores ſunt. Et ſolus radius perpendi-
cularis porrigitur directe alter u sdaypho neitatis medio occurrente. di
cit ppō primę tertię ptis. hic radius reflectitur p eandē lineā opaco ob-
ſtante. Omnis autē radius oblique incidens/ medio alterius dyaphonei-
tatis occurrēte aut frangit aut reflectit. DIS. Contine pauliſp calami
habenas: donec quid radius perpendicularis & obli
quus: quid inſuper inter refrangi & reflecti interſit
planius innoteſcat. MAG. Radiū viſualē ſpēm rei
viſibilis dicimus. nō ut lineam aut ſupficiē mathe-
maticā pfundo carentem: ſed corpalem & pyrami-
dalem: cuius baſis in re viſa: & conus in oculo vi-
dente eſt. Totum autem luminoſum pyramidem
4. ppō pri ſui luminis in quolibet pūcto medij terminat. ideo
mę partis q & oculus in quacunq̄ parte medij exiſtat: lumi/
ppō. 19. noſum videre poteſt: ſed diuerſe. Nam quanto py
ramis breuior/ tanto fortior & angulum coni ha-
bet maiorem; ideo rem repręſentat maiorem. Ex

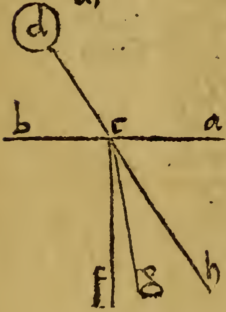

his facile cōcluditur ꝑfectā rotunditatem eſſe inuiſibilem: cū enim ſuperficies ęque a centro diſtat / extremitas eius in puncto indiuiſibili terminatur: itaq; baſim pyramidis fundari nequit. Hinc & Mercurius Trimegiſtus mundū ex ſe inuiſibilē dixit: quia rotundus. Quod autē ſol & aſtra rotunda videmus: ex eo eſt: quia multū diſtant: & pyramis iam nō in puncto ſupremo / ſed linea arcuali ſumitur. hæc autem remotiori maior & propinquiori minor apparet. Nec talia corpora Sphærica / ſed plana videntur. Si quando autē aliquid rotūditatis habere conſpiciūtur: ꝑfecta tamē rotunditas videri nequit. ūn oculus ſuperficiē ſphęrę in puncto contingens nihil eius videret / ſi etiā defectus medij non obſtaret. Hęc in ꝑſpectiuis latius indagari poſſunt. Radius directus ſiue ꝑpēdicularis / eſt ex cuiꝰ incidentia ſuper ſupꝰficiem exutraq; parte relinquūtur anguli recti & ęquales. Per oppoſitū dinoſcitur radius obliquus. Radius autē reflecti dicitᷓ: qui in occurſu opaci per eandē aut aliam lineā verſus ſuū originē proijcitur. ſicut pila ī parietē proiecta reſilit. Sed in hoc eſt differentia: nā eadē pila numero ꝑ motum localē reſilit: non autē idem radius reflectitur: ſed alius a principali obiecto luminoſo generatur / ſi ultra diſtantiā qua opacū occurrit agere ſufficiat. Radius vero refrangitur qui in occurſu medij alterius diaphoneitatis nō in directū multiplicatᷓ: ſed verſus perpendicularē a puncto incidētiæ & fractiōis ērigibilē accedit aut a ꝑpēdiculari huiuſmodi recedit. Hoc autē quō aut quando fiat ſequentibus concluſionibus manifeſtabitur.

Mercuriꝰ trimegiſtus

radiorum differētiæ

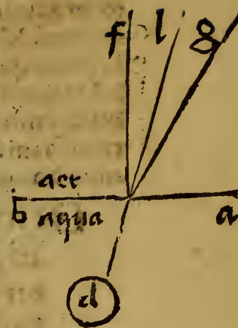
Cur res quandoq; videtᷓ maior vel minor remotior vel propior q̄ in veritate eſt Capitulum duodecimum. MAG.

Concluſio prima. Radius perpendicularis in ſuperficie / media diuerſarū dyaphoneitatū coniūgente non frangitᷓ. qa non eſſet ratio quare magis ad unā ꝑtem q̄ aliam declinaret: in occurſu tamen opaci in ſe vel ad latus reflectitur. Hęc cōcluſio patet ex ꝓpoſitionibus. 14. primę & prima tertiæ partis perſpectiuę cōmunis. ut ſit ſuperficies media inter aerem & aquam a b. & radius perpendiculariter incidens c d.

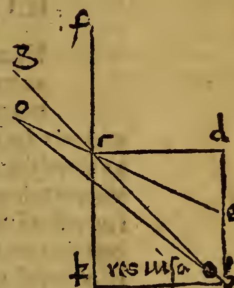
Concluſio ſecunda. Radius oblique incidens in occurſu medij denſioris ad perpendicularē frangitur. patet ꝑ ꝓpōem. 15. 1ę partis. ut ſit ſuperficies incidentię media inter aerem & aquam a b & radius oblique incidens d c veniens a corpore luminoſo d per aerem in aquam / frangitur in ſuperficie media a b in puncto c verſus perpendicularem c f & cadit in g qui ſi medium eſſet uniforme procederet in h.

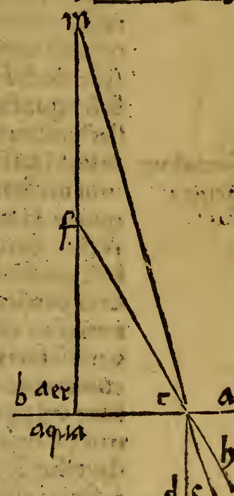
Concluſio tertia. Radius oblique incidens / veniēs a medio

denſiore in rarius a perpendiculari diuertit. Patet per. 16. priæ partis. ut ſit ſuperficies media inter aquam & aerem a b radius incidens d e veniens a corpore luminoſo d exiſtēte in aqua medio denſiore / in aerem medium rarius in puncto e ſuperficiei a b frangitur: & a perpendiculari quę eſt e f recedit: caditqꝫ in g. qui ſi medium eſſet uniforme procederet in l. Harum autē duarum concluſionum cauſa eſt: reſiſtentiæ & actionis diuerſitas. Vnde radius veniens de medio rariore in denſius / penetrando fortius agat neceſſe eſt. Ideo ad perpendicularem tanquā origini ſuo propinquiorē declinat. E contrario autem q venit de denſiore in rarius / fortificatione non eget: a perpendiculari æuagatur.

Concluſio quarta. Locus imaginis rei viſæ eſt / ubi pyramis ſub qua res videtur: cū perpēdiculari (a re viſa verſus ſuperficiem medij rem viſam continentis ærigibili) coniungitur. Ideo rem viſam per radios fractos / extra locum ſuum neceſſe eſt apparere. & ſic denarium exiſtentem in fundo vaſis / ſuperfuſa aqua ab oculo poſſe conſpici: qui ab eodem ſine aqua nequit videri. Exemplum concluſionis & primi correlarij. Sit d c ſuperficies aquæ continens rem viſam b & perpendicularis erecta b d & oculus exiſtens in aere o radius veniens a viſibili b verſus oculum / frangitur in puncto c a perpendiculari c f & cadit in o: quę ſi medium eſſet uniforme / procederet in g: Pyramis itaqꝫ ſub qua videtur res b coniungitur lineæ perpendiculari b d in puncto l: in eodem oculus o iudicat eſſe b. Patet & ſecundum correlarium: ꝙ oculus o videt b in aqua per radium refractū: quod videre non poſſet per radiū directum b o. qui propter latus c k vaſis b d c k ad oculum tranſire nequit. Patet itaqꝫ rem exiſtentem in medio denſiori / ab oculo exiſtente in rariori / videri propinquiorē: & ſic maiorē ꝙ ſit: qa videtur ſub pyramide breuiore & angulo maiore. Exemplum eſt. b res viſa ab oculo o in figura præcedenti. Res autem exiſtens in medio rariori / oculo exiſtente in denſiore: videtur remotior: & ſic minor ꝙ ſit: quia videtur ſub pyramide lōgiori & angulo minore. ut viſibile f exiſtens in aere / viſum ab oculo e exiſtente in aqua videtur in puncto m. Eſt enim radius incidens f c qui in ſuperficie media inter aquam & aerē a b in puncto c frangitur ad perpendicularem c d & cadit in e: qui ſi mediū eſſet uniforme protenderetur in h. Pyramis autem ſub qua videtur viſibile f coniungitur perpendiculari ęreectæ ab f verſus ſuperficiem a b in puncto m. Hinc facile concluditur qua re baculus partem habēs in aqua & partē extra aquam fractus apparet. oculus enim exiſtēs extra aquam eam partem quę eſt extra aquam in loco ſuo videt: illam vero q̄ in aqua eſt / in lo-

ꝙ propiquiori ꝙ̄ ſit iudicat: ideo hæ partes directe cõtinuatę videri nē queunt. Verumtamen om̄es hi radij refracti aut reflexi/directis ſunt debiliores: quia a fonte & origine ſuo magis ęlongati: & ex obliq̄tate debilitati. rectitudo em̄ luci connata eſt. Hinc etiā per hos res videntur debiliore modo. Vnde & apoſtolus Iacobus ait. Vir qui cõtemplatur faciem ſuam in ſpeculo & ſe auertens/ſtatim q̄lis fuerit obliuiſcitur. videt enim homo faciem ſuam per radium a ſpeculo reflexum. Iacobus

De natura ac diuerſitate ſpeculoꝝ: quę in coclear i polito oſtēdi poſſunt. De ſtella quę videtur cū ſole in ſpeculo īmerſo aquæ. & ꝙ idolum rei viſæ/nec eſt in profunditatę ſpeculi/ nec in aere propinquo: ſed in ſuperficie ſpeculi. Capitulum tredecimum. DIS.

E natura ſpeculoꝝ ꝑpauca ſaltē in hac digreſſione in mediū ferre haud grauēris præceptor amantiſſime. MAG. Ad ſpeculi integritatē requiritur continuitas & leuitas intenſa: ſuperficies regularis. Inſuper & eiuſdē neceſſaria eſt perfecta politura. patꝫ in marmore & calibe pluribuſq; alijs lapidibus & metallis politis. Diaphoneitas autem ſi ſpeculari corpori acciderit/neceſſario opaco aliquo ſubducitur ſuperficiē eius terminante. ob id dyaphonis ut ſunt vitra/plumbū ſupponitur: ut radij pertranſire prohibiti/ad videntē reflectant̄. Quod autē plumbū vitro/hoc aquę eſt fundus terrę. radios em̄ aquā intrare manifeſte probat: ꝙ oculus exiſtens in aqua ſolē videre poteſt directe. Radios autē nõnullos a ſuperficie aquę reflecti/ex eo deducitur: ꝙ in ea tanq̄ ſpeculo & ſolem & cętera obiecta oculus exiſtens in aere contemplatur. & ſi aqua fundū nõ haberet: nihilominus in ſuperficie radios aliquos reflecteret: omis enim ſuperficies media inter duo corpa diuerſaꝝ dyaphoneitatū rationē ſpecularē participat. Sunt aūt ſpecula varia: q̄dā nāq; ſunt uniformia & plana: in q̄bus res videri poteſt uti eſt: maxime aūt aq quieta. Hinc Virgilius. nuper me in littore vidi Placidum dū ſtaret mare &c. Sanguis hominē oſtendit nigrū & pallidū: oleū iuuenilē & amabilē: gladius latū aut oblongū. hęc autem potius difformiū ſpeculoꝝ naturā participāt. Sunt autē iſta aut cõcaua aut cõuexa. Concaua rē maiorem cõuexa minorē rep̄ſentant: & lataꝫ quidē ſi ſint ſpherica/oblongam vero ſi fuerint pyramidalia aut colūnaria. Omnia hęc in coclearí polito continentur. in manubrij quidē baſi planū/in columna manubrij columnare vel pyramidale. ſinus autē ab intra cõcauum/exterius vero conuexum oſtendit. Accedit autē imagini rei viſę multiplex variatio/ſecunduꝫ diuerſuꝫ & obiecti & ſpeculi ſitū. Vnde in ſpeculo multę cõcauitatis ꝑs inferior apparet ſuperior & econtrario: eo ꝙ una pars ſpeciē ſupra aliam proijciat. Speculum in una parte concauū & altera planum duas rep̄ſen

Speculoꝝ genera

Virgilius

tare poteſt facies: in collo quidẽ cõiunctas/ſi ſit planũ iferius: aut in vertice colligatos/ſi planũ ſuperius ſituetur. Sic & in ſpeculo imerſo aquæ & ſoli obiecto ſtella videtur/quę ſtella non eſt ſed ſecundariũ ſolis idolum ex diuerſitate ſupficierũ ſpeculi & aqua reſplendẽs. In alijs tamẽ lucidis hoc fieri nequit: propter radij debilitatẽ. Hæc autem enucleatius in perſpectiuis perquirenda ſunt: ad reliqua properemus. DIS. Reſtat qd fortius angit: an idolum obiecti in aere propinquo aut pofunditati ſpeculi ſit imerſum nec neć MAG. neutrũ affirmo: ipm equidẽ in aere ſpeculo cõtiguo non eſſe/hoc maxime approbare videtur: ꝙ tali aeris pte continue agitata & variata: idolum rei viſæ imobile perſiſtit. ut fortiſſimo ſubtiliꝗ ante ſpeculum vento ſpirante. quod utiꝗ neutiꝗ fieret:
Ariſtote. in topicis ſi idolum hic aer contineret. Motis enim nobis inquit Ariſtoteles mouetur & ea q̃ in nobis ſunt. Rurſus aũt idolũ profũditati ſpeculi imerſuꝫ non eſſe: ppõ.19.2 partis perſpectiuę adiuncto cõmento late oſtendit. ꝙ autem idolum qñꝗ profundi⁹ imerſum videt̃ ex diſtantia obiecti eſt ad cui⁹ ſitum & motum/idolum variat̃: & nõ ad motum ſpeculi. Mira
Auguſti⁹ bile tamẽ quoddã in ſpeculis repiri eſt qd etiã Auguſtin⁹ ad Nebridium occultũ eſſe dixit. ꝙuis ſpecula ingẽtia ſint/nõ reddũt maiores imagĩes q̃ ſũt corpa: etiã breuiſſia obiecta. in puis aũt ſpecul' ſicut ĩ pupillis oculorum/& ſi magna facies ſeſe opponat breuiſſima tamen imago pro modo ſpeculi formatur. Hic aliquid latet. Probabilius itaque videtur idolum rei viſę ſuperficie ſpeculi recipi: non quidẽ ſupficietenus: ſed in pũcto ſaltem naturali. Huius autem certiſſimum argumentum eſt: ꝙ non mai⁹ in maiore nec minus in minore apparet ſuperficie. Similiter ſi ſpeculum frangitur: in qualibet parte totum videtur: & cęli medietas in puo ſpeculo cernitur: quę utiꝗ nullatenus fierent ſi dimenſio longitudinis & latitudinis attenderentur. nec idolum dimenſiones habet: ſed eſt dimenſionum ſpecies: ſicut forma lapidis exiſtentis in anima indiuiſibili. Hoc autem neceſſarium eſſe dinoſcitur ut ſpecies in oculo diſtincti per partes locari & rem ut eſt in ſuis lineamentis repręſentare poſſint. Nec idem idolum eſt quod videtur: ſed ſemper aliud & aliud ad pręſentiam obiecti generatur. Hoc autem ex eo apparet: ꝙ ad ſitum & motũ obiecti: variatur ſitus & motus idoli/non eiuſdem ut diximus in numero ſed ſimilis per continuatam generationem in ſpecie. Poſſibilitas autem dictorum facile apparebit. ſi viſionem ſub angulo pyramidis cui⁹ baſis eſt in re viſa fieri conſideramus. Hinc propoſitio.15. ſcdæ partis perſpectiuę aſſerit: a ſuperficie ſpeculi infinitas fieri completas reflexio-
Guictilo nes formę rei viſibilis. Hæc omnia ex perſpectiua Guictilonis Ala-
Alacen cen: Bacchonis & alioꝝ: inſuper & libro de Speculis latius demonſtra-
Bacho ri habent: ad preſens autem cõmuniora pręlibaſſe ſufficiat. ad methodũ noſtram/unde longius digreſſi ſumus jam tandem reuertamur. DIS optime. Verumtamen quod pauloante hac/de viſionis modo cõmemorabas/indiſcuſſum haud pretermittas

De modo videndi. ſi fiat extra mittendo vel intus ſuſcipiendo. & quõ omĩs ſenſatio fit via aſſimilationis. Vnde ſpũs ſenſitiui oĩno a ſenſibilibus ſint depurati. Capitulum.xiiij. MAG.

Plato lin. conienſis alchindus

Aristotel.

Iſionẽ fieri p̱ ęgreſſum ſpũs viſibilis :ab oculo ad rẽ viſam :nõ cõtemnẽdę auctoritatis viri tradidere. & Ariſtoteles cãm aſſignans.cur oculi ꝓfundi /aut in puteo exñtes clarius videt : idem ſentire videt:cũ ait id ob hoc fieri: ꝙ radij exeũtes minus diſperguntur Hunc ſpiritũ immateterialẽ & agillimũ dicunt: ut in momẽto ad remotiſſima etiã viſibilia/egredi & regredi poſſit. Sunt tñ q ſpecies viſibiliũ & ęgredientẽ ſpm̃ in medio cõcurrere imaginant. Hanc poſitionem de ęgreſſu ſpirit⁹/fortaſſe non oĩno eſſet difficile ſaluare : a multis tñ tanquã & phię & perſpectiuę diſſona exploditur. Ea ꝓpter & nos cõmuni orẽ ſententiam amplectentes:dicamus viſionem fieri p̱ receptiõem ſpecieꝝ viſibilium in oculo:per modum pyramidis :cuius baſis in re viſa & conus in oculo eſt. Spirit⁹ autẽ viſiuus lucidus & clarus / a cerebro p̱ neruos (de quibus ſupra) ad oculos uſq; deſcendẽs : & a ſpeciebus ĩmutatus/ſenſatiõe cõfuſa regredit/ad cuius regreſſum excitata anima/ & cernens dyaphoni ſui puriſſimi & penitus incolorati ſup̱ficiem/ in ſimilitudinem ringi ſe conuertit ad obiectũ: unde ſplendor venit & ipm̃ diſcreta ſenſatõe p̱cipit. Fit aũt hoc aſſimilatõis via. Sicut em̃ cera flexibilis/artificis ingenio cõfiguratur rei/arrifici p̄ſentialiter appoſitę :ut puta faciei humanę /leonis vel aſini:nec artifex hanc cõfiguratiõem facere poſſet:ſi animã non haberet. Si igitur cera eſſet aĩata : mẽs intus exñs/ cõfiguraret ceram omĩ figurę ſibi pręſentatę. Sic ſpirit⁹ viſiuus animatus /anĩa ſenſitiua:p̱ aĩam configurat ſpeciei viſibili: quã offendit in oculo. patet igitur diſcretã viſiõnẽ ſine attentiõe rationis fieri nõ poſſe: quãdoquidem multos pretereuntes (quorum ſpecies in oculos recipimus) minime agnoſcimus: dum attenti alijs/ nõ aduertim⁹. pariformiter & auditu olfactu guſtu & tactu intelligendũ eſt. Nã ſicut ſpũs in oculo cõfiguratur ſpecieb⁹ coloꝝ: ita in aure aſſimilatur ſpecieb⁹ ſonorum In naribus ſpeciebus odorũ. In lingua ſpeciebus ſapoꝝ: & in toto corpore ſpeciebus tangibilium. Op̱eprecium eſt igitur huiuſcemodi ſpũs a ſenſibilibus omino eſſe depuratos : ne intus exiſtens extranea prohibeat. unde ſi ſpirit⁹ viſiu⁹ colore p̱ticiparet nõ indifferẽter oẽm colorẽ ſed eũ tm̃ quo tinctus eſſet/p̱cipet. queadmodũ vidẽs p̱ vitꝝ rubeũ oĩa viſa rubea exiſtĩat. Spẽs.n. mutuo ſe tingũt ait ꝓpõ pria:ſcd'ę p̄ſpectię Hacten⁹ d'viſu:nũc auditũ p̱currã⁹. DI.Id ꝓmiſſoꝝ ordo expoſtulat

modus videndi

de viſiõe exteriore vide.c. 2. li.11 d'tri. Auguſti.

ꝙ viſus & auditus ſint ſenſus diſciplinę:auditus definitur organum & medium audiendi declarantur Capitulum.xv. MAG.

Verum quidem/nam in ordine ſenſuum/ Auditum ſecundum obtinere locum Philoſophi tradidere: quia præter viſum ſentit remotius & ad diſciplinam magis eſt neceſſarius: quę enim a cunabulis diſcimus/aut viſu aut auditu percipimus. Eſt autem Auditus potentia ſenſitiuę appręhenſiua ſoni in aure mediante aere vel aqua. DI. In hac deſcriptione ſimiliter obiectum/ organum & mediū auditus ęnumeraſſe videris. Sonum em̄ obiectū/aurem organum/ aerem vel aquaʒ mediū auditus accipio. MAG. Sane accipis & eo quidē facilius quo hęc ſępius audiſti. DI. Verum, nam in principio logices & in Muſicæ theorematibus de ſono haud obſcure diſſertum eſſe memini. Hic tamen & organum & medium latius veniunt explicanda. MAG. Auris (in qua organum auditus) ſubſtātia eſt cartilaginoſa: ut fortitudine ſua ſit ſemper patula. Tortuoſa vero & anfractibus ornata: ne extrinſeca & auditui inimica/ipſuʒ quoquo modo per ſubitū ingreſſum ledere poſſint. In profundo auris os quoddā eſt poroſum/ſiccum & durū: in quo rurſus pellicula quędam (quā alij meringā alij timpanū auris vocant) aere connaturali repleta continetur: ſpeciebus ſoni prorſus vacua: ut omni ſono aſſimilari poſſit. medium audiendi aerem vel aquā eſſe ex eo manifeſtum eſt. ꝙ auris ſana in utroqꝫ conſtituta ſonum percipit. audiūt em̄ in aere aues & in aqua piſces. Vnde etiam circa aquas ſilentiū facimus/ſi quando prendere piſces attemptamus. DI. Quis his contradicere poſſet? ſed modum audiendi dilucida.

Auditus

Auris

Piſces audiunt

De modo audiendi. & quare dormientes patentibus auribus nō audiunt. Inſuper qualiter orbicularis multiplicatio ſoni a Boetio declaratur. & ꝙ idē ſonus per diuerſas ſpecies a pluribus auditur. de ſono echo· & quō per murū audire poſſumus. Inſuper qualiter ſonus acutus ſtuporem dētibus ingerat. Cap. xvi.

MAG Cerebro neruus quidam protenditur: & paululum progreſſus/ bifurcatur: cuius rami ſinguli ad ſingulas aures deſcendunt/ ſpiritum auditiuum ad timpanū uſqꝫ deferentes/qui a ſpeciebus ſoni aerem incluſum pulſantis īmutatum. & his configuratus regreditur: ad cuius regreſſum excitata anima/ipſum īmutatum cernens: ad obiectum unde ſpecies mltiplicātur ſe conuertit ipſumqꝫ diſcrete ꝑcipit. Egreſſum autem ſpiritus ſenſibilis ad organum eſſe neceſſariū/ex hoc facile patet. ꝙ in ſomno ſonus in aure receptus multociens minime auditur. nerui equidem vaporibus opilati/ſpiritum audibilem exire prohibent. fortior autē ſonus meatus aperit & cauſato calore vapores reſoluit. hīc ſpiritus audibilis exiens dicto modo īmutatur. Multiplicationem vero ſpeciei ſonorꝫ ab obiecto verſus aurem: Boetius vir utiqꝫ doctrina & æ

modꝰ audiendi

Boetius .1 Muſicę .14

loquio clariſſimus in primo Muſicę per ſimile manifeſtat dicens. Cũ in paludibus vel quietis aquis iactũ eminus mergitur ſaxu ȝ: prius in paruiſſimũ orbem undam colligit: deinde maioribus orbibus undarꝫ globos ſpargit: atqꝫ eouſqꝫ dum fatigatus motus ab æliciẽdis fluctibus cõquieſcat ſemperqꝫ poſterior & maior undula pulſu debiliore diffundit: qꝫ ſi quid ſit quod creſcẽtes undas poſſit offendere/ſtatim ille motus reuertitur: & quaſi ad centrũ unde profectus fuerat retondatur. Ita igitur cum aer pulſus fecerit ſonum/pellit alium proximum: & quodamodo fluctum aeris ciet: itaqꝫ diffunditur: & omniũ circumſtantium ſimul ferit auditum. Atqꝫ illi eſt obſcurior vox/q longius ſteterit: quoniaȝ ad eum debilior pulſi aeris unda peruenit. DIS Vnus itaqꝫ ſonus nũe/ro ab omnibus circumſtantibus ꝑcipitur? MAG. Idem & unus per diuerſas tamen ſpecies. ſicut idem color a pluribus ſimul videtur. Formato eñ ſono/alię cuius ſpecies multiplicanť verſus aurem meam qui ſum ad dexteram/alię verſus tuam qui es ad ſiniſtram: ſimiliter aliæ ab ante & retro/ſurſuȝ & deorſum in modũ ſphęrę. ſicut globus ignitus orbiculariter de ſe diffundit radios: & in quolibet puncto medij pyramideȝ ſub qua videri poteſt terminat. DIS. Intelligo. Sed unde eſt/qꝫ ſiluas muros & q; nobis vocãtib⁹ reclamare audimus? MAG audiſti ſonũ & eius ſpecies in occurſu obſtaculi reflecti/& ad locum unde ꝓfecti fuerant quaſi ad centrꝫ retõdari. ſi igitur reflectio ſit fortis/ad aures noſtras uſqꝫ perueniunt. Sic eundem ſonum quẽ ore ęmiſimus reflexe/aure percepimus modo tamen debiliore: quia virtutes reflexę directis ſunt debi
Echo liores. Hic ſonus reflexus a græcis ηχω latine vero echo proferri ſolet At tamen non ita ſonum reflecti accipiendum eſt/ut omnino nulla eius ſpecies murum aut obſtaculũ penetret: experiẽtia nanqꝫ teſtať/per murꝫ parietem aut ſimilia auditionem fieri: & ſi nõnunquam cõfuſam. in penetratione nempe figura confunditur ſubſtantia remanente: hinc ſępi⁹ ſonum audimus. ſed an ne vox & qualis ſit: non percipimus. Sic colorũ nõnullas ſpecies opaca penetrare dicũt. quæ a viſu acutiſſimo/& linceis oculis appręhendi poſſunt. DIS. Subeſt queſtiuncula: cuius ſolutio tractatum de auditu claudat. Eſt autem: qua via ſonus acutus dentibus
unde ſtupor dẽtiũ ſtuporem ingerere poſſit? MAG. Neruus ſenſitiuus in mãdibula ſingulis dentibus ramuſculis colligatur. hinc neruus audibilis coniungiť quem quidã acutiores ſoni penetrãtes: ramuſculos nerui ſenſibilis pulſant & obſtupeſcere faciunt. DIS. optime. nunc Olfactũ videamus.

Quid Olfactus. quid odor. quõ genereť: & quę odoris ſpecies. de organo olfactus. Et quare homo non niſi excellẽtia olfacit. & q̃ animalia in ſingulis ſenſibus hõi prę̃ſtãt. C.xvij. MA

Olfactus. Lfactus eſt potentia ſenſitiuę apphenſiua odoris p nares: mediãte aere vł aqua. Obiectũ eñ olfactus eſt odor. organũ in naſo. me

dium autẽ aer vel aqua. DIS. Odor quid eſt? MAG. eſt paſſio ſicci digeſti in humido: alteratiua olfactus de potẽtia in actũ. unde cum ſiccitas terreſtreitati coniũcta vi caloris in humido digerit/generat q̃litas quã odorẽ dicimus. Patet in pomis: in q̃bus ſiccitas terreſtris in humido calore ſolis digeritur donec odoriferũ fiat pomũ. DIS. Principia igitur odorum ſunt ſiccitas in humiditate & calor agentis? MAG. Apte dicis. hęc autẽ principia quia in harmonia & proportione variant: nec ſemper eodẽ modo concurrunt: hinc varię odorũ ſpecies gignunt. q̃ ſunt odor aromaticus/ſalſus/amarus/acutus/acetoſus/ſtipticus/ponticus/unctuoſus/dulcis/inſipidus ſiue fœtidus: & ſi qui alij repiunt ad hos reduci habent. DIS. Organũ diſpiciamus. MAG. organũ olfactus ĩ cerebro ſup nasum ſitũ eſt: ne facile poſſit a cõtrarijs offendi. Sunt autẽ duę carnunculę ad modũ mamillarũ concauę & ſpongioſę: verſus cerebrũ ſuſpẽſę: habentes coopculũ q̃d per aeris inſpirationẽ & reſpirationẽ aperitur & clauditur. Id organũ natura calidũ & oĩm odorũ expers eſt: ut omniũ ſit ſuſceptiuũ. In hominę aũt propter magnitudinẽ cerebri cuius cõplexio frigida eſt/olfactus multũ leditur: ideo nõ niſi excellentia olfacit. rariſſime etiam odorum ſomnia patitur. Vnde a quibuſdã dictũ eſt Nos aper auditu: linx viſu: ſimea guſtu: vultur olfactu & aranea tactu excellit.

Odor

Species odoris

organum olfactus

De medio & modo olfaciendi. Et ſi odor realiter vel ſpiritualiter per mediũ diffundatur. Capitulum. xviij. DIS.

E medio quid noui affers? MAG. nihil. Nam ſicut ſonus per aerẽ vel aquã ad auditũ uſq; puenit: ita & odor. olfacimus enim nos in aere & in aqua piſces. DIS. Olfaciẽdi autẽ modus quis eſt? MAG. A corpe odorifero calore reſoluente/odor per mediũ diffunditur: uſq; ad nares/ibi inſpiratiõe attrahit: & aperto coopculo ad carnunculas pertingit: ad quas rami unius nerui a ſenſu cõmuni exeuntis/procedunt: per q̃s ſpiritus olfactiuus delatus in occurſu ſpecierũ odoris ĩmutat: fitq; olfactio confuſa. anima aũt ad regreſſum ſpiritus excitata cernens ipſum ĩmutatũ ſpẽbus: ſe ad obiectũ unde huiuſce pceſſere ſpecies cõuertit: ipſumq; aſſimilatõis via ſecernit atq; diiudicat. Verũtamẽ de odoris per mediũ mltiplicatõe eſt non parua inter Phõs diſceptatio. aliis opinantibus odorẽ nõ per ſpecies & ſpiritualiter/ſed realiter a corpore odorifero uſq; ad organũ peruenire: quia per longinqua terrarũ ſpacia pcipitur. Vñ & vultures occiſorũ cadauera ante Troiã p quingenta miliaria olfeciſſe ſcribũt. Species autẽ propter ſui ſpiritualitatẽ citius in multiplicatione deficiunt Accedit ad hoc q nõnnulli habitatores Indię odore cuiuſdam pomi viuere/a quo & diutius ſeiuncti æmori dicuntur. ſpecies autem a materia ſequeſtratę/nec calidę nec ſiccę ſunt: n nutrire aut cerebri humiditatem & frigiditatem temperare poſſunt. Odor autem ut ait ſanctus Ambroſius in Hexaemerõ libro .6. c .6. ideo nõ perfunctorie

modus olfaciendi.

Si ordor realiter vel ſpũaliter p mediũ diffundit

Ambroſi.

tranſit/ſed diutius inhęret naribus: ut cerebrū ſenſuſq; depaſcat. Ab aliis vero oppoſitā ꝑtem non omnino reſpuentibus/dicitur: odorē in principio realiter per fumalē æuaporationē ꝑ mediū tranſire: circa organum autem iā non realiter/ſed per ſpecies diffundi ſpiritus enim olfactibilis ob ſui ſpiritualitatē non niſi a ſpeciebus poteſt immutari: ſenſibile quoque ſupra ſenſum poſitum non ſentitur. DIS. Hęc opinio ſingula cōcordans/ampleċtenda videtur: ad alia progrediamur.

Quid Guſtus. quid Sapor. quæ eius ſpecies: & quō generātur. de medio & modo guſtandi. & cur febricitāti dulcia videtē amar. C. xix.

Guſtus — MAG. Vi ſequitur in ordine ſenſuum Guſtus/eſt potentia ſenſitiuæ apprehenſiua ſaporis in lingua/medio humido ſaliuali. Sapor equidem guſtus obiectū/in lingua organuq;: & humidum ſaliuale eſt mediū.

Sapor — DIS. Saporem deſcribas. MAG. Sapor eſt paſſio ſeu qualitas humidi digeſti in ſicco terreſtri: alteratiua guſtus de potentia in actum. nā ſicut odor generatur ex digeſtione ſicci in humido: ſic ecōuerſo ſapor generatur ex digeſtione humidi in ſicco. utrobiq; aūt cauſa efficiens eſt calor ſolis vł ignis. unde & fructus īmaturi cocti igne/dulciores efficiuntur: Et ſicut ex diuerſo concurſu in harmonia & ꝓportione humidi in ſicco cū calore/odores multi ꝓueniunt: ſic ex multifario concurſu

Saporis ſpecies. — ſicci in humido cum calore diuerſi ſapores ꝓcreantur. qui ſunt Sapor inſipidus: dulcis: amarus: acutus: ſalſus: acetoſus: ponticus: ſtipticus: unctuoſus: inſuauis: aſper & durus: & ſi qui alij reperiūtur horum naturas participant. Ex quo manifeſtum eſt odorum & ſaporum principia ita eſſe connexa ut ſeparatim non inueniantur. ſic nec hę qualitates: quāobrem etiam in nobis concurrunt. DIS. Aperte loqueris. ad organi explanationem nunc ſtilum vertas. MAG. Organum guſtus neruus qui-

organum guſtus — dam eſt a cerebro deſcendens: in lingua ramificatus/& per eam ad inſtar retis expanſus. Medium autem eſt caro linguę poroſa / humido ſaliuali delibuta. Cum igitur hic ſenſus omni animali ſit neceſſarius: nulli tali-

guſtandi modus — um lingua aut caro loco linguę deeſſe poteſt. Cū itaq; ab obiecto ſapor iſtero. ſpecies per hoc medium uſq; ad organum multiplicantur: ſpiritus guſtatiuus per dictum neruum deſcēdens/in occurſu ſpecierum īmutatur: fitq; guſtatio confuſa regreſſo autem ſpiritu/anima excitatur: & cernēs ipſum īmutatū / ad obiectum unde multiplicantur ſpecies ſe conuertit:

cur febricitāti omnia ſunt amara — ipſumq; diudicat. DIS. Vnde autē febricitans dulce /amarū iudicat? MAG. Ex eo. quia pori linguę eius impleti ſunt crudis & amaris fumoſitatibus/a ſtomacho aſcendentibus: per quas dum ſpecies ſaporis multiplicantur/amaritudinem contrahunt. ſicut ſpecies luminis tranſeuntes vitrū coloratum tingūtur: aut quia intus exiſtens fortius mouet.

Tactus qui omni animali neceſſarius eſt defini tur. obiectū/organū & mediū tactus ꝑnume-

rantur: & quare obiecta ſenſuum contraria com‑
plectantur aperitur. Hinc viſio corpalis & intelle
ctualis beatorū iucundiſſima oſtenditur. Et homo
melioris tactus eſſe probatur: inſuper quomō tac‑
tus plures ſenſus & organum habere circa cor expo
nitur. Capitulum viceſimum. MAG.

Oſtremo loco ſenſuū Tactū collocauim⁹: qui omni aīali ita ne
ceſſari⁹ eſt/ut ſine eo ſimiliter & guſtu: qui quidā tactus eſt: ne‑
quaquā viuere poſſit ꝑ ipm nanq; vitę contraria fugit/ & ami‑
ca proſequitur. Eſt em̄ tactus potentia ſenſitiuę animę appręhēſiua q̄li‑ Tactus
tatis tangibilis: in neruo expanſo adinſtar retis ꝑ totum corpus mediā
te carne. Hic neruus/quem & organū tactus dicimus: a cerebro orit: ꝑ
ceruicem ad medullam ſpinę dorſi deducitur: & ꝑ illam q̄ continet: i oſ
ſibus quibus ſpina dorſi cōiungitur: inde tenuiſſimis quaſi riuulis per
cuncta ſe membra diffundit. DIS. Cum hic neruus organū tactus ſit:
carnem ipm coopientē/medium tangendi/ qualitatem vero tangibilem
obiectum tactus intelligo. MAG. optime. nec iſta dilucitatiōe egent:
niſi forte/ut ꝑ qualitatem tangibilem intelligas /cōmune quoddam ad
calidum/frigidū/humidū & ſiccū: ad quas qualitates ſecundę reducun
tur. de quibus libro nono / cū de tranſmutatiōibus elementoꝶ ageret:
dictum eſt: ſi meminiſti. DIS. memini: ſed unde eſt ꝙ non modo tact⁹
verūetiam omniū ſenſuum obiecta/contraria complectunt? MAG.
Ex eo quia ſenſitiuę cognitio debilis eſt/nec ſine cōtrarietate differētias
ſenſibilium facile apphenderet. ſagax igitur natura obiectis cōtrarieta‑
tem indidit/oppoſita em̄ iuxta ſe poſita magis ęluceſcunt. Hinc & ipo‑
rum eadem eſt diſciplina. verūtamen hęc cōtrarietas in obiectis: ita ad
ſenſum moderata eſt quadam harmonica ꝓportione: ut excellens ſenſū
corrumpat/diſcōueniens dolorem cauſet/ delectatiōem vero debite ꝓ‑
portionatum ingerat/ & quidem tanto maiorem/quanto quod ſentit/
plus de natura obiecti ꝑticipat: viuere em̄ ſenſitiuę eſt ſentire / & obiec‑
to ſuo refici. Vnde ſi viſibile eſſet quod lucis luminis & omniū colorū na
turas includeret. id delectabiliſſimā viſui proportionato ſenſationē pręſ
ſtaret. Pariformiter & de alijs ſenſibus dicendum arbitror. Qualis igit
iſtec erit viſio quo oculus beati ꝑfectiſſime diſpoſitus intuebitur hūa‑
nitatem Chriſti: omniū viſibiliū pulchritudines cōplectentem? qualis
deniq; viſio/oculi intellectualis intuentis intimi⁹ diuinitatem /nō mo
do viſibilium ſed & omnium ſenſibilium & intelligibilium exemplar ꝑ
fectiſſimum? DIS. Qualis ſit neſcio: ſed mirum in modum gaudio‑
ſam ex his facile cōiecto. MAG. Sane dicis/qualis ſit neſcio. nam nec
oculus vidit/nec auris audiuit: nec in cor hominis aſcendit/ quę prępa
rauit deus diligentibus ſe. teſtatur ille qui raptus in tertium cęlum vi‑
dit: & arcana/audiuit quę nec loqui licet. Sed unde digreſſi ſum⁹ reuer‑

tamur. ſicut enim ſenſibilia non ęque ratiōem obiecti pticipant: ſic nec in omnibus animalibus (ut pręmiſſum eſt) ſenſus ęque vigent. nam linx viſu/ aper auditu / vultur olfactu / ſimea guſtu / aranea vero tactu pręualere phibentur. Hominē autem temꝑatiſſimę cōplexionis & ideo ad ęqualitatem magis accedentem hinc & ſubtiliores tangibilium differentias ſentientē aſſeuerant & in ipſo per tactus diuerſitatē ingenij diſcrimen diiudicāt. Molles eñ carne/aptos mente autumāt/ceteris cōcinentibus. de quibus phiſonomia tractat. DIS. Gratiſſima hęc fuere. Sol aūt occiduas merſus in undas/ tractatū de ſenſibus claudere iubet: Verumtamē in modo tangendi ſi quid ſpeciale eſt paucis ędicas. MAG. Nihil: niſi fortaſſe quod organū q̄litatiuis diſpoſitiōib⁹ informat: qb⁹ diuerſis obiecti differentijs ꝓportionatur. Hinc & Areſtoteles hunc ſenſū plures aſtruit. In libro quoqꝫ de ſenſu & ſenſato/ organū eius / ſimiliter & guſtus circa cor ordinauit: ideo forſitan/ qa ſenſus ſunt alimēti/ quod poſt digeſtionē cōpletā formā vi caloris in corde orientis accipit. Nos aūt eos ſecundū ꝙ obiecta diſcernere habent ꝓſecuti ſumus. Vale. DI. Et tu ſemper bene valeto. Ariſtoteles

De natura/numero & organis ſenſuum interiorum in genere. Capitulum. xxi. DIS.

Salue praeceptor colendiſſime. MAG. & tibi ſalus fili. Quid ſibi vult quam vultus oſtentat letitia? DIS. audies: quae heſterno veſperi de ſenſuū naturis diſſeruimus/ dormiēs reuidi: & īntellexi luculēter. mirari autē haud ſufficio: dormitantē quę vigilās agit/ poſſe recolere. MAG. Poſtq̄ ſenſuū interiorꝝ queadmodū & exteriorū naturas agnoueris: finem accipiet iſtec tua admiratio. DIS. Cenſen iſtoc die ſingulos dilucidari poſſe? MAG. Etiā. ꝑ pauca eñ habeo q̄ de his in mediū ferre conor. Eſt autem (ne diutius inhiantē animū tuū morer) potentia ſenſitiua interior: quae ſenſibilia in eorundē abſentia apprehendit. Nā ut pręmiſſum eſt: ſenſibilia per ſpecies & idola propria ſentiuntur. haec autem a ſenſibus exterioribus recepta/ per neruos organorum ad cerebrum uſqꝫ conſcendunt: ubi cum ſenſibus interioribus etiā remotis ſenſibilib⁹ ſenſatiōes cauſāt. Et ut ęnucleati⁹ q̄ volo intelligas/ ſenſuum interiorꝝ & numerū & organorū diſcrimina praemittā. DIS. Optime. MAG. Senſus interiores nūero quinqꝫ ſunt. videlicet. Senſus cōmunis: Imaginatiua: Eſtimatiua: Fantaſia/ quę etiam imaginatiua dici ſolet: & Memoratiua. Horū organa in ſubſtantia cerebri ſubtiliſſimis ſecernuntur pelliculis: quae primum totū cerebrum tribus diſtinguunt ventriculis: quorum anterior & medius (quoniam maiores ſunt) rurſus bipertiuntur. Prima portio ventriculi anterioris/ organum eſt ſenſus communis. Secunda Imaginatiuę. Prima autem vētriculi medij attribuitur Eſtimatiuę. ſecunda Fantaſiae. poſterior vero vētriculus totus memoratiuae deputatatus. Hęc de organis dicta ſufficiant: operationes percurramus eodem ordine.

Senſus interiores

ANIMAE SENSITIVAE

BOSTON PUBLIC LIBRARY

De Operationibus ſenſuũ interiorum triũ primorum: & qualiter eſtimatiua intenſiones elicit: & ꝙ in homine cogitatiua ſiue ratio particularis dicit. Capitulum viceſimumſecundum.

DIS. Perationes ſenſus cōis que ſunt? MAG. Tres ſunt: primo. n. cognoſcit ſenſationes & ſenſibilia omnium ſenſuũ exteriorũ etiã non pſentib⁹ obiectis: ideo cōmunis dicit. Secundo cōuenientias & differẽtias inter obiectã ſenſuũ diſcernit: cum eñ primo obiectũ uni⁹ cognoſcit / ſecundo obiectũ alterius apphendit: tertio actum format cōtinentẽ virtualiter noticias amborum obiectoꝶ: in quo & ipoꝶ conuenientias & differẽtias ponit, ut albũ eſt dulce: ſon⁹ non eſt frigidus &c. Tertio abſentias obiectoꝶ diiudicat: ut ꝙ viſus nō videt: audit⁹ non audit: ſic de tenebra / ſilentio cęteriſq; obiectoꝶ priuationibus iudicat. (Senſus cōmunis opus)

DIS. Hic ne is ſenſus eſt / a cui⁹ organi centro / nerui ad organa exteriorum ꝓtendunt? MAG. is eſt. unde & p hoſce neruos omniũ viſibilium ſpecies recipit: & quidẽ facile / ꝓpter organi humiditatẽ & calorem. diutius aũt retinere non poteſt: quapropter factã ſenſatiõe eas per neruoꝶ meatus / imaginatiuę tranſmittit: cui⁹ opatio eſt receptas ſpẽs & imagines reſeruare: unde & nomen accepit. Hinc organũ hui⁹ ſicci⁹ & frigidius eſſe deſcribitur. ne autem quę ſequuntur potẽtię ocioſæ pmaneant: ſpẽs ab imaginatiua ad ęſtimatiuã tranſeũt: ex quibus hęc potẽtia intentiões nō ſenſatas ęliciat. quẽadmodũ ouis ex ſpecieb⁹ lupi: colore ſcʒ figura & alijs inimicitiã nō ſenſatã ęliciens ipm fugit ſm Auicẽnã ſexto naturaliũ: & hoc vel naturali inſtinctu: ſi forte prius fraudẽ lupi expta non ſit / vel expimento / ut aſinus foueæ qua nuꝑ pielitatus eſt appropinquans caſum timet & declinat: vel ratione coniuncti. ut cerusa purpurea ęſtimãus dulcia. (imaginatiuę opus) (æſtimatiẽ opus) (Auicenna)

DIS. intentiones q̃ res ſunt? MAG. Species ſunt ſenſationum / ideo ſenſibiliũ ſpecieb⁹ multo ſimpliciores & a ſenſibus exterioribus inꝑceptibiles / propter organoꝶ indiſpoſitionem: hinc autem potentię ſunt ꝓportionatę quã ſi ratio decorauerit: ut in hominibus: iam nō ęſtimatiuam ſed cogitatiuam appellare ſolem⁹ ſiue rationem particularem. (Intentiões quid ſint)

De operationibus fantaſię diuerſis in hoĩe & bruto. & an in vigilãtibus fantaſia opet. Ca. xxiij.

DI. Antaſticę potentię opatio quę eſt? MAG. Ex ſpeciebus pmemoratis cũ ad organũ ipi⁹ puenerint: diuerſas imagines cōpõit quę a ſenſu cōmuni pcipiunt: dum rurſus ad ipm deſcenderint. Quoniã vero hæc potẽtia in homine ratiõe decoratur / ideo non neceſſario eodem mõ opatur. nõnunꝙ eñ ex cōpoſitiõe ſpecierũ & intentionum diuerſarum monſtra fingit: quorum nec aliquando ſilia vidit. In brutis autẽ inſtinctu naturę regit: qui in oĩbus eiuſdem ſpeciei ſilis eſt: ideo in talib⁹ / fantaſię opa nō variãt. ſimili equidẽ igenio oĩs hyrũdo

nidum/& aranea telam texit. Huius potētię opera & ſi vigilantibus nō deſint/raro tamen ab ipſis percipiūtur: propter fortiores motus exterio rum Dormientes autē quorꝫ ſenſus exteriores vacant/ frequētius hæc ſentiunt: & ſomnia appellant: quia in ſomno appareant.

Somni & vigiliæ deſcriptiones ponūtur. & cauſę eorundem varię declarātur. hinc omni aīali neceſſaria eſſe cōcluditur. Cap. xxiiij.

MAG. IN huius dilucidatione parūper ab inſtituto tramite digredi forſitan non omnīo erit inutile. DIS. imo ꝑneceſſariū. nā fere q̄r tā partē vitę aut amplius inerti ſomno tranſigo: & unde in me proueniat/nondū plene intelligo. MAG. Somnū q̄dam Phōrꝫ impotētiã ſen tiendi & mouendi definiunt Eadē quippe via eſt ſpiritus mouētis & ſen ſitiui. Vigiliam ecōtrario potentiā ſentiendi & mouendi deſcribūt. Aliȷ Somnū ligamentū ſenſuū: vigiliā autē ſolutionē eorundē aiūt. In ſomno equidē ſenſus exteriores ligati ab opibus ceſſant: ſimiliter & ſenſus cōmunis in ea operatione qua reſpicit ſenſus exteriores. In vigilia autem quę finis eſt ſomni: ligati ſenſus rurſus ſoluūtur: & ad ſolita procedunt opera. DIS. Hæc ita ſe habere in meipſo experior: ſed vinculum hoc quale ſit/aut unde proueniat ædicito. MAG. Dum nutrimentū digeritur ab ipſo ęuaporationes groſſæ cerebrū petunt: a cuius frigore in aquam reſolutę/ob grauitatē deſcendunt: & cum cæteris vaporib⁹ ſimiliter a frigiditate cerebri reuerberatis/ meatus ſpirituū ad ſenſus exteriores opilant: & ne egredi poſſint in occurſum ſpecierꝫ ſenſibiliū cohibent. Vnde q̄muis dormitantis aures ſonorꝫ ſpecies penetrent: & ad organū uſq; perueniant/auditionē tamen facere nequeunt: eo ꝙ ſpirit⁹ audibilis per opilatos neruos ęgredi non poſſit. cōpleta autem digeſtione ſeparatur ſanguis: cuius ꝑs purior ſuperiora conſcendit/groſſior vero inferiora nutrit. Similiter & calor q̄ fuerat circa digeſtiuā congregatus: & ab exteriorib⁹ ad iteriora collect⁹ rurſus diffundit/meat⁹ ſpirituū penetrat: & reſiduum vaporꝫ conſumens/ſpiritibus viam aperit. Hinc Algazel ſomnū definiens ait. eſt attractio ſpiritus ab exterioribus ad interiora. Sic ſomni cauſa effectiua eſt caloris & ſpirituū in organis ſenſuū abſentia: & cauſa vigilię eorundē præſentia. Sed cauſę abſentię taliū multiplex eſt. ſcilicet ęuaporatio nutrimēti: labor ęgritudo: ætas prima id eſt infantia: ſtudiȷ attentio: cura & pauor. DIS. Sane. nam in oībus his reperire eſt quod aut neruus opilet aut calorem minuat. Sed cum omne animal neceſſe habeat nutriri quoad vixerit/nullū ſomni expers eſſe poteſt. MAG. Optime: tamen in quibuſdam vix eſt momenti aut morę perceptibilis.

Somnus & Vigilia

cauſę ſōni

Algazel

De Somnio quid ſit: & qualiter a ſenſu cōmuni cognoſcitur. Et quomodo aliqui in ſomno loquū tur & ambulant & niſi excitati non cadunt. quare

etiã eoꝝ q̃ geſſerũt nõ recordant̃ Ca.xxv. DIS.

Somniũ

Vnc demũ quid ſit Somniũ deſcribas. MAG: Somnium (ut aiunt) eſt apparitio vel appręhenſio fantaſmatũ facta in dormiendo. Fantaſmata autẽ imagines & rerum ſimulacra dicimus: quæ potentia fantaſtica ex ſpeciebus diuerſis fabricat. hæc enim in ſpiritu lucido & claro quaſi in ſpeculo reſplendent: vel ſicut figura in aqua. Vnde ſicut turbata aqua figurę indiſtinctę in ea relucent / ſic turbatis ſpiritib⁹ indiſtincta ſomnia habemus quoꝝ vix aut raro recordamur. ut ſunt ſõnia in primo ſomno / cũ groſſa fumoſitas ex prima digeſtione cibi aſcendit. Deferuntur autem ad ſenſum cõmunẽ: a quo appręhenſa / ad organũ fantaſię / nõnunq̃ ad cellam memorię reuehunt̃. multoꝝ nanq̃ ſomniorum reminiſcimur. Rurſus ſi ſenſus cõmunis ſup p̄ſentata ſimulacra cõuerſus fuerit: ut ſunt a ſenſibilibus proprijs: dormiens ſe videre / audire / bibere / loqui aut ſimilia agere ſomniat. Interdum etiã dormientes non modo huiuſcemodi ſomniant / ſed ad inſtar vigilantiũ exercent: ſunt. n. qui ambulant: loquuntur & ſimilia operantur. DIS. Cauſam huius ſi potes afferas. MAG. Alberthus naturalium indagator ſtudioſiſſimus cauſam in his duplicem inuenit. videlicet fantaſmatis impreſſioneꝫ fortem: & ſolutionẽ ſenſus a calore accidentali. qui cũ ſanguine cholerico ad caput ęleuatus / per organa virtutis animalis deſcendens / ſenſus q̃ſdam & maxime remotos ſoluit: ſimiliter & virtutem motiuã ad motuꝫ progreſſiuũ excitat. adde conſuetudinem. DIS. Cur autẽ per abrupta ſcandentes minime cadunt: mox autem excitati nõnunq̃ pręcipites ruunt? MAG. Caſus his qui per abrupta aſcendunt / tunc maxime euenire ſolet: cum pericula attendentes / formidare ceperint. eo enim virtutes ab exterioribus ad cor formiduloſum ſe colligunt: & lacertos / neruos & muſculos motiuę organa deſtituunt. dormientes igitur in talibus ſecuriores ſunt ubi excitati ſepius cadunt. DIS. Sed unde eſt ꝙ eoꝝ q̃ dormientes geſſerunt / æuigilantes recordari non poſſunt? MAG. Recordatio uti in ſequentibus patebit: ſit per ſpecies eoꝝ quæ ſenſimus in memorię archa reſeruatas. cum autem actus illoꝝ fiant a ſenſibus accidẽtaliter ſolutis / ſpecieb⁹ ad memoriã liber non patet introitus. qui autem in ipſis actibus excitantur / facilius ſaltem in ſemiplenam memoriã eorundem deuenire poſſunt.

Albertus

fãtaſmata

De Varijs Somniorum cauſis naturalibus & ab anima & a corpore ſomniantis prouenierẽtibus. Ca.xxvi. DIS.

Iſtis plane aſſentio. Sed ſi quid cauſę ſubeſt cur nõnunq̃ quæ vidimus ſomnia vana ſunt: interdum nobis vigilantibus ęueniſſe cognoſcimus / ædicito? MAG. Somnijs ſomniorumq̃ euẽtibus cauſas ſubeſſe certum / ſed eaſdem dilucidare perdifficile: DIS. Libeat ſaltem ex his quę preſto ſunt cõmemorare. MAG. Somniorum quaſdã

cauſas naturalis philoſophia/reliquas ſacra ęloquia manifeſtant. quas omnes diuus papa Gregorius in octauo moralium libro ad ſex genera reduxit. Aliquando nanq; ait ſomnia ventris plenitudine vel inanitate. aliquando illuſione. aliquando cogitatione ſimul & illuſione. aliquando reuelatione. aliquando autem cogitatione & reuelatione generantur Prima duo genera ex naturalibus nota relinquit. ſequentia teſtimonijs ſcripturarum confirmat. Omnium equidem ſomniorum̄ cauſa/ ſi rem ipſam attentius conſideramus vel intrinſeca eſt vel extranea. Intraneā dicimus corpus vel animam ſomniātis: Sępius enim quae vigilātis mens cogitauerat ſolicitius/ſopitis ſenſibus recogitat. & quod optat ſperatq; vigilans/in ſomnijs videre ſolet. Hinc Ariſtoteles in Ethicis Sōnia ſtudioſorum laudabilia aſſerit. & Virgilius. amantes ſibi ſomnia fingunt. Hinc & de amicis noſtris de quibus magis ſolliciti ſumus/multa p̲ ſomnia pręuidemus. Interdum etiam tranquilla dormientis anima cupitae dubietatis ſolutionem inuenit. Corporis etiam diuerſa habitudo varias ſomniorum cauſas adminiſtrat. Hinc Melancholici res obſcœnas/ formas horribiles & teterrimas demonum ſpecies nōnunquā vidiſſe ſe atteſtantur: maxime autem dum hic humor per medicinas aliquas aut balnea motus fuerit. Sic cholerici de igne/bellis/cede hominum & ſimilia ſomniant. Flegmatici ſe in aquis vel niue conſiſtere/aut etiam mel cōmedere /ſi modo flegma dulce ad palatum linguāue diſtillauerit. Ex ſanguinis autem abundantia incubos ſomniamus: quos phiſici apoplexię future nuncios dicunt: ideoq; his a carnibus/ouis/vino & cęteris q̄ multum ſanguinem generant abſtinendum eſſe perſuadent. Quandoq; neceſſitas viros naturales exequi corporis ſui curas coartat. Ideo famelicus cōmedit: ſitibundus fontibus labra admouens ſatiari nequit. Nonnunquā ad mēbrorum paſſiones conformes imagines formātur. ſic pueri dum urinam ęmittunt/ſe in orto vel amœno loco vigilantes hęc operari exiſtimant. Sic & interdum dū natura ſeminalia vaſa alleuiare ſtudet/pruriginem quā ſemen in mēbris efficit in deſcenſu deformitas quę dā nefarij amplexus aut oſculi cōmittatur Auguſtin9 vo. x. cōfeſſionū libro aſſerit tantū honeſtatis habitū hominē poſſe acquirere. ut virtute ipſius diſſipabuntur fantaſię malę quę per ſomnia ingeruntur dormiēti. DIS. Hinc fortaſſe eſt ut nonnunquā illicitis in ſomnis repugnare nitimur. MAG. Etiam fili rurſus Cauſę intraneę ab extraneis ſepe mouentur Corpus quidem ab influxu cœlorum & circumſtantium elementorum̄ cōtactu/& anima a deo vel angelo: fieri em̄ poteſt quas influentia cœleſtis materię elemētari/plantis aut metallis imprimit formas: eaſdem cauſet & in fantaſię organo. ſic & elemētorum̄ qualitates quas circundant/maxime autē nudati capitis ptes cōſimilit̄ afficiunt. Nonnulli etiam natali cōſtellationi non infimū locum in cauſandis ſomnijs cōcedunt Hinc interrogati aſtrologi per duodecim domorum̄/ & planetarum habitudines/quod quiſq; ſomniādo viderit ædicere conant: ut patet in libro Hali Abenragel de iudicijs ſtellarum̄: eo loco quo interrogationes

Marginal notes: Gregori. li. 8. moralium — cauſę ſomniorum — Ariſtote. 2. Ethico. — virgilius in bucco. — Auguſti9 — Hali

pertractat: ſed illos libro ſeptīo a vera phīa explodēdos cognouimus: ad ſomniorum extraneā ſpūalem cām accedamus: quā Simonides ſolā ſomnijs aſſignauit dicēs. Somnia ſunt ſolius dei īmiſſiones. quodſi verum eſſet bruta non frequenter ſomniarent. Simonides

Quomō deus & angeli boni & mali iubente aut permittente deo varia īmittunt ſomnia. Ca.xxvij. DIS.

Anc pauloante deum & angelum dicebas. MAG. nec ab re deū nanq; p ſomnia loqui ſcriptura teſtat. Per ſomnium inquit loquar ad illū. DIS. de Angelo autē quale teſtimoniū affers? MAG. de angelo bono eſt. id qd Matheus euangeliſta angelū in ſomnis apparuiſſe ioſeph primo ne timeret accipere Mariam cōiugem ſuam. ſcdo ut cū puero & matre eius fugeret in Aegiptū. Silr de angelo indicante Danieli & Ioanni euangeliſtę q̄ ventura eſſent nouiſſimis diebus. Et ut ſctō Thomæ placet: dum angelus bonus imaginariam viſionē cauſat ſiue ī vigilāte ſiue in dormiente/nullam formā imprimit: quę prius p ſenſuȝ ſaltem aliq̄ mō ſuſcepta non ſit. non em̄ facit cęcum imaginari colores: ſed ſpūs humoreſq; formis pręacceptis informatos monet ad eā quam ptendit imaginatiōem. Et rurſus quandoq; intellectū illuminat: ut qd viſio prędicat intelligere poſſit. patet de Ioanne euangeliſta & daniele. Interdum imaginatiōem ſine intelligentia fabricat: ſicut in Pharaone: cū vidit ſeptē vaccas & ſpicas. Interdū ſomnia & eorūdē ītelligētia etiā malis īmittunt. patet de ſomnio quod audiuit Gedeō a Madianitis: de quo Iudicum ſeptimo Multotiens quoq; deo permittente: angeli mali mentibus hominū per ſomnia illudūt. ut teſtatur. c. epiſcopi. 26. q. 5. de ſceleratis mulieribus/quę demonū illuſionibus & fantaſmatibus ſeductę credunt ſe & profitentur cum diana nocturnis horis dea/vel cū Herodiade (quæ caput s. Ioannis Baptiſtæ ab Herode adultero expetijt) vel cum innumera multitudine mulierum equitare ſuper quaſdam beſtias & multa terrarum ſpacia in tempeſtate noctis ſilentio ptrāſire &c. de quibus libro. 7. lati⁹ diſſertum eſt. quare autem deus talia permittat in fine libri octaui ex ſententia Auguſtini expoſitum eſſe memī. de talibus illuſionibus beatus Iob conqueritur dicens. Terrebis me per ſomnia: & per viſiones horrore concuties Nume. 12. math. 2. Thomas Iudicū. 7. Iob. 7.

Si & quę ſomnia euentuum futurorū ſigna cauſaue exiſtant. inſuper qualiter & ſomniorum obſeruantia vana ſit & deo odioſa. Ca.xxviij. DIS.

Vfficienter p epitomatis anguſtia ſomniorum cauſas explanaſti: nunc quod volebam/a quibus futuros euentus expectare poſſimus ędicito. MAG Diuinatiōem ſomniorum inquit Ariſtoteles. 2. li. de vigilia & ſomno nec eſt cōtemnere idoneū: nec omnino ſuadere Somniorum em̄ quædam ſigna ſunt euęntuum: quędam cauſa: quædam nec ſignū nec cauſa. Signa ſunt ea quæ a corporis complexione & Ariſtote.

habitudine accidunt. quæ etiam medici non negligenda autumant: ut i Somnio
cauſas egritudinum facilius deuenire poſſint. Signa item dici poſſunt rū cauſæ
quæ a reuelatione dei vel angelorum bonorum fiunt. Alia quædā cauſa
ſunt & occaſio euentuum. Vnde cum quidam ſomniaſſet ſe morderi a
leone marmoreo: ex his qui in templorum veſtibulis cerni ſolēt: die po
ſtero cum templi fores preteriret: cōſpecto leone dicebat. En nocturnus
hoſtis meus: & imiſſa manu in os ipius/a ſcorpione diletiſcēte ibi letali
ter leſus eſt. His ꝓxima ſunt ſomnia caſualia: qbus extātibus nōnunq̄
euentus illorum eueniunt. Hæc duo poſtrema ſomniorum genera: ita
vanitate & malorum ſpirituū illuſione circumuallata ſunt: ut ſomniā-
tibus peſtifera/& Creatori odioſiſſima ex ſacris litteris palam ſit. Vnde
Leui.19. in Leuitico legimus. nō auguriabimur: nec obſeruabitis ſomnia. Et in
Deu.13. Deu. propheta autem ille aut fictor ſomniorum interficietur. Et rurſus
ibidē.18. nec inueniatur in te: qui ariolos ſciſcitetur aut obſeruet ſomnia. In Ec-
Ecci.34. cleſiaſtico autem. Somnia extollunt imprudētes. & infra ne dederis in il
Eccle.5. lis cor tuum. Et eccleſiaſtes. ubi plura ſunt ſomnia. ibi plures vanitates
Quanta autem pericula euenerint obſeruantibus ſomnia hic cōmemo
rare/nec locus nec tempus admittunt.

De memoria & reminiſcentia. & quorum aut qualiter recordari poſſimus: de clauſura memoratiuę & qualitatiua eius diſpoſitione. Capitulum viceſimumnonum. MAG.

Ides fili dum calamo in ſomniorum campo habenas laxamus in
ſtituti callem reliquimus. DIS. Quid mirum ſi ſomniantiū
more oberrauit calamus: qui ſomnia deſcribere aggreſſus eſt: cū
Ambroſi (ut inquit diuus Ambro. in hexaemerō) natura quadam fieri poſſit: ut
hi qui aliquid intuentͬ vel dicendo exprimere volunt eorum qualitatē
quæ vel intuentur vel loquunͭ aſſumāt. Correptis igitur loris ipm ad
ſemitam reducito: ut quod reliquum eſt memorię officium velocius ꝑ
currat. MAG. memorię eſt ſpecies & intenſiones ab anſatis potentijs puOs me
acceptas reſeruare: donec rurſus operandum ſit. DIS. Nū id imagina moratiuę
tiuę attributum eſt? MAG. Etiam: ſed non eo modo quo memorię.
Hæc equidem ſolas ſpecies a ſenſu cōmuni receptas ſine temporis diffe
rentia cuſtodit. Memoria vero & has/& intenſiones ab eſtimatiua elici
tas inſuper & fantaſię imagines cum differentia tempis ꝑteriti in q̄ ſen-
tiebātur reſeruat. Accidit autem ut eas vel totas āmittat: vel remiſſas or
dine tamē cōfuſo retineat. Quas totas āmittimus ita obliuiſcimur/ ut
Auguſti⁹ nec dum volumus earum recordari poſſumus. Hinc Aurelius li. xiiij.
de Trini. Quod autem quiſq̄ penitus obliuiſcitur nec cōmoneri eius
utiq̄ poteſt. Quarum autem reliquias tenemus reminiſcentia eſſe po/
terit. DIS. Reminiſcentiā quid dicis? MAG. Ariſtotiles eam dicit Remini-
idē. lib. 11. reſumptōem memorię alicuius non totaliter obliti: ꝑ diuerſum ratōſig ſcentia
ca.7. natiuū ex memoratis ad inueniendū ꝑtialiter oblitum. Hinc Auguſtin⁹

voluntas reminiſcendi eſſe non poteſt/niſi vel totum vel aliquid rei ei⁹ quã reminiſci volumus in penetralibus memoriæ teneamus. Hac nempe adiutorio fantaſmatis ſumpti aut a ſimili aut a contrario/aut a loco aut tempe & ſic de aliĳs/potentiã cognitiuã mouent ad apphendendũ pcialiter oblitum/talibus equidem memoriã plurimũ poſſe iuuari compertum eſt. Nonnunq̃ etiam ſaluis ſpeciebus tardius q̃d volumus recordamur. Organũ em memoratiuę partiuncula cerebri/vermiculo ſimili claudit. ſpũs igitur in quibus deferunt ſpecies nec introeunt nec exeunt/niſi hoſtiolum tale apiatur. unde quidam caput inclinant aut eleuant dum oblitũ quęrũt. DIS. manifeſta ſunt hęc. Sed dic q̃ſo unde hęc memoratiuę accidat diuerſitas? MAG. Ex diſproportiõe qualitatũ & nimia frigiditate & humiditate. Vnde calidi & humidi facile ẽ recipere: ſed non diutius ſeruare. Rurſus autem ſicci & frigidi tarde eſt recipere & firmi⁹ retinere. Iuuenes autem & ſenes male memoriæ ſunt: ꝑpter nimium & augmenti & decrementi motum in ipſis. ſicut em̃ recordatio exigit motus agiles: ſic memoria animũ quietũ. hęc & alia memoriam naturalem cõcernentia in ſpeciali tractatu: de artificiali autem in fine rhetorices diſſeruimus. DIS. memini.

memoriæ diuerſitas

De Potentia motiua Impatiua & proſecutiua. de Concupiſcibili & iraſcibili: a quibus oriuntur quatuor animi paſſiones. Capitulum.xxx. MAG.

Actenus apphenſiuę naturam explicauimus/nunc ordo premiſſorum expoſtulat ut & motiuã percurramus. DIS. probe. MA. hanc bifarie ptitã manifeſtũ eſt. Quędã nãq; appetit & imꝑat/altera imperiũ progrediendo proſequit. neceſſe em̃ eſt omni aĩali ꝑfecto ut q̃d ꝑ apphenſiuã agnouit/ꝑ appetitiuã appetat cõueniẽs/aut reſpuat contrarium: ꝑ ꝓgreſſiuam autem quod appetebat proſequatur & fugiat quod reſpuebat. DIS. Eſt igitur appetitiua potẽtia qua aĩal inclinat ad ꝓſecutõem vel fugam eius q̃d cognoſcit? MAG. Scite definis appetitiuã: quã & ſenſualitatem & appetitũ animalẽ dicũt. Huic rurſus ſubſunt. Concupiſcibilis & Iraſcibilis. DIS. Cõcupiſcibilis quæ ẽ? MA. q̃ tẽdit in bonũ veꝝ vel appꝛens/maxĩe aũt delectabile. DI. Iraſcibil' q̃ eſt? MA q̃ ꝯtra malũ inſurgit: & fert in bonũ arduũ/utile vel honeſtum: etiã ſi delectabile non ſit. ut potio amara: ut cõiter Phĩ autumant. Non deſunt aũt qui volunt ꝙ cõcupiſcibilis reſpiciat per ſe bonũ vel malum fugiendum vel ꝓſequendũ: at vero iraſcibilis impedimẽtum proſecutionis mali & fugę boni attẽdat/quod magis probabile videt. Impat igit Cõcupiſcibilis moueri ad ea quę vident bona & neceſſaria. Iraſcibilis autẽ mandat fugã eoꝝ q̃ ſunt cõtraria & nociua. Illa quietat ꝑ cõiunctiõem boni optati: hęc ꝑturbat ꝑ eius ablatõem/& ꝑ̃ſentiam cõtrarĳ. Vnde & ab his affectiões animi oriunt q̃ ſunt Gaudiũ & ſpes a cõcupiſcibili: dolor & timor ab iraſcibili. Has Poeta iuxta Platonicorũ ſñiam tanq̃ origines vicioꝝ accidere anĩę ex corꝑis ſocietate

Potentia appetitia ſiue ſenſualitas

cõcupiſcibilis

Iraſcibilis

virgilius

ꝓhibet. dū inquit. Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo Seminib⁹: q̄n
tū nō noxia corpa tardant. Terreniq; ebetāt artus / moribūdaq; mēbra
Hinc metuūt cupiuntq; dolentq; nec auras Suſpiciunt: clauſæ tenebris
& carcere cęco. Sed nō omnia vicia aīę ex carnis corruptę ſocietate acci
Auguſti⁹ dere. diuus Aurelius de ciui. dei li. xiiij. manifeſtat. qualiter aūt hę affec
tiones vitioꝝ ſcaturigines exiſtant: ī moralibus apparebit. DIS. In
ſtitutū igit̄ ꝓſequere: & organa dictaꝝ potētiaꝝ explicato. MAG. or organum
ganū cōcupiſcibilis & iraſcibilis circa cor / vel ipm cor eſſe autumāt: eo cōcupiſci
ꝙ cor in actibus eaꝝ & dilatat̄ & cōſtringit̄: & ſanguis ab exterioribus bil' & ira
ad cor / vel a corde ad exteriora remittit̄. Hinc timidi pallent & irati ex ſcibilis
candeſcunt: in his nempe aīalis ſpūs ad vitę fontē ut ſecurior ſit retroce
dit. In illis anima in ꝓpatulo videri deſiderat ne videatur formiduloſa:
& in ultionem ſe extendit.

De Triplici virtute motiua naturali / vitali / & animali. de pia & dura matre cerebri. vnde nerui ſenſuum & motuū inſtrumenta oriuntur. Qnomodo fiat motus. Quę trahentia: reptilia: greſſibilia: natatilia. & quę res potētia motiua organica & nō organica. Cap. xxxi.

DIS Onſequēter motiuā q̄ impatū ꝓſequit̄ paucis ꝑſtringito. MA motiua trifarie ſcindit̄. Eſt em̄ q̄dam naturalis: quędā vitalis / & Motiua quędā aīalis. Naturalis in epate p̄cipue ex nutrimēto ſanguinē Naturalis
opat̄: quē p venas ab epate ortas ad ſingula corpis mēbra trāſmittit: ut
inde nutriant̄ & creſcant. Hui⁹ naturā in prioribus cū de vegetatiuę po
tentijs diſſertū eſt: ęnodauim⁹. Vitalis opatur ī corde: cui⁹ feruore mo Vitalis
tibus dilatatiōis & cōſtrictōis / p aeris inſpiratōem & expiratōem tpat:
Et in ſanguine p arterias a corde ortas / ad ſingula mēbra exiens / omni
bus vitā largit̄. Attrahit autē cor aerē a pulmone: & pulſantes venę (q̄s
Arterię arterias dicimus) cordi ꝓximę a corde aera trahunt: quę aūt cuti cōiūc
tę videntur / ab extrinſeco p poros refrigerant̄. Inter has medię a venis
nō pulſantib⁹ ſanguinē ſubtiliorē accipiūt DI. vitalis itaq; quā & pul
ſatiuā nomīas his ſolum aīatis neceſſaria eſt quæ pulmonem habent?
MAG. optime: pulmo etem̄ caro eſt ſpōgioſa / ut follis aera recipiens
In plantis aūt motus oēs: vis naturalis opatur. Siſr & in aīalib⁹ impfec
tis. ut ſunt conchę & oſtreę: mō tn̄ pfectiore ꝙ in plantis. Aīalis in cere Animalis
bro eſt / a q̄ p neruos ī de exeūtes ſenſib⁹ vigorē / & reliqs mēbris motū
īfluit. Vn̄ cerebrū q̄d ſub craneo locat̄ / duab⁹ pelliculis īuoluit̄ q̄ꝝ exte Cerebrū
rior craneo proxima ſolidior eſt: & dura mater dicitur. Interior autē q̄
& tenerior eſt: pia mater appellat̄. A prima oriuntur nerui q ſunt inſtru
mēta motus volūtarij: & ad capitis puppim ꝓtendunt̄. A ſecūda aūt ner
ui procedunt: qui per capitis prorā ad ſingula ſenſuum organa deſcen
dunt. de quibus ſupra. Nerui vero durę matris per corpus animalibus
ramificantur & in muſculis & lacertis confluunt: per quos motiua vis
dilapſa / animal mouet: eo quo ſequitur ordine. Nam obiectum ab ap
prehenſiua cognitū: p appetitiuā appetit̄ aut reſpuit̄. Hæc motiuę vigētī

in neruis/muſculis & lacertis imperat: ut ad proſequendum deſideratū aut fugiendum contrarium corpus moueat: quę dicto citius obtēperās ligamenta mēbrorum contrahens & relaxans: primū quidem propinquiora mouet: & hęc rurſus alia donec obiectum vel proſequendo obtineant vel fugiendo abijciant. DIS. Ita eſſe manifeſtum videtur. nā brachium motū mouet manum: manus digitū digitus obiectum contrectat.

MAG. Pariformiter de cruribus/pedibus & alijs ſentiendū. Hoc imperium in brutis eo modo accipiendū eſt quo perfectiones ſuperiorum in inferioribus eſſe poſſunt. Sortitur autē motiua in diuerſis diuerſa nomina. namq̄ dilationibus & conſtrictionis motu operatur/ cōtractiua dicitur ut in vermibus conchis & oſtreis. Quae autē de loco ad locum mouet/progreſſiua appellatur. & hęc rurſus in organis diuerſe aenunciatur. Quędā enim pedibus gradiuntur. & ſunt greſſibilia. ut homo/equus. quędam alis feruntur. & ſunt volatilia. ut aues: quibus tamen ſagax natura pedum uſum/propter alimēta quę in terris venantur nō negauit: quę in ſuperfluis non abundat nec in neceſſarijs deficit. quędā coſtis trahuntur & ventre reptant. & ſunt reptilia ut ſerpentes. quędā pennulis aguntur natando. & ſunt natatilia: quorum generationes in ſuperioribus expoſuimus. Rurſus q̄ in manibus roſtris alijſue mēbris ad operationem adaptatur/operatiua dici ſolet. Quę pulmonē & vocalē arteriam una cum lingua ad formationē vocis mouet vocatiua: & affectionum indicatiuā dici poteſt. DIS Aperte ſingula diſcuſſa videtur. ſed nondū quę res ſit motiua perſpicuum eſt. MAG. Motiua vis ſubſtantia quędam eſt a corde originata: formā accipiēs in membris diuerſis ad diſtincta opera. Vnde ad operationē nutrimenti formā accipit in epate. ad operationē vitę in corde. ad opus vero ſenſus & motus formā accipit in cerebro. Animatur autem hęc ſubſtantia quā & Spiritū dicimus/anima ſenſitiua (ut viſū eſt eodem mō vidēdi) & ſine ſanguine corpi nō iungitur. Spiritus enim inquit Aurelius in ſicco habitare non poteſt. Praeter hanc autem homini ineſſe aliā motiuam non organicā/q̄ non partē poſt partem ſed totum ſimul moueat: & eiuſdem eſſentiae ſit cū intellectiua Schottus aſtruit. hac mouebuntur corpora glorioſa. DIS. Corpus eſt igitur motiua organica: ſpiritus autem propter & ſubtilitatē & agilitatem appellata. non organica autem cuius ultimo mentionē facis/ nō corpus ſed ipſa anima intellectiua cenſetur. MAG. diſerte dicta reſumis. DIS. Reſtat igitur ut Intellectiuae conditiones edoceas. MA. Id ab alio libro cōmodius ordiemur. DIS. optime.

Margin notes: Motiua. Cōtractiua. Progreſſiua greſſibilis volatilis reptilis natatilis operatiua affectionū indicatiua vis motiua | 32.q.2.c. Moyſes Schottus ſen.lib.4.

ANIMAE INTELLECTIVAE

Liber undecimus de natura/origine ac īmortalitate animę intellectiuę. Etſi anima intellectiua ſibi ipſi ſemꝑ cognita ſit/in explicatione tamē naturę eius/multū laborauerūt ſapientes. Capitulum primum. MAG.

Ntellectiua quam & mentem dicimus: ſola eſt qua a beluis ſecernimur & Creatoris imaginē expreſſius gerimus. Hęc iuxta Aurelij ſententiam in decimo ſimiliter & .xiiij. de Trinitate: ſibi ipſi ſemper cognita eſt. Ex quo enim eſſe cepit/ nunq̃ ſui meminiſſe: nunq̃ ſe intelligere: nunq̃ ſe amare deſtitit. Nihil enim tam nouit q̃ id quod ſibi preſto eſt: nec menti magis quidquā preſto eſt/ q̃ ipſa ſibi. veꝝtamen terrenis inuolūta rebus/ quas per ſenſus haurit non ſemper ſe cogitat. Qui ergo in explicatione naturę ipſius ſudauere Arabes græci & latini philoſophi ſe a terrenis ad ſublimiora ſubleuātes/ nō tā certas quā diuerſas de ipſa protulere ſentētias: quaꝝ nōnullas ab initio libri decimi ſub breuitate cōmemorauimus: reliquas conſeq̄nter nouem campis diſtributas/auxiliante Deo luſtrabimus: & in his quid & philoſophice & catholice de natura animę ſentiendū ſit / venari temptabimus. DIS. Probe. primū itaq; campos ænumera: dehinc ipſos ſuo ordine percurramus. MAG. Primus campus ſit definitionis. Secundus diuiſionis. Tertius idemptitatis. Quart⁹ unitatis. Quintus impartibilitatis. Sextus originis. Septimus īmortalitatis. Octauus miſeriæ. Nonus fœlicitatis. DIS. Nunc primum aggrediamur.

Auguſti⁹

Campus definitionis: in quo principaliores animę definitiones enumerantur. Capitulum ſecundum. MAGISTER.

Rimum Campū intrantibus/ multiplices animę definitiones occurrūt: e quibus pregnātiores tantū dilucidandę veniūt. Vnde quidā animā in ſuo eſſe notificantes dixere. Anima eſt ſubſtantia ſpiritualis ſimplex & indiſſolubilis: inuiſibilis & incorporea: paſſibilis atque mutabilis: carens pōdere/figura & colore. Hęc definitio ſeipſaꝫ ęnucleat. Anima em̄ cum ſubſtantia ſit incorporea/quanta eſſe nequit: ideo nec pondus/figurā/colorē aut alias corporeas q̄litates recipit hinc inuiſibilis id eſt nullo ſenſu corporeo perceptibilis: quia ſubſtantia ſpiritualis. ſimplex autem: per abnegationē compoſitionis phiſicę ex materia & forma corporali. ſic etiā indiſſolubilis. reliqua in ſequētibus clariora fient. Rurſus in libro de ſpiritu & anima dicit. Anima eſt ſpiritus intellectualis/rationalis/ſemper mouēs/ſemꝑ in motu/bonę maleq; voluntatis capax. Et Plato in Phedone. Anima numerus eſt ſeipſum mouēs. intellectus huius in campo īmortalitatis ędocendus eſt: nunc definitiones proſeq̄mur. DIS. Sane. MAG. Qui animā reſpectu corporis cu

prima definitio aīę

ſcd'a dīo animę

Plato

forma eſt cõſiderant:realiter definiũt. nã ait Aureli⁹ li.de quãtitate aĩe. Auguſti⁹
Aĩa eſt ſubã ratiõis pticeps regẽdo corpi accomodata. & Remigi⁹. Aĩa Remigius
eſt ſubã incorporea regẽs corpus. Ariſto.quoq3. Anĩa eſt primus actus Ariſtote.
corpis phiſici organici:vitã habẽtis in potẽtia. Et rurſus. Aĩa eſt princi
piũ q̃ viuim⁹/ſentim⁹/mouemur ſ3m locũ & intelligim⁹ primũ. DI.
manifeſta ſunt hęc ex pmiſſis. MAG. Aug⁹ aĩam intelligibilib⁹ com Auguſti⁹
pans ait. Aĩa eſt oĩm ſĩlitudo. Oĩs qppe cognitio p viã aſſimilatõis eſt
ut pti tractatu pcedenti expoſuim⁹. mens aũt qa oĩa intelligit:omibus
ſe aſſimilare poſſit neceſſe eſt. Seneca aũt eã in ordine ad finẽ ppriũ defi Seneca
niẽs ait. Aĩa ſpũs eſt intellectualis ad beatitudinẽ in ſe:& in corpe ordĩa
tus. qd in cãpo penultio & ultio manifeſtũ fiet. Sed nũ doctiſſimi Moy Moyſes
ſi ſniam ſilẽtio pteribim⁹ ex cui⁹ pphetię initio hęc aĩę definitio ęmer
git. Aĩa ęſt deiforme:ſpiraculũ vitę. ait nanq3 deus. Faciamus hoiem ad Gene.
imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã. hoĩem nõ quidem exteriorẽ:q corrum
pit:cinis eſt em̃ & in cinerẽ reuertetur:ſed hoĩem interiorẽ:q iuxta apo
ſtolicã ſententiã de die in diẽ renouat. & hæc eſt anĩa:ecce deiforme. Se
quitur. Formauit igit deus hominẽ de limo terrę/& ſpirauit in faciem
eius ſpiraculũ:quantũ ad ſenſitiuã:vitę/quantã ad vegetatiuã. Et fact⁹
eſt homo in aĩam viuentẽ. Eſt em̃ homo interior anima viuens: vege
tatiuam/ſenſitiuã & intellectiuã cõplicans. ut in campis ſequentib⁹ pa
tebit. DIS. latiſſimus eſt hic campus & breui ſermone quod in ſequẽ
tibus venari poſſit demonſtrans. progrediamur igit celerius:neqd ne
ceſſariorum oculos noſtros aufugiat.

Cãpus diuiſiõis:in q̃ prĩo aĩa ĩ intellectũ/volũtatẽ & mẽoriã ptit. in
tell̃ct⁹ in agẽtẽ & paſſibilẽ diuidit: & opa utriuſq3 explicãt. nec ĩtellect⁹
nec obiectũ ſolũ/ſed utrũq3 cã ĩtellectõis oñdit. Et ſpẽm intelligibilẽ in
mẽoria ĩtellectĩa:q̃ alia ẽ a ſenſitĩa reſ3uari pbat. Ca.iiij. MAG.

Ampo definitionũ cõtigu⁹ eſt campus diuiſionũ:& tanto qdem
latior/quanto lucidius ea q̃ definitõẽs cõplicant/in ipõ explicã
tur. In primis itaq3 maiorũ auctoritas aĩam in tres potentias diſ
potentię tributã tradidit:q̃ ſunt intellectus memoria & voluntas. Harũ naturas
anĩę intel paucis edocebimus. DIS. primũ igitur intellectũ pſeqmur. MA.
lectiuę Intellectus eſt animæ potẽtia qua oĩa intelligit. Hic rurſus in agentem
& paſſibilem diſtribuitur: qui non eſſentia ſed opatiõe ſecernunt. DI. Intellect⁹
intellect⁹ Opus ergo intellectus agentis q̃d eſt? MAG. Quadruptitũ eſt. Pri
agentis o mũ quo cũ fantaſmate in intellectu paſſibili: ſpeciem intelligibilẽ con
pera cauſat. Scd̃m quo cum ſpecie intelligibili actũ intelligendi pducit. Ter
tiũ quo ad habitũ diſpoſitõem inducit. Quartum quo habitum perfi
intellect⁹ cit. DIS. intellectus paſſibilis opera q̃ ſunt? MAG. Eadem ſunt in
paſſibilis cãlitate receptiua q̃ & agẽtis in cãlitate effectiua. Illius enim eſt omĩa fa
opera cere:huius omnia fieri. Agens em̃ facit omĩa potẽtia intelligibilia:actu
intelligibilia. Paſſibilis autẽ omniũ intellectões in ſe recipit: dum ſpẽm
Memoria intelligibilem ab agente & fantaſmate cauſatã recipit:& cõſeruat:memo
ria intellectiua dicitur. dum vero actualẽ intellectiõem ab agente & ſpe

cie intelligibili producta accipit: intelligentia appellatur. eſt enim memo- Intelligen tia
riæ fecundæ exprimere actualem intellectionem. DIS. ad intellectionem
itaque quattuor concurrere videntur: fantaſma ſcilicet ſpecies intelligibilis: intel-
lectus agens: & paſſibilis. MAG. Scite infers. Fantaſma equidem quod ac-
ceptum a re per ſenſus ipſam ſingulariter ſub conditionibus materialibus: quae
ſunt hic & nunc &c. repræſentat. Utrique enim ſenſus exteriores ſcilicet & interio-
res ſpecies recipiunt ſine materia ab obiectis. Exteriores quidem præſentia obiecti
ſicut cera mollis recipit ſine materia formam præſentis: & impreſſi ſigilli. In-
teriores autem ſenſus recipientes ſpecies magis ſubtiliant: & etiam in abſentia ob-
iecti conſeruant: utrique tamen cum conditionibus materialibus a quibus depuratæ & ab-
ſtractæ cum intellectu agente ſpecies intelligibiles puras & ſimplices res in uniuerſali
repræſentantes producunt. quas paſſibilis (in eo quod memoria eſt) cuſtodit. Rur-
ſus agens dum actualem intellectionem facere nititur: in ſpecie intelligibili propter
Varro ſui limpiditatem/aciem figere non valens: iuxta Varronis ſententiam ſe ad fantaſ-
ma huius ſpeciei conuertit: quod propter ſui materialitatem obſtaculum
præbet: quemadmodum viſus in lumine ſine opaco terminante non figitur.
Quod ſi multarum rerum ſpecies ſimul in intellectu fuerint: hæc tamen
intelligitur cuius ſpecies fortius mouet. Concurrunt itaque ad actualem
intellectionem ſpecies aut verius obiectum in ſpecie præſens & relucens & intellectus
agens: ut cauſæ partiales/totalem complentes. nec enim obiectum nec intellectus/intel-
lectionem cauſat/ſed utrumque ſimul. A cognoſcente. n. & cognito paritur noticia. te-
ſtatur diuus Augustinus. 9. de tri. DI. Quare igitur non etiam obiectum ſed intellectum
intelligere dicimus? MA. non obiectum nec intellectum agentem intelligere con-
cedimus: ſed intellectum paſſibilem intelligentem a ſuſcepta intellectione denominamus:
ſicut viſum in ſe viſionem recipientem videre dicimus. ſic non pictorem album ſed de al-
Auguſtinus batum pietem/ab accepta albedine album appellamus. DI. Si igitur deus intellecti-
onem produceret & eandem intellectui noſtro infunderet: intelligere diceremur
MA. Etiam. DIS. Rurſus in productione actualis intellectionis/nullus cauſalita-
tis locus intellectui paſſiuo tribuitur? MA. de hoc quod certi proferam non habeo
Schotus diuerſæ equidem ſunt magnorum & philoſophorum & theologorum opiniones. Scotus inſu-
per materiam diuturnius ventilatam dubiam reliquit. Sunt præterea qui ſpeciem intelligibilem
in intellectu paſſiuo conſeruari inane iudicant: quibus ob anguſtiam epitomatis
de li. 4. c. non rationes/ſed diui Aurelii verba obiicimus. Ait. n. de Tri. li. 9. Non omnino ipſa
undecimo corpa in animo ſunt cum ea cogitamus: ſed eorum ſimilitudines. ſed non fortaſſe id
de fantaſmatibus (quæ etiam corporum ſimilitudines ſunt) quiſpiam intelligendum contendat
de li. 14. quod in li. 14. ſcripſit animaduertat tunc (inquit) & ſi vitæ huius mortalis tranſactæ
c. 2. & c. 3. meminerimus: & crediſſe nos aliquando quæ non videbamus memoriter recolu-
erimus: in præteritis atque tranſactis deputabitur fides iſta: non in præſentibus rebus/
ſemperque manentibus &c. manifeſtum eſt autem in exuta anima fantaſmata quæ organa quan-
ta requirunt locum habere non poſſe. DIS. alia igitur est memoria intellectiua &
alia ſenſitiua quam pauloante in poſteriore capitis parte ſituatam audiuimus? Ma.
alia equidem. nam ſenſitiua nobis cum beluis communis eſt: intellectiua autem ſolius rationalis
mentis potentia eſt quæ ad imaginem creatoris formata eſt/ſed iam hæc miſſa facien-
tes ceteras diuiſiones percurramus. DIS. Tu feſtinas ad reliqua: ego vero
hic aliquantiſper manendum cenſeo: donec intellectionis vim enucleacius pandas.

De Cauſalitate intellectionis: & obiecto intellectus: inſuper & de duplici cognitione: intuitiua & abſtractiua Capitulum quartum MAG.

Iquido (inquit diuus Auguſtinus li. 9. de trini. c. 12.) tenendū eſt ꝙ omnis res quacunq; cognoſcimus cōgenerat in nobis noticiam ſui. cōgenerat dicit. id eſt cū alio generat ſc; intellectu. unde ſubdit. Ab utroq; em̄ noticia parit: a cognoſcente & cognito. Cognitum vero primū & adequatum intellectus noſtri quod ſit / non paruo labore a ſapientibus quæſitum eſt. Aliis deum / aliis quidditatē rei materialis / cæteris vero ens inquantū ens ꝑ obiecto intellectus aſſignantibus. Primū de primitate ꝑfectionis: Alterū de obiecto pro ſtatu pſentis vitæ: Tertium autem de obiecto intellectus ex natura potentię concedi poteſt. Nam deo quid prius in ꝑfectione? q̄dditate materiali qd cōuenientius intellectui imerſo materiæ? Aut quid cōmunius ente? cū nihil ſit q̄d ratōe; entis poſſit ſubterfugere: prima impræſſione impreſſum animæ. ait Auicēna primo methaphiſicæ. Quid autē eſt q̄d aīa nō poſſit cognoſcere intuitiue vel abſtractiuæ / cū etiā ab ente minimo uſq; ad maximum creatum nihil poſſit intellectum eius vel ſatiare vel quietare: donec apphendat eum: qui cunctaꝝ ꝑfectiones in ſe cōplectitur: & virtutis eſt infinitę? DIS. intuitiue quando cognoſcimus? MAG. dum obiectū præſens: ut pſens eſt apphendim⁹: Abſtractiue autē: ſi obiectū in alio medio intelligimus: aut ſentimus. nam cognitio intuitiua & abſtractiua ſ;m nōnullos haud infimæ auctoritatis doctores. nō tantum intellectu ſed etiam in ſenſu locum habet. Intuitiue nanq; colorem actu pſentem videmus: abſentem abſtractiue imaginamur. Intuitiue beati in patria deum contemplantur & omnia creata de quo tamē aliq̄ heſitantes contrariū argumentant. Abſtractiuæ roſa in hyeme a nobis ītelligitur. DIS. intelligo iſta: latent vero alia q̄ dictis in priori capitulo contrariari videntur. MAG. in mediū pfer: ſi forte & huic tuo errori mederi poſſit. DIS. dictum eſſe memi ad intellectōem fantaſma cōcurrere: quō igit cognoſci pn̄t: q̄ ſenſibus nᶜ ſpēs nᶜ fantaſmata ingerūt: ut ſūt ꝟtutes: habit⁹. ſubſtācię imateriales: & reꝝ oīm origo ſimpliciſſim⁹ de⁹? Rurſus ſi ſpēs intelligibilis a fantaſmate abſtracta rē in uli repſentat (ut dictū eſt) Singularia qualiter intelligi pn̄t? MAG. hæc ſilentio pterire negligentiæ eſſet non paruæ: diſſoluere aūt difficile: attn̄ quod in aliorum codicibus legi / haud ſilebo. DIS. probe.

Augusti

Auicenna

Cognitio intuitiua & abſtractia

Subſtantię in materiales / virtutes / habitus / & cętera huiuſmodi: ſi a nobis pro ſtatu iſto cognoſce poſſint & qua cognitione: & per quid. & ſi ſubſtantia materialis ꝑ propriam ſpēm cognoſcat. Ca. v. MAG.

Fuere qui imaterialiū rerum quæ paulo ante cōmemoraſti: noticiam

in hac vita qua corpus q̄d corrūpitur aggrauat animā / haberi nō poſſe aſtruere conati ſunt. Nōnulli vero de his cognitionē nagatiuā/ non aūt affirmatiuā nobis concedunt. ut ſcire poſſumus ꝙ angelus nō eſt lapis nec lignum nec aliud huiuſmodi: ſed q̄ res ſit ſcire nō poſſumus.. Cęteri cognitionem quia eſt: poſſe hic haberi: de immaterialibus concedunt: non autem propter quid. Talium enim entium nobis aliquam cognitionem eſſe poſſibilem naturale deſideriū quo hęc ſcire deſidrramus iudicat: quia ad impoſſibile & fruſtra eſſe non poteſt: & tamen omniuꝫ eſt. dicente Ariſtotele primo methaphiſicę. Omnes homines natura ſcire deſiderant. igitur (per topicā) maximū ſcire q̄d eſt īmaterialiū entiū maxime ſcire deſiderant: quo adepto fœlices ſunt. Sūmam equidē fœlicitateꝫ

10. Ethi. in hac vita in ſpeculatione altiſſimaꝝ cauſarum poſuit. hinc & ſapientē

6. Ethico. maxime fœlicem eſſe voluit. Sapiētia enim circa altiſſimas cauſas eſt. ut in moralibus tradidit. Adde q̄d ab initio hui⁹ libri teſtimoniū ex Auguſtini p̄clariſſimo volumine de tri. adhibui. q̄m mens ipſa (q̄ utiq; īmaterialis eſt) ſeipſaꝫ cognoſcit. DIS. Poſſibilitatē mihi p̄ſuaſam fateor: modū cognoſcendi aperias: cum illoꝝ nulla habere poſſimus fantaſmata. MAG. nec oīm quę cognoſcimus ꝓpria fantaſmata hauſiſſe p̄ ſenſus neceſſe eſt: quoniā nec materiales q̄dem ſubſtātias p̄ proprias ſpecies ſentimus: nā quoꝝ p̄ſentiā per proprias ſpecies videmus/ abſentiā eorundē mox eodē ſenſu notam⁹. DIS. nihil veri⁹. MAG. Quia igitur abſentiā panis in ſacramēto altaris poſt cōſecrationē nullo ſenſu percipimus: cōſequens eſt ut panis p̄ſentiā ante conſecrationē p̄ propriam

Ariſtote. ſpeciē nullo ſenſu p̄cepimus. DIS. Cōtrarius videris Ariſtoteli: queꝫ dixiſſe ferūt in eo li. quē de anima p̄titulauit. lapidē quidē nō eſſe in anima (ſcꝫ dū intelligit) ſed ſpeciē lapidis. lapidē autē eſſe ſubſtantiā materialē haud dubitas. MAG. Si dubito: ab eodē in pede leſus veritatē experior. nō aūt ꝓpriā ſpēm illius materialis ſubſtātię quae de ſe inuiſibil[is]

3. de anīa & intāgibilis eſt/ in ſenſu vel aīa eſſe cōcedo: ſed ſpeciē accidentiū lapidis

1. de anīa puta figurę & coloris &c. ad hūc ſenſum Phī dictū accipio. vñ etiā in eo. li. ait. accidentia magnā p̄tem cōferūt ad cognoſcendū ꝙ quid eſt. Aliq̄ igitur per accidentia apprehendimus. ut ſubſtantias materiales Alia per compoſitionem diuerſoruꝫ fantaſmatum. ut aureum montem. Nam ut

Aug⁹. ad ſcribit diuus Auguſtinus ad Nebridium. Anima per vim augendi & di-

Nebridiū minuendi imagines format: quas prius totas non vidit. partes vero in alĳs atque alĳs rebus attigerat Alia in conceptu ſimplici intelligimus ut deum in conceptu entis. vel ex pluribus aggregato. ut ꝙ eſt ens veꝝ infinitum/ neceſſarium & ſic de alĳs. quae ſimul accepta ſoli deo conueniunt. Interdum imo ſæpius res & cauſas per effectus & operationes cognoſcimus. ſic animam in viuente corpore arguimus. Anima autem ſe ipſam intuitiue/ nō per cuiuſcunq; ſpeciē cognoſcit: quia nō ob aliud q̄

idē li. 10. eo quo ſibi p̄ſens eſt. inquit Auguſtinus in de tri. Et ſicut corporeaꝝ re-

de tri. c. 9. rum noticias p̄ ſenſus corp̄is/ ſic incorporeaꝝ reꝝ per ſemet ipſaꝫ: ergo

Et li. 9. c. 3 & ſemetipāꝫ p̄ ſe ip̄aꝫ nouit: q̄m ē incorp̄ea. nā ſi nō ſe nouit: nō ſe amat

Quam parua ſit cognitio noſtra in hac vita. & quomodo Philoſophi p̄ creaturas in cog= nitionē Creatoris deuenire potuerūt. Ca.vi.

DIs alijs medijs ſubſtātiarū corporaliū & incorporaliū noticiā hau
rire nō poſſumus/diminuta eſt cognitio noſtra. MAG. Recte
ais diminuta:cū nec minimę entis naturā & qdditatē uti eſt/ p̄fecte ſcire
poſſimus:q̄ꝫ diu in hoc mortali corpea patria cæleſti exules peg̃riamur
Corpus enim qd̄ corrūpit (inqt Sapiens) aggrauat aīaꝫ & deprimit ter Sapie.9.
rena inhabitatio ſenſuꝫ mſta cogitantē. & difficile eſtimāus quę in terra
ſunt & q̄ in proſpectu ſunt inuenīus cū labore. quę in cęlis ſunt aūt quis
inueſtigabit? nec id oīno Ariſtotelē latuiſſe videt: cui cū de hac re ſ̄mo Ariſtote.
exortus fuiſſet in prima phīa dicebat. Sicut oculus nycticoracis ſe habet li.2.meta.
ad lumē ſolis/ſic intellect⁹ noſter ad ea q̄ manifeſtiſſima ſunt in natura. idē poſte
habet em̄ cognitio noſtra ortū a ſenſib⁹. ut in analeticis ait. quibus ſub= riorum.i.
ſtantię. ut paulo an̄ dictū eſt. ſubiectę nō ſunt. quātūcunq̄ꝫ tamē has cog
noſcere cōceſſum eſt ordine q̄dam cōceditur: ut de noticia unius aliud ī=
ueſtigēus. ſic p̄ accidētia in ſubſtantiarū/p̄ effectus in cauſarū noticias de
uenimus ordine p̄poſtero q̄ntū ad rerū naturas. Rurſus ab oībus his fi=
nitis ad cognitioēꝫ infiniti cōditoris ęleuamur. cōceptus em̄ q̄s de æter=
no īcōmutabiliq̄ꝫ deo formāus/a ſenſibilib⁹ & creaturis ſumim⁹. ut di=
uinus Paulus ad Ro. arguēs ait. q̄d notū eſt dei manifeſtū eſt in illis. de⁹ Roma.1.
enim ill' reuelauit (ſed quō? ſubiecit) inuiſibilia em̄ ipſius a creatura mū
di p̄ ea q̄ facta ſunt intellecta cōſpicūtur. Sēpiterna q̄q̄ꝫ eius virtus & di=
uinitas. oīs enim creatura inqt Auguſtin⁹ ultio li. de tri. c.4. p̄clamat ſe
habere p̄ſtantiſſimū creatorē. nā ut ait Sapiens. a magnitudine ſpeciei & Sapie.13
creaturę cognoſcibiliter poterit creator eorū videri. ſed cognitio hęc im=
p̄fecta & ex p̄te eſt. qa ut ait Ap̄ſus p̄ ſpeculū in ænigmate. DIS. quō 1.Cor.13
per ea q̄ facta ſunt potuere primi phī in noticiā dei deuenire: cū utiq̄ꝫ de
us nihil horū ſit? MAG. hac utiq̄ꝫ via ipſi eū q̄ſiere. ut patet p̄ Auguſt
inū li.8. de ciui. dei c.6. & ut idē ait li.8. de tri. c.2. nō paruæ noticię pars
eſt ſi anteq̄ꝫ ſcire poſſum⁹ q̄ꝫ ſit deus/poſſum⁹ iā ſcire qd non ſit. & li.15
c.2 Sic em̄ ſunt incōp̄rehēſibilia reqrenda ne ſe exiſtimet nihil inueniſſe
ſi q̄ꝫ ſit incōp̄rehēſibile q̄d q̄rebat potuerit inuenire. Hæc ni fallor eſt illa cardinalis
docta ignorātia de q̄ Card. Cuſa ſecretorū indagator ſagaciſſim⁹ tres ędi Cuſa.
dit libros. Intelligamus itaq̄ꝫ (ut Auguſtinus in principio quinti libri Auguſti
de tri. docuit) deum ſi poſſumus quantū poſſumus ſine qualitate bonū
ſine quātitate magnū: ſine indigentia creatorem: ſine ſitu prędentem:
ſine habitu omni a continentē: ſine loco ubiq̄ꝫ totum: ſine tp̄e ſempiter
nū: ſine ulla ſui mutatione mutabilia facientē nihilq̄ꝫ patientem. Quiſ=
quis deum ita cogitat (inquit idem) & ſi non dum poteſt ōnimodo in=
uenire quid ſit/ pie tamen caueat quantū poteſt aliquid de eo ſentire q̄d
non ſit. Sed de his altior diſciplina eſt. DIS. Illi igitur reſeruāda ſunt
ne ab incepta methodo longius nos abducant.

Si menti noſtrę concreatę ſint omnium rerꝫ ſpecies ſiue notiones. & unde habet ꝙ etiam de his quę nō didicit iudicare poteſt. Qualiter inſup accipiēda ſint verba Ariſto. quibus animā tabulę raſę cōparat. Cap. vij. MAG.

E imaterialiū noticia ſicut & corporaliū facillime reſpōdere poſſunt qui menti noſtræ omniū rerum ſpecies concreatas credidere. quas Platonici notiones appellant: quia incognita notificant: & per illas anima de oībus iudicat: & hęc honeſta/illa turpia dicit. inter vera & falſa diſcernit. artificū opera minus perfecta (ꝗuis artem operandi talia non didicerit) vituperat. perfectiora laudat. proportionibus in ſimilibus repertis cōgaudet. nec ut aiunt ſine illis proficere poſſet. ſicut nec Dn̄s fugitiuū ſeruū inſequens/cuius omnino nullā cognitionē habet apphenderet & a natiuitate ſurdus cithareda non fieret. DIS. Tale qd in nobis eſſe experientia docet. ſed an ſpecies ſiue notio ſit certū non habeo: libenter tamen hanc opinionem ſi veram iudicas amplector. MAG Si per notiones huiuſcemodi primę veritatis radiū/omniū entium ſpecies & notiones cōplicantē intellexere: cęteris in cognitiōe p̄ferendi ſunt. quantū enim lux iſta in mente noſtra efficiat/q̄ ad imaginē ipſius creata eſt: diu⁹ Auguſtinus profundiſſime in libro de vera religione diſſeruit. inſuper & in nono libro de trinitate c. 6. & libro. 14. c. 15. Si autem per has notiones ſpecies intelligunt/quæ ſunt intelligibilium ſimilitudines proprie: quales memoria noſtra intellectiua conſeruat preterita intellectōe. errori huic proximi ſunt: q animas noſtras āte corpm unionē retroactis ſæculis in cęleſtibus habitaſſe & ibidē deliquiſſe aſtruit. DI. hic error in ſupiorib⁹ exploſus eſt. ſed dic q̄ſo Ariſto. peripateticoꝝ prim⁹ de concreatis aīę ſpeciebus qd ſenſit: idē ne cū priorib⁹? MAG. mīme DI Cur igiť aīam a principio tabulę raſę ſimlē dixiſſe īueniť? cū utiqꝫ raſā tabulā dicere uſus habeat/in q̄ deleta ſit/q̄ prius inerat ſcriptura vł pictura: ſic d' aīa dixere priores q eā ī deſcēſu & corpea molis uniōe p̄teritoꝝ oblitā voluere. ut dictū ē ī ſupiorib⁹. Ma. qd ſi Ariſto min⁹ ꝓprie cōpatōeꝫ dictā expſſit aut forte trāſlatorꝑ tabula nuda ac plana raſā dixit? DIS utꝝqꝫ fieri potuit. MA. Si q̄d reſtat ocyus pertractemus. DIS. Alterum de cuius intellectione quęſierā ſingulare eſt.

Platonici

Ariſtote.

Quod Singulare intelligi poſſit demonſtratur & q̄liter intelligendū ſit ꝙ Ariſtoteles ſenſū eſſe ſingularium/ & intellectū vniuerſaliū dixit exponiť. Ca. viij. M.

Ingulare non poſſet intelligi nonnulli p̄ter ea q̄ pauloante dicta ſunt/ex eo probare conantur: ꝙ Ariſtoteles ſenſum eſſe ſingularium: intellectum vero uniuerſalium ſcripſit. E regione alij etiam ſingulare intelligibile aſtruunt: quia ſub p̄cepto dilectionis

Ariſtote.

cadit: dicēte domino. diliges ꝓximū tuum ſicut te ipm. Et Ioānes in ca/nonica: q nō diligit fratrē ſuū quē videt: deū quē nō videt quō diliget? incognita aūt ut ſctūs Auguſtin⁹ li. x. de tri. teſtatur: diligere nō poſſumus. Amplius: ſi actū ſingularē nō cognoſcimus/velle nō poſſum⁹: qa nihil volitū niſi cognitū. Si igitur nec cognitū: nec volitū agimus dum ſingulares actus ꝑpetram⁹ adulterij & rapinę mīme peccamus: qa peccatū adeo voluntariū eſſe dicit a diuo Auguſtino li. de vera religione: ut nullomō ſit peccatū ſi non ſit voluntarium. DIS. facile ex his ſingulare poſſe intelligi crediderim: ſi intelligendi ipm modum ędocueris. Auguſti⁹ c. i, 2, 3. Idem

MAG. In ſingulari tria repies: ſed non ęque intellectum mouētia. Eſt em̄ ibi natura quę de ſe indifferēs eſt eſſe hoc vel aliud: ſed ꝑ ſecundū qd differentia indiuidualis ſiue hecceitas dici ſolet: contrahitur ad eſſe hoc ſingulare: quod cōſequēter accidentia quędā cōcomitant: quę ſunt forma figura locus/ſtirps patria: tempus. de quibus li. 2. de indiuiduo dictū eſt. per ſenſum natura ſentitur ut quo/ſiue ut ratio formalis obiectiua. Differētia indiuidualis ſiue hęcceitas ſentit: ut conditio ſine qua nō: cum cōditionibus iā dicts eam cōſequentib⁹. Totū autē ſingulare ſentitur ut obiectum quod: ſc; ſenſatiōem terminat. Mouet igit ibi potentiā ſenſitiuā/natura nō ſingularitas: ꝗuis ſine ſingularitate natura ſenſu ꝑcipi non poſſit: quemadmodū colorē ſine quātitate viſus nō videt: ꝗuis quantitas non ſit ratio formalis & primo mouens viſionis.

DIS. plane ſenſationē ſingularis explicaſti: ꝗuis id quęſitū non ſit ſed magis quō intellectus ſingulare apphendat. MAG. Et id ex dictis mox apparebit. Si em̄ de cognitōe intuitiua queris/intellectus ſingulare ut tria ante dicta includit: intelligit. Si de abſtractiua cauſaris intellect⁹ ſingulare ut icludit naturā cū hecceitate/ſine cōditiōibus indiuiduantib⁹ apphendit non tamē ſub rōne ſingularis/ ſicut nec ſenſus.

DIS. Ariſtoteli aūt qd reſpōdendū cenſes: qui ſenſum ſingulariū/& intellectū uniuerſaliū dixit? MAG. bene dixit: nec illis quę iam diſſerta ſunt cōtrariatur. Eſt. n. ſenſus ſingularium tantū: intellectus aūt uniuerſaliū: ſed non tantū uniuerſaliū cum etiā ſingularia intelligat. DI: optime. nunc ſi placet cęteras ſi quæ latent in hoc campo diuiſiones intellectus detegas.

De Intellectu practico & Speculatiuo: vnde hanc denominationem habeat Et quomodo intelligen ſit intellectū extēſione fieri pcticū. Ca. ix. MA.

Intellect⁹ ſpeculati⁹ practicus

Mplius intellectū in practicū & ſpeculatiuū diuiſum cernim⁹ nō quidē ptitōe eſſentiali/ſed accidētali tantū. Practicū quippe & ſpeculatiuū: ꝗuis actuū & habituū ſint differentię eſſentiales & intrinſecę: intellectū tamē denoiant accidētaliter & extrinſece. unū intellect⁹ informat⁹ actu vel habitu ſpeculatiuo: utputa ſcia aut ſapiētia/ſpeculatiu⁹ dicitur. Informatus autem actu vel habitu practico. ut ſunt ars & prudentia practicus noīatur. Ille ſpeculabilia conſide

Palmus geometricus

tractus eſt pedalis menſura in longū & latū cōſiderata. Quadratus vero eſt menſura pedalis in longum latū & ꝓfundum extenſa. DIS. palmus q̄ntum habet? MAG. Digitos quattuor. palmus autē maior quē ꝓpriegeometricū vocant/cōtinet longitudinē quę eſt a radice indicis uſq; ad mediū unguis eiuſdem digiti. Vncia autē digitos tres habet. DIS. Digitus autē quantū cōtinet? MAG. quattuor ordei grana ꝑ latum diſpoſita. Poſuerūt autē antiquiores non modo hęc quę dixi integra: verꝫ & harum minutias, ut poſt digitum ſtaterē: quadrantē dragmā/ſcrupulū/obulum ſemiobulū/ſiliquā punctum minutū & momentū. Et has minutias varijs conſignabant characteribus. His breuitatis cā (q̄m paruꝫ aut nihil ad rem faciūt) obmiſſis menſuras dictas ad praxim applicabimꝰ

De tribus modis menſurandi in genere Capitulum tertium. MAGISTER

Omnis geometricę cōſideratōis quātitas eſt linea ſupꝑficies aut corpꝰ: ob id quarūcunq; reꝝ metiendaꝝ/quātitatis menſurā in ratione lineę: ſuperficiei aut corpis indagabimus. menſurā autem quę ſcd'm lineā fit. eā ipam voco quæ in longum latū & ꝓfundum metit': de qua ea geometriæ pars eſt: quā altimetrā vocant: q̄ in ſurſum & deorſum. & illa quā planimetrā dicunt: quę in ante & retro/dextrorſum & ſiniſtrorſum menſurat. quę autē ſ'm ſupꝑficiē fit menſura illa eſt: qua nō ſupꝑficieꝝ longitudo & latitudo (q̄m hęc ꝑ p̄cedentē depręhendit') ſed quanta totius ſupꝑficiei ſit area lineis ſuis clauſa inquiritur. Menſuram vero quā ſcd'm corpus fieri diximus hanc intelligas: qua cuiuſq; corpis ſoliditas ſiue craſſitudo depręhenditur. De his per ordinem dicturus: de menſura lineali exordiar.

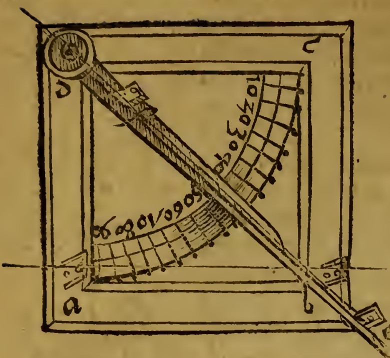
altimetra

plāimetra

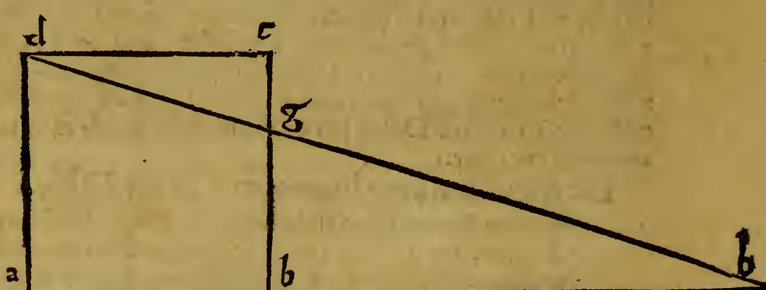
De menſuratione linearum. Ca. iiij. DIS.

Linearꝫ mēſuratio quo fit ingenio? MAG. Etſi linearū quātitates ꝑ dictas in ſcd'o capitulo menſuras dep̄hendere poſſis: eas tn̄ nō ad q̄ſcūq; res applicare facile eſt: ob id inſtrumentū aliud multo certiꝰ ex ea Euclidis ꝓpoſitiōe fabricauimꝰ. Oīm duoꝝ triangulorꝫ quoꝝ anguli uniꝰ angulis alteriꝰ ſunt ęquales: latera ęquos angulos reſpicientia ſunt ꝓportionabilia. Fiat igit' q̄dratū rectangulū ſcꝫ a b c d ſuper angulos. a b duas pone pīnulas ꝑforatas. ut ꝑ ipas terminū rei mēſurādę poſſis cōſpicere. Fac & regulā in q̄titate dyametri p̄dicti q̄drati aut lōgiorē q̄ vocet' d e. Ipamq; in pūcto d clauo ſubtili q̄drato infigas: ſupꝑ hanc etiā pīnulas duas pforatas pone: q̄ ſint f e. ſtabūt autē dictę pīnulę in eadē linea ſicut & pinnulę quadrati. & paratum eſt inſtrumentum in forma

Euclides

iſta, cui ſi libū q̄drātis in.90.grad⁹ diuiſū īſcripſeris generale erit inſtrumētū fere ad oīa ea q̄ vel per q̄drantē vel aſtrolabiū in-ueſtigari poſſunt utiliſſimū & cōmodiſſi-mū/ratiōe triangulorꝝ q̄s regula facit cum lateribus quadrati: latera q̄drati in gradus vel alias p̄tes ad placitū utētis diuidi poſſ-unt. Si per hoc inſtrumentū lineę cuiuſcū-ꝗ quātitatē ingrere volueris: angulū.a.ad lineę principiū ponas: per cuius foramē & b lineę terminū cōſpicias, & in hoc ſitu in-ſtrumentū tuū figas. dehinc per pīnulas re gulę ſc; f e eundē lineæ terminū perſpicias/ ipſa; regulā ſurſu; aut deorſū voluēdo/do nec terminū lineę priorē videre poſſis: & punctū interſectōis lineę regulę & lateris c b anīaduertas: q̄ vocetc c tunc em̄ habe bis triāgulos duos ſcilicet d a b (& intelligo hic b in termino lineę conſpiciēdę) & d c g quorꝝ anguli unius: angulis alteri⁹ ſunt ęquales. ut oculis licet videre. Erunt igit̄ latera ęquos an gulos reſpiciētia videlicet c g & a b ꝓportiōabilia. Sicut enim ſe habet c g ad totū a b ſiue c d ita ſe hab; a b (ut b ſtat in t̄mīo rei viſæ) ad a d. Quotiēs igit̄ tota c b vel c d cōtinet c g toti ens a b continet a d, ex primo theoremate de ſup̄ficiebus & ul

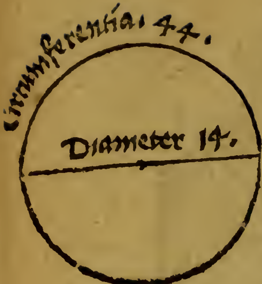

timo de triangulis. Per hoc igit̄ inſtrumentū altitudinē tur ris: profunditatē putei aut vallis: lōgitudinē aut latitudinē cā pi: & inſup oēm lineā rectā potes metiri. Inſup altitudinē & la titudinē turris/valuę aut feneſtræ alteriuſue rei alio inueſtiga re ſi placet valebis ingenio. DIS. Quali? MAG. baculo quē Iacob dicūt. DIS. Qualis is eſt baculus? MAG. Ac cipiat̄ baculus cuiuſuis lōgitudinis: quē in partes ęq̄les diui- das: circa ſectiōes rimas aut foramina fabrices. dehinc baculu; paruū mēſurę uni⁹ p̄tis diuiſiōis p̄dictę facias: & patus eſt ba culus. Per quē ſi altitudinē rei cōſiderare placuerit/ pone bacu lū p̄uū in foramē unius diuiſiōis ut placuerit: & baculū verte

baculus Iacob

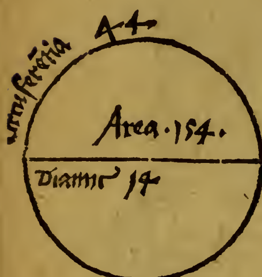
ĩt ſc; extrẽitates baculi ꝑui impoſiti ſurſũ & deorſũ tẽ-
dant. quo facto: accedas aut recedas/ donec ꝑ has extrẽi
tates rei cõſpiciendę/ ſupiorẽ & inferiorẽ terminos vi-
deas. & ſgna locũ ſtationis tuæ. Dehinc baculũ ꝑuu m
de foramine priore extrahas & in proximũ retro (ſi ac
cedere volueris) aut ante (ſi retrocedere intendas) po-
ne: & iterũ accedẽdo & retrocedẽdo ꝑ extremitates bacu
li parui/ terminos rei viſę cõſpicias: locũq; ſtationis illi
us ſignes. q̃ntũ em̃ eſt
int̃ iſtã & priorẽ ſtatõ
nẽ tãta eſt altitudo rei
viſæ. Sic ſil̃i mõ lati-
tudinem inueſtigabis
ſi baculũ ita vertas ut
extrẽitates baculi ꝑui
dextrorſũ & ſiniſtror
ſum ꝓtendant̃. Sũt &
pl̃a alia in-
genia & iſt/
rumẽta ꝑ q̃
ea q̃ dicta ſt̃
ĩueſtigant̃.
deq̃bus bre
uitatis itm̃
cauſa ſuper
ſedendũ eſt
ſtilũ ad alia
vertamus.

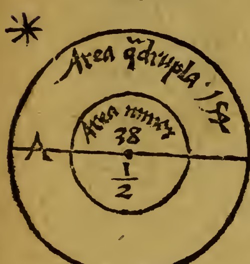
De menſuratõn circumferentię circuli: inſup & eiuſdem dyametri. Capitulũ quintũ. DIS.

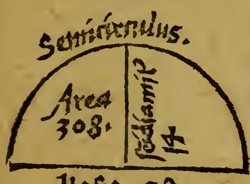
Oſſum ne per inſtrumenta dicta circuli periferiam metiri? MAG. Non: ſed tantũ lineam rectam. DIS Quo igit̃ ingenio ipſa venit metienda? MAG. tali Dyameter circuli cuius periferię quantitatẽ ſi ſcire placuerit/ tripletur: & triplato addatur ſeptima pars dyametri: & circũferentię emerget longitudo. Cõtinet enim circumferentia dyametrum ter & ſeptimam eius partẽ. hinc eſt: ꝙ ſi circumferẽtię viceſimã ſecundam partẽ abſtuleris/remanẽtis tertia pars dyametrum indicabit. exemplũ ſit dxameter pedum.14. triplecur & erunt.42. his addat̃ pars ſeptima dyametri ſcilicet.2. & erũt .44. circumferentię quantitas. a qua ſi rurſus viceſimã ſecundam partem ſcilicet.2. abſtuleris relinquuntur.42. quarũ pars tertia ſcilicet.14. dyameter erit. & hęc de primo ſcilicet linearũ menſuratione ſufficiant.

De menſuratione ſupficierꝝ. & primo circularis & ſemicircularis. Capitulum ſextũ. DIS.

Enſuram linearum intellexi ſane: ad ſuperficies nũc ſtilum verte queſo. MAG. Faciam ac lubens: & de circulo omnium ſuperficierũ prima & regulariſſima exordium ſumamus. Cuius ſi aream embadum ſiue podiſmum/ quę omnia in ꝓpoſito idem ſignificant ſcilicet continentiam: ſcire volueris: multiplica medietatem circumferentiæ in medietatem dyametri: & productum dabit aream. ut gratia exempli ſit circulus cuius circũferentia.44. & dyameter.14. erit area .154. aut ducatur dyameter in ſe: productũ multiplicet̃ per.xi. producti decimaquarta pars erit area. patet igitur ſi dyameter uni⁹ circuli ad dyametrũ alteri⁹ dupla fuerit: erit area q̄drupla ut hic * DIS Sed ſemicirculi area q̄liter deprehẽdit̃? MA taliter. mł̃tiplicet̃ baſis ꝑ ſemidyametrũ: ꝓductũ rurſus ꝑ undecim ducat̃: ꝓducti decimaq̄rta pars areã dabit. ut ſit ſemicirculus cuius baſis.28. ſemidyameter.14. erit area.308. q̄d facile ꝓbabit̃ ſi area toti⁹ circuli ꝑ modũ dictum queratur. de hoc ſatis: ad reliqua propero.

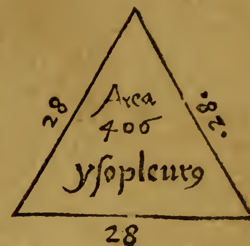

De inuentione areę triangulorꝝ: primo de yſopleuro. Capitulum ſeptimũ DIS.

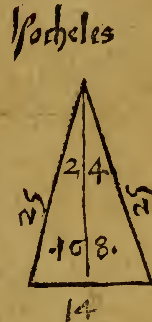
E triangł̃o igit̃ nũc dicas: quẽ inſupiorib⁹ inter ſupficies ſcḿ locũ obtinere volebas. MA. Ita factitare inſtitui: & tñ oĩa ſimul dicere nõ licet. In primis de Iſopleuro: ſecũdo de iſochele: & demũ ordine tertio de ſcaleno dicere ꝓpono. DIS. Iſopleuri igitur quo pacto inueniẽda eſt

area ? MAG. Illo.qm̄ ęqua habet latera:mľtiplicet̃ latꝰ unū ꝑ aliud & ꝓducto tertiū latus addat̃: & eius q̄d ꝓuenit medietas aream oſtendit.ut ſit Iſopleurꝰ cuius q̄dlibet latus.28.habeat:erit area.406. ꝑ quā ſi latera cognoſcere placuerit/ipam ꝑ octo mľtiplica:ꝓducto unitatē adde/ totius latus accipe a q̄ unū deme:remanētis medietas queſitum oſtendit.

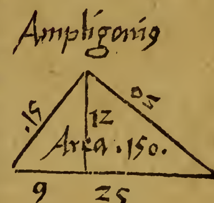
De iſochele & eius area. Capi.viiȷ. MAG

I vero iſocheľ areā inq̄rerē volueris Primo cathecum eius tľi ingenio q̄ras: mľtiplica baſis medietate in ſe/& ſꝫua rurſus mľtiplica unū latus in ſe ſiue in aliud(qm̄ ęq̄lia ſunt) & a ꝓducto id q̄d prius ſꝫuandū tradidi/ſubtrahas remanētis latus q̄dratū cathecū dat:q ſi ꝑ baſis medietatē mľtiplicatus fuerit/ areā iſochelis oñdit.ut ſit iſocheles cuius baſis ſit.14.q̄dlibet latus.25 erit cathecus.24.& area.168.

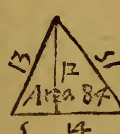

De ſcaleno & eius ſpeciebus.Ca.ix. DIS.

Caleni area qua via deprehēdit̃ MAG.Scalenꝰ tres habet ſpecies: ut ex dictis liquet Sed harꝫ areę nō una via ſunt inueſtigandę: aliter em̄ ampligonij & oxigonij q̄ꝫ orthogonij area q̄rit̃. DI.qualr̃ inq̄rēda eſt area Ampligonij & oxigonij ? MA. taliter.mľtiplicet̃ baſis medietas ꝑ cathecū & ꝓductū dabit areā. Ad inueniēdum aūt cathecum oportꝫ priꝰ p̄ciſurā uľ eiecturā minorē eo q̄ ſequit̃ mō īuenire.Multiplicet̃ minꝰ latꝰ in ſe/& ſiľr baſis ī ſe ducat̃/& ſumę ꝓductę addāt̃ ſiľ.Rurſus mľtiplicet̃ latꝰ mediū inter maiꝰ & minus in ſe/& ꝓductum a ſum̄a dicta abſtrahat̃:remanentis medietas accipiat̃:a qua pars una ſcd'm baſis denominatōem ablata eiecturā ſiue p̄ciſuram oſtendet. Qua habita cathecū ſic quæras.multiplicet̃ minus per ſe ut prius : & a producto /id quod ex ductu p̄ciſurę in ſe euenit /auferat̃: remanentis latus quadratū cathecus eſt.Exemplū de ampligonio.ſit ampligonius cuius minus latus ſit. 15.mediū latus ſit.20.baſis ſit.25. erit p̄ciſura.9.& cathecꝰ.12.& area.150.Exemplum ſumas de oxigonio tale.ſit oxigonius cuius latus minus ſit.13.mediuꝫ latꝰ.15.baſis vero.14.erit pręciſura.5.catheꝰ.12 area vō.84.

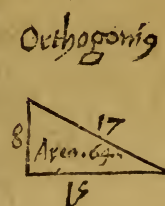

oxigonius

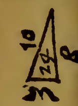

De orthogonio & eius area.Ca.x.MAG:

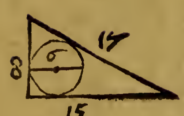
Rthogonij vero areā ſi inueſtigare libuerit/ videat̃ cathecus/qui ſi fuerit par: medietas eius in ſe ducatur.& producto ſi unū addas /habebis hipotenuſam .ſi vero unū a ꝓducto auferas baſim cōſtitues :medietas vero baſis ꝑ cathecū ducta: aream pandit.Exemplū ſit orthogonius cuius cathecꝰ ſit.8.erit hipotenuſa.17.baſis .15. area vero.64. Si autem cathecus impar fuerit totus in ſe ducat̃ a producto ſi unū auferas /ſit baſis.ſi unum producto addas hipotenuſa ꝓdiet:

rurſuſq; baſis medietas per cathecum ducta areã oſtendet. Exẽplum huius eſt tale. ſit orthogonius/cui⁹ cathecus ſit.3 hipotenuſa erit.10.baſis octo.& area.24. DIS. Si ſane intelligo baſis hipotenuſa/& area p cathecũ inueniunt̃ Pono ꝙ cathecus ignotus ſit: p q̃d mediũ repit̃? MAG. Per tale multiplicet̃ hipotenuſa in ſe/ & a ꝓducto id quod ex ductu baſis in ſe ꝓueniet ſubtrahe: & remanẽtis latus q̃dratũ cathecus erit. orthogonius

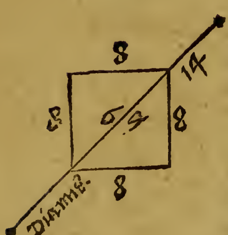

De podiſmo dyametri circuli orthogonio inſcripti. Capi. undecimum MAG.

Ontingit nõnũq; orthogonio circulũ oĩa ei⁹ latera tãgentẽ inſcribi: cui⁹ ſi dyametrꝝ/ꝑter ea q̃ in ſupiorib⁹ de circulo dicta ſunt/podiſmare volueris: cathecũ baſi adiungas: a ꝓducto hipotenuſam ſubtrahas: & q̃d remanet dyametrũ circl̃i manifeſtat DI. Exẽplũ hui⁹ſubijcias. MA. ſit orthogõi⁹ cui⁹cathec⁹ſit.8.baſis.15.hipoteũſa.17 diãeter erit.6

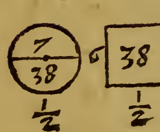
De quadrangulis ſuperficiebus: & primo de tetragono ęquialtero. Capitulum. xij. DIS.

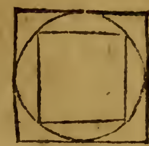
Rigonorꝝ podiſmalẽ ſpeculatõez (ni fallar) ſane intellexi: nũc de tetragonis metiẽdis ſi qd habes in mediũ feras: MA. Tetragonorꝝ prim⁹ eſt ęqlater⁹: cui⁹ ſi areã habere volueris latitudinẽ p lõgitudinẽ ducas: & ꝓductũ areã dat DIS. Exẽplũ da. MA. ſit tetragon⁹ cuius q̃dlibet lat⁹ pedes octo habeat area.64.cõtinebit. Dyametrꝝ autẽ ei⁹ ſi habere volueris: mľtiplica unũ latus in ſe & ꝓductũ dupla/duplati radix q̃drata erit dyameter. Erit itaq; dyameter dicti q̃drati pedũ.14.minutorꝝ.15.ſcdarꝝ.30. In omi nãq; opatõe cũ radix ſurda ſit. ita ꝙ ĩ integris ꝑciſe haberi nõ poſſit/reſiduũ in minutijs phiſicalibus quęrendum eſt. Inſenſibilis autem differẽtię exceſſus tandem negligi poſſunt.

De quadrato circulo ęquali. Ca. xiij. MAG.

Icut aũt circuli q̃dratura in ſupiorib⁹ demõſtratõe intellectuali ex phõrꝝ dictis oñdi: ſic & ipam in praxi ꝑſenti manifeſtare eſſet poſſibile. DI. quõ? MA. ſi areę circl̃i dati radicem accipias / latus quadrati circuli ęquale reperies quod facile probabitur. nam area quadrati illius areę circuli ęquale erit. ut ſit circul⁹ cui⁹ diamet̃.7. erit radix areę 6. pedũ m̃.12. ſecũda.7.tertia.25.&c. Sic cõſiľiter circulũ quadrato ęqualẽ poteris fabricare. Mľtiplicet̃ latus q̃drati p ſe: ꝓductũ rurſus mľtiplicet̃ p.14. ꝓductũ illius dimidiatũ p.11. denõĩatiõis: radix erit dyameter circuli ęqual̃ quadrato ꝑdicto. Sic mõ conſil̃r̃ exceſſum quadrati ſupra circulum ſibi inſcriptũ ſi ſcire placuerit/aream circuli ab area quadrati inſcribentis ſubtrahe

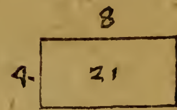

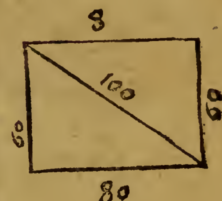
& q̄d relinquit̃ exceſſus erit. Sic & exceſſum circuli q̄dratū in ſcribētis repies ſi ab area circuli q̄ttuor q̄ttuordecimę ſubtra hant̃/reſiduū erit area/quadrati circulo inſcripti.

De tetragono altera pte lōgiore. C.a 14.. MA

Etragoni altera pte lōgioris & rectanguli embadū ha bere ſi placuerit/latitudinē in lōgitudinē ducas & pro ductū embadū oñdet. DI Exēplū hui⁹ apponas. MA Sit tetragon⁹ cui⁹ latitudo ſit .4. Lōgitudo v̄o .8 .embadū erit. 21. DIS. Dyameter illi⁹ q̄li rōe dephendit̃? MA. tali mƚ tiplica lōgitudinē p ſe & ſiƚr lōgitudinē in ſe ducas: ſumas am bas addas. & toti⁹ ꝓducti latus q̄dratū areā dabit. ut ſit tetra gonus cuius latitudo .60. lōgitudo .80. erit dyameter .100.

De Rombo. Capitulum. 15. DIS.

Ombi v̄o area q̄li mō dephendit̃. MA. tali. q̄ ſequit̃ medietatē dyametri uni⁹ p totā aliā dyametrꝫ mƚtipli ca: & q̄d ꝓuenit area ē. ut ſit Rombus cui⁹ q̄dlibet lat⁹ hēat pe des .10. dyameter lōgior .16. dyamet̃ breuior .12. eritq́ꝫ area .96

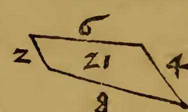
Rombus

De Romboide. Capitulū .16. MAG

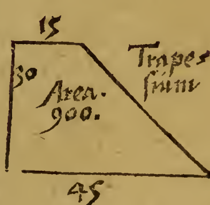
Odiſmū v̄o Romboidis tali inueſtigabis ingenio: re duc duo latera lōgiora in unū ꝓducti medietatē ſume. rurſus latera breuiora ſiƚ iungas: & illi⁹ q̄ꝗ ꝓducti medieta tē ſumas. harꝫ medietates unā p aliā multiplica: & q̄d ꝓuenit areā dabit. DIS. Exēplū ſubiūgas. MA. ſit Romboides cui⁹ latus primū ſit octo. ſcđm .6. tertiū .4. q̄rtū .2. erit area .21

Romboides

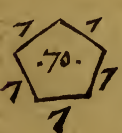

De trapeziis. Capitulum .17. MAG

Eliquorꝫ q̄drāgulorꝫ q̄s in ſupiorib⁹ trapezia .i. mēſu las noīauim⁹ areā ita repies: v̄ticē baſi iūgas / ꝓducti medietatē ſumas. hāc p cathecū mƚtiplica: & ꝓductū dabit areā DI. Exēplū addas. MA. ſit trapeſiū cuius v̄tex .15. baſis. 45 cathecus 30. erit area .900. Et hæc de q̄drāgulis dicta ſint: reſtat ut de pētagonijs cęteriſq́ꝫ poligonijs diſſeramus.

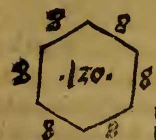

De Pentagoni area. Cap. 18. DIS

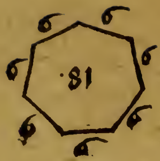

n tagōus qua rōne metit̃? MA. Pen tagoni ęqlateri areā ſi habere cupis/ mul tiplica unū latus in ſe & ꝓductū triplica: a tripla to unū latus detrahe. remanētis medietas pandit areā quęſitā. DIS. Hoc per exm̄ ꝓba. MA ſit pētagōus cui⁹ q̄dlibet latus ſit .7. erit area 70

De Hexagono. Capitulum .19. DIS.

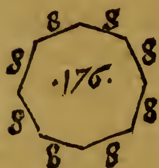

Exagoni aūt areā tali inueſtigabis via. Nā ſi hexagōus ęqlaterus ſit unū latus ī ſe mƚ tiplica: ꝓductū q̄druplica: a q̄druplato unū lat⁹ hexagōi bis ſubtrahe remanētis medietas oñdit q̄ſitū DIS. Huius exemplum adde MA. Sit hexagōus cu ius omne latus ſit octo: erit area .120.

De heptagono. Ca. viceſimũ MAG.

Eptagoni vero ſummã areę ſi inquiris/ lat⁹ unum in ſe multiplica/productum quintupla: a producto unũ lat⁹ ter ſubtrahe: remanẽtis medietas dabit areã. DI. Exẽplũ adijcias. MA. ſit heptagon⁹ cui⁹ q̃dlibet lat⁹ ſit. 6. erit area. 81.

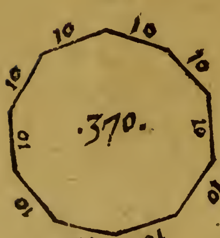
De octogono. Capitulum. xxi. MAG.

Ctogoni autem areã facile deprẹhendes. ſi latus unũ in ſe duxeris: productumq; per. 6. multiplicaueris: & ab illo ꝓducto unum latus quater abſtuleris: nam in remanẽtis medietate aream videbis. Cuius exemplum ſumas tale. ſit octogonus cuius q̃dlibet latus ſit octo erit area. 176.

De Ennagono. Capitulum. xxij. MAG.

Onſimiliter quoq; & nonagoni aream reperies ſi lat⁹ unum in ſe produxeris: productũq; ꝑ ſeptẽ multiplicaueris. a producto hui⁹ latus unum quinqs ſubtraxeris tũc em̃ remanentis medietas aream pandit quęſitam. DIS. huiuſq; exemplum ſubijcias. MAG. ſit nonagon⁹ cui⁹ quodlibet latus ſit. 6. erit area. 111.

De decagono. Capitulum. xxiij MAG.

Ic & decagoni pariformi via areã reperies ſi latus unũ per ſe multiplicabis: ꝓductum ꝑ octo duxeris: a ꝓducto illo latus unũ ſexies ſubtraxeris/ remanẽtis medietas q̃ſitum pandit. DIS. & huius exemplũ ponas. MAG. ſit decagonus cui⁹ latera ſingula. 10. ſint inſignita: erit area. 370.

De reliquis poligonijs. Cap. xxiiij. MAG.

Dem de cæteris poligonijs ſi fœceris/ abſque errore ſingulorũ areas inueſtigabis: hac ſeruata lege/ ut numeroꝝ ordinem naturalẽ cuſtodias in multiplicãda uni⁹ lateris ſuma & in hac q̃ excreſcit augmẽtãda. laterali q̃q; ſubducẽda: cũ em̃ hᶜ fœceris/ſꝑ remanẽtis medietas areã dabit. DI. Quis eſt is ordo naturalis? MA. ut ſi in pentagono ſum̃a uni⁹lateris in ſe ducti ꝑ ternariũ aucta ẽ: ſic ĩ hexagono ꝑ q̃ternariũ: in heptagono ꝑ q̇nariũ. &c. ſic ſeq̃ns ꝑ ſenariũ reliq̃ per ſeptenariũ augẽda eſt. pariformiter & ſequentiũ poligonioꝝ ꝑ ſequentes augẽdę ſunt nũeros. Sic & in lateris ſubtractõe ſi in pentagono latus ſemel ſubducit: in hexagono bis ita in ſequẽtib⁹ in nũero aſcẽdẽdũ ẽ ordine naturali. DI. capio ſane

De podiſmo ſphericę ſupꝑficiei. Ca. xxv. MAG

E ſupꝑficieꝝ planaꝝ ac rectaꝝ podiſmis ſatis dictũ ſit: ad curuas trãſeam⁹. Et primũ de area ſphericę ſuperficiei/ quã q̇dam circuli maurituram nominant exordiamur. DIS. Qua via deprẹhendi põt? MA. tali

turbido aut immūdo candelā continet: nō fit mutatio in lumine/ſed in circūdante corpore/p ſubtile libere radios diffundit: qui in opaciore reuerberantur. DIS. in ſtultis igitur & fatuis aīa rationalis eſt: cuius tamen ob corporis indiſpoſitōem opera minus ęmicāt. MAG. Recte: nam & ſi intellectiua organica non ſit: coniuncta tamen corpori: corporalium ſpecies per ſenſus recipit.

Anima homīs indiuiſibilis eſt: nec ad ſectiōnem & mēbri diuiſionē partitur: nec retrocedit: ſed viuificare illud mēbrū deſinit probat exēplo cuiuſdā pſbiteri, quod Auguſtinus refert. Ca. xvij.

DIS. Vēſo ne ſuccenſeas: ſi dictis aliud q̄d fortius mouet adiungā: totā in qualibet parte aīam aſtruis: abſciſa manu anīa cum eadem decidet/aut in brachiū in qua tamē prius erat retrocedit. MAG. Quātocunq; diuiſo a toto membro/ in diuiſibilis anīę ſubſtantia nō ptitur: nec ſe retrahit: cum prius in qualibe tpte tota ſit. Abſciſum tamē mēbrū viuificare deſinit. nihil autē obſtare videtur quo minus huic loco pſens ſit/quem abſciſuȝ membrū ante occupabat cum toti cōiūgeretur. DIS. Contradictiōem admittis: ſimul equidē informans & non informans eſſet. Informās quidē corpus & nō informans abſciſę ptis locum. MAG. hęc contradictōem/quę eſt ad idem & ſm idem non includūt. DIS. probe. memini nunc/talia libro ſecūdo audiſſe. Sed quid ſi manus areſcat: areſcit ne in eadem aīa? MAG nequaq; incorruptibilis eſt em̄: ut mox patebit. deſinit autē in tali mēbro vegetatio & ſenſus: ipſo manēte unito toti: quod in ſanis quoq; po-
Auguſti9 teſt: ſaltem ad tempus fieri. Vnde & Auguſtinus in de ciuitate li. xiiij. c. 24. pleroſq; fratres recentiſſima memoria exptos ait: pręſbyterū quendam reſtitutū nomine / in parochia Calameñ. eccleſiæ: ita ſe dum voluiſſet/abſtuliſſe a ſenſibus / ut non modo vellicantes atq; pungentes nō ſentiret/ſed nec aliquando admoti ignis aduſtionem declinaret: in ipſo etiam tanquā in defuncto nullus īueniebatur anhelitus / hominū tamē voces ſi clarius loquerentur/tanquā de longinquo ſe audiſſe poſtea referebat. Clarum eſt hoc argumentū unitatis vegetatiuę/ſenſitiuę & intellectiuę in homīe/& dominij mentis ſup vires ſuas. Hic homo mortuus nō erat/qui adhuc aſtantiū voces/ quaſi e longinquo audiebat ſed in eo anima ſe a tactus ſenſatione cōtinebat/ ne multiplicatas ad organū qualitates aduerteret/quia ſpiritui ęgredienti ad organa ſenſuum influxum ſuſpenderat. quēadmodū ſi candela/illuminans cubile eſſet aīata: radios ſuos ad centrum lucis dum vellet attraheret: fieretq; cubile tenebroſum ſine luminis extinctione vel candelę ſeparatione. DIS. de idēptitate vegetatiuę: ſenſitiuę & intellectiuę in homine. ſimiliter & ipſius in ptibilitate: quæ volui audiui. de quātitate vero vegetatiuæ & ſenſitiuæ in vegetabilibus & brutis: ſi idem ſentias nondum intellexi.

Si anima ſenſitiua in brutis ſit extenſa & diuiſibilis opiniones ponuntur. & ſi diuiſione: anima multiplicari poſſit perquiritur Ca.xviij. MAG.

Enſitiuã brutorum eſſe indiuiſibilẽ: nec in minore minorẽ: aut maiore maiorẽ nõ ſpnẽdę auctoritatis philoſophi credidere: q tota ſentit/quod in ſingulis ptibus corpis ſit: cum totã non lateat/ nec abſens ſentire poſſet. manifeſtũ eſt etiã ex prioribus: quoniã ſpecies viſibiliũ in oculo extenſę nõ ſunt: igitur nec potentia p idem de ſpeciebus & interioribus potentijs intelligendũ: nõ eſt aũt epitomatis noſtri poſitiões multis ratõibus fulcire: ſed unũ ex pbatiſſimis in teſtem aſſumere. Cedentib9 autẽ cęteris diuo Auguſtino/placuit hunc aduocare: q in li. de quantitate aię/non mõ intellectiuę/ſed ſenſitiuę quoq; extenſionem localẽ demonſtrat longe abeſſe. Sed in oppoſitum multos mouere ſolet: q in annuloſorum & quorundã vermiũ diuiſione /utraq; ps & motum & ſenſum ſeruat: id aũt aut ptitione: aut multiplicatiõe anię fiat neceſſe eſt: multiplicationẽ uti naturæ principijs contrariam refutant: ptione igitur fiat concludunt. DIS. Et ego nõ inerter cõcluſum exiſtimo: ni argumenti nodulum inualidũ deduxeris? MAG. Animã de aĩa multiplicari. & quaſi extraduce naſci/in ſuperioribus exploſum eſt quod autem de candela accenſa/aliã accẽdentẽ ſine luminis ſui diminutione in delucidatõem dicti adducunt/falſum eſſe conſtat. non em̃ lumẽ ſine ſubſtantia in quo ſubiectatur in alterã tranſ fertur candelam (accidens em̃ de ſubiecto in ſubiectũ nõ migrat) ſubſtãtia igitur lucida quã in candelæ capite flagrare cernimus: niſi continuo de corpore candelæ reſtauretur citius ad incenſionem adductarum candelarum cõſumeret. DI. ad aliud autem quid dicis? nam ut aiunt indiuiſibilis pũctus ad diuiſionem lineę in utranq; ptem totus cadit: ſic & anima. MAG. punctũ actu eſſe in linea li. octauo reprobatũ eſt. eſto autem actu ſit/vl deſtruitr ſi actiõem diuiſionis accipit aut in alterã ptem ſolus cadit. DIS. Sic pars reliqua eſſet actu infinita: quia termino non clauſa. MAG. non eſſet qdẽ clauſa tmĩo extrĩſeco ſ; intrĩſeco DIS. duo igit in linea puncta in potentia fuere/quæ diuiſione facta in actũ reducuntur? MAG. probe. Sic quidam in planta vel bruto/unam actu dicunt animã: potẽtia plures/quæ diuiſione cõſumata in actum prodeũt virtute formę prioris: & beneficio corpis cęleſtis/calore coagente. Hui9 nempe maxime eſt ſeminaria excitare. cubantur em̃ & oua a calore fimi Sic utranq; partium diuiſæ plantæ /plantam dicunt impfectam. Facile autem pfici poſſe pter partium ſimilitudinem /utrobiq; enim manet quo alimentu; digeritur. In ſurculo autem abſciſo/& ſi radix non ſit (cuius eſt alimentum ſumere) ſufficiẽs tamen cibus p poros donec radices mittat/poteſt introire: ipa nempe radix non niſi per poros ſolet alimentum attrahere quibus obſtructis deficiet planta & æmoritur. facile autẽ iuuatur ſi radix finditur & lapillus in fiſſuram ne concreſcant extrema immittitur.

Anguillę autem & huiuſce gnis animaliū partes diuiſiōis animalia vocant imperfecta: nec poſſe perfici ꝑpter partium maiorem diuerſitatem non enim os/& id quo digeſtio celebratur in ſingulis partibus reperit.

Auguſti⁹ At vero diuus Aurelius eo libro quem de animæ quantitate prętitulauit: non modo intellectiuam verumetiam brutalem/nec loco contineri & ideo corpalem quantitatem non habere docuit. Id quoq; non omnino extranea ſimilitudine explicuit. Nam & ſi nomē per litteras tanquā per partes diuidi poſſit/intelligentia tamen ſeu ſignificatio non poteſt. quia nec lōga nec lata eſt. Sicut aūt dilaniato corpe aīa diſcedit/ ſic diuiſum non ſignificatōem quā habuerat perdit In quibuſdam tamē nomibus viuunt partes litteraꝶ: quaſi fruſta corpoꝶ anima non diuiſa. ut in hoc nomine lucifer/quod in duas partes ſectū/ in utraq; viuit vel poti⁹ quaſi viuit: non enim eandē vitam. id eſt ſignificatiōem habet diuiſum quam integrum. DIS. neſcio ſi expreſſior ſimilitudo ad hanc rem demonſtrandam inueniri poſſit. Iam tamen in mentē venit: quod nudi⁹tertius ad diſſoluendam hanc de pribilitate ſenſitiuę animę queſtionem in mediū attulit ignotus quidaꝫ: quem habitus & mores delirū magis ꝙ Philoſophum oſtentabant MAG. Quid ait is? non enim amictus corpis magnopere/ſed dicentis verba penſanda ſunt: DIS. dicebat is brutalem animā ꝑ ſe quidē indiuiſibilem eſſe per accidens autem diuidi poſſe ad diuiſionem corpis quod informat. MAG. non pter philoſophiam locutus eſt. nam & diuus Auguſtinus loco quo ſupra/poſitōem hanc non improbat ſed doctiſſimorum virorum eſſe affirmat. nos ad alia ꝑperem⁹ e regiōe qppe cāpū ſpacioſiſſimū intueor cui nomē ē origo

anima nō eſt quanta

quōanīa ſenſitiua ſit diuiſibilis

Campus originis De origine animę gentiliū & catholicoꝶ opiōs ſub breuitate recitant. & maniche orum inſania hic improbat: quia dicit animā eſſe partem diuinę ſubſtantię. Capitulū. xix.

DIS. Vid in hoc cāpo venatū dignū arbitrare? MA. id qd nō mō omniū ſęculoꝶ & gentiuꝫ Philoſophos attonitos reddidit: ſed ex noſtris quoq; nōnullos pnicioſe errare cęteros ſnīam ſuā aliquādiu ſuſpēdere & qd veri⁹ ſalubriuſq; de eſſentia & origine anīę dici poſſit/ingēti labore pqrere coegit. DIS. In primis de philoſophis: deinde de cęteris te abſoluas. MA. Phōꝶ poſitiōes in principio li. x. ſalrē uī ſermōe cōmēorauim⁹: nec tā neceſſariū quā operoſū eſt oēs ſingillatī explicare. Diogenes equidē & Anaximenes ſubām aīę aereā eſſe voluere. Permenides ex terra & igne. Xenophātes ex terra & aq̄. Epicurus ex igne aere & ſpū mixtā. unū Varro aīam definiēs ait. Aīa ē aer conceptus ore deferuefactus in pulmone tempatus in corde/diffuſus in corpus. Empedocles ex quattuor elementis concretam. Circias ſanguinem cordi ſuffuſū. Criſipp⁹ ſpiritū. Hiparc⁹ ignis vigorē. Hic & Maro Inge⁹ eſt oillis vigor. Eraclitus ſcītillā ſtellaris eēntię. Philolaus; Ariſtoxenes;

diogenes
Anaximenes
Permenides
xenophanes

Epicurus
varro
Empedocles
Circias
Criſipp⁹
Hiparcus

Almeon harmoniã. Almeon diuinum quoddã ſe ſemper mouẽs. Xenocrates nu merũ maximę virtutis. Anaxagoras intellectum. Ariſtoteles endelechi am ſiue actum & corporis formã. Et rurſus de origine diſceptantes: qui dam eã ſemper fuiſſe, alij incepiſſe tradidere. Taliũ ſententias diuus Hie ronymus noſtris cõmiſcens/quinq; praecipuas opiniões de origine Ani mæ cõmemorat: ſcribens Marcellino & Anapſichię: dicens. Sup animæ ſtatu memini veſtrę queſtiunculę imo maxime eccleſiaſticę queſtionis: Vtrũ lapſa ſit de cœlo (ut Pythagoras philoſophus: omnes platonici & Origenes putant) anima. An a propria dei ſubſtantia, ut Stoici: Mani cheus & Hiſpanię Priſcilliani hereſes ſuſpicantur. An in theſauro habeã tur dei olim conditæ. ut quidam eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confidũt An quotidie a deo fiant & mittãtur in corpora: ſecundũ id quod in euã gelio ſcriptũ eſt. Pater meus uſq; modo operatur & ego operor. An cer te ex traducere. ut Tertullianus/Apollinaris & maxima pars occidenta lium autumant. ut quomodo corpus ex corpore/ſic anima naſcat̃ ex ani ma. & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat. Hęc ille. Auguſtinus quoq; eaſdem opiniones/dempta ſecunda in libro tertio de libero arbitrio: in epiſtola ad Marcellinuм: in epiſtola ad ſanctum. Hiero nymũ de origine animę: in epiſtola ad Optatũ de eodẽ recitauit/ſed nul lam amplexus in ſententia aliq̃diu ſuſpenſus permanſit. Manicheorum tamen errorẽ ſemper refutauit. quẽ & beatus Hieronymus in expoſitio ne fidei ad Damaſum papã anathematiſat. Tanto enim facilius hic error conuincitur quanto manifeſtiore cõtradictione in Vngaria ſe concluſit Si enim anima dei pars eſt/creata eſſe nequit: creatã tamen dicit qui ip ſam de dei ſubſtantia productã inteligit. Amplius dei eſſentiã non om nino ſimplicẽ/ſed tot particulis diſtributã quot ſunt animę. rurſus dei partem toti homini imperfectiorẽ/aut quãlibet animarũ imenſam om nipotentem & ſi quę talia de deo verificantur/dici neceſſe eſt. & quod ex ecrabili⁹ eſt: deũ peccatis obnoxiũ/ſicq; ęternis ſupplicijs cruciãdũ nece ſſario ſequit̃. Hũc errorẽ a diuo Auguſtino multifarie exploſum relinq̃ mus: ſi prius unũ teſtimoniũ ex ipſius libris adduxerimus: in li. xi. de ci uitate dei. c. xxij. circa finem intulit. Si Manichei non deſiperent vel po tius inſanirent: ſi dei naturã ſicuti eſt incõmutabilẽ atq; omnino incor ruptibilem crederent: cui nocere nulla res poſſit. animã vero q̃ volunta te mutari in deterius & peccato corrumpi potuit atq; ita incõmutabilis luce priuari: non dei partẽ nec eius naturę quę dei eſt ſed ab illo condi tam longe imparẽ conditori chriſtiana ſanitate ſentirẽt. hęc ibi. Quod vero duplicem animã in homine/unã bonã/ alterã mouentẽ ad malum & bonũ facere nequeuntẽ fabulantur: errorem nõ minuit ſed auget. Nã fingunt: cum deus videret quanta labes & vaſtitas imineret regnis ſuis niſi aliquid aduerſę genti opponeret & ei reſiſteret: miſiſſe hanc virtutẽ id eſt animã bonã: de cuius cõmixtione cũ malo & gente tenebrarũ mũ dus ſit fabricatus. Errorẽ hunc teterrimũ diuus Auguſtinus li. de dua bus animabus & libro contra Fortunatum funditus ęliminauit. Quid

Marginalia (left): Almeon; xenocrates; de origie anię opiniones; improbat error manicheorũ

Marginalia (right): Anaxagoras; Ariſtote; Hierony.; pythago.; Plato; Origenes; Stoici; maniche⁹; priſcillianus; tertulian⁹; apollinaris; Auguſti⁹; Hieroyn.; Auguſti⁹

enim ſtultius & execrabilius dici potuit ꝙ omnipotentē aliquā aduerſam gentem timuiſſe. Primaꝫ & tertiā opiniōes in campo īmortalitatis ventilabimus. Philoſophoꝝ autē opiniōes q̄ttuor principales / q̄ dicūt animā vel aerē/fumū/flatum/ignem ſiue ſcintillā/ ſanguinē mouentem cor &c. ſapiens philoſophus li. Sapię c.2. refutauit. & Ariſtoteles primo de anima incōueniētes docuit. Nūc duas ultimas ſub breuitate percurramus. DIS. ut libet.

Animę nō ſunt ex traduce: ſed ſingulę ſingulis corporibus a deo creātur nouę & infundunt. Opinio Auicennę de intelligētiaꝝ productione refutatur. Capitulum viceſimum. DISCIPVLVS.

Nimas ꝓcreari ex traduce/ p̄ter ſcripturaꝝ auctoritates/ q̄s diu⁹ pater Auguſtinus in p̄fatis epiſtolis reſoluit: id maxime arguebat: q̄a ab Adam omnes naſcimur filij iræ: non autem rōne carnis (cui peccatū ineſſe nemo ſanus credit) igit̄ rōne animę: q̄ ex anima illius traducatur: vel ut corpus de corpore vel ut lucerna de lucerna accendit. aut in ſemine a parentis anima ſimul decindatur. Diſcuſſis autē falſitatis tenebris hęc quoqꝫ opinio reiecta eſt: & ſingulas animas ſingu-
1.2. ſentē. lis naſcentibus q̄tidie a deo fieri/ut rōni & fidei conſonū receptū & ap-
di.28. probatū eſt/tū ab Auguſtino tū a Hieronymo: qui p̄ cęteris hanc queſti-
Aug. c.13. onē ęlaborauere. Vnde Auguſtinus lib. de eccleſiaſticis dogmatibus ſic ait. Animas hoīm nō eſſe ab initio inter cęteras intellectuales naturas /
dē de ſpū nec ſimul creatas: ſicut Origenes fingit. neqꝫ cū corpib⁹ per coitū ſemi-
& anima nant. ſicut Luciferiani Cirillus & aliq latinoꝝ p̄ſumptores affirmāt: ſꝫ Anīa creā-
.48. &. c. dicim⁹ corpus tm̄ per cōiugij copulā ſeminari. creationē vero animę ſo- do infun-
40. lū creatorē noſſe: eiuſqꝫ iudicio corpus coagulari in vulua & cōpingi at- ditur
que formari/ac formato iā corpe animā creari atqꝫ īfundi ut viuat ī utero homo ex anima cōſtans & corpe: & egrediatur viuus ex utero plen⁹ humana ſubſtātia. atteſtat̄ idē glo. in c. q̄d vero. 32. q. 2. Conſentit diu⁹
Hierony. Hierony. li. 2. cōtra Rufinū. & in epiſtola ad eūdeꝫ. & regius ꝓpheta dicēs pſal. 32.
Iſaias Qui finxit ſingillatim corda eoꝝ. Iſaias quoqꝫ ait in p̄ſona Dn̄i. omneꝫ
c. 57. flatū ego feci/quas ſcripturas de animabus exponūt. Ariſtotel. quoqꝫ li.
Ariſtote. de animalib⁹. 16. ſolū intellectū ab extrinſeco aduenire docuit. Q̄d autē
Auicēna Auicēna in ſua methaphīca de intelligentiaꝝ unius ab alia: inſup & ani-
li. 9. maꝝ ab intelligētijs ꝓductōe diſſeruit: & auctor li. cauſaꝝ eundē ſecut⁹ affirmauit ut mi⁹ ſufficiēter ꝓbatū & catholicę aſſertōi ꝯtrariū explodit̄

Anima eſt eſſentia ſimplex: nec ex materia corporali nec ſpirituali compoſita phiſice: licet cōpoſita ſit methaphica compoſitione. Capi. xxi. MAG.

Erūtn̄ catholicoꝝ nōnulli & ſi animas ut dictū eſt ſingulis ſingulis a deo creari & infundi aſtruant / īmateriales tamē illas eſſe nō

admittũt: quoꝝ alij ut facilius q̃ obijciũtur ꝓpellere valeant/animas nõ de materia corporali ſed ſpirituali/extenſionis/priuatõis & corruptõis penitus ĩmuni conſiſtere affirmant. facile utꝝq; ſine phĩę & fidei iactura defenſari potuit, eas tamẽ nec de materia corpali nec ſpirituali/ſed de nihilo a deo creari: Magiſter ſentẽ. li. 2. diſ. 17. & Dionyſius li. d' diuinis nominibus ſcripſerũt. Subſtãtiæ q̃ppe ſpirituales ſicut ſunt incorporales ita & ĩmateriales. Q d' autẽ Auguſtinus li. de eccleſiaſticis dogmatibus. omnẽ creaturã corpeã dicit: mox cauſam & intellectũ dicti ſubiũgit. qa non ubiq; ſunt/ſed localiter circumſcribũtur: ſicut anima q̃ carne clauditur: ut poſthac declarabitur. Idẽ in epiſtola ad Hieron. de origine aniæ deducit. DIS. Simplex igitur eſſentia eſt anima? MAG. Simplex eſt per excluſionẽ cõpoſitionis phiſicæ: q̃ eſt ex materia & forma naturali. compoſita vero eſt cõpoſitione methaphiſica: q̃ eſt ex realitate & realitate: quaꝝ una ſe habet in potentia ut quod / altera in actu ut quo, ab illa genus/ab iſta differentia ſumitur. Hinc Boetius li. de trinitate. In omni quod eſt citra primũ/eſt hoc & hoc: id eſt quod eſt & quo eſt. Eſt & in ea accidentis & ſubiecti compoſitio. de luce enim in tenebras: de ſcientia in ignorantiã mutabilis eſt. de illa Auguſtinus li. 6. de trinitate & xi. de ciuitate dei diſſeruit. nos reliqua percurramus.

magiſter ſententia. Dyoniſius. Auguſtinus. quõ ania dicatur cõpoſita. Boetius. Aug. c. 6. & c. 10. de ciuitate.

Excuſat ſe auctor de tarditate ad reſpondendũ. & poſitiones de origine animę vegetatiuæ & ſenſitiuę ænumerat. Cap. xxij. DIS.

Væ de origine & ſubſtantia animę digeſta ſunt/ de ſola intellectiua intelligenda inducta teſtimonia pſuadent. de vegetatiua igitur & ſenſitiua q̃d aſtruis? MAG. Difficiles difficillimis quæſtiones accumulas: nõ aduertẽs materias grandes (ut inq̃t Hierõ.) ingenia parua ferre non poſſe. inſup q̃ꝫ odioſum ſit/ex mltis poſitõbus unã præferre: nihilipendis. Ego autẽ econtrario ad reſpondendũ efficior tardior: quo ingenij puitatẽ/ſtili ruditatẽ & epitõatis pſcriptos limites cõſidero attenti⁹: quoꝝ primũ arcana naturę nõ penetrat: alteꝝ ſane cõceptũ obſcurius explicat. ultimũ nec ſelectũ corroborare/nec neglectũ finitrõnibus cõfutare. DIS. In ſingulis his eo facilius veniã dabo / q̃ minus ea a te exquiro. plano aũt ſermone ad ꝓpoſitã q̃ſtionẽ reſpondere te plurimũ hortor. MAG. de brutali anima diuerſi diuerſas ꝓtulere ſententias. Aſſerentibus alijs a creatore omnium has animas in primordio ex materia quadam ſpirituali ꝓductas: conſeq̃nter vero ex illis in ſpecie conſimiles actõe naturę æductas. Alijs oppoſitũ tuentib⁹/ viſum eſt eas & a primordio & deinceps a ſolo creatore de nihilo fieri. q̃bus ſuffragari videt̃ dictũ Auguſtini li. de vera religione: dicẽtis. Nulla vita eſt q̃ non ſit ex deo: quia deus utiq; ſumã vita eſt & ipſe fons vitæ. & regius ꝓpheta cũ de animãtibus terrę mariſq; ſermonẽ texeret: ſubiecit. auferes ſpiritũ eoꝝ & deficient & in puluerẽ ſuũ reuertent̃. Emittes ſpiritum tuum & creabunt̃ & renouabis faciẽ terrę. Cęteris deũ a quotidiana creatõe ſe

Hieronym. Auguſti. pſal. 103.

queſtitantib⁹ pſuaſuȝ eſt: aïam ab anima generari nō per deciſionē aut ꝑ tiū ſepatione/ſed queadmodū accenſa candela alias accendēdo ſine lumi nis ꝓprij diminutione multiplicat. cū em̄ oīs anima (ut aiunt) indiuiſi bilis ſit: ad diuiſionē materię ī ptes utrobiq̧ tota cadit. ſicut cernere eſt in ſurculi decerptōe. & anguillaꝝ diuiſiōe. Sed qa nec ea ſententia ſatis pſpicua videt: placuit reliqs anïas hui⁹ generis a primordiali reꝝ ori gine beneficio creatoris vel ex nihilo vel p̄ creata rōne ſeminali/eſſe cœ piſſe. deinceps aūt non p creationē ſed naturę actiōem/ ex inditis a crea tore elementis generatiuis ſeminalib⁹/coagente cęloꝝ influxu inꝓpatu lū prodire. ſcd'm ꝙ ſcriptū eſt in Geneſi. producāt aquę reptile aīę viuē tis &c. Hęc ſentētia v̄bis diui Auguſtini corroborari poſſet q̄ ex ægre gij de trinitate ipſius volumine li. 9. cū de plantis ageret inſeruim⁹. Et libro de eccleſiaſticis dogmatibus ait. Animaliū vero animę cū carne ip ſa carnis viuacitate naſcunt & cū carnis morte finiunt. Sic et in lib. de ſpi ritu & anima legitur. Libro quoq̧ de aīalibus Ariſtoteles idē ſenſiſſe vi detur. Sunt tñ q nec ſemen nec cœli influxū viuentes ſubſtantias attinge re cōcedunt. agens eqdem p̄ſtantius eſt paſſo: omne autē viuens p̄ſtāti⁹ eſt non viuente. ex xij. de ciuitate dei. inanimati igitur cœli & quælibet ſemina/ viuentē animā attingere nequeūt. Omīs itaq̧ animę cauſalita tē deo īmediatius attribuūt: nec tamen animas tales creari admittūt. cre atio nanq̧ nullā pro recipienda forma materiam exigit: ſicut in plantis & aīalibus eſſe conſpicimus. Hęc poſitio & ſi philoſophiæ principijs in nitatur/præcedenti tamen præiudicium non facit. Nam q̄d de nobilita te agentis aſſumit: nō ratione eſſentiaꝝ/ſed cauſalitate accipi poteſt. no bilius eſt enim agere ꝗ̄ pati. vel quia in ſimplicibus & uniuocis locū ha bet: cœlum autē & ſeminaria vis unā cauſam aggregāt: cuius ad minus pars una ęquiuoca eſt ad formā introducendā. Cœlū inſuper inanima tū ex his q̄ libro ſeptimo digeſta ſunt cōcedius. Seminaria autē elemēta omnino mortua dicere non poſſumus. viuūt enim ſemina/accepta a cre atore vita latenti: quæ oportunis tempamentoꝝ occaſionibus excitata erūpit/& ſpecies ſuas peragit. iuxta s. Auguſtini traditionem

lib. 3. c. 8. & 9.

Ariſtote. de aīaliū

Semen viuit

Campus īmortalitatis. Inquiſitio īmortalitatis animæ multoꝝ fuit/ſed inuentio paucorū: quorū nonnulli ob amorē alterius vitę necauere ſeipſos: q̄d tñ mīme licet. inſup qbus rōibus tū a Platone tū ab alijs aīæ īmortalitas pſuaſa ſit. Cap. xxiij.

DI. Eleri nunc greſſu quem ex aduerſo campum intueor auidius per curraāus: ut ſimul cū ſolis occubitu hic liber finē accipiat. MA Haud ſcite hūc vaſtiſſimū cāpum īnumeris anfractib⁹ intercep tū/varijs itē & denſiſſimis vepribus conſitū celeriore curſu pcurrenduȝ mones. nā diuus Aurelius in tredecīo de trinitate de vera beatitudine & aniæ immortalitate diſſerens ait. Humanis quippe argumentatiōibus

Auguſti⁹

hęc inuenire conātes/vix pauci magno p̄diti ingenio/abundātes ocio/ doctrinisq; ſubtiliſſimis eruditi / ad indagandā ſolius anię īmortalitatem p̄uenire potuerunt: Qui tamē aię beatā vitā nō inuenerūt ſtabilē/ id eſt verā ad miſerias eam q̄ppe vitę hui⁹ etiā poſt beatitudinē redire dixerunt &c. DIS. lento igiť paſſu hęc duo per ordinē deſpiciamus.

MAG. Anię īmortalitatē/Phōꝝ nōnulli cum didiciſſent/ amore futurę felicitatis ſibiipſis manus intulerunt ut Cleantes: Criſippus: Zeno: Empedocles & Cato. inquit Lactantius li. 3. c. 18. inſtitutionum. Et be. Hieronymus ſup̄ Danielem c. 1. zenonē principē ſtoicoꝝ inferos & immortales animas cōceſſiſſe/aſtruit. Theobrotū quoq; lecto Platonis libro ubi de immortalitate anię diſputat: ſe pręcipitem dediſſe de muro. atq; ita ex hac vita ęmigraſſe ad eam quā credidit eſſe meliorem. Auguſtinus primo de ciui dei. c. 22. refert/ Verū in eodem/nulli hominū licere in ſeip̄m manus truculētas iniicere abūde deducit: nos huiuſcemodi & varias ratiōes pro affirmanda animę īmortalitate conſulto p̄terim⁹ nec ex his quę ab Ariſtotele in libro de Anima / in methaphiſica: aut in ethicis ſcripta cernunť/ ęuidens demonſtratio colligi poterit. Cęterum in de animalib⁹/ſolum intellectū ab extrinſeco aduenire aſtruit. in li. vero de pomo & morte (ſi ipſius eſt) id clarius expreſſit. DIS. Platonis autem argumentū quod eſt cui Theobrotus tantū credidit? MAG. Numerus ſeip̄m mouens/indeficiens eſt anīa nūerus eſt ſeip̄m mouēs: non igitur anima interire poteſt. DIS. Numeꝝ & motum inter accidentia cōnumerari li. octauo digeſtū eſt: animā vero ſubſtantiā eſſe ea quæ in decimo libro tractata ſunt cōprobant. ſic ſyllogiſmi pręmiſſi alterā p̄poſitiōem falſam eſſe neceſſario ſequitur. MAG. Numeꝝ numerantem & motum ſe mouentem (qualē Plato credidit aīam) ſubſtātiaꝫ eſſe nihil horum quę diſſeruimus p̄hibet. vnde cum in mouentibus & motibus dęueniendū ſit ad id q̄d ex ſe mouet: non p̄ticipatiōe mot⁹ p̄ter intellectū nullū aliud aſſignari pōt. Prima nempe cauſa imobilis eſt & primū corp̄m ſtare pōt: in ip̄o em̄ mot⁹ a ſubſtātia ſecernit. DI. Nū & aīa exuta corp̄e ip̄m mouere deſinit? MAG. etiā fili. acceſſori⁹ eq̄/ dem eſt hic mot⁹. Vn̄ debita corp̄is harmonia corrupta/mot⁹ viuificationis in eo deſinit: & aīa (quę ſine tali motu corp⁹ nō informat) recedit ſeipām aūt motu īntellectuali mouere in p̄petuū nō ceſſabit. intellectis. n. aliis ſuper ſeipſum reflectitur motus: & circularis efficitur. nunq; enim ſeipām intelligere deſtitit ex quo eſſe cepit. ait Aurelius. DIS. Habet igiť motus ſui principiū? MAG. aīam ſui eſſe deū habere auctorē cognouimus. quō ergo motū ip̄ius quo viuit principio carere dicemus? Vides q̄ rotūditas motui cōgruit: facili⁹ em̄ mouet q̄d magis rotūdū eſt: maximū igiť rotundū quo rotundi⁹ dari nō poſſet / ſi ſup̄ perfecte planū caderet/motū cōtinuaret ſine termino: eſſet namq; mouens & mobile. Sic intellectualis natura/ex quo eſſe cepit/ſeipām ſine fine intelligit/& cū alia cognoſcit/ratiocinādo ſe mouet: ut quattuor nō ſunt duo quia q̄ttuor tria cōtinet: duo aūt tria nō habēt. pariformiter & ī cęteris.

Lactanti⁹

Hieronym.

Theobrotus

Ariſtotel

Plato in phedone

Auguſti⁹ de tri. lib. 14. c. 10.

anīa ſeipſā intelligit ſemper

Prȩterea tempus inter corruptiõis cauſas Ariſtoteles cõmemorat.q̄ em̄ corrũpunt̃ generata ſunt & tẽpore mẽſurant̃: tẽpus autẽ ut viſum eſt cũ ſit numerus/ab anima dependet.anĩa vero tempori ſubdita non eſt/ſed ad tẽpus ſe habet ut viſus ad oculũ:qui licet ſine oculo nõ videat / tñ nõ habet ab oculo q̄d viſus eſt.ſic anima in menſuratõe motuum tpe utit̃. & in hunc uſum varia inſtrumẽta fabricat Motus itaq̧ diſcretiõis animȩ q̄a tempore menſurari nõ habet/tempore finiri nequit: ideo ꝑpetu⁹ eſt· Adde quia nullus vel numerus vel motus poteſt animæ menſurandi ac numerandi motũ æuacuare:quia omnes præcedit motu ſuo intellectiuo. Vnde ratio circuli ante omnẽ motũ eſt/ nec tempore conſtringit̃ hȩc tamen in anima rationali reperit̃ .ſimiliter & cȩteræ mathematicȩ diſciplinȩ:& incorruptibiles ſcibiliũ veritates. quare & aĩa₃ ĩmortalẽ eſſe manifeſtũ erit. DIS.non mediocriter mouet/ ꝙ veritates ĩuariabiles quas anima abſtractas intelligit cõplicat: & addiſcenti miromõ explicãdo manifeſtat:nec in talibus corpe neceſſario utit̃.limpidius nanq̧ hȩc intueor dũ clauſis oculis & quoad fieri poteſt mentẽ ſuꝑ corpus æleuo.

MAG.plane.nã Prophetȩ in extaſi aut raptu/ſimilit̃ & in ſomnis ſecretiſſima cõtemplabant̃.clarius autẽ ab omĩ corpali mole liberata anima talia intuetur. DIS.perſuaſus ſum. MAG.Cõfirmat hoc. ꝙ marceſcente corpore/reddit̃ anima ad cõtemplãdas altiſſimas veritates expeditior:nec a maxime intelligibilibus ledit̃.queadmodũ diſſolubiles potentiȩ ab excellenti ſenſibili corrũpunt̃.Prȩterea deſideriũ naturale fruſtratoriũ eſſe nequit.li.3.de anima.2 phiſicoꝝ & primo de cȩlo & mundo Ariſtoteles aſtruit.Omnes hoĩes autẽ naturali deſiderio beatitudinẽ appetunt.ait s. Auguſtin⁹ li.3.de tri.c.8.& Ariſtoteles primo Ethicoꝝ. Beatitudo vero nõ poteſt haberi in hoc mũdo.ſecundũ btm̃ Auguſtinũ li. 22.de ciui.& Boetiũ li.tertio de cõſolatõe phiȩ.igit̃ neceſſariũ eſt aĩas in aliud ſȩculũ durare:ibiq̧ deſiderata beatitudĩs ȩternitate potiri· Sed q̄d plura? imago & reſplendẽtia viuentis in ſȩcula creatoris quõ deſineret cũ nc dies illuſtrata ſole deficeret/ ſi ĩ noſtro hemiſpherio ſol ſꝑ ꝯſiſteret

Ariſtote. Auguſti⁹ Boetius

Quibus ſcripturaꝝ teſtimoniis ꝯfirmari poſſit aĩȩ ĩmortalitas.& quõ aĩa reſpectu dei mortalis ſit q̄ mutabil̃.& de duplici eius morte. Cap.xxiiii.

MAGEd ne a q̄piã veritatis lumen q̄d ex ꝑmiſſis de animȩ ꝑpetuitate hauſiſti/ obtenebrari poſſit:ipſum ſacroꝝ ȩloquioꝝ muro circũda.unũ ait veritas. ego vitã etnã do eis.& Aure.in eccleſtiacis dogmatib⁹ c.15.(quẽ libꝝ nõnulli Gennadii dicũt)ſolũ hoĩem credim⁹ habere aĩa₃ ſubſtantiuã : q̄ exuta corpe viuit: & ſenſus ſuos atq̧ ingenia viuaciter tenet. non cum corpore morit̃.ſicut Arabs aſſerit. neq̧ poſtmodũ interitura.ſicut Zenon dicit:quia ſubſtãtialiter viuit. Idẽ li.de ſpiritu & aĩa c.48.dicit̃.& Dionyſius de diui.no c.4.Animȩ humanȩ habẽt ex bonitate diuina ꝙ ſint intellectuales.& ꝙ habeant ſubſtãtialẽ vitã & incõſumptibilẽ.& Cicero in li.de ſenectute introducit Socratẽ apud Pla

Aĩȩ ĩmortalitas Auguſti⁹ Ioan.10. Cicero Valerius Maxim⁹ Virgili⁹ Ouidius 1Thi.6. Ezech.18.

tonē dicentē. Quid multa ſic mihi pſuadeo/ſic ſentio: cū tanta celeritas animorꝫ ſit: tanta mēoria pteritorꝫ/futurorꝫ prudētia: tot artes/tātæ ſci entię/tot nō poſſe eā naturā q̄ res eas continet eſſe mortalē? Et ī fine ad iungit. O pclarū diem cū in illud animorꝫ cōciliuꝫ proficiſcar: & cū ex hac turba & colluuione diſcedā. & plura ibidē. Valerius qq̄ maxim⁹ li. ſecūdo nōnulla ad id ꝓpoſitū cōtulit. Virgilius quoqꝫ in. 6. æneí. & Ouidius li. 9. methamor. & poetarꝫ numeroſa turba aīam īmortalē credidit Sed qbus nec iſta ſatis faciūt. c. pe. 24. q. 3. legant: & contrariū aſſerētes inter hęreticos inuenięt. DIS. Si ſacris litteris dicta firmare cōtendis q̄ contraria vidētur ex his teſtimonia diſſoluas neceſſe eſt. Ait enī Apoſtolus loquens de deo qui habet īmortalitatē ſolus. & propheta Ezechiel. Anima q̄ peccauerit ipſa morieť. MAG. Fortiter opponis. ſed hæc longe aliter accipiēda ſunt. Solus enim deus īmortaliatté habet: q cum incōmutabilis ſit/ſicut vitā in ſemetipō habet ſic ſeipſum cōſeruat: & ipſum nō eſſe impoſſibile eſt. anima aūt mutabilis de bono in malū/accepit eſſe p creationē: & a creatore ꝑpetuať per indeſinentē cōſeruationeꝫ. Ezechielis autē vaticiniū de morte p peccatū q̄d priuat animā vita graciç intelligendū eſt. de qua in li. Sapiētię. Per maliciā occidit homo aīam ſuam: qa peccatū graciā expellit. cuius præſentia anima/ſicut corpus per ipſam viuit. inquit Auguſtinus. Eſt & alia animę mors & qdē ſuma: alienatio ſcilicet eius a vita dei in ęternitate ſupplicij. ut teſtať idē lib. vi. de ciuitate. ſed de hac in cāpo miſerię: nūc q̄ reſtant in hoc cāpo luſtrabim⁹ i. Thi. 6. Ezech. 18. Sapie. 16. de pe. di. 1. pa. reſuſcitatus. & Aug. li. 6. de ci. c. 12.

Sola rationalis anima īmortalis eſt. poſitio autem

Platonicorꝫ de aīa mundi/ in quā plantarꝫ & brutorꝫ aīaliū aīas reſoluendas putāt: exploditur. & contrarium luculētiſſimis teſtimoniis ſancti Auguſtini aſtruitur. Capitulū. xxv. DIS. Animę humanę ſolū/an & cęteris īmortalitatē ineſſe credis? MA premiſſuꝫ ex li. de eccleſiaſticis dogmatib⁹ teſtimoniū/ ſolū hominē īmortalē habere aīam explicat: q̄d ſi minus eſt: adducā q̄d in eodē. c. ſeq̄nti additur. Animaliū ꝟo aīę nō ſunt ſubſtantię (intellige corruptibiles) un̄ ſeq̄tur. ſed cū carne ipſa carnis viuacitate naſcunť: & cū carnis morte finiunť. & ideo nec rōne reguntť ſicut Plato & Alexand' putāt: ſed ad oīa naturę incitamēta dicunť. DIS. Si igit iuxta Platōicorꝫ poſitōem īmortales ſūt aīę etiā irrationales: arbore ſucciſa & beſtia moriēte/ubi manēt illarꝫ aniæ ſi nō corrūpunť? MAG. In aīam mūdi inquiūt reſoluunť. nā ut aiunt ab ipſa ſunt. Vnde ſicut anima rōlis tota in toto & tota in qualibet pte homīs eſt: ſed nō eadē officia in oībus exercet. in oculo etenī videt: & diciť viſiua. in aurib⁹ audit: & eſt auditiua & ſic d' aliis. ſic ut aiūt: aīa mūdi imptibilis in toto mūdo tota &c. lapidibus pręſtat eſſe: plantis vegetare: brutis ſentire. Hęc inqunt ante aduentū intellectiuę embrionē vegetat: & id exercitiū in nōnullis mortuis exercet: qbus & ungues & capilli creſcūt. Triplicē em̄ gradū animarꝫ Varro diſtinguit. ut refert Aurelius li. 7. c. 25. vegetatiuū in plantis/ ſenſitiū

Platonis & Alexā. poſitiões

Aug. de eccleſi. dog. c. 15. & 16

Augu. de ciui. li. 4. Varro

in aſtris q̄ mundi ſunt oculi:& intellectiuū in q̄ hoı̄es deo videntur ſimi
les. Solos em̄ illos aı̄aduertiſſe quid ſit deus credidit:qui eū animā mo
Idem li.7 tu ac rōne mundū gubernantē affirmāt.nā & ipſe ut ait Aurelius: dicit
c.6. deū ſe arbitrari eſſe animā mūdi:& hunc ipm mundum eſſe deū. Alludit
virgilius. Vergilius cū ait. Iupiter eſt q̄dcunq; vides quodcūq; mouet. Plato au
tē mundū eſſe aı̄al beatiſſimū & ſempiternū:ſic & ſydera inſtanter affir
mat. unde & homo grece microcoſmus id eſt minor mundus dicit:hoc
autē q̄ impprie diceret ſi macrocoſmus.i.maior mundus/ cuius homo
ſimilitudinē gerit aı̄am nō haberet? Et quia ab hac aı̄a oı̄m motus/or
do & diſcretio eſt:ipſa quoq; numerus ſeipm mouēs appellat. Nec mirꝫ
ſi Ariſtoteles eā ipſa; naturā ſagacē/ alij Fatū / alij neceſſitatē cōplectiōis
dicere voluere. Singuli tn̄ poſitōes ſuas moderātes:de quib⁹ diſſerendi
locus nō eſt:in illa nō modo animas/ſed & oı̄m reꝝ formas ante rerum
productōes/nō quidē tp̄e ſed natura p̄exiſtere Platonici voluere.nᶜ for
mas ut in rebus ſunt & in mundi aı̄a ſ;m rē / ſed eſſendi modū tm̄modo
differre. Mſta & ſecretiora q̄dā phiꝫ circa aı̄ę mdi declaratōe; explicāda
veniūt:q̄ cōſultius in epitōate iſtoc ſilētio p̄terimus. Auguſtin⁹ vero in
locis p̄nominatis poſitōe; de aı̄a mundi ſatis exterminat. Quid autē de
aı̄abus ſtellaꝝ/ & ex cōſoquēti aliaꝝ mūdi ptiū ſentiē li.7. nō oı̄no p̄ter
iſſe memini. DIS. Concl'oē; igit̄ in p̄miſſo ex li. de eccleſiaſticis dog
Auguſti. maticis capitulo tenendā cenſes? MAG. etiā fili. un̄ & in li. de fide ad
Petrū loq̄ns ait. Quoſdā ſpiritus ſic deus creauit ut ſp̄ eſſent: q̄ſdā ve
ro ut q̄n; ſpiritus deſinerēt:illos itaq; deſituros:quoſdā ex aqua/q̄ſdam
quia ſic voluit p̄duxit ex terra. & infra. Spiritus oı̄m aı̄aliū tā diu ſpūs
ſunt q̄ diu in corpib⁹ viuūt. aı̄a quippe q̄ rōnis capax diuinitus facta n̄
eſt/cū carne ſua & incipit & deſinit viuere. qa q̄n corpi vitā non tribuit
& ipſa nō viuit. Atq; ita miro mō cū oı̄ carni aı̄a ſit cāviuēdi/ſpūs tamē
irrōl' tā diu viuit q̄ diu in carne māere potuerit: & dū a carne ſua ſepat̄ /
Gregori⁹ extinguit. Alludit dictis q̄d beatus Grego. in.4. dialogoꝝ d' triplici ſpi
ritu a deo creato aſtruit. DIS. de rōne v̓o quā idem locus a brutis ſe
iungit /quid ais? MAG. Tu primū quid te moueat exponas.

Animalibus brutis ineſſe rōem imp̄fectā & informē quō cōcedi
& argui poſſit ex his q̄ op̄ari ſolent. Capitulū.xxvi .DIS.

E multa p̄ter ordinē ꝯmiſceri videāur/ a p̄prio capite de hoc loq̄ ex
ordiāur. videsne (ut a mı̄s ad maiora aſcendā) araneas circa edium
feneſtras telas ſuas ordinatı̄ ꝯtexere: & in centro vl' circūferētia p̄dā aduo
litantē ſc; muſcā diligēter obſeruare? Formicas in æſtate granoꝝ acer
uū ꝯportare/in cōſeruandis ſingulari induſtria uti? Itē hyrūdines q̄ ar
tificioſe ex luto nidos ꝯglutinare/oı̄ videnti p̄ſpicuū eſt. Quid dicā d' ca
nibus? q̄bus tanta ineſt diſcretō ut dn̄m ab alienigēa/ latronē & homici
dā ab inſonte in vindicta ſecludāt:in biuio/ferā altera d'clinaſſe p̄te ſi illo
giſſāt. Ciconiaꝝ/eq̄rū & elephantū naturas longū eſſet ꝯmēorare: q ſing Philo alexandrin⁹.
Hierony. lari p̄diti noſcūt ingēio. M. d' brutoꝝ rōe Philonē ſcripſiſſe Hie. li d' vi.

illuſtribus teſtatur. Hanc ſi nos quoq; irrationabilib⁹ nõ oĩno adimere voluerim⁹: ipam nõ ſimpliciter rõem: ſed ratõem informẽ dicere poſſumus. Sicut em̃ viſus in colorꝝ diſcretõne confuſus eſt/& informis: formatur autem ratione inter album & nigrum diſcernente: ſic brutorꝝ diſcurſus ſi quis in opando cernitur confuſus eſt nec ſatis diſtinctus. Hui⁹ in homĩe ſimilẽ quodãmõ conſpicius: intellectu tñ formari haud ignoramus. Nunquid qui vocabulorum vim ignorat: leges librꝝ p differẽtias litterarꝝ ſyllabarꝝ & vocũ diſcurrit: intellect⁹ autẽ ſi adhibet diſcurſum eſſe bene aut male diiudicat? DIS. Sic cani a deo vim collatã dici poſſet qua ex his quæ ſenſu dephendit ſpecialius ſyllogiſet: informẽ tamen eſſe hunc diſcurſum. cũ neſciat ſi bene an male diſcurrat. MA. Hãc vim rõeȝ nõnulli appellant cũ diſcurſus & diſcretio (q̃uis cõfuſa) oĩno a ratõe ſeiungi non poſſit. Vnde & Aurelius li. xi de ciui. c. xxvij Auguſti⁹ Ineſt ſenſibus irrationabiliũ animalium & ſi ſciẽtia nullo modo: at certe quędam ſcientię ſimilitudo. ait aũt ſcientia nullo modo nã ut in li. de fide ad Petrũ ſcribit: nullã intelligendi facultatem diuinitus acceperunt. Et Dauid rex. Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus. Pſal. 31. In impfectioribus autẽ opibus: utputa grana illo vel illo loco reponere: telam in feneſtra potius quã alia domus parte texere &c. ptim ex expimento & memoria pteritorꝝ eſt in his quæ ex parte ſunt: partim ex naturę ĩſtinctu: nã telã texit aranea/& grana colligit recenter formica pducta. Opatur aũt & inclinat naturę inſtinct⁹ in eiſdẽ ſpecie ad ſimilia ideo oẽs hyrũdines ſimiles nidos/araneę telas fabricãt. qui aũt cognitione ratiocinatiua opantur opus ad placitum variant. unde nec omnes homĩes ſcriptores: & qui ſcriptores non ſimilib⁹ characterib⁹ ſcribunt DIS. apte loqueris: nec alia dilucidatiõe opus eſt. ad alterꝝ q̃d Auguſtinus in pmiſſis verbis innuit: animarꝝ ſcȝ regreſſũ ſermonẽ vertam⁹.

De Reuolutione animarũ a cęlo in humana & beſtiarum corpora: & de regreſſu earundẽ in cœlum qui & quid Philoſophi ſenſerũt. Ca. xxvij. MA.

On omnibus quibus (utcunq;) animę immortalitas innotuit cauſa cõiunctionis cũ corpore / & receſſus ab eodem ęque patuit. In primis autem opinionem illorꝝ qui animas tempe precęſſiſſe corpora voluere ſub breuitate tranſcurramus: dehinc innixã veritati ſententiam teneamus. DIS. probe. MAG. Pythagoram aiũt primũ μετεμψυχωσιν id eſt tranſanimationẽ docuiſſe: & adeo quidẽ generalem ut animarum noſtrarꝝ in beſtias/& rurſus beſtiarum in homines & taliũ in plantas tranſitũ crederet. Hinc (ut teſtatur diuus Hieronymus li. 2. contra Iouinianũ. c. 35.) Pythagorici omne q̃d mouetur & viuit edendũ non putant: & eiuſdem criminis reos arbitrantͬ qui abietem/ quercumue ſucciderint/cuius patricidę ſunt & venefici. Ipſe inſuper Pythagoras ſe dicit in bello Troiano fuiſſe militem Euphorbũ / & ibi occiſum a Menelao qui minor Atrides dicebatur. Vnde Ouidius li. Pythagoꝛ Hieronyꝰ Ouidius

xv. μεταμορφωσεων id eſt de tranſformatis opinionē Pythagoræ pertractans in pſona ipſius ait. Ipſe ego me memini Troiani tempe bel‑li: Pantoides Euphorbus erā / cui pectore quōdā Hęſit ī aduerſo grauis haſta minoris Atride. & rurſus in eodē. Morte carent animæ ſemp pri‑ore relicta Sede: nouis domibus viuunt habitātq; receptę. Oīa mutan‑tur: nihil interit errat & illinc Huc venit: hīc illuc & quoſlibet occupat artus Spūs: ęque feris humana in corpa tranſit: Inq; feras noſter nec tē‑pore depit ullo. Vtq; nouis facilis ſignatur terra figuris: Nec manet ut fuerat nec formas ſeruat eaſdem: Sed tamen eſt eadem animam ſic ſemp eandem Eſſe: ſed varias docet migrare figuras. Plato altiſſimarū ſpecu‑lationum cupidiſſimus: Pythagorę dogmata audiens non modo non reſpuit / ſed ipē quoq; animas hominū poſt mortem reuolui uſq; ad cor‑pora beſtiarū ſcripſit & tenuit. Hunc ſecuti Apuleius: Plotinus: Porphi‑rius; Varro / Vergilius Tertulianus Origenes quoq; nonnulla quāuis impia / de animarū reditu ſcripſere. Quorū alij oēs anīas puras ab initio conditas arbitrant. & eas quæ ab omni cōtagione corpis liberę ſunt / cę‑lum poſſidere: appetitiuas vero corporū / latenti deſiderio de cęlo pſpi‑cere. & pondere terreni cōtagionis / paulatim in inferiora dilabi corpib9 diuerſis cōiungi / & ab his tandē reſolutas & purgatas nō ea qua deſcen‑derunt porta ad ſuperos reuerti. Duas equidem in cęlo portas p deſcen‑ſu & aſcenſu aīarū: Macrobius ſuper ſomnio Scipionis ad mentē Plato‑nicorū explanat. Prīa eſt porta hoīm & deſcenſus: Cancer ſc3. altera Ca‑pricornus porta deorum / q rurſus aſcendentes anīę īmortalitatē deorū conſequūtur. Galaxia aūt per ſigniferū protenſus circulus / locus ē bea‑torū. Cętera autem ſigna tranſeuntes / quaſi ebrie ex viſis diuerſis obli‑uiſcuntur eorum quæ habebāt in cęlo. In ſphera Saturni acquirūt intel‑ligentiā. in Ioue vim agendi. in Marte animoſitatis ardorē. in Sole ſen‑tiendi opinandiq; naturam. in Venere motus voluptatum. in Mercu‑rio interp̄tandi vigorem. in Luna vim augurādi. Purgatas quoq; ęuo‑cari ad letheū fluuiū: ut inde bibentes obliuiſcantur p̄teritorū malorum quæ in corporib9 paſſæ ſunt & ad ſupera cōſcendāt / & ab his rurſus ī in‑feriora reuerti cupiāt: Vergilius platonice dixit. Letheū ad fluuiū deus ęuocat agmine magno (ſc3 aīas) Scilicet īmemores ſupera cōuexa reui‑ſent: Rurſus & incipiāt in corpa velle reuerti. Intantū etiā Apulei9 deſi‑puit ut in li. de deo Socratis aſſereret anīas hoīm in demones tranſire / vel lares ſi boni ſunt: vel lemures ſiue laruas ſi mali. Manes aūt deos di‑cūt. Varro aūt aīarū reuerſionē ita cōſtrinxit ut nō in beſtiarū ſed pprīa corpa redire eas diceret. Porphirius q̊q; idē aſſeruit: & poſt purgatio‑nem de cęlo nō reuerſuras amplius in alia corpa voluit. Purgatōem ve‑ro aīarū quā theurgiā dicūt & has falſas opiniōes Aureli9 lib. 9. & . 10. de ciuitate ſufficiēter cribrauit. Et brūs Ambroſius li. de fide reſurrectiōis c. penultīo & ultīo hui9 figmēti auctores irridet dicēs. neq; eīm mirū de‑bet videri q̄d crederis vos in beſtias poſſe mutari: qui beſtias adoratis.

DIS. Pythagoram Platonem Porphiriū ac cęteros gentilitatis caligi

Margin notes: Plato / Macrobi9 / Vergilius 6. Enei. / Apuleius / Varro / Augu. de ciui. li. 22. c. 28. / Ambro.

ne obfuſcatos in difficillimis queſtionibus animarũ ſcʒ origine & ꝑpetuitate erraſſe paruifacio. Origenẽ vero quem ſingulari ingenio: & vite puritate claruiſſe: & ſacras litteraʒ non modo legiſſe: verumetiã abũde expoſuiſſe ferunt: in dictis queſtionibus deliraſſe/ quis facile crederet?
MAG. nemo niſi qui eius ſcripta: ſingulari diligentia conſiderauere.
DIS. & qui fuere iſti? MAG. diui Hieronym⁹ & Auguſtin⁹ ingenio in eloquio/doctrina fide: & ſanctitate clariſſimi. DIS. Pauca ſi ꝓ ſto ſunt ex his de Origenis circa animas errore deducas.

Origenis error de lapſu animaꝝ de celo. & mutatione earũdem in demones: & de ſaluatione demonum Capitulum. xxviij. MAG.

Hieronymus — Beatus Hieronym⁹ ad auitũ ſcribens inter ceteros errores Origenis q̃s in libris περιαρχων id eſt de principijs docuit: etiam hunc de aĩabus apte oſtendit. & in expoſitione fidei ad Damaſum papã cõdemnat. Credidit. n. Origenes (ut plano ſermone pauca referam) aĩas in celis fuiſſe angelos: ubi quæ poſtq̃ peccauerunt deiectas in iſtũ mundũ in diuerſa corpa: tanq̃ in carceres ꝓ delicti qualitate: in q̃bus ſi noluerint ad meliora conuerti: in alio mundo demones fieri: demones quoq̃ ſi voluerint ad meliora conuerti: in alio mundo vel mũdis: ꝑ ſupplicia atq̃ tormẽta in corpibus erudiri: & rurſus ad angelicã ꝑuenire dignitatẽ. Nos quoq̃ ſi negligentius nõ egerim⁹ in corpibus angelos futuros ait. Aĩam etiam angelũ & demonẽ (quos unius aſſerit naturæ ſed diuerſarum voluntatũ) ꝓ magnitudine negligentie & ſtulticiæ iumentũ poſſe fieri: & ꝓ dolore penarũ & ignis ardore magis ac magis eligere ut brutũ aĩal ſit: & in aquis habitet ac fluctibus: ac corpus aſſumere huius vel illius pecoris. Et q̃uis hec dogmata non iuxta ſuam ſententiã in primo periarchon dicat: in ſequentib⁹ tñ multa alia erronea inducẽs ſuam fate tur. ut patet ꝑ Hieronymũ quo ſupra. Epiphani⁹ quoq̃ in epl'a ad Ioannẽ hieroſolimitanũ epiſcopũ (quã ſanct⁹ Hieronym⁹ e greco in latinũ trãſtulit) Origenẽ hec ſenſiſſe libere aſtruit. Inſuper & diſcipulos ſuos docuiſſe ne quis oret in celũ aſcendere: ne prius iterum peccans quã ante peccauerat: rurſus ꝑcipitetur in mundũ. Propter has nanq̃ animaꝝ circulationes/ diuerſos ſibi inuicem ſuccedere mundos ſenſit & ſcripſit. inquit diuus Auguſtinus li. xi. de ciui. dei. c. 23. Errorẽ hunc peſſimũ Auguſtin⁹ varijs locis cõfutat. utputa li. 11. c. 23. li. 12. c. 13. 19. c. 20 in epl'a ad. s. Hieronymũ de origine anĩe. de eodẽ ad Euodiuʒ & optatũ. & li. 12 de Trini. c. ultimo. Sacri etiam canones errorem iſtũ inter hereſes damnant. 24. q. 3. c. pe.

Origenis opinio — Epiphanius — Augustinus

Q́ anima non eſt in corpore ut in carcere in quo lu at in celo commiſſa ſed ut in proprio perfectibili. Capitulum viceſimumnonum DIS.

Explosa vanitate quid tenendũ ſit videam⁹. MAG. Aĩas ratio

nales quotidie ſingulis corpibus ſufficienter diſpoſitis ſingulas a deo creari & ſimul infundi ex prioribus liquet. Infundunt aūt nō ut carceribus in qbus neſcio quæ priora delicta luant: quæ em̄ ſimul infundēdo
ipſus creantur. prius non erāt nec peccauerunt. Hinc & apl's loquens de Iacob & Eſau ait. Cū em̄ nō dum nati fuiſſent/aut aliqd boni egiſſent aut ma
Malach.1. li/ex vocāte dictū eſt: Iacob dilexi: Eſau aūt odio habui. Rurſus qui carceribus pęnaliter includunt: eos nō modo non amant: ſed ſi poſſunt effugiunt. anię autem tali amore corpibus copulant/ut iuxta apl'i vocē
.Cor℞.5. nō expoliari ſed ſuperueſtiri velit. DIS. nū idem dixit deſiderium ha
hil'.1. bēs diſſolui & eſſe cū Chriſto. Et ite℞. infęlix homo ego/quis liberabit
Roma.8. me de corpe mortis hui⁹. Dauid inſup ait. Heu mihi quia incolatus me
Pſalmiſta us ꝓlongatus eſt. MAG. prompte ſcripturarū loca adducis: ſed for
Tho.2a. taſſe minus bene intelligis. nam ut btūs Thomas exponit. Paulus nō
2ę.q.25. refugiebat corpis naturam: quia ab eo expoliari nolebat: iuxta priorē
arti.5. vocem: ſed volebat carere infectione cōcupiſcentię & corruptiōe corpis quæ aggrauat aiā ne poſſit deū videre. unde notanter dixit de corpore mortis huius. Nō igit aīa corpi tanq̄ carceri: ſed ꝓprio pfectibili unit nō p aſſiſtentiā ut rector naui: queādmodū maledict⁹ Auerrois ſomniauit ſed p realē informatōē ut p ſe forma. ut exprimit clementina unica de ſumma trini. & fide catholica. Cū aūt talis informatio ꝯſiſtat in ꝓportione harmonica q̄ in alio eadē nō repitur/ideo nec anima unius corpori alterius ut forma cōiungitur/ſed cuiq; propria infunditur/creatoris voluntate: ut in eis ipſi famulantes maiorē mereantur annonā aliquā/
Athanaſi. do pfecte conſequendam in aduentu iudicis. inqt Athanaſius in ſymbolo. Omnes homīes reſurgere habent cū corporibus ſuis/& reddituri ſūt de factis ꝓpriis rōē. & q bona egerūt ibūt in vitā æternā/q ṽo mala in ignē ęternū. q̄ duo ſequentib⁹ cāpis indagāda veniunt. DIS optime: prius tamē ſepatione & reunionē aię & corporis latius pſuadebis.

Quō anīa reuniri poſſit corpori exemplo deducit. & Auerrois opinio de unitate intellectus reprobat. Inſup reſurrectiōem a Gētilibus creditam/ab eccleſia Chriſto/apoſtolis & prophetis multipliciter atteſtatam eſſe oſtenditur. Capitulum.xxx. DIS.

Nima cū in ꝓportiōe q̄dā unita ſit corpi: neceſſario ſepabit proportiōe reſoluta: qa ṽo īmortalis ē ſubā: ſepata nō interit: ſed p ſe ſubſiſtit/nec tn̄ ppetuo deſiderio ſuo q̄d ad corp⁹ habet cuius p ſe forma ē fruſtrabit. natura aūt idē corpus nūero reſolutū ī cineres reſtaurare nō pōt. reſtaurabit igit ab eo q ipm prio ex nihilo in cōi oīm materia creauit cui pmanēs aīa ut ꝓprio pfectibili reuniet. Queadmodū em̄ pcutiēs vitr℞ in ꝓportōe ītegrū vim quandā īmittit motū & ſonū harmoniacū in eodē efficientē: quā rupta vitri ꝓportōe & integritate neceſſe eſt mox abſcedere. quę vis ſi īcorruptibilis eſſet ſubſtātię & per ſe ſubſiſtere poſſet/donec aliqua arte vel ingenio vitro reformato reuniretur in eodem utiq; prætermiſſum motum & ſonum continuaret. DISCIPVLVS. Placet hæc manuductio: nā creationi & infuſioni aię vide

tur plurimũ conuenire. non enim extra vitrum ꝑcutiens vim hanc cau ſat & vitro ĩmittit: ſed in vitro eã concitat. Sic & creator animã non pri us creat extra corpus & poſtea infundit: ſed ſimul eodem inſtanti in cor pore creando infundit: in q̃ motus viuificatõis & intellectõis varios ex ercet. MAG. Scite q̃d volui reſumis. DIS. Aliud aũt video paulo ante cõmemoratũ: q̃d nondũ intelligo. MAG. Plura fortaſſe. nec enim oĩa dilucidare poſſum⁹: verũtñ edicito qd te dubiũ reddat. DIS. Cur Auerroim & maledictũ & ſomniantẽ appellaueris. MAG. quia hic ca tholicã irridens ſynceritatẽ ad Maumetis caninã perfidiã rediȷt. & dum Ariſtotelis lucubraiões in multis nõ indocte expoſuiſſet/ tñ eũ locũ q de ꝑpetuitate aĩę rõlis eſt: non tã obtenebrauit ꝙ etiã rõibus & argumẽ tatõibus telę araneę paulo fortioribus deprauare conatus eſt: intm̃/ut di ceret unũ & eundẽ numero oĩbus hoĩbus eſſe intellectũ: qui corpus nõ realiter inhęrendo informaret/ſed coaſſiſtendo intelligẽtiã p̃ſtaret. q̃ di cto quid turpius? a phĩa vera quid remotius? in fide Chriſti quid exe crabilius? DIS. Nihil profecto: ſequeretẽ enim caſtos quoſq; ac virtu oſos cũ lenonibus auariſſimis eadẽ labe teneri: infectos / & ex corpore & anima non vere unum poſſe fieri compoſitum. MAG. Adde ꝙ mox in ſequentibus demõſtrabitur: omnes hõies in ęterna gloria beati ficandos/eoſdemq; in æternis cruciatibus puniendos. Si enim unius ho minis intellectus diuina perfruetur viſiõe/ omñs beati erũt quoꝶ hic idẽ intellectus eſt. rurſus ſi unius intellect⁹ dyabolo & ſociȷs eius adiudica bitẽ ad gehẽnã/omnes ardebũt pariter quoꝶ hic idẽ eſt intellectus. DI. Intelligo. ſed fortaſſe ſi hic intm̃ deſipuit: nec reſurrectõe3 in vitã vel pę nã credidit. MAG. Credidit utiq;: q & intellectũ ĩmortalẽ cognouit: & ꝓpter futuras ſpurcicias legi Mahumetici ſeruiuit in eadem ꝓmiſſas Nõ em̃ reſurrectio mortuoꝶ & alia vita a ſolo Chriſto & apl'is in nouo teſtamẽto/ꝓphetis quoq; in veteri teſtamẽto p̃dicata eſt. ſed a gentibus etiam p̃nunciata uti clare videre eſt ĩ verſibus Sybillę Eritreæ quos di uus Auguſtinus li. 18. c. 24. de ciui. cõmemorat. Plato etiã ſcripſit aĩas ad corpora redituras. ut ante patuit. & Aug⁹. li. 22. de ciui. c. 27. teſtatur ſic Virgilius/ſic Pythagoras ſenſerunt. Labeo quoq; & Marcus Varro nõnullos reſurrexiſſe ſcripſerunt. ut recitat Auguſtinus in eodẽ li. c. 28.

Auerrois error

Sybilla

Auguſti.

Labeo

Marcus varro

DIS. naturalib⁹ igiẽ rõnibus futurã reſurrectõe3 venari poterimus

MAG. q̃ ꝓpter? DI. qa utiq; iã dicti phĩ eã nõ ex fide poſſibilem crediderũt. MA. veꝶ. attñ vel auctoritate ſcripturaꝶ anceſſoꝶ ſuorũ vel ipa expientia ꝑ moti poſſibilẽ fore anĩę & corpis reunionẽ cõceſſere nã naturali ĩdagine nec a priore/nec a poſteriore (ut qdã opinanẽ) id ſuf ficienter ꝓbari poterit: ſed articulu eſt fide creditus. ut patet ĩ ſymbolo Apl'oꝶ. ubi dicit Carnis reſurrectõe3. in ſymbolo Niceno ubi dicit. Re ſurrectõe3 mortuoꝶ. In ſymbolo Athanaſȷ unũ prĩo adductũ eſt teſtio ni ĩ. Inſuꝑ dñs ĩ euãgelȷs. Apl'i ĩ ſuis epl'is. fere oẽs ꝓphete veteris legiſ idẽ luculẽtiſſimis teſtiõnis aſtruũt: q̃ ad pñs p̃tereũda ſũt. ea tñ diuus Aug⁹ ĩ li. 18. de ci. dei ſufficiẽter deducit. nos cãpũ gl'iæ ingrediamur.

ANIMAE INTELLECTIVAE

BOSTON PUBLIC LIBRARY

Campus Gloriȩ. In hoc campo inquiritur ad quam gloriam peruenire poſſit anima intellectiua nūc corpore exuta & demū eidem in reſurrectione uniuerſali reddita. Vbi iterim ſint animȩ exutȩ bonorum & malorum donec corpora reſurgant. Quibus etiam bonis animȩ bonorum interim pfruanť & quibus dotibus ornentur. Capitulū. xxxi. DIS.

auſtam fȩliciſſimāq; ſemp hanc pdicauerim horā/qua amȩniſſimi huius campi ſepibus appropīquamus. Iucundiſſimã quippe in eo futurā venatiōem/nomen ipm quo prȩtitulatus eſt ꝓmittere videtur: neq; em̄ crudeles/īmanesq; beſtias ſentibus/ſpinis aut grauiter olentib⁹ paludibus/latitare phas eſt in eo loco cui nomen gloria eſt. MAG. probe. Quoniā nemo hic habitabit in monte domini niſi qui ingreditur ſine macula: ut agnū īmaculatum tollentē pctā mūdi ſequať quocūq; ierit in paſcuis uberrimis. Qui aūt ex hac lachrymarum valle ȩgrediens maculas ſecum defert: compunctiōis oleo non linitas/nec ignis incendio purgari poterit: ſed in exteriores tenebras ꝓijcietur in infernū inferiorē. Maculȩ vero quȩ cōpunctiōis oleo hic mollitȩ fuerint/edacia ignis propurgabunť in eo loco quē ob id purgatoriū dicimus: q̄ mundatȩ ab omni contagione corruptiōis: ſicut & illȩ q̄ maculas aut non contraxerunt/aut hic anteq; exirent diluerunt: euiſtigio ad ſuperos ȩuolabunt: ubi in placidiſſimis ſedibus cōſtituunť donec recipiant corpora: ſed iam incorruptibilia q̄ ornent/nō onerent inqt diuus Auguſtinus li. xv. de Trini. c. xxv. Et rurſus li. 13. de ciui. dei. c. 7. Auguſti⁹
Idem ſub his verbis exprimit dicens. Anīȩ piorum iam ſunt in requie: & impiorum in tormento donec eoꝶ corpora reuiuiſcant: illoꝶ ad vitam/alioꝶ ad mortē ꝑpetuā. Et in Enchyridion. c. 108. & ius pōtificiū. 13. q. 2. c. temp⁹. Temp⁹ quod inter hoīs mortem & ultimā reſurrectionem interpoſitū eſt/anīas abditis receptaculis continet/ſicut unaqueq; digna eſt. vel requie vel erūna: pro eo quod ſortita eſt in carne dū viueret. Dæducunť aūt aīȩ ad hunc gloriȩ montē/ab angelis ſanctis. ut domin⁹ teſtať de aīa mendici Lazari Nec mirꝶ ſi ab his ducūtur in requiē/quos in labore habuere coadiutores & cuſtodes: faciem tamē dei ſemp contemplantes. ait em̄ domin⁹. Angeli eorum ſemp vident faciē patris Math. 18.
mei. Super quo & diuus Hieronymus magna inquit dignitas eſt anīarum: ut unaqueq; ab ortu natiuitatis ſuȩ habeat ad ſui cuſtodiam angelum deputatū. Huic tu ſpeciali oratione complacere ſtude: & in cōſpectu eius ſemp praue agere ptimeſce: ut corpis tui ꝓportiōe diſſoluta aīam tuam ad dictū gloriȩ montē in iocūditatis campo cōſtitutū deducat ubi quanta gloria/quantū gaudiū/quanta deniq; fȩlicitas ſit ȩnumerare q̄s cōtendet ſ̄cū Apl̄s rapt⁹ in cœlū tertiū dicat. nec oculus vidit nec auris 1. Coꝶ. 2.
audiuit nec in cor hoīs aſcenderunt quæ ꝑparauit deus diligentib⁹ ſe. Iſaie. 64.

DIS Credo quia ut ſunt explicari ſermone aut ab humano anīo hic cōphendi non poſſint. Attamen de his pauca ſaltem & in genere dici

poſſe haud dubito: tu igitur quod ex multorꝝ codicibus didiciſti breui compendio ędiſſeras. MAG. Faciam q̄d potuero: nec attendo eos qui vel ſuę prudentiæ innitētes/ vel canino dente omĩa quod ipi non fecerūt corrodentes & huiuſcemodi phię principijs ac primis rudimētis non debere cōmiſceri calūniabuntur: in quorꝝ auribus nihil dulce reſonat q̄d non ab Ariſtotele & cęteris gentilibus ęlaboratū eſt. nobis placet verū a quocunqꝫ dictum. Sed ut ad rem redeamus quę petitioni tuę nunc ſatiſfacere poſſunt. ſunt quę de dotibus anīę a catholicis tractatoribus digeſta ſunt Anima nempe q̄ hic fide ſpe & charitate ęterni patris filio ſubarrata eſt: cum ſponſo ſuo adducta fuerit: correſpōdentibus ornabitur: atqꝫ dotabitur dotibus. quæ ſunt viſio dilectio & fruitio: in quibus tota anię fęlicitas cōplectitur: ſi ſecuritatem addideris de non finiēdo. Nā ut inquit diuus Auguſtinus li. xiij. de Tri. c. 8. beata vita eſſe nō poteſt niſi ſit immortalis. Auguſti⁹

Quomodo his dotibus fęlices erunt animę potentiæ primo: & per has anima. Et q̄ eſſentiā dei oculis corporeis nec hic nec alibi in propria natura videbimus ſed oculis mentis: quod ſanctorum teſtimonijs probatur Capitulum triceſimūprimum. DIS.

Aulo amplius iā cōmemorata dilucidāda ſunt p̄ceptor colende? MAG. Actus gr̄iæ principales ſ̄m q̄s aīa in deū conuertitur/ ut in eſſentiale btitudinis p̄miū tres diſtinguūtur: videre ſcꝫ diligere & frui. Rōnal. n. vis cui⁹ nūc eſt credere p̱ fidē: & videre p̱ ſpeculū in ænigmate: tūc videbit apte. videbim⁹ (inqt Ioānes in ſua canonica) ipm ſicuti eſt: facie ad faciem. Cōcupiſcibilis cui⁹ ē hic amare. tūc diliget pfecte ſine incorruptione. Iraſcibilis cuius ē hic erigi & in ardua tēdere p̱ ſpē: tunc app̄hendet cōtinebitqꝫ certe: cōtinue: & cū ſecuritate. Primo itaqꝫ pficietur intellectus btīfica & clara viſione. Secūdo volūtas pfectiſſima ac ſuauiſſima dilectione. Tertio memoria firmiſſima ſecuritate & cōtinua retentione. ſicqꝫ tota aīa pfecta iucundiſſimaqꝫ fruitiōe. unde & Bernardus Clareuall̄ ſanct⁹ Abbas Deus futur⁹ eſt intellectui plenitudo lucis. voluntati multitudo pacis: memoriæ cōtinuatio ęternitatis. Act⁹ gr̄iæ | 1. Cor. 13. | 1. Ioan. 3. | Bernard⁹

DIS. btītudo igit̄ primo potētijs inerit: & p̱ has aīę? MA. Ita non ſpnēdæ auctoritatis theologos Bonauēturā ſcꝫ & Schotū ſenſiſſe manifeſtū ē. niſi em̄ ſic eſſet: tūc ſecluſis potētijs itaqꝫ deū nec intellectus videat nec volūtas amet/ beata poterit eſſe aīa/ q̄d anili fabulæ ſile eſt. Verū tn̄ de ſubtiliorib⁹ q̄ſtiōibus hic ſup̱ſedendū & tp̄is exiguitas & Epitomatis leges iubēt: neqꝫ em̄ de ſubtiliore diſtinctōe potētiarꝫ qd cuiqꝫ tribuat agere volui. cū iraſcibili int̄ cęteras locū dedi. D. ad finē feſtināti? pperas amātiſſime p̄ceptor & p̄ſima idiſcuſſa ſub dēſiſſimis arbuſtis latitare pateris. MA. qa iā dudū Epitomatis limites nos egreſſos video. Sed q̄ ſunt q̄ latere nō pateris? DI. quō ibi deū quē eſſētiale btītudinis p̄miū aſtruis videbim⁹? MAG. deus iuxta naturæ ſuæ pprietatē nec hic nec poſt finalē reſurrectōeꝫ corp̱eis oc̄lis videri p̄t: cū ipe ſit incorpe⁹ ita diſſeruit Aug⁹ ad fortūatianū ſcribēs. & ne cuipiā heſitatiōis beatitudo animæ inerit p̱ potētias ſuas | ſi deus ſit inviſibilis | Auguſti.

aut diffidentię ſcrupulus remaneat/ in teſtes aſſumūt apl'm Ioan. dicentem. Deū nemo vidit unq̄: unigenit⁹ filius qui eſt in ſinu patris ipſe ęnarrauit. Paulum quoq̄ diuinū Thimotheo ſcribentē de deo / quem null⁹ hominū vidit: ſed nec videre poteſt. Pręter hos diuinū Hieronymū Ambroſium Athanaſium Gregorium nazanzenū quoq̄ idem ſenſiſſe teſtatus eſt. Quod autem in multis ſcripturę locis deum ab hominib⁹ viſū legimus/ nō fuit per propriā deitatis naturam: ſed per aſſumptam ſicut placuit creaturam Hui⁹ ſimilitudinē ad Paulinā ſcribens adducit dicēs: Sicut voluntas noſtra inuiſibilis p quaſcūq̄ uult voces ſe ad extra manifeſtat. DIS. Quomō igit ipm videbimus ſi oculis non cernemus? Ioān.pri' i.thimo.6

MAG. Oculis corporeis quibus hic utimur nō cernemus: ſed oculis mentis deum iam cōmemorati viri doctiſſimi: deum videndum aſtruunt. Sic quoq̄ intelligendum aiunt/ quod domin⁹ ait. Beati mūdo corde quoniā ipi deum videbunt. ſic & cętera de hac re ſcripturarū teſtimonia intelligunt. de his quippe oculis & Paulus Epheſijs ſcripſit dicens: Det vobis in agnitiōem eius illuminatos oculos cordis veſtri. matth. 6 Epheſi.1.

Quod ęlecti varia/ miraq̄ ſecretiſſima myſteria in deo videbunt: Trinitatis ſcilicet / praedeſtinationis / prouidentię. &c. nec continuitas huius viſionis aliquādo faſtidiū pięt: aut minus mirabilia erūt poſt mlta annorū milia quā ab initio. Capitulum. xxxiij. DIS.

Lane ſiue oculo corporis: ſiue mentis deum viſuros beatos certum eſt. MAG. Certiſſimū. DIS. Sed quid amplius videbunt? MAG. Extra deum queris aliud: per quem/ ī quo/ & cū quo ſunt omnia? Audi diuum Gregorium in duodecimo moralium circa finem loquentem de ſanctis animab⁹. Qui intus (inquit) omnipotentis dei claritatem vident: nullo modo credendū eſt: quia foris ſit aliquid quod ignorent. quod dictū ſanctus Bonauentura ad ea quae ſaluti perfecte neceſſaria ſunt limitat. Erit nempe ibi (ut diuus Auguſtin⁹ ſcribit in libro de triplici habitaculo) āſſidua lectio libri vitę: id eſt ęterne veritatis: & ſummę ſapientię: & verbi dei quae eſt Chriſti ieſu viſio: ubi quidquid nos nūc latet manifeſtum erit. ibi ratio manifeſta eſt: cur hic ęlectus eſt. & ille reprobat⁹: cur hic in regnū aſſūptus & ille in ſeruitutem redactus. Cur alius in utero morit: alius in infantia / alius in iuuentute/ alius in ſenectute. Cur alius pauper & alius diues. cur filius adulterę baptizatur: & aliquando filius legitime coniugis ante baptiſmū morit. Cur qui bene incipit viuere aliquando male finit. Et qui male incipit ſepe bene finit. Hec omnia & huiuſmodi multa in libro vitae plana & aperta omnibus erunt. Ibi oīm bonū omnibus patebit. ibi omnes inuicē ſuas cogitationes cognoſcent. ibi minimus maiorem ſine dubio habebit gloriam quā totum habens mundi regnum: etiam ſi ęternum eſſet. Apoſtol⁹ Gre li.12. moraliū Bonauen. Auguſti⁹

Tanta iocunditas lucis eternę eſt/ut etiam ſi non liceret amplius manere in ea quā unius diei mora/propter hoc ſolum īnumerabiles anni huius vitę pleni delicijs in circūfluentia tempalium bonorum/recte meritoq; contemnerētur. Non eñ falſo aut paruo affectu dictum eſt. Quoniam melior eſt dies una in atrijs tuis ſuper milia. Et paulo infra idem Auguſtinus ait Faciem dei ſi omnes carcere inferni incluſi viderēt/nullam pęnam/nullum dolorem/nullamq; triſticiā ſentirent. Cui⁹ pręſentia ſi in inferno cum ſanctis habitatoribus appareret/continuo infern⁹ in amęnum cōuerteretur paradiſum. Et infra in eodem. ibi per ſpeculū diuinę claritatis & ipm deum ut eſt videbimus/quantū poſſibile ē creaturę. & noſipos & cęteros vera & certa ſcientia cognoſcemus. tunc abdita creaturarum & ipſius inferni videndo videbimus. Tunc iuſtis manifeſtum erit: quomodo de⁹ eſt īuiſibilis. incompabilis ſiue inicio: ſine fine ante omnia. Quicquid intereſt inter naſci: quod ad filium pertinet: & pcedere quod ad ſpiritumſanctum: excepto quod unus ex uno natus ſit/alter ex duobus pceſſit. Et quomō pater non pręceſſit filiū tēpore ſed origine: nec ſpiritūſanctum. Et quomodo omnia dei unum ſunt in deo excepto quod ad relationem pertinet. & quomodo mundus erat in deo antequā in ſeipſo eſſet non mundus: ſed deus. Et quomō ubiq; totus ſine loco magnus ſine quantitate bonus ſine qualitate. Et quomodo omnia penetrat mūda & īmunda ſine ſui pollutione. Ecce fili hęc & alia quae diuus Auguſtinus in pręfato libro inſuper in ſoliloquio meditationum: manuali/Enchyridion. c. 94. & in fine pręclariſſimi volumis de Ciuitate dei luculentiſſime proſequitur: in hoc regno videbunt ęlecti intuentes deum: & tu inquiris quid amplius viſuri ſunt non attēdens quod haec viſio totum hominem ſaciabit: dicente regio propheta

pſal. 16. Saciabor cum apparuerit gloria tua. DIS. Petitioni meę (quamuis minus diſcrete) ſatiſfactum intelligo. Sed num ex frequenti longaq; viſione talium: anima ſaciata tandem faſtidire incipiet? MAG. neutiq;

Auguſti⁹ delicię enim ipſius (ut Auguſtinus in dicto libro ait) ſine faſtidio ſaciāt quae cum a beatis inueniuntur ſemper tamen deſiderantur & eſuriem & ſitim ſine pęna efficiunt: id eſt ardenti ſemper deſiderio ſemper delectant

Eccle. 24. Scriptum eſt enim qui edunt me adhuc eſurient: & qui bibūt me adhuc ſitient. Cuius etiam ſecreta mirabilia videntibus ea ſemper noua ſunt & mira: & non plus cum incipiunt videri/pariunt ſtuporem cernentib⁹ quam poſt mille annos & milies mille. Et cum angeli ab initio mundi ea ſoliti ſint videre/inde hodie minus mirant̄ ea q̄ primo die.

Animę beatę vident nunc corpus Chriſti in caelo. & alia corpora intuitiue & abſtractiue non tamen mediante fantaſmate & ſcientias hic cōquiſitas nō amittūt. poſt reſurrectōem beati triplicē viſionē habebūt. Ca. xxxiiij.

DIS

Nimarū viſionē q̄ ante corporꝝ reſurrectōe3 utunt̄ intellectōe3 intelligo. MAG. probe. DIS. Spiritualium tantū erit an ne etiam corporaliū? MAG. Etiā corporaliū. vidēt enim nūc corpus Chriſti & aliorum ſi qui iam plene reſurrexerunt. DIS. beati tudinis ratio hoc q̄dē exigit: ſed quomodo hoc fieri poſſit queſtione3 habere videtur. MAG. Quapropter? DIS. Quoniā ex ſuperiori bus manifeſtum eſt intellectionem ſine ſpecie intelligibili fieri nō poſſe hęc autem a fantaſmate: fantaſma a ſpeciebus receptis per organa corpo ris originem trahit: quæ exuta anima non habet. MAG. Intellectio nem fieri a cognoſcente intellectu pariter & ab obiecto præſente in ſpe cie intelligibili certum eſt: & in pręcedentibus diui Auguſtini auctori tatibus roboratur. Speciē vero intelligibilē a fantaſmate/& hęc rurſus a corporeis ſenſibus abſtrahi: nunc quidem neceſſe eſt/propter hoc q̄d Sapiens dicit. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Tunc autem cum car/ nale pōdus exuerit anima/libere ab obiectis pręſentibus immediate ab ſtrahere poterit ſpecies intelligibiles. intelligetq; non modo abſtracti/ ue recedentibus obiectis ſed etiam intuitiue pręſentibus obiectis. Hinc & Auicenna libro ſexto naturalium dicebat. Anima ſeparata clarius vi debit veritatem quam coniuncta. Sunt tamen viri catholici qui noticiā quā de nouo acquirent exutę animę/fieri aſtruūt per ſpecies non ab ob iectis receptas: ſed a deo influxas. DIS. de ſcientijs autem hic cōquiſi tis quid erit? MAG. Indeficiens labor quo non tantum philoſophi de immortalitate animę ędocti/verumetiam ſummi theologi & ſancti patres ſcientias cumulare conati ſunt: ęuidens argumentum eſt: q̄ illas etiam in animabus ſep̄atis permanere credebant. Hinc diuus Hierony mus in prologo bibliæ Paulinum ad ſtudium cohortans ait. diſcamus in terris quorꝝ ſcientia nobiſcū perſeueret in cęlo. DIS. Contrarium ſentire viſus eſt. ſanctus Apoſtol⁹ Paulus. MAG. ubi nam? DIS. In prima ep̄ſa ad Corꝝ. c. xiij. ubi ait. Charitas nunq̄ excidit (& mox) ſcientia inquit deſtruetur. MAG. Deſtruetur quidem quo ad actum non quo ad habitum: nec enim tunc intelligēdo ad fantaſmata ſe cōuer tet quæ nulla erunt: ſpecies autem remanebunt. unde & ſanctus Augu/ ſtinus. li. 14. de Trini. c. 2. Tunc inquit vitę huius mortalis memineri mus & crediſſe nos aliquando quæ non videbamus memoriter reco luerimus. Erit autem ut in li. de triplici habitaculo Auguſtinus teſtatur Electis dei trina viſio. Intellectualis qua puro mētis oculo in ſpiritu de um videbūt & ſuas animas & virtutes intimas & ſpirit⁹ angelicos. Spi ritualis qua ſimilitudines corporum in ſpiritu nō fallaci fantaſia inſpi ciēt. qua viſiōe etiā hodie fruunt̄ ſpūs iuſtorꝝ a corp̄ibus exēpti. Et cor palis q̄ corp̄a cernēt: q̄rūdā ſplēdētia ut ſol/q̄rūdā ut lūa aliorꝝ ut ſtellę.

Sapię.9.

Auicēna

Hierony.

Ap̄ſus

Auguſti.

de hac tri/ plici viſio ne loquit̄ etiā li. 12. ſup gen̄. ad litterā

Corporꝝ beatorū gloria deriuatur ab aīa: & qui maiore gloria fulgebit ſuper alios ſe nō.

extollit. nec qui minore alteri inuidet ſed ob mutuę charitatis perfectionē quilibet de beatitudine alterius tantum gaudet/ quantum de illa quam ipſe poſſidet. ibi erit & fruitio pfecta. & ad utrūq; conſequendum utilis eſt ſcīa & dei noticia hic acqſita. Ca. xxxv. DI.

I ut hęc Auguſtini verba ſonāt: beatoꝝ corpa ī claritate diuerſa erunt. de aīaꝝ gloria idē ſentiendū cenſeo. MAG. probe: nā Apl'us Apl'us Paulus his verbis: qbus & Auguſtin⁹ uſus eſt diuerſitatē remuneratōis aſtruere voluit: cū aūt corpoꝝ gloria ab anię beatitudine maiore vel minore pueniat/ utrūq; exēplificās/ de corpib⁹ cōplexus eſt. nō nulli tñ in ſola claritate btōꝝ corpora/ alia pcellere ſentiūt. DIS. Sed hęc dictis aduerſari vident: ubi btōs oībus bonis ſaciari cōcluſum eſt: quō aūt oībus ſaciabit & qetus erit/ qui in aliījs videt: quę ſibi deſūt tāta bona? MAG. hoc in filījs ſęculi fieri neqt: ubi iuxta Poetę vocē in uidus alterius rebus marceſſit opimis. Ibi aūt p inuidia Charitas/ pro odio pfecta erit dilectio: & tāta/ ut in eadē urbe (quēadmodū in pfato li. Aug⁹ expſſit) pmium ſinguloꝝ oīm: & oīm ſinguloꝝ erit p charitatē. ibi nullus ſupior ſupbus erit: nullus inferior inuidus. Et in manuali c. penultio. Si qs alius quē oīno ſicut teipm amares eandē btitudinē haberet/ duplicaret gaudiū tuū: qa nō minus gauderes p eo q̄ p teipo. Si vero duo vel tres vel multo ples idipm haberēt: tātundē p ſingulis quātundē p teipo gauderes: ſi ſingulos ſicut teipm amares. Ergo quid erit in illa pfecta charitate innūerabiliū btōꝝ angeloꝝ & hoīm/ ubi nullus diliget aliū min⁹ q̄ ſeipm? Nō em aliter gaudebit unuſqſq; p ſingulis aliīs q̄ p ſeipo. Si ergo cor hoīs d' tāto bono ſuo vix gaudiū ſuū capiet quō capax erit tot & tantoꝝ gaudioꝝ? Et utiq; qm q̄tū qſq; diligit aliquē/ tm de bono eius gaudet. Sicut ī illa btā fęlicitate unuſqſq; ſine ꝯpatione pl⁹ amabit deū q̄ ſe & oēs alios ſecū: ita plus gaudebit abſq; extīatione de fęlicitate dei q̄ de ſua & oīm alioꝝ ſecū. DIS. nō mō petitōi meę his ſatis factū fateor: ſed etiā q̄d de dilectōe mouere ſtatuerā dubiū ęnodatū eſt. de fruitōe vero qd? MAG. Talis tantaq; erit ibi fruitio ſup benedictę ac excellentiſſimę trinitatis (nā res qbus fruendū eſt ſunt Auguſti. pater & filius & ſpūſſanctus. ait Auguſtinus lib. 1. de doctrina xpiana) quanta fuerit ipius & cognitio & dilectio. eſt em frui (ut idem ſcribit libro. x. de Tri. c. xi.) amare inherere alicui rei pпter ſeipam: & eſt uti cū gaudio nō adhuc ſpei ſed iā rei. Incognita aūt: qa amare nō poſſumus: ut in eodē li. c. 1. 2. 3. teſtat. Ideo. c. 10. ait: Fruimur cognitis in qbus voluntas ipſis pпter ſeipā ꝫ delectata conquieſcit. DIS. ad menſurā igitur viſionis ſiue cognitionis/ erit mēſura dilectionis & ad modū utriuſq; erit menſura fruitionis. MAG pbe. uñ & diuus Aug⁹ ī manuali. c. ultimo. ait: tantum gaudebunt quantum amabunt/ tantum amabunt

[Margin: d' caritate; Frui]

quantū cognoſcent:& in Soliloquiorū libro capitulo primo ait.ob hoc enim non te diligit domine:qa non te cognoſcit.& paulo poſt. Hinc eſt ergo dn̄e ꝙ non tantū diligo quantum debeo:qa nō plene cognoſco te. ſed quia parū cognoſco parum diligo:& quia parū diligo/ parū in te gaudeo. DIS Mihi igitur proderit ad fruitionis perfectionē: ſi in cognoſcendo deū hic me exercuero? MAG. utiqꝫ. nam idem doctor in manu ali quo ſup̄ & Soliloquio dn̄m dep̄catur dicēs.Oro te deus meus ut cognoſcā te:amem te:ut gaudeam de te:& ſi non poſſum in hac vita ad plenum/vel proficiā de die in diem/uſqꝫ dum veniat illud ad plenū:proficiat in me hic noticia tua:ut ibi fiat plena.& cętera q̄ ſequūtur. DIS.nō mediocriter ergo errare videnť:qui accepto dono intellectꝰ/ caducis vaniſqꝫ intenti diuinis inſudare negligunt:& pigritiā ſuam palliātes/ aiūt Vt quid fruſtra in his q̄ perfecte hic ſciri non poſſunt / ingeniū non ſine labore fatigarem:cū eadē ęque cū aliis in patria viſurus ſim? MAG. Illos errare nēo ſanę mentis dubitat. Nā & angelus dicebat Danieli. Qui autem docti fuerint fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: &qui ad iuſticiam ęrudiunt multos/quaſi ſtellę in perpetuas ęternitates. Sunt tamē alii / qui ſubtiliori fuco/de non diſcendo torporem operiunt.dicunt em̄ cœleſtem hierarchiam non in plenitudine ſcientiæ / ſed charitatis culmine finiri. unde Seraphin qui denominatur a plenitudine charitatis ſupremus eſt ordo.ſub quo Cherubin: quia plenitudine ſcientiæ nomen accepit. DIS.Ad hæc quid tu? MAG.Cherubin a plenitudine ſcientię quā prę omnibus inferioribus habēt/denominari certum eſt:ſimiliter & Seraphin a plenitudine charitatis/ ſed in ſeraphin eſſe minorē ſcientiam ꝗ̄ in Cherubin catholici negant.ut patet per Magiſtrū in Sentētiarum libro ſecundo di.nona.& Bonauentura ibidē.queſtione.4. tantum igitur Seraphin in ſcientia cherubin excellit / quantum in charitate A charitate autem ille ſupremus ordo tanquam nobiliori dono nominatur:ad quod profecto ſcientia ordinatur.Cherubin autem non in charitate/ſed a ſcientia nominari debuit: quia iam ſuperior ordo a charitate nomen ſibi vendicabat. DIS.Patet igitur:quia ſcientia & cognitio magna ſe ſola ad beatitudinem nō proficit. MAG.Probe.ſed ad charitatem ordinata proderit. Scientia enim ut Apoſtolus teſtatur ſine charitate inflat. inflatis autem & ſuperbis in illa regione claritatis aditus nullꝰ patebit. Alludit nec contrariatur dictis quod Hugo de ſancto Victore in cōmentariis cæleſtis hierarchię dicit.Intrat dilectio: & appropinquat ubi ſcientia foris ſtat.Sed hæc miſſa facientes/quoniam alterius ſpeculationis ſunt nec hoc loci definienda: quod cœpimus proſequāur: & de gloria corporū/quæ ipſis erit poſt reſurrectionem/loquamur

Danie.12.
magiſter ſententia Bonauen
Ap̄lus Hugo

Tempus ultimę reſurrectionis humanitus inveſtigari non poterit: futura eſt tamē in momento/miniſterio angelorū/& diuina virtu-

te/in voce tubę. & ſi aliqui viui remaneant i aduentu domini. Capitulũ.xxxvi

DIS. Auide ante futuram reſurrectiōem non ſolum mihi cōuenientiſſime perſuaſam/verumetiam ſacrarum litterarũ teſtimonijs firmiſſime cōprobatã memini: ſed qñ: aut quō fiat nũc cupio ędoceri. MAG. importune omnino illud quęritur quando fiat: ait diu⁹

Auguſti. Auguſtinus libro.xviij. de ciuitate dei.c.43. Si em̃ hoc nobis noſſe pro deſſet a quo melius ꝗ ab ipſo deo magiſtro interrogantibus diſcipulis diſceretur? Non enim ſiluerunt inde apud eum: ſed a pręſente quęſierũt dicentes. Domine ſi hoc in tempore repręſentabis: regnum Iſrahel? at

Actuũ.1. ille. Non eſt inquit veſtrum noſſe tempora quę pater poſuit in ſua poteſtate. Fruſtra igitur annos qui huic ſæculo remanent computare ac definire conanť: cum hoc ſcire non eſſe noſtrum ex ore veritatis audiam⁹ Vnde fili quotquot huic calculationi operã dedere: religioſiſſimę etiaꝫ ac bonę vitę utriuſꝗ ſexus homines: experientia teſte defecere. nam dudum pręterierunt anni in quibus ipi mundi finem ſtatuerunt. DIS. Quia noſſe hoc noſtrum non eſt: nunquid aliud quod ꝓpoſuerã reſpõſum inueniet? MAG. inueniet: ſed imperfectum. Quæ enim lingua explicare poſſet: qualiter oĩm hominũ abinitio ſęculi uſꝗ in ultimũ diem ubiꝗ terrarum in terrę viſceribus quieſcentiũ ab ignibus ab aquis aut quibuſꝗ voraginibus cõſumptorꝝ in cineres /aut uſꝗ in elementa reſolutorum: a varijs vel beſtijs vel hominibus cõmeſtorum: in mo-

ad Theſſalo.c.4. mento /in ictu oculi reſurgere habeant? ut diuus Paulus in prima epſa ad Theſſalonicenſes teſtatur. DIS. mira dicis. MAG. Si operãtis infinitam virtutem conſiderares facile aſſentires. qui enim omnia ex nihilo ꝓducere potuit verbo (dixit nanꝗ & facta ſunt) omnia reformare poteſt in momento. Attamen ut Doctores catholici ex ſcripturis col-

Math. 24. ligunt: collectio puluerũ angelorum miniſterio fiet: qui cum finitę ſint potētiæ nõ in inſtanti ſed in tempore quãuis breuiſſimo operari habẽt Inductio autem formarum tam mixti quam animæ intellectiuę virtute

Schottus diuina fiet in inſtanti ſꝫm Schottum in quarto. Hanc virtutem Apoſtolus tubam & vocem archangeli appellat id eſt Chriſti: qui eſt magni cõ

Ioãnis.6. ſilij angęlus. qui de ſeipſo idem teſtatur dicens. Veniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt/audient vocem filij dei: & procedent q bona fęcerunt in reſurrectionem. vitę: qui vero mala egerunt in reſurrecti

pſal.67. onē iudicij. id eſt ęternę mortis. Dabit em̃ ut ꝓpheta ait voci ſuæ vocem virtutis. DIS. Auſculta quęſo ſi verum ſit q̃d Chriſtuꝫ dixiſſe aſtru-

1.Petri. is? MAG. Euangelio tu nõ credis: & ei in cuius ore dolus inuentus non eſt? DIS. Credo: ſed ipm contraria dixiſſe: haud approbo. quõ em̃ audiẽt vocē domini q in monumẽtis ſunt nec viuunt: Si aũt tũc demũ audiẽt cũ iam reuixerũt/nõ in voce reſurgent? MAG. prius natura audiũt ꝗ reſurgãt: utrũꝗ aũt ſimul & eodē momẽto tpis fiet. ſic & ordinē quē Apl̃us inſinuat accipere debemus ubi dicit. Mortui qui in

Chriſto ſunt reſurgēt primi: deinde nos qui viuimus / qui relinqmur ſimul rapiemur cū illis in nubibus obuiam in aera. DIS. Dum per ſcripturarū teſtimonia / a me dubia auferre conaris: noua prioribus accumulas. Quomodo enim Apoſtolus cū his quibus ſtabit in reſurrectione ſe viuentē relicturum ait: qui dudum omnes mortui ſunt? MAG. Nō ſe & illos quibus loquebat̄ ſuperuicturos uſq; ad reſurrectionē voluit: ſed eorū quos viuētes inuenturus eſt Chriſtus pſonam ī ſe & illos qui tūc ſecum viuebant tranſ figurabat. Aſſerit beat⁹ Auguſtinus. li. 22 de Ciuitate dei. c. 22. Nec hoc alienum tibi videat̄: cū non ſolum ī ſcripturis ſacris / ſed gentiliū quoq; ſimiles orationes ornatiſſime poni repeͤriantur. DIS. probe. Sed hij viuentes in aduentu domini quomodo reſurgent: ſi viui obuiam Chriſto in aera rapientur? MAG. Verum eſt quod Apoſtolus corinthijs ſcribit. Omnes reſurgemus. & ut alia littera habet. omnes dormiemus. Illi igitur qui viui reperiūtur: raptu obuiam Chriſto ſimul & morientur & reſurgent. ait diuus Auguſtin⁹ loco quo ſupra. cōcordat / quod in eccleſiaſticis dogmatib⁹ c. 6. & 7. ſcripſit. Sanctus aūt Hieronymus ad Marcellā in ſolutiōe tertię queſtionis ait talium corpora viuorū in ipſis anima manente tranſ formari: quemadmodum ſurrectura de corruptōe & mortalitate in corruptionē & in mortalitatē. Nec ibidem cuiuſdā gręci opinionē recitat (ut qdā dicūt) ſed ꝓpriam: quā dictis Apl̄i firmare nititur. Nec huic ſentētię Auguſtinus in dictis locis omnino cōtrariat̄: cum utrūq; ſuſtinere poſſit. Vnde in de ciuitate li. 20. c. 20 poſt ventilatā quæſtiōe ait. q̄modo autem ſit futurum / quod nūc pro noſtrę ratiunculæ viribus utcūq; conijcimus: tunc potius erit ut noſſe poſſimus. DIS. nos quoq; donec fiat / cum tantis viris opinari potius / q̄ temere aliqd aſſerere debemus. Reſtant tamen alia quę indiſcuſſa prętereūda non ſunt. MAG. audiam.

Paulus

Auguſti⁹

Hierony.

De quātitate reſurgētiū paruulorū etiam & gigantiū. De ętate & ſexu: quoniā in utroq; reſurgent viri & mulieres: pudenda tamē nō erūt dedecori ſed honori. Ca. xxxvij. DIS.

Irca reſurgentiū quantitatē nōnulla / alia circa eorundē qualitatem futurā occurrūt: quę ſi in ſcripturis reſoluta ſint nec ne edoceas. Primū ſi pueri ſtatura puſilli / aut gigātes tota corporis mole reuiuiſcent? MAG. ad hęc diuus Auguſtinus ultimo libro de ciuitate dei capi. 15. reſpondēs ait. Suam recipiet quiſq; menſurā / q̄ vl habuit in iuuētute etiā ſi ſenex eſt mortu⁹: vel fuerat habiturus / ſi ante eſt defunctus. In tali equidē ętate iuuentutis ſc; quę circa triceſimū annū currit. Chriſtum reſurrexiſſe legimus. Apl̄o aūt teſte omnes in virum perfectum in menſuram ætatis plenitudinis chriſti ei occurremus: in menſuram inquit nō corporis / ſed ętatis. DIS. patres igitur prioris ſęculi / quos multos cētenarios annorū ſupergreſſos ſcriptura aſtruit / in reſur

Auguſti.

ad ephe. 4

rectione non niſi triginta triũ aut quattuor annorũ erunt? MAG. Nec id Apl'us prętendit/ſed omnes nos: corpora eius ſtaturę & plenitudinis rehabituros teſtatur cuius fuere iuuẽtutis tempore. Vnde ait: in virum perfectũ. DIS. dum per Apl'i teſtimoniũ unum dubietatis vulnus ſanare ſatagis: aliud infers. Si eñ omnes in virum perfectũ reſurgemus/ aut mulieres nõ reſurgent/ aut ſexu pmutato omnes in viros tranſformabuntur? MAG. neutrum ſana fides recipit. Nã Chriſtus a Saduceis interrogatus: cuius ſeptem fratrũ erit uxor? reſpondit. nõ nubent quod ad fęminas ptinet: neq; uxores ducent/quod ad viros. Vnde & diuus Auguſtinus loco quo ſupra. c. 17. Vtrumq; ſexum reſurrecturum ait. Et in libro de eccleſiaſticis dogmatib⁹. c. xl. dicit. In reſurrectiõe ex mortuis ſexus forma nõ mutabitur: ſed vir mortuus reſurget ĩ forma viri: & fęmina in forma feminę. Idem in expoſitiõe fidei ad petrũ. Erũt autem tũc membra fęminea (inquit) nõ accomodata uſui veteri/ſed decori nouo: quo nõ alliciatur aſpicientis cõcupiſcentia quę nulla erit: ſed dei laudetur ſapientia atq; clęmentia: qui & quod non erat fecit/& liberauit a corruptiõe quod fecit. In verbo aũt Apl'i virum p homine accipi poſſe: ſequẽti. c. docet. Sicut ibi. beat⁹ vir q timet dominũ: cũ ſint & foeminę q timẽt dñm. Aliũ tñ intellectũ ponit. quẽ breuitas hic relegauit.

(Marci. 21. Mat. 22. — Pſal. iii.)

Omnia reſurgent in homine/ q ceciderũt in morte: nec tñ erit exceſſiua quantitas. caro a quocũq; commeſta / reſurget ĩ illo ĩ quo primo erat animata: Soluitur quod opponitur de coſta Adę unde formata ẽ Eua: de abortiuis & mõſtris. Ca. 38. DI.

Vm ſicut genitalia reſurrectura ad decorẽ aſſeris: ſic & quęlibet alia membra/ inſuper capillos/ungues/inteſtina/ & humores reſurgentes habituros credis? MAG. Totum qd in morte cecidit procul dubio reſurget: electis ad decorẽ / reprobis in cõfuſionẽ. Nã & de his quę hic ad ornatũ/& quę ad neceſſitatẽ corporis ſunt: ſcriptura teſtimoniũ phibet. Vnde de ornamẽtis corporeis domin⁹ ait diſcipulis
Lucę. 21. Capillus de capite veſtro nõ pibit. Et rurſus capilli capitis veſtri omẽs
Mat. 10. nũerati ſunt. De his quę corpus integrãt Fides dicit. Carnis reſurrecti/
Pſalmiſta onẽ. & ne dubiũ cuipiã de oſſibus remaneret. ppheta ait. Cuſtodit dñs oĩa oſſa eorũ: unũ ex his nõ cõteret. Q uod utiq; in futurũ accipiẽdũ eſt: nã hic oſſa ſctõrũ nõ ſolũ cõtrita ſed ab infidelib⁹ ĩcinerata legimus. Si
Iob. 19 adhuc dubitas/exẽplar paciẽtię Iob gentilẽ audi. Scio inqt q redẽptor meus viuit: & in nouiſſimo die de terra reſurrectur⁹ ſum. & rurſũ circũdabor pelle mea & ĩ carne mea videbo deũ: quẽ viſur⁹ ſũ ego ipſe: & ocl'i mei cõſpecturi ſũt: & nõ ali⁹. DI. Si itaq; ut hęc approbãt teſtĩõia/ totum hominis reſurget: mira deformitas erit: capilli ſc; lõgiſſimi/ exceſſiui ungues: & corpora vel obeſa vel impinguata: & in mõſtruoſis in immenſum dilatata. MAGISTER. non intereſt ad unitatẽ reſurgentis ſi non qlibet portio materię in priſtinũ locum reſtituatur: ſicut

exemplificat diuus Auguſtinus in Enchiridiō c.88.de ſtatua aurea cō/ minuta & iterum refuſa. Similiter & in ultimo de ciuita.c.19.ubi & de vaſe ex limo facto ſimilitudinē adiecit.in omnibus em̄ illis ſeruata integritate ſubſtantię/ſola deformitas pariet. ſic & de omnipotente artifice ſentiendum.nam quod minus eſt ꝗ̄ decet:creator nouit unde ſupplebitur:quod plus eſt ꝗ̄ decet/materię ſeruata integritate detrahetur. Pul/ chra nanqȝ erunt ęlectorum corpa. Pulchritudo aūt ut ibidem ait eſt partium cōgruentia cū quadam coloris ſuauitate. Principalia tamē membra locis ſuis decenter reſtituenda Ezechiel ꝑuidiſſe legitur in figura futurę reſurrectionis:ait em̄ Acceſſerunt oſſa ad oſſa:unumquodqȝ ad iunĉturam ſuam. DIS.placent hæc/ſed quæſo patienter feras/ſi alia quæ interim orta ſunt dubia:in medium ꝓferam. MAG.paciēter. DIS hominū carnes vel a beſtijs deuoratę/aut ab alijs īmanioribus hoībus cōmeſtę in quo reſurgent? MAG. nec illud diuus Auguſtinus indiſcuſſum reliquit/ait nanqȝ in Enchiridion c. 87.non autē perit deo ter/ rena materies/de qua mortalium creatur caro:ſed in quemlibet pulue/ rem cineremue ſoluetur in quoſlibet halitus auraſqȝ diffugiet:in quamcunqȝ aliarum corporum ſubſtantiā vel in ipā elemēta vertetur:in quorumcunqȝ animalium etiam hoīm cibū cedet/ carneqȝ mutetur illi animæ humanę puncto temporis redit: quæ illam primitus ut homo fie/ ret creſceret viueret animauit. Idem de fide ad Petrum Et ī præclaro volumine de ciuitate dei libro ultimo c.xx.aſtruit. DIS. Coſta igit̄ ſūpta de Adā unde Euā formatā legimus in adam in quo primo aīata eſt/ reſurget:& Eua ubi erit? MAG. Totum in eo reſurgere tandem dicimus in quo primo eſſe cepit:non ad aliud ordinatū. Coſta autē de qua cauſaris:& ſi in adam primo cepit ad Euę tamen ſubſtantiam ordinata erat/non ad integritatem Adæ: in quo vel ſuperflua ſint/ aut loco eius deus carnem ſuppleuit. Sic & liberorum corpora/non in patribus in q/ bus primo in ſemine ceperunt reſurgent. & glorioſum Chriſti corpus ſ₃m Damaſcenū de puriſſimis ſanguībus virginis Marię/S.ſancti operatione formatū in Chriſto reſurrexit:nō in ipā intemerata virgine. In abortiuis autē & monſtris integrabitur quod nondum erat integrū: inſtaurabitur quod fuerat viciatū:inquit Aurelius in Enchi. Et in bi/ membris ſingulæ animæ/ſingula corpora obtinebunt ac ſi gemini nati fuiſſent/nullis cohęrentibus etiam quæ cohęrentia nata fuerant.

Marginalia: Auguſti. — pulchritudo — Exech.37. — Auguſti. — Gen.2. — Damaſce. — Auguſti. c.84.c.duobus ſeqntibus

Corpora poſt reſurrectionē nō erunt in grauamen aīabus/ſed ī maiorē gloriā:quia immutata dotabūtur dotibus quattuor. Ca.xxxix. DIS.

Ta oīm duhiorꝶ nodoſitatē a me ꝓfugaſti:ut ꝑter unicū tantū/ nō remāſerit quod à reſurrectiōis fide deterreat. Nō dū em̄ acce/ pi quomō ad locū₃ gloriæ animarꝶ ꝑtineat corpm reſūptio:maxime quia nō nullę de inhabitatione luteę ſubſtantiæ attediatas/dixiſſe

legimus. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt. Et cupio diſ-
Sapiẽ. 9. ſolui & eſſe cum Chriſto. nimirum quia ut Sapiens aſſerit: corpus q̃d
corrumpitur aggrauat animam/ & impedit terrena inhabitatio ſenſu͡ꝫ
multa cogitantem: aut alteriuſmodi futura corpora credenda ſunt.

MAG. Alteriuſmodi. id eſt aliter qualificata: & in ſubſtantia tamen
eadem: de qua re unum hoc teſtimonium ſufficere arbitror: quod diuus
.Cor. 15 Paulus apoſtolus in prima epiſtola ad Corinthios ſcribit. Seminatū in
quit in corruptione ſurget in incorruptione. Seminatu͡ꝫ in ignobilitate
ſurget in gloria. Seminatu͡ꝫ in infirmitate: ſurget in virtute. Seminatu͡ꝫ
corpus animale: ſurget corpus ſpirituale. Et infra. Oportet enim corru- quattuor
ptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortali- corpis do
tatem &c. quæ verba catholici expoſitores dilucidantes/ ĩmutationem tes poſt re
beatorum corporum in quattuor prẹcipuẹ futuram diſtinxere: quæ do ſurrectiō͡ꝫ
tes corporis dicũtur, quibus in deſponſatione animarum ſuarum orna
buntur. Sunt autem impaſſibilitas Claritas Subtilitas & Agilitas dune
Auguſti⁹ & eẹdem dotes in libro ſapiẽtiẹ nuuntur. cum dicitur. Fulgebunt iuſti
& tanquã ſcintillẹ in arundineto diſcurrunt. Et Aurelius Auguſtinus li
bro ultimo de ciuitate ait. Aberit a corporibus noſtris omnis deformi-
tas (per claritatem) omnis tarditas (per agilitatem) omnis infirmitas
(per ſubtilitatem) omnis corruptio (per impaſſibilitatem). quæ aute͡ꝫ
diuus Anſhelmus libro de ſimilitudinibus ultra hæc cõmemorat/ ſub
prẹdictis continentur. nunquid tale corpus oneri erit animẹ? DIS.
nequaquã? Sed de his queſo latius diſſeramus.

Quid dotes corpori cõferant: & ꝙ non ẹqua les in omnibus erunt Ca. xxxx. MAG.

Aug. li. 22 de ci. c. 18. B impaſſibilitatis dote ita ẹlectorum corpora ab omni paſſione
imunia erunt: ut nec ab infernali incendio ledi nec ab acie ferri a
cutiſſima penetrari poſſint/ ſed potius quodlibet obiectum ad
inſtar radij ſolaris cryſtallum penetrantis/ tranſirent: eorum nempe har
monia & compago amplius reſolutioni & corruptibilitati non ſubia-
Auguſti⁹ cebit. DIS. Claritas quid cõferet? MAG. miram pulchritudinem
li 22. c. 19. Pulchritudo vero ut Auguſtinus loco quo ſupra: & in epiſtola ad Ne-
i. Idem ad bridium ait/ eſt continẽtia partium cum quadam coloris ſuauitate. Per Claritas
Nebridiũ claritatem igitur corporibus color proprius non auferetur: ſed perficie
tur quoniam fulgebũt iuſti (inquit dominus) ſicut ſol in regno patris
eorum. Erit tamen hic ſplendor non offendens ſed demulcens viſum:
& in poteſtate beatorum eſt claritatem ſuam vel occultare in toto vel in
parte manifeſtare. Chriſtus em̃ inquit Auguſtinus ſua reſurrectiõe oſtẽ
dit quale futurum ſit corpus noſtrum. Ipſe autem nunc claritatẽ ſuam
oſtendebat: nunc pro libitu occultabat ut euãngelica teſtatur hiſtoria.

DIS. Subtilitas autem quid? MAG. ut penetrare poſſit quodlib͡ꝫ
corpus non glorioſum/ non quidem per poros: aut diuidendo partes/
ſed ſimul coexiſtendo. DIS. Fieret itaqꝫ penetratio dimenſionum?

MAG. Et hanc eſſe poſſibilē octauus liber ædocuit. non enim dimē-ſionum penetratio duo corpora ſimul eſſe prohibet / ſed repletio loci q̄ dimenſiones conſequitur: ut effect⁹ cauſam. Poteſt autē deus auferre vī ſuſpendere poſterius priore permanēte. ſicut abſtulit vel ſuſpendit actionem ſeu calorē ab igne in fornace puerorꝝ. ſic facit in corpore glorioſo.

DIS. Non igitur a natura fiet glorioſi corporis cū non glorioſo in eodem loco coexiſtētia: ſed virtute diuina. MAG. non aliter intelligūt qui ꝑ ſubtilitatis dotem hoc fieri aſtruunt. non enim corpus hanc dotē a natura habet ſed a deo. Rurſus glorioſum corpus locum replere poteſt & non glorioſum expellere. nihil equidem ſibi reſiſtere poterit: ſed ipſuꝫ alteri. Vnde & ſe palpabile exhibere / aut tactum penetran ndo poterit latere. unde & Chriſtus ait. Palpate & videte. Quod autem diuus Gregorius ait. Corrumpi neceſſe eſt quod palpatur de hoc quod tactui ſubiacet accipiendum eſt. DIS. Sed nunquid duo glorioſa ſimul eſſe poterunt? MAG. De talibus nō eſt ſicut de glorioſo & non glorioſo: quoniam glorioſum penetrabile non eſt niſi ad voluntatē alterius cuius eſt corpus. DIS. Agilitas autem ad quid? MAG. ut ubi uult ſpiritus mox ibi ſit corpus ſuum / ſine fatigatione in retardatione in tempore in perceptibili. poſſunt enim beati mouere corpora ſua / vel progreſſiue & organice: vel ſimul totum / & hoc per potentiam motiuā non organicā ſecundum Schottū. DIS. In octauo libro huius epitomatis / motum grauis ſurſum violentū eſſe / nullumqꝫ talem perpetuari poſſe / diſſertuꝫ memini: quomodo igitur animarꝫ fœlicitas cum corporibus perpetua manebit? an forte quia grauitatem āmittent? MAG. Deperire a corporibus beatorꝫ grauitatem / haud facile perſuaderi poterit: cū nec corporis ſit vicium nec deformitas: quę ſola auferentur / ſeruata ſubſtantiæ integritate. ut Auguſtinus in ultimo de ciuitate dei libro. c. decimonono dicit. Nec ex hoc violentia eſt in motu talium: cum conueniat eis ſecundum naturam ſuperiorem bonitate ſua ſic ordinante. Vnde idem in eodem. c. undecimo ait. Multa grauia terrena ſunt corpora ſicut plūbuꝫ / & formā tamen ab artifice accipiunt qua natare valeant ſuper aquam / & ut accipiat qualitatem corpus humanum qua ferri in cœlum & eſſe poſſit in cœlo omnipotenti artifici cōtradicitur hæc ibi. Et fortaſſe fili hāc eandem qualitatem Iſaias pennas dicere voluit: cum ait. Aſſument pennas ut aquilæ: & volabunt / & non deficient: current & non laborabunt. Quod autem diuus Auguſtinus loco quo ſupra de ablatione graui pōderis a corpore ponit. deum hoc poſſe non autem facturum dicit. Poterit inquit: non aūt ut faciet. Aut ſi quis in contrarium contendat: ex ſententia Auguſtini deum ablaturū pondus grauitatis: intelligi poteſt: q̄ntum ad impedimentū / non quantum ad eſſentiam. illud enim deformitatem importat / hoc perfectionem. DIS. Equales n. ſunt omniū dotes? MAG. nequaquam. Nam ut paulo ante dictum eſt ubi de triplici electorum viſione tractauimus: ad menſuram meritorꝫ dotabitur anima: & ex conſequenti corpus. ex redundātia nempe gloriæ animę in cor

Gregorii

Augu. de ciui. li. 21. c. tertio.

Auguſti.

Iſaias 40.

pus/quas iam percurrimus dotes/cōſumationē & perfectionē accipiunt, ait enim diuus Auguſtinus ad Dioſcorum. Tam potentem fecit deus animam/ut ex eius plena fœlicitate redundet in corpus ſanitas perpe
1.Co. 15 tua & vigor incorruptibilis. & Apoſtolus vas electionis Corinthios de reſurrectionis gloria informans: ait. Alia claritas Solis: alia claritas Lunę alia claritas ſtellarum. Stella enim differt a ſtella in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum. DIS. Memini de hoc heſterno veſperi nonnihil dictum eſſe. ſed nunquid & cæteri corporis ſenſus in actu erunt quēadmodum oculi?

Homo totus perfecte beatificabitur in anima & corpore. de ſenſibus aūt omnibus ſi habebunt operationes ſuas / non facile eſt definire. Cap. xxxxi. MAG.

Otum hominem in anima & corpore perfectę beatificari in ſuperna Hieruſalē unanimi oīm ſententia conceſſū eſt: de eo autē quod quęris/temere definire quis audebit? Sunt enim q omnes ſenſus corporis in actu eſſe concedunt per ſpecies influxas per quas videbunt/audient/olfacient/guſtabunt & tangent quæ pręſentia non ſunt/modo multo perfectiore q̃ Adam in ſtatu innocentię. & p̄ſentia ſimiliter per receptas ſpecies cognoſcent: alij ſenſationem abſentium per ſpecies influxas non accipiunt. De viſu & tactu non dubitant quia ibi & obiecta & media conuenientia habere poſſunt. De vocali laude & auditu idem licite opinandum aſtruunt. Olfactum autem & guſtū propter imperfectionem quandam/ ſimiliter & obiectorum & medioꝝ diuerſorum abſentiam / non eſſe in actu exiſtimant: omnes tamen præmiandos ex animę redundantia concedunt. Quia vero ſcripturaꝝ teſtimonia facillime ad ſpiritalem intelligentiam interpręrari poſſunt/ea prętermitto: non de obiectis/ non de medio ſentiendi aut modo quęſtionē facio: ubi Chriſtus Ieſus dei ſilius deus erit omnia in omnibus: abſtergens omnē lachrymam ab oculis ſanctoꝝ. & retribuens abundanter facientibus ſuperbiam/ſed non in hac terra viuentium: ſed in regione umbræ mortis: cuius fumigantes voragines abruptaq; ardentium montiū iuga celerrime nunc demum peragrabimus. DIS. Id promiſſoꝝ ordo expoſtulat: ut tandem luſtratis omnibus / ad campum miſeriæ venādi cauſa greſſus noſtri tendāt: ſi forte aliqd & venatu & ſcitu dignū/ de animæ natura hæc abyſſus exhibeat.

Sequitur typus loci Infernalis.

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIS

De locis infernalibus quattuor ĩ Campo miſeriȩ diſcretis in genere. & de limbo Patrum ubi & q̃lis fuerit: teſtimoĩjs. S. Auguſtini & Gregorij ꝑticulariter diſputat. C.xlij.

MAG. Horridus eſt hic campus: in quo non elementa/ ſed elemẽtorũ magis defecatiões reſidẽt: nebula caligo/ tenebra & ũbra mortis ſedulo incubãt: fletus & ſtridor dentiũ habitãtes nũquã deſtituẽt. ſed hȩc in lacu inferiore. ab initio aũt tolerabiliora loca intrantibus patẽt. Quadrifarie nanq; hic campus partitus eſt. a principio limbus Patrum: poſt hunc Purgatorium: ſub quo limbus puerorum: & in loco infimo locus infernalis damnatoꝝ. DIS. Conſimilem audiui partitionem fundi/ terrenæ molis libro ſeptimo cũ de terra ageretur. MAG. Verum. ſed celerius hȩc loca ȩgreſſi/ nondũ quid contineant ſpectauimus: nunc autem ſingillatim de omnibus diſſeremus.

DIS. Primum igitur de limbo Patrum ſi quid habes ſcitu dignũ/ in medium proferas. MAG. Limbus patrũ locus eſt apud inferos a tormentis impiorum remotiſſimus. quem nõnulli ſinum Abrahæ a Dño in euangelio appellatum volunt. id eſt requiem credentiũ. De hoc loco diuus Auguſtinus in ægregio volumine de Ciuitate dei libro viceſimo c. q̃ndecimo ſic ait. Non abſurde credi videtur/ antiquos etiam ſanctos qui venturi Chriſti tenuerunt fidem locis quidem a tormentis impioꝝ remotiſſimis: ſed apud inferos fuiſſe/ donec eos inde ſanguis Chriſti/ & ad ea loca deſcenſus ȩrueret. Cui ꝑ omnia alludit ſanctiſſimus papa Gregorius libro duodecimo moralium. c. decimonono dicens. Ante aduẽtum mediatoris dei & hominis/ omnis homo q̃ſuis mundæ probatæq; vitæ fuerit: ad inferni clauſtra deſcendit. & capitulo ſequenti Nec tamen ita iuſtorum animas ad infernum dicimus deſcendiſſe ut in locis penalibus tenerentur: ſed eſſe ſuperiora inferni loca/ eſſe alia inferiora credenda ſunt: ut & ĩ ſuperioribus iuſti requieſcerent & in inferioribus iniuſti cruciarentur. Ab his Propheta dei adiutorio ſe prȩueniente liberatũ cõfitetur dicens. Niſi quia Dominus adiuuit me/ paulo minus habitaſſet anima mea in loco inferiori. & iterũ. Eruiſti animã meam ex inferno inferiori. Et exemplar pacientiæ beatus Iob hũc abhorret. Quis mihi tribuat inquit: ut in inferno protegas me? & pater patriarchaꝝ Iacob/ ne forte nimia triſticia prȩoccupatus domino peccaret. & ad hunc tormentorum locum mortuus deſcenderet: filijs ſuis ait. Dȩducetis canos meos cum dolore ad inferos. iuxta diui Auguſtini interprȩtationem libro duodecimo ſuper Geneſim ad litterã. cõmunis tamẽ expoſitio id de limbo patꝝ intelligendum aſſerit. DIS Limbum patꝝ eſſe/ ſufficiẽter inducta teſtimonia probant: ſed cum ab inferno inferiore & locis pœnaꝝ ſit remotiſſimus: unde infernus dici poſſit nondũ accipio. MAG Reſpectu laci inferioris/ ſuperior infernus dicitur: reſpectu autẽ cœlorum/

[Margin: Limbus Patrum — Lucæ.16. — Auguſtiꝰ — Gregoriꝰ — Pſal.92.& 8quinto. — Iob. — Geñ.42.]

infernus nomĩatur. Nam ut inquit diuus Gregorius circa finem libro xiiij moralium: quantum ad ſublimitatem cęli/ſpacium huius aeris nõ ĩmerito dici infernus poteſt: in quem iuxta Apoſtoli Petri ſententiã ruentes apoſtatę angeli in iudicio cruciandi reſeruantur. DIS. Plane quod querebam beatus Gregorius diſſoluit purgatorium luſtremus Gregori⁹ 2. petri. 2

Purgatorium eſſe poſt hanc vitã contra Gręcos ſcripturarum teſtimonijs aſtruitur: & ꝙ ſuffragijs iuuari poſſint purgandi probatur Capitulum. xliij. MAG.

Error grę corum Vrgatorium eſſe exutis animabus/pleriꝗ Gręcorum impugnare veriti non ſunt/quos catholici viri multotiẽs/nouiſſime autem in Concilio Florentino ſub Eugenio quarto præſentib⁹ græcorum Patriarcha epiſcopis & Imperatore luculentiſſimis rationibus/& ſcripturarũ teſtimonijs conuicerunt. operoſum nimis eſſet omnes ſcripturas de Purgatorio loquentes hic cõmemorare. DIS. Saltẽ aliquas ędicito. MAG. Nũ ęgregiũ Pſalten legiſti eo loco q̃ ait. Tranſiuimus per ignem & aquam & æduxiſti nos in refrigerium? DIS. legi Pſalmo ſexageſimo quinto. MAG. num & Iudam Machabeum virum fortiſſimum cõmẽdatum audiſti: quia duodecim milia dragmas argenti miſit Hieroſclimã: eas ibi offerri pro peccatis mortuorum: iuſte & religioſe de reſurrectione cogitans? DIS. Audiui ſepius in officio quod eccleſia de mortuis frequentat: inſuper & ibi additur. ſancta ergo & ſalubris cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis ſoluerẽtur Conciliũ florẽtinũ Dauid 2. macha. ca. 12.

MAG. ſane. Audi & euangeliſtam Matheũ: hic dominum dixiſſe refert. Eſto conſentiens aduerſario tuo &c. & ſequitur ne in carcerem mittaris. Amen dico tibi nõ exies inde donec reddas nouiſſimum quadrãtem Et infra Qui dixerit verbum contra ſpiritumſanctum: non remittetur ei neꝗ in hoc ſęculo neꝗ in futuro. Sunt igitur ut infert ſanctus Gregorius quædam peccata quæ in alio ſęculo remittuntur. Apoſtolica quoꝗ tuba Corintheis aperto ſermone de purgatorio inſonuit cũ dicit. Vniuſcuiuſꝗ opus quale ſit ignis probabit. Si cuius opus arſerit detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit: ſic tamen quaſi per igneʒ. ꝗuis iuxta Auguſtini traditionem: hæc ſententia etiam de tribulatione præſentis ſęculi verificari poſſit. ut in Enchiridiõ. c. lxvij. Et libro xxi. de Ciuitate dei. c. penultimo. Cæterum quæ & quanta teſtimonia doctores eccleſię de purgatorio & ſuffragijs quibus purgãdi iuuari poſſunt perhibeant: teſtantur ſacri canones diſtin. xxv. para. alias. & eadem diſtin. Qui in aliud ſæculũ &c. ca. Qualis de peni. di. vij. in fine nullus. & xiij q. ij c. tempus. c. aĩæ c. nõ eſtimem⁹. & de Cele. miſſa. c. Cum marthe. in fine. & magiſter li. quarto di. xlv. Verũ ñ glo. magna. c. tempus Math. 5. ibidem. 12. Gregori⁹ 1. Cor. 3. Auguſti⁹ Petr⁹ lombardus

Auguſti⁹ xiij.q.ij.nominans mediocriter malos qui in mortali deceſſerũt Augu-
ſtini verba non ſane intelligit quoniam talibus ſuffragia nulla prodeſ-
ſe poſſunt ut patet per doctores in quarto di.xlv & diuum Auguſtinũ
de verbis Apoſtoli qui ait .fruſtra his pietatis officia impendi a ſuis/q
ſine fide operante per dilectionem / eiuſq; ſacramentis de corpore exie-
runt/tales autẽ ſunt omnes qui in mortali/ quãuis unico decedũt igit.

Vbi aut in qua mundi pte Purgatorium ſit: pęna qualis: qui tortores in eo: quãtum purgandi adiuuari a viuis deſiderant / quãuis pacienter pęnam hanc ſuſtineant Capitulum.xliiij. DIS.

Hugo — Bunde de purgatorio ſententiam :ſcripturarum teſtimonijs ſoli
daſti : ſed ubi ſit nondum oſtendiſti. MAG.Hugo de ſancto
victore libro ſecundo de ſacramentis parte.xvi.c iiij.aſtruit hũc
locum omnino non eſſe determinatum.Et fortaſſis inquit probabilius
erit : ut in his potiſſimum locis ſinguli pœnam ſuſtinere credantur/in
quibus culpam cõmiſerunt.Hoc doctores theologię in quarto ſup ma
giſtrum di.xx.concedunt.De quibuſdã ſingulari diſpenſatione dei /nõ
omnibus:quoniam ſ₃m cõmunem legem hunc tormentorum locũ cõ
Gregori⁹ ſiſtere circa infernum fuiſſe/de mente diui Gregorij ex quarto dyalogo
rum claret.Nec tibi curę ſit de loco Purgatorij :ſed quomodo hic p pœ-
nitentiæ lamenta de peccatis ſatiſfacias:ut pœnam hanc acerbiſſimam
Aug.li d' — ęuadas.Nam iuxta beati Auguſtini traditionem . Qui in aliud ſęculũ
pe. li.4. — diſtulit fructũ cõuerſiõis:prius purgãd⁹ eſt igne purgatiõis.hic ignis &
ẽn.di.21. — ſi ętern⁹ nõ ſit/miro modo tamen grauis eſt.excellit ẽm omnẽ penam q;
unquã aliquis paſſus eſt in hac vita . nunquã in carne inuenta eſt tanta
pęna/licet mirabilia martyres paſſi ſint tormẽta:& m^l^ti nequiter quãta
ſępe ſuſtinuerunt ſupplicia.de pe.di.ultima.circa finẽ.& di.c.Qui in ali
ud ſęculum.& quarto ſententiarum di.xx. Et rurſus Auguſtinus in de-
verbis Apoſtoli. ſermone de igne purgatorij dicit. Ille ignis purgatori
us durior erit q; quid poteſt in hoc ſęculo pęnarum videri/aut cogita ri
aut ſentiri. DIS.memini nonnulla Maronẽ in ſexto Aeneido.de gra
uitate pęnarum purgatorij diſſeruiſſe. MAG.Nec mirum ſi Platoni-
cus/de hac re Platonicorum ſententiam deſcripſit.Nam poſtq; animas
in corporibus quattuor paſſionibus affici cõmemoraſſet:quæ ſunt me
tus/cupiditas/gaudium & triſticia :ſubiungit quantum in alio ſęculo
Vergili⁹ — paſſurę ſint/ſi immundę exierint:& ait. Quin & ſuprẽmo cum limine
6.Eneid'. — vita relinquit(id eſt cum nouiſſimo die vita relinquit corpus)Non ta-
men omne malum miſeris nec funditus omnes/Corporeę excedunt pe
ſtes: penituſq; neceſſe eſt Multa diu concreta modis molleſcere miris :
Ergo exercentur pęnis :veterumq; malorum Supplicia expendunt:aliæ

BRARY

pandũtur inanes Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto/Infectum æluitur ſcelus: aut exuritur igni. DIS. Plane Vergilius hic animas in aere/aqua & igne purgari expoſuit. Sed dic quęſo q tortores in hoc loco exiſtunt. MAG. Incertum definire quis poterit? Opinantur autẽ
Thomas non infimę auctoritatis theologi: q̄ ſola iuſticia diuina purgandos/ig
Bonauen. ne mediante uti inſtrumento torquet quãuis illuc ab angelis bonis dęducantur: & fortaſſe mali ſequantur: ut aſſiſtentes ſaltem poenis eorum ſacientur/quos a veritatis tramite penitus deiicere non potuerunt. Nõ autem æquum videtur illos a dæmonibus torqueri: quos dum viuerẽt diuina adiuti gracia vicerunt. DIS. Aſſentio facillime. ſed nunquid patienter ferunt purgandi tam acerbas poenas? MAG. Patienter. Nouerunt enim quia iuſte hæc patiuntur: & iuſticiam diligunt: nec aliter ſe ad coeleſtia gaudia peruenire poſſe ſciunt/donec nouiſſimum quadrantem reddant: aut ſuffragiis adiuuentur. Vnde in perſona talium anima
Iob rum ſanctus Iob dicit. Miſeremini mei miſeremini mei ſaltem vos amici mei: quia manus Domini tetigit me. Sed heu ſurda aure hos clamores audimus: parentes filiorum/& filii parentum: nec attendimus quanto deſiderio anhelant ad conſortia beatorum aſcendere. ad quos certiſſi
Sapiẽtię ma ſpe ſperãt ſe peruenire. De ipſis enim in libro Sapiẽtiæ dicitur. Spes illorum immortalitate plena eſt. Sed de his hactenus: ad inferiora deſcẽdamus. DIS. I pręte ſequar.

De limbo pueror℞. & ſi paruuli nõ baptiſati ſenſus pęnã ſuſtineãt & qualiter poſt reſurrectionem permanebunt. Ca. xlv.

MAG

Vb Purgatorio iuxta præmiſſam partitionem campi miſeriæ limbus eſt paruulorum. Q uãuis nonnulli inferiorem parteȝ limbi Patrum pueris deputatam credant. Pueris inq̄ non omnibus ſed ſine baptiſmatis lauacro decedentibus ante uſum ratiõis. De illis & ſi ex canone ſacrę ſcripturę nihil certum haberi poſſit:
Auguſti. Auguſtinus tamen non pauca diſſeruit. In libro equidem de fide ad Petrum in declaratione fidei ait: illos inſolubili nexu in æterna damnatione retineri. Et paulo inferius. Q ualitas malę vitę ab infidelitate incipit quę ab originalis peccati reatu initium ſumit: in quo quiſquis viuere ita incipit/ ut ante finiat vitam quã ab eius obligatiõe ſoluatur: ſi unius diei vel unius horæ ſpacio anima illa vixit in corpore/neceſſe eſt eaȝ cum eodem corpore interminabilia gehennę ſuſtinere ſupplicia: ubi dyabolus cum angelis ſuis in ęternum arſurus eſt. &c. Et in eodem libro capitulo viceſimoquarto. & eſt de conſecratione diſt. quarta c. firmiſſime tene & nullatenus dubites: paruulos qui ſine ſacramẽto ſancti baptiſmatis de hoc ſæculo tranſeũt: ignis ęterni ſupplicio puniendos. Et in libel

libello de origine animæ ad ſanctum Hieronymum: multis repetitiſq́ vicibus animas talium damnandas aſtruit. & ſimiliter in aliis ſcriptis ſuis diuerſis: quę longum eſſet cōmemorare. DIS. Dura nimis & crudelis hæc videtur aſſertio: ut piiſſimus deus cuius miſericordiæ non eſt numerus: eos tam crudeliter in ęternum puniat ob ſolius originalis culpam: quam nec propria voluntate contraxerunt: nec in poteſtate habuerunt regenarationis ſacri baptiſmatis ſacramentum accipere/vel reſpuere. MAG. Plurimi tecum ſentiunt: & in hac parte ſanctum Auguſtinum negant. Sed fortaſſe hoc quoque non paruę pertinacię eſt crimen tantum Doctorem in ea parte ſimpliciter negare / qua receptꝰ eſt a ſacris canonibus: dicit canon Firmiter. & de hereticis c. iij. & a multis ſanctis & catholicis expoſitoribus ſuſtinetur: uti videre eſt in Doctoribus ſup quarto diſtinctione quarta. Quoniam ſi quis alia diui Auguſtini opuſcula non pigre legerit/inueniet quibus prædicta mitigare poterit. In enchyridion quippe capitulo nonageſimo ſecundo ſic ait. Mitiſſima ſane omnium pœna erit eorum/qui præter peccatum quod originale traxerunt nullum inſuper addiderunt. Et libro de baptiſmate paruulorum. Recte poteſt dici (inquit) paruulos ſine baptiſmo decedentes mitiſſimā oīm futuros ſuſtinere pœnā. & eſt de conſecratiōe diſtinctione quarta c. regenerante. Et amplius libro quinto contra Iulianum. Ego itaq́ non dico paruulos ſine baptiſmo morientes tanta pœna eſſe plectendos: ut eis melius eſſet non naſci: cum hæc dominus de peccatore ſceleratiſſimo dixerit: quæ autem/qualis & quanta erit/ definire non poſſumus: non tamē audeo dicere ꝙ eis ut nulli eſſent/ ꝗ̄ ut ibi eſſent potius expediret Ecce fili tribus teſtimoniis habes dictorum quæ tibi crudelia viſa ſunt/ mitiorem intelligentiam ab ipſo auctore traditam. Aut verius ꝙ paruuli ignis æterni affli ctionem non ſentient certam limitationem. DI. Vnde hoc ultimum argumentaris? MAG. Ex dictis eiuſdem Doctoris: ait quipppe ſermone viceſimo ſexto ad Heremitas. Melius eſt omni eſſe carere ꝗ̄ in inferno iacere. Et ſanctus Hieronymus ſuper Hieremiā libro quarto. Melius eſt non eſſe ꝗ̄ viuere in ſuppliciis. Et ſuper Eccleſiaſten capitulo quarto. Melius eſt omnino nec ſenſum habere ſubſtantiæ ꝗ̄ infœliciter vel eſſe vel viuere. Item rurſum. Melius fuerat ei (ſcilicet Iudæ) omnino non eſſe ꝗ̄ ęternos cruciatus perpeti. Si igitur ut contra Iulianum ſcribit: non fuiſſet melius paruulis iſtis non naſci ꝗ̄ in ſua dānatione eſſe manifeſte concluditur: quia non veniunt in inferno æterno igne cruciandi. DIS. Euidens argumentatio: miror autem cur ſanctus Auguſtinus in prioribus auctoritatibus terribilius in verbis ſonuerit ꝗ̄ ſentire voluit. MAG. Fortaſſe ut peſtiferam hereſim Pelagii & Celeſtii in Carthaginenſi concilio (cui intererat diuus pater) damnatā a fidelium auribus longius propelleret. Hi equidē heretici hominem a ſeipſo ſine gracia poſſe iuſte agere/ & paruulis baptiſma neceſſarium nō eſſe/nec datum prodeſſe dogmatiſauerant: cum ſine illo ſaluari poſſent Contra quem errorem etiam in libello de origine animæ ad ſanctū Hie

Matth. 26

Hierony:

24 q pria

ronymum ita ſcripſit. Quiſquis dixerit ꝙ in Chriſto viuificabũtur etiam paruuli: qui ſine ſacramenti eius participatione de vita exeunt: hic profecto & contra apoſtolicam prędicationem venit: & totam condemnat eccleſiam. Et in libro de baptiſmo paruulorum. Fallit (inquit) & fal-
ad Rom. 5 litur qui eos in damnatione prædicat non futuros: dicente Apoſtolo: ꝑ delictum unius omnes homines in condemnatione, ad Romanos capitulo quinto & de conſecratione diſtinctione quarta capitulo Regenerante. DIS. In quali igitur damnatione erunt ſi ut deductum eſt cum impiis igne æterno non ardebunt? MAG. Nunquid audiſti: quia dixit in auctoritate contra Iulianum. Quę autem qualis aut quanta erit pœna illorum/definire non poſſumus. Dicit tamen ibidem: quia in tenebris manent. & eſt de conſecratione diſtinctione quarta capitulo nulla. Hæ tenebrę: ut nõnullis viſum eſt: interiores non exteriores intelligẽdæ ſunt: quia ſcilicet viſione Dei in ęternum priuati ſunt. de baptiſ. capitulo tertio & libro ſecũdo Sentẽtiaꝝ diſtinctione tricesima tertia. Quãtum autem illud ſit (haud dubium quia magnum) diuus Auguſtinus terribiliſſimis verbis & ſententiis explicare voluit. Verũtamen ut ait
Bonauẽt: ſanctus Bonauentura in quarto diſtinctione quarta. Volunt quidam ꝙ paruuli de hac priuatione non dolebunt: ſed diuino iudicio & miſericordia faciente de ſtatu quem habebunt/contenti erunt: nouerunt enim (inquit idem Doctor libro ſecundo diſtinctione tricesima tertia queſtione penultima & ultima) ad quid creati/& ob quam cauſam illo priuati & quam miſeri ſint in inferno inferiore ſub ipſis conſtituti. diuino tamen iudicio eorum cognitio & affectio ita ęqua lance librantur: ut nec dolorem vel afflictionem exteriorem vel interiorem ſentiant: & ita perpetuantur: ut nec triſticia deiiciat/ nec lætitia reficiat: ut nec proficiant nec deficiant/ſed ſemper uniformiter manent: nec eſurient nec ſitient: & quãuis corpora glorioſa habituri non ſint in reſurrectione ultima/ nihil tamen patiuntur protecti diuina virtute: etiam ſi in igne infernali volutarentur. Hæc Bonauentura. DIS. Ex his manifeſtum diuũ Auguſtinum bene dixiſſe: quoniam melius eſt his paruulis ſic eſſe ꝙ omnino non eſſe. MAG. Etiam fili. Sed ſine ad propoſitam methadum redeamus. neſcio enim quomodo in materiã iciam apud theologos nõ plene digeſtam/ſtilo habenas amplius ꝙ æquum fuerit laxauecim.

DIS. Vis igitur in lacũ inferiorẽ deſcendamus. MAG. ꝙ celerrime

Infernũ eſſe unuſquiſqꝫ lege ſua edoctus credere habet & ꝙ ſub terra ſit/. S. Gregorius affirmat q̃ aũt in illo pena qs cibus qs potus ſumãrie enũeratur. C. xlvi. MA

Infernus

Nfernum eſſe reproborum receptaculum/argumētis & ſcripturis ſtabilire quanquā operoſum non ſit: conſulto tamen pterire libet: ne ultra q̃ oportet in calce epitomatis longius digrediamur. aut rem ab uniuerſitate gentium creditam in dubium reuocare/vel ſaltem fruſtra demonſtrare videamur. Iudeus a prophetis edoctus/infernum credere neceſſe habet. Sarracenus ex Alchorano Maumeti inſtructus/infernum negare non poteſt. Chriſtianus multiplici euangeliorum teſtimonio fulcitus/infernum eſſe non in dubium vertit: ſed quomodo euadat ſumopere ſtudet. Reliqua autem gentilitas neſcio ſi apertius teſtimonium de Reſurrectione ultima/& inferno q̃ beati Iob gentilis afferre poſſit. DIS. Saltem ubi infernus ſit edoceas. MA. Nūquid ego illic fui: ut ſitū ei⁹ & locū edicere poſſim?

DIS. Nec etiam in limbo aut purgatorio habitaſti: attamen quid de his catholici ſenſerint clare diſſeruiſti: itidem de inferno attemptes queſo. MAG. Diuus Auguſtinus viceſimo libro de ciuitate dei capitulo ſedecimo ait. Ignis æternus/cuiuſmodi & in qua mundi vel rerum parte futurus ſit: hominem ſcire arbitror neminem: niſi forte cui diuinus reuelauerit ſpirit⁹. Quod ego quidem in beato Gregorio complementum haud dubitauerim. quoniam infernum ſub terra eſſe/maxime in libro dialogorum quarto aſtruit. Vnde & Theodericum regem in Sicilia inſula in ollam Vulcani deiectum/fideli teſtimonio comprobat. Et Hieronymus Ione ſecundo ſuper illo verbo. Proiecisti me in profundū maris. Sicut cor eſt in medio animalis: ſic infernus in medio terre eſſe phibetur. Inſuper terram fuiſſe apertam: & deglutiſſe Dathan & Abyrō: deſcendentes viuos in infernum ſcriptura cōmemorat. DIS. Plane de loco reſpondiſti: de pœna autem quid dicis? MAG. Non mihi (Vergilius inquit) ſi centum lingue centum ſint: oraq̃ centum: Ferrea vox omnes ſcelerum cōphendere formas Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem. Canit enim regius Propheta. Dominus pluet ſuper peccatores laqueos: ignis/ſulfur/ſpiritus procellarum/pars calicis. id eſt paſſionis eorum. DIS. Si hec pars/in toto quantum putas erit?

MAG. Forte quod in capitulo quadrageſimo Eccleſiaſticus ait. Furor/zelus tumultus/fluctuatio & timor mortis/iracundia perſeuerans/& contentio/ſanguis & romphea/opp̄ſſiones/fames/contritio & flagella ſuper iniquos creata ſunt hec omnia: & ſuper peccatores ſeptuplū. Et alibi capitulo triceſimo nono addit beſtiarū dentes & ſcorpij & ſerpētes & rōphea vindicās in exterminiū ipios. Alludit beatiſſimus Moyſes in perſona irati Domini Deut. triceſimoſecundo dicens. Inmittam in eos dentes beſtiarum: & deuorabūt eos aues morſu amariſſimo. Quid plura? cum beatus Iob capitulo viceſimo quarto de impio dixerit. Omnis dolor irruet ſuper eum. & rurſus. ad nimium calorem tranſiēt ab aquis niuiū Si de cibo potuq̃ infernali q̃ris: audi legiſlatorem Moyſen Deu. triceſimo primo. De vinea inquit Sodomorum vinea eorum: & de ſub

Gregori.

Vergili. i 6. Eneid.

Pſalmiſta

Eccl'iaſti.

Deutro.

Iob.

Deutro.

urbanis Gomorræ. DIS. Ciuitates has ſulfure & igne in fauillam re
dactas ſcriptura loquitur: & mare quod mortuum vocant ſub Iordane
Deutr.32. teſtimonium perhibet. MAG. Sane quod ſequitur auſculta. Vua eo
rum uua fellis & botri amariſſimi. Fel draconum vinum eorum: & ve
Hiere.9. nenum aſpidis inſanabile. Dominus quoque per Hieremiam ait. Ecce
ego cibabo populum iſtum abſinthio: & potum dabo eis aquã fellis:
Sapiẽ.5. Fruſtra conor ſingula ſermone explicare: cuꝫ iuxta Sapientis vocem or
vide c.11. bis terrarum pugnaturus ſit contra inſenſatos: ut per quæ peccat quis:
Baſilius per hæc torqueatur. Hinc magnus Baſilius. Feces oĩm elementorum
& leſuras virtutes in fine mundi/ab ipſis ſeperandas: & ad cruciatũ ma
lorum in infernum mittendas aſtruit.

Si aut quomodo animę exutę ab igne corporali pati poſſunt. & qualiter ſententie Sanctoꝝ de his intelligendę ſint. Capitulum. xlvij. DIS.

Vnc igitur uſqꝫ ad finem mundi/& corporum reſumptionẽ/ab his crutiatibus inmunes ſunt reproborum animę? MAG. Nequaquam. quoniam iſta elementorum defecatio/ad punitionis augmentum non ad inicium futura eſt: ſicut & corporum reſumptio. DIS. Quomodo exutę animę a corporibus prememoratis cruciari interim quibunt: cum corpora in ſpiritum agere non poſſint: uti ex his quæ octauo libello diſſeruimus claret? MAG. ubi auctor creaturaꝝ operatur ut uult/& iuſticia exigit: quid natura habeat aut poſſit non magnificandum eſt: ſi enim ex nihilo cuncta ineſſe prodire iuſſit: (dixit enim & facta ſunt) quid miraris/ſi preter ſolitum naturę curſuꝫ ſpiritus per corpora punit? an forte ita creatis cauſis potentiam ſuã alligauit: ut ſine his agere quicquam non poſſit? hoc equidem quidã vaniſſimi philoſophorum ſenſerunt. DIS: Tales libro octauo ubi de cauſis diſputatum eſt/erraſſe cognoui. MAG. poteſt igitur dominꝰ oĩm preter cauſas ſecundas/ aut conſuetum earundem ordinem operari? DIS. Etiam. MAG. non igitur impoſſibile videatur ſi ſpiritũ per corpus caſtigat. DIS. non de poſſibilitate: ſed de modo quęro.

MAG. Quis nouit ſenſum domini: aut quis conſiliarius eius fuit? tu ſic viuas ut modum punitionis experientia non addiſcas: quin illius contemplatione & metu moderatior effectus/eiuſdem queas & crucia
Algazel tus effugere & futuris bonis potiri. Sunt qui actionis paſſioniſqꝫ natu
ras iuxta humanę philoſophię traditionem attendentes: ignem & cętera quæ ſcriptura ęnumerat non realia/ſed imaginaria exiſtimant. Alij autem hæc quidem omnia realia ſed actionem imaginariam eſſe contendunt. Reliqui vero quorum auctoritatem catholici non ſpernunt: ignẽ inferni realem & corporalem eſſe ſcripſerunt & illo eodem igne ſpiritus incorporeos ut ſunt exutę animę: & demones realiter cruciari fatentur.
Gregoriꝰ Nam diuus Gregorius libro quarto Dialogorum. ignẽ infernalẽ cor
poreum dicere non ambigit: & ꝙ animas exutas exurat. hoc medio ar

guit. Si (inquit) dyabolus eiuſq; angeli cũ ſint incorporei / corpeo igne cruciandi ſunt: Quid mirum eſt ſi & animæ antequam recipiant cor/ pora poſſint igne corporeo cruciari? Si forte de antecedente dubitas au di Dominum in euangelio Mathei c.25. Ite maledicti in ignem ęternũ qui paratus eſt dyabolo & angelis eius. Sententię illius beatus Grego rius cauſam aſſignans libro nono moraliũ c.50. ait Quãuis angelorũ atq; hominũ natura ſit longe diſſimilis: una tamen pęna implicat quos unus in crimine reatus ligat. & venerabilis Hugo libro de ſacramentis. parte ſedecima cap.3.argumento Gregorij aſſentiens ait. Veriſſime au ctoritate ſacri ęloquij & catholicę veritatis teſtimonio probatur corpo rali & materiali igne/ animas etiam nunc ante ſuſceptionem corporum cruciari. Quod autem ſanctus Gregorius ſcripſiſſe legitur: q ſpiritus in eo ardent: q ſe ardentes vident: dictis minime contrariatur. Nam cũ ſpiritus inſtrumentorũ ſiue organorũ diuerſitatẽ nõ habeant/omnis ſen ſus illis ęqualis eſt. ait Hugo ubi ſupra. ut videlicet ſit illis videre quod tangere: & tangere quod dolere. Vnde rurſus Gregorius in dialogo. Ani ma non ſolum videndo/ſed experiendo incendiũ patitur. Auguſtinus autem/Aurelius libro de ciuitate dei capitulis. xxi & .x. recitata opinio ne quę ſpiritibus aerea corpora aſſignat: in quibus ignis incendium pa tiantur: ſubiungit. Si autem quiſquam nulla habere dæmones corpora aſſeuerat: non eſt de hac re aut laborandum operoſa inquiſitione / aut contentioſa diſputatione certandum. Cur enim non dicamus quãuis mi ris, tamen veris modis etiam ſpiritus incorporeos eſſe/ & pęna corpora lis ignis affligi: ſi ſpiritus hominũ etiã ipſi profecto incorporei/ & nũc potuerint includi corporalibus membris: & tunc poterunt corporũ ſuo rũ vinculis inſolubiliter alligari. Quod autem idem Doctor libro. xij. ſuper Geneſim de infernali loco & tormẽtis diſputat/ in retractationum libro quomodo accipiendum ſit manifeſtat.

Hugo. Gregorius Auguſtinus

Quõ ignis ſpiritũ detinet: & ipſe ſe detentũ attente conſiderat. Inſuper ignem infernalem & pœnã eſſe ęternam probatur. & opiniones ſex ænumerantur. Cap. xlviij. MAC.

Rdinauit autem iuſticia diuina elementũ maxime afflictiuũ: ut ſuperbũ ſpiritum quaſi in carcere detineat: & ipſe ſe detentũ ibi dem attente conſideret: ab eo quidem quem odio implacabili odit. dicẽ te Pſalmiſta. Superbia eorum qui te oderunt aſcendit ſemper. Illud autẽ quantum afflictionis reprobis generet/ex ſe ipſo conijcere homo facil lime poſſet/qui ab inimiciſſimo ſibi aliquo perpetuis vinculis/quãuis ſine alia moleſtia corporis deputatus eſſet. Vnde nõnulli theologorum hanc eſſe ſpirituum & animarũ ante reſurrectionem gehennã tradiderũt

Pſalmiſta

DIS. Cum autem idem ſit ignis omnes detinens: eadem omnium pę

ug li.12 na eſt: quod ſumæ iuſticiæ derogat. MAG. Idem quãuis ignis omnes
:ci.c.16. inuoluat/non tamen ęqualiter exurit: nec omnes æque intenſe ſe deten-
tos conſiderant diuina hoc ipſum operante iuſticia. teſte ſciptura Apo-
poca. calipſis capite decimo octauo. Quantum glorificauit ſe & in delicijs fu
cu.25. it/tantum date illi tormentum & luctum. Nam dicente iuſtiſſimo legis
latore: pro menſura peccati erit & plagarum modus. DIS. Non erit
igitur gehenna æterna quemadmodũ euangelium cõminatur/ſed finita
quẽadmodum delectatio & numerus peccatorum. aut aliã cauſam æter-
ugusti. nitatis pœnarum aſſignabis. MAG. prompte. beatus Auguſtinus
ait libro viceſimo primo de ciuitate c. duodecimo. Homo factus eſt ma
lo dignus ęterno: qui hoc in ſe peremit bonum/quod eſſe poſſet in æter-
regori⁹ num. Et ſanctus Gregorius dicit. Voluiſſent iniqui ſi potuiſſent ſine fi-
ne viuere/ut potuiſſent ſine fine peccare: oſtendunt quia in peccato ſem-
per viuere cupiunt qui nunquam deſinunt peccare dum viuunt. Ad ma
gnam igitur iuſticiam iudicantis pertinet: ut nunquã careant ſupplicio
qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. de pe. diſ. prima pa.
re. li.4. voluiſſent. Pernicioſiſſime igitur errant/primo qui tandem nõ ſolum
ialogo. homines omnes ſed & demones miſericordia domini liberandos autu-
mant: quamuis poſt multa annorum curricula. ut Origeniſtæ. Hinc &
irgili⁹ Poeta ait in ſexto Aeneidoꝝ. facilis deſceſus auerni Noctes atq; dies pa
tet atra ianua Ditis: Sed reuocare gradum ſuperasq; æuadere ad auras/
Hoc opus hic labor eſt. Errant ſecundo: qui ſanctorum precibus cunct-
os ſaluandos exiſtimãt. Errant tertio: q ſaltem omnes baptiſatos & eu-
chariſtię ſacramento cõmunicatos ab ęternis cruciatibus ſequeſtrare cõ
tendunt. Errant nihilominus quarto. qui hanc ſententiam ad eos retor
quent: qui dicta ſecramenta in vera fide conſequuntur: licet poſtea in he
reſim labantur. Non minus deuiant a veritatis tramite: qui ſolam Chri
ſti fidem uſq; in mortis articulum ſeruatam ſufficere arbitrãtur. cũ iux-
ta apoſtolicam doctrinam fides ſine operibus mortua ſit. Demum lon-
ge a regno dei abſunt qui facientibus opera miſericordiæ/quamuis ali-
as malicioſe egerint/finalem ſalutem promittunt. Tantorum errorum
figmẽta & ſcripturaꝝ paſſus qbus innitunt: diuus Auguſtius nõ tã abũ
dequam doctiſſime libro de ciuitate Dei viceſimo/a capitulo decimo
ſeptimo uſq; in finem redarguit: & ęternitatem gehennalis incendij lucu
lentiſſime probauit

Corpora damnatoꝝ ſine cõſumptione ęternali
ter poſſe in infernalibus tormentis pmanere/ędo
cetur: qbus mirabilibus nunc in mundo repertis
& quõ hic ignis ſine lignis ſemp eſſe poſſit: & ſi re
probis ad aliquid luceat/auctoritate ſancti Grego
rij determinatur. Capitulum ultimũ. DIS.

Acris eloquiis & tantæ auctoritatis doctoribus facillime aſſentior: ſed quomodo damnatorum corpora edaces gehennę flammas ſine incineratione & conſumptione in ſempiternum ſuſtinere poſſint: intellectu difficile. Inſuper & corporalem ignem qualis eſt infernalis ſine corporeis fomentis diutius poſſe conſiſtere: ex philoſophia conuincitur impoſſibile. MAG. pręmonui pauloante hac / obtutũ mẽtis non ad mundanę imperfectęq; philoſophię traditiõem: ſed ad ſummę iuſticiæ hic punientis omnipotentiam conuertendum: quæ tanta inſolita & mira fecit in mundo ſenſibili: ut horum conſideratione: nec de q̃ hęſitas omnino videatur impoſſibile. Salamandra viuit in igne. nonnullum genus vermium in calidarũ aquarũ ſcaturigine reperitur. Notiſſimi Siciliæ montes qui tanta diuturnitate temporis / atq; vetuſtate uſq; nũc & deinceps flammis ęſtuant: atq; integri perſeuerant / ſatis idonei teſtes ſunt (inquit Auguſtinus li. xxi. de ciui. ca. iiij.) non omne q̃d ardet abſumi. Prętermitto breuitatis cauſa alia mira quæ tantus doctor contra incredulos in eodem libro cõmemorat. Beatus itẽ Gregorius li. xv. moralium. c. quinquageſimo teſtatur. Hac perbreui ſententia quæ libro Iob. c. xx. ſcribitur / quod tu in dubium vertis luculenter diſſolui dicitur nempe. Deuorabit eum ignis qui non ſuccẽdetur Quia (inq̃t Gregorius) omnipotentis iuſticia futurorum præſcia: ab ipſa mundi origine gehennę ignem creauit: qui in pęnam reproborum eſſe ſemel inciperet: ſed ardorem ſuum etiã ſine lignis nunq̃ finiret. Cum enim ſit corporeus & in ſe miſſos reprobos corporaliter exurat: nec ſtudio humano ſuccenditur nec lignis nutritur: ſed creatus ſemel durat inextinguibilis & ſuccenſione non indiget: & ardore non caret. Aliud inſuper mirum in hoc igne dictus. s. Gregori. papa li. 9. moralium. c. 49. eſſe affirmat. DIS. Quod ? MAG. Quia gehennę flamma reprobis nequaquã lucet ad conſolationis gratiam: & tamen lucet ad pęnam: nã ſequaces quoſq; ſuos ſecum in tormẽto reprobi / flãma illuſtrante viſuri ſunt quorũ amore deliquerũt quatenus qui eorum vitam carnaliter cõtra pcepta conditoris amauerunt: ipſorum quoq; eos interitus in augmento ſuę damnationis affligat. DIS. Heu heu q̃ pauci attendunt / quæ ſcriptura & ſancti viri de inferorum perpetuo cruciatu teſtantur.

Auguſti.

Gregori.

Iob. 20.

MAG. Ideo ut domin9 ait: lata porta & ſpacioſa via eſt quæ ducit ad perditionem: & multi ſunt qui intrant per eam. Auguſta autem porta & arta via eſt quæ ducit ad vitam & pauci ſunt qui inueniunt eam. Matth. 7

DIS. docti fortaſſe tantum / qui beatorum gloriam pariter & damnatorum immenſam pęnam ex ſcripturis nouerunt. MAG nequaq̃. nõ enim (ſcribit Paulus romanis) auditores legis iuſti ſunt apud deum ſed factores legis iuſtificabuntur. Et rurſus ſcientiam inflare teſtatus eſt. Inflati autem & tumidi anguſtam portam intrare minime poſſunt. ad Ro. 2.

Sequitur liber duodecimus q̃ eſt Philoſophię moralis.

Liber duodecimus. De principijs Philoſophiæ moralis. q̄ ſcientia ad acquiſitionē virtutū & bene viuendum neceſſaria ſit & meriti magni.

Capitulum primum MAG.

Alue fili. DIS. & tu pręceptor colendiſſime. MAG. Vnde hæc mœſtitia/quam & vultus & greſſus tardior in te oſtētant? DIS. Quia mea fœlicitatis culmine longiꝰ deiectū inuenio. MAG. Quā ob cauſam? DIS. Fauſtum fœlicemq; me exiſtimabā/ſi quādo philoſophię (cuiꝰ ad ęthera uſq; laudes extollebas) pricipia/rerū quoq; cauſas cognoſcerem: verꝫ longe aliter ęuenire ex his q̄ heſterno veſperi diſſeruimus intelligo. Artiſſimā nēpe qui ducit in campū glorię viam/latiſſimam vero quę ad campū miſerię aditum pręſtat ipo veritatis ore cōprobaſti. Rurſus etiam ſciam inflare Apoſtoli voce oſtendiſti: & cum hac quāplures apud inferos concluſos docuiſti.

MAG. Paucis admodū quæ cōmemoras / ſed irrefragabilibus teſtimonijs cōprobata ſunt: non tamē phię aut cuiuſuis ſcientię ſtudiū/ vel aſcēſum vel campū glorię īpedire/vel deſcēſum in miſeriā cōpellere: ſed ad illam virtutibꝰ cōſcendere/ad hanc vitijs delabi poſſe quēq; : diſſertū eſt. Reſipiſce igit̄ paululū: nec te phię inſeruiſſe tantiſper pœnitebit. Hęc em̄ charitate ſuffulta callem virtutū aperit & viam vitiorum pręcludit

Auguſtiꝰ Sine ſciētia quippe (ut diuus Aurelius li. xij. de trinitate teſtat̄) nec virtutes ipſę quibus recte viuitur haberi poſſunt: per quas hæc vita miſeſera ſic gubernetur: ut ad illam quæ vere beata eſt perueniatur eternam. Rurſus qui hac pollent: deum hic ſaltem per ſpeculū & ænigma / & a ibi facie ad faciē limpidius cognoſcēt. Nōne nocticorax/hō & aquila etiā in eadem propinquitate ad ſolem ipm diuerſi vident: ſꝫm acuitiōem &

Daniel vigorem oculorꝫ? Hinc ꝓpheta Daniel. Qui docti fuerint fulgebūt q̄ſi ſplendor firmamēti: & q m̃ltos ad iuſticiā ęrudiūt/ q̄ſi ſtellę in ꝑpetuas ęternitates. Nec illa philoſophię pars quæ humanarum rerum notitiā pollicetur: cuius & tu principia prælibaſti / propter ſe conquirenda eſt: ſed ut moralitati ſtudioue bene viuendi coniuncta / in rerum diuinarū agnitionem aggreſſum paret. utranq; em̄ philoſophiæ deſcriptio (quā operi præmiſſam memini) complectitur. DIS. Ita eſt. MAG. Et

Lactantiꝰ Lactantius libro de falſa ſapientia ait. Virtus autem cum ſcientia iuncta ſapientia eſt. Diſcuſſa igitur Rationali & Naturali/ Moralem (ſi libet) percurramus. DIS. Libet & quidem maxime.

De diuiſione philoſophię Moralis in Ethicam politicam/ ęconomicam & monaſticā & q̄ duplici via mala cohibent̄ pœna ſcilicet & virtutū laude, & de ordine dicēdorum.

Capitulum ſecundum MAG.

Philoſophia moralis — PHiloſophię pars quã Moralẽ dicunt humanorum actuum regimẽ pãdit: virtutum & vitiorum oppoſitorum rationes explicat: & in quo demũ hoĩs fœlicitas cõſiſtere poſſit/ pq̃rit. Hãc ĩ Ethicã/ politicã
Ethica Economicã/ & Monaſticã diuidunt. Ethica de virtutibꝰ/ vitijs & fœli
politica citate hoĩs differit. politica regimen multitudinis/ regni vel ciuitatis
Economica Economica unius familię aut domus. Monaſtica priuati hoĩs guber
Monaſtica nationem edocet. primam ſi haud ſegnes luſtrauerimꝰ: aliarum pte nõ mi nimã expeditã cognoſcemꝰ: omnes em̃ qui vel multitudinis vel domus vel ſuiipſius / curã gerunt/ callẽ virtutũ ambulandũ pollicitationibꝰ & exhortationibꝰ pcurãt. Quis em̃ (inquit Iuuenalis ſatyra quarta) vir Iuuenalis tutem amplectitur ipſam præmia ſi tollas? Viam aũt vitiorum legibus multiplicibus cohibent & neceſſario quidem: Nam omnis ętas ab adoleſcentia prona eſt ad malum. Gen. octauo. & xij. q. i. omnis etas. Multi Gen. autem non amore virtutis / ſed timore pœnę declinant: pauciores vero animi ſui paſſiones ne in vitia conſurgãt, virtutibus cohercere ſtudent. Nam ut in epiſtolis teſtatur Horatius. Oderunt peccare boni/ virtutis Horatius amore: Oderunt peccare mali/ formidine pœnę. Dicente item ſcriptura. Stultorum infinitus eſt numerus. Et Lactantiꝰ firmianus in exordio in Lactantiꝰ ſtitutionũ ſuarum aduerſus gentes ſcribit: Quia virtutibus amaritudo permixta eſt/ vitia vero voluptate cõdita ſunt: illa offenſa hac deliniti ferunt̃ in pceps: ac bonorum ſpecie falſi/ mala pro bonis amplectunt̃.

DIS. Primũ igit̃ quid virtus: deinde q̃ animi paſſiones virtutibꝰ cohercẽdę: demũ virtutũ & oppoſitorum vitiorum rões ſpecialiꝰ indagandũ ẽ. Eo nãq̃ ſeruato ordine ſingula memorię cõmendare erit facilius.

Quid virtus: quõ ſit mediũ: qualia extrema: medium q̃liter ſumẽdum & attingendum & virtutes quõ acquirendę Capitulnm tertium MAG.

ARiſtoteles in ſecundo libro Ethicorum. virtutẽ & quo ad principiũ Ariſtot. directiuũ & quo ad actũ deſcribit. DIS. In ordine ad principi
virtus ut principiũ — um directiuũ qualiter? MAG. Virtus eſt habitus electiuus in medio exiſtens quo ad nos / determinata rõne ut ſapiens determĩabit Habitũ dicit virtutẽ: ut genus eius oſtendat propinquũ. Eſt em̃ virtus qualitas animi non omnis/ ſed quæ habitus dici ſolet. habitꝰ quidẽ a voluntate elicitus & recta ratione determinatus. Potentię aũt & paſſiones/
paſſiones non ſunt virtutes — quę etiã in aĩa inueniunt̃/ virtutes nõ ſunt: quia naturaliter & ſine electione inſunt: ideo ab his nec laudamur nec vitupamur ſicut a virtutibꝰ. In medio aũt virtꝰ exiſtit duorum ſcʒ extremorum: uniꝰ qdẽ ſm ſupfluitatẽ alterius aũt ſm indigentiã. & hoc qdẽ ſm ſubſtantiã virtutis: nã ſm rationẽ boni eſt optimũ in illo genere: & ita extremũ. Ambo aũt vitia (q̃a a recta rõe ſm plꝰ & minꝰ deuiant) alterã extremitatẽ obtinent. Addit̃ aũt q̃ ad nos: nõ ſm rẽ. q̃d em̃ uni multũ eſt/ alteri cõueniẽs repit̃. At q̃a rectitudo circa mediũ in indiuiſibili eſt/ ideo bene agere contingit uno mõ tm̃: peccare aũt modis ĩfinitis. Difficile ẽ em̃ tãgere mediũ & id tene

re. Facile aũt circũquaq; ab eodē diſcedere. quēadmodũ videre eſt in ſagit
tarijs: quoꝝ is tantũ centrũ deſignatũ cōtingit: qui ꝑ lineā rectā ſagittā
dirigit: cęteri aũt plus & min⁹ declināt. Determĩatio igit̃ in virtute nō
cuiuſlibet/ſed ſapiētis eſt ſ3m dictamē rōnis rectę. Cōforme virtutis de
Auguſti⁹ finitōem diuus Aurelius libro de quātitate aīę ponit dicens: Virtus eſt Virtus
ęqualitas qdā vitę undiq; cōſonans rōni. DIS. In ordine aũt ad actũ
qualiter virtus definit̃? MAG. Virtus eſt q̃ bonũ facit habētē & op⁹ Virtus
Idem eius bonũ reddit. Vtrãuis aũt & q̃ principiũ & q̃ actũ explicat Auguſti actiua
nus in libro de libero arbitrio in una cōplectit̃: cũ ait: Virtus eſt bona
qualitas mentis qua recte viuit̃: qua male nemo utit̃: quā de⁹ in nobis
ſine nobis opat̃. Virt⁹ ē q̃litas nō oīs: ſed bona & habit⁹: nō corpis ſed
mentis. Vitia aũt & ſi habit⁹ ſunt mētis ad malũ inclinātes/a talib⁹ tñ
virt⁹ diſcreta ē: cũ dicit̃: q̃ recte viuit̃ Tũc ātrectę viuit̃ cũ hō ſ3m rectā
rōnē/ ut utiq; ſapiens determinabit operat̃: ab his aũt quæ ad bonũ &
ad malũ eſſe poſſunt/ virtus diuiſa eſt: cũ addit̃: qua male nemo utitur.
Licet em̃ virtutib⁹ ut obiectis male & in ſupbiam quis utat̃: actu tamē
virtutis & ut virtus ē hĩtus directiuus/male nemo utit̃. Hæc definitio
cōis eſt omibus virtutib⁹. Quod aũt adiectũ eſt. quā deus in nobis ſi-
ne nobis operat̃: infuſas ab acquiſitis ſecernit. Quædā em̃ virtutes ſũt
quæ nullo hũano conamine haberi poſſunt: ſed ſola dei largitate aīę in
fundunt̃. ut ſunt Fides Spes & charitas: quas deus in nobis ſine nobis
operat̃: ſine nobis quidē agentibus/ nobis tñ vel nō reſiſtentib⁹ vel cō-
ſentientib⁹: in cęteris aũt etiā nobis agentibus coopat̃. Et has ꝑtim do-
ctrina/ꝑtim aſuefactione cōquirim⁹. Doctrina quidē. ſi qd bonum vel
malũ/licitũ vel illicitũ/bene maleve fiat aliquo docēte agnoſcim⁹. Hic
Seneca Seneca ait: Virtus ſine ſtudio ſui eſſe non poteſt. Aſuefactione vero ſi
id quod bonum cognouimus operamur & diligimus. non enim inquit
Auguſti⁹ Auguſtinus libro undecimo de ciuitate dei) qui ſcit quod bonum eſt:
vir bonus dicitur: ſed qui diligit bonum quod ſcit. Quemadmodum
autem una hyrundo non facit ver: nec dies una calida ęſtatem: ſic nec
phũs. 3. operatio una bona virtutem & mala vitium Ex actibus autem frequē-
Ethicoꝝ ter iteratis generantur habitus: & quidem tales quales ſunt actus. Vn/
de non modicum differt iuuenes bene vel male aſueſci. Alterat enim con
ſuetudo naturam. maxime autem in his in quibus pręuiā diſpoſitionē
reperit maiorem: & animi paſſionem magis aut minus radicatam. Nā
Tullius Tullio teſte ingenijs noſtris īnata ſunt ſemina virtutum: quæ ſi adole/
ſcere liceret/ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. DIS. De ta
libus ut nunc diſſeramus ꝑmiſſorum ordo expoſtulat.

De paſſionibus concupiſcilis quę ſunt: Concupiſcē/tia: Deſiderium: Gaudium: Lętitia: Amor: Odium: Faſtidiũ. Abhominatio: Acedia: Inuidia: Dolor: Triſticia & Miſericordia Capi. quartum MAG.

Aſſiones ſiue affectiones animi ſunt quas a concupiſcibili & ira
Paſſio concupiſcibil' ſcibili potentijs & obiectis haꝝ exoriri diximus. Concupiſcibi-
lis nanq; in obiectum ſuum/quod eſt bonum delectabile fertur
vel ſꝫm placentiam vel diſplicentiam. Placentia autem eſſe poteſt reſpe- Placentia boni proprij
ctu boni vel mali. Boni quidem proprij vel alteri⁹. rurſus autem ꝓprij
Cōcupia diſtātis vl' coniuncti: ſi diſtātis & ꝑ appetitū ſimplicē: ē Cōcupia. ꝑ appe-
Deſideriū titū inteſū: & eſt Deſideriū. Placētia aūt boni ꝓprij & ꝯiuncti adeptione:
Gaudium eſt Gaudiū: de uſu & fruitione eſt lęticia/animi quidem: cum ſit circa di
Leticia ſciplinas contemplatiuas. corporis: ſi fiat circa guſtum & tactū. Q uaꝝ
quædam ſunt neceſſarię & naturales. ut nutrire & indigentię ſuccurri-
re: quædam naturales ſed neceſſarię non ſunt: ut generare. Cōmendatur
em etiā virginitas. Alię ꝯtra naturā ſunt & ſꝑfugiēdę: ut gula/ebrietas/ Placentia boni alterius
luxuria: ornat⁹ ſupflu⁹. & his ſiſia. Placētia vero reſpectu boni alterius/
Amor in nobis amorem ſiue dilectionem efficit. cum alteri bonum appetim⁹.
Dilectio Sed placentia mali reſpectu proprij eſſe non poteſt (nemo em unq; car- Paulus
nem ſuam propriam odio habuit inquit Apoſtolus ad Ephe. v.) ſed re- Placentia mali
Odium ſpectu alieni. & odium cauſat. Malum enim appetimus his quos odio
Rancor habemus. quod ſi inueteraſcet/in rancorem vertetur. DIS. Concu-
piſcibilis vero quæ in delectabile fertur ſecūdum diſciplicētiam/ quas
efficit paſſiones? MAG. Diſplicētia vel eſt reſpectu boni & mali. Si
Diſplicentia boni boni/aut proprij aut alieni. Rurſus ſi proprij/aut cōiuncti vel abſentis Faſtidiū
Si coniuncti fit faſtidium: quæ eſt ſimplex reſpuitio illius boni & ab- abhoīatō
hominatio: quæ eſt ardens & intenſa reſpuitō illi⁹ boni. Si abſentis: fit
Acedia Acedia: quæ bonum tale adipiſci negligit. Diſplicētia autem boni alie- Horatius
ni eſt inuidia. Unde in epiſtolis Horatius: Inuid⁹ alteri⁹ marceſſit reb⁹
diſplicētia mali opimis. At ꝟo diſplicētia reſpectu mali/ē vel ꝓprij vl' alieni. ſi ꝓprij erit Dolor
Dolor: q eſt afflictio ex abſentia cōuenientis: & triſticia ex pręſentia diſ triſticia
conuenientis. Si autem diſciplina ſit reſpectu mali alieni. Miſericordia
dici poteſt. DIS. Ex his ſextuplicem in paſſionibus concupiſcibilis
colligo contrarietatem. Prima concupiſcere & faſtidire. Secunda deſide
rare & abhominare. Tertia gaudere & dolere. Q uarta letari & triſtari.
Q uinta amare ſiue diligere & odire. Sexta miſereri & inuidere. MA.
ſcite membra principalia in unum colligis: nec omnimodā illorum cō
uenientiam aut diſtinctionem exquirere epitomatis breuitas admittit.
DIS. ſcio. Iraſcibilem igit̄ ſimili cōpendio percurramus.

De Paſſionibus iraſcibilis quę ſunt Ambitio: Paupertas ſpiritus: Spes: deſperatio: Superbia: humilitas: Dominatio Subiectio: Contemptus: Reuerentia: Audacia: Pœnitentia: Ira: Impatiētia: Timor & Magnanimitas Ca. v. MAG.

Raſcibilis in obiectū ſuum quod eſt arduū & difficile fertur ꝑ ro bur & debilitatē: ſꝫm robur quidem ꝑ modū proſecutionis: ſꝫm debilitatē vero ꝑ modum fugę: Proſequēdo tendit vel in bonū vel inſurgit contra malum. Rurſus in bonum honoris vel excellentiæ. Quod ſi diſtans fuerit: tendit ꝑ Ambitionē: quæ eſt appetitus talis boni ſimpliciter: aut per ſpem/q̄ eſt appetitus talis boni cū confidentia ob tinendi. In obtentū vero bonū honoris/tendit per ſuperbiam dominationē & contemptum. Superbia equidem alios cupit excellere. Dominatio pręeſſe. Contemptus ſubiectos paruipendere. Contra malū autē inſurgit vel memoratum vel p̄ſens vel expectatum ꝑ Audaciā Iram & Magnanimitatē. DIS. Secundū debilitatem vero & per modū fugę quo tendit? MAG. A bono vł malo. A bono dico/honoris vel excellentię/p̄ſenti vel abſenti. Si a bono honorabili p̄ſenti proprio/erit humilitas. Si ab alieno/erit reuerentia & Subiectio. A bono aūt abſenti ꝓprio ſi reſilit: Paupertas ſpiritus eſt: & ſimplex illius fuga: vel Deſperatio/eſt & fuga intenſa ꝓpter diffidentiam obtinendi. A malo autē p̄terito fugit per pœnitentiam: a pręſenti/per impatiētiā: a futuro per timorem. Qui ſi fiat in appręhendēdo ſꝫm diſpoſitōem proximam: Agonia dicitur: ſꝫm diſpoſitiōem vero remotā ex imaginatione/magna/fit Admiratio: ex inſolita ſtupor. In operando autem reſpectu mali futuri eſt/aut egnicies/reſpectu mali in opere: aut Erubſcentia/reſpectu mali in verbo: aut Verecundia: reſpectu mali in opinione. DIS. His etiā facile oppoſitiones paſſionū in iraſcibili colligo. Contraria eſt enim Ambitioni Paupertas ſpiritus: Spei deſperatio: Superbię humilitas: Dominationi ſubiectio: Contemptui reuerentia: Audacię pœnitentia: Irę impatientia: & timor magnanimitati. MAG. Probe. Poſſunt tamen paſſiones Iraſcibilis & Concupiſcibilis latius dilatari; & ad duas vel quattuor potius reſtringi. Dilatationem in proceſſu de virtutibus & vitijs videbimus: reſtrictionem vero paucis edicemus. Concupiſcibilis nempe de bono pręſenti gaudet: de futuro ſperat. Iraſcibilis de malo pręſenti triſtatur: de futuro timet.

Margin (left): robur ī ꝓſecutione boni — robur inſurrectiōe ꝯtra malū — debilitas fugę a bono — debilitas fuge a malo — agonia — admiratō — Stupor

Margin (right): Paſſio iraſcibilis — Ambitio — Spes — Superbia — domīatio — cōtempt⁹ — Audacia — Ira — magnanimitas — Hūilitas — Reuerētia — ſubiectio — pauptas ſpiritus — Deſpatio — pœnitētia — impatiā — timor — ſegnicies — erubeſcentia — verecūdia

Quattuor paſſiones/quę ſunt Lęticia Triſtitia Timor ſiue metus. Cupiditas in brutis & etiam in humana voluntate inueniuntur: ut Auguſtinus aſtruit Capitulum ſextum DIS.

Ed dic quæſo coniuncti tantum ſunt an ne etiam animi ſeparati? MAG. Concupiſcibilem & iraſcibilem ſenſualitatis & voluntatis eſſe libro decimo ſupra audiuimus: nec paſſiones a ſenſualitate quæ in brutis eſt ſine ratione ſecludimus. gaudet enim leo de pręda appręhenſa: ſperat de ea quam trino proſequitur ſaltu: triſtatur

Margin (left): Leo

de quotidiana febre quã actu patit. timet de eadem quę ꝓximo reuerti tur. In voluntate aũt a ſenſualitate & carnis infirmitate liberata / paſſio nes dictas Auguſtinus libro. xiiij. de Ciuitate ex platonicorum dictis cõ tra eoſdem cõcludit: & cõſequenter eas voluntates nominat dicens. Intereſt aũt qualis ſit voluntas hominis: quia ſi peruerſa eſt / peruerſos ha bebit hos motus: ſi aũt recta eſt / non ſolum inculpabiles / verũ etiã laudabiles erunt. voluntas eſt quippe in omnib⁹: imo omẽs nihil aliud ꝙ voluntates ſunt. Nam quid eſt cupiditas & leticia niſi voluntas in eorũ cõſenſionem quae volumus? Et quid eſt metus atq; triſticia niſi voluntas in diſſenſionem ab his quae nolumus? Sed cũ conſentimus appetendo ea quae volumus / cupiditas: cum cõſentimus fruendo his quę volumus / leticia vocatur. Itemq; cum diſſentimus ab eo quod accidere nolumus talis voluntas metus eſt. Cum autem diſſentimus ab eo quod nolentibus accidit: talis voluntas triſticia eſt. Et omnino pro varietate rerum quae appetuntur vel fugiuntur ſicut allicitur vel offenditur voluntas hoĩs / ita in hos vel illos affectus mutat̃ & vertit̃. Eas quoq; nos dum hic ſumus ex humanę conditionis infirmitate habere / paulo infra proſequitur. Cauſas igitur / aut potius incitamenta & confortamenta harum pręter voluntatem non inutiliter perquiremus. DIS. utiliſſime.

Auguſtinus

cupiditas

leticia

metus

triſticia

Qualiter paſſiones ratione corporalis diſpoſitionis variantur: & pro diuerſitate appręhenſiue diuerſe originantur Capitulum. vij. MAG.

Corroboratio & debilitatio paſſionũ triplex

Aſſiones dictę a varietate rerum & potentia appręhendente (uti ex dictis liquet) originant̃: ex diſpoſitione autem appręhenſionis / virtutis motiuę & membrorũ corporis corroborant̃ & debilitant̃: DIS. Ex diſpoſitione apphenſionis qualiter? MAG. Nõne ex forti imaginatione caſus / quidam ex alto ꝓſpicientes: multum timent: & frequenter cadunt: alij ex imaginatione forti & confidentia quã habent in medicum / ſanitatem ſperant & conſequuntur? DIS. Certiſſima haec ſunt: de diſpoſitione motiuę quid dicis? MAG. Aſuefactio abilitat: qui ergo ſepius letantur / ſperant / timent / vel triſtantur: ad hos actus promptiores expeditioreſue ęuadunt. DIS. hoc quoq; manifeſtum. De diſpoſitione membrorum autem quid affers? MAG. Motiua membris ut inſtrumentis utitur: in quibus triplex ſpiritus in ſanguine per corpus inuehit̃ naturalis: ſc; vitalis / & animalis. de quibus libro decimo ſupra tractatũ eſt. Sanguis autem non modo membrorum quę nutrit / ſed & ſpirituum diuerſitatem cauſat: illi rurſus paſſionibus conferunt. vnde ſanguis temperatus in tenuitate & groſſicie / propter ſpiritus lucidi abundantiam / diſponit ad gaudium: contrarius ad triſticiam. Naturaliter enim anima in luce gratulatur: in tenebris vero triſtatur. In nocte igitur omnes ſumus timidiores. Sanguis vero clarus / ſed

Sanguis iudicium iuxta paſſiones

plus calidus / aptat ad iram: quæ tanto diutius ſeruet quanto ſanguis ſubſtantia cõpactior fuerit. Tenuis vero & frigidus ad timorem. pariformiter in cęteris eſt videre. Cor autem/cum fons & origo ſit ſanguinis/in omnibus his paſſionib⁹ mouetur. Vnde in gaudio & leticia cor paulatim dilatatur: & membris virtutem occurrendi obiecto conueniẽti influit: ideo interiora paulatim frigeſcunt: & exteriora in tali affectione caleſiunt. In triſticia oppoſitum accidit: nam obiectum diſconueniẽs quod coniunctum eſt/reſpuente anima/paulatim cor conſtringitur: nec ſpiritus in membra ſufficienter diffunduntur: hinc exteriora infrigidãtur: ſimiliter & quædam interiora. In timore autem ſi obiectum cũ ſpe fugiendi appręhenditur/cor conſtringitur fortiter: & ſpiritus & calor ad inteſtina mouentur. vnde timentium cor tremit: & vox & anhelit⁹ minuuntur: & inteſtina circa quę ſpiritus & calor coartatur ſoluta /ſup̃fluitates ęmittunt nec continere poſſunt: & facies palleſcunt. In verecũdia aũt & ęrubeſcentia natura ad confidentiam reſiſtendi excitat: & exterioribus ſuccurrens genas colorat. In ira autem & audacia ſanguis accenſus/cor inflãmat & dilatat: & exteriora quoq̧ in vindictã calefacit & aptat. Ex his cętera patent: nec ſpeciali deductõne indigent: niſi forte tu aliter ſentias. DIS. Non. Sed nunc qualiter mens eas refrenet virtutibus/exponẽdu3 eſt: Ita q̃ppe cu m̃ nudiuſtertius diui Boetij philoſophicas conſolationes percurrerem: ſcriptũ reperi. Gaudia pelle: pelle timorem: ſpemq̧ fugato: Nec dolor adſit: Nubila mens eſt vinctaq̧ frenis hæc ubi regnant.

Cordis iudicium iuxta paſſiones

Boetius

De diuiſione virtutũ in intellectuales: Morales & Theologicales Capitulum. viij. MAC.

[N]On omnibus virtutibus mens utitur in frenandis paſſionibus ſed moralibus tantum: nec tamen his omnibus. DIS. Quam innuis virtutum diuiſionem/lucidius explana. MAG. Virtutum quædam intellectuales quædam morales & alię theologicales vocantur. DIS. Intellectuales quæ ſunt? MAG. Quę intellectum in quo ſubiectantur p̃ficiunt. ſpeculatiuũ nempe intellectum ſapientia/ſcientia & intellectus in operatione ſua dirigunt: ars & prudentia intellectum practicum regulant. DIS. Quęſo ne pigeat te latius iſtec deducere.

virtutes intellectuales

De virtutibus intellectualibus in intellectu ſcientia & ſapientia Capitulũ. ix. MAG.

[I]Ntellectus ſpeculatiui opus theoriã ſiue ſpeculationẽ/finẽ autẽ ſcire liber undecim⁹ ſupra edocuit. Scibiliũ aũt quędã eſſe principia & q̃dã cõcluſiões logica patefecit. principia vero mox cognitis termĩs ab ĩtellectu app̃hẽdunt̃ lumĩe naturali: termĩoꝝ aũt cognitio a ſenſu orit̃. ut oẽ totũ ẽ maĩ⁹ ſua p te: q̃d ſi freq̃nti⁹ iteratũ fuerit/ in intellectu fit habitus quidam ad huiuſcemodi app̃henſionem /intel-

Ariſtoteľ r. poſteri.

Intellect⁹

lectum abilitans & inclinans: & eodem nomine (ſcʒ intellectus) nominatur. Rurſus aūt Concluſiones ꝑ premiſſas & reſolutionē earundem
Scientia uſq; ad principia/ via demonſtratiōis inueſtigant: & inde habitus generatus ſcientia dicitur. Huius ſpecies in principio operis ꝑmiſimus. Opinio aūt & ſuſpitio/ cū circa falſum eſſe poſſint/ Virtutes nō ſunt. Ad noticiam vero altiſſimarum cauſarum/ q̄ via nature/ certiſſime ſunt & maxime intelligibiles: intellectū noſtrū (qui ad hec ſe habet ſicut oculus nycticoracis ad radium ſolis) inclinat habitus: quē ſapientiā vocamus Hic habitus: tanto ceteris ꝑeminet quāto circa nobilius obiectum verſat hinc Ariſtoteles de Coelo & mundo libro. 2. ait. Magnum eſt de rebus coeleſtibus poſſe aliquid cognoſcere: vel de rebus nobilioribus/ etiā debili ratione. Et in libro de Animalibus. Amabile eſt inquit magis parū aliquid cognoſcere de rebus nobilioribus quā multa de rebus ignobilioribus. Ex dictis facile eſt ſingulorum definitiones elicere. DIS. Elicias igitur. MAG. Intellectus. eſt habitus principiorum. Scientia eſt habitus cōcluſionis ꝑ demonſtrationē acquiſitus. Sapientia aūt cognitio eſt rerū diuinarū. Vnde & Apl'us inter hos duos habitus/ ſcientiā videlicet & ſapientiam diſcernit ſcribēs Corintheis. Alij inquit datur ſermo ſapientie: alij ſermo ſcientie &c. Et diuus Auguſtinus de trinitate libro. xij. & xiiij. differentiam horum late proſequitur. Reliquū eſt ut habitus intellectus practici diſcutiamus. DIS. Id ipſum volui.

Margin: Sapientia; Phūs .2. metha.; Idem; ad Cor. 1.; Auguſti.

De arte & prudētia habitibus intellectualibus: & q̄ prudens eſſe nemo poſſit niſi etiā bonus ſit. Ca. x. MAG

INtellectus practicus circa cōſiderationē veritatis quā ad opus ordinat duplici via incedit. Prima ut opus tantū ſit ꝑfectum ex recta ratiōe. ex huius frequētatiōe habitus generat: intellectū ad operationē abilem promptūq; reddens: hunc Philoſophi artē nomināt Secunda via eſt qua intellectus veritatē ad opus ordinat: ut ipſe operans ꝑficiatur & in ſuis actibus ordinetur. hinc generatus habitus intellectū ad huiuſmōi abilitās: Prudētia dicit. Horum aūt habituū differentia ex deſinitionib⁹ ſuis clari⁹ habet. DI. has igit in mediū ferre haud recuſes. MAG. Ars (ut ait Ariſtoteles. li. 6. Ethicorum) eſt recta ratio rerum factibilium. Facere aūt ut idē teſtat li. nono methaphiſice. eſt actus tranſiens in exteriorē materiā. ſicut edificare. ſecare. ſcribere & huiuſmodi. Ars itaq; habitus eſt factiuus cum recta ratione: .i. ratio directiua factionum in rebus exterioribus. Nō igitur artis eſt artificem bonum facere/ ſed opus ideo non habet perfecte ratōem virtutis. Prudentia aūt eſt recta ratō agibilium. Agere autē per phm̄ ubi ſupra eſt actus permanens in ipſo agente. ut intelligere velle: conſiliari & huiuſmodi. Prudentia ergo eſt ratio directiua actionū in ipſis operantibus: & habet ratiōem virtutis perfecte: quia impoſſibile eſt (inquit phūs libro ſexto Ethicorum) eſſe prudentem & non exiſtentem bonum.

Margin: Ars; prudentia; Ariſtote.; Facere; Agere

Quõ differt Ars & Scientia. & quę artes liberales & quę mechanicę Ca.xi. DIS.

Ic obſecro in quo artem a ſcientia diſtinctũ habitum dicis: cũ ſciẽtiarum nõnullę etiam artes nominari ſoleant: ut patet de Grãmatica Logica Rhetorica &c. MAG. Quas opponis ſcientias / etiam nominari artes manifeſtum eſt / non tamen proprie ſed extento artis nõie: nam in ipſis reperit aliquid per modũ operis. utputa ſyllogiſmorũ fabricatio: opus numerandi aut menſurandi &c. Dicunt autem hę ſcientię artes liberales: ad differentiam mechanicarũ: nam iſtę animũ liberũ permittunt circa opus propriũ qd eſt conſideratio veritatis. Illę a tali opere ad exteriora recedere / adulterari & mechari faciũt. Vnde & mechanicę dicuntur. Sũt autem homini neceſſarię. cecidit enĩ homo per peccatũ in ignorantiã / & iuuat p ſapientiam: in cõcupiſcentiã / & iuuatur p virtutem: in infirmitatem & defectus multos / & iuuatur p artem mechanicam: nemo enĩ carnem ſuam odio habuit. Inuenit igitur humana ratio ad ſingulas corporis neceſſitates ſingulas artes: quę tamen ad ſeptenarium a doctis reducunt (vt patet in politicis) videlicet lanificiũ: Armatura ſiue fabrilis: Nauigatio / Agricultura: Venatio: Medicina & theatrica. DIS. Harũ rationes veloci ſaltem ac breui ſermone pcurras.

Artęs liberales
mechanicę

De artibus mechanicis in ſpeciali: & quę a nobis poſſint exerceri Capitulum.xij. MAG.

Anificium quę prima eſt continet operationes nendi conſuendi / retorquendi: & quę ſunt manu / acu / fuſo / pectine / ſubula / calamiſtro / girgilo / alabro: ĩ materia lini / lanę / canapi / pelle / pilo & ſuberis. Inſup uſum floccorũ / filtrorũ: ſagorũ / ſagmatũ / funiũ: matularum / & ſportarũ ex ſtraminibus vel viminibus. Armaturę ſpecies duę ſunt Architectoria & Fabrilis. Architectoria in Cementariã & carmentariã ptitur. Fabrilis in malleatoriã / fuſoriam & ſculptoriã diuidit. Continetur igit ſub armatura quidquid armorũ eſt. Ibi artifices / metellarij / alchimiſtę: & q operant dolabris ſecuribus lima ſerra terebro trulla: in oſſe arena lapide luto latere & ligno &c. Nauigatio cõtinet omnẽ induſtriã emendi vendendi mutuandi in domeſticis & peregrinis nauigationibus. Verũ mercatura etiam alijs modis q̃ nauigatione fieri habet. Eã autẽ Tullius ſordidam nominat. Sordidi etiam ſunt qui mercantur a mercatoribus quod ſtatim vendant. nihil enim proficiunt niſi ad modũ mentiant. Agricultura oẽm agri cultũ cõplectit. Quadruplicẽ aũt agrum diſtinguunt ſc3 Aruũ. qui ſationibus & ſegetibus deputatur. Conſitũ. qui nemoribus conſtat: vinetis oliuetis & pomerijs. Paſcuum: q paſcua germinat. ut prata. Floridum. ut eſt ortus & Roſarij. Hãc Tullius libro primo Officiorũ laudat dicens omniũ rerum ex quibus aliquid acqrit nihil eſt agricultura melius: nihil uberius: nihil dulcius / nihil libero homine dignius. Venationũ alia Ferina: alia Aucupium: alia piſcatu-

lanificiũ
Armatura architectoria
Fabrilis
Nauigatiõ
Tullius primo of.
agricultura
Ager aruum conſitum paſcuum
Tullius
Venatio

na. Oīe igit venandi genus ſiue in terra / mari/aquis & aere continet. Inſuper & oīa officia piſcatorū/carnificū coquorū: cauponū & tabernariorum. Verūtamen antediluuiū eſus carniū in uſu non erat: teſtatur ſanct⁹ Hieronymus & canon .xxxv. diſ. ab exordio. Medicina/ corpus vel tuet vel reſtaurat ſalutē: ſub qua chyrurgia: apothecariorum: pigmētariorū balneatorum: raſorum turba militat. Theatrica cōtinet omnes artes ad ludos ptinentes. Eſt autē ludus aut gymnicus: Agon: Circēſis: Scenicus aut Gladiatorius. Gymnicus qui in gymnaſio exercet p ſaltū curſum/iactū: virtutem atq̧ luctatiōem. Agon quoq̧ in curſu: celeritate: ſagittandi peritia: ad cytharam quoq̧ & tibias/incedendi geſtib⁹ cōſiſtebat. Circenſes ludi a circūeundo dicti ſunt. Scenicus in theatris exercebat: in quibus in parata domuncula quā ſcenam dicunt /Comici Tragici Hiſtriones & mimi fabulas recitabāt. In Amphitheatro gladiatorius tum actib⁹ militarib⁹ exercebat. In phanis aūt deorū laudes: etiā non ſine obſcœnitate decantabant & demonſtrabant in arenis pugiles inter ſe: & cū beſtijs exercebant. In cōuiuijs alearū ludus: rithmi & muſica frequentabat. DIS. Qui omniū dictarū artium primi extitere inuentores? MAG. Capitulū quartū libri Geneſeos nōnullos enumerat. Sed gentilium vanitas alios aſſignat: nos ad reliqua properemus: nam & ſi ſine his non edificetur ciuitas (ut ait Sapiens) non tamen ſedebunt ſup ſellam iudicis: & teſtamentū iudicij non intelligent: nec palā facient diſciplinā & iudiciū: ſed ſolum opationi artis vacabunt. Non igit ingenuis & ſingulari ingenio pditis adoleſcētulis (de quorū numero unū te habeo) hę artes exercēdę ſunt. A chriſtifidelibus inſup nōnullę quaſi illicitę & ſaluti cōtrarię habent: maxime aūt theatrica: quātū ad multas eius ſpecies. Demū ex animo tuo nunquā diſcedat / quantū pcioſiſſimi tempis Reges pricipes Comites Nobiles Diuitiarū affluētia ſplendentes: & (quod execrabilius eſt) Clerici diuino cultui mancipati in venationū inutili: laborioſa & periculoſa arte āmittunt propter anſerē quidē viliſſimū: pauprimis, viduis pupilliſq̧ panē ſegetib⁹ pulſulantē: quadrupedū tritura pimentes cōculcanteſq̧, reſtituent pculdubio eo loco quo ipi pauperrimi erunt. DIS. Nihilomagis in procerum caterua obteſtor. MAG. Iuſte. Sed nunc ſi libet prudentię cōditiones enodabimus. DIS. Libet utiq̧ perplacetq̧.

Medicina | theatrica | lud⁹ gymnicus | Agon | Circenſis | Scenicus | gladiatorius | Hierony: | Gen. 4 | in eccleſiaſtico

De prudentia & partibus integralibus: & quō futura ſcire poſſumus Capitulū. xiij. MAG.

Rudētię naturā tūc facili⁹ intelligem⁹: ſi datę definitōi ipi⁹/etiā diuiſionē p oēs ptes explicitā adiūxerim⁹. DIS. Definitio prudētię (ni fallar) hęc ē. Prudētia ē recta rō a nobis agibiliū. MAG. Auguſtin⁹ q̃ȝ libro. 83. q̃ſtionū ait. Prudētia ē cognitio rerū appetendarū & fugiendarū. alludit p oīa libro. 1. de libero arbitrio. Tulli⁹ vero. 2. Rhetoricę ait. Prudētia ē rerū bonarū & malarū verarūq̧ ſcīa. Sed iuriſcōſultus in l. iuſticia. pa. Iuris prudētia. ff. de iuſt. & iur. ita definit. Prudētia ē

Auguſti⁹ | Tullius | prudentia

diuinarũ hũanarũq; rerũ noticia iuſti atq; iniuſti ſcia. DIS. Idẽ ſi bñ
memini dicit inſti.eodẽ.pa.1.Sed de his ſatis:ad prudẽtię diuiſionẽ pgã
mus. MAG.Prudẽtiã in ptes integrales:potẽtiales & ſubiectiuas in
uenio ptitam. DIS.Integraleſq̃ & q̃t ſunt? MAG.Meõria:Intelle ptes inte/
ctus:Rõ Solertia docilitas:Prouidẽtia Circũſpectõ & cautio. Tria ultĩa graleſ pru
prudẽtiã integrãt ut ẽ pceptiua:reliq̃ ut ẽ cognoſcitia. DIS. Hęc la dentię
tius explana. MAG.Prudẽtiã eſſe circa ɔtingentiã agibiliũ:definitio
data in ſupiorib⁹ indicat.Horũ aũt cognitio ſi pterita ſint: meõria dicit.
ſi pñtia vel inſtãtia: intellect⁹ nominat.& freq̃nter ex meõria naſcit. Nã
in cõtingentib⁹ agibilib⁹ ut pꝛim futura ſiñia ſunt pteritis. ait Phũs.ij.
Phũs Rhetoricę. Vnde Prudens arguit.Si talia talib⁹ cõcurrentib⁹ hactenus futurorũ
Eccleſia. accidere potuerũt:ſic & nũc & in futurũ accidere pñt. Sic em̃ Sapiẽs docz pſcientia
Seneca dũ ingt.Memẽto q̃ añ te fuerũt.Et Seneca. Qui de pterito nihil cogitat
macha.4. vitã pdidit. Vñ & de prudẽti Iuda machabeo ſcriptura teſtat:añ vide/
ret valida caſtra inimicorũ/victorias patrũ pteritas ad meõriã reuocans
militũ ait:memtote quõ ſalui facti ſũt Patres noſtri. Rurſus autẽ habita
recta exiſtimatõe de fine. via meõrię & intellect⁹/media in promptu in/
Phũs uenięda ſunt p q̃ finis attingi poſſit:& id fit p ſolertiã:q̃(ut ait Ariſtõ. Solertia
1.poſteriorũ)ẽ ſubtilitas inueniẽdi mediũ in nõ pſpecto tpe.inuẽtis aũt
medijs/ op⁹ ẽ ea debite poſſe applicare ad finẽ:reglãs uſes ad pticularia
& ex notis pcedere ad noticiã nõdũ cognitorũ:hoc ptinet ad rõem.quia
vero nec oĩa bene ɔſiderare poſſum⁹ occurrẽtia circa agibilia(qm̃ pticu
6.Ethico. laria ſunt)ab alijs edoceri:pcipue aũt a ſenibus & expertis indigemus.
Ecci.6. Vnde & Sapiens ait.In multitudine pſbyterorũ.i.ſeniorũ prudentũ ſta:
& prudẽtię illorũ ex corde cõiungere. Id aũt fit p docilitatẽ qua qs di/
ſciplinabilis efficit & aliorũ cõſilijs acqeſcit. Amplius futura q̃ circa agi
bilia occurrere pñt pſpicere:& ad finem cũ pſentib⁹ cõuenienter ordina
re neceſſe eſt. q̃d fit p prouidentiã:q̃ eſt futurorũ.nã pterita aut actu prę
ſentia aliter ordinari non pñt. Circũſtantias etiã negocij prius inuentis
& ordinatis in finẽ cõparari oportet:quod fit p circũſpectõem. Oportet
demũ etiã vitare impedimenta & cauere: ne vitia p virtutib⁹ ſe ingerãt.
quod fit p cautiõem. Hęc octo ſub cõpendio ſcriptura cõmemorat dum
Deute.32. ait. Gẽs abſq; ɔſilio ẽ & ſine prudẽtia:utinã ſapent & intelligerẽt: & no/
uiſſima puiderẽt. ſapent/ſcz pterita p memoriã intelligerẽt:pſentia per
intellectũ rõem ſolertiã & docilitatẽ.ac nouiſſima puiderẽt:.p puiden
tiã circũſpectõem & cautõem. Poſſum⁹ em̃ nos cognoſcere futura ſaltẽ
in ſuis cauſis:Deus aũt ut in ſeipſis: & quibus voluerit p prophetię do
num cõmunicare.

De prudentię partibus potentialibus quę ſunt ευβουλια: γνωμη: σύνεσις. & de dono cõſilij Cap.14. DIS.

Onſeq̃nter prudẽtię ptes potẽtiales ediſſere. MA. prudẽtię ptes ptes potẽ
potẽtiales tres ſũt:ſcz Eubulia Syneſis & Gnomi. prudẽtię eq/ tiales pru
dẽ principalis actus ẽ recte pcipere:de precipiendis autem primum con/ dentię

ſiliari:dehīc iudicare oportet. Primū ad Eubuliam: ſcđm ad Syneſim
Eubulia & Gnomi pertinet. Eſt enim Eubulia rectitudo conſilij ad finem bo-
num/per vias cōgruas & tempore conuenienti. vnde εὐβουλος. id eſt
prudens ſiue bene conſiliatiuus nec velox nec nimis tardus & firmus
eſſe debet. DIS. Cur autem addis ad finem bonum? MAG. Quia
conſilium bonum nullum eſſe poteſt ſi finis malus in conſiliando pro-
ſtituatur: aut ad finem vię malę inueniantur. Hoc ipm vocabulum inſi
nuat: dicitur enim Eubulia ab eu quod eſt bonum & ἀπο του βουλη
Bonum conſilii id eſt conſilium: quaſi bonum conſiliū. Non igiť recte conſiliatur latro
ad latrocinium: quia finis malus. nec fur ut furto pauperi ſuccurrat: nā
& ſi finis bon⁹ ſit (ſcʒ pauperi ſubuenire) via tamen illicita eſt per furtū
ut teſtatur beatus Auguſtinus. & c. xiiij. q. v. Forte. ita videre eſt in alijs
Syneſis circūſtantijs actus moralis. DIS. Syneſis quæ eſt? MAG. quę re-
cte iudicat de conſiliatis ſcđm leges cōmunes: huius iudicium iuſticia le-
Gnomi galis exequitur. Gnomi autem recte iudicat de conſiliatis ſi leges defici
unt. & huius iudicium epikeia exequitur. ut ꝙ furioſo depoſitus gladi
us reddendus non eſt. Interdum etiam ex cauſis oportet a cōmuni lege
☞ diſcedere. Quoniam vero (ut ait Sapiens) cogitationes mortalium ti-
midę/& incertę prouidentię noſtrę indiget: homo neceſſario in his quę
ad ſalutem ſunt/& rempublicam/ab altiori principio dirigi: a quo dať
his qui ſyncere petunt donū conſilij: per quod ſpirit⁹ ſanctus mouet ho
minē per modum ſalubrioris & certioris conſilij.

Prudentię partes ſubiectiuę ęnumerantur & prudentia monaſtica homini utilis & neceſſaria comprobatur Capi. xv. DIS.

Eſtat ut prudentię partes ſubiectiuas ędoceas. MAG. Prudē-
ptes ſubiectię prūdentię tię ſpecies quinq; ſolent aſſignari: ſcʒ prudentia monaſtica/Eco-
nomica/Politica/Regnatiua & Militaris. Prima neceſſaria eſt ho
mini quantum ad ſe: ſecunda homini ut familiam ſuā gubernet. Tertia
homī ut ſe policię rectori debite ſubijciat. Quarta ut quis rempublicā
ſtrenue regat. Quinta ut Ciuis bonū cōmune ſtrenue defendat. DIS.
Has igitur ſpecies ſub breuitate explanes. MAG. Prudentia ſingula-
prudentia mōaſtica ris homini neceſſaria eſt ad ſalutem: nam cognitōem ſui docet: ſine qua
(ut ait Bernhardus ſuper Cantica) nemo ſaluatur. Vnde homo cum in Bernhar
honore eſſet non intellexit (ſcʒ ſeipm) cōparatus eſt iumentis inſipienti pſal. 48.
bus & ſimilis factus eſt illis. Vnde & Helimādus ſcribit in tēplo Apol helimād⁹
linis tale oraculum fuiſſe datum γνωτι σεαυτον hoc eſt noſce te ip
ſum. Ex hoc nempe homo ſe humiliat: & unicuiq; quod ſuū eſt reddit:
iuxta ꝓcepta legis naturæ & decalogi de quibus differendi locus hic no
eſt. Hanc Richardus deſcribit dicēs. Monaſtica ſcia eſt quæ ſui curam ge Richard⁹
rens/cūctis ſeſe erigit & exornat virtutibus: nihil in vita admittēs quo
non gaudeat/nihilq; faciens pœnitendum.

De Prrudentia Economica. & qualiter uxor ſit re genda. inſuper, quibus virtutibus mulier pollere debeat. Capitulum ſedecimū. DIS.

Rudentiam Economicā declares. MAG. Hac prudentia indi get qui familiam regere habet: prudentiā tamē monaſticā non negligat: nā qui ſibi nequā eſt/cui bonus erit? Infamilia aūt ut dicitur libro primo Politicorum tres cōmunitates neceſſarię ſunt. viri ſcʒ & uxoris: propter opus generatiōis. Domini & ſerui: propter opus ad miniſtratiōis. Patris & filij: propter ꝑpetuitatē: quod fieri neqt ſi patri fi lius nō ſuccedit. Ad has ꝯmunitates ſingula prudētię regimina accomo danda ſunt. in prima equidē/vir uxori ſuę affabiliter ꝯuiuat: ne vita eius ſit cū triſticia: aut cogatur extraneis ſolatijs ſe īmiſcere: unde infamiā fa cile poſſet incurrere. In correctiōe vero/aliter cū honeſta/aliter cū contu mace & ſuperba oportet procedere. Secundo vir uxorē decenter tractet in ornamētis & alijs neceſſarijs. Nō eṁ ſicut ancilla/ſed ut ſocia tractan da eſt: quia nō de pedibus ſed latere viri eſt formata. Aliter aūt eſt uxor ciuis/aliter militis/aliter regis ornanda ſecundū diuerſitatē temporum & locorū Ideo infœlices Macedones Phūs in rhetorica nominat: eo ꝙ ſuis uxoribus illicita ꝑmittebant. Rurſus Valerius Maximus Romanos cō mendat: quia uxoribus de neceſſarijs ꝓuidebant. Tertio uir uxorē ſine zelotipia diligat, ne ſibi cōtinuā cordis anxietatē/& uxori nō ſeruandi fidem incitamentū pręſtet. qui ſecus ad uxores ſe habent/damna multa nō ſcripto ſed experimēto addiſcent. Rurſus aūt uxor debet eſſe caſta & pudica/ verecunda & taciturna: pia & diſcreta. Caſta quidē eſſe debet: ne vinculū matrimonij īdiuiſibile ſoluat: & ne illegitimi cū legitimis viro in hereditate ſuccedāt. Vnde fornicatio muliebris ꝑiculoſior eſt ꝙ̄ viri Caſtitatis vero cuſtos eſt ſobrietas. unde ut ait Valerius. Maximus. Ro manis mulieribus uſus vini olim ignotus erat. Sit & pudica quantū ad exteriores corporis geſtus. Mulieris eṁ eſt(ut inqt Criſoſtomꝰ)domi philoſophari & a diſcenſibus ſe cohibere: nec nimiū abuſionis genus eſt mulier ſine pudicicia. gratia aūt ſuper gratiā mulier ſancta & pudorata. Sit etiā verecunda. ne dicatur ei illud hieremię. 3. Frons muliebris mere tricis facta eſt tibi/ noluiſti erubeſcere. Inuerecunda quippe mulier attē tare audet quod vir non perpetraret. Verecundię aūt ſignum eſt tacitur nitas: q̄ eſt(ut ait phūs)ornamentū mulieris. quod laudatū inuenitur a Sapiente. Mulier ſenſata & tacita nō eſt īmutatio animæ eruditæ. Sit in ſuper pia & diſcreta: ut familiā cū qua ſemꝑ cōuerſatur cōſoletur. & pau peribus cū moderamine elemoſynā ęrogando cōpatiatur.

Marginalia: Prudentia economica; Ariſtotel.; viri & uxoris; Geñ. 2.; Phūs; Valerius maximus; Vxor ſit caſta; Valerius maximus; Pudica; Criſoſtōꝰ; Hieremi.; verecūda; Phūs; Ecc. 26.; Pia diſcreta

De Regimine ſeruorum: & unde. Seruitus orta ſit. Capitulum. xvij. MAG.

Ecunda cōmunitas familię eſt Domini & ſerui. Natura omnes liberos genuit: fortuna aūt ſeruos conſtituit. Serui eṁ cœperunt ꝑpter

Marginalia: Seruorū ortus

appetitus corruptionẽ/intellectus tarditatem/& temporaliũ penuriam. Primũ manifeſtũ in Cham filio Noe: qui propter maliciã ſuam qua patris pudenda reuelauit: ideo ipẽ & poſteritas ſua ſeruituti eſt deditus. ſic rebelles & in bello victi mancipia / quaſi manu capta dicebant: & ad ſeruiendũ ſeruabant. Secundũ cõueniẽs eſt: nã intellectu tardi/ magis ſunt robuſti & ad onera ſuſtinenda apti. ę contrario corpore debiliores/ſunt magis ſapientes: & ad regendum alios abiliores. Tertium cõmuniſſimũ eſt. penuria namq; reꝝ temporaliũ plurimos etiã honeſtos & ingenio pollentes ſeruire cogit: etiã his q ſerui ſunt ſeruoꝝ eorũ/ ideſt peccatoꝝ. Hos aũt cõſolatur diuus Auguſtinꝰ. li. 4. de Ciuitate dei dicens. Bonus (Auguſtiꝰ) ſi ſeruiat liber eſt: malus aũt ſi regnet/ſeruus eſt/nec unius hominis/ſed quod grauius eſt tot Dominoꝝ quot vitioꝝ. Debent itaq; Domini ad (Dñoꝝ erga ſeruos prudentia) ſeruos tali prudentia uti/ ut ſint in loquendo placidi: ne verbis duriori bus exaſperent. unde Seneca. Qui in ſeruos ſuos iraſcit & crudelis eſt/ (Seneca) ſatis oſtendit p̃tatem ad alienos ſibi defuiſſe. Seruis igitur hilarẽ te pre ſtes (inqt) ſuperiorẽ te colant potius quã timeant. Nimiam tamẽ erga eos familiaritatẽ caueant: quia ꝯtemptũ parit. Sint in remunerãdo bene fici/ne neceſſitate cõpulſi furent. Sint & in mandando diſcreti: ne nimis oneribus laborũ grauent. unde & Dominꝰ in Euangelio eos die ſeptio (Deu t. 15) quieſcere: & anno ſeptimo liberos a ſeruitute iuſſit exire. ecõtrario Ser (Seruorũ itẽ erga dominos) ui debent eſſe fideles in cõmiſſis ſibi a Dominis: ut bona eoꝝ cõſeruent Sint intelligẽtes in p̃ceptis: ut q̃ Domini moneãt: recteq; intelligãt: & q̃ intellexerũt cũ obedientia exequant. ſic em̃ erunt decentes in obſequiis. nõ em̃ decet ſeruũ quod iuſſus eſt/ ſi poſſit: cauillationibus ſuis ꝓtelare Vnde dicit. Nõ ſit mihi ſeruus medicus: propheta: ſacerdos. Medicꝰ eſt ſi iuſſus afferte aquam frigidã: eam ſanitati cõtrariam ꝑſuadet. Propheta eſt: ſi miſſus ad debitorem: eũ iam non poſſe domi reperiri ſyllogiſat Sacerdos deniq; cenſetur: ſi quod inuitus facit: ſaluti animę cõtrarium arguit. Decentia aũt in obſeqo tunc ſeruatur. ſi non modo corporis mũditia ſed & moꝝ integras cuſtodit: ne uxor: ne filij: & filię corrumpant Nam ut ait Menander. Corrumpũt bonos mores colloquia praua. q̃d (menãder) & Apoſtolus approbat. (Paulus)

De regimĩe filioꝝ a p̃ribus & pedagogis. Ca. xviij.

Ma (Parentũ erga filioſ prudẽtia) Erria familię cõmunitas eſt patris & filij. Iure equidem Naturali Ciuili & diuino pater circa filios ſollicitus eſſe debet: ipſis miniſtrãdo nutrimentũ: q̃ntũ ad corporis neceſſitatẽ: & diſciplinam quantũ ad moꝝ honeſtatẽ. Nam ut ait Apſus 1. ad Timoteũ. v. Si quis (Apſus) ſuoꝝ & maxime domeſticoꝝ curã nõ habet: fidem negauit. Primũ nec bruta quidẽ negligũt quantũcumq; ferotia: ſed ſingula filios ſuos ſummo ſtudio alunt: donec ad debitã perducta fuerint quantitatẽ & robur .l. 1. pa ius naturale. ff. de iuſt. & iure. Crudeliores itaq; beſtijs erunt qui liberis ſuis elementa uõ preſtant: nec alimenta tantũ preſtare ſufficit: ſed & ſubſtantiã in hereditate relinquere debẽt. xvi. q. 1. ꝑdicator. & Apſus (Idem)

ait. Nõ debent filij theſaurizare parentibus: ſed parentes filijs. Filius tñ patrem egentẽ cogitur alere .xxij. q. 4. c. Inter. Secundũ rurſus beſtias p modulo ſuo imitari videmus: quoniam ęducatos pullos ad mores &
Deut. 32. actus naturę & ſpeciei ſuę ɔuenientes puocant. Hinc leo catulos ſuos ad predam ducit: Aquila pullos ſuos ſup eos volitans: ad volandũ puocat & ſic videre eſt in ſingulis. Stolidior eſt igitur hic beſtia: q filios ſuos ſi ad meliora ſtudia inducere nolit: ſaltem eos manuũ ſuarũ labores man ducare: & artem qua ipſos ęnutriuit nõ ędocet: ſed ociari taxillorꝫ ludo queſtũ quęrere: hic ſcortari: furari: latrocinari tandemqꝫ morte turpiſſi ma interire pmittit. DIS. Heu q̃ntũ hęc ſtulticia noſtra ętate nõ mo do plebeos: verꝫ altioris ordinis homines obcecauit. Sed dic queſo ſum matim quãdo & in quibus maximeqꝫ filij a parentibus ſint ędodcẽi?
Horatius MAG. Ab ineũte ętate: Nã ut ait Horatius in epiſtolis. Quo ſemel
Seneca imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu. & Seneca libro de moribus Educatio quidem & diſciplina mores facit: & id ſapit quiſqꝫ quod didi-
Ariſtotel' cit. Eſt em̃ ut ait Ariſtoteles Conſuetudo altera natura: ſeu alterat natu- ram: in hoc differens tantũ/qꝫ natura ſemp eſt: Conſuetudo ſępe. Hinc &
Seneca Seneca libro ſecũdo de ira Educatio filiorum maximã diligentiã pluri- mũ pfuturã deſiderat: facile eſt em̃ animos teneros componere: ſed diffi
Ouidius cile ſcindunt vitia q̃ nobiſcũ creuerunt. Et Ouidius in epiſtolis Ars fit,
puer. 22. ubi a teneris crimẽ cõdiſcitur annis. Quod & Salomon teſtat dicens: Adoleſcens iuxta viã ſuam gradit cũ ſenuerit non recedit ab ea: nam & ab adoleſcentia omnis ętas ad malũ prona eſt. Verũtamen in diſciplina tenendus eſt modus ętati cõgruens. Tractari equidẽ mollius ętas imbe-
Quĩtilia nus cilla ſolet ait Horatius cui & Quintilianus alludit dicens. Ingenia pue- rorꝫ nimia ęmendationis ſeueritate deficiunt: nã & deſperant & dolent ac nouiſſime oderũt: q̃dqꝫ maxime nocet/dũ omĩa timent nihil conãtur
DIS. Manifeſta ſunt hæc. Nũc in q̃bus inſtituẽdi ſunt apias. MA. In arte/moribus /ludis & ſocietate. Ad primũ monet cenſor morũ Ca-
Cato to. Si tibi (ĩquit) ſint filij/nec opes: tũc artib9 illos Inſtrue quo poſſint inopẽ defendere vitã. Et rurſus. Diſce aliquid: nam cũ ſubito fortuna re cedit/Ars remanet: vitaqꝫ hoĩs non deſerit unqꝫ. Vnde & Octauianus Auguſtus liberos ſuos in omni arte fœcit erudiri: ut ſi qñ ad ęgeſtatem venirent/haberent unde honeſte viuerent. In moribus vero: ut cibũ & potum parce ſumant paſſioneſqꝫ refrenent. Ex cibo nempe & potu ſu/ perfluo naturam in principijs vitalibus ęneruant: ingenia perdunt: fiũt laſciui/rixoſi/in verbis procaces & in ſenſu proprio pertinaces. Singu lis tu cauſas naturales reddes/ſi tantillę ętatis & vini paſtuſqꝫ ſuperflui naturas attenderis. DIS. Verum: nec in his tęl atius ĩmmorari volo: Sed dic oro per ludos quid intelligis? MAG. Non illum qui fortu- næ innititur. ut ludus chartarum/taxillorum &c. nam hi ludi non mo do lege diuina ſunt inhibiti / ſed etiam imperialibus cohercendi. Sed
phũs poli eum ip̃m exerceant quem Philoſophus in politicis neceſſarium aſſerit
tico. 8. in vita humana: Et eſt quædam deductio p quam vitantur tedia vitę/

inertia corporis & pronitas ad laſciuiam. Ocioſi nanq̧ eſſe non poſſunt Non aũt ſemp̱ in diſciplinę ſumo rigore tenendi ſunt. ne deficiant: nam quod caret alterna reqe durabile nõ eſt. Ludis igitur honeſtis animi & corporis exerceanť: ludis quidẽ animi/ audiendo hiſtorias/ fabulas honeſtas &c. ludis quoq̧ corporis/ currendo: ſaltando: ſagittando & alijs quę membra abilitant: & animũ mala cõtagiõe non illaqueant. DIS. De ſocietate qd affers? MAG. Societas praua ut peſtis fugienda: bona vero amplectenda eſt. Nã ut teſtatur Propheta regius. Cũ bono bonus eris: cum puerſis puerteris. Et ſi una ouis morbida totum gregem inficit: multo magis praua ſocietas teneros animos/ molles & impreſſioni diſpoſitos facillime ledit. Heu ſine ſcriptura hoc cõfirmat crebra experientia. Socienť igitur filij honeſtis: & ſumo ſtudio ęducantur in diſciplina & correctiõe domini: ut ea quę fidei ſunt & ad cultum Dei p̱tinent teneris inbibant annis: cũ cito ſunt creduli/ nec rationẽ querentes Non aũt Deo tantũ/ ſed & parentibus & ſenioribus reuerentiã noſcãt exhibere. nã filius contumax & inobediens a Moſe iuſſus eſt lapidari. & alibi. coram cano capite cõſurge: & honora perſonã ſenis. In cura itaq̧ & correctione filiorum Parentes ſint ſolliciti ne cum Heli ſacerdote iuſto dei iudicio ſubita morte occumbant. Pedagogis quoq̧ ea ipſa & longe amplior cura/ ſtudiũ & induſtria habenda eſt. Alia tñ circa ingenia/ ingeniorumq̧ ad militiam ſpiritualẽ aut ciuilem aſſumendoꝝ ratio eſt. De quibus in alium tractatum ꝓlixior ſermo ſeruandus eſt: nunc ad prudentiam politicam tranſeamus.

Pſalm. 17.

Ad Ephę. quinto

Deutero. 21. Le. 19.

1. Regũ. 4.

De Prudentia politica regnatiua. & ea quę eſt in ſubditis Capitulum. xix. MAG.

Riſtoteles politicæ prudentię duas ſpẽs eſſe voluit: Architectoriam in principe & politicã in ſubditis. DIS. Architectoria quæ eſt? MAG. Ea quæ diciť regnatiua ſiue legis poſitiua. Principi nanq̧ incumbit deo placere: populo ꝓ poſſe ſatiſfacere: reipublicę prouidere: & rectas leges condere. Per primũ populi timorem & reuerentiam acquiret. ut patet de Salomone libro Regum tertio. c. 8. & 9. Vnde & Claudianus. Cõponiť orbis regis ad exemplũ: nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valent q̃ vita regentis: Mobile mutať ſemp̱ cũ principe vulgus. Per ſecundũ amorem & dilectionem populi ſibi conciliabit. non em̃ quiſpiã contra regem murmurabit: ſi ipm̃ oẽs non nimis ſeueꝝ/ prudentium cultorem: beneficientium retributorem & delinquẽtibus punitorem æquum videbunt. Per tertium & quartum rempublicam integram conſeruabit: ne deficiente annona populi inedia deficiant aut a quopiã calũniã ſuſtineãt. DIS. Nunc de politica pauca addas.

6. Ethi.

Prudentia politica architectoria

Prĩcipis ẽ

claudian⁹

Politica

MAG. Prudentia qua ſubditi nouere principi obedire & ciuibus cõuiuere cõmune nomẽ recitauit: & politica dicta eſt: Sunt autem ut deſcribit Tullius libro primo de officijs in republica perſonę triplices/ Iudices ſcꝫ ſiue Magiſtratus: Ciues & peregrini. ut etiam clarius expreſſit

Tullius

Deut.16. ſcriptura in lege Moyſi. Vnde & magiſtratibꝰ ait. Iudices & magiſtratꝰ
c.17 cõſtitues in omnibꝰ portis ſuis (antiqui em̃ ſolebant iudices cauſas in
portis ciuitatis audire) ambigue autẽ cauſę & arduę ad unũ tantũ ſum-
Ibidẽ.23. mũ ſcꝫ ſacerdotẽ referebant. De ciuibus ſtatuit ne ſe in ꝑuis rebus mole
24 ſtarent dicens. Ingreſſus vineã proximi tui/cõmedas uuas quantũ tibi
Exo.22. placuerit: foras aũt ne efferas tecũ. In mutuo nec uſuras nec pignus reci
&.23 perẽt ꝑcepit: nec etiam importune exigerent. De peregrinis vero ait. ad Deu. 24
venã non contriſtabis neqꝫ affliges eum. Mandauitqꝫ tertio anno deci Deut. 26.
mã fieri ꝓ peregrinis pupillis & viduis. DIS. Mira Conditoris ſapi
entia/ſingulis ꝓuidens neceſſaria. MAG. Mira utiqꝫ attingens a fine
uſqꝫ ad finem fortiter & omnia diſponens ſuauiter. DIS. Reliquũ eſt
ut prudentiam militarem percurramus.

De Prudentia militari: & his quę militem ornãt Capitulum viceſimum MAG.

Militaris prudentia eſt operis bellici/ordinata ad defenſionem bo
Auguſtiꝰ ni cõmunis ut pax habeatur: Ob hanc equidẽ cauſam tantum/ prudentia
23.q.1.no bellũ gerendũ eſt. De hac prudẽtia multi diſſertiſſime ſcripſerũt militaris
il attamẽ non tam lectiõe ꝙ exercitio addiſcitur. Verũtamẽ videat bonus
miles: ut in primis deũ/a quo fortitudinis donũ accepit bñdicat: pura in
tentione pugnet/hoſtibus fidem ſeruet: victis quoqꝫ miſericordiam prę
Auguſtiꝰ ſtet. ſic em̃ Auguſtinꝰ Bonifaciũ inſtruit. Et ſanctus Io. Baptiſta militi/
bus regulam ſtatuens dicit: neminẽ cõcutiatis neqꝫ calumniã faciatis: &
Lucas contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Luce tertio. Bernhardus inſuper ſcri-
Bernhar. bens ad milites templi/non mediocriter corripit eos qui ſe & equos ſe-
rico operiunt. haſtas/clipeos/ſellas frena & calcaria depingunt auro ar
gentoqꝫ ornant. Militaria inquit ſunt hęc inſignia/an muliebria potiꝰ
ornamenta? Nunquid forte hoſtilis mucro reuerebitur aurũ: gẽmis par
cet ſerica penetrare non poterit? & alibi. Vtilior eſt in conflictu lorica
ferrea ꝙ ſtola linea. Hinc & Pericles Phũs ait. Non pictura/non aurum pericles
non lapides/ſed ſcutum diuulſum/fracta galea/gladiꝰ hebes/facies vul
nerata cedũt militibus ad ornatum. DIS. Sed qui tãta ſufferre poſ-
ſunt? MAG. Non effœminati & in delitijs aſſueti. ſed hi tantum de
quibus Vegetius loquitur: qui ſub diuo & labore nutriuntur: ſolẽ pa-
Vegetius cientes: umbram negligentes: balneorum neſcij: deliciarũ ignari & par-
co cibo contenti. DIS. Heu ꝙ rarum phenice in terra noſtra ſimilli-
mũ eſt hoc militię genus. MAG. Eos itaqꝫ relinquentes perſequi/ad
virtutum diuiſionem redeamus. DIS. Hactenus de intellectualibus
diſſertum eſt: nunc ordo exigit ut morales adeamus.

De Virtutibus moralibus in generali: & quare inter has quattuor cardinales dicuntur Ca.xxi. MAG.

Morales virtutes ſunt quæ appetitum inclinant ad actus licitos &
honeſtos. Mos enim inclinatiõem vel etiã conſuetudinem ad ali-

quid agendũ importat. DIS.Num etiã iſtę certo numero cõplectun
virtutes morales tur? MAG.Etiã Fili Duodeci em a Phõ ęnũerant ſc; Prudentia: Iuſticia: Fortitudo Tpantia mãſuetudo Liberalitas Magnificẽtia Magnanĩtas Philotimia Veritas Amicitia ſiue affabilitas: & Eutropelia. Alię qcũq; ſint/ad has reduci habent.ut patebit in pceſſu. DIS. Cur inter intellectuales habitus Prudentiã ęnumeratã/etiã moralibus pponis?

MAG.Prudentia ſ;m eſſentiã: Intellectualis habitus eſt: ſ;m materiã vero moralis. Preponit autẽ cęteris: quaſi mater: iuxta.c.pſentiũ.i.q.ſ ubi dicit. Diſcretio.i.prudentia ma... eſt virtutũ. Ad hanc etiã & tres
Cardĩales virtutes in ordine ſequentes (q ſunt Iuſticia Fortitudo & Tpantia) omẽs alię reduci habẽt. Hinc iſtę quattuor principales & cardinales dicunt: qa ſicut in cardine ianua vertit/claudit & aperit: ſic in his virtutib⁹ cor humanũ vertit ſ;m rõem ut vitijs claudat & bonis actib⁹ apiat. DIS.Moraliũ igit tractatũ q̃totius aggrediamur: & cor noſtrũ his cardinalib⁹ ĩmittamus. MAG. Omnis virtus moralis eſt vel circa actũ interiorem dirigendũ ut prudentia: vel circa actũ exteriorẽ ad alteꝝ ut iuſticia: vel circa paſſiones ſupra ęnumeratas: ut certe omnes: ſic patet illud Ouidius Ouidij. Tendit in ardua virtus. DIS. Nũ & moraliũ rões ſingulatim p. de ponto ſequi intendis? MAG.Etiã. DIS.Primũ igit de Prudẽtia diſſeras.

De Prudentię cõtrarijs: q ſunt Imprudẽtia/ Aſtutia/ Dolus: Fraus. Pręcipitatio & ſiſia Ca.xxij. MAG.

Rudẽtię definitõem/diuiſionẽ & ptiũ declaratõem paulo añ hac digeſſim⁹: nec ſupeſt niſi ut de vitijs oppoſitis pauca addamus. Nã ut Auguſtin⁹ ait mens regnũ virtutũ adipiſci nõ põt niſi prius excuſſerit iugũ vitioꝝ. DIS.Probe. MAG.Prudentię in cõmuni op
Imprudẽtia poſita eſt imprudẽtia: qua hõ diuertit ſe a regulis qbus rõ prudẽtię rectificat. Prudẽtia inſup carnis/ Aſtutia/dolus & fraus: nimia ſolicitudo incõſtantia & negligentia pcipitatio & incõſideratio/prudentię aduerſa
Prudẽtia carnis ſunt. Prudentia em finẽ bonũ præponit/ prudẽtia carnis malũ. ut prudens latro/latrociniũ. & crapuloſus carnis curã tantũ intendit. Pruden
Aſtutia tia ad finẽ bonũ vias bonas inuenit: aſtutia malas & apparentes excogitat. Prudentia vias bonas inuentas fini pconcepto verbo & facto applicat: dolus vias malas excogitatas verbo quidẽ/Fraus aũt facto fini ma
Dolus Fraus lo eaſdem vias adiũgit: ſic quod aſtutia excogitat/dol⁹ & fraus exequũtur. Maxime aũt in acquiſitõe tpaliũ circa q̃ etiã fieri habet nimia ſolli
ſollicitudo nimia citudo. Prudẽtia cõſtanter & diligenter cõſiliata & iudicata in pcipiẽdo exequit: p incõſtantiã vero & negligentiã hęc eadẽ obmittunt. Pruden
incõſtãtia tia p Eubuliã recte & ordinate cõſiliat: ecõtrario p pcipitatiõe; ex impe
pcipitatio tu volũtatis & paſſionis ordinatũ conſiliũ negligit. Prudentia p Syneſim & Gnomin de cõſiliatis vero iudicat/ecõtrario p incõſideratiõem
Incõſideratio nõ intelligẽdo ea ex qbus rectitudo iudicij pendet/male iudicat. Q uæ aũt alijs ptib⁹ prudẽtię cõtrariant. :uno noĩe imprudẽtia noĩant. Hæc ſunt q̃ de vitijs prudẽtię oppoſitis ſcire opepꝛiũ eſt: nũc iuſticiã pcurrã⁹

De iuſticię definitōibus & ɔtrarijs vitijs Ca.xxiij. DI.

Vſticia quid eſt? MAG. Iuſticię acceptōes duę ſunt. Prima ut p legis impiū ordinat actus oīm virtutū ad bonū cōe: & iuſticia legalis dici ſolet: p eā nāq; hō ɔcordat legi ordināti act⁹ omniū virtutū in bonū cōe. ſicut charitas ordinat oīa in bonū diuinū. De hac dicit q; ſit oīs virt⁹. Secūda acceptio iuſticię eſt put' eq̄litatē cōſtituit in his q̄ ſunt ad alteꝝ. Hæc a iuriſcōſulto ſic definit. Iuſticia eſt cōſtās & ꝑpetua volūtas: Ius ſuū unicuiq; tribuens. Iuſticia voluntas eſt. i. volūtatis habitus ſiue qualitas: cōſtans & ꝑpetua: nā opans p virtutē opatur imobiliter q̄ntū ad ꝓpoſitū Vnde ut qs iuſtus ſit/oportet q; habeat ꝓpoſitū ꝑpetuo ſeruandi iuſticiā & in illo firmiter ꝑmaneat: ideo addit cōſtans. & ſequit tribuēs unicuiq; Deo ſc; & homi. Ius ſuū. i. rē iuſtā ipi debitā. Accipit em̄ hic ius nō ꝓ habitu qui eſt ars boni & ęqui: ſed ꝓ re iuſta. Et Phūs iuſticia ē habit⁹ a quo hn̄tes opatiui ſunt iuſtoꝝ ſꝫm electōem iuſti. Ambroſi⁹ q̄; vir ſanct⁹ in libro Officioꝝ ſic eā definit: Iuſticia eſt q̄ unicuiq; q̄d ſuū eſt tribuit: alienū nō vendicat: utilitatē ꝓpriā negligit ut cōem ęquitatē cuſtodiat. DIS. Ex his accipio materiā circa quā iuſticię eſſe opatiōes & res alteri ab altero debitas: de vitijs aūt oppoſitis quid ais? MAG. Iuſticia ꝓprie nō habet extrema malicioſa/ſed habitū cōtrariū qui dicit iniuſticia. Extrema aſſignantur q̄ntū ad actū ut iniuſtū facere: & iiuſtū pati. Hoc ꝓprie malū nō eſt: niſi in agēte: aliud aūt fieri pōt nō ex habitu iniuſticię ſc; ſi nō fiat ex intentione/ſed ex negligētia vel paſſiōe. Ex intentōe iniuſtū qs facit: ſi ius ſuum unicuiq; nō tribuit: aut iiuſte iudicat: vel quia rectitudinē iuſticię ꝑtermittit. ut in iudicio ꝑuerſo & iniuſto. vel quia non ſubiectos iudicat ut in iudicio uſurpato. Vel q̄a in iudicādo certitudinē rōnis nō habet. ut i iudicio ſuſpicioſo & temerario ex iudicijs leuib⁹/inuidia aut ꝓpria malicia p̄cedentē: quæ latius deduci poſſent. DIS. Intelligo verumtamē nūc magis ptiū iuſticię (ſi q̄ ſint) explanatōem audire affecto.

Margin (left): Inſti. de iuſt. & iur. pa. 1 ff. eo. l. iuſticia — Phūs — Ambro.

Margin (right): Iuſticia — ff. de iuſt. & iure. l. Iuſticia

De ptibus iuſticię ſubiectiuis: q̄ ſunt iuſticia cōmutatiua & iuſticia diſtributiua: in qua vitupatur perſonarū acceptio Capi. xxiiij. MAG.

Vſticię ptes trifarię ſunt: ſubiectiuę ſc; integrales & potētionales. DIS. Subiectiuę q̄ ſunt? MAG. Iuſticia cōmutatiua & iuſticia diſtributiua Cōmutatiua eq̄litatē in cōmutatōib⁹ inter duas ſingulares pſonas ſeruat in ꝓportōe arithmetica. utputa tm̄ ſit p̄cium q̄ntū valet res empta &c. Sunt aūt Cōmutatōes multiplices: q̄dā em̄ ſūt voluntarię: quædā inuolūtarię. Volūtarię ubi amboꝝ interuenit conſenſus. ut emptio: venditio cōductio/locatio/cōmodatio /mutuidatio &c. In qb⁹ neglecta iuſticia cōmittuntur fraudulētię multiplices & uſurę: q̄ rectificari dn̄t p iuſticiā/reſtitutōis via. Inuolūtarię cōmutatiōes ſūt in qb⁹ alter nō ɔſentit ſ; ledit ꝟbo vel facto. Verbo q̄dē i iudicio vl'

Margin (left): Ariſtote. ſ. Ethico.

Margin (right): iuſticia cōmutatiua. — ɔmutationes volūtarię — inuolun/tarię

extra iudicium. In iudicio per iudicem/accuſatorē & teſtem. Extra iudi-
cium aūt per contumeliam: ſi quis ea quę ſunt contra honorem alicui⁹ ↄtumelia
in noticiam ipſius & alioꝝ deducit per detractiōem: ſi iſta fecerit occul- detractio
te/ut deroget alterius phamę: per ſuſurratiōem/ſi per hęc intendit occul ſuſurratō
te amicitiā ſeparare: per maledictōem/ſi alteri malū intendens imp̄catur maledictō
per deriſionē/ſi p̱ verba & cachinnos alium erubeſcere facit: per ſubſan- deriſio
nationem/ſi idem facit naſo rugato. In facto autem aliter ab alio ledit ſubſanna-
in re vel perſona. In re quidem: per furtū in occulto & per rapinam in tio
publico. In perſona vero propria vel coniuncta: ut puta uxore aut libe-
ris: per homicidium/mutilatōem/verberationem. aut incarcerationem
Has omnes cōmutationes ęquare habet iuſticia cōmutatiua ſaltem re-
Iuſticia di ſtitutionis via. DIS. Iuſticia Diſtributiua quae eſt? MAG. p̱ quā
ſtributiua bona cōmunia iuſte diſtribuunt non tamen ęqualitatem quantitatis q̄
eſt arithmetica/ſed proportionem quę eſt geometrica cuſtodit. Non em
bona cōmunia eq̄lia ſunt: nec ciues ęquales. oportet ergo diſtribuentē
merita & cōditiones uniuſcuiuſq; accipientis attendere. & reſpectu illo-
rum bona illis diuidere: aliter ſtrenue bellantibus/ aliter formidoloſis:
aliter magiſtratibus/aliter plebeis. Verūtamē permaxime cauenda eſt
pſonaꝝ ac in talibus perſonarum acceptio: quae fit cum aliquid alteri datur ꝑpter
ceptio aliquid quod non eſt cauſa nec facit ad cauſam / propter quā accipiens
tali dono dignus ſit. ut in collatiōe Beneficioꝝ: ſi cōſanguineo minus
idoneo conferantur. In exhibitione reuerentię: ſi diuites ꝑpter diuitias
ſolū honorentur. In executione iudiciorum: ſi pauper ſupprimat̄/& po-
tentior eidem contra ęquitatem pręponatur.

De partibus integralibus iuſticię: quę ſunt facere bonum: & declinare a malo. Et inſuper de partibus potentialibus eiuſdem Capi. xxv. DIS.

Remiſſoꝝ ordo nūc expoſtulat ut p̱tes integrales iuſticię videa-
p̱tes inte- mus. MAG. Partes integrales iuſticię ſunt facere bonum &
grales iu- declinare a malo: & alio noīe dicit̄ Innocētia. Iuſticia nempe ęqualitatē
ſticię cōſtituit in his q̄ ſunt ad alterū. & hoc faciendo/bonū ſc; alteri debitum
Et conſtitutā ęqualitatē ſeruat: declinādo a malo alteri nociuo. Primū
vitiat̄ p̱ omiſſionē boni debiti. Secundū p̱ tranſgreſſionē mandati pro
hibentis malū alteri inferre. DIS Manifeſta ſunt hęc: tranſeamus ad
p̱tes potē alia. MAG. Quę reſtant virtutes ſunt annexę iuſticię: q̄ ipſius dicun
tiales iu- tur partes potentiales. ut ſunt religio/pietas/obſeruātia/obediētia/vin
ſticię dicatio pœnitētia /gratitudo veritas fidelitas/liberalitas / amicitia ſiue
affabilitas epikeia: & ſi q̄ alię ſunt q̄ ad dictas reduci pñt. DIS. Num
& de his pauca ſaltē in mediū ferre dignaberis. MAG. Iā dicta expla-
nare altioris diſciplinę eſt: Theologię ſc;: at vero quia pauca petis: tibi
morē gerā: & haꝝ deſcriptiones cū enumeratōe p̱iū pandā: p̱miſſo ordi
ne retento. DIS. Primū itaq; de Religione tractandum venit.

De Religione & vitijs oppoſitis: q̃ ſunt Supſticio tẽtare Deum: piurium: Sacrilegiũ & Simonia. Capitulum. xxvi. MAG.

Tullius — Religio

Eligionẽ ptinere ad iuſticiã definitio ĩdicat. nã eã definiẽdo ait Tulli⁹. Religio vtus eſt q̃ ſupiori cuidã naturę quã diuinã vocãt curã cerimoniãq; vel cultũ affert. Per curã actũ interiorẽ religiõis innuit: q ẽ deuotio & oratõ. Per cerimoniã inſinuat actũ ipi⁹ exteriorẽ: q ẽ adoratio. Religio eñ cultus dei eſt qui grecę latria/euſebia vl theuſebia dicit. ut ait Aug⁹ li. x. de ciui. dei. & ɔſiſtit in cognitõe/dilectione & debita ſubiectõe dei: hoc ẽ qd' in Enchyridion dicit/Fide Spe & Charitate colim⁹ & hoc (ut teſtaẽ Guilhelm⁹) fit corde p deuotiõem & orõem mentalẽ. ore/p orõeȝ vocalẽ. corpe p adoratiõeȝ. i. genuflexionẽ pſtratõem vel inclinatõem. ope/p oblatõeȝ/primitias. decimas/ſacrificia & ſacramẽta &c. DI. Oppoſita religiõis q̃ ſunt? MA. Supſtitõ & irreligioſitas: hęc qdẽ p exceſſũ: illa vo p defectũ. Supſtitio nẽpe cultũ dei vel creaturę exhibet vel deo: mõ tñ indebito & phibito: utputa p cerimonias legis moſaicę. de ſpẽbus ſupſtitõis circa finẽ libri ſeptimi nõnulla deducta ſunt. DI Memĩ. Sed irreligioſitatẽ qd dicis? MA. Quidqd ad ɔtẽptũ vel irreuerentiã dei & rer; ſacrar; fieri põt. Dei qdẽ p tẽtatõem & piuriũ. nã q deũ p verba aut facta tentat/ de ipi⁹ ſciã volũtate & ptãte dubitat: itaq; deficit: qa deũ vera fide nõ colit. Sil'r q in piurio deũ teſtẽ falſitatis aduocat/de ipi⁹ ſapiã & iuſticia hęſitat. Rer; aũt ſacrar; irreuerẽtia fit p ſacrilegiũ: & Simoniã. Sacrilegiũ qdẽ eſt: ſi violẽtia in pſonã ſacrã/locũ ſacr;/vaſa ſacra aut res ad ſuſtẽtatõem ſacrar; per ſonar; ordinatas cõmittiẽ. Simonia autẽ eſt ſtudioſa voluntas emendi & vendẽdi aliqd ſpũale/aut ſpũali ãnexum. & fit a manu: ut dãdo pecuniã p obtinendo bñficio. ab obſeqo: ut dãdo bñficiũ ſpũale pſeruitio corpali. a lingua: ut cõferẽdo eccleſiã indigno ad pces alicuius.

Auguſti⁹ — Guilhel. — Supſtitio — Irreligioſitas. — Sacrilegiũ — Simonia — Simonia. a manu ab obſequio a lingua

De Pietate: obſeruãtia: q̃ & dulia: de obediẽtia & gratitudine virtutibus religioni cõiunctis: in eo q cultum debitum Parentibus / ſupioribus & benefactoribus exhiberi volũt. Capitulũ. xxvij. DIS.

Tullius — Pietas

Ietas autẽ qd eſt? MA Eſt (ut inqt Tulli⁹) p quã ſãguĩe iunctis/patriæq; beniuolis officiuȝ & diligẽs tribuiẽ cultus. & hoc qdẽ pp̄ter eẽ & gubernari: qd' a parẽtib⁹ & a patria pticipam⁹. Quia vo de⁹ ſumus parẽs ẽ & gubernator/nõnunq; pietas p Dei cultu accipi ſolet. ut patet p Auguſtinũ li. x. de ci. dei. Et qa conſanguinei ab eodẽ pente pceſſere. teſte Phõ li. viij ethicor; ideo nõie ɔſanguineorum pentes/& nõie pentũ: etiã cõſanguinei intelligunẽ. nõie q̃ȝ patrię cõciues cõtinenẽ. DIS. Parẽtes eſſe colẽdos q̃rtum pceptũ decalogi indicat: ubi iõ fortaſſe lõgęuitas vitæ pmittiẽ: qa illis cultus exhibeẽ

Auguſti⁹ — Ariſtotel.

a qbus nobis vita cōicaẗ. MAG. Probe Cōſiſtit autē parētum cult⁹in reuerentia/obediētia & neceſſitatis cura. DIS. Extrema pietatis q̄ ſunt? MAG. q̄ a medio recedunt: p exceſſum qdē/ſi parētes deo in di lectiōe pponinus, p defectum vero/ſi intuitu dei pentes etiā in neceſſitate cōſtitutos relinqmus: intrādo ſc; religionē: nā hoc nō expedit ſ;m ſanctū Thomā. Si autē parētes in neceſſitate nō ſunt/licitū eſt & pietas. teſte diuo hieronymo in epl'a ad Eliodoꝝ. Per calcatū inquit pge patre; p calcatā: pge matrē ad vexilla crucis ſuola ſummū pietatis gen⁹ eſt in hac re fuiſſe crudelē. Ampli⁹ aūt cū pſonę in dignitate conſtitutę guber natiōis & diſciplinę noſtrę curā gerāt/Patres non inepte dicunẗ. Ideoq; & ipis cultus qdā exhibēdus ē: quē ꝟtutes obſeruātia & obediētia cōti nēt. Eſt. n. ſ;m Guilhelmū Pariſieñ. Obediētia obtpantia ſ;m regulā ſacrę ſcripturę maiorib⁹ qbuſcūq; debita. Obſeruātia aūt ut Tulli⁹ ait: ē p quā hoīes aliq̄ dignitate pcellētes cultu & honore deſignanẗ. Hic cultus Dulia dici pōt, dulis eṁ diciẗ ſeruit⁹ p quā exhibeẗ honor ſupioribus. Honor aūt ut ait Ariſto. 2. Ethi. eſt exhibitio reuerētię in ſignū virtutis. virtutis qdē in honorato: vel ī eo cui⁹ vices gerit exñtis. Hinc & plati vicioſi honorari pñt: īmo ad hoc princeps Apl'oꝝ Petr⁹ admonet dicēs: Subditi eſtote. & ſequiẗ. nō tm̄ bonis & modeſtis ſed etiā diſcolis Ex pcedētib⁹ facile ē & illis ꝟtutib⁹ ɔtraria aſſignare. DI. Faciliimū.

Thomas
2a. 2e. q. c. 1. ar. 4.
Hieroni⁹.
obediētia
Guilhel.
obſ;uātia
Tulliu⁹.
Dulia
Honor
Phūs
1. Petri. 2.

MA. Sicut aūt pentibus p pietatē/ſupiorib⁹ p obſeruātiā & obediētiā quē debē⁹ honorē reddi⁹: ſic bñfactorib⁹ p gratitudinē vices repēdimus. Eſt. n. gratitudo ſ;m Tulliū q̄ amicitiaꝝ & officioꝝ alterius memoria & remūerādi volūtas ɔtineẗ: Notāter aūt de meōria mētōe; facit nā ut ait Seneca li. 3. de bñficijs. Ingratus eſt q bñficiū ſe accepiſſe negat q̄d accepit Ingratus ē q diſſiṁat. Ingratus ē q nō reddit. Ingratiſſimus oīm q ē oblitus. Volūtas aūt in definitōe data poniẗ. nā idē ait. Gratitudo ē minus grata ſi ſit coacta. Eſt aūt in reddēdo bñficiū ſumope cauendū/ne citius reddaẗ: aut plus debito differaẗ. nā ī his extremū ē gratitudinis pexceſſū: Sicut in nō reddēdo alteꝝ extremū ē (ingratitudo ſc;) p defectū. Plura đ gratitudīe & eius ɔtrarijs induci pñt: q̄ epitomatis breuitas excludit. Veꝝtñ id adijciēdū utiliſſimū eſt: ut deo in oībus & ſp grati ſim⁹: ab eo eṁ qdquid hēmus accepim⁹. teſte Apl'o. 1 ad Corin. 4 Quid habes q̄d nō accepiſti? q̄ſi diceret: nihil. In oībus igiẗ grās agite alio loco docuit. DI. Nūc vindicatiōem exponas.

Gratitu/do
Tulliu⁹
Seneca
Apl's

De vindicta Crudelitate & negligētia vitijs oppoſitis De pœnitentia & epikeia. Ca. xxviij MAG.

Vindicta
Tulliu⁹

Indicatio (auctore Tullio) ē p quā vis ſeu iniuria/& oē q̄d obſcurū ē. i. iiurioſū defendēdo & ulciſcēdo ppulſaẗ. Neceſſaria eſt hęc virtus in ptāte ɔſtitutis: veꝝtñ operepciū eſt ut intētio vindicantis feraẗ principaliẗ ad bonū p vindictā pcurādū: vic; vel ad emēdatō; peccātis: vel ſalutē ad cohibitōe; eius & quietē alioꝝ: iuſticię cſeruatiōe; & ad dei honorē. nā ut ait Apl'us. Miſter dei ē quicūq; vindex ē in irā ei q ma Apl'us Roma. 13

ſũ facit & hoc accepta a deo ptãte:& iã dicta intẽtõe. Q m̃ qui alia ĩtẽtiõ ne vindicat/nõ vindictã q̃ virtus ẽ/ſed alterꝫ eius extremũ/q̃d ſeuitia ſiue crudelitas dicit̃ exercet. Sic qui negligẽs ẽ corrigẽdo ſubditos:alterꝫ crudelitas ei⁹ extremũ amplectit̃/q̃d negligẽtia dici põt. Q ui aũt ꝓpria auctorita negligẽte vindicare p̃ſumit/ſibi uſurpat q̃d dei ẽ. Ait.n. dñs. Mihi vindictã /ſiue mea ẽ ulrio/ & ego retribuã eis in tp̃e. Huic ꝟtuti altera cohęret:quã pniam dicimus:nõ eã q̃ ſacramẽtũ ẽ:ſed q̃ ꝟtus moralis ẽ. Sicut em̃ vindicatio mala in alijs punit: ſic pnĩa in ſe ipõ maleſacta corrigit; Eſt eni ut ait Auguſtin⁹ q̃dã iraſcẽris vindicta puniẽs in ſe q̃d dolet cõmiſiſſe. Euenire ſolet aũt ſępius ut in ulciſcẽdis & vindicãdis ĩiurijs /de quibus prudẽs ↄſiliari habet/ leges expſſe nõ ſint:propter caſus ſp̃ales de nouo emergẽtes. Neceſſaria eſt igit̃ ꝟtus prudentẽ circa hmõi dirigens. DI. Et hãc gnomin/cũ de prudentia ageret noĩaſti. MAG. Tenacis es memoriæ ſi etiã memiſti ꝟtutẽ q̃ndã iudiciũ gnomĩ exeq̃ntẽ ibidẽ expſſaꝫ DIS. Memĩ.nã epikeia eſt nomen ei⁹. MAG. probe. DIS. hicne latius de hac diſſerere ↄtendis? MAG. Non eſt nceeſſariũ:niſi fortaſſe eius deſcriptio p̃termiſſa ſit. Eſt.n. Epikeia habitus directiu⁹ legis/ubi lex deficit ꝑpter aliquẽ caſũ pticularẽ. Nõ nunq̃ꝫ etiã ꝟba legis p̃termittit/ſi incõueniens ſeq̃ret̃:& attendit ad intentõem legiſlatoris : q̃ ſꝑ eſt ad utilitatẽ reip. Iõq̃ꝫ argui nõ põt ꝑ regulã iuris q̃ dicit. Certũ eſt q̃ꝫ is cõmittit in legẽ qui ꝟba legis ãplectens ↄtra legis nitit̃ volũtatẽ. DI. Sed dic q̃ſo unde hoc nomen habet? MAG. Ab epi q̃d eſt ſupra & δι καιοσυνη iuſticia. DIS. Ad alia ſtilum verte.

Margin: Deut. 32. — Auguſti⁹ — Pœnitẽtia — Epikeia — l. nõ dubi. C. de leg. de regulis iur. li. 6.

De Veritate:Mendacio/Iactantia/Ironia/Similatiõe & Hypocriſi vitijs veritati oppoſitis. Ca. xxix.

MA. Vę equit̃ inter ꝟtutes iuſticiæ cõiunctas veritas dicit̃ : una de ꝟtutibus moralib⁹. DIS. Huius definitõeꝫ afferas. MAG. Veritas ut Tullius ait. Eſt p̃ quã ĩmutata q̃ ſunt/aut añ fuerunt/aut futura ſũt dicunt̃. In actib⁹ q̃ppe hũanis quib⁹ hõies ꝟbo factoq̃ꝫ ↄmunicãt mediũ tenere laudabile eſt Q ui ergo nec ꝟbo nec facto maiora vł minora de ſe ipſo dicit aut recognoſcit q̃ꝫ ſint/verax dicit̃ a veritate virtute iã definita. Sub hac Simplicitas ut excludit Duplicitatẽ cordis & dolũ:ſilr & Fidelitas:q̃ ↄſiſtit in reddẽdo ꝑmiſſa. ↄtinent̃ Verꝫtñ ut ait Iſidorus in mał promiſſis fidẽ reſcĩdere licet. nec tm̃ veritas eſt in dictis de ſe ipſo ſed etiã de alijs. ut data ĩ nuit definitõ. q̃ ↄnis eſt. DI. Extrẽa aũt q̃ ſunt? MAG. Iactantia & Ironia ſiue irriſio. Hinc iactator & irriſor vł iron dicunt̃ q̃ dictis laborãt vitijs. Iactator maiora de ſe ꝟbis & factis fingit q̃ꝫ ſint in eo/aut propter gł'iam aut lucrꝫ aut quia talis eſt. Iron vilia & minora de ſe dicit q̃ꝫ in eo exiſtant : vilia nempe/ quæ in ſe non cognoſcit de ſe dicit : & maiora quæ in perſona ſua ſcit de ſe ipſo negat. Nõ eſt igit̃ Iron qui vilia de ſe dicit q̃ in ſe cognoſcit:aut maiora obticẽs nõ tñ negans:minora q̃ etiã in ſe ſcit dicit. Q uia ꝟo dictũ eſt veritatẽ etiã ad extranea ptinere: ſꝫm hoc aliud oppoſitũ ↄmũi⁹ iã dicta includens eidẽ aſſignat̃. DIS. Quod? MAG. Mendacium. q̃d quidem

Margin: Tullius — Veritas — Simplicitas — Iſidorus 22. q. 4. in malis — fidelitas — Iactator — Iron

mendaciū triplex triplex eſſe diſtinguitur: videlicet iocoſum: quod fit gratia ludi & riſus. Auguſti⁹ 22.q.2.pri mum
officioſum: qđ fit utilitatis cā. Et pniciosum: qđ fit aïo fallēdi alteruꝫ ut ei noceat. Sub his cōtinent̄ octo ſpēs ab Auguſtino libro cōtra mendacium ēnūeratę.

Simulatō Hypocriſis Similatio q̄ꝫ mēdacium ē in exteriorū ſignis factoruꝫ cōſiſtēs. ſꝫm Thomā. Sub hac etiā hypocriſis cōtinet̄: qa ſimilatio q̄dā eſt qua qs fingit ſe pſonā alterius. ut pctōr fingit ſe pſonā iuſti. Eſt tñ q̄dā ſimilatio q̄ interdū eſt utilis. ut ait. s. Hieronym⁹. ut q̄ Chriſtus ſe longius ire finxit diſcipulis euntibus in Emaus. Thomas 2a.2e.q.c. xi. 22.q.2.ca. utilem Hierony.

De Amicitia ſiue affabilitate: Diſcolia & Adulatiōe

De Amicitia & generibus ac proprietatibus eiuſdem Capitulum. xxx. MAG.

Amicitia Abitus autē q̄ ſe aliqs delectabilē aliis v̄bis factiſve exhibet / in his q̄ ſerioſe ſunt: Amicitia vel magis proprie affabilitas dicit̄. Hinc amic⁹ ſiue affabilis: q cunctos grate alloquit̄ ut eos delectet & neminē cōtriſtet: ſcit em̄ cōformare ſe moribus diuerſoꝝ. DIS. Extrema hui⁹ q̄ ſunt? MAG. Placiditas & diſcolia. Nā q affando abundat tm̄ ut delectet / placidus eſt. Si aūt hoc cā lucri faciat / blāditor ſiue adulator dici ſolet. Qui autē affando deficit / neminē v̄bis aut facto delectat quīmo eos cū quibus cōuerſat̄ cōtriſtari non veret̄: litigioſus ſiue diſcolus recte noīat̄: nec hō dici meret̄. Eſt em̄ hō naturaliter aïal ſociale. ſocietas aūt ſine affabilitate cōſeruari neqt. DIS. Qua rōne illos virtuoſos aſſeris qui affando hoīb⁹ placēt: cū ſcriptura huiuſcemodi rephēdat? ait em̄ regi⁹ pphēta in pſalmo. liij. Deus diſſipauit oſſa eorū qui hoīb⁹ placēt: Et Sapiēs. Añ ſermonē non laudes viꝝ. Et rurſus. añ mortē nō laudes hoīem. MAG. Scriptura īmoderatā affabilitatē reſpuit ex q̄ aliqd mali ſequi pōt. moderatā v̄o cōmēdat alio loco dicēs: Cōgregatōni paupeꝝ affabilē te facito. DIS. Qua de re hāc v̄tutem magis pprie affabilitatē q̄ amicitiā noīatā aſſeruiſti? MAG. qa proprie factis aut verbis exteriorib⁹ oñdit̄: ſi etiā affectu veri amoris mēs nō afficiat̄: & ad oēs notos & ignotos exercet̄. Amor aūt qui in affectu eſt pprie amicitia dicit̄: & hęc a Phō li. viij. & ix. ethicoꝝ deſcribitur. Placidus Adulator Diſcolus Pſalmiſta Ecci.28. & xi. Ecci.4 Phūs

Amicitia DIS. Quō? MA. Amicitia eſt bñuolentia mutua nō latēs / rōe boni. In hac definitōe bñuolētia genus ē. Mutua p differētia addit̄: quia debet eē readamatō amari: qui etiā ſe ab alio amari ſcire debet: Ideo adiūngit̄ nō latēs / ſed patēs & manifeſta. nō v̄bo aut līgua tm̄ / ſed ope & veritate. ut Ioānes admonet dicēs. Nō diligam⁹ v̄bo aut lingua / ſed ope & veritate. nā qui aliter amat / amic⁹ ſolo noīe eſt: inquit Sapiēs. Per ultimā clauſulā definitōis q̄ dicit̄ rōne boni / finis & cā amicitię ponunt̄: q̄ ſunt bonū vel utile vel delectabile vel honeſtum: & ſꝫm hęc tria bona tria amicitię genera diſtinguunt̄. Prima duo genera / ſicut cito oriūt̄: ſic cito facileq̄ diſſoluunt̄: ceſſante ſcꝫ bono delectabili vel utili. unde Sapiēs ait. Si largior ei fueris / aſſumet te: & ſi nō habueris / relinqt te. Amicitia v̄o q̄ ē ppter bonū honeſtū (qđ eſt virt⁹) ut oriat̄ lōgiore in 1.Iōs.3. Ecci.37 Ecci.12

Cicero. diget expiẽtia & difficili⁹ ſoluit. Tullio nãq; atteſtãte li. de natura deo-
rũ. Nihil ẽ virtute amabili⁹: nihil qd magis alliciat ad diligendũ: cũ ꝓ
pter veritatẽ & ꝓbitatẽ etiã q̃s nunq̃ vidimus diligamus. Vnde & idẽ
ait libro officioꝝ. Oĩm ſocietatũ nulla pſtantior/nulla firmior q̃ cũ vi
ri boni/moribus ſiles ſunt familiaritate cõiuncti. DIS. Qualiter?
MAG. Si alter in vitiũ incorrigibile ceciderit/aut ultra aliũ in virtu
te multũ profecerit/aut in ſublimari officio ĩ ſtatu cõſtitutus fuerit/aut
lõgius diutiuſq; ſe ſine ſpe reuertendi abſentauerit. Proprius eñ amici
tię actus ẽ cõuiuere delectabiliter & unanimiter: quia amicoꝝ idẽ velle
Idem idẽ nolle eſt inquit Cicero. Et rurſus Amicitiã definiẽs ait. Amicitia eſt Amicitia
reꝝ hũanaꝝ & diuinaꝝ cũ bñuolẽtia & charitate cõſenſio. Amicoꝝ in
Ariſtotel. ſup oĩa debẽt eſſe cõia. xij. q. i. dilectiſſimis. Amor etiã verus amantẽ in
Seneca amatũ trãſfert. Ideo verus amicus ẽ alter ipẽ. Vñ Seneca. Si aliquẽ ami
Ariſto- cũ exiſtimas cui nõ tm̃ vis q̃tũ tibi/vehemẽter erras. Et Ariſtophanes
phanes dicebat hãc eſſe amicoꝝ cõditõem ut unus eſſe vellet alter vel in altero.
Ioannes Alludens huic Ioãnes apl's. Qui manet in charitate in deo manet & de
Apl'us. us in eo. Et qd Paulus dicit: Qui adheret deo unus ſpũs ẽ. In oĩbus q̃
Plato (ut ait Plato) ſimilitudo eſt amica. In caſibus aũt aſſignatis ſimilitudo
deficit: & cętera q̃ iã dicta ſunt eſſe deſinunt. DIS. Res ꝓcioſa eſt vera
Ecci ſexto Amicitia. MAG. Etiam Fili. nã ut ait Sapiẽs. Amico fideli nulla ẽ cõ
paratio. Nõ ſolũ aũt Amicitia res ꝓcioſa ẽ/ſed vitę hũanę neceſſaria. ut
Ariſtotel. habet Ariſtoteles. viij. Ethicoꝝ. & Sapiẽs teſtat̃ dicẽs. Ve ſoli: q̃m ſi ce
Eccl's. 4. ciderit nõ habet ſubleuantẽ. Subleuat aũt amicus diues pauperẽ/in ne/
ceſſarijs ſubueniendo: & paup diuitẽ protegẽdo: iuuenis/ſenẽ fouendo
& cõſolando: ſenex aũt iuuenẽ a via mala reuocando. Quod nimiꝝ cõ
Quintili. ſiderãs Quintilianus declamationũ libro quinto dixit. Nõ reperio qd
Tullius. in rebus hũanis excogitauerit natura pſtantius amicitia. Et Tullius li-
bro de Amicitia. Oĩbus inquit rebus hũanis amicitia ꝓponenda eſt ni-
hil eñ eſt tã naturę aptũ tanq̃ conueniẽs ad res ſecundas vel aduerſas q̃
amicitia. Illas ac pleraſq; alias amicitię proprietates ãtiquitus apud Ro
manos pictura amicitię demõſtrabat. DIS. Cuiuſmodi? MAG De typus amicitiæ
pingebat̃ iuuenis forma/diſcoopta capite: q̃ erat tunica rudi induta: in
cuius fimbria ſcriptũ erat Mors & Vita: in fronte ęſtas & hyems: habe-
batq; latus aptũ uſq; ad cor: & brachiũ inclinatũ/digito cor oñdentem.
ibi ſcriptũ erat. lõge & prope. DIS. Ediſſere q̃ſo ſinguloꝝ ſignifica-
tionẽ. MAG. Forma iuuenilis indicat amicitiã ſemp recentẽ: nullaq;
tpis diuturnitate tepeſcentẽ. Nudũ caput ut omnibus pateat/& amic⁹
nullo unq̃ tpe amicũ ſuũ publice confiteri erubeat. Rude aũt indumen
tum/oſtendit ut amic⁹ nulla ardua/extremãq; inopiam pro amico ſub
ire non recuſet. Vita & mors in veſtimẽto ſcribuntur/nam qui vere di-
ligit uſq; ad mortem amat Eſtas & hyems: quia & ĩ proſperis & in ad-
uerſis ęque Amicitiã ſeruat. lat⁹ aptũ habet uſq; ad cor quia amico ce
lat. Brachiũ inclinat & digito cor oñdit: ut opus cordi/& cor verbis cor
reſpõdeat. lõge & prope ſcriptũ ẽ: vera amicitia nullo tpe abolet/nulla

ue locorū intercapedi-ne amicū ſepat. DI. Btūs q ꝑ omē viuendi ſpatiū taliuſmodi ami-cus aderit. MAG. E regione vero miſer ſo-lꝰ ab omni fideli ſocieta-te alienus. nā ut ait Va-lerius maximus libro quarto. Deſerta ē vita hoīs: nullius amicitię cincta pſidio. & Seneca ad Lucillū. Nullius bo-ni ſine ſocio iocūda eſt poſſeſſio. DIS. Ma-niſeſta ſunt hęc: ad reli-qua ꝓperemꝰ. MA. Affabilitati vicina eſt Eutropelia: mediū in iocoſis verbis vel fac-tis cōſtituēs. magis tñ ꝓprie tēperātię cohę-ret: iō tractatū illius in eum locū ubi de tem-perantia agetur reſer-uamus. DIS. Opti-me. Nunc igitur Libe-ralitatem inter virtu-tes iuſticię vicinas cō-numeratam ediſſeras.

Valerius
Seneca

De Liberalitate/ Auaritia & prodigalitate vitijs oppoſitis. inſup de miſericordia & eius extremis. C. xxxi.

liberalitas — pecunia

M Iberalitas affectū aīi ad pecunias moderat. Pecunias autē ut ait Phūs. 4. Ethi. oīa dicīꝰ quoꝝ dignitas nūmiſmate mēſurat ut ſunt Phūs oīa q̄ poſſidet hō ī diuitijs. Dicit aūt pecunia a pecore. antiq eñ hēbant t. q. totū in pecoribꝰ q̄d hēbant. inqt Augꝰ li. de doctrina xpiana. Qui ergo pe/cunias dat/ qbꝰ optet: qñ: ubi &c. delectabilit: nec in dādo triſtat: libera lis dicit. tali mō etiā pecunias a ſuis poſſeſſiōibꝰ recipit/ ut alijs dare ha beat: dat tñ libētiꝰ q̄ recipiat: qa dare ē difficiliꝰ &c ꝟtuoſius q̄ recipe. ut pt; in teſtimonio xpi dicētis Btius ē dare q̄ recipe. & Ouidiꝰ. Crede mihi res eſt ingenioſa dare. DI. Extrema huiꝰ q̄ ſunt. MA. Auaritia li. ſine tic & ꝓdigalitas. Auaritia nēpe ut Tulliꝰ ait eſt inordinatꝰ amor hñdi. Cō ſiſtit aūt ī tribꝰ. in appetēdo: acqrēdo & retinēdo. Prima ꝓhibet. Exodi

Phūs — Auguſti. — Ouidius — Auaritia triplex — Tullius — Exodi.

viceſimo. Nō cōcupiſces rem pximi tui. Secūda fit furto/ uſura/ rapina ludo illicito fraude/ piurio/ mēdacio & ſilibus a ſcripturis nō modo di-
Tullius uinis/ ſed & legib⁹ Impialib⁹ phibitis. Nā ut inqt Tulli⁹ li. 2. officiorū Nullū viciū deteri⁹ eſt Auaritia: pſertim in principibus & rempub. gubernantib⁹. Tertia q aptius liberalitati opponit: tenacitas dici ſolet. & ut hui⁹ vitij imanitatē Doctores ſancti oſtendāt/ Auaritiā oīm malorū
Auguſti. radicē appellāt. ut patet p Auguſtinū de Ciuitate li. 1. c. 10. Idē ſentit bea-
Gregori. tus Gregori⁹. 47. diſ. bonorū auctor. 29. diſ. Hęc ergo. de pe. diſ. 2. quia &
Apłus Apłus ad Thimo. 6. Sola hęc creſcit in ſenib⁹ vitijs alijs declinantib⁹ nec
Iuuenalis huius cremēti eſt finis aut numer⁹. Iuuenał. Creſcit amor nūmi qtū pe-
Ouidius cunia creſcit. & Oui. Creuerūt & opes & opū furioſa libido: Et cū poſſi-
in faſti. 1. deant pła/ pła petūt: Sic qbus intumuit ſuffuſa venter ab unda / Quo
Eccłi. 5. plus ſunt potę plus ſitiūtur aquę. & Sapiēs Ecceſi. 5. Auarus nō implet
Horatius pecunia: & q amat diuitias fructū nō capiet ex eis. Idē Horati⁹ diuitibus
in ſermo i properat dicēs. Quid iuuat imēſū te argenti pōdus & auri Furtim de
Ecci. x. foſſa timidū deponere terra. Et rurſus Sapiēs. Cūcti dies ei⁹ (ſcʒ diuitis) pleni ſunt laboribus & erūnis: nec p noctem mēte qeſcit. Et alibi Auaro
Virgiliuſ nihil eſt ſceleſtius. Ob id ait Virgi. qd nō mortalia pectora cogis Auri
Lucanus ſacra fames ? & Lucanus li. iij. Ferrū mortemq timere auri neſcit amor
Horatius Semp em (ut inqt Horati⁹ in Epłis) auarus eget. Ipi nāq tā deeſt qd ha-
Quitilia bet q quod nō hēt. ait Quintili. & Boeti. li. 3. ɔſolatōis Phicę. Auaritię
Boetius nihil ſatis eſt. & ut teſtat Seneca ad Lucillū. Cū cętera vitia cū ſeneſcente
Seneca hoīe ſeneſcāt ſola auaritia iuueneſcit. & ut addit Aſculan⁹ ſemp virides
Aſculāus frōdes ſʒuat. DIS. Sufficient ad pn̄s peſtiferę tenacitatis aculeos oſtendiſti: ad aliud liberalitatis extremū qſo ſʒmonē vertas. MA. Scd'm Liberalitatis extremū pdigalitas eſt: i hoc a virtutis medio recedēs qa dat etiā ubi cui & qn̄ nō optet. Multis igit (ut inqt Ariſtote) pdigus pdeſt prodigalitas
Ariſtote. & facile ſanat: cū em oīa effuderit/ ceſſabit: ſʒ hoc vitioſū eē. S. Ambro.
Ambroſi. li. Offici. iſinuat. Inſup qliter liberalitas ſʒuatis debitis circūſtantijs p mediū ſecure pgrediat: cōpioſe demōſtrat diſ. 86. DIS. Ita me in c. nō ſatis diſ. 86. legiſſe memi: ſʒ ni fallar Liberalitatē nōnunq miam vocat MA. haud falleris. Mīa em & ſi ſit effectus charitatis/ in actu tn̄ exteriore ſilitudinē hēt cū liberalitate. Huic qntū ad actū q eſt dare opponit obduratō: qntū ad actū q eſt miſereri/ ɔtrariat inuidia. Miſericordię longior tractatus theologię reſeruandus eſt. Miſericordia

De Magnificentia Bannauſia & puificentia vitijs oppoſitis. Et quomodo Magnificentia etiā repit in pauperibus. Capitulum. xxxij. MAG.

Liberalitati p additōʒ Magnificētia pxīa eſt. liberalitas nāq cōeʒ uſum pecunię reſpicit: magnificentia magnū ſumptū ipſius attendit. Magnific⁹ eqdē pmpte delectabilit ubi & qn̄ optʒ magnos ſūptus facit attēta ſūptuū & opis circa qd expendendi ſūnt proportione. iuxta Magnificentia
Luce. 14. Domini vocem. Quis ex vobis volens turrem edificare/ non prius ſe

dens cõputat ſumptus qui neceſſarij ſunt ſi habeat ad pficiendũ. Vnde principialiter hec virtus locũ habet reſpectu rez̃ cõmuniũ & diuinarũ. utputa circa edificatões temploꝝ/ Eccleſiaꝝ & hoſpitalioꝝ. nec vt ait Philoſophus q̃rto Ethicoꝝ Magnificus ſumptuoſus eſt circa ſe ipſum/ niſi in his q̃ ſine ſolemnitate licite fieri non poſſunt utputa in nuptijs in tronifatõibus & ſimilib⁹. DIS. Regia videtur hęc virtus: & paucis accomodatus actus eius. MAG. Sane dicis. Diuitibus eñ & potentib⁹ (ait Ambroſius) ſupabundantia datur a deo: ut meritũ bonę diſpenſationis acquirant. Quantũ vero ad habitũ interiorẽ actum/ q eſt electio interior/ hęc virtus etiam pauperib⁹ ineſſe reperitur. uñ & Dñs mulierẽ paupculam q̃ in gazophilatiũ miſit duo ęra minuta plus obtuliſſe quã diuites cõmendauit. Et illud Tullius innuere viſus eſt: cum ait. Magnificentia eſt rerũ magnaꝝ & excelſarũ cũ animi quadã ampla & ſplendida ppoſitione/ cogitatio atq; adminiſtratio. ut cogitatio referatur ad actũ interiorẽ & adminiſtratio ad exteriorem. DIS. Extrema huius q̃ ſunt? MAG. Bannauſia (quã nos conſumptionẽ dicere poſſumus) & paruificentia. Bannauſus eñ multa cõſumit inutiliter ubi & quando non oportet: ad inſtar fornacis omĩa cõſumentis. unde nomen traxit. Paruificus vero eſtimat ſe ſemp plus feciſſe quã oportet. Vnde interdũ propter paruũ quod exponere nõ vult/ opis magni dignitatem totam perdit aut diminuit. Nec te lateat Magnificentiã inter eas q̃ fortitudini anumerantur cõnumerari: qa etiã tendit in aliq̃d arduũ ſicut fortitudo.

Margin: ariſtotel. | Ambroſi. | Luce. 19. | Tullius i Rhetorica | Bannauſ⁹ | Paruific⁹

De Fortitudine. & q̃liter etiã in beatis martyribus fuerit De Timiditate & Audacia vitijs oppoſitis. inſup de virtutibus Fortitudini annexis. Capitulum. xxxiij.

DIS. Iam igitur Fortitudinis tractatũ aggrediamur. MAG. Fortitudo virtus eſt moralis & Cardinalis: nõ fortitudo corporis ſed animi. Illam eñ & beſtias habere cernim⁹: & homines beſtiales: in q̃bus uirtutis non eſt locus. Hanc aũt homĩes tantũ q animi paſſiones/ Audaciã ſc; & timorẽ circa pericula moderanẽ. Eſt eñ Fortitudo ut inquit Philoſophus medietas circa timores & audacias. Fortis equidem intrepidus & delectabiliter terribilia imminentia aggreditur: vel illata ſuſtinet propter bonum rationis. Maxime autem in bello/ ubi bonũ cõmune & ſalus reipub. tuetur: & maximũ terribiliũ q̃d eſt mors expectatur. Hanc virtutem quãti fecerint & excoluerint veteriores/ ferme omẽs hiſtorię clamitant. Hac p maxime claruere milites Chriſti: ſancti Martyres: qui ut ait Apoſtolus ad Hebręos. xi. in teſtimonium fidei fortes facti ſunt in bello obdurauerũt ora leonũ: extinxerunt impetum ignis: effugarũt aciẽ gladij: caſtra verterũt exterorũ. alij diſtenti ſunt nõ ſuſcipientes redemptionẽ. alij vero ludibria & verbera experti/ inſuper & vincula & carceres lapidati ſunt: ſecti ſunt: temptati ſunt: in occiſione gladij mortui ſunt. Nec tñ omẽs martyres cẽſenẽ qui talia patiunẽ: ſed q ex charitate & cauſa fidei talia ſubierũt. DIS. Extrea fortitudis q̃ ſunt?

Margin: fortitudo | Philoſo. | Phũs | Martyres fortes. | ad Hebraos. 11.

MAG. Timiditas & Audacia. DIS. Timiditas quid ẽ? MAG. Eſt paſſio appetitus ſuccumbentis circa terribile. Timidus em̃ ſiue mollis refugit huiuſcemodi aggredi & ſuſtinere: eo ꝙ ſibi videat̃ intolerabile. Strenuus autẽ honeſtos labores hilariter adit: timidus ab aggreſſis retrocedit. Hęc paſſio animũ multũ cruciat excedit em̃ (inquit Quintilianus) omnẽ calamitatem diebus ac noctibus timere. DIS. Audacia quid eſt? MAG. Eſt paſſio appetitus conſurgentis circa terribilia Hanc fortitudo temperat/dum bonum conſequens & circumſtantias actus prudenter penſat. ſępius enim Audax ſiue pertinax ſine ratione/more ferarum maximis periculis ſe ingerit. Vnde virtute non vitio temeritatis intumeſcit. quæ ut Tullius ait. libro. v. artis nouę Rhet. Eſt animi incõſiderata dolorum perpeſſione gladiatoria periculoꝝ ſuſceptio. Et hoc quidẽ ob modica aut etiam nulla bona: nõ amore virtutis/ ſed inanis glorię, ideo non ab re ſuperbus dici poteſt: quia frequenter inimicũ humilẽ aut deiectum floccifaciens/ incõſiderate & animo tumido aggreditur, ſicut Goliam Dauid: a quo iuſto dei iudicio interijt. Nã ut ait quidã Pauca necat morſu ſpacioſum vipera taurum. A cane nõ magno ſępe tenetur aper. Qui aũt vera virtute fortis eſt/nec temere audet nec inconſulte timet, ait diuus Auguſtinus & Hieronymus ſup Iohelẽ Iuſti & fortis viri eſt nec aduerſis frangi/nec proſperis ſubleuari: ſed in utroqꝫ moderate conſeruari. DIS. Nunquid hęc virtus cum cardinalis ſit/annexas alias habet? MAG. Habet: quas cõmemorauimus: ſcꝫ Patientiã: Perſeuerantiam: magnificentiã & magnanimitatem. DIS. de his quoqꝫ pauca ſubiungas.

(margin: timiditas; Quintilianus; Audaciã; Tullius; Ouidius; Auguſti⁹; Hieron.)

De Magnanimitate & quomõ non eſt contraria humilitati. de proprietatibus magnanimi. inſuper de pͥſumptione & puſillanimitate vitijs oppoſitis Capitulum triceſimũquartũ

MAG. Circa actũ fortitudinis qui eſt pericula aggredi neceſſarius ẽ animus promptus: ad quem adiuuat fiducia: quã pauloante definiuimus: ſub qua & Magnanimitas exprimitur. Magnanimitas em̃: ut eſt quaſi ps Fortitudinis: eſt ſpõtanea difficiliũ aggreſſio. neceſſe eſt etiam ne animus ab inceptis deficiat: ad quod Magnificentia cõducit. Eſt em̃ glorioſa quędam animi claritudo pulchre res arduas adminiſtrans: id ẽ exequens. Et Macrobius de ſomno Scipionis. Magnificentia eſt negociorum difficiliũ & pclarorum cõſumatio. ſic acceptę magnificẽtia & magnanimitas: ut ſint circa res arduas & mortis pericula: quaſi ptes ſunt fortitudinis: ſed ut ſunt circa alias materias arduas. utputa magnificentia circa magnos ſumptus: & magnanimitas circa magnos honores/virtutes ſunt morales & ſpeciales/ fortitudini tamen ut principali cõnexę. DIS. Paulo ante de Magnificẽtia dictum recolo: hic Magnanimitatẽ deſcribas. MAG. Magnanimitas dicit̃ quaſi magnorum ſiue ad mag

(margin: magnanimitas; magnificentia; macrobi⁹)

nã ãĩoſitas. Maximũ aũt quod ĩ uſum homĩs inter exteriora venit/eſt honor. Hunc ẽm Deo adhibemus nihil maius habentes. Honor in ſignũ ỹtutis ẽxhibeť: is aũt cui honor exhibeť excedere põt/& deficere/aut medio mõ ſe habere. & tũc magnanim⁹ appellať q magnis honorib⁹ q b⁹ ob magnitudinẽ donoꝝ Dei & virtutum dignus eſt: dignificat ſe/& qñ oportet. DIS. Nec hoc virtuoſum videtur. Humilitas ẽm q̃ mater virtutum & cuſtos eſt: talia contemnit. MAG. Hæc contraria non

drñc magnanimus & hũilis. ſunt. Magnanimus ẽm conſideratis donis dei/ad pfecta virtutis opa tẽdit: & honores in ſignum taliũ exhibitos non reſpuit. Humilis vero defectibus ꝓpriјs penſatis ſeipm cõtemnit. Magnanimus vitioſos & a virtutibus deuiantes deſpicit: Humilis defectus aliorum obliuiſcens/bona tantũ (ſi quæ ſunt) inſpicit: & his cõparatis ad defectus ꝓprios ſe cęteris inferiorem exiſtimat. Et utrũqꝫ virtuoſum eſt: ut rex Dauid uno psal.14. verſiculo indicat dicens. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius (ſcꝫ magnanimi) malignus: Timentes aũt dominũ glorificat (ſcꝫ ipſe humilis) Eſt aũt ſi diligenter aĩaduerteris: magnanim⁹ ſꝫm omẽs virtutes p

ꝓprietates magnanimi fect⁹: alias ẽm nõ eſſet magnis honorib⁹ dign⁹. Hunc Phũs a qbuſdã ꝓprietatibus cognoſcẽdum deſcribit. Eſt ẽm primo motu lentus & voce Ariſtoteles grauis: quia non circa multa diſcurrit: ſed circa magna tantũ intẽdit. Secundo eſt beneficiј ĩmemor: quia pro beneficio gratis accepto non vult aliјs ſubdi: ĩmo magis gaudet in potiore vices repẽdere. Tertio utitur ironia: quia inferioribus non totam ſuam magnitudinem oſtendit/ſed maioribus tantum. Quarto non cõuiuit aliјs: quia adulatiõem deuitat: ideo multitudini ſe non immiſcet ſemper/ſed quando & ſicut oportet. Quinto pręponit infructuoſa fructuoſis. i. honeſta quæ ad aliã neceſſitatem non ordinantur/pręponit utilibus quæ ad alias neceſſitates

Themiſtocles profunt & fructificant: Hinc Themiſtocles dum de marito filię ſuę quęretur: an pauperem & virtutibus ornatum/vel locupletem & parum ꝓbatum habere vellet: reſpondit. Malo virum pecunia indigentem/q̃ pecuniam viro. DIS. Extrema huius quæ ſunt? MAG. Pręſump-

pſũptuoſus tio & puſillanimitas. pręſumptuoſus nanqꝫ ad maiora tendit q̃ ſibi cõueniant: aut quærit honorari ex bonis fortunæ: quib⁹ ꝓprie honor nullus debetur. Hic etiam Ambitioſus dicitur: amans primos ambitus in

Puſillanimis conuiuiјs Puſillanimis vero recuſat in id tendere quod ei cõmenſuratũ eſt: & reſpuit honores quibus dignus eſt. id frequenter ex Acedia prouenit: unde & piger ſeruus merito a domino ſuo/cuius pecuniam abſcondens nihil negociatus eſt/repręhenditur. ut ſcribit Mattheus. c.25. Magnanimus autem per medium horũ tutiſſimus ibit: honores quibus dignus eſt accipit: & illos in deum (a quo dona propter quæ honoratur

psal.114. habet) refert dicens. Non nobis Domine non nobis/ſed nomĩe tuo da gloriam. Sicut autem Magnificentię quæ eſt circa magnos ſumptus/liberalitas iungitur quæ eſt circa cõmunes ſumptus: ſic Magnanimitati circa honores magnos conſiſtente/Euphilothimia iungitur.

De Euphilothimia Capitulū. xxxv. DIS:

Vphilothimia quę virtus eſt? MAG. Quę modum circa acceptionem honoris cōmunis debiti cōſtituit. dicta a philos q̄d eſt amor & thimos debitus. hinc euphilothimus id ē debiti honoris ęquus amator. DIS. Exrema illius quæ ſunt? MAG. Philothimia & Aphilothimia. Hinc philothim⁹ id eſt amator honoris etiā ſibi non debiti. Et Aphilothimus: etiam debitos honores non diligens Hoc autem & ſi vitium ſit morale: in domo tamen dn̄i humilitatis veſtigia ſequi poterit: ſi iſte honoris cōtemptus ex conſideratōne propriorꝫ defectuum ꝓceſſerit. Alia quæ circa Magnanimitatem occurrunt vitia circa hanc virtutem occurrere poſſunt, & circa honorem cōmunem, reliqua percurramus. Euphilothimia. Philothimus aphilothimus

De perſeuerantia puſillanimitate ſiue mollicie & pertinacia Capitulū. xxxvi. DIS.

Onſequēs eſt ut ꝑſeuerātiam videamus. MAG. Perſeuerātia ut Tullio placuit. Eſt in ratione bene conſiderata ſtabilis perpetuaq; permanſio. Labori em̄ inquit Quintilianus oportet niſi ſtere ubi effect⁹ ꝓmittit. Et rurſus ꝑſeuerandū eſt qa cepimus. DIS. Quid ſi vires deficiunt? MAG. Animo tn̄ (inquit idem) ꝑſeuerem⁹ nā teſte Ouidio in de ponto. Om̄ia deficiūt: anim⁹ tn̄ om̄ia vincit. Ille etiā vires corpus habere facit. Hæc virtus fili adeo neceſſaria eſt: ut ſine ea viriliter aggredi oīno nihil proſit. ſicuti ip̄a veritas Chriſt⁹ teſtatur dicens. Nemo mittēs manum ſuam ad aratrū & reſpiciens retro (ſcilicꝫ anīo pœnitendi) apt⁹ erit regno dei. Et rurſus. qui aūt ꝑſeuerauerit uſq; in finē hic ſaluus erit: & Apl̄us. nō coronabit̄ niſi q legitime certauerit. Ablata aūt ꝑſeuerantia (ut ſanctus Bernhardus ad Ianuēſes ſcribit) nec obſequiū mercedē habet nec beneficiū gratiam: nec laudem fortitudo. Et in chriſtianis (Hieronymo dicente ad Furiā) nō querunt̄ initia ſed finis. Paulus male incepit, ſed bene finiuit. Iudę laudant̄ exordia, ſed finis ꝓditiōe damnat̄. Et idē ſup mattheū. nō em̄ cœpiſſe virtutis eſt ſed ꝑfeciſſe. cepiſſe em̄ multorꝫ eſt: ad culmen autem veniſſe paucorum Ad ſtipulat̄ quod Gregorius dicit. Multi bene incipiunt. & male finiūt: qa non perſeuerant. de pe. diſ. 2. pa. multi. Et iterum. Incaſſum inquit bonū agitur ſi ante terminum vitæ deſeratur: quia & fruſtra velociter currit, qui priuſq̄ ad metas perueniat deficit. de pe. diſ. 3. c. Incaſſum. Sed in his quid diutius moror? cum nec tota die in laudē ꝑſeuerātiæ adducere q̄ am, ſi etiam memorię tenerem. Huic oppoſita ſunt Mollicies & pertinacia. Mollis triſticijs vincit̄: & ꝓpter diuturnitate & laborē facile a bono recedit. nā ut ait Therenti⁹ in Andria ingeniū eſt oīm a labore procliue ad libidinē. Pertinax aūt plus quā oportet in ſuo ſenſu ſtat. & illi ſūt frequēter melācolici: & etiā ſuꝑbi, qui ſibi ip̄is vident̄ ſcioli. Quibus dicitur. Ne innitaris prudentię tuę. & alibi. Nolite eſſe prudētes apud voſmetipos. DIS. Satis pꝫ ex his ꝑſeuerātię ratio: Paciētiā videamus.

Tullius. Quītilianu li. cauſarꝫ. Ouidius. Lucę. ii. mat. 24. 7. q. 1. ſuggeſtū de pe. diſ. 2. par. multi. Hierony. Gregori⁹. Phūs ſ. Ethico.

ꝑſeuerantia. Bernhar. Mollis pertinax.

De Patientia: ſub qua continetur conſtantia & longanimitas Capitulũ.xxxvij. MAG

patientia Atientia ut inquit Tullius eſt honeſtatis ſiue utilitatis cauſa rerum arduarum ac difficiliũ voluntaria ac diuturna ꝑpeſſio. Auguſtinus libro de Pacientia inquit. Pacientia virtus eſt qua mala ęquo aĩo toleramus. Gregorius vero ſuꝑ Lucã ait. Pacientia eſt aliena mala ęquanimiter perpeti: & nullo malo animo in aliquẽ ad vindictam moueri. Hęc ut pluribꝰ edoceri poſſet auctoꝝ teſtimoniis: potior ẽ ꝓrium fortitudinis. vnde Horatiꝰ in odis. latius regnes auidum domãdo ſpiritũ: q̃ ſi Libyam remotis Gadibus iungas: & uterq; pœnus Seruiat uni. Gades inſula eſt ubi ſunt columnę herculis inter Aphricam & Europam etiam a Pœnis. id eſt Afris inhabitata. & Ouidius de arte. Cede repugnanti/cedendo victor abibis. & moraliſſimus Catho. Quẽ ſuperare potes interdum vince ferendo. Si forte hęc tibi haud ſatis fecerũt audi ſapientem. Melior eſt patiens viro forti. ubi gloſa. Minor eſt victoria urbes expugnare q̃ ſeipm vincere. nam teſte Seneca. bis vincit q ſe vincit: & bis interimit q ſuis armis perit. Huiꝰ tam ꝑclarę virtutis ꝑconia. S. Ciprianus in epſa de bono paciẽtię lucide explicat dicens. Paciẽtia eſt quæ nos deo cõmendat & ſ;uat. Ipa eſt quæ irã tempat: linguam refrenat: mentẽ gubernat: pacem cuſtodit: diſciplinã regit. libidinis impetum frangit: timoris violentiam cõprimit: incendium ſimultatis extinguit: cohercet potentiam diuitũ: inopiam paupeꝝ refouet: tuetur in virginibꝰ btãm integritatem: in viduis laborioſam caſtitatem: in maritatis indiuiduam charitatem. facit humiles in ꝓſperis: in aduerſis fortes: contra iniurias & cõtumelias mites. docet delinquentibꝰ cito ignoſcere: temptationes expugnat/ꝑſecutiones tolerat/ paſſiones & martyria cõſumat. Ipa eſt quæ fidei noſtrę fundamenta firmiter ponit: quæ incrementa ſpei ſublimiter ꝓuehit. Ipa facit ut efficiamur filii dei dũ chriſti tolerantiã imitamur. hęc ille. Hac ſpecie fortitudĩs potiſſime milites chriſti vicerũt: a vexillifero ſuo edocti q ait. In paciã veſtra poſſidebitis animas veſtras. Nam hac habita: omnia onera leuia videntur. Quintilianus nempe ait. Nulla pœna eſt niſi inuito. & rurſus. Nullum habemꝰ niſi ab impatientia dolorem. Et ſ;m nõnullos theologos hæc non minima cauſa erit cruciatus ꝑpetui. Sub hac & cõſtantia & longanimitas cõtinentur: Eſt enim Conſtantia ut ex quarto Ethicorum ſumiẽ ſtabilitas animi firma & in bono propo ito ꝑſeuerans.

Auguſtiꝰ Gregoriꝰ Horatius Ouidius Catho puer. 16. Seneca Lucę. 21. Quĩtili. ſi. cauſarũ Cõſtantia Ariſtotel

De Tempantia virtute Cardinali. quis temperatus: & quę temperantię partes. Inſuꝑ de differẽtia verecũdie: erubeſcẽtię & honeſtatis Ca.xxxviij. MA.

Tpancia Ardinalium virtutum quarta Tempantia dicitur & eſt (ut ait Aurelius libro de libero arbitrio) affectus cohercens & cohibẽs appetitum ab his rebus quæ turpiter appetunẽ. Moderatur em̃

Auguſtiꝰ

paſſiones ſenſuum guſtus & tactus in his quę ad vitæ ſpecierūq; cōſeruationē neceſſaria ſunt. guſtum quidem in cibo per abſtinentiam / in potu vero per ſobrietatem dirigit. Tactū autē quantū ad actus generationis īmediatos per caſtitatem: quantum vero ad cōſequentes & accidentales. ut ſunt oſcula & āplexus īpudici / per pudiciciā cohercet. Temperatus itaq; dicitur qui ubi & quando oportet a delectabilib9 abſtinet: nec ī hoc contriſtatur. Plures nanq; neceſſitate coacti / quia impotentes ſunt & infirmi / aut habere nō poſſunt / vel timore pœnę a delectabilibus abſtinent: & temperati non ſunt: quia in abſtinendo triſtantur. DIS. Partes hui9 ſi quę ſunt pter dictas enumera quęſo. MAG. Temperātię partes in triplici differētia cōſtituuntur. Quędā em̄ ſubiectiuę: quędā integrales: quędam vero potentiales ſunt. Integrales dici poſſunt / ſine quibus nō eſt. ut verecundia ſiue erubeſcentia: per quā fugimus turpitudinem temperantię cōtrariā. & honeſtas per quā pulchritudinē & decorē temperātię (quo inter cęteras virtutes ęmicat) amam9. propter verecundiā enim turpia occulte facimus: propter ęrubeſcentiā vero talia agere omīno deſiſtimus: & utrūq; facimus ne vituperium incurramus. unde Ariſtoteles. 4. Ethicorum. verecundiā timorem inglorationis dicit. Non tn̄ ſpecialis eſt virtus / ſed paſſio laudabilis: maxime in iuuenibus. Prodit enim ut ait Ambroſius ingenuas natales. ut patet in Sem & Iaphet filiis Noe qui auerſa facie nudatū patrem tegebant. Honeſtas vero q a nonnullis modeſtiæ cōnectitur in quibuſdam intantū aſcendit ut non timore pœnę nec vituperij turpia nō faciant: ſed virtutis amore & vitij odio male agere abhorreſcant. hinc Seneca ait. Si ſcirē deos ignoſcituros & homines ignoturos deniq; peccatū abhorrerē. DIS. Tēperātię ptes ſubiectiuę q ſunt? MAG. Abſtinētia: Sobrietas: Caſtitas & Pudicicia qs prius cōmēorauimus. DIS. Has paulo latius deducas. MAG. utiliſſimū ac pneceſſariū eſt: nam vitia his contraria / gula ſc3 & libido maxime homines decipiunt ſua voluptate (inquit diuus Hieronymus) & ea deponere eo difficilius quo eis uti eſt dulcius.

Ariſtoteles. | verecūdia eſt paſſio nō virtus | Ambroſi | Seneca | Hierony. | tempatus | ptes tēperantię integrales

De Abſtinentia Sobrietate / Crapula & Ebrietate. Ca. xxxix. MAG.

[A]Bſtinentia & Sobrietas mutuo ſe cōplectūtur. nam quid pderit abſtinentia ſe in cibis temperare / & æbrietate incaliſcere vino? Non autē hic mentiōem facimus de abſtinentia quæ ieiuniū ab eccleſia inſtitutū dici cōſueuit: ſed de ea vittute q carnē & ſpiritū in naturis proprijs cōſeruat: nō pfigendo horā / vel cibi qualitatē. Eſt aūt natura ſpiritus carni dominari cōtrariū & peius accidit ſi negligantur. Nā ut teſtatur Auguſtin9. Ebrietas aufert memoriā: diſſipat ſenſum: confundit intellectū: cōcitat libidinē: inuoluit linguā: corrūpit ſanguinē: oīa mēbra debilitat: vitā diminuit & oēm ſalutē exterminat. & Criſoſtom9 Abundancia ciborum morbū facit: moleſtias ingerit & ęgritudines generat: computreſcere facit corpus humanū: & macerat ęgritudine diurna

Abſtinentia | Auguſti9 | Ebrietas | Criſoſto.

de ɔſe.diſ. v.ne talis & tunc cum morte crudeli cõſumit. Hieronym⁹ quoq; ait. Morbi ſatu ritate nimia cõcitantur. Et ne forte guloſus doctoribus ſanctis fidẽ ha bere diffidat: ipi in teſtimoniũ Medicinę profeſſores aſſumunt: q harũ rerũ ſil? & artẽ & experiẽtiã habẽt. Ait itaq; Hierõymus in Aphoriſmis Ipocratis ſcriptuʒ eſſe. Craſſa & obeſa corpora/niſi ablatiõe ſanguinis īminuãtur / in paraliſim & peſſima morbor genera ęrũpe. Et Galien⁹ in exhortatione medicinę/ait nec viuere poſſe diu: nec ſanos eſſe/quor vita & ars ſagina eſt. Et Sapiens. In multis eſcis erit infirmitas. Et rur/ſus. Sanitas eſt anię & corporis ſobrius potus. Et Boetius libro. ij con ſolationis Philoſophicę pauci s minimiſq; natura contenta eſt: cuius ſa cietatẽ ſi ſupfluis urgere velis: aut iniocũdũʒ fiet quod infuderis: aut noxium Multa quoq; mala ſanct⁹ Ambroſi⁹ ex crapula humano gene ri ab antiquo ęueniſſe teſtatur. quę ſummatim videri poſſunt in .c. Sex to die. di. 3ſ. Gula em̃ regnantem a Paradiſo expulit: Abſtinentia ad pa radiſum errantẽ reuocauit. Gula ſeruitutem induxit. nõ em̃ eſſet hodie ſeruitus ſi ebrietas non fuiſſet. Heu q̃ multis pauptatem adduxit: qui liguriendo breuiſſimis diebus totam ſubſtantiã a progenitoribus cõ quiſitã multo labore deuorauere: non attendentes illud Sapientis Qui diligit epulas ĩ ęgeſtate erit. Heu quot homicidia fecit. Amaritudo em̃ eſt animę vinum multum potatum inquit Sapiens. Et Oſeas propheta vinum & ębrietas auferunt cor. id eſt rationẽ. Ebrietas enim ut ait Se neca nihil aliud eſt niſi voluntaria inſania. Quia ut teſtatur Tulli⁹ in paradoxis. voluptas animum a ſede ſua & ſtatu dimouet. Macrobius quoq; libro ſaturnalium. In pecudum ferarumq; numero habetur quiſ quis voluptatibus vacat. Quĩmo beſtijs viliores ſunt qui ultra neceſ/ſitatem raro paſcuntur Dum autẽ ſe crapula grauatos ſentiunt abſtinẽt donec ſumpta alimenta digeſſerunt. Guloſi impacientia gulę (inqt Hie ronymus) vomitu remediantur: & quod turpiter ingeſſernnt /turpius egerunt. Hi ſunt bibuli: qui incredibilem vini quantitatem una die hau riunt: & perditis ſenſibus per ſuperiora & inferiora ęmittunt. Sicq; lau datur peccator in deſiderijs animę ſuę: & iniquus benedicitur. Nam pri cipes populorum qui talia de medio auferre debent/eodem crimine (q̃d pudor eſt dicere) irretiti ſepius inueniuntur. Hi ſunt quor (ut ait Apo ſtolus) Deus venter eſt. Ab homine em̃ inquit Auguſtinus colitur q̃d prę cęteris diligitur. De his ſobrius rex Dauid exclamat. Sepulchrũ pa tens eſt guttur eorum. fętent em̃ ora ędacium quemadmodum ſepul/chra cadaueribus mortuorum repleta. Ah quid dicam? viuunt ut cõ medant & bibant non autem comedunt & bibunt exemplo Socratis ut viuere poſſint. Efficiuntur inſuper ſicut equus & mulus quibus nõ eſt intellectus: in luxuriam procliues. Nã ut ait Hieronymus. Venter me ro ęſtuans cito ſpumat in libidinem. Quos Apoſtolus admonet dicẽs Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. & Salomon: luxurioſa res ẽ vinum. & Therentius. ſine Cerere & Baccho friget venus. Ouidius q̃q; Nox & amor vinumq; nihil moderabile ſuadent. Domin⁹ etiam tali

Margin notes: Ipocras; Galienus; Ecci. 37. ibidem. 31; Boetius; Ambroſi; prouer. 21; Ecci. 31.; Oſeę. 4.; Seneca; Tullius; Macrobi⁹; Hierony.; Ad phil. 3; Pſal. 31.; diſ. 35. c.; venter; Therẽti⁹; Ouidius

Iſaię.5. bus per prophetam cõminatur dicens. Ve qui cõſurgitis mane ad ebri etatem ſectandam: & potandum uſq; ad veſperam ut vino æſtuetis: & p
Lucę.22. ſeipm ait. Attendite ne grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate. Sed quid diutius in his calamũ relaxo? nõ enim epitomatis capere poſſet breuitas Crapulę caſus lamentabiles/ & aduerſus eandem ſcripruras
35.diſ.c. ante oĩa inſurgẽtes. Eſt enim ut inquit canon Ebrietas omniũ vitiorum fomes ac nutrix. DIS. Beſtiale hoc vitinm quo iam procerum adoleſcentia maxime laborat omni ſtudio ęuitare conabor. Sed dic quęſo qd/quantumue ſumendnm ſit de alimento ut omnis huic peſti locus ꝑcludatur
diſ.41.qs quis MAG. diuus Auguſtinus id aperto ſermone determinat dicẽs. Nõ intereſt quid vel quantũ alimentoꝝ quis ſumat: ꝓ congruẽtia hominũ atq; perſonę ſuę/ & valitudinis neceſſitate/ſed quanta facilitate & ſereni tate animi careat cũ vel oporteat vel neceſſe eſt carere. Fieri em̃ põt ut ſine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis ꝑcioſiſſimo cibo ſapiens utat: inſipiens autem fędiſſima gulę flamma in viliſſimũ olus ardeſcat. ut patet de Eſau vendente primogenita ſua pro decoctione rufa. DIS. De licati igitur cõnſuetis veſci poſſunt? MAG. Poſſunt cũ moderamine/nam ſi ad vilia cogerentur/ęgrotarent. De modis qbus nos gula ibidem.c. nõ cogãt
Gregori⁹ pulſat: conſule Gregorium viꝝ omni virtute decoratum libro.xx.moralium & de conſe.diſ.v.c.quinq; modis. Aut enim guloſus temp⁹ indigentię pręuenit: cibos lautiores quęrit: nimis acurate parat nimium ſumit deſiderium non refrenat: aut in his omnibus excedit. Sed hęc de Temperantia circa guſtum: quę nominib⁹ abſtinentię & ſobrietatis intelligit: & de extremo eius intemperantia ſc;/ quę fit per exceſſum: quã Gulam nominamus/ſufficiãt. Alterum extremum per defectum/quod inſenſualitas in guſtu dicit: morale eſt vitiu;: in ſchola aũt domini/virtus. Vnde quidam ex ſanctis patribus crudis oleribus & aqua conten-
Hierony. ti: coctũ autẽ aliquod ſumere luxuriã reputabant: ait diu⁹ Hieronym⁹.

De Caſtitate coniugali/& virginali: que & virginitas. & quomodo emittitur & premiatur. Capitulum quadrageſimum. DIS

Is igitur dimiſſis Temperantiam circa tactum percurramus? MAG. Id rerum ordo exigit: nam qui in guſtu temperati fuerint/facile in tactu modũ tenebunt. Intemperati autem in guſtu difficillime temperati eſſe poſſunt in tactu. Vicina enim membra ſunt
Idem ſtomachus & pudenda. ait Hieronymus. ut ex vicinitate membrorũ intelligatur confęderatio vitiorum. Et venter mero ęſtuans cito ſpumat
Galienus in libidinem: luxurioſa quoq; res eſt vinum: & Galieno dicente medico/Animas ita nimio ſanguine & adipibus quaſi luto inuolutas/ nihil cœleſte/ſed ſemp de carnibus ęructare: & vẽtris ingluuiem cogitare. Tẽpantia itaq; (ne lõgi⁹ abeã) circa tactũ ꝑ caſtitatẽ & pudiciciã exprimit Caſtitas/ut ꝑmiſſum eſt delectatões tact⁹ in rebus venerijs moderatur Caſtitas.

Cōiugal. in Cōiugatis viduis & virginibus. In Cōiugatis: ut ſc; cauſa prolis ſrm aut vitandę fornicatiōis: vel reddendi debitum his vacent temporibus 32.q 4 ī eo & locis cōgruis: modo naturali: nō autē cauſa explendę libidinis. Nam & Sextus Pythagoricus dicebat: Adulter eſt in ſuam uxorē ardentior amator. Sext⁹ pythagoric⁹ & Apl'us. ut ſciat unuſquiſq; vas ſuū poſſidere. In viduis Caſti- vidualis tas etiā honorari pcipit. ut turtures poſt obitū mariti/alteri nō copulāt ſed corpe & mente a carnalib⁹ delectationibus in perpetuū abſtinēt. In virginal. Virginib⁹ Caſtitas pcipua inuenit. nam ut ait diuus Auguſtinus in libro de viduitate. Bona eſt pudicicia cōiugalis melior vidualis: & optima virginalis. Auguſti⁹ Et Damaſcenus libro. iiij. Quanto angelus homini eſt ſuperior/tanto virginitas eſt nuptijs honorabilior. Damaſce. Eſt autē ut ait Auguſtinus li. de nuptijs. in carne corruptibili ppetua incorruptōnis meditatio. Auguſti⁹ Duo em̄ dicit virginitas: integritatē videlicet corpis & habitu; ęlectiuū obſeruandi integritatē illam in perpetuū. & ſic eſt virtus. Deb; igitur virgo in propoſito firmo habere: in perpetuū nunq; velle in carnis corruptiōem cōſentire. quo ſtante virgo pmanet: etiam ſi violenter clauſtra pudoris infringant. ut Auguſtin⁹ in .1. libro de Ciui. dei diſſeruit. unde vere virgines non ſunt puuli integri corpe. quia ppoſitū nō habēt/nec etia; adulti volentes aliquando nubere. Caſtitatis laudes Auguſtinus in ſermone quodā ad heremitas ſuccincte quidē/ſed ſplendide explicat dicens. Idem. Caſtitatis Laus O caſtitas ornamentū nobiliū: exaltatio humiliū: nobilitas ignobiliū: pulchritudo viliū: ſolamē mœrentiū: augmentū pulchritudinis: decus ſanctę religionis: minoratio criminū: multiplicatio meritorū dei amica/angelorū cognata. Patriarcharū vita. Prophetarū corona Apoſtolorū cingulū: martyrum auxiliū. Confeſſorū vehiculum: virginum ſpeculū: viduarum refugiū & cunctorū bonorū gaudiū ac ſolaciu; Hęc eſt illa virtus q̄ nos deo cōmendat: quę nos angelos facit: q̄ nos ſuper ſydera extollit. Virginitatis vero pconia & temporis & epitomatis anguſtię nō capiunt. Eſt em̄ ut ait Hieronymus Angelis ſemper cognata virginitas. Hierony. Eſt agni dei ſingularis pediſſequa. Sequūt em̄/inquit Ioānes apl'us. Apocali. c.14. Agnū quocunq; ierit & p cęteris aureolam portabunt: quam ſola mēte amiſſam/p pęnitentiā recuperabūt. Deperditā aūt etiā p corporis corruptōem/ ſc; p reſolutionem ſeminis voluntariā nunq; recuperabunt. nec deus (inquit Hieronymus) virginem poſt ruinā ſuſcitare poteſt: quia faceret q; id quod factū eſt/nō eſſet factū/q̄d eſt impoſſibile. 32.q. 5. ſi paulus Hinc Ouidius in Epiſtolis. Ouidius Nulla reparabilis arte læſa pudicicia ē. nō q̄a de⁹ violata virginitatis clauſtra reintegrare nequeat. hoc em̄ omnipotentię ſuę derogat: ſed q; violata/violata non ſint/deus non facit. DIS. De pudicicia loquamur.

De Pudicicia & Cōtinētia & quā maxime neceſſaria ſit cōiugatis viduis ſolutis & virginibus. Ca. xli.

MA

Pudicicia P Vdicicia nō modo delectatōes venereas declinat/verūetiā ſigna libidinis cohibet. In matrimonio q̄dē/debitū naturę modū

1. ad thi. c.v. & ordinem cuſtodit. In viduis diſcurſum indicit. quia & Apl'us diſcurrentes redarguit dicẽs. Ocioſę em̃ diſcunt circuire domos. Delitias abſcindit. vidua em̃ (idem inquit) quę in delitijs eſt/mortua eſt. Et veſtiũ ornatũ deponit. In virginibus p̃cipue ſenſus & cogitationes a venerijs auertit: nam impudicus oculus/impudici cordis eſt nunci⁹: & Quintilianus. Oculi tota noſtra luxuria: aures ſi colloquijs turpibus patent/virginitatem ꝑdunt & capiunt. unde Sapiens. Irretiuit eũ multis ſermonibus. & Apl'us. Corrumpũt bonos mores colloquia praua. Amplexus & oſcula incendũt & inſanire faciunt. Cogitatões ĩmundę ut p̃miſſum eſt/facile adueniente cõſenſu/ totam virginitatem adimũt. Cauenda eſt igitur virginib⁹ maxime ſocietas ꝑuerſa. nã ut ait Sapiens. Qui ſe iungit fornicarijs/nequã erit. Vitanda ſunt & ocia: nam dicit Catho. Ocia dant vitia. Ouidius remediorum primo. Querit Aegyſthus q̃re ſit factus adulter/In promptu cauſa eſt: quia deſidioſus erat. Item. ocia ſi tollas periere Cupidinis arcus. Generoſos autẽ animos (inq̃t Seneca ad Lucillum) labor nutrit. Et Hieronymus ad Ruſticum monachum. Ama ſtudia ſcripturaꝝ/& carnis vicia nõ amabis. Pudicicia quę eſt ĩ ſolutis Continentia dici ſolet: quę eſt una de partibus potentialib⁹ Temperãtię. Habes itaq; fili quę ad pręſens de Tempantia tactus te ſcire voluiſti: cui per exceſſum luxuria & impudicicia opponunt: per defectũ autẽ Inſenſualitas tactus. quę vitiũ eſt naturę: nobiliſſimũ nanq; operũ in viuentibus eſt generare ſibi ſimile &c. Magni tamen meriti eſt in ſchola Domini: ut viſum eſt. DIS. Luxuriã igitur & impudiciciã proſeq̃re. MAG. Impudicicia notificatur per contrarietatem iam dictorum de pudicicia. DIS. Ad luxuriam igitur ſtilum verte.

Marginalia: Quintilianus; puer. 7.; 1. ad Corinthi. 15.; Ecci. 19.; Cato; Ouidius; Seneca; Hierony.

De Luxuria: modis & ſpeciebus ac filiabus eiuſdem. Capi. xliij. MAG:

LVxuria inordinatus eſt appetitus venereoꝝ. cuius occaſiones multas ſcriptura cõmemorat ut ſunt Ocia: Segnicies: Sõnus: Caro: Fœmina: vinum: Proſperitas: Ludus: Carmina: Forma. Puer. De ocio atq; ſegnicie ſupra apud Ouidium allegatum e: ꝓximo De Somno ſapiens Catho teſtem ſe exhibet dicens. Plus vigila ſemper ſomno ne deditus eſto: Nam diuturna quies vicijs alimenta miniſtrat. Caro de ſpermate multũ adminiſtrat. Vnde Subtrahe ligna foco ſi vis extinguere flãmas: De Fœmina ſupfluum eſt teſtimonia adducere: quę tamne fere innumera ſunt lege ſanctũ Ambroſium libro primo de officijs. ubi ait. Ianua diaboli/via iniquitatis: ſcorpionis percuſſio/nociuum genus eſt fœmina. cum ꝓximat/ſtimulat & ignem accendit De vino diuũ Hieronymũ cõſulas diſ. 35. c venter mero eſtuans cito ſpumat in libidinem. Et Apl'us: Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: De Proſperitate. Ouidius de arte libro ſc'do. Luxuriant animi reb⁹ plerũq; ſecundis Ludentib⁹ nunquã ſe miſcuiſſe Sara vxor iunioris Tobię gloriat: Carmina. i. laſciuię cantilenę: de quarũ vi in Muſicis nõnul

Marginalia: luxuria occaſiões luxurię; Cato; Ambroſi; Hierony.; Paulus; Ouidius; Thobię c. 3.

Helimandus. la memorauimus. Forma hoc eſt pulchritudo: quæ iuxta Sapientem fallax & vana eſt. ꝓuerbiorũ. 31 Puer. nam ut ſcribit Helimandus monachus. Idẽ facit ætas in puero q̃d ſexus in muliere. Cætera breuitati ſtudens ꝑtereo. Hoꝝ autẽ intelligentiã facile ex dictis capies. DIS. Facillime. MAG. Hęc peſtis ꝑ feneſtras id eſt ſenſus corporis noſtri aſcendens: ut ſerpens lubricus ꝑ nouem clauſuras penetrat donec aĩam/ſponſam chriſti ꝑfecte opprimat. Primo ẽm fit ſenſualis delectatio non conſentiẽte ratiõe. Secundo delectatio moroſa. Tertio conſenſus in actum. Quarto ſequit̃ appetitus libidinoſus. Quinto colloquiũ de cõuentiõe. Sextus contactus ꝑ oſcula & amplexus. Septimo opus ĩmundũ perficitur. Octauo aſuefactio Nono obſtinatio generatur. Nam hoc vitiũ ultra hoc ꝙ ſubſtantiã temporalium conſumit: maxime infamat: vitã abbreuiat: gratiã tollit: etiã intelligentiã aufert: & q̃ſi beſtiã inpęnitẽteꝫ gẽnis cruciatibus infert. Ob hanc deus uniuerſum mundũ/ Noe dempto uxore filijs & uxoribus eoꝝ per aquã diluuij peremit. Gen. 7. Corruperat enim omnis caro viam ſuam. ob hanc igne & ſulfure ſubuertit deꝰ Sodomũ & Gomorrã & omnẽ circa regionẽ. Gen. 19. Hoc vitium fere totius orbis potẽtes in excidiũ Troię ꝓuocauit. Sapientiſſimũ Salomonem infatuauit. Dauid regẽ ad crudele adulteriũ & crudelius homicidiũ induxit. Sanſonẽ fortiſſimũ oculis & vita priuauit. & heu heu iferni barratrũ accumulatiſſime replet & repleuit. Hęc omĩa teſtimonijs roborare breuitas prohibet: quia oratio ad alia feſtinat. Equidẽ turpiſſima & mortifera hęc peſtis / ſicut diuerſis gradibus ad mortificandã animã ſerpit: quoꝝ ſemꝑ ulterior in culpa eſt grauior: ſic pariformiter ĩ multas ſpecies ſe diffundit: quę ſunt. Simplex fornicatio ſoluti cũ ſoluta corrupta. Adulteriũ id eſt acceſſus ad alienũ torũ/cõiugati cũ cõiugata/vł cõiugati cũ ſoluta/ aut ſoluti cũ cõiugatis. Stuprũ cum virgine. Inceſtus cum cõſanguinea vel affini. Raptus cũ puella violenter de domo patris rapta. Sacrilegiũ cum ꝑſona ſacra. vitiũ cõtra naturã: cuiꝰ ſpẽs ſunt Mollicies/cũ quis ꝑ ſe ipm̃ voluntarie polluit. Sodomia maſculi cũ maſculo: fœminę cum fœmina. Beſtialitas. homĩs cum bruto /& modus ĩnaturalis: qui multipliciter variat̃ Hęc oĩa peccata ſunt ĩmortalia: Poſteriora tamẽ prioribus grauiora multiplici lege inhibita. DIS. Declara q̃ſo. MAG. Longũ eſſet de ſingulis tractare: ſufficiat igit̃ de Adulterio hoc deducere/q̃d inter grauia eſt cõmunius. Hoc vitiũ lex naturę execratur: ꝑ illud. Quod tibi nõ vis fieri/alteri ne feceris. Vnde & Pagani Adulteros puniunt. Lex Moyſi tales lapidare ꝑcipit. Lex euangelij huiuſmodi dãnat. Lex canonica pnĩam ſeptẽnẽ infligit. Lex impialis capite priuat. C. de adul. l. ꝙ̃uis. Vltra has ſpẽs iã ẽnũeratas /hoc deteſtabile vitiũ etiã octo filias nephandas generat quę ſunt Cecitas mentis. ꝑcipitatio. Inconſideratio. Inconſtantia. Amor ſui. Amor ſęculi. & deſperatio vitę futurę. de quibus latius videre eſt in traditione Theologię

Margin notes: ꝓuerbio. 31 — Gen. 7. — Gen. 19. — Species Luxurię — Leui. 20. — 32. q. 1. c. ꝓ dicãdum — Filię luxurię

De partibus potentialibus Temꝑantię. De Cõtinẽtia. Malicia Beſtialitate & virtute heroica. Ca. xliij. DI.

Remiſſoꝝ ordo expoſtulat/ut nũc ꝑtes potẽtiales temꝑantię explicemus. MAG. Hę ꝑtes ſunt Cõtinẽtia Mãſuetudo. Clemẽtia & Modeſtia: ſub qua alię continent̃. DIS. Continẽtia quid Cõtinẽtia
ad Gal. 5. eſt? MAG. Eſt animus inuict⁹ a delectatiõe. Caro em̃ ut ait Ap̃lus cõcupiſcit aduerſus ſpm̃. Hanc cõcupiſcentiã anim⁹ ꝑ cõtinentiã refrenat nõ mõ circa guſtũ & tactũ /veꝝ etiã circa quaſcũq; delectatões/ a quib⁹ inuictus ꝑmanet ſi bene conſiliat̃ & ab eo nõ recedit: qꝺ ſi cõtrariũ fiat: incõtinẽtia fit & animus paſſiõibus cedit. Primo quidẽ ꝑ ꝓuolatõem/ſi añ cõſiliatiõem ex impetu paſſionis vincit: ut Colerici & melãcholici. Secundo ſi cõſiliatio fit/ſed in ea nõ ꝑſeuerat: imo magis paſſionem ſequitur. ut frequẽter Flegmatici & Sanguinei. qꝺ ſi ꝑuerſitas rõni ita dominet̃ ut malũ bonum dicat & in eo finẽ cõſtituat: dicit̃ malicia quib⁹ Malicia
Pſalmus cõminat̃ dñs ꝑ ꝓphetã dicens. Ve vobis q dicitis malum bonũ & bonum malũ. Si vero limites hũanę naturę concupiſcẽtia egredit̃: & animus vĩcit̃ erit beſtialitas. ut in cõcubitu cũ brutis. In hoc em̃ ſola ſenſualitas qua beſtijs cõicamus dñatur: ideo beſtiales dicuntur qui tale Beſtialitas & ſimilia operant̃. Qui autẽ a ſenſualitate ſe abſtrahunt: & in intellectiua qua dijs cõpamur ultra cõmunẽ modũ ꝓficiunt: Heroes id eſt diui Heroes
7. Ethico. ni vel deificati a Phis nominant̃/& virtus eoꝝ heroica dicitur. Tenẽtes autem medium inter beſtiales & heroes virtuoſi ſunt & continẽtes proprie noiantur. DIS. Manſuetudinem ſimili breuitate explanes.

De Mãſuetudine: Clęmẽtia: Pace. Iracũdia. Crudelitate Ferocitate Sęueritate & Inuidia. Ca. xliiij. MAG.

Manſuetudo. & Clęmẽtia ſimul explanant̃: animũ em̃ circa irę paſſionẽ cohibẽt/ne limites debitas trãſiliat. Ira em̃ ſ̃m Tulliũ ẽ li Ira
Tullius bido puniẽdi eũ q feciſſe videt̃ iiuriã. Vbi duo inuuntur ſc; appetitus vindictę/& pęna infligenda. Primũ manſuetudo quę & mitias
4. Ethico. dicit̃ refrenat & paſſionẽ irę diminuit: Scd'm Clęmentia moderat̃. & pę Mãſuetudo
Clęmẽtia nã infligendã mitigat. ſic intelligendę ſunt haꝝ definitiões quibus definiunt̃. Manſuetudo eſt moderatiua irarũ. Clęmentia vero eſt ꝑ quã animus cõcitatus in odium alicui⁹ benignitate retinetur: ſc; ne omneʒ pę/ Odium
Tulli⁹ in nam debitã infligat. Ponit̃ autẽ hic odiũ ꝓ ira: quia odiũ eſt ira inuete
2 rhetori. rata. Ad virtutẽ mãſuetudinis ſuo exemplo ſpecialiter chriſtus nos ad
Mat. 11. monet dicens: Diſcite a me: quia mitis ſum & humilis corde. Et ꝑ Apo
Eccleſ. 3. ſtolũ. Tu hõ dei ſectare pacificã manſuetudinẽ. inſuꝑ & ꝑ Sapientẽ. Fili mi in manſuetudine ſerua aĩam tuã. Quia vero tunc labori forti⁹ inſiſtitur cũ fructus copioſus ſperat̃: idẽ dñs manſuetudinis ꝓmia ꝓmit
Mat. 5. tit maxima cũ ait. Beati mites: qm̃ ipi poſſidebũt terrã. ſc; viuentium.
Pſal. 36. Hic Pſalmiſta. Mãſueti hęreditabũt terrã: & delectabũt̃ i mltitudie pacis
Seneca Habeto igit̃ (iuxta ſniam Senecę) cũ hominibus pacẽ: cum vicijs bellum.

Remiſſius em̄ imperanti (ut idē ait) melius paret. Melius eſt etiā dn̄o red
Criſoſto. dere rōem de nimia miſcd'ia q̄ de nr̄a ſæueritate. inquit Criſoſtōus. Et 26.q.7.
ſine clementia & miſericordia lex Chriſti nō implet. teſtat̄ Hierōymus. allegant
DIS. Extrema Manſuetudinis q̄ ſunt? MAG. Iraſcibilitas & Ira ſi di.86.qui
ue Iracundia. Deficere em̄ ab ira p iraſcibilitatē & nunq̄ iraſci / laudabile clementiā
non eſt, vnde Propheta ait. Iraſcimini & nolite peccare. Iraſcitur em̄ iu- Pſal.4.
iraſcimur ſtus (īquit Auguſtin9. 6.q.1.para.fi.) peccatis palea℞.i.malo℞. ſed non Auguſti9
tripliciter odit. Rurſus nimiū iraſci intolerabilius eſt, & tripliciter fit. Primo ex le
ui cauſa & velociter & extreme: & illi mox miteſcunt: q̄d videūs in cho
Ira lericis propter caliditatē. Eſt em̄ Ira ebulitio ſanguinis circa cor, inquit
Ariſtoteles primo de Anima. Et Ganfredus in poetria. Ira genus flam 1.de anīa
mę materq̄ furoris / ab ipſo Felle trahens ortū: cor & interiora venenat Ganfred9
Hos Philoſophus Acrocolos vel acutos nominat: ab acros q̄d eſt extre
mū: & colos ira. Alij iram diutius retinēt: propter materię groſſiciēʒ, ut
melancholici. quos Amaros vocat. Nō tamē eſt ira ſuper iram mulieris
ait Sapiens. & hoc ꝓpter debilitatē rōnis. Tertij qui Graues appellant̄: Eccle. 25.
iram cōceptam obſtinato aīo tenēt: nec deſiſtunt donec vindictā inferāt.
Seueri & illi Seueri ſunt ſi ſ₃m leges puniūt. Feroces / ſi ſine cauſa puniūt: aut ſi
Feroces in hoīm cruciatu delectant̄ Crudeles ſi grauiores q̄ lex dictat pœnas in
crudeles ferunt. Hi iā tertij ordinis iracundi potius beſtię q̄ homīes dicēdi ſunt:
quia obſtinato animo ſunt: nec miteſcūt, hō autē mitis fieri poteſt dicē- Horatius
te Horatio. Nemo.i. nullus homo adeo ferus eſt qui nō miteſcere poſſit in epl'is
& Ouidius. Candida pax hoīes / trux decet ira feras. Iuſte autē cōparatū Ouidius
eſt: ut tales nō alios tm̄ ſed ſeipſos grauius puniāt: cū ira in ipſis inuete- de arte
rata in inuidiā vertit̄. dū em̄ vindictā ad libitū ſuū ſumere nō poſſunt:
de proximo ſuo ſemper eū odio habebūt: & de bonis eius triſtantur. q̄d
eſt natura inuidiæ. quā & Ouidius li.2. Metha. non īdocte deſcribit (Se Ouidius
Inuidia det inquit pallor in ore) nā filię eius ut ponit Gregorius li.31. moraliū. Gregori9
ſunt Odiū: Detractio: Suſurratio: exultatio in aduerſis & afflictō in ꝓ-
ſperis. uñ etiā (macies in facie) quia putredo oſſiū inuidia. ait Sapiēs in Horatius
Prouerbijs. Et Horatius. Inuidus alterius rebus marceſſit opimis: Et vi ꝓuer.14
det illius proſpera cū lachrymis, Ideo nunq̄ ridet. Quia ſemp vicinuʒ
pecus grandius uber habet: & in agro alterius fertilior ſeges eſt. Inſuper
& rubigine infectos habet dentes: quia bona & vitā alio℞ rodit. (pecto
ra felle virent) a quo ſine intermiſſione cruciantur. uñ Hieronymus. O i Hierony-
uidia / primū tui mordax. Eſt & lingua ſuffuſa veneno. quia ſemp contra
deū vel ſuperiores murmurat qui proximo talia bona de q̄bus dolet tri
buunt. Cōmedit etiā carnes vipereas. quia ſolo alterius malo paſcitur. Ouidius
vnde Ouidius. Ledere viuos liuor & iniuſto carpere dente ſolet. Inquie li.de pōto
ta eſt & continuo tabeſcit. nā ut ait Ciprianus. Mala cætera finē habent: Ciprian9
inuidia terminū non habet. Vtinā igitur inquit Socrates inuidi in om Socrates
nibus ciuitatibus oculos & aures haberēt: ut de oīm fœlicitate torque-
rentur: Hęc peſtis de ſanitate alio℞ infirmat̄: de vita moritur. uñ & do-
mus eius ſecundū Ouidiū in imo eſt in nigris vallibus. quia īuidus q̄n

tũ poteſt ſe occultare nitiť Hęc domus ſole caret. qa inuidus excęcat⁹ malicia/nõ intelligit nec videt ꝙ bonũ de q̃nto cõmunius de tanto melius Ventũ non habet. quia in vijs ſuis non ꝓſperať. Eſt &ſp frigida. igne charitatis oĩno expers. quæ papyrus caperet: aut qs calãus exararet huius vitij ĩmanitates. per filias eñ ſuas in oẽs generatiões ab origine ſæculi ſe diffundit/donec ad initiũ ſuũ redeat: luciperum ſc;. cuius inuidia mors intrauit in mundũ. Filijs autẽ inuidię iã ꝓxime cõmemoratis cognatæ ſunt filię iræ: quas btũs Gregorius ponit loco quo ſup. Rixa ſcilicet unde bella & homicidia ꝓcedũt. Tumor mentis. Indignatio: a qua & murmuratio. Contumelia. Clamor qui inducit ſcandalũ. Blaſphemia ſiue maledictio: quarum deformitates prudens theologus diſcenit: nos quod cœpimus ꝓſequamur. DIS. Placet. nũc autẽ modeſtiã proſeq̃re

Sapientię

Gregori⁹

De Modeſtia & eius ſpeciebus. quaꝵ prima Humilitas cuius gradus hic cõmemorantur. Et ſimiliter vicium eidem oppoſitum quod eſt Superbia/cum gradibus & filiabus deſcribitur. Ca. xlv. MAG.

Tullius — Modeſtia

Mdeſtia (ut ait Tullius) eſt ꝑ quã pudor honeſtus clarã & ſtabilẽ cõparat auctoritatẽ. i. grauitatẽ. Hęc virtus nõnulla interiora & q̃dam exteriora hominis moderať: quibus reſiſtere non eſt omnino difficile. & plures ſub ſe cõtinet ꝑtes. q̃ ſunt humilitas: ſtudioſitas: eutropelia: ornatus: taciturnitas: verecundia: ſuffi ciẽtia. moderatio. DIS. de his pauca q̃ habes in mediũ ferre haud graueris. MAG. Faciã ac lubẽs: & primũ de hũilitate quę ut definit. s. Bernardus eſt cõtẽptus ꝓprię excellentię. Hęc appetitũ refrenat ne inordinate tendat in magna: eſtimãdo ſe ſupra id quod eſt. hęc virtus apprime neceſſaria eſt: nam ſine ea nemĩ poteſt eſſe ſalus. de pe. di. 1. pa. Taciturnitatis. Perfectio aũt ipius duodecim gradibus cõpleť: q̃s vir dei ſanctus & humilis Benedict⁹ in regula ſua cõmemorat. Prius eſt corde & corpe humilitatẽ oſtẽdere ꝓfixis in terrã aſpectib⁹. Secũd⁹ pauca & rõnabilia loq nõ clamoroſa voce. Terti⁹ raro & difficile ridere. Quart⁹ uſq; ad ĩterrogationẽ tacere. Quint⁹ in cõmũi viuere. Sext⁹ ſe oĩbus viliorẽ & credere & ꝓnũciare. Septim⁹ ad oĩa ſe indignũ & inutilẽ exiſtimare. Octau⁹ pc̃tã ꝓpria pure cõfiteri. Nonus ꝓ obediẽtia in duris & in aſpis pacientiã amplecti. Decim⁹ oĩ obediẽtia ſe ſubdere ſupiori. Vndecim⁹ nõ delectari voluntatẽ ꝓpriã implere. Duodecim⁹ deũ timere: & oĩm q̃ pcepit memoriã habere. His gradib⁹ aſcendiť in montẽ dñi: ꝑ viciũ ṽo oppoſitũ q̃d eſt ſupbia/tot gradib⁹ deſcẽſus fit in baratrũ & carcerẽ teterrimũ diaboli. DIS. Supbia quid ẽ? MAG Eſt (ut inqt Aug⁹ li. de ciui. dei 14.) ꝑuerſę celſitudinis appetit⁹. & in li de Innocẽtia. Supbia inqt eſt inordinat⁹ amor ꝓprię excellẽtię. & hoc qdẽ q̃druplicirer ſꝫm beatũ Gregoriũ li 14. moraliũ. Aut eñ ſupbi bona a ſemetipſis habere exiſtimãt Aut ſi datum deſup credunt tñ ſuis meritis deputãt. Aut certe cũ iactãt

Bernard⁹ — Hũilitas

Bñdictus — grad⁹ humilitatis

Iſaię. 2.

Auguſti⁹ — Superbia

Gregori⁹

ſe habere q̄d non habent. aut deſpectis ceteris/ ſingulariter videri appetunt. De q̄bus omnibus Dauid ſe unico v̄ſiculo excuſat dicēs. Dn̄e nō eſt exaltatū̄ cor meū: neq̄ ęlati ſunt oculi mei: neq̄ ambulaui in magnis neq̄ in mirabilibus ſup̄ me. reddendo ſingula ſingulis. DIS. Gradus autē Superbię qui ſunt? MAG. Quos beatus Bernardus & poſt eū̄ s. Thomas ęnumerat. Primus eſt curioſitas: qua quis minime cōtentus terminis ſibi cōuenientis cognitiōis/ q̄rit ſcire/ videre/ audire & ſimili/ ter cęteris ſenſibus experiri q̄d non decet. non em̄ ſaciat oculus viſu: nec auris auditu inquit Salomon. Secundus eſt leuitas mentis ad iudicandum alios & ad docendū̄ noua: quia ſe eſtimat cęteris prudentiorem. Tertius eſt inepta lętitia ſi proſperatur in malis. lętantur enim (ait Sapiens) cū̄ male fecerīt: & exultāt in rebus peſſimis. Quartus eſt iactantia vel loquacitas: non attendens quia laus ī proprio ore ſordeſcit Et illud Catonis. Nec te collaudes nec te culpaueris ipſe. Quare? ſubiūgit. Hoc faciunt ſtulti quos gloria vexat inanis. Quintus Singularitas facere ſcilicet aliquid ultra commūia ut reputetur melior. Sextus Arrogantia qua quis alijs pręeſſe/ nulli ſubeſſe quærit: & adulationibus acquieſcit Septimus pręſumptio: qua ſe ad ea quę vires ſuas excedūt/ ingerit/ ſuffi/ cientem ſe reputando. Hic contra Catonis admonitionem ad conſilium accedit non vocatus: non reputans bene actum quod ipſe non dictauerit. Octauus Defenſio peccati: & ut ait Seneca. in libro declamationum. Hoc & ęquale omnium eſt/ ut vicia ſua malint excuſare/ quam effugere Nonus Simulata confeſſio: ut videatur humilis & pœnitens: quia locus defenſioni non eſt. Decius Rebellio: nolle ſcilicet obedire ſuperioribus. Impius enim cum in profundum venerit peccatorum/ contemnit. Vndecimus Libertas peccandi/ ut neminem timeat: quia ſocios per pręcedentes gradus cōtemnit: per decimum etiā ſuperiores deſpexit. libere ergo delectatur facere quod placet. Duodecimus eſt Conſuetudo peccandi: ut omniū̄ mandatorum dei immemor dicat inſipiens in corde ſuo. non eſt deus. In his gradibus multę ex filiabus Superbię ſunt expreſſę. Sunt enim/ filię ſuperbię Ambitio/ Pręſumptio/ Arrogantia: Pertinacia Curioſitas: Ingratitudo: Iudicium temerariū̄: Irriſio: Temptare deum Adulatio & inanis gloria/ quę ſi laudem in aperto appetit alias de ſe filias gignit. q̄ ſunt immodeſtia: ornatus: inobedientia: iactantia pertinacia: hypocriſis: diſcordia & contentio. de quibus ſermo copioſior theologię reſeruabitur. DIS. De Studioſitate autem quæ eſt ſecunda Modeſtiæ pars/ quid dicis?

Margin notes: Superbiæ gradus — Bernard⁹ s. Thoās. 2a 2ę. quęſtiōe. 162. — Eccl's. 1. — Prouer. 2 — Catho. — Seneca — Prouer. 18 — Pſalmiſta — Filię ſuperbię

De Studioſitate & vitio oppoſito Curioſitate. Capitulū̄. xlvi. MAG.

Eſte Ariſtotele in principio Metha. Omnes hoīes natura ſcire d' ſiderant. nec intellectus intelligēdo etiā maxima intelligibilia fatigatur: & propter infirmitatē ſuæ capacitatis a nullius creaturę cogniti

Margin notes: Ariſtote. 3. de aīa

one q̄ ętatur: veꝝtñ cum im̄erſus ſit materię/ad ea q̄ manifeſtiſſima ſunt
Scotus 3. naturę ſe habet ut oculus nycticoracis ad lumē ſolis: qbus ſi imoderati
metha. us inhęſerit/in inextricabiles errores incidit. ut videre eſt in opinioni-
bus Phõꝝ gentiliũ & eoꝝ q̄s hęreticos dicimus. quos Sapiens admonet
Eccl. tertiõ Altiora te ne quęſieris: & fortiora te ne ſcruteris: & in pluribus opibus
eius nõ ſis curioſus. ml̄tos em̄ ſupplātauit ſuſpitio illoꝝ: & in vanitate
detinuit ſenſus eoꝝ & q ſcrutator eſt maieſtatis opprimet a gloria eius
Apl̄ns. Et Apl̄us. nolite alta ſapere: ſed ſapite ad ſobrietatē. Appetere igit̄ & vel-
le ſcire aut q̄ ſunt inhibita/aut q̄ ſunt admiſſa: nõ tamē ordinãdo illa in
finē ultimũ/ſed ſimpliciter ut eoꝝ habeat̄ noticia: vanũ eſt. ut patet Sa
Sap. cũ. 8. pientię. 8. Vani ſunt oēs hoīes in qbus nõ ſubeſt ſcīa dei: id ē q nõ ordi-
nant ſciam ſuā in cognitiōem dei: Ab hac vanitate ſtudioſitas appetitũ
coercet: & intra limites cõſtitutos retinet: ultra quos vitiũ curioſitatis
Auguſti⁹ abducit. Curioſus em̄ (ut inquit Auguſtinus libro de utilitate) eſt qui Curioſus
ea requirit quę nihil ad ſe pertinent.

De Eutropelia: Bomolochia & Ruſticitate. & quõ q̄nq̄ ludo ſit inſiſtendũ. Ca. xlvij. MAG.

On autē tantũ labores exteriores hoīem frangunt/ſed & interio
res ex cõnexione viriũ aīę ad corpus: hoīem debilitant & ener-
uant: quod aīaduertentes maiores/ad interruptōem taliũ ſequa
Auguſti⁹ ces hortati ſunt. Vñ Aug⁹. li. 2. muſicę. volo tandē tibi parcas: nã ſapiē
Pãphilus. tem decet interdũ remittere actus rebus agendis intentũ. Et Pamphil⁹
Parce iuuentuti/cõplectere gaudia vitę: Lęta decet letis paſcere corda io
Catho. cis. Et moraliſſimus Cato. Interdũ tuis interpone gaudia curis. & Hein
ricus Samarienſis. pręualet in cũctis modeſta diſcretio rebus. Q ua ſine
Ouidius virtutũ grande pibit opus. Ouidius q̄q̄ Q uod caret alterna requie/du
i epiſtolis rebile nõ ē: Hęc repat vires feſſaq̄ mẽbra leuat. Et rurſus Ferre⁹ aſſiduo
& de arte. cõſumit̄ annul⁹ uſu. da requiē: quiet⁹ ager bene credita reddit. Et Phũs
4 ethicoꝝ Requies & ludus in vita ſunt neceſſaria. DIS. Cur igit̄ nõ ſępius nec
omni ludo nos inſiſtere pateris? MAG. ne in uſum malũ incidatis.
nam quo ſemel eſt inbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu. Et ut inqt
Prouer. 13 Sapiens. Adoleſcens iuxta viam ſuam graditur: etiam cũ ſenuerit nõ re
Tullius cedit ab ea. Ludo igitur & ioco uti quidem licet. inquit Tullius: ſed ſi-
cut ſomno & quietibus ceteris: & tunc quidē cum grauibus & ſerioſis
rebus ſatiſfecerimus. Q uod autem a multis ludis te/tuiſq̄ cõplices ī
hibeo: eo fit quia aut petulantes/obſcęni/aut flagicioſi ſunt/cum hono
re ſimul & ſubſtantiā & animā auferentes. Et exercentibus tales ludos/
citra ultimam neceſſitatem res ſuas donare/ vitium eſt immane: non
Hierony. virt⁹ inqt Aug⁹ ſup Ioãnē. di. 86. c. donare. Et Hieronym⁹ paria ſunt Auguſti⁹
Io. Criſo. dare hiſtrionibus ſacrificare demonibus de quibus & Ioannes os au-
rum ſuper Matheum ſic ait. ubi eſt ludus vel ſaltatio/ ibi eſt diabolus
Al̄x. d'al': Honeſtos autem ludos nec ipa ſacra ſcriptura vetat: uti videre eſt Ale-
S. thomas xandrũ de ales. 2. parte. queſtio. 37. & ſanctũ. Tho. ſecũda ſecudę. q 168.

Ne ergo a medio (q̃d ſolũ virtuoſu; eſt) in ludis declinem⁹/virtuti ſtu deamus/quã Phũs Eutropeliã / nos urbanitatẽ aut iocũditatem dicere poſſum⁹. Eutropol⁹ itaq; dicit: quaſi bene ſe vertẽs ad oĩa/& ei⁹ verba ludicra vel iocoſa/ſi q̃n cõuicia dicere videt̃ illa nullius famã ledunt/ſed cum delectatiõe ẽmendatiõem inferũt: ſequit̃ em̃ & diligẽter obſeruat/ q̃d vir ſanctus Ambroſius primo de offiijs monet dicẽs. Caueam⁹ ne dum relaxare animũ volum⁹/ ſoluamus oẽm harmoniã quaſi cõcentũ bonorũ operꝶ. Quia vero ut ait Perſius. Mille hoĩm ſpecies & rerũ diſcolor uſus velle ſuũ cuiq; eſt nec voto viuitur uno. Et Ouidius de arte. Pectoribus mores tot ſunt quot in orbe figurę. Eutropolũ in ſingulis quantũ ad pſonã tempus & locũ/cũcta pſpicere habet: ut ne q̃d nimis attẽptet moduq; in rebus ultra citraq; quẽ nequit cõſiſtere rectũ obſeruet. DIS. Extrema huius virtutis quę ſunt? MAG. bomolochia & Ruſticitas ſiue Agreikaia inde bomolochus & agreſtis. Ille excedit: hic deficit. Ille ſingula dicta & facta alioꝶ ſeruat & rapit ut in riſũ vertat: non curans ſi etiã eoſdẽ contriſtet. dictus a bomos altare/& lochos rapror: eo q̃d ad inſtar milui expectantis: ut de ara imolantiũ carnes rapiat/ſic ipſe alioꝶ dicta & facta in iocũ & vitia vertit. Agreſtis ẽ triſtis ĩ omnibus in nullo ludo quãuis honeſto/& bene circũſtantionato delectat̃ ob id omĩbus eſt grauis: & a ſocietate honeſta eliminãdus. hoc in melancholicis plurimũ eſt vitiũ naturę potius q̃ moris: quibus cõpatiendum eſt. DIS. alias modeſtię ptes ſi quę ſunt afferas:

Margin: Phũs. — Eutropolus — Ambro. i. de offi. — Perſius — Ouidius — Thereti⁹ in andria — Orati⁹ in ſatiris — Bomolochus — Agreſtis

De Modeſtia & Verecundia ſeruanda in oculis & alijs ſenſibus: ſimiliter & in lingua. Capitulum. xlviij MAG.

Reter dicta multa ſunt modeſtiã cõcernẽtia. nã ut ait Sapiens. Amictus corporis/riſus dentiũ: & greſſus hoĩs ẽnũciant de eo. Et Auguſtin⁹ Incõpoſitio corporis qualitatẽ indicat mentis. diſ. 41. ꝑa. vel clericus. Et Hieronym⁹. nec affectatę ſordes / nec exquiſitę delicię laudẽ pariunt. Et hęc quantũ ad ornatũ exteriorẽ: in quo ſupflua abſcindunt̃ p ſufficientiam. q̃d non nimis exquiſita requirantur. fit p moderatiõem. Motum vero geſtũ & inceſſum cõponit verecundia. de qua Ambro. li. prĩo de officijs. Sicut in ſenibus grauitas & in iuuenibus alacritas. ſic in adoleſcentibus verecundia velut quadam naturę dote cõmẽdatur. Hęc in ipſo corporis motu: geſtu & inceſſu tenenda eſt. Habitus em̃ mẽtis cernitur in ſtatu corporis: & vox quędam eſt animi corporis motus. hęc Ambroſius. nimirum verecundia in homine omniũ ſenſuũ cuſtodiam parit: qua ablata mox mors intrabit. ut inquit Hieremias. mors aſcendit per feneſtras noſtras. Feneſtrę autem quid ſunt / niſi oculi/aures/nares os & manus? Hinc motus Quintilianus inquit Totius hominis libertas eſt oculos perdidiſſe. Oculi ſunt per quos pauperta/tem ferre non poſſimus. Oculi tota noſtra luxuria Hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant /mirantur / adamant / concupiſcunt.

Margin: Eccle. 19. — Auguſtĩ⁹ — Hierony. — Ambro. — verecũdia — Hiercĩas. — Quĩtilia. li. cauſaꝶ

Seneca Sunt igitur irritamentũ viciorꝝ: Duces ſcelerũ ait Seneca. de remedio
Auguſti9 fortuitorꝝ. Vnde Auguſtinus nec dicatis vos habere animos pudicos
ſi habeatis oculos ĩpudicos: quia ĩpudicus oculus / ĩpudici cordis eſt
nuncius. xxxij. q. 5. c. nec ſolo. Alij ſimiliter ſenſus cohibendi ſunt: max
Iuuenal. ime autem in lubrico poſita lingua. Hęc enim ut ait Iuuenalis eſt mali
pars peſſima ſerui. Hanc virtute taciturnitatis cohibeamus a malo & la
Quintil. bia noſtra ne loquanť dolum. Hoc aũt quam ſit difficile Quintilianus
Cato explicat dicens. nullam difficiliorẽ credo quã ſilencij virtutem. Et Cato
Virtutem primam puto cõpeſcere linguam: Proximus ille deo eſt qui
ſcit ratione tacere. Et Ouidius de arte amandi. Eximia eſt virtus p̃ſtare
ſilencia rebus: At cõtra grauis eſt culpa tacẽda loq. Si igiť vis vitã ſcili
Pſalmiſta cet æternam & diligis dies videre bonos: ait regius propheta: prohibe
linguam tuã a malo: & labia tua ne loquantur dolũ. & cætera q̃ longũ
☞ eſſet hic proſequi. Regulã tamen Senecę aureis charactertbus deſcriben
Seneca dãaĩo tuo recõdas. DIS. quãť MA. Aliũ ſilere q̃d vis / primus ſile.
Saluſtius Nam volat irreuocabile verbũ. & ut ait Poeta. Nuſquã tuta fides. Sa Virgi. 4
iu Iuğur. luſtius quoq̃. Paucis charior fides q̃ pecunia. Prolixũ nimiũ eſſ; oẽs æneidorꝝ.
modeſtię ꝑtes ęnumerare: quarꝝ etiam multas ex his quę in cęterarꝝ vir
tutum explanationibus dicta ſunt / colligi poſſunt. Leges & poſthac Se
necam ſaltem in tractatu de quattuor virtutibus: leges & prouerbia Sa
lomonis & librũ quẽ Eccleſiaſticũ dicunt: quibus ſi plurimas ſententias
Dauid regis Pſalmigraphi coniũxeris non erit neceſſariũ a Gentilibus
moralitates conquirere. quod enim ab ipſis colligimus / tanquã ab ini
quis poſſeſſoribus auferimus. inquit diuus Auguſtinus: & canõ Dñs
declarauit. 1. q. 1. De cæteris vero quas pręlibata diuiſio virtutis Theolo
gicales vocat / Gentilitas ignorat: deus eñ illas infundit quos per ſacri
baptiſmatis undã miliciæ ſuę aſcribit. DIS. De illis nunc demũ pau
ca ſubiungas. MAG. Perpauca: nam completior tractat9 de illis theo
logię reſeruandus eſt: in qua abnndantiſſime declcrantur.

De Virtutibus Theologicis in genere. Capitulũ quadrageſimum nonum. DISCIPVLVS.

Vot itaq̃ & q̃ ſint virtutes theologicales hic ediſſere. MAG. Virtutes
Tres ſunt Fides Spes Charitas. DIS. theologicales quare di theologi
ctæ ſuntť MAG. Quia ſola dei reuelatione nobis in theolo / cales vñ
gia manifeſtantur & a deo nobis infundunť: & in deũ tanq̃ in ſuũ obie
ctum diriguntur: qui eſt finis ultimus & beatitudo ſeu fœlicitas perfec
ta: ad quam homo creatus eſt: & his virtutibus ſuffultus ꝑueniet. Per
fidem quippe deum agnoſcit: per Spem in deum tendit: & tandẽ poſſe
conſequi confidit: per Charitatem deũ ſuper omnia deſiderat & diligit.
DIS. Non pigeat quęſo paulo latius has virtutes deſcribere.

De Fidei definitione & Symbolis / & Articulis fidei ab Apoſtolis poſitis. Capitulum. I. MA.

Ides a Doctoribus varie definitur & vere: placet tamen eã quã Apoſtolus ponit dilucidare. hic in epiſtola ad Hebręos dicit. Fi- ad heb.11.
des eſt ſubſtantia ſperandarũ rerũ argumentũ nõ apparẽtiũ. Id eſt
Fides Fides eſt lumẽ q̃ddã a deo infuſum: quo habetur ſũba.i. principiũ rerũ ſperandarũ: ſc; futurę beatitudinis. argumentũ.i. mediũ cõuincens mentẽ ad aſſentiendũ non apparentib⁹ nobis ſenſu vel rõne naturali. Vñ ſicut ſubã accidentibus ſubeſt & prior: ſic fides cæteris virtutib⁹ prior eſt & fundamentũ. de q̃ Paulus loq̃tur ad Corin. dicẽs. Fundamentũ aliud nemo põt ponere p̃ter id q̃d poſitũ eſt/ Ieſus Chriſtus.i. fides Chriſti: q̃ facit ut res quę ſperãtur in futuro in nobis ſubſiſtãt: & q̃ iuiſibilia ſunt in mente noſtra apppareãt. hinc etiã argumentũ appellaẽ. DIS. q̃ ſunt autẽ hę res q̃rũ fides eſſe dicit? MAG. q̃ ſumarie per articulos in ſymbolo Apl'orũ explicanẽ. & in ſymbolo Patrũ. & Athanaſij latius declarãtur. & in ſacris elogijs veteris ac noui teſtamẽti auctore ſpirituſctõ traduntur. DIS. Symbolũ apl'orũ, hoc ne eſt q̃d in eccleſia ſub officio miſſæ decantatur? MAG Non: ſed id ſymbolũ Patrũ ſiue Nicenũ appellatur Quod autẽ ad Primas dicunt ſacerdotes: & incipit. Quicũq; vult ſaluus eſſe. Athanaſij eſt. Et reliquum quod omnes fideles in oratiõibus ſuis p̃mittunt, & incipit Credo in deũ. Apl'orũ eſt, i. ab Apoſtolis cõpilatũ. — Paulus

Articuli fidei Petrus nempe apoſtolorũ primus dixit. Credo in deũ Patrẽ omnipotentem: creatorẽ cœli & terrę. adiunxit Andreas. & in Ieſum Chriſtũ filiũ ei⁹ unicũ dñm noſtrũ. Ioannes euengeliſta adiecit. Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto natus ex Maria virgine. Iacob⁹ maior ĩtulit. Paſſus ſub Põtio Pylato: crucifixus mortuus & ſepultus. Thomas addidit. Deſcẽdit ad inferna: tertia die reſurrexit a mortuis. Iacobus minor ſubiũxit. Aſcendit ad cœlos ſedet ad dexterã dei patris oĩpotẽtis. Philipp⁹ ſpaddidit Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Bartholome⁹ dixit. Credo in Spiritũ ſanctũ. Matheus addidit. Sanctã eccleſiam catholicã (id eſt ☞ uniuerſalẽ) ſubintelligiẽ credo: nec additur: in. Simon ſubiecit: Sãctorum cõmunionẽ: remiſſionẽ peccatorũ. Iudas Thadeus ſupaddidit. Carnis reſurrectionẽ. Mathias concluſit dicens. Vitã æternam Amen.

De utilitate Fidei. De actibus interioribus eiuſdem. Et Infidelitate vicio Fidei contrario. De Apoſtaſia: Hereſi & Blaſphemia. Capitulum quinquageſimũ. MAGISTER.

Aec fili mi (q cunq; vult ſaluus fieri) neceſſe eſt ut actu interiore credat: & ſi neceſſe fuerit actu exteriore cõfiteaẽ, dicente Apl'o ad Ro. Corde crediẽ ad iuſticiã: ore autẽ cõfeſſio fit ad ſalutẽ. Et chriſtus. Qui non crediderit cõdemnabiẽ. & rurſus. Qui nõ credit/ iã iudicatus eſt. nã iuxta apl'icam vocẽ. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. — Roma 10. Mar. ulti. Ioan.3.

Actus fidei iterior Actus autẽ fidei interior/ qui eſt credere: q̃uis unus ſit: tribus modis tamen dicitur. ut habet Mãgr ſen. li.3. di.23. ſc; credere deũ: ſc; eſſe oĩpotentẽ creatorẽ omniũ. &c. Credere deo: hoc eſt credere vera eſſe q̃ deus p ſcripturas dicit: quia ipſe eſt ſuma veritas. Credere in deũ: eſt (ut ait Auguſtinus) credendo amare/ credendo diligere/ credendo in eũ ire & ei⁹ mẽ/ — Hebre.11. mãgr. ſe. Auguſti⁹ ad Ro.4.

bris ĩcorporari (quia eſt ſuma bonitas) q̀ ſi quis oĩa diſcernere nõ poſſit/credat q̃d eccleſia credit & non errabit. Actus aũt fidei exterior. q̃ eſt fidẽ pro loco & tpe cõfiteri. Fieri habet nõ tm̃ ore vl̃ ſermone/ſed etiam opere. nã ut ait Hierõym⁹. q̃tienſcũq; vincimur vicijs atq; pc̃is/toties deũ negam⁹. & ecõtrario. q̃ties boni aliquid agim⁹: deũ cõfiteũr. DIS Fidei ne vitiũ q̃admodũ ceteris v̄tutibus opponit? MAG. etiã. Infidelitas ſc; ut dicit renitentiã his q̃ fidei ſunt: aut qa fide; auditã ſuſcipere cõtemnit: ut in Gẽtilib⁹. aut qa fidẽ in figura ſuſceptã in figurato abijcit. ut in Iudeis. aut quia ſuſceptę fidei in manifeſtatõe veritatis cõtradicit. ut in apoſtatis & hæreticis. de q̃bus btũs Petrus ait. Melius eis erat non cognoſcere viã veritatis q̃ poſt cognitã retrorſum cõuerti. Omẽs iſti ſicut vitio cõtrario fidei laborant/ſic & actus actibus fidei prędictis oppoſitos habent. nec em̃ corde deũ/deo & in deũ vere pureq; credũt: nᶜ ore confitent̃/ſed cordis infidelitatẽ nõnunq̃ blaſphemo ore & ope exprimunt. DIS. Cõtine pauliſper calamũ donec quid apoſtata: q̃d hæreticus & quid ſit blaſphemus ędoceas. MAG. Apoſtata (ut doctori irrefragabili viſu; eſt) eſt qui temerarie a ſtatu fidei/obedientię eccleſiaſticę vl̃ religionis recedit. Hęreticus (ut Auguſtin⁹ ait li de utilitate credendi) eſt qui alicuius tẽporalis cõmodi & maxime gloriæ principatus q̀ ſui gratia/falſas ac nouas opiniones vel gignit vel ſequit̃. Blaſphem⁹ aũt ut. S. Thomę placet eſt quicũq; negat aliquid de deo q̃d ſibi cõuenit uel attribuit deo aliquid q̃d ei non cõuenit. aut creaturę tribuit q̃d Deo appropriat̃. Quod ſi ex certa malicia fiat/peccatũ eſt in ſpm̃ ſc̃m̃ & irremiſſibile: id eſt facile non remiſſibile. Quãuis ſ;m̃ Auguſtinũ pc̃m̃ in ſpm̃ ſc̃m̃ proprie ſit finalis inpœnitẽtia: & illud nec hic nec in futuro ſæculo remittit̃. DIS. Dei me ꝓtegẽte gracia ab oĩb⁹ his cauebo. ſ; ꝑge.

Margin: Act⁹ fidei Exterior — Hierony. 11.q.3. eſti manc — infidelitaſ — 1.Pr.2. — Alexã. de ales. 2 2. tractatu de apoſta. — apoſtata — hereticus — blaſphẽus — 2a.2e.q.13 arti.1. — Mat.12. — Aug⁹. de v̄bis dñi

De Spe/& oppoſitis vicijs que ſunt preſumptio deſperatio. Capitulum quinquageſimũ ij. MAG.

Pes ſecundũ Mgrm̃ in ſententijs li. iij. di. 26. Eſt certa expectatio futurę beatitudinis ex meritis & gratia ꝓueniens. Proprius nẽpe actus Spei eſt expectare. dicente Apl̃o. Si q̃d non videmus ſperamus/per patientiã expectãus. Certa aũt dicit̃: qa nõ eſt niſi ĩpoſſibile nobis adipiſci. i. in deũ ſiue ꝑbtitudinẽ quã adipiſci poſſum⁹ ſi gratiæ dei cooparí voluerim⁹. unñ addit̃ ex meritis & gratia ꝓueniẽs: qm̃ ſine meritis beatitudinẽ ſperare nõ ſpes/ſed p̄ſumptõ dici põt q̃d eſt unũ vitioꝝ ſpei oppoſitũ. DIS. p̄ſumptio q̃d ẽ? MAG. vitiũ ex ſupbia natũ: q̃ qs talẽ ſe exiſtimat/q̀ de⁹ eũ etiã peccantẽ nõ excludet a ſua gratia/vel non puniat. &ᶜ ꝑuipẽdit diuinã iuſticiã: & iter pc̃ã in ſpm̃ ſanctũ cõnũerat̃. DIS. Aliud vitiũ ne ſpei contrariat̃? MAG. Etiã deſperatio: q̃ (ut dicit glo. ſup id Gẽn. 4. maiorẽ ĩiq̃tas mea &c.) ẽ blaſphemia ĩ ſpm̃ ſanctũ: q̃ nõ remittit̃ in hoc ſeculo neq; ĩ futuro. qa aut putat deũ nolle dimittere aut nõ poſſe: tanq̃ aut oĩa nõ poſſit/aut ĩuideat ſaluti: cõtra q̃d dñs ꝓmiſit dicẽs: quoniã in me ſꝑauit liberabo eũ. Et Dauid: quoniam

Margin: Spes — Apoſtol⁹ — Richard⁹ li. 3. di. 36. — p̄ſumptio — Deſpatio — Gene. 4. — Pſalmus

nõ dereliquiſti quętentes te dñe.& cętera multa in veteri & nouo teſta‑mento. DIS. Illa miſſa facientes: Charitatem videamus.

De Charitate & quomodo deum/ noſipſos/prox imos/ & Corpus noſtrum & proximorum dilige re iubemur. Capitulum. liiij. MAGISTER.

Charitas — Haritas ut magiſter li.3. definit' eſt dilectio qua diligiť deus pro‑pter ſe: & ꝓximus ꝓpter deũ vel in deo. Quattuor' em̃ ait diu⁹ — di.27.

Auguſtin⁹ li. de doctrina chriſtiana ex ordĩe diligẽda ſunt. unũ — Auguſti⁹

ſupra nos q̃d eſt deus. aliud q̃d ſumus nos: quantũ ad animã. Tertiũ q̃d eſt iuxta nos: id eſt ꝓximus. Quartum quod eſt infra nos: hoc eſt cor

diligimus deum — pus. Deũ quippe ut ait definitio diligere debemus ꝓpter ſe: quia ẽ ſum mũ bonum. Et ut Anſhelmus ait quo maius cogitari nõ poteſt Aut eti — Anſhelm

am quia amicitia oĩs ſuper cõmunicatiõe fundať/ut charitas ſup̱ cõica‑tione beatitudinis, deus autẽ eſſentialiter beatitudo eſt: ideo ꝓpter ſe & ante omnia diligendus, Si modum q̃ris/modus ut ait diuus Bernard⁹ eſt ſine modo: quia cauſa eſt infinita. unde in lege ſcriptũ ẽ. Diliges do‑ — Deu. 6.

minũ deum tuum ex toto corde tuo/& ex tota anima tua/& ex tota for titudine tua. In euangelio Lucę addiť. & ex omnib⁹ virib⁹ tuis & ex oĩ — Luce. 10.

mente tua ¶In Marco diciť: & ex tota virtute tua: quod tamẽ in via hac — Math. 22.

noſipſos — totaliť nequimus in patria autẽ ꝑficiem⁹. Secũdo debemus noſipos di‑ — Mar. 12.

ligere: quod ex eo patet, quod poſt p̃ceptũ dilectiõis dei ſubiungiť & ꝓ‑ximũ ſicut teipm ubi ponitur ꝓ exemplari dilectio noſtra/ad dilectio‑

Proximũ — nẽ ꝓximi. Nos autẽ & ꝓximũ diligere debemus ut beatitudinis parti‑cipes/ſic p̱ proximũ non ſolum intelliguntur homĩes ſanguine iuncti

de pe. di. 2 nõ illi tm̃ — aut amicitia/ſed etiã inimici & angeli boni/omnes em̃ tales nobis vł ex hibent vel exhibere poſſunt aliquod miſericordię opus: iuxta ꝑabolã in euangelio Lucę expreſſam. DIS. Si inimicos maloſq; homĩes dili — Luce. 10.

go peccatũ & malum amabo. MAG. In his diligere debes hoĩem non — Leo papa

culpam ſeu vitium ut canon ędocet di. lxxxvi. Odio habeantur pecca‑ta non homines. Diligendũ aũt dicit definitio ꝓximũ in deo vel ꝓpter deum. In deo quidẽ: ſi iuſtus eſt qui manet in deo p̱ gratiam. ꝓpter deũ vero ſi iniuſtus eſt ut p̱ gratiam iuſtus fiat & in deo maneat/velle q̱p‑pe debemus proximo noſtro vitam ęternam & ea quę ad hanc deſerui‑unt ſicut & nobis volumus: & ſi neceſſe ſit ipſi adiumento eſſe debem⁹.

Corpus — DIS. quartum aũt quod infra nos eſt ſc; corpus/cur Auguſtinus in‑ter diligenda cõnumerat/cum nos & ꝓximũ diligere pręceptum ſit?

maniche⁹ — MAG. Tũ ad excludendum errorem Manichei: dicẽtis corpus & q̃‑cunq; viſibilia a malo principio creato/tũ quia ex redundantia & cõco mitantia corpus beatitudinis particeps eſt: ſup̱ qua fundatur charitati‑ua amicitia. unde & Proſper ait. Corpus noſtrum quia pars noſtri eſt: — Proſper

ad hoc diligendum nobis eſt/ut ſaluti eius & fragilitati naturali cõſu lamus: & agamus quatenus ſpiritui ordinate ſubiectum ad ęternam ſa lutem accepta ĩmortalitate & incorruptione ꝑueniat. de pe. di. ii.

Charitati oppoſitum odium eorũ quæ diligere debemus. Capitulum. liiij. DIS.

Ppoſitum charitati vitium conſequenter explicato. MAG. Charitati ſecundũ actum ſuum principalem iam declaratuꝫ qui eſt diligere opponitur Odium: cuius actus eſt odire / vel deũ vel noſipos vel proximum vel corpus quæ iubemur (ut pmiſſum eſt) diligere. Deũ quippe peccatores odiunt non apprehenſum ut ſummũ bonum: quia ut Dionyſius ait de diuino ver. c. 4. Oibus amabile & diligibile eſt primum bonum & pulchrum ſed apprehenſum ut peccatorũ ꝓhibitorem & peccantiũ punitorem. vellent enim impij legem prohibentem mala non eſſe: ut libere & impune poſſent peccare. & id peccatũ maximum eſt ſꝫm Doctores: ſicut charitas dei virtutum maxima. Seipos autem peccatores odiunt: quia per peccatum animã propriam occidũt. dicente ſcriptura. Os quod mentitur occidit animam. Ideo Pſaltes ait. qui diligit iniquitatem odit animam ſuam. DIS. igitur cuſtodit eã in vitam ęternam: conſequẽtia valida eſt ex ſententia domini Qui odit animam ſuam in hoc mundo in vitam ęternam cuſtodit eam. MAG hęc dicta ſunt de parte ſenſitiua: quæ ſaluti rationalis contraria appetit quam hic amantes ipſi conſentiendo: ab Apoſtolo reprehenduntur. ad Thimotheum dicente. In nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: & erunt homines amantes ſeipſos &c. Proximos autem peccatores odiunt / aut quia vicia eorum reprehendunt & veritatem ipis dicunt ſꝫm ꝙ Comicus ait. Veritas odium parit: quia ut Saluator ait. omnis qui male agit odit lucẽ: ut nõ arguantur opera eius. aut quia propter eorum bonitatem malicia eorum magis manifeſtatur: contraria enim iuxta ſe poſita magis eluceſcunt. aut leſi aliquando iniuriam dimittere ſine vindicta nolũt. & hi in oratõe dñica ipis iudiciũ precant: dicẽtes. dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. q̃ſi dicerẽt: domine ſicut nos nolumus dimittere proximo / ſic tu nobis peccata nõ dimittas & quidẽ dũ orãt in perſona ꝓpria. Corpus autẽ odiũt qui vel luxuria vel crapula / aut imoderata abſtinentia invalidum ad ſufferendos labores / diuini cultus reddunt. DIS. iſta ad preſens ſufficere videntur / ceteros actus charitatis / ſi qui ſunt ꝑcurramus.

Odiũ eoꝝ q̃ iubẽur. Odimus deum. Dyoniſiꝰ. Noſipos. i Coꝝ. ij. Pſalmiſta. i. ad thi. 3. Proxĩos. Therẽtiꝰ i andria. Ioan. iij. Corpus.

Actus charitatis ĩteriores minus principales deſcribunt. qui ſunt Gaudiũ / pax / & miſericordia. Vicia oppoſita ſunt Acedia / inuidia / diſcordia / contentio / ſciſma / rixa / bellum / ſedicio / obduratio. Capitulum. lv. MAG.

Actus charitatis interiores. Haritatis actum principalẽ q eſt dilectio / plures alij actus & effectus virtuoſe cõcomitanť / quoꝝ nõnulli interiores ſunt cęteri exteriores. DIS. Interiores qui ſunt? MAG. Gaudiũ. pax. & miſe

ricordia. Qui enim deum vere diligit de eius bono & laude gaudet. ut Apoſtolus monet dicens. Gaudete in domino ſemper. Qui autem deũ odit contrario actu ęgrotat ſcilicet acedia quę eſt triſtica aggrauãs mentem ut nihil boni ei agere libeat. dicit Damaſcenus. & eodem vicio laborare inueniuntur qui ſeipſos odiunt. Qui autem proximum odiũt per inuidiam de eius bonis torquentur uti in ſuperioribus dictum eſt. Eſt em̃ ĩuidia triſticia in alienis bonis (in quibus ſc3 alios nobis meliores putamus. ſ3m beatũ Gregorium) Rurſus qui vere diligit deum: ſeipſu3 & proximum cum omnibus habet pacẽ. Quę ut Dyoniſio viſum eſt libro de diuin. no. eſt omnium unitiua & conſenſus operatiua. Amicorum enim (ut Tullius ait libro de amicitia) idem eſt velle & nolle. Amicus autem ab eo quem odit diſſentit. Corde quidẽ per diſcordiam: ore per contentionem. Opere per Sciſma rixam bellum & ſeditionẽ. DI. Et hęc latius explanato. MAG. Diſcordia diſſentio eſt aliquorum ſcienter facta non in opinionibus parum conferentibus (ad amicitiã enim concordia opinionum non requiritur ſ3m philoſophũ nono Ethicoꝝ) ſed in his quæ ad ſalutem aut rem publicam pertinent. Hoc autem quãtum malum ſit ſapiens ędocet cum ait. Sex ſunt quæ odit domin⁹ & ſeptimum d'teſtatur anima eius. hoc ſeptimũ ut paulo infra ait eſt is q̃ ſeminat inter fratres diſcordias. Contentio autem ut Ambroſius ait. Eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Sciſma autem illicita diuiſio per inobedientiam facta ab eccleſia. Rixę ſunt quando ex ira inuicem ſe percutiunt. dicit gloſa ſuper epiſtolã ad Gala. v. Siue eſt contradictio uſq; ad facta proueniens: dum alter alterum ledere molitur. Bellũ autem eſt cum populus aut Ciuitas contra aliam inſurgit. Seditio vero eſt tumultus ad pugnam: & proprie inter ꝑtes multitudinis unius inter ſe diſſẽtiẽtes: ſiue ſeq̃tur pugna ſeu nõ ſequat. Demũ miſerię hoꝝ q̃s diligim⁹ vere. in corde noſtro cõpatimur/ nobis quidem ut Sapiẽs monet dicens. Miſerere animę tuæ placens deo. proximis autem ut Apoſtolus docet dicens. Gaudete cum gaudentibus/ flete cum flentibus: ipſis ſi poſſumus auxilium ferendo: & pręſertim per elemoſynarum ęlargitiõem Qui autẽ odiunt vel ſe vel alios per obdurationis viciũ in mortẽ ruũt: nec enim animę ſuę miſerentur peccata de plangendo/ nec proximis ĩ neceſſitate ſubueniendo.

Philip.4
Acedia
Damaſcenus lib.2
Inuidia
Idẽ ĩ eod.
Grego. 6 moraliũ
Dyoniſi.
Tullius
diſcordia
Ariſtotel.
ꝓuerbi. 6
Cõtentio
Ambro.
ſciſma
rixę
bellum
ſeditio
Eccl. 30
Roma. 12

Actus charitatis exteriores ſunt beneficentia: Elemoſyna & Correctio fraterna: quę eſt elemoſyna ſpiritualis Capitulum. lvi. DIS.

Act⁹ charitatis exteriores

Haritatis exteriores actus qui ſunt? MAG. Beneficentia: Elemoſyna/ & correctio fraterna. Quos enim diligimus illis etiam pro loco & tempore benefacere ſtudemus. ſ3m q̃ Apoſtolus monet dicit. Dum tempus habemus operemur bonu3 ad oẽs. & ex ſpeciali dñi mãdato etiã inimicis bñfacere iubemur. ipſo dicẽte. bñfacite his q̃ oderũt nos. ꝑ elemoſynã in eos q̃s amãus: interiore

Gala. ult.
Mat. 5

miſe'affectū opere exteriore exequi̅ur ſpiritualiter & corpaliter. Spiritualit̄ qde/ſi iniurias remittius: dubitanti conſuliis: Errantē corrigimus. Afflictum conſolamur: defectus aliorum patienter toleramus / ignorantes inſtruimus: & pro omnibus oramus. Vſus. Conſule caſtiga/remit. fer ora ſolare. ſub conſule cōprehenditur etiam doctrina Corporaliter. Si eſurientem paſcimus: Sitientem potamus/nudum tegimus: hoſpitem colligimus/infirmum viſitamus: captiuum redimim⁹/& mortuum ſepelimus. Vſus. viſito poto cibo redimo tego colligo condo. Preter hęc charitas ſi vera ſit pene innumera alia operatur Nam ut ait Apoſtolus. patiens eſt/benigna eſt non ęmulatur id eſt non inuidet/nō agit perperam id eſt peruerſe: non inflatur/per ſuperbiam non eſt ambicioſa non quęrit quæ ſua ſunt. non irritatur id eſt non ad iram prouocat̄ non cogitat malum / non gaudet ſuper iniquitate (ſcilicet proximi) Congaudet autem veritati ſcilicet ab aliȷs factę: Omnia ſuffert: omnia credit ſcilicet quæ veritas perſuadet. Omnia ſperat/omnia ſuſtinet. His pēſatis & Proſper libro de vita contemplatiua in laudem eius exorſus eſt dicēs Charitas ut mihi videtur eſt recta voluntas ab omnibus terrenis prorſus auerſa/iūcta deo inſeparabiliter & igne quodam ſpūſſancti a quo eſt & ad quem refertur incenſa: inquinamenti omnis extranea/corruptionis neſcia/nulli vicio mutabilitatis obnoxia/ ſuper omnia quæ carnaliter diliguntur excelſa/affectionum omnium potentiſſima diuinę contēplationis auida/in omnibus ſemper inuicta/ ſumma actionum bonarū ſalus morum/finis cœleſtium pręceptorum: mors criminū/vita virtutum: virtus pugnantium: palma victorum arma ſanctarum mentium/ cauſa meritorum bonorum: pręmium perfectorum. ſine qua nullus unquam deo placuit cum qua aliquis peccare non poteſt. Fructuoſa in pęnitentibus: lęta in proficientibus: glorioſa in perſeuerantibus: victorioſa in martyribus operoſa in omnibus omnino fidelis ex qua quidquid eſt boni operis viuet. Quia ut Auguſtinus ait. Charitas radix eſt omnium bonorum. Sine illa enim Apoſtolus nec prophetiam nec martyriū nec ęlemoſynas aut alia valere teſtatur in epiſtola prima ad Coꝛ. Et ad Thimotheum ait. Finis pręcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta. In his enim duobus mandatis quæ ſunt dę dilectione dei & proximi tota lex pendet & prophe ę. ait dominus. Ante omnia igitur hanc habere ſtudeamus: ut tranſcenſo mortalitatis ſtadio ad ęternę contemplationis gloriam perueniamus: adiuuante & pręſtante domino noſtro Ieſu Chriſto: qui cum patre & ſpūſancto viuit & regnat in ſęcula ſęculorum benedictus deus. DIS. Amen. Et viciſſitudinem laborum tuorum idem ipſe retributor omniū bonorū retribuat.

[Margin notes: 1. Coꝛ. 13. — Proſper de pę. di. 2 charitas — Charitas — Auguſti⁹ de pę. di. 2. c. chari. — 1. Coꝛ. 13. — 1. Thi. 1.]

Finis operis Sequitur Regiſtrum.

Index ſumarioꝝ totius epi tomatis Margaritę phicę ſecundū alphabeti ordinē Incipientia ab. .A.

a A ab abs ꝓpoſitōes differūt.li.1. tracta.1. c.xxxiij.& tractatu.ij.capite tredecimo
ab Ablatiu⁹ caſ⁹ quō in ↄſtructōꝫ vĉiat.ibi.
abhōinatō paſſio cōcupiſcibilis li.12.c.4
abſtinētia cōmendat̄ ibidem c.xxxix
ac Acedia paſſio animi libro xij.capite q̄rto
acedia viciū capitale ibidē capite lv.
accentus triplex eſt:li.2. tract.7.c.7.
accentus fallacia quō ↄmittat̄ ibidem
acceptio pſonaꝝ qn̄ mala ſit li.12.c.24
accidētia nomīs notificant̄ li.1.tra.1.c.5.
accidentia ꝓnominis ibidem c.xxiij
accidentia verbi ibidem capitulo xxiiij
accidentia participij ibidē c.triceſīoprīo
accidentia aduerbij ibidē c.xxxij
accidentia ꝑpoſitionis ibidē c.xxxiij
accidentia ↄiunctōnis ibidē c.xxxiiij
accidēs ꝑdicabile qd ſit li.2.tract.1.c.9
accidens quō inſepabile dicit̄ ibidem
accidēs ꝑdicatū dyalecticū li.2.tr.5.c.2
accidētis fallā quō fiat ibidē tr.vij.c.x.
accidens reale habet eſſe diſtinctū a ſubie cto:ſꝫ extra ſubctm̄ nō gn̄at̄ li.8.c.33
accn̄s ſepatū ſi agere poſſit ibidē c.xxxij
accidētia nō ſunt ex materia ibidē c.vij
accidētia ſepari a ſubiectis & ↄſeruari po ſſunt poñā diuina li.x.tr.ij.c. ſecundo
accidentia pſa ſolo nūero.diuerſa quō ſi mul eſſe poſſunt ibidē c.4 (li.xi.c.v
accidētia mſtm̄ ↄducūt ad cognitōꝫ ſūbę
actio prædicamentū li.ij.tract.ij.c.nono.
actio quō dicit̄ inferre paſſionē ibidem
actio in quo ſit ſubiectiue ibidem
actō & paſſio n̄ diſtinguūt̄ ꝑdica.ibi.c.x.
actō phiſica quō fiat: & q̄lit̄ actiua cū pa ſſiuis cōuenire habeant li.viij.c xxxij
actō uniuoca/ęquoca/directa/reflexa ib
act⁹ phiſic⁹ entitatiu⁹ & formalis ibi.c.8.
actus geometricus li.vi.tract.ij.c.ſcd'ō
accuſatiui cōſtructio li.1.tra ct.2.c.11
ad Additō arithmetica ī ītegris li.4:tr.2.c.5
additio in miūtijs vulgarib⁹ibi.tr.3:c.3.
additio in minutijs phiſicis ibi.tr.4.c.2.
additio ſuper lineis ibidē tract.v.c.ij.
adiectī & ſubſtātī ↄſtructō li.1.tract.2.c.2
adoratio triplex eſt:ſcꝫ latria/ipdulia/du lia:& quō deus/ſācti/hoīes/crux/ima gines Chriſti & ſanctoꝝ & reliquię eo rundē adorandę ſint li.vij.tract. ſecun do c.xxij.& ibidē quare gentiles quid am oms ptes mundi pro Diis colebāt
aduerbiū quid ſit lib.prīo tra.1.c.xxxij
aduerbij cōnſtructio ibi.tra.ſcd'o c.vij
adulator libro duodecimo c.triceſimo
adulteriū viciū & q̄lit̄ ꝓhibitū ibi c.42
ae Aeris regio natura diſpoſitio & diſtinct io per tria interſticia li.7.tract.1.c.41
aeris medio intſticio ē carcer d'monū ibi
aer eſt humidior aqua libro 9 c.4
aeris tria interſticia ibidem c.ſeptimo
aer & aq̄ ſūt mediū audiēdi li.10.tr.2.c.15
aeromācia ſpēs ſupſtitōis li.7.tr.2.c.2ij
af Affabilitas virtus eſt libro xij.c.xxx
affectiōes animi q̄ttuor:gaudiū/ſpes/do lor & timor libro x.tract.ij.c.xxx
ag Agere ſiſe in ſiſe ſi poſſit li.viij.c.xxxij
agere idē in ſeipſum ſi poſſit ibidem
agere quid ſit libro duodecimo c.x
agreſtis vicioſus eſt ibidē c.xlvij
agricultura laudat̄ ibidem c. duodecīo
al Alſatio definit̄ li.2.tr.2.c.18.& li.8.c.31
alterabilium natura ibidem
altimetra libro ſexto tract ſcd'ō c.tertio
alchimia ſi ſit ſcīa veritatis li 9.c.25
alchimię auctores mſti ęnumerant̄ ibidē
alchimiſtę/ q̄s dicere poſſum⁹ leichimiſt as cauere debemus:ne faciāt ex nobis lachrymiſtas ibidem
algorithmi ſpēs q̄t ſint li.iiij.tract.ij.c.ij
am Amphibologię fallacia li.ij.tract.7.c.iij.
ampliatio logica non diſtinguitur a reſt rictione ibidem tract.octauo c.quarto

ambitio paſſio animi.li.xij.c vi
ambitio vitiũ quale ſit.ibidẽ.c.xlv.
amicitia virtus eſt ibidẽ c xxx
amor paſſio animę ibidem c quarto
ãnexa p̃dicatoꝝ dialecticoꝝ li.2.tr.5 c 2
angelꝰ & aĩa nõ hñt materiã ex q̃.li.8.c 8
an angelus quõ ſit in loco ibidem.c.xli.
angeli plures ſi ſimul eſſe poſſint ibidem
angeli menſurantur æuo ibidẽ.c.xxxix.
anguilla nõ gñat̃ p̃ coitũ li.ix.c.xxxiij.
angulus qd ſit li.6.tract.primo.c.5
ãgulꝰ rectus/ obliquꝰ/obtuſus/acutꝰ.ib
anguli ſup̃ linea nõ ſp̃ ſunt recti.ib.c.xv.
anguli lineaꝝ ſe ſecantiũ oppoſiti ſũt æq̃
les ibidem .q̃ttuor rectos .ibidẽ
anguli oẽs totũ ſpaciũ circũſtãtes/valẽt.
ãgulus ſolidus 4 rectis planis mĩor ẽ. ib
angulus rectilineus omnibus ãgulis cõ
tingentię maior eſt. ibidem
angulus acutiſſimus qd ſit ibidẽ c.xix
de angulis alia/quere infra triangulꝰ
animalium nullum puro elemento nutri
tur.libro nono c quinto
animaliũ differẽtię ponunt̃ ibidẽ c.28
aĩalia aquatica unde orta ſint ib.c.32.
aĩalia omnia bona ſunt & ad decorẽ mun
di.licet multa multis nociua.ibi.c.35
animalia nata ſponte ſunt eiuſdeȝ ſpeciei
cum illꝭ q̃ gñant̃ p̃ ꝓpagatõeȝ ſeis.c.36
anima ſi ſit nemo dubitat.li.10.tr.1.c.1
animã quid/& quare tam diuerſa opina
ti ſunt philoſophi.ibidem
animę duę definitiões Ariſtotelis ib.c.2.
animaꝝ genera tria ſunt ibidem
aĩa intellectiua oĩbꝰ gradibꝰ viuẽdi cor
pus animat.ibidem.
animę vegetatiuę potẽtię & actus.ib.c.3
anima ſenſitiua cum ſuis potentiis & ac
tibus deſcribit̃.li.10.tract.2.p totum
anima intellectiua nos a brutis ſecernĩur
libro undecimo c.primo
aĩa intell ſibiipſi ſp̃ cognita eſt & p̃ſens
aię intell.naturã quõ phi q̃ſierunt.ibidẽ.
aię intell.definitões multę ponunt̃ ib.c.2
aĩa intell.dicitur homo interior ibidem.
animę intellectiuę potẽtiæ ſunt intellectꝰ
voluntas & memoria ibidem c.tertio
anima oĩa poteſt cognoſcere ibidẽ. c.4
aĩa intell.quõ ſe & cętera ĩmaterialia co
gnoſcat.ibi c.5 .viſas.ibideȝ.
anima quõ cõponit imagines priꝰ non
aĩa ſi hẽat oĩm reꝝ ſpẽs cõcreatas.ib .c.7
aĩa ſi bene cõparata ſit tabulę raſę ibidẽ
aĩa uñ illuſtrat̃ ꝙ de oĩbus iudicat.ibidẽ.
anima intellectiua eſt realiter ſuę potẽtię.
anima intell.quõ ſit imago trinitatis/
aĩa vegetatiua/ſẽſitĩa & motiua cõtinent̃
in ĩtellectĩa ſicut trigõus in tetragono.
aĩa una tm̃ eſt in uno homine c.xv
aĩa intell.nõ creat̃ niſi organiſato corp̃e.
aĩa intell.eſt tota in toto:& tota in q̃libet
p̃te corp̃is ſui .nec maior nec mĩor in
uno homine q̃ in alio.ibidẽ c.xvi.
aĩa intell.habet gradus p̃fectiõales.ibidẽ
aĩaȝ intell.etiã fatui & ſtulti hñt.ibidem
aĩa intell.ad abſciſionẽ membri nõ diui
dit̃ nec retrocedit.c.xvij.
aĩa intell.quõ habeat dominiũ ſupra ſu
as vires declarat̃ exm̃o & ſilitudine
aĩa ſenſitiua ſi extenſa ſit & diuiſibiĺ c.18
anima ſenſitĩa ſi ad diuiſionẽ aĩaĺ multi
plicari poſſit:& ſi una ſit in uno.ibidẽ.
aię intellectiuę origo a catholicis & phi
loſophis diuerſe aſſignat̃.ibidẽ c.19
aĩa intell.nõ eſt p̃s dei:cõtra Manicheuȝ.
aĩas duas/unã bonaȝ aliam malã in hoĩe
uno poſuit Manicheus ibidem
anima nõ eſt ex traduce.ibidẽ c.viceſimo
animę nõ ſunt ſimul creatę ab initio.ibi.
aĩæ ſingulæ ſingulis corporibus creant̃
de nouo & infunduntur ibidem.
auicẽna rep̃bat̃ de ꝓductõe intelligẽtiaꝝ
auerrois poſitio recitatur.ibidem
aĩa ſimplex eſt & ſine materia corp̃ali aut
ſpirituali.ibidem cap.viceſimo primo
aĩa cõponit̃ ex actu & potentia ibidem
aię vegetatiua & ſenſitiua ſi ſint ex matẽ
ria.& utꝝ p̃ creatõeȝ vel naturalẽ coeli

& animantiū actionem ibidem c.xxij
agēs eſſe pſtanti⁹ paſſo quō intelligit̃ ib
aīa eſſe īmortalē pauci īuenire potuerūt
ibidē.c.23   ꝙ tamen non licet ibidē.
aīa īmortalē audientes qdā/ necarunt ſe
animā eſſe īmortalē qliter Plato ꝓbat ibi
anima eſt nūerus ſe mouēs quō itelligit̃.
aīa īcepit moueri ſ; nō dfinet ꝓbat̃ exmō
aīe īmortalitas aliter probatur ibidem
aīa abſtracta a corpeis ſenſib⁹ clarius cō-
aīa intelligēdo nō fatigat̃.ib   tēplat̃ ib
anima intellectiua eſt imago dei ibidem
aīe īmortalitas ꝑ ſcripturas ſacras ꝓbat̃.
aīe intell.eſt duplex mors.ib   ib.c.24.
animam mūdi quō & ad qd Platonici po
nunt ibidem c.xxv.
aīa mundi multis nominib⁹ noīat̃ ib
animę mundi cæteras opatiōes obticere
placuit: ne occaſio detur infirmis: qm
& animā talē eſſe diuus Aug⁹.in egre
gio volumine de ciuitate Dei multipli
citer explodit tanꝗ erroneam.
animę brutoꝝ & plantaꝝ cū corporibus
generant̃ & deſinunt ibidem
aīe brutoꝝ ſunt ex elemētis producte ib
aīa bruti ſi ratione habeat ibidē c.xxvi.
animaꝝ tranſmigratōe; de corpe in alia
corpora & de lapſu earundem de cęlo
& reaſcenſu/ Philoſophoꝝ opiniones
ponūt: īter qs origenes errauit ib.c 27
animas in dæmoes cōmutari poſſe Apu
leius dixit ibidem
aīas ſiſ creatas & in cęlo pūaricatas aliqs
ſicqꝫ deiectas/origenes ſenſit ib.c.28
aīaꝝ huiuſmodi circulatio reꝓbat̃ ib
aīa nō unit̃ corpori ut carceri/ ſed ut for
ma ſubſtātialis: & ad quid ib.c. xxix
aīa qn a corpe ſepat̃ exmō vitri ib.c.37
anima nō extra corpus creat̃ & poſtea in-
funditur ibidem   ꝓbat̃. ib.
auerrois poſitio de unitate intellect⁹ re-
aīe intellectiuę poſt ſeparationē a corpo-
ribus / vadūt ad diuerſa receptacula in
cęlū/purgatoriū & infernū ib.c.31
aīa habet cuſtodē angelū ab initio ibidē
animę dotes tres ſunt ibidē   ib.c.32.
aīę itellectiuę inerit btitudo ꝑ potētias.
actus glorię principales tres ſunt.ibidm̄
anima quę & quanta videbit in deo my-
ſteria & mirabilia ibidem c.xxxiij
anima videns deū æternalit̃ ſemper mira
tur ſine faſtidio ac ſi primo incipet.ib
animę tripliciter videbūt poſt reſurrect-
animaꝝ gloria redūdabit   ione ib.c.34
in corpora ibidem c.35
angeli ſeraphin tm̄ excellūt Cherubin in
ſciētia/quantū in charitate ibidem
antipodes quō ſunt li.7.tract.1.c.28
antepdicamēta q̄ ſunt li.2.tract 2.c.1
ānus magnus Platōis quant⁹ ſit & quo-
modo reproqatur ꝑ Aug⁹.li.7 c.x
annus biſextilis unū ꝓueniat ib.c.xxxi
Appellatio logica li.2.tract.8.c.6   ap.
appoſitio in grāmatica li.1.tract.2.c.2.
apoſtata quis dicatur li.xij.c.51
apprehenſiua potētia quę.li.x.tra.2.c.5   aq.
aq̄ diſpoſitō/natura & loc⁹ li.7.tr.1.c.42
aqua cū terra conſtituit unam ſpherā cu-
ius centrū eſt duplex.ibidem.
aqua quomodo circundat terram ibidē
aqua ꝗ fœcunda ſit ibidem
aqua eſt rotūda ꝓbat̃ experimēto ibidm̄
aquę ſi & quō ſupra cœlos ſint ibi c.x
aqueum cœlum quod ſit ibidem
Aratus vane iactauit ſe inueniſſe numeꝝ   ar
ſtellaꝝ ibidem c.viceſimo.
arboꝝ generatio libro nono c.27
arcum datū ꝑ ęqualia diuidere poſſum⁹
libro ſexto tractatu 1.c.xix.
arcus dieꝝ & noctiū li.7.tra.1.c.27.
arcturus quid ſit ibidē c 18   tr.2.c.6.
area/embadū / podiſm⁹ quid ſit li.ſexto-
ampligonij area quō inuenit̃ ib.c. nono.
argumētatio qd ſit & q̄ ei⁹ ſpēs li 2 tr.4 c.1
argumentum definitur ibidem
argumētū a diuiſis ad ꝯiūcta ib.tr.7.c.x
argumētatio rhetorica li.3.tract.1.c.x.
argumentū & argumenti ęquatio in mo

tibus planetarꝝ q̄d ſit li.7 tract .1.c.37
Arithmeticę definitio li.4.tra.1.c.2.
arithmetica laudatur ibidem
arithmeticę prim⁹ iuētor q̄s fuerit ib.c.2
arithmeticę utilitas tangit̄ ibidē c.1.
artis calculatorię aurea regula cū cęteris
multis ibidem tracta.5 c.6
ars inueniēdi medium in ſyllogiſmo do
cetur libro .ij. tracta.4.c.14
ars habitus intellectualis li.xij c.x
artes liberales q̄re dicuntur ibi.c.xi
artes mechanicę quę quot ibi. & quā ne
ceſſarię & licitę ſint ibidem.c.12
ars notoria qualis ſit li 7 tracta.2 c.29
argēti viui & argenti veri generatio lib.
9 c.24
Arrogantia vicium eſt li.xij.c.45
articuli fidei ab apoſtolis poſiti ſūt ibidē
aruſpiciū ſpēs ē ſupſtitiōis li. (c.50
7.tractatu.ij.c.xxiij
as. Aſtronōia definitur li 7.tract.1.c.2
aſtronōia quę cōſiderat ibidem c.1 (ibi.
aſtronōia q̄re noīat̄ ab aſtris & nō a celis
aſtronōię inuētores & auctores q̄ fuerit.
aſtra in nulla parte cęli nobis ꝓpinquio
ra ſunt quā in alia ibidem c.4
aſtrorꝝ/natura/figura &motus ibi.c. 9
aſtra nō ſunt aīata nec aīalia. ibi recitan
tur magnorum opiniones
aſtra per ſe non mouentur ibidem
aſtrologia quid conſideret & quę eius ꝑ
tes libro 7.tractatu.ij.c.i
aſpectus planetarꝝ q̄t & q̄les ibi.c.3
aſtrologię prīcipia q̄lit̄ ꝯgnita ſint ib.c 7
aſtrolog. q̄tū credāt phī & theologi.c.8
aſtra in inferiora corpa influunt ibidem
aſtra nᶜ p ſe nᶜ p accn̄s īfluūt ī volūtatē ib
aſtra influūt p accn̄s in intellectū ibidē
aſtrologię iudiciū de actibus volūtatis ē
Aug⁹ celorꝝ īfluxū ꝯcedit (temerariū ib.
in corpa nō ī volūtatē ib.(ī iudicijs c 9
aſtrologi ꝓpt̄ q̄nq̄ cās frequēter fallunt
aſtrolog⁹ q̄liter ꝑdicere p̄t aeris mutatio
nē ea q̄ ex his depēdēt imediati⁹ ibidē.
aſtrologi cur d̄ hūanis actib⁹ ꝯ̄a iudicāt
aſtrologia de natiuitatib⁹ quid cōſideret
ibidem c.x & xi
aſtrologi quō ſecreta cōſcīę & ea q̄ ad ꝑde
ſtinatōem attinēt ꝑdicere conāt̄ c.x
aſtrologiā de natiuitatib⁹ rephēdūt Scti
patres/Grego. Ambroſi⁹ Hieronym⁹
Auguſtinus idem facit ibi.c.13 (ibi.c.12
aſtrologiā de natiuitatibus quam multi
hodie defēdūt Aug⁹ reꝓbat in plurib⁹
libris/theologi/ſacri canones & domi
nus per ꝓphetas ibidem c.14
aſtrologi quō dictis r̄ndent ibi c.15
aſtrologi inſtinctu demonū ꝯ̄a ꝑdicūt di
cit ſanctus Auguſtinus ibidem
aſtrologis credit̄ ꝓpter unā veritatē quā
inter multa falſa coniecturant ibidem.
ab eua ad nos illa fatuitas deſcendit
Aſtrologi mr̄ipl̄r ſibiipis ꝯtradicūt c 16
aſtrologiā magis particulariter cribrare
cur auctor pretermiſerit ibidem
aſtrologiā cū theologia quō Cameracē
ſis cōcordat ibidem. (innit̄ c.18.
aſtrologia de electiōib⁹ ī q̄b⁹dā veritati
aſtris nō ſubſunt opa ex volūtate ꝓcedē
tia libere/ut uxorē ducere ibi c.19
aſtrologiā electionū in hmōi opibus ob
ſeruantes fidē abnegant ibidem
aſtrologia d̄ interrogatōib⁹ reꝓbat̄ ib.c 17
aſtronomice imagīes reꝓbant̄ ibi.c. xx
aſtrōicæ īagīes quō dr̄nt a necromāticis
aſtronōicę imagīes cęli īfluxū nō recipi
unt pl⁹ quā alia maťia: q̄re aūt ſub cer
ta ꝯſtellatōe fiāt dyaboli aſtutia pſuaſit
aſtrologi miſeri deflent̄ ibi. (ibidē
aſtrologia fouet pene oēm ſpē3 ſupſtitōis
aſtrologia eſt ſpēs ſupſtitiōis ibi c.24
aſtutia cōtrariat̄ prudētię li xij c.xxij
Atlas quō coelū ſuſtētare intelligit̄ li.7. at.
trat.i.c.2.& c.52 (5.c.9
Auctoritas locū dyalecticū fundat li.2 tr: au.
Auditus quid ſit & q̄le eius organū ibid̄
auditio quō fiat & q̄re dormiēs patenti
bus aurib⁹ nō audiat ibi.c.16
auditū etiam piſces habent ibi.c.15

audacia eſt paſſio animi li xij.c.5
audacia viciū cōtrariū fortitudini ib.c.32
Augmentatio li.2 trac.2 c 18 & li.8
augmētatiua virtus cū ſubſeruiētib⁹ ſuis
q̄diu operetur in viuente li.x.trac.i c.4
augmēti & decremēti oīm natalīū cert⁹
augurīū qd ſit li.7.tr.2 c 24 (ē ſmin⁹ ib
auſpicium ibidem
aurꝶ & auricalcū quō gn̄at li.9 c 24
auris diſpoſitio li.x tra 2 c.15
aux ſol' li 7 tr.i.c 37. aux lunę.ibi.c.38.
aux in alijs planetis ibidem c.39
Auaricia viciū eſt deſtabile li.xij c 31
av auaritia peſſima in principe ibidem
auaro nihil ſceleſtius ibidem
ax Axis ſpherę quid ſit li 6 tra.i c 3 Et libro
ſeptimo tractatu.i.c.3

Incipientia a B

ac Baculus iacob menſura eſt geometrica li
ſexto tractatu.2.c.4
af Baſis qd ſit ibidē tra.i c 3 & c 12
Bānauſia viciū opponit magnificentię.
libro xij c.22
en Beneficētia eſt actus charitatis ibi.c.56
el Bellū ob quā cām ſit habendū ibi.c.xx
bellum qd ſit ibi c.55 (c 43
eſt Beſtialitas ſpecies luxurię ibidē c.42.&
it Bituminis generatio li.9 c.24.
la Blanditor eſt adulator li.xij c 30
blaſphemus quis ſit ibidem c 51
om Bomoloch⁹ quis dicatur ibi.c 47
on Bona externa anī corpis li 3 tra.i.c.2
bona neceſſaria cōmoda honeſta ibi.c 3
bo Boetius muſicā e gręco in latinū tranſtu
lit & ampliauit li 5 tracta.i c 4

Incipientia a C

ad Cadaueris forma q̄lis ſit li 8 c 33
al Calibis generatio libro ix c.24
calidum quid ſit ibidem c.xxix.
an Candela candelā accēdēs nō tantū lumen
ſed materiā cōicat li xi c 18
canēdi genera tria ſunt li.5 tra.i c 18
cantus triplex ē ſcꝫ naturalis bmollis.&
hduralis & quō cognoſcunt ib.tr.2.c.4
Caput & cauda dracōis qd ītelligatur in ap
aſtronomia li.7 tra.i.c 34
Caracteres imaginant a qbuſdā in cœlo ar
nono & x quibus necromantici utunt
ſed inaniter lib 7 tra.i c 9
cardinales virtutes ſunt 4 li xij c.xxi.
Caſus nominū ſunt ſex li.i tra.i c 5 aſ
caſuum expoſitio ibidem c 6
caſus unde ſumitur argumentū dyalecti-
cum li ij tractatu 5 c x
caſus/cā p accn̄s in naturalib⁹ li 8 c 17.
caſtitas ī muliere ē neceſſaria li xij c 16.
caſtitas eſt triplex ſcꝫ cōiugalis viduał &
virginalis ibidem c xl
Catecus linea eſt li 6 tracta.i c iij
cā definitur & diuidit li.ij tractatu quin- ac
to c 7.& argumētū a cā ad effectū ibid' au
cāꝶ gn̄a in oratoria tria ſunt ſcꝫ delibera
tiuum demōſtratiuum & iudiciale li.
tertio tractatu i c.i
cauſaꝶ cognitio ē prior natura li 8 c i
cā prima effectiua diuerſa hēt noīa c.4.
cauſaꝶ alia p ſe alia p accidēs ibi c xi
cauſaꝶ genera ēnumerant c xij
Cauſa exēplaris declarat ibidem
cauſa finalis declarat ibi c 13
cauſę quę & qn̄ coincidunt ibidem
cauſaꝶ ſubdiuiſiōes ponunt ibidem c 14
cauſę accidentales ſunt infinite ibidem
cauſę unus effectus quō ſunt pl'es ib.c.15
cauſarum connexio qualis eſt ibidem
cauſalitas cauſarū ſi ſit neceſſaria vel con-
tingens ibidem
cauſa una pōt cauſare diuerſa ibidem
cāę altiſſimę hn̄t ſe ad intellectū noſtꝶ ut
lux ſolis ad oculum noctuę li xi c ix
cautelę opponentis & reſpondentis li ij
tractatu ſeptimo c 17
cautio eſt pars prudentię li x j c xiij
Cęloꝶ nūerus ponit li vij traci c 5 & c 6 cl
cęlos paucos cur antiq poſuerūt (pbat
celoꝶ oīm gn̄alis influentia q̄ ſit ibi c 7.
celum nonū & decimū qre ſtell' carēt ibi.

celum empireum deſcribitur ibidem c 8
celum trinitatis quid ſit ibidem
celum olimpū & cryſtallinū ibidem
celū decimum ſiue primū mobile ibi c ix
celum nonum deſcribitur ibi c x
celum olimpum igneum Ethereum Ae-
reum ibide;
celum octauū deſcribit̄ ibidē.c xi & in ſe-
quentibus cum ſuis circulis
celū ē cōpoſitū ex maťia & forma ib.c.19
celū ē corrnptibile & nō corrupit̄ ibi
celū impſſiōes peregrinas non recipit ib.

	Saturni	c 28
	Iouis	c 29
	Martis	c 30
Cęlum	Solis	deſcribit̄ c 31
	Veneris	c 32
	Mercurij	c 33
	Lunę	34

cęlorum magnitudo & diſtātia a terra po
nitur ſed recitatiue tm̄ ibidē c xxxvi
celi medietas ſemper videtur ī ſuperficie
terrę ibidem c.xliij
en Centrum ſphęrę quid ſit ibidē c iij
cenith capitis quid ſit ibidem c 16
centrum lunae & equatio ei⁹ ibi c xxxviij
centrum planetę ibidem c xxxix
ha Charitas definitur li xij c liij
charitatis laudes ibi & quō ex charitate
p ordinem oīa diligenda ſint
Charitas in patria facit oēm beatitudinē
cōem un̄ tātū gaudebit minim⁹ ꝺ glo
ria s petri quantū gauderet ſi ipe eādē
haberet quia non minus petrū quā ſe
diligit libro xi c xxxv
ib Cibus damnatorum qualis ibidem c 46
dr Circulus definitur li 6 tra.i c 7
circulorum alij cōcentri alij ecentri ibidē
Semicircul⁹ & circuli ſector ibidem
circūferētia circuli p plura pūcta ineadē
recta linea tranſire nequit ibi c xiij
circuli centrū inuenire docemur ibidem
circuli equales qui ſunt ibidem c 19.

circuli centrum inuenitur ibidem
circulorum ſeſe interſecantium ſunt cen
tra diuerſa ibidē
circulus non poteſt circulum niſi in una
parte tangere ibidem (ibidē
circulū unū ſex equales tangere poſſunt
circūſcriptio figuraꝝ quid ſit ibidē c xx
circulus triangulo inſcribitur ibidem
circulus trigono circumſcribitur ibidē
circulo orthogonius inſcribitur ibidem
circulo q̄dratū inſcribit̄ & ecōtrario ibi.
circuli periferia quō metit̄ ibi.tra.2 c 5
circuli area quō inueſtigat̄ ibidem c 6
circli octaue ſphęrę enūerant̄ li 7 tr. i c 12
circulus equinoctialis quis ſit ibi. c xiij
circulus zodiacus qualis ibidē c 14
circuli ſolſticioꝝ qui ſint ibi c 15
circuli tropici & arctici ibi.c 18
circul⁹ equās qs dicat̄ ibi.c.xxviij da
Claues muſicę q̄ & q̄t li 5 tra ij c ij
claues q̄ ſignant̄ in libris ibidem c.3
claues cantuum ibidē c. quarto cle
claues tonoꝝ ibi.c.octauo & nono cli
Clementia virtus libro xij c.xliiij
Climatū terrae diſtinctio & latitudo lib.
7.tract.i.c xlvi.c.xlvij.&.c.xl. cog
Cogitatiua potentia in hominibus dicit̄
ratio particularis li.xi.tract.2.c.22
cognitionū alia abſtractiua alia intuiti-
ua libro undecimo c.quarto
cognitio qualis hic haberi poſſit de im-
materialibus ibidem c quinto
cognoſcere aliqd mltiplici medio poſſū⁹
cognoſci quō deus pōt p creaturas c.6.
cognitio noſtra hic quare tam pua ſit ib
cognitio pua de altiſſimis melior q̄ ma
gna de terrenis li.xij c.nono cir
Circūſpectio pars prudentię ibidē c.xiij og
Cognitio eſt cauſa dilectionis li.xi.c. 35. ol.
Cholerici extreme iraſcunt̄ li.xij.c.44
colloquia praua nociua ſunt ibi.c.xvij.
colores rhetorices verboꝝ & ſententiaꝝ
ponunt̄ li.3.tract.i.c.17.18.19.&.20.21

Color natural' qd ſit li xi tra. 2 c 8
color ſine lumine nõ videtur ibidem
colorꝝ gñatio diuerſitas ſpẽs ibidem
columnę ſpiſſitudo quõ metitur li .6 tra
ij.c 30 (i.c.15
colurus ſolſticiorꝝ & eq̃noctiorꝝ li 7 tra:
coma quid ſit & quõ inuenitur libro .5.
tractatu.1.c.13
cometę gñatio & ſi gnificatio li 9 c .23
om Cõmutatiua iuſticia li xij c.24
cõmutatiões quędam ſunt voluntarię &
quędam inuoluntarię ibidem
comparatio noĩm li i.trac.1 c.xx
compatio aduerbiorꝝ ibidem c.32
compatiu⁹ facit ꝓpoſitõe3 obſcurã q̃ ex-
ponit ut docet li.2.tra:8 c.14.
complexio in rhetorica li 3 tra.1 c.10
compoſitio ſyllabarꝝ & dictionũ in ora-
tione ornata docetur ibidem c.15
cõpoſitio ptiũorõis p 30 pcepta ibi.c.16.
cõpoſitorꝝ noĩm declinatio li.i.tra. i.c xi
compoſitionis & diuiſionis fallacię libro
cõpoſitio phiſica & metha (ij tra.7 c.5
phiſica quõ differunt li xi c.21
on concẽtus quõ mouet corpus & animã &
quanta operatur li 5.tra.i c.i
Concluſio quid ſit li ij tra 4 c.3
cõcludere directe & indirecte ibidem c.5.
cõcluſio in rhetorica qd ſit & quõ fiat li
3 tractatu i c.xi
cõcluſio ſcribẽtis ep'as ibi tract.2 c 6
cõcupiſcibil' vis q' ſit ĩ aĩa rõnali li 11 c 12
cõcupiſcẽtia paſſio aĩ li xij c.4
confirmare in oratiõe li.3 tra.i c.9
confutate.in oratiõe li 3 tra i c 9
Cõſanguinei a nobis colẽdi ſũt li xij c 27
cõſequẽtis fallacia li 2 tra 7 c.13
cõſonãtia definiť li 5 tract.i c 7
cõſonãtię pfectę tantũ tres ſunt ibi.c.8.
cõſonãtiarꝝ ordo & pfectio ibi c.x
cõſonantiarꝝ partes quę ſint ibi c 13
conſcientia quid ſit li xi c xi
cõſonantes litterę q̃ & q̃t li i tract i c 3
cõſonantes ſyllabas finientes ibi c 4
cõſtructiõis diuerſi modi traduntur ut ora
tio fiat congrua ibidem tracta 2 c 1 .5
conſtructionum regule gñales ibi.c 14
cõſtructibiliũ ordinatio ibidem c 16
cõſtitutio ĩ rhetorica quõ fiat li iij tr i c 9
cõſtellatões ĩ cęlo li 7 tra i c 21.22 23
conſuetudo alterat naturã li xij c iij
cõſueſcere in bono debemus ibidem
conſtantia virtuoſa ibidem c 37
con ſilij donum ibidem c 14
Coſta linea eſt in quadrato li 6 trac i c iij
Contact⁹ lineę & plani ſi'r & ſpherarꝝ
eſt in puncto li 6 trac i c xiij
coniugatiões verborꝝ li i tracta i c 14
coniugatio prima declaratur c xxv
coniugatio ſecunda c.xxvi
coniugatio tertia c xxvij
coniugatio quarta c xxviij
coniunctio definitur c xxxiiij
coniunctiõis cõſtructio ibi tra.ij c 8
Cõtẽptus paſſio iraſcibilis li xij c 4
contentio opponitur charitati ibi.c.55
contingẽs rarum natũ ad utrumlibet li:
i tractatu 3.c.xi
contingentium futurorꝝ ſi ſit determina
ta veritas ibidem c.7
cõtigua & cõſequẽter entia li 8 c 26
continua ibidem
cõtinuorꝝ termin⁹ cõis ĩdiuiſibilis ẽ ibi:
cõtinuũ nõ cõponiť ex ĩdiuiſibilib⁹ c 27
cõtinuũ diuiſibile ẽ ĩ ſp diuiſibilia c 28
cõtinuũ infinitũ eſt potentia non actu
continui diuiſio ꝓcedit in infinitum in p
tes eiuſdem ꝓportionis (ibidem
cõtinuũ actu infinitũ non repiť (& 43
cõtinẽtia eſt pudicicia ĩ ſolutis li xij c.41.
cõtrarietas quõ ẽ ꝓpria q̃litati l 2 tr.2 c 7
cõtraria ſi poſſint eſſe ſimul ad ſententiã
ſancti Auguſtini ibi c.15
cõtraria mediata & ĩmediata ibidem
contradictoria quę ſunt ibidem
cõtrarię & ↄtradictorię ꝓpões ib.tr.3 c 5
conus quid ſit li 6 tractatu i c. 12
conuerſio ꝓpoſitionũ libro ij tra.3 c.8

ꝯuerſiõ modalium ibidem c.xi
Cordarũ ĩ monocordo ĩuẽto li 5 tr i c 16
chordarꝝ grȩca noĩa ĩterprãtꝰ ibidẽ c 17
chorda quid ſit in geometria li 6 c 3
corauſcus linea ibidem
correctio fraterna eſt actus charitatis & elemoſyna ſpiritualis libro xij c 56.
corruſcatio generatur libro 9 c xix.
corpus quid ſit libro 6 tract. i c xi
corporꝝ aliud regulare/ aliud irregulare aliud ſphericum/ aliud conicum & ſpecies illorum ibidem c xij.
corpora regularia tm̃/ locũ replẽt c xxi
corpora regularia ſpherȩ inſcribi pñt c 22
corpora ȩqualia/& ſimilia q̃ ſũt ibidem
corporis glorioſi dotes q̃ttuor li xi c xl.
corpora glorioſa/gladio ledi vł igne nõ poſſunt ibidem
corpora gł'oſa pñt claritatẽ ſuã occultare
corpus gł'oſũ poteſt ſiḃ eſſe cũ non gł'oſo
corpora duo eſſe ſimul poſſunt
corp̱a gł'oſa nõ erũt æq̃liter dotata ibidẽ
corp̱a dura ſi poſſint ſe tãgere ſine medio
corruptio quid ſit libro 2 tract. 2 c xviij.
corruptibiliũ nõ eſt ſciẽcia ibi. tract. 6 c 2
ra Crapula reprehenditur libro xij c 39
re creare ãgel⁹ bon⁹ vł mal⁹ nõ põt li 8 c xx
creatio & actio naturalis ĩ quo differunt libro octauo c xxxiiij.
ro Cromaticũ gñ⁹ canẽdi q̃d ſit li 5 tr. i c 18
ru Crudelitas cõtraria vĩdictȩ li xij c xxviij
crudeles qui ſint ibidem c xliiij.
ub Cubus quid ſit libro 6 tractatu 2 c 2
cubi octo replent locũ ibidẽ tracta. i c 21.
cubi craſſitudo inuenitꝰ ibidẽ tra. 2 c xxix
cubus numerus libro 4 tractatu i c 36.
cubici radix invenitur ibidẽ tractatu 2 c. xi. & tractatu 3 c. octauo
ul Cultus dei dicitur latria libro xij. c. 26
up Cupiditas vicium eſt ibidem c 6
cupri generatio libro 9 c xxiiij.
ur Curioſitas ĩ q̃ ꝯmittatꝰ li xij c 45 & 46.

Incipientia a. D.

Datiui conſtructio libro i tract. 2 c x at
Declinatiões noĩꝫ 5 ſũt ibidẽ tract. i c 5. ec
declinatio prima edocetur ibidem c 6.
declinatio ſecũda declaratꝰ ibidem. c. 7.
declinatio tertia p̱ regulas ponitꝰ. c. 8.
Declinatio quarta declaratꝰ ibi c. 9
declinatio quinta ſimili nũero c. x
declinatio cõpoſitorꝝ ponitꝰ c. xi
Deductio quid ſit li 2 tra 4 c. xxv ed
Defectiua verba li. i tracta. i. c. 29 ef
Delectatio paſſio ꝯcupiſcibiłi li. xij c 4 el
demões hĩtãt ĩ aeris media regiõe li 7. tr. em
demões a necromãticis p̱ nullas (i c. 41 res vel incãtatões cogi pñt ſed veniũt p̱pter pactũ vel ſpõte ut decipiant. Et cur qñq; vocati nõ veniũt aut etiã q̃re vocati ſub certis conſtellationibus cõparent li. 7 tract. ij c. xxv
demones multi ſiḃ eſſe pñt li. 8. c. 21
demones eſſe ſaluandos origenes dixit li. 11. c. 8
demonſtratio quid ſit li 2 tra. 6 c. i
demõſtratio nõ deſcẽdit de gñe ĩ gñs c. 2
demõſtratiõis pꝛes ſpẽs ſunt ibi. c. 3
demonſtratiõis medium ibi. c. 4
Deriſio reprobatur li xij c. 24 er
Deſcriptio definitur li ij tra. 5 c. 4 es
deſideriũ paſſio ꝯcupiſcibiłi li xij. c. 4
deſideratiua ṽba ponuntꝰ li i tra. i c. 30
deſperatio paſſio ibidem c 5
deſperatio viciũ cõtrariũ ſpei ibi. c. 52
Detractio libro xij c. 24 et
Deus omniũ eſt cauſa li. 8. c. 15 eu
deus ſemp̱ eſt. fuit & erit. ibi. c. 29.
deus eſt ubiq; quõ ibi c. 41
deus quõ p̱ creaturas ꝯgnoſcitꝰ li xi c. 6
deũ quõ moiſes vidit & alij. & quõ nos eum videbimus ibi c. 32
deus ſi videretur a damnatis nõ ſentirẽt penam ibidem c. 33 (paradiſus ibi
de⁹ ſi cũ gloria eſſet ĩ inferno/infern⁹ eẽt
deũ videbũt ſctĩ ȩternaliter ſine faſtidio
deũ videntes angeli nõ minus mirantur hodie quã ab initio ibidem

de⁹ ſol⁹ hab; īmortalitatē expōit ib. c 24
deus eſt īmutabilis ꝓbat li. 8 c. 29
ic dictiones ex ſyllabis fiunt li 1 tract. 1 c 4.
dici de omni & dici de nullo quid ſit li. 2. tractatu 4 capitulo ſexto
ya dyapaſon/dyapente/dyateſſeron conſonantie muſicę ſunt li 5 tracta. 1 c 8
dyapaſon eſt pfectiſſima cōſonātiaꝝ ibi dē c x Ex qb⁹ tonis & ptib⁹ ſint ib c 13
dyapēte pfectū & īpfectū ibidē tract. 2 c 6
dyatonicū genus canēdi ibidē tract. 1 c 18
dyamiter quid ſit libro 6 tracta. 1 c 3
dyagonalis linea ibidem
dyamiter q̄drati eſt incōmēſurabilis coſte ibidem capitulo xiiij.
dyāeter circuli quō metit̄ ibi. tr. 2. c. 5
dyāeter circ'li orthogōio īſcripti q̄rit̄ c 11
ic Dieꝝ & noctiū diuerſitas unde ꝓueniat libro vii. tractatu primo c xxvii
dies artificialis & naturalis ibidem
dies naturales q̄re nō ſunt oīo ęq̄les ibi.
dies artificiales īęq̄les hn̄t q ī diuerſis m̄di ptibus degunt: alii unius mēſis/alii unius dimidii anni ibidē c. xlvii.
if Differentia definit̄ libro 2 tract. i. c. 7
differentia numero & ſpecie q̄ ſunt ib. c 5
differt facit ꝓpōe; obſcurā ib. tr. 8. c. i 5
differentię tonoꝝ libro 5. tact. 2. c. xi
differētiaꝝ poſitōes 6 ſunt li. 6. tr. i. c. xi.
definitio ſolius ſpeciei eſt. li 2. tr. i c vii
definitōes antep̄dicamētales ib. tr. 2. c. 2.
definitio definitur ib. tr. 5. c. 2 & quarto
definitio quō ſit inueſtigāda & de definito dęmonſtrāda ibi. tract 6. c. quarto
ig Dignitas q̄ ꝓpoſitio vocet̄ ibidem c. i
dignitas oratiōis li. 3. tract. i. c. xvii.
digeſtiones tres ſunt li. x. tra. i c. tertio
il Diligere debemus quattuor li. xii. c. 53
diligi deus debet propter ſe ipſum ibidē.
diligi deus debet ſine modo ibidem
diligere nos quō debēus & quō ꝓximū
diligendi ſunt hoīes. odiēda peccata ibi
diligere quō corpus noſtꝝ debemus ibi.
im Diminutiua verba li. primo tr. i. c. xxx.
diminutio deſcribit̄ ibidē tr. 2. c. xviii
dimēſiones interminatę q̄ ſint li 8 c 8.
dimenſionū penetratio eſt poſſibilis libro undecimo c quadrageſimo
is Diſcolus quis dicat̄ li xii c triceſimo
diſcordia opponit̄ charitati ibidē c 55
diſtributiua iuſticia/& q̄liter bona coīa diſtribui debeant ibidem c 24
diſtributio & diſtributiua ſigna in ꝓpoſitionibus libro 1 tracta. 8 c 7
iv diſpoſitō ps oroīs ī oratoria li. 3 tra. i c 12
diuinatio cū ſuis ſpēbus li 7 tract. 2 c 23
diuinare non dicunt̄ prophetę/medici & naturales aſtrologi ibidem
diuiſiones antepredicamentales ponuntur libro 2 tractatu 2 c 3
diuiſionis gn̄a quę ſint ibidē tract 5 c x
diuiſionis fallacia ibidem tract. 7 c 6
dictum ſecundū quid & ſimpliciter & fallacia huius ibidem c xi.
diuiſio in oratoria libro 3 tract. 1 c 8
diuiſio toni nō poteſt fieri ī duo ſemitonia ęq̄lia ſ; inęq̄lia li 5 tracta. i c xi.
diuiſio in nūeris integris li. 4. tra. 2. c. 8.
diuiſio in minutijs vulgarib⁹ ib. tr. 3 c. 6
diuiſio in minutijs phiſicis ib. trac. 4. c. 5
diuiſio ſuper lineis ibi. tract. 5. c. 5.
diuinatio cū ſuis ſpeciebus li. 7. tr 2 c. 23.
oc Docta ignorantia laudat̄ li. xi. c. ſexto
docti prę ceteris fulgebūt in beatitudine libro duodecimo capite primo
doctores ecclę 4 cōmendant̄ li. 7. tr. 2. c. 12
docibilitas pars prudētię. li. xij c. xiij.
ol Dolor paſſio animi ibidem c. quarto
dolus vicium ibidem c. 22
om Dominatio paſſio animi ibidē c. quinto
dn̄s quō regere debet ſeruos ibi. c. xvij
domus planetaꝝ q̄ ſint li. vij. tr. 2. c 5
domus cœli xij quō diſtinguūt̄ ibi c 6
domus cœli quid ſignificent in natiuitadotes beatoꝝ li. xi. c. 39. & c. 40
ot dotes animæ beatę ibidem. c. 31.
te hcmis cū planetis &c. ibidē c. x
up duplatio ibidem.

dūlia quid ſit li.xꝗ.c xxvi
duellum prohibet: & iudiciū ferricandē
tis libro ſeptimo tract ſcd'o.c.xxviꝗ

Incipientia ab :E.

eb Ebrietas reprĕhēditur libro xꝗ. c. xxxix
ec Eccū eccā: ellū ellā ꝓnōia ſūt li.i.tr. i.c. 23
eclipſis lunę quō fit li.vꝗ tract.1.c.xxxvi
eclipſis ſolis quomodo fiat.ibidem
eclipſis ſolis miraculoſa.ibidem
ecliptica linea ī zodiaco li.7.tracta.1.c.14
el Elegantia oratiōis li.3.tractat.1.c.14
elenchus ſyllogiſmus li.2.tract.7.c.16
Ibidē quō oēs falſę ꝯtra elēchū peccāt
elemoſynę corporales & ſpūales ponunt
libro duodecimo capitulo.lvi
economica quid tractet ibidem.c.16
elementoꝝ origo/natura/nomen/nume
rus & ordo exponitur li.9.c.2
elementoꝝ qualitates ibidem.c.4
elementa ſymbola & non ſymbola ibidē
elementoꝝ trāſmutatio quō fiat ibidem
elementoꝝ ꝓportio ī quantitate ibidem
elementa ſi maneāt ī mixto ibidem.c.5
elementa aliqua pregnantia ſunt preſertī
terra habēs in ſe omnium rerū ſemina
ibidem capitulo xxvi
ælocutio oratoria li.3.tracta.i.c.13
em Embrio ante infuſionem animę ītellectię
viuit tm̄ aīa mrīs cui colligat li.xi.c.15
en Enarmoniū genus canēdi li.5.trac.1.c.18
enneagoni area inuenit li.6 tracta.2.c.22
eptagoni area inuenitur ibidem
enūciatio definit li.2.tracta.3.c.2
enthymema ibidem tract.4.c.25
ens eſt obiectum ītellectus li.xi.c.4
ens pria īpreſſiōe īpreſſum eſt aīæ ibidē
ep Epiſtolaꝝ genera/partes/ & conſtructio
nes ędocent li.3.tractatu.2.p totum
epiciclus quid ſit li.7.tractatu.i.c.28.
epicicli motus ibidem & c.34 &.32
epikaia virtus libro xꝗ.c.28
eq Equiuoca deſcribuntur li.i.tract.2.c.2
ęquiuocatiōis fallacia ibi. tracta.7.c.3
ęqppollētię ꝓpōnū de īeē ibidē tra.3.c.2
equippollentiæ modalium ibidē c.12
equnoctialis circulꝰ qs ſit li.7.tra.i.c.13
equinoctialis plaga habitat ibidē c.44
equinoctialis in omni ſpera uniformiter
aſcendit ibidem capitulo 26
equinoctia qn̄ fiant ibidem c 13.& 15
Errores ī aſſignatiōe uſis lib.i.trac.6.c.20 er
ęrubeſcentia libro duodecimo c.38
Eſſe uniuſcuiuſq; eſt unum & īdiuiſibile es
dicit Porphirius libro 2.tracta 2.c.5
eſſe ī toto quid ſit ibidem tract.4.c.16
eſſentia ſuma deus eſt li.x.tract.i.c.5
eſſentię rerū gradibꝰ ordinant ibidem
eſtates duas habent & hiemes totidem &
quatuor ſolſticia habitantes ſub ęqui-
noctiali libro 7.tractatu.i.c.46.
Etheroclita nomina libro i.tra.i.c.18 et
ethnephias quō gñetur libro nono c. 19
ęternitas quid ſit: & q̄modo ſoli deo con
uenit libro octauo c.39
eſtimatiua potentia li.x.tract.2.c.22
Eubulia ps prudentię li.12.c.ii.&.14 eu
europę regiōes & deſcriptō li.7. tract.i
c.xlix & ſeq̄ntibꝰ mſra de coſmogra.
europę cum ceteris mundi partibus con
figuratio in mappula mundi ibidem.
euocatio cōſtructio quō fiat li.i.tr.2. c.5
euum qd ſit & cui cōueniat li.vꝗ c.39
eutropelia li.xꝗ.c.47.& capitulo xxx
euphilothomia ibidem c.xxxv
Exagoni area inuenit li.6.tract.2.c.19 ex
exalatio quid ſit libro nono cap.ſexto
exemplum definit libro prīo tr.4.c.24
exponibiſ ꝓpō q̄ ſit ibidē tract.viꝗ c. viꝗ
excluſiua ꝓpō exponitur ibidē ca. nono
exceptiua ꝓpō exponitur ibidē c.decimo
exordium in oratione quale debet eſſe li
bro tertio tractatu primo cap. ſeptimo
expoſitio: exornatio ibidē cap. decimo
extra cęlū ſunt entia optimā vitam ducē-
tia quō intelligatur li.7.tr.1.c.tertio
ex nihilo nihil fit quō intelligit li 8.c.vꝗ
extractio radicum in numeris q̄drātis li

bro 4.tra.2.c.10.& in cubicis c.xi
extractō radicū in min.vulga.ib.tr.3.c 7
extractō radicū in min. phi.ibi.tr.4.c.6

Incipientia ab .F.

fa Facere quid ſit libro xij.c.decimo
fal Fallaciæ in argumentationibus ænumerantur libro ſecundo tra.7.cap.2
fallacia figurę dictiōis ꝗ ſit ibi. c. octauo
fallacia ſecundū non cām ut cām ib.c.14
fallaciaꝝ alia peccat in mãtia alia in forma:& quō diſſoluēdę ſint ibi.c.17
fan Fantaſia & eius opera lib x.tr.2.c.23
fantaſia ī brutis eiuſdē ſpēi eadē opat̄ ib
fantaſię mot⁹ vigilātes ꝗre n̄ ſentiūt ibi.
fantaſma quomodo reqritur ad intellectionē libro xi.cap. tertio -idem c.5
fantaſmata ſi hēant oīa intelligibilia ib-
fas Faſtidium paſſio animi libro xij.c. 4
fat Fatui etiā rōe3 habent li xi.c.xvi
fel Fœlicitas animę in ꝗ cōſiſtat ibi.c.31
fœlicitatis pręmiū ꝗle ſit ibi.c 32
fen Fenix auis quō generatur li.9.c30
fer Ferri generatio ibidem c.24
feroces qui dicunt̄ li.xij.c.xliiij
Fides definitur ibidem c. 50
fidei articuli ab Apl'is poſiti ſunt ibidem
fides neceſſaria eſt ad ſalutem ibidem
fidei actus duo ſunt ibidem
fidē negam⁹ & cōfitemur etiā opere ibi.
fidei contrariatur infidelitas ibidem
fig Figurę noīm duæ ſunt lib.1.tra.1.c.5
figurę pronominum ibidem c.23
figuræ verborum ibidē c.24
figurę aduerbioꝝ ibidē c. 32
figura principiū ſyllogiſmi li.2 tra.4.c.4
figuraꝝ mathēatica īſcriptō l.6.t.1.c xx
figura capaciſſima ē ſphera li.7.tr.1.c 4
fil Filijfamilias quō & in qbus ſunt inſtituendi libro duodecimo c.xviij
flu Fluminū & fontium generatio & cōtinuatio & qrſum pueniāt li.9.c.xv
flumina ex mari fluētia cur ſalſa n̄ ſint ib
fo Formę verboꝝ ꝗ ſint li.2.tract.1.c.xxx.
forma & figura quomodo ſint ſpecies ꝗlitatis libro ſcd'o tract.2.c.7
forma quid ſit libro octauo c.nono
formę plura ſunt nomina ibidē & c. 4
forma habet gradus latitudīs ibidem
forma appetitur a materia ſicut vir a fœmina:quō intelligatur ibidem
forma quō eſt in pdicamento ibidē
forma ē magis natura ꝗ̄ materia ibi.c.xi
formaꝝ alia generica/alia ſpecifoca ibidem capitulo triceſimo tertio
formæ ſubſtantiales plures poſſunt eſſe in eodem cōpoſito ſimul ibidem
forma corporeitatis quę ſit ibidem
forma cadaueris qualis ibidem
formę uñ gñent̄ ſcd'm Platonē ibi.c.34
formæ ſi latent in materia: ut quodlibet ſit in quolibet ibidem
forme ſi fiunt ex rōnib⁹ ſeminalibus ibi.
formas educi de poña materię qd ſit ibi.
formę ſi fiant ex aliq̄ pręexiſtenti ibidē
formæ nō creant̄: licet ex nullo pexiſtenti fiant ibidē -uiduales ibidē c.35.
formæ ſubſtātiales ſi habēt grad⁹ indi-
formaꝝ gñatio ſi poſſit ēē ſucceſſiua ibi
forma mixti quid ſit libro nono c.5.
fornicatio mulieris magis eſt nociua ꝗ̄ viri libro duodecimo c. ſedecimo
fornicatio ſimplex quę dicitur ibi c. 42
fortitudines planetaꝝ li.7.tract. 2c: 5
fortitudo animi/non corporis: virt⁹ eſt libro duodecimo c.triceſimotertio
fortitudo maxime laudata eſt ab antiqs
fortitudo fuit in martyribus ibidem
fortuna qd ſit li.8.c.17 -ibidem c. 16
fortuna non eſt Dea: ut Gentiles aiunt-
fortunæ rota quæ ſit ibidem
fortuna bona & mala ibidem c.18
fortunatior ne ſit unus plus ꝗ̄ alius dubitatur adhuc: & de influxu cœleſti plura ibidem
Fraus quid ſit libro duodecimo c.22
fruitio in patria quanta erit li.11.c. 35 fr
fruitio qd/& reſpectu cuius ſit ibidem

frigidum definitur libro nono c.tertio.
fu Fulminis generatio: & effectus ipſius mirabiles libro nono c.viceſimo
furtum libro duodecimo c.24
futuraquomodo p nos ſciant ib.c.tredecimo & libro ſcd'o tract.tertio c.vij

Incipientia a .G.

gal Galaxia eſt de natura cæleſti li.7 tract.i. c.xix.& libro nono c.viceſimoprimo
gau Gaudiũ animæ beatę libro xi.c.xxxij
gaudium paſſio animæ li.xij.cap.4
gaudiũ ſpũale ē fruct⁹ charitatis ib.c.55.
gem Gemelli q̄re & ũñ naſcant li.9.c.46
geo Geometria definitur libro 6.tract.1.c.1
geometrię nomen & inuētores ibidem
geometria etiã ad theologiã util' eſt ibi.
geometriæ q̄ ſint principia ibidē c.ſcd'o
geomancia ſpecies ſuperſtitiõis qd ſit libro 7.tract.2.c.23.& c.24
gen Genera nominũ q̄ ſunt libro 1.tra.1.c.xi
gña noĩm noſcunt regul' gñalib⁹ ib.c.12
genera noĩm oĩm declinationũ/cognoſcunt regulis traditis in verſibus breuiter in c.ſex ſequentibus
genera pronominũ ponunt ibidē c.33
genera verborum ponunt c.24
genitiui conſtructio ibidē tr.1.c.nono
gñis acceptões logicę li.2.tr.2.c.quinto
genus p̄dicatum dialecticũ ibi.tra.5.c.2
generatio deſcribitur li.2.tra.2.c.xviij
generatio & corruptio drñt a creatiõe & annihilatione libro octauo c.33
generatio ſimpliciter & ſꝫm quid ibidē
generatio ſtatim & non ſtatim ibidem
gñatõ uni⁹ ē corruptõ alti⁹ & ecõtra ib.
gñatõis t̄minus total' & partialis ibidē
generatio ſi poſſit eſſe ſucceſſiua c.35
generatio aliqua verus motus eſt ibidē.
generatiua poña cũ ſubſeruientib⁹ ſuis: qd & q̄ntũ opet in viuēte li.x.tr.1.c.5
generare ſibi ſil'e quib⁹ cõueniat: & ſi ſit opus naturaliſſimũ in viuentib⁹ ibi.
gerundia quõ conſtruuntur li.1.tr.2.c.6
Glatiali hũore ↄſtituit ocl'us li.10.t.2 c.9 gla
Gnomi pars prudentię li.xij.c.xiiij glõ
Gonos id eſt angulus: ĩñ hexagõus heptagonus &c.li.6.tract.1.c.decimo gon
Gradus ibidem tractatu 2.c.2 gra
grad⁹ indiuiduales ſũt in formis li.8 c.9
gradus viuendi ſunt q̄ttuor li.x.tr.1.c.2
grandinis generatio li.nono c.decimo
grandulę generatio ibidem c.xi
grãmatica definit libro 1.tract.1.c.tertio
grãmaticę & litteraꝶ inuētores ibidem.
grãmaticę inutiles labyrinthi ibi.c.2
grãmatica quid doceat li.2.tract.1.c.1
gratitudo & ingratitudo li.xij.c.xxvij
Guſtus/mediũ/modus guſtandi/& organũ guſtandi li.x tract 2.c.xix guſt
guſtus omni animali eſt neceſſarius ib.
guſtũ incertũ habet febricitans ibidem

Incipientia ab .H.

Habitus eſt ſpecies q̄litatis li.2.tr.2.c.7. hab
habitus eſt predicamentum ibidem c.14
habit⁹ poſtp̄dicamētũ: mõi hñdi ib c.19.
abundandi inſtrumenta in locis dialecticis ibidem tractatu q̄nto c.xi
Halo quõ generatur libro nono c.22 hal
Helmuaim quid ſit li.vi.tract.1:c.nono. hel
Hereticus quis ſit libro xij.c.51 her
Hexagonus/heptagonus ibidē c.deciō hex
heroica virtus & heroes viri ibi.c.41
hermes trimegiſtus libro nono c.q̄nto
Hydromãcia libro 7.tract.2.c23 hyd
Hypothetica ꝓpõ li.1.tract.3.c 13 hyp
hypocriſis libro xij c viceſimo nono
Horę planetaꝶ quõ ſemper ſunt inęquales: & unde ſumunt li.7.tra.1.c.27 hor
Hoĩs formatio in utero mr̃ño li.9.c 38 hom
& in q̄t diebus fiat in maſculo & feīa
hõis nutritio in utero ibidem c 39
hoĩes mõſtruoſi quõ generant ibi.c.40
hoĩes leproſi/maculoſi cur gñant ibidē.
homo cur generatur maſculus/femella/

vel hermoſroditus ibidem
hō cur qn̄q; nulli parentū aſſimilat̄ ibi
hō quomodo exutero naſcat̄ ibi.c. xli
hō natus primā vocē doloris ęmittit ibi.
hoīs vita in 6 ętates diuidit̄ ibidem c. 42
homicidium libro xij capitulo xxiiij.
hon Honeſtas ibidem capitulo xxxviij
honor ibidem capitulo xxvij
hum Humidū quid ſit libro nono c.tertio
hūores ocl̄m ↄſtituētes li.x.tract.2.c.9
humidū radicale per nutrimentū non re
ſtauratur: ſed ī peditur caloris exactio-
ne humidū radicale citius conſumente
ibidē tractatu primo capite tertio
humilitas paſſio ibidem c.quinto
humilitas virt⁹ & grad⁹ ipſius ibi.c.45
hūilitas neceſſaria eſt ad ſalutem ibidem

Incipientia ab .I.

iac Iactantia vitiū li.xij.c.xxix & xlv
id Ideę vide Aug⁹ li 83.q̄ſtionū q.xlvi
Ideę q̄re ponunt̄: & q̄ꝝ & ubi: & ſi ſint
realiter diſtinctę in deo li.viij.c.xij
Idololatria graue pct̄m ē li.7.tra.2.c.22
ig Ignis elementū diſpō & loc⁹ ei⁹ tr.i.c.40
ignis ſi ſit calidus in ſua ſphera li.9.c.4
ignis proprie non nutrit̄ .li.x.tra.1.c.4
ignis infernalis ubi ſit li.7.tract.1.c43
ignis infernal' ſi ſit corporeus li.xi. c. 47
ignis infer.quō pūit ſpūs & cꝑ ē ęt̄n⁹ c ſe.
ignis infernalis corpora no cōſumit: nu
trimēto n̄ īdiget & aliq̄lit̄ lucet ibi.c ſe.
im Imagines in cęlo quot ſint/ & quę.libro
7.tract.1.c.xxij.xxiij.& xxiiij
imagīes quō gētiles colebāt ibi tr.2.c.22
imaginib⁹ dæmon īcludi nō poteſt a ne-
cromāticis ibidē .quō adorant̄ ibi.
imagines Chrī & ſanctorū quare fiūt &
imaginatiua potēa & opus eius cū orga-
no: & quō intentōes elicit nō ſenſatas:
& q̄les res ſit ītentōes hmōi li x tr 2 c 22
imago trinitatis q̄liter ſit in aīa li.11.c. 14
īmateriales ſūbę quō cognoſcant̄ ibi.c. 5
īmaterialia ſi p concreatas animæ ſpecies
cognoſcantur ibidem c.ſeptimo
imitatiua verba libro 1.tract.1. c.xxx
īmortalitas aīę rationalis probatur libro
undecimo c.xxiij.& xxiiij
impersonale verbū libro 1.tract 1.c.xxiiij
impatiu⁹ q̄re nō habet primā pſonā c.ſe.
impreſſiones ignitę aquoſę & medię ubi
ſunt libro nono capitulo ſexto
impſſiōes ignitę q̄ & quō gn̄ant̄ ibi.c. ſe
impſſiōes aq̄ſę ubi & qn̄ gn̄ant̄ ibi.c.9.
impacientia paſſio animi lib.12.c.qnto
in Inceſtus libro duodecimo c.xlij
incipit v̄bū facit ꝓpōe; obſcurā li 2 tr 8.
inchoatiā verba li 1.tra.1.c.xxx .c.12
indiuiduū deſcribitur li.2.tract.1.c. q̄rto
indiuidui ꝓprietates ſeptem ibidem
inductō q̄d ſit & quō pficit̄ ibi.tr.4.c.23
indiuiſibilia ſe tangere nequeūt li.8.c.27
indiuiſibilia ↄtinuū nō faciūt nec mai⁹ ib
infernus q̄druplex in terra eſt li.vij.tr.1
infern⁹ ſupior & īferior li.xi.c.42 .c.43.
infernū eſſe Sarraceī Iudei & Chrīani ex
legibus ſuis concedere hn̄t ibi c.xlvi.
infern⁹ ubi ſit:q̄ penę:q̄s cib⁹ & pot⁹ ibi.
infinitiui verbi ↄſtructio li.1.tract.2. c.6
īfinitū q̄t modis dicit̄ li.ſcdo tr.8.c.vij.
īfinitū facit ꝓpōe; obſcurā q̄ expōīt̄ c. 13.
infinitū unū alio mai⁹ ē nō poſſet libro
octauo capitulo viceſimooctauo
influentia generalis oīm cęloꝝ q̄lis ſit li
bro ſeptimo tract.primo cap.ſeptimo
Specialiter quid poſſit quęre ſupra in
dictione/aſtrologia
iiuſtū facere ex intētōe quō fiat li 12 c 23
inſcriptio figurarū Geometricarū libro
ſexto tractatu primo capitulo xx
inconſideratio inconſtantia li.xij.c.xxij
inſtantia propoſitio quę dicatur libro ſe
cundo tractatu quarto c.xxv
inſtrumenta abūdandi in argumentis di
alecticis ibidē tractatu qnto c. x1
inſtrumentū geometricū generaliſſimu;
& de uſu ipſius li.vi.tract.ij c.iiij
Inſulæ quædam maris nominātur libro

in. Interiectio pars orōis li.1.tractatū 1 c 35.
interiectio ſi ſit diſtīcta ab aduerbio & qd
proprie ſignificet ibidem
introgatiui & reſpōſiui ↄſtructō tra.2 c 4
interrogatio plures requirit plura reſpō
ſa alias reſpōdens fallit li 2 tra.7 c 15
interpretatio nominis qd ſit ibi.tra.5 c 4
intellectus agens paſſibilis libro xi.c.3.
intellectio ūn cauſatur ibidē .re q̄ agēs
intellect⁹ paſſibil' cur poti⁹ dicit ītellige.
intellect⁹ cur conuertit ſe ad fantaſma
intellect⁹ cū m'torꝝ ſpēs hēt qd ītelligat.
intellect⁹ ſpecies intelligibiles reſeruat &
dicitur memoria intellectiua ibidem
intellectiōꝫ cauſant ītellect⁹ & obdm̄ c 4
intellect⁹ pōt ītelligere vl'e & ſingl'are c 8
intellect⁹ p̄ctic⁹ & ſpeculatiu⁹ qs ſit c 9
intellect⁹ extēſiōn fit p̄ctic⁹ ītelligit ibi.
intellect⁹ dicit ratio & intelligētia ibi c x
intellect⁹ portio ſupior & īferior ibidē
intellectō btōꝝ & viſio erit ſine fātaſma.
intellectuales vtutes li xij c.8. .te c 34
intellect⁹ habitus intellectualis ibidē.c 9
intellectus pars prudentie ibidem c xiij
inuētio medij in ſillogiſmo li.2 tra ij c 14
inuentio rhetorica libro 3 tractatu 1 c 6
inuidia paſſio libro xij.c 4.
inuidia viciū capitale ibidē.c.xliij.& lv.
inirāſcibilitas ibidem. capitulo xliij.
Iouis celum & motus li.7.tract 1.c.xxix
ip. Ipotenuſa linea libro 6 tractatu 1 c 3.
ir irregularia verba libro 1 tra&atu 1 c xxix
iris quomodo generatur libro 9 c xx.
iridis colores ſi veri ſint ibidem
iris ſi etiā aparuerit ante diluuiū ibidem
ſi ſic quomodo ſit data in ſignū fęderis
ira paſſio animi libro xij c v.
ira vicium ibidem c xliij.
ironia ibidem c xxix.
iraſcibilis & cōcupiſcibilis vis anime ſen
ſitiē hn̄t organū circa cor li x tra 2 c 22
iraſcibilis in anima intellectiua eſt volū.
tas libro undecimo c xij.
Iſopleuri iſochelis area q̄rit ibidē c 7 & 8
Iuger quid ſit libro 6 tractatu 2 c 2 iu.
iudiciū uſurpatū ſuſpicioſū temerarium.
& peruerſum libro xij.c.xxiij.
iuſticie diffinitiones & contraria ibidem
iuſticia ↄmutatiua & diſtributiua c xxiiij
iuſticie ptes integrales & pōles ib.c xxv.
iudiciū aſtrologorꝝ q̄re ſupra aſtrologia

Incipientia.a.k.

Kalendas idus nonas/dies kalendarij q̄s al
nominamus. & unde li.3.tracta 2.c 6
kalēdas ianuarij & dies egiptiacos obſer.
uare peccatū eſt li.7 tractatu 2 c xix

Incipientia ab L

Lanificū ars mechanica libro xij c xij. an.
lapidū generatio & natura li 9 c xxiij ape
latera corporum quomodo nominātur at.
ī geōetria libro ſexto tractatu 1 c xij.
latera triāgulorꝝ qn̄ ſūt ꝓportiōalia c 17.
lat⁹ triāgl'i lōgio. maiori āgulo ſp ē oppo
laterculi numeri li 4 tra.1 c 32 .ſitū ibi.
latitudo & longitudo ciuitatū in geome.
tria quō ſumit & in tabul' aſtronōicis
latria cult⁹ diui⁹ ē li 12 c 26 .li 7 tr.1 c 16
leuca quid ſit libro 6 tractatu.2 c 1.
laudanū quō generet libro 9 c xiij. au.
leges ꝓpōnū ponunt li 2 tractatu 3 c 7. eg.
leticia paſſio animi li xij c 4 & c 6 et
lex nature qd dicat in intellectu li xi c xi ex.
liberū arbitriū quid ſit libro xi c.xiij. ib.
liberalitas virtus libro xij c xxxi.
limbus patrum ubi ſit li 7 tractatu .1 c 43 im.
& libro xi.c xlij.
limbus puerorꝝ nō baptiſatorꝝ & q̄lis in
eo pęna & ſtatus taliū multa ibi.c xlv.
lege iſta nō ut concluſa/ſed recitata
linealis numerus libro 4 tracta 1 c xxij. in
linea definitur libro 6 tractatu 1 c 1.
linea non eſt ex punctis ibidem
linearꝝ diuerſe ſpēs ibidē & c 3 & 4.
linea recta a pūcto ad pūctū ducit ibi.c 13.
linea/planū aut ſperā tāgit ī pūcto ibidē.
linea recta nō poteſt habere partē in pla.
no & partem in ſublimi ibidē c xiij

lineę ſeſe interſecātes ſunt in eadē ſupficie.
linea eadē pōt eſſe in diuerſis ſupficiebus
lineam ppendicularē erigere ibidem
lineę aeque diſtantes ſiue parallelę ibidm
lineā tertiā inē duas ſub pportiōalitate i uenire ibidem.
lineā diuidere ſecundū pportionē haben tē mediū & duo extrēa quō poſſum⁹
lineam in ſe ducere quid ſit ibidem.
linea quādo cōtingat circulū ibi.c xix
linea ſine punctis extremalibus quō ſit fi nita libro undecimo c.xviij
linguā/aut carnē loco linguę omne ani mal habet libro x tract.2.c.xix
lingua loquax li.xij.c.xlviij
sq: Liquidae litterę q̄ & q̄t ſint li.1.tra.1.c.iij
it Litterarū inuentores ibidem
litterę quō proferantur diſtincte ibidem
litterę ſex pn̄t eſſe in eadem ſyllaba c.4
litterę omnes incipiunt dictiones: multa ibidem de orthographia.
litigioſus libro xij.c.triceſimo
oc loci mutatio deſcribitur li.2.tra.2.c.18
locus dialecticus dēfinit & diuidit ib.tr.
loc⁹ a ſubſtātia qn̄ ſumit ibi.c.4 .ſ.c.3
locus a definitōe/dſcriptōe/nōis interp tatōe ad definitū/dſcriptū/intp̄tatum
loc⁹ qn̄ ſumit a cōcomitantib⁹ ſūba3.c.5
locus a toto ad p̄tē qn̄ valet ibidem c.6
locus a cauſa ad effectum ibidem c.7
locus a generatione & corrruptōe &c.c8
locus ab uſu ibidem
locus a cōmūniter accidentibus ibidem
locus extrinſecus un̄ ſumitur ibi.c.9
locus a relatiue oppoſitis &c.ibidem
loci medij qui ſint c.decimo
locus in naturalibus quid ſit li 8.c.40
locus multiplex: & eſſe in loco ibidem
locus dicit īmobil'. locus pōt eſſe ſine lo cato & ecōtrario. & un̄ habet virtutem conſeruandi locatum ibidem
in locis pluribus pōt eſſe unū corpus
in loco quomodo ſint angeli &c
locum replere mathematice quid ſit li.6.
tractatu primo c.xxi
locū replent tantū corpa regularia ibide3
logica quid doceat li.2.tract.1.c.1 og
logica definit. & inuētor fuit pmenides.
logica ab alijs eſt ampliata .nit ib.c.3
logic⁹ q̄ re ptes idelinabibiles non defi
logicae rigorem abhorret ſacra ſcriptura ibidem tractatu octauo c.ſedecimo.
Longanimitas virtus li.xij.c.xxxvij on
Loquacitas ibidem c.xlviii oq
Ludi variae ſpecies ibidem c.duodecīo. ud
lumen quid ſit li.x.tract.2.c.quarto um
lumen primarium & ſecundarium ibide3
luminoſū ſpherice totū circūſtās illumi nat c.3
lumē actuat colores ib.c.8
lumē q̄re necīm ſit ad videndū ibi.c.x
Lunę coelū.q̄titas.motus li.7.tr.1.c.34 un
lunę macula.unde lumen habeat.& quo modo augetur & decreſcat ibi.c.35.
luna noua qn̄ apparere poſſit pulchra ib.
lunaris eclipſis quō fiat ibidem c.36
lunę influx⁹ cā eſt motus maris li.9.c.16 ux
Lux quid ſit li.x.tract.2.c.ſeptimo.
ſi ſit ſuba vel accidens opiniōes ſunt ibi.
lux ſi videri poſſit pfecte.qn̄ creata ibidē
luxuria cū ſuis ſpeciebus li.xij.c.xlij

Incipientia ab M.

Macrobius q̄d dicat de animarū lapſu de coelo & reaſcenſu li.undecimo c.27 ac
Magnitudo ſtellarū q̄nta ſit li.7.tr.1.c.20. ag
magnitudo omnis finita eſt li.8.c.28.
magnitudo p diuiſionē ad idiuiſibile nō puenit
magnanimitas paſſio li.12.c.5.
magnanimitas virtus c.xxxiiij
magnanimus poteſt eſſe humilis ibide3
magnificētia virtus.diuidit proprie q̄n tū ad actū exteriorē ibidē c.xxxij.
Maioris inęqualitatis in pportiōib⁹ ſpe cies ponunt li.4.tract.1.c.xi. a
Mala opari/alij dimittūt amore virtutis alij timore poenę li.xij c.ſecundo. al
malicia quid ſit ibidem c.43
Manichei opinio de origine animę & du an

ab⁹ animabus in uno hoīe eſt hęretica
libro undecimo c.19 ꝯtra li.xij.c.53
manicheus dixit viſibilia a demone crea
manſuetudo virtus ibidem c.44
manna quō & ubi generet̃ li.9.c.xiij
ap. Mappa mūdi ponit̃ li.7.tract.1.c.49
ar Maria multa ſunt li.7.tr.1.c.42.& 49
mare ex influxu fluīm nō abūdat li.9 c 15
maris ſalſedo/fluxus & refluxus ibi.c:16
martis cęlū/motus &c.li.7.tra.1.c.30
maritus quō regere deb₃ uxorē li..12.c16
at Materia ꝓpōm li..2.tract.3.c. ſexto.
materia pria reꝝ mlta habet noīa li 8 c 4
materia prima quid ſit ibidem c. 7
materia prima eſt ex nihilo creata ibidm̄
materia pria ē ingñabil' & īcorruptibil'
matia pria ſi fuerit aut poſſit eſſe ſine for
matiā primā n̄ oia creata hn̄t ꝯma c.8
matia cęleſtiū & terreſtriū corꝑm ē eade₃
materia prima quō eſt in p̄dicamēto c.9.
matia pria gñat̃ ſubiectīe/ n̄ terminatiue
libro octauo c.33 ꝯc.triceſīo prio.
mater pia & dura cerebri libro x tract.ij.
mater concurrit ad generationē prolis li
bro nono c quadrageſimo
ed. Meditatiua verba libro 1.tract.1.c.xxx
mediū in ſyllogiſmo īuenit̃ li 2 tr.4 c 14
mediū demonſtratiōis qd ſit ibi.tr.6 c 4
medietas arithmetica/geometrica & har
moniaca q̄ ſit li.4.tract.i.c.xix
mediatio non eſt ſpecies diſtincta a diuiſi
one in numeris ibi.tract.2.c.tertio.
mediū videndi quid ſit li:x.tract.2.c.x
medium videndi debet eſſe diſpoſitum &
uniforme ibidem c.undecimo
medium virtutis quō ſumit̃. & q̄ꝫ diffici
le ſit illud attingere li.xij.c.tertio.
medicina ars mechanica ibidē c.xij
em Memoria pars prudentię ibidē c.xiij
memoria pōt artificialiter iuuari per lo
ca:& ars illa dat̃ li.3.tract.i.c.33
memorię ſenſitiuę organū/opus/diſpoſi
tio:& q̄liter claudit̃ li.x.tract.2.c.29
mēoria q̄re mala in ſenibus & iuuēibus.
memoria intellectiua diſtincta eſt a ſenſi
tiua ꝓbatur libro undecimo c.tertio
Mendaciū & eius ſpecies li.xij c xxix en
menſula quid ſit libro 6.tract.i.c.nono.
menſura & partes eius ib.tract 2 c 2
mēſura oīs ſit aut ī longū latū aut ꝓfun
mens ꝓ aīa.quęre ſuꝑ aīa ꝯdum c 3
Meridianus circulus ī ſphera li 7 tr.i c.16 er
mercurii cœlū/q̄ntitas/motus ib.c.33.
mercatura ars ſordida eſt lib.xii.c. xii. &
nulli proficua ſine mēdacio ibidem
Metus quid ſit ibidem c ſexto et
metę ſophiſticę 5 ſunt li.2.tract.7.c.i
metalli ſpecies & gñatio eorundē li.9 c 24
metalloꝝ trāſmutatio vera ſi fieri poſſit
per artē alchimiæ ibidem c.25.
Microcoſmus q̄re homo dicat̃ li.xi.c.25 ic
Miliariū quantū ſit li.6.tract.2.c.ſecūdo il
militaris prudentia quę ſit li.xij.c.xx
militum ornamenta q̄ ſint ibidem
Mineralia quō generantur li.9.c.24 in.
mīoris inęq̄litatis ſpēs ī ꝓportōe li 4.tr.
minucia quid ſit:& q̄ vulgares ꝯi.c.27
& q̄ phiſicę ibidē tract.3.c.i.& 2.&c.
ibidem quō operandum ſit in illis
minucię phiſicę edocent̃ ibi.tra.4 ꝑ totū
Miraculum quid ſit li.octauo c.xx ir
miracula a quo fieri poſſint ibidem
mirabiliū maximus eſt mundus li.9. c.4
Miſericordia paſſio libro xij. c. 4 is
miſericordia cōuenit cū liberalitate. c.31
mititas ibidem c.xliiij it.
Mixtū quid ſit & quō generet̃ li.6 c 5. ix.
mixti forma quid ſit ibidem
mixtū quō in ſe habet elementa
mixtū ex uno elemēto nō fit nᶜ nutrit̃ ib
mixtoꝝ genera ſex ſunt ibidem c ſexto
Modales ꝓpōes q̄ ſint li.2.tract.3.c.10 od.
modalium conuerſio docet̃ ibidem c xi
moduliū ęqpollētia & oppoſitio ib.c. 12.
modales quō ſyllogiſant̃ tr.4.c.8.9.& x
modi verboꝝ q ſint li.i.tr:i.c.24
mod⁹ pricipiū fōrle ſyllogiſ.li 2 tr.4 c 4.
modi directe & indirecte cōcludētes c.5

modi i figurę ibi. 2 figurę c 6 3 figurę c 7.
modi indirecte concludentes in omni figura ſunt duo parent ibidem
od. modi in muſica q & q̃t ſint li 5 tra. i c. 19.
modulandi tria ſunt genera ibidē c 18.
modi occurrētes in tropis ibi. tra. 2 c 6.
modeſtia libro. xij. c. xlviij.
oy moyſis opinio vera de re℞ prima origine & principiis/ & exponit̃ principium geneſis ibi naturaliter li 8 c iij.
ol mollicies oppōita pſeuerātię li xij c 36.
mollicies ſpēs luxurię ibidē c xlviij.
on. monaſtica utilis eſt homini ibidē c xv.
monochordū definit̃ li 5 tractatu i c 14.
monochordi diuiſio ponit̃ ibidē c xv.
monſtra unde fiant li 8 c xix.
mōſtrū ſi fiat preter itentō3 nature ibidē.
monſtruoſa animalia de quibus hiſtorię ſonāt ſi ſint hoīes ex adā geniti ibidē.
mōſtruoſi hoīes quō gn̄ant̃ li 9 c xl.
montiū area. quō inuenit̃ li 6 tra. ij c 26.
mōtis aut campi alicui⁹ diuiſio i iugera aut act⁹ quō fiat facillime ibidē c 27
or. mors aīę duplex eſt li xi c xxiiij.
mors ultimū terribiliū eſt li xij c xxxiij.
morales virtutes ſunt xij. ibidē c xxi.
mores bonos corrumpūt colloquia praua ibidem c xvij.
or. motus ſpēs ponunt̃ li 2 tractatu 2 c xviij
motus conueniens uni p̄ter nām conuenit alteri ſecundū nām li 7 tracta. i c 6
mot⁹ medi⁹ & verus in ſole/ luna & aliis planetis edocetur ibidem capitulo 37. & xxxviij. & xxxix.
motus non eſt eternus li. 8 c 6
motus definitur ibidem c xxi.
mot⁹ q̃ res ſit & ſi diſtiguit̃ a tīo ad quē.
mobile añ motū eſt ī duplici potētia ibi.
motus actio & paſſio quō drn̄t ibidē c 22
ad motum cōcurrūt ſex ibidem
ov moues īmobile de⁹ ē pbat̃ ſcripturis c 23
mouent̃ angeli cum mittūtur qa ſil' non ſunt in cœlo & in terra ibidem c xxiiij
mouētiū aliud mouet p ſe ald p accñs ib
mouētia & mobilia p ſe i & nō i ibi. c 25.
mobile diuidit̃ i ptē p ſe motā & mouētē
omne q̃d mouet̃ ab alio mouet̃ expōit̃ ib
motus animalis qs eſt & q̃re aīalia diuerſis motib⁹ moueri poſſunt ibidem
motiua potētia organica & nō organica
mouētiū animaliū duerſitas/ & mouēdi ordo & modus docentur libro x tractatu 2. c xxx. & c. xxxi
motus naturalis quis ſit/ & unde grauia & leuia mouentur libro 8 c 25.
motus violentus cū ſuis ſpēb⁹ ibidem
mouēs pximū nccārio eſt cū mobili c 26
mot⁹ duplex eſt termin⁹ a q̃ ibidē c 29
mot⁹ termin⁹ ad quē declarat̃ c xxx.
mot⁹ eſt inter ↄtraria quō intelligit̃ ibid
motus ad q̃ predicamenta ſit ibidem
mot⁹ in ubi poteſt eſſe ſucceſſiu⁹ ibidem
mot⁹ quō differt a gn̄atōn & corrup c. 31
mot⁹ augm̄tatiōis & diminutiōis quomō drn̄t a rarifactione & ↄdēſatōn ibi.
multitudo oīs deo numerata eſt ibi. c 28 ul.
multitudo p diuiſionē puenit ad indiuiſibilē unitatē/ ſ3 p additō3 ſp creſcit ib
multiplex indiſtinctum parit cōfuſionē. libro 2 tractatu i c 5.
multiplex eſt actuale/ potentiale fantaſticum ibidem tractatu 7 c 2.
multiplicatō in nūeris quomodo fiat li. 4. tractatu 2. c 7/ & in ſequentibus
mūd⁹ elem̄taris mouet̃ a celeſti li 8 c 24 un.
mundus ſi ſit eternus ibidem c ſexto
mūd⁹ eſt maximū mirabile viſibilium/ ſicut de⁹ eſt maximū īviſibiliū li 9 c 4
mundum nō eſſe viſibilem dixit mercurius libro x tractatu 2 c xi.
mundum eſſe aīal magnum plato tradidit libro xi c xxv.
mundus eſt unus tantū li 7 tractatu i c 3.
mundus eſt ſpericę figure pbat̃ ibidē c 4
mundus archetypus quis ſit ibidem
mund⁹ eſt cęleſtis & elemētaris ibidē c 5
mūd⁹ iferior q̃re ē ↄtigu⁹ ſupiori ib. c 7
muſice laus & utilitas ponit̃ li 5 tra. i c i. us.

muſica val; ɔtēplatiuis & ſtudioſis ibidē
muſica non deerit in patria.
muſica definitur ibidem c 2.
muſice iudiciū nō tantū auribꝰ datꝛ ibidē
muſicę nomen .& quid muſicus ibi. c. 3
muſicus triplex eſt ibidem
muſicę inuentor quis fuerit ibi. c. 4.
muſica in malleorꝫ ɔſonātia īuenta ē ibi.
mundana.
muſica humana ibidē c. quinto
inſtrumētal. & illa triplex.
ut: Mutatio vocū in muſica ibi. tr. 2. c. 5
mutę quę litterę ſint li. i. tract. 2. c. 3.
mutabile eſt omne quod deus non eſt li.
octauo c vigeſimo quarto.
mutilatio libro xij c xxiiij

Incipientia ab N

ar. Narratio q̄ orator utitur li. iij. tr. i. c. 8
narratio in ſcribendis epl'is ibi. tr. 2. c. 5
at: naturalis potentia vel impotentia eſt ſpe
cies qualitatis li. 2. tract. 2. c. 7.
naturas rerꝫ / ōnes philoſophi diligenter
inq̄ſierūt li. 8. c. 1 noſcere. ib
naturas rerꝫ nēo potuit ſꝫm pciſionē cog
natura definitur ibidem c. undecimo
natura eſt principiū paſſiuum ibi. c. xii
naturas rerꝫ inuenire difficile eſt li. 9. c. i.
naturas rerꝫ cognoſcere eſt donū dei ibi.
naturas rerꝫ pq̄rendo q̄re multi errarūt.
natiuitates hoīm quō Aſtrologi diiudi/
cant & q̄ vanū ſit. q̄re ſup aſtrologia
au. Nauigatio eſt ars mechanica li. xij. c. xij.
ne: Negligentia ibidē c 22 & c 28
necromācia & necromātici ſi demonē co
artare poſſint: & q̄tū errēt li 7 tra. 2. c.
ix: Nix quō generetꝛ li. 9. c. xi 23. 25. 26
oc: Noctiluca unde lūmen habēt ꝑ quod in
nocte videntꝛ li. x. tract. 2. c. decimo.
om nomen pars oratiōis definitꝛ li. i. tra. i. c. 5
nomē quō facile cognoſcitꝛ ꝑ vulgare
nomīs accidētia: nomē ꝓpriū / appellatiū
ſubſtantiū / adiectiuū cognoſcuntꝛ ibi.
noīa primę declinatōis edocentꝛ ibi. c. 6
noīa aliarꝫ dcl inatōm c. 4 ſequentibus
noīa compoſita declinantꝛ c undecimo
noīm gn̄a ſex ſunt & regulę de eiſdē c 12.
noīa etheroclita ponuntꝛ c xviii
nominū duæ ſpecies ſunt c decimo nono
noīa cōparari ꝑ gradus quō debēt c xx
noīa patronymica q̄ ſint ibidē c. xxi
noīa verbalia ędocentur ibidē c xxij
nīī conſtructio panditꝛ ibi. tract. 2. c. 5
nomē a logico definitꝛ aliter li. ij. tr. i. c. iij
nomē logicū ɔphēdit ꝓnomē & ꝑticipiū.
noīa priorꝫ pricipiorꝫ mīta ſunt li. 8 c. 4
Noſce te ipſum ꝓuerbiū li. xij: c. xv os
Numeri noīm ſunt duo li. i. tract. i. c. 5 um
nūerus ſpēs q̄ntitatis diſcretę li 2 tr 2 c 6
nūerorꝫ noticia eſt ſumē nccia li 4 tr i c ij
nūerꝰ definitꝛ & diuiditꝛ in parē & imparē
numerus pariter par quis ſit ibi. c 4
numerus pariter impar quis ſit ibi. c 5
numerus impariter par ibidē c ſexto
nūerus ſupfluus diminutus & ꝑfectus
nūerus impar definitur ibi. c. octauo
nūerus q̄dē primus & incōpoſitus ibidē
nūerus ſecundus & cōpoſitus ibi. c. 9
nūerus ꝑ ſe ſecūdus & cōpoſitus & ad ali
um relatus primus & incōpoſitus c x.
numeri contra ſe primi ibidem
numerus multiplex ibidē c xij.
numerus ſuppartícularis ibidem c xiij.
numerus ſuperpartiens ibidē c. xiiii
nūerus mltiplex ſuppartícularis c xv.
nūerus mltiplex ſupbipartiēs c xvi.
numerus linealis ibidem c xxiii.
numerus ſuperficialis ibidē c xxiiii
numerus triangularis ibidē c xxv.
numerus quadrangularis ibidē c xxvi
nūerus pentha. hexa. epta. &c. ibi. c. xxvii
numerus ſolidus ſiue corꝑalis. c. xxviii
nūerus pyrāidalis ibi. c xxix. xxx. xxxi.
numeri laterculi ibidem c xxxii
numeri aſſeres ibidem c xxxiii
numeri cuneoli ibidem c triceſimoq̄rto
numeri parallelipedes ibidē capitulo tri
ceſimo quinto.

numerus cubus ibidem c. xxxvi
numeri ciclici vel ſpherici ibi.c.xxxvii
nūer⁹ digit⁹/articul⁹ & ꝯpoſit⁹ tr.2.c.i
nūeri paſſiões q̄ ſint ib c.3.& ſeqnētib⁹
numeris cur utimur in exemplis muſicę li 5.tract.i.c.9 exēpla ſenſibilia ibi
nūeroꝝ applicatio ad cōſonātias docet ꝑ numerans
numer⁹ numeratus li.8.c.xxxviij quo numeramus
numerus ſeipſum mouens eſt anima rationalis li.undecimo c.xxiij
ut. Nutritiua potentia cū ſuis ſubſeruiētib⁹ & operibus li.x tract.i.c.3
nutritiua opat in oīb⁹ mēbris viuētis ib

Incipientia ab.O.

ob Obedientia laudatur li.xii.c.xxvii
obduratiō ꝯtrariat miſericordię ibi.c 55
obiecta ſenſuum q̄re cōtraria complicāt li.decimo tract.2.c.viceſimo
obiectum potentię ſenſitiuæ ibi.c.i
obiectum viſus quid ſit ibi.c 7
obiectū intellectus diuerſum aſſignatur a diuerſis libro undecimo c.quarto
obiectum voluntatis quid ſit ibi.c.xii
obſeruantia ſupſticioſa q̄ ſit li.7.tr.2 c 29
obſeruātia virtuoſa li.xij.c.27
oc. Oculus cōſtituit ex multis tunicis & humoribus libro x tract.2.c.nono
oculi cordis deū videbūt li.xi.c.32
oculos ꝑdidiſſe nō inutile eſt li xij c.48
oculos cohibere utiliſſimū eſt ibidem
octaua ſphera triplici motu fertur. libro ſeptimo tractatu i c ſexto.
octogoni area queritur li.6.tract.2.c. 2i.
od Odium paſſio animi libro xij c.4
odiūviciū oppoſitū charitati triplici c 54
odiētes ꝓxios nolētes dimittere/orāt cōtra ſe i oratiōe dōica:ſi orāt i pſōa ſui.
odor quid ſit li.decimo tract.2 c xvij
odoris ſpecies & generatio eius ibidem
odoꝝ ſomnia quare raro habemus ibi
odor ſi real iter multiplicetur per mediu; vel ſpiritualiter aut utroq; mō ib.c 18
odor iuuat & nutrit cerebrum ibidem
ol. Olfactus definit ibi.c.17.ibi eius mediū
olfactum prauum cur habet homo ibidē
olfactu vultur nos excellit:aranea tactu: ſimea guſtu:linx viſu.aper auditu ibi.
olfaciendi mediū & modus ibidē c.xviij
om Omiſſio debiti opponit iuſticię li 12 c 25
omen ſpecies ſupſtitionis li.7.trā.2 c24.
omnis ſignū diſtributiuū ſi exigit tria appellata li.2.tract.8.c.ſeptimo
op Opiniones phōꝝ de mundo/materia prima & cauſa efficiente ponunt li.7.c.2
opinio Moyſi de prædictis ibidem c.3
opiniōes phōꝝ concordant ibidē c 4
opiniones de origine animę recitātur libro undecimo c decimonono
opiari cōtraria quō cōtigit li.2.tr.4 c 22
opponentis cautelę ibidē tract.7.c.i7
oppoſitionis ſpecies ibi.tract.2.c.i5
oppoſitio ꝓpōm quō ſumit ibi.tr.3.c.5
or Orationis partes octo ſunt apud grāmaticum libro primo tract.i.c.4
oratio ſpēs q̄ntitatis diſcretę li.2 tr 2 c 6
oratio genus propoſitionis definit & diuiditur ibidem tractatu 3 c primo
oratio acris/acrior/acerrima ib.tr.7 c i7
orationū tria genera ſunt apud oratore; . li.3.tract i.c.i. & orator ibidem qs ſit
oratio demonſtratiua ibidem c ſecundo
oratio deliberatiua ibidem c .3
oratio iudicialis ibidem c.quarto
orōis ꝑtes apud oratorē 5 ſunt ibi.c.5
ordiatō ꝑtiū i orōe i ꝯſtructōe li i t 2 c i5 & quando aliquid ſit ſubaudiendū ib
orbis differt a ſphera li.vij.tract.i.c.3
orbes ſeptem planetaꝝ ponunt ibi.c.28 uſq; ad c.34.per ordinē deſcendendo
orbiū oīm a terra / & ſeinuicē diſtantia & mira magnitudine ibi.c.36 .recitatiue
orbiū planetaꝝ quare pōitur tāta diuerſitas:ſc; ecētricoꝝ epicicloꝝ ib.c. 39
organum viſus cōpletiue eſt neruus opticus libro x.tractatu 2.c. nono

Origenes ſcripſit in periarchon aīas ſimꝉ creatas: aliq̄s in cęlo peccaſſe. & detruſas in corpa vel hoīm vꝉ beſtiaꝝ. & ꝙ poſſint fieri demões & ecōtrario. & ꝙ demões tandē ſaluabunť li.xi.c.28
origēis opinio reꝓbať de origīe aīę c. 20
orizon quis circulus ſit li.7.tract.i.c.17.
ortus & occaſus ſignoꝝ apud poetas c 25
ort⁹ & occaſus ſ₃m aſtronomos ibi.c.26
orthogonalis linea li.6.tract.i.c.iij.
orthogonij area ibidē tract.2.c.decimo
Oxogonij area ibidem c.nono
Ouum unde generať li.9.c.29.
ouoꝝ diuerſitas in fœcunditate ibidem
ex ouo pullus naſcitur ibidem c.xxx.
in ouo quō pullus nutritur ibidem

Incipiencia ab P.

Pacientia laudatur li.xij.c.xxxvij
Palmus geometricus li.6.tract.2.c.2
Parallelogramū quid ſit ibi.tracta.i.c.9.
parallelogramū circa eandē diametrꝝ c 18
pallelogramū qn̄ ſit duplū triangulo ibi
paradiſus ſi ſit loc⁹ corpalis: q̄lis & ubi ī terra. cur neſciť ubi ſit. & ꝙ locum Lunę non attingit li.vij.tract.i.c.45.
ꝑtes orōis apd̄ grāmaticū ſūt 8 li i t i c4
ꝑcipiū qd ſit & un̄ cognoſciť ibi.c.31
participioꝝ tēpora/ſignificatiōes & quō & a quibus verbis deſcendunt ibidem
ꝑticipiū quō & q̄tiens diciť fieri nomen
particulare definitur li.2.tract.i.c.4
ꝑticľris ꝓpō quō ɔuertať ꝑ accn̄s t.4.c.16
ꝑtica eſt virga geometrica li.6.tr.2.c.2
paruuli moriētes ſine baptiſmate q̄lē ſtatū hēbūt q̄lē locū & pęnā li.xi.c.45.
paruificētia ɔtraria magnificētie li.12 c 32
paſſio ꝑdicamētū deſcribiť li 2 tra.2 c x
paſſiones numeroꝝ li 4 tractatu 2 c 3.
paſſiōs 4 quō oriūť ī nobis li x tr.2 c 30.
paſſus geometricus libro 6 tract.2 c 2.
paſſioes drn̄t a ꝟtutib⁹ li xij.c 3
paſſiones cōcupiſcibiľ declarāť ibi.c 4.
paſſiōs iraſcibilis enumerantur c 5.
paſſiōes quattuor pricipales etiā in brutis ſūt & ī hūana volūtate ibidē c 6
paſſiōes unde oriri & variari hn̄t ibi.c.7
patres q̄liter erga filios ſe hrē dn̄t c xviij
patronimica nomina li 1 tract.1 c xxi.
patres antiqui ante mortē chriſti omnes ad inferos deſcenderunt li xi c xlij.
pauptas ſpūs paſſio animi eſt li xij c 5
pax ex charitate eſt ibidem c lv.
peccatū in ſpiritū ſanctū ꝓprie eſt tantū finalis inpęnitentia ibidem c li.
peccatū in.ſ.ſ. quō diciť irremiſſibile ib.
peccatū eſt omnino volūtariū li xi c 8
penę infernales quales ſint ibi.c xlvi.
pena infernalis eterna eſt ꝓbať & opiōs ɔtrarie 6 autoritate ſaug. refutāť c.48.
pena purgatorij quā crudelis ibi.c.44.
penthagonus libro ſexto tractatu 1 capitulo x & area eius tractatu 2 c 18.
penitētia paſſio animi libro xij c.v.
penitentia virtus moralis ibidē c 28
perſeuerātia/pertinacia ibidē c xxxvi.
periuriū oppoſitū religioni ibidē c 26.
perſone nominū tres ſūt li i tract.i c 5
perſone verboꝝ ibidem c xxiiij.
perſpectiue multa principia declaranť li. x tractatu 2 c 3 4 7 & 8 &c
perpendicularis linea li 6 tractatu i c 3
perfectiones ſuperioꝝ aliquō & obſcure ſunt in inferioribus li x tract.i c 2.
pes geometric⁹ triplex eſt li 6 tr.2 c 2.
petitio principij quando generat fallaciā li 2 tractatu 7 c xij
philoſophia definiť li i tractatu i c i.
phīa laudať ibidē/ nomē interpťať ibidē
phūs quis dicať ibidē phīe diuiſio ibidē
phīe incumbere felicitatis ps eſt ibi. c 2.
phīa nō valet ſine virtutibus li xij c i.
phīa moralis quid tractet & diuiſio eius in Ethicā Politicā Econōicā Mōaſticā
philoſophoꝝ opiniones de mundo/ mā prima & cauſa efficiente li 8 c ij.
philoſophi in indagandis naturis rerum cur defecerunt li.9.c.1

ie pietas debetur pentib⁹ a filijs li xij c xvxij
yr pyramidale corpus li. 6 tractatu i c xij
pyramis ſi repleat locū mathematice c 21.
pyramidis area inuenit̄ ibidē tract. 2 c 31.
pyromātia ſpēs ſupſtitioſis li. 7 tra. 2 c 23.
yth pythagoras ſi muſicā reperit li 5 tra. i c 4
pythagorici peccatū dicunt incidere ar‑
hotem vel beſtiā propter transſmigra‑
tiones animaꝝ libro xi. c xxvij
is piſces ſi pura aqua nutriant̄ li. 9 c 5
piſcium generatio ibidem c 33.
piſciū membroꝝ q̄re ſit tāta diuſitas ib.
piſcium nutrimentum ibidem
piſces hn̄t habitatōs diſtictas in aqua ib.
la plantaꝝ diſtinctio gn̄atio / nutritio / cre‑
mentū varietas / trāſplātatō li 9 c 27.
plāte diuſaꝝ nāꝝ cur ī uno ſtipite ſit ib.
plāte quō ſentire dicunt̄ li x tracta. i c 2
planete dicūt̄ ſtationarij directi retro gra
di li 7 tra. i c 28 ‑ ſigna ſūt eq̄lia c 39
plāeta cur citi⁹ trāſit unū ſignū q̄ aliud cū
planetaꝝ gn̄alis influentia ibidē c 7 & ſpe
cialiter circa ſuos orbes deſcribunt̄
planetaꝝ q̄litates / influentie / cōditiones
& aſpectus ibidem tractatu 2 c 3
planete / tardi / veloces curſu / aucti minuti
curſu & lumine / cōbuſti / oriētales occi‑
dētales / ſeptētriōales / meridiōales c 4.
planetaꝝ dom⁹ Exaltacio Gaudiū Caſ⁹
Triplicitas / facies termini ibidē c 5.
plato / plotin⁹ / porphiri⁹ qd ſenſerint de
animaꝝ trāſmigratōn li xi c 27
planimetra libro ſexto tractatu 2 c 3.
placidus / & placere hominib⁹ quō lauda
bile eſt libro xij c xxx.
lu. pluuie generatio libro 9 c xij.
plumbi generatio ibidē c 24. ‑ 2 c 24
ol poligonioꝝ podiſm⁹ invenit̄ li 6 tracta.
poli mundi qui ſunt li. 7 tractatu i c 3.
poloꝝ zodiaci diſtātia a polis mūdi c 18.
pol⁹ arctic⁹ & antarctic⁹ ibidē / xij c 19
populus quō ſe habere debet in policia li
or. portio ſuperior intellect⁹ q̄re dicit̄ vir &
quō itelligat̄ id apl̄i vir n̄ debet velare
caput ſuum / ſed mulier id eſt inferior
portio rationis libro xi c x. et quomodo
peccatū in illis fit ſicut ī paradiſo ſpiritu‑
ali / ad mentem ſancti Auguſtini.
portio circuli maior & minor li 6 tr. i c 7
portentū differt a monſtro li 8 c xix.
porte aſcenſus & deſcenſus animaꝝ de ce
lo quas ponit macrobius li xi c xxvij.
os poſitio predicamentū li ij tracta. ij. c xiij.
poſitō q̄ ꝓpoſitō dicat̄ tra 6 c i & tr 5 c 6
poſtp̄dicamta ad qd valēt ibi. tra ij. c xiiij
poſtp̄dicmēta q̄ ſunt ibidē c xv.
of poteſtates ſyllogiſmoꝝ ſex declarāt̄ur &
peccata q̄ incidūt circa illas ibidē trac‑
tatu 4 c 17. 18 19. xx xxi xxij.
potentie anime vegetatiue li. x tract. i c 3
potentie aīe ſenſitiue ibidē tract. ij. p totū
potentie aīe rōlis libro xi. c. ij.
potētie hui⁹ ſūt realiter aīa ibidē c xiiij
re predicabile definit̄ li. ij. tract. i c 4.
p̄dicabiliū & p̄dicamtoꝝ cognitio ꝓpoſi
tionib⁹ applicat̄ ibidē tract. 3 c i.
p̄dicamēta & eoꝝ utilitas notificāt̄ tra. ij.
precipitatio in moralib⁹ li xij c xx
predicatū dyalecticū libro ij tract. 5 c ij
precognitiones q̄ & q̄t ibidē tract. 6 c i
premiſſe quō p̄cognoſcūt̄ añ ꝯcluſiōẽ ibi
prepoſitio definitur li i tractatu i c 33.
p̄ſumptio ꝯtraria magnāimitati li 12 c 34
preſumptio oppoſita ſpei ibidē c liij.
ri prima pricipia ꝯgnoſcūt̄ ꝯgnitis tīs c 9
priceps quō regere dēt pplm c 19 & 41.
prima vera q̄ ſint li ij tracta 6 c i.
prius poſtp̄dicamtū ibidē tract. ij. c 16
principia ſillogiſmi ibidē tract. iiij c ij
principia formalia eiuſdē ibidē c liij
principia eiuſdē pfectiua ibidē c xv.
principia eiuſdē regulatiua ibidē c xvi.
principia & cauſe q̄ ad nos p effect⁹ cog‑
noſcuntur libro 8 c i.
principia reꝝ nāliū tria ſūt ibidē c v
principioꝝ conditiones ibidem
principiū effectiuū nō eſt factū ibidē c 6
pricipiū primū oīa viſibilia & iuiſibilia fecit

ri Priuatio qd ſit ibidē.c.iiij.& x
priuatões cõtrarie nõ pñt ſit̃ice materie
priuatiue oppoſita li.ij.trcta.ij.c.xv.
a priuatiõe ĩ habitũ põt fieri regreſſ⁹ ibi.
ꝓprietates p̃dicamentoꝝ q̃re ĩ locis ſuis
propoſitio diffinitur/diuidit̃ ibi.tra.iij.c
1 ij iij & ſequētibus ꝑ totum tractatũ.
Propoſitio aliter definit̃ ibi.trac.4.c.iij
ꝓpoſitio dyalectica ibi.tract.ſ c.i
probleuma quid ſit ibidem
proprium p̃dicatũ dyalecticum.ibi.c.ij.
propoſitio ul'is de omi aut ꝑ ſe/& ſ₃m q̄
ipm ibidem tracta.6.c.2
ro propoſitio exponibilis & obſcura ibid.
tractatu 8 c.8
proprium p̃dicabile ibi. tract.i.c.8
ron Pronomē ꝑſorationis li.i tra.i.c.23
prolepſis cõſtructio ibi tra.2 c.ſ
ꝓnũciatio apud oratorē li.iij tra.i.c.22
rod Prodigium quid ſit li 8 c 19
rop Proportiones elementoꝝ in quãtitate &
qualitate li.9 c.4.
propoſitio definit̃ li 4.tra.i.c.18
proportionalitas cũ ſuis ꝑtibus ibidem
proportionalitatis ſpecies ibi .c.19
proportionalitas arithmetrica ibi c.20
proportionalitas geometrica ibi c.21
proportionalitas harmõica ibi c.22
ꝓportionũ ſubtractio/additio diuiſio li
ſ.tra.1 c.13 (tra.2 c.19
rog Progreſſio ſpecies & paſſio nũeroꝝ li.4
rop Proportio ſphersꝝ li 6.tra.i c.22
proportio colũne ad pyramidē ibidem
prophetica viſio li.undecimo c 23
prodigalitas & ꝓdigus li xij c 31.
rou Prouidentia pars prudentię ibi c.xiij
Prudentia quid ſit ibidem c x
rud Prudens nemo eſt niſi bonus ibidem
prudētię octo ꝑtes integrales ibi c xiij
prudentibus cõuerſari ꝓderit ibidem
prudentię ꝑtes potētionales ibi c xiiij
prudentię ꝑtes ſubiectiuę ibidem c xv
prudentia monaſtica utilis & neceſſaria
prudētia economica ib.c16 (hoĩ ibid
prudentia politica regnatiua ibidē c xix
prudentia militaris c xx
prudētię ↄtraria & prudētia carnis c xxij
pruina quõ generat̃ li 9 c 14
pudicicia laudat̃ in muliere li xij c xvi
Pſalmoꝝ decãtatio ꝑtonos li ſ tra: 2 c12 ſal
pudicicia neceſſaria eſt cõiugatis/virgini uel
bus viduis Solutis ibidem c xli
Pullorum generatio ex ouis quõ illic ia- ul
cet nutrit̃ li 9 c 30 (ibi c 31
pulli q̃re hñt tantã diuerſitatē in mẽbris
Punctus quid ſit li 6 tra:1 c.2 un
punctis qbuſlibet tribus datis non in re
cta linea circumferentiam. inſcribere.
ibidem c xiij
puncta ſi ſint multa in linea libro xi c 18
Purgatoriũ ubi q̃le q̃ penę & probatio ur
q̃d ſit ↄtra gręcos ibi c 43 44 multa ib

Incipientia a. Q.

Quadrangulus quid ſit li 6 trac.1 c 9 ua
Quadrãgulus & pyramidalis numerus
libro quarto tract.1 c 31
Quadratũ equilateꝝ li 6 tracta 1 c 9
Quadratũ altera ꝑte longius ibidem
Quadratum parallelogramum ibidem
Quadratũ cõſtitutũ ex latere trianguli
rectanguli oppoſito recto angulo eſt
ęquale quadratis aliorum duorum la
terum trianguli eiuſdem ibidem c 17
Quadratũ datis quibuſuis duobus ęq̃-
le fabricare ibidem ca 18
Quadrati eq̃lateri area ibi tra.2 c 12
Quadrati illi⁹ dyamiter inueſtigat̃ ibi.
quadrati eq̃lis circulo area querit̃ c 13
Quadrati exceſſus ſuꝑ circulũ ibidem
quadrati altera ꝑte lõgioris area c 14
quadruuium ad omnē ſciam valet & ne/
ceſſaria eſt libro 4 tract.1 c i
quadruuium qd tractet & rõ noĩs ibidē
Qualitas noĩm duplex eſt li 1 tract.1 c ſ
Qualitas p̃dicamentũ li 2 tra.2 c 7
Qualitates rerum naturalium: primę &
ſecundę tangibiles li.9.c.3

ff

Qualitates virtuales ibi. c. 5.
quādo p̄dicamentū li. 2. tract. 1. c. xi
quantitas p̄dicamentū ibidem c. 6
quātitates oīm ſyllabaꝝ docentur p̄ regulas libro. i. tracta. 3 per totum
ue. Queſtio definitur li. 2. tract. 4. c. 3
queſtiones vere ſcibiles ibi. tra. 6 c. 4
ui. Quies definitur libro. 8 c. 29

Incipientia ab. R

ac Rōcinatio & ratio li. 3. tract. i c. x
rationes oīm creaturaꝝ quō p̄fuerūt in deo libro 8 c. xij
ratio id eſt intellectus li. xi. c. x
ratio informis eſt in brutis ibi c. 26
ratio pars prudentię li. viij. c. 13
ad Radicū extractio in numeris quadratis. libro quarto tracta. 2 c x
radicū extractio in nūeris cubicis ib. c. xi
radices ī minucijs uulga. ibi tra. 3 c 8 & 7
radices ī min. phīcis ibi tract. 4. c 6 & 7.
radius viſualis q̄lis ſit li. x tra. 2. c. xi & 12
Radius directus/reflexus & refractus ib.
radius viſualis non eſt linea ſed corpus ad modum pyramidis
radij viſibilium inp̄mixte medium illuminant p̄batur exemplis ibi c. 4
radij ſolis aquam intrant ibidem
radij ſolis ab aqua reflectunt̄ ibidem
ay. Raymundus lulij ſcripſit de virtutib⁹ lapidum & artificiali cōpoſitōe li. 9. c. 5
ap. Raptus ſpecies luxurię li. xij c 42
ar Rarifactio differt ab augmētatōe li 7 c 31.
ec Recordari q̄ꝝ poſſim⁹ & quorum non. libro x tracta. 2 c. 29
recordando cur aut caput eleuamus aut inclinamus ibidem
recordatōem loca & imagines iuuāt ibi.
ed. reduplicatiua p̄pō quō expōit̄ li 2 tr. 8 c 11
eg Regule antep̄dicamētales ibi. tra. 2. c 4
regula detri ſiue aurea artis calculatorię libro quarto tract. 2 c. 6
regule ſocietatum & mercatorum de diuidendo lucro ibidem in fine
Relatiuum grāmaticale li i tract. 2. c. 3 el
relatiuum non ſemper conuenit cum antecedente ſed ſubſequenti & q̄n ibidē.
relatio p̄dicamentū li 2. tra. i. c. 8
relatio intrīſec⁹ & extrīſec⁹ adueniēs ib.
relatiue oppoſita ibidem c xv
relatiuoꝝ ſuppoſitōes ibi tra. 8 c 3
relatiuoꝝ diſtinctio ponitur ibidem
reſtrictio logicalis ibidem c. 5
religio & ſpēs eius declarant̄ li 12 c 26
religionē intrare ſi poſſit filius parētib⁹ in neceſſitate cōſtitutis aut inuitis ib
em Remiſcentia definit̄ li x tra. ij c 29
ep. Reptilia unde p̄ducta ſunt li 9 c 35
es. Res naturalis quid ſit li 8 c. xi
reſurrectiōꝫ corpꝫ hūaōrū futurā & poſſibilē etiā gentiū phī cōceſſerūt ſcꝫ Sybilla Plato pythagoras. Labeo Marc⁹ Varro libro. xi. c. xxx
reſurrectio p̄bat̄ teſtimonio xp̄i p̄phetarum apoſtoloꝝ & eccleſię ibi.
reſurrectionis gn̄alis tempus nemo hominū ſcit ibidem c 36
reſurrectio ſi fiat in inſtanti & quō mortui audient vocem filij dei
reſurgēt corpa q̄liſcūq; ɔſūpta aut diſp̄ſa
reſurrectio quō fiet in voce archāgeli ib.
reſurrectiōis tp̄s paulus ī ſe & alios traſ
reſurgere quō pn̄t q̄ viui erūt (figurauit in aduentu domini ib. (honori erūt
reſurgentiū ſexus nō mutabit̄. & pudēda
reſurgentiū quantitas erit ad menſuram chriſti etiā paruulū & gigātū ib. c. 37.
reſurgēt oīa q̄ erant in hoīe quō c. 38
reſurget coſta unde formata eſt eua ī eua
reſurgere ſi ɔtingat abortiuos & mōſtra
reſurgentium corpora beatoꝝ dotabunt̄ quattuor dotibus ibi. c. 39
et Rhetorica quid doceat li ij. tra. 1 c. 1
rhetorica a quo tradita ſit li 3 tra. 1 c. 1
rhetor & rhetoris officium ibidem
rhetorica prędicantibus euāgelium eſt neceſſaria ibidem c xxij
er Reuerentia paſſio animi li xij c. 5

ix Rixa opponitur charitati ibidem c. 55.
om Rombus qualis figura ſit li. 6. tra. 1. c 9.
romboides ibidem
rombi area quō inueniť tra. 1. c. xv
romboidis area ibidem c 16
os Ros quō generatur li. 9 c. 13
ros q̄re q̄n ꝗ interficit oues paſcētes ibi.
ot. Rotūditas terrę ꝓbatur li. 7 tra 1 c 44
rotunditas perfecta videri nequit: & q̄re aut quō tūc aſtra videmus li x tr. 2 c 11
us Ruſticitas vicium eſt li. xij c. 47

Incipientia ab S.

ac. Sacrilegiū cōtrariať religioni li. xij c 26
ſacrilegiū ſpecies luxurię ibi c. 42
al. Salutatō quō formāda ē ī ep̄la li 3 tr 2. c 3
ſalemādra q̄le al' & ſi viuat ī igne li 9 c 5.
ſales mineralis generať ibi. c. 24
ap Sapores & ſpēꝝ eius gn̄atio li x tr. 2 c 19
ſapientia definitur li xij c. 1
ſapiētia habit⁹ intellectualis ibidem c. 9.
ſapiētis opa q̄ ſunt li ij tract. 7. c. 1
at Saturni ſphera declarať li 7 tra. 1. c. 28
ca. Scalenon triāgulus eſt li 6. tra. 1 c 8
ſcalenon area inueniť ibi. tra. ij c 9
ci Scire quid ſit li ij tra. 6 c. ij
ſcientia nō eſt corruptibiliū ibidem
ſcia quęlibet habet ꝓpria principia ibidē
ſcientię unitas unde ſit ibidem
ſcire definitur libro 8. c. 1
ſcia ad beatitudinem confert li. xij c. 1
ſcientia habitus intellectualis ibidē c. 9
Scientia dei hic acq̄ſita proderit ad augmentū beatitudinis li. xi. c 25
ſciſma cōtrariať charitati li xij c 55
ſcripturę ſunt ſigna vocū li 2 tra. 3. c 1
Sebaſtianus ſāctus ſubtiliter confutauit aſtrologiam li 7 tracta 2 c 15. in fine
ec ſector circuli li 6 tracta. 1. c 7
ed. Seditio cōtraria charitati li. xij c 55
em Semicirculus ibidem
ſemicirculi area īueniť tra ij c 6
ſemitonij mīoris īuentio li 5. trā. 1 c 12
ſemidyapente q̄d ſit tra. 2 c 6
ſemia oīm reꝝ latēt ī elemētis li 9 c 28
ſeīs deciſio un̄ corp⁹ aīalis formať c. 29.
Senſus omnis artis originale eſt pricipium li 5 tracta. 1 c 2. 2 c xiij. en.
ſenſatio oīs fit aſſimilatiōis via li x tra.
ſenſatio ſi fiat ab obiecto vl' potētia ib c 1
ſenſatio q̄nq; eſt iocūda q̄nq; doloroſa ib
ſenſitiua anima ibidem
ſenſibile ꝑſe paccn̄s ib. ꝓpriū & ɔmūe ibi
ſenſibile excellēs corrūpit ſenſum ibidē
ſenſibile poitū ſup̄ ſēſū q̄nq; ſentiť ib. c 2
ſenſus exteriores ſunt 5 ibidem c 5.
ſenſitiue potentie due ſunt ibidem
ſenſ⁹ iteriores/q & q̄t & organa eoꝝ c 21
ſēſ⁹ ɔmunis cū ſuis opatiōib⁹ ibidem 22.
ſenſuū oīū origo p̄ neruos eſt ab illo ibi.
ſenſus eſt ſingularium tantū li. xi c 8
ſenſitiu⁹ appetitus ſerpēti ɔparať q decepit euam in paradiſo c x.
ſenſ⁹ btōꝝ ſi oēs futuri ſūt in actu ib. c 41
Separata quę dicuntur libro 8 c 26 er
Seratile corpus quid ſit li 6 tract. 1 c 12 ep.
ſeraphin nō tantū habēt plenitudinē charitatis ſed etiā ſcientie/qa nō amatum niſi cognitum libro xi c 35.
ſeruitus unde orta ſit libro xij c xvij
ſerui quō habere ſe debēt ad dominos ibi
Seuicia ɔtraria vindicte virtuoſę ib. c 28 ev.
Siccum quid ſit libro nono capitulo. 3. ic
Sidera quere aſtra/ ſtella/ id.
Significationes p̄ticipioꝝ li 1 tract. 1 c 31 ig.
ſignificationes aduerbioꝝ ibidem. c 32
ſignificatio interiectionū ibidē c 35.
ſignificatio quid ſit li. 2 tract. 8 c 2.
ſigna 12 ī zodiaco q̄ ſūt li 7 tra. 1 c 14 & 22.
ſignoꝝ latitudo & longitudo ibidem
ſignoꝝ ortus & occaſus ib. c 25 & 26.
ſignoꝝ alia oriunť recte alia oblique ib.
ſigna q̄dā ꝑpoſtere oriūť hoīb⁹ alijs c 46
ſigna ſex omni die lōga vel breui oriunť & occidunt ſiľr omni nocte c xxvij.
ſignoꝝ zodiaci q̄litates & influētie in ſingula hominis mēbra ibidē tract. ij c ij.
ſigna xij faciūt q̄ttuor triplicitates ibidē

ſigna & ſtelle quomodo ſunt calida ibi
ſignoꝝ varia accñia ab aſtrologis ibidē
ſignoꝝ gradus in q̄litatibus drñt ibidē
ſignifer celi quō in 12 dom⁹ diuidit ib c 6
il ſyllabe quō fiunt ex litteris li 1 tract. 1 c 4
ſyllaba poteſt habere ſex litteras ibidem
ſyllabā oēs littere incipiūt / oēs vocales
ſyllabe dictōꝫ integrāt ibidē / finiūt ibi
ſyllabaꝝ q̄ntitates docent ib. tract. 3 p to
ſyllabice adiectōs ꝓnoīꝫ ibidē tract. 1 c 23
ſyllogiſmus definit libro 2 tract. 4 c 2
ſyllogiſmi prīcipia mālia ibidem. forma
lia c 4 pfectiua c 15 regulatiua c 16
ſyllogiſari ex modalibus ibidē c 8 9 10
ſyllogiſari ex obliquis ibidem c xi
ſyllogiſari ex terminis īfinitis c xij & ibi
de argumēto / de predicato finito & c
ſyllogiſari ex reduplicatiuis capitulo xiij
ſyllogiſmus pfectus & impfectus ibi c 15
ſyllogiſmū reducere oſiue p īpoſſibile
ſyllogiſmus expoſitorius ibidē c xvi
ſyllogiſmoꝝ poteſtates ibidem c xvij
ſyllogiſmus circularis ibidem capi. xix
ſyllogiſmus conuerſiuus ibidem c xx
ſyllogiſmus dialecticus ibidē tract. 5 c 1.
ſyllogiſmus demōſtratiuus ib tract. 6 c 1
ſyllogiſmus ſophiſticus ibidē tract. 7 c 1
ſyllogiſmus tēptatiuus ibidē c xvij.
ſyllogiſat canis in biuio qua trāſierit do
minus ſuus vel fera libro xi c xxvi
im Similia corpora que ſunt li 6 tract. 1 c 22.
ſimilitudo omnib⁹ eſt amica li 6 tra. 1 c 1
ſimul que entia dicuntur libro 8 c xxvi
ſimṗtas ē duplex ſcꝫ īmediatōis / adeq̄tōis
ſimṗtatis modi alij ponūt li 2. tract. 2 c 17
ſimplicit dicit q̄d ſine addito dicit l 8 c 26
ſimbolū triplex eſt ꝯtinēs fidē li 12 c 50
ſimilatio quid ſit ibidem capitulo xxix
ſimonia oppoītū religioni ibidē c xxvi
in Sinderiſis q̄d ſit ū dicat ubi ſit li xi c xi
ſinderiſis eſt prīcipioꝝ opabiliū ſicut in
tellectus intelligibilium ibidem
ſyneſis pars prudentie libro xij c xiiij
ſingularitas ibidem c xlv
ſingulare quomodo differenter ſentit &
intelligitur libro xi capitulo octauo
ſingulare tria includit ibidem
Sobrietas libro xij c xxix ob
Sodomia ſpecies luxurie ibidē c xlij cd
Sol quare apparet in oriente maior quā ol
in meridie libro vij tract. 1 c 4
ſolis theorica ibidem c 31
ſol ſemper mouetur ſub ecliptica
ſolis eclipſis quōmodo fit ibidē c 36
ſolis eclipſis in paſſiōn dñi fuit ꝯtra nām
ſolis / aux / linea augis / medius mot⁹ ve
rus motus ibidem c 27
ſolſticia duo ſunt ibidem c 15
ſolſticia 4 hñt q ſub ęq̄noctiali ſūt c. 46.
ſolertia quid ſit. li. 2. tract. 6. c. 4.
ſolertia pars prudentię li xij. c. xiij.
ſollicitudo nimia rephendit ib. c. xxij
ſolidus numerus qs ſit li 4. tra. i. c. 28
ſoles plures quō apparēt li. 9. c. 21
ſolutio vera & ſolutio ad hominē quę ſit
libro ſecūdo tract. vij. c. xvij
Sōnus & vigilia q̄d ſint li. x. tra. ij. c. 24 om
ſōnus neceſſarius eſt oī aīali. uñ ꝓueniat.
ſomnus in q̄buſdā eſt momentaneus ib
ſomnium quid ſit ibidē c. xxv
ſomniātes quō loquunt / ambulāt: & nō
cadunt donec excitentur. ibidem.
ſomnioꝝ cur q̄nq꞉ non recordamur
ſomnioꝝ cauſę naturales ibidē c. xxvi
ſōniāus q̄nq꞉ bibere vel mel cōmedere.
ſomnia in pollutione quō fiant ibidē.
ſōnioꝝ cā de⁹ / āgelus bon⁹ vł mal⁹ c. 27.
ſomnia obſeruare vanū eſt ibidē c. xxviij
& ſpēs ſupſtitiōis li. vij. tract. ij. c. xxiii
Sonus definit li. 2 tra. i. c. 2. & diuidit ib on
ſonus definit in muſica li. 5. tra. i. c. 6
ſonus grauis & acutus ibidem
ſoni grauitas vł acuties uñ ꝓuenit c. vii
ſonus idem non eſt / cum chorda frequen
ter tangitur. ibidem
ſonus multiplicatur orbiculariter. libro
decimo tractatu ſecūdo cap. ſedecimo /
ſonus idē numero a pl̄ibus ſiṁ audit ibi

ſonus echo quō fit & q̄re eſt debilior ib
ſonus ſi corpus durū penetret ibidem
ſonus acut⁹ cur dētes obſtupeſcere facit.
Sophiſta & ſophiſtica ars q̄ ſit li 2.t.7 c i
oph Sors qd ſit. ſi uti liceat li.7 tr.2.c.xxviij
or: ſortilegium ibidem c.xxiiij.
Spatulatio ibidem
ſp. ſpecies nominū duplex eſt li.i.tr.i.c.xiiij
ſpecies verboꝝ ibidem c xxxij
ſpecies pronominū. quęre pronomen.
ſpecies p̄dicabile definit̄ li.2.tra.i.c.6
ſpecie diuerſa que ſint ibidem c.quinto
ſpecies ſenſibilis quid ſit li.x.tra.ij.c.ij
ſpēs n̄ trāſit de ſubiecto ī ſubiectū p̱ medium ibidem
ſpēs quō multiplicatur per mediū uſq; ad ſenſum c.tertio
ſpecies cōtrarioꝝ ſunt ſimul in medio & organo ſed impmixte ib.c.4
ſpēs cur in medio nō p̱cipit̄ a ſenſu ib.
ſpēs mutuo ſe tingūt & īmutant ib.c.14.
ſpeculoꝝ oīm genera in cocleari fieri poſſunt ibidem c.tredecimo.
ſpeculoꝝ natura admirabilis notat̄ ib
In ſuperficie ſpeculi eſt idolū rei viſe punctualiter & nō in p̱fundo nec ī aere circūſtante. & ſi ſemp̱ nouū producat̄. & quare profundius quandoq; in ſpeculo eſſe videtur ibidem.
ſpēs quō ſubtiliores ſemper recipiuntur a ſenſibus interioribus li.xi.c.tertio
ſpēs intelligibilis unde cauſatur ibidem. & quomodo conſeruantur in intellectu paſſibili: qui eſt memoria intellectiua. probatur auctoritate s' Aug⁹. ibid'
ſpēs ſūbæ propria nō eſt in anima: nec p̱ propriā ſpeciem ſentitur. ibidem
ſphera quid ſit libro 7 tract.1.c.tertio.
ſpheraꝝ maxīa eſt mūdus. q2 ɔtinet oīa.
ſphera differt ab orbe ibidem.
ſpheraꝝ cœleſtium numerus explicatur: ibidem c.quinto. & c.6.demonſtrat̄
ſphera octaua triplicē motū habet ibidē.
ſpherę figuratio & cōpoſitio ī mat̄ia c.18
ſpheraꝝ p̱portio q̄ ſit li.6.tra.1.c.xxij
ſpherę duodecim ęq̄les unā tangere ſimul poſſunt ibidē c decimonono
ſpheraꝝ craſſitudo inuenit̄ ib.tr.2.c. 28.
ſphericus numerus quid ſit li.4.tr.1.c. 37
ſphera perfecta ſuper plano perfecto quieſcere nunq; poſſet libro xi c.xxiij.
ſpes paſſio animæ li.xij.c.quinto
ſpes virtus theologica ibidē c.52
ſpiritus ſenſitiui ab oīb⁹ ſenſibilib⁹ omnino ſunt depurati li.x.tra.2.c.xiiij
ſtadium q̄t paſſus cōtineat li.6.tra.2.c.2 ſta
ſtannū quō generatur.li.9. c.24
Stellaꝝ natura/figura & motus libro7. ſte tract.1.c.decimonono.
ſtellę ſi ſint aīatę: notabiles opīones ib.
ſtella eſt denſior pars ſui orbis ibidem
ſtella per ſe non mouetur. ibidem
ſtellaꝝ alię fixę alię erraticę ibidem
ſtellaꝝ numerus ſoli deo cognitus eſt ibidem c viceſimo
ſtellaꝝ magnitudines mirę ſunt ibidem.
ſtellę non vident̄ in die: niſi forte in puteo libro decimo tra.2.c.decimo.
ſtella q̄ videtur in ſpeculo īmerſo aquę/ non eſt ſtella ſed Solis idolum ſecūdarium ibidem c.tredecimum
Studioſitas libro xij c xlvi
ſtuprū ſpecies luxurię ibi.c.42. ſtu
ſtulti habent animam rationalem. libro undecimo c.ſedecimo.
Subditi eſſe debemus etiā malis prælatis ub libro duodecimo c. viceſimo ſeptimo
ſubiectio paſſio animi ibidē c quinto
ſubiectum quid ſit li.ſecundo tract. tertō c.quarto & tracta.ſexto c.ſecundo.
ſubalternę propoſitiones c quinto.
ſubcontrariæ propoſitiones ibidem.
ſubſannatio libro duodecimo c.xxiiij.
ſubſtantia predicamentum li.2.tr.2 c.5.
ſubſtātia proprie nō definit̄: ſed diuidit̄ in primā & ſecundā: q̄ deſcribunt̄ ibi.
ſubſtantia p̱ propriā ſpeciem nō ſentitur li.x.tract.2.c.i.& libro xi.c.quinto.

ſubtractio in numeris li 4.tract 2.c.6.
Sulfur quomodo generatur li.9.c.24
Superficies quid ſit li.6.tract.1.c.6.
ſuperficiei ſpecies ibidem.
ſuperficies ſimiles que ſint ibi.c.ſedecīo.
ſuperficies ęquales ibidem c.xviij
ſuperficies quę replent locum ibi.c.21.
ſuperficiei ſpherice area ibi.tract.2.c.25
ſuperficies omnis media īter duo corpo-
ra diuerſarū diaphoneitatū/rationem
ſpeculi habet libro x.tract.2.c.13
ſuperbia cū gradib⁹ & filiab⁹ ſuis li.12.c.45
ſuperſtitio ibidem c.26 ſequentib⁹ c
ſuperſtitiōis gnā & ſpecies li.7.t.2.c.21.&
ſuperlatiu⁹ facit ppōem obſcurā li.2.tra.8
ſuppoſitio definitur ibi.c.2. c.xiiij.
ſuppoſitio relatiuorum ibidē c.tertio.
ſuppoſiti & appoſiti cōſtructio li.1.t.2.c.5.
ſupinorum conſtructio ibidem c.ſexto
ſupplementū quid ſit li.6.tract.1.c.9.
Suſurratio libro xij.c.xxiiij.

Incipientia a T.

Tabulæ raſæ anima ſi bene comparatur.
libro undecimo c.ſeptimo
Tactus mathematicus/phiſicus/virtua-
lis libro octauo c.32.
tactus omni animali eſt neceſſari⁹.libro
decimo tractatu 2.c.viceſimo.
tactus definit/mediū & obiectū oñdit ib.
tactum certiorem homo habet ibidem
tact⁹ ſi ſit ſenſus plures:& quō habet or-
ganū circa cor ut dicunt quidā.ibidē
Tempora verborum lib.1.tract.1.c.24.
tempora participiorum ibidē c.xxxi.
tempus incepit cū mundo li 8.c.6
temp⁹ ſi ſit quātitas & res diſtīcta a mo-
tu ibidē c.xxxvi ſurentur.ibidē
tempore an nc motus particulares men-
Auguſtinus quid de tempore ſentiat ibi.
temporis definitio exponit ibi.c.36
tempus qualis numerus ſit ibidem
tempus ſi ſine anima eſſe poſſit ibidem
nunc tpis qd ſit & ſi unū tm ibi.c.38.
temptare deum li.xij.c.56
temperantia & ſpecies eius ibi.c.38.
theatrica ars mechanica ibi.c.12
Tenebra nihil eſt li.x.tract.2.c.4
tenorum initia p tonos li.5.tract.2.c.decīo
tenorum curſus & finis ibidem c.xi
Terra rotunda pbatur li.7.tract.1 c.44.
terrę quantitas & ambitus ibidem
terra diuidit in 5 zonas ibidē c.45
terrę q̄ partes habitabiles ſint ibidem
terra ſi habitabilis ſit ſub equinoctiali
terreſtris paradiſus ubi ſit & qualis ibi
terra diuidit in climata ibi.c.46 & 47.
terrę tres partes Europa/Aſia & Aphrica
diſtinguunt cū prouincijs ſuis & regi-
onibus principalioribus ibidem c 49.
& c.50.51.& 52
terræ natura. & quomodo eſt in medio &
ſuper quo fundata ibi.c.43.
terminus motus a quo lib.8.c.29
terminus motus ad quē ibi.li.8.c.30
termini requiſiti ad Syllogiſmum libro
ſecundo tractatu 4 c.tertio
termini in quibus omni & in qbus null
qui ſint ibidem c ſedecimo
terrę motus quomō cauſat li.9 c.17
Tetrachorda in monochordo 4 ſunt.lib
ro 5 tract.1.c.quindecimo
tetrachordum Mercurii ibidē c.16
timor paſſio animi libro.xij.c 5.
timor ſiue metus quid ſit ibidem c 6
timiditas viciū ɔtrariū fortitudini ib.c 39
Tipho quō generatur libro 9.c.18.
Tonitrui generatio ibidem c xix
toni in muſica octo/& quō a diuerſis ho-
minib⁹ diuerſa noīa habent/qbus ma
gis grati fuerunt li 5 tractatu 1 c 19
tonorū natura & effectus ibidem
toni autenti & plagales ibidē c 7 tracta.2.
tonorum claues finales ibidem c 8.
tonorum claues iniciales ibidem c.9.
tonorum differentie.ibidem c.xi.
tonus nō poteſt diuidi in duo ſemitonia
equalia ibidem tractatu 1.c xi.

	ĩtegrale	
	in quãtitate	
Totũ	in modo	& ptẽtes illorũ libro
	in loco	ij. tractatu. 5. c. 6.
	in tempore	

totũ accipitur kathegrẽatice & ſinkathe-
grematice li 2 tractatu 8 c 7.
trãſgreſſio mãdati ẽ ↄtra iuſticiã l 12 c 25.
trapezia figura geometrica li 6 tra. ij. c. 9
trapeziaꝝ area inuenit̃ ibidẽ tra. 2. c. 17.
Trigonus quomodo cõtinetur in tetra/
gono libro. xi. c. 15.
trinitatis imago repitur in aĩa rõli c 14
triangulꝰ qd ſit & tres ſpẽs eius li 6. tra. 1
. c. 8/alie tres ſpẽs triãguli ibidem
triangulꝰ habet tres angulos ęqles duo-
bus rectis ibidem. c. 17.
triſticia paſſio animi libro duodecimo c
quinto
triſticia quid ſit libro ſexto
Tropi in muſica qui & quot libro quin/
to tractatu primo c decimonono
tropici cancri & capricorni circuli ſunt ĩ
ſphera libro 7. tract. i. c. 18
Tubal ſi ſit inuẽtor muſicę li. 5. tr. i. c. 4
Tunicę oculũ cõſtituẽtes li x. trac. 2. c. 9
Turbo ventus quõ generat̃ li. 9. c. 18.

Incipientia ab V.

Vapor qd ſit & quomodo differt ab exa
latione libro nono c ſexto
Varro quid ſenſit de animaꝝ circulatiõ
ne libro xi c viceſimo ſeptimo
Vaſoꝝ capacitas ędocet̃ li. 6. tra. 2. c. 30.
vaſandi ars ibidem
Vegetabiliũ primordia/ origo li. 9 c. 26
vegetabilia ſi naſci poſſint ſine praiacen
te ſemine. ibidem.
Venatio ars męchanica quottuplex: & q̃
ex his & quãdo ſit licita li. xij. c. xij.
venatiõibꝰ inutilibꝰ vacãtes rephendũt̃.
veneris theorica declarat̃ li. 7. tra. 1. c. 32
ventorum generatio/nomina & proprie
tates libro nono c decimo octauo.
Verba in ĩcantatiõibꝰ & exorciſmis nul/ e
la vim hñt. ꝓbat̃ li. 7. tra. 2. c. 27
verbale nomẽ quottuplex: & quõ deſcen/
dit a verbo li. i. tract. i. c. 22 . c. xxiij.
verbũ ps orõis cũ accidentibꝰ ſuis ibidẽ.
verba ſubtiua/vocatia & ſiẽ ʒ vĩ hñtia ibi
verba primę ↄiugatõis p metra c 25
verba ſecundę coniugationis ibidẽ c 26
verba tertię ↄiũgationis ĩflectunt̃ c 27
verba quartę coniugationis ibidẽ c 28
verba irregularia & defectiua ibidẽ. c. 29.
verborum forma ibidem c. xxx.
verboꝝ ↄſtructio ibidẽ tracta. 2 c 6 & 7
verbũ a logico definitur li. 2. tracta. 1. c. 3.
verecũdia ornamẽtũ eſt mlieris li. 12. c. 16.
verecũdia virtus ibidẽ c xxx8. & c xlviij.
veritas virtus moralis ibidẽ c 29.
veritas & falſitas orõis ſunt a re ſignifica
ta per eam libro 2 tractatu 2 c 16
veꝝ & falſũ pſupponũt cõgruũ tra. 3. c. 2.
Vitia mentiuntur quandoqꝫ ſe eſſe virtu
tes libro tertio tractatu i c 2.
viciũ ↄtra nãm cũ ſuis ſpẽbꝰ li. i2. c. xlij.
videre quere infra viſio
Vindicta qñ ſit virtus libro xij c xxviij. ir
Vir bonus quis ſit ibidem c 3. ir
vir qualiter debet regere uxorẽ ib. c. xvi.
virginitas qd ſit: q̃le premiũ ipſius: quõ
ãmittit̃. & ſi amiſſa recupet̃ ibi. c. 40
vergilius qd ſenſit de animaꝝ reuolutio
ne libro undecimo c xxvij.
virtutes ſine ſcia haberi nõ pñt li. xij. c. i
virtus iũcta cũ ſcientia eſt ſapiẽtia ibideꝫ
virtus definit̃ ab Ariſtotele ibidem.
virtutes non ſunt paſſiones ibidem
virtus conſiſtit in medio vicioꝝ ibidem
virtus quandoqꝫ tenet ratiõnẽ uniꝰ extre
moꝝ & ambo vicia aliud extremũ ibi
virtutis mediũ quomodo ſit ſumendum
& q̃ difficile ſit illud attingere. ibidẽ.
virtus ab Auguſtino definit̃ aliter ibideꝫ
virtutis alia definitio Ariſto. & Augꝰ ib
virtutes aliquæ a Deo nobis infundunt̃.
ibidem.

virtutes q̃dã p̃ cõſuetudinẽ acq̃runt. ib.
virtutes ſunt Intellectuales / Morales & Theologicales. ibidem c. viij
virtutes intellectuales pandunt̃ ib. & c. 9
virtutes morales circa q̃d ſint ib. c. xxi
virtutes morales ſunt duodecim. ibidem
virtutes cardinales quattuor ſunt ibidẽ.
virtus tendit in ardua ibidem.
virtutes theologicæ tres ſunt ibi. c. xlix.
virtutes lapidum & herbarũ unde ſunt. libro nono c. quinto.
is Viſus quid ſit. & obiectum ipſius. libro decimo tract. 2. c. ſexto
videri poteſt res propinquior vel remotior: maior vel minor q̃ ſit in veritate: propter radiorũ refractionẽ. ibidẽ
videt̃ baculus in aqua fractus ex eadẽ cã.
viſio ſi fiat extra mittẽdo vel intus ſuſcipiendo ibidem capitulo xiiij. & ibidem quomodo fiat viſio
viſio diſcreta nõ fit ſine attentione. ibidẽ
viſus eſt ſenſus diſciplinę ibidẽ c. xv
viſus ſi per opacũ videre poſſit ibi. c. xvi
viſio Dei oculis mentis / in beatis erit iocundiſſima. li. xi. c. 32
videndi media. & noctulucis. li. x. c decio
viſio fit p̃ pyramidẽ ibidem c xi
viſibilem mundum non eſſe dixit Trimegiſtus ibidem.
videre deũ quomõ poſſunt beati: & quõ hic aliqui viderunt li. xi. c. 32
viſio dei omnia includit: & erit in ęternũ ſine faſtidio & tñ cũ ſacietate ibi. c. 33
viſio beatorũ animarũ qualis ſit ibi. c. 34.
viſio beatorũ poſt reſurrectionẽ qualis erit ibidem
vita prima & ſecunda quid ſit libro decimo tractatu primo c. ſecundo
vita conſeruatur per nutrimentum oſtenditur c tertio ibidẽ per exemplum
viuens mori incipit ex q̃ eſſe incepit ibi.
viuere eſt eſſe in viuentibus ibidẽ c. 5.
oc. Voces muſicæ uniſonę / cõtinuę / diſcretę conſonæ & diſſonæ li. 5. tr. 1. c. ſexto
voces muſicę per quas cãtamus ſex ſunt ibidem tractatu ſecundo c. tertio.
vocum mutatio quõ fiat ibidẽ c quinto.
vocales litterę q̃ & q̃t ſint li. i. tract. 1. c. 3.
vocales oẽs ſyllabã incipiũt & finiũt c. 4.
vocatiui conſtructio ibidẽ tract. 2. c. 12
Volatiliũ generatio q̃lis ſit li. 9. c. 29 ol.
voluntas & eius obiectum deſcribuntur libro undecimo c. duodecimo.
volũtas duplex eſt: ſcilicet naturalis & deliberatiua ibidem
volitionem quid cauſet: potentia vel obiectum an potius utrunque ibidem
Vox definitur & diuiditur. libro ſecũdo tractatu primo c. ſecundo ox
vox q̃bus inſtrumentis format̃ ibidem.
Vulturis natura li. 9. c. 30. ul.
Vbi prædicamentũ cũ ſuis proprietatibꝰ deſcribit̃ li. 2. tract. 2. c. duodecimo. ub.
Vmbra eſt lumen diminutum libro decimo tract. ſecundo c. quarto. um.
umbræ proiectio quomõ variat̃ habitãtibus in diuerſis climatibus libro ſeptimo tract. 1. c. 46 & 47
Vncia quid ſit li. ſexto tract. 2. c. 2 un.
uniuerſale definitur & diuiditur libro 2. tractatu primo c. quarto.
uniuerſale diſtinguentes in uniuerſale ante rem in re & poſt rẽ / quid Intelligũt. libro octauo c. triceſimo octauo
Vrſa maior & minor qualis conſtellatio in cœlo ſit. li. 7. tract. 1. c. 18. ur.
Vſus quid ſit & argumentũ ab uſibꝰ / q̃n valet libro 2. tract. quinto c. octauo us

Incipientia a. Z.

Zelotipia mala eſt libro xij. c. ſedecimo. el.
Zodiacus circulus deſcribitur libro ſeptimo tract. primo c. decimoquarto od.
zodiaci ſigna duodecim ibidem.
zodiacus ſolus latitudinẽ habet in sphera ibidem.

τέλος.

Epigrāma fratris Pauli Volzij Offoburgij/cœnobitæ Schutterani ex Sapphico & Adonico: ad Rꝫ. patrē Georgium Reiſch domus Carthuſianę prope Friburgum Priorem meritiſſimum.

Grāmatum gnarus bene Priſcianus:
Et latinæ Rhetorices Magiſter:
Et locos callens Stagirita plexos
Debet honorem.

Muſicæ Amphion reparator artis/
Cœlicæ ſpector Ptolemeus arcis/
Menſor & terræ Archimedes probatus
Debet honorem.

Aſt scholę ſectę dociles matheſis/
Turba fœlicis ſophiæ frequenſcꝫ
Gratias debet numero carentes
Debet honorem.

Corrogas nancꝫ abdita plura multis:
Quæcꝫ doctrina nitidi ſophiſtæ
Per vagos multa peperere libros
Chare Georgi.

Chalchographatum primiciali hac preſſura/Friburgi ꝑ Ioannē Schottū Argeñ. citra feſtū Margarethę anno gratiæ M.CCCCC.III.

NECESSI=
.TAS
FOR
TE
FER
RE:
DOCET
TV
CONSVE:
DO
FACILE
.SENECA.
IS